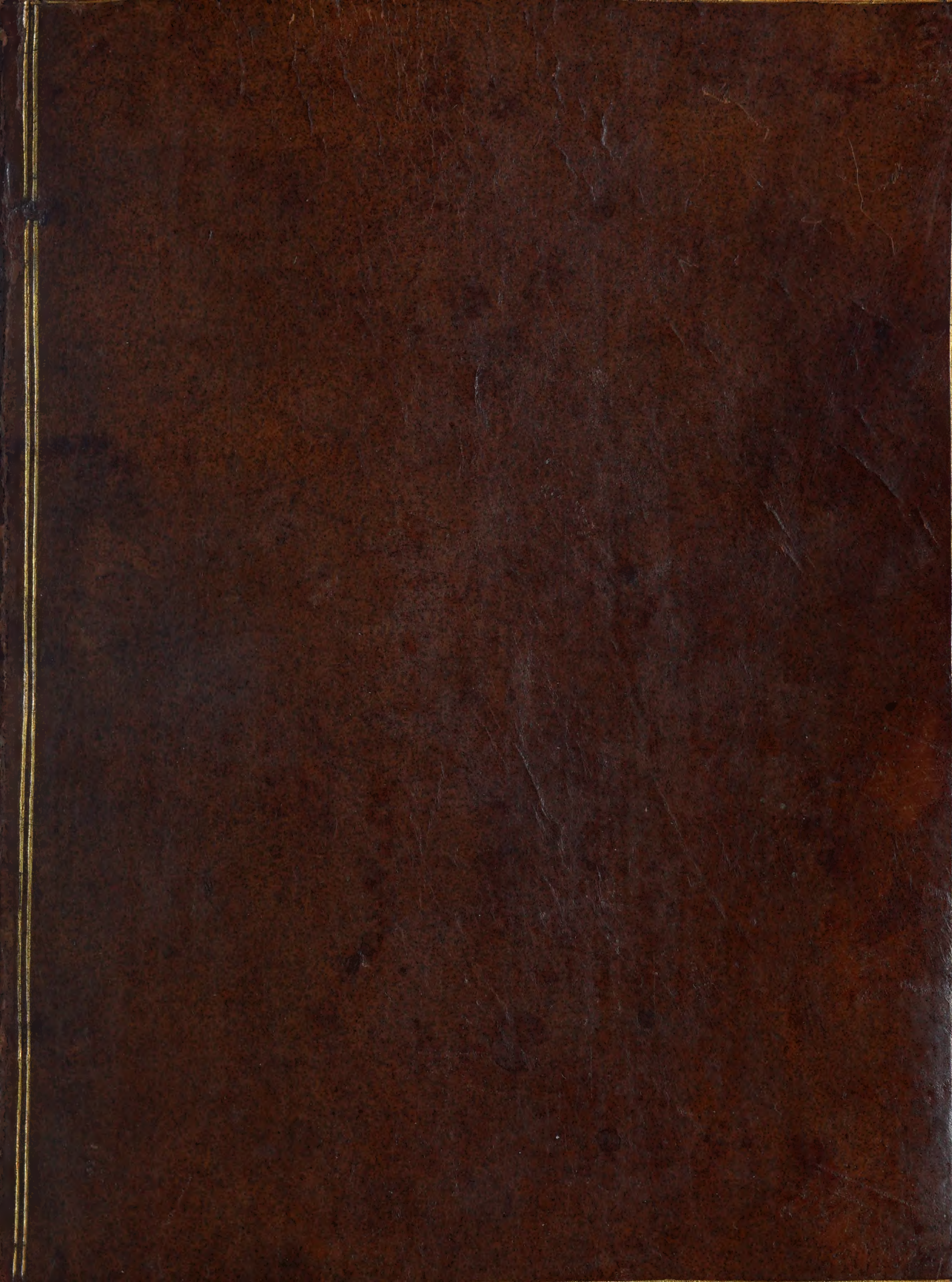


EX LIBRIS

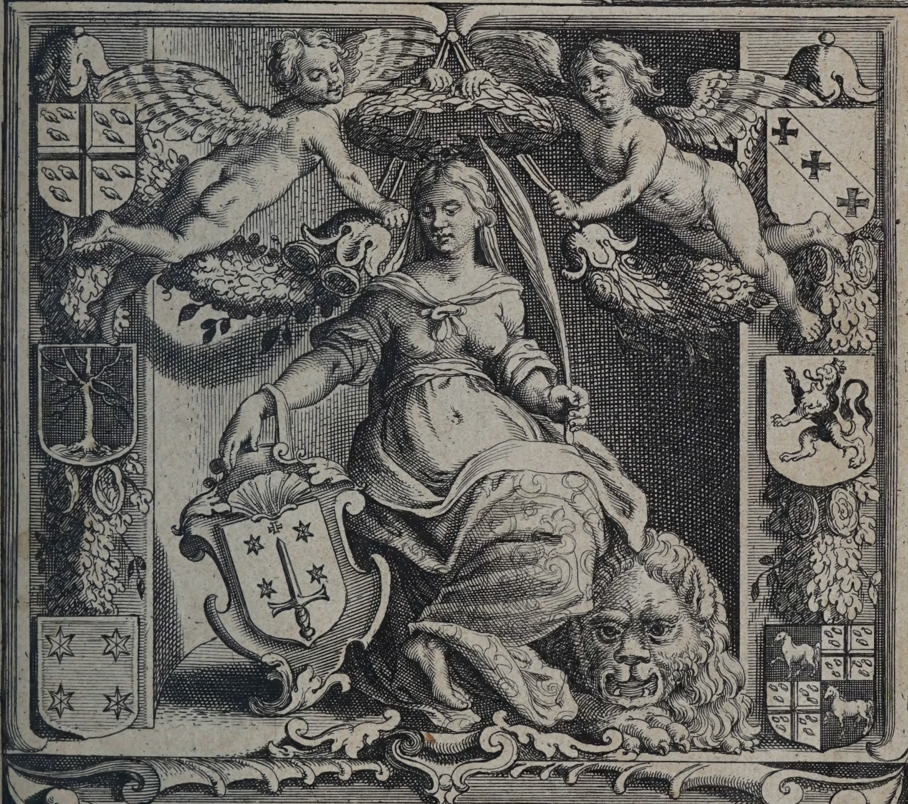


de Mol van Otterloo

ЭНВ.
iv.85






HAERLEM.
VICIT VIM VIRTUS
So sit de vroomste Maegd op 't sterkste van de dieren!
So draegt sy op haer hoofd een kranze van Laurieren!
En plant haer Eeren-schilt aē haeren waerdē schoot
Met moed met bloed gehaeld in't midden van de dood!
I. Bouchorst In.
C. Matham sc.

BESCHRYVINGE ENDE LOF
DER STAD
HAERLEM
IN HOLLAND:

In Rijm bearbeyd: ende met veele oude ende nieuwe stucken buyten Dicht uyt verscheyde Kronijken/Handvesten/Brieven/ Memorien ofte Geheugenişzen/ende diergelijke Schriften verklaerd/ende bevestigd.

DOOR

SAMVEL AMPZING, van Haerlem.

Mitsgaders

PETRI SCRIVERII

LAVRE-KRANZ

Voor

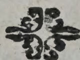
LAVRENS KOSTER

Van Haerlem,

Eerste Vinder vande

BOEK-DRVCKERYE.

De *Voor-rede aen den Leser geeft enig onderwijs van onse Nederduytsche Sprake, ende Spellinge in desen gebruykt, onder den Tytel ofte Opschrift van Nederlandsch Tael-Bericht: handeld ook een weynig van de Rijm-konste, tot nut ende lust der weet-gierigen.*



TE HAERLEM,
By Adriaen Rooman, Ordinaris Stads-Boekdrucker,
CIↃ IↃ C. XXVIII.



VOOR-REDE
ENDE TOE-EYGEN-BRIEF
Aende erentfeste/ achtbaere / wijse/ seer voorsienige Heren
REGEERDERS:
Mitsgaders
De goede, vroome, getrouwe, ende Vader-Lands-lievende
BURGERYE
Van onse lieve, waerde, ende loffelijke gemeyne Vader-Stad HAERLEM.



RENTFESTE, ende achtbaere Heren; lieve, ende waerde Mede-burgers: Ik omhelse van herten de loffelijke ende waerachtige spreuke van den liefelijken ende vermaerden Poeet *P. Ovidius Naso.*

Nescio quâ natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui. *Lib. 1. de Pōto Eleg. 4.*

Ik weet niet hoe in ons so sterke liefd kan wonen
Tot onse Vader-Stad, en so haer yver tonen,
En kragt in onse siel, dat haer gehengenis
Schier nimmer uyt ons hert, noch ons gedacht en is.

Want ik vinde eñ gevoele dat ook in mijn herte waerachtig te wesen / ende en kan mij ook geenzins laten

voorstaen dat enig verstandig mensche mij immermeer tot schande sal willen ofte konnen toerekenen dat ik sulkx opentlijk ende oprechtelijk alhier bekenne / ende met der daed naer vermogen ook arbeyde te bewijsen / mijne lieve geboortē-plaetze en Gode dankbaer. Want ik kusze ende prijse hier ook het bekende Spreek-woord/

God heeft dien mensche gunst betoond,
Die in een land van segen woond.

So beroeme ik mij dan eenen Hollander / ende aldaer immers so seer eenen Haerlemmer: daer mij God dit tijdelijke ende natuerlijke licht gegeven heeft / ende daer en boven het boven-natuerlijke licht sijner genade / de voorsale van het hemelsche licht der eeuwiger heerlijkheyd. Ik hebbe dan ook gedacht mijnen natuerlijken plicht te wesen mijne Vader-stad te eeren daer ik konde/ de gulde spreuke vanden seer geleerden *Aurelius Cassiodorus* indachtig/ Nobilissimi Civis est Patriæ suæ augmenta cogitare: *Lib. 3. Epist. 10.*

Het is een Burger wel bedacht
Die d'ere van sijn Stad betracht:

Ende der prijs-waerdige rede van den meester ende vader der Roomscher welsprekenheyd *M. Tullius Cicero*, uyt den mond van den ouden eñ dapperen Philosooph *Plato*, Præclarè scriptum est à Platone, non nobis solum nati sumus, ortusq; nostri partem Patria vendicat, partem amici. *Lib. 1. Offic.*

God heeft ons het besit van't tydelijke leven
So slechts om onsent wil op aerden niet gegeven:
Maer 't lieve Vaderland heeft ook sijn deel daer an,
En al de vrunden t'saem genieten me daer van.

So hebbe ik dan eerst in den jaere 1616. door mijnen natuerlijken drift tot de loffelijke Poesije/ eñ trouwe sucht

tot

tot onse Stad iet wat rouws naer mijne kragten dat-maels tot haeren lof ontworpen / ende in 't licht gebragt/ op 't aenbeeld der oude Heydensche Poesije noch op sijn students gesmeed/ende naer den gewoonlijken school-stijl/ ende wijse van spreken met veele Heydensche namen van hunne verdichte vervloekte Afgoden (die toch in de wereld niets en sijn naer de goddelijke uytsprake 1.Cor.8.4.) geblanket / ende besoedeld. Ende so ik daer na nu in den heyligen Kerken-dienst getreden sijnde by mij selven het klaer-uytgedruckte verbod Gods in desen rijpelijk quam na te denken Exod.23.13. De namen van andere Goden en sult gy niet gedenken, ende uyt uvven monde en sullen sy niet gehoord vvorden: so nam ik mij stukx voor die oude slimme students-schoenē weg te werpen/ende by gelegenheyd mijn vorig werk by forme ende maniere van stilswijgend wederroep Christelijk te versmeden / ende schoon te maken / midts daer van afborstelende alle dat gene dat mij van het oude school-stof noch was blijven aenhangen/het welke ik dan ook in den jaere 1621.alhier door Gods genade gedaen hebbe. Maer also de eene dag den anderen leerd / ende de Nederduytsche Poësije ofte Rijm-konste nu maer eerst hedens-daegs tot haere volmaektheyd eyndelijk schijnt gekomen ende opgeklommen te wesen / ende ik dan ook also in mijn vorig uytgestoten werkxken de feylē noch van dien tijd quam te merken / so hebbe ik mede gedacht mijn Vader-stad dat ook schuldig te wesen/ dat ik dat werk noch eens ter hand nemen / ende met noch eene fijner schave ter eren overlopen soude: te meer also ik ook bemerkte dat daer noch wel enige dingen waren die wat wijdlustiger konden uytgestreken / ofte ook op een nieu daer by gedaen worden die

ik te vozen ofte niet geweten/ofte overgeslagen hadde: behalven dat ook nu eñ dan zedert sulkx voozgevallen was dat ook wel verdiende met eenen vinger ende versken aengeroerd te wozden. Ik weet ondertusschen seer wel dat daer veele anderen sijn die dat beter ende geluckiger verrichten konden: maer dewijle sy 't niet en doen / ende ik nu eenigzins schijne hier van in 't besit te wesen/so en kan mij dat niemand met enig recht vooz euvel afnemen / dat ik wat doe/so veel ik immermeer vermag: waer toe ik mij dan ook dooz de geboozte/ende de veelvuldige weldaeden/ die ik hier in mijne Vader-stad van kinds been aen genoten hebbe / ten hoogsten verplicht ende verbonden houde. Ik en kan ook in 't alderminste niet sien (ten ware by avontuer de liefde ende sucht tot mijne Stad mij de ogen so verblind ende begocheld hadde) dat iemand / hoe vijs/ neus-wijs / ende bedilachtig hy ook soude mogen wesen/ mij dat met den minsten schijn van reden ten quaedsten sal konnen naduyden/dat ik een Prediker sijnde in Gods Gemeynte met sulke tijdelijke dingen noch omslepe: also de heylsaeme Christelijke Religie / ende het hoog-waerde Predick-ampt de natuerlijke/ eerlijke/ ende bepaelde liefde tot de tijdelijke dingen niet en verbieden / nochte weg en nemen; veel weyniger eenen eerlijken/redelijken/eñ Vaderlands-lievenden burger van sijnen behoozlijken schuldigen plicht tot sijne Stad ontslaen/eñ ontlasten. Ik verhandele ook also de ere ende alle de gelegenheyd van onse waerde Stad/dat ik ondertusschẽ mijn ampt eñ beroepinge nergens en vergete / nochte en versuyme: eñ spele ende beklede also den Poeet/ ende Historischrijver/ dat ik middeler tijd den Predikant niet uyt en treck/nochte af en leg. Want verre sij van mij dat ik in het stuck van Religie

ende

ende Godes dienst eñ ere in 't minste wat soude toegeven/ dat ik daer mede niet en soude sonder omsien recht deurgaen/ ende mijn gemoed rondelijk openen / ende voor den Here ontlasten. Jk en begere om niemand ter wereld mijne conscientie geweld te doen / nochte de leugen te strelen/ ofte te verschonen / nochte de waerheyd te kreuken / ofte onder de koren-mate te stommelen. Die dit niet aen en staet / die late het andere niettemin in sijne waerde / ende dit voor het gene dat het is/tot dat de Here hem sulkx ook openbare. Jk en weet-er niets meer toe te seggen.

Amicus Plato, amicus Socrates, ſed magis amica Veritas.

'K ſoek wel der vrunden gunst, en eer:
Maer Godes Waerheyd noch veel meer.

Jk en ben ook (God lof) in het Lof van onse Stad so niet verwarmd/nochte verward/dat ik de vroome Christenen de nodige vermaninge des H. Apostels Petrus soude doen vergeten/ dat wy hier maer uytlanders ende vreemdelingen sijn: 1. Pet. 2. 11. ofte hen so in het warme nest ende den gemackelijken stoel hunner tijdelijke ruste inden fluwelen schoot van hunne lieve Vader-stad soude trachten te planten / om sich daer in weelde sacht neer te setten/ ende hunne herten van het kruys der Christenen te vervreemden/ die toch het uytworpzel deser wereld / ende aller menschen uytvaegzel wesen moeten : 1. Cor. 4. 13. dat sy niet opstaen en souden de goddelijke beroepinge met den H. Patriarch Abraham te volgen / ende den Here Jesus Christus met de VVijſen van Ooſten in vreemde ende verre landen te soeken/als hy van hier met sijn H. Woord eñ geestelijken ende lichamelijken segen om onser grouwelijker ondankbaerheyd wille veel-licht wel eens / ja haest/

gelijk

gelijk wy tegenwoordig wel hard ende ogenschijnlijk van God gedreygd worden/soude mogen komen te verhuysen/ het welke God dan noch genadelijk om sijns naems ere wille verhoede: so toch ook de Heydenẽ selfs dat mannelijk voornemen wel gehad hebben alles wat hun lief eñ waerd was liever te verlaten / dan iets tegens de eerbaerheyd ende de goede conscientie te bedrijven/ ende also liever met een gerust ge moed in vrede uytlandig te leven/dan tegens hun herte ende met onlust in hun Vaderland te blijven: waer over die mannelijke eñ moedige *Stoicus L. Annæus Seneca* dese gedenk-waerdige rede nagelaten heeft / Patriam

Sen. de Remed. Form. meam transire non possum: omnium una est: extrà hanc nemo projici potest. Non patria mihi interdicitur, sed locus. In quamcunq; terram venio, in meam venio: nulla exiliũ est, sed altera patria est. Patria est ubicunq; benè est.

'K moet in mijn Vader-stad in alle plaetzen blijven:
Daer iszer toch maer een: wie iszer uyt te dryven?
Mijn land en word mij niet verboon, noch opgeseyd,
Maer slechts een weynig plaetz daer mijs niets aen en leyt.
Want in wat plaetz, en land, en waer ik kom te trecken,
Daer kom ik in het mijn, 't sal mij voor 't mijne strecken:
Daer is geen ballingschap, 't is 't mijn naer mijn verstand.
Want daer wy vreedzaem sijn, daer is het Vaderland.

En de soet-vloeijende Poeet *Ovidius:*

Lib. 1. Fast. Omne solum forti Patria est, ut piscibus æquor,
Vt volucri vacuo quicquid in orbe patet.

Het aerdrijk in het rond waer ook een mensch mag komen,
Dat is het Vaderland, het Vaderland der vromen:
Niet anders als de visch in 't diepe ruyme vocht
Sich over al onthoud, de vogel in de locht.

Waerom ook de alderwijste der wereld wijsen *Socrates*

gevraegd

gevraegd sijnde van waer hy was? Mundanum se esse pronuntiavit: totius enim mundi se incolam & civem arbitrabatur: gaf ter and'woord/dat hy van der wereld was: want hy achtede sich eenen burger ende inwoonder van den ganschen aerdbodem te wesen/verhaeld de beroemde Cicero. Was dit nu de roep en roem der Heydenen: wat soude hier dan een Christen niet behooren te doen/die het rechte gesicht ende verstand door den H. Geest ontfangen heeft/ ende jaegd na het voorgesteken merk tot den prijs der hemelscher roepinge Gods in Christus Jesus? Phil. 3. 14. Sal dese de goddelijke spreuke des Koninklijken Propheten Davids in desen niet bedenken? Domini est terra, & plenitudo ejus. Lib. 5. Tusc. Quæst. Psal. 24. 1.

Des Heren is het aerdsche dal.
En al sijn volheyd, heel, en al.

En de daed van dien grooten Propheet Moses niet betrachten/die de versmaedheyd van Christus meerder rijkdom achtede / dan de schatten van Egypten: dewijle hy sag na de vergeldinge des loons? Hebr. 11. 26. 'Tis dan so verre van daer / dat ik met desen mijnen Lof van onse lieve gebooren-stad/ ende aerdsch Vaderland/ desen yver der getrouwicheyd aen God/ende betrachtinge onser erve der saligheyd / by ons in 't minste soude doen verslappen/ dat ik in tegendeel hier door te meer poge onse herte so tot dankbaerheyd aen onsen God / die ons in sulken gesegenden Land ende Stad geplant heeft/te verwecken/ als ook de selve op te scherpe tot vlijtiger en ernstiger betrachtinge van het rechte heerlijke vrolijke hemelsche Vaderland / naer de trouwe vermaninge ende aenporringe des H. Apostels Paulus, als hy seyd: vvy en hebben hier geene blijvende stad, maer vvy soeken de toekomende. Hebr. 13. 14

Wy hebben hier geen plaetz gewis:
Maer soeken dat toekomstig is.

Phil. 3. 20. **Ende wederom:** Onse Borgerschap is in de Hemelen: van vvaer vvy ook den Saligmaker den Here Iesus Christus vervvachten.

Het rechte Vaderland, en aldermeest te loven,
Is in het Hemel-rijk, en by den Heer daer boven:
Ioh. 14. 2. 3. *Daer Christus Godes Soon voor ons de plaetz bereyd,*
En ons ontfangen sal in aller eeuwigheyd.

Col. 3. 1, 2. **Eñ naer het vooRder spoor eñ prickel des gemelden Apostels:** Ist dat gy met Christus opgevveckt sijt, so soeket het gene dat boven is, daer Christus is sittende ter rechter hand Gods: Besorget dat boven is, niet dat op der aerden is.

Besorgt dat boven is, en niet den overvloed
En niet het aerdsch gemack van 't aerdsch en nietig goed.

In sulker conscientie dan/ en op sulken vertrouwen/ eñ met sulke voorwaerde/eñ beding/komt dit mijn werk eyndelijk op mijnen uytgedruckten naem noch eens voor den dag: op dat het geen ergerlijk nochte schandelijk hoerekind eñ vondeling van eenẽ onbekenden eñ onbenaemden Vader en schijne te wesen/die sich sijns arbeyds eñ werks soude schamẽ/naer de sluyk-wijse der eer-loose faem-diefsche libellen. Uwe Achtb. ende Eerw. biddende/dat uwe Achtb. eñ Eerw. gelieven dit blijkelijk getuygenisze van mijn oprecht gemoed tot onse gemeyne Vader-stad sich wel gevallen te laten/ende het selve gunstelijk ende dankelijk aen te nemen / uyt de hand van den genen / de welke van ganscher herten is/ende eeuwig blijven sal/

Erentfeste/ ende Achtbaere Heren; lieve / ende waerde Medeburgers/

VWer Achtb. ende Eerw. Onderdanige, ende
Dienst-willige Dienaer, ende Mede-burger

SAMVEL AMPZING.

Aen mijne gebiedende Heren, ende waerde Medeburgers.

MYn Heren, die hier sijt aen 't roer der Stad geseten,
Mijn Burgers, die het volk van Haerlem sijt geheten,
Ik breng hier mijnen Lof van onse Stad, in dicht
En ook in vrijen stijl geschreven, in het licht.
Hier kont gy met gemack en met vermaek gaen lesen,
Wat onse Stad nu is, en watze plag te wesen:
Wie haeren eersten grond en mueren heeft geleyd,
En hoe sy naderhand noch meer is uytgebreyd.
Wat sy van binnen is door Godes rijken segen,
Wat sy van buyten is, hoe wonder wel gelegen,
Wat lichten dat sy heeft ter wereld voord gebragt,
Wat krijgen oyt gevoerd, wat daeden oyt gewracht.
Hoe sy den Nijlschen vloed en ketens heeft gespleten,
En hoe de Spaensche magt gebroken, en versleten,
Hoe dier sy Spanjen heeft gestaen, hoe veel gekost,
En hoe sy weer van 't jock van Spanjen is verlost.
Waer me de burgers hier sich weten te generen,
Wat nering, wat praktijk, wat konsten sy hanteren,
Wat wetten-tucht het volk tot hunnen plicht beweegd,
En wat gods-dienstigheyd de burgerije pleegd.
Siet dit, en diergelijk, is hier in 't lang beschreven.
God heeft mij hier het licht en 't leven willen geven:
Dat geef ik Gode weer, dat geef ik onse Stad.
Hoe billijk geef ik haer het geen ik van haer had!
Ik kom mijn Heren so en Burgerij begroeten,
En werp eerbiedelijk mijn werk voor uwe voeten.
Mijn Heren, ik ben uw, 't is 't uwe wat ik doe,
En 't lof van onse Stad komt onsen Burger toe.
Ik sal wat meerder doen, wanneer ik meer sal weten,
So lang dat mijne siel en penne sij versleten:
Neemt dit nu so in dank, ik geef u dat ik heb:
** Bestelt mij meerder stof, ik weef u meerder web.*

* *Alludo hâc Metaphorâ ad Textores nostros.*

SAMVEL AMPZING.

DEO ET PATRIAE SACRVM.

Ik hebbe dit tot lof van onse Stad geschreven,
Ik hebbe God sijn eer niet minder moeten geven:
Ik heb dan mijne pen tot beyden aengepord,
Dat noch de Stad noch God met waerheyd sijn verkort.
Ik trachte onse Stad haer eren-kranz te vlechten,
Ik poge voor den dienst des Heren me te vechten,
Sy moeten t'samen gaen: mijn sucht tot onse Stad,
Mijn liefde tot den Heer, die eyschen beyde dat.
Wat sie ik Momus hier staen spotten, ende guyten?
Of meynt gy dat ik dij naer dijnen mond sal fluyten?
Neen Momus, dat is mis: en staet het dij niet aen,
Ik heb 't voor onse Stad, en onsen God gedaen.

Matth. 22. 21. Geeft den Keyser dat des Keysers is, ende Gode dat Godes is.

SAMVEL AMPZING.

HORATIVS
In Arte Poëticâ.

Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, pariterq; monendo.

Hy heeft den bout op 't hoofd geraeckt/
En sijne dingen wel gemaekt/
Die so sijn werk beleyd/ en sticht/
Dat hy vermaekt/ en onderricht.

P. SCRI-

P. SCRIVERII

ELEGIDION

in

SAMVELEM AMPZINGIVM,

Eccleſiaſten & Encomiaſten

HARLEMI.

CVM cuperet totâ cantari Ampzingius urbe,
Et pariter civi totus adeſſe ſuo;
Non ſatis eſt, inquit, divini oracula verbi
Pandere, & Angelicos voce ciére choros:
Sunt alij, quorum noſter præterfluit aures
Sermo; nec affectus ulla querela movet.
Et ſpatioſa licet magni ſint atria templi,
Sufficit haud cunctis civibus iſte locus.
Et quidam zeli ſtudio in diverſa trahuntur,
Quærentes aliâ ſub pietate Deum.
Serviat his calamus meus, & devinciat omnes,
Exponens patrij ſemina prima ſoli,
Inque gerens oculis totam gratantibus urbem,
Bellaq; geſta domi, bellaq; geſta foris.
Dixit: & ut ſeri poſſent meminiſſe nepotes,
Abſolvit tantum ſedulus auctor opus.
Iamque Lemum, Harlemioſq;, ac Flori principis aulam,
Et Peluſiaco parta trophæa mari,
Obſidiumq; atrox tumidi miramur Iberi;
Miramur læti commoda multa ſoli:
Divinamq; † artem, quâ ſe Germania falsò
Iactat, & ignotum non ſinit eſſe Mogum.
En ego Donati contrà clariſſima dono
Symbola, jam certam promeritura fidem.
Atque ita dum magni premimus veſtigia IunI,
Vindicijsq; ultrò dum favet ille meis:

† Typographiam.

Vide de Typographia Diſſertationem noſtrã, huic Cõmentario annexam.

Ponere vix alibi potuit consultiùs horas,
Aut magis in patriam significare fidem.
Sic populum linguâ, calamoq; interprete cunctos
Pascit, & immemores sic vetat esse sui.
Pellicit huc natale solum, patriæq; cupido
Laudis. in hoc alacer pulvere currit equus.
Et meritò : nam si quondam flagravit Vlysses
Fumum de patrijs cernere posse focis;
Cur non hic pulchræ succensus amore Napææ,
Laudaret patriæ mœnia blanda suæ?
Quantò Ithacâ urbs Sparnæ præstantior ubere glebâ,
Arvaq; montanis fertiliora rubis:
Tantò amor AmpzingI meliore cupidine fertur,
Dum Kinnemarios tollit in astra suos.

Scribebam tumultuariè Amstelredami,

XV. Iunij. cIↄ Iↄ CXXVIII.

PETRI SCRIVERII

Lof-dicht

Van't Lof ende de Beschrijvinge

DER STAD HAERLEM,

Door

SAMVEL AMPZING,

Burger ende Predicant aldaer.

ALS *Ampzing heeft gesocht sijn burgers te behagen,*
En t'enemael sijn dienst hun gunst'lyk op te dragen;
Sprak: 'tis my niet genoeg dat ik't Woord Godes preek,
En tot der Eng'len choor met myne stemme breek:
'Twoord komt tot veelen niet, en loopt voor by haer oren;
Veel willen na geen klagt en na geen smeken horen:

En of

En of schoon onse Kerk is groot en ruym van sael,
So is dan noch die plaetz te kleyn voor altemael.
Hoe veele worden ook door yver-sucht gedreven,
En willen voor den Heer op hunne wijse leven!
Laet alle door mijn pen gediend sijn, en gesticht,
En houden sich aen mij en mijne pen verplicht.
Ik wil dan onse Stad, en haere eerste palen,
En al den waerden roem van haeren naem verhalen,
De daeden die sy heeft in aller aengesicht
Of hier, of hier ontrent, of buytens lands verricht.
Dit sprak hy by sich selfs: en dan op dat de tijden
Die noch te komen staen sich hier in ook verblijden,
En dat dit altemael van allen sij bedacht,
So heeft hy al dit werk in grooten vlijt volbragt.
Nu konnen wy van Lem, en't Huys van Haerlem lesen,
En hoe hier't Prinzen-hof der Graven plagte wesen;
En hoe dat Damiaet op Nili bracke kreek
Voor hunnen sterken arm en kloeken moed besweek.
En nu verwond'ren wy hoe streng sy was belegen:
En nu verwond'ren wy haer liefelijke wegen,
Haer lijftocht, haer gemack, haer lust, en haer zieraed
Van boomen, wild, en veld, van duynen, see, en saed.
En nu verwond'ren wy de konst van boeken-drucken,
Een tack die Duytschland soekt van onse kroon te rucken,
Waer me de Stad van Mentz haer naem so ruchtbaer maekt,
So toch een dief die konst van ons hier heeft geschaekt.
Daerom so heb ik ook, tot een voorseker teken,
Mijn Kosters-Lauren-Kranz *aen Ampzings werk gesteken,*
Het welke nu genoeg tot dese sake doet,
So dat een yder ons die ere geven moet.
VVy trachten dan de Jong te volgen naer behoren,
En sijne stappen meest sorgvuldig na te sporen:
En't gene dat ik hier tot dese sake doe,
Dat staet so Ampzing me van ganscher herten toe.
Daerom so weet ik nau hoe hy sijn vlytigheden
En kostelijken tijd veel beter kon besteden.

En sijne

En sijne waere liefd en trouwe sucht met-een
Meer tuygen aen de Stad, meer tuygen aen 't gemeen.
So tracht hy dan het volk met sijnen mond te stichten,
En ook met sijne pen een-yder te berichten,
Op dat een-yder ook hem in gelijke trou
Hem in gelijke liefd met recht gedenken sou.
De stee van sijn geboort, de plaetze van sijn leven,
Die heeft hem tot dit werk geport, en aengedreven;
De liefde tot de eer van sijne lieve Stad
Die jaegt hem dat hy loopt op dit gewenste pad.
En dat met allen recht: VVant heeft Vlysses 't roken
So graeg begeerd te sien van sijne stad, en koken;
Sal Ampzing dan sijn lust in Haerlem niet versaen?
En haeren roem en lof met meerder recht bestaen?
So veel als Sparens-stad, so lustig van waranden,
So vruchtbaer ende vet, meer is dan dorre stranden,
En 't nest van Ithaca: so yverd hy te meer
Tot lof der Kenemers, en sijner ouders eer.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

In Descriptionem HARLEMI, *à Clarißimo Viro* D. SAMVELE AMPZINGIO, Ibidem Ecclesiaste, concinnatam, *Carmen Heroicum.*

QVI Patriæ leges & plebisscita tuetur
Libertatis amans, contempto jure Tyranni,
Proq; focis arisq; mori, & decernere ferro
Pulchrum & dulce putat: trepidisq; occurrere rebus
Qui satagunt, multoq; animam cum sanguine fundunt,
Illos æterna celebrandos laude fatemur,

Et cly-

Et clypeo ornandos Argivo, & marmore dignos;
Atq; adeo in cælis, aut cæli in parte locandos.
Sic Spartana fides, sic Codri heroica Virtus
Nubila tranavit pernicibus acta quadrigis;
Et Decijs quæsitus honos, natoq;, patriq;:
Nec non Attilium, Fabios, atq; Hectora magnum,
Theseaq;, & pressos terrarum mole Philenos
Sustulit in cælum pietas, & ad æthera fortes
Vexit amor Patriæ, laudumq; immensa cupido.
Nec minimum meruere decus qui signa secuti
Thespiadum, fato eripiunt mortalia gesta,
Quiq; Cleantheas studijs impendere noctes
Invigilant, vitamq; alijs producere scriptis.
Et pius ille labor Patriæ qui dicere laudes
Ardeat, & cantu celebrare domestica facta.
Hanc tenuere viam fatis levioribus usi
Historiæ pater, & tot vatum numen Homerus
Mæonides, & qui Grajis Musa Attica dictus
Socraticus Xenophon, & claro natus Holoro
Milciades, Crispusq;, & Romæ conditor alter
Livius, & doctæ felix Æneidos auctor,
Bellaq; in Æmathijs plusquam civilia campis
Qui cecinit, famamq; astris æquavit Olympi.
At tibi, quem placido nascentem lumine vidit
Melpomene, AMPZINGI, cui pridem Belgica Cleio,
Cui Phæbi cortina patet, sanctiq; recessus
Pieridum, haud minor est pietas, primordia gentis
Dicere, & antiquos Lemi memorare Penates,
Nam quanto dulcis Patriæ tangaris amore,
Natalisq; urbis, quæ te de matre cadentem
Excepit, natumq; tulit sub luminis auras,
Ingenij monumenta tui, chartæq; loquuntur;
Pieriusq; labor, nullo delebilis ævo.
Nam licet ingentes ad sacra negotia curæ
Ætneâ sub mole premant, animumq; fatigent,
Et sonti pro plebe preces, cæliq; potentes

 Scep-

Sceptriferæ claves, aut quos Ecclesia fasces
Sustulit, & clausi limen reseravit Olympi;
Diversumq; trahant puri præconia verbi:
Tu tamen & Patriæ, & rebus caligine mersis
Sedulus incumbis, Lemi incunabula pandens,
Regalesq; lares, & Sparni ad fluminis arces
Mænia, & antiquis habitatam regibus urbem;
Signaq;, & annosæ depingis brachia quercus,
Et scutum ense minax, Eois nobile stellis;
Heroumq; genus Frisiorum, ad sceptra vocatos,
Serratamq; ratem, & captivum in gurgite Nilum;
Bellaq; victuris audes committere chartis.
Hinc laudum tibi surget honos, & gloria vivax,
Præmiaq; æternæ contingent debita famæ,
Macte esto AMPZINGI cæloq; attollere nomen,
HARLEMVMQVE tuam fastis, annisq; sacrare;
Sic Patriæ solvas quæ debes munia vitæ,
Grataq; sic reddat, quam debet, Patria vitam,
Festaq; post cineres celebrent AMPZINGIA cives.

Quod voveo & auguror
T. SCHREVELIVS.

THEODORI SCHREVELII
Eer-Dicht
Op de Beschrijvinge der Stad
HAERLEM,
Van SAMVEL AMPZING, Predikant aldaer/
Bearbeyd/ ende in het licht gebragt.

Die voor 't gemeyne best en vaderlijke wetten
Om hunne Vrijicheyd hun lijf en leven setten,
En vechten tot der dood voor God, en voor het Land,
Die roemd de luyde faem, en draegtze op de hand.

So weet-

So weetmen van de trou van Sparten noch te spreken,
So sietmen Codri roem het hoofd noch boven steken,
De Roomsche Decios, en Hector den Trojaen,
En and'ren, die met hun in eene ere staen.
En so is ook altijd hun Lauren-kranz gebleven,
Die oyt der Helden doen door hunne pen beschreven,
En vrijden hunnen roem der daeden van den dood,
Op dat de duyst're nacht die niet in 't graf besloot.
Ook ist een nutte vlijt sijn Vader-stad te prijsen,
En sijne sucht tot haer daer mede te bewijsen,
'T sij datmen haeren roem door verzen ende dicht,
Oft door een rijken vloed der vrije reden sticht.
So heeft Homerus sich een dapp'ren lof bekomen,
So worden Xenephon, en Livius vernomen,
En Maroos waerde naem, die groote Roomsche Swaen,
En and'ren, die met hun het selve werk bestaen.
Dus hebt gy, Ampzing, ook u hier toe gaen begeven,
Bysonder tot de konst van Neerlands rijm gedreven.
Hoe toont gy uwe liefd en trou aen uwe Stad,
Als gy haer eersten grond in uw gedicht vervat!
Want hoe u 't predick-ampt en swaere lasten drucken,
En uwe siel nu hier nu daer verscheyden rucken,
Noch set gy uwe Stad so niet uyt uwen sin,
En dringt u over al ook in het duyster in.
En dus verhaelt gy ons de oude Lemsche Mueren,
Het Koninklijke Slot, en Sparens oudste bueren,
Van Prinzen van dit land in ouden tijd bewoond:
Wat Wapen Haerlem ook in haeren schild vertoond.
En dus verhaelt gy ons 'tgeslacht der Vriesche Heren,
Van Koninklijke stam, geboren te regeren:
En 't scherp getande schip, waer voor het yser sprong:
En hoe het Haerlemsch swaerd van-ouds den vijand dwong.
Hier is uw eren-kranz, hier is u roem geboren,
Hier hebt gy rechten stof van eenen naem verkoren.
Op Ampzing, maekt dan me dat Haerlem niet verga,
En dat haer waerde naem in schrift versegeld sta.

EER-DICHTEN.

Geeft ſo uw Vader-ſtad de vruchten van uw leven,
En laet uw Vader-ſtad u weder ere geven,
En uw gedachtenis behouden na den dood,
Als 't graf u ſluyten ſal in ſijnen ſwarten ſchoot.

ΕΧΘΡΩΝ ΑΔΩΡΑ ΔΩΡΑ.

EPIGRAMMA

Ad Reverendum Virum, & Symmyſtam Chariſſimum,
Dn. SAMVELEM AMPZINGIVM,
Verbi Divini Miniſtrum:

Deſcriptionem ſuam
VRBIS ſuæ HARLEMI,
Edentem.

QVum quantus latè diffuſus limite longo
In terras protenditur Orbis
Ingens, ingentes & magni nominis Vrbes
Antiquiq; & nobilis ævi
Clara ſuæ per ſe præconia laudis agentes,
Atque ſuos ultrò celebrantes
Gnatos, ingenij pollentes munere ſi qui
Matres concelebrare laborent,
Oſtentet: quæ te rerum concepta tuarum
Ampzingi fiducia tanta
Extulit, illuſtrem ut per tot jam ſæcula Matrem
Et tot nominibus celebratam,
Seque ſuâ magnum fundentem luce per orbem,
Amplius illuſtrare parares,
Atque tuis toto chartis oſtendere mundo
Harlemum, quam fama vetuſta
Summaq; tam longo ſæclorum ex ordine virtus
Fecerat innoteſcere Mundo,

Omni-

Omnibus optatam studijs & mentibus, omnes
Quam propius cognoscere vellent?
Sensisti argutus, quem non facilè ulla fefellit
Res, aut intima notio rerum,
Innumerorum hominum spectandâ nobilis Vrbis
Notitiâ & propiore videndæ,
Quanta forent desideria, & quæ dìdita in omnes
Ingens esset gloria terras:
Quumq; tuo insignem decorares munere Matrem
Officia illi debita pendens,
Ipsa tibi quanto rursum cum fœnore quantum,
Matris more, referret honorem,
Callidus è celebris celebratâ laude vicissim,
Mutua laudis præmia captans:
Vt quanto *Harlemi* se tempore gloria tollat,
Ampzingi se fama perennet;
Alteram & alterius crescentis munere crescens,
Longum perpetuetur in ævum;
Mutuaq; inter se sibi firmamenta vicissim
Sufficiant implexa coronæ.
Nam tibi debebit Mater, cui gloria crescet
Firmius, & sic nomen habebit;
Illius & per te crescenti ex nomine semper,
Succrescet tibi nomen in ævum.
Vnde etiam æternæ æternatæ munera Matri
Debebis tibi reddita famæ.
Laus tua laude tuæ tibi crescet, luce perenni
Lux sua multiplicata vigescet.
Sensisti quam non tenuis natura benigna
Addiderit tibi dotis honorem:
Quamq; sit opportuna tuam sustollere summi
Ingenij tibi gloria Matrem.
Scisti etiam summo quę detrimenta nitori
Adferat unquam longa vetustas;
Vrbibus & quamvis vivax sit gloria summis,
Et longum perduret in ęvum,

Si qua ſuę frugis dedit experimenta, ſuęque
    Virtutis documenta ſerena;
Attamen aſſiduo longi langueſcere lapſu
    Temporis, atq; obrepere ſenſim
Frigida pręclarè geſtarum oblivia rerum,
    Paulatimq; labaſcere famam:
Sępe etiam ipſarum adverſis decedere rebus
    Obſcurata luce nitorem:
Magnaq; quę fuerant, ſepeliri nomina tandem,
    Letheis immerſa tenebris:
Ni chartis duraturis conſtricta, ſagacis
    Ingenij conamine certo,
Vindicijſq; ſacræ ſæclis aſſerta Minervæ,
    Eripiantur dentibus ævi.
Sic tu laude tuâ Matris cum laude jugatâ,
    Conſuluiſti illique, tibique:
Quæq; tuis ſcriptis longum protendet in ævum
    Vitam, magnæ & nomina famæ,
Ipſa tuis ſcriptis vitam dabit, ipſa perennis
    Debita reddet præmia laudis.

Scripſit DANIEL SOVTERIVS,
Eccleſiæ Harlemenſis Paſtor.

In hoc noſtræ Civitatis Encomium, & Encomiaſten.

QVIS noſtram dignis extollet honoribus urbem?
    Hanc quiſnam meritâ dicere laude valet?
Quæ Batavos inter Proceres vota altera profert;
    Quæ Kinheimariæ eſt ſplendida Metropolis.
Tanta cui veterum, rerumq; indago novarum?
    Cujus tam largum flumen ab ore ruit?

En id

En id magnanimo conatu *Ampzingius* audet,
Sacro natalis raptus amore ſoli.
Audet, & egregijs præſtat ſucceſſibus auſum,
Ingenij & genij dexteritate ſui.
Hîc ſpectare licet vigili congeſtâ labore,
Noſtrati & nitido carmine propoſita;
De tenui exortu, & fęlicibus incrementis
Vrbis, quæ Faſti commemorant veteres;
Quæq; ejus præſens facies, tractuſq; propinqui,
Debita notitiæ poſteritatis habent.
Sic nomen Vatis Patriæ cum nomine claret,
Sic canit in Patriæ laude Poëta ſuam.
Ergò ipſi, Cives, nunquam pereuntis honoris
Nectamus gratâ laurea ſerta manu.

HENRICVS GEESTERANVS,
Collega Auctoris.

Vanden Auteur,

Ende ſijn Werk.

IN *deſen* Haerlems Lof *ſijn med' aen hunne ſtede*
De Leraers *al vermeld met loffelijke rede,*
*Behalven d'*Auteur *ſelf, die in ſijn lof is ſtil,*
Gelijk geen deftig man ſich ſelven prijſen wil.
Nochtans is hy alzins ſijn lof en roem ook waerdig:
Die op de Preek-ſtoel is ſeer levendig, en aerdig,
Met yver, en vrijmoed: Ook wacker ende ſnel
In ſijnen ganſchen dienſt, als een recht Samuel.
Die ook noch in't gemeyn' 't Volk Godes *tracht te ſtichten*
Met geen gering getal van Geeſtelijke Dichten,
Die hy ſo nu als dan laet komen in het licht,
Waer door hy in dees eeuw geen Duytſch Poëet *en ſwicht.*

Als

Als ook niet in dit werk van onse Republijke,
Waer van noyt is geweest beschreven diergelijke,
'Twelk so volkomentlijk en konstelijk verbreyd
Al wat tot lof en eer der selfder diend geseyd.

Idem.

Honori
D. SAMVELI AMPZINGIO,
Ecclesiasti Harlemensi,
Patriæ suæ Descriptionem & Encomium
Vulganti.

ILlustres animas, & magnis pectora rebus
Nata, tulit Latium, Grajaq; terra tulit.
Non sterilis Batavum tellus: habuistis Athenæ:
Iam Batavus priscæ munera gentis habet.
Quantus es Ampzingi! Tarpejas deijcis arces,
Dum trahis, & sacro nectare pascis oves.
Quàm tibi relligio, quam Christi Ecclesia curæ est!
Et Patriæ fastis non minus invigilas.
Harlemi laudes, priscæq; insignia gentis
Ad numeros revocas, Pindaricosq; modos.
Et simul absq; metris opus hoc, ut carmine, condis,
Pindarus ingenio, Tullius eloquio.
Ejà age, macte heros! Te Patrem Ecclesia gaudet:
Te Civem jactat Patria grata suum.

Amoris ergò ludebam.

IOHANNES IVNIVS,
Ecclesiastes Aszendelphensis.

Lof-Dicht

Lof-Dicht op den Autheur.

KOmt burger wie ghy sijt nieusgierig om te lesen
Uws Vader-stads ghebooꝛt/ wat Haerlem plag te wesen/
En wat sy heden is/ hoe rijk sy alles heeft
Daer in sy veer en na haer susters boven sweefd:
Dat geeft u hier te sien die siender dooꝛ het duyster
Uw Ampzing, die haer geeft een aengenaeme luyster/
Niet van een vꝛeemde glanz of elders veer gesocht/
Maer uyt haer eygen selfs in't dage licht gebꝛogt.
Die gheeft u hier te sien/ dat hier toe was verschoven/
En onder slofheyds wolk van d'oude eeuw bedoven:
Die geeft u hier te sien dat eertijds was bedeckt/
Maer nu in desen lof bꝛeed vooꝛ u uyt gereckt.
Siet/ hooꝛt/ leest/ en bedenkt met alle uwe kragten/
En scherpt op desen lof met yver uw gedachten/
En denkt dan by u selfs/ en segt met een daer by/
Dits mij een hooge eer/ dat dees mijn moeder sij.
Want d'eer van onse Stad kroont burger ende woonder/
Die selfs wat eer maer heeft diens eer maekt sij noch schoonder:
De ere van een Stad/ en van de burgerij
Sijn twee in een ghevlecht/ en staen malkand'ren by.
De schꝛyver van dit boek verpligt u dan veelvuldig
Aen hem vooꝛ all dit werk in veel te blijven schuldig:
En so gy hem al schoon veel danks vooꝛ desen segt/
Soo is een bloote dank sijn waerde veel te slecht.
De lof van Haerlem selfs soo hoog van hem gepꝛesen/
Die sal soo bꝛeed als kan sijn eygen altijd wesen:
Wat gy dan Ampzing doet u Vader-stad ter eer/
Ontfangt dat vooꝛ u selfs en vooꝛ de uwen weer.
Het rechte Haerlems bloed moet nimmermeer verflouwen/
En nimmer woꝛden sat dit werk wel waerd te houwen.
En wie met aendacht leest sal moeten aen't besluyt/
Heyl over desen man met weerklank roepen uyt.

H. BRVINING.

(:;:)(COR.

CORNELIVS IACOBI PETRÆVS,

Aen

SAMVEL AMPZING.

HOe hebt gy, waerde vrund, uw yver hier bewesen
Tot onse Vader-stad! nu kan men sien, en lesen
Een vol verhael van haer, tot haeren hoogsten prijs,
Want 't iszer alles in, en 't iszer met bewijs,
Laet and'ren dan vrij gaen na ver-gelege hoeken,
En schrijven van een Stad in 't Oost oft West te soeken:
'T sijn vreemden in haer land, sy schrijven ook onwis,
Ik prijse datmen weet wat van sijn eygen is.

Ter Elburg desen 23. Iunij 1628. stylo loci.

EER-DICHT
Op de Beschrijvinge, ende Lof der Stad Haerlem,
Door SAMVEL AMPZING.

NV is Haerlem *wel beschreven,*
Niets is inde pen gebleven
Dat tot haeren lof betaemd
Man en paerd is nu genaemd.
Alles is naer waerd' gepresen:
Alles is genoeg bewesen.
Wie had' oyt so veel verwacht?
Wie heeft oyt so veel bedacht?
So daer iemand heeft verlangen
Hoe de Stad is aengevangen;
'tIs hier met seer klaer bescheyd,
En op soeten rijm geseyd.
Wil hy tot den voordgang komen,
Hoe de Stad heeft toegenomen,
Hoese van een kleyn begin
Is vergroot, het staet-er in.
Hoese met den tegenspoede
Heeft geworsteld, en vol moede
t'Elken weer is opgestaen,
En al wijder uyt gegaen.
Vande Torens, vande Kerken,
En van al de stoute werken,
Van t' voornaemste dat de Stad
Binnen haere mueren vat.
Hoe sy buyten is gelegen
Met haer lieffelijke wegen,
Met haer hoven, Hout, en Baen,
Daermen kan uyt wand'len gaen.
Al de wackere verstanden,
De geleerdste vande landen,
Die de Stad heeft voordgebragt,
Worden hier al mee gedacht.

Vande

Vande moeden onbesneden,
Vande kloeke dapperheden,
Vande borsten van bedrijff
Iszer ook een klaer beschrijff.
Vande kloekheyd, en hantering
Der inwoond'ren, vande nering,
Van so menig konstig man
Die sijn werk wel maken kan.
t'Iszer al, ook vande heren
Die de Stad so wel regeren,
Datmen in Godsaligheyd
Leven mag, en eerlijkheyd.
Boven al, dat in haer dond'ren
Gods genade, wet, en wond'ren,
Dat des Heren rechter hand
Daer de waerheyd heeft geplant.
Dan wie sal't ons al vertellen?
Wie kan't op een ordre stellen?
t'Is in't Boek te saem vervaet
Op so soeten toon, en maet.
Koopt, 'ten sal u niet berouwen:
Leest, en wilt het wel onthouwen.
Dankt den Here voor het goed,
Dat hy ons, en d'onsen doet.

CORNELIVS IACOBI PETRAEVS, *Harlemensis.*

Reverendissimo Clarissimoq; Viro,
D. SAMVELI AMPZINGIO,
Urbis Harlemensis encomium edenti.

QVid jactat unum mente gratâ Pyrrhiam
Bovem benè merito immolasse antiquitas?
Tantumne cæsæ dignitatem victimæ
Extollit; an grato dedit quod pectore,
Quo majus ipse nil requirat Iupiter?
Vtroq; vincit Neritensem *Ampzingius,*
Scribens paternæ sedis inclytum decus,
Canensq; tauri cornibus perennius;
Grataeq; tantis indicans mentis notas,
Quos ipse Momus prędicet, laboribus;
Rumpantur atrâ bile quamvis ilia.
I nunc, nec unum prosequare Pyrrhiam
Tandem supremis vana gens laboribus.
Locum meretur hâc in arce principem
Sursum vehendo corda voce *Ampzingius,*
Laudesq; dignas efferendo Patriæ.

I. Duyst à Voorhout.

EIDEM.

QVis neget, *Ampzingi*, pectus gratumq́;, piumq́;
Esse tibi? nemo, liber ab invidiâ.
Tu grato flagrans urbis natalis amore,
Das ipsi vitam, quam dedit ante tibi.
Tu prosâ, vinctisq́; modis canis acta, domosq́;
Heroasq́;, urbi qui peperere decus.
Ostendis vitæ exemplo, & sermone frequenti,
Quam tibi sit cordi relligio, & pietas.
Perge alacer, populumq́; datum tibi cælitus, usque
Cælestem patriam *tollere corda* doce.

Scribebat honoris & amoris testandi ergò.
ADRIANVS IEKERMAN.

Op het waerde Boek, 't Lof van Haerlem,

Beschreven door den eerwaerdigen, wel-geleerden
D. SAMVEL AMPZING,

Bemind Predikant tot Haerlem, *mijnen goeden vriend.*

WIl iemand met gemack een schoone Stad bekijken/
Een Stad, die in vermaek niet een' heeft haers gelijken/
Een wel gelegen Stad, een ere van het land/
Een oud vermaerde Stad, gebouwd met groot verstand?
Wil iemand HAERLEM sien/ de pronk van alle steden/
Een Wereld van een Stad in konst/ en wetenheden/
De Stad daer ik van spreek/ de lust-plaetz die ik meen
Die lese 't Haerlemsch Lof, dit Boek/ en koper een.
Wil iemand eene Kerk, en Torens, en gebouwen,
So schoon als ergens/ sien/ een wonder aen te schouwen!
Die hoeft niet verr' te gaen/ te reysen hier of daer/
En sich/ met groots kost/ te stellen in gevaer.

Die

Die ſoete korts-wijl' ſoekt/ dat korts-wijl recht mag heten/
En luſtig weſen wil/ en ſwaer gepeyns vergeten;
  Die al't vermaek begeerd dat ergens is te ſien/
  En in een Stad wil ſien meer als in and'ren tien;
Die wand'len wil in't Boſch, of anders ſich vermeyden
In vruchtbaer koren land/ in groene ſoete weyden/
  Ja 'sWinters/ buytens-tijds/ gaen wand'len wil in 't groen/
  Of anders aen het ſtrand een ſoete ſpeel-reys doen;
Wil iemand Duynwaerts in/ Konijn en Haes ſien lopen/
En hoe het krielend wild komt uyt ſijn hol gekropen?
  Heeft iemand luſt of treck te jagen door het ſand/
  Of ook te wand'len langs een ſoete water-kant?
Wil iemand ſien op 't land veel ſchoone Heren-huyſen/
En horen 's Vogels-ſang en ſterke vluchts gedruyſen,
  En brave Dorpen ſien/ niet verre vande Stad/
  Des linwaets wit gebleyk/ en menig lieflijk pad?
Wil iemand/ altijd an/ een menigte van ſchepen
Sien varen uyt en in/ en door het Sparen ſlepen?
  Die leſe maer dit Boek/ als voren is geſeyd/
  AmpzingI Haerlemſch-Lof; naer Haerlemſch waerdigheyd
So aerdig afgemaeld/ ſo levendig beſchreven/
Als ofmen alles ſag voor ogen in het leven.
  Komt Burgers al te ſaem, u wel ter degen quijt/
  En doet uw plicht en Ampt; ſingt yder wie gy ſijt/
Hier voor tot Ampzings roem/ die ſich ſo heeft gequeten/
Dat niet een enkel punt van hem en is vergeten/
  Die onſe Vader-ſtad gedaen heeft ſulken eer/
  Als wel van iemand kan gedaen ſijn immermeer.

D. V. HORENBEECK,

Schrijfmeeſter der Latijnſcher Schole.

Een en genoeg.

KLINK-DICHT

Ter eren vande Beschryvinge ende Lof der Stad

HAERLEM,

Beschreven door den godvruchtigen ende welgeleerden

SAMVEL AMPZING,

Bedienaer des Goddelijken Woords inde Gemeynte des Heren, in sijne Vaderlijke Stad.

WAt Heerlems-Stad nu is, dat sien wy voor ons ogen,
Maer wat sy is geweest, wat sy was in't begin,
Hoe't haer voords is gegaen, daer van sal u den sin,
Daer van het recht bescheyd Ampzings *pen vertogen.*
Dies is hy ere waerd, die toond naer sijn vermogen
De liefde die hy draegt tot sijne lieve Min,
Tot sijne Vader-stad, die ook tot ons gewin
Haer waerden naem en faem ten hemel gaet verhogen.
Komt Haerlem, *komt dan hier, en siet dyn eersten tyd,*
En siet hoe gy van kleyn so groot geworden sijt,
En hoe gy na veel ramp so magtig sijt verheven:
Dankt Ampzing *ook met-een, die door sijn vlytigheyd,*
Die door sijn kloeke pen dyn naem en lof verbreyd.
Wilt van gelyken hem weer lof en ere geven.

WILHELMVS LEEMKVLIVS,

Liefhebber der vrye konsten.

Ode ofte Sang-gedicht,

Aen den Eerwaerdigen D. S. AMPZING

Op sijn Lof-roeminge der Stad Haerlem.

M*Ogt Heer-Lem* nu eens ontwaken,
Ampzing, om te sien uw lof,
Daer mee gy als uyt het stof,
Vw en sijn Stad groot gaet maken;

'kWeet

'kWeet hy hoog voortuygde ſtrack,
Dat hem magt om dank gebrack.
Tong en ſtem en pen te wennen,
Om dat naeſten-nutte deugd,
Eeuwelijk ſou ſijn geheugd;
Iemands deugden wel t'erkennen,
En te tellen op een reek:
Is een dank-en lof-baer' ſtreek.
Die weldoenders ſo verheffen,
Dat hun deugde blijft vermaerd,
Sijn veelvuldig' ere waerd;
Maer wat ere ſal hem treffen?
Die noch ſo veel boven dat,
Loofd de ere van een Stad?
Is het nu en oyt gepreſen,
Iemands wel-verdiende eer
Vyt te breyden meer en meer;
En indien noch boven deſen
Word verheven ſteden-lof,
Als van uytgenomen ſtof:
Wat voor eer ſal die bekomen,
Die dan ſulken lover loofd?
En belauwerierd ſijn hoofd?
Die de leegheyd ſo kan tomen,
Dat ſijn ſterveloose lof
Reykt aen 't hoogſte lauwer-lof?
Ganſch geen eer: want al ſijn roemen
Is verplicht' erkentenis.
Dus elk die van HAERLEM is,
Laet uw niet ondankbaer noemen;
Maer looft AMPZING, wat gy meugt,
Voor dees' ſonderlinge deugd.

I. H.

KLINK.

KLINK-DICHT.

GY Haerlemers en wilt u niet te seer vergapen
Aen uw verweende Stad, aen uw verheve Kerk,
Uw Koninklijk Paleys, en uw voor-ouders Merk,
Aen uwen dorren Boom, en aen uw twede Wapen:
Maer heft het oog om hoog, *wilt daer uw vreugde rapen,*
Tracht so na Godes Stad, die onverwinlijk-sterk
In eeuwigheyd bestaet, maekt daer van wat meer werk,
Doet aen den nieuwen mensch, die naer God is geschapen,
So sult gy borgers sijn van't Nieu Jerusalem,
Waer toe u Ampzing *roept met sijne leer, en stem,*
Wel Samuel *genoemd, een vroom trou sielen-sorger.*
Want gy en hebt toch hier geen Stad gewis, en vast:
So siet dan niet op iet, maer elk sy hier een gast,
Een gast, en vreemdeling, en werde daer een borger.

H. D. R.

EER-DICHT;

Aen *Haerlem*, en haere Beschrijvinge,

Gedacht door

D. S. AMPZINGIVS.

WEl geluckig sijn de Steden,
Daer de kloekheyd, daer de reden,
Daer de wijsheyd, daer de deugd,
Daer de liefd' en vreed' haer segen
Storten (als een vruchtbaer regen,
Die den landman 'thert verheugd.)
Daer 't an wacker heyl-besorgers,
Daer 't an trouw en vroome borgers,
Nimmermeer ontbroken heeft:
Daer 't vol goe geleerdheyd minders,
Daer 't vol nutte konsten vinders,
(Tot al' swerrelds voordeel) leefd.
Daer Natuer *aen alle kanten*
Heeft een Lusthof willen planten;
Tot vermaek der borgerij:
Tot verwondering der vreemden;
So van Bergen, Bosschen, Beemden,
Visch, en VVater-rijk *daer by.*
Niet mag sulk een Stad ontbreken,
(Dat m' haer niet geluckig reken',)
Dan alleen dit eene stuck,
,,Dat mag-schien niet wijd bekend is,
,,Al 't vermaek dat daer omtrent is:
Sulkx was HAERLEMS *ongeluck.*
Hier af sal sy voords bevrijd sijn:
Hier om Haerlem *mag verblijd sijn:*
Hier af moet sy danken hem,
Die haer roem, *haer* eer, *haer* oudheyd,
Haer vermaek, *en* strijdbaer stoutheyd
Maekt roem-ruchtig, door sijn stem.
Alexander *wenst' (met treuren,)*
Dat hem (als Achilles*) beuren*
Mogt een ander Homerus;
Om sijn lof wel uyt te drucken.
Doch die wensch wil HAERLEM *lucken;*
VVant sy heeft Ampzingius.

P. VVILS.

Aen den

Goedwilligen/ ende verstandigen Leser/ ende Lief-hebber van onse Nederduytsche Tale.



ALSO alle verstandigen op hunne sprake/ ende spellinge billijk behoorden goede acht te nemen/ ende eenen vasten voet/ ende stijl van spreken/ ende schrijven te houden: nadien ook alle nieuwicheyd veel-tijds bedenkelijk ende opsprakelijk is/ bysonder in den aenvang/ eermen noch den grond ende reden van sulke veranderinge kan sien ende vernemen; waerom dan ook yder redelijk mensche so lang sijn oordeel daer over behoorde op te schorten: So hebbe ik dienstig/ ja nodig geacht/ dese reden ende rekenschap van mijne wijse ende maniere van spellinge/ ende andere tael-bedenkingen onser sprake/ tegenwoordig te geven/ ende de selve gansch gaerne het gunstig oordeel van alle verstandigen te onderwerpen. Inleydinge

Vande Tale en Spellinge in't gemeyn.

Ende segge dan eerst dit weynige so slechts in't gros/ dat ik die spellinge meest hebbe gevolgd ende waergenomen/ die ik in de reden/ ende het gevolg der woorden/ende in den aerd der sprake/ende de uytsprake/ alder-eygenst ende bequaemst gegrond geoordeeld hebbe: de oude spellinge in ere ende waerde houdende/ so veel ik vermogt hebbe/ende daer het de reden ende nodig onderschepd heeft willen lijden/ om geene veranderinge buyten nood te maken/ ende de onse te gevoegelijker in te voeren. Maer de openbaere feyl-treden/ende tastelijke mis-slagen van de oude sleure so slechts ende blindelings willens ende wetens te volgen/ ja te handhaven/ dunkt mij (onder verbeteringe) niets anders te wesen/ als sich selvē de ogen uytgraven/ ende enkelijk niet willen sien. Daerom so en vermag by mij geen oud mis-bruyk iets ter wereld tegens de reden/ende waerheyd: Eñ dat en is voords (mijns bedunkens) niet te verwerpen/ nochte verdacht te maken onder den naem van nieuwicheyd/ het welke in de eygenschap der sake/ ende de nature/ende aerd der sprake/gegrond is. Gelijk ik niet gaerne sonder reden de oude gebruyken en vertrede: so kusze/ ende omhelse ik ook immers so node/ende weynig de oude bekende ingere-

tene dwalingen. Ik en kan ook niet sien/ dat wy tot noch toe eene sekere ende vaste spellinge hebben/ de eene aldus/ de andere also schrijvende/ ja de eene ende de selve by sich selven niet seker zijnde/ ende in het selve schrift/ ja woord/ van spellinge dickwils veranderende: dies wy ook niet eygentlijk en konnen geseyd worden van de oude spellinge af te wijken/ als wy trachten onse spellinge vast ende seker te maken. Ik en binde mij dan ook aen niemand/ maer volge slechts dat gene dat ik de reden/ ende den grond onser sprake/ achte alder-gelijkformigst te wesen.

Nullius addictus jurare in verba Magistri.

Ik sie niet op die geen die iet-wat drijft/ of seyd:
Maer wat de waerheyd is/ en hoe de sake leyt.

Ende waerom en sullen wy ook niet pogen onse sprake allenthalven so veel lichts te geven als wy immermeer vermogen/ ende lichter te maken voor de vreemdelingen/ gelijk ook veele andere volkeren voor desen loffelijk ende profijtelijk gedaen hebben? Ik houde se ook prijs waerdig de welke arbeyden onse moederlijke tale suyver te spreken/ ende te schrijven/ ende ook niet eene enige letter te stellen/ daer sy dies nood sijnde/ geene reden ende rekenschap van en souden konnen geven: ende volgens trachten onse verlatene ende ongehavende/ doch rijke ende zierlijke sprake/ naer vermogen/ op te helpen/ ende tot haere volkomenheyd te brengen/ haer/ ende Gode dankbaer/ die se ons gegeven heeft. 'Tis meer dan al te kennelijk/ dat tot noch toe de meeste schrijvers hier op gansch niet/ ofte geheel weynig/ gelet hebben/ ende even so luttel op de " geslachten/ ende het † buygen van de ‡ gevallen / in beyde de * getallen: waer in nochtans een groot zieraed van onse tale gelegen is. Ende (voorwaer!) het en slupt niet veel/ ende en is gansch niet ere genoeg / datmen over al te huys is in alle vreemde spraken/ ende ondertusschen schier vreemd in sijne eygene ende moederlijke tale: so toch onse Erasmus, dat groote licht/ ende zieraed van Nederland/ heeft durven seggen in sijn Boek van de rechte uyt-sprake van de Latijnsche ende Griekſche Tale: Fœdum esse, hominem in eâ linguâ videri hospitem in quâ natus est.

" Genera
† Declinatio
‡ Casus.
* Numeri.

'Tis schande dat een mensch niet wel en is gegrond
En vreemd selfs in de tael van sijnen eygen mond.

So en is dit dan ook voords geene knibbelinge de lanâ caprinâ, als men seyd/ ofte een geschil van eene nietige sake/ maer een eerlijk ende prijzelijk voornemen.

Al ist geen stuck van salighepd/
En daer so magtig veel aen lept/
Al ist geen hoog en wichtig ding/
'Tis evenwel geen beuseling.

De mis spellinge in de vreemde talen word in de scholen voor eene groote mis-stellinge gerekend: ende wy achten dat in de onse niet eene siere. 'Tmoet daer op een tip en stip aenkomen: ende wy passen by ons op geheele letters niet. Daer en is ook geen lammer/ ende onhebbelyker ding ter wereld in eene sprake/ als de vermenginge der geslachten/ ende de verbrabbelinge der gevallen. Behoord dan een yder rechtschapen/ redelyk/ende verstandig mensche/ende voornemelyk die sich in andere spraken geoeffend heeft/ syne moederlyke tale niet wel so veel suchts toe te dragen/ dat het hem wel de pyne waerd meste wesen/ dat het hem niet even eens/ ende gelyke veel en ware/ hoe hy schryve/ ende spreke/ ende syne sprake/ ende spellinge niet in't wilde/ nochte op den dollen bof heen en slingere/ maer die met bescheyd/ ende naer den eysch/ tot zieraed/ende ere omsichtelyk gebrupke? De Franzoysen/ Italiaenen/ ende Spanjaerden maken schier eenen afgod van de hunne: ende wy souden de onse by-na met vuyle voeten treden: daer dan noch de hunne eene opgeraepte ende verdorve sprake uyt de Latynsche is (dat ik met hunner oorlof wil geseyd hebben) diese met de Romeynsche heerschappye hebben aengenomen/ hebbende te gelyk hunne vryheyd met hunne moeder-tale verloren/ verwaeld/ ende verwiszeld/ gelyck dat onder anderen ook de naem der Waelen selfs veel-licht betuygd/ ende mede brengt: maer de onse is ons eygen/ ende veel ryker ende heerlyker als de hunne. So wilde ik dan ook wel/dat wy van dese onse kostelyke ende loffelyke tale wat meer werks maekten/ ende wat meer yverden voor haere ere/ als wy wel gemeynelyk doen. Ja het is maer al te waerachtig/ ende meer dan bekend/ (voorwaer! een merkelyk ongeluck voor onse sprake) dat sy voornamelyk/ ende doorgaens/ van de geleerdsten selfs/ die haer de hand mosten bieden/ende in ere houden/door vreemde ende uyt-heemsche woorden gansch verbastaerd/ ende bedorven word/die dan eerst meynen geleerdelyk ende zierelyk te spreken/wanneer sy door gemelde opgeraepte/ onduytsche/ ende onbekende woorden/hunne moederlyke tale van onvolmaektheyd opentlyk brandmerken/ ende beschuldigē/ so sy toch in sich selven genoegzaem is/ende de hulpe van andere spraken geenzins van doen en heeft. Men banne die dan toch eenmael plotzelyk uyt onse tale/ so veel moogelyk is. Wil yemand Franzoys/ ofte Latyn spreken/ dat kan hy ja immers wel doen: men late onse tale maer ongeschoffierd in haer geheel. 'Tis eene ontydige geleerdheyd/ die men (quanzuys) tonen/ ende roemen

wil metschendinge / ende onteringe van sijne moeder-tale. Hier uyt is ook ontstaen/ dat men de aengenomene vreemde woorden in de eyge namen in hunne gevallen naer de Latijnsche wijse liever heeft willen buygen / als naer onse eygene: so seggen onse geleerden / Petrus, Petri, Petro, Petrum, Petre, Petro: Samuel, Samuelis, Samueli, Samuelem, Samuel, Samuele, &c. dat dan immers geen goed Duytsch en kan wesen/ also de gemeyne man/ die immers sijn Duytsch kan spreken/ ons hier in niet en kan volgen / ende niemand sonder kennisze der Latijnsche sprake magtig is sulkx waer te nemen/ ende te gebruyken/ sonder al te met schandelijk tegens de gevallen te lopen/ ende daer over lelijk te vallen/ het welke dan gansch onaengenaem is in alle geleerde oren: waerom ook selfs die groote verstanden Daniel Heinsius, ende Hugo Grotius, dese Latijnsche buygingen in hunne laetste Nederduytsche werken hebben nagelaten. Dat ik dan daerom segge/ datmen niet en meyne/ dat wy dit uyt bottichheyd ende onwetenheyd doen/ maer willens/ ende wetens/ ja dat wy het doen moeten om Duytsch te spreken: het welke de E. Christiaen van Heule, Mathematicus, in sijne Spraekkonste ook seer wel gemerkt/ ende aengeteykend heeft. Ik en hore hier die geleerden niet/ die hier op seggé/ dat wy dan liever die namen van de Latijnsche uyt-sprake/ als Petrus, Paulus, Iohannes, Iacobus, ende diergelijke behoorden na te laten/ also wy de Latijnsche buyginge niet en willen/ konnen/ nochte mogen volgen/ ende de Duytsche van Pieter / Pauwels/ Jan/ ende Jakob / in de plaetze altijd te gebruyken: want ik geef met waerheyd ter andwoord/ dat die namen ook in onse moeder-tale sijn aengenomen. Meyne ook dat het vreemd in onse oren soude klinken van geleerde mannen also te spreken. Ja't konde ook insonderheyd onsen luydẽ aenstotelijk wesen de H. Apostelen also slecht heen te noemen: ten ware wy het woordeken Apostel daer altijd by deden/ ofte het oude Paepsche Sinte weder opgroeven/ dat dan in eene vrije rede wel geschieden konde/ maer in den Rijm altijd geene plaetze en kan hebben. Anders in de gemeyne luyden kan ik onse Duytsche namen best lijden: ja meyne/ datmen geene andere en behore te gebruyken. Het is geheel ongerijmd/ dat sommige met een alhier voorgeven/ dat wy dan ook den naem van Iesus Christus niet en behoorden te houden/ maer in den Duytschen naem van Saligmaker ende Gesalfde te veranderen: want dit is de eygen naem / ende toenaem onses Heeren: ook mostmen dan op gelijken voet niet alleen
* Ioh. 1. 42 geen Petrus, maer ook geen Pieter/ maer * Steen seggen: ende waer sullen wy dan ook eyndelijk met alle de Bibelsche namen/ voornamelijk in den Ouden Testamente / blijven / die vast alle by sekere gelegenheyd van ampten/ plaetzen/ tijden/ geschiedenisze n/ ende andere omstandigheden sijn gegeven? Maer dit overgeslagen. Dit misbruyk gaet ook noch so verre/ dat wy die eyge namen/ die wy naer de Duytsche wij-

ſche wyſe in de gevallen buygen/ evenwel op de Latynſche maniere gebruyken/ ſeggende: Het ſaed Abrahams/ het huys Jakobs / de kinderen Iſraels/ de Pſalmen Davids/ ende diergelyke / in plaetze van Abrahams ſaed/ Jakobs huys/ Iſraels kinderen/ Davids Pſalmen/ dat onſe tale geenzins lyden en kan : Want wy en ſeggen niet/ het ſaed Jans/ het huys Pieters / maer Jans ſaed / Pieters huys/ ofte het ſaed van Jan / het huys van Pieter. Ik en ſteke hier niemand/ ik ſpreke in't gemeyn/ ja ook van my ſelven. Ik weet ook wel dat ons deſe maniere van ſpreken door lange gewoonte in de ſcholen/ ende zedert/ in den mond/ ende oren ſo verſtorven is/ dat wy die in de gemeyne t'ſamen-ſprake ganſch beſwaerlyk konnen ontwennen/ dat ik my ook ſchier niet eens voor en durf nemen : niettemin wanneer men wat ſal ſchryven/ende het licht laten ſien/ het welke de nakomelingen ook gebruyken ſullen/ ſo behoren wy blytig acht te nemen/ ten eerſten/ dat wy Duytſch / ende daer na / goed ende ſuyver Duytſch mogten ſpreken: op dat de nakomelingen ſich met der tyd daer aen mogten gewennen/ ende onſe tale toekomſtig niet vervalſcht/ende gebroken/ maer oprecht/ ende naer haeren oorſpronkelyken aerd mogte uytgeſproken worden. Wenſche daerom van herten/ dat wy niet langer ſo blindelings tegens malkanderen mogten lopen/ ende ſtoten: maer dat wy onſe tale met beſcheyd/ ende ſekerheyd/ naer haerē aerd/ ende regelen/ konden ende wilden ſpreken. Gelyk ik ook daer beneffens wel begeren ſoude/ dat wy onſe jeugd van kinds-been aen in de ſcholen daer toe konden gewennen. Ende dit en ſegge ik hier niet/ als of ik meer mans wilde weſen/ ofte meynen ſoude iets meer te weten/ als een ander/ ofte het magnificat gedenke te verbeteren/als men ſeyd : maer ſlechts ten beſten : gelyk ik ook begere/ datmen het my ten beſten af wil nemen.

Dewyl ik hier nu van de geſlachten/gevallen/ ende getallen gewag gemaekt hebbe/ ſo en kan ik hier ſo niet af-ſcheyden/ of moet eerſt den Leſer myne meyninge hier van een weynig openen/ om dit niet blindelings te paſſeren/ ende den onwetenden even wys te laten.

Vā de buyginge der geſlachten in hunne gevallen, ē getallen

De Geſlachten dan ſyn voornamelyk drie/ het mannelyke/ de ofte een man ; het vrouwelyke/ de ofte eene vrouwe ; ende geenderley/ het ofte een kind : de Getallen twee/ het eenvoud/ ende meervoud: de Gevalles ſes / de noemer/ barer/ gever / aenklager / roeper/ende ofnemer. Waer van wy den Leſer dit voorbeeld ſo in de ſelfſtandige/ als by-worpige ofte by-voegelyke naem-woorden voor ogen ſtellen.

Genera: *Maſculinū, Fœmininum Neutrum.*

Numeri; *ſingularis & pluralis.* Caſus; *nominativus, genitivus, dativus, accuſativus, vocativus, & ablativus.* Nomina: *ſubſtantiva, & adjectiva.*

 Af-beel-

Af-beeldinge
der buyginge der self-standige, ende by-worpige naem-vvoorden, door de gevallen, in beyde de getalen.

Eenvoud.		Meervoud.	
N. de/ een/ man.		N. de mans/ ofte mannen.	
B. des/ eens ofte eenes/ mans.		B. der mannen.	
G. den/ eenen/ man.		G. den mannen.	
A. den/ eenen/ man.		A. de mans/ ofte mannen.	
R. o man!		R. o mans/ ofte mannen!	
O. van den/ eenen/ man.		O. van de/ ofte den mannen.	
N. de/ eene/		N. de	
B. der/ eener/		B. der	
G. de/ eene/	vrou ofte vrou-	G. de	vrouwen.
A. de/ eene/	we.	A. de	
R. o!		R. o!	
O. vande/ eene		O. van de	
N. het/ een/ kind.		N. de kinders/ ofte kinderen.	
B. des/ eens ofte eenes/ kinds.		B. der kinderen.	
G. het/ een/ kind: ofte den/ eenen kinde.		G. den kinderen.	
A. het/ een/ kind.		A. de kinders/ ofte kinderen.	
R. o kind!		R. o kinders / ofte kinderen!	
O. van het/ een/ kind: ofte vanden/ eenen/ kinde.		O. van de/ ofte den kinderen.	
N. de geleerde/ een geleerd/ man.		N. de geleerde	
B. des/ eens ofte eenes/ geleerden mans.		B. der geleerde	
G. den/ eenen/ geleerden man.		G. den geleerden	
A. den/ eenen/ geleerden man.		A. de geleerde	mannen.
R. o geleerde man!		R. o! geleerde	
O. vanden/ eenen/ geleerden man.		O. van de geleerde ofte den geleerden	
N. de/ eene/		N. de	
B. der/ eener/		B. der	
G. de/ eene/	vroome	G. de	vroome
A. de/ eene/	vrouwe.	A. de	vrouwen.
R. o!		R. o!	
O. vande/ eene/		O. vande	

N. het

N. Het kleyn/ ofte kleyne/ een kleyn/ kind.
B. des kleynen / eens ofte eenes kleynen/ kinds.
G. het kleyn / ofte kleyne / een kleyn/ kind: ofte den/ eenen/ kleynen kinde.
A. het kleyn/ ofte kleyne/ een kleyn/ kind.
R. o kleyn ofte kleyne kind!
O. van het kleyn ofte kleyne/ een kleyn/ kind: ofte van den/ eenen/ kleynen kinde.

N. de kleyne
B. der kleyne
G. den kleynen
A. de kleyne
R. o! kleyne
O. vande kleyne ofte den kleynen
} kinders.

Merkt I. De woorden worden gemeynelijk met deſe * Ledekens de, het, een, eene, naer de Hebreeuſche ende Griekſche wijſe/ende het gebruyk van veele andere talen/ uytgeſproken/ ende met ende door de ſelve in de gevallen gebogen. Deſer worden de ende het eygentlijke, een ende eene oneygentlijke genoemd: nadien de ende het de geſlachten eygentlijk onderſcheyden: want ſo word de voor het mannelijke ende vrouwelijke geſlachte geſteld / het welke in de buyginge die geſlachten onderſcheyd: ende het teykend het geenderley geſlachte uyt: daer en tegens ſo en onderſcheyd het oneygentlijke ledeken een de mannelijke ende geenderleye geſlachten niet. So is het ook wel ſo eygentlijk geſeyd; de menſche is een edel ſchepzel/ de menſche is van God geſchapen/ als een menſche. Behalven dat een ofte eene ook een † tellend By-woord is. Voords laten ſy al'te ſamen de woorden eygentlijk onbepaeld: als / de man is het hoofd van de vrouwe/ de vrouwe is den man onderworpen: het kind ſtaet onder ſijne ouderen: een hond is een getrou beeſt: eene katte is in huys profitelijk tegens muyſen ende ratten. 'Tgebeurd dan noch/ dat de ledekens de ende het eene ſake bepalen/ in maniere van ‡ aenwijſende Voor-namen/voor die/ende dat/ gebruykt: daer is de man/ de vrouwe/ het kind/ dat is/ die man/ die vrouwe/ dat kind / daer ſo veel van te ſeggen is. Maer de Voor-namen mijn mijne/ dijn dijne/ ſijn ſijne/ haer haere/ ons onſe/ uw uwe/ hun hunne/ heur heure/ die/ deſe/ dat/ bepalen daerentegens altijd de woorden.

* *Articuli.*

Merkelijke Regulen.

† *Adverbium Numerandi.*

‡ *Pronomina Demonstrativa.*

II. De eyge namen van mannen/ vrouwen/ etc. hebben gemelde ledekens niet van node / als Abraham/ Isaak/ Jakob/ Samuel/ David/ Sara/ Maria. So is het dan eene quaede aenneminge by veelen/ als ſy ſeggen / Saul vervolgde den David: David verſloeg den Goliath: ten ſy datmen ſekeren perſoon van anderen wil uytzonderen/ als/ dat is de (ofte die) Jan daer van wy ſpreken: ofte dat-

tereen

ter een by-woorpig woord voor heen gaet/ ofte een self-standig woord by-voegens gewijse: Saul vervolgde den onnoselen David: David versloeg den reuse Goliath. De rivieren/ ende bergen willen dese ledekens wel lijden: de Rijn/ het Sparen: de Alpes/ de Witteblink.

III. Het ledeken de word in den noemer van't eenvoud van't mannelijke/ ende vrouwelijke geslachte voor alle letteren sonder onderschepd/ ook voor de * klinkers/ ende de letter (h) gesteld: also onse tale van de ontmoetinge der klinkeren geenen af-keer en heeft / of schoon sommige geleerden dat sonder reden sich inbeelden. So spelle ik de arend/ de outaer/ de hemel/ so wel als de man/ de vrouwe: ende niet den arend/ den outaer/ den hemel: want so mosten wy anders/ naer desen regel/ ende grond/ dese ontmoetinge der klinkeren ook in het meervoud / ende vrouwelijke geslachte/ ende ten korsten over al mijden / seggende: den arenden/ den outaeren/ den hemelen; ja ook den aerde/ den ere/ den eeuwe/ den olie/ ende diergelijke.

* Vocales.

IV. Het ledeken de geeft den vrouwelijken uytgang van eenige bywoorpige woorden in den noemer des eenvouds aen man ende vrou gelijk; de geleerde man/ de geleerde vrouwe: maer het ledeken een houd die geslachten aldaer ook onderschepden: een geleerd man/ eene geleerde vrouwe.

V. Het ledeken het voor een by-worpig woord gesteld/ by een self-standig woord van't geenderleye geslachte/ maekt dat self-standig woord geenderley: het kleyn ofte kleyne kind: maer het ledeken een maekt het mannelijk/ een kleyn kind.

VI. Daer sijn mannelijke woorden die in den aenklager / ende ofnemer des eenvouds de, eñ den lijden konnen/ sijnde aldaer beyde van't mannelijke/ ende vrouwelijke geslachte/ daer by blijkende/ datze daer ook wel eene r willen aennemen / waer van de mannelijke woorden ende gevallen eenen natuerlijken af-keer hebben: so seydmen: hy is krank tot de/ den/ der/ dood toe: 'tsal met de/ den/ der/ tijd wel komen. In den gever wil de, ende den ook wel vallen: maer der so gevoegelijk niet.

VII. Het schijnt ook wel dat de aenklager / ende ofnemer der mannelijke woorden zomwijlen soeter vallen naer de wijse van den noemer uytgesproken: insonderheyd met een by-worpig woord te saem gevoegd: ende noch met-namen met het oneygentlijke ledeken een gebruykt: ik sie daer de man/ hy komt met de man/ ik sie daer de selve man / ik houde hem voor de selve man: ik sie na een vroom man uyt/ ik ken hem voor een vroom man: voor datmen soude seggen/ ik sie daer den man/ hy komt met den man: ik sie daer den selven man/ ik houde hem voor den selven man: ik sie na eenen vroomen man uyt/ ik ken hem voor eenen vroomen man. Maer ik achte dat

onse

onse Hollandsche verkortinghe ende af-bytinghe hier van oorsake is/ ende dat sulke onse gewoonte dat onse oren ook daerom best doet gevallen: ende meyne oversulkx/ dat wy onse monden/ ende oren liever aen regelen behoren te gewennen/ ende dat wy daerom in sulke manieren van spreken matig moeten wesen/ om den vasten regel niet te verbreken/ tot nodig ende zierlyk onderschepd der gevallen.

VIII. De eerste buyginge des gevers ende ofnemers van't geenderleye geslachte/ het kind/ van het kind/ wort gemeynsaemer gebruykt: maer de twede/ den kinde/ vanden kinde/ is eygentlyker ende zierlyker: also sy de gevallen beter onderscheyd. Daer syn ook woorden van't geenderleye geslachte/ die mede in den aenklager/gelyk in den gever ende ofnemer met den konnen gebogen worden: als aen den kruyze/ door den gelove etc. welke woorden gemeynlyk in den neemer ook uytgerekt konnen uytgesproken worden/ als het kruyze/het gelove. So seydmen ook hy is by den leven/ by levenden lyve/ende diergelyke.

IX. Also onse tale de soetvloeyendheyd dapper bemind/ende vereyscht/ so wil de meesten tyd wel so aengenaem vallen/ als den in den ofnemer van't meer-voud/ in't mannelyke ende geenderleye geslachte: als vande mannen/ vande kinderen: so nochtans dat het andere/ van den mannen/ van den kinderen geenzins en mag verworpen worden.

X. De woorden van't vrouwelyke geslachte worden slechts in hunne ledekens gebogen/ synde selfs in alle gevallen onbuygelyk. T'gebeurd dan noch dat sy zomwylen eene s inden barer aen-nemen: in welken geval sy ook het mannelyke ledeken des gebruyken: ende ook liever voor als na hunne bygaende woorden willen gevoegd wesen: als des wereldS begryp/ des wysheyds ryckdom/ des lochts regen/ des sons stralen/ des maens klaerheyd: voor het begryp der wereld/de rykdom der wysheyd/de regen der locht/de stralen der sonne/ de klaerheyd der mane: hoewel ik achte dat men dese wyse van spreken niet buyten nood/ altyd niet lichtvaerdig/ en behore te gebruyken. Ja waer toe dese vermenginge der geslachten buyten den rym? Maer in den rym moet het te met wesen/ daer wy also (myns oordeels) dickwils best spreken: want so klinkt het beter in myne oren/ des werelds rond/ des wysheyds schat/ etc. als der wereld rond/ der wysheyd schat: maer het rond der wereld/ de schat der wysheyd/ waer ongetwyfeld wel alderbest geseyd/ doch het en wil altyd in den rym niet. So houde ik dit dan liever ende eygentlyker voor eene wyse van spreken in maniere van rym-verlof/ by de Poeten gebruykelyk/ als wel eene Phrasis ofte fraeyicheyd/quanzuys tot zieraed/buyten rym/ ende nood. Wil dan noch iemand dese maniere van spreken in eene vrye rede/ nu/ ende dan/ ende by lust ende gelegenheyd gebruyken/ dat kan ook met behoorlyke bepalinge in soberheyd wel gheschieden.

XI. Wanneer een by-worpig woord met een self-standig woord/ van't vrouwelijke geslachte / met het oneygentlijke ledeken eene gebruykt / t'saem gevoegd gesteld word/ so word het ledeken niet ongevoeglyk ook mannelijk een uytgesproken/ insonderheyd in onse Hollandsche sprake/ die tot verkortinge / ende uytbijtinge der silben/ ende letteren sonderling genegen is: als een vroome vrouwe/ ofte vrou; een goede sake ofte saek: voor eene vroome vrouwe: eene goede sake.

Participia XII. De by-worpige ofte * deelnemende woorden achter de vrouwelijke self-standige in rechter t'samen-voeginge gesteld worden mannelijk uytgesproken: de sake is klaer/ de dochter is getroud.

XIII. De by-worpige woorden voor mannelijke self standige vergrotens/ ofte beswarens/ ende uytdruckens gewijse gesteld / willen dickwils niet ongevoeglijk in den noemer / gelijk in den gever/ ende aenklager/ gebogen worden: het is so vroomen man als op voeten gaen kan: het is so trouwen knecht als men wenschen mag. De geenderleye woorden willen desen voet ook wel volgen: het is al te stouten kind. Maer ik achte dat het ledeken een in het by-worpig woord niet duysterlijk besloten/ ende begrepen is: het is so vroom een man/ het is so trou een knecht/ het is al te stout een kind. Ja het schijnt ook selfs in de vrouwelijke plaetze te hebben: het is al te swaeren saek: Haerlem is so schoonen Stad.

XIV. De woorden van 't vrouwelijke geslachte willen dickwils gaerne/ ofte in hunne ledekens alleen gesteld / ofte in hunne bygevoegde woorden in verscheyde gevallen eene r aennemen: als/ getrou tot der dood toe/ uyt der stad/ ter goeder ure/ tot aller stond/ uyt mijner hand/ van dijner hulpe/ in sijner onnoselheyd.

XV. Als de mannelijke by-worpige woorden by ende voor de self-standige gesteld worden in den noemer / ende aenklager van het meervoud/ so eyndigen sy in e: als de geleerde mannen: maer als sy sonder self-standige woorden in plaetze van de self-standige selver self-standelijk gebruykt worden/ so gaense in en uyt: so segge ik: de geleerden gevoelen dit eendragtelijk / ik meyne de geleerden van onsen tijd: op dat also dese gevallen van den noemer in 't eenvoud mogen onderscheyden worden. So gebruyke ik ook den of-nemer des meervouds: ik spreke van de verstandigen: daer ik anders soude moeten seggen/ ik spreke van de verstandige / ofte den verstandigen menschen. Willende evenwel de andere buyginge in't minste niet verwerpen / insonderheyd daerse dickwils sachter ende aengenaemer luyd: met namen in de woorden enige/ sommige/ weynige/ alle / andere / ende diergelijke.

XVI. Ik onderscheyde ook den gever van een by-worpig woord self-standig gebruykt in beyde de getalen aldus/ seggende in't eenvoud den gelovige/ fideli, in't meervoud den gelovigen/ fidelibus.

XVII. De deel-nemende woorden die in en uytgaen laten in het meervoud/ ende vrouwelijke geslachte so gevoeglijk (mijns oordeels) de n vallen/ als sy eene e aennemen: ende daerom gebruyk ik-ze alſo ſonder onderſcheyd. b.e. bedrogen/ bedroge ende bedrogene/ gebonden/ gebonde ende gebondene/ gedwongen/ gedwonge ende gedwongene/ verſlagen/ verſlage ende verſlagene.

Deſe dingen (voorwaer!) en ſijn geene verſierzelen/ maer inder daed/ ende waerheyd verzierzelen van onſe tale/ uyt den aerd/ ende grond der ſelve opgeſocht/ hoe vreemd ſy ook veel-licht ſommigen ſullen mogen ſchijnen te weſen/ door de ongewoonte/ en den ouden ſlof/ waer door te wege gebragt is/ dat wy op onſe moeder-tale niets ter wereld gelet/ ende nu dus/ nu ſo/ los ende onvaſt geſproken/ ende geſchreven hebben. Derhalven wy ook geene nieuwe tale en ſmeden/ maer arbeyden ſlechts de ſelve met regelen vaſt ende ſeker te maken/ datmen ons dan dank behoorde te weten/ ſo verre van daer is het/ datmen ons ſulkx voor euvel ofte ongoed ſoude willen afnemen.

In't byſonder moet ik hier noch voords voor voets/ ſlechts een weynig vande Spellinge aenroeren/ nu ik-er in ben. Vande Spellinge in't byſonder.

De a. de hoofd-letter der letteren in alle talen/ ende die voor alle andere voor aentreed/ geeft ons aenvankelijk in haren tweeklank bij eene ſonderlinge opmerkinge: dewijl het ſeker is datter woorden ſijn/ de welke naer de verſcheyde Dialectus/ ofte uytſprake onſer Nederduytſche ſteden/ ende landſchappen/ verſcheyden oft met een vollen mond/ ofte met eene dobbele tonge/ ende op de wijſe van het blæten der ſchaepen worden uytgeſproken. Men heeft in oude tijden/ ende vorige eeuwen hier op ganſch niet gelet/ ende alle die woorden op eene wijſe ſo maer heen geſchreven: ſo het toch ongetwijfeld is/ datmen de ſpellinge naer de tale ende uytſprake moet richten. So moeter dan onderſcheyden geſchreven worden. By deſe geleerde tijd/ in welke de ſucht tot onſe moeder tale daeglijkx merkelijk ende loffelijk groeyd/ ende haere verbeteringe wacker in achtinge ende ter hand genomen word/ hebben verſcheyde dappere mannen ook op dit onderſcheyd beſcheyden beginnen te letten. Enige maken dit onderſcheyd met aa ende ae, met aa de ronde volle uytſprake/ ende met ae de andere uytdruckende/ dieſe gelijk de Griekſche Eta gebruyken. Dit is al enige jaeren begonnen/ maer naer den tijd weynig aengenomen: om dat andere ook geleerde ende verſtandige luyden/ ende mede liefhebbers onſer moederlijke tale/ achten dat ſulke ſpellinge te wijd/ſonder nood/ van't oude gebruyk aftreed/ ende de rechte uytſprake ook eygentlijk niet en treft/ als de welke den mond te wijd opſpard/ ende te hard en onaengenaem klinkt/ van wegen de volheyd ende ſwaerheyd der letter a: daer anders de e inde æ naer de oude ſpellinge den mond weder wat toe treckt/ ende de uytſprake merkelijk verſacht: ſynde ook onder ae, æ, aa, ae.

 tuſſchen

tusschen buyten twyfel seker dat de *twe-klank ae sijne volle uytsprake so wel kan bereyken als de andere tweklanken in e uytgaende ie, oe, ue, de hunne in hunne gelegenheyd: baer/ bier/ boer/ buer. Derhalven of schoon dat gemelde gevoelen grootlijks sijn bescheyd/ ende groote auteuren ende voorstanders heeft/ ende ik gaerne bekenne/ die bedenkinge mede wel eer gehad ende gevolgd te hebben/ ende noch daer van niet vreemd te wesen / so het maer gevoeglijk konde ingevoerd worden: te meer om dat ik de nieuwe ende onkiekende maekzels/ hoedanig de Latijnsche æ is/ die wy hier anders tot onderscheyd gebruyken moeten/ ofte iets diergelijke/ niet heel gaerne toe en stae: evenwel op dat wy dan noch onse spellinge sonder de hoogste reden/ voor de gemeynen man niet ongesien ende afschouwelijk en maken/ ende van't oude gebruyk/ so veel mooglijk is/ nergens af en wijken: so soude ik (de sake recht ende rijpelijk/ naer mijn beste oordeel/ ingesien) de voorslag/ ende 'tgevoelen van den E. Christiaen van Heule, Mathematicus, in sijne Spraek-konste, om de minste veranderinge/ mij tegenwoordig hier wel liefst latē gevallen: ende dien volgens de æ inde woorden van de volle uytsprake naer de oude spellinge laten blijven/ ende de Latijnsche æ in die woorden gebruyken/ die wat lijmende ende treckende worden uytgesproken: om datze niet veel en sijn. Ende so veel mij belangd/ so en weet ik niet/ dat ik enig ander woord ter wereld weet/ als blæten/ dat ik also uytspreke/ ende dat ook noch om dat geluyd der schaepen wel uyt te drucken: hoewel wy hier ook selfs wel souden durven blaeten ofte blaten seggen/ ende schrijven: so dat ik dan dit nieu maekzel der æ ten hoogsten noch nergens anders als in dat enige woord en hebbe te gebruyken/ ende daerom dan ook dit gevoelen noch dies te liever volge. Behalven dat het exempel van Cornelius Kilianus by mij ook seer veel geld/ die dese spellinge in sijn Dictionarium ofte Woorden-lijste ook gebruykt: ende de oude Gentsche spelen ook vrij wat seggen/ die gemelde van Heule mede aldaer aentreckt. Waer uyt ten minsten blijken kan/ dat dit gevoelen nu niet eerst uyt de locht geraept en word/ nochte nieu en is/ maer dat dese bedenkinge al voor langen tijd inde molen is geweest/ ende opentlijk gebruykt geworden. Dese twee dingen dan komen hier (mijns oordeels) in bedenkinge/ de woorden vande onderscheyde uytsprake/ ende het maekzel der uytbeeldinge/ met veranderinge van het oud gebruyk/ dat aen wedersijde/ hoement ook neemt/ en doet/ noodwendig (gelijk ook billijk) voorvallē moet: want de dobbele aa is so nieu/ als de æ: alleen is hier dit onderscheyd/ dat de æ eygentlijk onse letter niet en is/ daer de aa maer eene verdobbelinge van onse letter a is: daer-tegens so valt de æ in weynige woorden voor/ daer de aa in ongelijke meer/ ja ontallijke/ veranderinge maekt. Dit staet so al vrij wat tegens malcanderen te heffen/ ende te wegen. Ende of schoon de gekoppelde æ der Latijnen onse letter eygentlijk

* Diphtongus.

gentlijk niet en is: lieve! wat reden even-wel/ de minste ook/ verbied ons de selve vande Latijnen te ontlenen/ eñ voor de onse aen te nemen/ ende eygen te maken: te meer also sy met de losze ae seer groote gemeynschap heeft/ ende sonderling geene veranderinge in het gesicht en geeft? behalven ook noch dat dese lijmende uytsprake sich merkelijk met a ende e vermengd/ gelijk het fatzoen vande æ mede brengt: maer de volle uytsprake vloeyd kennelijk ende tastelijk door die beyde letters sachtkens heen/ende valt vande a op de e met eene aengenaeme soeticheyd. Ende dan dat noch meer is/ wat raed ook anders met die gene die de volle ende harde uytsprake vande dobbele aa in sommige woorden gebruyken/ als in verscheyde plaetzen van Holland geschied? want willen wy hun de dobbele aa benemen/ als wijse op die woorden paszen daer wy maer ae uytspreken/ hoe sullen sy dan hunne gemelde harde uytsprake van aa uytbeelden/ die sy daer toe nood-wendig moeten gebruyken? Hier op staet gewis wel dapper in desen ook te letten. Ten kortsten wy meynen het ter weder sijde goed/ eñ souden gaerne onderscheyden spellen/ gelijk wy verscheyden spreken: het komt maer daer op aen dat wy dat gevoeglijkst doen/ ende met de minste veranderinge/ tot de meeste navolginge/ ende ook sonder verkortinge van anderen. Ende dewijle wy tot noch toe noch maer aen't soeken sijn/ ende gaerne in alles seker souden worden/ so dienen wy na malkanderen wat om te sien/ ende te luysteren/ om 'tgevoeglijkste aen te nemen/ ende na te komen: ende so en mag ook niemand sijne inbeeldinge voor eenen regel laten gelden/ om sijn gevoelen met de tanden slechts vast te houden/ naer 'tspreek-woord/ suum unicuiq; pulchrum:

Men heeft dat meest wel best besind
Dat yder in sijn herzens vind.

maer men moet het sijne gaerne om een beter geven/ als men beter sien kan. So en is dat ook so vreemd niet/ by wijlen te veranderen/ eermen noch eenen vasten voet gegrepen heeft.

Doorsoekt het al/ en dan op't lest/
Verlaet het slimst/ en kiest het best.

Ook en moetmen niemand/ slechts blindelings volgen/ om dat hy het seyd/ αὐτὸς ἔφα (alsmen seyd) maer om dat het sijnen vasten grond heeft/ ofte inden aerd der sprake/ ofte in het gevolg/ ofte inde onderscheyde uytsprake/ ofte in het oud ende billijk gebruyk/ ofte anderzins. Ende wat mij hier wederom aengaet/ segge noch als voren/ dat ik dit onderscheyd niet van doen en hebbe/ dan veel-licht in dat gemelde enig woord: dies ik dan ook by de oude goede spellinge billijk blijve: laten-

de voords in sonderheyd sich malkanderen hier over wat nader verstaen/ die dit onderscheyd naer hunne uytsprake wat meer gebruyken moeten/ ende ondertusschen wachtende wat streek de geleerdē met der tijd meest sullen houden/ om mij daer na/ dies nood sijnde/ als dan nader te schicken/ ende te wenden: ende dat niet so seer/ om mijne onderscheyde uytsprake/ die ik sonderling niet en hebbe/ gelijk nu meermaels geseyd is: maer om te verstaen te geven hoe ik die woorden uytspreke. Maer wat wil ik nu alrede om de uytsprake van anderen door onnodige veranderinge mijn werk by den gemeynen man onaengenaem maken? Ende dat ik hier aldus van mij segge/ geef ik ook also voords onsen Haerlemmers/ ende Amsterdammers al te samen te bedenken: al is schoon dit maekzel der aa alhier te Haerlem (meyn ik) van Koornhert eerst geboren/ ende t'Amsterdam voords meest op gevoed.

Hæc alternanti potior sententia visa est.

Na bey-sijds overleg/ en goeden rijpen raed/
So kies ik voor het best dat hier geschreven staet.

† Triphtongus. aey, aay, ay — De † drie-klank aey wil ook aldus beter vlotten in kraeij/ kraeijen/ saeijen/ maeijen: daer ik sie/ datmen anders kraaij/ kraaijen/ saaijen/ maaijen beswaerlijk durfd schrijven/ houdende ook dat de tweeklank ay kraij/ kraijen/ saijen/ maijen de uytsprake niet wel en voldoet.

z, s. — Eer ik van de c richtig ende bescheyden kan spreken/ so moet ik te voren mijn gevoelen van de z openen; also ikze voor de klinkers e, ende i gelijk de z recht uytgesproken uytbrenge: alwaer ik dit dan eerstelijk segge/ dat de letters s, ende z, verschedene letters sijn/ als dat immers niemand sal konnen/ ofte durven ontkennen/ ende daerom qualijk overhoop geworpen/ ende onder malkanderen in't wilde/ ende op den dollen bof/ onder een gemengd/ ende gebrouwd worden / so dat woorden van eene uytsprake/ ja het eene ende 'tselve woord/ nu met eene s, nu met eene z, sonder onderscheyd word geschreven / ook van luyden die letters gegeten ende herzens hebben/ dat dan immers geenzins en kan bestaen.

Wat nu voords de letter z aenlangd/ segge daer van/ dat ikze liever voor een soet-scherpe/ dan doof-swaere letter soude konnē aennemen: ofschoon het tegen-gevoelen in onse verdorve uytsprake vrij wat voets schijnt te hebben/ eñ dapper begint sonder wettelijk oordeel aengenomen eñ gevolgd te worden. Ik segge eene soet-scherpe letter: dewijle Fabius Quintilianus haere uytsprake met de Griekschen y voor de aldersoetste ende aengenaemste aller letteren houd. Iucundissimas (inquit) ex Græcis v & z literas non habemus, vocalem alteram, alteram consonantem, quibus nulla apud illos dulcius spirant: quas mutuari solemus

mus quoties illorum nominibus utimur. Quod cum contingit; nescio quomodo hilarior protinus renidet oratio, ut in zephyris, zopyrisque: quæ si nostris literis scribantur, surdum quiddam & barbarum efficient, & velut in locum earum succedent tristes & horridæ, quibus Græcia caret. Lib. XII Cap. x. So dat wyse daerom geene seta / maer tseta / dat is zeta behoren te noemen / ende onse kinderen aen sulke uytsprake in de scholen te gewennen. Ik hebbe hier toe de meeste ende beste sprake-ervarenen opgesocht / ende met vlijt ende moeyte doorgesien / die ik hebbe konnen bekomen / als Desiderius Erasmus, Iulius Cæsar Scaliger, Theodorus Beza, Iustus Lipsius, Iacobus Ceratinus, Adolphus Mekerchus, Petrus Ramus, Petrus Antesignanus, Fridericus Sylburgius, Franciscus Sanctius, Iohannes Scapula, ende meer andere: ende en kan niet wijser worden / of sy sijn meest / so maer niet al te mael / in dit gevoelen. Want dit staense eerst al te samen toe / dat de z iets meer gedaen heeft by de Grieken / ende Latijnen als de s, sijnde eene dobbele letter van kragt / ende uytsprake / als eene d met eene s. Ook stemmen sy vast al te samen daer in / dat de Latijnen die uyt-sprake beswaerlijk hebben konnen treffen / ook naer het getuygenisze van Fabius Quintilianus aldaer: dat ik dan daerom segge / dat het ons ook so vreemd niet en moet dunken / dat wy het ook so juyst niet en doen. Hier in komen sy ook meest al over een / dat de Italiaenen / ende Hoogduytschen de naeste ende rechtste uytsprake behouden hebben: dat wy insonderheyd en voor al (mijns oordeels) hier wel merken moeten op dat wy onse uytsprake naer de hunne richten / ende daer mede vergelijken mogten. Ende op dat ik nu van de Italiaenen niet en spreke / die hier te lande so niet bekend en sijn / wie en weet niet / dat de Duytschen de z scherp uytspreken? ofte wie twyfelter ook aen / of de Hoogduytsche sprake is de moeder-tale van de onse / ofte / om beter te seggen / de eene ende de selve sprake: behalven dat syse wat hooger ende mannelijker uytbrengen / ende wy die wat laeger ende minnelijker spreken? Ende wat reden salder dan ook ter wereld wesen / waerom wy van de oorspronkelijke uytsprake van de letter z selve / ende van de uytsprake van onse moeder-tale sullen af-wijken / dat wy ons met de Hoogduytschen niet en souden vergelijken: te meer ook om dat de oude Romeynen / ende de nieuwe Latijnen / ofte Italiaenen de uytsprake van dese letter met de Hoogduytschen also gebruyken: dat ik nu van de Grieksche sprake niet en spreke / die immers de moeder is van de wereldsche geleerdheyd? Ende vrage / waerom toch wy hier liever willen alleen gaen / ende eene uytsprake op onse eygene hand hebben / dan wy ons met hun souden verenigen / ende vergelijken / dat ik in het minste niet en kan verstaen: also immers de enkele letters in de eene tale niet anders als in de andere / ofte ten minsten in alle / naer de oudste ende eygenste uytsprake / behoren te klinken? Ofte waerom willen wy de

rechte

rechte uytſprake deſer letter verlaten/ ende die de ſelve noch recht behanden/ ende die te jagtig volgen dieſe den hals breken / ende qualijk uytſpreken/ ſelfs naer het gevoelen ende getuygeniſze van hunne eygene tael-geleerden? Maer laet ons hier de tael-geleerden eens ſelver horen ſpreken/ of iemand veel-licht dat van de gemelde talen ontkennen mogte. De wijd-beroemde Theodorus Beza in ſijn Boek vande vvaere uyt-ſprake der Griekſche Tale, dien de hoog-geleerde Henricus Stephanus over dit werk grooten lof geeft/ ſeyd, dat de Griekſche z van eene uytſprake is met de Hebreeuſche Tſade: ende dat de Latijnen in hunne uytſprake tot (tſ) af-wijken, gelijk ook de Hebreen doen. Zeta (inquit) oppoſuimus Tſade Hebræorum, non Zain. Latini declinant ad tſ, ſicut & Hebræi faciunt. Daer na: De Franzoyſen (ſeyd hy) ſpreken de z uyt als eene gebroke s: maer de Hoogduytſchen, ende Italiaenen hebben de rechte uytſprake behouden. Galli quidem ut s infractum ſonant, Germani verò & Itali vel inviti veram pronuntiationem retinuerunt. Adolphus Mekerchus van Brugge, in ſijn 18. Kap. De welke grof ende duydelijk leren, ſeggen, dat de z by na klinkt als (tſ) by de Nederduytſchen, dat ſy ſeer lichtelijk uytſpreken, als ſy met twee zilben ſeggen tſamen/ ende de Hoogduytſchen bezalen: welk een lichte klank is, ende het geſwerm ende geſnor der bijen ſeer gelijk. Het welke Q. Papyrius, Grammaticus, ook ſo ſchijnt te kennen te geven, als hy ſeyd, dat de z klinkt gelijk de t voor de i by de Latijnen doet, otium, juſtitia, &c. de welke ſy uytſpreken als tſ. Qui craſſè docent, monſtrant z propemodum ſonare quod Flandris tſ, quod illi facillimè ſonant, cum duabus ſyllabis dicunt tſamen/ id eſt ſimul, & Germani bezalen/ ſolvere: qui ſonus lenis eſt, apumque ſuſurro perſimilis. Quod etiam ſubindicare videtur Q. Papyrius, Grammaticus. In his inquit ſyllabis ſonus z litteræ immiſſus inveniri tantum poteſt, quæ conſtant t & i, & eas ſequitur vocalis quælibet: ut Tatius, otia, juſtitia, et ſimilia. Daer na. De Franzoyſen ſpreken de z uyt als eene gebroke s, de Nederlanders ook, als ſy ſeggen zoeken / zomen/ zieden: de Hoogduytſchē ende Italiaenen hebben de eygene uytſprake behouden. Galli quidem ut s infractum ſonant, et Belgæ dum dicunt zoeken/ quærere, quod Græci ζητεῖν zomen / circundare, circumſuere, a ζωννύειν zieden/ fervere, bullire, quod Græci ζέειν Germani vere & Itali vel inviti veram pronuntiationem retinuerunt. Fridericus Sylburgius in het 1 Kap. van ſijne Griekſche Spraek-konſte: VVy Duytſchen ſpreken de z uyt als tſ. maer de Grieken wat ſachter als ds. Nos Germani efferimus z per tſ: Græci verò mollius per ds. Onſe Eraſmus in ſijn Boek vande rechte uytſprake vande Latijnſche ende Griekſche Tale: De Hoogduytſchen gebruyken de z geluckelijk ende dickwils in hunne moederlijke tale: Eam (puta literam z) Germani feliciter et frequenter uſurpant lingua vulgata. Maer voor allē ſpreekt de hoog-geleerde ſpraek-ervaren/ ende groote onderſoeker/ ende richter van de Griekſche ende Latijnſche oudheyd Iuſtus Lipſius,

die mij

die wij in desen alleen genoeg voor allen is/ hier van gansch duydelijk in sijn boek vande rechte uytsprake vande Latijnsche Tale, in het XVI. Kap. daer hy aldus eerst vande letter S schrijft: Laet ons haeren klank sien, die wat sachter en soeter luyd als men die huyden uytspreekt. VVant wy verdickense, ende sprekense uyt niet wijd van ts, sonus, saccus, even of het tsonus, tsaccus waer. Maer de sachte uytsprake, die wy in't midden der woorden gebruyken, misi, Piso, asinus, is waerachtiger, de welke wy Nederlanders behouden, seggende, sien/ saek/ sout/ swijgen: Iken vrage na die geleerden niet, diese als de verdorve C willen uytgesproken hebben, Seleucus, simia, sanus. Qualijk. Sonum potius ejus videamus, qui lenior paulò quam hodiè efferunt, molliorque. Incrassamus n. & haud longè pronunciamus à T S, sonum, saccum &c. quasi esset tsonus, tsaccus. At lenis ille effatus verior est, quem servamus in mediis vocibus, misi, Piso, asinus, &c. in margine habetur: quem Belgæ retinent, sien/ saek/ sout/ swijgen. Viros doctos non audio qui efferri ut corruptum illud C volunt, Seleucus, simia, sanus, malè: & transeunt in vitium quod Συριγμὸς Græcis. Terentianus à lenitate hac nostra est:

agitur pone dentes,
Sic levis, & unum ciet auribus susurrum.

Vbi sic lenis malim, ex Victorino, qui ferè hæc transcripsit.

Ende daer na vande letter Z: Mij is de Letter Z noch overig, de welke voor dseendragtelijk gehouden word: moet daerom also uytgesproken worden dsona, Dseno, dselus, madsa, Medsentius. VVy doen huyden gansch qualijk diese sachter uytspreken als de S selver, Superest mihi Z, quam valere D S. consensu tradunt: ideò et sic efferenda: dsona, Dseno, dzelus, madsa, Medsentius. Nos hodiè pessimè, qui mollius quam ipsum Sigma.

Dit is hier ook noch met-enen over de Z wel te merken/ dat de selve sich nergens op en doet/ dan alleen voor de klinkers: want nimmermeer kan eene dobbele letter in het hoofd van eene zilbe gevoegd worden met eene andere *meklinker, seyd de geleerde Petrus Ramus in het III. Boek van sijne Spraek-konstige Scholen. Vitium (inquit) faciunt qui z ante m scribunt: nunquam n. duplex in capite syllabæ posita potest cum alia jungi consonante. So kan dan volgens de z voor de w, ofte wa, (alsze sommige noemen) geene plaetze hebben in zweré/ zwijgen/ etc. als nochtans aldus van sommigé gepleegd word. Maer ik gebruyke de letter s voor alle de meklinkeren.

* Consonans

Dit komt hier ook noch by ten overvloed in bedenkinge/ dat wy so bijster veel zin onse tale sullen moeten gebruyken/ so het tegen-gevoelen vande z stede grijpen sal/ niet allen tegens onse gewoonte/ maer ook tegens het gebruyk van alle andere spraken.

Ik konde ook dit ons waerachtig gevoelen met de praktijke van

onse voor-ouderen wel enigzins bevestigen: maer dewijle ik sie inde alder-oudste drucken/ datze over-alsich selven niet gelijk en sijn/ en inde spellinge nergens seker/ gelijk dat ook een gemeyn ende slordig gebreck tot noch toe doorgaens by ons geweest is/ so houde ik mij liever geheel aende nature ende grond vande letter selve/ ende haer wettelijk gebruyk in alle de voorgemelde talen.

Ik gebruyke dan de z met sulke uytsprake/ als nu geseyd is/ in alle Nederduytsche namen/ ende in alle onse andere woorden: maer de oorspronkelijke Hebreeusche/ ofte Griekische eyge namen/ ende alle andere woorden/ die wy van elders ontleend hebben/ schrijf ik naer hunne maniere/ als uytheemsche/ ende aengenomene/ genaturaliseerde ende geene natuerlijke Duytsche woorden: op dat ikze daer mede uytsteke/ ende hunnen oorsprong aenwijse: als Samuel/ Salomon/ Sara/ item sacrament/ secte/ signet/ somme/ persoon/supplıant/en diergelijke: die ik anders naer onse Nederduytsche uytsprake moste spellen ende schrijven/ Zamuel/ Zara/ zakrament/ zerte/ zignet/ zomme/ perzoon/ zuppliant. Want hoe seer ik ook alle vervalschinge/ ende verbasteringe van onse tale vijand ben/ so segge ik hier dan noch met den Roomschen Orateur M. Tullius Cicero in het begin van sijn III. Boek van de eynden: Hoe vvel wy alle vreemde woorden der ouden voor Latijnsche (ik segge nu Duytsche) gebruyken, diemen nochtans wel soude mogen verlatijnen (verduytschen) als Philosophie, Rhetorijke, Dialectijke, Grammatijke, Geometrie, Musijke: niettemin aengesien sy by ons int gebruyk gekomen sijn, so houden wyse als voor de onse. Quanquam ea verba, quibus ex instituto veterum utimur pro Latinis, ut ipsa Philosophia, ut Rhetorica, Dialectica, Grammatica, Geometria, Musica, quanquam Latinè ea dici poterant, quoniam usu recepta sunt, nostra ducamus. Wil hier dan noch iemand in de spellinge recht door gaen/ ende onse Nederduytsche uytsprake slechts volgen/ ende uytbeelden/ als ik voor desen ook al gedaen hebbe/ dien kan ik de hand seer lichtelijk op het hoofd leggen/ ende gansch gaerne sijn doen inwilligen/ ende toe staen: ja meynde ook selfs/ met goede redenen/ sonder omsien/ op dien voet noch te gaen/ ten ware ik hier in mijn voornemen schier tegens mijnen dank en meyninge/ door raed van andere/ geleerde mannen/ die ik meer dan mij selven hebbe toe gegeven/ ware wederhouden. Want om de waerheyd te seggen/ dewijle wy geen Hebreeusch/ Grieksch/ nochte Latijn/ maer Duytsch spreken/ en schrijven/ behoord dan onse spellinge de oorspronkelijke Hebreeusche/ Griekische/ ende Latijnsche uytsprake/ die wy verlaten hebben (alsowy Duytsche daer in so wel onse vrijheyd hebben als de Grieken/ ende Latijnen) ofte onse aengenomene Duytsche te volgen? Hoe wel dit wederom daertegens in bedenkinge kan komen/ ende niet sonder reden ingebragt worden/ dat de tweeentseventig vermaerde Griekische Oversetters van den

H. Bibel

H. Bybel/ op de begeerte ende kosten van Ptolomeus Philadelphus/ Koning in Egypten/ uyt het Joodsche Land ontboden/ ende van den Hogen-Priester Eleazarus afgesonden/ ende binnen Alexandrijen om de gemelde oversettinge vergaderd/ de Hebreeusche grondletters over al naer de eygenschap ende aerd der Griekſche ſprake eygentlijk ende grondig hebben vertaeld/ ende overgeſet: waerom ook de Latijnen de ſelve in hunne overſettinge hebben behouden/ ende de Griekſche Sigma Σ in hunne S veranderd: ende dat wy daerom ook ſulke ſpellinge in onſe tale behoorden aen te nemen/ ende geene onnodige veranderinge ende afwijkinge buyten reden te maken. Maer ik ſegge wederom daer toe/ dat wy dan ook onſe uytſprake naer de hunne behoren te richten/ ende hunne ſpellinge met hunne uytſprake te gelijk te volgen/ ende geen Zamuel/ Zalomon/ Zymon/ Zara/ uyt te ſpreken/ maer Samuel/ Salomon/ Symon/ Sara/etc. dat wy nu niet en doen: want het is ganſch ſeldzaem ende ongerijmd eene tale anders te ſchrijven/ende anders te ſpreken: ende alſo ook in tegendeel geen Aſarias/ Laſarus/ Naſareth/ maer Azarias/ Lazarus/ Nazareth/ niet alleen te ſpellen/ maer ook uyt te ſpreken: gelijk ſommige geleerden by wijlen ook wel doen. Maer het is wederom beſwaerlijk ende ongevoeglijk tegens de gemeyne uytſprake te worſtelen. Het ſal dan veel-licht noch wel beſt ſijn (alles rijpelijk ingeſien) deſen middel-weg in te gaen/ dat wy de Griekſche ende Latijnſche grondletters/ ende ſpellinge behouden als uytheemſche woorden/ ende dat wyſe evenwel naer onſe uytſprake om het gemeyne gebruyk uytbrengen/ als ik nu ook doe.

Sic dies diem docet.

So leerd de een den and'ren dag/
En ſietmen dat men niet en ſag.

Ende alſo nu ook deſe opmerkingen in mijnen ſo voor als by-naem plaetze hebben/ op dat mijne veranderinge niemand veel-licht vreemd en dunke/ ende die qualijk en duyde/ ſo moet ik dit hier ook noch ſeggen/ dat ik Samuel met eene s ſpelle/ om de vermelde redenen/ ende Ampzing met eene z, om de rechte uytſprake. Ik ſchrijf ook Ampzing met eene g op't eynde/ ende niet meer met ck: want alſo ik de c van wegen haere over-tolligheyd naer de rechte ſpellinge moſte weg-werpen/ (waer van terſtond) ende alſo veranderinge maken/ ſo hebbe ik de g in de plaetze liever aen te nemen/ waer in ſy toch in de Latijnſche ſprake om der ſoetichepd wille komt te veranderen.

Ik kome van de z, tot de c, ende eerſtelijk voor de klinkers e, ende i: alſo ſe daer van eene ende de ſelve uytſprake met de z wel/ dat is ſcherp/ uytgeſproken/ onder ons bevonden word: want ſo ſpreken c, k.

wy cedel/ende zedert/ cieraed/ ende zickel op eene wijse upt. Derhalven hebbe ik de c in het begin der zilben liever na te laten/ ende de z in de plaetze te gebruyken/ende zedel/ ende zieraed / ende diergelyke woorden/ aldus met eene z, ende met geene c te schrijven: want wat behoeven wy twee letters van eenen klank? Ik vrage ook/waerom wy cedel/ ende cieraed/ met eene c, ende zedert/ende zickel met eene z, ofte naer het gevoelen van hun die de s scherp uytspreken/sedert/ ende sickel/ met eene s schrijven: ende waerom wy niet zedel / ende zieraed met eene z, ofte sedel/ ende sieraed met eene s, ende cedert/ ende cickel/ met eene c spellen? Voor de klinkers a, o, ende u, en voegd de c ter wereld niet/ ende en kan de uytsprake ganschelijk niet bereyken/ die hier hard wesen moet/ ende daerom ook als een k moet uytgesproken worden: quaed genoeg/of wy dan selfs geene k en hadden. Ende wilde hier wederom wel gaerne weten/ welke ook de minste reden datter sij/ waerom wy de c voor e, ende i, soet scherp/ gelijk eene z, ende voor a, o, ende u, hard/ gelijk eene k, sullen uytspreken: het welke mij (onder verbeteringe) te gansch vreemd aenstaet/ende ongerijmd dunkt: also ik niet en kan sien/hoe dat de letters/ die tot sekere bescheyde ende onderscheyde uyt-sprake gevonden zijn/ van uytsprake konnen veranderen? Het is selfs onwaerachtig/dat de oude Latijnen dit gedaen hebben/naer het gevoelen van alle de kloekste sprack-ervarenen/ de welke met goede redenen bewijsen/ dat sy de c over al als de Grieksche Kappa gebruykt hebben: also sy geene k en hebben: gelijk de Grieken geene c en gebruyken. Ja Quintilianus selver verwerpt de k opentlijk/ als eene vreemde ende onnodige letter: also sy Latijnen de c in plaetze hebben / ende voor alle de klinkeren gebruyken. Nam k quidem, (inquit) in nullis verbis utendum puto: cum sit c litera, quæ ad omnes vocales vim suam perferat. Lib. I. cap. XIII. Waerom ook Julius Cæsar Scaliger Lib. I. de Causis Linguæ Latinæ. Cap. X. van sijne Franzoysen seyd / dat sy seer schandelijk doen/ datze de c voor de e ende i, tegens haeren aerd/ ende het gebruyk der Latijnen / met eene blasinge uytbrengen. Doch ik en wil hier evenwel van de Franzoysen/ ende Latijnen/ ende anderen niet spreken/ die de k uyt het getal van hunne letteren hebben uytgemonsterd. Maer wat behoeven wy de c eenen tweederleijen klank aen te dichten/ daer't ons aen geene eygene letters en gebreekt / ende daer van verschiets genoeg/ ende de volle ruymte hebben / ende voor e, ende i, de z, ende voor a, o, ende u, de k gebruyken konnen? De c voor de me-klinkers in plaetze van de k te besigen/ is al te vreemd / ende en staet anders niet/ dan als of wy de k onder onse letters geene plaetze en wilden laten/ ende de c over-al met geweld ruym baen maken/ofzer diend/ ofte niet. So gebruyk ik dan de c nergens in het hoofd/ ofte begin der zilben in onse Neder-duytsche woorden. In het laetste

der zilben mosten wy naer de konste/ ende de rechte uytsprake / de k ook veel liever dan de c gebruyken: also de k, ende de c niet/ in't meervoud/ ende het vrouwelyke geslachte/ op nieu opgenomen/ ende verdobbeld word/ als dikke/strikken; so ook in de * werk-woorden trekken/ dekken: daer ik niet sien en kan / dat de verdobbelde k onhebbelyker ende wan-schickelyker staet / als de verdobbelinge van enige andere der me-klinkeren. Ende aldus konden wy ook met-enen eenparig/ ende sonder om-sien / alle die woorden in't eenvoud slechts met eene k schryven / die in't meervoud / ende vrouwelyke geslachte de k verdobbelen/ende den druck aller-wegen van die onnodige/ ende over-tollige c verlichten: ende konden dik/ ende bok/ etc. so wel als dyk/ ende boek/ sonder c schryven: daer wy nu anders dick/ ende bock spellen moeten/ om dicke/ ende bocken / in het vrouwelyke geslachte/ ende het meervoud/ daer van te konnen maken: waerom dan Iakob vander Schuere, ende David Mostart, ende anderen/sulke spellinge met recht hebben aengenomen: die ik vastelyk gedacht hadde hier te volgen: also ik gantschelyk met hun in dat gevoelen ben: ten ware ik gevreesd hadde / dat alle dese veranderingen niet wekte gelyk over de brugge en souden willen: te meer/also de oude spellinge ook goed ende lydelyk / ende in het gevolg gegrond is. 'Tsal my ondertusschen genoeg syn/ de rechte streke aengewesen te hebben/die alle verstandigen met der tyd/ eens mogen na-sien/ ende na-denken. Ook sal ik veellicht dit ten minsten by alle buyg-saemen ende leer-gierigen door dese opmerkinge te wege gebragt hebben/dat sy sien ende tasten sullen/hoe overtollig wy dickwils dese letter c gebruyken / daerse niets ter wereld te doen en heeft/ende daer't de k alleen ten vollen kan beschicken/ als in ik/ ook/ ende alle self-standige/ ende by-vorpige woorden / die in't meervoud/ ende vrouwelyke geslachte de k niet en verdobbelen: daer ikze dan ook over al/als eene onnutte letter hebbe uytgeworpen. Dit heeft de geleerde Pontus de Heuyter ook al by synen tyd seer wel vernomen / datmen die beyde letters gantsch qualyk ende overtollig te gelyk gebruykt: maer hy heeft de c behouden / ende de k verworpen/ schryvende ic/ ooc/alwaer syne E. inde verkiesinge der letteren/ naer uytwysen van heure uytsprake / kennelyk ende gewisselyk gemist heeft. De c dan heeft haere eygentlyke plaetze / ende gebruyk alleen in het midden der zilben/ staende voor de h, ende dat/ofte achter de meklinker s, in schaden/ scheren/ schieten/ schoren/ schuren/etc. ofte achter alle de klinkers/ in trachten/ slechten/ richten/ vochten/ suchten/ende diergelyke: waerom David Mostart de c chi noemd / om dese haere uytsprake uyt te drucken: hoewel Pontus de Heuyter meynd/ dat de c achter alle de klinkers overtollig is/ende de h alleen genoegzaem/ schryvende saht/ sleht/ liht/ loht/ tuht: welk gevoelen syne bedenkinge ook wel waerdig is.

*Verba.

 Dat ik

Dat ik van de z in de ontleende woorden geſeyd hebbe/ dat volge ik ook alſo op den ſelven voet/ ende om de ſelve redenen/ in de letter c: ſo ſchrijf ik Cicero/ Ceſar/ calmus/ ceremonie/ credentie/ civet/ conſcientie/ conſent/ cubit/ ende andere; ende niet Zizero/ Zeſar/ kalmus/ zeremonie/ kredentie/ zivet/ konzienzie/ konzent/ kubit: gelijk ook de Romeynen het Griekſche woordeken Kalendæ met de Griekſche Kappa mede gebruykt hebben. So ſpelle ik ook Marcus / ende Laodicea/ ofte Laodiceen/ ende niet Markus: om dat het eygentlijk een Latijnſche naem is: als-mede een Latijnſche uyt-gang ende buyginge: nochte ook Laodizea: om de Latijnſche aengenome ſpellinge: nochte Laodikea: om dat wy van de harde Griekſche uyt-ſprake af-wijken. Dit doe ik nochtans alſo wederom/ dat ik den genen/ die onſe Nederduytſche ſpellinge liever onbeſchroomd mogte volgen/ in't alderminſte/ nochte in geenderleyje maniere/ en begere tegens te ſpreken: want heeft het den Romeynen vrij geſtaen/ de Griekſche Kappa in calendæ/ calamus/ academia/ ende andere/ in hunne c aldus te veranderen/ die dan noch by hen van eene uytſprake met de k was: waerom toch en ſullen wy Nederlanders niet met gelijk/ ja meerder recht/ de uytheemſche woorden van de c met onſe k mogen ſpellen: te meer/ alſo onſe c dien klank/ die hier vereyſcht word/ geenzins en kan voldoen/ ende de k hier de rechte letter is? In de woorden die wy niet van de Latijnen/ maer die ſy ende wy van de Grieken ontlenen/ die geene c, maer k hebben/ wil ik ook de k alleen gebruykt hebben: als katechiſmus/ katholijk/ akademie/ katarre/ kliſterie/ ende diergelijke. Dit wil ik ook alſo van hunne eyge namen achtervolgd hebben/ als Korinthen/ Koloſſen/ Kadmus/ Nikolaes/ ofte Niklaes/ en Klaes/ Katelijn/ ofte Katharijn/ Jakob/ Lukas/ ende alle andere: die alleen uytgeſonderd/ daermen aen twyfelen mogte/ of wyſe van de Latijnen ofte Grieken ontfangen hebben/ ofte wel Latijnſche namen ſijn/ maer in het Griekſche Nieuwe Teſtament gebruykt worden/ en van daer inſonderheyd/ tot ons overkomen/ ende in onſe Nederduytſche tale naer onſe buyginge ende maniere van uytſprake ſijn aengenomen/ de welke men dan/ naer gevallen/ op beyde wijſen ſonder onderſcheyd konde gebruyken/ als Cornelis ofte Kornelis/ ende watter ſulke meer mogen ſijn: hoewel dit ondertuſchen daertegens altijd vaſt ende ſeker blijft dat de k overal de uytſprake by ons beſt voldoet.

Vande tweederleyje e, de eene van ſachter/ ende de andere van harder ende dobbelder uytſprake/ de eene de Griekſche Epſilon, ende de andere hunne Eta niet ongelijk/ eene anderhalve letter in kragt/ ende waerde/ en ſpreke ik hier tegenwoordig niet: alſo wy dat onderſcheyd (mijns wetens) alhier te Haerlem niet en gebruyken. Dieſe dan noch hebben/ mogen hunne Dialectus ofte maniere van uytſpreken/ billijk/ vrijelijk uytdrucken: waer toe ſommige eene geteykende é, ende ſommige de

mige de

mige de Griekſche Eta voorſlaen/ dat mij gelijke veel is/ als ſy het ſlechts eens konnen worden: altijd kan de dobbele ofte breede ee (alſze ſommige noemen) hier niet voegen: alſoſe te breed gaet/ ende ſy eene derde uytſprake tuſchen de enkele ende dobbele e hier mede willen uytdrucken. Wat mij aenlangd/ ik ſchrijf over al eene enkele e naer mijne uytſprake/ ende late het gaerne andere naer hunne uytſprake leſen: gelijk ik ook hunne ſpellinge/ende uytſprake naer de mijne moet uytbrengen/ ende ſpreken.

De Twe-klank eu doet ſich op in deugd/ vreugd: waer voor ſommige den twe-klank ue gebruyken: maer ik meyne dat het buyten alle twyfel behoord te weſen / dat wy de e voor de u, in dien twe-klank hooren. eu.

De Twe-klank ue hoordmen in muer/ ſuer/ dien ik liever ſoude gebruyken/ als de breede uu: om dat die den mond wat ſuer toetrekt/ ende wat te hard ſchijnt te luyden/ te meer om dat ik node vande oude ſpellinge onnodig afwijke: als mede/ op dat ik deſen twe-klank met de ae gelijk make. ue.

De g en gebruyken wy Nederlanders op de Franſche wijſe niet onderſcheyden/ dieſe voor de e ende i ſacht/ eñ voor de andere klinkers hard uytſpreken/ als die gene weten die de Franſche ſprake verſtaen: maer altijd harden/de op de ſelve wijſe: waerom ſy ook by ons geen je maer ge heet. So is het dan eene walſche ende valſche/ ende onlijdelijke ſpellinge in onſe tale/ datmen Jillis met eene g aldus Gillis ſchrijft: ende vrage wat reden datter ſij/waerom de g in Gijſbert hard/ ende in Gillis ſacht word uyt-geſproken? dat onſe huys-luyden van Jiſp wel beter weten/ die Jiſp/ en geen Giſp en ſchrijven. Ja wy maken het hier ook noch veel ſlimmer ende ſlordiger als de Franzen: want daer ſy de g verſcheyden gebruyken voor verſcheyde letteren/ daer doen wy het hier voor de ſelve : ofte doen ſy dat ook ſomwijlen voor de e ende i, ſo doen ſy dat dan noch met beſcheyd/ reden/ ende ordre/ ende geven de nieuwe harde uytſprake met eene tuſchen u te kennen/ daer onſe tale niets van en weet. So moſten wy dan deſe openbaere malle ende lamme dingen afſchaffen/ ende nalaten/ ende de g ſpellen/ als wyſe ſpreken/ ende daer wyſe ſpreken/ ende elders afkeuren/ende uytmonſteren. g.

De letter h is maer eene adem-halinge /ende aen-blaſinge:waerom ſy by de Grieken onder de letters niet geteld en word. In onſe ſprake beſlaetze de plaetze van eene letter/ ende heeft haer merkelijk gebruyk/ ende met namen ſtaetze voor de klinkers in het hoofd der zilben: ook wilze gaerne achter de c geſteld worden/ als recht/ ſlecht/ licht/ etc. daerſe met de c te ſamen een geluyd ſlaet als onſe g. In de zilben met ſc beginnende/ wilſe ook die meklinkers wel volgen om heure hardicheyd merkelijk te verſachten/ als ſchrijven/ ſchamen/ ſcheyden/ h.

schepden: ofte ook eene zilbe eyndigen/ mensch/ vleesch/ visch. Met dese letter mallen wy te bijster/ ende gebruykense ganstch dickwils op ongevoeglijke plaetzen: veele en konnen niet eene g aen enige klinker hechten/ of de h moeter tusschen staen pronken/ dat een lelijk misbruyk van dese letter is: ja onse druckers misbruykense in plaetze van hunne spatien, ofte plaetz-vullingen/ eñ stoppingen der regelen. Maer wat maektze daerse geen gebruyk en heeft? ja wat maektze daerse de rechte uytsprake verderft? So heb ikze dan over al den voet gelicht daerse maer een druck-beswaerster/ ende o in't zijfer/ ende heel ende al onnut ende overtollig is.

i, j, y, ij. Wy hebben tweederleije enkele i, eene klinker i, eñ eene meklinker staert-j, die wy je noemen tot onderschepd. De klinker i kan over al inde zilben plaetze hebben/ ende word gesteld ofte voor sich selven/ ofte voor ofte na de meklinkers/ ende ook voor ofte na de klinkers/ in de twe ende drie-klanken: de meklinker je word alleen in het hoofd der zilben voor de klinkers gebonden. Dit onderschepd moet in het schrijven wel waergenomen worden. Wy hebben ook eene dobbele i, die wy in't groot gelijk de Griecksche Ypsilon Y, ende in't kleyn gelijk hunne Gamma y schrijvẽ: doch de uytsprake heeft daer mede geene gemeynschap ter wereld: want de Griecksche Gamma heeft eenen klank met onse g, ende de Ypsilon de selve uytsprake met onse u. Niettemin so schrijf ik de Griecksche woorden naer hunne spellinge/ ende brengse uyt naer onse uytsprake/ gelijk ik ook vã de z, eñ de c, hier boven geseyd hebbe: als tyran/ tyrannije/ Cyprus/ Symeon/ ende diergelijke. Ik noemse eene dobbele i, ende geene enkele zieraed i, ende die niets meer en soude doen als eene gemeyne i: want so mosiese by de enkele i in het abc gesteld worden/ ende niet achter aen onder de dobbele letters/ daerse ook wel-eer inde scholen eenen bysonderẽ naem van oy ofte oije plag te dragen: nochte ook eene langdurige ende swaere i, om eene lange zilbe uyt te drucken: want dat en vereyscht (mijns oordeels) onse tale niet meer als de Latijnsche/ ofte enige andere: behalven insonderheyd datmen inde i eenen voet moet houden met alle de andere klinkeren/ die hierom niet verdobbeld en worden/ gelijk het ook niet en behoefd te geschieden: waer uyt met-enen blijken kan/ datze onse voor-ouders daer voor ook noyt en hebben aengenomen. Ende wat de langdurige ende swaere klank-zilben aengaet: die moeten de vreemdelingen door het gebruyk leren/ gelijk wy ook in hunne talen moeten doen: ofte wy mosten anders de selve over-al eñ in alle klinkeren eenparig met eene klank-mate op sijn Griekx teykenen/ het welke by ons in geen gebruyk en is: gelijk het ook so bijster nodig niet en is. Dit verdobbelen/ ende teykenen der swaere ende lange klinkeren is vervolgens vande oude Latijnen ook gebruykt geweest/ maer sulkx is alle beyde ook noch in oude tijdẽ met der tijd verdwenen: waer van de

hoog-geleerde

hoog-geleerde Lipsius in sijn voorverhaelde Boek vande rechte uytsprake der Latijnsche Tale wijdluftig ende vernuftig handeld. T'is best dat wy dit in onse tale niet en beginnen/ ofte so wy dan noch een van beyde doen mogten/ dat wy dan ook over al gelijk gingen. Daer en is dan schier geene letter die wy beter koop geven/ en meer mis-bruyken als dese y: dewijlse doorgaens voor eene enkele i gesteld word/ als't ons maer in 'thoofd schiet/ ende inden sin komt: so wy toch op veele plaetzen de minste bondige reden niet en konnen geven/ waerom wyse daer meerder als elders gebruyken/ behalven noch dat wy 'tselve woord nu wel met eene i, ende nu weer met eene y, los ende onseker schrijven/ ende daer wy de y ook nergens (mijns achtens) en behoorden in te ruymen/ dan daerse haeren klank voldoet/ dat is daer wy geen eene i, maer twee ii moeten uytspreken; ofte daer het gevolg vande dobbele i word aengewesen. Ik hadde my wel vast voorgenomen alhier recht door te gaen / en met dese letteren in het spellen also niet te spelen/ en beyde so onse enkele i, als de y, heure behoorlijke kragt te doen hebben/ ende de selve naer heuren aerd/ ende nature te schrijven/ ende te gebruyken/ dat is/ de i so wel voor eene i, als de a voor eene a, de e voor eene e, de o voor eene o, de u voor eene u, ofte enige andere letter voor sulkx alsze is/ te doen verstrecken/ ende de y eene dobbele i te doen gelden/ schrijvende gi/ hi/ si/ wi/ bi/ twifelen/ ider/ idelheid/ arbeid/ syn/ myn/ dyn/ schyn/ pyn/ etc. naer't voorschrift van verscheyde oude drucken/ hoewel nochte eenparig/ nochte overal: also dese letters immers geen meer bastaerd en sijn als de andere: ten ware ik bevonden hadde/ dat de luyden sich voords aen een stroo stoten; ende dat de quaede gewoontē/ ende veroude misbruyken sulke ongetemde ende ongetoomde beesten sijn/ datze niet gebreydeld/ nochte bereden en willen wesen. Frangas n. citius quam corrigas quæ in pravum induruerunt, seyd Quintilianus in sijn 1. Boek, in het 111. Kap:

Gy kond in't oud mis-bruyk/en lang verloop der saken
Eer alles stucken slaen/als 'tquaede beter maken.

Ende daer op het gemeyne Spreek-woord bedacht/ en betracht hadde:

Ne contrà fluminis ictum.

En roeÿt niet tegens stroom/en vloed:
'Tis yd'le moeÿte wat gy doet.

Ende den raed van Horatius in Arte Poeticâ geluysterd/ ende gevolgd hadde:
Et quæ
Despero tractata nitescere posse, relinquo,

Dat niet wil gaen/
Dat laet ik staen.

So laet ik hier dan den kloot lopen/ niet willende eene bysondere spellinge op myne eyge hand hebben / nochte nieuwichepd invoeren/ tot der tyd toe / dat veel-licht van de geleerden iets eendragtelyk in dese sake mogte voorgenomen/ ende gedaen word. Evenwel niet in 'twilde/ nochte sonder bepalinge/ onderschepd/ ofte reden: want ik soude gaerne alles sonder omsien/ ende met volle sekerhepd schryven/ ende vast gaen/ ende eenen eenparigen wiszen voet voor't slibberen grypen/ ende my van alle twyfelingen geheel ontwarren: op dat/ so ik veel-licht myn doen anderen niet en konde doen bevallen / my selven ten minsten mogte voldoen/ ende in desen dienen. Ik hebbe dan gesepd dat wy eene dobbele i hebben/ van fatzoen als de Griekshe Gamma, γ: ik hebber ten tweden by beweerd/ dat sy inder daed eene dobbele/ ende geene enkele i en is: doch dat sy ondertusschen allerwegen van alle man tot eene enkele i mis-brupkt word: ja hebber dat by bevonden/ dat/ daerse te rechte voor eene dobbele gebrupkt word / ook voor eene enkele/ berispens gewyse/ gelesen word: waer over ik ook sie/ datze sommige heel ende al upt hunne werken hebben uptgemonsterd: so sy dan noch ook in de schryf-konste daer voor is aengenomen. Maer het is al te mager om het maekzel van eene letter te knibbelen/ ende stryd te voeren. Daer is ook noch dit ander fatzoen ij, dat van allen daer voor aengenomen is/ daer veel-licht met reden veel meer konde tegen gesepd worden / indien het de pyne waerd waer / ende staende gehouden/ ofte ten minsten met goeden grond/ ende recht getwyfeld/ ofze niet liever eene klinker i, ende me-klinker je en behore te gelden/ die in geene eene zilbe te gelyk en konnen staen / of de je moste voorgaen / ende niet volgen: maer wel in twee zilben/ de eene met de i besloten/ ende de andere met de je begonnen. Konde daerom beter en billyker (myns oordeels) gebrupkt worden in alle die woorden/ in de welke de i voor eene klinker gesteld word in twee verschepde zilben/ in de welke dan de i by ons also word uptgesproken/ als ofze in de volgende zilbe wederom op een nieu werde op-genomen: als pryeel/ vyolette/ pyonnier / bry / brye/ alderley/ alderleye/ byen/ dyen/ keyen/ leyen/ meyen/ gedyen / ende diergelyke : ende konde dan ook also de y haere oude kragt / ende waerde behouden: ende de enkele i haere volkome plaetze bekleden. Maer sal nu dat fatzoen (ij) de dobbele i verstrecken / wat reden isser waerom de selve met dese hangende staerte word besloten? men konde haer immers veel liever dese staerte af-houwen/ ende so dan dit maekzel (ii) voor de dobbele i gebrupken. Doch het schynt dat sulkx nu al te laet is/ende dat

dat het nu al over-lang over-al de plaetze beset ende ingenomen heeft/ voor de druckers ende letter-gieters (acht ik) in het besit gekomen. So moeten wy dan nu ook van den nood eene deugd maken / als men seyd : dewyle het toch als noch anders niet en wil wesen. 'Tis ook even-veel wat fatzoen eene letter heeft/ alze voor sulkx goed gekend/ ende ook bekend word : so laet ikze dan ook gansch gaerne in heure waerde / ende wesen blyven. Maer dit moet even-wel ondertusschen vast gaen/dat wyse niet onder een en vermengen/ maer yder op heure plaetze onderscheyden gebruyken. Ook moet het nodig gevolg heylig ende onverbrekelyk gehouden worden/ als het welke eene bysondere natuerlyke eygenschap/ ende groote kragt / ende aensien in onse tale heeft voor alle andere spraken.

Dewyle dan nu dit eerste maekzel maer eene enkele i sal mogen gelden / (ofte eene durige ende swaere klank-i, ofte eene anderhalve/ als andere spreken/ daer ik ook te voren van gesproken hebbe) eñ dat twede fatzoen/ ij, de dobbele i sal moeten verstrecken ; ende daerom ook om des gevolgs wille ter plaetze gebruykt worden daer maer eene i word uyt gesproken : als in het meervoud/ ende vrouwelyke geslachte/ der self-standige/ ende by-woorpige naem-woorden / voornaem woorden/ werk woorden/ ende andere/ in pylen/ stylen/ ryke/ myne/ syne/ lyden/ etc. om 'tgevolg van pyl/ styl/ ryk/ myn/ syn/ lyd/ stryd : so hebbe ik dan dese twee aldus onderscheyden gebruyken willen : te weten/ dit twede maekzel/ ij, dat voor de dobbele i word aengenomen/ daer wy twee ii moeten uytspreken : ofte daer het gevolg vande dobbele i word aengewesen: als mede inde woorden in de welke de i de klinkers ontmoet in verscheyde zilben/ ende sy naer onse uytsprake merkelyk verdobbeld word: ende het andere eerste fatzoen/ y, op alle andere plaetzen/ daer wy't ook wel/ ja beter (myns bedunkens) met eene enkele i konden beschicken: daer ik dan ook geheel gelyk/ ende op eenen voet/ rond ende algemeyn ga/ in alle onse eyge Duytsche woorden van sulken grond/ sonder onderscheyd. Want met wat reden sullen wy woorden van eenen aerd verscheyden schryven? ofte waerom sullen wy viver/ tiger/ vileyn/ rivier/ linie/ ende diergelyke/ aldus met eene enkele i meer spellen/ als de andere; ja nu ook met eene i, ende nu weer met eene y, als ik sie dat nu ende dan vast van veelen gedaen word in grooter onvastigheyd/ ende ongestadigheyd? Gewis men moetze al te samen over eene kamme scheren. Derhalven een van beyde/ ofte wy moetense al te mael met eene enkele i schryven/ het welke (myns gevoelens) verre best waer: ofte en wil dat niet wesen/ ende wilmen dit de oude sleure toe geven/so moetmen de y over al inhullen/ ende plaetze maken. Maer also sommigen vyleyn/ lynie/ ende sulke meer/ voor uytheemsche mogten keuren/ ende daerom also de spellinge van hunne grond-tale met recht volgen: so moet ik dit

Van't gevolg der klinkeren, ende eerst van de i. Onderscheyden gebruyk van y, eñ ij,

hier eens ſeggen/ dat ik mij in deſe ſake/ tot eene bepalinge/ voor dit-mael/ aen het oordeel van Kilianus gedenke te houden in ſijn vermaerd ende loffelijk Dictionarium, waer in hy grooten vlijt gedaen heeft op de onderſoekinge van den rijken ſchat onſer woorden/ ende derhalven die alle voor de onſe aennemen/ eñ als de onſe ſpelleu/ die hy onder het getal der uytheemſche niet en rekend/ ende inde lijſte onſer woorden als eygentlijke onſe heeft opgeteykend/ hoedanige onder anderen alle deſe voor-gemelde ſijn. Dat en ſijn ook voords geene uytheemſche woorden/ die met de uytheemſche enige gemeynſchap hebben: alſo de ſelve grond-woorden in verſcheyde talen konnen voorvallen. Keurd hy dan noch veel-licht enige weynige uytheemſche voor de onſe/ ofte onſe voor uytheemſche/ dat en kan in eene volle ſee van woorden niet veel maken/ ende daerom ook het verſchil dat hier ſoude mogen vallen niet groot weſen/ nochte in den gemeynen regel ſonderlinge inbreuke doen/ ofte veranderinge veroorſaken: hoewel dan noch hier op ook met-enen wel nader kan gelet worden.

Evenwel hebbe ik gansch beſwaerlijk van mijn gemoed verkrijgen konnen dit oude miſbruyk der y inde twe ende drie-klanken in te ruymen/ ende de enkele i tegens alle reden/ ende den beſcheyden aerd/ ende eygenſchap der twe ende drie-klanken uyt te monſteren: alſo die immers in ſich ſelven door hunnen dobbelen klank eene ſwaere eñ lange zilbe maken (als men't daer op nemen ſoude) ſonder datze daer toe in't minſte enige verſterkinge van buyten door verdobbelinge der letteren van doen hebben. Ende om de waerheyd te ſeggen/ is het niet een nieu ende ſeldzaem verdichtzel/ dat ſommige de i ſo angſtig ende beſchroomd als eene halve letter maer uytſpreken/ ende de ſelve ik en weet niet wat voor eenen mierſchen/ vijſen/ bekrompen/ ongehoorden/ valſchen/ mallen klank aendichten/ ja dien den kinderē ook inde ſcholen ſoeken in te planten/ die vande oudſte Nederduytſche Drucken opentlijk word wederſproken/ inde welke de i doorgaens als eene volſlage letter plaetze grijpt: welke maniere ook van Pontus de Heuyter gevolgd/ ende gebruykt word/ die op onſe tale wel de aldereerſte (mijns wetens) aldus goede acht genomen heeft. Maer ik ben vaſt mede op de wagen/ ſo moet ik ook mede varen: ende dewijle ik hebbe beginnen te wanken/ ſo en kan ik het nu hier niet wederroepen. Dit ga dan noch ſo verre als het voeten heeft in die zilben die op den twe ofte drie klank ruſten/ als leyden/ weyden: (want het ſchijnt toch dat dit de oorſake/ ende reden van deſe quaede gewoonte weſen moet: even of de i ſo vol niet en waer/ ende ſo vaſt niet en ſtond als eene andere letter: want op haere magerheyd uytvlugt te maken/ is mij al te mager om daer van te ſpreken/ ende daer mede mijnē mond ende den goeden tijd te verſlijten) maer het ſchijnt te gansch wijd buyten het ſpoor gehold/ datmen de arme i ook kaſzeerd/ ende de y over al indringt in die zilben die

op den

op den tweklank niet en blijven ſtaen/ maer op enige andere volgende letter voord rollen/ als in geyt/ guyt/ gerechtigheyd. Ende (lieve) waer om de i daer meer afgeſchaft/ als in den tweklank ie: want gelijk de zilbe daer op haer niet en ruſt/ alſo ook hier niet. Doch ik en mag hier van geene woorden meer maken: alleen ſo mogen alle verſtandigen hier op eens met der tijd by gelegenheyd/ (ſo't hun gelieven ſal) in ernſt letten. Ondertuſchen dewijle wy vaſt aen het toegeven ſijn; maer evenwel gelijk ende vaſt gaen willen: ſo ſtaet dan wederom daer op te letten/ dat wy deſen tweklank in alle onſe woorden ſonder onderſcheyd alſo ſchrijven/ ende het eene niet met ei, ende het andere met ey, ofte het eene ende ſelve met alle beyde: gelijk ik nu dickwils geſeyd hebbe.

Ende dit wil ik alſo vande gemeyne ende kleyne letteren verſtaen hebben/ daer wy deſe twee gemelde maekzels hebben: maer alſo wy in de Kapitaelen/ ofte Hoofd-letteren ſlechts een fatzoen vande Griekſche Y hebben/ ſo moeten wy ons daer mede over al behelpen.

Reſteren noch de drie ofte meer-zilbige uytheemſche Griekſche/ ende Latijnſche aengenome woorden daer de i plaetze heeft/ ende ſtaet te bedenken/ hoe men't daer mede maken ſal: want dewijle de ſelve naer den Griekſchen accent, ofte klank-maet in de voor-laetſte zilbe kort ofte lang worden uytgeſproken/ ende wy geene geteykende klank-i, naer de Griekſche wijſe/ en hebben/ ende niet-te-min wel diende onderſcheyd gemaekt te worden/ om den gemeynen man/ die anders hier in licht konde komen te dutten/ ende wy hier dan met de riemen ſouden moeten roeijen die wy hebben/ ende ons met onſe i, ende ij behelpen/ ende daer-mede dit onderſcheyd aenwijſen: ſo konden wy de ij in die woorden gebruyken die in de voor-laetſte zilbe naer den Griekſchen klank-maet eene lange i hebben/ die wy dan ook ſo met eene ij uytſpreken/ alſo wy de letter i in de laetſte zilbe naer den aerd van onſe ſprake in onſe uytſprake ſchijnen wederom op te nemen/ ende te verdobbelen: als Philoſophije/ Geometrije. Die wy daerentegens gewoon ſijn kort uyt te drucken/ als de Griekſche/ akademie/ blaſphemie/ tegens hunne uytſprake : ende de Latijnſche/ victorie/ glorie/ naer hunne uytſprake: die konde men met eene enkele i ſchrijven: daermen dan ook de twede i om de korte zilbe ſo niet en hoord/ als wel in de andere. Gelijken voet mogt men houden met de Bibelſche eyge namen: ende volgens Elijas/ Hiſkijas/ Tobijas / Jeremijas / ende andere/ aldus ſpellen: alſoſe gemeynlijk lang gebruykt worden. Maer de vrouwen-namen Athalia/ Lydia/ ende diergelijke / wederom op deſe wijſe: om datze naer onſe aengenome gewoonte kort willen klinken/ onaengeſien datze de Griekſche accent, ofte klank-maet lang maekt: dewijle wy niet met de Grieken / maer met onſe luyden ſpreken. So worden ook Tobias/ Elias/ Lyſias/ Gorgias/ Amaſia ofte ias/ Amaſia ofte ias/ etc, niet ſelden kort uytgeſproken: daerentegens

woord Marÿa altÿd lang gebruykt. Die nu beyde sÿds in't gebruyk sÿn/ kondemen schrÿven naer datmense wil uytgesproken hebben. In de twe-zilbige woorden daer-men de klank-maet niet ofte weynig hoord/ daer mogmen't by de Grieksche Iota sonder accent, ende onse i laten blÿven/ schrÿvende Sion: als mede in die zilben daer de i in de klank-maet niet en komt / spellende diaken/ diakenÿe. Dit is so maer mÿn voorslag/ dien ik in de schale van het gesonde oordeel aller verstandigen geve te wegen: om te sien wat de tÿd hier ook allenskens sal willen toe-laten. Ondertusschen sal ik hier ook mÿnen vorigen stÿl houden/ als ik in de uytheemsche woorden begonnen hebbe / ende de selve naer hunne gewoonte / ende spellinge / ende niet naer onse uytsprake schrÿven/ om die van onse inlandsche/ ende eyge woorden/ als boven/ te onderscheyden. Onse luyden mogense middeler tÿd in de Prosa, ofte vrÿe rede lesen als sy konnen/ ofte ook als sy willen: inden Rÿm sal't sich selven genoegzaem wÿsen / daerse na de pÿpen van de mate sullen moeten danzen. Dit en doe ik nu ook niet alleen ten opsien van onse ij, maer ook van onse y: dat is/ ik en schrÿf de uytheemsche woorden/ in de welke de i voor eene andere klinker komt in twee verscheyde zilben/ ende daer wy naer onse spellinge de i weder opnemen/ ende de ij gebruyken/ niet alleen met eene enkele i, naer hunne wÿse: als diaken/ diakenie: maer ook die woorden / in de welke de i in't eynde der zilben staet voor eene me-klinker / ende daer wy naer onse vÿse wÿse de y besigen: als bibel/ libel/ librÿe. Dat ik nu daerentegens librÿe / ende niet librie / gelÿk ook poesije/ etc. spelle / dat komt hier van / om dat wy den uytgang van die woorden van elders niet en ontlenen / maer van ons selven hebben.

Dat ik van de i in de Latÿnsche woorden/ inde voor-laetste zilbe kort uytgesproken/ geseyd hebbe/ dat heeft ook also plaetze in de onse/ die met gelÿken korten klank aldaer in die zilbe gebruykt worden/ die wy daerom met eene enkele i aldus moeten schrijven: berrie/ besie/ lynie/ kastanie/ malie/ olie/ tronie/ ende andere: gelijk wy in tegendeel dit fatzoen der dobbel-i, ij, gebruyken/ daer de uytsprake lang valt/ naer den stijl der Grieken/ uyt oorsake dat in sulke gelegenheyd de i om de volgende klinker in de uytsprake schÿnt verdobbeld te worden/ 't welk anders in de korte zilbe so niet en geschied/ als meermaels aengeroerd is: so spelle ik galeÿe/ galerÿe/ valleÿe/ schalmeÿe / ende diergelÿke.

ii, yi, yji. iji, ij, y. Wy hebben eyndelÿk ook noch een maekzel van twe enkele i, aldus by malkanderen ii, in verscheyde zilben/ van alle dese andere fatzoenen onderscheyden / die dan moet gebruykt worden / wanneer de eene zilbe met eene i eyndigd/ ende de andere daer mede begint / als kleiig/ vleiig/ vloeiig/ leiig/ vriicheyd/ draeiinge/ vermoeiinge/ ende diergelÿke. Dit waer nu ook wel weer mÿn gevoelen: maer also ik overal

over al eenen voet moet houden/ so moet ik dan ook alhter den twe-klank/ ofte enige andere zilbe met eene i besloten/ met eene y schrijven/ als kleyig/ vleyig/ vrijheyd/ etc. Ende ofmen ook inde volgende zilbe de i naer onse uytsprake schijnt op te nemen/ ende de je sich hier naer de selve tusschen de beyde i merkelijk ende tastelijk voegd/ ende indringt/ daerom wy ook wel kleyjig/ ende vryjicheyd/ etc. schrijven konden: so soude ik dan noch die onnodige veelheyd der letteren vermijden: Dan noch so soude ik om gemelde wederopneminge der letter i inde volgende zilbe/ kleijig/ vrijicheyd/ etc. op de wijse van prijeel/ pijonnier/ etc. wel liefst spellen: ofte ten minsten kleyig ende kieyig/ vrijicheyd ende vryicheyd/ sonder onderscheyd. Maer de ij in de gemeyne spellinge kleijg/ vrijcheyd/ dunkt my het rechte fatzoen niet te konnen wesen: om dat de staert-i de me-klinker je, ende niet de klinker i beteykend/ ende bedupd. Dit hebbe ick also vande enkele eñ dobbele i wel seggen willen tot merkelijk ende nodig onderscheyd.

De verdobbelinge van dese letter i hadde ons nu met de klinkeren e, ende o, ende de twe-klanken ae, ende ue, de markt wel konnen ende behoren te setten/ so wy de selve om der gewoonte ende des gebruyks wille/ niet wat te ruym/ ende al te veel hadden moeten toegeven. Wy willen dan slechts daer toe arbeyden/ dat wy met gemelde twee andere klinkeren / ende twee twe-klanken te samen eenen gelijken voet mogen houden/ op dat wy nimmermeer en behoeven om te sien/ nochte te twyfelen/ maer altijd seker mogen gaen/ dat ik in de spellinge geheel nodig achte. Ende also de minst beswaerde ende geletterde zilben met recht de beste ende zierlijkste te achten sijn: so willen wy onse bedenkingen in dese spellinge daer na richten/ so veel als gevoeglijk doenlijk sal wesen. Ende (lieve!) waer toe ook toch dese lastige verdobbelinge der klinkeren/ e, ende o, ofte onnodige by-voeginge der letter e tot de a, ende u, inde twe-klanken ae, ende ue, als men het met de enkele letteren e, ende o, ende met a, ende u, sonder twe-klank/ ten vollen kan beschicken? Ofte waer toe alle dese krabbelinge / ende brabbelinge/ belemmeringe / ende beswaringe van den druck/ als men't voor-by mag? Quod fieri potest per pauciora, frustrà fit per plura.

Van't gevolg der Klinkeren e, eñ o, ende der twe-klanken ae, ende ue.

Het geen geschieden kan met minder even goed/
Ist reden/ datmen dat met meerder moeyte doet?

Ik verdobbele dan de gemelde klinkers e ende o, ende gebruyke ook die twe-klanken ae, ende ue, in alle self-standige naem-woorden van't mannelijke geslachte / in't meer-voud / om't gevolg van't eenvoud/ daer die klinkers dobbel/ ofte die twe-klanken gevonden worden: als aelen/ steenen/ boomen/ bueren/ komende van't eenvoud ael/ steen/ boom/ buer. Weynige woorden uytgenomen/ die vande Grie-

ken ende Latijnen tot ons over-komen/ die in't eenvoud met die dobbele klinkeren ee, ende oo, ofte met die twe-klanken ae, ende ue, ingetrocken/ ofte slechts met eene klinker e,o,a, ende u uytgereckt worden uytgesproken : als poeet/ ofte poete/ propheet/ prophete/ paey/ pape/ ende diergelijke/ dieder meer mogen sijn : die dan ook int meervoud met enkele/ ofte dobbele klinkeren/ met twe-klanken/ ofte anderzins/ naer believen/ konnen geschreven worden : poeten ofte poeeten/ propheten/ propheeten/ papen/ paepen. Onder welk vaendel der uytneminge ik ook met-enen soude begrijpen alle die woorden des mannelijken geslachts / die ook so wel verlangd / als verkort gebruykt worden : als naem ofte name/ graef grave/ heer here/ neef neve/ soon sone/ persoon persone/ ende diergelijke.

Alle de by-worpige naem-woorden verdobbelen die klinkers/ ofte houden die twe-klanken in het meervoud / ende vrouwelijke geslachte/ van gelijken/ ende op de selve wijse/ ende op den selven grond/ende om de selve reden/ om datze in het eenvoud/ en mannelijke geslachte/ met verdobbelde klinkers/ ofte twe-klanken worden uytgesproken : als swaer swaere/ teer teere/ hoog hooge/ suer suere.

De voor-naem-woorden moeten ook op dese leeste schoeyen/ ende naer desen regel gericht worden : haer haere : gelijk mijn mijne/ dijn dijne/ sijn sijne.

Maer in alle de self-standige naem-woorden van't vrouwelijke geslachte soude ik die verdobbelinge/ ende twe-klanken na-laten / ende den druck van dese beswaringe ontlasten : so om de geslachten te onderscheyden/ als ook voornamelijk/ om dat die woorden eygentlijker ende zierelijker in't eenvoud meer-zilbig worden uytgesproken/ ende daerom dese verdobbelinge der klinkeren/ ofte twe-klanken/ niet en schijnen so nodig van doen te hebben : als mage/ ere/ schole/ hure : of men ook schoon maeg/ eer/ school/ huer kan seggen ; ja wy Hollanders liever also ingetrocken spreken : ende daer van ook de twe-woorden maeg-drank/ eer-sucht/ school-dienst / huer-huys gemaekt worden : want alsmen die woorden ingetrocken ende een-zilbig wil gebruyken/ so brengense die dobbele klinkers / ofte twe-klanken merkelijk ende uytsprakelijk voor sich/ datze twe-zilbig uytgetrocken / ende eygentlijk ende bescheyden uytgesproken/ niet en doen.

Gelijk oordeel ende gebruyk sij vande uytgereckte woorden/ die beyde van't vrouwelijke ende geenderleyje geslachte sijn : als oge/ ore/ bore/ spore/ strale/ ende andere.

In alle de *afkomstige woorden van alle de geslachten soude ik ook desen voet houden/ ende de verdobbelingen/ ende de twe-klanken afschaffen : als eenparig/ enig/ noodzakelijk/ vrezelijk/ smerig/ nodig/ dodelijk/ geburig/ gedurig/ ende diergelijke : want wy en leren de †stam ofte grond-woorden uyt de afkomstige niet/ maer recht anders.

* *Derivativa.*

† *Primativa*

In de

In de dobbele/ ofte twe-woorden/ soude ik ook desen gang gaen: ka-dyk/ se-man/ stro-halm.

In alle de werk-woorden soude ik ook desen regel volgen / schryvende: gapen / leren / lopen/ buren : also wy in den eersten persoon vande * verkondigende ofte aenwysende maniere niet alleen en seggé/ ik gaep/ leer/ loop/ buer: maer ook ik gape/ lere/ lope/ bure. Alleen den tweden persoon van het meervoud/ in verscheyde † manieren/ eñ tyden uytgenomen/ daer enig gevolg aen vast is: gy spaert gy spaeret/ gy eert gy eeret/ gy loopt gy loopet / gy buert gy bueret. Daer de t voorvalt die in u komt te veranderen/ soude ik die verdobbelinge so nodig niet achten: om dat het gevolg toch evenwel door die veranderinge verbysterd word : gy geeft gy gevet/ gy gast/ ofte gaeft/ gy gavet. *Modus Indicativus. †Modi, & Tempora.

In de deel-nemende woorden soude ik van gelyken doen: spellende/ begraven/ gegeven/ gestoten/ etc.

De ‡ werk-stammige woorden soude ik ook in dese vorme gieten: als vermaninge/ belentinge/ beloninge/ besuringe: item/ gaper/ breker/ loper/ hurer/ ende diergelyke. ‡Verbalia.

So moetmen ook alle self-standige woorden / van alle de drie geslachten/ daer geen gevolg en is / ongetwyfeld aldus met enkele klinkers spellé/ gelijk dat sich selven genoegzaem wyst/ ende sulkx sonder seggen door moet gaen: als vader/vanier/water/ beker/ keten/fenijn/ hozen/ boter/ kozen/ fluweel/ rumoer/etc.

Het voor-naem-woord (dese) schrijf ik ook op dese wijse: dewijl het tot alle de geslachten behoord: waer voor ook het ingetrockene eñ verkorte woord (dees) in den rijm kan gebruykt worden: gelijk ook ons voor onse.

Ten korsten alle woorden van alle * deelen van eene rede die buyten het gevolg sijn konnen hier naer gericht worden. * Partes Orationis.

Die hier nu voor de e, ende o, in sommige woorden/ pleyten willen/ waer van hier boven in de e geseyd is / ende hier na in de o sal gesproken worden/ die wyse ik daer henen: ende late hun gansch gaerne toe hunne uyt-sprake uyt te drukken : hoe wel de dobbele ofte breede letter ee, ende oo, (als sommige spreken) hier geene plaetze en behoorde te hebben/ maer enig ander maekzel daer van onderscheyden: also de dobbele klinkers hier niet van node en syn / ende sy ook eenen anderen klank van middel-matige uyt-sprake tusschen de enkele eñ dobbele klinkers willen uyt-gebeeld hebben: gelyk ik ook in de letter e verhaeld hebbe. So en kan ik hun dan ook alhier met myne spellinge niet dienen: want behalven dat de breede ofte dobbele letters/ volgens mynen vasten ende eenparigen grond/ende voet/ overtollig syn/ so en syn sy ook daer mede niet geholpen. Ook soude ik gestadig moeten dubben/ ende dutten; ter wereld niet wetende waer ik naer hun

 gevoelen

Gevoelen eene enkele / ende waer eene dobbele letter soude stellen/ ende schrijven? T'is dan best dat ik spelle/ als ik spreke/ gelijk dat meer als billijk is/ ende dat ik mijne uytsprake slechts uytbeelde/ latende eenen anderen voor de sijne sien/ende sorghen.

Van't gevolg der Meklinkeren.

Hier waer nu de plaetze wel by dese gelegenheyd van het gevolg der me-klinkeren ook een weynig te spreken/ indien ik my voorgenomen hadde so breed te gaen. Evenwel met een woord.

De verdobbelinge der me-klinkeren op het eynde des eenvouds/ naer de Hoogduytsche maniere/ om het meervoud aen te wijsen/ met beswaringhe van den druck/ in vreemder gestalte/ en soude ik tegenwoordig niet konnen prijsen: also wy die letter geenzins en konnen uytspreken/ ende ook met weynige regelen in't gevolg wel kan versien worden. Meynd dan noch yemand den vreemdelingen daer mede te konnen dienen/ dat mag ik seer gaerne lijden/ ende kan hem sulkx heel wel ten goeden houden.

Maer de enkele gevolg letter des meervouds/ op't eynde des eenvouds/ achte ik geheel noodzakelijk/ ende en kan niet sien/ hoe men anders kan oordelen/ als wy de reden plaetze willen geven. So schrijf ik hoofd hoofden/ tand tanden/ mond monden/ heylig heylige/ ende niet hooft/tant/mont/ heylich/ende diergelijke/ over al daer enig gevolg aen vast is: alleen de uytheemsche eyge namen eygentlijk uytgenomen/ als Job/Jakob/ ende andere: latende ondertusschen de onse/ als Arnout/ Arent/ Barent/ Evert/ Lubbert/Geertruyt/Machtelt/ ook vrij aldus te schrijven: om dat het gevolg hier niet breed en gaet/ ende selden voorvalt: hoewel de d om des gevolgs wille van't meervoud alhier de eygentlijke letter is: gelijk ook de p in Joy/ende Jakop/ welke spellinge ik ook geenzins en wil verwerpen.

Præteritum Imperfectũ.

So schrijf ik ook in de werk-woorden den derden persoon in't eenvoudig getal vande verkondigende maniere met eene d, om't gevolg van den eersten persoon in den *onvolmaekten tijd/ in die woorden die dat gevolg hebben: als hy leerd/ ik leerde: Maer den tweden persoon spelle ik ofte met eene t, ende dat ofte om't gevolg vanden tweden persoon in't veelvoudig getal: gy stoot/ gy stootet: ofte als de t wel eygentlijk geen gevolg en beduyd/ maer slechts in beyde getallen op't eynde blijft/ wordende het meervoud ghemaekt met byvoeginge van eene e voor de t: gy leert/ gy leeret: ofte ook met eene d, om't gevolg naer den aerd der woorden: gy arbeyd/ gy arbeydet.

De deelnemende woorden volgen ook desen regel des gevolgs: bemind/ beminde.

Ende ofschoon de d swaerder ende doffer luyd als de t, ende daerom de rechte uytsprake so wel niet en schijnt te treffen: so kan dat immers met eenen gemeynen regel liever geholpen worden/ te weten/ dat de d in't eynde der zilben klinkt als eene t, (het welke de Franzoysen ook so doen) dan

doen) dan dat wy dit nodig en merkelijk gevolg verachtende/ de vreemdelingen verbysteren/ 'tgesicht verdwelmen/ ende het papier tegens dit gevolg met ontallijke regelen overtollig bekladden. Waer in ons ook niet en behoord te verhinderen/ nochte op te houden/ dat enige woorden in d eyndigende alsso ook moeten uytgesproken worden: alsso die ganschs weynig sijn. Ist ook niet wel haest ende met een half oog te sien hoe de d klinken moet/ ende ofze maer slechts om't gevolg daer staet/ ofte ook om de uytsprake? ja hoe nodig op dit gevolg diend gelet te worden betonen veele die sulke woorden met dt schrijven/ de d om't gevolg/ ende de t om den soeten ende lichten klank gebruykende: maer (lieve!) als wy door eenen gemeynen vasten regel/ de d den klank van de t in't eynde der zilben verlenen/ als geseyd is/ wat behoeven wy hier dan met die onnodige t noch om te slepen/ ende het gesicht te belemmeren/ ende den druck te beswaren? Maer de g heeft in't eynde der zilben het selfde geluyd met ch: waerom hier dan noch het gevolg geene plaetze gemaekt?

Wat baet mij kaers of bril/
Als ik niet sien en wil?

Ja dese gevolg letter maekt dickwils een heel ander woord ende van eenen gansch verscheyden sin: als wand/ een muer/ ende want/ een handschoen; rat/ een dier/ ende rad een wiel aen eenen wagen; bloot/ naekt/ ende blood ofte blode/ beschroomd: so onderscheydze ook de naem-woorden voet voeten/ hout houten/ van de werkwoorden voed voeden/ houd houden/ ende diergelijke.

Dat noch meer is de *naemstammige woorden in heyd eyndigende dwingen ons genoegzaem tot dese spellinge/ als naerstigheyd/ voorsichtigheyd: want so wy de voorlaetste zilbe met ch op't eynde tegens het klaer gevolg immers spellen willen/ so moeten wy twee h by malkanderen schrijven: alsso de laetste zilbe daer mede ook moet beginnen/ als naerstichheyd/ voorsichtichheyd/ het welke noyt gesien en is. Hier tegens te willen seggen dat gemelde woorden niet in heyd, maer in eyd uytgaen/ is (onder verbeteringe) maer eene ydele bemantelinge van eene overtuygde dwalinge/ ende een tastelijke misslag: want so mostmen dan goedeyd/ sterkeyd/ wijseyd spellen. Dit geeft ons met enen merkelijk te sien/ dat wy ook in alle de uytgereckte naem-stammige woorden in heyd uytgaende/ de voorlaetste zilbe met eene g behoorden te eyndigen/ ook daer geen gevolg van de g aen vast is: als slechtigheyd/ dolligheyd/ slordigheyd/ ende diergelijke: want slechtichheyd en speld geen slechtigheyd/ maer slechtic-heyd: ende en kan daerom de rechte spellinge ende uytsprake/ die hier vereyscht word/ niet voldoen. Doch ik en wil evenwel ditmael so scherp niet seylen/

*Denominativa.

maer om't

maer om't onderschepd des gevolgs wille de oude sleure hier ook noch wat houden/ ende volgen. Want ik neme mij tegenwoordig maer voor het nodigste over al te veranderen/ ende het andere slechts aen te wijsen/ ende anderen in bedenkinge te geven.

o. Wy hebben eene twederleye o van verschepde upt-sprake: als stock bock: sot/ bot: hol/ vol: volk/ wolk: golf/ wolf: sorgen/ worgen: dat so seker/ ende bekend is/ dat wy ook sien/ dat eenderley woord door de verschepde o eene verschepde uptsprake/ ende bysondere beteykenisze ontfangt: als een dol/ de scheeps-de vick/ daer de riem tegens geroeyd word/ ende dol/ uptzinnig: so iszer ook een dobbelen met taerlingen/ ende dubbelen: een jock ofte boerte/ ende jock ofte juck der beesten/ bol een kloot/ ende bol vet/ ende diergelijke. Hier hadden wy nu wel eenen Nederlandschen Kadmus van doen / (die en niet en durf worden) die ons eene nieuwe letter mogte smeden: op dat wy onse woorden onderschepden mogten schrijven: want de letters sijn gevonden om het geluyd onser sprake te bewaren, ende als geleende panden den leser getrouwelijk voor ogen te stellen dat heur bevolen is, seyd Fabius Quintilianus in sijn I Boek in het XIII. Kap. Ego nisi quod consuetudo obtinuerit, sic scribendum quicquid judico, quomodo sonat. Hic n. est usus literarum ut custodiant vocem, et velut depositum reddant legentibus. Itaque id exprimere debent quod dicturi sumus. Hoe wel de penne over al de tonge so nau jupst niet en kan volgen/ ende uptdrucken: maer de gewoonte / ende het gebrupk moeten ons ook wat leren. Doch niettemin moeten wy met de spellinge so na aen de uptsprake komen als wy konnen.

oo. Hier van daen achte ik ook het onderschepd in de dobbele oo gekomen te wesen/ die sommige/ niet sonder reden/ verschepden upt spreken/ hoe wel wy dat alhier te Haerlem (mijns wetens) wederomme niet en doen: als hoop een stapel/ een hoop (ofte hope) verwachtinge: kool warmoes/ ende een kool vuers: nood swarichepd/ ende een noot/ een vrucht: ende meer andere: waer toe sommige de Griekssche Omega ω gebrupken willen/ die by hen eene anderhalve o sal uptleveren/ ende die woorden upt-drucken die van den rechten klank der o meest af-wijken/ ende wat smeltende ende lijmende worden uptgesproken.

ou, oe. Mepne van gelijken dat de haperinge / ende twyfelachtighepd in den twe-klank ou mede van hier ontstaet: alsoder insonderhepd twederleÿe zoorten van woorden sijn die wy hier-mede met eenen verschepden klank uptbrengen: so seggen wy het doud / ende hy doud: hy schoud ofte siet/ ende schoud ofte mijd/ ende diergelijke: want de eerste zoorte met au op sijn Vlaemsch upt te spreken/ dauwen/ schauwen/ dunkt mij het rechte gelupd geenzins te treffen: also wy die zilve niet met a, maer met o merkelijk uptbrengen. Wanneer wy de onderschepdene o sullen gevonden/ ende in't werk gesteld hebben / so sullen wy ook in desen twe-klank geholpen wesen. Daer schijnt ook noch eene derde

eene derde upt-sprake van desen twe-klank ou te konnen wesen in bouk/ kouk/ souken/ blouken/ welke spellinge vast veele geleerden volgen/ ja dapper dryven: so dat wy dus doende driederleye maniere van upt-sprake van desen twe-klank souden moeten hebben/ als b.e. hy schoud syne bouken om de strenge koude/ Devitat libros, intensi frigoris ergò. Wat my aenlangd/ ik en begere wel dese spellinge niet te verwerpen/ so om 't aensien dat gemelde geleerden by mij hebben/ als ook wel insonderheyd/ om dat die sake mij so vreemd niet en schijnt te wesen/ ende syne bedenkinge billijk behoord te hebben: dewijle dese twe-klank ou alsonaer de wijse der Grieken kan uptgesproken worden/ gelykerwijs dan de Franzoysen/ ende ook onse Vlamingen vast geene andere uptsprake van den selven en gebruyken: willende ook desen twe-klank ou den mond wel wat nauwer toe-trecken/ die de oe wijder schijnt te openen: so dat wy op dese sake wat nader ende grondiger lettende/ tuschen dese twe twe-klanken wel enig onderscheyd konnen vernemen. Maer evenwel dewijle het gansch gering is/ende wy so onderscheyden/ als mooglijk is/ behoren te spellen/ so soude ik in alle diergelijke woorden den twe-klank oe liever gebruyken: want daer wy de vorige haperinge met eene verscheyde o konnen helpen/ so en sie ik hier geenen raed met dese derde uptsprake/ ofte wy mosten noch eene derde o verdichten/ ofte ook eene nieuwe u smeden. Ook staen vast gemelde geleerden bekend/ datter verscheyde woorden sijn/ de welke die twederleye uptsprake/ ende spellinge konnen lijden/ ende daerom so wel met oe, als met ou konnen geschreven worden. Doet hier ook met-namen by/ dat de oe maer van eenderleye sekere uptsprake is/ ende de ou van verscheyde/ die daerom lichtelijk tegens de rechte upt-sprake konde verdraeyd worden: so dat de vreemdelingen insonderheyd dickwils door dese spellinge konden verbijsterd worden/ niet wetende/ of sy goud ofte goed/ sout ofte soet/ hebben te lesen/ ende upt te spreken: gelijk ook Pontus de Heuyter die woorden al eens speld. Geve daerom allen verstandigen ende goedwilligen minnelijk te bedenken/ of het hierom niet beter en sij/ ons aen de oe te houden/ die ja immers die uptsprake kan bereyken/ ende sulke haperinge/ ende verwarringe niet en is onderworpen. Men en kan ook op de oe geene pleyt soeken om de oude ende nieuwe upt-sprake der Latijnen/ die ons niet aen en gaet: want so konde men dan ook op den tweklank oy uptvlugt maken om de Fransche uptsprake (wille: ende op andere dingen meer. Maer die spraken en raken ons niet: so en lijmen wy ook onse tale niet/ maer spreken alles rond upt den mond/ ende so als de letters leggen.

De Twe-klank oy komt hier mede op desen selven grond der verscheyde uptsprake der letter o met recht in bedenkinge/ ende meyne datmen de selve aldus billijk mag schrijven/ oyt/ noyt/ mooij/ ende de o oy.

 niet en

niet en behoefd te verdobbelen/ oopt/noopt/mooij/ gebruykende de rechte ende harde o, die in volk/kolk/tolk/ende diergelijke woorden plaetze heeft: gelijk men dan ook so altijd met goede reden heeft geschreven.

Vande groote en Kapitaelen ofte Hoofd letteren.

Dit moet ik ook noch van de spellinge seggen/ dat de groote Kapitaele/ ofte hoofd-letters in onse tale gemeynelijk seer misbruykt worden/ als men schier yder woord daer mede begint: so men die toch niet gebruyken en moste dan inden aenvang van eene rede/ ofte nieuwen sin: als mede inde eyge namen van menschen/ beesten/ steden/ bergen/ ryvieren/ ende diergelijke: ofte ook om iets anders daer mede uyt te teykenen. So is dat ook altijd so by de Grieken/ Latijnen/ Franzoijsen/ ende andere/ als ook by ons van ouds gebruykelijk geweest alle verzen met eene groote letter te beginnen/ om den Rijm van de Prosa, ofte vrije reden te onderscheyden.

Vande Euphonia ofte soet-vloeijendheyd ende goed-geluyd.

Dit moet ik hier ook noch vande Euphonia, ofte Soetvloeijendheyd/ ende goed geluyd aenroeren/ eer ik vande spellinge scheyde/ dat wy veele twe-woorden/ ofte dobbel-woorden niet naer hunne grondletters/ maer naer den soeten klank uytspreké/ die wy daerom voordsalso niet en behoeven/ nochte en behooren te spellen; hoewel met onderscheyd: also de spellinge aldus de 'tsamenvoeginge/ ende den grond der zilben dickwils grondig soude omkeren/ het welke wy (onder verbeteringe) op't hoogste moeten myden/ daer het niet te lijden en is. b. e. so seggen wy: mette/ metten/ metter/ mettet/ dattet/ wattet/ datter/ watter/ mender/ hebber/ iszer/ ikker/ hijer/ ende diergelijke/ voor met de/ met den/ met der/ met het/ dat het/ wat het/ dat daer/ wat daer/ men daer/ heb daer/ is daer/ ik daer/ hy daer: alwaer wy dit dan wel bevinden/ ja merkelijk gevoelen/ dat de d, ofte h achter de t in twe verscheyde zilben gesteld/ inde uytsprake in eene t komen te veranderen in mette/ metten/ metter/ mettet/ dattet/ wattet: ja de d met de a in alle de andere exempelen gansch ende gaer te versmelten: het welke wy de soetvloeijendheyd billijk moeten geven: maer wy en moeten daerom/ om de voor verhaelde reden sulke spellinge flukx overal niet goed kennen/ ende inruymen. Segge oversulkx dit alhier van dese spellinge der soetvloeijendheyd met onderscheyd: dat de spellinge de uytsprake wel volgen ende uyt-drucken mag in alle oprechte eñ waere twe-woorden/ die uyt twee naem-woorden/ werk-woorden/ ofte andere deelen van eene rede genomen/ ende te samen gevoegd worden/ naer de wijse/ ende nature der twe-woorden/ die veeltijds tot veranderinge der letteren/ in hun begin sonderlinge genegen sijn: ende dat ik dan ook volgens geene swarigheyd en soude maken/ datter/ watter/ mender/ hebber/ iszer/ ikker/ hijer: ofte met dit teyken der twe-woorden/ heb-er/ is-er/ ik-er/ hy-er/ ende niet met het teyken der uytbijtinge inde enkele woorden/ heb'er/ is'er/ ik'er/ hy'er/ te spellen:

maer in

maer in de, ende het, die maer ledekens der naem-woorden/ ende derhalven geen deel van eene rede sijn/ ende dies ook geen deel van een twe-woord konnen worden/ soude ik dese spellinge verwerpen/ ende niet mette/ metten/ metter/ mettet/ dattet/ wattet/ maer met de/ met den/ met der/ met het/ dat het/ wat het/ etc. naer de grondletters schrijven.

Dese sort-bloeijendheyd in't verkorte/ ende uytgebete by-woord daer/ in datter/ watter/ mender/ etc. voor dat daer/ wat daer/ men daer/ schijnt al vrij niet weynig het oud gebruyk vanden vollen twe-klank ae te bevestigen: alsoo wy niet en spreken dattar/ wattar/ mendar/ etc. maer datter/ watter/ mender: dat ik dan so maer met eenen vinger aenwijse/ ende met een woord in't voorby paszeren aenroere/ ende allen verstandigen geve nader te bedenken. Waer by ik ook die met-enen by dese gelegenheyd moet seggen/ dat de ingetrocke woorden versma'en/ bela'en/ bera'en/ voor versmaden/ beladen/ beraden/ ende diergelijke/ het selve van gelijken doen.

Eyndelijk moet ik ook noch een woord ofte twee vande sake en spraike selver spreken/ en dat slechts over enige weynige bedenkingen. En of mij hier schoon het oud ende gemeyn Spreekwoord wel bekend is/ Enige Tael bedenkinge.

Sentiendum cum doctis, loquendum cum vulgo:

Gevoelt met hun die't hoofd om wetenschappen breken:
Maer voegt uw spraek en tael naer dat de luyden spreken:

Waermede Horatius in arte Poeticâ overeenstemd:

Multa renascentur quæ jam cecidere, cadentque,
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus:
Quem penes arbitrium est, & jus, & norma loquendi.

De spraek die valt/ en rijst/ de spraek die komt/ en gaet/
En hangt heel aen't gebruyk/ in wiens gewelt sy staet:

So houde ik het nochtans voor eene groote volmaektheyd ende zieraed van eene tale/ dat haere woorden wel onderscheyden worden. Derhalven behooren wy ook in de onse daer toe te arbeyden/ de welke hier in voor geene en behoefd te wijken. Meyne daerom dat wy so aen 'tgemeyne gebruyk niet en behoorden gebonden te wesen/ dat ons dat geheel ende al een regel/ ende breydel van onse tonge sij. Ik beken wel met Fabius in het x. Kap. van sijn 1. Boek, dat de gewoonte de sekerste leermeesterze van't spreken is: ende datmen de tale moet gebruyken als de gemeyne munte. Consuetudo (inquit) certissima loquendi magistra: utendumque plane sermone, ut nummo, cui publica forma est. Ende

est. Ende in het XII. Kap. dat het schier belachelijk is/ liever eene tale te verkiesen die de luyden gesproken hebben/ dan diese spreken: ende dat de oude gewoonte van spreken de oude tale is. Fuerit penè ridiculum, inquit, malle sermonem, quo loquuti sunt homines, quàm quo loquuntur. Et sanè quid est aliud vetus sermo, quàm vetus loquendi consuetudo? Maer ik houde ook ganschelijk met hem/ dat hier een wacker oordeel versocht word. Omnia tamen hæc exigunt acre judicium. Lib. I. Cap. X. Ende dat de over-een-stemminge der geleerden de rechte gewoonte van spreken is. Ergò consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum: sicut vivendi consensum bonorum. Lib. I. Cap. XII. So en is dan de gewoonte van den gemeynen man niet enkelijk het richt-snoer van de sprake/ nochte hun mond de schat-kamer van de suyverheyd derselve: maer by de geleerden is het beste ende sekerste oordeel: so behooren die ook op de tale vlijtigst te merken/ ende de selve suyverst ende bescheydenst te spreken.

Dij, dijn, u, uvv, du, gy. Ende so wenschte ik wel/ dat de woordekens dij, ende dijn, in heur oud gebruyk mogten hersteld worden/ ende dat wy dij, ende u, dijn, ende uvv, onderscheyden gebruykten: want dij, ende dijn, spreken van eenen/ u, ende uvv, van veelen. V, ende uvv, schrijf ik ook onderscheyden: want u siet op de personen/ ende uvv op hun besit: het is u goed/ dat is profijtelijk/ vobis bonum est: het is uw goed/ dat is/ het sijn uwe goederen/ vestra bona sunt. Het afgeslete ende uytgediende du wil ik gaerne buyten het gebruyk laten blijven/ om de hardicheyd des gevolgs wille die het in de by-gevoegde werk-woorden veroorsaekt: uytgenomen dat wy het sonder gemelde by-gevoegde werk-woorden met enige naem-woorden in't quade genomen somwijlen loffelijk gebruyken konden: als du bengel/ du boos-wicht/ du verrader/ du verleyder/ etc. Hier voor hebben wy gy aengenomen: het welke of het schoon in't meervoud ook gy heeft/ so worden nochtans door de selfstandige namen/ ofte werk-woorden/ daer dat woordeken by gesteld word/ de getalen genoeg onderscheyden. Wil dan noch iemand in't meervoud gy lieden/ ofte gy luyden; ofte ook gy ly/ ofte gy luy/ naer de oude wijse/ om de kortheyd/ seggen/ dat kan ik ook heel wel lijden.

Hem, hen, hun, haer, heur: sijn, hun, haer, heur. Ik make ook onderscheyd tusschen hem, ende hen, ende hun; ende haer, ende heur: hem word van eenen man in't eenvoud/ hen, ende hun in't meervoud: haer van eene vrouwe/ heur van veele uyt-gesproken. Ook is hen het geval de aen-klager/ hun de gever/ ende afnemer/ in't meervoud/ van't mannelijke geslachte. Gelijk onderscheyd moeter waer-genomen worden in de * besittende voor-namen sijn sijne, hun hunne, haer haere, heur, heure: so word van eenen man geseyd: het is sijn vader/ sijne moeder: van veelen/ hun vader/ hunne moeder: van eene vrouwe/ haer vader/ haere moeder: van veele/ heur vader/ heure moeder. De naem-woorden van het mannelijke/ ofte vrouwelijke geslach-

* Pronomina possessiva

geslachte volgen ook de mannen/ ofte vrouwen: so seggen wy: de hond loopt na syne staert om: de leeuwen loeren in hunne holen: de sonne steekt met haere stralen: de koeyen scheren het gras met heure tanden. Evenwel blyft het begaefde/ ende beklaegde geval van hy hem/ ende van sy haer/ in't eenvoud/ ende heur in't meervoud niet onderschepden: maer men kan upt den sin/ ende by-gaende woorden de gevallen lichtelyk onderkennen.

De * aengehechte voor-naem se is ook van seer gemeyn/ ende liefelyk/ ende loffelyk gebruyk in onse sprake/ in den noemer/ ende aenklager/ des eenvouds/ van't mannelyke ende vrouwelyke geslachte; ende des meervouds/ van alle drie de geslachten: ende word dan gesteld in de plaetze van hy/ sy/ hem/ ende haer/ in't eenvoud: ende voor sy/ hen/ ende heur/ in't meervoud. b. e. In't eenvoud van't mannelyke geslachte/ in den noemer/ de brief/ isze besteld? in den aenklager/ ik hebse besteld/ in plaetze van is hy besteld? ik hebbe hem besteld: doch dit en valt in de mannelyke woorden altyd niet voor. In't vrouwelyke geslachte/ in den noemer/ hoe komtze daer? in den aenklager/ ik hebse gehaeld/ voor/ hoe komt sy daer? ik hebbe haer gehaeld: dit heeft in't vrouwelyke over al plaetze. In't meervoud van alle de drie geslachten/ in den noemer/ se syn daer/ mannen/ vrouwen/ kinderen/ in den aenklager/ ik hebse gesien/ voor sy syn daer/ ik heb hen/ ofte heur gesien: dat gaet ook doorgaens vast /ende seker. Se. *Pronomen affixum Hebraeorum more.*

Het woordeken sich behoord ook tot onse tale/ ende heeft syn merkelyk ende nodig onderschepden gebruyk: so segge ik/ hy heeft sich bekeerd/ dat is/ sich selven; ofte hy heeft hem bekeerd/ dat is/ eenen anderen. Sich.

So sonde ik mede voor goed achten/ dat wy alle woorden/ so veel als mooglyk is/ ende het gebruyk sal willen lyden/ mogten onderschepden uptspreken: als hayr coma, haer illa: heyr exercitus, heer dominus: meyr lacus, meer plus: beyr aper, beer verres: end anas, ende et, eynde finis: vier quatuor, vuer/ ofte vuyr ignis: hert cor, hart cervus, hard durum: ende diergelyke: sonder nochtans de Poeten ofte Rymers hier aen te binden/ als het anders in den rym te pas komt. Onderscheyde vvoorden.

Dese woorden worden ook onderschepden gebruykt.

Rede, reden/ oratio, beteykend een verhael: reden, redenen/ ratio, een bewys. Rede, redē.

Doe, cum, is een bywoord/ ende beduyd als: doe Augustus Roomsch Keyser was/ is Christus geboren: doen, facere, is een werk-woord/ ik sal dat doen. Doe, doen

Doch, sed, geeft reden in't vervolg van eene rede/ ende is so veel als maer: het word so wel geseyd/ doch ten gaet niet vast: toch, sodes, is een smeek-woord: doet het toch: ofte eene bevestinge: het is toch so als ik segge. doch, toch

Of, ofte. *Conjunctio disjunctiva. Of, si, beteykend een geval: of dat so geschiede: ofte eene wenschinge/ utinam: och of dat so geschiede: ofte, vel, is een *scheydend koppel-woord: ofte Keyser/ ofte niets.

Noch, noch te. Noch, adhuc, beduyd een vervolg: Hy woond noch te Haerlem/ nochte, neque, is een scheydend koppel-woord: daer is nochte trouwe/ nochte liefde langer inde wereld.

Niet, niets. Niet, non, lochend de daed van eene sake: ik en hebbe dat niet ontfangen: niets, nihil, de sake selver: ik en hebbe niets ontfangen.

Oyt, noyt: immerm. nimmerm. Oyt, ende noyt, spreken vanden voorgaenden tijd: immermeer, ende nimmermeer, vanden toekomenden.

Na, naer. Na beteykend tot/ ad: ga na hem: ofte achter/ post: Hy volgt na hem: naer secundum, iets daer men sich naer schickt/ ofte iets naer doet: doet naer mijnen raed: naer dese/ ofte die wijse.

Tegen, tegens, jegēs, bejegenen. Tegen, obviam, beduyd eene ontmoetinge: hy komt mij tegen: tegens, contrà, beteykend vijandschap: hy is tegens mij: jegens ergà, druckt vriendschap uyt: hy is jegens mij wel gesind. Maer het werk-woord bejegenen word beyde in't goede ende quade genomen.

Tot, te. Tot, ende te konden wy ook meesten tijd wel onderscheyden gebruyken/ tot, om eene beweginge na de plaetse/ te, om eene ruste inde plaetse uyt te drucken: of daer schoon manieren van spreken voorvallen die dat onderscheyd schijnen weg te nemen.

Leggen, liggen. Leggen ponere, ende liggen jacere, sijn ook van verscheyde beteykenisse/ ende gebruyk: so seydmen/ iets aen sijne plaetse leggen/ ende op sijn bedde liggen.

Kennen, konnen. Kennen noscere, ende konnen posse, ik ken/ ende ik kan/ sijn van seer grooten onderscheyd/ gelijk wy alle weten: doch worden dickwils onbedacht van den gemeynen man vermengd.

Ende sulke opmerkingen van onderscheyde woorden sijnder meer.

Vande gebiedende maniere der vverkvvoorden. *Modus imperativus. Inde *gebiedende ofte biddende maniere der werk-woorden segge ik in't eenvoud vanden tweden persoon geef/ ofte liever geeft/ neem ofte neemt/ (sommige seggen ook geve/ neme) in't meervoud gevet/ nemet: ende niet geef ende neem/ alleen in't eenvoud/ ende geeft ende neemt/ in't meervoud: om oorsake dat wy het onderscheyd der getalen alhier gelijk maken mogen met alle manieren in alle tijden: want so seggen wy: gy geeft/ gy gevet: gy gaf ofte gaeft/ gy gavet: gy hebt/ gy hebbet gegeven: gy had gy haddet gegeven: gy sult gy sullet geven/ och ofte gy gaeft ende gavet: op dat gy gaeft eñ gavet: ende so voords want den tweden persoon in beyde getalen op eene wijse uyt te spreken is eene faute (onder verbeteringe) waer door het onderscheyd der getallen t'enemael word weggenomen.

Daer sijn dan noch werkwoorden die desen regel niet en volgen: als sie/ ende siet: doe ende doet: ga ende gaet: sta ende staet: etc. die dan ook alleen siet/ doet/ gaet/ ende staet/ hebben in den tweden per/

soon in

soon in beyde getallen van den tegenwoordigen tijd der verkondigende * ofte aenwijsende maniere. *Tempus Præsens.

Ook sijnder noch andere die van desen regel afwijken/ die in het eenvoud der gebiedende maniere mede maer eenderleyen uytgang hebben: als laet/ laetet: praet/ praetet: stort/ stortet: bid/ biddet/ etc. maer dese onderscheyden de getalen in alle tijden.

Doch de Poeten ofte Rijmers en sijn hier aen niet gebonden/ gelijk ook niet aen de gevallen in beyde getalen der voornamen/ ende andere woorden: maer gebruyken doorgaens geeft voor gevet: vroom voor vroome ende vroomen: sijn voor sijne ende sijnen: want het vers en kan dickwils de twee zilben niet lijden/ ende de konste en wil so nau niet bepaeld/ nochte bedwongen wesen. De Poesije heeft altijd haere vrijheyd gehad: so en magmen haer ook by ons de schoenen so enge ende bekrompen niet snijden/ datmen haer niet wat bots ende spelens en soude geven: sulkx waer de geesten maer quellen/ ende den geest uytbluschen. Ik en houde het ook niet nodig de afgebetene woorden altijd met teykenkens uyt te steken tot merkelijke beswaringe van den druck: maer achte/ dat sy die kloekheyd by sich hebben moeten die de Poeten lesen sullen/ dat sy dat wel van selfs sien/ ende verstaen konnen. Dese vrijheyd dan neem ik mij selven in't rijmen doorgaens aen/ dat ik den tweden persoon in beyde getalen in alle de manieren op de wijse van't eenvoudig getal vermengd/ ende niet onderscheyden en gebruyke: behalven dat ik inde gebiedende maniere den voet/ ende wijse van geef/ ende geeft/ neem ende neemt meest arbeyde te houden/ liever dan in beyde getalen geeft ende neemt te seggen: alsoo de woorden van het veelvoudig getal gevet/ ende nemet/ over al inden Rijm niet en willen gebragt wesen: wel verstaende in die woorden die inde gebiedende maniere in't eenvoud den stijl van geef/ ende neem willen lijden: also der woorden sijn die so gansch hard luyden. Ende dit dan noch ook so/ dat ik mij hier aen niet en binde tegens de poetische vrijheyd/ ende den eygentlijken eysch/ ende zieraed van onse tale: maer buyten rijm daer de stijl vrij ende onbedwongẽ is/ sal ik van mijnen gesetten regel die inder waerheyd ende eygenschap onser sprake gegrond is/ nimmermeer/ eñ nergens/ een hayr-breed afwijken.

Maer als ik hier nu van Poetische Vrijheyd spreke/ so en wil ik hiermede niet/ dat de Rijmers sich eene ongebonde ende onbepaelde vrijheyd sullen aennemen/ ende onder dit deckzel alles doen wat sy willen/ gelijk van veelen geschied: want men moet het Rijm-verlof niet misbruyken/ nochte te verre trecken. Van allen Rijm-verlof en wil ik hier niet spreken. Twee zoorten sijnder voornamelijk die van veelen te gansch veel/ naer mijn oordeel/ misbruykt/ ende verre buyten het recht van verlof getrocken worden: te weten: de Reckinge/ ende de Krimpinge. Vande Poetische Vryheyd, ofte Rijm-verlof.

 De

Reckinge. Diæresis. De Reckinge maekt van eene zilbe twee/ als in de deel-nemende woorden beminnet/vertroostet/voor bemind/vertroost/'twelk gansch onzierlijk is/ ende de nature/ ende den aerd der woorden bederft: also het meervoud/ ende vrouwelijke geslachte niet en heeft beminnette/ vertroostette/ maer beminde/vertrooste. Ofte ook in den * tegenwoordigen tijd van de verkondigende maniere in den tweden persoon van't eenvoudig getal/ gy beminnet/vertroostet/voor gy bemint/ vertroost/ het welke ook behoord gemijd te worden/ dewijle dat sulkx het onderschepd der personen wegneemt / ende onder een mengd/ en verbrabbeld: want in't meervoud moetmen seggen/gy beminnet/vertroostet/ maer in't eenvoud/ gy bemint/ vertroost. So ook inden derden persoon/ hy beminnet / vertroostet/ voor hy bemind / vertroost: want hier uyt vloeijd de onvolmaekte tijd/ ik beminde/vertrooste/ ofte vertroostede: ende de deel-nemende woorden/ bemind/ vertroost. In dese zoorten van woorden dan en soude ik dit verlof der Reckinge nimmermeer willen gebruyken/ al is het schoon sommigen so gemeyn dat sy het ook buyten den rijm tegens het gemeyn ende wettelijk gebruyk altijd in den mond hebben. Maer ellef/sellef/Sauwel/arrem/ vollick/ ende diergelijke / voor elf/ self/ Saul/ arm/ volk/ dat heeft sijn goed beschepd/ ende daer toe is het rijm-verlof.

Maer dat ik hier van den tweden persoon in de Reckinge geseyd hebbe / sal veel-licht niet wel schijnen te bestaen met het gene dat ik hier terstond te voren in maniere van Krimpinge hebbe toegelaten/ ende self gedacht te volgen/ daer ik gemelden tweden persoon in beyde de getalen van gelijken vermenge/als ik aen weder sijde inden rijm gy geeft/ gy neemt/ segge/ daer ik in't meervoud gevet / ende nemet moste gebruyken. Ik andwoorde/ dat wy om der kortheyd wille gemeynelijk ja gestadelijk in't meervoud ingetrocken spreken/ gy geeft/ gy neemt/ datis, accipitis: maer dat wy het eenvoud nimmermeer uytgereckt en gebruyken/ gy gevet/gy nemet/ das, accipis: ja en twyfele ook niet/ of het sal veelen eene nieuwicheyd dunken in't meervoud selfs also te spreken / hoewel het selve tot onderschepd der personen noodwendig diend. Ook konden wy gemelde vrijheyd/ die ik mij in't rijmen aenneme/ die/ om 'tgemeyn gebruyk ook buyten den rijm/ schier geene vrijheyd en mag genoemd worden/ met een teykenken/ so 'tnodig waer/ te kennen geven/ende also het onderschepd der personen uytdrucken: maer dese Reckinge gaet geheel tegens het gebruyk/ende en is ook nergens mede te helpen.

Krimpinge Synæresis. De Krimpinge maekt daer-en-tegens van twee zilben eene/'twelk veeltijds hard valt tegens de aegenaeme vloed der Poesije: als werld/ paerl/ g'loof/ g'rechtigheyd/ voor wereld/ parel/ ofte paerle / geloof/ gerechtigheyd : also en soude ik mij dit verlof ook niet wel durven aennemen. Noch word het meer mis bruykt: als and'r/groot'r/uw'r/ sijn'r/

sijn'r/ voor ander/ grooter/ uwer/ sijner: het welke nergens toe en deugd: om datmen dese woorden niet en kan uytspreken: nadien men sonder klinkeren geene zilben en kan maken. Item in twee verschepde woorden: d'son/ d'maen/ voor de son/ de maen: het welke ook geenzins door den beugel en mag: also de klinkers van de me-klinkeren niet en konnen uytgebeten worden. Maer kind'ren/ hind'ren/ 'sheeren/ 'tvolk/ t'saem/ d'aerde/ 'kben/ ende diergelijke/ voor kinderen/ hinderen/ des heeren/ het volk/ te saem/ de aerde/ ik ben/ komt gansch niet hard/ ende is so gemeyn/ dat het ook wel buyten rijm/ ende sonder poetisch verlof mag gebruykt worden. So seydmen ook niet alleen d'onse/ voor de onse/ maer ook wel d'onsen/ voor den onsen. De uytbijtinge voor de h, indiense enigzins veel-licht te lijden is/ so isze nochtans seer te mijden/ ende niet lichtvaerdig te gebruyken: als d'Heere/ voor de Heere/ d'Hebreen/ ende diergelijke/ wil beter vallen: om datmen ook Ebreen mag seggen/ van Heber/ ofte Eber. *Gen.* 10, 21. 24.

Plaetze der By-vvoorpige Woorden in den Rijm.

Geen weyniger misslag word-er in het stellen der by-worpige woorden begaen/ als de selve niet voor/ maer achter hunne selfstandige woorden geplaetst worden: als een man groot/ een kind kleyn/ een paerd sterk/ voor een groot man/ een kleyn kind/ een sterk paerd/ het welke te gansch ongerijmd is/ eñ onder deckzel van rijm-verlof geenzins te lijden: want men en mag so niet rijmen datmen de tale geweld doet: ende dat geen goed Duytsch en is/ kan dat wel goed rijm wesen? Wy en mogen ons hier niet behelpen met andere spraken. Ygelijke tale heeft haere eygenschap: maer de onse en kan dit niet lijden. Alleen seggen wy God Almagtig/ ende ik en weet niet dat wy diergelijke exempelen meer hebben. Maer wanneer wy meer bywoorpige woorden by een selfstandig gebruyken/ dan konnen de bywoorpige ook wel achter aen gesteld worden: als een ruyter sterk/ en koen; een jonge kleyn/ en teer. Maer by te merken staet/ dat de bywoorpige woorden van't vrouwelijke geslachte in sulken geval ook mannelijk worden uyt-gesproken: als/ een vrouwe/ schoon/ en vroom: een sode/ versch/ en goed. Dit kan ook wesen/ wanneer de by-worpige woorden vergrotens/ ende na-druckens gewijse worden voorgesteld: als/ een held seer onvertsaegd: een heer geweldig rijk.

Vande natuerlijke Ordre der vvoorden.

Van gelijken moet in het rijmen dapper acht genomen worden/ datmen de natuerlijke ordre der woorden niet en versette/ maer houde so veel als immermeer mooglijk is/ ende datmen onse tale niet en verwoeste/ ende verderve/ om rijm te maken/ tot onere beyde van de tale/ ende van den rijm. Ik wil de Poeten wel gaerne wat toegeven: sy moeten ook vrij wat hebben: ondertusschen Deteriores omnes sumus licentià, seyd Terent. in Heaut.

De Vrijicheyd maekt wild/ sy wil niet aen den band/
Geeft gyse maer den duym/ sy neemt de heele hand.

Wy willen dan dat onse Rijmers gedenken willen dese krom-konggige maniere van spreken na te laten: mij dese vrundschap doet: en wilt mij straffen niet: ik heb't genomen aen: want wy en walen ende mallen so immers met onse tale niet/ maer seggen: doet my dese vrundschap: en wilt mij niet straffen: ik heb't aengenomen. Dit soude ik dan geheel verwerpen. So moet ook dese zoorte van rede in den rijm gemijd worden: geheyligd sij dijn naem: ik heb't gegeven hem: ik heb gebeden God: want men moet seggen: dijn naem sij geheyligd: ik heb't hem gegeven: ik heb God gebeden. Doch hier in kan men wel wat door de vingeren sien/ als't maer niet te bont/ ende te grof en gaet: ook slibberd het bywijlen dat het so wat heen paszeren mag: insonderheyd wanneer de naem ofte voor-naem-woorden met eene voorder rede bekleed worden/ het welke in de scholen Calus vestitus genoemd word. So kan men seggen: geheyligd sij dijn naem/ die groot en heylig is: ik heb't gegeven hem/ die 'tmeest van node had: ik heb gebeden God/ die in den hemel woond. Dese maniere van spreken kan ook plaetze hebben in enumeratione individuorum, & rerum singularium, in't verhael van verscheyde dingen: sy verdelgden met den swaerde mannen/ vrouwen/ ende kinderen: sy verbranden met den vuere steden/ dorpen/ ende sloten: de Here sal ten jongsten dage oordelen levenden/ ende doden. Item in eene onderscheydende rede: het en is het boek niet van Jan/ maer van Pieter. De jaer-getallen worden ook gemeynlijk in eene rede niet qualijk achter gesteld: geschied/ gedaen/ gemaekt op dit ofte dat jaer/ op dien ofte desen dag. Daer en is schier niets dat in den Rijm minder word waergenomen/ ja in de gemeyne ende ongebonde rede selfs meerder overgetreden. Ook sullen de geleerden dickwils wel meest tegens desen regel sondigen / ende aenlopē/ die onse Duytsche tale naer de Latijnsche woord voor woord willen spreken / so toch die talē in desen gansch van verscheyde nature sijn: getuyge verscheyde gedruckte boeken / dagelijksche predikatien/ formulieren der opentlijke gebeden/ gemeyne t'samen-spraken / ende diergelijke.

Van den rechten en eygentlijken Rijm.

De Rijm moet ook met eenen vollen ende gelijken klank op malkanderen vallen/ ende sluyten: want daer van draegt het den naem van Rijm. So konnen dan aerden ende werden/ hoop ende op/ haest ende vast/ altemael ende al/ swijgen ende liegen/ man ende gaen/ here ende eren/ pijne ende verdwijnen/ ende diergelijke/ geene goeden nochte rechtschapen rijm maken.

De naem-stammige woorden in heyd, gelijk uytgaende/ ende voords nergens rijmende konnen het beste rijm ook niet maken: als heylig ende gewillig/ gerechtigheyd ende barmhertigheyd: hoewel men dat in goede Poeten lichtelijk over het hoofd kan sien/ als het maer niet al te veel en geschied: maer trouwicheyd/ ende soeticheyd/

en kan

en kan niet verworpen worden: om dat de voorlaetste zilben bescheyden rijmen: so van gelijken dofficheyd ende stofficheyd/ alwaer de eerste zilben op malkanderen sluyten.

Gelijk oordeel sy (mijns oordeels) van alle andere woorden van gelijken uytgang in't geheele/ ofte ten deele/ doch van verscheyden sin: want ik en kan daer in so grooten zieraed niet sien/ om die met voorbedachten raed/ ende willens/ tot den rijm op te soeken: als hy staet in goeden staet/ voorwaer 'tis waer/ een vest wel gevest/ tegenweer met geweer/ ende diergelijke.

De verscheyde o word ook inden rijm geleden: als volk/ wolk.

Op de Cæsura, ofte Standaerd diend ook vlijtig gelet te worden/ het welk den rijm sonderling bevallig maekt. De verzen van dertien ende twaelf voeten rusten op de seste zilbe. Van den Standaerd.

Des Heren heyl is groot - voor al die sich bekeren.
Gods toorne blijft op hem - die inde sonden leefd:

Die van elf ende tien voeten blijven op de vierde zilbe staen:

So wie God eerd - dien sal God weder eren.
Wel hem die sich - tot sijnen God begeeft.

Hoe der nu met den standaerd meer sins is/ hoe dse volder/ ende de rijm zierlijker ende aengenaemer is. In verzen van minder voeten word geen standaerd vereyscht: alsosy niet veel meer als halve groote verzen en sijn/ ende al voord aenrollen/ ende niet en rusten voor dat sy ten eynde lopen: ende daerom alsosich selven voor eenen standaerd verstrecken.

Maer 'tis eenmael lang genoeg/ so het maer niet al te lang en is: want ik en neme mij hier niet voor eene Grammatica, ofte Spraekkonste te beschrijven. Ik en dachter ook inden beginne so veele moeyte niet om te doen/ nochte so veele woorden den hals te breken/ nochte mij sulken hoofd-sweer te maken: maer ik bevinde/ als men daer aen komt/ so iszer schier geen afkomen van: ende daer is (voorwaer!) so wat aen vast/ als de onbeproefde sich niet lichtelijk en sal inbeelden/ nochte gelovê. Ik en begere ook hier over met niemand te knibbelen/ nochte iemand wetten te geven/ nochte aen mijne bedenkingen te binden: maer gevese slechts allen verstandigen vriendelijk in nader bedenkinge: latende eenen ygelijken sijne vrijheyd/ gelijk ik ook de mijne behoude. Alleen begere ik dit slechts van hem die mijne spellinge niet en beliefd te volgen/ dat hy maer lijden wil/ dat ik mij selven/ ende ook veel-licht anderen/ daer mede mag dienen. Ik en hebber niets anders ter wereld mede gesocht/ dan mij selven Besluyt.

eenmael

eenmael/ ende eyndelijk/ na veel soekens/ ende tastens/ met pijnelij-ken arbeyd/ ende verdrietige moeyte/ ende geen kleyn hoofd-breken/ seker te maken/ daer ik tot noch toe in de spellinge so blind als een mol geweest ben/ (dat ik gaerne beken) ende alles met groote onvastig-heyd/ ende loszicheyd/ bekommerd/ ende twyfelachtig geschreven hebbe: ende met-enen reden ende rekenschap van mijne spellinge ge-vende/ ende mijne gronden openende/ ofte anderen tot na-volginge te verwecken/ ende met mij vast te maken/ (also ik niet en meyne iets voord-gebragt te hebben dan dat op reden staet) ofte ten minsten allen goedwilligen te verstaen te geven/ dat ik met goede reden/ uyt liefde tot onse moeder-tale/ ende lust mijner gerustheyd/ ende sekerheyd/ eñ sinnelijkheyd/ ende niet door enige licht-vaerdigheyd/ nieuws-gierig-heyd/ neus-wijsheyd/ ofte sotten-waen van eyge kloekheyd hier toe gedreven ben. Ik sal mij ook houden wel gequeten/ ende seer veel gedaen te hebben/ so ik andere kloeker geesten nader opwerken/ ende het spoor geven sal (gelijk andere mij hier hebben op-gescherpt/ ende grotelijkx geholpen; insonderheyd de erentfeste ende wel-geleerde Here/ Mr. Antonis de Hubert, Rechts-geleerde/ mijn gunstige ende waerde vrund/ die alder vlijtigst/ ende bescheydenst op onse tale gelet/ ende mij de ogen dapper geopend heeft: met wiens kalveren ik gaer-ne bekenne nu ende dan niet weynig alhier ook geploegd te hebben) om ons eenmael eenen nader/ beter/ sekerder/ ende vaster voet te wijsen/ daer ik seer na verlangen sal: ten hoogsten bereyd sijnde voor de reden/ ende waerheyd/ ten allen tijden/ met dank-segginge/ te wij-ken.

Si quid novisti rectius istis
Candidus imperti: si non, his utere mecum.

Die ons wat beters heeft/ die wil wat beters schrijven:
Die niet/ die wil met mij in mijne meyning blijven.

Ondertusschen/ In magnis voluisse sat est.
Si desint vires, tamen est laudanda voluntas.

In saken van gewicht/ al heeftmen niet gedaen/
Het gene datmen wil/ neemt daer de wil voor aen.

Eñ wat wonder waer't of men in so een open eñ wijd veld/ eñ ruy-men/ eñ ruygen dool-hof/ eñ rouwe ende verwarde sake/ van duysen-derleije over-legginge/ daer men wel met honderd ogen als een Po-etische Argus heeft toe te sien/ hier ofte daer wat gedoold ende gemist hadde?

Quandoque bonus dormitat Homerus.

Een schutter schiet wel eenskens mis/
Alwaer hy ook noch eens so wis.

Et venia primum experienti.

Die sich wat dappers onderwind/
Al feyld hy eens die eerst begint/
Wie iszer van so kleyn beschepd/
Die dat ten quaedsten overleyd!

So meyne ik dan sluytelijk gansch ernstelijk / dat / so ik hier mede geenen dank/nochte ere behaeld en hebbe/daer't mij niet om te doen en is:

(Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.

Hy is met ydelheyd geplaegd/
Die wereldlijke eer bejaegd.)

Ten minsten ook geenen ondank/veel min smaedheyd/ ende lasteringe/ by alle redelijke ende verstandige menschen/ met desen mijnen arbeyd verdiend en hebbe/naer't verz

Stank/geen dank/ ondank/qua klank/ in fine laborum:

daer ik met so grooten ende verdrietigen arbeyd / ende tijd-kosten/ meest alle de auteuren hebbe doorgelopen/die oyt op onse tale geschreven hebben/ ende hunne bedenkingen/ ende de mijne/ dickwils om eñ wederom in alle vaten ende gaten gegoten/eer ik daer van te met goed garen (indien noch maer) hebbe konnen spinnen. Ende wat dan nu ook de Momos, ende Zoilos, de onvernuftige/ domme/ ende afgunstige berispers/ende bedillers belangd/gelijkik van hun geenen dank/ maer eer stank verwachte/so verachte ik ook alle hunne nakakelingen met eenen koelen moed/ende ongefronst voor-hoofd: wel wetende/ dat sulke fuci, ofte weet-nieten niets anders en weten/ nochte geleerd en hebben / dan den sueren arbeyd van anderen met tongen-fenijn te belonen/ ende dat sy beter wat konnen berispen/ als verbeteren. Ik en hebbe ook niet gedacht hier van iets meer na desen te seggen / ofte te schrijven. Ik later ook andere geheele boeken af maken die het gelegen is: wat my belangd / ik en hebbe daer toe nochte gelegenheyd/ nochte genegenheyd. Mijn lastige dienst geeft mij de handen wel so vol werks / dat ik mijn hoofd met sulke letter-saken niet veel meer breken en mag: hoewel ik niettemin gansch gaerne sage/ dat wy al te

G samen/

samen/ so veel mooglijk is/ alhier eenen eenparigen voet mogten grijpen/ ende houden/ ende eenen selven weg gaen/ datmen van ons niet en segge:

Quot homines, tot sententiæ.

Een yder drijft dat hy geloofd/
En volgt het dichten van sijn hoofd.

Ende Grammatici certant, & adhuc sub judice lis est.

De Schrijvers twisten noch/ en leggen over hoop.
En 'trecht is niet beslecht/ en hangt noch aen den knoop.

Ik bestede liever den tijd/ dien ik mij selven/ ende mijnen gewichtigen dienst/ eenigzins ontvinden ende ontrecken kan/ inde sake/ dan in de woorden/ inde pitte/ ende kerne/ dan inde schelle/ ende schelpe. So hebbe ik dan ook den drift van mijne nature niet wederhouden/ nochte versaken konnen/ of ik hebbe in dese geluckige eeuwe der kloeke verstanden/ ende wackere ende dappere Poeten (in welken deele wy voor de Grieken ende Romeynen ende alle andere volkeren/ niet een hayr-breed en behoeven te wijken) ook een weynigsken naer mijn geringheyd ter handen halen/ ende te voorschijn brengen moeten/ niet om met anderen te monsteren (also ik mij hier mijner swackheyd ten vollen bewust ben/ ende mij gaerne de minste erken) maer om de konste ook te eren/ so veel ik konde/ door't exempel van so veele dappere mannen opgeweckt; ende God/ ende mijnen even mensche daer mede te dienen: hoewel ik mij hier slechts een kleyn besteck gemaekt hebbe (ist dat de Here wil/ ende ik leven mag) dat ik niet en denke over te treden: Nam hæc ætas alios mores postulat,

Mijn ampt/ en dese tijd/ veel-licht
Vereyschen wat van meer gewicht.

Ecc. 12.12 Ook heeft het boek-maken lichtelijk anders geene eynde/ naer het getuygenisze vanden H. Prediker/ ende dat neem ik mij ook also voor/ dat niets van mij het licht sien en sal/ dan alleen dat gene dat ik meyne/ dat yder verstandige/ ende recht Religioens-verwant/ ende goed Patriot/ oordelen sal niet dan naer enkele ere Gods/ ende Christelijke stichtinge aller vromen te sullen smaken/ gelijk het mij betaemd/ eñ dat mijn dierbaer ampt/ daer in ik voor Gode sta/ in het alderminste niet alleen niet onteren/ nochte verkleynen/ maer ook selfs zieren/ ende kronen sal.

Nil me

Nil me pravorum livor, clamorque morantur:
Vnica cura mihi, posse placere bonis.

Ik denke na't gekrijt der bosen niets te vragen:
Ik soeke maer alleen den vromen te behagen.

Valete, favete, & plaudite. Zijt Gode bevolen/ ende mijn voornemen gunstig.

Uwer E. toegedaen ende dienst-willige

SAMVEL AMPZING.

ENCOMIVM OPERIS.

Grammaticos canones vulgari tradere linguâ,
Ne vulgare putes aut leve, lector, opus.
Noris Grammaticam patrij sermonis ab ipso
Incœptam Karlo, qui tibi Magnus erit.
Mensibus & Ventis Germanica nomina fecit,
Carmineque Heroum gesta canenda dedit.
Livor, in Ampzingo noli reprehendere, tanquam
Indignum: certè est hoc mihi Cæsareum.

Prodit memoria Eginhardus Karoli magni Imperatoris Cancellarius, & Scriba, in ejus Vita circa annum ɪↄccc.

En acht het niet gering/ noch met de voet te steken/
Sijn moederlijke tael naer wetten uyt te spreken/
En daer wat in te doen/ dat alles wat men seyd/
Dat alles watmen speld/ geschiede met bescheyd.
De Spraek-konst onser tael heeft Karel eerst begonnen/
De Groote recht genaemd/ verwinner-noyt-verwonnen.
Hy heeft de Maenden ons de Winden ook genoemd:
Hy heeft der Heldē dacd in Duytschen Rijm geroemd.
Sou dan de Nijdigheyd hier over Ampzing bijten/
En als een slechte saek sijn arbeyd hem verwijten/
Niet waerdig so een man/ een Leraer van Gods-Kerk?
Ik houd het voor eē Groot/ ja voor een Keysers werk.

PETRVS SCRIVERIVS.

Aenden Erentfesten, Hoog-geleerden, ende seer bescheyden Here.

PETRVS SCRIVERIVS.

Eerwaerde, seer waerde Vrund, ende Mede-Burger.



IK hebbe de stucken, met uwer E. aenteykeningen, ende bedenkingen, de Historie van onse Vaderstad aengaende, door Vrund aen mij geschickt, dese voorlede dagen wel ontfangen. Mij is hier mede groote dienst geschied, ende nieuwe moed gegeven, om nu noch te meer mijne tot tweemael gesmede beschrijvinge ende lof onser Stad Haerlem ten derdemael by der hand te nemen. Ik houde mij daer door aen uwe E. hooglijk verplicht. Ook sal onse burgerije uwer E. dit alrede dank weten, indien maer mijn werk (gelijk ik hope) hun wel gevallen kan, ende het uwe mede dies te graeger verwachten, Ik verblijde mij ook seer, dat ik nu meermaels ogenschijnelijk ende handtastelijk gevoele, ende bevinde, dat uwe E. dit mijn voornemen gewel dig gunstig is. Ik sal daerom ook ten hoogsten trachten, naer mijn gering vermogen, ende so veel ook als mijn lastige dienst lijden mag, dat ik mijne dingen wacker ende spoedig afvaerdige. Konde ik er onse Stad maer so mede dienen, ende gelieven, als mijn herte wel goed is: ende ook uwer E. verwachtinge ter eren voldoen, als ik wel soude wenschen, ende begeren. Wil dat niet wesen, so laet mijne trouwe ende oprechte meyninge, ende uwer E. goede gunste, het gebreck van mijne kragten

ten verbullen. Ik hope dan noch dit stuck (door Gods genade) met lust so te bearbeyden, dat het gewis uyt een ander oge sien sal, als voor henen, ja dat het genoeg een nieu werk sal schijnen te wesen. Want behalven dat ik den ouden Rijm in veele plaetzen versmede, ende ook met nieuwe verzen doorgaens vermeerdere, so hebbe ik mede goed gevonden, verscheyde stucken ende bewijsen in Prosa ende buyten Rijm in mijne verzen in te voegen: 'twelk ik hope, dat niet alleen den Rijm licht sal geven, maer ook het geheele werk te meer aengenaem maken. Ende dit gaet dan uwe E. wederom voor, op dat ik uwe E. verge, ende terge om te volgen, ende ons eenmael te geven, dat uwe E ons lang beloofd heeft, ende (in vrijicheyd gesproken) al te lang schuldig blijft. Ik lope het so wat Poeticè ter lichter hand met eenen gebonden ende gedwongen stijl over: uwe E. sal in Prosa wat breeder konnen afwaeijen, ende met eene vrije rede alles uytvoerlijker uytstrijken: ik segge het so maer met weynige woorden, uwe E. sal alles grondig bewijsen, ende met redenen onwederspreekelijk bekleden, ende bevestigen, waer na ik magtig sal verlangen. Vaert wel seer geleerde man, ende houd mij gunstelijk in het getal uwer vrunden. In onse Stad Haerlem, desen 1 Sprockel 1627.

Uwer E. seer dienstwillige, ende toegedaen Vrund

SAMVEL AMPZING.

Leyden.

EER-DICHT
Op de Beschrijvinge ende Lof der Stad Haerlem van Samuel Ampzing.


Onst-gierig leer-saem hert, hier siet gy voor uvv ogen
Een aerdig tafereel, 'skonsts uyterste vermogen.
Noyt gaf Apellis treck so levendig een druck,
Noch Zeuxis konst-pinzeel in enig schilder-stuck
Des levens beeld, en schijn: als vvy hier af sien malen
Ampzings klocke pen 't oud Haerlem met haer palen.
Wijkt Mome ver van hier, uvv tand en heeft geen vat:
Siet hier tot uvver spijt van dese schoone Stad
Een meesterlijk vertoog van binnen, en van buyten.
Wie sag oyt sulken vverk, so kort in een besluyten,
So levendig, en net, so vloeijend, end so reyn,
Een lichaem t'saem gevoegd uyt leden groot, en kleyn?
'Tis alles hier geraekt, 't is alles door gekropen.
Wie sou so grooten vverk so kort te samen hopen?
'Ten is geen dorre treck, geen schrapel doods-geraemd:
Maer al dat tot gestalt van sulken lijf betaemd,
Vleesch, bloed, en ingevvand, ja merg in't been besloten
VVord kõstig hier vertoond. VVie kan dit vverk begrotẽ?
Een vverk met konst, en lust, een vverk door liefd gedaẽ,
Eẽ vverk vvaer door de naem vã Haerlem hoog sal gaẽ.
Dus Hoofden onser Stad, dus Burgers, die beminnet
Met recht uvvs Stedes lof, nu vvederom versinnet
Vvv plicht der dankbaerheyd, vvat voor een erẽ-kroon
De meester van dit vverk sal hebben tot een loon.
So hem uvv gunst besvvijkt: so sal hem noch verblijden,
Dat dit noch dienst kan doen voor sijne na-saets tijden,
En datmen vveten sal, de liefde die hy had,
De moeijte die hy de'e voor sijne Vader-stad.

H. S.

ORDRE,
Beleyd / ende Inhoud van het geheele Werk.

I. VOOR-aen is eene korte Inleydinge tot de gansche handelinge.

II. Word gesproken vande Stichtinge der Stad Haerlem, alwaer twederley gevoelen voor-gesteld word: het eene van Lem / daer van ons Mark-veld / het Sand genoemd/ gehandeld word: het andere van het geslacht van Haerlem/waer by de lijste vā die stamme ingevoerd word/ so veel als men heeft konnen bekomen. By welke gelegenheyd ook gesproken word van 't Slot van Haerlem/ by Heems-kerk van-ouds ook gesticht/ende vande verwoestinge van het selve/ende wat sich daer heeft toegedragen: mitsgaders van andere sloten/ ende kasteelen/ die wel eer in ons gewest van Haerlem in grooten getale hebben gelegen / van wegen den sonderlingen lust van onse land-streke: te meer also de eerste Graven van Holland Haerlem tot hunne woon-plaetze ende Hof sich hadden uytverkoren: waer-over ook gewag gemaekt word van de Grafelijke Huysen/Vogel-sang/Aelberts-berg/eñ Bredenroede. Met-enen word hier Bakenes in Haerlem, ende het geslacht van dien naem/ verhaeld / waer van ook enige namen opgeteld worden diemen noch heeft konnen vinden. Ook word de oorsprong van dien naem opgesocht/ ende ter deser oorsake van Kinheym/ ende Kermerland gesproken/ waer van Haerlem de Hoofd-stad is. Eyndelijk word de stamme van Assendelf aengeroerd/ om datze aen't huys van Haerlem is gebleken / ende daerom naer de wijse ende gewoonte der Edelen dat wapen ook voerd.

III. Word gehandeld van de eerste beginzelen, ende gronden der Stad Haerlem, ende waer die gelegen sijn: mitsgaders ook van haere uytsettingen: alwaer so wat ondersoek gedaen word/ of Bakenes oud Haerlem sij/ofte niet: waer-over ook van Rijk-Bakenes word gesproken. Ook word ter eren verhaeld dat Koning Willem alhier geboren is/ die Haerlem met veele ende heerlijke privilegien heeft begift. Met-enen word gehandeld van haere veelvuldige vervvoestingen door brand, ende oorlogen, ende haeren tegenvvoordigen vvelstand, voorspoed, ende heerlijkheyd.

IV. Word de gelegenheyd van Haerlem binnen haere mueren beschreven/ ende aldaer gesproken van de straten/markt-velden/ende burgers-huysen. Daer na van de gemeyne Stads-gebouwen/ als insonderheyd van de Groote Kerke/ ende Toren/ende wat daer meer toebehoord. Item van het Stad-huys: alwaer bewesen word/ dat het selve het oude Prinzen-hof van Holland is/ ende de woonplaetze der eerste Graven. Dan van't oude Raed-huys / vleesch-hal/ visch-

visch-markt/ waeg / poorten / kerken / torens / kloosters / prinzen-hof / klock-huys / ende klocken. Voords van het Sparen/ ende Sparendam / ende wat daer aenkleefd : alwaer ook het Haerlemsch geslacht van den Spaerne word vermeld: mitsgaders de doortocht der schepen : ende onse vrydom van lossen/ ende laden/ in Holland/ Seland/ ende West-Vriesland : item van alle tollen te water/ ende te land. Ten laetsten van onse andere graften/oude Beek/ende soete wateren.

V. Word de seer vermakelijke gelegenheyd van de land-streke der Stad Haerlem levendig/ ende overvloedig vertoond : ende aldaer gesproken van het Meyr/ het Y/ de See/ van Sandvoort/ ende de vischerye : van de duynen/ ende konynen/ van de jagt / ende hartjes-dag / vogelen-vangst/ ende swanen-drift/ ende diergelijke. Vanden Witten-blink. Vande bleyken/ landeryen / ackers/ ende weyden : waer by ook de Deensche ossen-stal gedacht word/ op onse Stads wal dit jaer 1627. opgericht. Ook worden de tuynen/ ende hoven / ende de Stads singelen verhaeld. Dan worden de Haerlemsche wandelingen buyten alle onse poorten enige mijlen in het rond in onse lieve land-streke / ende al dat alder vermakelijkst geweest met dorpen/ gehuchten/ heren-huysen/ ende hof-steden wijdluftig beschreven. Eyndelijk word voornamelijk gesproken van den Hout/ende de Baen.

VI. Word vermeld/ hoe alhier wel-eer eene Hooge-Schole werde voorgenomen van wegen het onuytsprekelijk vermaek van onse Stad / sijnde daer toe de alder-bequaemste ende gelegenste plaetze die men kan wenschen: uyt welker oorsake van onse Geleerden word gesproken/ ende wat daer aen hangt. Van de Librije, Anatomie, Garen-markt, etc. ende Blesers Graf-schrift, in het Pand.

VII. Word de oude vromicheyd der Haerlemmers door veele dappere daeden beschreven/ ende bewesen/ende wat daer toe noch meer diend.

VIII. Word gehandeld van den aerd, kloekheyd, ende geestigheyd; handelinge, ende handteringe onser burgeren, ende de neringen onser Stad : alwaer gesproken word vande VVeverije, ende de Haerlemsche waren/ende wat daer meer oploopt : van de Brouwerijen, de hoofd-neringe onser Stad : van de schrijf ende reken-konste onser vermaerde scholen : vande Musijke / ofte sang-konste/ ende wat daer by komt : vande schilders / plaet-snijders / glase-schrijvers/ eñ diergelijke konstenaers/ die hier overvloeijen: van de edele konste der Boek-druckerije, alhier eerst gevonden. Eyndelijk word daer ook een Se-monster gedacht.

IX. Word ter eren gesproken vande hoogheyd, waerdigheyd, ende plaetze der Stad Haerlem ten Hove, in den Raed van de Hoog. Mog. Heren Staten van Holland, ende VVest-vriesland : mitsgaders van de Regeringe ende Regeerders onser Stede, met de Officieren buyten stad in onsen land-begrijpe : beneffens de Regenten der onder-gevoegde ampten/ de subalterne officien genoemd.

X. Word gedacht/ dat onse Stad in den jare 1564. tot eene Roomsche Bisschoppelijke Stoel is verheven / wanneer de nieuwe Pauselijke Bisschoppen tot onderdruckinge van de goddelijke waerheyd der Evangelische Lere in de Neder landen sijn verkoren/ ende in-gevoerd : by welke gelegenheyd dan van de waere Christelijke Gereformeerde Religie word gesproken/ de alder-voornaemste ere/ ende krone/ heyl/ ende segen van onse lieve ende waerde Stad.

XI. Eyndelijk word het geheele werk kortelijk besloten.


HAERLEM



Siet hier een oude Stad, voor duysend jaer geboren,
En daer en boven noch wel honderd jaer te voren,
Het sy dat Ridder Lem, gelijk men meest so seyd,
Of liever 't Haerlemsch Huys haer gronden heeft geleyd.

Hoe meenige schoone Kerk! hoe meenigen hogen Toren!
Hoe menig heerlyk Huys! Te recht wel eer verkoren,
Om haer cieraed, en roem, om haere deugd, en lof,
En wel-gelegen heyd tot onser Graven Hof!

Wie isser die de Stad naer waerde kan beschryven?
'K beken dat ik gewis te kort sou moeten blyven:
En kon ik so ik wou, so ik genegen ben,
So is de plaetz te kleyn, de plaet houd mijne pen.



Dit's Haerlem so sy leyt in haere vest besloten,
Wiens deugden niemands mond noch penne[illegible] begrote,
Gelegen in een Land de wereld door vermaerd,
En sy den meesten lof van alle steden waerd.

Oud, volk-ryk, schoon gebou[illegible]ol-timmerd, wel gelegen,
In't midden van het land, [illegible] liefelyke wegen,
Aen veld, aen bosch, aen [illegible]n, aen meyren aen de see.
Voorwaer een Paradys, [illegible]en volmaekte Stee!

Haer daden syn bekent voor veele honderd jaeren,
Als veele steden hier noch ver te soeken waeren.
Noem ik de Burgery, Raed, Wetten, Wetenschap,
Wat in en om haer is, is op den hoogsten trap.

BESCHRYVINGE
ende Lof der Stad
HAERLEM
in Holland.


EL is met allen recht en van naturen wegen
Het menschelyke hert tot syne Stad genegen!
So dryft my ook myn geest / en houd my onge-
rust/
Tot dat ik myne liefd heb in haer lof geblust.
O kond ik haere eer ter eren maer verbreyden!
Ja kond ik haeren roem tot inden hemel leyden!
En haeren waerden naem so steyl om hoog doen
gaen/
Als wy de sterren sien van ons verhevẽ staen!
Dit pack valt my te swaer/ myn schoud'ren die beswyken/
Ik kander niet me deur / 'ksal 'tseyl licht moeten stryken/
En lopen tegens 'tland als d'onbedreve bloen.
Wat schaed het even-wel syn alder-best te doen?
Myn Stad en kan ik by naer ere niet beschryven/
(Wie iszer die dit kan?) noch sal my d'ere blyven
Van goe genegenheyd/ en dat ik my so weer
So dapper als ik kan/ myn Vader-stad ter eer.
God, Schepper aller ding/ die 'swerelds ruyme salen
In see doen sinken hebt op heure vaste palen/

A En

En hebt den lieven mensch/ geschapen naer dijn beeld/
Dijn handen meester-werk/ daer rijklijk voord-geteeld/
En hebtze t'saem in een in goede tucht en seden
Vergaderd/ en verknocht/ in vlecken/ en in steden/
Geef dat ik dij ter eer ons lieve Stad beschrijf/
En dat haer naem altijd in eer en segen blijf.
O konden gansche seen/ en groote swaere stroomen
Van konst en wetenschap uyt mijne verzens komen/
Waer door mijn Vader-stad mogt worden hoog geeerd!
Mijn sterke liefd tot haer heeft mij als uytgeteerd.
Ik voel mij heel ontsteld. Waer sal ik eerst beginnen?
En waer den aenvang noch/ en waer het eynde vinnen?
Ik sie een groote see/ en sie noch land/ noch baek/
'k Weet nau hoe ik met eer uyt dese plag geraek:
Ik ben vast onder seyl/ ik heb't ter hand genomen/
Ik hoop ik sal noch wel aen 't land behouden komen/
En so mijn swacke schuyt te met wat qualijk vaert/
So is dan noch de wil of prijs of oorlof waerd.
Men seyd/ 'tis meer geleen dan twalef honderd jaren/
Dat/ daer nu Haerlem is/ seer vaste mueren waren
Van een onwinlijk Slot, seer dick gebollewerkt/
Met torens om en om onmenschelijk gesterkt/
Met graften wijd/ en diep. Nu tegens dese vesten
Stond eene Vyver-plas, gegraven/ so ten besten
En sterkte van het Slot/ als tot een groot zieraed/
Dat na met Sand gevuld/ ons Markt dien naem noch laet;
† So mag ook wel die naem ons daerom sijn gegeven/
Dat onse Stad in't sand leyt hoog en droog verheven;
Of dat de Rijn sich hier in see heeft uytgestort/
En 'tsand hem hier wel-eer den loop heeft ingekort:
Waer van men het bescheyd van onse Beek kon vragen/
En van die ‡ plaetzen meer die hier den naem van dragen.
So heeft ook * 't Sticht een Sand/ so " Catwijk op den Rijn;
Ist niet om dat de vloed hier wel verstopt mag sijn?
Dewijl ook hier ter plaetz goe ruymte was te rennen/
En tot het steek-gespel de paerden aen te mennen/
En 't Hof hier dickwils was/ so heeft dan onse Stad
Of Markt-veld desen † naem veel-licht van daer gehad.
Of dat de papegaey op't Sand hier is geschoten/
En ander tijd-verdrijf by d'edel-luy genoten/
En rijkste burgerij. Te Brussel in de Baen
Word op het Savel ook die oeff'ning noch gedaen.
Nu so wy voords hier veel van d'eerste Graven horen/
Die dese onse Stad sich hadden uytverkoren

Lems Kasteel, ontrent het jaer CCCC. *Holl. Kron. Divis. II. Kap. XXV.*

Vyver. Sand.

† *Gijzingen van P.S.*

‡ *Sandvoort, Sandpoort, te Kastrikom op't Sand.*

* *t'Vtrecht tot S. Iakob.*

" *Tuschen Catwijk, en Rijnsburg.*

† *Arena Latinis.*

Van

Van wegen haeren lust: waer't al so vreemd verstand
 Te meynen Haerlem sÿ het oudste 's Graven-sand?
Op dit gemelde Slot hiel d'onvertsaegde vechter
De Ridder Lem sÿn Hof/ een meesterlÿk beslechter
 Van krÿg/ en 'svÿands roem. So was al-om het swaerd
 So was al-om de vuyst van desen Held vermaerd.
Hy was een vrees en schrick van alle sÿn vijanden:
Als nu in onse eeu/ als nu in onse landen
 Naszou/ ons vroome Prinz: gelÿk hy manlÿk strÿd/
 So de die kloeke Lem, niet anders/ t'sÿner tÿd.
Wat wonder iszet dan/ so hier tot aller stonden
Stout/ sterk/ en dapper volk/ en helden sÿn gevonden/
 Die met de kloekstẽn sÿn gerekend/ en geteld?
 Wat wonder/ so van ons veel wonders word vermeld?
Siet dese vrÿe Vries van Koningen gekomen/
Die Prinz heeft onse Stad te bouwen voorgenomen:
 Hier komen wy van af. Dus iszer volk en geld
 En watter nodig was van Lem genoeg besteld.
Dus sagmen onse Stad het hoofd vast boven steken/
De torens door de locht en door de wolken breken/
 De kerken klommen op/ de huysen in het rond
 En daken toonden sich/ en resen uyt den grond:
Niet anders als een woud/ dat met sÿn steyle boomen
Het hemels-blaeu bestormd/ die uyt der aerden komen/
 En dringen flukx om hoog/ en slaen het hemelsch vocht/
 En dreygen met hun top de sterren van de locht.
Geeft nu het kind sÿn Naem. Lem wacht niet op het vliegen
En vogelen bedied/ noch 'tydel-guychel-liegen:
 Hy noemd het Heer-Lems-Stad, die om meer soeticheyd/
 Niet langer Heer-Lem nu/ maer Haerlem word geseyd.

Haerlem het oudste eñ rechtste 's Graven-Sand.

Stichtinge der Stad Haerlem van Lem, ontrent het jaer cccc.

Naem.

Stichtinge der Stad Haerlem van Lem.

Holl. Kron. Divis. II. Kap XXVI. De Kasteleyn ofte Burg-grave van Leyden hadde by sÿnen wÿve veel kinderen/ ende onder alle eenen soon/ genoemd Lem, ofte VVillem, ende was een sterk kloek ende wÿs man/ so dat de VVilthen om sÿnre vromicheyds wille hem koren tot eenen Koning. Ende van desen Burg-grave Lem sÿn voordgekomen ende gesproten de Burg-graven van Leyden/ de welke nu sÿn de Heren van Waszenaer/ die hen daer af vertytelen/ ende schrÿven/ ende hebben noch de tolle ende gruyt-geld aldaer/ ende de possessie van den Burg/ ende plegen hier voor-tÿden groote Heren van renten ende goederen te wesen/ ende hadden groote heerschappÿe ende dominatie inder stede van Leyden/ als Schout/ Schepenen/ ende Burgemee-

steren te setten/ daer sy nu overmits partye af beroofd ende privéerd syn. Dese Lem hadde een huys-vrou/ ende was een reusinne / daer hy eenen soon by won geheten Dibbalt, ende werd namaels Koning van Vriesland. Dese Koning Dibbalt hadde ook een reusinne tot een wyve daer hy eenen sone by hadde/ ende was genoemd Lem, eñ was een sterk vroom Ridder, ende dese Here Lem dede bouwen ende maken een fortresse ende sterkte, ende dede dat na hem selven heten Here Lems Stede, ende dit is nu de Stede van Haerlem, ende is in langheyd van tyde een groote magtige stede geworden van begrype / ende bouwinge/ ende is de hoofd-stede van Kenemerland/ de welke altyd kloeke vroome mannen van wapenen geweest syn / als men na horen sal.

Stichtinge der stad Haerlem van het Geslacht van Haerlem, ontrent het jaer DVI.

Doch and'ren wederom doorgronden en verhalen
Heel anders het begin en oorsprong onser palen/
En willen dat ons Stad van't Haerlemsch oud Geslacht
Van koninklyke stam de naem syn toegebragt.

Stichtinge der Stad Haerlem, van het Geslacht van Haerlem.

Had. Iun. Bat. Cap. XVII. Inde Beschrijvinge der Stad Haerlem: Itaque rectius puto simpliciusque Harlemæorum (quos nominatim in Catalogo illustrium familiarum inter antiquissimos invenio) stirpem è regio Frisiorum stemmate oriundam, tàm oppido, quàm arci à se exstructis primum nomen indidisse, circiter annum à salutifero partu quingentesimum & sextum. Ik meyne dan beter/ ende eenvoudiger/ dat het Geslacht van Haerlem (dat ik in't Register van de vermaerde geslachten onder de alder-oudste vinde) so de Stad, als het Kasteel, van hun gebouwd/ den naem eerst gegeven heeft/ ontrent het jaer onses Heren vyf honderd ende ses.

Een Ridderlyk geslacht dat sich in syne daeden/
So wel als in het bloed/ ten vollen kon versaden/
En meen'gen wapentuer/ en meen'gen vroomen held
Tot 'svader-lands behoud gebragt heeft in het veld.

Ridders, ende Stam-Lynie van het oud, edel, ende vermaerd Huys van Haerlem.

Vyt de Hollandsche Kronijke, ende andere oude Schriften, ende Boeken.

Wermbold







12 61.

Zaenredam. inuent.

Dit plagt de Segel-ring van 't Haerlemsch Huys te wesen,
Waerdoor hun naem en roem wel dapper word gepresen:
En daerom word dit hier tot eer van dat Geslacht,
En lof van onse Stad, van mij in 't licht gebragt.

Velde. sculp.

VVermbold,
VVillem, } van Haerlem,
Volbert, oft Folbert
worden gelijk gevonden in oude schriften van't Klooster te Egmond, voor het jaer M CXXIV.
Euerwaccherus, sone van Galo, van Haerlem,
VVillem van Haerlem, toegenaemd Kinback, ende
Everhard,
worden gelesen in oude brieven, voor't jaer MCLXI.
Ysbrand van Haerlem, met sijnen broeder/ in de schriften van't Klooster t'Egmond, in't jaer M CLXII.
Baldewijn, anders Brandanus van Haerlem, Bander-heer/ is bekend op't jaer MCLXIII. Hol. Kron. Divis. XII. Kap. XXII. Te Schagen van de Vriesen verslagen in't jaer MCLXVIII. Holl. Kron. Divis. XIII Kap. V.
Ysbrand, ende
Gerrit van Haerlem, gebroeders/ hebben eenen Vrij-brief van den Graef van Holland Floris de III. onderteykend in't jaer MCLXIV.
Symon,
Ian, ende
Ysbrand van Haerlem, worden onder de Edelen ende Ridders van Holland geteld op't jaer MCCIII. Holl. Kron. Divis. XIV. Kap. XI.
Van Symon van Haerlem word wederom gewag gemaekt. Holl. Kron. Divis. XV. Kap. II.
Van Ian, ende
Ysbrand van Haerlem, Holl. Kron. Divis. XV. Kap. III.
Ysbrand van Haerlem, heeft een verdrag tuschen den Abt eñ Drost van Egmond onderschreven/ in't jaer MCCXCV. Ook eenen Vrijbrief

brief des Abts aen den Drost, gegeven in't jaer MCCXXVII.
den welken
VVouter van Haerlem ook ondertekend heeft.
Ysbrand,
VVouter, ende
Bartholomees van Haerlem, sijn gelijk bekend in eene Quijtantie, ofte Los-brief van't Kloostert'Egmond/ op't jaer MCCXXX.
Symon, ende
Ysbrand van Haerlem, worden onder de Ridders ende Edelen van Holland vermeld/ op't jaer MCC. XXXV. Holl. Kron. Divis. XVII. Kap. XV.
Symon word verhaeld als stichter van't Karmelijten Klooster binnen Haerlem/ inden jare MCCXLIX Hol. Kron. Divis. XVIII. Kap. III.
Klaes van Haerlem, Perzijn genoemd/ vermaerd Ridder/ in't jaer MCCLV. Holl. Kron. Divis. XVIII. Kap XXVIII. sterf in Velsen in 't selve jaer.
Gertit van Haerlem, van de West-Vriesen by Veronen geslagen /in 't jaer MCCLXXI, Holl. Kron. Divis. XIX. Kap. IX.
Dirk van Haerlem, sone van Heer Symon van Haerlem/ bekend op 't jaer MCCLXXVIII. op de Leenkamer van Holland. Na/ so het schijnt / Drost vã Mudẽ/ in't jaer MCCXCVI. Holl. Kron. Divis. XIX. Kap. XXVI. In Duyveland by Zierikze van de Vlamingen verslagen/ in't jaer MCCCIV. Holl. Kron. Divis. XXI. Kap. XIII. Aen desen Dirk van Haerlem verpande de Graef van Holland, Ian van Henegouwen, het Ambocht van Sloten, met de rechten daer toe beho-

*Bloten, ofte Blotinge.

VVouter, ende
VVillem van Haerlem, Schildknapen / broeders van Symon van Haerlem/ waren borgen voor de Aemstel-Heren inde gemaekte vrede met den Grave van Holland / ende den Bisschop van Utrecht/ in't jaer MCCXCI.
Symon van Haerlem, Ridder/ word verhaeld in de Holl. Kron. Divis. XIX. Kap. XXI. op 't jaer MCCXCV. Bevestigd den Brief vanden Grave van Holland van de Vicarie in S. Marten t'Utrecht/ van hem gesticht/ in't jaer MCCXCVIII.
VVillem van Haerlem, Schildknaep/ is bekend op 't jaer MCCCV. Holl. Kron. Divis. XXII. Kap XXIII. Word mede met sijnen broeder
Dirk van Haerlem op 't selve jaer verhaeld in eenen Brief vã Graef Willem III. by VVouter van Gouthoeven.
Floris van Haerlem, sone van Ridder Wouter van Haerlem / word gedacht op de Leen-kamer in 't jaer MCCCXXVI.
Symon van Haerlem, sone vã Henrick Diepenheym, word het* Huys te Bloot by Rijswijk vandẽ Graef van Holland ten Leen gegeven in 't jaer MCCCXXIX.
Hugo van Haerlem, Abt van Egmond, sterf in 't jaer MCCCXLV.

Pieter

behorende/ voor 380. W. Holl. en in gevalle hy 't selve binnen drie jaeren niet en quame te lossen / so soude het ten rechten Leen gehouden worden. Saterdags na S. Martens-dag/ in 't jaer MCCCIII.
Ysbrand,
Gerrit,
VVouter, ende
Bartholomees van Haerlem, hebben eenen Leenbrief van den Grave van Holland Floris de V. aen Dirk van Waszenaer ondertepkend in den jare MCCLXXXII.
Ian van Haerlem, schild-knaep/ verkreeg in 't jaer MCCLXXXIV. van Graef Floris de V. het stuck lands buyten Haerlem / Berkenroede genoemd. Eerste Here van Berkenroede.

Pieter van Haerlem, Ridder/ ende Henrick van Haerlem, Schildknaep/ syn bekend op 't jaer MCCCLXXV.
Vrou N. van Haerlem word vermeld op 't jaer MCCCC. en hadde te man Heer Gerrit van Aszendelf/ Ridder/ ende wan kinders. Hier is het Huys van Haerlem aen Aszendelf gehylijkt: dies gemelde stamme haer schild met het wapen van Haerlem zedert heeft gevierendeeld.
Ian, ende
Koenraed van Haerlem, leefden in 't jaer MCCCCVIII.
Ian van Haerlem, Raed in den Hove van Holland inden Hage / in 't jaer MCCCCLXXXIX.

Leen-brief van Berkenroede.

WY Florens Grave van Hollant maken cont alle dien ghenen die desen brief sien selen, ofte horen, dat wy Janne van Haerlem vooren Aleyden sone onsen Knape gegeven hebben den campe die Willem Terniac bedolven hadde, die leghet by den Gasthuysen dat the Haerlem inden Hout staet, dat die Berkenrode heyt, also verre alse dat gast lijde thuu gaet, ende haer sloet te Haerlem in den Houte waert, ende alsoe verre als die Willem Terniac ende alsoe brech ghedolven hadde tote nortdikelhout waert, in dier manieren dat die Jan dien campe gebruke ende besighe vri ghelike ende erflike. Jn orconde van desen so willen dat hem niment en hindere in desen voorgese ghedeen campe, die dat dade dede utlike tegens ons. Desen brief was ghegeven in die jare ons Heeren duysent tuehondert ende vur en tachtich, in Sente Niclais avont.

Arnout

Rechte onverbroke Stam-lynie van Ian van Haerlem, eerste Here van Berken roede, van vader op soon, tot den tegenwoordigen Here Dirk van Haerlem, van Berkenroede.

Arnout van Haerlem van Berkenroede, Jans sone/ vozen Aleyden sone/ leefde anno Mcccv. Dese Arnout was van syn Grootvaders wegen van 'smoeders syde van den geslachte van Teylingen/ als gekomen van Dirk Nagel die eés broeders soon was 's Heren Symons des oudsts Heren van Teylingen.

Ian van Haerlem, van Berkenroede. Arnouts sone/ leefde anno McccLVII.

Gerrit van Haerlem, van Berkenroede. Jans sone leefde anno MCCCLXXX.

Ian van Haerlem, van Berkenroede. Ridder/ Gerrits sone/ leefde anno MCCCCXX.

Gerrit van Haerlem, van Berkenroede, Jans sone/ leefde anno McccCLXIII.

Gerrit van Haerlem, van Berkenroede, Ridder/ Gerrits sone/ leefde anno McccCLXXXVII.

Gerrit van Haerlem, van Berkenroede, Gerrits sone/ leefde anno McccCXCVII.

Heyndrick van Haerlem, van Berkenroede, Gerrits sone/ leefde anno MIↃXXXIV

Dese teelde ses sonen:

Dirk van Haerlem, van Berkenroede, Heyndricks sone/ leefde anno MIↃXLVI.

Iohan, Gerrit, Zybrand, Kornelis, eñ Adriaen, } van Haerlem, van Berkenroede.

Heyndrick van Haerlem, vã Berkenroede, Dirks sone/ leefde anno MIↃLIX.

Dirk van Haerlem van Berkenroede, Heyndricks sone/ tegenwoordige Here van Berkenroede/ Schotenvlieland/ ende Linden: verlyd met de gemelde Leen-goederen/ den 7. Mey 1621. jongman/ ende enig mans-oor van dit oud/ edel/ eñ ver-

ende vermaerd geslachte van Haerlem/ beneffens

Heyndrick van Haerlē, van Berkenroede, Adriaens sone/ Oud-Burgermeester der Stad Haerlem/ ende Hoog-Heym-raed van Rijnland: oud/ ende ongetroud/ sonder vrouwe/ ende kinderen.

Had. Iun. Bat. Cap. XIX. Batenburga progenies extrà controversiam, cum altissimâ antiquitate coniunctam habet nobilitatem: &c.

Harlemæa stirps pari quoq; gloria innititur è regiâ Frisiorum stirpe originem ducens, quæ de suo nomine arcem ad annum quingentesimum & sextum eondidisse legitur, de quâ copiosius in Harlemo anteà: nequè dubito, quin urbs illa eandem fermè vetustatem arrogare possit.

Het geslacht van Batenburg heeft buyten twyfel sijnen adel met grooter oudheyd/ etc.

De Stamme van Haerlem berust op gelijke ere/ die haeren oorsprong neemt uyt de Vriesche Koningen/ de welke geseyd word een Slot naer haeren naem gesticht te hebben ontrent het jaer 1501. Waer van ik hier boven in Haerlem over vloediger geschreven hebbe: ende en twyfele niet/ of die Stad mag sich gelijke oudheyd beroemen.

Wie dacht dat dit geslacht van Haerlem noch sou leven? Haerlem-Berkenroede.
Wie dacht dat Berkenro ons desen naem kon geven?
En dat daer Haerlem school? voorwaer! eer ik het sag/
So dacht ik dat die stam voor-lang begraven lag.
Wat is dit dan een stam van so veel honderd jaeren/
Eer Haerlem was gesticht/ eer onse mueren waren.
Die stam mag by gebreck van mans-oor niet vergaen:
Sy heeft daer toe te lang tot desen dag gestaen.
Wat is ook onse Stad in dit geslacht gehouden/
Wiens Vaders onse Stad/ de Stad van Haerlem/ bouden/ *Had. Iun.
Met hunnen naem genoemd/ gelijk de * Jonge seyd/ †Pet. Scr.
En † Schrijver ook gevoeld/ met reden en bescheyd!
'T Huys Haerlem voerd een Schild, om hun geslacht te weten/
Twaelf maerlen in het rood, beck poten afgemeten, VVapen schild van die Stam van Haerlem.
Met noch een silver kruyz: gelijk die ere dan
Den adel toebehoord met recht voor alle man.
En hebben dit alſo hun kind'ren/ en nasaeten/
Tot hun geslacht-banier en wapen nagelaten:
Misschien dan ook het eerst/ dat namaels onse Stad Eerste vvapen schild der Stad Haerlem.
Omtrocken met een muer ten wapen heeft gehad.
Doch naderhand voorlang is ons noch daerbeneven

Tvvede vvapen-Schild.

Een sil'vre dorre boom in swarten grond gegeven:
En of dit nergens word vermeld/ noch aengeroerd/
So is dan noch dit schild by ons van ouds gevoerd:
En of wy d'oorsaek ook in geene boeken lesen/
So kon het niettemin wel licht een tuyge wesen
En teyken van ons bosch/ als of daer door 'tgeteeld
Van ons geboomt en wild waer eertijds afgebeeld.

VVapen-Schild van Berkenroede.

Het Schild van Berkenro mag me niet sijn vergeten/
Dat dit geslacht van-ouds heeft met dien naem beseten:
Een bonte leeu van swart, en silver, rood van grond,
Sijn kroon, sijn klaeuwen goud, en tong ook, uyt den mond.
Ook stichte dit geslacht een Slot met sterke wallen

Het Slot van Haerlem.

Alwaer de snelle Rijn by Heemskerk plag te vallen
Door Egmond voords in see: daer noch een steen-hoop is/
En een verwoeste grond/ tot sulk getuygenis.

Stichtinge van het Slot van Haerlem.

Had, Iun. Ibid. Arx Harlemæa secundum canalem qui Egmondam deferebatur sita, quasi ad perpendiculum rectà Harlemum respicit, non procul Heemskircha, ea fuit lapidea è lateribus coctis, qui pedem Romanum adjecto quadrante singuli longitudine superant, quincuncem crassi, dodrantali fermè latitudine: quod murorum ruinæ firmissimæ etiamnum docebunt.

Het Kasteel van Haerlem aenden oever des strooms die na Egmond vloeÿde gelegen/ siet op eenen rechten draed na Haerlem toe niet wijd van Heemskerk: het was van gebacke steenen gebouwd/ de welke eenen Roomschen voet een vierendeel inde lengde te boven gaen/ een vijfste deel dick/ bÿna drie derden deelen breed: dat de seer vaste vervalle mueren so noch uytwijsen.

Dit koninklijk gebou werd t'enemael bedorven/
'Tsij dat sijn Heer die straf verdiend had en verworven
Door sijne tyrannij: of 'svolks oproerigheyd
Aen dit/ als and'ren meer/ de handen heeft geleyd.

Verwoestinge van het Slot van Haerlem.

Had. Iun. Ibid. Cujus diruendæ soloque æquandæ occasionem dedisse libido ac vis tyrannica arcis domini creditur, quamvis alij indomito nec ullis modestiæ aut legum repagulis coercito populi in excidium Nobilitatis concitati furori vero similius id attribuant: quandò non una arx illud mali experta, sed omnes propemodum velut immani procellâ ac turbine raptæ pessumiverint.

Men

Men houd het daer voor dat de schenderije ende tyrannije van den Heer van het Slot oorsake gegeven heeft/ tot verwoestinge ende slechtinge des selven/ hoewel anderen dat de onbezuysde ende onbedwonge uytgelate rasernije des volks/ dat de uytrodinge vanden Adel geswooren hadde/ waerschijnelijker toeschrijven: aengesien een kasteel alleen dat quaed niet beproefd en heeft/ maer meest alle als door eenen woedenden storm ende onweder sijn ter neder geworpen.

Want veelderleij gesticht van statige gebouwen
Verzierde onse Stad in lustige landouwen
En beemden om en om: die alle door't gevecht
Vervolgens nu en dan ter aerden sijn geslecht.
Dit word uytdruckelijk van veelen so geschreven/
Ja't word maer al te klaer te kennen ook gegeven
Door menig woest verval/ en afgeworpen steen/
Door al het wyd gewest van onse landen heen.

Kasteelen ende Sloten aen den Rijn-stroom in't gewest der Stad Haerlem.

Holl. Kron. Divis. 1. Kap. XIII. Ende is (de Rijn) van Battavoburen oft Wijk tot datze inde Zee loopt altijd aen beyde sijden met steden/ dorpen/ ende sloten betimmerd geweest/ alst noch wel blijkt: want voord lopende van 'tmiddelhout tot der Zee/ heeft die Rijn gelopen voor by Aelbrechtsberg/ daer aen die sijde plag te staen 't Hof van Holland/ dat nu inden Hage is/ met veel schoone Kasteelen ende Sloten aen beyde sijden/ als 't Slot te Kleve, Bredenro, Velsen, Rinichom daer nu 't Slot tot Egmond staet/ ende nam haer cours voord na die Zee.

Cornelius Aurelius Bat. lib. II. In utrâque Rheni hujus ripâ, ab eo fermè loco, quo Cattos Rhenanos deserens, versus subsolanum in præfatum usquè tendit procursum, plurima olim visebantur castella, villæ, pagiquè populosi, domus voluptuariæ, quas à volucrum circumstrepentium garritu avium concentus vocabant. Hîc nemorenses horti, deliciarumquè monticuli, saltus innoxij, & omnium ferarum genere offerti, fertiles agri & palustres, omnibus aucupijs, & leporum cuniculorumquè venationibus aptissimi. Hîc lacus piscosi, & torrentes refrigeratorij: ita ut alterum terrestrem non desideres Paradisum. Hîc domus illa stabat tributaria, quam Danorum Rex subactis sibi Frisiis ibidem erexerat, in quâ Regalis Quæstor censum quotannis ad jactum ærei scuti exigebat: de quâ Grammaticus Saxo miranda ponit in Historiâ suâ quam de Gestis Danorum accuratissimè edidit. Post hanc Lucus sequebatur Baccho dicatus undiquè vitibus ulmoquè consitus. Ejus loci incolæ Bacchiades olim

nunc Herlemij vocitantur. Gens dura, sed æqui tenax. Vbi adhuc nostrâ tempestate, cum nova erigendarum ædium fundamenta effodiuntur, certissimè constat ad humani penè femoris spissitudinem veterum radices vitium inveniri. His præterea Prætoria accedit domus, et principale civilium causarum consistorium, quod tandem VVilhelmus Rom. Rex designatus & comes noster Hagam transtulit, erecto ibidem mirâ magnitudine & Imperiali quodam splendore Palatio, in quo de Patriæ causis & negotiis tractaretur, cujus laquearia, & omnium tignorum ligna (mirabile visu) neque caries aut putrilago corrodere, neque aranea suis fœdare telis cernitur. Huic in decessu plurimæ adjacebant arces, domusque senatoriæ, quarum vel prima fuit Baronum de latâ virgâ, qui legitimam à primis Hollandiæ Comitibus progeniem ac stemmata ducunt: deinde Dominorum de Vellesonâ, & Beverevico, militum de Hemercâ vel Sutherâ, de Gastrico, de Limbâ, de Polanio, de Polenburgo, deque aliis plurimis (modò nobis sine nominibus) castellis & mœnianis, quæ jam partim vetustas, partim edax flamma consumpsit.

Vogelsang VVeligeberg, Duynen, Haerlemmer-Hout, Aerden-hout, Ackers, vveyden, Haerlemmer-Meyr, Y, &c. Beken, Haerlem een aerdsch Paradijs. Tolhuys der Deenen Bakenes in Haerlem. Stad-huys van Haerlem 't Hof van Holland. 't Hof indē Hage. Edele Huysen in Holland.

Aen weder sijde van den oever van desen Rijn/ ontrent van die plaetze af/ daer hy de Rijnsche Catten verlatende/ sich in't Oosten na gemelden loop uytstreckt/ waren eertijds veele kasteelen/ hofsteden/ ende volk-rijke dorpen/ ende speelhoven/ de welke sy van het gesang der quelende vogelen den Vogelsang heten. Hier sijn boschachtige hoven/ vermakelijke heuvelen/ veylige bosschen met allerleij wild vervuld/ vruchtbaere ende broekachtige beemden/ seer bequaem tot den vogelvangst/ ende het jagen van hasen/ ende konijnen. Hier sijn visch-rijke meyren/ ende verkoelende beken; so dat gy geen ander aerdsch Paradijs en kont wenschen. Hier stond het Tolhuys/ dat de Koning van Denemerken na de overwinninge der Vriesen daer gesticht hadde/ in't welke de Koninklijke Rentemeester jaerlijkx in eenē koperen berken de schattinge ontfing: waer van Grammaticus Saxo wonderlijke dingen verhaeld in sijne Historie die hy van de daeden der Deenen seer overvloedig beschreven heeft. Hier na volgde een Bosch Bacchus gewijd/ met wijngaerden ende olmen beplant. De inwoonders van die plaetze werden eertijds Bacchiades nu Haerlemmers genoemd. Een hard volk/ maer oprecht. Alwaer noch by onse tijden/ in't graven van nieuwe fondamenten der gebouwen/ wortelen van oude wijngaerden/ van dickte als eens menschen dije/ gevonden worden. Hier by komt het Hof, ende voornaemste Raed-kamer der burgerlijke saken/ de welke Willem Roomsch Koning/ ende onse Grave na den Hage verplaetst heeft/ een Palevs ter selver stede gesticht hebbende van wonderlijke grote/ ende koninklijk zieraed/ om aldaer de saken van het Vaderland te verhandelen/ wiens welfzel ende balken (dat wonder om te sien is) nochte de worm nochte de verrottinge niet op en eet/ nochte de spinne met hare webben verontreynigd. Hier aen lagen inden nedergang veele Sloten ende Heren-huysen/

waer van

waer van wel het voornaemste was het Slot vande Banderheren van Brederoede die hunne wettelijke afkomste ende stamme van de eerste Graven van Holland rekenen: daer na der Heren van Velsen, ende Beverwijk, ende der Ridderen van Heemskerk, ofte Sutherem, van Kastrikom, van Limmen, van Polanen, van Poelenburg, ende veele andere Kasteelen ende Sloten (wiener oude namen ons nu onbekend sijn) die ten deele door den tijd/ ten deele door brand vergaen sijn.

Brederode
Velsen, Bevervvijk,
Heemskerk
Sutherlem
Kastrikom
Limmen,
Polanen,
Poelenburg.

Wel had de Adel dan alhier sich neergeslagen/
Om allerleij playsier van rennen ende jagen!
Wel aen den stroom des Rijns hun woning vast geplant/
Om al dien vollen lust van desen onsen kant.
En so de Graven ook wel meest in oude tijden
In dese onse Stad sich plagten te verblijden/
En hielden veel-tijds hof of hier of hier ontrent/
Ist vreemd dat d'adel ook sich hier heeft heen gewend?
Ook wil een ygelijk daer liefst sijn woning maken/
Alwaermen lichtlijk kan aen alle ding geraken/
Daer goede lijf-tocht is. Is hier geen land/ en see?
Ja watter ergens is/ dat hebben wy hier me.
De liefelijkste streek die opt een mensch mogt weten/
Daer niets ter wereld is/ ook 'tminste niet/ vergeten/
Rijk in't soet-pluymig-volk: so dat een deel voor lang
Hier van gekregen heeft den naem van Vogel-sang:
Dat dan met Aelberts-berg by yder plaetz geleken
In lust en in vermaek so ver heeft uytgesteken/
Dat beyde langen tijd voor allen alder-meest
Ja 't enig lust-vertrek der Graven sijn geweest.
Het Huys te Vogel-sang leyt t'enemael geschonden/
De heuvel en de grond word maer alleen gevonden:
De naem sou ook vergaen/ ten waer't nu door de Jong
Weer uyt der aerden rees/ en tot den hemel drong:
'Tword weder als het was/ so heerlijk opgetogen/
'Tword weer een Graven-huys voor onser aller ogen.
'Twaer jammer dat de naem van't Huys sou ondergaen.
Ook blijft de Jong sijn naem so lang dit Huys sal staen.

Vogelsang
Aelbertsberg.

Huys te Vogelsang

Van het Grafelijke Huys te Vogel-sang.

Holl. Kron. Divis. XIX. Kap. XV. Dese Grave * Floris dede maken veel kostelijke hoven/ ende ridderlijke woningen/ als 't Huys te Vogel-sang in't Haerlemmer Hout/ daer hy stadelijk met Heren/ ende Ridderen/ vrouwen/ ende jonk-vrouwen plag te hoveren/ vliegen/ ende

* *Floris* V. XIX. *Grave van Holl.*

ende jagen / ende ridderlijke oeffeningen van steken ende tornoijen te hanteren.

Het kleyne Kronijkxken van Holland. Dese Grave Floris hadde veel oorlogen ende strijden op die West ende Oost-Vriesen/die hy alle bedwang: hy dede maken vier kasteelen/ als Medenblick / Enigenburg/ Middel-burg/ ende Nieu-burg/ om die Vriesen daer mede te dwingen/hy dede ook maken dat Huys der Vogelen-sang in't Haerlemmer Hout / ende dat Hof in den Hage maekte hy grooter ende beter dan 't was.

AElbrecht, etc. Doen cond allen luden dat wy gegeven hebben, ende geven mit desen brieve voor ons ende voor onse Nakomelingen onsen lieven ende getruwen Hae'n Reynoust Here van Bredenroede ende Ghennip, alse om menigen truwen dienst die hy ons gedaen heeft, ende noch doen sal onse Hof-stede ter Vogelensang mitter uterste grafte also alsze gelegen is. Voord so hebben wy hun gegeven, ende geven hun ende sijnen Nakomelingen, of den genen die dese voorschr. Hofstede ende grafte van Hae'n Reynoust Here van Bredenroede, ende van Ghennip voorschr hebben, of besitten, dat sy hoir koeijen, paerden, schapen, ende varkens, ende andere beesten sullen laten gaen in onsen houte weyden sonder enig weder seggen vay ons, of van onsen houtvester die nu is, of namaels wesen sal, sonder enigen pacht, of duun-gelt daer of te geven, ons, noch onse Nakomelingen, durende tot ewigen dagen. In orconde, etc.

Gegeven inden Hage opten XIII. dag in Aprille, in 't jaer ons Heren MCCC drie en tachtich.

Huys te Aelberts-berg: nu Bloemendael.

† Nikolaes Zuyker.

‡ Lukas van Valkenburg.

Het Huys te Aelberts-berg is ook so noch in't leven/
Dat vrij wat heerlijk ouds noch over is gebleven.
Is † Zuyker ook sijn lof en ere niet wel waerd/
Die aen sulk oud gesticht geen kosten heeft gespaerd?
En ‡ Valkenburg, die't nu met landen ende hoven
Voor sich bekomen heeft/ is waerdig me te loven:
Als die een huys/ en hof/ van sulken naem/ als dit/
Van ouds des Graven-huys/ en 't Hof van't Land/ besit.

En meer noch dat ick hier met namen ook moet setten/
Dat hy d'afgoderij tracht plotzlijk te beletten/
Die 't blinde volk daer drijft met eene * Pieternel; *Afgodinne Petronella.
Dit yverd voor den Heer/ en 'twaere Israel!
Indien sy over-al naer dit exempel deden/
Men sou d'afgoderij wel haest met voeten treden/
So sou 't met Godes Kerk in 't land wel beter staen/
En 'trijk des Antichrists sou anders onder-gaen.

Van het Grafelijke Huys t'Aelberts-berg.

Dit Huys schijnt gesticht te wesen by Graef Floris de II. toe-genaemd de Vette, de XI. Graef van Holland: want de Ongenoemde Klerk getuygd in sijn geschreve Kronijk, dat Graef Floris de Swarte oorlogende tegens sijnen Broeder Dirk/ Graef van Holland/ (beyde sonen van Graef Floris de Vette/ ende Petronella) onder anderen Graef Dirks woninge t'Aelberts-berg in Kermerland verbrande. Dese Ongenoemde Klerk leefde ten tijde van Hertog Willem van Beijeren/ den xxv. Graef van Holland.

Hy schrijft aldus: Graef Dirk had eenen Broeder diemen Floris de Swarte plag te hieten, die versette hem in deser tijd [ontrent het jaer M. cxxxii.] tegens sijnen Broeder den Grave, so dat hy daerom Holland rumede, ende voer in VVest-vriesland, ende werd der Vriesen hulper tegen Grave Dirk sijnen Broeder, Ende stichte corts daer na een reyse, ende quam mitten Vriesen voor Alkmaer, ende verbrande die stede, ende die kerk. Ende hy oorlogde met die Kermers een heel jaer lang, overmits veele gemeene volkx dat hem by gecomen is Dese Floris verbrande op eenen dag alle 'tland daer ontrent, ende mede Grave Dirkx wooninge tot Aelbrechts berge, al tot Haerlem toe.

Dit Huys schijnt naderhand weder opgeboud te wesen/ ende by de Graven van Holland bewoond: alſo Graef Floris de V. verscheyde brieven ende handvesten in den jare Mcclxxxiv. lxxxviii. xci. xcii. &c. t'Aelbertsberg besegeld heeft. Als ook Graef Ian de II. Gr. van Henegouwen/ van Holland/ etc. in den jare Mccciii. Vytvvysende gemelde geschreve Handvesten van Kermerland.

Maer (laes!) dat Bredero so ook is omgekomen! Huys te Brederode.
Wie heeft toch sulk geweld en moedwil voorgenomen?
En kan't dan mooglijk sijn dat sich het dul gelaet
Van den beseten krijg so ver te buyten gaet?
,Twas ook een Graeflijk Huys veel ouder me van jaren/
Veel meerder van gebou als opt die and're waren/
Van Arnout eerst gesticht/ de derde Graef van't Land/
Een lust-hof op den Rijn/ een lusthof in het sand.

De

Geslacht ende vvapen schild van Brederoede.

De Naem selfs leefd dan noch/ en sijn oud heerlijk wesen/
Van dien gemelden Graef van Holland uytgeresen:
So is de hoogste plaetz der Ed'len noch by haer/
En voerd het Schild van't Land met eene blaeuvve baer.
Die Stam heeft groot gebied in ons gewest/ en landen/
En heeft veel* Dorpen hier om onse Stad in handen/
En groote magt in duyn/ en heeft ook selfs in Stad
Wel-eer/ maer nu niet meer/ wel enig recht gehad.

*Overveen, Sandvoord, Velsen, &c.

Hans Wolpherts, Here van Brederode, etc.

Van het Grafelijke Huys, ende Geslacht van Brederoede.

P.Bockenberg, in het Geslacht van Brederode.

Vyt Iohannes à Leidis Chron. Holl. Divis. VIII. Cap. III.

Zyphridus, Arnoldo, Tertio Hollandiæ Principe, & Lutcharde, Theophani Imperatoris Græcorum filiâ. genitus, quod amicitiâ Theodorici, Secundi Hollandiæ Reguli, & genere nobilem quendam virum, in ipsâ Theodorici Avi sui Aulâ inter jurgij maledicta confecerat, apud Gosuinum Staverenum in Frisiâ Vlteriore, potestate dignitateque præcipuum, & (ut creditur) D. Gondeboldi regio genere illustrem, diu egit extorris: cumque filij suavitatem apud eum obtineret, † Tetburgæ formosissimæ filiæ quoque potitus conjugio, filium suscepit Theodoricum. Avo a anno nongentesimo octuagesimo octavo à Christi nativitate, gravissimâ tandem ætate mortuo, cum Arnoldus Hollandici Imperij hæres, Theodoricum filium Vitilhildi Secundi Othonis Imperatoris & Saxoniæ Reguli filiæ in matrimonium daret, quò plenæ forent nuptiæ dignitatis & gaudij, Germanorum aliorumque principum virorum hortatu, etiam Zyphridum filium inter alios solemniter invitatos adesse jussit, præsentemque ab olim contractâ culpâ absolvens, humanissimo complexu & osculo gratulabundus suscepit: inde inter epulas fortè, petentibus amicis, ut de fortunis & possessionibus pro dignitate ei provideret; dabo ait filio meo Zyphrido nostrâ in regione agros sufficientes, & latis geometriæ intervallis dimensos; idque verbis vernaculæ linguæ facetè promittens ambiguis; **ik sal mijnen Sone breede roeden geven.** Cum ipsi Zyphrido alijsque vocabulum **Brederoede** jucundissimum videretur, & memorabile, quò sempiterna ejus foret memoria, Castro ejus præcipuo & amplissimo non procul Harlemo, ab Arnoldo adificari cœpto, & regiè à Zyphrido consummato, cum primis est inditum. Idem refert Had. Iun. de Stirpe Brederodia: Bat. Cap. XIX.

† alias Tetta

Nuptiæ Theod. IV. Holl. Reguli.

Brederodici nominis origo.

Arx Brederoda.

Zicco

Zicco/ geboren van Arnout/ de Derde Graef van Holland/ ende Lutchardis/ dochter van Theophanus/ Keyser der Grieken / is eenen langen tijd balling geweest by Goswijn van Staveren/ Potestaet van Vrieslandt/ende (als men seyd) van koninklijke stamme van Sinte Gondebold/ om dat hy een treffelijk Edelman/ ende grooten vrund van Diderick/ de Twede Graef van Holland / onder twist en scheldwoorden selfs in het hof van Diderick sijnen groot-vader verslagen hadde: by wien als hy als een sone gehouden was/ hebbende ook sijne over schoone dochter Tetburga ten houwelijk gekregen/ heeft eenen sone Diderick gewonnen. Als nu sijn groot-vader in den jare 988. na Christus geboorte over-leden was/ ende Arnout/ nu erfgenaem van't gebied van Holland/ sijnen sone Diderick aen Vitilhildis/ dochter van Otho de Twede/ Keyser/ ende Hertog van Saxen/ ten houwelijk bestede/op dat de bruyloft haere volkomene waerdigheyd ende vreugde mogte hebben/ heeft sijnen sone Zicco/ door raed der Duytsche ende andere Vorsten/ onder anderen statelijk doen nodigen/ ende hem tegenwoordig van sijne oude schuld ontslaende / met minnelijke omhelsingen ende kussen met geluck-wenschingen ontfangen. Ende als nu onder de mael-tijd de vrunden so by gelegentheyd begeerden/ dat hy hem naer sijnen staet van goederen ende middelen versien soude: so seyde hy / ik sal mijnen Sone Zicco in mijn landschap genoegzaeme landen ende groote ruymte geven; sulkx hem belovende met boertig-twysfelachtige woorden in de Duytsche sprake: ik sal mijnen sone breede roeden geven. Als Zicco ende anderen het woordeken Brederoede genoechelijk ende ook gedenk-waerdig scheen te wesen/op dat sijne gedachtenisse mogte geduurig sijn/ so is die naem sijn voornaemste ende magtigste Slot/ niet wijd van Haerlem gelegen / van Arnout begonnen/ ende van Zicco voltrocken/ voor-eerst gegeven.

Oorsprong van Brederode.

Het Huys te Brederode: ontrent het jaer 990.

Iohannes à Leidis Chron. Holl. Divis. VIII. Cap. III.

Et addidit Gruutgelt in multis locis, villasque multas cum magnis reditibus,&c. Ditatus est ergò Zyphridus Dominus in Brederoeden, ut dicatur habuisse in certis perpetuis reditibus annuè ultrà quadraginta millia florenorum. Quare & multi opinati fuerunt eum fuisse primogenitum Arnulphi Comitis Hollandiæ.

Arnulphus dede by het in-komen van Zicco het Gruyt-geld in veele plaetzen/ ende veele dorpen met groote renten/ etc. So is Zicco Here in Brederoeden rijk geworden / so dat geseyd word / dat hy veertig duysend Florijnen ofte guldens tot een seker ende geduurig jaerlijkx inkomen gehad heeft: Waer uyt veele gemeynd hebben dat hy de oudste sone van Arnulphus Grave van Holland geweest is.

Rein. Snopus. Adjecit & in Herlem atque alijs locis frumenti vectigal, Teutonicè het Gruytgelt/ nec non pagos aliquot, &c.

Arnulphus heeft tot het in-komen van sijnen sone Zicco gevoegd de schattinge van't gemael in Haerlem, ende andere plaetzen/ in Duytsch Gruytgeld genoemd; ende ook noch enige dorpen.

Brederode verwoest, ende afgebrand in't jaer MCCII.

Holl. Kron. Divis. XV. Kap. III. Ende als dit geschied was / en duchten die †Grave van Loon noch die ‡Bisschop voor niemande / en togen voord tot Egmond daer sy in den wege branden S. Aechtendorp / dat nu Beverwijk heet / ende Here Aelbrechts Banvaerts woninge van Bredenroede, ende hebben aldus al Holland aen hen bedwongen/ ende onderdaen gemaekt / dat in * twee partijen stond / so dat geen van haer weder-partije hem enige were vermat/ dat onlang duerde:

† Lodowijk, Man van Ada, XV. Gr. vã Holl. ‡ Dirk, Bisschop van Vtrecht. * Tusschen Lodowijk vã Loon, ende VVillem de I. XVI. Gr. van Holl.

Wederom afgeworpen voor het jaer MCCCCXXXVI.

Holl. Kron. Divis. XXVIII. Kap. XXXVII. Dit voorseyd aldus geschied wesende / namen die Kermers van der Hertoginne wegen tot eenen Kapiteyn ende Hoofd-man Willem Nagel/ ende togen uyt/ en destrueerden dat Slot tot Heems-kerk / om dat die van Haerlem daer te voren verwoest ende vernield hadden die Sloten van Bredenroede, Heemstede/ ende Assendelf.

Weder opgemaekt voor het jaer MCCCCLXXII.

Holl Kron. Divis. XXXI. Kap. XLIV. Die Oversten der Stede [Haerlem] senden terstond eenen bode tot den Stad-houder die op dese tyd sat ende at op 't Huys te Bredenroede by sijnder nichten vrouwe Polent der Jonkeren van Bredenroede moeder.

Die drie dan waren opt der huysen waerdste lichten/
Die onse Graven hier in oude tijden stichten
 In't Hollands Paradijs/ tot Haerlems eer/ en roem;
 Waerom ik hunnen naem alhier met-namen noem.
Doch om nu tot dit Slot van Haerlem weer te keren/
Staet hier een wonder-stuck van echte trou te leren
 In deses Heren vrou/ wel nodig aengeroerd/
 En waerdig alle-tijd in onsen mond gevoerd:
Als dan 't gemelde Slot van boeren ende knapen/
Van 't woerst onstuymig graeu/ met speer/ en boog/ en wapen/

Was

Was heftig aengetast/ en anders niets bereyd/
En nau en na beset/ en om en om beleyd/
En hun nu kost ontbrack daer binnen om te leven/
En dies door hongers nood sich mosten overgeven;
Bedong die kloeke vrou dat sy haer beste schat
In eens uytdragen mogt/ en 't liefste dat sy had:
En is so met haer man in eene mael versteken
Met hulpe van haer maegd ter poorten uytgestreken/
Verkiesende voor 't goed haer lieve bed-genoot/
En eenen naekten hals voor sijne straf/ en dood.
Dus heeft VVelphs VVijf haer man ook op den hals genomen/
Met Keyser Koenraed me in sulk verdrag gekomen:
So droeg de gansche rest ook me ondeckt en bloot
De mannen op de rug/ en kind'ren in de schoot:
So dat sijn majesteyt heur siende dus behangen/
Hen flukx te samen heeft weer in gena ontfangen/
Ende in de plaetz van straf en wraek hun toegeleyd/
De tafel/ en den disch/ en vreugde toebereyd.

Dit is voor VVeynſ-berg geſchied an. 1140. Chr. Car. Lib. 4.

Gedenk-waerdige Geschiedenisze in 't Overgaen van het Slot van Haerlem.

Had. Iun. ibid. in Harl.

Porrò arcis hujus mentio ſuggerrit mihi inſigne & dignum cujus memoria literis conſignetur facinus, inter rariſſima conjugalis amoris exempla numerandum: ad quod diverticulum ab inſtituto ſi pauliſper digrediar, cogitent lectores levandi tædij gratiâ id eſſe factum. Etenim cum loci dominus ob vim & effrænatam violentiam juſtum omnium in ſe odium contraxiſſet, arctiſſimâ obſidione in arce ſuâ premi cœpit, quæ cum in longius traheretur, præcluſâ omni effugij ſpe, ac deficiente jam re cibariâ in ſummâ egeſtate atque inopiâ, cum deditio pararetur, uxor, ſingulare pietatis & amoris in maritum decus, ad eam pactionis cum hoſte formulam deſcendit, ut ſemel exportandi ſibi quæ chariſſima haberet facultas daretur. Quo ex conventione pacto confirmato obſervatoque, conjugem bulgæ incluſum, adjuvante onus pediſſequâ, extrà arcem exportavit, neglectis charioribus utenſilibus, cimilijſque: pari cum laude efferenda cum Guelphi Baioariæ Ducis pientiſſimâ uxore, quæ poſt ſimilem obſidionem ad deditionem compulſa, cum Conrado Suevo Imp ad eas pacti leges acceſſit, ut ipſa nobiliumque uxores efferrent res quaſque pretioſiſſimas. Credente hoſte ſequuturam opum exportationem, viſum fuit fœmineum agmen, Principis fœminæ exemplum imitans, maritos ſuos de humeris pendentes, dulcia onera, ſubvectare, ac in ſinu parvos liberos gerere.

Voords het gewag van dit Slot/ doet mij een heerlijk feyt gedenken/ dat waerdig is om beschreven te worden/ ende te rekenen onder de alderselsaemste exempelen van echte trouwe: waer toe als ik een weynig af-trede/ sullen de Lesers gelieven te gedenken/ dat sulkx uyt lust gedaen is. Als dan de Here van dese plaetze door sijn geweld ende ongetoomde moedwille aller rechtvaerdigen haet op sich geladen hadde/ is hy in sijn Slot seer nau belegerd geworden: welke belegeringe so sy lange duerde/ alle hope van ontkomen afgesneden sijnde/ ende den mond-kost nu ook ontbrekende/ als sy't nu op-geven mosten/ so heeft sijne huys-vrouwe/ een zieraed van godsaligheyd/ ende liefde tot haeren man/ dit verdrag met den vijand ingegaen/ dat sy het alderliefste dat sy hadde in eens mogte uytdragen. Het welke haer beloofd ende gehouden sijnde/ so heeft sy haeren man/ in eene male besloten/ met hulpe van haere staet-joffrouwe buyten het Kasteel gedragen/ verachtende alle haere lieve juweelen/ ende huys-raed. Eene vrouwe met gelijken roem te prijsen met de godsalige huys-vrouwe van Welphus Hertog in Beijeren/ de welke na gelijke belegeringe tot overgeven ook gedwongen sijnde/ met * Keyser Conradus Suevus mede is over-een-gekomen dat sy ende alle de edele vrouwen souden uytdragen wat sy kostelijkx hadden. Als nu de vijand meynde dat daer op eene torzinge der goederen soude volgen/ so is daer een vrouwen-leger gesien/ het exempel vande Hertoginne navolgende/ heure mannen/ soete lasten/ aen den hals op de schouderen/ ende de jonge kinderen in heuren schoot dragen.

* Conr. III. de CXI Keys.

Geljike kloeke greep is na noch eens gebleken/
Wanneer Milanen was van † Freedrick afgeweken/
Gedwongen met geweld/ gewonnen met het swaerd/
So heeft een Nonne ook haer broeder dus bewaerd:
Want overmits dat sy door hem afvallig waren/
So wou de Keyser dan dat ‡ burgers hoofd niet sparen.
Siet so is dese daed/ so kloekelijk bedacht/
Van and'ren naderhand dus heylsaem me betracht.
Dit is van onsen naem. Wil iemand mij nu vragen/
Wat hier de waerheyd is? ik wilde dat wy't sagen.
Men vind ook Haralem, en Herlem me gespeld/
En ik verhael u maer het geen men ons vermeld.
Al's Schrijver komen sal/ die sal u 't sijne seggen/
En sterken met bewijs/ en 't and're weder-leggen.
Is wijs u dan tot hem: gaet/ port hem dat hy schrijf/
Op dat so dienstig werk niet langer na en blijf.
Noch moeten wy alhier met-enen dit ook stellen/
't Geen *and'ren ons noch meer van onse Stad vertellen/

De oude Kronijk van Keulen Fol. 147.
† Fredericus I. toegenaemd Barbarossa. CXII. Keys.
‡ Burgermeester.
Bakenes.
* Gevoelen van Corn. Aurel.

En seggen dan dat hier een groote hoek van't land
Met VVijngaerden te saem en Olmen was beplant/
Een Bosch 't welk 't Heydensch volk naer hun afgodisch wesen
Hun Bacchus had gewijd/ hun Bacchus uytgelesen:
Dies werden wy van ouds genaemd Bacchiades:
't Welk sou veranderd zijn by ons in Bakenes.
En tuygen dan dat ook in't graven deser gronden
Veel wort'len nu en dan van wijngaerd zijn gevonden/
Tot sekerder bericht/ en vast getuygenis
Dat even dan also de saek gelegen is.

Van Bakenes.

Cornelius Aurelius Bat. Lib. 1. Cap. IV.

Quibus ex verbis hoc breviter citrà omnem injuriam inferre possumus, ut si qui nobis Bataviam præripere gestiunt, doceant imprimis necessum sit, Caninefates sibi esse finitimos, urbemque ipsorum notissimam, & ipsis Ægyptijs atque Heliopolitanis formidatam, Herlemum nunc dicunt, olim Bacchi Sylvam vocitabant.

Uyt welke woorden wy kortelijk buyten allen ongelijk konnen besluyten/ dat die gene/ die ons vã Batavien af-scheuren/ eerst bewijsen moeten/ dat de Kermers hun naest gelegen zijn/ als mede hunne seer vermaerde Stad/ selfs van die van Egypten eñ Heliopolis gevreesd; sy noemen haer nu Herlem, eertijds Bacchus bosch.

Idem Bat. Lib. 11.

Post hanc lucus sequebatur Baccho dicatus, undique vitibus ulmoque consitus. Ejus loci incolæ Bacchiades olim, nunc Herlemij vocitantur. Gens dura, sed æqui tenax. Vbi adhuc nostrâ tempestate, cum nova erigendarum ædium fundamenta effodiuntur, certissimè constat ad humani penè femoris spissitudinem veterum radices vitium inveniri.

Hier na volgde een Bosch, Bacchus gewijd/ met wijngaerden ende olmen beplant. De inwoonders van die plaetze werden eertijds Bacchiades, nu Haerlemmers genoemd. Een hard volk/ maer oprecht. Alwaer noch by onse tijden/ in 't graven van nieuwe fondamenten der gebouwen/ wortelen van oude wijngaerden/ van dikte als eens menschen dije/ gevonden worden.

Hoewel de luyden meest van 'kweet niet wat een Baken *Gemeyn gevoelen.*
Den naem van Bakenes gemeynlijk willen maken:
't Zij dat de Toren dan/ de Toren daer ter stee/
Of so wat/ zij geweest die bake in de see.
Maer soude't niet veel-licht de waerheyd nader schijnen/ *Gissingen van P. S.*
Te brengen Bakenes van het gewest der swijnen:

† Ofte Bake.

Nadsen dat † Baek een swyn/ en Nes (naer sin en luyd
Van d'oude tael) een streek van vochtig land beduyd/
Ook sietmen dat de Stad hier leegst leyt ingesonken/
Ja dat de landen ook wel liggen heel verdronken
Aen dit oord buyten Stad/ wanneer by winters-tyd
De hemel al te veel door swaeren regen splyt.
So ist ook kennelyk dat altyds veele * bossen
Om Haerlem om en om/ en daer ook syn gewossen:
Ook weetmen datmen daer het best-gemeste swyn
Wel aldermeest verneemt daer d'ekels 't meeste syn.
Het schynt ook datmen dit ons dwaeslyk heeft verweten/
En' kweet niet wat een † schimp ons hierom opgesmeten:
Voorwaer! een slecht verwyt/ en kinderlyke smaed/
Die maer den kind'ren spyt/ maer ons niet aen en gaet.
Doch hoemen ons begint te dieper wil verneren/
Hoe wy met allen recht noch hooger onse veren
Opsteken in de locht: en dit is ook gewis
Dat onse heerlykheyd dies maer te meerder is.
Ten waer dat iemand dit noch beter kon behagen
Dat Bakenes den naem van onse Beek sal dragen/
Die uyt den Duytschen Ryn/ die 't land hier heeft ververscht
Door 't dringen van den duyn niet magt is uytgeperst.
Hier komt ons nu 't Geslacht van Bakenes voor ogen
Oud/ edel/ en vermaerd/ en heerlyk sich vertogen:
'Twelk had in blaeuwen grond in eenen gulden band
Drie kruyzen rood gemaeld tot hunnen adels pand.
Men weet niet waer die Stam haer oorsprong heeft genomen/
Waerschynlykst dat sy is van Haerlem afgekomen:
Want overmits dat Huys was Kinback toegenaemd/
Maekt Backenes daer van/ en 't is niet vreemd geraemd.
So kon ook wel dat land van dat geslacht beseten/
Van Kinnebackens naem syn Backenes geheten/
En namaels Bakenes, gelyk van tyd tot tyd
Een naem by wylen wast/ of ook by wylen slyt.

* Getuyge Sparenwoude, Houtweg Houtstraet, Houtvaert, &c.

† Speck-eters

Bake. Beke. gelyk Lake, Leke: : dat is Lecke.

Geslacht en Wapen-schild van Bakenes.

Namen der Jonkerey van Bakenes in Oude Schriften bekend.

Klaes van Bakenesze, in de rekeninge van 't Haerlemmer Hout bekend in den jare MCCCXXXIV. en als Schepen in Haerlem voor 't jaer MCCCXLVIII. ende ook in 't jaer MCCCLVIII.

Iakob van Bakenesze, onder de Hollandsche Schild-knechten geteld in den jare MCCCXLII. Holl. Kron. Divis. XXII. Kap. XXIV.

Ioffr. Lijsbet van Bakenesze, met haeren sone Dirk van Bakenesze, syn bekend op het jaer MCCCXCV.

Bertout

Bertout van Bakenesze, bekend in't Registet vanden Ommeset over de Stede van Leyden in't jaer MCCCCXXXIII. wonende op Kayenburg.

Iakob van Bakenesze, Schild-knape sterf anno MCCCCLV, ende werde te Haerlem begraven.

Katharina van Bakenesze hadde ten man Frank vander Bouchorst. anno MCCCCLVII. op welk jaer sy haer testament gemaekt heeft.

Adriaen van Bakenesze, Ridder ten Heyligen Lande/ sone van Jakob van Bakenesze voorsz. geteeld by Jossr. N. van Heemskerk. Hy selve hadde getroud de Suster van Meynaert van Heuszen/ te Haerlem. Ende Katharina van Bakenesze voorsz. was syne Suster.

Baertout van Bakenesze, Heren Adriaens voorsz. Soon was Hofmeester Grave Jans van Egmond/ ende hadde te wyve Jossr. N. Sonke te Delf/ maer sterf sonder wettige kinderen/ de leste van dese stamme ontrent het jaer MIϽXIII. nalatende eenen onechten sone Pieter van Bakenesze, gestorven anno MIϽLXI.

Sou Kinnebacken ook van Kinheym niet wel komen/ Kinnebacken, Kinheym, Kinheymer, Kinnemer Kermerland,
Een Vloed die hier ontrent wel eertyds is vernomen/
Die doe ook al dit Land dien naem heeft opgeleyd?
Na syn wy Kinnemers, en Kermers ook geseyd.

Van Kinheym, Kinheymer, Kinnemer, ende Kermerland.

Holl. Kron. Divis. v. Kap. xx. Kunnen is een vloed oft water/ gelegen tusschen Alkmaer ende dat Slot Middelburg/ van welken vloed die plaetze oft hoeke lands synen naem heeft/ ende is genoemd Kunnemaria/ dat is 't Graefschap van Kennemerland. *Kinheym.*

Regino, Abbas Prumiensis in Chron. suo ad annum IϽCCCLXXXIV. qui circà illa tempora vixit. Nortmanni, qui in Kinheym è Danamarcka venerant, adsentiente Godefrido, Rhenum navigio ascendunt.

De Nortmannen/ die upt Denemerken in Kinheym gekomen waren/ voeren te scheep den Ryn op met toelatinge van Godefridus.

Theofridus, Abbas Epternacensis, qui vixit sub Henrico IV. Imp. & vitam S. VVillebrordi scripsit. In Chron. suo M. S.

Carolus, Pipini filius, Major-domus, avus Caroli magni apud Treviros consistens IV. id. Maij, integram villam, *Adrichaim in †Fresiâ, ‡Pago Kinheym, super fluvium *Velisenam, ubi mare fluit in parte altera, sitam regio donavit testaméto [Clero nimirũ Trajectensi ad annũ circiter 730.]

* Adrichem †Frisia, ‡Territorio, *Velsen.

Carolus

†Martellus toegenaemd. Siet de Kron. van Car. onder Leo de III.

Carolus/ de Sone van Pipinus/ Hofmeester/ de grootvader van Carolus de Grote/ te Trier sijnde/ heeft den XXII Mey de geheele Hofstede Adrichem/ in Vrieslant gelegen/ inde Land-streke Kinheym, boven de ryvier van Velsen/ daer de see aende andere sijde vloeyd/ gegeven door een koninklijk testament.

Kinheymum regio.

Had. Iun. Bat. Cap. III. Ditionem hanc Kinheim dictam invenio ad annum salutis octingentesimum octogesimum quintum, quo tempore Nortmanni, qui è Cimbricâ Chersoneso sive Daniâ oram solverant, cum classe in Kinheimariam appulerunt.

Ik vinde dat dese landstreek in't jaer 885. Kinheym geheten is/ op welken tijd de Noormannen/ die van Denemerken t'seyl gegaen waren/ met hunne vloot in Kermerland sijn aengekomen.

Kinhemus flav.

Id. ibid. Cap. XIV. Hos [Caninefates] portum habuisse, & alveum quo Kinhemus defluebat, non procul Crabbedamo existimo, quandoquidem Caninefatos appulisse Nortmannos Danosve cum classe ante annos fermè septingentos Regino Prumiensis testatur.

Ik meyne dat dese [Kermers] niet wijd van Krabbendam eene haven gehad hebben ende eene groeve daer Kinheym in vloeyde/ also Regino Prumiensis getuygd/ dat de Noortmannen ofte Deenen met eene vlote by de Kermers sijn aengekomen ontrent seven hondert jaeren geleden.

Het kan ook lichtlijk sijn/ en 'tsou geen wonder wesen/
Dat Haerlem, een geslacht so oud/ en so gepresen/
En van so hoogen naem/ alhier wel-eer gevreesd/
En van een groot gebied en aensien sij geweest.
En so heeft Haerlem ook/ in Kermerland gelegen/
By ouds den naem van't Hoofd van Kermerland gekregen:
En even als men dit uyt oude boeken weet/
So ist ook dat sy noch by onsen tijd so heet.

Haerlem de Hoofd-Stad van Kermerland.

Haerlem de Hoofd-stad van Kermerland.

Holl. Kron. divis. 11. Kap. XXVI. Haerlem is de Hoofd-stede van Kermerland.

Had. Iun. Bat. Cap. XIV. Caninefatum caput est Harlemum.

So seggen voords alle Schrijvers/ ende daer voor sijn wy ook noch by allen bekend.

Haerlem van ouds de hoogste Vierschare in Kermerland.

De Graven van dit land/ de alderoudste Heren/
Die hebben hierom ook om onse Stad te eren
In dese lieve plaetz de stoel van't recht geplant/
Het alderhoogste recht in't gansche Kermerland.

Haerlem

Haerlem by-ouds de hoogste Vierschare van Kermerland.

Oude geschreve Kronijk. In welker Stede [Haerlem] alsoe [de Graven] besitten horen rechteliker stoel/ hebben geset ende geordineert al dien *onwoonachtigen Kermaers een Huus genoemt gemeenlike die hoechster vierschare der Kermaers. *Ten platte Lande wonende.

Men vind ook Bakenes niet wijd van Bodegraven/ Bakenes by Bodegravē
Gelijk de kaerten ons wel-eer te kennen gaven/
En noch de beste doen: alwaer de plaetz ook leyt/
Die 'thof/ dat is het slot/ noch huyden word geseyd.
Hier door word dit geslacht gewis ook seer geprezen/
Hier door haer heerlykheyd niet weynig aengewesen/
Als 'twelk door haer besit/ so hier/ so daer in't land/
Haer magt so heeft betoond/ en naem so heeft geplant.
Hier van ook diende wel een weynig noch gesproken/ Geslacht vā Aszendelf.
Dat/ als een sek're tack heeft manlijk oor ontbroken
Van't Haerlemsch oud geslacht/ de Aszendelfsche Stam
Haer met besit en schild door houlijk overnam.
Die Stam heeft desen naem van Aszendelf bekomen/ Aszendelf.
Alwaer de grond van't Slot noch huyden word vernomen/ Het Slot ofte Hof van Aszendelf, geslecht voor het jaer 1436.
Het Hof ook noch genaemd: misschien om dat het Recht
Hier ook wel-eer den twist der Kermers heeft geslecht. Infra pag. 81.
So plag dan dit geslacht * gevierendeeld het teken
Van Haerlem, en haer Dorp, ten wapen uyt te steken,
In eenen rooden grond een gaende silver paerd:
Waer door die ed'le stam noch huyden is vermaerd.
De dienst/ dien Aszendelf het Haerlemsch Huys door desen * Gequarteleerd.
Door houlijk heeft betoond/ word haer nu weer bewesen: Geslacht vā Renesze
Also het Huys Renes haer ondergang me wreekt/
Nadien ook dese tack hier manlijk oor ontbreekt.

Nikolaes van Renesze, Here van Aszendelf.

Van het Geslacht van Aszendelf.

Had. Iun. Bat. Cap. XIX. A quâ stirpe [Harlemæâ] mutato nomine descendens Assendelfia domus, hæreditatem illam adijt, & insignia in hunc usque diem præfert. Et paulo post: Porrò Assendelfia progenies nominis sui ortum habet à dominio, quod perpetuaria possidet, Assendelfo pago potente & opulento, quem olim ante quingentos annos Aschmannedilf vocitatum scriptumque in codicibus veteribus invenio. *Assendelfia Stirps.* *Assendelfum pagus.*

Van dit geslacht van Haerlem de Stamme van Aszendelf met veranderde name afkomende/ is in dat erf-besit/ ende voerd de wapenen noch op desen dag. Te weten, door houwelijk, ofte gebreck van mans oor van eene lynie van de stamme van Haerlem. Ende daer na: Het Huys van Aszendelf voerd den naem van sijne heerlijkheyd Aszendelf een magtig ende rijk dorp/ dat het erfelijk besit / het welke ik in oude geschreve boekē voor vijf honderd jaerē vinde Aschmannedilf geheten te hebben.

Siet hier dan (hoe't ook sij) mijn Burgers/ en gy mede
Van waer/ en wie gy sijt/ en sit by ons in vrede/
Siet d'oorsprong uwer Stad/ ja siet het oud begin
Met vreugd en herten-lust van uwe Moeder in.
'tWas alles kleyn/ en reyn: ook al't geweld der steden
Die opt de wereld sag in bloey/ en die noch heden
In doen en wesen sijn/ die sijn te samen meest/
Als d'ons ook/ in't begin de grootste niet geweest:
Gelijk van voor-voets af de kinders wasdom krijgen/
En met der tyd in't woud de boomen opwaerts stygen:
So gaet het met de steen. Eerst wast een open vleck/
Versien met wal/ noch muer/ noch diergelijk besteck/
Een Dorp, en heerlijkheyd: maer sijnde na gekomen
Aen't Land en Graeflijkheyd heeft dapper toegenomen:
Voords met een muer omvat/ en met een wal bekleed/
Word Bakenes een Stad, 'tgeen noch Oud Haerlem heet.
Dit is de oude roep. Maer ‡and're willen seggen
Den grond van onse Stad op and'ren oord te leggen/
En evenwel gesticht ontrent des Sparens kant/
Maer op het hoog en droog/ en op het beste land.
De naem Kijk-Bakenes en kan ook 'toude menen
Geen sekerlijk bewijs noch vastigheyd verlenen:
Het wijst maer Bakenes, maer 'tmaekt haer geene stad:
So seyd dan noch 'tgemeyn en 'toude seggen wat.
En waerom sou de Stad sijn Bakenes geheten/
So't Haerlem moste sijn? dat diende me geweten.
Schijnt Bakenes dan niet daer na eerst ingehaeld?
Wie siet de waerheyd hier? ik laet het onbepaeld.
Of sal de Oude Stad, op't lage aengevangen/
Den naem van Bakenes eerst hebben na ontfangen?
Wie iszer die d't weet/ also't ons niemand seyd?
Het sij dan hoe het sij/ ik sie geen vast bescheyd.
So was dan't Graven-hof ook buyten Stad gelegen/
Ja't Raedhuys desgelijkx aen weyden/ ende wegen:
Het eerste kan wel sijn/ maer sluyt het ander me?
Waer is het Raed-huys opt gelegen buyten ste?

Haerlem een Dorp ende Heerlijkheyd der Haerlemmers, vvord eene Stad. Bakenes oud Haerlem. ‡P S. Kijk Bakenes.

Men

Men seyd te met wel wat/ maer 't is van hooren seggen/
Doch wil men't inde schael van grondig oordeel leggen/
So ist maer opgeraept. Een ding krijgt wel een naem/
Maer dickwils ist niet veel/ niet eygen/ niet bequaem.
Kan ook Kijk-Bakenes dien name niet wel dragen/
Om dat de mueren daer na Bakenes toe lagen/
En sagen op dien hoek? Dit sy dan rack/ of mis/
Ik laet het altemael voor't gene dat het is.
De waerheyd leyt so diep in't duystre weg geschoven/
So datmen niet en weet wat dat men sal geloven:
'Tis jammer dat het so met dese dingen gaet/
En dat men't niet en siet/ en datmer maer na slaet.
Dit diend nu ook hier niet vergeten noch verloren/
Dat Koning VVillem hier te Haerlem is geboren:
Die daerom onse Stad veel goeds heeft doen geschien/
En onse burgerij van voorrecht wel versien.
Hy heeft ons aldereerst het burgers recht gegeven/
Ja boven alle steen en burgers hoog doen sweven/
En so sijn eyge Stad/ sijn eyge burgerij
Met alle eer begaefd/ met magt/ en heerschappij.

Haerlem de Geboorte-stad van Koning VVillem.

Haerlem de Geboorte-stad van Koning Willem: ende daerom eerst van hem met burgers recht ende privilegien begaefd.

Vyt tvvee oude geschreve Boeken.

Inden jaere ons Heeren MCCXLV. Willem die viertiende Graeve van Hollant ende inden twintichsten jaere sijnre geboerten uutvercoeren Coeninc der Romeynen bij raede sijnre eedelre luyden heeft hy ghegheven die van Hrlm op die *neghende kalende van der maent December ghenoemt gratioelike vryheeden ende overdraeghende schoenheit der privilegien willende was dat souden burgers hieten ende genoemt syn ende dan selve burghers van Hrlm voir alle die in Hollant insatig waeren ende woenachtich om die voerste eerste wtnementheyt eersaemigher burgherschap/ die die van Hrlm bewijset hebben. Want die selve Coeninc Willem was die van Hrlm gratiolic alsoe dair om want hy in den selven dorpe of stede †sijn beghinsel boertelic nam ende uyttrac mede dairom want hy aldaer ‡omer sijnen eedelen luyden ende joncfrouwen in heymelicheden des boschs ende wildernisse stadelic van sijnen kintschen daegen ende jaeren feestelic gehoort heeft ende *ghesellschap in groeter vroelicheit ende ghenoechten.

*Dat is den 23. Novem. ouden stijl. Op Sinte Clemens dag, binnen Harlem, seggen de Privilegien selfs in de Secretarije onser Stad berustende.
†Sijn beginsel ende uytkomen geboortelijk nam.
‡met.
*geselschapt.

Vytsettingen der Stad Haerlem.
Nu so de Stad ook is uytnemend wel gelegen/
So heeft sy met der tijd een meerder naem gekregen/
En grooter burgery/ en is dan so te met
Door 'twassen van haer volk en poorters uytgeset:

Haerlem Langen tijd de grootste Stad van Holland: nu minder dan Amsterdam.
Sulks dat sy na geen stad in grootheyd heeft geweken/
Maer alle and're selfs ver over 'thoofd gekeken/
En doorgaens overtreft: tot dat Amstelredam
De magtigste der steen haer hier te boven quam.

De Ramen betimmerd.
An. 1610
Ook sijn by onsen tijd/ geen langen tijd geleden/
De Ramen opgebouwd/ een graft daer door gesneden/
Een kerke daer gemaekt/ een toren opgericht/
En menig heerlijk huys getimmerd en gesticht.

Haerlem tvvemael vergroot.
Hoe onse lieve Stad haer mueren heeft gespleten/
Wanneer en hoe vergroot/ en kan men niet wel weten:
Alleen so isser blijk/ en geen gering bescheyd/
Dat onse mueren sijn tot twemael uytgeleyd.
Men kon wat vaster gaen indien wy seker sagen/
Waer dat hier alder eerst de oude mueren lagen/
Of Bakenes dat is/ of eer een and're streek/
Daer 't Hof en 't Raedhuys is/ gelegen by de Beek.

Eerste Vergrotinge.
Komt Bakenes die eer/ so komt ons naest voor ogen/
Dat al de Oude Graft voor eerst sy ingetogen/
En dat de oude Beek die uyt de duynen vliet/
Daer sy de Raekx nu heet/ aen onse mueren stiet.
Of heeft de Beek van-ouds om onse vest gelopen/
So leyd de saek aldus voor ons bescheyden open/
Dat Bakenes daer na voor eerst is ingehaeld/
End' Oude Graft in'trond/ en Haerlem so bepaeld.

Tvvede Vergrotinge.
De tvvede wijst sich selfs/ en daer heeft niemand tegen/
Dat die de selve is so Haerlem is gelegen/
En so de Stad nu is getrocken in het rond:
Dit seg ik/ spreekt de saek so selfs met vollen mond.
Ik wilde dat ik dit wat vaster kon bevesten:
Dat ik niet meer en kan/ dat hou men mij ten besten:
Dat wy niet seker sijn/ dat komt by mij niet toe:
En neemt het ook voor lief dat ik mijn best hier doe,
De sekerheyd hier van is door den tijd vergeten/
Of d'ouders hebben't ons niet duydlijk laten weten/
Of 'tis daer na versloft/ en niet getrou bewaerd/
Of ook door brand vernield/ door ongeval/ en swaerd.

Vande Vytsettingen der Stad Haerlem.

Seker Octroij ofte Vrij-brief van Philips II, de XXXII. Grave van Holl. in Madril gegeven den XXVIII Maert des Jaers M1511. handelende van het afquijten ofte losen der renten staende op de huysen ende erven binnen Haerlem/ inde Secretarije onser Stad berustende/ maekt gewag van tvvee Bepalingen, waer na de renten meerder ofte minder geschat worden/ van wegen de beter ofte slechter gelegenheyd vande huysen/ ende erven. Alwaer de eerste bepalinge gerekend word vande Kraen ende so voord de selve syde alomme streckende langs de Oude Graft so voord rondom komende weder van Bakenesse tot aen de Kraen. Derhalven de tvvede Bepalinge sich voorder streckte tot aende mueren vande Stad.

Had. Iun. Bat. Cap. III. Ditionem autem illorum (Caninefatum scilicet) fines terminasse videtur rivus (Becam nominant) qui civitatis mœnia quondam alluebat, nunc mediam urbem in fori ædisquè primariæ vicinia secans, Sparnum amnem intrat. *De Beek.*

Een rivier schijnt het gebied der Kermers bepaeld te hebben (sy noemense de Beek) de welke eertijds aen de mueren vande Stad spoelde, nu snijdze de Stad by de Markt ende Kerk midden deur/ ende vloeijd in het Sparen.

Vermeerder noch (mijn Stad) en breek upt vijne mueren/
En treck vijn wallen wijd meer als vijn nagebueren/
Klim op/ klim hooger op: en als de nieuwe maen/
Laet daeglijkx meer en meer vijn eer veel hooger gaen.
So wil dan God de Heer met allen swaeren regen
En vollen overvloed van sijnen rijken segen
Voords comen over vy! gelijk men dit vast siet
Dat vy des Heren gunst met allen heyl begiet.
En wie had opt (mijn Stad) wie had dit konnen dromen/
Wie had dit opt gedacht/ dat gy so op soud komen
Na sulk verwoest gestalt (niet eens!) door vuer/ en swaerd?
Ey bloeijt nu voords van God voor sulk verderf bewaerd
O wel-gebouwde Stad en vol aen aen alle sijden!
Gy die dus klaer getuygt de beterschap der tijden/
En desen handel Gods/ dat hy na swart tempeest
En menigvuldig slag sijn kind'ren weer geneest.

Haerlem dickwils afgebrand belegerd ende verwoest.

Brand, Belegeringe, ende Verwoestinge der Stad Haerlem, ende des Landschaps hier ontrent, op veele ende verscheyde tijden.

Int jaer ons Heeren MCCCXLVII, op Sinte Olofs dag was een groote *Brand an. 1347.*

 lastige

lastige brand binnen Haerlem, waer van dat die geheele stede verbrande/ ende daer en was niet gebleven ten was geraekt vanden brande. Holl. Kron. Divis. xxiv. Kap iv.

*f Mccc xLvII. †Stad. Inden jaere ons Heren *McccxxvIII. die †poirte van Haerlem verbrande doirgaende met eenen onlesliken brande/ welke stede in eenre corter stont van eenen vier ten lesten is barnende worden met eenre gruwelike destrueringe ende nedervall mit allen kerken/ bedehusen/ ende capellen/ ende viertien menschen binnen der stede verbrant. ‡Die capelle sekerlike der saliger Maget Marien buten onder die stede als wy hopen by haire hulpe bleef onverbrant. Welke capelle by Willem Coninck der Romeynen gefondeert was ende by Innocentium den vierden oversten bisschop Paeus mit aflaet gracien ende privilegien versiert was ende begavet. Chron. M. S.

‡Ecce fidem catholicam: scilicet.

Brand. an. 1493. *Anno M cccxcIII *Op desen tijd den xx. dag in Iulio was een groote lastigen Brand binnen Haerlem, ende het waeyde seer op desen tijd/ so datter groote weer ende kragt gedaen werd datter niet meer schade en geschiede/ nochtans branden wel acht of negen goeder huysen/ ende was smorgens inden dageraet. Holl. Kron. Divis. xxxI. Kap. Lxxx III.

Land-verwoestinge an. 1132. van Swarte Floris met de Kermers. Holl. Kron. Divis. xII. kap. vIII. op't jaer McxxxII. De Vriesen togen met desen Floris met heyrkragt ende met al die van Kenemerland, ende vervvoesten alle t'Land, ende verbranden alle die oude Sloten ende Kasteelen den Grave van Holland toebehorende tot Haerlem toe.

Oude Holl. Rijm-Kronijk onder Graef Diderick vI.

In't jaer ons Heren min no mee
Elf hondert dertich ende twee. etc.
Graef Diederick had een broeder
Sijns Vaders Kint ende sire moeder,
Die Grave Florens hiet die swerte,
Ende was van fieren Herte,
Welsprekende ende hoesch sere,
Ende staende na der wareit ere. etc.
Die Vriesen senden tot Florens boden,
Ende deden hem haer hulpe noden. etc.
Dus was hy met hem een jaer,
Sinen broeder se ende swaer,
En hy dede daer toe sinen lande
Waer hy mochte schade ende schande. etc.

Daer

Daer quamen si met gewapender hant
Beide bi water en op't lant
So machtich dat den Grave dochte,
Dat hise werweren niet en mochte.
Ende brochten Florens wien lief of leet
Al te Haerlem toe geleet.
En hebben ts Heren huse verbrant,
Waer so si stonden in Kenemerlant,
Die waren der ouden Graven. etc.

Holl Kron. divis xix. Kap. viii. opt jaer MCCLXVIII. Ende also Grave Floris noch jong was/ so sijn die Kermers opgestaen tegen den Edelen/ ende hebben met grooter vermetelheyd veele Sloten, Burgen, Kasteelen, ende Huysen der Edelen met grooter verwoedheyd neder gevvorpen, ende verdestrueerd. Ende die Edele mannen Ridderen ende knechten sijn gekomen/ ende hebben hen gebergd in die Stede van Haerlem, op dat sy aldaer dat verwoede ende ongetemde volk stoutelick mogten wederstaen. Item an. 1268. van de Kermers.

Daer na: Ende aldus by rade van Gijsbrecht van Aemstel/ vergaderden die Kermers alle haer volk by een/ ende keerden weder in Kermerland/ ende als sy quamen by Haerlem, beleyde sy die stede/ ende bestormde die sonder ophouden met schieten ende werpen van steenen/ also dat sy veele luyden met haeren schutten ende slingeren ter dood toe quetsten. Ende die Poorters metten Edelen die daer in geweken waren weerden hen vromelik ende beschermden die stede stoutelicken met schieten ende werpen van steenen. etc. Belegeringe der stad Haerlem vande selve op den selven tijd

Holl. Kron. Divis. XXVIII. Kap. XXXV. Opten vierden dag van Aprille in 't selve jaer van XXXVI. vergaderde Vrouwe Iacoba een groot heyr van volk uyt der Stad van Utrecht/ vander Goude/ Schoonhoven/ ende Oudewater/ende is met schepen gevaren tot Heemstede by Haerlem/ ende van daer opten selven dage quam al dat heyr voor Haerlem, ende beleyden die stede/ ende daer quam mede Jonkheer Willem van Brederode metten Kermers/ ende die van Alkmaer/ ende beleyden ook die stede met Vrou Jacoba. Die van Haerlem die dit over-lange tijd wel te voren wisten/ hadden by hen doen komen Jonkheer Jakob van Gaesbeek Stedehouder/ ende Heer Roeland van Uytkerken met veele vroome wapentuers om de stede te bewaren. Die van Haerlem hadden af doen houwen alle dat boschagie, ende boomgaerden die ontrent haer stede stonden, op dat sy daer uyt geen schade en souden lijden van die van buyten/ die stede bleef gesloten / ende die poorters metten anderen vreemden zoudeniers bereyden hen om Item van Vrouwe Iacoba XXVIII. Gr. van Holl. an. 1436.

die dan buyten vromelick te wederstaen. Die van buyten verbranden alle de huysen ende die molens die buyten der stede stonden, ende die Kermers branden al de voorstede buyten de Kruyzpoorte ende de S. Ianspoorte. Daer en boven so en ruste dat heyr niet te schieten nacht ende dag buszen ende vier-pylen in die stede om die te winnen / maer die poorters ende andere weerden hen vromelick/ende keerden haer vijanden vanden mueren ende toornen met buszen ende bogen / ende met menigerley instrumenten / andere stonden stadelick op die mueren bereyd met water om den brand te leschen die daer geviel van't inschieten van den vierigen pylen.

Stads ende Lands verderf vã het Kasen-broods volk, anno 1492.

Holl, Kron, Divis. XXXI, Kap. LXXVI. Inden jaer MCCCCXCII, den derden dag in den Meije, als des heylig Kruyz dag / des avonds ontrent acht uren, sijn die van Alkmaer met sommige uyt Noord-holland voor die Stad van Haerlem gekomen, met een groote menigte / want sy terstond na dat die Stad-houder ontrent Alkmaer geweest hadde/weder van nieuwes een vergaderinge van volk maekten/ verduchtende datze noch overvallen souden worden/ ende begeerden binnen die stede te wesen. Die Overste ende Regenten van der stad metten rijkdomme ende Vroedschappe concludeerden ende sloten eendrachtelick dat menſe om alle best willen niet in laten en soude / om die stad in geene rebellighejd noch in meerder last te brengen / ende dit werd dus openlijk van der Stad-huys gekondigd. Ende die Heren hielden sprack met hen buyten der stede / ende lietense daer buyten blijven / ende en woudense niet in-laten. Maer terstond als die Heren binnen waren / ende die poorten gesloten hadden / so sijn enige gekomen van binnen / ende sloegen de Kruyz-poorte met magt op, ende lieten inkomen alle die inkomen wouden. Ende dese Kenemers oft Kasen-broods-volk hebben terstond groot aenval gekregen van die van binnen / want men altijd veel luyden vind die tot een qualick-varen ende destructie van eender goeder stad wel bereyd ende geneygd sijn/ ende quamen gedringen na die markt toe / daer een grooten hoop van den besten ende Oversten van der Stad vergaderd stonden / ende sijn sommige van desen uyt vreesen/niet wetende waer te vlien/ op dat Stad-huys gelopen/ ende sloten dat vast na hen toe. Die ander dit siende liepen na dat Stad-huys toe, ende sloegen die deuren met bijlen ende hameren aen stucken, ende schoten met klovenjers / ende worpen so vreeslicken met steenen dat niemand een hoofd uyt-steken en dorst / ende deden veel weers om op dat Stad-huys te wesen. Die ander ontrent veertig daer op wesende dit merkende / ende siende datze geen weer by hen en hadden / ende dat hen niemand te ontzet eñ hulpe en quam/ hebben sy begeerd sprake met hen te houden/ende hen op geleyde ende gelove behouden 'tlijfs dat huys te openen: daer sy in consenteerden/ende beloofden hen niet te misdoen. Eñ in deser maniere ende op goeder geloven deden sy dat Stad-huys open/ daer sy terstond met grooter menigten op liepen/eñ

vreesden

brзeesden veel poorters dood te slaen/ ende sloegen met grooter nijdigheyd ende verwoedheyd ter dood Klaes van Ruyven Schout vander Stad van Haerlem, ende een Schepen van der Stad genoemd Pieter Thomasz. ende sijnen broeder Andries Thomaszoon, ende was des avonds tusschē acht ende negen uren. Ende des nachts hebben die sommige / ende waren meest van binnen der Stad woonachtig / veel onstuers ende woestichepds bedreven/ ende liepen in der grooter luyden huysen, ende maekten't seer lelicken, slaende in stucken al dat sy binnen den huyse vonden, van bedden, stoelen, ende banken, ende hebben't ook uyten huyse genomen, ende t'huyswaert gebrogt al dat hen diende, der luyden brieven gescheurd,ende die segelen afgetogen, ende groote onprofijtelijke schade gedaen: Ende desgelijks op het Stadhuys, daer sy al die sloten opsloegen, ook die Tresoriers kamer, ende der wees-kinderen kiste, daer sy veel schaden van brieven, quitancien, registeren, eñ in anderen dingen deden, dat sy met allen recht ende reden / indien't iemand van buyten hadde gedaen ende bedreven/ gekeerd souden hebben: Also dat niemand van namen binnen syn selfs huyse blijven en dorste om der grooter onsturigheyds ende verwoedheyds willen/ende hebben hen verborgen gehad tot des anderen dages dat die hetten over was. Eñ des anderen dages worden vier Kapiteynen gemaekt die elkx dertig mannen onder hen hadden/ om voord meer alle quaed ende oploop te beschutten/ also datter gekondigd werd / wie dat verborgen was dat hy te voorschijn komen soude/ datmense geleyen soude. Ook werder gekondigd / wie datter enige goeden genomen/ geroofd/ ende geplonderd hadde/dat hy die te voorschijn soude brengen/op die verbeurnis van sijn lijf/ eñ daer werd een galge op't Sand geset om die quaden ende rebellen te kastijen.

Kap. LXXVII. Dit aldus binnen der stede geschied wesende / so sijn alle dage binnen der Stede van Haerlem groot volk uyt Noord-Holland gekomen ende toegevallen/ende maekten groote gereedschap om voord te trecken/ eñ hebben die beste ende eerbaerste mannen vander stede daer toe gedwongen om met hen voor die Stede van Leyden te trecken.

Daer na: so sijn dan dit volk metten banier van Haerlem ende van Alkmaer / boven drie duysend stark wesende / op den VIII. dag van Meije uytter Stede van Haerlem getogen / ontrent vijf uren in den avond/ende quamen tot Noordwijk in't dorp daer sy des selven nachts bleven. Ende des anderen daegs ontrent middage quamen sy voor die stede van Leyden/ ende vielen terstond gelijk aen dat block-huys/ ende wonnent vechtender-hand.

Daer na: Als dit volk aldus gescheyden was / so bleven noch sommige van de Kenemers binnen Haerlem/ende sonderlinge die van Alkmaer / want sy uytter stede niet en wouden / verduchtende dat sy niet weder binnen komen en souden. Ende binnen desen tijden heeft die * Hertoge van Sassen groot volk van wapenen in den landen van Holland *Aelbrecht van Sassen.*

Stadhouder Generaeluyt den naem vā Maximiliaē Roomsch Koning, als Voogd, ende sijnen Sone Philips de II Graef van Holland: de welke dan geen voogd vādē Graef, veel min Graef selfs, maer alleen Stadhouder sijnde, in Holland seer wredelijk heerschte, eñ de ingesetene door swaere onverdragelijke schattingē persste, ende uytputte. Siet het lxxxj. Kap.

Holland gesonden/ ende quamen in't dorp van Noordwijk/ daer sy veel onsturicheydts bedreven/ ende quamen voord te Sandvoort daer sy die kerk ende 'theele dorp beroofden, ende namen veel beesten ende gevangen ontrent Haerlem tot Tetroede toe, ende sijn aldus voord-gegaen met ten roof na dat groote dorp van die Beverwijk omme dat in te nemen: ende die van Beverwijk stelden hen ter weer al te vromelicken/ menende dat volk ende knechten uyt te keren/ eñ te rugge drijven/ maer die knechten vielen ende stonden malkanderen so vromelicken by/ eñ dat sy in grooter getalen ende menigten waren/ dat sy't daer tegen niet houden en mogten/ ende wonnen hen dat dorp met kragt ende stormender hand af/ ende sloegen in die hetten veele van den ingeseten dood, ende maekten't seer schandelicken, want sy plonderden ende pilgeerden dat dorp nemende al datter was, ende alle 'tman-volk datter te lijve gebleven was, ende niet ontkomen, worden gevangen, ende swaerlick geranzoeneerd, ende geschat, daer dat dorp alte grotelicken by verarmd ende bedorven werd: ende dese knechten hebben hen daer gebolwerkt ende stark gemaekt om daer te blijven. Dit werk dus hangende heeft hem die Stede van Haerlem in groote last bevonden te wesen, aengesien dat sy van den opsette niet en waren, ende seer gaerne tuschen beyden stille geseten hadden, hadden die sommige gedaen die de poorten opsloegen, eñ den Oversten vander Stede daer toe dwongen om dese rebelligheyd aen te nemen. So ist so verde gekomen datmen binnen der stede ontbodē heeft vreēde knechten te komen/ alst geschiede/ ende quamen in grooter menigten om dese knechten in die Beverwijk te wederstaen. Ende kortg hier na is die Hertoge van Sassen selver in Holland gekomen / ende quam in den Hage. Die Stede van Haerlem schickten haer gedeputeerden eerbaere notabele mannen aen hem/ om geleyde te mogen hebben/ ende met hem te spreken/'t welk also geschiede/ eñ quamen inden Hage/ ende tracteerden also dat hy die stede in †gratien nam/ behoudelijk so woude hy in die stede wesen om den goeden te beschermen/ ende den quaden ende rebellen te corrigeren. Aldus so werdet geordineert dat hy binnen der Stede van Haerlem komen soude met gemoede eñ vriendschappe/ daer die Kenemers met die van Alkmaer/ ende meer ander binnen Haerlem niet wel in te vreden en waren/ overmits dat sy meer quaeds verduchtende waren.

†Duc d Alfs genade, ende trouwe.

Daer na: Daer na opten xv. dag van Meye quamen die knechten uytten Beverwijk door 'tdorp van Velsen, ende plonderden dat, ende voort tot Schotan, ende tot voor die poorten van Haerlem, ende staken dat vier inde huysen ende namen mede al dat sy dragen mogten, ende roofden koeijen, paerden, ende schapen, ende drevense weg ende verkoftense, ende gaven goeden koop. Die van Haerlem dit merkende waren seer bevaen omme dat die knechten aldus begonnen te barnen / ende enige goede mannen tracteerden seer naerstelick van der Stede van Haerlems wegen/ als dattet geordineerd was om alle best willen/ ende om

die

die Stede van Haerlem te bet te ontlasten/ dat alle vreemde gasten/ te voeten die upt Kermer-land binnen Haerlem lagen metten anderen uptlteren knechten/ upt die stede gaen moesten / ende dit werd aldus metten klocke afgelupd/ende gekondigd/daer die Kenemers niet wel in te vreden en waren / dat sy aldus die stede rupmen moesten. Ook waren der veel knechten uptten lande van Gelre ende van Kleve gekomen die ontrent die stede lagen / ende gaerne binnen geweest hadden/om zoudye te winnen/maer alsoo't in state van tracteren was om ten papse te komen/ so en werden sy niet ingelaten. Des anderen daghes quam die Hertoge van Sassen / ende werd van alden geestelickhepd ende van de Vier-biddende Orden met processien met grooter eren inne gehaeld / ende die poorters quamen al in swarten gekleed volgende die processie/ende vielen hem te voet/presenterende die sleutelen van der stede. Ende alle die gene die binnen der stede waren/ ende die poorten aldus op-geslegen andere veel onsturichepds bedreven hadden/ ende den goeden lupden 'thaer ontnomen ende beroofd hadden/ liepen alle te samen uptter stede eer dat de Hertoge quam. Ende terstond werd een galge ende een schavot op't Sand gemaekt om correctie te doen / ende veel poorters waren op dit pas uptter stede gegaen om der twedragt willen die binnen der stede was/ duchtende geslagen te worden/ende worden al te samen weder ingeboden te komen op die verbeurtnissen van haer goedē/die veel weder in quamen. Maer die principaele die de poorten op-geslagen/ ende die onsturichepd des nachts als sy die poorte op-sloegen bedreven hadden / liepen weg/ want henlupden/ende alle die gene die in die stede niet blijven en wouden van vrese haer lijf te verliesen gelepde gegeven was bij upt de Stad te gaen eer de Hertoge binnen quam. Ende dit feyt van die poorte op te slaen heeft die van Haerlem in grooten lasten gebragt, want sy den Hertoge van stonden aen geven moesten tot emende voor haeren misdaed ende rebelheden XXXVII M. Andries guldens, also dat die poorters haer silveren schalen, koppen, lepelen, ende andere kleynooden ende juweelen uptter Stad-huys brogten, overmits dat sy so veel gelds niet en hadden te geven, daer elk op geset was, dwelk deerlick was om te sien, aengesien dattet een neringloose stede is, ende die poorters niet en wonnen van geenen dingen. Ende die rentenaer kreeg quaede betalinge, ende so veel te quaeder om dattet ontrent Haerlem al afgebrand was, ende alle die beesten tusschen Haerlem ende Alkmaer geroofd waren, ende 'tvolk meest dood gelegen ende gevangen waren, dien hen selven svvaerlick kopen moesten, daer sy luttel tegen hadden, vvantet hen al benomen vvas dat sy vveg dragen mogten ende verkoftent ende gaven goeden koop.

Kap. LXXVIII. Op dese tijd moesten die van Haerlem haer bannier, * privilegien ende handvesten voor den Hertoge brengen, die hy na hem genomen heeft, allegerende dat sy die verbeurd hadden, ende niet meer gebruyken en mogten. Ook worden op dese tijd veele dagvaer- *Van Karel V. weder gegeven.

den binnen Haerlem gehouden van den anderen steden van Holland/ ende die steden van Holland hebben laten die goede Stede van Haerlem niet voor-gestaen in haer ongeval, * maer meer hinderlick gevveest dan behulpelick, alst dickvvils gebeurd, dat die eene om des anderen qualickvaren lacht, ende hem daer in verblijd, dat nochtans so niet en behoord. Eñ in't leste vanden Meye-maend heeft die Hertoge een groot swaer Block-huys doen maken binnen der stede tot bewaernisze vander selver stede/ daer hy die stede mede dwingen mogt indien sy voord meer rebelleerden/ ende dit werd geordineerd ende gemaekt in der Schutters hoven, daer die selve hoven ende andere boomgaerden mede bedorven vvorden.

* Vyt eenen ouden pick. Siet lxij. lxxxj. lxxxv Kap.

Daer na: Opten lesten dag van Meye heeft die Hertoge eenen Schout binnen der stede geset: ende daer toe Burgemeesters/Schepenen/Tresoriers / ende andere Officieren die haeren eed opten selven dag deden / ende dese veranderinge ende mutatie geschiede overmits dat hy die stede van Haerlem haer privilegien ende handvesten benomen hadde.

Daer na: Ende op dese tijd werd al by wijlen justicie gedaen binnen Haerlem/ van den genen die de poorte opgeslagen hadden/ eñ die van't opzet wisten / ende ook van den genen die des nachts groote onstuichepd binnen der luyden huysen bedreven hadden.

Kap. Lxxix. Hier na opten achten dag van Junio is die Hertoge van Sassen uyt Haerlem getogen/ ende des selven nachts so sijn alle die buszen groot ende kleyn die der stede toe-behoorden vveg gevoerd, want terstond als die Hertoge binnen Haerlem quam/worden alle die buszen die omme die stede in de poorten/ toornen/ende aen die mueren lagen/ van haer plaetze genomen/ ende voor dat Stad-huys gebrogt/ die daer na in't Block-huys gevoerd worden/ ende van daer uytter stede. Ook moesten die poorteren alle haer harnas ende geweer geheel ende al opter Stad-huys brengen / eer die Hertoge in der stede quam/ eñ doe die Hertoge weder uytter stad getogen was/ doen haelde elk sijn wapenen weder / ende die Hertoge is met al sijn volk uyt Haerlem ende uyt Noordholland ende Kenemer-land getogen na Seland.

Dese Oploop van het Kasen-broods-Volk Word alhier in de Kerk in een glas aldus Vertoond.

Als men negentig twee duysend vier honderd teld'
Den derden Mey ook me sijn haestig met geweld
De poorten van Haerlem oproerig opgeslagen
Van 't Kasen-broods-volk stout, dat uyt Noord-holland quam,
'Twelk Klaes van Ruyven Schout haest met sijn dood vernam,
VVaer af van ouds dit glas ons seker deed gewagen.

Wat

Wat heeft ook onse Stad/ noch by verscher gedachtenisze/ in den jare 1572. ende 1573. inde laetste strenge Belegeringe vande Spaenschen onder don Frederico à Toledo, Sone van Ferdinandus/ Hertog van Alba/ niet wel voornamelijk uytgestaen/ ende geleden: waer van wy hier na in dit werk spreken sullen? Besiet de Historien van dien tijd. Belegeringe der Stad van de Spaenschen an. 1572. ende 1573.

Korts daer na inden jare 1576. den 23 Octob. werde de Stad in eenen grooten storm uyt den Noord-oosten/ vande Hoogduytsche Soldaten/ die hier in garnisoen lagen/ door hun brezelijk stoken in hun wachthuys by het Slepers-hoofd/ genoegzaem moedwillig aengesteken: waer door 449 huysen verbrand ende vernield werden/ behalven S. Elisabeths Gasthuys, S. Gangolfs Kerke, S. Maertens Hofken, ende 't Barvoete-Susteren-Klooster. Memorien van dien tijd. Brand an. 1576.

Pieter Bor in sijn Negende Boek vande Nederlandsche Oorlogen.

Binnen de Stad Haerlem in Holland hebben de Hoogduytschen aldaer in garnisoen leggende in haer wachthuys staende dicht by het Sparen daer den Anker uything sitten drinken/ ende vol ende dronké sijnde quam ofte door versuymenisze ofte moedwille het wachthuys aen brand/ ende deur dien het sterk uyt den *Noord-westen waeyde/ ende de wind sich meer ende meer verhief/ so branden daer in korter stond, ontrent vijf honderd huysen af, 'twelk een groote ellende veroorsaekte onder de arme uytgeputte burgerije/ bysonder over de gene die dit ongeluck overquam/ want de brand snel voordging dat sy weynig van haer meublen konden bergen/ ende het liet sich aensien als of de geheele stad afgebrand soude hebben. De schade van de gebrande huysen is geestimeerd geweest op meer als vier honderd duysend guldens.

*Noord oosten.

Den drIe en tVVIntIChsten Van OCtober
VVas tot HaerLeM de VreVChde sober:
VVant het VIer heeft VersLonden
BII VIIf honderd hVIIsen In Corter stonden.

Hoe volkrijk is de Stad/ by datze plag te wesen!
Met nering overschud/ en dapper opgeresen!
Als God het volk hier sond als gras/ en als het sand/
Wanneer hy hier sijn woord en kerke heeft geplant.

Bloeijende segen der Stad Haerlem.

Tegenwoordige Segeninge der Stad Haerlem.

Vyt oude ende nieuvve Memorien.

Als inden jaere 1545. de tvvede-tiende penning van alle koopmanschappen ende goederen by die van Holland ingewilligd was/ werden alhier te Haerlem maer ses kooplupden gevonden dewelke 89 guld. 4 stuy.

stuy. opbragten.

So bragt ook de tvvede-tiende Penning vande hueren vande huysen in dē selven jare alhier te Haerlem niet meer op dan 931 guld. 13 stuy. 3 pen.

Wat brengt nu daerentegens/ ik en segge niet de twede-tiende/ dat is de twintigste/ maer de duysendste penning; ende wat de verpondinge der huysen alhier wel op! Ik swyge noch vande andere schattingen. Als onlangs inden jare 1622. het Hoofd-geld by de E. H. M. Heren Staeten van Holland beraemd ende goedgevonden was/ syn al hier te Haerlem 39455 hoofden bevonden: ende inde 36 Dorpen onder onse Stad gelegen 30150; te samen 69605.

Rente-meesters der Stad Haerlem.

Abraham de Blocq, Ontfanger der gemeyne Lands middelen over de Stad ende het Quartier van Haerlem.

Iohan Kolterman, Rentemeester van Kermerland.

Iillis de VVild, Ontfanger van den duysendsten penning.

Gerard van Teylingen, Tresorier der Stad Haerlem.

Iohan de VVael, Rentemeester vande Geestelyke goederen.

Lukas Sebastiaensz. Ontfanger vande verpondinge der Huysen inde Stad/ ende den Vrydom van dien.

Verheft dan 'tsaem uw hert/ verheft hier uwe ogen/
En siet hoe wy van God/ hoe wy syn opgetogen/
Doorloopt ons oud verdriet/ en denkt dan/ en beschout/
Hoe nu de Heer ons huys in alle weelde houd.
Ja denckt te recht hoe hoog de volgewasze stroomen
Van Godes segening ons hebben opgenomen/
En drenken onse Stad met alderhande goed
Met on-gemete maet/ en diepen overvloed.
En wie toch sal alhier sich willen dit beroemen
Een sulken rykdom Gods doorgrondelyk te noemen?
Gods goedheyd over ons heeft eynde/ noch getal.
Wel 'tvolk dat maer den Heer weer dankbaer wesen sal!
Het was dan noch wel-eer/ en in voorlede dagen/
Vry beter als het is/ als al de steden klagen/
En als het gansche land dat ook bekennen moet.
Maer (lieve!) is het niet de sonde die dit doet?
Wilt dan des Heren woord en heyl'ge vrees betrachten/
En met een meerder vlyt op syne wegen achten/
En wand'len so voor God. In Godes hooge hand
Bestaet het goed en 'tquaed van 'tlieve Vaderland.

Wy

Wy sijn van ouds vermaerd veel honderd jaer geleden/
En over al geteld met onse rijkste steden/
En sijn door onse magt/ en inkoop/ ende vent/
Voor eene Koop-stad ook voor langen tijd bekend.
En sijn wy dies berucht voor veele lange jaeren/
En doe wy nergens na so groot en magtig waren/
Hoe sijn wy nu daer voor gehouden/ en geeerd/
Nu onse Koopmanschap so dapper is vermeerd?

Haerlem eene oude vermaerde koop-stad.

Haerlem van ouds eene vermaerde Koop-stad.

Oude Brieven ende Registers getuygen dat van oude tijden in alle saken den Koop-handel betreffende/ de Steden van Haerlem, Delf/ Leyden/ Amsterdam/ ende Briele tot dien eynde sijn verschreven/ eñ bij een geroepen.

Wanneer inden jare 1439. de Landen eenen krijg tegens die van Hamburg wilden aennemen/ sijn gemelde vijf steden tot dien eynde vergaderd.

Inden jare 1457. hebben die van Lubeck aende genoemde vijf steden geschreven van wegen seker geschil over de Koopmanschappen.

Videatur quoq; Crantzius circà annum 1440. Sax Lib. XI. Cap. XXIX.

So heeft ook onse Stad/ van-ouds/ voor alle steden/
Den Grafelijken eysch/ de Grafelijke beden/
Naer haere meeste bloey/ naer haere meeste magt/
De meeste vande steen/ wel aldermeest volbragt.

Ende de magtigste der Holläd sche Stedē.

Haerlem van-ouds de rijkste der Hollandsche Steden.

Als inden jare 1426. ten tijde van Hertog Philips van Borgondien eñ Vrou Jacoba Grav. van Holl. eene Settinge ofte Schattinge gedaen was van 30000 schilden op te brengen om 500 man te wapenē/ sijnde van des Heeren wegen Kapiteyn de Here van Liledam: so werde de Stad van Haerlem de eerste geset op 5000 schilden/ die sy den Here Tresorier van Holland/ Seland/ ende Vrieslandt den Here Boudijn van Zweeten geheel betaeld heeft: ende de andere Steden werden ter dier tijd naer dese taxe van Haerlem ongelijk minder geset/ en geschat/ als Delf op 4250. Leyden 3500. Amsterdam 3000. Rotterdam 1250. ende andere voordaen naer haere magt/ ende grote, Oude Registers.

Ik tre wat nader toe/ en wil de Stad beschrijven/
En binnen het begrijp van haere mueren blyven/

Binnen-Stads gelegenheyd

En spreken daer van haer/ en haer gestaltenis/
En seggen wat in haer al groots te vinden is.
Straten. Men siet de Straten hier/ seer schoon/ en breed/ met hopen
Op't Kerkhof ende Markt in een en t'samen lopen:
Sy sluyten op malkaer/ en passen als een bus/
En komen daer te gaer als met een minne-kus.
Die wy verschepde meer seer schoone wyde plecken
Vervvelf. Osze-Markt. Kroft. Van Markten in't begryp heurs loops noch in sien trecken/
't Vervvelf, en Osze-Markt, en Kroft: de laetste twee
Ten koop voornementlyk geeygend van het vee.
En wat de Markt belangt/ wie sag opt diergelijken/
Markt-veld, 'tSand genoemd. So treflyk/ en so ruym? waer rondom staet te kyken
's Stads magtigste gesticht/ der Heren trotz Paleys/
De groote stoute Kerk/ en Hal van vis/ en vleys.
Daer toe een goed getal van magtige gebouwen/
Uytnemend op syn ouds/ als yemand kan aenschouwen/
Gelyk dan allezins/ en waer gy dy ook wend/
Hier meest de Huysen syn beknopt en schoon bekend/
Huysen. De Gevels wel gemaekt/ en net/ en hoog verheven/
Gevels. En zierelyk besneen/ ook is nau iets gebleven
Dat langer niet en deugd/ gy siet geen ouden bras/
En vind een prinzen-hof daer voor-tyds riet-dak was.
Hard-dak. Het harde dak is goed om vuer en brand te myden/
En d'uytgeslage vlam haer voedzel af te snyden/
En haeren woesten loop: g'lyk Haerlem dan wel meest
Voor desen menigmael so is besocht geweest.
Gemeyne Gebouvvē Kom tot 't Gemeyn Gebou, kom tot de hooge kerken/
En torens hemel-steyl/ en and're stoute werken
Van groote konst en kost/ en stucken van geweld:
En hoor eens wat men al van onse Kerk verteld:
Het is een magtig vat, het welk met synen toren
Groote Kerk. En ongemeten kap de locht schynt door te boren/
En dreygd het firmament/ en watter in en op/
Gesaeyde sterren syn met synen steylen top.
O roem van onse Stad! o kroon van onse Landen!
O alderstoutst gesticht gemaekt van menschen handen!
O wonder hoe het is van menschen voortgebragt!
Ja wonder hoe het is van menschen opt bedacht!
'k Heb ook so wat besocht/ en mede door-gelopen
Veel landen ende steen/ en wel gesien met hopen
Veel kerken wel geboud: maer geen so kloeken vat,
So luchtig en so schoon, en dat een Toren had
Toren. So swaer recht boven op, gesteld op vier de binnen-
Pylaeren vande kerk/ en op den top/ en tinnen/

Die met sijn fondament/ en met sijn ruyme plat
De rugge vande kerk so in haer hoeken vat;
Noch ook so Overvvelfd; noch op een hoop Pylaeren
So grof en dick geboud als of't selfs kerken waren:
En kom hier wie gy wilt/ en toon ons diergelijk
In alles/ so gy kont/ in't gansche Christen-rijk.

Welfzel. Pylaeren.

Vande Groote Kerk, Sinte Bavey genoemd.

Had. Iun. in Harlem. Bat. Cap. XVII. Templum habet architectorum judicio celeberrimum, pulcherrimumquè opus, firmissimis innixum columnis, fornice laqueatâ ex intestinâ materiâ, quod spatioso & quadrato imminet foro.

Haerlem heeft eene Kerke naer het oordeel der Fabrijken een seer vermaerd ende heerlijk werk/ staende op seer vaste pylaeren/ 't verhemeld verwelfd eñ doorvlochten van ingeleyde stoffe/ tegens over een ruym ende vierkant markt-veld.

Wanneer dese Kerke is begonnen te stichten/ en hebbe ik nergens konnen vinden: alleen verhaeld Petrus Montanus in sijne Byvoegzelen tot Guiccardin, datze in't jaer 1472. is voltrocken. Hy seyd aldus: Dese Stad metter tijd meer ende meer aenwaszende/ so is aldaer eenen heerlijken Tempel gesticht/ ter eren van Sint Baven/ de welcke volmaekt is geweest in het jaer 1472. door hulpe van Hertog Aelbrecht van Beyeren/ verwervende vanden Paus Bonifacio groote aflaten/ verbreyd door al het land. Waer door uyt alle hoeken des lands een groote menigte van volke tot Haerlem alle jare Sondaegs na Pinxsteren overquam om aflaet te verdienen/ ende mildelijk tot opbouwinge des voorseyden Tempels te contribueren: de welke groot profijt inbrogten.

Dit is de summa des alder volkomelijkste aflaet van pijne ende van schuld, als die originele Pauslijke Bulle, van onsen alderheyligste Vader Bonifacius de negende, Sixtus de vierde, ende Innocentius de achtste inhoudende sijn.



Inden eersten alle Kersten gelovige menschen die met warachtigen berouwe gebiecht sijn versoekende die Prochie-kerke van Haerlem/ leggende in't Bisdom van Utrecht op den eersten Sondag na Pinxteren vanden eenē Vesper tot den anderen Vesper nu besloten devotelijk den selfde Kerke jaerlijkx visiteren/ ende tot reparatie eñ conser-

Quæ mica hic Christianismi? 1. *Ioh.* 1. 7. *Sic mundus vult decipi.* 2 *Thes.* 2. 11. 12.

conservatie ofte timmeringe haer behulpelijke hand sijn te pkende/ verdienen volkomen aflaet van alle sonden/ gelijkerwijs als die gene verwerven die jaerlijkx op den eersten ende anderen dag in Augusto onser liever Vrouwe Kerke in Portiuncula geheten vande Engelen buyten de mueren van Aszijs welke aflaeten die heyligste Vader Franciscus van God Almagtig verworven heeft.

Item op dat alle Kristen gelovige menschen mannen ende vrouwen jong ende oud te beter expediten mogen hebben/ so hebbe gegond ende gegeven magt onse alreheyligste Vader bove genoemd/ dat die Rector vande Prochi-kerke van Haerlem sal mogen setten also veel Biechtvaderen/ geestelijke ende waerlijke als hem van nood sal donken te wesen/ die twee ofte drie dagen voor den eersten sondag na Pinxsteren ende ook op den selven sondag den Cristen gelovige menschen die dat aflaet verdienen willen van Pauselijke magt absolverē eñ ontbinden moge van alle sondē/ overtredinge/ versupmentsze/ eñ breukē/ hoe die wesen moge/ alwaren sy also datmen den heyligen Stoel tot Romen daerom versoeken moste/ ende daer voor salige penitentie setten/ uytgesonderd alleen die sake die onthouden sijn indie bulle diemen plag te publiceren inden dag des Avondmaels ons Heren.

Item so mogen dese Biechtvaderen aldus geordineerd van den Rector vande Prochi-kerke van Haerlem twee ofte drie dagen voor den eersten sondag van Pinxsteren ende ook op den selfden sondag den Christen-gelovige menschen uyt Pauslijker magt te absolveren ende ontbinden van alle haere sonden als voorschreven staet niet alleen inder Prochi-kerke voorsz. in haerē ommegang/ mer ook moge sy dat doen door alle de gansche Prochie.

Item so moge dese Biechtvaderen ook alle beloften ende bevaerden die die menschen geloofd mogen hebben veewandelen in andere goedertieren werken/ uytgenomen bevaerden te Jerusalem/ tot St. Peters ende Pauwels te Romen/ ende tot den Apostel Gods Sinte Jakob in Compostella/ ende ook uytgenomē die geloften van geestelijke orden aen te nemen.

Item uyt sonderlinge magt van onsen alreheyligste Vader Clemens de vijfste so magmen tot timmeringe vande Prochi-kerke van Haerlem geven alle gevonden goeden/ geroofde goeden/ of onbehoorlijke gekregen/ sonder eenig restitutie oft wederkeringe te doen/ also verre alsmen den rechten erfgenaem niet en weten.

Item noch vanden selfden Paus Clemens de vijfste is gegond den Prochi-kerke van Haerlem/ dat so wie den selfde Prochi-kerke van Haerlem te hulpe comt met aelmiszen uyt sijns selfs goeden die hem God verleend heeft/ of die den selfde Kerke jaerlijkx doet enige weldaed/ verdiend uyt den stoel van Romen quijtscheldinge des sevenden deels vande ingesettet penitentien/ ende noch daerboven een jaer ende xl. dagen.

Die Historie van den aflaet datter is in onser Vrouwe Kerke de Angelis of de Portiuncula, buyten die muezen van Aszijs also genoemd.



Ennelijk sij allen Kersten menschen die desen brief sullen lesen of hoozen lesen dat de Paus Honozius die derde alsa geheten/ heeft gegeven aflaet van alle sonden alle den genen die met berouwe ende wel gebiecht besoeken de Kerke van Onser Vzouwen de Angelis voorsz. op den eerstē dag in die Oogstmaend van die een Vesper tot den anderen inbesloten jaerlijkx durende eeuwelijk. Mer dat gy mogt weten waerom dat die Paus alsulken grooten gracien in die voorsz. Kerke heeft gegeven/ so suldij aenmerken de sake/ want sonder sake en geeft die Paus alsulke grooten aflaet niet tot geen steden of plaetzen/ die sake dan waerom dat die Paus dat groote aflaet daer gegeven heeft is dese: In dien tijden doe die heylige man Franciscus die Kerke van Onser Lieve Vrouwen d' Angelis wederomme gemaekt hadde die te vozen vervallen lag/ ende hy uyt sonderlinge devotien ende yverighepd een celle getimmerd hadde by die Kerke voorsz. om daer vieriglijken aen te roepen Gode van Hemelrijke/ ende Mariam sijnre waerde Moeder/ Koninginne der Engelen: So gebeurdet op eene nacht als Franciscus was in sijne vierige gebeden/ dat hem geopenbaerd werd hoe dat Jesus onse Here ende sijn lieve Moeder ware gekomen in die voorsz. Kerke/ terstond is Franciscus opgestaen vervold met den geestelijke blijdschap/ ende getreden in die kerke/ ende als hy sag onse Here Jesus/ met een groote schare der Engelen/ ende sijn waerde Moeder aē sijnre sijde/ viel hy neder ter aerde/ met groote reverentie aenbad hy Jesus onsen Here/ ende sijne waerde moeder Mariam. Doe sprack Jesus tot Franciscum/ ende seyde: Francisce Broeder/ bid om een bede van mijn/ tot saligheyd der menschen/ ende ter ere Gods/ ik salse u geven. Siet doe begeerde Franciscus van onse lieve Here dat hy woude geven aflaet van alle sonden alle den genen die met berouwe van haer sonden in die kerke voorsz. quamen. Onse lieve Here heeft sijn gebed verhoozd dooz bede van Maria sijnre lieve Moeder/ die Franciscum hulp bidden by haer lieve kind/ dat dit aldus soude geschieden/ so is Franciscus gesend tot den Paus Honorium den Stadhouder Jesus om consent van hem te hebben van de voorsz. aflaet. Als Franciscus consent verkregen hadde van de aflaet voorsz. ende hy op wege was weder t'huys te komen: So werd hem geopenbaerd dooz den Engelen Gods dat aflaet dat die Paus hem

gegeven ende geconfirmeerd hadde/ ook mede geconfirmeerd was van God inden hemel. Hier suldy merke dat Franciscus geen seker dag en hadde van onsen lieven Here daermen dit aflaet in verdienen soude/ daerom so word hem geopenbaerd op een tyd een seker dag van onsen lieven Here in aldusdanige maniere : Onse lieve Here Jesus met syn moeder Maria waren anderwerf gekomen inde kerke als Franciscus groote penitentie dede buyten syn celle ende syn lichaem toog met geweld door distelen ende branden tot den bloede toe. Siet doen sag Franciscus by de kerke een schoon licht ende een groote menichte van Engelen/ ende by hem daer hy stont sproten op schoon rosen/ wit/ ende rood/ schoon van verwe/ ende soet van roke/ hem verwonderende seer waer op die tyd rosen quamen want het was onse Lieve Vrouwe dag te Lichtmisze inde Winter doen dit geschiede. Ende in dese verwonderinge so hoorde hy dat die Engelen tot hem spraken/ ende seyden dat hy haestelyk indie kerke soude gaen/ want hy was geropen van onsen lieve Here. Franciscus onderdanig synde/ ging haestelyk inder kerke/ ende nam met hem xij vande rosen voorsz. ses rood/ ende ses wit/ ende die leyde hy op dẽ outaer. Doe sprak onse Here Jesus tot Franciscus/ seggende : siet Franciscus broeder/ ik heb door bede van myn lieve Moeder u begeert vervold/ ende heb gegevẽ dit groote aflaet in dese Kerke/ mer daer en is noch geẽ seker dag toe geordineerd om dat aflaet te verdienen/ ende en is noch niet gekondigd den mensche : aldus so is myn wille dat dit aflaet sal wesen op den eersten dag Augusti (dat is inden Oogstmaend) van die eene Vesper tot den anderen.

Hierom so wil ik dat gy gaet tot den Paus dat hy mede consente daer toe geve/ ende dat hy ook helpe dat dit aflaet gekondigd werde den mensche/ ende op dat hy's gelove dat ik u tot hem gesend hebbe/ so neemt tot een teyken der waerheyd vande roosen die gy inde winter geplukt hebt. Aldus is Franciscus tot den Paus gekomen/ ende die Paus heeft hem dit aflaet selve laten verkondigen in tegenwoordigheyd van ses Biscoppen Die Bisschoppen als sy hoorde die groote gracie die de Paus gegeven hadde so lieten sy hen dunken dattet betamelyk waer also grooten aflaet te kondige buyten Romen/ ende sy meende het en waer die Paus syn sinne niet/ sy woudent plat wederroepen/ ende woude kondige tien jaer aflaet/ eñ niet meer. Sy ginge te werk d'een voor die ander na tot sesze toe elk om stryde om te kondige tien jaeren aflaet/ ende te wederroepen dat aflaet dat Franciscus van Gods wegen ende uyt bevel vanden Paus gekondigd hadde/ en alleen te kondige tien jaer aflaet/ ende niet meer. Daer werden haer tonge gewend dat sy allegader kondigden datselve aflaet dat Franciscus gekondigd hadde/ ende en konden anders geen aflaet buyten monden brengen/ noch kondige. Siet aldus bleef dat aflaet dat

Fran-

Franciscus gekondigd hadde van waerden/ ende die Bisscoppen gingen van daer beschaemd.

Hier upt/ ende upt aenmerken des godlijke verleninge/ bysonderlinge vanden aflaet voorsch. ende upt yverighepd beroerd ende ontsteken die edel ende hooge van bloede ende van geboorte Here Albert Hartoge van Beijeren/ Grave van Holland/ om die timmeringe des Prochi kerke binnen der stede Haerlem/ die in syn heerschappije gelegen is in Holland/ende seer kostelijk getimmerd werd/ ende niet volbragt en mag worden in een korte tijd tot een bequaem volmaekthepd dan overmits hulpe der gelovige mensche om die voord te setten op dat eerbaerlijke versocht werd/ ende bequamelijke volmaekt ende gehouden in raek ende in dake: So heeft die Hartoge voorsch. met ootmoedighepd (als dat betaemd) gebeden den aerdschen Vader dē Paus Bonifacium die negende/ dat hy wilde geven eens des jaers dat aflaet voorsch. tot Haerlem inde Prochi-kerke/op dat die gelovige menschen also veel te williger souden worden met yverighepd die voorsch. kerke te versoeken/ ende haer hulpelijke hand te reyken om die timmeringe te volbrengen/ende staende te houden/ aengesien dat sy daer also groote gracie soude moge verdienen/ als aflaet van allesonden. Waerom onse alreheyligste Here ende Vader die Paus voorsch. aenmerkende die voorgenoemde punten/ ende die goedertieren begeerte des edele Prinze ende Hartoge Albert voorsch. sachtmoedelijk beroerd ende bewegende tot een eeuwige memorie gehoechentisze upt sijn groote mildhepd eñ upt sijn eygen magt / so verleent hy allen den genen die waerachtige penitentie deen/ ende gebiecht hebbe/ die op den sondag naestvolgende na Pinxster-dag/ dat is octave na Pinxstere/ versoeken met yverighepd die Prochi-kerke van Haerlem vanden eenen vesper tot den anderen in besloten alle jare eeuwelijk gedurende / ende haer behulpelijke hand daer te reyken/ om die Kerke voorsch. te timmeren/ ende houden staende / dat selve aflaet ende vergiffenisze van alle sonden dat die geen verdienen die versoeke die Kerke van Onser Liever Vrouwe de Angelis/of de Portiuncula staende binnen de mueren van Aszris/ een stede also genoemd/ op den eersten dag van Augusto/dat is van die Oogst-maend. Ende die Paus voorsch. geeft magt ende bevel den Pastoor van de Kerke voorsch. oft den Regeerder die nu ter tijd is oft hier namaels wesen sal/ dat hy schicke ende ordinere twee oft drie dagen te voren voor den dag des aflaets verschepden biecht-vaderen bepde waerlijke Priesteren en geestelijke also veel alst hen goed dunken/ ende van nooden wesen sal / die biecht horen sullen van die geen die daer sullen komen om dat aflaet te verdienen/ende absolveren van alle sonden/ ende penitentie setten/ met alsulke magt als die originael Paus Bulle begrepē heeft/ die ganich heel ende ongequetst is/metten loden segel hangende aen een sijde koorde rood ende geel wel besegeld is.

Ende dese voorschreven bullen ende aflaet heeft vernieuwet geconfirmeerd ende bevestigd met verbollinge van alle gebreken / of daer enige nu mogte sijn upgevalle / Sextus die vierde Paus onder sijnen loden bullen / in't jaer ons Heren duysend vierhonderd twee en tseventig in sijn eerste jaer / ende Innocentius die achtste Paus heeft dese selve gracie mede geconfirmeerd inde jare ons Heren duysend vier honderd en tnegentig in sijn sevende jaer na dat inhoud van die diverse bullen die daer af sijn.

Dit is voords upt het werk selver seker / ende bekend / dat het by twee verschepde meesters is opgemaekt: het- Oosteynde, te weten / het koor / ende de voorder helft tot het stenen-verwerfzel onder den toren / van den eenen / ende het VVest-eynde van den anderen / seer konstig / ende zierlijk gemetzeld / met-namen het Oost-eynde / het werk seer meesterlijk upt malkanderen waszen / tot groote verwonderinge van alle konstenaers / ende verstandige fabrijken.

De stenen verwelfzels der panden aen beyde sijden in't Suyden en Noorden sijn gemaekt anno MCCCCLXXXIII. Het houte ingevoegde vvelfzel van de beuk der Kerke in't Oost-eynde is begonnen anno 1530. voltrocken tot het stenen-welfzel onder den Toren toe anno 1532. Het stenen-boogwerk- onder den Toren in't midden van de Kerke is gemetzeld anno 1535. Het houte vvelfzel van de mid-kerke voordaen in het VVesten is met een ander fatzoen van werk voltoyd an. MDXXXVIII. Ende dit alles volgens het letter ende zyfer-getal op dese gemelde stucken selfs in de kerke geteykend.

1. Sept. 1480. is het Kruys-werk vande Kerk besteed te maken den voet om 3 guld. Oude memorien.

Holl. Kron. Divis. XXXII. Kap XXIV. In dit jaer van CIↃ IↃ II. werd begonnen die stenen Toren te maken op Sinte Baven-Kerk binnen Haerlem. Ende inden jare van CIↃ IↃ XV. werd die selve Toorn weder afgebroken, want die kerke den last niet dragen en mogte / mitsdien welken veel verloren kosten gedaen worden.

Petrus Montanus schrijft hier van aldus in sijne boven-gemelde Bybvoegzelen: In het jaer 1502, op de Groote Kerke eenen stenen Toren midden op de kerke begonnen werde. Maer eenen pylaer te swack bevonden sijnde / ende door de swaerte den steen van des Schilders outaer geborsten / die noch ligt op het graf van den Ley-decker die den krack hoorde / door dies eenes mans lengde hoge wesende / is weder afgebroken / ende konstelijk in het jaer 1515. van nieus eenen houten Toren geheel met lood bekleed zierlijk daer op gesteld werd.

18. Sept. 1519. is het Kruys op den Toren gemaekt / wegende 1627. pond / opgericht den 25. Sept. 1520. Oude memorien.

Herbergen ende Taphuysen aen de Groote Kerke van ouds, ende nu.

Hoe waer heeft Iunius by sijnen tijd bevonden!
Hoe-wel met-een bestraft / dat hier veel huysen stonden

In't

In't rond om onse Kerk/ alwaer men teerd/ en smeerd/
Alwaer men drinkt/ en klinkt/ en ticktackt/ en verkeerd!

Hadriani Iunij Epigramma, ex Schedis ipsius M.S.S. quæ sunt penes P. Scriverium, in multiplices Tabernas Templum Harlemæum obsepientes.

Gnosiaca haud lucet stellis tot picta corona,
Quam, stupri pretium, Liber in astra tulit:
Quot clara hoc nostrum stipant insignia fanum,
Multa popina, mero multa taberna madens.
Verriculum, Gallus, Siren, Leo plurimus, Orbis,
Tempe, Anglus, super hæc Vellus Iäsonium.
En tibi tendiculas pietati, obicesque paratos,
Delubri prohibent qui superare fores.
Sic nebulæ turdis, nodosaque retia pisci,
Tenditur indago sic sinuosa feris.

Hadrianus Iunius tegens de menigvuldige Taberney rondom de Haerlemsche Kerke.

De Ariadnes-kroon die Bacchus heeft verheven
Ten teyken inde locht met lichten een en seven,
Heeft so veel sterren niet, als in het ronde perk
Herbergen by ons sijn aen onse Groote Kerk,
Herbergen, daer de luy met spijse sich versaden,
Herbergen, daer de luy met drank sich overladen.
**Haen, Treck-net, Meremin, Vlies, Tempe, Engelsman,*
De VVereld, menig Leeu, 't komt hier op een niet an.
Siet voor de vrese Gods soveele binder-staken,
Om in des Heren Kerk niet wel te konnen raken:
So word de snip de vloeg, so word den visch het net,
So word het arme wild het loose strick geset.

** Nu sijn't de Gulde Druyf, het Vlies, de Pellikaen, De Reyger, 't Spijker-vat, de Rijn-stroom, en de Haen. 't Sand, Sme straet, Schoolsteeg meest (hoe na ook by de Kerk:) En roer ik noch niet aē, o treyloos droevig werk!*

Hoe veel te min kan ik dit laten aen te wijsen?
Hoe kan men't overstens of sal ik het ook prijsen?
Neen seker/ by Gods Kerk en voegd niet datmen tapt/
Dat daer het ticktack-bord/ dat daer de kanne klapt.
Het schandelijkste is het drinke-broeders teken
De kan in't openbaer ten gevel upt te steken

Tot

Tot eenen Bacchus-strick. De huyskens van taback
En allen brande-wijn die geef ik ook den sack.
So pleeg de Satan staeg sijn hutten op te richten/
Daer God sijn lieve Kerk en heylig Woord wil stichten.
Wat helt gy na de kroeg? treed liever in de Kerk:
En word daer vol des geests. Dat is een heylsaem werk!
En dit en seg ik niet om onse Stad t'onteren/
Die plaeg is toch gemeyn: maer om dit quaed te weren/
Dat wy de beste sijn: want dit toch niet betaemd/
Want dit toch niet en deugd/ en ook sich selven schaemd.
Daer is meer plaets in stad/ alst immers so moet wesen:
En 't wettelijk gebruyk en word ook niet mispresen:
Daer moeten huysen sijn alwaer de vreemde man
Alwaer de wandelaer sich wat verquicken kan.

Graven en begravenissen der doden inde Kerken, en op de Kerk hoven.

En nu ik dit verhael/ so dien ik tot de graven
Der doden in de kerk en 't kerk-hof voord te draven/
Dat op den Paepschen voet/ naer 't Paepsche mis-verstand/
Alhier in stad geschied/ gelijk in 't gansche land.
Wy weten hoe sy hier afgoderij bedrijven:
Wat willen wyse noch in dese blindheyd stijven?
* Veel beter groefmen ook dien stank/ en vuylnis-vat/
Naer 't loflijk oud gebruyk/ in 't veld/ en buyten stad.

*Gen. 23.19 ende 25. 9. ende 35. 20 ende 49.31. Mar. 5.2. 14. Luc. 7,11.12 Ioh. 11. 30, 31. ende 19,40.

Dese Verzen sijn op de Deuren van 't Kerk-hof aen de Visch-markt geschreven.

De dood waerachtig
VVeest dit indachtig
Een doorgang is
Tot God Almagtig
VVeest niet tweerslachtig
Dit gaet gewis.

Dese Verzen sijn boven de deuren ter weder-sijde in harden steen met gulde letterey uytgehouwen.

Apoc. 5. 5.

DE LEEV VAN IVDA GOED
HEEFT OVERVVONNEN VVEL
HEL, DVYVEL, SOND MET SPOED,
EN DOOD VERSLONNEN SNEL.





Dit is dat Groote Vat, door 't gantsche land gepresen,
So schoon en stout gebouwd, als eegens Kerk mag wesen,
Een ere vande Stad, een wonder van het Land,
En schier een meerder werk dan van een menschen hand.

Siet gy de Kerke aen, siet gy op den Toren,
'Tmoet fluks dyn oog [illegible] hert bevangen, en bekorē.
Wat is het over al, wat is het int geheel,
Van boven tot benen, een kostelyk juweel!

Wie sag oyt vaster werk, als uyt een rotz gehouwē,
So zierlyk ook daer by! ô paerle der gebouwen!
Waer vindmen dyns gelyk! Gy gaet ook waer gy gaet,
Geen Toren als by ons, die op een Kerke staet!



Hier siet gy dat Paleys dat Willem, Graef en koning
Heeft tot syn Hof gesticht. en Koninklyke woning:
Gelyk soo voor als na het Graeflyke Hof
Te Haerlem is geweest tot onser eer en lof.

Nu is het Raed-huys hier daer van der Stede wegen
De Raeden besig syn om goeden raed te plegen,
Daer't recht gewesen word wanneer der twist ontstaet,
En daer die word gestraft die sich te buyten gaet.

Hoe kan een Land bestaen, al waer de goede seden.
Al waer der wetten-tucht met voeten word getrede?
Gelykerwys de siel het lijf is 's levens band:
So is gerechtigheyt het leven van een Land.

Wat wil ik hier nu voords van and're stucken spreken?
Ik mocht met allen recht de rest wel laten steken:
Myn Burgers/ eers genoeg/ de geen men Haerlem geeft/
Dat sy so stouten stuck/ en puyk der kerken heeft.
Gewiszelyk! my dunkt/ ik kon genoeg met eren
Al onse Kerken meer en Huysen hier paszeren:
Een Kerk is ons voor al die'k niet vol-pryjsen kan:
'Klaet dan al 'tand're staen/ ik kom-er ook niet an.
Beschouwt dan noch 't Paleys daer onse Heren rechten/
En alle burg'ren twist en qua kracke len slechten/
En letten in goen ernst op 't geen dat onsen staet
En burgery betreft/ en wat daer henen gaet.
Dit was eerst 't Prinzen Hof: also van vele ouden
Lands-Graven hier ter ste wel-eer is Hof gehouden:
Als synde recht een Stad met vollen lust verrykt/
Die dan den Edeldom en Prinzen best gelykt.

Stad-huys, ofte Raed-huys: van ouds'släds Prinzen-Hof.

Haerlem van-ouds het Hof van Holland.

Oude geschreve Kronijk. Om die schoenheit ende soeticheit der Stede hebben die Voirste Princen van Hollant mit genoechte hoeflike woeninge in Haerlem eerst uitvercozen.

Graef Floris d'achtste Graef/ de Vette Graef geheten/
Is hier so met syn hof te Haerlem neer-geseten/
Hoewel de eerste niet/ en heeft met rou en leed
Syn dochter Hadewij alhier ter aerd besteed.

Floris de II. an. M XCI.

Oude geschreve Kronijk. Florijs, warelic genoemt die Vette, die achte Grave van Hollant; also die voirste Princen van Hollant daden/ heeft hy oick stadelic syn woenstat bewoent ende gehouden. Die welke Florijs syn eenige dochter (overdragende schone joncvrouwe) genoemt Hadewigis, als een Prochiaen inder kercken van Haerlem heeft begraven.

Rein. Snoyus Lib. VI. in Florentio Crasso, fol. 70. Vxorem habuit Petronellam, Sororem Lotharij Imperatoris, ex quâ nati Theodoricus hæres, Florentius Kinheimariæ Princeps, Simon, & Hadewigis, Herlemi, dum ibi mansitaret, majori in Ecclesiâ terræ condita,

Hy [Graef Floris] heeft Petronella/ de Suster van den Keyser Lotharius/ tot eene huys-vrouwe gehad / waer uyt hem geboren syn Dilderick de erfgenaem/ Floris Prinze van Kermerland/ Symon/ en Hadewigis, te Haerlem, ter wyl hy daer woonde/ in de groote kerke begraven.

Archiv. M. S. Hæc mutuatio confirmata ac stabilita est præsidente ac

G favente

favente Domino nostro Florentio Comite, legitimâque conjuge Dominâ nostrâ Petronellâ volente, in loco Harlem nominato, Kal. Oct. coram magna multitudine de Kennemerlande.

Dese verwiszelinge der landen is bevestigd van onsen Here Graef Floris, ende sijne gemaelinne/ onse vrouwe/ Petronella, in de Stede Haerlem voorñ. den eersten Oct. [het jaer word verswegen] in tegenwoordigheyd van eene groote menigte van Kermerlanders.

Ada xv. Gr van Holl. an. MCCIII

Als Ada aen't gebied van Holland was gekomen/
En tegens Staeten dank sich had een man genomen/
Graef Lodowijk van Loon, en Willem nu haer oom/
Met veeler wille/ stond na 'slands bewind/ en toom:
So hebben sy sich hier met hunne hof-gesinden/
En wie hun gunstig was / te Haerlem laten vinden/
Tot dat sy uyt der Stad door vrees/ en krijgs gerucht/
Een yder sijnes wegs/ in haest sijn weg-gevlugt.

Holl. Kron Divis. xv. Kap. 11. Hier en binnen sijn Wouter van Egmond/ ende Aelbrecht Banpaert/ Ridders / getogen metten Kermers binnen die Stede van Haerlem/ ende maekten daer sulk geschaf/ ende storm/ tegens den Grave van Loon, ende Alijt der weduwen van Holland/ die daer doe waren/ also dat sy/ ende Gijsbert van Aemstel/ ende andere die met hen daer binnen waren/ van vresen ende angst die Stede ruymden/ ende togen in den donker nacht tot Utrecht/ om hen daer te onthouden. Ada die jonge maget bleef binnen Haerlem onlange/ ende ruymde ook van daer met Rogier van der Meere / Otto van Bueren/ ende meer andere Ridderen / ende knechten/ die den Grave van Loon toebehoorden / ende quamen met angste binnen den vesten van Leyden/ om daer onthoud te hebben/ ende tegen haer vijanden te verweren.

VVillem de I. de xvj. Gr. vã Holl.

Graef VVillem onse Held/ die in verscheyde tochten
In't Heylig Land met ons so dapper heeft gevochten/
En sich voor Damiaet so mannelijk betoond:
Ist wonder dat hy liefst heeft onder ons gewoond?

VVillem de II. de xvij. Gr. vã Holl.

Dus had Graef VVillem ook/ Roomsch Koning, sich tot desen
Dit Hof en onse Stad voor alle uytgelesen:
So dat op huyden noch tot sulk getuygenis
De *Straet daer aen de naem daer van gebleven is.
Ja so't nu huyden staet word meestendeel bevonden
Een Koninklijk Paleys op ouder Graven gronden
(Gelijk men't nu ook noch verstaen kan uyt 'tgesicht
Der Schilden op het Sand) te sijn †van hem gesticht.

* Koning-straet.

† Ontrent het jaer Mccl

Graef Flo-

Graef Floris heeft ook me met alle sijne Heren
Met al sijn hof-gesin meest willen hier verkeren/
Als mede op sijn land en Huysen hier ontrent/
Eer hy door Velsens hand sijn leven heeft ge-end.
Hy heeft by sijnen tijd een stuck van't Hof gesneden/
Gelijk sy datmaels veel voor 't geestelijke deden/
Hoewel in by-geloof/ en heeft also't *Convent
Der †Heren Predikers met sijn selfs Hof belend.
So heeft dan ook de †Straet, aen dit Convent gelegen/
Der Iakobijnen naem van dit Convent gekregen/
Die sich in't Oosten streckt tot in de Koning-straet/
En tot de Oude-Graft in't Westen henen gaet.

Floris de V. de xix. Gr. van Holl.

** Klooster der Predikaeren, dat is, Predick-Heren, ofte Iakobijnen.*
† Iakobijne-Straet.

VVilhelmus Procurator in Chron. suo M.S. fol. XXXVIII.b. Nota, quod à Comite Florentio Fratribus Prædicatorum Ordinis in villa quæ Harlem dicitur, fundus, tribuitur, ubi, pro ut cernitur, Claustrum & Ecclesia prædictis fratribus ordinatur.

Inter an. MCCLXXXVII & MCCXCIV

Merkt dat den Broederen vande Ordre der Predikaeren van Graef Floris in de Stad Haerlem een grond verleend word/alwaer/alst blijkt/ een Klooster ende Kerke voor gemelde Broederen bereyd word.

Graef Ian me/ die dien naem de eerste heeft gedragen/
Bereykte desgelijks hier 'teynde sijner dagen/
En woonde onder ons/ tot dat hy weg gehaeld
Door een onrijpe dood is in het graf gedaeld.
Hy had sich voor een tijd den last van 't land ontslagen/
Om in sijn jonge jeugd te vliegen/ en te jagen/
In't Haerlemsch duyn/ en bosch: de laetste van de stam
Van't oude Graven bloed/ waer na een and're quam.

Ian de I. de xx. Gr. van Holland.

Rein. Snoyus Lib. VIII. pag. 107. Proinde Iohannes [Comes Hollādiæ] dum animadverteret, cum propter Florentij Patris, tum VVolferdi facinora, ejusque interitum, à se nunquam sat ad obedientiam subditos posse cogi, mittere ad Iohannem Hannoniensem legatos, & ob præclarè ejus resante gestas, & prudentiam singularem deprecatum, factam ipsi à VVolferdo injuriam, oratumque ut redire in Hollandiam deque manu nepotis Dijs auspicibus tutor gubernacula vellet Comitatus suscipere. Qui venire Dordracum, ubi juvenis Comes ei occurrit, rescribitque ad quadriennium Comitatui, fractoque sigillo, tabulisque universis à morte patris revocatis. Herlemumque se ad otium ac venationem conferebat. Rebus a Hollandiæ per Hannoniensem compositis redire is quoque ad suos, cum Iohannes Comes febrim mollitiemque alvi passus mori humanæ salutis anno millesimo undetricesimo quarto, Calend. Decemb. non sine veneni suspicione, atque Hannoniensis procuratione, quò ad Comitatum melius

properaret, postquàm anni dimidium, præter integros tres alios, gubernasset.

Als Ian [Graef van Holland] bemerkte/ so om de moord van sijnen Vader Floris/ als om Wolferts/ dat hy sijne onderdaenen nimmermeer en soude konnen onder sijne gehoorsaemheyd brengẽ/ so sond hy gesanten tot Jan van Henegouwen/ hem te bidden / gemerkt sijne vorige goede diensten/ ende sonderlinge wijsheyd / dat hem geliefde (van wegen dit aengedaen ongelijk in Wolfert) in Holland weder te keren/ ende uyt de hand van sijnen neve/ in Gods name / de regeringe van het Graefschap als Voogd aen te nemen. Hy quam te Dordrecht/ alwaer hem de jonge Grave tegenging/ ende ontsloeg sich het Graefschap voor vier jaeren/ sijn segel gebroken/ ende alle sijne brieven ingetrocken hebbende/ die hy zedert den dood van sijnen Vader gepaszeerd hadde/ ende sette sich te Haerlem neder tot ledigheyd, ende jagen Als nu de Henegouwer de saken van Holland beslicht hadde/ so keerde hy werom tot de sijnen/ ende Graef Jan gevoelende koortze/ ende weekheyd in den buyk/ sterf in den jare onses Heren 1299. den 28. Decemb. niet sonder vermoedinge van vergift/ ende bestellinge van den Henegouwer/ op dat hy te beter aen het Graefschap soude komen/ na dat hy een half jaer/ behalven drie geheele andere jaeren/ geregeerd hadde.

Holl. Kron. Divis. xx. Kap. xIII. Inden jare ons Heren M ccc. was Grave Ian tot Haerlem, daer hy seer siek werde/ ende starf aldaer op den IV. kalende van November / als hy dat Graefschap van Holland ende Zeland hadde geregeerd ontrent vier jaer lang.

Ian de II. de xxj. Gr. van Holl.

De Twede eer hy noch het Graefschap had gekregen/
En 't Land so maer besat van Jans/ des Graven/ wegen/
Die datmael met sijn Bruyd in Engeland noch was/
Onthiel sich ook alhier te Haerlem op dat pas.

Holl. Kron. Divis. xx. Kap. vI. Die Grave Ian van Henegouwe wesende tot Haerlem, als hy verhoorde dat Jonk-heer Jan sijn neve uyt Engeland over was gekomen/ heeft hy hem also sere gehaest als hy mogte/ ende is gekomen tot Dordrecht/ ende hy sonde notabele Heren ende mannen tot Jonkheer Jan sijnen neve dat hy quam tot Dordrecht / hy woude hem die heerlijkheyd ende dat regiment van Holland resigneren/ ende overgeven.

VVillem de III. de xxij. Grave van Holl.

En als Graef VVillem me/ de Derde, ten Lands-here
En Graef hier was gehuld/ is hem doe sulke ere
In onse Stad geschied/ als nimmer voor/ noch voord/
In 't land/ van enig Heer gesien is/ noch gehoord:
Een Prinz van hoogen moed/ seer kloek én wel bedreven
In krijgsche handeling/ noch meer in deugdzaem leven/

En in

En in gerechtighepd/ als dat de Waerhepd leerd/
Die hem dan ook hier voor den naem van *Goed vereerd. * Toegenaemd de Goede.

Holl. Kron. Divis. XXII. Kap. II. Dese goede Graef VVillem dede in't eerst sÿnder dominatien een kostelÿk Hof beroepen binnen Haerlem, daer waren vergaderd xx. Graven/ C. Baenroetzen/ eñ M. Ridderen/ met ontallÿke veele Vrouwen/ ende Jonk-vrouwen / edele Schild-knechten/ ende geboortige mannen/ ende dit Hof duerde een heele weke lang/ ende worde met upt der maten groote zierhepd ende kostelÿkhepd gehouden/ met steken/ tornieren/ hoveren/ ende danzen/ ende met andere ridderlÿke oeffeningen.

Ook is de Vrede tuschen Graef VVillem de Goede ende de Oostvriesen na eene swaere oorloge binnen Haerlem besloten in den jare MCCCXXVIII. Holl. Kron. Divis. XXII. Kap. XXVII.

Wat wil'k den Beijer-vorst, hen † tween, hier ook vertellen! † VVillem de V. ende Aelbert, gebroeders, Hertogē in Beÿeren, de xxv. ende xxvj. Gr. van Holl.
Of wat den ‡Goeden Heer Philippus daer by stellen! Philips de I. de xxix. Gr. van Holl. ‡ So bygenaemd.
En and're Prinzen meer/ die t'saem in onse Stad
Ook hebben hun vertrek en hun vermaek gehad?
En geven dit ook niet hun beelden, die noch hupden
Hier aen de puÿe staen/ genoegzaem aen te dupden/ Gravenbeelden aenden gevel van het Stad-huys.
Die van de Graven selfs /voor 't grafelÿk gesticht/
Voor't grafelÿke hof/ sÿn eertÿds opgericht?
Hier-tuschen was het Huys van onse Magistraeten/ Oud-Stad-huys.
Ter hand'ling van het Recht van hunne ondersaeten/
Dat treffelÿk gebou/ dat aen de Smede-straet/
En op den hoek van't Sand/ of Markt/ noch heden staet/
Noch heden in't geheel/ en word door sulken wesen
En dicke mueren licht een oud gesticht bewesen:
Wel-eer Surenus huys/ so ook door hem gekroond:
Nu van‡Schonæus Soon / mÿn waerde vrund/ bewoond. ‡ Iakob Schonen.
Ook is by onsen tÿd een werk ter hand genomen
Tot meerd'ring van't Stad-huys, en tot den epnd gekomen/ Vergrotinge van't Stad-huys, an. 1620.
En kloeklÿk uptgevoerd/ dat ver in sÿn zieraed
En pracht en mogendhepd het oud te boven gaet.
So mag dit stuk wel me: ja mag ten desen tÿden
In ouder heerlÿkhepd met alle steden strÿden:
Maer so gy het dan noch de Kerk hier vergelÿkt/
Een kind wÿkt so geen man/ als dit dat selfde wÿkt.
'k Verswÿg dan nu so voords al't geen ik meer kon noemen/
En 'tgeen met allen recht waer sonderling te roemen/
En alle ere waerd: als onse trotze Hal,
Wiens g'lÿken dat ik meen men nergens vinden sal.

VVaeg. Ik swijg ook vande VVaeg voor alle onse waren/
An. 1598. Van harden blaeuwen steen getimmerd op het Sparen;
Visch- Ik swijg ook so met een van onse Markt van vis,
Markt. An. Die seer uytnemend schoon dicht by de vleesch-hal is.
1603.
Poorten. Ik laet ook willens na de Poorten aen te roeren/
En hunner aller naem in mijnen mond te voeren/
Sparen- Tot tien toe in't getal/ of nergens door den land
wouder- So schoone poorten sijn in ons geheele land.
poorte. De Poort die Sparenvvou den name heeft gegeven/
Schalkwij- In't Oosten vande Stad/ is dapper schoon verheven;
kerpoorte. De twede die de Poort van Schalkvvijk word geseyd/
En is so vreemd ook niet/ die in't Suyd-oosten leyt.
Groote De Poorten in het Suyd en na den Hout gelegen/
Hout- Die daerom vanden Hout den name billijk kregen/
poorte. Hoe heerlijk sijnse wel/ so groot, als kleyn, genaemd!
An. 1590. De kleyne maektze al/ ja overal/ beschaemd.
Kleyne De Raempoort mag wel me/ in't Suyden/ en in't Westen:
Hout- De Sijl-poort geeft het niet/ die aen de Stad haer vesten
poorte. Na See en't Westen siet: te meer so fraey als noyt
An. 1571. *Op desen tijd gebouwd/ en heerlijk opgetoyd:
Raem- 'Tis ook een dobb'le poort/ en dies te meer te eren/
poorte. En rondom overal versien van onse Heren:
An. 1610. Ook hebben wy geen poort so konstig/ en so sterk/
Sijlpoorte. Met eene ronde schanz/ en magtig bollewerk:
*An. 1627. Van waer hier in't beleg de stucken vreeslijk branden/
En speelden op het heyr van onse dood-vyanden/
Kruyz- En gaven groulijk vuer/ en spogen rook/ en vlam/
poorte. Dat dickwils 't Spaensch-gebroed niet al te wel bequam.
An. 1594. De Kruyz-poort, in het Noord/ gekruyst in ons beleggen/
Sint Ians Kan noch al vrij wat meer van haere schoonheyd seggen/
poorte. Daer 'tkruyz is in gesneen/ na dat sy was verlost/
An. 1590. En heeft wel menig kruyz en menig duyt gekost.
De Leydze De Poorte van Sint Ian, die hier ook word gevonden/
ende Am- En me in't swaer beleg was t'enemael geschonden/
sterdamze En in den grond vernield/ is ook de minste niet:
Boomen, Wanneer gy op't gebou van haere torens siet.
ofte Water De Boomen, so genaemd/ de poorten van het Sparen/
poorten. En daer de schepen Suyd en Noorden henen varen/
An. 1582. Na't Meyr/ of na het Y/ die seggen ook al wat/
Toren van En sijn ~~geen~~ geen kleyn zieraed en eer van onse Stad.
de oude In't Suyden staet de Suyl van d'oude hooge Molen:
hooge Mo- In't Noorden blijven flukx tvvee Torens niet verholen/
len. Die op het water staen/ waer by ik Damiaet
Twe torēs. Niet selden en gedenk/ en onse vroome daed.
An. 1589.

Voorthier de Torens by van Kalis, en de Papen,
En and're Torens meer. Maer 'k sou dit laten slapen
Gelijk ik had geseyd/ en al dit laten staen.
Wat mag ik noch so breed in dese dingen gaen?
'k Hael dan geen Kerken op; 'k wil van geen Torens talen;
Noch and're werken meer van swaer gebou verhalen/
Die noch na't streng beleg/ en laetsten grooten brand
In staet gelaten sijn/ of staen door dijne hand
†Key, wackerste Fabrijk/ in sijn fatzoen en wesen:
Adieu dan Bakenes, ten vollen nopt geprezen/
Ten vollen nopt doorsien/ ten vollen nopt gekend.
Wel staet gy huyden noch geheel/ en ongeschend!
O alderoudst gesticht! wel hebben onse Heeren
Vij weder toegesteld Gods woord daer in te leren:
Also de Sone Gods/ die hier sijn schaepen hoed/
Veelstelen meer en meer tot sijn gemeynte doet.
Ik sou Sint Annen ook haer ere wel bewijsen/
En haeren Toren meest met vollen monde prijsen:
So van gelijken me de Kerk Sint Ian Baptist:
Maer toontze by de Kerk: epliebe! segt wat ist?
Wat 't Sint Ians Huys belangd dat komt de Stad door 't sterven
Des laetsten *Heer van't Huys heel onlangs noch te erven:
Een prinzelijk gebou/ een bogaerd ruym en wijd.
Gaf God maer eens gena tot bet'ring van den tijd!
So kon daer menig huys in plaetze vande boomen
En voor de lege plaetz veel woning-plaetzen komen:
Ook is 't bemuerde Pleyn der doden by de kerk
Een voorbeeld van die sack/ en voorspel van dat werk.
Die Erven desgelijkx/ verkocht en uytgegeven/
Alwaer de huysen nu vast worden opgeheven/
Gedijen me daer toe/ die tot een groot zieraed
Staen harde by de poort/ en aen de volle straet.

Kalis-Toren. Papen-Toren. Kerken, Torens. †*Lieven de Key. sterf den 17. Iul.* 1627. Bakenes-zer Kerk, *2 Sep.*, 1620. S. *Annen* Kerk. Toren. *An.* 1613. S. Ian Baptist *An.* 1317. S. Ians Here huys. *An.* 1595. **Andries van Souwen sterf den 9. Iul.* 1625. Nieu Kerkhof. *An.* 1626. Vytgegeven Erven. *An.* 1627.

Van het Klooster van de Sint Jans Herey.

Het Kleyne Kronijkxken van Holland. Ontrent het jaer Mccc. began die orde van S. Jans Heren/ ende sy wonnen dat Eyland van Rodes/ met meer landen van den Turken.

Holl Kron. Divis. xxii. Kap. iv. In't jaer ons Heren Mcccxiii. op S. Marien Magdalenen avond/ doe quamen allereerst binnen Haerlem die Heren van den Hospitaliers S. Jans Baptisten in haer huys tot Haerlem/ welk huys ende Klooster allereerst Heer Jakob van Denemerken/ Bisschop van Suden/ ende Gwije/ Bisschop van Utrecht/ ende Commenduer des huys van S. Katrijnen t'Utrecht/ ontfangen

ontfangen ende aengenomen hadden van Meester Gerrit van Tetrode/ Kanonick tot S. Marien t'Utrecht/ ende heeft dat gefondeerd ende gewijd inder eren Gods Almagtig/ sijn lieve moeder Marien/ ende S. Jan Baptisten. Die Heren van den Templiers (vvelke oorde op dien selven tijd in alle landen op eenen dag te niet gedaen vvas, als sy CLXXXIV. jaeren gestaen hadde. Het kleyne Kron. van Holl.) die buyten Haerlem in die boschagie woonden/ sijn gegaen met alle haer goeden tot der voorseyden huyse van S. Jans door raed ende toedoen des Edelen mans Willem van Egmond. Daer na inden jare MCCCXVI heeft die selve Here Jakob/ Bisschop van Suden/een koninklijke Sale binnen Haerlem getimmerd/ ende gemaekt. Des jaers daer na/ heeft dese voorseyde Bisschop Jakob van Suden doen maken in dat selve huys eene schoone verzierde Kerke met eenen schoonen omgang/ ende worde des jaers daer na volmaekt. In welke kerke God die Here/ met sijne lieve moeder/ ende sijn voor-loper S. Jan Baptist seer geeerd worden/ ende Here Dirk van Bredenrode die goedertieren begaefde dese Kerke met eenen gulden kelke van klaeren fijnen goude.

Register van de Commanduerey ende Preceptoorey van de S. Jans Heren binnen Haerlem, van den eersten tot den laetsten. Was

I.	1310.	Heer Arent de eerste Commanduer.
II.	1327.	Heer Diderick.
III.	1334.	Heer Maerten.
IV.	1341.	Heer Hugo van Koukerk.
V.	1348.	Heer Maerten van Kampen.
VI.	1353.	Heer Hugo van Seland,
VII.	1355.	Heer Iohan van Leijen.
VIII.	1365.	Heer Iohan Gaude.
IX.	1375.	Heer Iohan vander Heyde.
X.	1380.	Heer Willem van Scoten.
XI.	1383.	Heer Iohan van Aernem.
XII.	1385.	Heer Rutaxe Pauvvelszen,
XIII.	1405.	Heer VVillem van Scoten.
XIV.	428.	Heer Gerrit van Scoten.

XV.	1460.	Pieter van Schoten, Commanduer/ ende
	1469.	de eerste Preceptoor.
XVI.	1472.	Niklaes van Schoten.
XVII.	1484.	Heer Iohan VVillem Ianszen.
XVIII.	1514.	Heer Symon van Sanen.
XIX.	1542.	Heer Heyndrick van Svvol.
XX.	1571.	Heer Philips van Hogesteyn.
XXI.	1575.	Heer Tymon van VVou.
XXII.	1605.	Heer Kornelis Iakobszen vander Goude.
XXIII.	1618.	Heer Andries van Souvven, laetste Commanduer/ ende Preceptoor.

De Monnicken voorts al/ die 't al quanzuys verlaten/ Kloosters.
En niets ter wereld meer dan quaede dagen haten/
Besaten hier al't best/ naer hunnen vollen sin/
En hadden menig huys en magtig Klooster in.
Want waszer opt een stad daer meerder Kloosters waren/
(Gelyk die Broeders liefst in goede steen vergaren)
Van alderley fatzoen/ van alderleye zoort?
Maer dit en roem ik niet: so ga ik dan al voord.
Adieu dan Kerk wel-eer en Klooster der Bagijnen, Groot Bagijn-hof.
Waer hier de Franzen nu voor hunnen God verschynen: *Franze Kerk.*
*En daer ik in het jaer van tien en tienmael acht *Besiet Hadr. Iun. Bat.*
Der laetst voorlede eeu ben in het licht gebragt. *Cap. XX.*
Wat mag ik my so diep in dese dingen steken?
Wat tegens myn besteck van myn geboorte spreken?
Of waerom roer ik noch 't Bagynen-klooster aen/ *22. *Iun.*
Daer 'thier met Paep/ en Knaep/ en Nonne is gedaen? 1590.
Of spreek ik al te breed? Het moste dan so wesen:
Men most de menschen niet/ men most den Here vresen.
Nu voord dan niet een woord. Adieu en weg Michiel, Michiel: *Niewwe Doelen.*
Dat onsen ouden schuts tot eenen Doelen viel.
En weg Sint Vrsel me met dynen stenen Toren; Vrsel.
En Sijl ook/ tot een Hof van groten uytverkoren/ Sijl.
Alwaer de Paltz-gravin by ons te wonen plag/
Hoe zierelyk dan noch dyn Toren wesen mag.

Amelia, door Gods genade Paltzgravinne by den Ryn/ Churfurstinne/ Hertoginne in Beyeren/ weduwe/ geborene Gravinne tot Nieuwenaer/ ende Limburg/ Vrouwe ende Douagiere van Bre-

Mindere Broeders: Weg dan ook Minnebroers, daer't siek-volk is versonden/
Als Lysbets Gasthuys was door swaeren brand verslonden.
S. Lÿsbets Gasthuys. En weg me Cellebroers, alwaer de jonge jeugd
Nu opgetrocken word in wetenschap/ en deugd.
Cellebroeders: En weg ook Iakobijns, ten Prinzen-hof genomen/
Latÿnsche Schole. Als enig Prinz of Vorst tot ons mag overkomen:
Een treffelyk gebou/ vast tegen aen de wand
Iakobijns. Van't Koninklyk Paleys van onse Stad geplant/
Prinzēhof. Met eenen schoonen Hof/ en mits den ryken segen
Van sonne ende locht uytnemend welgelegen:
*1, Meÿ 1627. *Daer ik myn woning heb/ myn tuyn/ en myn vermaek/
So ik maer weer so breed mag gaen in dese saek:
Met hoog en wyd gebou van poorten afgescheyden/
Daer onse burgery de vreemden dickwils leyden.
Hier plagt het Huys te staen/ alwaer de harde steen
Werd tot het metzel-werk behouwen/ en besneen:
Nu ist op Bakenes/ daer komt de steen met schepen/
En so behoefdmen die met paerden niet te slepen.
VVapen-huys. Hier is nu 't VVapen-huys, alwaer het krygs-gevaert
Alwaer het grof-geschut ten oorlog word bewaerd.
God wil het nimmermeer ons daer toe laten komen!
Geen vyand werde hier tot een'ger tyd vernomen!
Het ongeacht vergaet: Bartholomeus Veer
Heeft opsicht op den Hof, en houd het Huys in eer.
Ik moet ook van dit Hof die ere openbaren/
Synodaele Vergader-plaetze. Dat hier de Predikers van't Synodus vergaren/
Als dat gehouden word op onse beurt alhier/
Het jaerlyksch Synodus van Hollands Noord-quartier.
Het welk dan eens geschied na ses verlope jaeren/
Gelyk sy so nu laest alhier vergaderd waren/
*1627. Den tienden vanden Oogst. Hoe kan Gods kerk bestaen
Indien de Leraers haer niet vlytig gade slaen?
Item der Commissarisen. De Commissarisen van alle kleyne saken
Die plegen twemael 'sweeks hier ook die af te maken.
Heymradē, Scholarchen, ende anderen. So komt de Heymraed ook by wylen hier by een/
En and'ren desgelyks/ tot besten van't gemeen.

Bartholomeus Veer, Hofmeester.
Iakob de Witte, Kasteleyn.

Klock-huys. 'Kmoet eynd'lyk me het Huys daer onse Klocken hangen,
Waer van't den naem ook draegt/ in onse Kerk verbangen:

En

En seggen dit hier by/ datselden eene stad
Of swaerder of van klank veel schoonder Klocken had. Klocken,
Een diend alhier verhaeld die niemand heeft te wyken/
Voor wien selfs over al de klocken moeten stryken/
De Slag-klock van het uer, de brommer onser Stad/ Slag-klock van het uer
Die ik van klaer en swaer gelupd uytnemend schat.

Het Klockhuys is in Mey 1479. vā Gerrit van Uy volmaekt. O.M. Holl. Kron. Divis. XXXII. Kap. XXV. In't jaer ons Heren MIↃIII. opten XXVI. dag van December werd tot Haerlem gegoten een groote Vierklocke, ende was genoemd Roelant die Grote, ende werd in den toorn gehangen boven op der kerken/ maer werd namaels afgebroken om der grooten swaerten willen als voorsepd is: ende de Klocke was XI. dupsend pond swaer/ ofte wepnig *min/ ende was gegoten nader formen ende grote als de Vierklocke binnen Gent. *500. meer. O. M.

Roelant die groot is mijn naem,
Tot Goods dienst ben ic bequaem,
Jc luyde zomtijts ten brande,
Of alst faem is van vijanden.
Gerijt van Wou die mij goot
Mccccc ende drie na Goods gebort.

Ter eren van Marien ben ic ghegoten Slag-klock van't half uer.
Doe MCCCCLXXI. werd ghesproken,
Mijn Heer Cristoffel Vyleyn halp mij beste-
God wil sijn ziele verblijen. (den te dien tijen,
Henric Waghenens heeft mij ghemaeckt,
God heb lof, ende wel geraeckt.

5. Octob. 1527. is te Haerlem de Tonne ende het Voorslag op de Kerke gemaekt.

11. Decemb 1572. is te Haerlem de Klocke geschort om 't Beleg tot *S. Margrieten toe 1573. Oude Memorien. * 13. Iulius.

En konnen ook alhier die Klockjes sijn verswegen/ Damiaet-jes.
Die wy van Damiaet tot eentriump verkregen/
Van sonderling gelupd/ van kostelyk metael?
Dus overtreffen sy de klocken altemael.
Op dat nu dese Kerk/ een werk van sulker eren/
Een werk van sulken naem/ niet quam vast upt te teren/

Kerk-meesters. Niet quam door weer en wind allenskens te vergaen/
So nemen vier des jaers de sorge hier van aen.

Kerk-meesters.

Lubbert vander Weyden.
Iohan Damius.
Bartholomeus Veer.
Iillis de Wilt.

Stads-Fabrijken. Dat d'and're werken ook niet quamen te beswijken/
So hebben wy daer toe verscheyde Stads-Fabrijken,
Die maken 'twerk gereed/ of nemen 'twerk in acht/
En hoe het arbeyds volk den arbeyd daer betracht.

Stads-Fabrijken.

Opsienders der Stads-werken.

Kornelis Out.
Barent Mool.

Meester-Timmerman.

Klaes Pietersz en Bagijn.

Meester-Metzelaer.

Teunis Willemszen.

Meester-Steenhouwer.

Pieter Reijerszen de Lange.

Sparen. Kom hier nu ô Ryvier, die door de Stad gaet vloeyen/
En met dyn frisschen stroom de wallen hier besproeyen/
Kom Sparen, Stads cieraed/ kom dochter vanden Rijn/
Ryvier een vande schoonst die inde wereld sijn.
En of gy Spaerne sult/ of Spierne moeten heten/
Wat hebben wy daer van d'onsek'ren grond te weten?
Wy sparen dan die moeyt/ om wyders voord te treen/
En houden met den naem van Sparen ons te vreen.

Vande Ryvier Sparen.

Had. Iun. in Harl, Bat. Cap. 17. Vrbem interlabitur amnis navigabilis hâc

hâc tempestate, post auctum magnâ virium accessione lacum, Sparnus,* dictus à nobis apud Sparnodamum Tyi brachio accipi, quem Spirnerum consonâ etymo veriori voce dicendum autumo rectius, ut palustribus cannis, & arundinetis, è quibus Spiras, hoc est, calamorum radices, esui gratas, juventus colligit, densum: atque ità in Trajectinis diplomatibus scriptum invenio, ubi de Ecclesiâ Spirnewalt, quam Sparnowoudam nunc vocamus à Sylvâ amni vicinâ. Hoc flumen è Rheno reverà corrivatum, tamen è lacu immensum aucto ortum habere videtur: idem, euntium redeuntiumque navium continuo procursu ac commeatu amœnum, incolarum utramque ripam obsidentium oculos jucundo prospectu pascit.

*Hoc eodem Cap. in Sparendamo.

Door de Stad loopt een Revier/ het Sparen, by desen tijd seer bevaren/ na dat het Meyr dapper hadde toegenomen/ *het welke wy geseyd hebben dat het by Sparendam van eenen arm van het Y ontfangen word/ het welke beter Spierne konde genoemd worden met een gevoeglijker woord des rechten oorsprongs/ om dat het vol is van biesen ende rieten/ uyt de welke de jeugd Spieren pluckt/ dat is rietwortelen/ aengenaem om te eten. Ende so vinde ik inde Utrechtsche gesegelde brieven geschreven/ daermen vande Kerke Spirnewalt leest/ die wy nu Sparenwoude noemen/ van het bosch by de revier gelegen. Dat water waerlijk uyt den Rijn gekomen/ schijnt dan noch sijn oorsprong uyt het Meyr grootlijkx vermeerderd/ bysonderlijken genomen te hebben: hetselve is seer genoeglijk door den gedurigen vaert der schepen die heen ende weder seylen/ ende vermaekt door een lieflijk uytsicht de ogen der inwoonderen die aen weder sijde van den oever sitten.

*Hier rechts voor in Sparendam.

Spierinx-meyr, ende Spierinx-horn schijnen desen naem Spieren ofte Spierne te bevestigen/ halfweg tusschen Haerlem/ ende Amsterdam gelegen/ behoudende also misschien het meyr ende land den naem van dese Ryvier die veel-licht aldaer in oude tijden heeft gelopen: ende niet van spiering visch. P. S.

Dit water snijd de Stad in twee voornaemste leden/
Met eenen krommen arm als ‡twee verscheyde steden/
En schiet in't Suyden uyt na't Meyr/en Noorder sij
Na sijn verlaet/ en †dam/ en vloeyd daer in het Y/
Door dapper Sluysen-werk en schrickelijke gaten
Met groot gedruys en kragt van water uytgelaten:
Waer door het water hier voor 'tquaed der bracke staert
Van onse soute see sorgvuldig word bewaerd.

‡Gelijk Groot ende kleyn Basel; Geneven ende S. Gervais, &c.
†Sparendam

Van Sparendam.

Had. Iun. Bat. Cap XVII. Sparendamum pagus Harlemo propinquus, nonne manifestum nominis sui indicium profert emissione Sparni rivi,

† In Harlemo. si non potius Spirneri (de quo paulò inferius dicam) in sinum Tyum illic excurrentis per plura emissaria?

Sparendam, een vleck dicht by Haerlem/ heeft het niet een blijkelijk teyken van sijnen naem/ door het uytlaten vande revìere Sparen/ † In Haerlē. ofte Spierne (waer van *terstond) inden boesem vā het Y aldaer uytlopende door veele sluysen?

Dese Verzen staen in de Nieuwe Sparendamsche Kerke.

Den 12. Ian. 1626. De oude swacke Kerk is 's nachts door swaere slagen
Van harden Noorden-storm gestort, en ingeslagen.
Den 20. April 1627. Dirk, Pieter, Abraham van Beaumont leg gen 't werk
Een, twee, en derden steen, 't be ginzel deser Kerk.

Wij-gebed tot God voor dese Kerke.

Wy hebben dese Kerk (o Here,) dij doen stichten,
Om dijnen Godes dienst daer suyver te verrichten:
Laet dijne ogen staeg daer over open staen,
En laetze noch door brand, noch oorlog ondergaen,
En wiltze alle tijd voor ongeval bevrijden:
Voor-al en wilt gy toch in eeuwigheyd niet lijden,
Dat sy door valsche leer, en door afgoderij,
Door mis, door beelden dienst een sielen-moord-kuyl sij.
Maer laet dijn heylig woord daer altijd suyver leren,
Op dat wy dij alleen in dijnen Sone eren,
En salig mogen sijn door sijnen waerden dood:
Beneemt ons nimmermeer dijn heyl, en hemelsbrood.

'Tgebeurd dan noch dat hier/ de hooghe water-vloeden/
Door storm op een gejaegd/ seer dapper heftig woeden/
Velserdijk. Dat onse Velserdijk voor 't water wijken moet/
Hooge Heymraed van Rijnland. Dat dickwils aen het land seer groote schade doet.
Dies heeft de Heymraed hier getrouwe sorg gedragen/
En tot der landen heyl een goeden raed geslagen/
Slaper. Dat achter desen dijk een Slaper is bereyd/
An. 1627. Die 't water keren sal alst sich wat neder leyd/

Ik kan

Ik kan dit niet voorby/ ik moet dit mede raken/
Hoe sy met groote kost den hoogen-dijk vermaken/
En sterken tegens 't Y met harden blaeuwen steen,
So treffelijken werk als opt Monarchen deen.

Mueр-vverk aen den Hoogen-dijk tegens het Y. *Begonnen An.*1613.

Hooge-Heymraedey van Rijn-land.

Ionker Nikolaes vander Bouchorst, Here van Noordwijk/ Dijkgraef.
Ionker Iohan van Duyvenvoorde, Here van Duyvenvoorde/ ende Voorschoten.
Ionker Iakob van VVijngaerden, Here van Benthuysen/ ende Wijngaerden/ ende Ambochts-Here van Soetermeer.
Ionker Iakob van Duyvenvoorde, van VVoude, Here van Warmont.
Ionker Heyndrick van Haerlem, van Berkenroede, Oud-Burgemeester der Stad Haerlem.
Ionker Geleyn vander Laen, Here van Opterbuert.
Ionker Iohan van Schagen.
VVillem Ruychaver.

Deser sijn altijd ten minsten twee van Haerlem upt kragt van seker Handvest gegeven by Maria Koninginne van Hongarijen/ Regente vande Nederlanden/ upt den name vande Keyserlijke Majesteyt Karel V. 15. Oct. 1545.

Hadr. Iun. Bat. Cap. XVI. Habet eadem Regio, ut est palustris atq, eluvionibus obnoxia, ac propterea uti cogitur aggerum obicibus è vivo cespite aut algâ æquoreâ constructis, quibus tanquam firmissimis corporis sui propugnaculis adversus amnes Oceanumque se muniat, eâ videlicet parte quâ colles arenarios natura negavit, habet, inquam, chomarchos, sic voco aggerum præfectos & curatores, quos promiscuum vulgus Dijkgravios, seu aggerum Comites, qui sedulam suis quique locis curam reficiendorum aggerum gerunt, rusticis & colonis opus quotannis imperant, sæpius collustrant, ex arbitrio & æstimatione judicum firmitatem molium altitudinemque exigunt, rebelles mulctis onerant, quod publica salus ab illis pendeat, & è neglectu incuriâque hominum in discrimen venire possit ac pericli-

Dijkgravē.

Heymradij Rijnlandiæ à VVilhelmo Cæs. privilegijs honorati. Heymraed.

periclitari. Quorum in numero sunt præcipuæ ex omnibus dignitatis, splendidisque orti natalibus viri, qui VVilhelmi Romanorum Regis, aliorumque Hollandiæ Principum privilegijs compluribus aucti, cum publicâ auctoritate præsunt aggeri perpetuo, qui Caninefates intersecat medios, Amstelodamo Velsenum usque pagum, vernaculâ voce ex re impositâ Heimradi dicti, quasi domestici consultores, aut (ut ipse Cæsar augustius interpretatur in suo diplomate) communes terræ consiliarij, quod in commune rebus ipsius tanquam frugi & utiles œconomi consulere teneantur; quorum immutabile arbitrium & sacrosancta auctoritas regio diplomate non uno communita sunt, quo insuper sibi ipsi & posteris retractandæ revocandæque voluntatis aut sententiæ arbitrium adimit. Ii Septemviri sunt quidam septenario numero constituti. Quorum ad exemplum Sciedamensis & Delphensis tractus singuli Quinqueviros aggerum tuendorum curæ præfecerunt.

Dat selfde Landschap [Holland] (gelijk het broekachtig is/ ende overspoelinge van wateren onderworpen/ ende daerom genoodzaekt dijken ende dammen te gebruyken/ van groene soden ofte see-wier opgemaekt/ waer mede het sich als met sterke voorschanzen tegens de revieren ende see wapend/ te weten aen die syde daer de nature de sanddupnen heeft geweygerd) heeft Dyk-oversten/ die over de dyken als versorgers ende opstenders gesteld sijn/ gemeynlijk Dijkgraven **genoemd/ die op't vermaken der dyken/ yder op sijne plaetze/ vlijtig acht nemen/ den huysluyden 'twerk jaerlijkx bevelen/ dickwils besichtigen/ naer goedvinden der verstandigen/ de swaerte ende hoogte der werken belasten/ de wederspannigen met geld-boete straffen/ om dat het gemeyne beste daer aen hangt/ ende door het versuym ende de nalatigheyd der menschen in gevaer konde komen. In welker getal wel-geboren ende voornaeme luyden sijn/ de welke met veelvuldige privilegien van Koning Willem ende andere Graven van Holland gesterkt sijnde/ door publijke autoriteyt over den dijk gesteld sijn/ die midden door Kennerland van Amsterdam tot Velsen toe henen loopt/ ende worden in Duytsch** Heymraeden **genoemd/ als huysforgers/ ofte (als de Keyser selfs in sijnen Brief noch heerlijker verklaerd) raedsluyden van't gemeyne land/ om dat sy in't gemeyn op's lands saken als suynige ende profijtige huys-vaders moeten letten: welker onwederroepelijk oordeel ende autoriteyt met veele magtbrieven des Konings sijn bevestigd/ waer mede hy sich ende sijnen nakomelingen het recht end de vryheyd beneemt/ om sijne meyninge te wederroepen/ ofte wille te veranderen. Dese sijn** Seven-mannen **op sulken getale van seven gesteld. Naer welker exempel die van de landstreke van Schiedam ende Delf Vijf-mannen tot Dijk-graven geordineerd hebben.**

Dese Edele Heren Heymraden, in verscheyde handvesten der Graven gemeynlijk *Heymraeden van Rijn-land* geheten, vvorden ook *Heymraeden van Sparendamme* genoemd in seker Handvest van VVillem III. XXII. Gr. van Holl. gegeven in den Hage des sonnedaechs op Sinte Ians dach Evangelist in die Kerl-dage in't jaer ons Heren MCCCX.

VVorden doorgaens van de Graven in hunne Handvesten genoemd *VVel-gebore Heymraeden*, *Hooge Heymraeden*, *onse geminde Heymraeden, &c.*



WILLEM by der genaden Gods Conink der Romeynen * altoes oeckende, allen den genen die dese letteren sullen sien, sijn gratie ende alle goet. Totter kennisse uwer gemeenlickhede willen wy dat comme dat wy oirconden slechs mitter hebbinge deerre letteren alsoe dat wy van gemeenen raede onsen dienstelick den edel ende onedel in Hollant, ende by raede ander goeden luden die den staet des lants begeren goet te wesen, sullen ordonneren ende doen maecken eenen waterganck, diemen hiet een spoije, of een gat, hebbende in den wijde vier en twintich voet, daer de meere schepe mit heure laste lichtelicken mogen doerlijden totten Sparendamme, of daer by, so waer dat wijs te rade worden, &c. In oirconde des dinges soe hebben wy doen segelen dese letteren mit onsen segele ende mit onser broeders segele Flozens die daer toe gaf sijn consent deser tegenwoordiger letteren. Gegeven tot Leyden des vijfsten Idus van Aprille opte xj. Indictie in't jaer ons Heeren duysent twee hondert ende drij en vijftich.

* Semper Augustus.

WIllem by der genaden Gods Coninck des Roomschen Rijcks altoes vermerende, allen den genen die dese letteren sullen sien sijn gratie ende alle goet. Wy die seer begerende sijn nutschap oirbaer ende gemack onser getruwer ondersaten voir haeren gemeenen oirbaer hebben gewaerdicht te keuren ende te ordineren na inhoud desen tegenwoordigen letteren, getugende ende vastelick belovende als dat wy genen ganck of deurganck der wateren, die spoije in't gemeen is gehieten, by Sparendam en sullen gehengen te maecken, noch oick mede iet verwandelen of doen by Spaernendam, Sijtwinde, Sedijck, ende Swadeburgerdam sonder des gemeen lands Raets-luden, die geheten sijn Heemrade, der geenre die nu sijn, of in toekomende tijden wesen sullen. In getuychnisse ende claer getugenisse der saecken voorsch ende op dat alle punten voorn. vast ende onvercrachtelick sullen blijven, soe hebben wy uyt dien dese tegenwoordige letteren geboden te schrijven, ende mitten segel onser mogentheyt te doen vestigen. Gegeven tot Leyden opte vijfte Idus van October opten xiiij. Indictie in't jaer ons Heren twaelf hondert vijf ende vijftich.

WY Florens Grave van Hollant maecken cont allen den genen die dese letteren sullen sien of hoeren dat wy by raede onser goeder luden van onsen lande oorlof hebben gegeven over te slaene een water heitet die Spaerne, dair die wilde see in vloeijde, ende veele ons lants plach te verderven, &c Voort soe hebben wy oirloff gegeven dien ommedijck van den lande te makene alsoe lanck ende alsoe breet ende alsoe hoich alse hem die Heemraeden vinden by hoeren ede die daer toe gesworen hebben,

hebben, &c. Voort soe willen wy dat dese Bailju machtich sy inte panden alle boete die die Heemrade vvijsen opten genen die't * behoe'n, &c. Gegeven in onsen Heeren jaer duysent twee hondert ende vijf ende tachtich des manendaechs nae Sinte Valentijns dage in onsen woninghe ter Hage.

* Behoeren, verbeuren.

WIllem by der genaden Gods Palensgrave opten Rijn, Hertoge in Beijeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant Ontbieden ende gebieden mit sonderlinge ernste allen onsen goeden luden ende ondersaeten geseten tusschen onser stede van Aemsterdamme ende Sparendamme, ende voort allen den genen die daer tusschen eenich lant leggende hebben, wie sy sijn, geestelicke personen, of wairlicke, poorteren, of lant-mannen, ende elcken bysonder, dat sy volcomelick houden alle keuren die onse vvelgeboeren Heemrade van Rijnland voor dese tijt gevvijst ende gekeurt hebben ende noch keuren sullen met hoeren Dijckgrave tot onsen ende ons lants oirbaer sonder daer tegen te doē, of in eniger vvijs te breken, want wy by niements eenwillicheyt onse lant verloeren noch immer ongedijckt en willen laten. Ende soe vvie die keuren ende vonnisse voorsch. niet en hielde die verbeurde altijt die hoichste buete die onse Heēraet voorsch. vvijsen mogen, dien vvy die ofgenomen vvillen hebben sonder verdrach, want wy immer willen dat hoer keuren ende vonnisse voorsch. voort ganck hebben sullen, ende des en willen wy van niemant enich ander verwolch hebben van den genen die binnen hoere schouwe voorsch. geseten sijn. In oirconden desen brieve, ende onse signet hier op gedruckt. Gegeven inden Hage opten xvj. dach in

Meije in't jaer ons Heeren duysent vier hondert ende seven.

Van eenen ende selven in-houd ende sin sijn veele ende verscheyde andere Handvesten der Graven.

Stads-Cingels, ofte omgangen

Nu kanmen tot vermaek alhier aen alle kanten
De Cingels om de Stad met groene boomen planten:
Nu kan men alle tijd op alle wegen gaen/
Daer nu geen water meer sal komen op te staen.
Want sullen wy't vermaek van onse Stad besnoeyen/
En niet veel liever dat noch meerder aen doen groeyen?
Of waerom souden wy ook in het minste deel
De minste willen sijn? De Stad is al te eel.
De Burgers onser Stad gaen dickwils sich vermeyden
Aen deses waters kant ontrent de groene weyden/
En sien 'tgevlerkte hout weg-vliegen door den stroom/
Of vp het stille weer voord-kruppen met den boom:

Schalkvvijk.

Sy gaen ter Meyr-vaert uyt door Schalkwijk sich verlusten/
Of over 't Veer geset in't groene Hout wat rusten/
Of so hun lust hen ook na Sparen-dam toe jaegt/

Seven-molens.

Of daer de plaetz den naem van Seven-molens draegt.

Geslacht vanden Spaerne, ofte Sperne ende van Sparen-vvoude.

Hier kan ik nu 't Geslacht van Spaerne niet vergeten/
Wel-eer van desen bloed van't Sparen so geheten/
Hoe wel niet magtig oud/ noch sonderling vermaerd/
En niettemin nochtans dit mijn verhael wel waerd.

Dirk vanden Spaerne, Schepen in Haerlem/ is bekend in eene Schepen-kennisse ten behoeve van de Vrouwen-Broeders te Haerlem op't jaer M CCC XLVIII.

VVillem van Sparewoude, Floriss. gebruykt sijn eygen segel in het jaer M CCCC LIV.

Ian van Sparnewoude, Klerk/ woonde by Heer Symon vander Horst/ Priester te Haerlem/ in't jaer M CCCC LXII.

Ysbrant van Spernewoude besegeld met sijn eygen segel als borge van Willem van Adrichem eenen brief te Leyder-dorp/ in het jaer M CCCC XCI.

VVillem, ende

Ysbrant van Sparenvvoude, beyde Leen-mannen van de Graeflijkheyd van Holland in't jaer M CCCC XCVII.

Gerrit van Spaervvoude, Leen-man vande Graeflijkheyd van Holland/ in't jaer M IↃ XX.

En so ik

En so ik spelen wou op desen naem van Sparen,
So sprack ik van syn goed sorgvuldig te bewaren:
Het Sparen loopt hier door/ maekt u het goed niet quijt/
Spaert voor den ouden dag/ spaert voor den quaeden tijd.
Spaert voor de armen wat/ om mildelijk te geven/
Spaert voor de arme wat/ op dat sy mede leven/
Spaert voor uw huysgesin/ en uwen naesten wat/
En leert so sparigheyd by 't Sparen onser Stad.
Wat is hier groote Vaert, en swaere tocht van kielen/
Die gansch ontallijk veel steeds in dit water krielen!
Nau meerder vaert in 't land/ nau meerder schepen-jagt/
Waer door ons rijkdom word en nering toegebragt.
Graef * Maximiliaen heeft ons dit recht gegeven/
En is van Graef tot Graef/ van tijd tot tijd gebleven:
Die ons dat nemen sou/ neemt dat ons is gejond/
Dat niemand nemen kan/ en 't brood uyt onsen mond.
Mijn Heren staet het quaed in sijn beginzel tegen/
Daer is de burgerij te dapper aengelegen/
En houdt ~~ons~~ ons voorrecht vast/ en word door niemands magt
Van die gerechtigheyd toch nimmer afgebragt.
† Koppier begon dat eens/ schier honderd jaer geleden/
En brack den Billerdam, gestijfd door and're steden:
‡ Maer most door last van 't Hof/ dat sulkx so niet verstond/
Dat alles wederom so maken als hy 't vond.
En overmits wy hier van onsen Schip-vaert spreken/
So diend ook aengemerkt/ dat wy me 't hoofd op steken
In dese vrijtheyd/ dat onse burgerij
Mag laden over al gansch onbelaen/ en vrij:
Want daer de and're steen na 't loszen hunner waren
Gansch ledig wederom na huys toe moeten varen/
So mogen onse luy naer nieuwe vracht weer staen/
En doen een dobb'le reys met loszen/ ende laen.
Hoe kan ik ook dit recht hier laten te begroeten/
Dat wy (gelijk men seyd) begaefd met witte voeten
Van alles Tol-vrij sijn in 't land van ons gebied/
Te water/ en te land/ en geven nergens iet?
Ons andre Graften meer van 't Sparen afgesneden
En door de Stad geleyd/ als Sparens vrucht/ en leden/
En dochters uyt haer heup/ en kinders van haer lijf/
Sijn Haerlem tot cieraed/ en ons tot groot gerijf:
Met onse oude Beek, die onder onse straten
En huysen henen vliet: en sijn so t'saem verlaten
Tot suyv'ring onser Stad/ en groote puntigheyd;
Gelijk sy dan ook hier voor veelen eer in leyd.

Sparen leerd Sparen.

Schepen-doortocht.

* *Man van Maria, de XXVIII Gr. van Holl.*

† *Iakob Koppier, Ambachtsheer van Kalslage.*

‡ *Den 31. Ian. 1529. Stilo Curiæ.*

Vrijdom van laden, in Holland Seland, en VVest Vriesland.

Vrijdom van Tollen.

Graften.

Ik ga so niet voorby/ komt weder al te samen/
En komt in myn gedicht met uwer aller namen/
En syt so me bekend/ en syt so me geacht.
Bakenes-zer Graft. Wie sal de eerste syn? komt Bakeneszer-Gracht,
Beslaet de voorste plaetz/ de oudste van hun allen/
En die gelopen hebt aen onse eerste wallen.
Oude-Graft. En dan gy Oude Graft, en daer gy by de vest
Kraeijen-horster-Graft, *vulgo* Kraeijen nest. Syt Kraeijen-horst genaemd/ gemeynlyk Kraeijennest.

Gerrit van Kraeijenhorst was een vande verraders/ die met Gerrit van Velsen/ Herman van Woerden/ Gysbrecht van Aemstel/ Arent van Benschop/ Willem van Teylingen/ Willem van Saenden/ ende anderen/ Graef Floris de V. vingen ende vermoorden in den jare MCCXCVI. Holl. Kron. Divis. XIX. Kap. XXIV.

Burg-vval. En gy die van een Burg de Burgvval syt geheten/
Hoewel wy geen bescheyd van desen Burg en weten/
En syn gelegenheyd/ of by/ of op de wal/
Of waer de naem van komt/ dat ik niet seggen sal.
Raem-graft. En die den name voert van d'ingetrocke Ramen/
En dan eerst syt gemaekt als die betimmerd quamen;
Volders-graft. En voords de Volders-Graft; en Sijd-graft aen de sy;
Syd-graft. En daer de Beek in Raekx veranderd ook daer by.
Raekx. Maer most ik onse Beek van d'eerste niet verhalen/
Beek. De welke liep en stiet aen onse oude palen/
Die uyt de duynen valt/ en vliet so na de Stad/
En loopt daer onder heen door een verborgen pad?
Putten. Ik kan de Putten me hier in met-een begrypen/
Pompen. De Pompen ook daer uyt geleyd met lode pypen/
Van liefelyke wel/ van klaeren grond van sand/
Van suyv're soete smaek/ als ergens in het land.
Dit is so vande Stad/ en binnen onse wallen:
Daer konde noch veel meer hier van te seggen vallen/
Ook dat ik niet en sie/ en dat ik niet en weet.
Buyten-stads gelegenheyd. Myn Stad ik blyf altyd dyn Burger/ en Poeet.
God die het aerdrijk hebt doorsaeyt met kruyd en boomen/
Meyr. En hebt door dyne kragt de bergen voord doen komen/
Y. En 't water om en door de aerde hebt gespreyd/
See. Geef dat ik voords verklaer ons Stads gelegenheyd.
† *De groote See, die de geheele wereld omloopt: ons de Noord See.* Ten Suyden leyt het Meyr, ten Noorden 't Y, ten Westen
De groote † Oceaen, die t'saem tot onsen besten
En ryken onderhoud den visch seer versch en goed
Ons burgers mede-deeld in vollen overvloed.

Die

Hier is der burg'ren lust na 't Meyr of 't Y te seylen/ Visch.
Met jagjes door den stroom der golfjes heen te keylen: Jagjes.
Hier is der burg'ren lust met Karritjes na See Karritjes.
Na Sandvoord heen te slaen 't Se-dorp van onse Ste. Sandvoort
Ist niet een lust syn sorg somwylen te vergeten/ Pinkjes.
En groot vermaek aen see de versche sood' te eten/ Strand.
En op't beschilpte strand des groenen Oceaen
De Pinkjes met de Macts sien se-waerd in te gaen!
Op sietze dan ook diep in 'tgroote diep daer hobb'len/
En steyg'ren in de locht/ en met de baren tobb'len/
En worst'len met den wind/ en is de vangst gedaen/
Weer stranden aen het land met versche visch gelaen.
En siet hoe sy/ so haest de banken hun beletten
Te nad'ren aen het land/ sich flukx daer onder setten/
En passen te gelyk wel op der golven slag/
Op dat hun schuptjen boords te beter stranden mag.
Siet dees ook tot den hals in see den garnaer vangen:
Dien and'ren upt syn boot den visch en vangst uptlangen:
Hier staense by de sood' in't rond een groote hoop/
Te mynen dat hun diend in't afslaen/ en den koop.
Hier sittense het want te boeten/ en vermaken/
Daer hangense het weer te drogen op de staken:
Dees aest den scherpen hoek/ waer aen de graege vis
In't listig net verlockt wel haest gevangen is:
Hier schrapense te saem de schilpen die hier stranden/
Om die tot kalk en asch in ovens te verbranden:
Daer kakense den visch/ hier doense 'tboot om hoog/
En rollen 'tdiep op strand/ en setten 'top het droog:
Of laten weer in see hun schuptjes neder dalen/
Om nochmaels op een nieu een goede sood' te halen:
Daer een behange vrou met kind'ren om en om
Die seyd haer man adieu/ dees heet hem wellekom:
So spannen and'ren boords hun paerden in de wagen/
Om hier en wyds en syds den visch te koop te dragen:
Dit komt hun van hun sweet en sueren arbeyd in/
Tot hunner onderhoud/ en van hun huysgesin.
Een arm en zimpel volk/ met prael/ en pracht/ en prangen/ Se-luyden
En slimheyd deser eeu en boosheyd niet behangen/
Eenvoudig/ slecht/ en recht/ vol trou/ en sonder list/
En daer men minst de deugd/ en meest de sonde mist.
In't midden tusschen weg van Ste en See syn Bergen/ Sand-bergen, ofte Duynen.
Die met hun sanden kop en top den hemel tergen/
En stygen in de locht/ die tegens het geweld
Van't groote wilde diep als mueren syn gesteld/

Dat

Dat met een grammen moed en opgeblase baren
En uyterſten geweld op hen te met komt varen/
Waer breekt ſijn ſlag daer op/ of't hun ſo vinnig driegd/
Dat ook het witte ſchuym de bergen overvliegt/
En ſijnen kragt verhaeld/ en brengt ſijn vloed op hopen
Om met een meerder ſee de duynen af te lopen.
Ey ruſt dijn dollen kop verwoede Oceaen/
En leert eens binnen 'tperk van dijn beſteck te gaen.
Al-om in dit gebergt ſijn lang-geoorde dieren/
Konijnen. Die grimm'len allezins/ en krielen als de mieren/
En lopen overhoop: Wat menig ſchoon Konijn!
Men weet niet hoe alhier ſo grooten hoop mag ſijn.
'Tgebergte loopt ſchier weg. Gemeyn en lecker eten:
Kermers Caninefates. Waer van wy Kermers volk Caninefates heten/
Van† d'Ouden ſo benaemd: om dat om onſe Stad
Plinius & Tacitus. 'Tvolk veel konijnen eet/ of veel konijnen vat.

Vanden ouden Naem der Kermers Caninefates.

Had. Iun. in Bat. Cap. XIV. Ad Caninefates noſtros venio. Eorum etymon è locorum & regionis quam incoluerunt naturâ ac conditione conjecturâ colligo, quandoquidem vera nominum impoſitio cum rerum ac gentis ingenio convenire ad quadrum ſolet: eam verò cuniculorum eſſe *Cap. III. refertisſimam feracisſimamq; ut alio loco à me commonſtratum eſt, nemo ità peregrinatione alienus eſt qui neſciat. Itaquè jam tum à priſco ſæculo Caninefates audivere, ut cuniculorum raptores, hoc eſt, Caninefates, molli pronunciationis lege ad Friſicum idioma proprius aſſonante, à præhendendis cuniculis, vel per convicium, quod eos in cadis condirent, ac vietorum more compingerent ad uſum ſervandos: niſi exterminatâ caninâ litera per Romanos pronunciationi ineptos Caninefratres, ut cuniculorum comedones helluonesquè nominati fuerint.

Ik kome tot onſe Caninefates. Ik neme hunnen grond-naem af uyt de nature ende gelegenheyd vande plaetzen ende het landſchap dat ſy bewoond hebben/ aengeſien de waere oplegginge der namen met der dingen ende des volks aerd plegen juyſt over een te komen: Nu en niemand is ſo vreemd/ die niet en weet/ dat dit landſchap ſeer rijk ende vol van konijnen is/ gelijk ik elders hebbe aengeweſen. So ſijn ſy dan al van ouds Caninefates geheten/ als konijnen-rovers/ dat is/ Caninefates, met ene ſachte uytſprake op de Vrieſche wijſe treckende/ van het konijnen-grijpen [Caninevaters] ofte in ſchimp ende verwijt/ om dat ſy de konijnen in aerde vaten ſouteden/ ofte in tonnen ſloegen om te bewaren: ten ware ſy Caninefraters, als konijne-freters ende ſlockers ſijn geheten van de Romeynen/ de honden-letter (r) uyt latende/ die ſy beſwaerlijk uytſpreken.

Of andere

Of and'ren schoon dien grond der Kermers naem versaken/
En eerstlijk Kinheymers van Kinheym liever maken/
En Kermers voordts verkort. Wat van dien naem mag sijn/
En blijkt so merklijk niet als 'tlang-geoord konijn.
En wie en siet ook niet dat beyde waer kan wesen/
En dat hier geen verschil/ geen strijd en is in desen?
Twee namen van een volk/ en in verscheyde spraek/
En om een ander ding/ en heel verscheyde saek.
De eene brengt den naem van wat'ren/ en revieren/
De and're van't gekriel en 'teten deser dieren.
Wel laet het beyde sijn/ so scheyden wy de lien:
En 'tis ook beyde wel/ ik kan niet anders sien.
Nu dat ik heb geseyd van't leger der konijnen/
En van hun groot gekriel/ kan daer uyt klaerlijk schijnen/
Behalven dat wy t'sien/ om dat by ons *een dag
In't jaer bevonden word dat elk vrij jagen mag.
Ook sult gy alle daeg in duyn veel Hasevvinden
By d'ed'len onser Stad/ of rijke burgers/ vinden/
Die dese oeffening van jagen is vereerd:
Ook †'tvolk dat tenemael sich by de jagt geneerd.
Dees siet gy dan alhier met magt van ongebonden
En tot de jagt en vangst nu los-gelaten honden
Na-trachten 'tdwalend wild/ en soekende de lucht/
En vallen't op het lijf/ of vatten't inde vlucht.
Een ander wederom gaen drijven met sijn Fretten
Het wild de holen uyt in sijn gespanne netten.
O arm onnosel volk/ dat daer den dood ontloopt/
En noch met sulke vlucht hier weer den dood bekoopt!
So hoort gy ook met een 'tbenarde wild daer schreyen/
En siet het wederom gevangen hier ontweyen/
En hangen aen den stock: en so den weyman gaen
Met vreugde weer na huys met sulke proy gelaen.
Ja wy en konnen hen altsamen niet vertieren/
So siet gy hen van hier na and're plaetzen stieren
Door ons geheele land: en so word menig dis
Met ons konijn versien daer geen konijn en is:
Ook selver daerse sijn/ die selfs konijnen vangen/
Die sullen evenwel na onse noch verlangen/
Om hunne meeste deugd/ en alderbesten aerd/
Door onse milde wey begeerd/ en seer vermaerd.
Daer by verneemt men ook hier meer en meer de Hasen
Tot op de Stad te met te laven/ en te grasen:
Beneffens datmen me noch menig Hart en Hind
In onse tuschen-wey van onse duynen vind.

*Hartjes dag, de eerste Maendag na Marien Hemelvaert als men't na de Paepsche stijle noemd.

†Duyn-maeijers. Hasewinden. Fretten. Netten.

Hasen. Harten, Hinden.

Heren-jagt.

Hoe dickwils komt de Prinz in Breroos wyde palen!
Hoe dickwils menig wild upt onse duynen halen?
Hoe meen'ge snelle Hind/ hoe menig wacker Hart
Word op der Heren jagt gevangen/ en benard!

P. S. Gisinge.

En hier vandaer so schynt ons Hartjes-dag te komen/
Al word hier van ook schoon geen vast bescheyd vernomen:
Want als de Graef hier joeg in't recht zaeysoen van't jaer/
Wie twyfeld of dat was met toeloop vande schaer?
Dit is het oud gebruyk/ 'tis so/ en 'twas voor desen/
Daer groote meesters syn/ daer wil 't gepeupel wesen:
De Graef teeg op de jagt/ sy joegen met den Graef/
En blyven in't besit van die beleende dagaef.

Van't Zaeijsoen van't Jagen.

Inden jare Mcccxxxv. is den jagers uytgheven tot haren wedden van dien dat si quamen an dien hout metten honden ind saeijzoen van den hert tijd, dat is in Sinte Laurens daghe durende tot Sinte Lambrechts dage, dat loopt v. weken, ende 11 dagh. Dus verre in de oude Memorien van dien tyd. Waer upt blykt dat het zaeysoen van't jagen by ouds inging op Sinte Laurens dag/ wesende de 10. Aug. ende uytging op Sinte Lambrechts dag/ den 17. Sept.

Dit is nu vanden duyn/ en van het wild te jagen:
Wie synse die ook opt en elders steden sagen/

Vogelen, ende alle kleyn gebeente.

Daer sulke volheyd was van alle kleyn-gebeent,
Van alle vog'len vangst/ als hier de Heer verleend?
En wild ik my den weg tot meerder dingen banen/

Swanen-drift.

En dacht ik breed te gaen/ ik sprak ook vande Svvanen:
Gewis! hier is een drift/ so in/ als om de Stad/
Dat niemand ergens opt in't land een beter had.
Dus sietmense seer veel in onse graften dryven/
En door goe toeversicht in onse palen blyven.

Swanen-huys.

Hoe zierlyk ook het Huys der Svvanen is gemaeld/
Is waerdig datmen't ook ter eren hier verhaeld.

Rutgert Janszen van Vienna, Pluym-graef.

VVitte-blink.

De Vorst nu van't gebergt/ de hoogste onser sanden
Die heet de VVitte-blink: dewyl hy staet te branden

P. S. Gisinge.

Te blinken in de son: †of dat veel-licht de Heer
Van Heemste/ Ridder VVit, op desen duyn wel-eer

*Gesien

*Gesien is van ons Stad met blinkende banieren/
Uptwaeyend aen de steng den Leeu der Batavieren
Tot ons ontzet/ en heyl/ als 'tleger van ‡Dampier
Noord-Holland had verheerd/ en meester was tot hier.

*Komende van Sandvoort.
‡Sone van den Graef van Vlaenderen.

Holl. Kron. Divis. XXI. Kap. XV. op het jaer MCCCIV. Gwije Dampier dit vernemende is van stonden aen getogen met gewapender hand/ ende is gekomen binnen der Stad Utrecht/ ende heeft aldaer Schout ende Schepenen geset/ die uyt sijnen name de Stad regeren souden/ ende heeft naerstelijk gearbeyd aen die Ecclesie ende Kapittel van Utrecht/ datmen Bisschop Gwije affetten wilde die gevangen was/ende dat sy kiesen wouden tot haeren Bisschop Heer Willem van Gulick/ dat welke hy by avontueren soude verkregen hebben/ en hadde Heere VVitte, de bastaerd van Haemstede/ wijlen Grave Floris Soon van Holland van Zierikzee op die see tot Sandvoort niet gekomen.

Oude Holl. Rijm-Kronijk onder Graef Jan II.

Hier binnen ist also comen,
Dat Heer VVitte was gevaren
Wt Zierikzee met cleenre scharen,
Met eenen schepe ende niet me,
Voer hy buyten by der zee,
Ende quam an bi Zantfoerde,
Daer vernam hi ende hoerde
Dat Hollant al was verloren.

Een seer vermaerde duyn in't heele land/ van wegen
Dat hy so magtig hoog en steyl ook is gelegen
By so beroemde Stad. Wat loopt sich menig moe
En dat met lust en vreugd na dit gebergte toe?
En klout'ren na den top op handen en op voeten/
En staen te martelen/ te kruppen/ en te wroeten/
En liggen afgemend te hijgen op dien duyn/
Eer sy dien *Atlas sijn op sijnen kaelen kruyn.
En sien van daer ons Stad/ en onse naeste steden/
Gelegen wijd van ons/ ook veele duysend schreden/
De koopstad Amsterdam, 'twijs Leyden, en het Meer,
Ja Alkmaer, suyvel-rijk/ by gunst van locht/ en weer.

*Een seer hooge berg in Mauritanien, die de Poeten daerom versieren den Hemel te dragen.

So siet gy ook van daer de diepe blaeuwe baren/
En in de rijke See de groote Schepen varen/
En 't dorre Sandvoort me in duyn/ en aen het strand.
En wat een oog-geweij van al ons lieve Land!
Hier mald en maeld de jeugd: daer sietmer twee staen zollen/
En worst'len so om best; daer een van boven rollen;
Dees vallen op sijn neus/ en over hol en bol/
En krijgen van 't gul sand sijn hals en ogen vol.
Bleyken. Aen deser duynen kant sijn schoone groene VVeyden,
Waer heen de duynen dan hun klaeren regen leyden/
Die uyt haer ad'ren springt als een fonteyne doet/
En met een soet gedruyps uyt hunne borsten vloed.
Hier maektmen 'tlywaet wit/ hier bleyktmen 'tgraeuwe garen/
En maekt de webben toe als of sy sneeu-wit waren/
Ey! siet toch hoe hierom so menig knecht en meyt
In 't werk hier besig sijn in veel verscheydenheyd:
Hier loogtmen 'tlinnewaet/ daer word het weer gesteken
Begraven inde melk de graeuheyd uyt te weken/
Dees wasschen inde tob voordaen sijn blaeuwen huyd/
En wrijven met de vuyst sulk overblijfzel uyt/
Die spoelen 'tweder op: en gaen 't te velde brengen/
En maken 'tpennen vast/ eu staen het te besprengen
Met silv'ren regens-dou/ tot dat het wit en sacht
Word vande bleyk gedaen/ en weer na Stad gebragt.
Landerijē. Ook sijn hier allezins seer lustige Landouvven,
Ackers. Die vet en vruchtbaer sijn voor d'Ackerman te bouwen/
Velden. En saeijen wat hy wil. Of groen geschilderd Veld,
Oszen. Daer menig os, en koe, en schaep is opgesteld/
Koeijen. En tieren wonder wel. De koeijen suyvel geven/
Schaepen. De boter, en de kaes, tot voedzel van ons leven:
Suyvel. Maer d' os die word geslacht: stroopt hem dat dicke vel/
Boter. En sout hem inde kuyp/ dat komt de keuken wel
Kaes. &c. In 's winters dorre tijd/ wanneer de suere vlagen/
En stuere noorde-wind/ en felle koude dagen
Ons houden binnens huys. En wat veelvuldigheyd
Van aengenaeme spijs word van het schaep bereyd!
Deenen-oszen stal, *tusschen de Kruyz en S. Jans Poorten op de Stads wal opgericht. An. 1627.* Maer kan ik nu alhier met eren wel verswijgen/
Dat wy de Deenen hier met hunne oszen krijgen/
Waer toe alhier een plaetz en eene ruyme stal
Bequaemlijk is bereyd op onse breedste wal?
En hoe en souden ook de Deenen hier niet komen?
Word ergens in het land een beter plaetz vernomen/
Daer yder komen kan rondom van allen kant/
Daer goe verversching is/ in 't midden van het land?

Noch al

Noch al meer fraeyicheyd: So sijn noch hier en boven
Rondom de Stad seer veel en schoone Burgers-Hoven,
Ook aen de Cingel selfs/ en harde by de vest/
En dat aen menig oord/ en menig stads-gewest.
Gewis! en ist geen lust/ en sijn't geen heren-saken
Sich op sijn eygen erf en grond te gaen vermaken/
En plucken al het geen waer na sijn siele vast/
En dat in sijnen tuyn/ en eyge hoven wast?
Of is het me geen lust in blijde groene weyden
Langs heen den water-kant sich wat te gaen vermeyden/
En sien daer in het gras so menig welig dier/
En beesten op hun dreef/ en in hun beste tier?
Ist ook niet recht een lust te wand'len tot sijn oren
In't midden door het groen/ of 'tgeel gesengde koren/
En door het swang're graen/ en 'tsling'ren van't gewas/
En door de blaeuwe bloem van't groene jonge vlas?
Of ook een groot vermaek te sien met groote hopen
En doorgaens bol en dick in't wild de k'nijntjes lopen
De holen in en uyt/ te sien dat licht gevaert
Te spelen hier en daer/ te wey'len met de staert?
Kan ook 'tgebergte niet ons sinnen tot hen trecken/
En sonderlingen lust in onse siel verwecken?
En 'tbeken soet gestreuyl en lockt u dat niet uyt?
En sijt gy niet vermaekt door 'tlieve stroom-geluyd?
tIs lust dan om de Stad na veele schoone vlecken,
En menig Heren-Huys, en and're fraeye Plecken,
Te wand'len door 't gesaeij, of door het groene land,
Langs meen'ge klaere vaert, of langs den duynen-kant.
Kom hier dan Wandelaer/ 'tgesicht dat is ten besten/
En dijn vermaek is dijn/ door-loop al ons gewesten:
Het is voorwaer een lust langs heen de Klever-laen,
Na Duyn, na Aelberts-berg, na Bloemendael te gaen:
Daer kond gy so gy wilt Vergrafts Fonteyn sien springen/
En blijven dan noch droog/ indien gy't kont bedingen:
En seker sijn gesticht/ en woning/ die hy boud/
Is waerdig dat gy die wel deur en deur beschout!
En dan dat *Graeflijk Huys, van Valkenburg beseten/
Moet om dien ouden naem veel minder sijn vergeten/
So weynig als een huys dat hier ook ergens staet.
Gaet dan na Bredero voordaen de rechte straet:
Een graeflijk oud gesticht/ nu jammerlijk geschonden
Door oorlog en geweld/ en met der tijd verslonden
Door 'tongeval des tijds. Een al te schoon gebou/
En van te hoogen naem/ dan 'tso vervallen sou!

Hovẽ ende Thuynen.

Dorpen. Gehuchtẽ. Heren-Huysen. Hofsteden. &c.

Siet de Kron. van Gouthoeven. pag. 79.

VVandelingen. Kleverlaẽ. Aelbertsberg. Bloemendael. Vergraft. *Huys t'Albertsberg. Bredero.

Siet Had. Iun. Batav. Cap. xviij.

Loo. Siet daer ook 't Huys van Loo: dan kond gy wat beneden
Stuyfsand. Een weynig van der hand na Stuyf-sand by vertreden:
Sandpoort Voorby Sand-poort hooger aen/ en daer door 'tsnoode feyt
Huys te Velsen. Van Gerrit den verraer 't Huys-Velsen stucken leyt/
Tot syne schand/ en smaed/ en tot een eeuwig teken
Vander Mijlen. Hoe Prinzen-moordery den moorders op sal breken:
Trier. Dan vander Mijlens-Huys, en Triers daer an met een/
T'saem op den grond gesticht van't Slot van Groene-veen.

Had. Iun. Bat. Cap. XVIII. Arx Velsena disjecta laceras ruinosasque parietinas adhuc ostendit, ob patricidiale in principem fœdè trucidatum nefas communibus Hollandiæ Selandiæque armis expugnata atque eversa. Cujus exauguratæ fundum Ianus Dousa, Musarum deliciæ, possidet: atque in ejus viciniâ ad teli jactum paucis abhinc annis egregiam Villam castelli modo latâ fossâ circumdatam ab Adriano Groenevenio Harlemensi cive exstructam videmus.

Het af-geworpen Huys van Velsen vertoond syne verballe mueren noch / van wegen de schandelyke vader-moord des Graven door de gemeyne wapenen van Holland ende Seland bestormd / en verwoest. Wiens grond de liefelyke poeet Ianus Dousa besit. Alwaer wy sien dat ontrent eenen stenen-werp van daer een heerlyke Hof-stede Kasteels-gewyse met eenen breeden graft omvangen van Adriaen Groeneveen van Haerlem voor weynige jaeren gesticht is.

Ster. Ook vander Ster, en Kies: noch kont gy wat te wyken
Kies. Na vyne rechterhand/ het Huys te Hulft bekyken/
Backer. En Backer harde by/ en so daer over weer
Haszelaer. Het Huys te Haszelaer, en diergelyke meer.
Bresaep. Dan hooger na Bresaep, en so ter syd na Velsen,
Velsen. En daer de Duyn/ en 't Y de Bevervvijk omhelsen/
De Stede Bevervvijk En perszen in der engt/ een seer gelege Ste/
Gelegen op het Y/ gelegen by de See.

Van de Stede Beverwijk.

Had. Iun. Bat. Cap. XVII. In his [municipijs & pagis quibus vicus nomina finit] primum se offert Bevervicum, quod sonat Bavarorum, qui, & Bajoarij, vicum, sedem, & perfugium: (videntur n. Francorum Reges, possessâ Hollandiâ, militibus veteranis, aut emeritis, qui sibi militarant, nominatim vicos agrosque habitandos dedisse, iisque inde nomen fecisse) municipium duobus Harlemo milliaribus disjunctum, loco opportuno ad sinum Tyum adsidens, duobus passuum millibus ab Oceano distans, amœnissimas nobilium villas in viciniâ prospectans.

Onder dese [steden ende vlecken die in Wyk eyndigen] vertoond Bever-

)evervvijk sich aldereerst/ het welke een Wijk, plaetze/ ende vertreck
ier Beijersche beteykend: (want het schijnt dat de Fransche Konin-
gen/ als sy Holland besaten / den ouden ende afgesloofden zoldaeten/
die hun gediend hadden/ dorpen ende landen gaven te besitten / die sy
daer van benaemden) eene stede twee mijlen van Haerlem gelegen/op
ene bequame plaetze aen den boesem van het Y/ twee duysend treden
van de Zee/ hebbende voor sich veele seer-vermakelijke Heeren-huysen
in 'tgesichte.

Regeerders der Stede Bevervvijk.

Schout, ende Baeljuw.

Koert van Yperen,

Burgemeesters.

Ian Barentszen.
Ioris Korneliszen.

Schepenen.

Lambert Ianszen Kotgen.
Gerrit Laurenszen Gael.
Gerrit Outgertszen.
Iakob Ianszen Slommer.
Ioost Ianszen.
Iakob Outgertszen.
Willem Klaeszen.

Hier diende Kies weer niet/ noch Schilperhoef vergeten/ Kies. Schilperhoef.
Dat Teylingen besit/ en daerom so kon heten/
En Koeymans, ende Baek, en and're diergelijk/ Koeymans Baek.
Die al gelegen sijn ontrent en by de Wijk.
Dit is een lustig land. Hier worden Hollands palen *Holland op sijn smalst.*
Op't aldersmalst gesien/ die scherp een mijle halen.
Houd dan de rechte streek/ alwaer sich voords vertoond Adrichem.
'THuys t'Adrichem, dat nu 'tgeslacht van Burg bewoond/
Waer na 't ook word genaemd.

Had. Iun. Bat. Cap. XVIII. Habuit & Adrichemia familia turritam arcem Bevervico vicinam, per Frisiorum incursiones solo æquatam, in cujus ruinis villam suam muro egregij operis circumduxit Antonius à Burgo per matrem Adrichemiæ stirpis hæres.

Ook heeft het geslacht van Adrichem een Huys met torens gehad dicht by de Beverwijk/ door de invallē der Vriesen geslecht/op wiens

ruwijnen

ruwijnen Antonis van Burg, van sijns moeders wegen erfgenaem van de stamme van Adrichem/een Huys van heerlijk gebou gesticht heeft.

Gaet dan na 't heel verballen
Huys Oostervvijk-Foreest: en Merensteyn, van allen
Niet slechtelijk versien. Treed voord/ en siet ook me
Hoe 't Slot leyt omgekeerd der Stichters onser Ste.
Ja siet hoe droevig daer de afgeworpe steenen
Den ondergang van 't Slot van 't Haerlemsch Huys bewenen/
Heel jammerlijk vernield/en schandelijk verheerd/
En tot den kaelen grond ellendig omgekeerd.
En sucht/ en denkt/ hoe kan ook alle ding verkeren!

Oostervvijk-Foreest. Merēsteyn. Slot van Haerlem: *Het Huys ter Leck na ook genaemd*

Had. Iun. Bat. Cap. XIX, Ejus arcis insanæ substructiones, peramplæ & munitissimæ atque opportuno loco positæ murorum reliquiæ, deformesque ruinæ se ostendunt non procul Hemeskirchâ.

Het verbaerlijk gebou van dit Kasteel / de wijde ende seer sterke verballe mueren/op eene seer gelege plaetze begrepen/ende de woeste ruwijnen vertonen sich niet verre van Heemskerk.

Doch siet daer * Aszumburg het Haerlemsch Huys ter eren
Opstijgen inde locht: voorwaer! een groot cieraed
Der huysen hier ontrent/ of waer gy henen gaet.
En wel tuygt Aszumburg aen liefelijke wegen
En loffelijken oord/ by 't Aszum-veer gelegen/
Met sijne heerlijkheyd/ en sonderlinge pracht
En opgestegen kop den roem van dit geslacht!

** Ofte Huys s' Aszum.*

Had. Iun. Bat. Cap. XVIII. Assenburgum arx est dynastæ Assendelfi peculium, ultrà Bevervicum, opportuno loco & amœno situ nobilis.

'Thuys Aszumburg is des Heren van Aszendelf sijn eygendom/verder dan de Beverwijk / door sijne bequaeme ende vermakelijke gelegenheyd vermaerd.

Idem Ibid. Cap. XIX. Accepi, hujus, qui nunc vitam vivit, Nicolai Assendelfi (quem ob singularem & præstantissimam virtutem honoris causâ nomino) patrem, serâ & perinde inutili pœnitentiâ indoluisse, haud exstructam à se fuisse arcem (quæ ab ipso ædificata ab ipsis fundamentis Assenburgum nuncupatur) in vetusto hæredio, in firmissimis illis parietinis, & fundamentorum ruderibus, ut stirpis gloriam antiquitatis memoria vetusque recordatio ab oblivione vindicaret.

Ik hebbe verstaen / dat de vader van desen Nikolaes van Aszendelf/ die tegenwoordig leefd (dien ik om sijne sonderlinge deugde ter eren noeme) door een laet ende onnut berou sich beklaegd heeft/ dat hy sijn Slot (dat van hem gebouwd voords van den beginne Aszumburg geheten

geheten werd) niet gesticht en hadde op de oude erf-plaetze/ op die seer vaste mueren/ ende vervalle fondamenten/ op dat de gedachtenisze der oudheyd/ de ere van die stamme vande vergetenheyd soude verloszen.

So staet dan 't Haerlemsch Slot (hoewel schoon afgebroken)
Daer door weer opgericht/ door Aszumburg gewroken
Van't ongelyk des tyds: het een een stenen-hoop/
Het ander een kasteel: dit's 'twereldlyk beloop,
Dit moet ik ook hier noch van Aszumburg verklaren/
Hoe sy het Hals-recht voerd voor veele honderd jaeren/ } Supra pag. 25.
Hoe sy in hooger magt een hooge vierschaer spand/
Tot straffe van't geboefd/ tot suyv'ring van het land. — *Hals-recht van Aszendelf.*
Beklaegt dan Rewijk voords/ en Poelenburg met-enen/ — *Revvijk.*
Een steen-werp maer van daer/ en beyde niets dan steenen/ — *Poelenburg.*
En een vervalle muer/ en jammerlyk ruwyn/
Die van d'onvastigheyd ons doens getuygen syn.
't Huys Heemskerk rest hier noch/ by Koning VVillems tyden
Ten VVapen-huys gesticht/ de landen te bevryden — *Huys te Heemskerk.*
Voor bloedig kryghs-verderf/ voor moord/ voor brand/ en vier/
En vyands overval van't volk van't † Noord-quartier. — *† VVest-Vriesland.*
So kan't gemelde Huys noch huyden dynen ogen
Veel teyk'nen van haer eer en ouden naem vertogen:
Gelyk het geenzins is het minste oud gesticht/
Dat hier om onse Stad wel-eer is opgericht.
Doch ere komt ‡ Marquet, die dit oud heerlyk wesen
En koninklyk gebou voor sich had uytgelesen — *‡ Daniel de Hertaigne, Here van Marquette, &c.*
Tot syn vermaek-vertreck/ en vry in eren hiel:
Dies ook met allen recht de * naem op hem verviel.
So ist ook merkens waerd/ hoe't huys ter kryg geboren/
Van sulken krygs-heer was ter woning uytverkoren: — *Huys te Marquette*
So dat ook dus haer val haer rykelyk word geloond/
En hy so met het huys/ en 'thuys met hem gekroond,
Tis recht dan dat die Heer aldaer ook na syn sterven
In Heemskerk heeft gewild den aerden schoot beerven: — *Begravenisze van den Here van Marquette.*
Waer toe de plaetze word/ naer syne heerlykheyd/
Naer sijnen staet/ en huys/ getimmerd/ en bereyd.
* Sijn Soon de jonge Heer/ die ook in wetenschappen — **VVillem de Hertaigne, Here van Marquette, &c.*
Van wap'nen ende krijg sijns Heren Vaders stappen
Met dapperheyd betreed/ die houd ook in dit vleck/
En op dit heerlijk huys te met sijn lust-vertreck.
Dit kan ik van dit Slot ook niet te seggen laten/
Hoe dat het is begift van onse Heren Staeten — *Hals-gerecht van het Huys te Marquette.*
Met magt en met geweld/ met Hals recht als men seyd/
So yemand strafbaer waer in sijne heerlijkheyd.

 Van het

Van het Huys te Heemskerk.

Ontrent het jaer MCCL. Holl. Kron. Divis. XVIII. Kap. XIII. Na desen dede hy [Koning VVillem] ook maken dat Huys tot Heemskerk tegen de Westvriesen/ daer hy eenen geheten Heer Gerrit van Heemskerk Kastelepn of maekte met conditien dat hy de Vriesen altijd in roere houden soude/ ende nimmermeer laten rusten/ met seker getal van kloeke mannen eñ zoudenieren/ ende daer voor soude hem de Koning doen geven 300 ponden tsjaers/ eñ maekte hem daer toe Baeljuw van Kermerland/ om des wille oft sake geweest waer dat hem last van den Vriesen aen gekomen hadde/ dat hy dan 'theele Bailjuwschap hadde mogẽ uptbieden om dien last ende nood te wederstaen.

Belegerd van den Heer van Polanen/ upt name van Hertog Aelbrecht XXVI. Gr. van Holl. ende gevvonnen na elf weken/ in den jare MCCCLVIII. Holl. Kron. Divis. XXVI. Kap. V.

Afgebrokey in het jaer MCCCCXXXVI.

Holl. Kron. Divis. XXVIII. Kap. XXXVII. Dit voorseyd aldus geschied wesende/ namen die Kermers van der Hertoginne wegen tot eenen Kapitepn ende Hoofdman Willem Nagel, ende togen upt/ ende destrueerden dat Slot tot Heemskerk, om dat die van Haerlem daer te voren verwoest ende vernield hadden die Sloten van Bredenroede/ Heemstede/ ende Assendelf.

By overgifte heeft Jan van Henegouwen/ Grave van Holland/ Heer Dirk van Haerlem overgegeven de tienden van Heemskerk in erfleen inden jare MCCCIII. Oude Registers.

Hul-toneel der Heren van Kermerland.

Ook ist de pijne waerd dien Heuvel na te draven/
En die verheve plaetz/ alwaer wel-eer de Graven
Tot Heren sijn gehuld/ tot Heren sijn gesteld/
Van't Kermerlands gebied/ van't Kermerlands geweld.
De Graven mosten ook op desen Heuvel sweren/
Den Bisschop van het Sticht van Utrecht niet te deren
In sijn gerechtighepd/ den Bisschop niet te schaen/
En 'tgeestelyke recht in alles voor te staen.

Hul-toneel der Graven van Holland over Kermerland.

Had. Iun. Bat. Cap. III. Ostenditur adhuc isto sæculo in Kin-

in Kinnemariâ medio fermè itinere inter Harlemum & Almeriam extrà regiam viam seclusus tumulus in agris editior, ab aratri profanoquè usu hactenus liber, quem Principis inaugurationi consecratum olim fama posteris nobis per manus tradidit.

In dese eeuwe word noch een verheven Heuvel in Kermerland halfwegen tuschen Haerlem en Alkmaer ter sijden van den Heren-weg in't veld gewesen/ tot noch toe vrij van den ploeg/ ende ander gemeyn gebruyk/ de welke eertijds geheyligd is geweest tot de inhullinge van den Prinze/ gelijk ons nakomelingen dat also van hand te hand overgegeven is.

Id. Ibid. Cap. 14. Illud verò memoratu dignum est, non procul Heemskercka, tumulum acclivem visi, in omnes æqualiter partes editiorem, in ipso fermè soli Caninefatum meditullio situm, in quo retrò-actis sæculis soliti sunt Hollandiæ Comites, ut Kinheimariæ Domini, in frequenti ac solenni popularium & nobilitatis conventu inaugurari ditioni illi, ac mutuo sacramento imbui cùm Principem, tùm nobiles cum vulgo.

Dit is verhalens waerdig/ datter niet wijd van Heemskerk een scheuyns-opgaende Heuvel gesien word/over al even hoog/ ontrent in het midden van Kermerland gelegen/ alwaer in voorgaende eeuwen de Graven van Holland gewoon sijn geweest/ als Heren van Kermerland/ over dat gebied gehuld te worden/ in eene groote ende statelijke by eenkomste van de edelen/ ende de gemeynte/ ende door onderlingen eed verplicht te worden/ so wel de Prinze/ als de edelen met het volk.

En lust dij hooger aen te sien de oude gronden
Van 't Huys te Kastrichom, so jammerlijk geschonden/ — Huys te Kastrikom ofte Kronenburg.
Na Kronenburg genaemd/ so segt in dijn gemoed/
Niet iszer dat de tijd niet met der tijd verdoet.
So kont gy wederom niet min ter and're sijden
En na het Suyden uyt ten vollen dij verblijden/
Lust dij den Sijl-weg langs door 'tpeul-rijk Overveen, — Overveen.
En Tetroos wijd gewest dij wat te gaen vertreen. — Tetrode.
En sien daer by de Vaert, hoe wonderlijk de landen
Daer groeijen uyt de spa/ daer waszen uyt de sanden/
Hoe alderleije saed op meen'gen schoonen kamp
Van sulk gewonnen land wel tierd by 't Huys van Ramp. — Ramp. by ouds Roland.
Dit is een kloeke vond, om lichtlijk land te maken/
En daer beneffens ook aen geld noch toe te raken/
Van onse Gasthuys-vaers hier aldereerst bedacht/
Waer door dit armen-huys groot goed is toegebragt.

Holl. Kron. van Gouthoeven pag 565. Also Holland in veele plaetzen door turf-graven ende steken als mede door af-spoelen der binnen-

meeren/ ende door inbreek van water-vloeden/ als ook door 'tstuyven van't sand uyt de see gesmeten/ nu tzedert meer dan 100. jaeren herwaerts seer verminderd was van mergentalen/ so is ontrent dese tijd een nieuwe vond gevonden/ om weder ander vruchtbaer landen te maken: onder ander is geweest een oud Hoveling, volgende het Hof vanden Hertoge Philips van Oostenrijk/ desen willende in sijn oude dagen leven sonder gebreck ende in ruste/ is overkomen met de Gasthuys meesters van Haerlem, dat hy de middel wist om het Gasthuys 'sjaers duysend gulden rijker te maken/ mits dat sy tot dankbaerheyd vast souden staen hem sijn leven lang te besorgen een eerlijk onderhoud: ende treckende te hove/ heeft hy voor't Gasthuys voorsch. verkregen tot een geschenk alle de duynen liggende tusschen het Haerlemsche bosch ende 'tgerechte: ende wederkomende heeft dit de Gasthuys-meesters aengediend/ ende vertoond dat nu maer nodig was alle het sand weg te voeren/ ende 'tselve die van Aemsteldam te verkopen voor ballast/ ende aldus wierden daer seer goede weyden gemaekt. 'Tselve is naderhand met groot profijt in Rijnland mede gedaen. etc.

** Philips de I. de XXIX. Gr. van Holl.*

Octroij, ofte Vrij-brief van Hertog *Philips van een stuck vervvaeijde Sand-duynen, inden Ban van Heemstede, voor S. Elisabets Gasthuys binnen Haerlem.



PHILIPS by der gracien Gods Hertoge van Bourgondien, van Lotharingen, van Braband, ende van Limborg, Grave van Vlaenderen, van Arthois, van Bourgondien, Palatijn van Henenegouwen, van Holland, van Seland, ende van Namen, Markgrave des H. Rijks, Here van Vriesland, van Salines, ende van Mechelen, etc. Doen kond allen luyden: Also die Gasthuys-meesters van S. Elisabetten Gasthuyse binnen onsen Stede van Haerlem, aen ons hebben ootmoedelijken doen bidden tot behoef des Gasthuys voorn. dat ons believen woude hun lieden te willen gonnen, tot een erfpacht, een vierkant stucke vervvaeijde Sand-duynen, gelegen inden Banne

van



Hoe pragtig staet dit Slot van Assumburg verheven!
Maer waer is 't oud Kasteel van 't Haerlemsch Huys geblevē,
So oud als Haerlem is: naer Junius bericht
Heeft dese Stam dit Huys en onse Stad gesticht.

Eylaes! hoe deerlyk leyt dat heerlyk Slot geschonden!
Maer siet wat word daer by een nieu Kasteel gevonden!
Het Assendelfsche Huys is aen die Stam getroud,
Dies heeft die Stam haer Slot by dat Kasteel geboud.

van Heemstede, tuschen die Here-weg aen die Westsijde, Heemsteder-weg aen die Oostsijde, den Hoirhout aen die Noord sijde, ende van die Gasthuys land roeijaen recht Oostwaerts aen totten Kruuze toe, ende aen die Suyd sijde, die Trappel-berg roeijaen tyseren kruus laen toe, onvermindert altijds den Here-weg sijnen gewoenlijken pad, welk sandduyn die voorsch. Gasthuys meesters begerende sijn, om 'tsand dair uyt te voeren, ende te oirbair op hoir land, die sy dair ontrent leggende hebben, 'twelke in korten jaeren mit allen vanden selven sande verwaeijd, ende gesien was vergankelijk te wesen, ende van 'twelke wy nye proufyt gehad en hebben, nochte geschepen waren te hebben, maer alleenlijken ware om hoir voorsch land al dair te beschudden vanden sande voorn. als sy seyden. Dair op dat wy om die rechte wairheyd dair af te weten ons hebben doen informeren tot twee stonden, te weten eerst by onsen Houtvester Jan van Rietvelt, ende onsen Rentmeester van Kenemerland Aelbrecht van Raephorst, ende na by onsen Rentemeester generael van Holland, by welke informacien wy bevonden hebben, dat die Gasthuys-meesters voirsch. ons die wairheyd hier af aen gebragt hebben, als dat wy nye proufyt van dat selve sandduyn gehad en hebben, noch geschepen en waren te hebben, maer souden als wy verstaen wael geschepen wesen, hier namaels in onse voirhout groote hinder ende schade dair by te lijden, die grotelijken mitten sande bestoven ende verderflijken werden soude. So ist dat wy gene gen sijnde totten voirsch. Gasthuyse, de welke grotelijken ten achter gekomen is mits hoire nieuwe tymeringe als wy verstaen, gemerkt oik dattet voirsch. sandduyn niemand dienen en soude dan den Gasthuyse om hoire voirsch. land te beschudden van't verwaeijen van den sande als voirsch. is, by advijse ende goeddunken van

onse Stedehouder Generael, ende Rade, die meesters van onse rekeninge, ende onsen voirsch. Rentemeester van Holland, dair toe onsen Houtvester, ende Rentmeester van Kenemerland, dair toe gesien die quijtschel dinge van Jan van Heemstede als Ambochts here al dair, van't geent dat hun aengaen soude mogen, dair afgedaen den Gasthuys-meesters onder sijnen segel, dairom dat 'tselve vierkante stucke verwaeijde sandduynen boven genoemd, ende also dat inder manieren voirsch. belend staet uytgegeven hebben ende uytgeven mits desen onsen brieve sinte Elisabetten Gasthuyse binnen onser Stede van Haerlem voirn. tot eenen erflijken pacht om vierti g schellingen Hollands sjaers, die 'tselve Gasthuys onsen Rentemeester van Kenemerland inden tijd wesende jairlijkx ende ewelijken gedurende tot onsen behoef uytreyken ende betalen sal, diere ons voord goede rekeninge ende bewijsinge of doen sal. Gelovende voor ons ende onsen erven ende nakomelingen 'tselve Gasthuys van Sinte Elisabetten desen erfpacht voirsch. te waren tegens eenen ygelijken tot ewigen dagen. In oirkonde desen brieve besegeld mit onsen segel hier aengehangen. Gegeven opten vijfsten dag in April in't jaer ons Heren duysend vier honderd een ende tsestig. Onder op te ploije stond geschreven By mijnen Here den Hertogeter relacije vanden Stedehouder ende Rade van Holland dair over geroupen, de luyden vande rekenijnge, ende den Rentmeester van Holland, ende geteykend

Lodijk.

Rolland. Of neemt gy Rolland voor/ en Vollemeer voor ogen/
Vollemeer Daer Sompels nieuwe dak en boomen sich vertogen/
Sompel. En wilt gy so met een na Riethorn hooger aen/
Riethorn Als ook wat vander hand na Bentveld henen gaen,
Bentveld.

Of is

Of is na d' *Aerden-hout, en verder vijn begeren/
Of wilt gy Okerveld sien waszen/ en vermeren
Door't nieu gebou van Kies, en nemen vijnen gang
Na Alkma, langs de Knip, en 't Huys te Vogelsang.
Of wilt gy aen de sy Ruychavers Hof paszeren/
En voords door Bennen-broek na Haerlem wederkeren/
Of langs den VVeelgen-berg die recht daer voor by leyt/
Daer ik verhalen moet het gene datmen seyd:
Te weten/ dat alhier de nieu-getroude Bruyden
Den tweeden bruylofts dag met heure jonge luyden
Vergaderden voor't laetst/ om onder 't recht voordaen
Om onder 't lieve jock van 't echte bed te staen.

Aerden-hout.
*Dat is anderden, ofte tweden Hout.
Okerveld.
Kies.
Alkmade.
Knip.
Vogelsang.
Ruychaver
Behnen-broek.
VVelige berg.

Vanden Welighen-Berg.

Had. Iun. Bat. Cap. III. Tumulum a. Delitiosum nomino cum vulgo (qui Welige-berg vocatur) quod veteri religione ac ritu novæ nuptæ cum æqualibus eó solent altero nuptiarum die quadrigis pervehi, velut valedictutæ solatiis turbæ puellaris, actæquè hactenus cum illis consuetudini, tanquam matrimonium nunc religiosum ipsis sit amare, paratæquè sint illic obruere anteactæ vitæ oblectamenta, domesticis rei familiaris curis jam initiatæ, vagis amoribus imposito modo.

Ik noeme desen heuvel met het gemeyne volk den VVeligen-berg, om dat de nieu-getroude bruyden met heure speelnooten op den tweeden dag des bruylofts naer ouder gewoonte daer plagten met wagenen gevoerd te worden/ om heur vermaek ende geselschap met de maegdekens op te seggen/ als die nu alleen werk maekten het houwelijk te beminnen/ ende die nu bereyd waren heuren lust van heur vorig leven af te breken/ de sorgen ende bekommernisze van de huys-houdinge ingelijfd sijnde/ de wilde ende vliegende liefde een eynde gemaeckt hebbende.

Heéstede.

Of doet gy Heem-stee op/ vast aen het duyn/ en tegen
'Twind water van het Meyr/ in't vlacke veld gelegen/
Een dorp dat syns gelijk van lustigheyd niet heeft/
En ons in overvloed seer soete rapen geeft:
Alwaer het Heren-Huys/ seer schoon/ en hoog verheven/
(Waer vande naem haer is van't Hooge Huys gebleven)
Ver boven het geboomt/ van't vliegend-wild bewoond/
Seer prachtig inde locht sijn steylen kop vertoond.
Dit mag ik van dit Huys niet laten aen te roeren/
Hoe dat het vrijheyd heeft en recht het swaerd te voeren/
Het geen men Hals-recht noemd/ dat Koning Willem daer
Gesticht heeft voor die geen so wie dood-schuldig waer.

Het Hooge Huys te Heestede.

Hals-recht van Heemstede.

Van

Van het Hooge Huys te Heemstede.

Holl. Kron. Divis. XXVI. Kap. XLIII. Het Huys te Heemstede werde beneffens meer andere ter neder geworpen van Koenraed Kupser upt last ende magt van Aelbrecht van Beyeren XXVI. Grave van Holland/ van wegen de moord aen Alijt van Poelgeest dochter van Jan van Poelgeest/ Schildknape/ des Hertogen boel/ ende Willem Kupser/ des Hertogen Hofmeester/ inden Hage/ op des Heren Hof en plaetze/ op S. Mauritius nacht begaen/ aen welke moord Here Jan van Heemstede beneffens veele anderen schuldig was/ in't jaer MCCCXCII.

Holl. Kron. Divis. XXVI. Kap. LVIII. In dat selfde jaer [MCCCIV] wordedat Huys te Heemstede buyten Haerlem weder gedestrueerd/ ende ter neder gevvorpen.

Adriaen Pauw, Ridder, Here van Heemstede.

En nademael ik hier van Heemste kom te spreken/
Hoe sou mijn rede niet gedenken upt te breken
Van dat by onsen tijd hier onlangs is verricht/
Als daer het Predick-ampt, en Kerke sijn gesticht?
Waer onse * Campius den dienst heeft aengevangen/
*12. Jun. 1622. Text. Luc. 15. 1——10 En Bruno korts daer na het eerst beroep ontfangen/
En Plancius na hem: nu is na sijn vertreck
Cornelius de Dieu Pastoor in't selfde blerk.
Sy sijn wel meest verstockt en stoppen hunne oren/
Noch word Gods Woord gepreekt/ al willen sy't niet horen/
Dat sy niet waerdig sijn: so gaet het ook in Stad/
So gaet het overal. Wy sijn al vol/ en sad!
Wat is hun 't woord des heyls/ het woord van't eeuwig leven
Een reuke tot der dood? Moet God sijn woord hier geven
Tot een getuygenis/ tot oordeel/ tot gericht?
Daer is geen swaerder straf. Hoe achtmen't hier so licht!
Fabri: eertijds Bernardyter Monicken Klooster. Besiet dan ook het Huys dat Fabri sich voor desen
Dat Fabri sich ook noch ter woonst heeft uytgelesen/
De Vader/ en de Soon: het Huys en Hof van lust/
Daer Fabri van't gewoel der Stad in vrede rust.
Dit is een lustig land/ gelijk de Papen weten/
Dies werd het ook wel eer van Bernaerts volk beseten:
Want hun het beste toch en 't vetste toebehoord:
†Porta cœli. So had het ook by hen den naem van †'s Hemels-poort.

In't

P. zaenredam. invent.
J. v. Velde. Sculp.



Hier siet gy Bredero geteykent naer het leven,
So aerdig als't ons pen of stift sou konnen geven,
So't tegenwoordig noch verwoest bedorven leyt,
Wat is al 's menschen doen toch meer dan ydelheyt!

Gy siet wel aen 't gewelf der mueren, ende steenen,
Dat dit Kasteel wel eer wat wonders heeft geschenē.
Aen d'oever vanden Ryn van onsen Graef gesticht.
Waer't weder als het was! waert weder op-gericht!

Gy siet met eenen ook een Lange Laen met bomen,
Eer dat gy hier aen't huys van Bredero kont komen,
Die tot de Woning leyt van Burgermeester Loo,
Hard tegen aenden Duyn, en dicht by Bredero.



In't jaer MCCCCLVIII. werde gefondeerd ende gesticht dat Klooster te Heemstede buyten Haerlem van S. Bernaerts oorde van den eerbaeren mannen Mr. Huyge van Aszendelf/ende Mr. Jan Klaeszoon/ beyde Priesteren. Holl, Kron. Divis. XXIX. Kap. XXXI.

Ook kont gy Spieg'lenburg, gedoken inde boomen/ — Spiegelenbrug, eertyds Nuyzenburg.
Dicht by den Aerden Hout/ door onsen Hout bekomen/
Of door het groene veld/ voorby den water-kant/
Of wilt gy/ door het graen/ door duyn/ en door het sand.
En hout gy dan de Vaert, laet Berkenro niet leggen: — Vaert.
Met-namen moet ik hier van dit Kasteel wat seggen/ — Berkenro.
Met-namen van dit Slot/ dat onse ed'le Stam
Van Haerlem tot een leen van onsen Graef bequam. — De Stam van Haerlem Heren van Berkenroede.
Dies heeft sy dan dit leen en desen naem beseten/
En werd so Berkenro gemeynelijk geheten:
Ja so ook dat de naem van dit vermaerd geslacht
Door desen tweden naem schier was tot niet gebragt.
Laet Berkenro dan vrij by dit geslacht beklijven/
Maer laet de waerde naem van Haerlem eeuwig blijven.
'Tis Haerlem-Berkenro: het een is van het bloed
Het and're van dit leen/ en van dit Graven-goed.
Mag hier nu ook van mij dit recht wel sijn verswegen/ — Hals-gericht van Berkenro.
Dat dese heerlijkheyd van Willem heeft verkregen/
Den tweden van dien naem? ik meyn het Hals-gericht,
In dese heerlijkheyd en op dit Slot gesticht.
So is dan dit geslacht nu ellef honderd jaeren
(En watter voor dien tijd veel-licht meer eeuwen waren)
So langen tyd in acht/ so langen tijd in eer.
Voorwaer! 'tgebeurd niet veel/ 'tgebeurd al selden meer.
Foeij Spanjaerd/ dat gy ook dit Huys hebt neergesmeten/
(Hoe kan men al sijn quaed en tyrannij vergeten)
Maer denkt (o ed'le stam!) gy waertet niet alleen:
Gy had dit ongeval met uwe Stad gemeen.
Kont langs den Kruyz-weg ook vrij sonderling vermaken/ — Kruyz-weg.
En op een stenen-vloer tot Sieken toe geraken; — Sieken.
En daer seer harde by een weynig voordgegaen
Het Huys te Kleef besien/ en daer wat stille staen/ — Huys te Kleef.
En seggen in dijn hert: Die droevige ruwijnen
En steenen overhoop noch vrij wat wonders schijnen/
En tuygen 'toud zieraed/ en (laes!) het groot verdriet
Dat over land en luy het bloedig oorlog giet.
Het nieu gebou dan noch/ het welk hier is te kijken/
Van Bredero gesticht/ wil vrij weer wat gelijken/

* Iohan van VVijngaerden van Vollenho.

'Twelk sich aensienelijk van buyten aen vertoond/
Alwaer d' *Ontfanger nu van sijn Genade woond.

Van het Huys te Kleve.

Misschien van Adelheyd dochter van Diderick Gr. van Kleve huysvrouwe van Diderick VII. XIV: Gr. van Holl. Ofte van Margareta/ dochter van Adolf/ Gr. van Kleef/ twede huysvrouwe van Aelbrecht Hertog in Beyeren/ XXVI. Gr. van Holl. ontrent het jaer MCCCXCIII. gesticht; ende in't Beleg der Stad verwoest.

Schoterbos. Huysduynen. Druyvensteyn. Berkenro. Peuyner. Schoten. Fonteyn. Sparēdam. Sparēwoude. Hoogedijk.

Kont ook dijn wandeling na Schoterbos vergroten/
Huysduynen, Druyvensteyn, met Berk'ro, Peuyner, Schoten,
Fonteyn, en Sparendam, en nemen dijnen wijk
Na 't oude Sparenvvou, door't veld/ of langs den Dijk.
Daer Klaes de Reus ontfing sijn wesen/ locht/ en adem/
En daer sijn lengte blijkt by 't teyken van sijn vadem,
Een seer verbaerlijk mensch van wesen en gebaert/
En evenwel niet quaed/ niet straf/ noch wreed van aerd.

Vanden Reuse Klaes van Kieten, van Sparenwoude.

* An. 1300.

Holl. Kron. Divis. XX. Kap. XIV. *Ontrent desen tijd was een man geheten Klaes van Kieten, geboren van kleyne ouders in een dorp geheten Spaernewoude by Haerlem/ wiens stature ofte lichaem by andere menschen niet en was te gelijken/ want onder sijn uytgereckte arm so ging wel die langste man door die in't land was/ ende onder een schoe van sijnen voete so worden wel vier voeten onder bedeckt/ die schoolkinderen gaende oft komende vander scholen sagen hem wel aen van achteren/ maer van voren en durfden sy hem niet aensien/ ende nochtans so was dese Klaes een sachtmoedig ende goedertieren man/ ende en was niet fel ende quaed/ dus waert sake geweest dat hy so stout/kloek/ende vroom waer geweest van herten ende van moede als hy groot ende stark was van lichaem/ hy soude alleene die vijanden met sijnen gesichte ende tegenwoordigheyd hebben verjaegd.

Als de Edelen van Holland Heer Dirk van Brederode/ Floris Regael Abt des Kloosters van Egmond/ Heer Henrick Burggrave van Leyden/ ende Heer Willem van Egmond/met anderen na Engeland togen om Graef Jan van Holland na de moord sijns vaders Graef Floris de V in Holland te halen/ so hebben sy desen Reus Klaes van Kieten tot eene vreemdicheyd met sich genomē. Holl. Kron. Divis. XX. Kap. V. Hujus Nicolai meminit quoque Had. Iun. Bat. Cap. 11.

Houd

Houd dan den laegen dijk, alwaer by somer tyden/
Of alst droog weder maekt de wagens veylig ryden/
En siet daer Pennings-veer, en Lie, en Fuyk daer by/
Vijf-huysen, Rustenburg, aen d'een en d'and're sij.
Gy kont van Sparendam ook aen de sij van't Sparen
(Indien gy Sparenwoud gedenkt te laten varen)
Langs heen den Somer-weg wel gaen na Penningsveer,
En dan voorby de Waert na Stad/ en niet na't Meer.
En lust dy na het Meyr, en Vogelkoij te lopen/
So leyt de Spykerboor voor dyne ogen open/
Voorts Schalkwijk, Scholenaer, en Amsterdamsche Hof,
Wien * Vlaming nu besit. Breekt so dyn wand'ling of.
Ik kon de Ovens ook van Kalk hier wel gedinken/
Maer toch/ wat doen sy meer dan inde Stad te stinken/
'Twaer beter datmen die wat verder van de Ste
Voor desen had gekeurd/ of dat men't nu noch de.
Wat dunkt dy Wandelaer? sijn dit geen fraeye wegen?
Sag iemand opt een stad so magtig wel gelegen?
Ik roerse noch maer aen/ en haelse over hoop.
Gy siet wel dat ik hen maer lichtjes overloop.
En 'tis ook so genoeg. Wie kan de plaetzen tellen?
Wie kanse op een ry te saem in'ordre stellen?
En al die wandeling/ alwaer de wandelaer/
Sich hier verlusten kan tot allen tyd van't jaer?
Het meeste volgt dan noch. Ten Suyden by het Sparen
Rijst steyl tot inde locht/ of't Noordsche masten waren/
Een dick en dicht geboomt/ met groenicheyd bekleed/
Het welkmen 't Bosch, of meest den Hout van Haerlem heet.
Ey lust-hof onser Stad! prieel niet om verschonen
Voor ons en die om ons aen alle kanten wonen!
Ey eensaem stil vertreck/ en heymelyk playsier/
Vry van het stads-geraes/ en ongerust getier!
Wat is hier groot geweld van boomen schoon gewassen/
Die op malkand'ren recht gelyk een lyni passen/
Op ord're net geplant van alderhande slag/
Al watmen in een bosch tot lust begeren mag!
Wat sijnder allezins bly groen gevlochte wegen/
Met blad'ren overwelfd/ ook voor een swaeren regen/
En 'tsteken vande Son. De schaduw van de blaen
Staet inden somer-tyd den wandelaer wel aen.
Lust dy in't klav'ren-gras/ en inde bloeme-dalen
Dyn swaer-beladen hert en siel wat op te halen?

Lagen-dijk.
Pennings-veer.
Lie.
Fuyk.
Vijfhuyse.
Rustéburg.
Somerweg
De VVaert.
Vogelkoy.
Spyker-boor.
Schalk-wijk.
Schole-naer.
Amster-damsche Hofstede.
Dierick de Vlaming.
Kalk-ovens.
Hout. 1582.

Vermaekt dy 'tlief gequeel/ en 'tvog'len tierelier?
Gaet henen na den Hout. Waer hebt gy 'tmeer als hier?
Dus laten veel sich ook aldaer gestadig vinden/
Om hun gemoed en geest van sorgen los te binden/
Dus sietmen alle daeg op dese groene paen
In't ruysschende geboomt groot volk uyt wand'len gaen.
Of so 'teen yder dan van hun mag best gelusten/
In eenen klav'ren-dal sijn moede leden rusten/
En peus'len uyt de mand van 'tgene dat het wijf
Van huys heeft me-gebragt tot hunnen tijd-verdrijf/
Of liggen op de sij/ of sitten inde weyden
Het hellen van de son en d'avond-stond verbeyden/
Of om sijn meer vermaek/ en om sijn meer gemack
By eenen schoonen boom/ of groene else-tack/
Of aen des oevers kant van't by-verblietend-Sparen
In't groen de scheepjes af en aen sien komen varen/
Baen. Of spelen op de Baen, met pijl/ of kloot/ of bal.
Een yder dat hem lust/ en naer sijn wel-geval.
Lusten-burg. Hier kon ik Lusten-burg ook in mijn rijm vervaten/
Spruytenbosch. Hier kon ik Spruytenbosch met-een niet achterlaten/
Met and're huysen meer/ gelegen op de baen/
Gelegen inden hout: maer 'kheb genoeg gedaen.
Hoe kan ik ook alhier de huysen al verhalen?
Gewis ik moster in verwarren/ en verdwalen!
De huysen hebben hier noch eynde/ noch getal.
Wie is hy diese mij te samen noemen sal?

Bartholomeus Veer, Houtvester.

Van't Haerlemmer Hout.

By acte van renonciatie heeft Dirick van Teylingen gerenonciëert tot profijt van vrouwe Aleyde van Henegouwe/ te voren Vrouwe van Jan d'Avesnes/ alle'trecht dat hy was hebbende tot het Bosch van Haerlem. In't jaer MCCLXXV. Oude Memorien.

In't jaer MCCCXIV. heeft Willem de III. Graef van Holland aen H. Gijsbert van Yzelsteyn jaerlijkx beloofd te geven een Hart uyt 'tHaerlemmer Hout, Oude Handvesten.

In't jaer MIↃVI. werd dat Bosch ende VVildernisze van Heemstede al heel verkoft metten grond by consent der Raedslieden van Holland. Holl. Kron. Divis. XXXII. Kap. XXXIV.

Dit Bosch van Haerlem is in oude tijden van sulken naem ende aensien geweest/ dat de Hout-vester van Holland daer van Hout-vester

van



Dit is een Graeflijk leen, 't Slot Beekenro geheten,
Het welk het Haerlemsch Huys van dien dag heeft beseten,
Dat Jan van Haerlem dat van onsen Graef ontfing,
Aen wien van Velsens hand de vader-moord beging.

Daer woond die Stam noch op, door Beekro schier vergetē,
Hoe na is ook die Stam genoeg tot een versleten!
En 't slot is meest vernield: Ik wensch dan om dien dag,
Dat God die ed'le Stam, en sy 't Slot bouwen mag.



P. zaenredam inv.
J.v.Velde Sculp.



Dit is het Huys te Kleef so't buyten word gevonden,
In ons Beleg vernield, in ons Beleg geschonden.
Daer Frederico lag als hy de stad besloot.
Daer Frederico lag als hy de Stad beschoot.

Wie dattet heeft gesticht, kan niemand seker weten,
Maer hoe het is verwoest, en is noch niet vergeten.
Foey Spanjaerd die ons land soo deerlyk hebt geprangd!
En foey hem die ook noch na syne komst verlangd!

Wat dit nú voor een huys mag syn geweest voor desen
Begrypt een yder licht die op syn huydig wesen.
En hoog en wyd begrypt syn wackere ogeslact.
Waert soo weer opgebouwd, het waer ons lands cieraed.

van Haerlem is genoemd geweest.

Copien van oude Ordonnantien vanden Grave van Holland.



I WILLAEM Grave van Heynn. van Holl. ende Here van Vrieslant, maken cont allen luden dat Willaem die Clerc onse Houtvoester van Hairlem ons ghelevert heeft bi Jans hant van Kuir gies ons Clercx dier ons of rekenen zal hondert pond Hollansche ende van alsoe vele zullen wi hem quiten in sijnre eerster rekeninghe med desen brieve bezeghelt met onsen zeghele. Ghegheven tote Valencijn des vri daghes voir Meije in't jaer ons Heren dusent drie hondert vive en dertich.

WI Willaem Grave van Heynn. van Holl. ende Here van Vrieslant, maken cont allen luden dat onse Houtvoester van Hollant ons ghelevert hebben in ghereden ghelde bi Jans hant van Curgijs ons Clercx diere ons af rekenen zal twintich pond Hollanschen groten *over achte penninghe gerekent ende van also vele sullen wi hem quiten in huere erster rekeninghe met desen brieve beseghelt met onsen zeghele. Ghegheven tote Berghen in Heynn. des manedaghes na sinte Marien Magdal. dagh in't jaer ons Heren MCCC. vijf en dortich. *voor.

Had. Iun. in Harl. Ante urbem nemus est, à luco (nisi abesset religio) propter opacitatem non multum recedens, in promiscuo usu prodeambulationi, voluptati, deliciis, exercitiisque dicatum, secessus suos habens à concursu profani vulgi ac strepitu separatos, dignissima Musis contubernia. *unde exulant cauponæ, & Sileni stabula, nequitiæ officinæ, & flagitiorum diversoria. *Heu quondam! quantum mutatum ab illo!

Voor de Stad is een schaduwachtig Bosch, tot een gemeyn gebruyk van wandelingen/ lusten/ vermaken/ ende oeffeningen geeygend/ hebbende heymelijke vertrecken/ van den toeloop ende 'tgeraes van't gemeyne volk afgescheyden/ seer waerde plaetzen voor de geleerden ende studenten/ †alwaer geene taphuysen en zijn/ nochte stallen van ‡Silenus/ winkelen der boosheyd/ ende herbergen der schelmstucken.

†Hy spreekt van sijnen tijd.

‡Opvoeder ende Leermeester van Bacchus bey de Heydensche Afgoden.

Van de Baen buten de Houtpoirte der Stede van Haerlem ten Spoelvelde gegeven.



AELBRECHT by Godes genaden Palensgrave op ten Rijn, Hertog in Beijeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zelant, ende Heer van Vrieslant, doen cond allen luden, dat wy aengesien hebben menigen truwen dienst die ons onse lieve ende getruwe stede van Haerlem gedaen hebben, ende noch doen sullen, ende hebben hem gracie gedaen ende gegeven die Baen die leit buten der Houtpoirt ten Houtwairt, dat die bliven sal leggende tot eenen Spoelvelde sonder eenich ander oirbaer daer op te doen ten ewigen dagen also groet en also cleyn als sy nu ter tijt dair leit. etc. Ende om dat wy willen dat dese voirsch. punten alle gehouden worden onser Stede van Haerlem van ons ende van onsen nakomelingen tot ewigen dagen toe, so hebben wy desen brief besegelt mit onsen segele. Gegeven inden Hage opten twintichsten dag in Febr. in't jaer ons Heren MCCCLXXXIX. na den lope van onsen Hove.

Haerlem Soet-Haerlem. Sutherlem *Gissinge van P. S.*

O Haerlem Soeten-dal! van ouds also geheten/
Gelijk ons dat also de Ouden laten weten:
Sut-Herlem is dijn naem voor seven honderd jaer.
*Dat is geen suyd, maer soet/ en dit is openbaer.
'Tkan geen gelegenheyd van ons gewest beduyden:
Wy liggen so wel Noord/ en Oost/ en West/ als Suyden:

Maer

Waer om dyn lustigheyd (myn Stad!) en soeten lucht
En syt gy niet vergeefs met desen naem berucht.

Haerlem Soeten-dal.

De Rijm-kronijk inde verhalinge der goederen waer mede Graef Dideruk de II. het Klooster van Egmond heeft verbeterd/ seyd:

Ey *meersede haer goed †nochtan
In Schagen, en in Haregan,
Tot Egmonde, en in Linnegem,
By Eemskerke, en te Sutherem.

*Vermeerderde.
†Noch an.

'Tmoet Sutherlem wesen/ als 'tblykt uyt de oude geschreve Kronijk van Egmond op het jaer 977.

Inter villam Elibentem Emerke, & Sutherlem mansus IIII. & dimidium. Tusschen de Hofstede Elibentem in Heemskerk/ ende Sutherlem, vier woningen/ ende eene halve. So verhaeld ook Heda in syne oude geschreve Kronyk Sutherem, dat is Sutherlem, onder het inkomen vanden Dom Sinte Marten t'Utrecht: welker register hy verhaeld in 't leven van den Bisschop Odilibaldus/ die den 10. Dec. in't jaer 900 is gestorven. Hy maekt daer by ook gewag van Haralem, ende Velesan/ ofte Velssan/ dat is Velsen/ die hy te samen voegd. Wil iemand daer uyt meynen/ dat Sutherlem, niet van de Stad/ maer van het Huys Haerlem/ moet verstaen worden/ so komt dat toch op een uyt: also beyde de Stad ende het Huys van't geslacht Haerlem naer het gevoelē van Had. Junius syn gesticht: waerom ook 't Huys veel-licht vande Stad also werde geheté. Het welke ook de oude Kronyk van Egmond schynt te bevestigen: want die seyd inde voor-verhaelde woorden: Inter villam Elibentem Emerke, quæ nominatur & Sutherlem &c. tusschen de hoeve Elibentem ende Heemskerk die ook Sutherlem genoemd word: daer hy Sutherlem ende Heemskerk voor een neemt/ om dat de Kerk van't Dorp en 't Huys Haerlem seer dicht op een liggen/ en't Huys in het Dorp: so dat ook het Dorp wel schynt van dit vermaerd Huys benaemd geweest te syn/ also het Huys van Haerlem wel-eer van veel meerder naem was als het geheele Dorp van Heemskerk selfs.

Myn Stad! gy hebter al/ van buyten/ en van binnen/
Al wat een stad vereyscht/ by dy ist al te vinnen/
En hebt so schoonen lust/ daer by de lucht so soet/
Dat yder plaetz van't land dy ere geven moet/

Ja

Ja * Tempe wijd berucht/ en† Daphne breed gemeten/
Lijd't dat gy verre sijt beneden ons geseten/
En schoon Italien, de wereld door vernaemd/
Toont ons ook eene plaetz die onse Stad beschaemd.
O puyk van alle steen, van die tot aller stonden/
Of huyden op den dag ook worden noch bevonden
In 'swerelds ruyme schoot! ô kostelijk juweel!
O aerdsche paradijs! ô zierelijk prieel!
Wel heeft Aurelius dit selfde me gedreven/
Wel heeft hy onse Stad haer rechte eer gegeven/
Wanneer hy ons gewest so magtig heeft geroemd/
Ja dat een Paradijs op aerden heeft genoemd.

*Een Paradijs van Theszalien.
†Een lustdal buyten Antiochien.

Haerlem eenaerdsch Paradijs.

Cornelius Aurelius Bat. Lib. 11. Plurima hîc olim visebantur castella, villæ, pagique populosi, domus voluptuariæ, quas à volucrum circumstrepentium garritu Avium concentus vocabant. Hîc nemorenses horti, deliciarumque monticuli, saltus innoxij, & omni ferarum genere offerti, fertiles agri & palustres, omnibus aucupiis, & leporum cuniculorumque venationibus aptissimi. Hîc lacus piscosi, & torrentes refrigeratorij; ita ut alterum terrestrem non desideres Paradisum.

Hier waren eer-tijds veele kasteelen/ hofsteden/ ende volk-rijke dorpen/ ende speel-hoven/ de welke sy van het gesang der quelende vogelen den Vogelsang heten. Hier sijn boschachtige hoven/ vermakelijke heuvelen/ veylige bosschen met aller ley wild vervuld/ vruchtbaere ende broekachtige beemden/ seer bequaem tot den vogelvangst/ ende het jagen van hasen ende konijnen. Hier sijn visrijke meyren/ ende verkoelende beken; so dat gy geen ander aerdsch Paradijs en konst wenschen.

Letterlijke Beduydinge der Stad Haerlem, uyt een oud geschreven Boek.

HARLEM.

H	Locus	Honorandus.
A		Amandus.
R		Recommendandus.
L		Laudandus.
E		Exaltandus.
M		Magnificandus.

H. Ho-

H. Honorandus. Nader eerster lettere eerbairlike stede, in dien om der genoechliker schoenheit des bosches ende wildernisse die dair an wassende sijn.

A. Amandus. Nader ander lettere, een vvairdige minlike stede, om graceliker vetticheit der weyden ende groijende marassen.

R. Recommendandus. Nader derder lettere, overdragende ende loflike stede te prisen, om vol-vruchtbairlike drachticheit der ackeren aengelegen.

L. Laudandus. Nader vierder lettere, vvairdich te loven, ende te prisen. om die menichvuldicheit der versker voetselheit ende lijftocht.

E. Exaltandus. Nader vijfter lettere, een stede vvairdich te prisen ende te verhogen, om die graciöseliker vroelicheit ende betaemliker ende eerbairliker gesellen gesellicheit.

M. Magnificandus. Nader sester lettere, vvairdich dat sy groetbarich ende machtig sij, om die dierbair vriheid der inwonachtiger poirters.

Al dair om die schoenheit, ende soeticheit dus daniger stede sonder wonderheit die voirste Princen van Hollant mit genoechte hebben hoeflijke vvoeninge in Haerlem eerst uitvercoren. In welker stede alsoe (sij) besitten horen rechteliker stoel, (hebben) geset ende geordineert al dien onwonachtigen Kermaers een Huus genoemt gemeenlike die hoechster Vierschair der Kermaers. Voorgenome Hooge Schole.

Dit had ons † Prochiaens, d'Artoyschen Bischops, ogen
Wel-eer te recht bestraeld/ wel-eer te recht bewogen/
Te trachten dat door gunst van ‡ 'sKeylers Majesteyt
Een Hooge-school voor't Land alhier mogt sijn bereyd.

† *Antonius Perenotus, post Cardinalis Granvellanus.*
‡ *Carolus V. de XXXIII. Gr. van Holl de CXXIX. Keyser.*

Voorgenome Hooge-Schole.

Had. Iun. in Harl. Harlemum inter cæteras Hollandiæ civitates amplitu-

amplitudine facilè superior, ædificiorũ cultu non postrema, situs amœnitate & cœli salubritate vel inter primas censetur. Est n. aër liber à lacuum marisque offensâ ac gravitate secretus, inter fructuosa prædia, villas suburbanas, saltus umbrosos, castella non infrequentia, pagos elegantes, agris editioribus perflatilis. Abest ab Oceano Britannico ad V. P. M. qui marinorum piscium genus omne abundé subministrat: ad Euronotum Lacus est amplissimus, versus Aquilonem Tyus sinus, uterque bené piscosus, ita ut opportunus mirum in modum loci situs existat undecunque, soli cœli & aquarum bonis circumfluens. Cuniculorum nusquam fermè totâ regione major frequentia est. Cujus abundantiæ occasione, sedem hanc constituendæ Academiæ, ubi Musarum alumni & cultores in literario otio vixissẽt, legere & Cæsareo beneficio confirmare decreverat Atrebatum Præsul hujus Ecclesiæ tunc Curio: sed ubi nonnullorum qui à literis alieni ad Reipubl. clavum adrepserant, animos aversos à liberali cogitatione animadvertisset, destitit, ne apud ingratos & invitos beneficium malè collocaret.

Haerlem is lichtelijk de grootste van alle de steden van Holland/ in cieraed van huysen de minste niet/ in wel-gelegenheyd/ ende gesondheyd van locht/ ruym onder de voornaemste. Want de locht is vrij van alle schade ende hardicheyd der morasschen ende der see/ tusschen vruchtbaere ackers/ naburige speel-hoven/ dichte bosschen/ veele sloten/ lustige dorpen/ ende hooge landen. Is vande Noord-see vijf duysend treden gelegen/ die alderleije soorte van see-visch overvloedig geeft: in't Suyden leyt een groot Meyr/ tegen 't Noorden het Y/ beyde wel visch-rijk/ so dat de gelegenheyd vande plaetze aen alle sijden wonderlijk bequaem is/ van de goederen des aerdrijks/ des hemels/ ende der wateren overvloeijende. Daer en is geen meerder menigte van konijnen in het gansche land. Om welker dingen volheyd wille de Bisschop van Artoys/ doe Prochiaen van dese Kerke/ voorgenomen hadde/ dese plaetze tot eene Hooge-schole uyt te kiesen/ ende door de Keyserlijke gunste te bevestigen/ alwaer de voedsterkinderen ende liefhebbers der vrije konsten in stilheyd mogten leven: maer also hy merkte dat sommige die inde regeringe saten/ de geleerdheyd niet seer toegedaen/ sijn goed voornemen niet gunstig en waren/ so heeft hy sulkx nagelaten/ op dat hy sijne weldaed aen de ondankbaeren ende onlustigen niet en soude qualijk besteden.

Geleerden der Stad Haerlem.

Maer ofschoon doe ter tijd dit werk is nagebleven/
So sietmen hier dan noch sich veel tot konsten geven/
En veel na kennis staen door eenen hoogen geest/
Veel/ seg ik/ die hier sijn/ en eertijds sijn geweest.
Hoe menig dapper man kan ons dit openbaren/
En dat voor langen tijd/ voor veele honderd jaeren!

Ik

Ik maek hier noch van leer noch leven onderschepd:
Maer sie maer op de konst/ en op de wetenheyd.

Geleerdey der Stad Haerlem.

Hugo van Haerlem.

Van wien toch sal ik hier/ van wien toch hier beginnen?
Ik kan geen ander Heer als onse Hugo vinnen/
Die Abt van Egmond was/ en van't Huys Haerlem quam.
Neemt dan de eerste plaetz om dyne konst/ en stam.

Hugo van Haerlem, ejus nominis primus Abbas Egmondanus, in serie Antistitum XXIII. Obiit an. 1345. 16. Cal. Sept. Hoc Epitaphio insignitus.

Laurent. Octa. Iesu semel M. ter C. nonies V.
Est populus mœstus, moritur quia largus, honestus,
Hugo Mensonis, exemplum dapsilitatis,
Mitis valde bonis, ultor durus sceleratis,
Nobilibus charus, rerum fuit ordine gnarus,
Hic vitam duxit, quod dormitoria struxit,
Et terras emit, violatos jure redemit,
Flent verecundantes inopes, victumque rogantes,
Tali privati qui pronus erat pietati,
Vivendi norma fuit atq; gregi bona forma,
Nam fuit Abba Pater, claudatur ei locus ater,
Et sit pro meritis conjunctus in æthere choris.

Iohannes Oloutius.

Volg dan Oloutius, Doctoor van 's Paus decreeten
Te Room in't openbaer/ en t'Egmond na geseten
Als Abt ook in die stoel.

Iohannes Oloutius Harl. literarum causâ Romam excurrens, tantum profecit, ut ibidem publicus Decretorum Doctor magno cum applausu audiretur, indeque in Abbatem Egmondanum anno Christi 1351. domum vocaretur: quo munere per biennium egregiè defungens, obiit anno Domini 1353. 18. Cal. Oct. Fuit a. in serie Antistitum Egmondanorum XXV.

Scripsit Prælectiones, & Epistolas ad familiares.

Symon Hermãnus

Kom Symon tuyg dat me/
Van't Karmelyten volk in dyne Vader-ste.

Symon Hermannus, Harl. Cœnobij Carmelitici Monachus non indoctus. Claruit an. 1460.
Scripsit Copulata Sermonum lib. 1. & alia nonnulla.

Albertus Iohannis. En Aelbert, Karmelijt/ Doctoor in Godes boeken/
Op komen ook by dij die eer ten rechten soeken.

Albertus Iohannis Harl. è Carmelitico ordine, S. S. Theologiæ Doctor, Theologiam Lovanij professus.
Scripsit Quæstiones in Magist. Sententiarum. Lib. IV.
Lecturam in Ecclesiasticum. Lib. I.
In Canonicam Iohannis primam. Lib. I.
Sermones & Lecturas Lib. II. & alia typis nondum edita.
Obijt Mechliniæ an. 1496.

Van desen getuygd Guicciardin in Haerlem. Van Haerlem is geboren Aelbrecht Ianszen, een Vrouwen-broeder/ een hoog-geleerd man/ die veel verscheyden boeken heeft gemaekt.

En Niklaes ook by dij/ ookme een Karmelijt/
Die seker dijne eer alhier wel waerdig sijt.

Nicolaus Symonis. *Nicolaus Symonis Harl.* Carmelita, & sui ordinis apud Harlemenses Prior, ac Provincialis.
Scripsit Sermones de Tempore, & Sanctis, quos inscripsit Vade mecum.
Chronicon Temporum. Lib. I.
Disputationes.
De Potestate Papæ, Imperatoris, & Concilij, in Lib. II. Decretas.
De Foro Compet. C. Si quis contrà Clericum.
Vitas S. Patrum Lib. I.
De Sacris Mulieribus Lib. I.
Vitam D. Annæ. Lib. I.
Vitam D. Cyrilli Lib. I.
Historiam Ordinis sui. Lib. I.
Farraginem Fragmentorum. Lib. I.
Conciliorum volumina duo.
Item Repetitiones, & alià.
Obijt senex Harlemi, an. 1511.

Van desen getuygd Guicciardin ook in Haerlem, Van Haerlem is geboren Nikolaes Symonszen, een seer geleerd ende eerwaerdig Prelaet.

Johannes Gerbrādus à Leydis. Gy ook Ian Gerbrandszoon, te Leyden wel geboren/
Maer sijt alhier by ons een Vrouwen-broer geschoren/
Dies sijt gy onse me. Voorwaer dijn groote vlijt
En kloekheyd is bekend/ o Schrijver van den tijd!

Iohannes

Iohannes Gerbrandus à Leidis, Carmelita Harlemensis, Sub-prior, & posteà Prior sui Ordinis.

Dese is de Auteur vande groote Hollandsche Kronijk, die hy in't Latijn heeft beschreven. So lopender ook hier ende daer wat Monnikx-fabelen/ ende vermeynde beuselachtige mirakelen onder.

Collegit idem ex diversorum, ut ait, Historiographorum scriptis, Chronicon Episcoporum Vltrajectensium, & Comitum Hollandiæ, à S. VVillebrordi temporibus ad annum 1480. in quo opere decennium & amplius elaboravit, ut ipse initio testatur. Scripsit quoque

Historiam sui Ordinis. Lib. x.

Collationes Sanctorum.

De Festis Deiparæ, & de doloribus ejusdem.

Sermones de Tempore, & Sanctis, aliaque.

Obiit Harlemi. an. 1504.

Ook moet ik Diderick in mijn gedicht verbaten:
So kan ik Floris me alhier niet achterlaten:
Karthuysers inde kap/ uw schriften ende pen
Doen dat ik uwer hier ook me gedachtig ben.

Theodorus Harlemius. Florentius Harlemius

Theodorus Harlemius, S. S. Theologiæ Licentiatus Parisiensis, & Carthusiæ Coloniensis alumnus.

Reliquit nonullos Sermones.

Epistolam de Solitudine, ac Silentio.

M. S. adservantur Coloniæ, vixit circà an. 1508.

Florentius Harlemius, Carthusiæ Lovaniensis Prior, vir non contemnendæ eruditionis.

Scripsit Belgico Idiomate de Christianæ Vitæ Institutione Lib. v.

Vincent de Harlem.

So kan ik dijner ook/ ô Vincent, niet vergeten!
Hoe na van't Haerlemsch Huys de Harlem toegeheten?
'Kweet niet/ geleerde man/ of gy van onse Stad/
Of van het Haerlemsch Huys den naem van Haerlem had.

Vincentius de Harlem, sacrarum literarum & bonarum artium studio deditus.

Edidit Libros IV. Sententiarum, cum Commentario antiqui Doctoris Petri de Palude, circà annum 1300. defuncti, eumque diligenter cum Venetâ editione contulit, atque in multis locis emendavit, & illustravit, anno 1514.

Iohannes ab Heemstede.

Hoe kan ik dijnen naem ab Heemste hier ook sparen?
Hoe kan ik dijnen naem ab Heemste laten varen?
Al vind men schoon van dy gern schriften in het licht/
Erasmus geeft dan noch van dy hier goed bericht.

Iohannes ab Heemstede, Harl. Ordinis Carthusiæ Lovanij.

Ad hunc aliquot Epistolas dedit magnus Erasmus, in magno Epistolarum volumine ad an. 1525. & 1533. De obitu, & scriptis non constat. Sed virum doctum fuisse, ex Erasmi familiaritate apparet.

Petrus à Montfoort

En Petrus à Montfoort, ik moet op dij ook letten/
Licentiaet in't recht/ en in de burgers wetten/
Genegen tot de konst/ en geen gering Poeet/
Gelijkmen dat genoeg uyt dijne verzen weet.

Petrus à Montfoort, Harl. vir bonarum literarum studiosissimus, & juris utriusque Licentiatus.

Scripsit Carmen Gratulatorium in novum Præsulem Leodiensem, D. Cornelium à Bergen, Baronem Sevenbergensem, circà annum Christi 1538.

Iohannes Harlemius

Iohannes diep geleerd in veel verscheyde talen/
Ik moet ook dijnen naem met-namen hier verhalen/
Die dapper sijt gebruykt in't koninklijke werk
Van Arias gesticht tot nut van Godes kerk.

Iohannes VVilhelmi Harlemius, è Societate Iesu, quam stylo Antichristi vocant, & dictæ Societatis Lovanij Rector, Philosophus & Theologus Pontificius non vulgaris, S. S. Theologiæ Licētiatus, multarum linguarum peritissimus. S. Scripturæ & Hebraicæ Linguæ apud Lovanienses in Collegio Buslidiano Professor, Vir de Bibliis Sacris Regiisque Plantini typis editis optimè meritus.

B. Ariæ Montani de hoc Iohanne testimonium in Præfatione alterâ ad Lectorem, in quâ de totius operis usu, dignitate, & apparatu ex ordine disseritur. Imprimis (ait) Sacrarum Literarum studiosi Augustino Hunnæo, & Cornelio Goudano, duobus Lovaniensis Gymnasii luminibus, S. Theologiæ Doctoribus, & publicis Professoribus, ac toti rei literariæ addictissimis, ingentes habeant gratias. His n. propter insignem eruditionem, & sacrarum linguarum non vulgarem cognitionem optimi Regis mandato hoc opus evolvendum & diligenter examinandum à Lovaniensi Academiâ commissum est. Qui quidem quo sunt felici ingenio & maturo, & ad gravissimas quasque res apto judicio (adhibito ad eam rem *Iohanne Harlemio*, S. Theologiæ Licentiato, in omni linguarum genere exercitatissimo, S. Scripturæ & Hebraicæ Linguæ apud Lovanienses in Societate Iesu Professore) suo munere, ut à tantis viris exspectari poterat, cum summâ laude perfuncti sunt.

Gijsberti Schook. Vniversitatis Lovaniensis Rectoris, de hoc eodem Iohanne judicium in Præfatione suâ, & aperturâ totius negotij, in Capite

Bibliorum

Bibliorum versionis Xantis Pagnini interlineatæ, studio atque operâ B. Ariæ Montani recognitæ. Atque ad eam (inquit) versionem examinandam, cæteraq; omnia quæ per dictum D. B. Ariam Montanum proposita fuerant, rectè atque ex sententiâ Regiæ Majestatis exequenda nostro judicio ac cæterorum omnium concordibus suffragiis censores delecti sunt venerabiles & eximij viri D. D. Magistri Augustinus Hunnæus, Regius & ordinarius, & Cornelius Reyneri Goudanus, ordinarius in dictâ nostrâ Academiâ S. Theologiæ Professores. Qui eam commissionem cum reverentiâ suscipientes omnem solicitudinem, diligentiam, atque operam ad dictum opus Regium consummandum promptè & libenter promiserunt. Atq;ut munus sibi commissum melius & perfectius explerent, celeriusque & expeditius absolverent, honorabilem virum Dominum & Magistrum *Iohannem VVilhelmi Harlemium*, S. Theologiæ Licentiatum, ac Societatis Iesu in dicto opido Lovaniensi S. Scripturæ & Hebraicæ linguæ Professorem publicum, nec non quinque linguarum ad eam Dictionariorum, Grammaticarum, & versionum examinationem, de quâ suprà diximus, faciendam necessariarum peritissimum, sibi socium & adjutorem assumpserunt.

Sic pleraque quoque passim in hoc opere cum Augustino Hunnæo, & Cornelio Goudano noster Iohannes calculo suo approbavit.

Collegit ibidem Indicem Biblicum, qui res eas, de quibus in Sacris Literis agitur, ad certa capita, alphabeti ordine digesta, revocatas, summâ brevitate complectitur.

Item Varias Lectiones in Latina Biblia editionis vulgatæ, ex vetustissimis M. S. S. Exemplaribus collectas, & ad Textum Hebraicum, Chaldaicum, Græcum, & Syriacum examinatas, edidit.

Discessit Lovanij. an. 1578.

Klaes Floriszen, men mag dijn naem ook billijk noemen/ Klaes Floriszen.
Om dijne wetenschap die veel geleerden roemen:
Voor al bestede gy dijn arbeyd/ ende vlijt/
Tot kennis van het doen en konst van d'oude tijd.

Nicolaus Florentius Harl. summus antiquarius, cujus Hubertus Goltzius meminit in antiquitatibus suis, & Iulio Cæsare; Lipsius in Amphitheatro; & Smetius in antiquis inscriptionibus; aliique. Vixit circà annum 1560.

Talesius, 'ksou ook van dij wel willen spreken. Quirinus Talesius.
Och/ waert gy nimmermeer in't vangen-huys gesteken!
Wel-eer een Burgers-hoofd van dese onse Stad.
'Tis droevig dat gy hier so droevig eynde had.

Quirinus Talesius Harl. Vir doctissimus, & consularis, vixit Iuvenis

apud Erasmum, & aliquamdiu domesticus & amanuensis maximi viri fuit. Scripsit ad ipsum Epistolam Erasmus. an. 1518,

Nederlandsche Geschiedenissen door Ellert de Veer, in't vervolg vande Holl. Kron, inde Belegeringe der Stad Haerlem, den IX. Meij des jaers 1573. Daer worden ook op den selven dag gevangen genomen/ ende in bewarender hand gehouden Mr. Quyrijn ende Mr. Lambrecht/ eer-tijds Burgemeester/ met ook de Dochter van Mr. Quyrijn/ ende werden inde Stads kelder gesteld/ om datze suspect waren van verraderije diese mogten stichten.

Op den XXVII. Meij, hebben de Spanjaerds des avonds ten acht uren een galge opgerecht op het bollewerk/ aen de welke sy een deel zoldaeten ende burgers/ diese twee dagen te vozen gevangen hadden/ gehangen hebben/ enige aen den hals/ andere by de voeten. Dit heeft den zoldaeten vander Stad also verdroten datze ook een galge hebben gerechtet op haer bollewerk/ daer datze den Spanjaerds aldermeest in de ogen soude staen/ ende hebben daer aen doen hangen Mr. Lambrecht/ M, Quyrijn, ende eenen Paep/ Adriaen van Groenentuyg/ en een Jonge/ die van den Houte gevangen gebrogt was niet tegenstaende dat de twee laetste verwesen waren gegeesseld te worden/ ende dat de Jonge soude daerenboven in het aengesicht gebrand-tekend worden. Met desen werden ook gehangen vijf andere zoldaeten/ die ook upt den Voorhoute gevangen gebrogt waren. De Dochter van M. Quyrijn met een Walinne/ die ook vanden Houte gevangen gebragt was/ werden in de Bakenesze Graft versmoord. Dese twaelve werden sonder consent van de Magistraet ofte Raedsheren gedood/ oft ook sonder consent vande Kapiteynen.

Johannes Surenus.

Van Suren, waerde man/ gy sijt ook waerd te eren/
Een hoofd van onse Stad/ een licht van onse Heren/
Met groot verstand begaefd/ die op dijn eyge hand
Voor dij een druckery had binnens huys geplant.
Wat hebt gy menig schrift en treflijk boek geschreven!
Maer waerom is de druck tot nochtoe na gebleven?
En menig boek verniеld/ en (laes) daer gy beweert
Dat Haerlem ons de konst van drucken heeft geleerd?

Jan van Suren, van Haerlem, een seer geleerd ende aensienlijk man/ hebbende eene eyge druckerije/ in sijn leven Burgemeester deser Stad.

Veele sijne geschreve Boeken berusten noch by sijne kinderen/ ende erfgenamen/ sommige geheel/ ende sommige gescheurd/ ende geschonden.

Sterf den 10. Meij 1591, oud 74. jaeren.

Versus

Versus in Effigiem Iohannis Sureni.

Corporis effigiem expresſit quam Goltzius ære,
Heemſkerkus doctâ pinxit & antè manu.
Tunc inerat formæ florenti gratia major:
Plurima nunc faciem ruga ſenilis arat.

Verzen op de Afbeeldinge van Jan van Suren.

Van Surens wesens beeld, van Goltzius gesneden,
Heeft Heemskerk ook gemaeld een goeden tijd geleden.
Doe was sijn jeugdig hoofd meer schoonheyd toegevoegd:
Nu ist met menig vou en rimpel doorgeploegd.

Wat kan ik Berensteyn veel minder hier gedenken!
En sijn geleerden naem aen mijne verzen schenken! Kornelis van Berensteyn,

Kornelis van Berensteyn, van Haerlem, veeler jaeren Hofmeester van Marquis d'Astorges in Spanjen.

Heeft veele ende verschepde boeken uyt den Spaenschen in Nederduytsch ende Latijn overgeset.

Sterf te Haerlem in't jaer 1595.

Verdiend ook Sovius niet sonderlinge wel Symon Sovius.
Dat ik hem in't getal van onse lichten stel.
Sijn Broeder had dan noch een meerder naem gekregen, Bartholomæus Sovius.
En waer hy niet so vroeg in't swarte graf gesegen:
Twee mannen van verstand, gelijk dan Amsterdam
(Hoewel een kleynen tijd) aen beyde wel vernam.

Symon Sovius, Harl. Vir apprimè doctus, & Poeta non infelix: Rector quondam Scholæ Amſterodamenſis Veteris Lateris.

Scripſit Rudimenta Grammatices.

Nonnulla alia ejus monumenta inedita aſſervantur apud hæredes, eaq; pleraque carmine conſcripta.

Obiit Harlemi 1625. ætat. 73.

Bartholomæus Sovius, Harl. Frater natu major, ibidem antè ipſum Rector, vir ſummæ eruditionis, & maximæ ſpei.

Obiit in flore ætatis, annorum 29. an. 1573.

Waer kom hier VVertelo, die so had toegenomen Georgius Benedictus VVertelo,
In oeff'ning van verstand, en sulken naem bekomen,
En sulke wetenschap, so dat ik nau en weet
In dees geleerde eeu veel levender Poeet.

O jong

O jong en dapper man/ dien wy te recht beklagen
So spoedig weg geruckt in't bloeÿen dijner dagen!
O overvliegend geest/ die met dijn rijp verstand
Tot vrundschap hebt verweckt de kloekste van het land.
*Ianus Dousa. Iustus Lipsius. Paulus Melissus. Ianus Posthius. Ianus Gruterus. Scipio Gentilis. Hieronymus Commelinus Lambertus Pithopœus. &c.
Wien waert gy niet bekend van alle de *geleerden/
Die dij om dijnen geest en diepe wijsheyd eerden?
Wien waert gy niet van hun liefstallig/ ende waerd?
Wie was in dijnen dood niet droevig/ en beswaerd?
So hebben veele ook/ dijn vrunden/ die Poeten/
Dijn jammerlijken dood heel bitterlijk bekreten/
En met een treurig hert door groote rou gescheurd/
Met klachelijk gedicht hun ongeval betreurd.
Voorwaer! indien de Heer dij had tot meerder jaeren
En hooger ouderdom het leven willen sparen/
De faem had dijnen naem ter wereld wijd en breed
Voor die opt sijn geweest met roem en eer bekleed.
Veel vruchten uyt dijn geest en herzenen gesproten/
Veel verzen uyt den vloed van dijn vernuft gevloten
Sijn hier by Schrijver noch/ die Gruter na sijn dood
Van Heydelberg hier sond in onse Schrijvers schoot.
Ik hebse me gesien/ en ook ten deel gelesen/
Hoe mogense so lang verdruckte weeskens wesen?
Wie sal noch peter sijn? Wat weygert hun den druck?
Mijn Pieter geeft hun toch en ons ook dat geluck.

Georgius Benedictus VVertelo, Hart. Poeta elegantissimus, & felicissimus.

Edidit Poemata de Rebus Gestis Illust. Pr. Guilelmi Comitis Nassovii,&c.Lib. II.

Item Epigrammata.

Et Epitaphia. Lugd. Bat. an. 1586.

Supersunt adhuc multa ejus Poemata inedita apud Clarissimum Virum P.Scriverium, quæ accepit Heidelbergâ, ubi obiit 3.Martij.1589.ætat. 25.

Petrus Scriverius.
Mijn Schrijver kom voor al (hoe kan ik langer swijgen?)
O groot en kloek verstand! die so een naem gaet krijgen
Als iemand opt voor heen/ so dat gy niemand saegt
Die so te recht sijn naem als gy van't schrijven draegt.
Met recht mag onse Stad in dij sich wel verblijden!
Met recht in dij in roem met alle steden strijden!
Geluckig is sy ja/ geluckig recht geacht/
Geluckig driemael noch die dij heeft voordgebragt!
Me-burger 'kweet gy kont die aenspraek niet verdragen:
Maer lieve/ laet mijn roem dij gunstelijk behagen

Ter

Ter eer van onse Stad: en gaet hem voords so aen/
Dat onse Stad met dy mag door de wolken gaen:
En dat gelijk voor-heen/ met sulkx in't licht te geven/
Waer door dyn naem altijd/ en onse Stad sal leven:
Door al 'tbysonder boek/ dat dyne dapperheyd
Ter eer van onse Stad en 't Land heeft aengeleyd.
Myn Schrijver, brengt het voord/ en stelpt toch ons verlangen:
Daer-tusschen hebben wy dit onse aengevangen/
In rijm/ niet sonder dy/ en maken't kort/ en slecht/
Tot dat dyn kloeke pen ons breeder onderrecht.

Petrus Scriverius, natus *Harlemi* 12. Ian. 1576. Prima studiorum tyrocinia fecit Harlemi, præeunte Cor. Schonæo, celebri Comico, de quo mox. Iuri civili Lug. Bat. operam daturo amœniores illæ Musæ velut manum injecerunt. A foro itàque alienus, privatus & lare secreto degit, Vir doctorum ac bonorum amicitiâ dignus: Historiographus, Philologus, ac Poeta insignis.

Edidit Vegetium, Iulium Frontinum, & alios, de Re Militari, è M. S. Codicibus emendatiores. Lug. Bat, 1607.

Bataviam illustratam.

Aquilij Gelriæ Chronicon, cum Observationibus. Ibid. 1609.

Out Batavien met de Graven van Holland. te Arnhem. An: 1612. ende 1614.

Animadversiones in Martialem. Lug. Bat. 1619.

Eundem secundò recensuit. Ibid. 1621.

In Senecam Philosophum Notarum Spicilegium. Ibid. 1619.

Collectanea veterum Tragicorum, cum Seneca Tragico, & circà ipsa Notas breves. Ibid. 1620.

L. Apuleium seriò castigavit, semel iterumque editum Lugd. & Amst. 1622. & 1624.

Edidit tribus singularibus libris Iohannis Secundi, Iani Dousæ, & Iosephi Scaligeri Poemata.

Ejusdem Scaligeri Anthologiam Epigrammatum Græcorum ex Martiale.

Aliaque vulgavit dissimulato autore.

Adornat Miscellanea Philologica, & novam editionem Martialis sui, & Senecæ Tragici.

Item Hollandicarum Rerum Scriptores Veteres, cum Notis.

Annales Hollandiæ uberiores, & seorsim Patriæ suæ Harlemi descriptionem & enucleationem luculentam, & copiosiorem.

Vltrajecti & Hollandiæ Selandiæque Diplomata vetustiora, & Hedam, Becanumque correctiores, aliaque.

Poemata ejus variè sparsa digna erant quæ in unum fascem colligerentur, junctìmque ederentur.

In Effigiem Petri Scriverij.

Illius ora vides, qui publica munia vitans
Aonias proprio vindicat ære Deas,
Secretosque Lares amat, haud mercabilis ulli,
Civibus impendens otia tota suis,
Dum veterum culpas, blanditaque somnia damnat,
Ardet & in laudes ire Batave tuas.
Magna crepent operæ magnis mercedibus emptæ,
Libera veredicum dextera panget opus.

Verzen op de Afbeeldinge van Pieter Schrijver.

Hier siet gy eenen man, die al sijn tijd van jaeren
Den opentlijken dienst heeft willens laten varen,
En op sijn eyge kost de konsten hoog geeerd,
En altijd voordgeset, en heuren lof vermeerd.
En woond so op sich selfs, en wil sich niet verkopen,
En houd al sijnen dienst voor sijne burgers open:
Terwijl hy menig feylen ouden droom verkragt,
En 'tlof der Bataviers heel yverig betracht.
Laet and'ren dier gekocht met giften, ende gaven,
Meer snorken als 'tbetaemd, en al te moedig draven:
Dees Schrijvers *vrije hand, aen niemands loon verplicht,*
Brengt met een trouwe pen de waerheyd in het licht.

Hæc est nota tui lector Scriptoris imago,
Hoc illi Phæbus nomen habere dedit,
Cui patriam debet Batavus, cui Martia Roma
Quicquid habet: nulli notior illa fuit.
Defuit ingenio pictor: minus aspicis illo.
Non facit ad laudes corpus & umbra viri.
Scilicet ut geminâ spectatur imagine Ianus,
Hic quoque plus unâ conspiciendus erat.

Daniel Heinsius.

Dit is 't bekende Beeld, ô Leser, van uw Schrijver,
Dien naem gaf Phœbus hem van wegen sijnen yver:
Dien Holland schuldig is haer vaderland, en eer,
En Romen watze heeft: wie kende haer oyt meer?
De Schilder blijft te kort, gy siet hem niet ter degen,
In 't lichaem vanden man en ist niet al gelegen:

Maer

Maer so als Ianus beeld twehoofdig is gewee∫t,
So siet hem twezins ook, sijn lichaem, en sijn gee∫t.

In Effigiem ejus, anni 1620. malè pictam.

Mendosè pictus tabulâ *Scriverius* istâ
Cernitur, & solum nomen amare potes.
Verior Historiæ, quam digerit auctor, imago.
Quid tabulam spectas? inde petenda fides.

Scriverius *en is hier niet geraekt naer't leven,*
Dit Tafereel kan u sijn naem alleen maer geven.
De boeken die hy schrijft, die sijn sijn beeld gewis.
VVat siet gy op de print? siet daer wie dat hy is.

Hæc est Battaviam vatis scribentis imago:
Sic poterit peregrè, sic placuisse domi.
Ostia cui Rhenus, cui debet Corbulo fossam,
Et Dominos dictant sæcula prisca suos.
Illa manus toties maduit Permesside lymphâ,
Notaque per totum vox Helicona fuit.
Bilbilicos legimus tali censore lepores;
Et lumen Senecæ grande cothurnus habet.
Tempora qui reddit, nulli sua tempora pendit,
Ingenioque cupit liberiore frui.
Scilicet Aonias gratis qui vindicat artes,
Præmia doctrinæ despicit empta suæ.

Casparus Barlæus.

Dit is dies Schrijvers *beeld, die Holland heeft beschreven,*
So sal hy buytens-lands en hier te lande leven.
Dien Corbulo sijn graft, en dien de Rijnsche vloed
Haer stroomen schuldig is, en hem dies danken moet.
Door hem ook geven ons de Eeuwen hunne Graven.
Hoe dickwils heeft sijn geest gaen baden, en sich laven
In aller konsten beek? Hoe dapper ist geraekt
'Tsij dat hy prosa schrijft, of dat hy verzen maekt?
VVy lesen door sijn vlijt den Spaenschen grille-dichter,
Het werk van Martiael, veel beter ende lichter,

So heeft ook Seneca met sijnen hoogen stijl
Door hem een ander oog, en eene fijner vijl.
Die ons den tijd beschrijft, wil sijnen niet verpanden,
En blijft sijn eygen man, en vrij van alle banden:
VVant seker die sijn konst om niet ten besten geeft,
Verkoopt sijn wetenschap aen niemand die daer leefd.

Hos vultus gerit in vili *Scriverius* ære,
Signaque dat genij, ſed minus apta, ſui.
Nil tabula eſt. Fruſtrà ſpatiis concluditur iſtis,
Quem nimis anguſto limite mundus habet.

Idem.

Aldus is Schrijvers *beeld in't koper uytgesneden,*
En tuygd, doch onvolmaekt, sijn geest, en dapperheden:
Het tafereel is niets. VVat sluyt gy daer dien man,
VViens naem dit groote rond selfs niet begrijpen kan?

Flos ô virorum, ſæculique, *Scriveri*,
Cultor Suadæ, laudis atque virtutum
Exemplar ingens, quem malignitas ævi
Nunquam retrorſum flexit à gradu recto,
Nec laudis umbra gloriæve permovit
Servire cuiquam, juris atque privati
Laris æſtimator, nulla te licet tangat
Cupido honoris, attamen tuum latè
Iam fulget ære nomen. At quid eſt illud?
Perenniorem gloriam dabunt Faſti.

Theodorus Schrevelius.

O Schrijver, *mannen kroon en bloem!*
O Schrijver, *onser eeuwen roem!*
O minner vande konst, en leer!
O voorbeeld vande deugd, en eer!
Dien't quaed van dit verkeerd geslacht
Noyt heeft van't rechte pad gebragt;
Die noyt heeft yd'le eer gesocht,
Noch sich aen iemands dienst verknocht;
Die sijnen eygen haert meer acht,
En sijne vrijicheyd betracht:

Al hebt gy d'ere noyt gevrijd,
Noch breyd dit beeld die breed, en wijd.
Maer wat is dit? maer wind, en stof:
Dijn werken geven meerder lof.

Ergò quid inditium est tanti Scriptoris imago?
Cur fuit artificis non rudis arte manus?
Nil opus artis ope est, nil est opus indice vultu:
Auctorem loquitur pagina docta suum.
An quia fama viri tristi quoque corpora morti
Invidet, & totum vult superesse sibi?
Scilicet excultâ docti mens alta *Scriveri*
Vivet in historiâ, corpus in effigie.

G. S.

VVat wil alhier het beeld van desen Schrijver *seggen?*
VVat heeft des meesters hand sijn konst in't werk gaen leggen?
Daer is geen konstenaer, daer is geen beeld van doen,
Sijn schriften sijn genoeg om sijnen naem te voen.
Of wil de Faem sijn lijf ook voor den dood bewaren?
En hem geheel en al voor sich alleen so sparen?
Te weten Schrijvers *geest, die in sijn boeken speeld,*
Sal leven door sijn werk, sijn lichaem door sijn beeld.

Scriveri, Latiæ decus Camœnæ!
O sacrum caput! haccine in tabellâ
Tam parvâ regione contineris?
Lumen Battaviæ vetustioris!
Lumen Battaviæ recentioris!
Hæc umbra est tua: sed sereniorem
Solem Pieridum chorus reservat,
Vt toti rutilans redundet orbi.

I. A. B.

O Schrijver, *op den hoogsten trap*
De roem der Roomsche wetenschap!
Sijt gy, die door de wereld gaet,
Begrepen in die kleyne plaet?
Die 'tlicht der Batavieren sijt
Van d'ouden ende nieuwen tijd?

'Tis

'Tis maer de schaduw van dien Heer:
De sonne blinkt in syne leer,
En schitterd door des werelds rond,
En woond in aller luyden mond.

Harlemum dedit hoc lumen, *Scriverius* audit;
Nec temerè: Batavæ conditor Historiæ.
Nomen & omen habet. Quis scripsit doctius illo?
Quin genij dotes exprimit effigies!

Sursum Animus.

Dit's Schrijver *met den naem, dien* Haerlem *heeft gegeven,*
En Schrijver *met der daed, in alle konst bedreven,*
Al wat de wereld weet. Siet, Leser, op syn beeld,
Gy siet wel dat de geest uyt syne ogen speeld.

Het oog om hoog.

Iakob van Dijk.

En Here Iakob Dijk, hoe kan ik ook vergeten
Dyn lof naer dyn verdienst in desen uyt te meten/
Die hier in 's Graven-Haeg/ van syne Majesteyt
Van Sweden tot Legaet voor desen syt geleyd?
So heeft dyn kloek vernuft en veel-beproefde sinnen
Geweten 't hert en gunst dyns Konings te gewinnen.
Het was voorwaer vry veel van een so vreemden kant
Hier afgeschickt te syn tot dyn selfs Vaderland.
O aldergrootste Soon van eenen grooten Vader/
Van eenen kloeken held/ en moedigen groot-dader.
G'lyk dan door 's Vaders hand het land is voorgestaen/
So is sulkx door 't verstand des Soons ookme gedaen.
En g'lyk dyn vader was door kloekheyd opgekommen/
So syt gy door dyn deugd so hoog me opgeklommen:
Ook is een aldermeest ten rechten dan geacht/
Als hy 't door syne deugd selfs heeft te weeg gebragt.
So syt gy naderhand noch meer en meer verheven/
Wanneer dyn koning dy syn plaetze heeft gegeven
In syne nieuwe *Stad/ alwaer hy het geweld
Allwaer hy het gebied heeft in dyn hand gesteld.
O alderwaerdste man/ Stads eer dan/ en verlangen!
Wel hebt gy hier by ons dyn leven aengevangen!
En alderwaerdste Stad dat dyne ere leefd/
Daer over dat gy 't licht so groote lichten geeft!
†So is ook dit een eer in so geleerde Heren
De konst in and'ren selfs te minnen/ en te eren/

*Gottenburg.

†Doctorum virorum Mecenas.

Te tuygen datmen hem van herten heeft gesind/
So wie de vrije konst/ so wie geleerdheyd mind.

Iakob van Dijk, te Haerlem geboren in't jaer 1567. Ridder/ Here in Salneck/ Raed ende Ambassadeur van sijne Majesteyt van Sweden/ Gustavus II. by de E. H. M. Heren Staeten Generael der Verenigde Nederlanden voor desen/ tien jaeren lang/ Burggrave van Gottenburg/ ende dat gansche Land-begrijp: Sone van Nikolaes van Dijk/ veeler jaeren Kapiteyn/ ende eyndelijk Commendeur te Creveceur gestorven den 14. April 1616. Oud 69. jaeren.

Dus (Massa) moetmen't ook dijn deugd en kloekheyd wijten/ Isaak Massa.
Dat gy den Groten-Vorst en Tczar der Moscovijten
Gesonden sijt geweest tot meermaels ten gesant
Voor allen uyt dit ons Verenigd Nederland.

Isaak Massa, Harl. Gesant der E. H. M. Heren Staeten Generael der Verenigde Nederlanden aen den Groot-Vorst van Moscovien Michael Foedrowits/ inde jaeren 1614. 1616. 1618.

Linschoten so sal ook dijn naem in segen rusten/ Ian Huygē van Linschoten.
So lang het stoute schip de wijd-vermaerde kusten
Van Indien beseyld/ waer van op dijn besicht
Ons allen dijne pen volkomen heeft bericht.
En wie sal dij hier voor dijn eer niet moeten geven?
So sal dan ook dijn lof in aller monden leven/
So lang de wereld me bekend sal sijn dat land
Daer dij de koud' verkleumd/ en son heeft swart gebrand.
Het Kake-been dat gy by VVaygats hebt gevonden/
En dijne vader-stad vereerd/ en toegesonden/
Hangt hier noch inde sael van't koninklijk Paleys/
Ten eeuwigen getuyg en lof van dijne reys.

Ian Huygen van Linschoten, van Haerlem, seer vermaerd door sijne reysen op de Indien/ ende de Noordsche Landen.

Heeft geschreven Itinerario, Voijagie, ofte Schipvaert na Oost ofte Poortegaels Indien.

Item Historie Naturael ende Morael vande VVestersche Indien uyt den Spaenschen overgeset.

Sterft t'Enchuysen den 8. Feb. 1611. oud 43 jaeren.

Baptista, sijt gy schoon heel wijd van ons geseten/ Iohannes Baptista Hansenius.
So hebben wy dan noch dyn naem hier niet vergeten/

Heeft Vrankrijk lust in dij/ en gy in haer gehad/
Gy sijt noch waer gy sijt een burger onser Stad.

Iohannes Baptista Hansenius, Harl. I. C. & Professor Tolosæ apud Gallos, antiquitatis omnis gnarus, & potissimum Romanæ, quâ in urbe annos aliquot egit, & amicos magnos coluit, inter quos Baronium Cardinalem. Sed & nomen famamque meruit edito De Iurejurando Veterum Commentario, quod ex Electis ejus singulare caput est. Cusum Tolosæ 1614.

Luctatius Petræus Andreades

Maer sal ik dij hier ook Luctatius verhalen?
Gy sijt wel in't besteck van mijn gesette palen/
Maer dat gy't weten meugt/ gy sijt wel een Poeet/
Doch 'tis niet evenveel wat verzen dat men smeed.

Luctatius Petræus Andreades, Harl. sed Brabantinis oriundus.
Lusit Acanthides Aspricolles. Mechlin. 1617.

Iohannes Gael.

Ian Gael, ik moet alhier ook dijnen name spelden/
En dijn geleerdheyd me in mijne verzen melden/
Die gy in dijnen boek volkomen openbaert:
So sijt gy dan ook hier dijn plaetz en ere waerd.

Iohannes Galius Harl. I. C.
Scripsit inter alia Tractatum de Testamentis & jure Codicillorum Lugd. Bat. 1617.
Obiit 3. Iun. an. 1621. ætat. 46.

Nicolaus Vander Hoog.

Die dij ook vander Hoog ter eren sal verhogen/
Die sal't met eren doen/ en hier niet me bedrogen
Noch ook verlegen sijn/ 'tis waerheyd/ en geen rook/
Geen wind/ noch ydelheyd: dijn werken tuygen't ook.

Nicolaus Vander Hoochius, sive ab Alto, Albuinus, sive Harlemensis, jura Lovanij didicit, & Doctoris titulum in Andegavensi Gallorum Academiâ meruit, Patronus causarum Mechliniæ in Concilio Belgico, dum fata Deusque sinebant. Obiit n. Harlemi 31. Oct. 1624.
Prodiere ab illo Singularia juris, seu Doctorum dicta memorabilia. Antverpiæ 1620.

Guilhelmus Copallius. Nicolaus Nomius.

En Koopal kom hier ook/ en Noom, twee Roomsche Papen/
De eene voor een tijd/ de and're korts ontslapen/
In't Pauselijke recht bedreven/ en geleerd:
Gy waert meer ere waerd/ waer God door u geeerd.

Guilhelmus

Guilhelmus Copallius, *Harl.* S. Th. Licentiatus, primus sedis vacantis Harlemensis Vicarius Generalis, ut habet Effigiei ejus mirabilis & intolerabilis Inscriptio.

Hy heeft geschreven eene lieflijke Oeffeninge op die weldaden Gods, het lijden Christi, ende sijne waerde Moeder Maria: meest al getrocken upt de H. Schrifture. Mitsgaders enige heylige Lofsangen, ende Gebeden. Gedruckt tot Loven an. 1590.

Obiit anno 1599.

Nicolaus Nomius, S. Th. Licentiatus.

Obiit 21. Oct. 1626, ætat. 44.

En seker Teylingen, dij mest ik niet vergeten/ Augustinus Teylingius,
En dijne wetenschap alhier ook laten weten/
O loflijk Medicijn! om dijn vermaerd geslacht/
En oud en edel huys/ en konst en deugd geacht.

Augustinus Teylingius, Alcmar. Medicinæ Doctor.

Composuit Librum diversorum morborum, ac curationum eorum, qui adhuc ineditus latitat apud hæredes.

Obiit 28. Aug. 1625 ætat. 76.

Versus in Effigiem Augustini Teylingij.

Sic *Augustinus Teylingius* ora ferebat
Iam senior: species gratior antè fuit.
Expoliit juvenem morum probitate Duacum,
Pollentem Medicâ fecit & arte virum.
Quam sic exhibuit cunctis operâque fideque,
Summa sit ut Patriæ laus columenque suæ.

Symon Sovius.

Verzen op de Afbeeldinge van Augustijn van Teylingen.

Dit is van Teylingen, *nu oud, en grijs van haeren:*
Sijn wesen leefde meer in sijne jonge jaeren.
Douay heeft sijne jeugd in konst en deugd beschaefd,
En met den naem en daed van Medicijn begaefd.
Nu so hy sijne konst in alle trouwicheden
Aen yder wie hy is so willig gaet besteden,

So mag hy een zieraed en steunzel onser Stad
Van wegen sijnen dienst met recht wel sijn geschat.

Iohannes Isacius Pontanus.

Pontanus, of gyschoon by ons niet sijt geboren/
So sijt gy evenwel voor d'onsen uytverkoren/
Die van een Haerlemsch Heer geteeld sijt inde Sont/
Als hy van wegen 't Land en Staten sich daer vond.
So sal dan onse Stad in dy sich billijk roemen/
Dien wy met goeden recht den onsen mogen noemen/
So sal dan onse Stad in dy/ so hoog geleerd/
En so vermaerden man/ ook waerlijk sijn geeerd.

Iohannes Isacius Pontanus, ità dictus quod in Ponto Danico, sive de Sont sit natus Patre Harlemensi, Reipub. Bat. nomine in illas oras Ord. Legato. Vir doctissimus, & clarissimus, qui varia regna, ac loca, Germaniam, Galliam, Italiamque, (reportato indè Medici Doctoris titulo) doctorumque inibi bibliothecas diligentissimè perlustravit, & Lugd. Bat. aliquamdiu subsistens Lipsij ibidem auditor fuit: posteà secundò eandem Musarum sedem reperens,

Edidit typis Raphelengianis Macrobium auctiorem, ex primâ ingenij fæturâ. 1596.

Posteà ab Ordinibus Geldriæ vocatus ad illustre Gymnasium Hardrovicenum illustrandum Physices ac Mathematices Professor,

Conscripsit ibidem Itinerarium Galliæ Narbonensis: adjecto Glossario prisco Gallico, seu Dissertatione de veteri linguâ Gallorum. apud Commelinum 1606.

Rerum & Vrbis Amsterodamensium Historiam. Lib. III. Amst. 1611.

Originum quoque Francicarum Lib. VI. Hardrov. 1616.

Vulgavit quoque Disceptationes Chorographicas de Rheni ostiis adversus Philippum Cluverum. Amsterd. 1614.

Item Disceptationum Chorographicarum novam Syllogen adversus eundem. Hardr. 1617.

Notæ ad M. Ann. Senecæ Controversias ad Petrum Scriverium. Lugd. Bat. 1619.

Notæ in Tragœdias L. Ann. Senecæ, & aliorum, ad Eundem. Ibid. 1620.

Notæ in veterum Historicorum Lat. Fragmenta. apud Commelinum, 1622.

Notæ in Apuleium P. Scriverii exstant hactenus ineditæ apud Eundem.

Degit adhuc Hardrovici totus in conscribendis Annalibus Geldriæ, atque edendis rerum Danicarum monumentis, utpote Historiographus Regius.

O Glarges! laet dijn naem ook immer sijn geprezen/ Iillis de Glarges.
So lang de waere deugd in achtinge sal wesen/
So lang de vreese Gods/ so lang de vromicheyd
En liefde tot behoud des lands is eer bereyd.
Wel heeft ons Vader-stad dijn kloekheyd waergenomen/
En voor sich upt het Hof dij weten te bekomen!
Die dan dijn wetenschap/ die al de wereld siet/
En rijp-ervaren raed geluckelijk geniet.
De God in Israel die wil dijn graeuwe haeren
En goeden ouderdom tot een veel hooger sparen/
Tot veele nuttigheyd/ en zieren die so voord
Met deugd/ met sijne vrees/ en liefde tot sijn woord.

Iillis de Glarges, Here van Ellesmes/ Doctoor inde Rechten/ Raed ende Pensionaris der Stad Haerlem/ ende Curator ofte Opsiender der Hooge schole binnen Leyden.

Hoe kan ik Pieter Bor, hoe kan ik ook met eren/ Pieter Bor.
(O vroome oude man!) dijn naem alhier passeren?
O eer en licht van't land! die 't leven van den tijd
So rijklijk ons beschrijft met sulke trou/ en vlijt.
Veel dingen waren niet bekend/ of lang vergeten/
Indien't ons dijne pen niet hadde laten weten:
Leef lang/ en schrijf al voord. Och of het mogt geschien/
Dat wy tot desen dag dijn werk noch mogten sien!

Pieter Bor, van Vtrecht/ Histori-schrijver.

Heeft beschreven ende uytgegeven den Oorsprong, begin, ende vervolg der Nederlandsche Oorlogen tot het jaer 1590. ende vervolgt als noch de voordere beschrijvinge der gemelde geschiedenissen.

Heeft ook het selve werk in Liedekens vervaet tot het jaer 1574.

'Tvervolg vande Kronijk van Carion onder de Keyseren Rodolphus de II, ende Matthias de I.

Twee Tragi-comedien in Prosa, d'eene van Apollonius Prinze van Tyro/ ende d'andere vanden selven/ ende van Tarsien sijne Dochter.

En Hollands eer de Iong, dien Hoorn ons heeft gegeven/ Hadrianus Iunius.
Maer hebt alhier by ons veel liever willen leven/
Hoe kan ik dij voorby? o roem van onse Stad
Slechts daerom datze dij heeft binnen haer gehad!
Want heeft het land wel-eer en in voorlede dagen
So groot en kloek verstand tot een'ger tijd gedragen/
So door en door geleerd/ en so ervaren man
In alle wetenschap/ als nimmer wesen kan?

Gy hebt alhier de jeugd in konsten onderwesen/
Wanneer alhier te land de krygh was opgeresen/
Waer by gy groote scha in dyne boeken leed/
Alst hier de Spanjaerd al om veer en stucken smeet.
Maer (laes!) en waren toch die boeken niet gebleven/
Die boeken/ die gy selfs gemaekt had/ en geschreven!
Eylaes! dat sy het licht niet hebben mogen sien!
Eylaes! most dy dan juyst dit ongeval geschien!
Pet. Iunius Harl. Hier waer dat groote licht geen minder licht geboren/
En had hy maer den krygh en waep'nen niet verkoren.
Ook heeft hy hier ter ste syn vrou ter aerd gebragt/
En met een graf-gedicht onsterfelyk gedacht.

Theodorus Velius Hornanus, Med. D. schryft aldus van desen Adriaen de Iong in't Vierde Boek vande Kronijk van Hoorn. Hy is geboren tot Hoorn in't jaer 1512. den 1. dag Julij; ende werd van jongs op in die studien opgevoed/ eerst tot Haerlem/ daer te dier tyd een goede wel geregeleerde Schole was: alwaer hy by syn meester overmits syne scherpsinnighepd ende kloekhepd in't andwoorden voor een licht ende enige Phoenix des selven schools al in dese syn tederhepd gehouden werd. Van daer trock hy te Loven. etc. Werde eyndelyk tot Haerlem beroepen/ ende daer met seer eerlicke conditien gesteld tot een Regent over de Latijnsche Schole. Sepd ook dat hy acht verschepde talen kende.

VVouter Gouthoeven van den selven. Woonde daer na tot Haerlem, daer hy edele oft ryke luyden kinderen de Latijnsche tale leerde: maer voor't beleg der selver stede week hy na Delf: ende Haerlem gewonnen synde/ lede hy groote schade in syne schoone ende wel gestoffeerde Librarye. [Verloor daer onder anderen syne Commentaria sive Animadversiones in Plinium, Flaccum, aliosque plures auctores veteres.] Ende van daer vertrocken synde is hy in Seland tot Arnemuyden overleden/ ende begraven inden jare 1575. oud 63 jaeren.

Hadrianus Iunius, Hornanus, Medicus, Historicus, Poeta, & Polyhistor incomparabilis, alterum ab Erasmo Hollandiæ lumen. Vir in quo omnia excellebant, Medicinæ, Historiæ, Aniquitatis peritia, ingenium ad Poesin factum. Linguas præter vernaculam septem tenuit, Græcam, Latinam, Italicam, Gallicam, Hispanicam, Germanicam, & Anglicam.

Scripsit varia ut ingenij erat varij, & magni:

Philippeidem, seu Carmen Heroicum in nuptias Philippi II. Pr. Hisp. ac Mariæ Reginæ Angliæ. Londini. 1554.

De anno & mensibus Commentarium. Item Fastorum Librum, sive Ἡμερολόγιον. Bas. 1556.

De Fungo Phalli, in sabuletis Hollandiæ nascente, Delp. 1564.

Nomen-

Nomenclatorem. Typis Plant.
Animadversionum lib. VI.
De Coma, Commentarium. Stromateum, opus eximium.
Emblematum, & Ænigmatum libellum, Typis Plant.
Adagiorum post Erasmum Centurias VIII.
Epistolarum volumen ingens. Anastaurosin Christi.
Bataviam, fœtum posthumum.
Poemata sacra & profana, posthuma quoque, Plant. Typis excusa 1599.
Cornu Copiæ, sive Eustathii Compendium.
Scholia in L. Ann. Senecæ Ludum Claudii Cæsaris.
Observationes breviores in Plauti Comœdias.
Plutarchi Symposiaca Latina fecit, cum scholiis brevibus.
Cassij Iatro Sophistæ Problemata cum Latinâ Interpretatione: & Græci exemplaris Castigationibus.
Hesychium Milesium de claris Philosophis cum versione Latinâ, & Notis.
Eunapium de vitis Sophistarum cum Latinâ Interpretatione.
Nonium Marcellum, & Fulgentium Placiadem de prisco Sermone ope veterum codd. restituit. Apud Plant. 1565.
Lexicon Græco-latinum multis vocibus locupletavit. Basil. 1548.
Iohannis Ravisij Textoris Epithetorum Epitomen recognovit, auxitq;

Mortuo Epitaphium hoc illi à Filio positum est.

HADRIANO IVNIO HORNANO PHILOSOPHO MEDICO ET POETÆ CELEBERRIMO BATAVIÆ HISTORICO FIDELISSIMO CVIVS IN OMNI DISCIPLINARVM GENERE EXQVISITA ERVDITIO SINGVLARIS INDVSTRIA INFINITÆ LECTIONIS PRÆSTANTIA MVLTIPLEX LINGVARVM SCIENTIA PARI CONIVNCTA COMITATE DOCTORVM OMNIVM ADMIRATIONEM LAVDEMQVE MERVIT POST VARIA INCOMPARABILIS INGENII MONVMENTA QVIBVS ÆTERNAM SIBI MEMORIAM COMPARAVIT SVB HOC MARMORE CONDITO PATRI OPTIME DE SE MERITO PETRVS IVNIVS MÆSTISS. PIETATIS ERGO P. C. VIXIT ANN. LXIII. OBIIT XVI. SIBI COGNOMINIS MENSIS ANNO SALVTIS CHRISTIANÆ CIↃ IↃ LXXV.

Epita-

Epitaphium,
Quod ipſe uxori hîc poſuit in Templo Magno.

MORS IANVA VITÆ.

D. O. M.

MARIÆ GVILELMÆ CÆSARINÆ PVDICITIAE MODESTIAEQ. VNICO EXEMPLO CONIVGI AMANTISS.

HADRIANVS IVNIVS
MEDICVS AD POSTERORVM MEMORIAM MOESTISS.

P. C.

VLTIMA IN AVGVSTI RAPTA EST SPES VNICA NOBIS
CONIVNX: AH PROPERAE SORS TRVCVLENTA NECIS!

Verſus in Effigiem Hadriani Iunij.

Hoc decus Harlemi latitat? Cœleſtibus iræ
Tantæ! qui dignus luce, alioque loco eſt?
Sed ridet fumos, ſolidâ virtute ſuperſtes.
Hiſtoriis patriæ nonne ſupremus erit?

Benedictus Arias Montanus

Verzen op de Afbeeldinge van Adriaen de Jong.

Sit dit ſo groot zieraed dus eenſaem en verſchoven
Te Haerlem in een hoek? O toorne van daer boven!

Is dan

Is dan dat groote licht den dag en 'tlicht niet waerd,
En eene and're plaetz, meer kondig, en vermaerd?
Maer hy veracht den rook en wind van yd'le eren,
En houd sich aen de deugd, en aen de vrees des Heren.
En krijgt hy niet met recht voor allen d'overhand
Door sijne wetenschap van't Oude Vaderland?

Van Duyk, gy volgde hem alhier noch by sijn leven/ Cornelius Duykius.
En hebt dy in dien dienst ook voor't beleg gegeven;
En Ketel ook na dy/ hoewel een kleynen tijd: Cornelius Ketelius. *Rect. Harl.*
Dit maekt dat gy by mij verhalens waerdig sijt.
Schonæus, groote siel/ de hoog-geleerde giften Cornelius Schonæus.
Van dijnen kloeken geest/ en dijne dapp're schriften
Getuygen dijn verstand. Verbly dy hier toch in/
Verbly dy o Der-Gou/ en Haerlem gy niet min.
Regeerder onser school tot dijne oude dagen/
So lang als gy den last van't school hebt konnen dragen/
Ja selfs noch langer ook/ uyt liefde van de jeugd/
Die dit noch wel gedenkt/ en sich in dy verheugd.
Voorwaer! gy mogt te recht voor allen sijn beleden
Een planter van de konst een meester vande seden.
Ook heeft Terentius so wacker noyt gespeeld/
Of gy hebt hem dat me seer aerdig nagebeeld.
Dies is dy ook daer door sijn naem noch by dijn leven
Sijn naem Terentius, maer Christelijk, gegeven.
So hebt gy me dijn geest door menig verz betoond/
En dijnen grooten naem daer door met lof bekroond.

Cornelius Schonæus, Goudanus, Gymnasiarcha Harlemensis ad annos 36. Vir doctissimus, ac nobilissimus Comicus ad imitationem & similitudinem Terentij, undè Terentius Christianus dici meruit: Poeta item elegantissimus.

Scripsit Comœdias Sacras, Terentij Christiani titulo posteà donatas & insignitas.

Et varia Poemata.

Item Rudimenta Grammatices ex decreto Illust. Ord. Holl.

Obiit Harlemi 23. Novemb. 1611. ætat. 71. decoratus hoc Epitaphio à CL. V. Theodoro Schrevelio.

Rector juventæ, Musici ductor gregis,
Schonæus egi fabulam fictam prius;
Veram peregi: summus hic actus mihi.
Scenam relinquo: vos valete, & plaudite.

Ik Schonen leyder van de jeugd,
En van de Comicÿnsche vreugd,
Heb eerst wat spelen afgebeeld;
Nu heb ik 'trechte uytgespeeld:
Mÿn laetste hand'ling, ende deel.
En so verlaet ik het toneel.
Gy spelers die hier blÿft in't spel,
Geeft vreugden teyk'nen, en vaert wel.

Versus in Effigiem Cornelij Schonæi.

Hîc vividam *Schonæi* imaginem vides,
Qui *Christianus* à viris *Terentius*
Est nominatus eruditis: quod sacras
Afri simillimas Poetæ scripserit
Magno lepore & gratiâ Comœdias,
Casto cuilibet legendas pectore.

Verzen op de Afbeeldinge van Kornelis Schonen.

Schonæus *wesen is aldus,*
Der Christenen Terentius
By onsen tÿd te recht geseyd:
Om dat hy met een aerdigheyd
Terentius heeft uytgebeeld
In heyl'ge spelen die hy speeld,
Die yder met een vroom gemoed
En heylig herte lesen moet.

Theodorus Schrevelius.

Wat toef ik ook gewag van Schrevel hier te maken?
Sou ik mÿn Meester dan noch langer hier versaken/
En sÿnen trouwen dienst/ en vlÿt/ dien hy ontrent
Sÿn toevertroude jeugd altÿd heeft aengewend?
Voorwaer! geleerde man/ men moet vÿ billÿk eren/
So over vÿn vernuft/ als over 'tkinder leren.
Wie was vÿ opt gelÿk om wetenschap en deugd
So streng en so beleefd te planten inde jeugd?
De kloekheyd vÿner pen is ook door menig teken
En tuyge vÿns verstands gansch over-klaer gebleken:

En

En Damiaets-triumph/ in verzen ingevat/
Getuygd dijn trouwe sucht tot onse Vader-stad.
Ga voord/ ga dapper voord door dijne groote werken
Van dijn geslepen geest dijn naem en roem te sterken/
En breng vast meer en meer dijn vruchten aen den dag/
Waer door dijn dapperheyd en kloekheyd blijken mag.

Theodorus Schrevelius, Harl. Vir omnis humanioris scientiæ peritissimus, morumque artiumque ingenuarum in juventutem propagator acerrimus: Scholæ quondam Harlemensis, nunc Leidensis Trivialis Rector.

Lusit heroico carmine Trophæum Pelusiacum Harlemensium. Harl. 1598.

Et alia sparsim Poemata.

Ediditque Syntaxin contractam Græcam. Lugd. Bat. 1608.

De Patientiâ Lib. IV. Lugd. Bat. 1623.

Palæmonem, sive Diatribas Scholasticas, & Zodiacum, sivè de Corona anni. Ibid. 1626.

PETRVS SCRIVERIVS
AD HARLEMVM
Cum THEODORVS SCHREVELIVS Trophæum Pelusiacum Harlemensium ederet.

O Vrbs à magno celebrari digna Marone!
  Mentior, an Patriæ fallor amore meæ?
Pelusi portus virtus tua fregit aduncâ
  Holcade, veliferis concidit hostis equis.
Magna equidem virtus! Andinis digna Camœnis;
  Sic mihi, sic visum municipique meo.

O Stad die waerdig sijt van Maro selfs gepresen!
Of mis ik, sou ik wel door liefd bedrogen wesen?
  Dijn vromicheyd besprong de Stad van Damiaet,
  En drong den haven in, en baende so de straet.
De vijand werd geveld met seyl-gewiekte paerden.
Voorwaer een kloek bestaen! een daed van grooter waerden!
  Die Maroos pen verdiend: 't welk dan mijn Burger de.
  Het dachte hem so goed, en ik gevoel so me.

IDEM ALIUD.

Ausa urbs HARLEMUM Pharios attingere fines,
Et trabe Nile tuæ findere tergus aquæ:
Ausaque ferrato perrumpere ferrea rostro
Vincula, & obstructi frangere claustra freti.
Magnamina Urbs! magnæ Damiatæ mœnia cœpit,
Victricique tulit fercula læta manu.
Horruit Ægyptus, devotaque pectora Marti
Mirata, illorum sub juga colla dedit.
Quæ dum das luci victuris indita chartis,
Schreveli, Patriæ consulis Historiæ.
Grande operæ-pretium! hoc facinus non debuit altâ
Nocte tegi; hei! torpor, delituisse, fuit.
Rem Cedri dignam tabulis, temploque Monetæ!
Quæ ne post lateat tu Theodore facis.
Ecquid erit præmi tandem? num Patria munis,
Nomen ut accepit, sic dabit ipsa tibi?
Auguror: & (nobis sic Diva Amathuntia præs sit,
Sic ego sim fœlix, tuque in amore potens,)
Spondeo, te pennâ solvi metuente, Poetam
Fama, ultrà Eoos, Hesperiosque feret.

O Haerlem! *gy bestond Egypten te bestrijden,*
En met dijn schip den Nijl de rugge te berijden,
En sneed met dijne saeg de ketens vande ree,
En brakt de sloten op der toegestopte see,
O *aldervroomste Stad! gy hebt de stad genomen,*
Gy hebt van Damiaet *een eren-kranz bekomen:*
Egypten was verschrickt, het volk tot moord, en bloed,
Tot krijgen opgebragt, viel dij vertzaegd te voet.
O Schrevel! *als gy dit dus heerlijk gaet beschrijven,*
So doet gy dese daed van dijne Stad beklijven.
'T was wel de pijne waerd. VVat school dit inden nacht?
'Tis traegheyd dat het niet is eer in't licht gebragt.
Een feyt dat roem en lof diend eeuwig te verwerven!
O Schrevel! *'tkan nu ook door dijn gedicht niet sterven!*
VVat komt dij tot een loon? sal onse Vaderstad
Dij geene ere doen, als sy hier ere had?

Ik siet

Ik sie't mij in't gemoet, en kan't dij wel beloven,
En 'tkan niet anders sijn, de Fame sal dij loven,
En voeren dijnen naem door al dit groote rond,
En 's werelds woest begrijp in aller menschen mond.

Versus in Effigiem Theodori Schrevelij.

Cum tot dura vagæ frenaverit ora juventæ,
Viribus eloquij, Palladiisque minis;
Dignus erat Mathame tuo *Schrevelius* ære,
Dignus & hæc curæ præmia ferre suæ:
Vt si quandò ætas obliteret invida nomen,
Dissimuletque virum, posset imago loqui.

Verzen op de Afbeeldinge van Theodorus Schrevelius.

Nadien Schrevelius *met woorden van vermogen*
So meen'gen steegen hals der jonkheyd heeft gebogen;
So was hy ô Matham dijn sne in kop'ren-plaet
Om sijne sorg wel waerd, tot loon van sijne daed:
Op dat indien de eeu, met nijdigheyd beseten,
Sijn name met der tijd mogt komen te vergeten,
En loch'nen desen man, sijn beeld dan spreken mag,
En brengen sijnen naem en ere voor den dag.

Nicolaus à VVaszenaer.

Hoe kan ik VVaszenaer ook laten aen te roeren/
En sijnen lieven naem in mijnen mond te voeren/
Mijn meester ook wel-eer alhier in onse school?
Wie was opt meerder Griek indien ik niet en dool?
So heeft hy het Beleg van onse Stad beschreven/
So heeft hy ons daer van een werk in't licht gegeven/
Met een Homerus stijl/ waer door hy 'tmoedig seyt
Van onse vroome Stad heeft eeuwig lof bereyd.
Hy tracht die dingen nu die overal geschieden/
De heele wereld door/ de wereld aen te bieden/
Hy schrijft nu onsen tijd/ so dat hy ons verslaet
Wat onse wereld doet/ hoe't inde wereld gaet.

Nicolaus à VVaszenaer, Amst, olim Conrector Scholæ Harl, Medicinæ

cinæ Doctor.

Edidit Enarrationem Obsidionis Vrbis Harlemi. Lugd. Bat. 1605.

Artem Medicam, ofte Genees-kunst van Rembertus Dodoneus/ van Sebastiaen Egbertszen verrijkt/ ende van hem met aenteykeningen vermeerderd. t'Amst. 1624.

Beschrijft nu ook de jaerlijksche Geschiedeniszen van onsen tijd door de gansche wereld/ die hy nu enige jaeren heeft achtervolgd.

DANIEL HEINSIVS
In Obsidionem Harlemensium
A
NICOLAO VVASSENARIO
descriptam.

Harlemi decus, inclytamque laudem,
Et notam nimium fame fideque
Fortunam, veteri parem Sagunto,
VVassenarius eripit tenebris;
Non Musis Latiisque, Barbarisque,
Sed Graijs, quibus est nihil negatum.
Gaude non peritura quæ peristi:
Iam vinces superata. Sic Homero
Grajo carmina dividente plectro,
Troja quæ periit perire nescit.

De eer van Haerlem *wijd vermaerd,*
Door ongeval van krijg, en swaerd,
Door trou en honger wel bekend,
Gelijk met oud Saguntbus end,
Brengt VVaszenaer *hier in het licht,*
Met geen Latijnsch, noch rouw gedicht,
Maer in het Griekx, dat vrijer singt.
Verblij dij die door 't swaerd vergingt,
Dijn roem en naem blijft alle tijd,
Gy wint, die eerst verwonnen sijt.
So heeft Homerus ook gedaen,
Dat Troijen niet en kan vergaen.

AD

AD
HARLEMVM
PATRIAM SVAM
PETRVS SCRIVERIVS
ex tempore.

NEmpe illud verum est, & livor dicere possit,
Hoc quod jampridem testificatus eram:
Harlemum docto nunquam caruisse Poetâ,
Sive hic verna foret, sive aliunde domo.
Vt multos taceam, scelus est tacuisse *Georgi
Invidiam contrà tot Bene dicta tui.
Qui licet Vrbis erat cortinipotentis alumnus,
Non minus ille tuus VVertelo civis erat.
Phœbi amor, & quondam generosi gloria Dousæ,
Magnus Hiantææ VVertelo potor aquæ.
Dum licuit, nunc ne Lethes novus incola fiat
Danda opera, ecce illud flagitat ipsa cinis.
Tam procul à nobis, procul à genitalibus arvis
Condita †Lubduni, non inhonora tamen.
Posthius officio non defuit. ille Phalæcus
Haud illaudatum sivit abire virum.
Ivit & exequias lacrimis Gruterus obortis,
Inque Elegos mœstus cœpit abire modos.
Atque ego docta mei Benedicti carmina civis
Posthuma collegi, multaque in ora dedi.
Pluraque adhuc restant, tristem indignantia noctem,
Digna vel à serâ posteritate legi.
Quare age municipem, pia Patria, suscipe Vatem.
Si placet, auspiciis prodeat iste tuis.
Sat tua cinxerunt victricia tempora quercus,
‡Delphica nunc circum tempora laurus eat.
Siquid opus fuerit, scis hunc non esse rogandum
Qui patriæ semper flagrat amore suæ,
Hic mihi ad hoc carmen celebrandos suggerit illos
Ingenio claros & pietate viros:
Qui Musas Phœbumque tuâ coluere sub umbrâ,
Vmbrâ, quam Patriis antetulere focis.
*Iunius hic faciles solet insectare Napæas,
Silvicolasque inter dulce sonare melos.

*Georgius Benedictus VVertelo, Poeta Harlemensis, Mecœnates habuit, dum viveret, Delphenses: reliquit praelara ingenii sui monumenta, quorum quaedam edita, quaedam inedita adhuc, faventibus aliquando amplissimis Patriae Patribus à me publicabuntur.

†Hoc vetus Heidelbergae nomen divinè, ut omnia ex vetustatis reliquiis monachorumq; quisquiliis eruit nuper Marquardus Frehetus Nobilis Palatinus, & Friderici Electoris Consiliarius.

‡Alludit ad civitatem nostram Delphos.

*Hadrianus Iunius Hor-

Herba-

Herbarum citharæque potenis, quem sæpius ægris
Non piguit certam ferre medentis opem.
Qui si quando aliquis faceret Deus otia Vati,
Mergere se Clariis non dubitavit aquis.
Et petere ex ipsâ Musarum sede coronam
Posset Apollineas quæ decuisse comas.
Sed fuit hic nostri vir præstantissimus ævi,
Ille tuus splendor Iunius, Horna, fuit.
Non etiam Gaudæ felicibus editus astris
*Schonæus Patriæ luxque decusque meæ!
Et vivat valeatque diu, ter Nestora dignus
Vivere & Æmonii secla recocta viri.
Hic prope ter denis recreavit messibus urbem,
Exposuitque ipso Comica scripta foro.
Durat adhuc crocini suavissimus imber odoris,
Pulpitaque ex isto lubrica rore madent.
Huic quoque victuris committere † Dramata chartis,
Inque alias oras spargere cura fuit.
Vnde aliquod nomen, nostrique Terentius ævi
Ilicet à pueris cœpit ubique legi.
Hocne illi satis esse rear, quum carmina nulla
Amplius extrudat? vel nimis esse senem
Suspicer, ut cujus jam vena exaruit omnis,
Et cui non illud quod solet uber adest?
Di melius! certè senio non desinit esse
Qui juvenis primo flore Poeta fuit.
Hoc age Corneli, (lepidæ risere Camœnæ,)
Ad veteres lusus priscaque sacra redi:
Crede mihi, senibus tibi quæ dictantur in annis
Pierio semper sunt placitura gregi.
Sed placitura magis, quam quæ jam viderat olim
Scripta verecundis undique plena jocis.
Sic melior cantus quem propter amœna Caystri
Flumina diducit jam moriturus olor.
Ne tamen Aonio mea defraudetur honore
Patria, qui carmen concinat ecquis erit?
Scilicet, involvi tenebris Harlemica facta
*Schreveli sacrum non patietur epos.
Ille ubi vim virtus vicit, serrataque dicet
Rostra cathenatum perdomuisse vadum.
Ille suæ Patriæ veteres reparabit honores,
Ille novos etiam mittet in ora virûm.
Ad partes veniet vicinâ natus in Vrbe
‡ Victor, Homeriacâ sed comitánte tubâ.

nanus Medicus & Polyhistor incomparabilis. Obiit an. 1575 mensis sibi cognominis die 16.

**Cornelius Schonæus Ludi Literarii Rector, & Poeta non è multis, Præceptor de me optimè meritus.*

† Sex priores Comœdiæ aliquoties sub titulo Christiani Terentii in Germaniâ & alibi excusæ.

** Theodoricus Schrevelius, vir probè doctus, & Patriæ apprimè studiosus, edidit Pelusiacum Trophæum, Harlemi anno 1598.*

‡ Nicolaus à VVaszenaer Amstelrodamæus, Poematis de Obsidione Harlemensium auctor, mihi sæpius sæpiusque meriti ergò laudandus.

Sic

Sic visum Superis. hâc nemo fortius illo
  Personat, aut Grajo doctius ore canit.
Ecce quod affirmo, quum paucis constitit ante,
  Perspectum cunctis jam satis esse potest.
Dum canit Harlemum, quæque Vrbs animosa sub Albæ
  Imperio nuper fanda nefanda tulit.
Dum tot pro Patriâ defunctis ritè parentat
  Civibus, & Martis tollit in astra genus.
Queis captis volvenda boni nihil attulit *Eos,
  Dum pars ense cadit, pars sepelitur aquis.
Macte Heros Ripperda, tibi nunc militat iste
  Victor, ab hoc qui sis Fama loquetur anus.
Atque aliquis sacro commotus Carmine dicet,
  Hei mihi, quam sævus Dux Fredericus erat!
Alter ab Hispano melius nihil esse Tyranno
  Sperandum dicet, sic fuit, est, & erit.
Ni Deus esse suum volet, atque hos mitiget æstus,
  Nunquam erit ut cesset sanguinolentus Iber.
Orandum est igitur, sacer & venerande Senatus,
  Mutet ut hanc illis mentem animumque Deus,
Quod licet, intereà fugientes sistite Musas,
  Et maneat studiis inviolatus honos.
Sitque viris doctis pretium non vile laborum,
  Ne quis fors cœptum deserat auctor opus.
Hinc vobis speranda dies, mihi credite, Patres,
  Quas datis, has solas semper habetis, opes.

SCRIBENDO ET LEGENDO.

** Allusum ad nomen Albæ, quæ vox Italis & Hispanis Auroram significat, & pariter cum sensus retorsione ad superbum Ducis Albani symbolum statuæ aneæ in arce Antwerpianâ erectæ incisum: Α'ΛΕΞΙ-ΚΑΚΟΣ Η'ΩΣ.*

PETRVS SCRIVERIVS
AEN
HAERLEM
Sijne Vader-stad,

Als NICOLAVS WASSENARIVS sijne Beschrijvinge vande Belegeringe der Stad Haerlem in't licht bragt.

TE weten dit is waer, en niemand kan't ontleggen,
Het geen ik onlangs noch voor desen plag te seggen,
Dat Haerlemt' aldertijd Poëten heeft gehad,
'Tsij dat het vreemden sijn, of burgers van de Stad.

 VVant

VVant dat ik and'ren nu voor dese reys laet varen,
Hoe kan ik V Vertelo *alhier niet openbaren?*
VVant of dat groot verstand te Delf is opgevoed,
So is hy niettemin dijn burger even-goed.
Al Phœbus eer, en lust, dien Dousa plag te minnen,
Een sonderling Poeet, en dapper kloek van sinnen,
So lang hy 'twesen kon: nu moetmen daer na staen,
Dat sijn gedachtenis toch niet en mag vergaen.
Sijn stof vereyscht dat ook, te Heydelberg, daer boven
In't land, so ver van hier, met eer, in't graf geschoven:
VVant so heeft Posthius sijn ere wel betracht,
En Gruter verzen ook met tranen toegebragt.
Ik heb sijn verzen ook, na sijnen dood gevonden,
Ten deel by een geraept, en in het licht gesonden.
Daer sijnder ook noch meer, van goeden stof, en aerd,
Het lesen en het licht van al de wereld waerd.
O heyl'ge Vader-stad, wilt dijn Poeet ontfangen,
En hem en sijnen vrucht het licht en leven langen:
Gy hebt den eykentack so lang om'thoofd gesvvierd,
'T sij met de Delfsche kranz van lauren nu verzierd.
Indien gy 'twerk begeert, gy hebt hem niet te vragen,
Die sijne Stad altijd heeft trouwe sucht gedragen:
Die drijft mij nu ook me, dat ik nu altemael
De lichten onser Stad ter eren hier verhael.
De Ionge *pleeg alhier in't groene bosch te spelen,*
En daer met lust en vreugd een soet gedicht te quelen,
Poeet, en Medicijn, die 'tvolk dat bedde-re
Met siekt bevangen lag gewisze hulpe de.
En nu en dan weer viel op 't lieve verzen-maken,
So haest hy maer wat kon aen ledig tijd geraken.
Een aldermeest zieraed van onse eeu, en tijd.
O Hoorn, hy was dijn glanz, dies gy geluckig sijt!
Is Schonen, *die Der-Gou heeft 'slevens licht gegeven,*
Geen licht ook onser Stad? lang moet hy hier noch leven!
Hy heeft by dertig jaer den school-dienst wel betracht,
En menig wacker spel op't hoog toneel gebragt.
Die ader vloeijd ook noch. Dus heeft hy sijne spelen
Gedrùckt, en uytgestroijd. So is hy flukx van veelen

Gelijk

Gelijk Terentius gelesen, en gebruykt,
En so is uyt sijn werk die rechte naem ontluykt.
Maer meyn ik, dat hem dit nu so genoeg sal wesen,
Om dat wy nu van hem geen verzen meer en lesen?
Of dat nu met der tijd sijn aer is opgedroogd?
En volle borst wel-eer als nu niet meer en soogd?
Neen seker! die van-ouds een licht was der Poeten,
VVord met den ouderdom niet oud, en niet versleten.
T'sa Schonen, vang weer aen, en kom weer tot het spel,
'T sal wesen als het was, eerst goed, na evenwel.
VVat van dij komen sal in dijne oude jaeren
Sal ons so seer als oyt dijn kloekheyd openbaren,
Ia meerder als voor-heen, geloof mij, twyfel niet:
VVant als de swaen haest sterft, so singt sy 'tbeste lied.
Maer dat nu onse Stad dien roem niet kom te derven,
VVie sal door sijn gedicht dien naem niet laten sterven?
Te weten Schrevels pen vermeld de kloeke daed
Van onse vroome Stad voor't sterke Damiaet.
Vermeld, hoe onse moed de magt heeft omgestoten,
En ons getande schip den haven opgesloten.
Hy brengt dan onse eer met eren aenden dag,
En sal't noch meerder doen so veel hy immer mag.
En nu sal Nikolaes, tot Amsterdam geboren,
Met een Homerus trom sich magtig laten horen.
VVie ging hem oyt so aen, als VVaszenaer wel doet?
VVie sprak het Griekx so licht, wie song het Griekx so soet?
Het gene dat ik seg kan nu een yder weten,
Als hy van Haerlem singt, hoe sy was opgegeten
Van Albaes tyrannij, als hy dat volk verhaeld
Dat so gevochten heeft, en met den hals betaeld.
Duc d'Alf bragt hier geen goed! Een deel in't Meyr verdronken!
Een deel door't scherpe swaerd de hoofden afgeklonken!
Held Ripperd houd een moed, Niklaes die vecht voor dij,
Nu word door hem verbreyd wat Haerlem is, en gy.
En licht seyd iemand ook die komen sal na desen:
Eylaes! mogt Frederick so wreed en bloedig wesen?
Daer word niets goeds verwacht, niets goeds van dien Tyran,
Hy is noch die hy was, en blijft de selve man.

VVil God dit niet versien, wil God de saek niet wenden,
So sal de sno Maraen sijn tyrannij niet enden.
God moet gebeden sijn, ô heyl'ge wijse Raed!
Dat Spanjen sijn geweld en bloedig woeden laet.
Hier-tusschen wilt de vlucht der vrije konsten weren,
En wilt den goeden dienst van uw geleerden eren,
En met uw dankbaerheyd vergelden wat sij doen,
En hunne lieve sucht met uwe gaven voen:
Dat niemand immermeer sijn werk en kom te staken,
Dit kan uw Stad en u tot grooter ere maken,
Mijn Heren, dat gy geeft aen hunnen trouwen vlijt,
(Grooft maer dat ik seg) dat hebt gy alle tijd.

Matthias Damius.

So mag ook Damius niet minder sijn geprefen/
So mag sijn naem van mij hier niet verswegen wesen/
Ook meester mijner jeugd: die veel hier de'e/ en le'e/
Wanneer Arminius de Kerke Gods bestre'e.
So laet hy noch niet af sijn valschepd te ontdecken/
En 'tloose mom-gesicht die secte af te trecken/
Die noch niet rusten kan/ maer al gedurig wroet/
Met een verbitterd hert/ en een verstockt gemoed.
Ja houd sich niet te vreen voor dat hy ook de treken
En helsche ketterij van Vorst heeft doorgestreken/
En kragtig wederleyd. So Doctor hou dij kloek/
En geef ons tegens hem een onverwinlijk boek.

Matthias Damius, Palatinus, Medicinæ Doctor.
Edidit Anti-Barlæum.
Animadversiones Apologeticas in Grotij Pietatem.
Antidotum, ofte Hert-sterkinge tegens het schadelijk recept van Johannes Wtenbogaert/ Moderatie genoemd.
Mysterien des Nieuwen Harminiaenschen Vrede Vaens.
Ende diergelijke verscheyde meer.

Iohannes à Middelhoven, Groote Stads-Schole. Meesters. Scholieren

So moet ook onse Stad/ Iohannes Middelhoven,
Van dijn Rectoors-bewind sich altijds wel beloven!
So koom uyt dijne school/ en goede tucht/ en leer/
Die 't lieve Vaderland na sijn tot nut/ en eer!
Dus sietmen ook by ons de Ieugd in deugd vermeren/
Dus sietmen haer in School de vrije konsten leren/

Dus

Dus word haer wetenschap/ dus kennis/ en verstand/
En waere vreese Gods van Meesters ingeplant.

Meesters der opentlijke hooge Stads-Schole.

Rectoor.

Iohannes à Middelhoven.

Con-Rectoor.

Iustus Duyst van Voorhout.

Ondermeesters.

Adrianus Iekerman,
Iohannes Pollanus,
Iacobus Grimarus,
Adrianus Rooman,
Sibrandus van Burum.

Schrijfmeester.

David van Horenbeek.

En dan op datsy dat te vlijtiger betrachten/ Scholen-Opsiēders.
En op de jonge jeugd te beter souden achten/
En alles in de school geregeld toe mag gaen/
So sijnder die hun doen en wesen gadeslaen.

Scholarchen, ofte Scholen-Opsienders.

Iillis de Glarges.
Henricus Geesteranus.
Nikolaes Le Febure.
Nikolaes van Krabbenmorsch.

Ook kan ik hier voor al de stichtelijke gaven Harders des Volks.
En rijke wetenschap dier Mannen niet begraven
Die God sijn dierbaer Woord heeft onder ons betroud/
Door wien hy sijne Kerk in sijnen Sone boud.
Word van Souterius Gods woord niet voorgedragen Daniel Souterius.
Met eene yver-stem van swaere donder-slagen?
Maekt boeken sonder end/ en vult den aerden kloot
Met menig dapper schrift/ en leeft so na dijn dood.

Daniel Souterius Flandro-Britannus.

Sijne Schriften sijn dese: Noodwijser des Goddelijken Woords. Leyd. 1606.

Lof-predikatie upt den 122. Psal. vers. 9. 7. 8, 9. over den twaelfjarigen Treves. 'Kamp. 1609.

Waeren Kerkgang. Amst. 1611.

Lib. de Officiis Mercatorum. Leyd. 1615.

Praxis Bancæruptorum. Ibid. 1615.

Mastix Fallitorum. Ibid. 1619.

Palamedes, sive de tabulâ Lusoriâ, aleâ, & variis ludis, Lib. III. Ibid. 1622.

Pharmacum afflicti animi. Ibid. 1622.

Pædagogus Divitum de usu & abusu opum. Ibid. 1622.

Breydel voor de ongebonde Tonge. Rotterd. 1623.

Nuchteren Lot/ inhoudende 28 Predikatien over de Dronkenschap. Haerlem. 1623.

Breda/ ofte Vertroostinge voor alle Christenen in belegerde steden. Haerl. 1625.

Historisch Verhael met Christelijke Bedenkingen over den Dood ende Begraveniße vanden Doorl. Pr. Mauritius. Haerl. 1626.

Exequias Regales Iacobi Regis Magnæ Britanniæ sub prælo habet.

Edidit & quædam Anonyma.

Et quæ Iuvenis in Academiis lusit.

Versus in Effigiem Danielis Souterij.

Hæc patris, ô nati, in senium vergentis imago est.
  Ore hoc, *Souteri*, pignora chara doces.
Ore hoc Christicolis divina Oracula pandis,
  Iamdudum pastor Hillegomensis agri:
Post Isalæ Campis decimus tibi transiit annus:
  Nunc demum Harlemi pascis ovile sacrum.
Voce tonans, calamoque potens, famæque probatæ.
  Mactè operum! & natis vive beate pater.

Verzen op de Afbeeldinge van Daniel de Souter.

O kind'ren, dit is't beeld van Souter *uwen vader,*
So hy den ouderdom vast komt alleenskens nader.
  Dus leert gy binnens-huys, ô Souter, *al dijn volk:*
  Dus leert gy Godes kerk op stoel als Godes tolk.
Aenvanklijk Predikant aen d'Hillegomsche sanden:
Daer na tien jaeren lang, aen d'Yzels groene stranden:

Te

Te Kampen binnen stad: nu word des Heren schaer
Door dijnen dienst gehoed te Haerlem menig jaer.
Swaer-donderend van stem, en magtig-kloek in't schrijven,
Van loffelijken naem, die eeuwig-lang sal blijven.
Ga met dijn schriften voord, en roem dij vrij daer in!
En leef tot nut en heyl van al dijn huysgesin.

Henricus Geesteranus, Batavus.

Ik roem ô Geesteraen dijn vol en deftig spreken/
En meer dijn kloek verstand/ en klaer diep-sinnig preken:
Voorwaer! men hoord dij niet so seer een Predikant/
Als wel een Professoor/ en school-Theologant.
Dit heeft alhier van ouds door menig merklijk teken
Gedurig en genoeg aen dij in school gebleken:
En hebt te Leyden dat wel meest geopenbaerd/
Dewijl gy *Meester sijt der konsten daer verklaerd.
Wanneer het Synodus van onse Noordsche Steden
Alhier gehouden werd ses jaeren nu geleden/
So gafmen dij 'tbewind/ so gafmen dij 'tbeleyd/
So gafmen dij 'tbestuer/ om dijne dapperheyd.
Wie sag oyt op den stoel so aengenaeme seden/
Bevallig aengesicht/ en liefelijke reden?
Wie stroomd so luchtig heen/ wie vloeyd so sacht en soet/
Als onse Swalmius met sijne tonge doet?
Hoe deftig sijn sijn reen/ hoe grondig me bevonden!
Hoe hangt en kleefd het al! hoe ist te saem gebonden
Hoe seyd hy wat hy wil/ dat alles klemd/ en sluyt!
En druckt so rijk en klaer sijns herten meyning uyt!
Als hier het Synodus weer binnen onse mueren
(Op dat de goede stand der kerke mogte duren)
*Nu laetst vergaderd was/ so is 'tbeleyd daer van
In dijne hand gedaen/ o alderwaerdste man!
En doe Sabina was te Delf den dood gestorven/
So heeft sy eer van dij en gy van haer verworven/
Door dijn geleerd Sermoen/ en treflijk Lijk-vermaen,
Als sy in Beyerland ter aerden is gedaen.

*Magister artium.

Henricus Swalmius

*1627.

Henricus Swalmius. Batavus.

Heeft uytgegeven Christelijke Verklaringe over de woorden des H. Apostels Pauli 2. Cor. 5. 1. in forme van eene Lijk-predikatie over 'tafsterven ende begraven van de doorluchtige ende hooggeborene Vrouwe, Vrouwe Sabina van Egmond, geborene Prinzesze van Gavren, Gravinne van Egmond, &c. Te Rotterdam 1615.

Iacobus Campius Campensis — De yver tot den Heer/ en tot het huys des Heren
Doet sich in Campius seer kragtig op in't leren:
Ook word van sijnen mond op stoel niets voordgebragt/
Of 'tis wel doorgewrocht/ en heylsaem diep bedacht/

Iosephus vander Rosieren Harl. — Iosephus word met recht om sijnen aerd geprezen/
En vrundelyk gelaet/ en vrij en stemmig wesen/
Om sijn bedaerden stijl/ en om sijn goed belepd/
En redens overvloed/ en trouwe vlijtighepd.

Iohannes de Seins, Campensis — De Seins ook/ hier gesteld de Fransche Kerk te stichten/
Wat gaven heeft hy niet Gods volk te onderrichten?
Wat gaven van den Geest? de gaven sijn veel meer
Dan sijne jaeren sijn/ de gaven vanden Heer.

Samuel Ampzing Harl. — Maer sal ik ook alhier myn eygen name spellen/
En onder het getal van myne broeders tellen?
'Tis waer/ ik sta hier me/ de minste onder hen/
Gods knecht in sijnen oogst/ dat ik niet waerdig ben.

Edidi Tractatus Patris adversus Anabaptistas, ex Belgico Sermone libero stylo in Latinum conversos, nonnihil locupletiores. Lugd. Bat. 1619.

Rijm-Katechismus. Ibid. 1624.

Christen-Hoog-tijden. Ibid. 1625.

Tegenwoordige Beschrijvinge ende Lof der Stad Haerlem. te Haerlem 1628.

Nonnulla sequentur, si Dominus dederit.

Christelijke Gereformeerde Gemeynte. — Dus siet men dan by ons het Huys des Heren bloeijen/
Dus siet men Godes volk hier wassen ende groeijen/
In kennis/ en in deugd/ getal/ en overvloed/
Wat weer de duyvel ook door swaerd en leugen doet.
O Christus/ Heer des Oogst/ laet voords de ryke stroomen
Van dynen Heyl'gen Geest op dijne knechten komen/
En segent hunnen dienst/ en laet dyn lieve werk
Gelucken tot dyn eer en nut van dyne Kerk!
Maer rust gy van uw sweet/ en van uw woelig draven/
En van uw sueren last/ en al uw pijnlijk slaven
Getrouwe Kampioens/ die nu uw kroon erlangt/
En uwen grooten loon van uwen God ontfangt.

Iohannes Bogaert. — O Bogaert! 'kspreek met dy/ so moet ik met dy spreken:
Also dyn deugden mij noch diep in't herte steken:
Also des Heren volk dijn arbeyd niet vergeet/
Dien gy in trouwen vlijt aen haer hier hebt besteed.
En seker! heeft men oyt het heylig woord des Heren
So destig/ kort/ en klaer van iemand horen leren/

Als gy veel jaeren hier te Haerlem hebt gedaen:
Dyns naems gedachtenis en kan hier niet vergaen.
Gy hebt by dynen tyd met schryven/ ende preken/
Met penne/ ende mond/ de valsche Paepsche streken/
Hun leugen/ en vergift/ met groote dapperheyd/
Als ook dyn boek noch tuygd/ wel grondig wederleyd.
En als Arminius de kerke ging beroeren/
En als Arminius de luyden ging vervoeren/
So syt gy inden Haeg van wegen dese saek
Met sommigen gebruykt in eene tsamenspraek.
Laet dan Arminius van dyne kloekheyd spreken/
Laet Godes volk alhier daer aen het segel steken/
Dyn schriften doen dat ook seer overvloedig kond/
So scheyde ik-er af/ en slupte mynen mond.

Iohannes Bogaert, van 's Gravenhage.

Heeft in't licht gegeven Schriftuerlijke Fondamenten tegens de sonderlingste Argumenten/ daer door de Pauselyke Leraers ende Jesuwyten (onder den tytel der oude Apostolyke lere) verscheyde dwalingen ende verkeerde opinien der Pauselyker kerke pogen te verdedigen. Haerl. 1603.

Versus in Effigiem Iohannis Bogardi.

Bogardus hic est, ille, qui manu Dei
Brugis subactis hostium evasit minas,
Christi satelles, unicâ tutus fide.
Erravit exul, donec Harlemi sacrum
Iubente Christo pascere occepit gregem,
Et pro virili veritatem pandere.

Verzen op de Afbeeldinge van Johannes Bogaert.

Dit's Bogaert, *die des vyands hand*
Ontquam, als Brugge was vermand,
Gods Knecht, in Gods geloof bevryd.
Hy swerfde balling tot der tyd
Hy t'Haerlem heeft Gods Kud geweyd,
En waerheyd magtig uytgebreyd.

Adrianus Tetrodius. Harl. obiit 7. Iulij. 1618.

Tetroden, 'kmeyn dy me: hoe kan men dy vergeten?
Hoe kan men dij geen dank voor dijne diensten weten?
O trou-volstandig man! die meer geoeffend sijt
Den tyd dyns wandelings als iemand inden stryd.

Iohannes Crucius.

De roem van Crucius sy ook alhier beleden:
Ik denk noch aen syn stem/ en liefelyke reden/
En ongeveynsd gemoed. Hoe trou voor Godes Kerk!
Hoe trou voor't Vaderland! nu kroond de Heer syn werk.
Ook moet ik hier van hem niet laten uyt te meten/
Dat hy op't Synodus te Dordrecht heeft geseten/
Wanneer Arminius vergift daer is beproefd/
Waer door hy Godes Kerk en't Land so heeft bedroefd.
Hy heeft ons nu en dan uyt and're vreemde spraken
Een boek van grooten nut/ van goddelyke saken/
In onse tael gebragt/ en gaf met vlyt/ en trou/
Het gene dat hy wist dat ons wel dienen sou.

Iohannes Crucius, van Ryssel.

Heeft de Boetvaerdigheyd des Levens van Ian Taffin overgeset uyt Fransch in Duytsch.

Het Ampt der Kerken-dienaeren &c. door Antonius VValæus uyt Duytsch in't Fransch.

Koninklijke weg, uyt Latynin Fransch.

Onpartijdigen Rechter beyde in Duytsch/ ende Fransch.

Begin, ende Voordgang der Kerkelijke beroerten in Holland door Frederick de Vrij. uyt Duytsch in't Fransch.

Sterf den 7. Feb. 1625.

Graf-schrift van Johannes Crucius.

Iohannes CrVCIVs rVst hIer In God ontsLapen/
OVd VYf entsestIg Iaer: aLs hI eerst ChrIstVs sChaepen
Haest VYfen dertIg Iaer/ Met groote naerstIgheId/
En sonder een'ge tWIst/ In LIefde/ had geWeId.

Versus in Effigiem Iohannis Crucii.

En *Crucium*, cum jam Christi sex lustra Satelles
Dulciloquo sacrum pasceret ore gregem,
Exhibet ora quidem sculptor tibi, cætera verò
Artificis poterit reddere nulla manus.

Verzen op de Afbeeldinge van Johannes Crucius.

Als

Als Cruel *soete stem tot Haerlem was gehoord*
Nu vijf en dertig jaer naer luyd van Godes woord,
Doe heeft des Kunst'naers hand dit beeld gemaekt naer 'tleven,
Maer 'slevens kragten selfs de kunste niet kan geven.

Siet Crucius, *als hy, Gods Knecht, des Heren scharen*
Had met sijn mond geweyd schier vijf en dertig jaeren.
De Schilder geeft u wel sijn beeld, maer sijn verstand
En kan niet sijn vertoond door enig Meesters hand.

Hoe deed Acronius noch korts sijn wijsheyd blijken! — Iohannes Acronius.
Wiens tonge moster niet voor sijne tonge wijken!
Hoe branden sijne reen door yver opgestookt!
Hoe dickwils heeft de stoel gedaverd/ en gerookt!
De schriften die hy heeft in druck in't licht gegeven/
Met-namen tegens 'trijk des Antichrists geschreven/
Getuygen van sijn geest/ en van sijn kloek verstand/
Dat God door sijnen geest had in sijn breyn geplant.
De dood die heeft hem ook met sijnen schicht geschoten/
De dood die heeft hem ook in't swarte graf gestoten:
Dus is sijn aerden-hut in d'aerde neergedaeld/
En sijne siel van God ten hemel ingehaeld.
Daer leefd hy by den Heer in alle eeuwigheden/
Met alle knechten Gods/ die opt den Heer beleden/
En streden voor sijn eer/ daer blinkt hy voor den troon/
Met alle Sterren Gods/ voor God/ en sijnen Soon.

Iohannes Acronius, Frisius.

Heeft in't licht gegeven Apologiam, ofte Verandwoordinge des Edicts/ welker van ein erbar Rhadt der Stadt Groeningen jegen der Wederdoper unde ander Secten onordningen ahm 7 September des jars 1601. gepublicieret/ unde dorch einen ungenomeden Libertiner mit allerleye valsche unde nichtwerdige geschrey aengebellet is worden. Gron. 1602.

Erinneringe vande Beropinge der Prediger/ wodanig/ und dorch wehm de sulve gescheẽ sal. Sampt ook wat vã dem Iure Patronatus, ofte Collations-rechte over de Kerklicke Beneficien tho holden sij. Gron. 1604.

Syntagma Theologiæ, seriem & connexionem præcipuorum Capitum Doctrinæ cœlestis perpetuis tabulis quam brevissimè ob oculos ponens. Gron. 1605.

Elenchum Orthodoxum Pseudo-Religionis Romano-Catholicæ, plurimos

rimos & gravissimos errores moderni Papatus de præcipuis Christianæ Religionis Capitibus sic percensens, ut indè necessitas ejus deserendi & abrogandi, ac reformandæ ab eodem Ecclesiæ, sat omnibus appareat. Oppositus Papatui in Cliviâ. Davent. 1615.

Problema Theologicum de nomine Elohim. An eo personarum in Deo pluralitas insinuetur. Gron. 1616.

Problema de Studio S. Theologiæ rectè privatim instituendo. Item de Concionibus Ecclesiasticis aptè formandis & habendis. Franeq. 1618.

Optmonsteringe van verscheydene Dolingen ende ongerijmde opinië der genaemde Luterschē/ in dese landen onlangs in enige Chartabellen/ om die eenvoudigen te verwerren/ uytgegeven. T'Aernhem. 1625. Sterf den 29. Sept. 1627.

Versus in Effigiem Iohannis Acronii.

Acer in adversos sic pugnat *Acronius* hostes!
Sic tonat ad linguæ fulmina dia suæ!
Verba sacer cœtus cœli testantia zelum
Accipit, & pravas horret inire vias.
Ecqua tui merces, pastor reverende, laboris?
Cui Christus lucrum, divitis optet opes?

Verzey op de Afbeeldinge van Johannes Acronius.

So heeft Acronius *in alle dapperheden*
Der Secten wrevel-geest oyt mannelijk bestreden!
So donderd syne stem, wanneer sijn yver spreekt,
En heylge blixems kragt uyt sijne lippen breekt!
Gods volk ontfangt sijn reen, die 'themels vuer getuygen,
En vreesd so quaed te doen, of sich daer na te buygen.
VVat sal dijn loon nu sijn, ô Harder hoog ge-eerd!
Is Christus dijn gewin? gy hebt dat gy begeert.

'Kverbang u allen ook die opt stond hier ter stede/
En na verrichten dienst nu leeft om hoog in vrede/
En wiszelt uwe moeyt met allen herten-lust/
En uytgeslaefden last met uwes Heren rust:
Daer waer ons aller hert tot hem is opgeheven/
Die na gesmaekten dood nu leefd/ en ons doet leven/
En yder vroome siel/ door sijnen Geest geleyd/
Na uytgestreden strijd by hem sijn plaetz bereyd.

Naem-Register der Haerlemsche Predikanten van den beginne der Christelijke Reformatie tot desen huydigen dag.

Abrahamus Gallus.
Iohannes Damius.
Henricus Geesteranus.
Gerardus Blockhoven.
Lukas Hesp.
Iillis Stro.
Iohannes Ampzing, van Oetmarzen.

Heeft geschreven Kort onderwijs van Gods Verbond/ so inden Ouden als Nieuwen Testamente: ende vande Versegelinge des selben. Waer in met grond der Schrift bewesen word/ dat ook den onmondigen Kinderen der Gelovigen de Doop toekomt: met Wederlegginge der principaelste Argumenten/ die van den Wederdoperen tegen den Doop der selver Kinderen worden voorgebragt. Bespreeks gewijse ingesteld.

Verklaringe vande Menschwordinge Jesu Christi. Alwaer onder anderen bewesen word/ dat Jesus Christus sijn vleesch heeft aengenomen uyt het wesen ofte substantie der H. Maget Maria: met wederlegginge van't gene de Wederdopers gemeynlijk ende principalijk daer tegens voordbrengen.

Enige Propositien nopende de Kerkelijke Discipline/ voorgesteld ende verhandeld uyt den woorde Gods: waer in't rechte gebruyk van die/ ende 'tgroote misbruyk by de Vlaemsche Wederdoperen met grooter tyrannije/ regelrecht tegen Gods klaere uytgedrukte woord/ tegens nature ende goede Politije gedreven/ seer levendig betoond/ ende bewesen word.

Nonnullas Orationes, & Tractatus Medicos.

Iohannes Bogaert.
Willem de Hase.

Heeft in't licht gegeven Een seer Noodzakelijk Leer-stuck, in't welke alle vroome Christenen haer dagelijkx moeten oeffenen/ om met een goede conscientie in den Here gesterkt ende wel getroost te werden in alle het lijden datze hier moeten dragen.

Item Een Noodwendig Leer-stuck, waer in de mensch grondig werd onderwesen van't eeuwige leven ons door Jesum Christum verworven.

worden.

Iohannes Matthisius.
Adrianus à Tetrode, Harl.
Henricus Geesteranus.
Egbertus Verhoeven, Harl.
Isaacus Iunius.
Daniel Souterius.
Dionysius Sprankhuysen.

Heeft uytgegeven Dankoffer. Haerl. 1616.
Theodorus Schrevelius vande Lijdsaemheyd verduytscht. Delf. 1617.

Iacobus Campius.
Iohannes Acronius.
Samuel Ampzing, Harl.
Iosephus vander Rosieren, Harl.
Henricus Svvalmius.

Predikanten der Fransche Gemeynte.

Iohannes Taffin.

Heeft in't Franz geschreven Boetvaerdigheyd des Levens.
Vande Merk-teykenen der Kinderen Gods, ende vande Vertroostingen in hunne Verdruckingen, aende Gelovige Nederlanders.
Onderwijsinge tegens de dwalinge der Wederdoperen
Op de vier navolgende stucken:

I. Vande Menschwordinge Iesu Christi, waere God, ende waere mensche.
II. Vanden Doop der jonge Kinderen der Christenen.
III. Van het Ampt, magt, ende autoriteyt der Overheyd.
IV. Van het sweren den welbedachten ende solemneelen Eed.

Iohannes Crucius.
Iohannes de Seins.

Met recht ook moet ik hier die dapp'ze mannen eren/ Ouderlingen.
Die met de Predikers Gods Kerke hier regeren/
De Oudsten in Gods volk/ al mannen van beleyd/
Al mannen van verstand/ en van Godsaligheyd.

Ouderlingen der Kerke.

Iohan vander Kamere.
Kornelis Out.
Iaques Schot.
Kornelis Bol.
Gerrit Iakobszen.
Rogier van Poeke.
Adriaen Weyns.
De achtste plaetze is tegenwoordig ledig door het afsterven van
Arnout Druyvensteyn.

Ouderlingen der Fransche Gemeynte.

Abraham Herselin.
David le Borgne.
VVillem Hofman.

Classis.

Waer is een Classis ook (ik kan't met waerheyd tuygen)
Waer uyt de kerken Gods meer nuttigheden suygen/
En die de steden meer van Predikers versiet/
Als die van ons quartier/ als die van ons gebied.

Predikanten vande Haerlemsche Classis.

Daniel Souterius. Henricus Geesteranus. Henricus Svvalmius. Iacobus Campius. Iosephus Rosarius, Harl. Samuel Ampzing, Harl.	Haerlem.

De sevende plaetze is tegenwoordig open door den dood van
Iohannes Acronius.

AEgidius de Breen.	Beverwijk.
Ian Maertenszen.	Velsen.
Petrus Facius.	Sandvoort.
Iohannes Iunius,	Assendelf.
Cornelius de Dieu.	Heemstede.
Franciscus Stochius, aliàs Scipio.	Heemskerk/ ende Kastrikom.
Simon Ockerszen.	Westzanen.
Matthias Hasard.	Wijk op Zee.
Balthasar van Beaumont.	Sparenwoude/ ende Sparendam.
Henricus Bruiningius, Harl.	Akersloot.
Iohannes Crucius, Harl.	Zaenredam.
Henricus Crocius.	Jisp.
Abraham vanden Berg.	Limmen.
Iacobus à Tetrode, Harl.	Krommenije.
Iacobus Hoevius, Harl.	Krommenijerdijk/ ende Knollendam.

An. 1624. Eerste Predikant op die plaetze met der woon: sijnde te vozen eene Conbinatie met Uytgeest.

Abdias Widmarius.	Uytgeest.
Petrus Chevalius, Harl.	Oostzanen.
Levinus Beekmannus.	Wormer.
Petrus Alberti, Harl.	Aelsmeer.

Iohannes Iunius.

De Ionge laet mij toe dijn naem hier ook te spelden
Met-namen in mijn dicht/ en dijnen lof te melden/
Die Christus eer so kloek met Godes woord beweert/
En daer Socinus leer en grond te gronde keert.
En ga so dapper voord/ gelijk gy hebt begonnen/
En geef Socinus ons vernield/ en overwonnen/
En al dat slim gespuys/ dat ook die noten singt/
En sich behendelijk in onse landen dringt.

Sub

Sub prœlo habet Examen Responsionis Fausti Socini ad Librum Iacobi VVieki de Divinitate Filij Dei, & Spiritus S. Vbi simul nonnunquam aliorum etiam Samosateniorum rationes discutiuntur.

Ook moet ik op de Breen en Hasards namen letten/
Die zomtyds besig syn met boeken-oversetten
Upt Engelsch/ en Hoogduytsch/ en upt de Fransche spraek:
Een prijzelyke daed/ en stichtelijke saek.

AEgidius de Breen. Matthias Hasard.

Ægidius de Breen, van Dordrecht.

Heeft inde Nederduytsche Sprake vertaeld upt Hoogduytsch

Twee Tractaeten van Guilhelmus Perkinsius vanden Doop, ende het Avondmael.

Twee Predikatien van Rodolphus Hospinianus over den Parabel van den Verloren Soon.

Upt Fransch/ Twede deel der Boersche Tsamensprekinge.

Upt Engelsch/ Thesaurus Ecclesiæ door Andræas VVilletus.

De Lere des Bibels, ofte Vragen ende Andwoorden over het Oude ende Nieuwe Testament.

Matthias Hasardus, Flander.

Heeft in Nederduytsch overgeset Aendachtige Meditatien ofte Betrachtingen over het Lijden van Iesus Christus, inde Hoogduytsche Tale beschreven door Mattinus Mollerus.

Item Handboekxken vande Voorbereydinge ter Dood, door den selven.

Beroepene Predikanten uyt de Haerlemsche Classis in Steden deser Provincien.

Rudolphus Petri van Zaenredam t'Amsterdam beroepen den 31. Jan. 1612.

Henricus Geesteranus van Assendelf te Haerlem den 10. Jul. 1612.

Cornelius Dunganus van Zaenredam t'Aernhem den 25. Aug. 1617. Nu Predikant t'Vtrecht.

Isaacus Hagius, eertyds Predikant te Wormer/ na te Delf beroepen 1618. ende aldaer gestorven 1624.

Dionysius Sprankhuysen te VVoudrichem beroepen 1619. Nu Predikant binnen Delf.

Iohannes Derramout, Harl. van de Beverwijk te Leyden den 24. Sept. 1619.

Iohannes Flamen van Zaenredam t'Vtrecht den 9. Iun. 1620.

Iohannes Follinus, beroepen vande E. H. M. Heren Staeten Generael tot Predikant op de Naszousche Vlote onder 'tbeleyd van Iaques L'Here-

L'Heremite uytgevaren/ an. 1623. 1624. 1625. ende 1626. van sijnen dienst te Sandvoort ontslagen den 7. Oct. 1622. Na Predikant te Palikatten in Oost-Indien. an. 1626.

Martinus Bruno van Heemstede t'Alkmaer den 13. Meij 1624.

Henricus Geldorpius van Oostzanen te Leeuwaerden den 16. Oct. 1625.

Isaacus Iunius te Delf beroepen 1626.

Isaacus Plancius van Heemstede ter Goude den 18. Maert. 1626.

Cornelius Petræus, Harl. van Sandvoort ter Elburg den 1. Sept. 1626.

Doctoren inde Rechten, ende Medicijnē.

'Twaer arbeyd sonder end een yder te verhalen/
Geleerd in alle konst/ geleerd in alle talen/
Bedreven in het Recht, en in de Medicijn,
Die hier by ons seer veel/ en seer ervaren sijn.

Doctooren ende Licentiaten inde Rechten.

Iillis de Glarges, Here van Eslesmes/ Raed/ ende Pensionaris.
Iohan van Bosvelt, Harl. Secretaris.
Iohannes van Berensteyn, Secretaris vande Hooge Vierschaer van Kermerland/ ende Brederode.
Paulus van Berensteyn, Harl.
Adrianus Kies. Harl.
Franciscus Kies, Harl.
Theodorus Ramp, Harl.
Egbertus Ramp, Harl.
Cornelius Dobbius, Harl.
Iohannes Vervver, Harl.
David van Waszenberg, Harl.
Adrianus van Selle, Harl.
Adrianus van Dorp, Harl.
Casparus Spaen.
Franciscus Valk.
Gijsbertus Melchior Appelman.

Advo-

Advocaeten ten Hove.

Antonius de VVael, Harl.
Theodorus Boorten, Harl.
VVilhelmus Hulst, Harl.
Symon vanden Broek, Harl.

In vreemde Landen vertrocken.

Leonardus van Bosvelt, Harl.
Iohannes Halevvijns, Harl.
Iohannes van VVaszenberg, Harl.

Doctoorẽ inde Medicijnẽ.

Matthias Damius.
Nicolaus Le Febure, Harl.
Gregorius vander Plasze, Harl.
Iohannes des VVatines, Harl.
Iohannes Bischop.
VVilhelmus Brouvver, Harl.
Henricus Braber, Harl.
Symon Rodenrijs, Harl.
Lukas Brandenburg. Harl. *Peregrè profectus.*

Ook is sulkx aller aerd in dees geleerde tijden/
Dat wie geleerdheyd liefd sich moet in ons verblijden:
Want somen onder ons/ of elders/ steden vind/
'Tis Haerlem die de konst en wetenschap bemind.
Voor-lang is sy gewoon haer jeugd wel op te houwen/
Om sich/ haer school/ en kerk door haer volk op te bouwen/ Stads Alumni, ofte Studenten.
Voor-lang gansch over-mild de haere op te voen/
Om haer/ haer school/ en kerk/ weer hunnen dienst te doen.
En sulk geneygd gemoed ter konst van onse Heren
Kan ook seer duydelijk/ en overvloedig leren
Ons Stedes Librarij, en rijke Boeken-kas, Bibliotheek.
Die daeglijkx meerder word door merkelijk gewas.
En dat op haer meer acht en opsicht sij genomen/
En dat daer meer en meer de nutste boeken komen/ Bibliothecarij.

En datze rijklijk sij van alles opgetast/
So word op haer van twee gedurig wel gepast.

Bibliothecarij, ofte Opsienders der Librije.

Henricus Geesteranus.
Nikolaes van Krabbenmorsch.

Anatomie. De liefde tot de konst kan mede van gelijken
Upt ons Ontleden-plaetz seer overvloedig blijken/
Pand. Wel-eer in't Pand bereyd/ by onse librarij/
Scherm-schole. Daer ook de Scherm-school is gelegen aen de sij.
Markt van de Haerlē-sche vvarē. Ook is in't Pand de Markt en Koopmanschap van't Garen,
Van Smallen, Legatuer, en onse and're waren,
Bequaem tot dese saek: op dat de Galerij
Die waren voor het quaed van 'tnatte weer bevrij.
Loijerije. Ook is de Loijerij van Noppen, ende Smallen,
Kamer van de Brood-vvegers, En diergelijk geweef/ hier goede plaetz gevallen:
G'lijk op't Bagijnen-hof een deel daer van de Kerk
Vinders der Hier toe geeygend is voor al het Zaeijen-werk.
Smedē, Backers, Bar- Hier is de Kamer ook voor die de Brooden wegen,
biers, Bier- En Vinders vande Smeen, en 't Backers gild gelegen/
dragers, eñ So me der Chirurgijns: de Dragers van het bier,
Vytdra- En lywaets Makelaers vergad'ren ook alhier.
gers, &c. En nademael ik dit van't Pand heb laten weten/
Blesers So kan ik Blesers-Graf voor-al ook niet vergeten/
Graf, ende Dat hier gevonden word/ die honderd jaeren oud/
Graf- En tien/ en een/ daer toe/ een huysvrou heeft getroud/
schrift. By welke hy in echt een dochter heeft gewonnen/
Die opgeschreven werd in het getal der Nonnen/
En heeft voords na dien tijd noch twintig jaer geleefd/
Gelijk sijn Graf-schift hier van ouds te kennen geeft.

Het geen men ons van-ouds van Bleser *hier liet weten,*
En door den tijd nu was verduysterd, en versleten,
VVord met dat oud gedicht op nieu weer voorgedaen,
Dat so denkwaer dig stuck niet kome te vergaen.

Graf-schrift van Dirk Ianszen Bleser.

Hier leyt begraven leser,
Den ouden Dirk Ianszen Bleser,





Aldus lag Damiaet met Torens afgeschoten!
Aldus lag Damiaet met Ketens afgesloten!
Aldus voor vuer en vlam, aldus voor spiets en swaerd,
Aldus voor krygs geweld en ongeval bewaerd!

So heeft het Haerlemsch volk de schakels afgenepen!
So heeft het Haerlemsch volk de Turken aen gegrepen!
So hebben sy 't gespang der zackxen door gesneen.
En al de magt en pragt van Damiaet vertreen!

So is der Turken trotz voor onsen moed verweken!
So hebt gy Damiaet de kroon van 't hoofd gestreken.
O Haerlem vroomste Stad! Besegelt my dit feyt,
Dat dynen waerden naem door al de werelt spreyt!



Honderd en elf jaeren
Was hy oud na sijn verklaren,
Doen hy eerst soude trouwen
Ter echt een jonge vrouwen.
Den Pastoor seyde hem bout,
Hy Dirk sijt seker veel te oud,
Ghy komt waerlijk veel te laet
Om te vol doen den echten staet:
Hy sprak Heer set ter sij
Die honderd jaeren vrij,
En die elf alleen behoud,
So en ben ik niet te oud.
Dit houlijk is al dus volbragt
Met lief den sonder klagt,
So hebben geleefd dese twee
Twintig jaeren met vree,
Een dochter gewonnen,
Geestlijk gestorven eener Nonnen.

Ik kom ter stout bedrijf/ en ter Romeynsche daden, — Vromicheyd.
Van d'onsen aengericht door kloekheyd/ en door raden:
En vinder onder veel insonderheyd dees twee/
't Beleg van Damiaet/ en van ons eyge Stee.
Als Keyser *Frederick een groote magt van knechten — Beleg van Damiaten.
En een geweldig volk en leger op de'e rechten/ — *Fredericus toegenaemd Barbaroßa CXII. Keyser.
Ruckt †Floris Hollands Graef met Haerlem me te been/
Op dat sy eenen tocht op't land der Turken deen:
So sijn sy met geweld te samen met hun allen
En met gemeynder hand in ‡Palestijn gevallen/
En hebben na veel spoeds/ tot meermaels wel geluckt/ — †Floris de III. de XIII Gr. van Holl.
Theyr in Egyptenland voor Damiaet geruckt/
Een Stad natuerlijk vast/ mits op de See gelegen/
En aenden Nijlschen vloed, die ook noch meerder segen — ‡Het Heylig Land.
Van sterkte aen sich had/ door wetenschap verricht/
Door konst te weeg gebragt/ en door praktijk gesticht:
Want in den mond des Nijls twee Torens aen de sijden
Belegerden den stroom/ den ingang te bevrijden

Met ys'ren Keten-tuych, dat onder inden vloed
Hun alle vrees benam/ en d'onsen al den moed:
So dat syn Majesteyt die Damiaet beleyde/
'Topbreken van syn heyr daer over nu bereyde/
Met sijnen ganschen raed. Wie heeft die schand geweerd
Als onse burgery/ die yder heeft geleerd/
Wat kloekheyd/ en verstand/ vernuft/ en geest vermogen/
Wat Helden al bestaen die maer na ere pogen?
En hebben met praktyk een styve stale Saeg
Beneen aen't Schip gehecht/ en aen de kiel om laeg/
En so dan in't gesicht van alle onse schepen
Door sterken wind gejaegd de ketens afgenepen
Met hun metaele kiel/ en scherpen ys'ren tand/
En smeten met geweld de raekxen op het land.
Victori! 'Theyr dat volgd. Daer gaen wy henen stryken/
En vallen heftig aen/ en doen de Turken wyken/
En slaense van de wal/ en breken in de stad/
Die door dit moedig feyt den moed verloren had.
Ons burgers trocken in/ ons vaendelen die vlogen/
Daer na quam al het heyr na ons voords ingetogen/
Ons burgers hadden d'eer/ en d'eersten tocht voor al/
Verwinners van de stad/ verbrekers van de wal/
En 'svijands hoogen moed. Dies werd ons lof gegeven
Voor sulk kloek-sinnig feyt met sulken moed bedreven/
En ook een meerder Schild van syne Majesteyt
In teyken en ter eer van noch meer vromicheyd:
Derde VVapen-schild der Stad Haerlem. Want siet wy droegen nu alre 'tbekende teken
Van onse dapperheyd tot meermaels toe gebleken/
Dit tuygde 'tbloedig Veld, dit yder Ster daer in/
En hadden al te saem/ heur vieren, desen sin.
Sulkx dat de meerderheyd der Sterren t'onser eren
De wijze sekerheyd van onse kloekheyd leren:
*P. S. En willen dan de vier/ dat Oosten *viermael heeft
Voor 'tmoedige geweld van onse vuyst gebeefd.
Daer by dit vyfde komt en 'tmeeste wel van allen/
Dat hier voor Damiaet aldus is voorgevallen:
Vierde VVapen-Schild. En so is doe ter tyd dit Schild ook noch vermeerd/
En met een silver Swaerd, en Kruyz daer op/ vereerd.
Devijs: VICIT VIM VIRTVS. Met dit Devijs daer by: de magt is overwonnen
Door moed, en dapperheyd/ 'tgeweld is so verslonnen/
Het onvertsaegde hert heeft al des vyands pracht
En synen sterken arm en wal ten val gebragt.
Vijfdeende Dobbel VVapen-schild. Dit volle Wapen-schild met Swaerd, en Kruyz, en Sterren,
Met sulken naem gehaeld/ en eeuwig lof van verren/

Word

Word met den silv'ren Boom, en daer aen vast gesnoerd/
Als een en dobbel Schild wel meest van ons gevoerd.
So heeft ook al ons volk/ tot eer der Batavieren/
Tot eer van desen tocht/ hun Schilden, en banieren
Van daer te huys gebragt/ als elk verkregen had/
Tot roem van sijn geslacht/ tot roem van onse Stad.
Ook sijn hier noch by ons twee Klokjes in den toren
Van kostelijk metael/ die wy noch daeglijkx horen
Uytroepers dies triumphs/ die dan tot meer bescheyd
De Damiaetjes sijn van Damiaet geseyd.

Damiaetsche Schilden vande Haerlemmers.

Damiaetjes

Triumph van Damiaeten.

Op sich selven anders verhandeld gelijk die inde Glasen op de groote Sale der Heren Vroedschappen der Stad Haerlem van Jan Bouchorst geschreven staet.

ALs Keyser Frederick *voor enig honderd jaeren*
Een groot en magtig heyr te samen dee vergaren
Op't ongelovig volk den Turk en Saraceen,
Ruckt Floris Hollands Graef *ook al sijn magt by een,*
Met *VVillem *sijnen Soon: bysonder'tuytgelesen*
Van onse Burgerij, *en wat hier puyk mogt wesen,*
De bloem van onse jeugd. So sijn sy t'seyl gegaen,
En doen in Palestijn *de eerste haven aen:*
En setten voet op't land: en hebben steen met hopen
En sterkten met geweld en stormen afgelopen.
VVat leyter menig Turk en Saraceen in't sand,
Geveld en omgebragt door onser mannen hand!
En so nu'tmoedig heyr vast alles had gekregen
Naer wil in't Heylig Land door Godes rijken segen,
Ruckt wederom ter scheep, en drijft in d'oude vloot
Daer Damiaten *leyt aen* See *in* Nilus *schoot,*
Maer hier scheen'tongeluck hun voor het hoofd te stoten
Also de Haven *was met* Ketens *toegesloten,*
En Torens *vast beset; ten waer ons volk alleen*
Met hun getande Schip *het tuych had afgesneen.*

**VVillem de I. na de XVI Gr. van Holl.*

En so den weg gebaend: daer op sy met hun allen
Van al de vloot gevolgd op Damiaten vallen
Met uytersten geweld, en nemen in't begin
En hitte vanden storm de stad met vechten in.
Mijn Stad, hier is dijn roem! mijn Stad! gy die het open
Al't leger hebt gemaekt de haven in te lopen,
Gy die de gansche vloot geleyd hebt tot de Stad,
Die niemand sonder dij veel-licht gewonnen had.
De Turken sagen dij op hunne ketens dringen,
En voor hun ogen die aen duysend stucken springen,
En konden voor dijn magt en kloekheyd niet bestaen.
Mijn Stad hier is dijn roem die nimmer sal vergaen!
Hier volgd nu krijgs gebruyk. Die hun partij verachten,
En'tuyterste geweld tot hun perykel wachten,
Verkragten hunnen staet, en brengen kind en vrou
En sich en al hun volk in ongeval, en rou.
Dit is (ô Damiaet!) ook over dij gekomen,
Dij, seg ik, die dijn heyl niet wel hebt waergenomen:
So treed het moedig heyr dijn leven, en dijn bloed,
Dijn kroon, dijn eer, en roem, en schatten met de voet.
So sijt gy jammerlijk geplonderd, en geschonden,
So heeft het bloedig swaerd dijn manschap gansch verslonden,
So heeftmen dijnen staet verdorven, en verheerd,
En in der asch geleyd, en grondig omgekeerd.
So heeftmen dij van haef en goed voor dijne ogen
(O jammerlijke stad!) beroofd, en uytgetogen,
En prijs en beuyt gemaekt. So is dijn roem, en magt,
Dijn pragt, en prael, en trotz gebeel tot niets gebragt.
Maer gy ô Bataviers! ô Helden! ô Landzaeten!
VVat hebt gy ons een eer en prickel nagelaten!
VVat hebt gy u en ons door uwe dapperheyd
VVat hebt gy onse Stad een naem en roem bereyd!
So Fama! *laet niet af ons lof-basuyn te steken,*
En doet so onsen naem hoog door de wolken breken,
En kroond ons gulden hoofd met lauren om dit feyt,
En laet dat over-al en wijd sijn uytgebreyd.
**Damiatjes* *Ons* *Klinkende metael *sal ook dit dapper teken*
Van onse vromicheyd met helle stemme spreken:

En't

En't Nieuvve VVapen-Schild *sal onsen waerden prijs*
Verheffen voord en voord: ook 't Opschrift, *en* Devijs
†De Moed vervvint de Magt. *Het* ‡Veld *en* 't Svvaerd *getuygen* †VICIT VIM VIRTVS. ‡Bloed-rood
Dat Damiaet voor ons den hals heeft moeten buygen:
De Sterren *dat ons naem steyl tot de sterren gaet:*
En 't Kruyz *vermeld het eynd en oorsaek vande daed.*
De sekerheyd hier van behoefdmen uyt geen boeken
Noch schimmelig papier sorgvuldig op te soeken:
Getuygenis genoeg. Dit tuygd ook even seer
So menig VVapenschild van menig Bander-heer, Haerlemsche Geslachten, eñ VVapen-Schilden, van
Van menig dapper Held: de VVapens die sy voeren,
De VVapens sijn 't die hier veel duysend tongen roeren,
Die roepen 't luyds-keels uyt, die sy van desen tocht
Tot hunne eren-kroon met hebben t'huys gebrogt.
Getuygd dit Mostaert-*stam met dijn* drie Svvaerde-knuysten, Mostaert,
Die gy so moedig vat in dijne sterke vuysten:
En gy die dijnen arm uyt 'shemels wolken steekt,
En eenen ridders Helm *met magt aen stucken* breekt: Helm-breker,
Getuygt dit desgelijkx tot dijn en onser eren
Vuyst-hamer met dijn vuyst *van het geslacht* Vervveren: Vervverẽ,
Gy Knodsen *tuygt dit ook van uwe* Koddens-*stam:* Kodden,
En Kogge-schip, *waer me der* Kogmans *vader quam:* Kogman,
'TSpin-rocken *van 't geslacht en stamme vande* Knapen Knaep,
En laet ook desen lof der Haerlemmers niet slapen:
Dijn Pijlen alle drie, en Sterren, *huys van* Hals, Hals,
En maken ook dit feyt en mijn bewijs niet valz.
Ook kan der VVifzens *stam met hun* drie Boge-schichten VVifzen,
En d'oude roem der Beetz *ons grondig onderrichten:* Beetz,
So me de vvitte Leeu van Loo in't blaeuvve Veld: Loo,
En menig ander Schild van menig ander Held.
Te recht dan plagten sich wel-eer in oude tijden
De burgers onser Stad hier over te verblijden,
En tuygden dese saek door teyk'nen openbaer
Met uyterlijk Triumph den eersten dag van't jaer.
Als onse Schutters hier uyt last van onse Heren,
In hunne monstering de wapenen hanteren,
So kon het ook alsdan wel staetlijk sijn gedaen.
Laet die gedachtenis toch nimmer ondergaen.

So dan mijn Haerlemmers, gy vroome Batavieren,
Set op uw jeugdig hoofd een krone van laurieren.
Iô triumph! iô! en gy mijn Vader-stad
Versegelt dese daed voor dijnen besten schat.

Eerdicht op het Wapen der Stad Haerlem.

VVil iemand in sijn huys 's Stads-vvapen *plaetze geven,*
Laet dese verzen dus daer onder sijn geschreven,
VVaer by men leren mag, tot ere van dit feyt,
Tot ere van de Stad, wat al ons VVapen seyd.
De Moed vervvint de Magt. *Het* Veld *en't* Svvaerd *getuygen*
Dat Damiaet voor ons den hals heeft moeten buygen,
De Sterren *dat ons naem steyl tot de sterren gaet,*
En 't Kruyz *vermeld het eynd en oorsaek van de daed.*

Eerdicht op de Wapenen der Haerlemsche Geslachten.

Dit's Mostaerts VVapen-Schild,
Dit's Hellembrekers Schild,
Dit is Vervverens Schild,
Dit is der Koddens Schild,
Dit is der Kogmans Schild,
Dit is der Knapen Schild,
Dit is der Halsen Schild,
Dit is der VVilzens Schild,
Dit is het Schild der Beerz,
Dit is het Schild van Loo, } *het welk uyt geene boeken*
Verdicht is opgesocht, maer d'oude VVapen-boeken
Getuygen't van dien naem: het welk dat oud geslacht
Van Damiaten *heeft met eren megebragt.*

Belegh van Damiaten, eertijds Pelusium.

Holl. Kron. Divis. XIII. Kap. XII. **Hier na inden jare ons Heren M een C. ende LXXXVIII. Alexander die Paus van Romen/ die derde/ Frederick Keyser van Romen/ die eerste/ hebben geboden ende ingeset een generaele Kruyzvaert om weder te recupereren ende in te winnen die H. Stad van Jerusalem. Ende sende tot Mentz op den Rijn een Legaet genoemd Henrick/ die 't volk in Duytschland soude vergaren/ van**

van welker heyrvaert die principael Kapiteynen ende Princen gewecst sijn Frederick d'eerste van dien name Keyser van Romen/ Philips Koning van Vrankrijk/ Richaert Koning van Engeland. De Hertogen van Beyeren/ ende van Saxen/ Koenraed Hertoge van Oostenrijk/ Frederick Hertoge van Swaven/ Henrick Hertoge van Lottrick/ ende Braband. Philips Grave van Vlaenderen/ Floris Graef van Holland/ Dirk Graef van Kleve/ Otto Grave van Gelre/ met veele andere Vorsten/ ende Prinzen. Komende in Calabren/ vraegde de Keyser Frederick vanden Abt Joachim/ die seer geleerd was in die heylige schriften/ ende begavet metten geest der prophetyen/ hoe de Kruysvaert vergaen ende volenden soude. Hy andwoorde/ ende seyde aldus: Op dit pas en sullen de Kersten Heren niet veel profijteren/ oft voordgaen in't H. Land/ want die tijd noch niet gekomen en is/ dat God dat land van beloften vander Agarenen wilde verlossen. Ende gy Keyser sult verdrinken eer gy wederom thuys komet. De Keyser dit horende maekte sijn reyse metten Heren voornoemd door Bulgarien/ ende toog boven S. Joris arm omme na't heylige land. Ende nam kragtelick in veele steden ende sloten totter woestijne toe Sur genaemd/ maer die H. Stad van Jerusalem en mogt hy niet krygen na der prophetijen des Abts Joachims voorseyd/ waerom hy beleyde die starke stad van Egypten geheten Damiaten, gelegen op ter riviere vander Nijle/ om altijd een haven te hebben in't heylige land te komen. Maer want die stad seer stark was van toornen/ ende bysonder op die haven in't aenkomen van der stad/ want daer ysere ende swaere metalē raekxen ende kettenen onder dat water gingen/ vanden eenen toorne totter andere/ mits welken die haven ende die stad onwinlick was/ ende die burgeren des te stouter. So heeft ten lesten VVillem Grave Floris ander Soon, met die van Haerlem eenen nieuwen raed gevonden, ende dede maken onder aen den rugge van sijn schip een stalen sage met scharpe tanden, ende verwachte den wind ende stroom, ende quam kragtelick geseyld op die kettenen vander haven, ende overmits den grooten last van't schip borsten die kettenen in stucken, eñ brogtē also alle der Kerstē Prinzen schepē in die havē van der stad van Damiaten. Die Keyser aenmerkende dat alsulken swaeren eñ onwinnelijke stad door kloekheyd ende wijsheyd Willems Grave Floris Soon ingenomen was/ begaefde hy hem met keyserlijke giften/ ende maekte hem Ridder/ ende beval den Prinzen ende Graven van Holland onder des Keysers bannier te rusten/ ende te staen. Voord gaf hy den vroomen kamp-vechters ende poorters van Haerlem totten vier Sterren die sy in haer Schild voerden een silveren Swaerd, ende die Patriarch van Ierusalem gaf hen daer toe dat Kruyz, om dat sy hen also kloekelick ende vroom gehad hadden in't land van beloften, ende in't innemen vander Stad van Damiaten.

Had. Iun. in Harl. Hanc urbem ſequitur capti novo conſilio Peluſij (Damiatam nominant, inclytam Ægypti urbem) gloria, cujus cum traheretur in longum obſidio, portum urbis tranſverſâ catenâ ferreâ inter duas validas turres munitum, unâ atque alterâ holcade, quarum carinas & proras ſerrâ in crenatos dentes limatâ obmunierant, Harlemæi qui in eâ expeditione militabant, obſervato vento ſecundo atque opportuno invadunt, diffractâ catenâ interiorem in ſinum penetrant, ſicque patefacto portu Claſſi Chriſtianæ rei benè gerendæ occaſionem aperuerunt, captâ deditâque urbe munitisſimâ, copioſisſimâque. Cujus rei memoriæ ſempiternæ inſtitutum reor, moremque per manus in hunc uſque diem traditum obſervat Harlemæa pubes, ut Cal. Ianuariis (quæ an hujuſce ſtratagematis teſtes fuerint clam me eſt) naviculas ſerratis proris inſtructas, imaginesque victoriæ argumenta, bacillis ſuffixas, in publicis ſupplicationibus circumferat. Certiorisque fidei teſtimonia ſuperſunt ex ære Corinthio tintinnabula ſeu æramenta bina, quæ in editisſimæ turris faſtigio ſuſpenſa, arguto tinnitu latè perſtrepunt, à re Damiaticâ nuncupata.

Deſe Stad heeft de ere van het innemen van Peluſium door eene nieuwe behendigheyd (ſy noemenſe Damiaten, eene vermaerde Stad in Egypten) de welke als ſy lang belegerd werde/ ſo ſijn de Haerlemmers, die ook in die Kruys-vaert dienden/ met eene hulke ofte twee/ welkers kielen ende voorſtevens ſy met eene ſage met gevijlde tanden verſien hadden/ met eenen ſterken voor-wind/ op de haven der ſtad aengekomen/ de welke tuſchen twee vaſte torens met eene yſere dwersketen ſterk gemaekt was/ ende ſijn alſo/ de keten afgebroken hebbende/ tot inden binnenſten boeſem toegedrongen/ ende hebben alſo/ de haven geopend ſijnde/ de vlote der Chriſtenen gelegenheyd gegeven om hunne ſake voords uyt te voeren na het overgeven ende innemen van die vaſte ende magtige Stad. Tot welker ſake eeuwige gedachteniſſe/ ik achte deſe maniere ingeſteld te weſen/ die van hand tot hand tot deſen dag overgeleverd is/ die de jeugd van Haerlem noch onderhoud/ dat ſy den eerſten dag van Januarius (de welke of ſy van deſe daed getuyge geweeſt ſij/ en weet ik niet) enige ſcheepkens met geſaegde voorſtevens/ ende beeldekens op ſtockskens geſteken/ getuygen van deſe overwinninge/ inde opentlijke ommegangen omdraegt. So ſijnder ook noch twee klockjes tot ſekerder getuygeniſſe/ van koper van Korinthen/ die in den top van den ſeer hoogen toren opgehangen/ door een ſchel ende helder geluyd wijd ende breed klinken/ die van deſe ſake Damiaetjes genoemd worden.

HIc depicta vides clari monumenta trophæi,
Prolata inlucem, atque annalibus eruta priſcis:
Vt conſtet cunctis invicto robore virtus
Quid valeat munita. Vides en candide lector

Armatam

Armatam miris ſerrato dente carinam
Inſtructamque modis: cui nec nodoſa reſiſtunt
Vincula, nec ſolidæ dura adſtrigmenta catenæ,
Invia virtuti nulla eſt via: quodlibet illa
Intrepidè perrumpit iter, ſecura pericli,
Contemnensque graves aditus, ſubiensque moleſtos,
Horribilesque aliis infractâ mole labores,
Quos Harlemenſis pubes ſibi vindicat auſus,
Æternum meditata decus, facinusque perenne,
Dum Peluſiacas claſſe eſt invecta per undas:
Vt nobis veterum teſtantur ſcripta virorum,
Egregioque docent inſignia parta triumpho.

Cornelius Schonaius.

HIer ſiet gy afgemaeld een overwinnings teken,
En op't toneel gebragt dat oude boeken ſpreken,
Op dat een yeder ſie gelijk den klaeren dag
VVat onverzaeg bedrijf, wat kloekheyd al vermag.
Gy ſiet een wonder ſchip aen Nilus dorre ſtranden,
Gewapend aen de kiel met ſcherpe yſ're tanden,
VVaer voor geen keten-tuych, geen ſchakels van metael,
Geen raekxen en beſtaen, maer wijken altemael.
De vromicheyd breekt door, ſy dringt door alle wegen,
En is voor geen gevaer, voor geen geweld verlegen,
Niets iſzer dat ſy ſich niet manlijk onderwind,
VVat ſvvaricheden ook een ander daer in vind.
Dit deed het Haerlemſch volk door ſucht van eer gedreven,
VVanneer't na Damiaet te water aen quam ſtreven:
Gelijk veel ſchriften ons dat hebben doen verſtaen,
En 'tnieuwe VVapen-ſchild voorlang heeft kond gedaen.

DEr Stad Haerlems vermaerde oude vroomheyd,
Luſt mij haer ter eer figuerlijk t'openbaren,
Hoe ſy 'tjegenwoordig VVapen verkregen door een kloek feyt,
Om 'tgeloof geſtreden, ſo ons de Kronijk uytleyt.
Doemen 1100. ſchreef en achtentachtig jaeren,
Dede Frederick, d'eerſte van dien naem, Roomſch Keyſer verklaren
Een generaele Kruyzvaert, om 'tChriſtenrijk te vermeren,
En om Ieruſalem te verloſzen, ſo ſagmen vergaren
Veel magtige Potentaeten, ende Heren.

In dese Kruyzvaert was den Keyser present,
Met Philippus Koning van Vrankrijk verkoren,
Richard Koning van Engeland heeft hem derwaerts gewend,
Met den Hertog van Beÿeren, en Saxen hoog geboren,
Den Hertog van Oostenrijk, den Hertog van Swaven, wilt horen,
Met den Hertog van Braband, en Lotharing waerachtig,
Graef Floris van Holland, die hem willig ging sporen,
Met den Graef van Vlaenderen: dees waren al eendragtig,
Om't geloof te bevrijden voor God Almagtig.

Een groote heyrkragt nu sijnde versaemd,
VVonnen sy veel steden ende sloten bysonderlingen,
Met grooter Victori, tot der woestijne toe Sur genaemd.
Maer de heylige stad Ierusalem befaemd
('Twas haer geprophetëerd) mogten sy niet bedwingen,
Daerom sy haer gereed maekten om te bespringen
Een sterke stad in Egypten, Damiata geheten,
Die onwinlijk scheen om t'onder te bringen:
Maer hoogmoed vergaet door Gods hand, hoe sterk geseten.

Met schepen en galeÿen vol krijgs-volk geladen
Sijn sy voor Damiaten triumphelijk gekomen:
Die van binnen siende dese groote armaden
Stelden haer klock in de wapen sonder schromen,
De Christenen bespied hebbende dat dees stad uytgenomen
Qualijk was te winnen, alsomen wel sag,
Hebben raed gehouden, gelijk den vromen,
Om de stad te bestoken, al sonder verdrag.
Goeden raed in sulken staet men niet ontberen mag.

VVant de stads haven vastelijk was geboud
Met wallen ende torens aen beyde sijden,
En't water den Nijl genaemd, besloten voor jong en oud
Met yseren ende metalen raekxen, om de stad te bevrijden:
Maer VVillem Graef Floris soon heeft in die tijden
Met de borgers van Haerlem een nieuwe raed versind,
Een stalen saeg maekten sy onder 't schip al sonder mijden,
Ende seylden de ketens aen stucken met eenen sterken wind.
Voorsichtigheyd baerd kragt, als men 'trecht begint.

Men sag Graef VVillem eerst in de stad arriveren,
Met die van Haerlem, als Hollandsche leeuwen vermaerd:
De Keyser verheugd sijnde begaefde hem met eren,
Ende die van Haerlem kregen dit VVapen expaert.
Vier sterren in een rood veld, ende een silveren svvaerd,
Ende de Patriarch schonk een kruyz daer boven tot een memori,
Aldus word dit wapen noch huyden bewaerd,
Als met eren verkregen door dese victori:
Daer af sij God den Heer dank, prijs, eer, en glori.

God is ons Prinz.

In Expeditionem Damiaticam Harlemensium.

Quattuor excellis Harlemum nobile stellis,
Et cruce signaris, erectoque ense †notaris, †*Minaris.*
Sanguineâ in parmâ, vicit vim virtus, & arma,
Cum rate serratâ patuerunt ostia lata
Nili, septenis fuerant quæ clausa catenis.
Invia virtuti nulla est via: suntque saluti
Fortibus, haud fraudi, sed victa pericula laudi.

Symon Sovius, Harl.

O Haerlem! wijd vermaerd,, door Sterren, Kruyz, en Swaerd,
In eenen grond van bloed,, de magt week voor den moed,
VVanneer de Nijlsche re'e,, sich voor ons open de'e,
Als onse scherpe kiel,, op hunne ketens viel.
Voor moed en vromicheyd,, is alle weg bereyd.
De prijs en eren kroon,, is onser helden loon,
En't uytgestaen gevaer,, maekt onse kloekheyd waer.

Beleg van Haerlem, *door Fredericus à Toledo, Sone van Ferdinandus Hertog van Alba, den* 11. Deceb. 1572. Stormē, eñ Aenvallen. 20. Dec. 31 *Ian. &c,* Schoten. 10402.

Kom nu tot onse Stad, 'tbestormen onser wallen:
Wat lieten wy den moed hier ook in't minst wel vallen/
En d'oude vromicheyd? Het Spaensch vergoten bloed
Het Spaensch hovaerdig hert heel anders tuygen moet.
Ons burger swichte niet/ selfs niet wanneer met hopen
De ys're vyand quam de vesten af te lopen/
En stormde op de Stad/ ja trock de wal te grond/
Alwaer ons moedig volk in hun slach-ordre stond.
Ons burger swichte niet/ wanneer de kogels kleefden
Gedreven in de wal/ dat 'taerdrijks gronden beefden
Door 'tdond'ren van't geschut/ so dat elk een beducht
En wel verzaegd mogt sijn voor sulken kog'len vlugt.

Ons burger swichte niet/ gelijk dan die daer vechten
Voor hunnen Godes dienst/ hun Vrijheyd/ ende Rechten/
Maer gingen goedes moeds op hunnen vijand aen/
Om hem van hunne Stad en wallen af te slaen.
Spaensche nederlaeg. Hoe dickwils heeft ons wel de Spaensche hoop besprongen/
Maer sijn so weer begroet/ dat sy de handen wrongen/
Dodengedurende de belegeringe ontrent 12. duysend. Pieter Bor. En vloden van de Stad? Hoe dickwils heeft hun haer
En swarte kop geweest of 't niet dan bloed en waer?
Hoe dickwils sijnse wel van onse wal gesmeten/
Doorkorven/ en doorhackt/ dats' om genade kreten?
Hoeveel van dat gespuys/ dat steeds so gierig haekt
En dorst na Christen-bloed/ sijn hier om hals geraekt?
Hoe veel met onse spietz door-stoten/ en door-regen/
Of hebben met het swaerd den laetsten klop gekregen?
Hoe veel sijn met ons roers en kogels doorgeboord/
En inde graft gestort/ en in hun bloed versmoord?
Mijnen. Hoe veel sijn door 't gedelf van menig Mijn bedrogen
Seer schricklijk inde locht in stucken opgevlogen/
En sijn op onse wal en vest so onverwacht
In d'hitte van den storm en aenval omgebragt?
Gelijkmen 's Sparens stroom door onse Stad siet vlieten;
So sagmen 't Spaensche bloed voor onse Stad vergieten:
So dat de Spanjaerd noch voor ons wel schrickt/ en vreesd/
En wel indachtig is dat hy-er is geweest.
Vytvallen: waer onder eene de voornaemste den 25. Maert. Maer dit was noch al meer/ dat wy uyt Stad selfs vielen/
Hem ook in sijn trenceen en tenten te vernielen/
En dreven hem met magt/ en jaegden hem daer uyt/
En plonderden sijn heyr/ en sijnen ganschen buyt.
Wast niet een kloek bestaen den vijand te verraszen
In sijne leger-ste? en op hem niets te paszen
Ook daer hy meester was? Te komen van den strijd
Na Stad met roof gelaen tot sijn oneer/ en spijt?
Vrouvven kloekheyd Maer dit wast aldermeest/ selfs quamen onse Vrouwen
Als mannen op de wal den vijand stucken houwen/
En gingen hem met vuer/ met zulfer/ peck/ en teer/
Met sonderlingen moed/ en wond'ren lust te keer.
Kennau Symons, Oud 46. I. An. 1573. O Kennau, vroome vrou! dij moetmen ere geven/
Gy die so menig stuck van kloekheyd hebt bedreven.
Heldin van 't Nederland! gy gaeft dij op den tocht/
En socht den vijand selfs/ daer hy dij niet en socht.
So heeft dan onse Stad ook desen roem verkregen
(Behalven dat voor lang ons naem de wijd gelegen
Gewesten is bekend) dat inden quaeden tijd
De vrouwen sijn als mans/ ja leeuwen inden strijd.

Wat

Wat wil de Spaenjaerd dan? Wat mag hy toch beginnen?
Meynd hy de Batabiers met wapenen te winnen?
Mijn vriend/ t'is hier te heet/ dyn hoofd is veels te groot/
Man/ Vrow wie datter is/ die sweren dy den dood:
Packt dy in tyds dan weg/ laet Holland Holland blyven/
Raekt haere Vrijheyd niet; gy sult toch niets bedryven:
God stryd voor Israel: dus stelt het op den loop/ — AVREA LIBERTAS.
Of raekt flux om den hals: Spaensch bloed is hier goed koop.

In Kennaviam.

Dum celsas Harlemum animas, dum procreat acres,
Martia corda, viros, animosæ prodiga vitæ,
Hæc levis est, inquit, nec me laus digna, virilis
Inspiranda anima est mulieribus, et nova virtus.
Hæc ait, & dictis respondent facta, facitque
Fœminei sexus Mavortia gesta referri.

VVanneer ons Haerlem gaf seer dappre kloeke mannen,
Bereyd voor't Vaderland hun kragten in te spannen,
En allerleij gevaer kloekmoedig uyt te staen,
Sprak Haerlem, dat is niets, ik moeter anders aen:
Ik wil ook in het hert van alle myne wyven
Een mannelyken moed en helden kloekheyd schryven.
Sy sprak't, sy deed het ook, en gaf ons een geslacht
Dat inden quaeden tyd een mannen aerd betracht.

Quid natos ad bella viros, quid Martia Belgas
Fulmina, fœmineo Marte lacessis Iber?
Aspice ut infesto ruat in te fœmina telo?
Hoc muliebre genus Battava terra creat.
Aufuge mollis Iber. Quid? si te militis ardor
Et robusta viri cuspide dextra petat?
Aufuge, nullus eris. Quid Battava respicis arva?
Actum agis, in Batavos nil tibi juris erit.

VVat mag de Spanjaerd doen? wat mag hy 'tvolk verstoren,
En tergen tot den kryg, een volk tot kryg geboren?
Siet Spanjaerd, hoe een Vrou sich tegens dy ook spand:
Dit is der vrouwen aerd alhier in Nederland.
Loopt Spanjaerd wat gy meugt! VVat wilt noch met dy worden,
VVanneer de mannen selfs hun svvaerden sullen gorden?

Weg Spanjaerd al dijn best, en liefst ter eerster uer!
VVat siet gy Holland aen? die druyven sijn te suer.

Quid Batavum infestas imbelli Marte Leonem?
Belligeramque petis promptamque in prœlia gentem?
Vah! insanis Iber. Batavorum heroica virtus,
Excelsæ vires, & mens proclivis in arma,
Vsque adeò est ignota tibi? fuge mollis Ibere.
Quid tibi cum invictis Batavis? Huc Martia Roma
Huc transportavit sedem Mavortia pubes:
Quin & Amazonides, genus insuperabile bello,
Hîc castra hîc fixere pedem: Kennavia gestis
Hoc probat, hoc ausis ingentibus Heroina.
Ad Styga mollis Iber, fuge perfide, desere Belgas,
Non seritur tibi, non metitur, non spes potiundi est.

Hos in Gymnasio versus lusi puer olim.

VVat wil de Spaensche bloed den Leeu van Holland quellen?
En tegen sulk een volk van wap'nen sich gaen stellen?
VVel Spanjaerd sijt gy dul? en is hun moed, en lust,
En kloekheyd in den strijd dij anders niet bewust?
Loopt wat gy lopen meugt! Hier wonen Roomsche Helden,
En die sich oyt en oyt met magt te were stelden:
Hier sijn d' Amazones, hier woond een vrouwen-aerd,
Die ook in tijd van nood haer ere wel bewaerd.
Bewijst dat Kennau *niet met haere manne-daeden?*
Haes-op dan, weg Maraen! en wil dij so beraden.
VVeg, weg! daer is voor dij in Holland niet gesaeijd.
VVeg, weg! daer is voor dij in Holland niet gemaeijd.

Ennius. Vos animos geritis muliebres, Illa virago viri.

Quis Belgas neget esse viros? hæc fœmina plus quàm
Vir, magis & quam tu, miles Ibere, vir es.

Paulus Melissus.

VVie seyd mij dat het volk in Nederland geboren
Geen mannen souden sijn? wie lochend voor mijn oren
Dien roem der Bataviers? voorwaer! dit wijf is mij
Veel meerder als een man, en Spanjaerd, meer als gy.

'Kkom weer tot onse Stad/ en tot dit swaer beleggen.
Wat sal ik meer (mijn Stad) wat sal ik van dij seggen?

'Tis

'Tis waer gy Spaensch gedrocht gy quaemter in Maraen/
Dit heeft des Hongers swaerd/ maer vijn swaerd niet gedaen/
Wie sal de bangicheyd/ en 'tuyterste beswaren
Des swarten hongers-nood met tong of pen verklaren?
En waer toe heeft ons niet gebreck van spijs en brood
Ja waer toe niet gebragt? voorwaer in allen nood.
'Twas schier niet menschelijk het geen men heeft gegeten/
Paerd/ hond/ kat/ rat/ en muys/ was wild-gebraed geheten/
Mout/ raep/ en kennip-koek/ en wijngaerd-blaen daer by/
Ja een gesouten huyd was spijs/ en leckernij.
Mijn burgers (lieve) wilt dit nimmermeer vergeten/
En weest so dertel niet in drinken/ noch in eten:
Gedenkt dit swaer beleg/ en dien benauden tijd:
So geeft de Heer ook meer als gy wel waerdig sijt.
Wat wast dan van de Stad als haer de lijf-tocht miste?
Ook miste het ontzet/ het welk de burger wiste/
Dit wiste de zoldaet/ en vreesde dies te bet/
En hadde geenen moed noch hope van ontzet.
'Theeft dan ook onsen * Prinz niet aen de wil ontbroken/
En vaderlijke sorg/ dat wy niet sijn gewroken/
Dat wy niet sijn bevrijd van al dat boos geweld:
Maer Godes swaere hand was tegens ons geveld.
Van noch verdiend uw dienst/ en trouwe daed beschreven/
O bloem van ‡ Jongemans! gy die uw dierbaer leven
Vrijwillig/ wel gemoed/ en blijd/ en onverzaegd/
Uyt enk'le liefd tot ons hebt voor ons Stad gewaegd.
Getrouwe Bataviers! hoe sijt gy omgekomen?
Had † Batenburg sijn stuck wat beter waergenomen!
Ten schorte niet aen u/ uw moed/ en vromicheyd:
Maer al de faute was by faute van beleyd.
Daer by quam eyndlijk dit/ dat ons gevlerkte-Posten/
Die maer door d'op'ne locht her-over vliegen kosten/
Beloofden kranken troost/ en soberlijk bescheyd.
Maraen gy quaemter in/ ten kortsten uytgeseyd.
Doe heeft ons eerst een see van jammer overlopen!
Hoe dier most hier ons volk het Spaensche bloed bekopen?
So raekte de soldaet me deerlijk in 't verdriet/
Die sich op 't Spaensch gena vrij al te veel verliet.
Men mag dien wreen Tyran geen deugde toe-betrouwen/
En op sijn woord so veel/ als op het water/ bouwen.
Waer is by dij gena? Men is sijn vrijheyd quijt/
(O bloed-hond!) goed/ en bloed/ daer gy de meester sijt!
Ach! moste dan ons volk/ de schrick van hun vijanden/
Een on-verwinlijk volk noch sterven door hun handen?

Hongers nood.

Gemist Ontzet.

* VVillem van Naszou Prinze van Oranjē, &c. PATER PATRIAE.

‡ Verstaet de Burgers der Steden onder den Prinze van Oranjen met-namen die van Delf

† VVillem van Batenburg.

Duyven stads bodē.

Veroveringe der stad Haerlem. 13. Iulius 1573.

Spaensche Tyrannije.

En die de honger had verschoond/ en 'svijands swaerd/
Dan noch van't swaerd des beuls en vast niet sijn gespaerd?
En most het waerde bloed van burgers en zoldaeten
So wredelijk gestort noch roken op de straten/
Getrocken totter dood door een so snooden feyt:
Niet anders als een schaep ter slachting word geleyd?
Hoe veelen heeft Maraen in't water ook verdronken/
Voor wien hem wel de moed te voren was ontzonken:
So woed hy meesten tijd/ die selfs niet voor den man
En voor de vuyst 'tgesicht eens mans verdragen kan.
Bordet. So liet Bordet sich dan van sijnen knecht doorschieten/
Als d'and'ren sich vergeefs op 't Spaensch gena verlieten:
Voorwaer een krijgsmans feyt/ en een Romeynsche daed/
Maer die het Christendom te wijd te buyten gaet!
VVybald Ripperd Vriesch Edelman, Gouverneur. O Ripperd, most gy ook dijn hals voor't swaerd noch buygen/
Van wiens kloekmoedigheyd de Spanjaerd moet getuygen
Hy wil/ hy wil ook niet/ so lang als onse daed
So lang als onse naem door aller monden gaet?
Dus maekmen ons niet wijs hy sou veranderd wesen/
Men hebbe nu niet meer den leeu en wolf te vresen;
De leeu speeld wel den vos/ doch houd der leeuwen aerd:
Maer wel 'tgeluckig volk dat God voor hey bewaerd!
Schade des Belegs 1283000. Guldens. So heeft ons burgerij in't heetste van die tijden
Voor het gemeyne best dus veel dan willen lijden/
En heeft voor d'ere Gods/ en't lieve Vaderland/
Ook alles wat sy had/ en goed/ en bloed/ verpand.
Dit kon 'them so wel doen: noch heeftmen ons in teken
Moedvvillige Brand 23. Octob. 1576. Van opperst overlast met vuer ook aengesteken.
Denkt hier dan (Patriot) op dees voorleden stand/
Och! wat een huys hier lag/ hoe woest/ door krijg/ en brand.
Ja even dat verdriet/ en dat benoude wesen/
En angstig ongeval/ dat wy van Troijen lesen/
Dat druckte onse Stad/ of als Carthagoos magt
Van Romen door het swaerd en vuer is omgebragt.
Wy hebben 'tdan besuerd ons broeders so ten besten/
En onse nabuer-steen/ om sich terwijl te vesten/
Te sterken/ te versien van alle 'tgeen waer aen
Een stad gelegen is'tbeleggen uyt te staen.
Tegen-Stand. Wat had de vijand al te Sutphen bloed vergoten/
Te Naerden desgelijkx? Hier heeft hy 'thoofd gestoten
Noch moedig van't geluck/ en sijnen goeden spoed/
Hier is sijn kragt gestut/ hier lag sijn hooge moed:
Gelijk de wilde see sich stoot aen harde rotzen/
De rotzen die 'tgeweld der stoute baren trotzen.

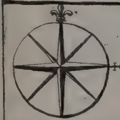
Van



HAERLEM.

Verwoest door Beleg, ende Brand: ten tyde als sy wederom gekomen was onder de Regeringe vande Prinze van Oranjen A°. 1578.

Eerst gedaen door Thomas Thomassen ende Joannes à Doetekum. Nu verkleynt door Pieter Zaenredam, ende Willem Akersloot. A°. 1628.



1 Huys daer dt brand begon.
2 Halvemaen.
3 Afgeschote kruys
4 ende S. Ians poort
5 S. Cecilien kloost.
6 S. Jan Baptist.
7 S. Marien.
8 S. Nikolaes kerk.
9 S. Augustynen.
10 S. Antonis.
11 Karmelyten.
12 Minrebroeders.
13 S. Claren.
14 S. Michiel.
15 S. Annen.
16 Doelen vande oude Schuts.
17 Ramen.
18 Barvoete Susters.
19 Oud Pest huys.
20 S. Gangolfs afgebrande kerke.
21 Oud verbrād Gast huys.
22 Vel huys.
23 Vrouwgeisse
24 Jakobynen.
25 Syl.
26 S. Katharyn.
27 S. Ursul.
28 Witte Heeren.
29 S. Magdaleen.
30 Sinte Margariet.

Siet hier de goede Stad van Haerlem als gestorven!
Siet hier de goede Stad tot inden grond bedorven,
En heel en al verwoest door't bloedig swaerd, en vier!
Wat is de kryg een pest, en al-vernielend dier!

Maer sietze nu eens aen. O wat een heerlyk wesen!
Hoe isze uyt haer val en jammer opgeresen!
Besiet haer groey en bloey, en loffelyken stand,
Door Godes segening, en vaderlyke hand!

Maer laet des Heeren naem niet meer door onse sonden
Niet meer door ons en stank en grouw'len syn geschonden!
Het oude is genoeg: wy syn genoeg geleerd:
'Tis best dat wy den Heer en dat hy ons ook eerd!



P. Zaenredam invent. W. Akersloot sculpt.



TBELEG VAN HAERLEM



1. Afgestolene s Ians
2. ende Kruyz poort
3. Overveen.
4. Walen onder Caserts.
5. Eerste Wachte
6. Huys te Kleef, leger plaetze van Don Frederico.
7. Spaensch Leger onder Noircarmes ende 't Leger van
8. Bossu.
9. Leprosen.
10. Reguliers.
11. 's vyands brugge over t Sparen.
12. Lie. 13. Fuyk.
14. Schepsstrijd op 't Meyr.
15. Rustenburg.
16. 's vyands ander brugge.
17. Heemstede.
18. Duytschen onder Overstteyn en Walen onder Ligues.
19. Noch duytschen.
20. Spanjaerds de 5. Liga.
21. Sandvoort.
A. Prinzenschans.
B. 's vyands schanze.
a. gewesene hooge Molen.
b. Schutterstoren.

Siet hoe de Spanjaerds hier de Haerlemmers benouwen!
En hoe 't de Haerlemmers so seven maenden houwen,
En dat vyandig heyr van hunne wallen slaen!
Noch most die vrome Stad door honger overgaen!

Gy hebt den Spaenschen arm voor uwe Stad gebroken,
O vrome Bataviers! en synen trotz gewroken,
En 't gantsche vaderland een seker heyl bereyd.
Die krone komt u toe voor uwe dapperheyd!

Gy weet wat Spanjen is, en wat wy daer verwachten,
Graveert dat in uw hert, en houd 't het in gedachten,
Doet als gy hebt gedaen, en sterkt uw moed, en hand,
En offert goed en bloed voor God, en 't Vaderland.

„Van Haerlem mag dan wel ten rechten sijn geseyd,
„Dat sy de moeder is van onse vrijicheyd.
Ook heeft de tyranny van 'svyands volk bedreven
De and'ren afgeschrikt sich immer op te geven/
†En namen inden sin/ en waren eer beraen
Van honger al gelijk en kommer te vergaen.
Siet Spanjaerd/ wat gy kont door tyranny verwerven/
Veel liever willen wy op onse wallen sterven/
En tot den laetsten man dy manlijk tegenstaen/
Dan wy door duysend doon dyn moorders-hert versaen.
Moord vry gy moordenaer met worgen/ ende branden/
Wy houden ons by een/ wy vlechten onse handen:
Vervolgt des Heren Kerk/ vertreed ons met de voet/
Gy bind ons so te saem/ en doet ons so maer goed.

†Exempel Leyden.

Beschrijvinge der Belegeringe der Stad Haerlem.

Also dese Belegeringe onser Stad Haerlem eene vande aldergedenkwaerdigste is die inde Nederlandsche Oorloge is voorgevallen/ so en sal't niet vreemd nochte ongeraden wesen/ dat ik het voornaemste inde selve geschied buyten rijm met eenen onbedwongen stijl daer by voege: op dat de burgeren in dese onse Beschrijvinge ende Lof onser Stad al het bysonderste Kronijks-gewijse in't korte by een mogen hebben/ wat van onse Stad kan geseyd worden/ ende buyten onse Beschrijvinge nergens iet naemkundigs en behoeven te soeken. Ende nadien ook voor 't Beleg in dese Nederlandsche Beroerten nu ende dan iets gepaszeerd is dat onse Stad in't bysonder betreft: so sullen wy dese sake een weynig hooger opnemen/ op dat wy niets ongeroerd en laten.

Wanneer door Gods sonderlinge genade de waere Christelijke Gereformeerde Religie tot voordplantinge van de H: Waerheyd/ ende saligmakende kenniszе/ ende tot afbreuk vande Pauselijke superstitien/ende afgoderyen/in dese lieve Nederlanden daeglijkx meer ende meer doorbrack/ ende sich door het gansche Land als een blixem verspreyde/ ende door de Antichristische bloedige vervolgingen gevoed ende gevorderd werde/ wat straffe Plackaeten de Keyser Karel V. den 29. April 1550. ende Philips II. Koning van Spanjen in December des jaers 1555. daer tegens binnen Bruszel hadden gegeven/ende wat ook Margriete van Oostenrijk/ Hertoginne van Parma/ Regente van dese Nederlanden uyt den naem van den Koning/ door list ende geweld daer tegens dede: ende derhalven Ferdinandus Alvares à Toledo/ Hertog van Alba/ vanden Koning met swaer krijgsvolk in dese Nederlanden was gesonden tot straffe van't gepaszeerde/ waer onder de Beeld-storminge het minste niet en was/ in meest alle de Provinciën en steden in't jaer 1566, gelijk ook binnen Haerlem, voorgevallen/

Beelden-storm binnen Haerlem.

ende tot uytrodinge vande Christelijke Religie/ ende vertredinge van de Wetten/ Privilegien/ ende Vryheden van de Landen/ ende daer mede nu sterk besig was/ hebbende tot dien eynde alle de vaste plaetzen van het Land met sijn nieu vreemd krijgsvolk beset/ ende verkragt/ nieuwe kasteelen ende sterkten in verscheyde oorden opgeworpen/ de voornaemste Edelen verjaegd/ ende omgebragt/ veele duysenden der vroome ingesetenen om het stuck der Religie op menigerleye wijse door't gansche Land als slachtschaepen gedood/ den Prinze van Oranjen Willem van Naszou geslagen/ ende verdreven: So sijn eyndelijk/ na de veroveringe van den Briel door Willem Grave vander Mark/ veele Steden van Holland/ Zeland/ Zutphen/ Overijszel/ Vriesland/ ende andere/ den Here Prinze van Oranjen/ tegen den Hertog van Alba/ tot weringe van de Spaensche Inquisitie/ eñ tyrannije/ toe gevallen/ waer onder Haerlem mede is geweest/ het welke in deser voege is toegegaen.

Haerlem begeeftsich aende sijde vanden Prinze van Oranjen.

Pieter Bor in sijn Seste Boek der Nederlandsche Oorlogen. Binnen Haerlem sijn gekomen Gerrit van Berkenroede (geweest sijnde Kanonick) ende Hans Kolterman/ met brieven van den Gouverneur Jonker Diederick Sonoy/ ende hebbende aldaer gevonden Pieter Janszen Kies/ die aldaer van Leyden gekomen was daegs te voren/ so hebben sy haer commissie die sy van den Prinze van Oranjen hadden/ in date den lesten April 1572. te werk gesteld/ ende haere brieven van den Gouverneur Sonoy overgeleverd aende Magistraeten/ versoekende daer op andwoorde/ dan en kregen voor eerst geen andwoorde na haeren sin/ niettemin sy bleven aldaer in der Stad/ ende naer enige moeyten datmen henluyden wilde uyt der stede doen vertrecken/ so sijn de Magistraeten gewaer geworden dat sy so veel aenhangs binnen der Stad hadden/ dat sy luyden bevreesd wesende/ den derden Julij de Vroedschappe deden vergaderen. In welke vergaderinge Gerrit van Berkenroede/ ende Hans Kolterman quamen/ ende hebben aldaer haere commissie voor gehouden/ versochten daer op een kort eñ goed andwoord te hebben. Die van de Vroedschappe met den anderen gesproken eñ de sake overgeleyd hebbende/ hadden gaerne uytstel genomen/ om te vernemen hoe dat het in alle d'andere steden stond/ maer Kolterman en wildese niet langer uytstel geven dan tot 'sanderen daegs voormiddags. Eyndelijk sijn sy geaccordeerd op dese conditie: Dat sy souden verplicht blijven inden eed die sy den Koning van Spanjen als Grave van Holland gedaen hadden, ende den Prinze van Oranjen gehoorsaem sijn als sijne Majesteyts Stadhouder, ende Gouverneur, datter geen veranderinge inde Wet ende Raed soude geschieden dan na ouder gewoonte, immers in allen gevalle niet voor ende al eer de Prinze van Oranjen selfs persoonlijk in't Land soude wesen, dat den Hertoge van Alva ende sijnen aenhang soude werden voor vijand verklaerd, dat niemand binnen der Stad of daer ontrent Geestelijk noch VVeerlijk en soude ver

de verkort wordẽ in goed noch in bloed buytẽ treyn van Iustitie, diemen ordẽtlijk na behorẽ onderhouden soude, alle Religieuse personen souden binnen heure Conventen vrij onbeschadigd blijven in heure Religie, men soude geen zoldaeten in de Stad leggen dan met bewilliginge vande Magistraeten, doch so men most enige knechten hebben, datmen henluyden alsdan Ruychaver met sijn vendel soude seynden, ende wanneer de nood sulkx vereyschte, soudemen hen volkx genoeg tot haere bescherming doen hebben. e

En als nu op dese veranderinge de Steden van Holland binnen Dordrecht vergaderen in Julius 1572. So senden die van Haerlem aldaer Ionker Iohan van VVoerden van Vliet, Burgemeester, ende Meester Geraert vander Laen, Secretaris, als hunne Gedeputeerden tot dese Vergaderinge ende Dagvaert der Staeten. Alwaer de Here van Aldegonde verklaerde d'intensie van den Prinze te wesen dat gehouden soude worden vryheyd der Religie/ so wel der Gereformeerde/ als der Roomsche Religie/ ende dat een ygelyk in't syne in't openbaer ende in Kerkẽ/ ofte Capellen/ so dat gevoeglykste by de Overheyd soude geordonneerd worden/ souden gebruyken vrye exercitie der selver/ sonder dat daer iemand empeschement/ hinder/ ofte moeyentsze gedaen soude worden/ ende dat die Geestelyke personen in haerluyder staeten vry ende onbekommerd blyven souden/ ten waere sy luyden hen vertoonden vyanden/ ofte hen mishandelden jegens het gunt voorschreven is/ ende dit al ter tijd ende wijlen toe dat by advijs vande gemeene generaele Staeten der Landen van herwaerts over anders soude mogen werden geordonneerd, met welke intentie van den Prinze de voorschreven Gedeputeerden in als henluyden conformeerden. Idem Ibidem.

Die van Haerlem sendẽ hunne Gedeputeerden op den Dagvaert der Staeten van Holland.

Ontrent desen tyd hadde Adriaen Janszen van Dort/ Schout van Haerlem/ tot synen huyse een maeltyd op eenen Sondag savonds namentlyk den 20. July/ alwaer de gansche Wet te gast was/ ende Hans Kolterman/ Commiszaris vanden Prinze van Oranjen/ aldaer onder anderen mede genood was/ dan hy excuseerde hem te komen/ niettemin hy werd gedrongen aldaer te gaen/ dan ontrent te tien uren inden avond iszer een Stedebode gekomen/ seggende datter voor de Sylpoorte eenen Edelman gekomen was met eenen Brabantschen wagen/ genaemd Monsieur de Grave/ de welke binnen begeerde te wesen/ een vande Burgemeesters namelyk Meester Dirk Kamp seyde tegen de Bode/ dat hy soude gaen op't Stedehuys onder seker Kuszen/ daer soude hy de sleutelen vinden/ ende dat hy die poorte soude openen/ ende den Edelman inlaten. Daer op Kolterman seyde/ dat hy de poorte niet en wilde geopend hebben dan in syne presentie/ ende is also (niet jegenstaende men hem wilde dringen te blyven) opgestaen/ eñ met de Stedebode gegaen/ eñ die sleutelẽ gevondẽ hebbende daer de Burgemeester geseyd hadde/ heeft hy de voorsz. de Grave gebragt iñ Herberge vanden Hollandschen Tuyn. Eñ hy is voords gaen doen de ronden

Aenslag vanden Grave van Boszu op Haerlem door Hans Kolterman belet.

ronden

ronden ende wacht visiteren/ ende komende aende Sparenwouder-poorte en heeft geen ander wacht aldaer gevonden dan een jongman/ ende voords gaende na de Schalkwijker poorte vond aldaer ook maer een man genaemd Tijs Florisʒen/ die met open poorte ontrent tuschẽ twaelf ende een uren op de valbrugge stond/ hebbende het oog na den Sparendamschen Dijk toe/ende hem vragende waer die ander wacht was/ seyde niet te weten/ dan dat hy daer gekomen was om de melk-sters uyt te laten. Ende die voorschreven Kolterman bemerkende dat desen man het oog stadig na den hoogen Dijk hadde/ so heeft hy mede na den selven Dijk toegesien/ ende also hem docht dat hy schepen sag seylen/ vraegde wat dat was dat de schepen so na aen den Dijk seyl-den: daer op hy andwoorde dat het vaendelen waren van den vijand. Kolterman dit horende verschrickte/ ende seyde: gy schelm ende ver-rader/ weet gy van sodanigen aenslag/ ende meent gy ons so op den bleys-bank te brengen/ ende wilde hem deursteken/ maer hy ontliept. Kolterman hem daer alleẽ vindende klopte de gebuerẽ op,die hem de val-brugge vande poorte holpen ophalen, ende de poorte sluyten, ende hy de-de de burgeren daer ontrent alom lopen om Ruychaver met sijn knechten in wapenen te brengen, ende ook de burgerije in't geweer. De vijanden quamen al voords aentrecken menende de poorten open te vinden, dan Ruychavers volk (die tot dier tijd toe niet en hadden mogen aende poortẽ waken) in wapenen sijnde, sijn uytgevallen, ende met schermutzeren inde weyden ende ontrent Ian Pietamen Hofstede, beletten sy dat de vijanden sterk wesende vijf vaendelen knechten, die by den Grave van Boszu om desen aenslag te doen aldaer gesonden waren, niet te Rustenburg en mog-ten komen,also sy luyden haere cours derwaerts namen,om deur de Schalk-wijkerpoorte inde Stad te komen, dan siende den aenslag ontdeckt, togen weder na Sparendam toe. Ontrent te negen uren des selven daegs vergaderde de Vroedschap binnen Haerlem/ alwaer de voorschreven Commissaris Kolterman met de twee andere Commissarisen Ber-kenrode ende Kies mede verschenen/ om de burgerije die seer verbaest was/ wederom in ordre te stellen/ ende goed contentement te doen. Want ter selver tijd het vaendel Spanjaerden van Don Rodrigo de Sappada mede uyt den Hage gekomen was inden Houte ofte het Bosch aende Suydsijde van Haerlem. Daer werd geresolveerd dat Kolterman met brieven van credentie ende supplicatie terstond soude reysen aen den Gouverneur ende Staeten van het Noorderquartier/ omme tot ontzettinge der Stad so veel knechten ende volks te beko-men als hy konde. Also is hy vergeselschapt met Jan Robert Luy-tenant van Hopman Kabbeljau/ ende Jan Michielsʒen Predikant van den selven Kabbeljau/ terstond de Sijlpoorte met eenen Guide uytgereden deur de Duynen voorby het Huys te Brederode/ ende ko-mende ontrent Velsen/ hebben sy op den weg gevonden eenen statelij-ken borger van Alkmaer gaende sonder mantel/ ende sonder schoenen/

ende

ende hem gevraegd sijnde waer hy van daen quam/ seyde van Sparendam/ ende dat hy aldaer dien nacht gevangen hadde geseten/ ende dat hem de knechten sijn mantel met een paer trijpe toffelen hadden genomen/ maer dat hy 'tnoch ontkomen was: ende hem gevraegd sijnde of hy niet en had gehoord watze in den sin hadden/ andwoorde dat haer Overste genoemd was Christoffel d'Assonville/ ende datze aldaer gekomen waren om 'snachts te twaelf uren in der Stad te komen/ ende dat de Schout van Haerlem Adriaen Janszen van Dort hen beloofd hadde datze de poorten open vindē soudē/ maer dat het hen gefaeljeerd was/ waer deur sy seer vloekten op den selven Schout. 'Twelk by den voorschreven Kolterman gehoord sijnde liet hem dunken 'tselve waerachtig te wesen/ ende dat de voorschreven Schout tot dien eynde dese voorschreven maeltijd hadde gehouden. Doch wat daer van was ofte niet/ so ist altijd seker/ so de vijand een half ure vroeger gekomen ware/ te weten recht op sijn bestelde ure/ dat den aenslag niet en soude gefaeljeerd hebben. Die van Haerlem hebben naer 't vertreck van Kolterman deur Berkenrode ook doen schrijven aenden Heer van Swieten/ Gouverneur van der-Goude/ om een vaendel knechten ofte twee te hebben. Kolterman is voords na Enchuysen verreysd aenden Gouverneur Sonoy/ ende Staeten/ ende heeft aldaer verworven dat den Overste Lazarus Muller met twee vaendelen elkx honderd ende vijftig man die van Haerlem te hulpe soude gaen/ daermede sy luyden terstond met enige burgeren van Hoorn ende Alkmaer/ die uyt eenen goeden yver met Hopman Klaes Kop mede trocken/ na de Beverwijk sijn getogen/ alwaer gekomen sijnde hebben vernomen hoe dat alle de Spanjaerden uyt den Hage mede voor de Stad gekomen waren/ met den geheelen Raed Provinciael/ ofte Hof van Holland/ ende Rekenkamer/ met alle de Registeren/ ende Protocollen/ ende ook haere meubele goederen/ ende bagagie/ ende datze in den Houte lagen/ daerom sy luyden terstond om meer volkx schreven aenden Gouverneur van Noordholland voorschreven/ de welke enig versch volk gekregen hebbende van Oversee uyt Overijssel/ die Zacharias van Olpsenberg deur sijnen last aldaer opgenomen hadde/ hem te hulpe sond/ ende alle de huysluyden daer ontrent belaste het leger van den Prinze te victalieren/ ende spijsen. Daegs daer na is Lazarus Muller met sijn volk inde Sandpoorte gekomen met den dageraet/ die van Haerlem eerst van sijn komste ende voornemen veradverteerd hebbende/ ten eynde sy ook haer beste doen souden/ alwaer sy sagen vijf vaendelen knechten haerder vijanden van't Huys te Kleef komen trecken/ ende sijn gekomen op den weg tuschen Sparendam/ ende het Capelleken inde Sandpoorte/ alwaer sy malkanderen al schermutzerende gemoeteden/ ende ten lesten de voorschreven vijf vaendelen op de vlugt sloegen/ so dat sy mosten op Sparendam wijken/ met verlies van over de honderd mannen/ die daer dicht onder

den Dyk dood bleven/ met weynig verlies van Lazarus Mullers volk. Maer gelyk de fortune der oorlogen niet altyds even aleens is/ so is de sake terstond veranderd/ want alle de Spanjaerden met alle haer geselschappe der Nederlanders die inden Houte gelegen hadden/ syn strakx daer op gevolgd/ sulkx datmen daer op een nieu wederom seer furieuselick bestond te vechten/ alwaer die Spenjaerden/ alle oude ende wel geoeffende zoldaeten wesende/ Lazarus Mullers volk inde vlugt sloegen/ ende verstroyden/ so datter wel ses ofte seven honderd man op de plaetze in Velserbroek ende in't vlugten dood bleven/ hebbende haer vlugt na Alkmaer genomen. Den Oversten Lazarus Muller heeft hem vromelyken gehouden/ maer so wanneer het volk op de vlugt raekte/ en heeft hy de selfde/ wat moeyte hy dede/ geenzins konnen ophouden/ so dat hy by na selfs mede gebleven hadde. Daer bleven twee van syne vaendragers dood. Dit is geschied op den sevenentwintigsten July. De Spanjaerden syn voords met alle haer magt/ ende met haer den Raed ende Rekenkamer van Holland vertrocken upt Holland/ ende togen naer Utrecht toe/ dan die van Utrecht (Duytsch garnisoen in hebbende) hebben den Spanjaerds den ingang geweygerd/ want sy lange genoeg de onverdraeglyke moedwille der selver Spanjaerden hadden geproefd. Also verlieten de Spanjaerden van selfs geheel Holland sonder nood/ ende ongedwongen. Idem Ibidem.

Vergaderinge van de H. Staeten van Holland binnen Haerlem.

Als by desen tyd de Hertog van Alba Bergen in Henegouwen sterk ende nau belegerd hadde ende de Prinze van Oranjen met syn leger daer by te velde lag/ om de Stad te ontzetten/ so waren de Staeten van Holland den tienden ende navolgende dagen van Augustus binnen Haerlem vergaderd om te beraedslagen vande saken ende middelen om't Land van Holland te beschermen voor den Hertog van Alba/ ende de Spanjaerden: ende bysonder om middelen van geld te mogen vinden/ ende Amsterdam te doen beleggen/ daer de Grave van der Mark seer op aenhiel/ also een goed deel burgers daer binnen synde (somen meynde) geheel op de syde van den Prinze waren/ ende niets anders en sochten/ dan datmen daer voren komen soude/ ende dat sy hen alsdan souden openbaren, &c. Idem Ibidem.

Victorien, ende Overvvinningẽ vanden Hertog van Alba.

Wanneer nu de Hertog van Alba Bergen in Henegouwen bemagtigd hadde/ ende de Prinze van Oranjen syn kryghsvolk by gebreck van geld afgedankt/ de Stad Mechelen den Spanjaerden van den Hertog was prys gegeven/ de zoldaeten des Prinzen de veroverde Landen ende Steden verlaten hadden/ Sutphen van Don Frederico/ Sone van den Hertog van Alba/ was overvallen/ ende jammerlyk mishandeld/ ende uytgeplonderd/ Naerden bedorven/ ende alles daer in seer wredelyk vermoord/ ende heel Holland in groote vrese: so is Don Frederico over Amsterdam met alle syne magt voor Haerlem gekomen.

Te voren

Te voren schreef Maximiliaen, Grave van Boszu, Stadhouder ende Kapiteyn Generael over Holland/ Westvriesland/ ende Utrecht/ aen die van Haerlem desen brief.

Brief van den Grave van Boszu aen de Stad Haerlem.

Eersame/ lieve/ seer bysondere goede Vrunden/ Hoewel ik mij laet dunken voor God ende de wereld genoeg ende ten vollen gedaen te hebben/ in U. L. te adverteren van de armoije/ ellende/ en bederfenisse/ daer inne gy u vinden soudt/ wijkende vanden eed ende onderdanigheyd die gy de Koninklijke Majesteyt schuldig sijt/ naer uytwijsen van alle rechten so godlijke als wereldlijke/ by den welken bevolen word den ondersaten heuren Prinse ende natuerlijken Here in alles onderdanig te wesen. Ende hoewel ik verhoopt hadde/ dat gy luyden u daer inne gequeten soudt hebben so 't behoord/ met belijdinge/ ende berou van u luyden misbruyk: so ist nochtans dat gy u verlatende op sekeren sotten ende ydelen hope/ tot noch toe niet en hebt willen wijken van den quaden weg die gy eens gekosen hebt. Niet jegenstaende nochtans dat uwe bederfenisse van dage te dage nader genakende is/ omme 't welke te verhoeden en hebbe niet willen laten (overmits die goede affectie die ik altijds tot Holland en namentlijk die Stede van Haerlem gedragen hebbe/ ende noch drage/ gelijk ik in wichtheyden saken ende des occasie hebbende naer mijn vermogen bewesen hebbe) u luyden andermael te adverteren vande evidente ruwijne ende bederfenisse die u is aenstaende/ so verre gy persisteert in uwe voorgaende dwalingen/ biddende u luyden seer vrundelijken te willen overleggen ende ponderen in wat een labyrinth/ ofte dolinge/ daer niet uyt te raken en is/ gy u selven inne gesteken hebt/ ende wat een quaden mangelinge gy gedaen hebt/ te verlaten uwen natuerlijken Here ende Prinse/ ende inde plaetse van dien aen te hangen een Vassael ende ondersaet/ verdreven ter oorsake van sijne rebellie/ ende in de plaetse van eenen machtigen Prinse te volgen eenen die gy luyden selfs moet onderhouden tot uwe grondelijke bederfenisse/ en expressijf verlies van uwe goederen/ te verlaeten eenen sachtmoedigen en barmhertigen Prinse/ omme aen te hangen eenen die hem selven van te voren bedorven hebbende/ niet anders en soekt dan met leugentalen/ ende onder een pretext ongefondeerd u luyden te abuseren/ gebruykende daer toe jegens alle apparentie den name van den dienste van sijne Majesteyt/ niet anders arbeydende dan om u te stellen in de selve calamiteyt/ verdriet/ en ellende/ daer hy hem selven inne gebragt heeft/ gelijk hy

ook gedaen heeft die Steden van Mechelen/ Dermonde/ en Zutphen/ sonder veele andere die hy selfs gepilleerd/ berooft/ en geruineerd heeft/ gelijk hy een uyteynde u luyden ook doen sal/ anders geen remedie siende dan hem selven te salveren met het gunt hy u ende een andere sal benomen hebben/ u al t'samen abandonnerende inde meeste tempeeste. Ende also ik niet jegenstaende al't gunt voorschreven is/ mij verseker houde vande gewoonlijke sachtmoedigheyd vande Coninklijke Majesteyt onsen genadigen Heere/ dat so weere gy luyden wilt kommen tot kennisse ende berou al eer sijn magt u nader komt/ dat gy allegader sult worden ontfangen in genade/ waer toe ik mij presentere tot eenen Intercesseur/ deur welk middel gy luyden sult mogen blijven wonen/ en sitten in u luyden huysen/ en goeden/ met uwe huysvrouwen/ en kinderen/ daer ter contrarien/ so verre gy de magte/ die u opkommende is/ en gy luyden niet magtig en sijt eenen dag te weder staen/ wilt verwachten/ geschapen sijt te varen als die van Zutphen gevaren hebben/ deur indurtie ende veel schoone beloosten van den Prinse van Oranjen so verre gebrogt sijnde/ dat sy 't uyterste hebben willen verwachten/ sulks dat daer door de voorschreven steden en huysen van dien niet alleen ganschelijk geruwijneerd/ ter neder geschoten/ en bedorven en sijn/ maer ook alle die gene die daer binnen waren deerlijken heur leven daer gelaten hebben/ eenige met het scherp van den swaerde/ ende eenige metter koorde/ waer aen gy u l. wel behoort te spiegelen/ want het selve u l. mede is genakende/ ende genoeg althans voor de poorte is/ ende hoewel eenige van u. l. by adventuren souden mogen te verstaen geven/ dat sy te vreden waren te sterven/ ende die dood niet en vreesden/ de selve nochtans kommende 't perijkel nader/ ende voorhanden/ souden lichtelijken van andere opinien worden/ te meer also de sake daeromme gy u l. soudt laten bederven en sterven sodanig is dat niemand met recht daeromme enig perijkel en soude willen lijden. Want ik en gelove niet dat gy luyden so verblind sijt/ oft gy en verstaet wel dattet gunt dat gy doet/ is jegens God/ jegens uwen natuurlijken Prinse/ ende 't gemeen welvaren. Ende dat daer uyt anders niet en kan volgen dan een groote confusie vande Religie/ Justitie/ ende de geheele Politije/ ende dat de saken in dier manieren niet en mogen beleyd werden/ noch blijven staen/ en dat gy luyden soudt willen gelijken uwe magt/ by de magt van de Koninklijke Maiesteyt/ u fonderende op eenen Prinse van Oranjen/ oft enige andere sijne geconfedereerde/ soud 't selve een

geheele

gehele ongelijke gelijkenisse sijn/ also gy lůyden (so verre daer enig verstand ende reden inne gebleven is) wel kont bemerken de ongelijkheyd van dien. Gy siet mede althans voor ůwe ogen die groote desolatie en ůyterste armoede daer inne 't gemeen volk althans gekommen is deůr 't staken van de handneringe en trafijke van koopmanschap/ daer op 't land van Holland geheelijken consisteerd/ daer toe gy ook niet weder en kont geraken sonder weder te keren inde gehoorsaemheyd van ůwen natůerlijken Heere/ en blijvende 't voorschreven gemeen volk sonder neringe/ sijt anders van hen lůyden niet verwagtende/ dan dat sy by gebreke van onderhoůd ende deůr den nood daer toe gedrůkt sijnde/ ů. l. selve op sůllen kommen/ ende van 't gůnt gy lůyden nog behoůden hebt berooven. Dit is eersaeme/ lieve/ seer bysondere vrůnden die vrůgte die gy lůyden sijt verwagtende van dese ůwe rebellie/ ende wederspannigheyd/ 't welk gy nochtans jegenswoordelijken soůdt mogen vergoeden/ doende als nog 't gůnt ik ů van te voren geschreven hebbe/ 't welk ik ů vrůndelijken bidde te willen doen/ belovende so verre gy 't selve op mij versoekt sůlks voor ů lůyden te intercederen/ dat gy bevinden sůlt mijne intercessie enige kragt gehad te hebben/ en also de sake geen langer deliberatie toe en laet/ maer promptelijken moet werden geresolveerd/ overmits de heyrkragt van den geheelen leger althans sijnen weg op Holland neemt/ ende derwaerts geschikt werd/ sůlt daeromme maken mij sonder enig vertrek andwoord te laten weten/ van welk andwoord dependeerd ůwe behoůdenisse/ ofte eeůwige verderfenisse/ want naer dese mijne advertentie ik ů lůyden egeen meer doen sal. Eersaeme/ lieve/ seer bysondere vrůnden onse Heere God verleene ů lůyden oprechte kennisse/ op dat gy lůyden moogt versoend werden met ůwen Prince/ ende natůerlijken Heere. Uytter Stede van Utrecht den vijf en twintigsten van Novembre 1572. Ende was onderschreven ů lůyden goeden vrůnd. Onderteykend

Maximiliaen de Boszu.

Het Opschrift was:

Eersaemen, lieven, by sonderen, die Burgemeesters ende Gemeente der Stede van Haerlem.

Die van Amsterdam hebben ook secretelijk brieven geschreven aen die van Haerlem, haer waerschouwende hoe dat het Konings leger al daer ontrent der Stad gekomen was/ ende dat de meninge was hen luyden te komen belegeren/ maer so verde sy by tijds quamen/ aleer het

Die van Amsterdam schrijven ook aen die van Haerlem.

het leger voor haer Stad quam/ genade versoeken/ so stond de genade voor henluyden open/ ende sy luyden wilden upt goede nabuerschap intercesseurs wesen/ ten eynde sy luyden tot een goed vast ende seker accoord souden mogen komen/ rieden haer daerom dat sy haer selven niet en souden versuymen.

Verslaginge ende raedslaginge binnen Haerlem.

De Magistraet van Haerlem was hier mede seer beladen/ ende en wisten niet wat sy beginnen souden/ sy hebben den derden December de Vroedschappe by den anderen geroepen/ omme te beraedslagen/ watmen in der saken doen soude. D'opinien sijn seer divers geweest/ enige meenden men soude den Prinze terstond adverteren dat hy henluyden assistentie soude seynden/ andere seyden dat het beter ware dat ze pardoen ende genade versochten/ want men hadde gesien dat de Prinze van Oranjen geen steden en hadde ontzet/ maer waren alles in des vijands hand eñ geweld gekomen/ ende seyden des Konings magt was te groot om tegen te staen/ etc. Doch anderen seyden dat het des Konings werk niet en was/ maer des Hertogen van Alva tegen des Konings wille/ ende al waert schoon datze dese genade versochten/ dat evenwel met henluyden soude werden gehandeld als met die van Mechelen/ Sutphen/ ende Naerden/ andere seyden wederom datmen wel genade ende pardoen soude verkrijgen/ indien men 'tselve terstond versochte/ al eer de Stad belegen werde/ om welke haere meninge te sterken voorgebragt werd eenen Brief vande Regeerders van Amsterdam voorschreven/ mitsgaders eenen anderen Brief geschreven, by Meester Iakob VVy, Pastoor van het Groote Bagijn-hof van Haerlem, wesende binnen Amsterdam/ aen sijnen broeder geschreven: inhoudende in effecte versekeringe van des Konings groote goedertierentheyd ende genade by aldien sy hen van selfs quamen presenteren ende overgeven aen den Hertoge van Alva/ dat alsdan niet en soude gedacht werden van alle 'tgene was gepaszeerd/ maer alles soude vergeven ende vergeten sijn sonder datmen een enig borger daer over soude straffen/ reppen/ ofte roeren/ so gebleken was aende steden die hen goedwillig hadden komen overgeven/ ende was alleen rigeur gebruykt tegens die gene die hertneckelijk waren geperfisteerd in haere rebellie/ ende des konings heyrkragt hadden willen tegenstaen/ ende weer bieden/ hen radende over sulkx dese occasie niet te laten voor by gaen/ maer haere gedeputeerde te seynden/ ende haer selven te presenteren ende over te geven/ also sy toch des konings magt niet en konden tegenstaen/ eñ konden wel considereren hoe qualijken het hen vergaen soude indien sy hertneckig bleven/ ende de selve magt souden willen versoeken ende experimenteren. Welken brief gelesen sijnde/ so werd by de meeste stemmen omgevraegd watmen best doen soude. Eyndelijk is besloten datmen aen Don Frederico de Toledo Gesanten soude seynden/ om te handelen/ ten minsten te versoeken uptstel van vier ofte vijf dagen/ om van dees sake middelertijd met de Staeten te spreken

Brief van Iakob VVy Pastoor van't Groot Bagijn hof aen die van Haerlem.

Gesanten van Haerlem aen Don Frederico.

spreken. Hier toe sijn gecommitteerd geweest Jonker Christoffel van Schagen/ Dirk de Vries/ ende Meester Adriaen van Assendelft/ Pensionaris der voorschreven Stede van Haerlem/ de welke secretelijk naer Amsterdam gereysd sijn ten eynde voorschreven.

Maer 'tselve vernomen sijnde by Hopman VVibout Ripperda, die daer binnen commandeerde/ heeft des selven daegs des namiddags tegen twee uren alle de schutters ende burgers doen verdagvaerden ende vergaderen inde Nieu Doelen binnen Haerlem/ alwaer mede gekomen sijn de voorschreven Jonker Wibout Ripperda/ Jonker Lancelot van Brederode/ Adriaen Jansz. Schout van Haerlem/ ende Gerrit Stuyver/ mette Kapiteynen van de Schutterije, ende na dat Ripperda hadde gewenkt datze souden gehoor geven/ so heeft hy tot henluyden gesproken in effecte dit navolgende.

Vergaderinge der Schutterije inden Nieu vvē Doelē.

OY Vroome mannen, ende burgeren, d'oorsake waerom gy alhier gekomen sijt is, om u te kennen te geven, hoe dat Don Frederico Sone van den Hertoge van Alva gekomen is ontrent Amsterdam, om dese Stede te kommen belegeren, nu ist so dat wy verstaen hebben als dat hier sekere brieven gekomen sijn aen de Wet, inhoudende als datter noch genade by Don Frederico te krijgen is, by aldien datmen die terstond doet versoeken, waerom die vande Wet contrarie haeren eed, als die gesworen hebben, sonder onsen weten, ende sonder weten van de seven Hoofd-Kapiteynen niet te handelen, secretelijk sonder ook u luyden weten na Amsterdam gesonden hebben Dirk de Vries, ende andere, om genade ende pardon te versoeken: maer by so verre lieve burgeren, gy wilt bedenken die genade die wy van hem te verwachten hebben, so moogt gy overleggen ende u spiegelen aen die van Mechelen, Sutphen, ende Naerden, die ook genade ende pardon toegeseyd is geweest, wat genade hen gebeurd is: wilt ook bedenken met wat ede gy den Prinze van Oranjen uwen Stadhouder sijt verbonden. Ik en twyfele niet of gy luyden dit voor ogen

Oratie ofte Rede van den Gouverneur Ripperda tot de Schutterije

nemende

nemende, en sult u luyden eed ende ere (gelijk als ik) soeken te betrachten: want ik van wille ende meninge ben omme den laetsten druppel van mijnen bloede voor de Burgers ende Vrijheyd deser Stede te wagen: so gy luyden ook sulkx van meninge sijt te doen, ofte niet, dat wilt nu vrijmoedig sonder schromen seggen, ende verklaren, want wy hopen dan met hulpe des Almagtigen sulken ordre te stellen, dat onse vijanden, die ons menen te krenken, aen ons alhier geen ere en sullen behalen. Hier mede sweeg hy stille.

Manhaftig andvvoord ende voornemen der Haerlemmers om den Spanjaerd tegẽ te staen.

Op welke redenen de burgers meestendeel met luyder stemmen geroepen hebben/ datze lijf/ goed/ end bloed met hem voor de gemeene welvaert ende de Stad wilden wagen/ ende sijn met sodanigen resolutie/ ende na enige goede ende vrundlijke vermaninge van den anderen gescheyden.

Ende dewijle dese Stad de eerste geweest is die den Hertoge van Alva heeft durven wachten ende tegenstaen/ als hy in sijne principaelste victorien was/ so sal ik de sake ter eren der vroome Haerlemmers sonder partijschap wat brede beschrijven.

Die van Haerlem trachten sich van Krijgsvolk te versien.

Die voorschreven Ripperda ende andere hebben terstond brieven gesonden aen den Prinze van Oranjen/ hem te kennen gevende die gelegenheyd ende staet van de voorschreven Stad. Van gelijken sijn ook secretelijk brieven gesonden aen de Oversten Lazarus Muller/ leggende op den Nieuwen Dam/ ten eynde hy henluyden terstond entige vaendelen knechten soude seynden tot henluyder assistentie/ gelijk hy gedaen heeft/ want den vierden Decembris daer binnen gekomen sijn vier van sijne vaendelen/ namentlijk het vaendel van Hopman Jakob Steenbach/ sijn Luytenant/ Christoffel Vader/ Lambert van Wirtenberg/ ende Maerten Pruys/ altsamen fraeye kloeke zoldaeten/ daer door die van Haerlem goeden moed kregen/ hopende datze hen lijven ende goederen ende die stede wel souden bewaren/ ende beschermen: nochtans bleef onder veele noch al een groote vrese/ maer sy en dorsten haere herten niet openbaren/ vresende voor suspect gehouden ende qualijken getracteerd te werden. Aldus werd vast van binnen alle gereedschap gemaekt/ en alle naerstigheyd gedaen omme de Stad te beschermen/ ende Don Frederico tegen te staen/ indien hy daer voor quam. Idem Ibidem.

Krijgen meerder volk in.

De Groote Kerke vvord van den Beeldẽdienst gesuyverd.

Op den selfden dag als dese knechten ingekomen waren/ is Ripperda met sijn volk na de Groote Kerke gegaen/ ende hebben de beelden aen stucken geslagen/ ende de kerke van den afgoden-dienst gesuyverd/ ende voor de Christelijke Gereformeerde Religie geopend. Memorien.

Gedurende

Gedurende de Belegeringe sijn die van de Stad dickwils met versch volk ontzet: so dat het hun daer aen niet en heeft ontbroken. Garnisoenen binnen Haerlem.

Den 28. Decemb. kregen sy drie vaendelen VVaelen in/ over welke Hieronymus Seraes Commissaris was/ Michiel, Couzijn, ende Vimi, Kapiteynen.

Den 5. Ian. een vaendel zoldaeten onder Kapiteyn Mandares.

Den 10. Ian. sijnder 'snachts wel twee duysend zoldaeten, Engelschen, Schotten, Duytschen, ende VVaelen de Stad te hulpe gesonden/ maer misten den weg door den grooten mist/ hoewel daer een fackel uyt den toren gesteken werde/ ende eene klocke luyde: so datter weynige in de Stad quamen/ ende sommigen in den Hout/ by 'tHuys te Kleef/ ende aen Duyn verdwaelden/ ende meest alle na't Prinzen-leger wederkeerden.

Den 11. Ian. quam daer een vaendel binnen onder Kapiteyn Iasper.

Den 17. Ian. een vaendel onder Kapiteyn Schram van Bruynswijk.

Den 28. Ian. vier vaendelen, de Guarde ofte lijf-wacht van den Prinze van Oranjen onder Kapiteyn Margotin, de Guarde van den Grave van der Mark onder Kapiteyn Vardeur, een Vaendel Engelschen onder Kapiteyn Summado, ende een vaendel Schotten onder Kapiteyn Beaufort.

Den 31. Ian. een vaendel VVaelen, onder Kapiteyn Iean Mauregnault, met eene Bende Ruyteren onder Ritmeester Enchuysen, tot een convoy ofte geleyde van sommige steden met victualie/ofte mondkost.

Den 14. Feb. 40. haek-schutten ook tot een convoy.

Den 17. Feb. 500. zoldaeten, daer onder 300. dobbele zold enaers/ onder Kapiteyn Christoffel Gunter, mede tot een convoy.

Den 8. Maert twee vaendelen Engelschen, ende drie Franzoysen, die korts daer na wederom vertrocken/ om datter krijgsvolk genoeg in Stad was/ te weten ontrent vier duysend.

Den 9. Maert is Ritmeester Enchuysen met sijne ruyteren ook te scheep gegaen na de Kage. Memorien.

De voorschreven Gedeputeerden van Haerlem/ die na Amsterdam getogen waren/ voor Don Frederico aldaer gebragt sijnde/ toonden hem haere commissie die sy van den Vroedschap hadden/ ende versochten pardoen voor de Stede/ ende alle den burgeren/ ende ingesetenen van dien: waer op hy andwoorde/ dat hy blijde was datze haer schuld bekenden/ ende remissie versochten/ hy soude terstond aen den Hertoge sijnen vader schrijven/ ende de sake so by den selven recommanderen/ datze in genade ende gratie ontfangen souden werden/ sy soudē wederom treckē/ eñ terstond de zoldaetē daer uyt doē vertreckē. Andvvoord van Don Frederico aen de Gesanten van Haerlem.

Den vijfden sijn wederom van Amsterdam gekomen twee der Haerlemscher Gedeputeerde/ namentlijk Ionker Christoffel van Schagen/ ende Mr. Adriaen van Azendelft/ de Pensionaris achterlatende Dirk de Vries haeren mede-gedeputeerde/ de welke tot Amsterdam De Gesanten van Haerlem trecken vvederom van Amsterdam na huys.

sterdam gebleven was om nader beschepd te verwachten/ ofte om dat hy siende het gereedschap dat aldaer tegen haerluyden gemaekt werd/ vreesde daer weder binnen te komen.

VVorden gevangen ende tot dē Prinze gesonden, eñ gestraft,

De voorsz. Gedeputeerde werden terstond gevangen genomen/ eñ met schryven van Ripperda gesonden deur Mr. Willem Bardesius/ ende sekere andere gesanten/ op Leyden/ ende so voords naer Delf aen den Prinze/ de welke dese daed der Gedeputeerden seer evel heeft genomen/ vermits sy desen handel voorgenomen hadden sonder weten van Ripperda/ ende de Hoofd-Kapiteynen der Schutterye/ sulkx dat naer ernstige proceduren daer jegens gehouden de voorschreven Mr. Adriaen van Aszendelft den vier en twintigsten December binnen Delf is opgehangen/ ende syn hoofd twee uren lang op een staek geset/ ende de voorschreven van Schagen is inde gevangenisze gestorven.

Den selven vyfden Decembris iszer een Brief aende Burgemeesteren/ Schepenen/ ende Raed van Haerlem inde Stad gebragt/ die by Dirk de Vries gesonden/ doch by verscheyden uytgewekene van Haerlem was geteykend/ namentlyk aldus/ L'Estannier/ J. Sperwoude/ Dirk Jakobszen (dat is de Vries) Jakob Klaeszen Wy/ Wamelen/ E. van Nesze. Welken Brief een sacke-drager hadde aengenomen te bestellen/ ende hoewel hy den selven niet en heeft durven brengen/ maer door een boer doen binnen brengen/ so is hy nochtans daer over mette galge geexecuteerd geworden/ bekennende dat hy van Dirk de Vries om een daelder daer toe gekocht was. De Brief luyde aldus/

Brief van Dirk de Vries aen den Raed van Haerlem.

Eersame/ lieve/ bysondere/ uwer L. is kennelijk dat die gansche leger en magt van de Ko: Ma. alhier is/ ende sy luyden alle uren meer ende nader genaekt/ want alrede binnen den Dorpe van Sloten eensdeels gearriveerd is/ en die reste terstond volgd/ want die Geusen van den Nieuwen Dam al geweken zijn/ ende die Geuse schepen nu onder handen en bekomen zijn/ so dat gy de eerste wesen sult diemen benouwen sal. Waerom gy luyden u grootelijks te haesten hebt/ om uwe Stede met die inwoonders van dien van een onsprekelijke verderfenisze/ (u luyden seker impenderende) sonder vertreck te bevrijden. Want wy verhopen ende sekerlijk weten/ dat gy luyden als noch genade verkrijgen sult. Ik en twijfele niet (waert u luyden kennelijk/ dat sommige van onsen Heeren als mijn Heer den Bekken/ en Heer Adriaen Kanonik metter daed arriverende by aenschijn gebleken is/ hoe datter met Naerden gehandeld is/ d'welk u luyden in kas van weygeringe ook te verwachten staet) gy en soud anders niet peysen dan uwe Stede inde gehoorsaemheyd van sijne Ko: Ma. te

leveren

leveren. Ja dat meer is/ u voor desen tegenwoordigen nood geraden is/ het sij met gemoede/ oft met wapenen/ u selven van den rebellen te vendiceren/ denkende beter te wesen voor die Religie des Ko. Ma. ende 't Vaderland met een goede en oprechte sake uwen persoon te hasarderen/ verhopende also te triumpheren/ en van uwen rechten Landsheere gepresen te werden/ dan by gebreken van dien meesten rebellen als medeplegers ende complicen overrompeld/ ende vermoord te werden/ ende uwe huysen meesten inboel van dien tot pilgeringe ende brande overgegeven te werden. Hier mede een eeuwig adieu tot den jongsten dage toe. Eersame/ lieve/ besondere/ God sij met u allen. Uyt Amsterdam/ den vierden Decembris/ by uwen hertgunstigen vrienden Lestaunier/ J. Sperwoude/ Dierick Jakobszen/ Jakob Klaeszoon Wy/ Wamelen/ Fenesze. De superscriptie was: Waerdige/ onse seer lieve ende beminde Burgemeesteren/ Schepenen/ ende Raed der Stad Haerlem.

De Prinze van Oranjen, ende de Staeten van Holland verwittigd sijnde vande gestaltenisze van Haerlem/ ende wel merkende niet mogelijk te sijn om die Stad genoegzaem (wesende de krankste van geheel Holland) tegen den vijand te houden/ ende beschermen/ ten ware datter menigte van zoldaeten binnen waren/ daer beneffens vreesende/ dat de burgeren ongaerne so groote menigte van zoldaeten souden inne begeren te nemen/ hebben aen die van Haerlem geschreven, dat sy haer vromelijk souden houden/ haer eer ende eed betrachten/ ende haere getrouheyd laten blijken/ die sy den anderen lidmaten tot Dordrecht beloofd hadden/ sy en souden aen haere sijde in geen gebreke sijn om haerluyden met alle middel te assisteren/ ende te ontzetten: belovende ook dat alle die kosten die de Stad ende burgeren van dien tijde vande zoldaeten ende krijgsvolk gehad ende geleden hadden/ ende noch hebben ende lijden souden/ hen luyden by 'tgemeene Land weder betaeld ende goed gedaen soude werden. Schrijven van den Prinze en̄ Staeten aen Haerlem.

Als nu Don Frederico verstond dat die van Haerlem gesind waren de Belegeringe te verwachten/ so is hy seer gestoord geweest/ ende heeft enige Spanjaerden gesonden die haer vertoond hebben opten sesten Decembris ontrent Sparenwoude/ alwaer enige kleyne schermutzinge gevallen is tegens die van Sparendam. Don Frederico op die van Haerlem toornig, send enige Spanjaerden na Sparēdam: alwaer eene Schermutzinge voorvalt.

Die van Haerlem wel wetende hoe veele hen aende voorschreven sterkte van Sparendamme gelegen was/ hebben aldaer den sevenden gesonden tot assistentie ende ontzet Gerrit vander Laen met drie honderd schutten/ met Hopman Maerten Pruys. Die van Haerlem senden die van Sparendam hulpe.

Ook hebben die van Haerlem den achtsten dag uytgesonden gehad enige zoldaeten ende borgeren met graven/ houwelen/ schoppen/ spaden Trachten den Hoogē Dijk door te steken: maer vergeefs.

spaden/ ende andere instrumenten omme den Hoogen Dijk tuschen Sparendam ende Sparenwoude door te steken/ ende op te delven/ ten eynde het land van het water onderlepen soude/ dan also't selve niet diep nochte wijd genoeg en was gedolven/ hebben die Spanjaerden't selve lichtelijk op den selven dag weder doen stoppen.

De Here van St. Aldegonde komt binnen Haerlem, ende veranderd de VVet.

Den negenden is Jonker Philips van Marnix/ Here van St. Aldegonde tot Haerlem met commissie van den Prinze van Oranjen gekomen/ ende heeft den elfden de VVet aldaer vernieud, ende veranderd, ende sijn enige van den ouden Wet/ die in de reyse/ om aen Don Frederico te trecken/ geconsenteerd hadden/ in haere huysen bewaerd/ en werden vast nieus tot Wethouders by den voornoemden Here van St. Aldegonde gestelt tot Burgemeesters/ Ionker Ian van Vliet, Klaes vander Laen, Gerrit Stuyver, ende Pieter Kies: ende tot Schepenen/ VVillem Adriaenszen, Iakob van Heulen, Kornelis Rijken, Pieter Bal, Klaes Mattheuszen, Adriaen van Berkenrode, ende Mattheus Augustijnzen: en dit alles onverminderd de Privilegien van Haerlem/ so hy expresselijk verklaerde/ maer om de jegenwoordige nood der stede voor dien tyde te beter te voorsien. Daer na den 1. Januarius is de Here van St. Aldegonde by nacht na het Meyr uytgelepd/ ende by den Prinze gekomen.

Ende vertreckt na den Prinze.

Sparēdam van de Spaenschen bestormd, ende veroverd.

Den tienden Decembris 'snachts was het so kouden nacht/ dat het Sparen/ ende het Y/ wesende wateren aende Suyd ende Noordsyde van Sparendam, dewelke deur het openen vande sluysen inden anderen lopen/ seer hard toegevroren waren/ in sulker voegen dat die Kapiteyn Juliaen de Romero/ die welke de sorge bevolen was om te besien ofmen van op het ijs de sterkte van Sparendam niet en souden mogen beschadigen/ ende winnen/ bevindende het ijs sterk genoeg te sijn/ die Spanjaerden van achteren ende van voren aen allen kanten heeft doen aenvallen/ ende daer op gestormd/ 'twelk die van Haerlem uyt de Stad van verre siende/ hebben een vaendel schutters ende een vaēdel zoldaeten tot ontzet van die van Sparendam uytter Stad gesonden/ dan de selve en konden so geringe niet komen/ of de Spanjaerden en hebben so dapperlijk aengevallen/ dat die aldaer in garnisoen waren/ na datze hen kloekelijk verweerd hadden/ haer op de vlugt hebben moeten begeven/ gaende oft lopende over het ijs naer Assendelft/ Beverwijk/ ende elderwaerts/ maer weynig sijn behouden overgekomen/ sommige sijn in het ijs gebroken/ ende verdronken/ ende andere sijn van de Spanjaerden dood gesmeten. Hopman Maerten Pruys is aldaer mede gebleven: dan Kapiteyn Michiel ende Verlaen met enige andere sijn't ontkomen. Die gene die uytter Stad tot hulpe van die van Sparendam getogen waren/ sijn al schermutzerende werderom binnen Haerlem gekomen.

Sieken, ofte Leprosen vanden vijand ingenomen.

Als nu Sparendam ingenomen was/ heeft Don Frederico den elfden den Kapiteyn Don Diego de Corvajal met 500. Spaensche Hargue-

Harquebusiers gesonden om het Leproos-huys inne te nemen/ ende 'tselve met garnisoen te besetten/ want hy achte 'tselve nodig te wesen omme die Stad te benauwen: waer tegen die van Haerlem uytgetogen sijn/ ende schutgevaert gehouden hebben/ maer en werde niet anders uytgerecht dan dat die Spanjaerden 'tselve innamen.

Daer na is Don Frederico self in persoon voor Haerlem gekomen/ ende heeft sich op het Huys te Kleef onthouden/ by sich hebbende den Grave van Boszu, Gouverneur van de Provincie van Holland. Hy hadde voor eerst by hem een en veertig vendelen Spaensche voetknechten/ twee en twintig vendelen Waelen/ daer Kolonels af waren de Heren van Noircarmes, Capres, ende Liques, sesthien vendelen Hoogduytschen/ daer over dat commandeerde de Grave van Oversteyn, ende enige onder 'tgebied van de Baron Despergu, twee compaignien Harquebusiers Spanjaerden te paerde/ ende twee compaignien lanciers van Don Ioan de Pacheco, ende Don Antonio de Toledo, ende noch ontrent twee ofte drie honderd andere ruyters. Krijgsmagt van Don Frederico voor Haerlem.

Als de selve nu rondom de Stad waren gelogeerd naer sijn sinne/ so heeft Don Frederico de Stad doen opeyschen, maer sy luyden (suspect hebbende het Spaensche gelove) hebben prijselijker geacht/ voor de bescherminge van haer Stad/ lijf/ leven/ vrouwen/ ende kinderen/ het alderuyterste te verwachten/ ja de dood te verdragen/ dan haer op te geven in handen van de wreede vijanden. Haerlem vvord op geeyscht. Also en hebben sy haer niet begeren op te geven: maer hebben met eendragtiger stemmen besloten de Stad na haer beste vermogen van alle perijkelen te defenderen/ ende vijanden met magt ende strijd van haere mueren te weren: 'twelk by Don Frederico verstaen sijnde/ so is hy met sijn volk nader gekomen/ om hem rondom te beschanzen, 'twelk sy/ mits het mistig weder was/ seer bequamelijken konden uytrechten/ niet jegenstaende de naerstigheyd van die van Haerlem daer jegens: daeromme hebben die van Haerlem/ merkende dat het haer nu wilde gelden/ alle naerstigheyd gedaen om haer van binnen te sterken/ ende voorsien. Maer geeft sich niet over. De Spaenschen beschanzen sich voor Haerlem.

De Grave vander Mark is op den 12. Decembris/ naer dat de Spanjaerden Sparendam veroverd hadden/ des naernoens uyt Leyden getogen met een deel krijgsvolk om in Haerlem te trecken/ ende om het Bosch inne te nemen/ eer die vijand het voordeel daer van inne nam: maer hy quam te laet/ want het krijgsvolk van Don Frederico daer van geadverteerd sijnde hadden het voordeel al inne/ ende quamen boven dien den Grave onversiens opten dertienden bespringen met ontrent ses honderd paerden/ ende drie duysend voetvolkx/ met sulke snelheyd dat de Grave qualijken tijd hadde sijn volk in ordre te stellen/ sulkx dat de Grave vander Mark vvijken most met verlies ende schade van de sijnen, want daer wel vijf honderd of ses honderd dood bleven, die meer in't vluchten dan vechten verslagen werden/ de reste werden wederom by den anderen vergaderd/ doch maekte 'tselve een groote verslagentheyd Nederlage vanden Grave van der Mark.

heyd

heyd. De vyanden kregen hier enige vaendelen/ ende ook geschut. Pieter Bor.

De Vijandē makēhunne quartieren, eñ stellen hun geschut op de Stad.

Den 13. deser maend heeft de vyand syn volk inde schanzen gebragt/ ende syn quartier gemaekt hebbende alles na syn gevalle/ heeft op den 17. Decembris syn geschut op de Stad gesteld om die te beschieten. Op den selven dag hebben die van de vyands syde aen allen plaetzen veel spytige woorden gesongen/ als:

Christus is opgestanden,
Te Haerlem is eenen buyt voor handen,
Dus willen wy alle gader vrolijk sijn,
Morgen sal de Stad ons en gen sijn,
Kyrie eleyson.

Ende diergelyke meer. Ellert de Veer.

Ik en hebbe niet voorgenomen in't lange te beschryven wat yder dag gedurende de Belegeringe den tyd van seven maenden ende twee dagen is voorgevallen/ waer van verscheyde Journaelen ofte Dagregisters in openbaeren druck uytgaen/ gelyk ik ook een overvloedig ende bescheyden geschreven exemplaer van Kornelis Bartholomeeszen by my hebbe/ die selfs een belegerd ogen-getuyge van dit beleg geweest is: maer van alles uyt alle Historien het voornaemste slechts in't korte by een te stellen/ ende onsen burgeren mede te delen.

Haerlem vvord beschoten.

Wanneer dan Don Frederico syne loop-graven/ schanzen/ ende sterkten voor de Stad hadde volbragt/ ende daer op 4. stucken grof-geschut doen planten/ schietende 38. ende 40 pond yfers/ so heeft hy den 18, 19. ende 20. van December seer vrezelyk de Kruyspoorte/ ende haere borstweringe/ ende het Blockhuys doen beschieten tot 1514. schoten toe/losende t'elke reyse die 14. stuckē te gelyk/ so dat hy de binne-poorte meestendeel onder de voet kreeg; heeft ook van gelyken de St. Jans poorte so getroffen/ ende geraseerd/ datmen de gevangenen van daer op't Stadhuys gebragt heeft: daertegens en hebben die vande Stad niet stille geseten/ maer met ongelofelyken arbeyd/ ende mannelyken moed/ mannen/ ende vrouwen/ grote/ ende kleyne/ jong/ ende oud/ ende wiese waren (gelyk ook voords altyd gedurende de belegeringe) dapper gearbeyd om de gemaekte breszе/ eñ de beschadigde afgeworpene mueren met wolsacken/ hout/ aerde/ steenen/ ende watze krygen konden/ te vermaken/ ende te sterken. Ende

Ende tvvemael bestormd.

Ende mannelijk beschermd.

also die van buyten den 20. namiddags van't Sieken met vliegende vaendelen quamen aentrecken/ende met eene groote magt van Spanjaerden ende Waelen op de Stad geweldig aen-dringen/ende stormen/ wel anderhalf ure lang/ den storm ten tweedemael hervattende: ende gestadig met versch volk de aenvallen seer heftig vernieuwende. so hebben die van binnen/burgerē eñ zoldaeten met sulken leeuwē-moed

ende

ende overgroote vromicheyd/ hunnen vijanden onder de ogen gesien/ ende sich so mannelijk verweerd/ dat sy dese stormers telke reyse van heure mueren afdreven/ en eyndelijk gelijk inde vlugt sloegen/ so datze met schade ende schande in hunne schanzen mosten wijken/ latende de graften ende zingelen van de Stad met hunne doden ende gequetsten besaeyd/ ende vervuld/ ende menigte van roers/spietzen/hellebaerden/ helmetten/ rappieren/ ende ander geweer/ den onsen tot eenen roof/ ende triumphe. In desen storm en sijn niet alleen een groote menigte van zoldaeten/ maer ook veel bevel-hebbers/ ende groote meesters dood gebleven/ ende veele gequetst/ ende gewond/ waer over groote rouwe gemaekt werde in 'svyands leger: ook sijn boven de ontallijke doden over de 300 gequetsten na Amsterdam gesonden: daer die van binnen ten hoogsten maer twaelf doden hadden/ doch meer gewonden/ het welke hun de moed grotelijkx dede waszen/ Gode dankende voor dese overwinninge. De Kapiteyn Steenbach heeft sich met de sijnen seer mannelijk gequeten. Ende dit word in desen storm hem ter eren nagesepd/ dat/ wanneer een Spaensch vaendrager op onse wallen was gekomen/ roepende victoria, victoria, hy Steenbach hem het vaendel moedig uyt de hand heeft gegrepen/ met dese woorden op sijn Overlanders: dat salftu liegen: ende hem met sijn eygen vaendel doorstekende/ voorders seyde: wat maekstu in mijn logement, du Karel, du en bist hier nicht bescheyden, maer ik ben hier bescheyden. Wanneer ook hy Steenbach in desen storm door de hand was geschoten/liet daerom niet af de zoldaeten ende burgeren/die by hem waren/ een herte aen te spreken/ seggende: hebt goeden moed/ al ben ik door de hand geschoten/ so lang mijn herte niet doorschoten en is/ so en sal ik u niet begeven.

De Spaenschen dus voor de eerstemael gewellekomt/ ende begroet sijnde/ en hadden voor eerst geenen moed om meer te stormen/ maer lagen slechts so wat te graven na't Bolwerk vande Kruyspoorte. Het schieten vervolgde wel daeglijkx; maer daer en volgden geene stormen op: so dat die van binnen tijd ende gelegenheyd hadden hunne wallen ondertusschen te beter te versien/ daer sy dapper ende gestadig nacht ende dag mede besig waren. Den 15. van Januarius maekte de vijand wel wederom eenen alarm/maer daer en werde niet sonderlings uytgerecht/ dan dat de onsen eenen vaendrager het vaendel uyt de hand namen/ ende inde Stad brachten. De Vijand graeft na de Stad.

Maer eyndelijk hebben de vijanden den laetsten der gemelde maend des nachts eene nieuwe proeve gedaen met grooter behendigheyd: want sy over het ijs inde half afgeschote St. Jans poorte/ende elders op de wallen al heel sterk stillekens gekomen waren/al-eer onse schildwachten hen vernamen/ de Stad met twintig vaendelen Spanjaerden/ Duytschen/ ende Waelen/ met witte hemden over hun harnasch bestokende/ ende bestormende/ so dat de Stad noyt in meerder gevaer Derde Storm op de Stad vromelijk afgeslagen.

en was

en was van overrompeld te worden: maer de schildwachten/ den onraed eyndelijk vernemende/ maekten alarm/ ende vielen/ in alles over de zestig mannen niet sterk sijnde/ so moedig ende vierig tot hunne vijanden in/ dat syse voor eerst steupteden/ datze hunne victorie niet en konden vervolgen: ondertusschen liepen burgeren ende zoldaeten op den alarm na de wallen/ ende bejegenden daer hunnen vijanden so mannelijk/ dat syse upt hun voordeel dreven/ ende aen't wijken kregen/ insonderheyd aen de Kruys-poorte/ daer sy het Bolwerk vande Stad alrede hadden ingenomen/ het welke die van binnen tot eene mijne ondergraben hadden/ de welke sy in dese gelegenheyd seer geluckelijk met buspoeder opbliesen/ dat hunne vijanden geheel/ ende aen stucken/ armen/ beenen/ ende hoofden met grooter menigte seer schrickelijk inde locht vlogen: ende daer mede rackte de storm te niet/ ende de vijanden te samen aen't lopen. Ten is niet te seggen/ wat een tegen-weer de zoldaeten ende burgers deden/ eñ hoe onvertzaegd datze zich hielden: ja de vrouwen en waren ook niet stille/ maer deden met steenen ende peck-repen al wat sy vermogten. Onder andere kloeke vrouwen was daer eene weduwe/ Kennau Symons genaemd/ oud ontrent 46. jaeren/ die de andere in allen nood aenvoerde/ ende veele mannelijke daeden boven vrouwen aerd op den vijand bedreef/ als een man met geweer sich behelpende in vrouwen-klederen. In desen storm bleven wederom veele hoofden ende edelen van alle natien van den vijand dood/ met meer dan 300 van de beste zoldaeten/ behalven de menigte der gequetsten/ daer die van binnen boven tien mannen niet en misten/ daer onder Hopman Lambrecht van Wiertenburg/ in den storm geschoten/ ende korts daer na vande wonde gestorven.

Vroomheyd der Vrouvven. Kennau Symons.

Beraedslaginge der Spanjaerdẽ na dese Nederlage.

Na dese nederlage der vijanden/ waren veele groote onder hen van meninge/ datmen 't leger behoorde op te breken/ ende den tijd ende het volk niet onnuttelijk te slijten/ siende de Stad met sulke dappere mannen van oorloge so wel versien/ ende die so moedig ende volstandig bleven hunne Stad te beschermen/ ende hunne ere te betrachten/ veel anders als sy sich hadden ingebeeld/ ten hoogsten verwonderd over den grooten tegenstand die sy alhier vonden/ dien sy niet gewoon en waren: ende sulkx gevoelden sy te meer/ also sy niet wel en konden beletten dat de Stad daeglijkx toevoer gedaen werde van alle noodzakelijkheden van mondkost/ ende van oorloge: daer by ook mede de ongelegenheyd van den strengen kouden winter quam/ so dat de zoldaeten sich seer kommerlijk ende beswaerlijk in't veld konden houden/ sonder van ongemack te vergaen. Maer Don Frederico stelde sich met magt hier tegens/ als die sulken last van sijnen vader niet en hadde/ lichtelijk verstaende dat sulkx tot kleyne ere van hem ende den Spaenschen naem soude gedijen/ ende ook de afgewekene steden den moed maer te meer soude doen wassen/ ende te stouter maken. So schreef ook de Hertog van Alba door Don Bernardino de Mendoza aen

sijnen

synen sone Frederico/ dat hy de Stad niet verlaten en soude voor ende al eer dat hyse vermeesterd ende verovered hadde/ of dat hy hem voor synen sone niet kennen nochte houden en soude: also syne ere ende aensien ende de gansche Spaensche sake ende voornemen daer aen ten hoogsten was gelegen: ende so hy Frederico voor de Stad quam te sneuvelen/ ende te blyven/ dat hy dan selfs in persone soude komen/ ende de belegeringe achtervolgen/ ende voltrecken/ tot dat hy de Stad eyndelyken soude dwingen: belovende dat hy op't spoedigste nieuwe hulpe ende verversinge van volk soude senden. Derhalven werde van den ganschen krygsraed eendragtelyk besloten de belegeringe te volduren/ ende alle armoede/ ongemack/ ende moeyte gewillig ende geduldig uyt te staen/ ende te verdragen/ op hope van ere/ ende goede vergeldinge/ als sy de Stad souden hebben bekomen. Waer op Don Frederico dit voornemen/ ende den staet der oorloge voor de Stad van Haerlem/ synen vader voords heeft bekend gemaekt: de welke Don Bernardino flukx na Spanjen heeft gesonden/ om den Koning alle de gelegenheyd der saken te boodschappen/ die na ses weken spoedig weder-keerde/ met eene groote somme penningen/ ende toeseggingen van 25. vaendelen Spanjaerden/ die de Groot-Commandeur van Castilien/ doe ter tyd Gouverneur van Milanen/ uyt last van den Koning/ tot hulpe van den Hertog/ met den eersten in Nederland soude afvaerdigen.

Ondertusschen dachte het Don Frederico best te wesen/ den voet ende wyse der belegeringe te veranderen/ t'enemael buyten alle hope synde de Stad met stormen ende met geweld te overvallen: maer nam voor de selve door beleg/ ende benouwinge/ door honger/ ende gebreck te dwingen. So heeft hy dan zedert daer toe alle syne raedslagen ende aenslagen in't werk geleyd/ ende met-namen getracht hun het Meyr afhandig te maken: waer na dan de Stad van selfs hem in handen moste vallen. De Spaensche trachte Haerlem uyt te hongeren.

Niettemin liet Don Frederico de Stad daeglykx noch al beschieten/ ende bestoken/ of hy di van binnen hier ofte daer door de gemaekte breszen enig voordeel hadde konnen afsien. Beschieten ende bestoken niettemin de Stad dagelijkx.

Doch het bestoken ende bestormen der vyanden heeft voords tot den eynde toe gansch weynig te beduyden gehad. Op den 11. April syn enige weynige met twee vaendelen aen't Blockhuys opgelopen/ roepende victoria, victoria, val aen, val aen, de Stad is ons, meynende dat niemand daer ontrent op de wallen en was: maer de schild-wachten op hunne hoede wesende/ hebben hun dien onbedachten roep ende roem wel haest benomen/ ende sulke stoute ende dwaese vermetelheyd met den dood van beyde de vaendragers ende meer andere betaeld/ ende uytgedreven: souden ook de vaendelen gekregen hebben/ ten ware dat eene groote menigte uyt de schanzen hun waren te hulpe gekomen. Den 19. Mey quamen wederom wel enige op de wallen Andere stormen ẽ aenvallen van den vijand.

vande Stad/ maer deden anders niets dan dat sy drie mannen schoten/ ende eene jongedochter/ de welke aerde droegen. So brachten sy der den 21. Mey ook negen om den hals/ sonder iets anders op de Stad voor te nemen/ ofte iets groots te verrichten. Sy hebben ook wel dickwils ja daeglijkx alarm gemaekt/ bywijlen mede gereed gestaen om te stormen: maer siende de goede wacht/ ende het kloek tegenweer van de onsen/ hebben hun voornemen flukx veranderd/ ende sijn sonder iets ter wereld te doen na hunne schanzen met schande geweken/ ende afgedropen.

Insonderheyd schenen sy't den 2. ende 3. Julius hoog op te nemen/ ende het uyterste te sullen wagen/ om de Stad met geweld te vermeesteren: want den tweden hebben sy al't geschut uyt alle hunne schanzen voor de Stad gebragt/ ende daer mede des anderen daegs 's morgens ten vier uren op den Pijntoren/ Ravensteyn/ Sint Jans ende Kruyzpoorte seer vrezelijk beginnen te schieten/ tot duysend ende acht schoten toe/ meer als opt te voren/ daer de Stad nu al begon te parlementeren/ ende van overgeven met verdrag te spreken/ ende hebben den Toren van Ravensteyn/ met een groot stuck muers daer ontrent/ voor tien uren/ ende den Toren aen St. Katharijnen Brugge/ korts na den middag ter neder geworpen/ ende veele huysen doorschoten/ ende bedorven: maer sose nu al gereed stonden om te stormen/ ende de Stads klocke vast alarm sloeg/ so en sijnse niet aengevallen. Ende alsze des nachts daer aen twee vlotten inde Stads vesten bragten/ om daer op bequaemer te stormen/ ende die van binnen twintig mannen vernielden/ so en isser wederom niets opgevolgd.

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

De bergen sijn bevrucht, de bergen willen baren,
Een nietig dier, een muys, komt uyt de rete varen:
Men neemt wat wonders voor, daer alleman op siet,
En dan so ist maer wind, en een vergulde niet.

Gedurig schieten vande Spaensche: waer door die van de Stad het oude Blokhuys verlaten, ende de Kruyzpoorte versterken.

Maer door het veelvuldig schieten heeft de vijand de Stad ende haere wallen dickwils grotelijkx beschadigd/ ende eyndelijk die van binnen gedwongen het Oude Block-huys buyten de Kruyzpoorte den 17. Jan. te verlaten/ het welke sy het Moordhol noemden/ om dat so veele menschen daer op door 't grof geschut vanden vijand vermoord werdē/ waer na sy voords des anderē daegs begonnē hebbē de Kruyzpoorte met alle man ende magt/ met aerde/ tacken/ wolsacken/ paerdemis/ ende diergelijke stoffe so te versterken/ dat sy onwinlijk scheen te wesen/ de balken roosters-gewijse in malkanderen gevlochten/ het welke seer vreemd om sien was.

Wanneer

Wanneer ook de St. Ians poorte door't Canon meest ter neder was geworpen/ so hebben die vande Stad den 6. Feb. het overblijfzel met geweld ingewonnen/ ende selfs afgesmeten/ ende geslecht, uyt vreese dat het anderzins door 'tgeschut van den vijand ingestort de graften van de Stad soude mogen komen te vullen/ ende den vijand de brugge leggen om inde Stad te komen. Ende deSt. Ianspoorte self afwerpen.

Ende zedert lagen die van buyten ende binnen malkanderen so na op de neuse/ dat de een den anderen met sijn geweer bereykte/ ende dat dickwils afhandig maekte. Waerom die vande Stad vreesende/ dat de vijand de oude wal mogte doen springen/ waer van hy van langer hand ende al met der tijd sich meester gemaekt hadde: so hebben sy den 16. Feb. eene nieuwe VVal ontrent twee vademen breed/ende hondert treden lang/ half-maens-gewijse afgesteken/ de huysen in de Kruyzstraete afbrekende/ die met beyde eynden inde oude wal uyt liep/ ende aende Westsijde tot den Craeyenhorster graft uytstack/ende aende Oostsyde ontrent halfwegen de St. Jans poorte/ met een sterk bolwerk op beyde punten wel versien: het welke van alleman/ burgeren/ ende zoldaeten/ heren/ ende onderdaenen/ groote/ende kleyne/ jonge/ ende oude/ rijke/ ende arme/ met onuytsprekelijken vlijt ende lust in seer korten tijd voltrocken werde. Die van Haerlem makẽ eene halveMaen binnen de Kruyz-poort.

Ook hebben sy den 18. Jun. wederom eene nieuwe VVal met besten/ van St. Margrieten af tot de St. Jans poorte toe/ begonnen/ ende met gelijke eendragtigheyd ende dapperheyd geluckelijk volbragt. Ende vvederõ eene nieuvve VVal daer na.

Nadien ook de vijanden nu ende dan de wallen op liepen/ ende sommige/ ofte arbeyders/ ofte wachten/ quetsten/ ofte doden: so hebben die vande Stad den 8. Jun. twee Klockjes met koorden langs de walle henen geschoren/ op dat de schildwachten/ op den Pijntoren/ ende het Blockhuys van de St. Jans Poorte staende/ onraed vernemende/ die tot waerschouwinge der wachten kleypten/ ofte schelden. Schellekẽs opde Stads vvallen tot waerschouvvinge eñ hoede der vvachten.

Als nu die van binnen het Ravelijn ofte Blockhuys van de Kruyzpoorte verlaten hadden: so heeft Don Frederico/ om de Stad noch meer te quellen/ende te beschadigen/al voorts den 9. Feb. eene groote hoogte van aerde/met balken doorvlochten/ plats-gewijse/ eene Katte genoemd/ doen opwerpen/ ende twee stucken geschuts daer op planten/ waermede de vijanden die van binnen groote schade deden. De Spaenschen maken eene Katte op't verlaten Blockhuys waer op sy twee stucken plantẽ.

Ondertusschen hadden die van binnen ook wat Geschut ingekregen/ als den 18. Feb. van Leydẽ twee metaele stucken, schietende drie pond ysers/ ofte daer ontrent. Den 19. tien ysere gotelingen, so groot/als kleyn. Den 25. Feb. van Dordrecht twee stucken geschuts/ het eene 44. ende het andere 15 pond schietende. Geschut vandeStad.

Welke stucken sy den 3. Maert hebben toegemaekt/ ende op de wallen gebragt/ om tegens den vijand te gebruyken: waer mede sy hem geenen kleynen afbreuk en deden. Hier by quamen na de vijf

dobbele bassen, ende twee metaele stucken, die sy den 25. Maert den vyand in het Bosch afnamen.

Maekt des vijands geschut op de Katte schadeloos.

Wanneer nu de Spaenschen met hunne twee gemelde stucken van de Katte daeglijkx van na by op de Stad speelden/ ende daer mede veel quaeds deden: so hebben die van binnen hun geschut den 7. Maert seer geluckelijk daer tegens gebruykt/ ende de stucken van den vyand vande Katte afgeschoten/ende onbruykbaer gemaekt: waer in Ir Jan Kuningam/ Luytenant vande Schotten/ sich dapper heeft gequeten/ so dat de ere daer van hem werde toegeschreven.

Storm-huyſken van den vijand eerst door des Stads geschut, ende na door Gods wind neder-gevvorpen.

De vyand hadde ook den 3. Junius een Storm-huyſken, aen vier masten vast gemaekt/ op het oude Blockhuys opgericht/ achter vierkant/ ende boven open/ met gaten daer in/ om daer door de strykweringe van die van binnen te beschieten; waer tegens die vande Stad hun geschut ook wel te pasze quam: want als het nu om hoog was opgehijsd/ ende de vyanden daer uyt nu twemael hadden los gebrand/ so werden de touwen uyt der Stad door 'tgeschut afgeschoten/ so dat het met de vyanden van boven neder storte/ die door het vrezelijk laeg nedervallen seer luyde ende verbaerlijk kreten. Ende als het de vyand daer by noch niet en liet blijven/maer den 16. Junius het selve op een mast met vijsels veel vaster hadde te samen geschroefd: so hebben die vande Stad den 25. dito met eene kartouwe drie ofte viermael dwers daer door geschoten; ende werde voords den 3. Julius door eenen storm uyt den Westen neergeworpen.

Schoten met Canon ofte Grof-geschut op de Stad van Haerlem, in het Beleg vande Spaenschen.

December. 1572.

Dagen.	Schoten.
18.	680.
19.	675.
20.	159.
	1514.

Ianuarius. 1573.

Dagen.	Schoten.
8.	24.
9.	133.
10.	14.
11.	681.
12.	150.
13.	283.
14.	97.
15.	31.
16.	35.
17.	60.
18.	7.
19.	3.
20.	182.
21.	18.
22.	65.
23.	35.
24.	322.
25.	48.
26.	310.
27.	360.
28.	285.
29.	228.
30.	321.
31.	168.
	3860.

Februarius.

Dagen.	Schoten.
1.	10.
2.	17.
3.	57.
4.	81.
5.	41.
6.	38.

Dagen.

Dagen.	Schoten.
7.	36
8.	39.
9.	38.
10.	4.
11.	19.
12.	114.
13.	63.
14.	23.
15.	22
16.	20.
17.	17.
18.	86.
10.	19.
29.	38.
21.	26.
22.	69.
23.	45.
24.	34.
25.	41.
26.	2.
27.	3.
28.	1.
	1003.

Maert.

Dagen.	Schoten.
2.	76.
3.	8.
4.	2.
5.	13.
6.	20.
7.	199.
8.	55
9.	153.
10.	33.
11.	19.
12.	27.
13.	16.
14.	19.
15.	18.
26.	48.
17.	60.
18.	111.

Dagen.	Schoten.
19.	46.
20.	26.
21.	28.
22.	33
23.	12.
24.	35.
25.	47.
26.	6.
27.	3.
29.	4
31.	19.
	1136.

April.

Dagen.	Schoten.
1.	14.
2.	6.
3.	4.
5.	3.
6.	19.
7.	5.
8.	9.
9.	51.
10.	13.
11.	45.
12.	4.
14.	2.
15.	28.
16.	3.
17.	4.
18.	3.
20;	14.
21.	1.
22.	6.
25.	5.
26.	2.
27.	18.
28.	38.
30.	20.
	317.

Meij.

Dagen.	Schoten.
1.	10.
2.	7.
3.	21.
5.	3.
6.	13.
7.	22.
8.	14.
9.	8.
10.	22.
11.	22.
12.	21.
13.	32.
14.	2.
15.	16.
16.	44.
17.	3.
18.	32.
19.	42.
20.	73.
21.	16.
22.	21.
23.	30.
24.	51.
25.	16.
26.	9.
27.	20.
28.	29.
29.	10.
30.	59.
31.	14.
	682.

Iunius.

Dagen.	Schoten.
1.	10.
2.	15.
3.	21.
4.	6.
5.	15.
6.	26.
7.	47.

Dagen.	Schoten.	Dagen.	Schoten
8.	29.	20.	6.
9.	11.	21.	10.
10.	14.	22.	3.
11.	9.	23.	6.
12.	3.	24.	24.
13.	29.	25.	33.
14.	5.	26.	3.
15.	32.	27.	9.
16.	6.	28.	12.
17.	8.	29.	2.
18.	12.		
19.	8.		414.

Iulius.

Dagen.	Schoten.
1.	2.
2.	100.
3.	1008.
4.	358.
5.	8.
	1476.

Somme van alle de Schoten, gedurende de Belegeringe. 10402.

Brand met Vuerballen inde Stad geschoten.

Den 22. Meij. hebben die van buyten Vuerballen inde Stad geschoten/ waer van brand ontstond inde Koningstraet/ op den hoeck van de Stoof-stege/ na het Sand toe: maer werde terstond uytgeblust.

Gedenkwaerdige Schoten inde Stad.

Gedenkwaerdige schoten.

18. Decemb. werde den knecht van Borgemeester Jonker Jan van Vliet aende sijde van sijnen Here het hoofd afgeschoten/ ende werde terstond in het Bolwerk gedolven.

Ook werde op dien selven dag eene jonge dochter de dienstmaegd van Frans Janszen/ komen inden Spiegel inde Bagijnestraet/ aende wallen aerde dragende/ haere klederen achter van haer middel nederwaerts op haer bloote lijf sonder haer te quetzen afgeschoten/ die de Burgemeester van Vliet met sijnen mantel bedeckte/ ende so na huys versond.

Ten huyse van Willem Lakeman inde Bartel-joris-straet werde mede op dien tijd een schoorsteen afgeschoten/ den kogel met meest alle de steenen/ ende het vleesch ende speck inden schoorsteen hangende/ op den haert nedervallende/ alwaer drie ofte vier kinderen by 't vuer saten/ sonder dat iemand van hun in't minste beschadigd werde.

11. Jan. werde eenen man op't Sand gaende sijn been afgeschoten/ waer van hy korts daer na sterf.

13. Jan. werde eene jongedochter aen het Bolwerk haer doekhuyf met eene hayr-tuyte door een musket-kogel weg-genomen sonder haer te verseren.

Op den selven dag werden twee luyden aen tafel sittende dood geschoten.

27. Jan. quam eene schote op't Sand in't Hartshoofd door de keuken/ ende nam eene dienstmaegd het hoofd van 'tlichaem so sy de hoenderen van den spete afdede.

10. April

10. April. werde eene vrouwe Kornelisjen Koltermans/ tot haer susters/ op den hoek vande Oost-elleboge van de Krost/ recht tegen over de Kerke van het Weeshuys/vande solder de trappen afkomende/ met eenen grooten yseren kogel tusschen haere beenen deurgeschoten/ de klederen aen stucken/ sonder haer te raken/ welke kloot ende rock van haeren sone Jakob de Graef tot eene gedachtenisze sulker geschiedenisze tegenwoordig noch bewaerd worden.

Ook werde ontrent dien tyd een Canons-kogel geschoten inde soetemelkenwitte broods steeg inde ysere tralie van het huys van den Here van Schoten/ de welke van daer voords inde sale vloog/ ende speelde rondom boven op het bedde/ alwaer Joffrou Magdalena van Schoten lag/sonder haer te beschadigen/ ende vande bedstede afvallende/ synen loop gebroken synde/smoorde inde selve kamer: welke kogel veele jaeren inde gemelde tralie aen eenen yseren keten ter geheugenisze heeft gehangen/ ende word ook noch ten selven eynde van haeren sone Jonker Willem Vader bewaerd.

Haere suster Joffrou Maria van Schoten werden in haere stoepe voor't selve huys beyde beenen afgeschoten/ datze voords besterf.

28. April. werde Jonker Gerrit van Schagen/vande wacht komende/ op S. Katharynen brugge/ het hoofd afgeschoten.

Ook werden eenen man/ Kornelis Jakobszen/ beyde syne beenen/ op de Lange Brugge/ op eenen tyd na huys gaende/ weg-genomen.

8. Mey. werde viermael door den Toren van de Groote Kerke geschoten/ aende Noord-West-syde/ door het uerwerk/ ontrent het getal van elven/ sonder schade ofte verseringe van iemand.

Aensienlijke Personen door 't Canon omgebragt.

Aensienlijke Personē door 't grof geschut gedood.

28. Decemb.	Pieter Ianszen Raed, Fabryk vande Stad.
27. Jan.	Pieter Vlasman, een der seven Kapiteynen van de Burgerye.
27. Maert.	Dirk Brazeman, Luytenant van Kapiteyn Lancelot van Bredenrode.
28. April.	Heyndrick Ian Mathijszen, Stads-Kapiteyn: ende Ionker Gerrit van Schagen.
10. Jun.	Pieter Ianszen, Stads-Fabryk.

Graf-schrift van Pieter Janszen Raed, aen eenen der Pylaeren van den Toren in de Groote Kerke,

Den XXIX. Decembris werde Pieter Janszen Raedt hier begraven.

QVā ferVs InnoCVos IVgVLarat LVCe pVeLLos
ReX, heV fataLIs LVXIt & Ipsa MIhI!

De dag

De dag VVaer In VVeL-eer de kInd'ren sIIn gestorVen,
DIe door Herodes VoLk so sChendIg sIIn VerdorVen,
DIe heeft MII ook aLhIer op onse Vest en WaL
Het LeVen gansCh beroofd door eenen IIs'ren baL.

Dit Graf-schrift staet daer boven: ik achte van sijne Huysvrouwe.
Anno XVc. LXIX.
Den xxix. Julij is hier begraven Ermgaerdt Coenraedts dochter.

INGENIO COMIS, DEMISSA, ET PACIFICATRIX,
HEI NIMIVM CRVDO RAPTA PVERPERIO!

Een VroVVVe, Vroed Van aerd, nIet trotzIg VangeVoeLen,
LIefhebster Vande Vre, en haetster Van het VVoeLen,
VantVVIst, Van ongeMaCk; Is (Laes!) In kIndes nood
Van't LeVen VVeg gesCheVrd door een onrIIpe dood.

Middelertijd deden die van binnen daeglijkx anders niet dan op hunne vijanden met eene ongeloofelyke manhaftigheyd ende couragie uytvallen/ op dat syse met schermutzeren moede maekten/ ende krenkten/ ende alle afbreuk deden waer sy konden: onder welke schermutzingen sy dickwils terwijlen hunne victualie ende nooddruft/ ofte boden ende posten van buyten inkregen/ ofte na den Prinze tot hunne beschermnge uytgeleyd deden.

Onder veele andere uytvallen is een van den 25. Maert verre de voornaemste/ ende overwaerdig datze hier ter eren gedacht werde: also men van diergelijken ofte niet ofte weynig leest. Dit is dan aldus in't werk gegaen. Eerstelijk sijn des morgens ontrent 7. uren/ 200. Waelen de Sijlpoorte uytgetrocken om met den vijand te schermutzeren inden Hout/ den welken sy flukx uyt hunne eerste schanze drevẽ: maer niet sterk genoeg sijnde quamen met verlies van twee mannen wederom in de Stad. De Heren Burgemeesteren met den ganschen krijgsraed uyt gemelde zoldaeten de gelegenheyd van dat quartier vernemende/ hebben met gemeyn goed-vinden besloten datmen dat quartier na middag met 9. ofte 10. vaendelen soude pogen op te slaen/ ende stormender-hand in te nemen/ het welke ook ontrent vier uren op dese maniere geluckelijk is te weeg gebragt. Daer werden ses vaendelen meest al Bourgoensche met sommige burgeren de Leydsche Waterpoorte uytgeset/ waer by ook een Jagt was/ ende andere schuyten van oorloge/ ook trocken 200. Franzoysen ende Waelen ter Sijlpoorte uyt/ om de schermutzinge aen te vangen/ ondertusschen

quamen

quamen die andere mede in't garen/ ende vielen op verschepde plaetzen te gelijk onvertzaegd aen. De Duytschen losten hun grof geschut op die vande Stad/ maer met gering voordeel/ ende verliepen daer op flukx ende verlieten alle hunne schanzen seer schandelijk/ maer werden van de onsen snellijk vervolgd/ ende achterhaeld/ ende met honderden omgebracht/ so lange tot dat sy over gene sijde vande Noord-wyker-Hout-Vaert onder het geschut vande Spaenschen aen Duyn gevlugt waren. Die vande Stad staken over de 300. tenten aen brand/ ende plonderden dat gansche Duytsche quartier uyt/ met sich nemende vijf dobbele bassen/ twee metaele stucken/ veele koeyen/ ende kalveren/ met ontrent dertig paerden/ ende veel buspoeder/ met negen vaendelen/ de welke sy des anderen daegs in teyken van triumphe/ ende in spijt van hunne vijanden/ op hunne wallen lustig lieten afwaeijen/ ende voords eenen gansch swaeren roof van klederen/ mantels/ fluwele bonnetten/ silvere schalen/ goude ringen/ ende ontallijke rustingen/ storm-hoeden/ roers/ rappieren/ ende diergelijken huysraed. Daer bleven van den vijand ontrent acht honderd mannen/ boven de gequetsten/ ende maer acht van die van binnen/ waer onder een burger was/ ende een vermaerd Walsch Kapiteyn/ Verdeyn genaemd/ die in't bouwen van de sterkten de Stad seer goede diensten gedaen hadde/ ende in desen tocht sijn volk dapper aengevoerd: waerom hy vande Stad seer beklaegd werde. Don Frederico heeft na dese nederlage dat quartier der Duytschen met enige Spaenschen versterkt.

Gedenkwaerdige Vytval vã die van Haerlem op het Bosch den 25. Maert 1573.

Ik en kan niet nalaten/ noch enige andere diergelijke Vytvallen, ende vroome feyten van wapenen, van onse vroome burgeren/ ende zoldaeten/ gedurende dese onse strenge belegeringe/ met sommige andere merkelijke geschiedenissen naer waerheyd der sake tot lof van onse Stad te verhalen.

Andere Vytvallen ende vroome feyten van vvapenen van die van Haerlẽ ẽn andere merkelijke geschiedenissen.

Den 17. Jan. sijn enige van des Stads zoldaeten de Schalkwijker poorte uytgelopen/ ende op Rustenburg seer mannelijk aengevallen/ alwaer de Duytschen sich beschanst hadden/ om gemelde sterkte te bemagtigen: ende hebben dan eerst de water-molen/ die de vijanden verlieten/ ingenomen/ ende daer na Rustenburg gelijkelijk gansch moedig aengegrepen/ ende stormender-hand ingenomen/ ende alles van den vijand dood geslagen wat niet ontlopen en konde/ ende de verooverde plaetze verbrand. Een Haerlemsch Vaendrager heeft eenen der vijanden het vaendel uyt de hand geruckt/ ende den Vaendrager doorsteken. Ende sijn dan alsomet gemeld vaendel/ drie trommelen/ ende veel ander geweer/ triumphelijk na de Stad wederom gekeerd.

Lopen Rustẽburg af.

Wanneer nu ook de vijanden in Schalkwijk begonnen te nestelen/ so sijn die vande Stad den 18. Jan. daer op aengevallen/ ende hebben de vijanden in de vlugt gedreven/ so dat veele van hun in't Sparen liepen/ ende verdronken.

Drijven dẽ vijand uyt Schalkvvijk.

Verbrandē het Huys ter VVeeuvven, ende Vijfhuysen

Den 19. Jan. geleyden enige Adriaen van Berkenrode/ Schepen vander Stad/ met sommige sleden na den Prinze/ alwaer sy van de vyanden uyt Schalkwijk/ Haerlemmerlie/ ende Vijfhuysen werden bejegend/ ende bestreden. Maer de onse hebben den vyand vrymoedig onder de ogen gesien/ hoewel sy op verre na so sterk van volk niet en waren/ ende hebbense strakx in de vlugt geslagen. Waer op sy hunne victorie vervolgende over de twee honderd der vyanden sloegen/ ende het Huys ter VVeuwen, ende Vijfhuysen, met noch eene molen aen brand staken, wederkerende met eenen heerlijken roof van twee trommelen/ ende veele harnaszen/ roers/ spietzen/ ende andere wapenen/ beneffens twee gevangens.

Vergeefsche Vytval.

Den 30. Jan. sijn die van de Stad wederom geweldig de Sijlpoorte uytgevallen/ om het geschut van den vyand aldaer te vermeesteren/ ofte ten minsten te vernagelen/ het welke hun datmael ten besten niet en geluckte/ also de vyanden in hunne schanzen gereed stonden om te stormen: dies de onse sonder iets uyt te richten wijken mosten met verlies van ses ofte seven mannen/ ende ontrent 40. gequetsten/ waer onder drie Kapiteynen ende een Vaendrager waren/ te weten Hopman Wiertenberg met eene spere in sijne borst gesteken/ Michiel in sijne hand gewond/ Couzijn in sijne knie/ ende sijn Vaendrager door den arm geschoten.

Steken Vijfhuysen wederom aen brand.

Den 4. Febr. sijn 40. ruyters de Schalkwijker poorte uytgereden met 4. sleden/ ende twee baszen op de selve/ met enige teer-hoepen/ ende hebben Vyfhuysen ten tweedemael afgebrand.

Ende de Haerlemmer Lie.

Den 10. Feb. hebben die van binnen de Haerlemmer-Lie bestookt/ ende afgebrand.

Brand te Sieken.

Den 24. Maert. is het Leprooshuys/ het Sieken genaemd/ ten dele door ongeval verbrand.

Vergeefsche Vytval.

Wanneer den 11. April 'sPrinzen schepen te Heemstede lagen/ ende die vande Stad daer uyt meynden/ datze volk landen ende opsetten wilden: so sijn sy met 140. zoldaeten uyt de Sijlpoorte/ ende 600. uyt de Waterpoorte/ ende noch 200. uyt de Schalkwijker poorte getogen/ om die van de schepen in den brand niet te laten. Maer also de schepen niet aen en quamen/ ende de vyanden op hun met aller magt geweldig aendrongen/ so mosten de onsen al schermutzende te rugge trecken/ alwaer twee Kapiteynen van hunne eyge Duytschen geschoten ende gequetst werden/ namelijk Steenbach in sijne lendenen/ ende Christoffel Vader in sijn been.

Schanze van Rustenburg by die van Haerlē overvallen ende ingenomen.

Den 19. April/ 'snachts/ is Kapiteyn Beaufort met sijne Schotten ende sommige Burgeren de Schalkwijker ende Sparenwouder poorte met witte hemden uytgevallen/ ende hebben de Schanze van Rustenburg manlijk afgelopen/ ende stormender-hand ingenomen/ vernielende veele van hunne vyanden/ ende met sich brengende vier gevangens/ ende vier vaendels: welke Schanze die van de Stad zedert

dert hebben ingehouden/ onder welker bescherminge de Koeijen van de Stad buyten de Sparenwouder ende Schalkwijker poorte uytgingen tot het eynde der belegeringe/ gelijk ook buyten de Zijlpoorte/ in spijt der vijanden/ wat sy ook daer tegens deden: want hoe seer sy op de selve daeglijkx loerden/ ende wat aenslagen sy daer tegens maektē/ so hebben sy opt gansch weynig uytgericht: ook bleven der meer vijanden om de beesten/ als sy wel beesten kregen. Koeijen van de Stad gaen uyt gedurende de Belegeringe.

Den laetsten April vielen die van binnen wederom met vijftig man uyt/ ende schermutzeerden met de Duytschen in het Bosch: doch daer en werde van den onsen niets bysonders uytgericht: maer in tegendeel so werde hun hoofd ende aenvoerder Margotin/ een vroom ende moedig Kapiteyn/ geschoten/ van welke wonde hy korts daer na in Stad is gestorven. Vergeefsche Vytval.

Den 23. Meij ontrent vier uren na den middag quamen de vijanden sterk uyt de Fuyk ende andere schanzen hard op Rustenburg aendringen/ in meninge die schanze te vermeesteren/ ende de koeijen der Stad weg te drijven/ ende nu alrede de loop-schanze ter zijden ingenomen hebbende tot hunnen grooten voordeel/ waren al aende brugge vande voornaemste schanze: maer die daer binnen waren hoewel seer weynig in't getal/ weerden sich dapper manneijjk/ ende ook insonderheyd Tseraerts met enige zoldaeten die hun te hulpe quamen. Daer bleef een groot meester der Spanjaerden/ met eenen gouden keten om den hals/ ontrent 300. goude kroonen waerdig/ met noch enige andere hoofden ende aenvoerders/ Kapiteynen/ ende Sergeanten: waer van sy vier hoofden op korte pieken/ inde ogen der Spanjaerden/ op de wallen van de schanze/ tot eene triumphe uytstaken. Sy souden den ganschen hoop meest al vernield hebben/ ten ware by ongeval de brand in hun buspoeder waer gekomen/ waer door Tseraerts met sommige anderen niet weynig verbrand ende verseerd werden. Spaensche Storm op Rustēburg afgeslagen.

Wanneer die van binnen den 25. Meij door eenen vliegenden post de wete kregen van seker merkelijk ontzet van poeder aen den oever van het Meyr/ so zijnse des nachts in een groot getal met een vreze lijk geschreij de Schalkwijker poorte na de schepen uytgevallen/ om de vijanden te verschricken: maer die met het poeder geladen quamen/ meynende dat sy vijanden waren/ schoten tegens de onse in/ ende worpen het kruyd in't water/ ende vloden van vreese/ waer van enige verdronken/ ende enige vande vijanden achterhaeld eñ geslagen werden. Ook werde Ripperda selfs door een musket-kogel gewond: Sy bragten noch drie gevangens binnen/ waer onder een Kapiteyn was. Daer werde middeler tijd dien ganschen nacht/ door dit vervaerlijk geroep/ rondom de Stad overal buyten ende binnen alarm gemaekt/ met een schrickelijk gekrijt van val aen/ moord/ sla dood/ ende diergelijke/ tot verschrickinge van veele menschen. Vergeefsche Vytval.

Uytvallen uyt de Stad.	Aenvallen op de Stad.
December. 20. 25. 31. tweemael.	20. tweemael.
Januarius. 1. tweemael. 14. 17. 18. 19. 20. 21. tweemael. 30.	15. 31.
Februarius. 1. 2. tweemael. 3. 4. tweemael.	
Maert. 9. 12. 22. 25. tweemael.	
April. 7. 9. tweemael 11. 19. 24. 28. 30.	11.
Mey. 7. 15. 16. 19. 23. 25.	19. 21.
Junius. 2. 9.	15.

Uytvallen uyt Eustenburg.	Aenvallen op Eustenburg.
April.	20. 25.
Mey. 17. tweemael: want eerst hebben sy de Loop-schanze van de Fuyk afgelopen. Ende daer na 's nachts daer aen de Schanze van Jan Pietamen bestookt/ twee Schildwachten doorsteken/ ende eenen doorschoten/ uyt beyde de plaetzen enigen buyt met sich nemende.	23.

Uytvallen der Vijanden op de Koeijen vande Stad.

Buyten de Sparenwouder ende Schalkwijker poorten,	Buyten de Sijl-poorte.
Mey. 6. 10. 23.	7. 13. 20. 24. 26.
Junius. 12.	12.

Gevangens aen weder sijde sonder genade om gebragt.

In dese gemelde stormen ende uytvallen werden nu en dan aen weder sijde sommigen gevangen, die al voords sonder genade gehangen, ofte anders gedood werden/ also der in die hitte der oorloge geen quartier en was: die wy dan ook dē leser alhier voor stellē/ om sommiger geschiedenissen wille/ die sich ontrent dese sake hebben toegedragen.

Omge-

Omgebragte binnen Stad.	Omgebragte buyten Stad.
December 21. is een zoldaet/ daegs te voren na den storm onder de doden levendig gevonden/ opgehangen. 27. werde een gevangen Wael opgeknoopt. Januarius. 8. hebben die van de Stad eenen Corporael/ dien sy den laetsten van December gevangen hadden/ over het Blockhuys aen eene sprict opgehangen. 16.	hebben de Spanjaerds een hoofd uyt hunne schanze over het Blockhuys geworpen/ alwaer sy in een briefken by schreven: Dit is het hoofd van Kapiteyn Philips Koning, die u met twee duysend ruyters ofte mannen soude ontzet hebben. *Bittere schamperheyd van weder sijde*
Waer op die van binnen twaelf gevangenen ophaelden/ ende ophingen/ drie soetelaers van Amsterdam/ eenen Wael/ ende acht Hoogduytschen: waer van sy elf hoofden/ de baert op sijn geus geschoren/ in eene tonne gepackt/ van het Bollewerk in der Spanjaerdē schanzen afrolden/ met dit schrift: Draegt dese hoofdē dē Hertog van Alba, voor dē tiēdē pēning, waerom hy dese belegeringe voor de Stad begonnen heeft, ende also hy terstond niet en is betaeld geweest, so senden wy hem het elfde voor interest, ofte fret, so dat hy sich niet en heeft te beklagen. Februarius. 1.	hebben de vijanden eenen Stadsbode gekregen/ ende te Hillegom opgehangen.

10. is een pijonnier onder de Stads wal opgehangen.

21. sijn enige gevangenen van eenen Damloper vanden vijand/ aenden Hoogen Dijk by de Fuyk opgehangen.

Maert 2. heeft Marinus Brand twee vandes vijands volk by den Over-toom gevangen/ ende in Stad gebragt/ alwaer sy ondersocht ende gepijnigd sijnde terstond sijn opgehangen.

April 4. hebben die vande Stad elf gevangenen buyten de Schalkwijker poorte op-gehangen/ ende eene vrouwe verdronken.

22. sijn noch drie zoldaeten gehangen.

Mey. 9. werde van den vijand wederom een hoofd aen't Bolwerk overgeworpen/met dese letteren daer by: Dit is Kapiteyn Oliviers hoofd.

27. hebbē de Spanjaerds des avonds ten acht uren op het Bolwerk eene galge opgerecht/ alwaer sy enige zoldaeten/ ende burgers/ die met kruyd inde Stad meynden te komen/ so men vermoede/ sommige aen den hals/ ende sommige by de beenen ophingen.

Waer door de zoldaeten van de Stad verstoord ende verbitterd sijnde/hebben ook in't gesichte van den vijand eene galge gemaekt/eñ Mr. Quprijn/ Mr. Lambrecht/ eenen Paep/ eenen jongen/ ende *Adriaen van Groene-veen/ met de beenen om hoog/ ende voords tot elf toe opgehangen/ ende Mr. Quprijns dochter met eene Waelinne inde Bakenesser grafte vermoord/ende gestenigd: eñ dit alles sonder weten ofte consent van den krijgs-raed/ofte Magistraeten.

*Gevangen den 20. Ian.

Julius hebben

Julius 1. hebben de Spanjaerden op Hunne Katte tien ofte elf personen opgehangen.

11. werde Maritjen/ de dochter van Mr. Quyrijn/ met de huysvrouwe van eenen koster van de Groote Kerke/ vande zoldaeten doodgeslagen.

Ook quamender by wijlen ter weder sijde enige overlopen; waer van ik hier met-eenen de Lijste moet voordragen. Overlopers aen wedersijde.

Overlopers in de Stad.	Overlopers uyt de Stad.
Januarius. 17. is een/ die den 10. Jan. door 'tmistig weder verdwaeld op't Meyr gevangé was/ aen't Blockhuys/ met andere pijonniers delvende/ inde Stad over gekomen.	
19. is een Engelsman/ in den mist vanden vijand ook gevangen/ by Vijfhuysen van de onsen met andere gevangené gekregen/ ende verlost.	
Februarius. 20.	is een gevangen vrijsgelaten Wael inden Hout na het Duytsche leger wederom overgelopen.
Maert 14. 'smorgens iszer een Wael uyt het Bosch overgekomé/ ende is voords gevangen na den Prinze gevoerd.	
Meij 12. 'snachts iszer een gevangen op den Diemerdijk/ van eé vijands-oorlog-schip los gebroken/ ende naekt in Stad gekomen.	
26.	is Mr. Dirk van Stompwijk/ een burger/ ende jongman/ na Overveen by de Waelé overgegaen.
Junius. 8.	is een schipper uyt Stad na de Fuyk overgelopen.
26 is een dronke Wael/ uyt de Fuyk tot Rustenburg overgekomen/ in Stad gebragt/ ende gevangen	

vangen geset.

Julius. 10. is een zoldaet tot den vijand overgelopen.

Mijnen. Onder dese stormen ende aenvallen van den vijand/ende uytvallen van die van binnen/ zijn dickwils verschepde Mijnen so vande Spaenschen/ als vande Stad gesprongen/ die sy van langer-hand gedolven/ ende toegemaekt hadde/ ende by de beste gelegenheyd aen weder zijde met buspoeder werden opgeblasen.

Mijnen vande Stad.	Mijnen van den Vijand.
Januarius. 30. 31.	
Februarius. 4. 5. 8. 10. 19. 28.	17.
Maert. 14. waer door sy eenen Spanjaerd levendig in de Stad haelden/ maer sterf korts daer na.	19. 31.
20	
April. 8: 28.	6
Mey. 14, is eene Mijne vande Stad door swaeren regen/ ende het delven van den vijand ingevallen: waer door drie zoldaeten bevallen sijn/ ende twee gewond	
18. Op desen dag werde geordineerd/datmen wederom na buyte uytwerken soude: dewijle de vijand by na door de wallen der Stad gedolven hadde: ende wonnen wederom de dickte van twee vademen.	
30.	dede de vijand eene Mijne springen/ die drie zoldaten dode: So waren ook de Kapiteynen Vimi ende Couzijn in groot gevaer/ want de eene lieter sijnen mantel/ ende de ander was met de aerde al bevallen/ maer werde met noch eenen zoldaet/ levendig uytgedolven.
Jun.	4.
7.	hebben die vande Stad eene Mijne van den vijand gevonden/ ontrent negen vadem lang/ vande

Kruys-

Kruyzpoorte onder de wal na de St. Jans poorte toelopende.

10. dede de vyand eene Myne springen: ende die van binnen hebben door't behulp vanden rook eene andere Myne van den vyand ingewonnen.

13. werde den vyand noch eene Myne benomen.

15. heeft de vyand eene Myne met buspoeder op-geblasen/ die achter uyt berste/ en meer quaeds in syn volk als inde Stad dede: en des anderen daegs syn twee zoldaeten van de Stad die besprongen waren noch levendig uytgedolven.

Ik hebbe boven verhaeld/ dat Don Frederico/ vernemende ende gevoelende/ dat hy de Stad met stormen ende geweld niet en soude konnen bemagtigen/ voor sich nam den voet van oorloge te veranderé/ ende de Stad rondom vastelyk te besluyten/ ende door sulke benouwinge ende besettinge uyt te hongeren/ ende te vermeesteren: want sy kregen daeglyks grooten toevoer van alderley lyfs-nooddruft/ en ammunitie van oorloge over het Meyr binnen/ so eerst met sleden over 'tys/ als na met schepen by open water/ het welke den Prinze seer licht om doen was/ also hy't voordeel daer van in hadde/ ende daer op sterk met oorlog-schepen was/ onder den Admirael Marinus Brand/ of schoon die van Amsterdam ook enige schepen ende galeykens daer op hadden/ waermede sy niets ofte weynig uytrichteden. Hier door was eenen geruymen tyd alle ding inde Stad wel te bekomen/ ende van redelyken prys/ also dat die van binnen inden eersten weynig ordre op de mondkost stelden/ op hope dat het hun daer aen niet en soude feylen/ voornamelyk in den somer/ als sy alles met schepen genoeg (so sy meynden) souden inkrygen. Ontzet en toevoer van mond-kosten, en voorraed tē oorloge.

Insonderheyd waszer den 21. Feb. ende ontrent dien tyd/ so volle overvloed als of de Stad niet en ware belegerd geweest. Ook werde den 7. Maert by excys van alle dingen afgelesen. Niettemin so hadden sy nu al in den maend Januarius/ hoewel eenen kleynen tyd/ half rogge en garst/ ende half rogge ende haver gebacken/ ende moutkoeken gegeten. Overvloed van lijftocht binnē Haerlem, ende vrije excijs.

Den 29. Jan. werde vande peuye van het Stadhuys afgekondigd/ ende belast/ dat de vleeschouwers het ossenvleesch niet dierder dan twee blanken 'tpond/ ende het koeyevleesch eenen braspenning en Ordre op den prijs vande eetbaere warē

 souden

souden verkopen. Ende den derden Feb. daer aen/ werde van geloken scherpelyk bevolen/ datmen een roggenbrood niet hooger dan op twee stuyvers/ eene pinte soetemelk op eenen blank/ een pond koeyen-kaes op negen duyts/ ende een pond boters op twee stuyvers/ en mogte houden.

Ontzet van krijgs ende lijfs nooddruft.

Januarius. 2. XII. Sleden. 5. XXVII. S. 9. VI. S. 11. XLVIII. S. 13. VI. S. 17. LXV. S. 20. III. S. 21. I. S. 22. XIII. S. 23. XXII. S. 24. XXXI. S. 25. XXXIII. S. 26. XXXII. S. 27. XIX. S.

Februarius. den 2. hebben enige Spaensche ruyters XIII. sleden met koren genomen: maer werden hun by die van Aelsmeer ontjaegd. 5. VIII. S. 7. CV. S.

12. isser een schuyt met victalie van Leyden de Fuyk ingelopen.

14. syn der 40. zoldaeten met zestig last rogge/ tarwe/ bonen/ ende andere victalie in Stad gekomen.

15. een turf schip van Aelsmeer.

16. een schip. 17. XXVIII. schepen. 18. V. schepen. 19. I. schip.

23. veel victalie. 25. V. schepen. 26. veele schepen.

Maert. 3. XI. schepen. 4. enige victalie.

12. 14. ende de navolgende dagen wederom.

22. isser veel korens ingekomen met andere victalie van alles.

April. 2. 'smorgens ten 4. uren hebbē die van de Stad eene schuyt met buskruyd over 'tveld ingekregen.

24. syn der 25. borgers met kruyd de Zylpoorte ingekomen/ elk dragende 50. ende de sommige 60. pond.

27. syn der vier met een schuyt met bospoeder de Schalkwyker poorte ingekomen.

28. syn der acht met een schuytjen met kruyd met groot perykel in Stad geraekt.

Mey. 1. syn acht mannen met brieven 'snachts ingekomen/ achterlatende twee schuytkens met 800. pond boskruyd/ die hun van den vyand ontjaegd waren.

Den 2. is 'snachts een iongen van 15. iaeren met 8. pond kruyds van den vyand de Zylpoorte ingesonden/ seggende dat hy van Leyden daer geschickt was/ om des Stads-boden door het leger van den vyand den weg veylig te wysen/ menende also de selve in vyanden handen te brengen/ doch werde niet geloofd/ maer vast gehouden/ eñ na goed ondersoek ende bekentenisze veroordeeld om gegeeszeld ende gebrand-teykend te worden/ hoewel hy na buyten ordre van justitie door de rasernye der zoldaeten met anderen den 27. Mey werde uyt de kelder gehaeld/ ende opgehangen.

25. isser enig kruyd ingebragt.

Geduren-

Gedurende de belegeringe sloegen die van Haerlem vierkante ende achtkante silvere munte, gelyk dan in belegerde stedẽ van ouds gebruyk lyk is/ onder andere/ stucken van 32. ende 16. stuyvers/ heele ende halve Haerlemsche Daelders geheten/ op de eene syde met hun nieu eren-wapen van Damiaten geteykend/ ende aende andere syde blind.

Die van Haerlem slaen munte.

De Prinze van Oranjen ende Staeten van Holland wel voorsiende dat de Stad van Haerlem niet en konde behouden blyven/ sonder dat sy het Meyr inhielden tot allen noodzakelyken toevoer ende ontzet van volk ende nooddruft/ hebben gestadig veele schepen ende galeijen te water gehouden: want behalven de schepen van het Land/ te Leyden meest toegerust/ so hebben veele steden van Suydholland ook noch daerenboven eene goede vlote uytgemaekt/ te weten Dordrecht 20. schepen/ Delf 13. Rotterdam 15. Gorinchem 10. Schiedam 6. ende so voords andere ook enige/ die sich alle meest in de Kage onthielden.

's Lands schepen op 't Meyr in de Kage.

Die van Haerlem hebben ook selfs vier groote ende eene kleyne Galeije opgeset/ diese inder haest voltoyden/ ende op het Meyr bragten.

Galeijẽ van Haerlem.

Den 21. Jan. is de eerste galeye/ 84. voeten lang/ begonnen te maken: den 30. dito de twede/ 100. voeten lang: waer van de eerste den 18. Feb. de twede den 24. dito is uytgelopen. Den 6. Maert is de kleyne galeye na't Meyr gevaren. Den 29. dito is de derde galeye met eenen goeden sterken wind op't Meyr gebragt onder Kapiteynen Binkhorst/ ende Mauregnault/ met sommige burgeren/ die by des Prinzen schepen na de Kage seylden. Den 15. April is de vierde galeye/ 108. voeten lang te water gesonden.

Op dat dan nu Don Frederico tot syn voornemẽ mogte geraken/ so was hy geheel ende al daer op uyt/ om die van de Stad het Meyr afhandig te maken: waer toe Amsterdam hem seer wel gelegen was. Hy trachtede eerst den 18. Feb. by Penningsveer door te delven/ ende met de kleyne Amsterdamsche Galeye ende vyf andere schepen op't Meyr te komen: maer sulkx werde hem vande Haerlemsche Galeye/ die te pasze gereed was/ met enige andere schepen belet: so dat de Amsterdammers seyl maken ende doorgaen mosten sonder iets te verrichten. Ende als de vyand den 21. Feb. wederom met enige Amsterdamsche schepen meynde ter selver plaetze door te breken/ syn sy vande kleyne Haerlemsche Galeye met enige ponten/ die de Sparenwouder-poorte uytvoeren/ in haer voornemen so gesteupt/ ende verhinderd/ dat de Amsterdammers een Damlooper met al het volk inden brand mosten laten/ waer van de meeste op de plaetze werden doodgeslagen/ ende de andere in de Fuyke opgehangen.

Don Frederico tracht die van Haerlem by Pẽninx-veer het Meyr vergeefs af te nemen.

Ondertusschen krabden ende streden partyen op het Meyr selfs/ om best ende om stryd/ om het selve meester te worden/ ende de anderen daer van af te sluyten. Insonderheyd is hier over den 26. Feb. een swaer gevecht te water gevallen. Want also de groote Galeye

Scheeps-strijden op het *Meyr*.

van Haerlem voor de andere schepen voor uytgeroeÿd was/ so werde sy van negen Amsterdammers (die sy meynden dat vrunden waren) onversiens omzingeld/ ende overvallen. De Kapiteyn Gerrit de Jonge/ van Haerlem/ jong/ ende onverzaegd/ werde gewond/ ende viel met den Luytenant in het boot/ ende ontquam: de schipper met de anderen weerden sich seer mannelÿk tot den laetsten man/ ende bleven alle. Als nu de kleyne Galeÿe van Haerlem/ die daer op volgde/ dit vernam/ so heeft de Kapiteyn Jakob Teunißzen/ een vroom/ ende seer bedreven man ter oorloge/ sÿnen volke eenen dapperen moed aengesproken/ ende vermaend om prÿs ende ere tegens hunne vÿanden in te leggen/ ende heeft daer op de selve kloekmoedig aengegrepen/ en̄ niet alleen de veroverde Galeije wedergekregen/ die nu al over de twee uren inde magt vande vijanden was geweest/ maer ook een Amsterdamsch schip daer by genomen: ende so de brand in het krupd niet en ware gekomen/ soudese alle vermeesterd hebben: want sy nu alrede van vrese niet eene schote en durfden schieten/ nochte geene were bleden: so datter seer veele van de hunne sÿn gebleven. De onsen namen vier gevangens mede/ daer onder eenen edelman van Leuven/ Ramschot genaemd/ende quamen met ere ende triumphe binnen Haerlem.

Des anderen daegs werde de strÿd wederom vernieud: maer de Amsterdammers namen de vlugt/ ende die van Haerlem hebben het gedolven gat by Penningsveer met schupten/ steen/ ende peuyn weder dicht gemaekt/ ende toegestopt.

Don Frederico maekt sich meester van het Meyr.

Niettemin nochtans heeft Don Frederico eyndelÿk den 29. Maert den Hoogen-dijk by het Huys ter Hart door doen steken/ ende is met eene sterke Vlote van 33. Amsterdamsche schepen ende 7. galeÿen onder den Admirael Bossu by sÿne andere schepen op het Meyr gekomen: het welke onse oorlog-schepen vergeefs sochten te beletten/ de welke niets konnende verrichten na de Kage afweken.

Ende beschanst sich aen de Fuyk.

Als dan nu de vÿanden aldus genoegzaem meester van het Meyr waren/ so hebben sy voords des anderen daegs eene Schanze aen de Fuyk afgesteken/ ende opgeworpen/ tot bevrÿdinge van hunne schepē: gelÿk ook de Prinze by de Tonne, ende voords van daer voor by het Spykerboor sÿne Schanzen ende Reduyten ten selven eynde gemaekt hadde.

's Prinzen Schanzen ende Reduyten aen het Meyr.

So hadde de vÿand ook al den 1. Feb. door eene Schanze by de Seven-molens die van binnen vande Noordsÿde benaud.

's Vijands Schanze by de Seven-molens.

Gelÿk hy mede aen weder sÿde van de Stad ten Suyden/ ende ten Noordē/ by den Hout/ en̄ tusschē de Sevenmolens en̄ Sparendam/ twee Bruggen over 't Sparen geslagen hadde/ so om te bequamer in allē voorvallenden nood tot malkanderen te komen/ als ook om die vande Stad te nauwer te sluyten.

Ende twee bruggen over 't Sparen.

Door dese Amsterdammers op het Meyr/ ende hunne Schanze by de Fuyke verloren die van Haerlem het water/ ende mosten voordaen

alle

alle toevoer alleen over onse schanzen ende sterkten te lande inkrygen/ waer door sy dapper benoud werden. Men meynd ende oordeeld niet sonder goeden grond/ ende groote reden/ so die van de Stad sich in tyds van de Fuyke versekerd hadden/ ende voor den vyand waren gereed geweest/ dat Don Frederico tot syn voornemen niet licht en soude gekomen hebben/ maer de Stad met schande soude moeten verlaten hebben. Doch als het te laet is/ dan sietmen dickwils syne mis-slagen eerst.

Middeler tyd trachte de Prinze van Oranjen het Meyr voor die van Haerlem wederom te openen/ ende schickte tot dien eynde den 9. April eene groote Vlote schepen, wel ontrent hondert seylen sterk/ op het Meyr/ om hun heyl op den vyand te soeken/ die daer op uyt de Kage 't Meyrwaert in na de Fuyk toeseylden. Als nu die van Haerlem sulkx sagen/ verhopende dat sy wat bysonders tot hun ontzet verrichten souden/ so manden sy ook inder yl 12. schepen/ eñ arbeyde den van gelyken van hunne syde om een open te maken/ pogende de Brugge over 't Sparen weg te breken/ ende stucken te seylen. So quamen sy dan met eenen gedreven Noord-oosten voor-wind met volle seylen aenstreven/hebbende een wyd groot sterk Water-schip den voortocht/ het welke op de Brugge so geweldig aenstiet dat het daer in bleef steken: het twede/ een Korveel synde dreef aen lager wal. Hier tusschen waren 200 zoldaeten de Waterpoorte uytgetogen/ ende hielden met den vyand schutgevaert in het Bosch: maer also sy te swack waré/ ende het veels te quaed hadden/ so mostensy de vlugt nemen. Dies sprongen sommige van't Waterschip over boord/ ende sommige quamen met eene schuyte aen't land: so volgden die van't Karveel ook/ eñ lieten de beyde schepen voorden vyand. De andere siende dat de Brugge niet en wilde wyken/ ende dat hunne twee schepen inden loop bleven/ weken al vechtende met verlies van ses ofte seven mannen na Stad. Des Prinzen schepen ende de Amsterdammers schermutzeerden ook wel een weynig op het Meyr/ maer en hadde niet veel te beduyden: also sy door den sterken Noord-oosten wind niet recht aen malkanderen en konden komen: ende so werde tegens alle hope van die van de Stad gansch niet uytgericht.

Vergeefsche aenslag om't Meyr t'openen, ende die van Haerlem te ontzetten.

Den 19. April hebben 's Prinzen schepen sich wederom laten sien/ ende setteden aen den hoek vande Vyfhuysen 2000. man aen land/ om tegens den vyand te slaen: maer also die van de Stad in tyds niet bereyd en waren/ so is die aenslag weder tot water geworden.

Zedert werde daer eenen geruymen tyd op't Meyr niets voorgenomen.

Maer eyndelyk den 28. Mey iszer een hard treffen gevallen tusschen 63. schepen van den vyand/ ende de vlote van dese landen: waer van de uytkomste voor die van Haerlem seer droevig was: also de onsen met groot verlies van 21. schepen het Meyr mosten ruymen: van

welke victorie ende overwinninge de vijandē 's avonds/ so inde Fuyk/ als rondom de Stad/ dapper triumpheerden/ ende teykenen van blijdschap betoonden met los-branden van musketten/ ende grof-geschut/ so dat de Stad scheen in lichten brand te staen/ tot groote smerte ende hertenleed van die van Haerlem.

De Haerlē-sche Schanze aen het Meyr gaet aenden vijand over.

Ook werde op den selven dag de Schanze der Haerlemmers aen den oever van het Meyr driemael van den vijand seer hard bestormd: waer tegens die vande Schanze telke reyse sich mannelijk weerden/ ende den vijand onverwinnelijk afsloegen: maer siende datze van de schepen tenemael verlaten waren/ ende dat sy ook nochte ammunitie van oorloge/ nochte victualie meer en hadden/ so hebben sy sich behoudens lijf ende goed aenden vijand overgegeven.

Groote verslagētheyd binnē Haerlem hier over.

Dese nederlage heeft binnen Haerlem eene seer groote verslagentheyd gebaerd: alsoo sy nu genoegzaem konden bemerken/ dat hun alle hope van toevoer ende ontzet te water was afgesneden/ ende dat hun nu niets meer overig en was dan dat sy der te lande doorsloegen/ ofte in der vijanden handen vielen.

'sPrinzen schepen komen wel vveer op't Meyr, maer en rechten niets uyt.

'Tis wel so dat 's Prinzen schepen den 27. Junius sich wederom vertoonden/ alst nu met de Stad op de heffe liep/ waer op die van Haerlem met witte hemden buyten Schalkwijker-poorte in Rustenburg togen/ op dat sy gelijker-hand de Schanze vande Fuyk aengrijpen ende overweldigen mogten/ ende alsoo ontzet werden: maer alsoo de schepē niet eens aen en quamen/ so sijn sy seer mistroostig wederom na de Stad gekeerd.

Des anderen daegs sijn die van de Stad wederom wel gereed eñ gemoed geweest om op de Fuyk te stormen/ begerende liever in't veld voor den vijand/ dan van honger te sterven: maer de schepen hebbender wederom maer op liggen kijken/ ende geen werk begonnen.

Eyndelijk sagmen de schepen noch eens den 5. Julius op den middag/ waerom die van binnen wederom met magt uytvielen: maer de schepen en deden niets meer/ dan of sy met de arme benoude Stad slechts gescherst ende gespot hadden.

De Diemer dijk vvord van Sonoy ingenomē.

Eer dan noch de saken met de goede Stad van Haerlem dus wijd verliepen/ ende de Spaenschen meester van't Meyr werden/ so heeft Ionker Diderick Sonoy, Gouverneur van Noordholland/ door last van den Prinze van Oranjen/ den 12. Maert met drie oorlog-boots/ vijf galeijen/ ende vijftien ofte sestien krapschuyten/ met een goed deel krijgsvolk/ ende pijonniers/ van Hoorn sich te water begeven na den Diemerdijk, om die van Amsterdam/ ende volgens den Spaenschen in't leger voor Haerlem alle toevoer af te snijden/ ende tot opbreken te dwingen. Dus is Sonoy op den Diemerdijk geluckelijk gekomen/ ende werp fluks 800. zoldaeten met sijne delvers ende pijonniers aen 't land/ ende begroef sich met groote snelheyd tusschen sekere sluyse/ die hy tot dien eynde opgebroken ende aen stucken geslagen hadde/ ende

een

een gat/ dat hy aende andere zijde gedolven hadde/ ende bragt het werk in genoegzaeme bescherminge/ eer die van Amsterdam sulkx gewaer werden. Dit was alrede een groot voordeel/ ende seer veel gedaen voor de gemeyne sake: maer de Schanze moste ingehouden worden/ soude het eynde ende oogmerk van den aenslag bereykt worden.

Non minor est virtus, quam quærere, parta tueri.

Het is geen minder konst 't verkregen te bewaren,
Als dat men niet en heeft met kloekheyd te vergaren.

Derhalven so reysde Sonoy den 14 dito 's morgens vroeg na Edam/ om hun alle mogelijke hulpe van volk ende nooddruft te besorgen/ latende aldaer de vijf galeijen/ ende drie vande oorlog-boots/ met enige dier krap-schuyten tot hunne bescherminge. Die van Amsterdam wel wetende hoe veel hun aen dien Dijk gelegen was/ quamen voords noch des selven daegs na middag met 23. waterschepen/ met volk ende geweer wel versien/ ende overvielen de Sonopsche inder yl ende onverwacht/ ende drongen op de schepen/ die voor de Schanze op de rede lagen/ met hunne groote menigte in aller magt so geweldig aen/ dat de Sonopsche de drie boots/ ende twee der galeijen/ ende eene vande krap-schuyten ruymen mosten/ ende den vijand in handen laten/ de andere schepen dicht aen den Dijk onder het geschut van de nieuwe Schanze ter nauwer nood sich bergende. Die van Amsterdam moedig door dit beginzel der overwinninge/ trachten voords na de Schanze/ om die te bemagtigen/ eer Sonoy hun mogte opkomen/ ende verneßtelen/ die aen alle zijden beleggende/ ende sonder ophouden bestormende. Op den Dijk/ so na Amsterdam/ als na Muyden/ beschanstense sich daer tegẽ aen/ eñ haddẽ daer het voornaemste eñ meeste van hun volk/ ende geschut. Aende binnen-zijde bragtense verscheyde galeijen ende jagten op het Diemermeer/ ende beletten daermede/ dat niemand van dien kant in noch uyt en mogt: Op het Y lag hunne gansche vloot. Die vande Schanze weerden sich dapper mannelijk; so dat de Amsterdamschen met stormen veel volkx verloren/ ende niets en vorderden.

Ende vande Amsterdãmers belegerd.

Middeler tijd ruckte Sonoy met schrijven/ bidden/ ende dreygementen/ uyt Westvriesland/ in eenen grooten halven dag tijds/ met ongeloselijke haestigheyd/ ontrent 40. Schepen by een/ ende toog daer mede den 16. Maert als voor heen te water om de Diemerschanze te ontzetten; het welke hem wederom inden eersten so geluckte/ dat de Amsterdammers voor onse vlote van vreze vloden: maer also die van Amsterdam hun volk enige groote schepen te hulpe sonden/ so quam den Noordhollanders eene vrese aen/ ende namen de vlugt/ latende

Sonoy kõt met nieuvve hulpe tot ontzet: maer neẽt de vlugt.

Sonoy

Sonoy die met eenen stijven Boeijer voor aen ende in't midden sijner vijanden was/ in duysend perykelen/ ende in groot gevaer/ hoewel hy 'tnoch ten laetsten ontquam: ende hier door keerde sich de overwinninge aende Amsterdamsche sijde/ die den Noordhollanders te voren genoegzaem seker was. Die vande Schanze siende hun ontzet komen waren wel gemoed/ maekten hunne galeijen ende krapschuyten vaerdig/ ende hysden hunne seylen inden top/ op dat de onsen van buyten sien mogten/ dat sy ook haer best wilden doen/ alst op een treffen soude gaen. Maer als syse nu sagen vlieden/ so gavense den moed verloren. Niettemin so hielden sy't noch twee dagen tegens.

De Sonoyschen verlaten den Diemerdijk.

Daer na geene uytkomste siende/ ende den honger so groot sijnde/ dat sy nu schoen-solen/ ende leder-riemen/ ende andere diergelijke oneetbare dingen aten/ sochtense de Schanze met goed verdrag op te geven. Maer also de vijanden/ hunnen soberen staet wel wetende/ hun niet redelijks en wilden gunnen/ so waegden sy't ten laetsten om door te breken/ ende vielen in hunne galeijen ende krapschuyten/ ende settē 't des nachts tuschen den 18. ende 19. Maert door des vijands schepen heen dwers over op Waterland. Het meestendeel quamder van: onder anderen Jan Taemszen Schaft/ Kapiteyn vande groote Hoornsche galeije/ een vroom ende onverzaegd man/ met sijn meeste volk/ die sijn galeije noch eerst in't gesichte van den vijand in den grond hackte. Andere bleven dood/ so inde schepen die genomen werden/ als ook het land nu al bekomen hebbende: want also sy van den vijand vervolgd werden/ ende van wegen den geleden honger van grooter flauwicheyd niet wel lopen en kondē/ so werdender veele achterhaeld/ ende geslagen.

Vroome daed van Ian Haring.

In dese vlugt queet Ian Haring, van Hoorn/ sich seer manlijk/ niet anders als een tweede Roomsche Cocles: want hy hiel op eene engte vanden Dijk daer de selve aende eene sijde met het Y/ ende aende andere sijde met een seker binnen-meyr besloten werd de voorlopers van den vijand eenen geruymen tijd alleen op/ ende gaf met dese sijne kloekmoedigheyd veelen respijt ende gelegenheyd om te ontkomen/ die anders noodzakelijk den vijand hadden moeten in handen vallen. Doe nu de drang eñ 'tgeweld hem te sterk werde/ sprong hy van bovē neder in't Meyr/ ende swom behouden over de andere sijde/ hoewel na hem dapper geschoten werde/ ende liep voord het veld langs/ tot dat hy by de andere vlugtige binnen Monickendam geraekte.

Erasmus van Bredenrode vvonderlijke verloszinge van den dood.

Op desen tocht ende vlugt is noch een gedenkwaerdig stuck voorgevallen van Erasmus van Bredenrode, Adelborst onder Hopman Willem Lievenszen: want als hy Bredenrode in't vlugten geschoten werde boven door sijn slinker voet/ waer van hy ter aerden nederstorte/ ende niettemin wederom opkomende/ sich na het Y begaf/ van meyninge sijnde liever in't water te lopen/ ende te verdrenken/ dan gevangen/ ende t'Amsterdam gehangen te worden/ ende ondertuschen

met

met sijn slag-swaerd/ in eene sloot beneden aen den Dijk/ met het hoofd inden grond/ geraekte te vallen/ sonder dat hy sich konde behelpen/ ende nu dachte alsó te sterven/ ende te versmoren/ so quam aldaer een Corporael van het selve vaendel/ met twee ofte drie syne medegesellen/ de welke meynende dat hy vijand was/ gedachte hem aen sijn spietze te rijgen/ die hy inde hand hadde/ maer stack hem inden wrong van sijné broek/ die met paerds-hayr gevuld was/ende quetste hem in sijn slinker lieze: ende so hy nu de spietze wederom na sich wilde trecken/ dieder vast in gehecht bleef/ so toog hy Bredenrode met den hoofde boven water/de welke sich gequetst voelende/seyde: wat sijt gy voor een Martelaer, dat gy een lustig borst niet rustig en kont voord door helpen? By welke woorden Bredenrode vande sijnen bekend sijnde/ werde van hun uytgetrocken/ ende op den Dijk gesteld. De bal van sijnen voet en was niet doorschoten/ ende de brand vande wonde was door't water wat verkoeld/ so dat hy met hun weder te been geraekte/ ende te Edam quam/ alwaer sy by de vlugtende huysluyden door bede in eene schuyte vielen/ ende quamen alsó te samen behouden binnen Monnickendam/ alwaer Bredenrode na eenen geruymen tijd van sijn quetzure noch eyndelijk werde genesen.

Terstond na dese vlugt/ eer dat de Schanze noch verlaten was/ werden de schepen wederom/ door de naerstigheyd ende getrouwicheyd van Sonoy/ by malkanderen vergaderd/ waer by de Water-steden/ door het hard ende gedurig aenhouden van den selven Sonoy/ noch veertig andere deden/ waer onder elf groote welgemonteerde Raseylen/ veel Booten/ ende Boeijers met boevenetten/ ende de rest Karveels/ Krayschuyten/ ende Waterschepen waren. Dese versamelden alle t'Edam. Maer als dese Vlote nu gereed was om t'seyl te gaen onder 'tbeleyd vanden Vice-admirael Pieter Franken, quam de tijdinge dat de Diemerdijk al verlaten was: so dat dit twede voorgenomen ontzet al te laet quam. Niettemin voer de Vlote na het Y/ ende verdreef de Amsterdamsche schepen uyt hunne plaetze/ende vervolgdese tot aen de palen voor de Stad. *Voorder ontzet van Pieter Franken komt te laet.*

Dit is de droevige uytkomste van den tocht op den Diemerdijk/ tot den welken so God segen hadde willen geven/ soude de selve ongetwyfeld Amsterdam seer beset/ ende de benoude Stad van Haerlem verlost hebben: te meer alsó de vijand doe ter tijd vande Fuyke ende het Haerlemmer Meyr noch geen meester en was.

Als nu de Prinze van Oranjen/ ende de Heren Staten van Holland na het verlies van het Haerlemmer Meyr/ met de goede Stad van Haerlem seer bekommerd ende verlegen waren/ ende geenen naderen weg/ nochte beter middel tot hun ontzet en sagen/ als de veroveringe ende besettinge vanden Diemerdijk: so en hebben sy't by desen misluckten aenslag niet laten berusten/ maer Sonoy andermael belast alle middelen te soeken om den Diemerdijk wederom in te nemen/ ende beter *Sonoy neemt den Diemerdijk ten twedemael in: maer son der vrucht.*

in te houden. So trock dan Sonoy den 2. Junius ontrent middernacht uyt Waterland met vijf vaendelen knechten/ veel pyonniers/ ende ontrent 18. seylen/ ende voer voor de twedemael van Schellingwoude/ daer de voornaemste sterkte der Noordhollanders was/ na den Diemerdijk, ende nam den selven in/ met kleyn verlies van volk/ in't aensicht van den vijand/ stack den Dijk door/ ende begroef sich aen weder sijde in grooten haest/ ende vlijtigheyd met ses sterkten/ drie aende Amsterdamsche/ ende drie aende Muyder sijde. Hy hiel den Dijk ook manlijk in tegens al 'tgeweld van den vijand/ hoewel hy seer dickwils by die van Amsterdam/ende de Schanzen die sy daer ontrent hadden/ dapper werde aengevochten.

Gevecht tuschen de VVaterlanders ẽ Amsterdãmers

Maer die van Amsterdam bragten terstond vijf galeijen met sommige kleyne oorlogschepen op het Diemer Meyr/ om't besit van het selve in te houden. Waer tegens de Westvriesen ook wel meerder magt door't gedolven gat op't Meyr bragten/ maer konden het selve geen meester worden/ om die van Amsterdam/ ende den vijand voor Haerlem hunnen toevoer af te snijden. Daer werde ondertusschen daeglijkx tusschen partijen op 't Meyr gevochten/ nu de Amsterdammers/ nu de Westvriesen/ ende dat meestentijd/ boven liggende. Onder ander gevecht gevielt eens dat de kleyne Hoornsche Galeije de groote nieuwe Galeije van Amsterdam tegens quam/ de welke met haer spottede/ 'tschip dat niet al te groot en was/ een wortel-schuyt noemende/ ende roemende dat sy't selve wilden overhalen/ ende binnẽ hun boord setten. Maer de Hoornsche vielen hun so dapper aen/ dat sy met haer wortel-schuyt gemelde groote galeije innamen/ ende eerst met veele gevangens aen hunne Schanze/ ende daer na binnen Hoorn bragten.

De Diemer dijk vvord na het over gaen der Stad Haerlem, van Sonoy verlaten.

Dewijle dan Sonoy van het Diemer-Meyr heel ende al geen meester en konde worden/ so konde hy ook aldaer voor die van Haerlem weynig uytrichten/ of hy schoon gemelden Dijk tot het eynde der belegeringe ende veroveringe der Stad inhielde: waerom hy ook den 17. Julius/ na het overgeven der Stad Haerlem/ door last van sijne Pr. Excellentie/ op de begeerte der Noorder-steden/ is opgebroken/ ende in Noordholland wedergekeerd.

De Baron van Batenburg neẽt Ouderkerk in: maer en kant niet houden.

Terwijl dat nu Sonoy sich op den Diemerdijk beschanste/ so nam Ionker VVillem van Batenburg den 10. Junius na weynige kleyne schermutzingen Ouderkerk in/ alwaer hy sich ook terstond sterk maekte. Die van Amsterdam sonden des anderen daegs vijf vaendelen Spanjaerden/ om de Batenburgsche daer weder uyt te drijven: maer de onsen daer van verwittigd sijnde/ leyden enige in verborgene lagen ter sijden den weg dien sy langs henen mosten/ ende gelieten sich met hunne voornaemste magt of sy de vlugt namen/ tot dat de vijand de lagen gepasseerd was. So keerden sy sich dan/ende klemden ende besloten de Spanjaerden van voren ende van achteren/ ẽ grepense also

aen/

aen/ dat sy se gansch vernielden/ datter geen tien binnen Amsterdam weder en quamen. Door dit innemen van Ouderkerk kregen die van Amsterdam al eene goede ringe in de neuse/ ende toom indẽ mond/ sijnde de pas tuschẽ hen eñ Utrecht hier door meest gesloten: so soude ook het leger voor Haerlem met der tijd gewis in groote benaudheyd geraekt hebben/ indien't met de Stad niet te verre en ware gekomen geweest/ die't nu door den swarten honger niet wel veel langer en kon de tegen-houden. Ook waren de Batenburgsche niet lang meester van Ouderkerk: also sy na weynige dagen/ door kragt van volk/ noch niet genoeg beschanst sijnde/ met verlies van enige/ waer onder Antonis Olivier, een dapper Kapiteyn/ wijken mosten: te meer om dat Franciscus Baldeus/ voor de komste van Batenburg/ de Kerk ende het Kerkhof verse kerd/ ende sich aldaer begraven hadde.

So heeft Batenburg Breukelen daer na mede ingenomen: maer wederom van gelijken verlaten. En Breukelen: maer moetet vvederom verlaten.

Ook sochte hy te Nieuwersluys sich te beschanzen: maer de Duytsche knechten begonnen te muyteneren. So liept vast al te mael in't riet/ ende de gansche aenslag ging verloren. Nieuvversluys desgelijks.

Hoe droevig dan nu de staet van de Stad was kan yder lichtelijk genoeg bedenken. So klaegde Ierusalem by den H. Propheet Ieremias: Van buyten vernield het swaerd, van binnen de dood. Dat was het lot ende deel van onse Stad ook. Als dan de saken aldus met Haerlem verliepen/ dat het Haerlemmer Meyr hun gesloten was/ ende het ontzet te water tot wind ende water geworden/ ende van daer ofte geen ofte geringe hope van verlossinge voor handen/ so wast ja wel over tijd datter goede ordre op de victalie ofte mondkost/ ende krijgs-noodruft gesteld werde. So hebben dan de Heren van den gerechte den 2. Mey al het kruyd ende koren in de Stad doen beschrijven. Den 28. dito werde geordineerd/ dat yder man/ burgers/ ende zoldaeten met een pond tarwen brood daegs moste toekomen/ de vrouwen ende maegden met een half pond/ drie kinderen met een pond/ *hoeren eñ jongens mosten moutkoeken eten: ende so wie met sijn beschepden deel niet en konde strecken die mogte den hongerigen buyk met moudkoeken voord vullen: want daer en was geen roggen-brood meer in Stad. Ook werde den brouwers belast geen hooger bier te brouwen als de tonne van 20. stuyvers. Ende also het koren daeglijkx geweldig afnam/ so werde den 6 Junius gekondigd dat de burgers met hunne vrouwen ende kinderen ook moutkoeken mosten eten/ende het brood voor de zoldaeten laten.

*Tren.*1, 20. Ordre op 'slijfs ende krijgs nooddruft binnen Haerlem.

**Lev.*19.29 *Deut.*23.17

Ook hebben sy den 29 Junius doen aflesen/ dat de burgers hun provisie ende voorraed van lijftocht aende Commissarisen daer toe geordineerd vertonen souden/ om de moedwille der zoldaeten te verhinderen/ die onder deckzel van kost te soeken de burgerije beroofden/ende plonderden: want de moedwille der zoldaeten wies daeglijkx door de benoud-

Moedwille derzoldaeten.

benoudgeyd/ ende den swarten honger. So hebben sy den 7. Julius alle kramers ende laken-verkopers huysen ende winkels met geweld beroofd/ ende den Lombaert opgeslagen/ ende over de dertig duysend guldens aen geld/ silver/ ende goud/ ende andere waren genomen: gelyk sy ook al lang te voren/ nu ende dan/ hunne moedwille hadden gepleegd: want den 2. April hadden sy de St. Jans Kerke geplonderd/ ende alles buyten ordre ende sonder last stucken geslagen. Den 1. Maert werde eene vrouwe in haer bedde dood gevonden/ die de zoldaeten 'snachts om geld seer lastig gevallen waren. So was ook den 3. Januarius eene vermaerde vrouwe Maria Haringx van eenen zoldaet leelyken vermoord/ ende doorsteken. Den 4. Mey wasser een groote beroerte onder de zoldaeten om dat Kapiteyn Vimi 'snachts te voren eenen Walschen zoldaet hadde doen ophangen: alwaer Dotin met een roer geslagen werde/ ende Tseraerts in groot perykel van syn leven was: so durfde Vimi ook langen tyd op straet niet komen/ also sy gedreygd hadden hem te doorsteken. Ook doden sy den 27. Mey de boven-gemelde personen sonder kennisse ofte goedvinden van de Heren: ende namen daerenboven op den selven tyd Heer Jasper/ Heer Reyer Roothooft/ Doctoor Elsen/ ende den Predikant van het Gasthuys gevangen. So vermoorden sy mede den 11 Julius Mr. Quyryns dochter/ met de huysvrouwe van eenẽ Koster vande Groote Kerke/ als ik ook te voren verhaeld hebbe.

Nulla fides pietasque viris qui castra sequuntur.

De zoldaeten en syn geene Kerk-meesters.

Honger eñkommer binnen Haerlem.

Maer om tot de gelegenheyd ende den stand des noods der Stad Haerlem weder te keren/ so werde de honger ende de benoudheyd met der tyd so swaer ende groot/ dat sy al graeg ende met goede smaek raepkoeken ende kennipkoeken inwrongen. ja aten al wat niet eetbaer en was/ van paerden/ katten/ honden/ muysen/ ratten/ ende diergelyke ongedierten van ongebruykelyke ende walgelyke spyse: dat meer is/ sy broeyden selfs den gesouten ossen eñ koe-huyden het hayr af/ ende slingerden die in 't lyf: koolstruyken/ ende wyngaerd-bladen/ ende diergelyke groenigheyd diende hun voor een gericht van lekkernye. Den 6. Julius hebben sy het vleesch/ dat sy noch soberlyk hadden inde halle malkanderen met geweld benomen/ waer uyt groote beroerte inde Stad ontstond. Den 30. Junius was eene vrouwe/ die 'thuys vol kinderen hadde/ die daeglyks om brood riepen/ dat sy hun niet en konde geven/ so wyd gekomen/ dat sy sich soude verhangen hebben/ indien het niet en ware verhinderd geweest. Ja den 8. Julius storven veele menschen van honger weg. So lang hield 't onse vroome Stad/ eer dat sy 't wilde opgeven. Geen geweld/ geen swaerd/ geen

geen Spanjaerd konse dwingen: maer de swarte honger heeftze moede ende mat gemaekt. 'Twas langer niet te harden/ sy mosten den vyand in handen vallen hoe manlyk sy sich den ganschen tyd gequetē hadden. Niettemin so en wilden sy't noch voor den vyand niet weten/ ende bedeckten hunnen nood so lang als sy konden/ ende hielden eenen goeden moed tot het upterste toe. Ende als hun nu dickwils van den vyand verweten werde/ dat sy langer brood nochte bier in Stad en hadden/ so hebben sy hun den 9. Junius ander bewys gedaen/ ende bupten de Zylpoorte t'onbyten gegeven. Ook hebben sy den 20. Mey eenen gevangen/ die 's nachts ingebragt was/ met twee halve Haerleinsche Daelders in syne borse/ eñ twee bollen broods/ met een wit ryſken in syne hand/ vry eñ vrank na het Bosch tot de synen gesonden/ tot eene getupgenisze dat sy noch geen brood gebreck en hadden: mitsgaders met eenen brief aenden Oversten daer by/ van inhoud/ dat sy hem gedachten te komen besoeken/ eer hy dat brood hadde opgegeten/ tot een bewys dat hun oude moed ende dapperheyd noch niet verminderd en was.

Ondertuschen hadden de beleggers ook geene weelde/ ende dickwils niets gebreck dan alle dingen/ boven het ongemack/ ende de smettelijke siekte/ die dickwils daer op volgen wil/ het welke altesamen veel volks sleet. So mosten sy ook daeglijkx op de handen vande onsen paszen/ diese door gedurig uptvallen geene ruste en lieten. Evenwel so was hun kommer/ hun gebreck ende honger by die van binnen niet te vergelijken/ so dat sy de belegeringe/ hoewel beswaerlijk/ hebben konnen uptharden. Benoudheyd in 's vijands leger.

Sy kregen hun toevoer van Utrecht/ ende van die landstreke al-om/ langs den Diemerdijk/ over Amsterdam/ ende den Sparendammerdijk/ in't leger/ door eenen langen ende moetjelijken weg: den welken/ als Sonop ende Batenburg/ gelijk wy boven gesepd hebben/ hun niet en konden afsnijden/ so maekten niettemin de onsen ende insonderheyd onse vrijbupters den selven seer onveplig/ die de victalien die na't leger gingen/ dickwils in hunne schanzen sleepten. Dit deden sy eerst 's winters over 't ijs op hunne schaetzen/ ende daer na in open water met kleyne jagten/ die sy seer snellijk roeijden. Sy gebrupkten elk een lang roer/ ende zomtyds twee/ tot hun geweer/ die sy/ als 't nood dede/ op de rugge hingen/ ende daer beneffens eenen verjager die hun voor eene spietze diende/ ende voor eenen polz ofte stock om over sloten ende grachten te springen/ waer mede 't veld hier ende daer in dese lage landen van malkanderen is afgescheyden. Sy deden veele stucken verhalens waerdig/ ende enige schier ongelooflijk/ so van kloekmoedigheyd/ als behendigheyd van oorloge. Wy sullender een tot een staeltken verhalen dat bekend ende seker is. De weg vā hun toevoer, ende sijne gelegenheyd.

Daer was in de maend van Martius recht na den vorst eene bende Rupters van den vyand/ altemael Lanziers/ tuschen Amsterdam ende het leger op den Dijk/ ende trock daer met grooter moeyelykheyd/ also Vroome daed van't Hoen met sijn Vrybuyters tegens de Spaenschen opdē Hoogendijk.

also de selve Dijk boven seer week/ende 'thel op enige plaetzen gedoijd op enige noch ongedoijd was/ dat ook de paerden zomtijds tot aenden buyk in de modder schoten. Dit werde van eenen Vrijbuyters Kapiteyn, het Hoen genaemd/ verspied/ die by geval met twee Roeij-jagten met 17. ofte 18. mannē ongevaerlyk/ op het Y was/ ende sag terstond middel om dit volk een voordeel af te sien. Hy wachte tot dat sy op eene plaetze quamen/ daer geen uytvlucht aen de binnen-sijde en was/ ende sond sijn eene jagt met de helft van't volk om den Dijk van achteren in te nemen: met het andere roeijde hy van voren/ ende sich met de sijnen op den Dyk begevende/ verwachte daer met sijn geladene roers tot dat de Ruyters aenquamen. Dese die veel-licht 125. man sterk waren/ naer de groothejd der vanen van dien tijd/ maekten eerst weynig swarichejds: maer doe sy nu hard aenden man quamen/ so schoten die Vrijbuyters los/ ende namen meest elk eenen man weg/ ende velden daer op de spietzen voor uyt/ de welke langer sijnde als de lanzien vande ruyters/ ende de selve geenen vaert konnende maken van wegen den diepen ende quaeden Dijk/ so drevense die lichtelijk met verlies te rugge: de welke sich na de ander sijde kerende/ van de andere even-eens onthaeld werden. Middelertijd hadden de andere weder geladen/ ende op hen gekoockt/ die sy desgelijkx groeteden/ als sy weder quamen/ gelijk sy eerst gedaen hadden. Ten korsten sy reden so lang tuschen beyden datter niemand over en bleef. Door dit ende diergelijke feyten werde 't Hoen so vermaerd/ dat de Here van Ligues/ een vande voornaemste hoofden van den vijand/ begerig werde hem te sien/ende liet hem op vrij geleij voor sich komen/ende verstaende dat hy maer een slecht huysman was/ verwonderde sich daer over/ ende bood hem enige geschenken aen/ die 't Hoen weygerde/ seggende dat de tijd wel mogte komen/ dat hy sijne gunste niet ontseggen en soude. De Here van Ligues beloofde hem in alles sijnen dienst/ dat het Hoen daer na wel te pasze quam: want door seker ongeluck vande Spanjaerden gevangen sijnde dede gemelde Here/ dat hy niet alleen het leven behteld/ maer dat hy ook sonder ranzoen werde vrijgelaten.

Die van Haerlem geven hunhen uytersten nood met vaendelen van den Toren te kennen. VVorden met brievē van den Prinze versterkt ende getroost, eerst door bodenende postē, eñ na doorduyvē

Als nu de Stad inde grootste benoudheyd was/ende ten uytersten gekomen/ende dat sy niets meer en mogten/ so werde sulkx door teykenen uyt den Toren den Prinze van Oranjen ende sijne schepen te kennen gegeven/ de welke om spoedige hulpe ende ontzet riepen/ende schreijden. Den 2. ende 4. Julius lietense eene swarte vlagge ende den 6. dito een wit vaendel tot dien eynde van den Toren af waeijen. Den 8. dito stakense twee swarte vlaggen op de Sparenwouderpoorte na de Fuyk toe/ ende lieten met-enen een wit vaendel van den Toren afvliegen. Ook hingense wederom den 12. dito eene witte vlagge den Toren uyt.

Middelertijd/ ende ook gedurende de gansche belegeringe/ wer-

den die

den die van binnen van den Prinze door verscheyde brieven van sijn voornemen verwittigd/ ende in hunne swarigheden gesterkt ende getroost/ ende goede moed gegeven/ voornamelijk in het uyterste/ ende groote belofte gedaen van goede vergeldinge voor hunne kloekmoedige getrouwicheyd: waer door de goede hope der verlossinge in hun (doch/ eylaes! te vergeefs) gestadig gevoed werde. Dit geschiede eerst door Boden, ende posten. Ende als nu de wegen so nau beset waren/ datter niemand door en mogt/ ende nu voor hun niets anders dan de locht open en was/ dien de Spanjaerd niet sluyten en konde/ so sijn de Duyven van de Stad hunne vliegende brief-dragers ende posten geweest: het welke op dese wijse in sijn werk ging. Die van binnen sonden nu ende dan/ met sterken geleyde/ na het Meyr tot de schepen/ sommige met enige korven met duyven/ die in Stad op de koten broeden/ aen welker pootkens de Prinze van Oranjen/ een kleyn briefken vast maekte/ waermede sy wederom op Haerlem na hunne koten vlogen/ alwaermen die gade sloeg/ ende het briefken afnam. Een wetenschap eertijds in Oostindien ende ook by de Romeynen gepleegd/ ende na in den jare 1574 van die van Leyden in hunne benoude belegeringe mede gebruykt/ ende nagevolgd. Gelijk ook noch voorleden Somer inde Belegeringe van Grol geschied is/ alwaer de onsen eene Stads-duyve hebben geschoten/ ende bekomen/ als ik van goeder hand sekerlijk bericht ben.

Boden ende Gesanten uyt gelopen,

Januarius. 19. is Adriaen van Berkenroede, Schepen/ met enige sleden na den Prinze vertrocken.

31. II. Boden/ die korts wederkomen/ende nochmaels na den Prinze verreysen.

Februarius. 6. sijn Adriaen van Berkenroede ende Kapiteyn Vimi na den Prinze getogen.

April. 10. IV. B. 17. III. B. 19. I. B. 20. IV. B. 22. 23. 29. wederom enige andere.

Boden ende Gesanten ingekomen.

21. I. B.

22. is Adriaen van Berkenroede wederom gekomen.

23. enige boden.

28. een bode/ die terstond wederom na den Prinze is gesonden.

6. II. B. die terstond wederom vertrecken.

13. I. B. 14. III. B. 15. III. B.

18. is Tseraerts die sommige dagen te voren na den Prinze getogen was/ Rosigni, Bordet, Dotin, Malignai, ende meer andere tot 15 toe de Sijlpoorte ingekomen met

sich

Mey. 15. I. B.

Boden met Duyven.

Mey. 8. IV. B. III. D. 23. sommige B. VIII. D.

Junius. 3. is VVielemaker, een burger/ uytgelopen/ ende twee andere/ met enige duyven.

17. is Tseraerts, met Houtijn, Gouverneur van Vlissingen/ na de Fuyk met 100. zoldaeten uytgelepd met eenen korf met duyvẽ.

Julius. 6. werde Kapiteyn Niklaes Bernaerts met geweld van volk in eene schuyte na des Prinzẽ schepẽ geholpẽ/ vier duyfkens met sich dragende/ ende eenen brief aẽ den Prinz/ met hertelyk versoek/ dat hy hun toch des dingdags-avond te schepẽ aen de Ton victalie wilde bestellen/ also sy den honger niet langer en konden verdragen.

sich brengende sommige mannen met kruyd geladen.

23. IV. B.

1. VIII. B.

Duyven met Brieven.

12. I. D. 13. I. D. 19. I. D. 25. I. D.

8. I. D.

10. syn der 16. mannen uyt de Schutterye verkoren/ om de secreten mede te weten: also de Burgerye begon gaende te worden/ ende weten wilden wat de brieven inhielden die de duyven bragten.

13. II. D. sonder brieven.

16. I. D diemẽ meynde dat uyt vyanden handẽ quam om die van de Stad te bedriegen.

18. I. D. 19. I. D. 24. I. D. met twee brievẽ. 27. I. D. 30 I. D. met twee brievẽ vã goede belofte/ waer van de Stad wat verquickte.

4. I. D. met twee brieven.

7. I. D. 8. I. D. 9. I. D. met eenen brief van droevige tydinge van het gemist ontzet.

De Boden, die meest over ende weder over liepen/ waren Alewijn de Iager, Pauwels Knieren, VVielemaker, ende jonge Keuijer.

Also

Also ik eenen der brieven hebbe bekomen/ dien de Prinze van Oranjen/ door Tseraerts/ aenden Gouverneur van Haerlem Ripperda/ gedurende de belegeringe/ heeft gesonden: so en hebbe ik niet ondienstig geacht/ denselven onsen burgeren mede te delen.

Inhoud vā sekeren Brief vandē Prinze door Tseraerts aen den Gouverneur Ripperda gesonden.

Copie van eenen Brief van den Prinze aen den Gouverneur Ripperda door Tseraerts gesonden.

Die Prince van Oraengien, Grave van Nassou, &c. Heere ende Baroen van Breda, van Dieſt, &c.

EDele/ eersame/ ende besündere. Alsoe onse soldaeten tot Büeren seckeren postbode met brieven comende üyt der vijanden leger nedergeworpen hebben/ soe hebben wy wel willen sekere extraicten daer üytsenden aen Tseraerts, ende hem bevolen ü dieselve te commünicceren/ op dat ghy daer by moegt sien die aenslagen der vijanden/ ende hoe hoochelijck dat sy u achten, nijet twijfelende oft alle dat goede geselschap te Haerlem deste meerderen moet grijpen sal, waer toe wy weten dat aen üwe manstigheyt nijet en sal gebreken/ Ende wy süllen u poeder ende proviande beschicken soe veele moegelijck wordt. Wy hier mede den almogenden Heere bevelende. Gheschreven tot Delft opten iiij. dach Februarij. 1573.

U Goede vrint

Guillaune de Nasſau.

Het Opschrift was.

Den Edelen eersamen onsen lieven besunderen Ioncker VVybolt van Ripperda Gouvernenr, tot Haerlem.

Ianus Dousa
In Columbas Leydensium, solutâ secundâ obsidione.

* * *

At qui misellis hæc bona civibus
Redux in urbem nuncius adferat
Eſt nemo. Ità omnes ex eodem
Fonte simul Stygii soporis

Oblivionis pocula quæ vocant
Traxisse visi, & fors sapiunt suâ
Sententiâ, ut qui ferre rursus
Esuriem, obsidiumque nolint.
Quos esurisse (hei!) plus nimiò est semel,
Semelque passos obsidium satis,
At non columbæ sic Diones,
Quæ cupidis sine fine solæ
Mansêre fidæ rebus in ultimis,
Loïse, jussi dum memores tui
Nexas pedi-ferunt tabellas.
Quid vigil obsidio, quid arces,
Aut valla prosunt, per spatia invii
Eunte cœli nuncio? idem Harlemî
Fecêre Bruti exemplo, ab acri
Cum Mutinæ urbs premeretur hoste.

Ludoicus Boïsotus Pr. Auraici classis præfectus, Leidæ Camillus alter, & Liberator. Mutina, Italiæ urbs, vulgò Modena.

Ianus Dousa.

Opde Duyven, de Posten van Leyden, ende Haerlem, als Leyden van haere tweede Belegeringe ontzet was.

* * *

Daer was nu niet een post, die hun wat dede weten,
Eylaes! so schenen sy van yder-een vergeten.
Dit dachten sy veel-licht niet sonder recht, en reen,
Die lang genoeg 'tbeleg en swarten honger leen.
Tis meerder dan genoeg den honger eens te smaken,
En eens den harden noot van 'tswaer beleg te kraken.
De duyfkens bleven hun in hunne meeste rou,
In hunnen hoogsten nood dan noch alleen getrou.
Sy hebben, Boïsot, dijn brieven, dijn behagen,
Sy hebben dijn bevel aen hunne poot gedragen.
Wat helpt het streng beleg? wat helpt de nauwe wacht?
Wat schanzen, wat geweld, wat sterkten, ende magt?
De post bevaert de locht, die weg blijft ongesloten,
So quamen sy ook eerst tot Haerlem aengestoten
Op Brutus ouder vond, wanneer de gansche pas
*Na * Mutina beset en nau gesloten was.*

**Nu Modena.*

Wanneer

Wanneer nu de vyand de locht van dese practyke inde neuse begon te krygen/ ende sekerlyk te vernemen/ dat de Prinze van Oranjen eñ die van Haerlem door gemelde duyven malkanderen onderling van alles bericht deden: so hebben sy daer op voords uytgeweest/ dat sy de duyven met hagel in de vlugt mogten treffen/ ende daer door de brieven bekomen/ ende al de raedslagen ende aenslagen vande onsen/ ende de gansche gelegenheyd van de Stad/ daer uyt verstaen/ ende vernemen/ het welke hun ook tot hun groot voordeel so naer wille geluckt is: want sy schoten enige duyven/ ende verstonden uyt de brieven dat de Prinze van Oranjen ende de Staten van Holland eenen grooten hoop volks te samen ruckten/ ende allen vlyt sochten aen te wenden/ om de Stad met geweld door Gods hulpe te ontzetten. Derhalven so heeft Don Frederico synen Vader den Hertoge van Alba dit voornemen vanden Prinze inder haest aengeschreven/ met versoek van nieuwe hulpe/ om de onsen te wederstaen/ ende het ontzet te verhinderen: die daer op synen Sone Frederico inder yl meerder magt toeschickte/ te weten den Baroen van Chevreaux met duysend Hoog-Bourgonjons/ twaelf vaendelen uyt het Regiment van Lombardyen/ ende dertien van Don Lopes de Figueroa/ welke twee Regimenten der gemelde vyfentwintig vaendelen sy het eene het Regiment van S. Philips/ het andere van S. Jakob noemden/ ende daerenboven noch vier Vanen Ruyteren.

De Spaensche schiete Stads duyven, ende verstaen het voornemen vandē Prinze, eñ schrijven aenden Hertoge om meerder hulpe.

Nieuvve hulpe der Spaensche om het ontzet te beletten.

Het liep dan nu vast met onse Stad ten eynde: so dat ook de gemeyne man ende alle de inwoonders van Holland groot medelyden met die van Haerlem hadden/ ja opentlyk uytriepen/ datmen voor die getrouwe burgeren ende zoldaeten niet genoeg en dede. Dat meer is veele burgers in verscheyde steden van Suydholland boden sich selfs aen/ ende wilden hun leven niet verschonen om die van Haerlem te helpen ontzetten: so dat de Prinze van Oranjen ende de Staeten van Holland te meer gedrongen ende genoodzaekt waren het ontzet voor die van Haerlem by der hand te nemen/om de gemeynten alom te voldoē/ ende te stillen: hoewel het de Prinze tegens synen dank ende goedvinden inwilligde: also hy geenen raed en sag/ ende geenen moed tot het ontzet en hadde/ende verklaerde sulkx geen werk van burgeren maer geoeffende zoldaeten te wesen: behalven dat het niet geraden en was de burgers der steden ende de vrywillige in't veld voor den vyand also licht te wagen. Evenwel het werde voorgenomen: ja de Prinze presenteerde niettemin selfs mede te trecken/om den aenslag te beleyden/ maer de Staten en konden het selve niet goed vinden/ ja wilden geenzins toelaten/dat de Prinze syn lyf eñ levē in so sorgelykē aenslag soude hasarderē/ eñ in gevaer stellē. So werde den Here Willem van Batenburg 'tbeleyd eñ opperste gebied gegevē. Die is dan den achtstē Julius ten drie uren na den middag met al syn krygsvolk van Sassem opgebroken/ waer onder veel borgers van Delf/ Leyden/ Rotterdam/ eñ

Aenslag door den Baroen van Batenburg om Haerlē te ontzettē.

andere steden waren/ die goedwillig upt eenen trouwen yver /ende enkele liefde/ sonder loon ofte besoldinge / mede trocken/ met een groot getal van wagenen met allerley nooddruft geladen/ ende is so met sijn leger te Noordwijkerhout gekomen/ alwaer hy sijn volk wat dede rusten/ ende God Almagtig opentlijk aenroepen/ende om sijnen vaderlijken segen bidden. Dit geschiede in aller stillicheyd/ ende behendigheyd: evenwel so hadde de vijand alrede volkomen bericht ende wetẽschap van dit voornemen/ ende lag in sijn voordeel gereed om op de onsen te paszen: ja was nu al twee dagen ende nachten geduurig in wapenen ende slagordre geweest/ om de onsen te verwachten/ ende het ontzet te beletten. So quam dan de Here van Batenburg ontrent middernacht met sijn volk aen het Duytsche leger in't Bosch voor de Stad/ ende vonden niemand inde eerste beschanzinge/dan eenen schildwacht/ dien sy ombragten: waerom sy stoutelijk voord-trocken/meynende dat de vijanden gevlugt waren.

Batenburg vvord geslagen.

Als nu de Batenburgsche ter plaetze quamen daer de vijanden in hun voordeel getrocken eñ geschoolen lagen/so brandẽ de Spaenschẽ op de onsen voords heftig los/ eñ vielen tot hen onverwacht geweldig in. Hier over verschrickte de ruyterije door de ongelegenheyd vande boschagie/ dat hun midden in den weg stond/ ende vlugten dwers door het voetvolk/ diese upt alle ordre bragten: ook beschadigden sy malkanderen onwetens niet weynig door de donkerheyd des nachts/ ende den rook van het schieten: waer op de vijand hun overkomende/ hun lichtelijk meester werde/eñ deerlijk verstroyde. De Spaenschen vervolgden hunne victorie snellijken so te paerd als te voet/ ende achterhaeldense/ende sloegen 'tdood wat sy vonden. Daer blevender ontrent seven hondert op de plaetze/ hoewel 'tgeruchte inden beginne veel breeder liep: alsoder na veele te voorschijn quamen diemen meyn de geslagen te wesen. De Baroen van Batenburg bleef selfs in de vlugt/ van eene brugge/ somen vermoede/ gedrongen/ eñ in het water versmoord. So werden ook de Heren van Kloetingen eñ van Karloo geslagen. Tseraerts ontquamt gequetst binnen Leyden. De duysternisze des nachts verschoonde veelen het leven/ hoewel de selve na den tijd van't jaer niet lang en was Alle de wagens met het toevoer werden genomen/ met negen vaendelen/ die de vijanden des anderen daegs de benoude Stad in triumphe vertoonden. Sy kregen ook acht veld-stuckxkens/ die sy op't Huys te Kleef bragten.

Geblevene Borgers der Hollandsche Stédẽ, ende meest van Delf, voor de Stad van Haerlem.

Daer waren nu onder de doden veele burgers/ meest van Delf/ alle goedwillige/ die upt liefde/ als geseyd is/ op desen tocht ende aenslag dienden/ ende hun leven so getrou voor onse Stad waegden/ ende so onnosel lieten: die ik daerom overwaerdig achte/ dat hunne namen alhier ter eren ende tot eene eeuwige gedachtenisze in eene lijste naer den A. B. C. in ordre vertoond ende voorgesteld worden.

Ma-

Namen der verslagene Burgeren der Hollandsche Steden ende meest der Stad Delf, voor de Stad van Haerlem.

Mr. Abraham, Chyrurgijn.
Adriaen Antoniszen, Koekebacker
Adriaen Gerritszen, Backer.
Adriaen Heyndrickszen VVinter.
Adriaen Heyndrickszen, Boekprinter.
Adriaen, Hopkoper.
Adriaen Stompwijk, Bode.
Adriaen VVillemszen.
Albert Bruynebaert.
Albert Ianszen, inden Kloot.
Albert Klaeszen, Kupper.
Andries, inden Burg.
Andries Huygen, de Soon inden Engel.
Andries Maertenszen.
Antonis Hendrickszen.
Baertout Korneliszen.
Bartholomeus Dammiszen.
Christiaen Klaeszen.
Dammis Symonszen, op Schie.
Daniel, Lantarenmaker.
Dirk Borstelman, inde drie Sypkerhozen.
Dirk Dorp.
Dirk Ianszen, Olijslager.
Dirk Klaeszen, Brouwer in den Anker.
Dirk Korneliszen, inde Roos.
Dirk Korneliszen Schrabelaer, Schoenmaker.
Dirk Roelen, Kupper.
Duyst Ewouts.
Elleger, Opperbrouwer.
Foys.
Frank vander Eyk, met sijnen Broeder.
Frans Duyst Franszen.
Frans Klaeszen, Waerd inde Kaetsbaen.
Frans Lievenszen, Snijder.
Gerrit Dammiszen.
Gerrit Paschier.
Gijsbrecht Heyndrickszen Schoorder, Schoenmaker.
Harmen Ianszen, Inslager.
Heyman Klaeszen.
Heyndrick Dammiszen, Waerd in den Rosenboom.
Hillebrant, Snijder.
Huyg, Wever.
Iakob Hypolitus.
Iakob Iориszen, Pijper.
Iakob van Lindenburg.
Ian Adriaenszen Vos.
Ian Bruynszen, de soon in den gulden Pot.
Ian Franszen, Kupper.
Ian Franszen vander Hovebockel.
Ian Iakobszen, Brouwersknecht.
Ian Ianszen, Backer.
Ian Ianszen Verhey.
Ian Korneliszen Kerk, Kupper.
Ian Pieterszen, Backer.
Ian Pieterszen, Kistemaker.
Ian Pieterszen, Molenaer.
Ian Pieterszen, Verdijk.
Ian, Timmerman.
Ieronymus Symonszen.
Ioost Bos.
Ioost Iakobszen, Brouwersknecht
Ioris Romboutszen, Hopmeter.
Ioris Korneliszen, Kupper in de halve Maen.
Katogen.
Klaes Dirkszen Ket.
Klaes Huygenszen, Vedicksnijder.
Klaes Korneliszen, Stoeldraeyer.

Klaes Tou.
Klaes VVillem Dankertszen.
Kornelis Adriaenszen, Mandema-
ker.
Kornelis Adriaenszen, Stoeldraei-
jer.
Kornelis Arentszen.
Kornelis Bartelszen.
Kornelis de Boer, Kupper.
Kornelis Dirkszen, met sijnen broe-
der.
Kornelis Iakobszen Pynaken.
Kornelis Kornelíszen, Kupper.
Kornelis Pieterszen Kluts.
Kornelis Pieterszen, Koster.
Kornelis Reijerszen, in't Weselken
Kornelis Rijkerszen Rijk.
Kornelis van Sweden.
Kornelis Vechterszen, Kupper.
Kornelis VVillemszen Koper.
Kornelis Zenten, Appelman.
Lambrecht, Koekebacker.
Laurens Koeman, Weber.
Pieter Dirkszen Vytenbroek.
Pieter Harmanszen, Snijder.
Pieter Ianszen, Besemmaker.
Pieter Ianszen, Kupper.
Pieter de Vries.
Pieter Korneliszen, inde Roos.
Pieter op de Watermolen.
Reijer Heyndrickszen met sijnen
Broeder.
Symon Egbertszen, Schoenmaker
Symon Gerritszen Hartevlugt.
Symon Klaeszen.
Korte Symontjen van Voorburg.
Thomas Ian Borgertszen.
VVillem Ioriszen Deym.
VVollebrecht, Speelman.
VVouter Bruyn, Decker.
VVouter Pieter VVouterszen.
VVouter, Kupper in Amersfoort.
VVouter, in S. Joris.
De Soon van den rijken Smit.

Dese namen hebbe ik uyt de Historie van Pieter Bor ontleend/ ende uytgeschreven: meer sijnder nochte hem nochte mij bekend.

Dese nederlage verschrickte by na geheel Holland. De Baroen van Batenburg en werde niet seer beklaegd/ overmits hy beschuldigd werde dat hy sijne commissie ofte last (door dronkenschap) niet wel en was nagekomen/ ende daerom genoegzaem de oorsake van dese nederlage was/ hebbende sich al te onvoorsichtig ende onbedacht te verre onder den vijand begeven: gelijk ook het paerde-volk grootlijkr te beschuldigen was. Anderen onschuldigden hem in tegendeel/ ende getuygden/ dat hy sich mannelijk gequeten hadde: maer dat de aenslag door enige ontrouwe verraders van hun eygẽ vaderland aende Spanschen was ontdeckt. Het sij hoe het sij/ die van Haerlem lagen over al inde lij/ ende het liep al in't riet wat tot hun ontzet ende verlossinge werde voorgenomen.

Sic erat in fatis.

Men de'e voor Haerlem, watmen de'e,
'Twas al om niet: Gods roe was re'e.

Het gevlugte volk werde wederom vergaderd/ ende in garnisoen gelegd/ ende het leger van Sassem verlaten/ als ook al het platte land voor den vijand. De Prinze van Oranjen ende de Staeten van Holland

land verloren hier mede genoegzaem den moed ende hope vande Stad te ontzetten: ende hoewel de Prinze van meyninge was de sake noch eens te wagen/ ende sekerder te hervatten/ so en iszer nochtans niets opgevolgd: also de gereedschappen tot sulken grooten werk so haest niet en konden bereyd worden/ als de tegenwoordige hooge nood der Stad wel vereyschte.

Dese droevige nederlage werde den Haerlemmers van den Prinze voords aengeschreven/ ende door eenen vliegenden post bekend gemaekt: behalven dat sy sulkx upt de triumphe der Spanjaerden ook verstonden. 'Tgemist Ontzet word die Haerlem door den Prinze aen geschreve.

Hoe den vroomen ende trouwen burgeren ende zoldaeten hier over te moede was/ kan yder lichtelijk by sich selven genoegzaem bedenken. Men konde de treurigheyd ende bedruckheyd upt aller aengesichten blijkelijk scheppen. Mannen/ vrouwen/ kinderen/ jong/ ende oud/ waren al even-seer boven maten bedroefd/ ende saten sonder alle hope van verlossinge/ ende en sagen niets anders voor ogen/ dan dat sy den moordadigen vijand in handen mosten vallen/ van wien sy op de exempelen van Sutphen/ Naerden/ ende andere steden/ niets goeds hopen nochte verwachten en konden. Ende wat soudense even-wel doen? De nood eñ honger en was niet langer te lijden. Hoe was't ook over te komen/ de arme menschen voor sijne ogen van honger te sien versmachten? 'Twas dan wel eene beklagelijke sake/ dat sulke helden/ die sich so mannelijk gequeten/ ende hunnen eed ende ere so getrouwelijk betracht hadden/ na dat sy den uptersten nood verdragē/ ende de Saguntische volstandigheyd betoond hadden/ noch eyndelijk niettemin eene droevige proye der Spaensche bloed-honden mosten worden. Mistroostigheyd binnen Haerlem.

Als dan nu de saken in sulken ellendigen staet ende so gansch qualijk met de bedroefde Stad van Haerlem stondē/ eñ sy nu niets anders dan den dood voor ogen en sagē/ so trachteden sy/ selfs met voorgaende bewilliginge vanden Prinze van Oranjen/ om in een eerlijk ende redelijk verdrag met Don Frederico te treden. Dit bestondē sy dan maer eerst inden hoogsten ende uptersten nood. Den 11. Junius sochte de Deken vande Kanonijken binnen Haerlem/ Heer Joris van Geervliet/ met meer andere Paepsche burgeren/ die in't leger by den vijand waren/ met die vande Stad wel sprake te houden/ maer het en werde niet toegelaten. Ende als ook des anderen daegs een Wael van den vijand te Rustenburg was gesonden om eenen Kapiteyn te spreken/ is sulkx mede afgeslagen. Alleē is den 22. Junius seker bevelhebber van den vijand/ upt den Hout komende/ op seker sijn versoek ter andwoord gestaen/ die voords wederom met sijn bescheyd vertrock. Middelertijd quam de knoop dapper aen den man/ ende de last ende nood des hongers werde onverdraeglijk ende het beloofde ontzet vertrock van dag tot dag.

Dutum

Durum telum necessitas.

De nood is wel een parz, en wel een hard gelag,
En dwingt ons datmen doet niet watmen wil, maer mag!

Die van Haerlem parlementeren met de Spaensche maer treffe geen verdrag.

So syn derhalven den 1. Julius ten elf uren voor-middag de Kapiteynen Pellikaen, ende Kornelis Mattheuszen, met noch een ofte twee zoldaeten de Sylpoorte uytgetreden, ende hebben met de Spaenschen op het Bleykers-veld gesproken, alwaer van des vyands syde begeerd werde, dat hunne Oversten met de Oversten vander Stad mogten handelen, het welke na gedaene verseker heyd ter weder-syde, des avonds ten vyf uren is geschied: want na dat de geweldige Provoost vanden vyand synen Bruynswykschen hoed op syn Provoost-stock tot een teyken gesteken hadde, so hebben eerst twee Kapiteynen met malkanderen gesproken. Daer na quam de Grave van Oversteyn syn vyfder, vande Spaensche syde, en Burgemeester Jonker Jan van Vliet, Kapiteynen Steenbach, Rosoni, en Pellikaen, uyt de Stad, ende hielden tuschen de kleyne Houtpoorte, ende de Leydsche Water-poorte, wel eene geheele ure lang gespreck met malkanderen, yder partye tot drie verscheyde reysen met de synen sich beradende, eer dat sy scheyden: waer na sy met onderlinge statelyke eerbiedinge syn vertrocken, sonder iets te verrichten. Den 3. Julius hebben partyen wederom malkanderen ter sprake gestaen, maer syn als boven ongedaener saken gescheyden. Den 4. Julius werde het gespreck noch eens hervat tuschen de Graven van Bossu, ende Oversteyn, ende vier andere van de syde der Spaenschen, ende Burgemeester Jonker Jan van Vliet, Kapiteynen Steenbach, Rosoni, Pellikaen, Sohey, ende Kornelis Mattheuszen, van 's Stads wegen: maer ook sonder vrucht: want die vande Stad en konden niets redelyks van den vyand bedingen, ende wilden geenzins sonder geweer ende wapenen uyttrecken.

Trachtē de Stad by nacht te verlaten.

Dus satense dan vast als eene muys in de val, in Stad besloten, en hebbende niets te eten, ende daer toe so wreeden ende onredelyken vyand onder de mueren, die hun geen billyk kryggs-verdrag en wilde toestaen. Noch en konde hun de moed niet ontzinken, of sy schoon nu geene uytkomste nochte verlossinge ter wereld voor ogen en sagen, en daer toe so ellendig door dē honger gematteerd warē. So namē sy dan den 7. Julius voor al te samen met vrouwen ende kinderen de Stad des nachts te verlaten, ende door den vyand te breken: waer op alle hoopmanschappen op den doelen ontboden ende gehoord werden, en belast ladders ende deelen te dragen, om bequaemlyk over de sloten te geraken: also de vlugt buyten de Schalkwyker poorte door het veld na de schepen van de Prinze geordineerd was: waer toe sich de burgers nu al bereyd hadden, hebbende hunne klederen, die sy t'over hadden, den behoeftigen medegedeeld. Ja al de bruggen over 't Sparen waren

ren opgetogen/ eñ de planken vande Vischbrugge ende Langebrugge/ die doe ter tijd anders als de andere bruggen gemaekt waren/ opgenomen/ om niet vervolgd te worden. Ook hadden sy alle de schepen aende over-sijde van het Sparen gebragt/ ende sommige van die gesonken/ ende in den grond geboort. Maer also sy des avonds eenen troost-brief van den Prinze door eene duyve ontfingen/ van sijn voornemen om de Stad eerst-daegs te ontzetten/ so is hun opzet nagebleven/ ende het ontzet verwacht. Den 8 Julius werde het schrijven vanden Prinze vernieud/ ende bericht gedaen/ dat hy sulkx den aenstaenden nacht met Gods hulpe hoopte te wege te brengen/ dat syne schepen eenen loosen alarm op de Fuyk souden maken/ ende dat hy middelertijd met aller magt op het Bosch soude aenvallen/ ende trachten door den vijand te breken/ met last dat sy sich ook gereed souden houden/ om ook als dan op die sijde den vijand aen te grijpen/ ende hem also van voren ende achteren gelijker-hand op te slaen: gelijk sy dan ook wel 2000. sterk met witte hemden over hunne klederen den ganschen nacht op de komste van het volk van den Prinz (maer vergeefs/ eylaes!) wachteden: also de ontzetters van den vijand verslagen ende verstroyd waren. Derhalven so namen sy hunne toevlugt wederom tot hun voornemen van de vlugt: maer werden te rade/ dat sy vrouwen ende kinderen in Stad wilden laten/ also sy geen open en sagen om met hun te ontlopen/ ende te ontkomen: maer als sy dat nu den 9. Julius gedachtẽ in't werk te stellen/ so iszer sulken gekrijt ende misbaer vande vrouwen ende kinderen opgegaen/ dat sy't mosten nalaten. Daerom werde den 10. Julius sulkx noch eens met vrouwen ende kinderen voorgenomen/ ende dese ordre op den tocht gesteld/ om den weg te versekeren: sy ordineerden seven vaendels meest al haekschutten tot den voortocht/ ende negen vaendelen tot den hindertocht/ in't midden den Raed vande Stad/ de Gilden/ eñ de Burgers met vrouwen ende kinderen: maer also der een zoldaet tot den vijand over-liep, so ist voornemen wederom niet uytgevoerd: also sy verstonden dat de vijanden in wapenen waren/ ende op hunne komste pasten. Ook werde dien dag een brief van den vijand uyt het Bosch door eenen bode in Stad gesonden/ de welke noch genade beloofde/ indien sy sich maer wilden opgeven/ waer op de Duytsche hopluyden ende zoldaeten sich voords verlieten/ ende afvallig werden: welken brief die vande Stad des anderẽ daegs beandwoorden: so dat die bode twemael gins ende weder liep. De Waelen niettemin wel vier ofte vijf vaendelen sterk/ ende veel burgers ende schutters/ die den Spanjaerd niets goeds toevertroudẽ/ trocken den 11. dito sonder weten vande andere de Schalkwijkerpoorte uyt/ so datter nau yemand aende bresze ofte storm-plaetze en bleef: maer sy vlugtedẽ sonder ordonnantie/ ende in grooter verbaesdheyd/ eer dat de brugge-leggers noch gereed waren: dies sy ook met grooter verperte ende verwarringe onder malkanderen een yder aen

syne plaetze ende op syne wacht wederkeerden.

Si Maurum ea cura subisset,
Rumpere claustra manu, sociosque immittere portis,
Vltimus ille dies urbi gentique fuisset.

So God de Stad datmael niet sonderling bewaerd en hadde/ so soude de vyand de selve seer lichtelyk overvallen/ ende alles op syn Spaensch vermoord hebben: also de zoldaeten ende burgers maer eerst ontrent den middernacht op hunne wachten quamen. Hier op werde den 12. dito het hoofd wederom na't accoord ofte verdrag gewend/ om te sien waer toe de vyand noch eyndelyk verstaen mogte: so trocken twee Burgemeesters/ met Steenbach/ Rosoni/ Vader/ ende enige andere/ de Sylpoorte uyt/ om met den vyand te handelen/ ende een goed verdrag voor de Stad met hun te treffen: maer also sy niet verder komen en konden/ dan op genade ende ongenade de Stad over te geven/ 'twelk Rosoni niet en behaegde/ so keerde hy wederom alleen met misnoegen te rugge/ gevende sulkx den anderen Walschen Kapiteynen te kennen/ die sich voords met hem daer tegens stelden/ ende de valbrugge optrocken/ om die andere gesanten uyt de Stad te houden. Niettemin sy quamen noch eyndelyk binnen/ na dat sy wel een ure lang voor de poorte gewacht hadden/ ende spraken burgeren ende zoldaeten eenen goeden moed aen/ niet twyfelende of Don Frederics soude meer genade bewysen als men hem wel toevertroude: alleen den geenen die te Bergen in Henegouwen inde belegeringe geweest waren/ ende beloofd hadden den Prinze niet meer te dienen/ werde sonder genade alle genade opgeseyd. Hier op werde den 13. dito 'smorgens vroeg ten vier uren de trommel geroerd/ ende de burgers aen een oord/ ende de zoldaeten aen een ander oord van de Stad beschepden/ ende vergaderd/ ende hun voorgehouden/ ende afgevraegd/ of sy liever op hope van genade inde Stad blyven wilden/ ofte sonder geweer uyttrecken/ ende sich ongewapend in vyanden handen geven: waer over sy voor best insagen boven hope op hope te leven/ ende daer op in de Stad te blyven: want toch also den Duytschen ende Schotten wys gemaekt was dat sy in genade aengenomen waren/ so hebben de andere zoldaeten sich inde hand Gods moeten bevelen/ ende op de genade wachten.

Parlementeren wederom.

Maer Bordet, een Franzoys Edelman/ horende van genade ende ongenade spreken/ wel-wetende dat hy uyt de genade gewiszelyk gesloten was/ heeft synen dienaer een geladen roer inde hand gegeven met versoek ende bede dat hy hem doorschieten wilde/ het welke gemelde dienaer na lange weygeringe/ na dat Bordet syn gebed tot God voor syn bedde uytgestort/ ende syn hoofd in eene sluyer gewondē hadde/ eyndelyk volbragt heeft/ hem door 'thoofd schietende/ dat de

Bordet laet sich selven doorschieten.

herzenen

herzenen de bedstede besprengden/ tot groote verwonderinge van Don Frederico: hoewel enige seggen wilden/ dat hy door de onwilligheyd van synen knecht sich selven doorschoten hadde. Waer voor dit Sauls ende Catoos feyt te houden sy/ laet ik Gode oordelen/ die ons allen oordeelen sal. Ondertusschen heeft God den doodslag in syne wet so streng verboden: ende indien aen anderen/ hoeveel te meer aen ons selven? Of het ook selfs naer de wereld voor eene vromicheyd ofte kleynmoedigheyd te achten sy/ konde ook billyk ondersocht worden.

Wy lesen by Egesippus in syn 3. Boek. Kap. 17. eene Historie van Flavius Iosephus, Veldoverste/ en vermaerd Historij-schryver der Joden in de Belegeringe van Iotapata voorgevallen/ dat ons hier in dese sake sonderling dienen kan: want als Titus Roomsch-Keyser de Stad bemagtigd/ ende over de 40000. menschen daer in dood-geslagen/ ende Josephus sich met noch 40. Joden in eenen put verborgen hadde/ en hun te samen versekeringe des levens gedaen was/ indien sy sich gewillig wilden overgeven/ ende de syne hem sulkx ganschelyk ontrieden/ ende in tegendeel goedvonden dat sy sich selven al te samen liever souden ombrengen/ dan in der Romeynen handen vallen/ ja hem ook selfs in geval van weygeringe dreygden te doden/ met uytgetrockene swaerden/ ende dese harde bygaende woorden: So gy lust hebt te sterven, so willen wy u als vrienden gaerne daer toe dienen, so niet, so willen wy ons aen u, als aen eenen verrader, wreken. So antwoorde Iosephus: Niemand en betaemd lijf ende ziele van malkanderen te scheyden, dan alleen hem, welke die te samen verbonden heeft. De siele is natuerlijker wijse met den lichame verenigd. Wie heeft de nature geschapen, dan God selfs? wie durfd nu so stout sijn, dat hy de god-behaeglijke enigheyd des lichaems ende der siele delen ofte scheyden wil? Soude hy sijnen Here niet vertoornen, ende sich selven eene groote straffe op den hals laden, die sich selven sonder sijns Heren voor-weten ende believen vande banden, daer mede sijn Here hem gebonden heeft, ontledigen wilde? Nu sijn wy Godes eygendom, daerom moeten wy als getrouwe knechten hem, als onsen Here, schuldige gehoorsaemheyd bewijsen, de banden dragen, ende dat vertroude goed bewaren. VVie eens menschen gave veracht, die onteerd hem: hoeveel te meer sullen wy dat houden, dat wy van onsen God ontfangen hebben? Nu hebben wy van hem het leven ontfangen, daerom sullen wy dat selve ook behouden, so lang hy ons dat gund. Het is beyde een teyken van een ondankbaerheyd, ofte eer te willen sterven, ofte begeren langer te leven, dan hem behaeglijk is, die ons het leven gegeven heeft. Noyt en heeft iemand der heyligen de handen aen sich selven geleyd, ofte sich selven den dood voor den tijd aengedaen. So sterven een gewin is, so ist eene dieverije den tijd niet te verwachten. Is het leven goed, so moet het eene swaere sonde sijn, het selve sich te beroven, eer het ons wederom genomen word. Ik ben willig mijn leven naer krijgs-recht op te offeren, wanneer het de vijand begeerd, ende wanneer mij

Gedenk-vvaerdige Historie van Flavius Iosephus.

neer mij de Romeynen (welken God de victorie tegens ons verleend, ende om onser sonden wille magt over ons gegeven heeft) met den swaerde doorsteken. Ik wil liever van hunne handen sterven, dan tot een moordenaer van mij selven worden. Ik worde tot eenen moordenaer, wanneer ik de handen aen mij selven sla: maer ik houde het voor een weldaed als mij de vijand ombrengt. Gy biedet u aen, dat gy mij met uwe handen willet ombrengen, als offer geen scherp-richter en ware, dat wy juyst malkanderen souden moeten richten. Ik en wil geen moordenaer van mij selven worden: ik en wil ook niet, dat gy u aen mij sullet versondigen: eñ dat veel meer is, so en wil ik ook niet dat de eene aen den anderen sich vergrijpe, want dat waer eene rechte ende loutere moorderije. Ende eyndelijk na andere reden ende onderhandelinge heeft hy dit Gebed tot God uytgestort: Gy Almagtige God verleent mij toch eenen eerlijken dood, lost den band der nature op, ende voert mijne siele in haere ruste. Hoewel het volk omgekomen, alle gerechtigheyd verloren, ende de vrijheyd is verminderd geworden: So en wil ik nochtans dijne wet niet overtreden, ofte sterven eer het mij bevolen word. Ik wil op den tijd wachten, tot dat gy 't mij heet: wanneer gy mij verlost, so ben ik willig te sterven. Gy hebter veele die dijn bevel volbrengen konnen: van dij wacht ik alleen het bescheyd, van eenen anderen de volbrenginge dijns bevels. Het is goed te sterven: maer ik begere te sterven als een Hebreer, ende niet als een eygen moordenaer, beul, ende vijand. Ik ben wel met krijgen overwonnen, doch ik wil niettemin de selve blijven welke ik geboren ben, ende onses Vaders Abrahams erfdeel niet verlaten. Ik kan mij wel met goeder conscientie, ende sonder schade van de religie, aen den vijand geven, op dat hy mijn doodslager werde: maer ik en kan niet sonder groote sonde de handen selfs aen mij als aen eenen vijand leggen.

Welke godsalige rede/ ende standvastig voornemen/ ende heylig gebed God door de uytkomste gesegend heeft/ latende hen allen in hun eygen swaerd vallen/ ende Iosephus daer alleen afkomen/ die niet alleen van den vijand verschoond/ maer ook grootlijkx is geeerd geworden.

De H. Oud-vader Lactantius, schrijvende tegens de Heydenen/ die dese goddelose daed voor goed/ ja voor eene ere/ eñ middel eens onsterfelijken naems/ hielden/ seyd onder anderen in sijn 3. Boek vande Valsche VVijsheyd, van Cleanthes/ Chrysippus/ Zenon/ Empedocles/ Cato/ Democritus/ ende anderẽ aldus: Sed tamen sponte suâ leto caput obvius obtulit ipse, quo nihil sceleratius fieri potest. Nam si homicida nefarius est, quia hominis exstinctor est: eidem sceleri obstrictus est, qui se necat, quia hominem necat. Imo verò majus esse id facinus existimandum est, cujus ultio Deo soli subjacet. Nam sicut in hanc vitam non nostrâ sponte venimus, itâ rursus ex hoc domicilio corporis, quod tuendum nobis assignatum à Deo est, ejusdem jussu recedendum est, qui nos in hoc corpus induxit, tamdiu habitaturos, donec jubeat emitti. Et si vis

aliqua

aliqua inferatur, æquâ méte id ferẽdum est, cum exstincta innocentis anima inulta esse non possit, habeamusque vindicem magnum, cui soli vindicta in integro semper est.

Hy heeft sich selven omgebragt/ boven welk seyt niet schelmachtigers en kan geschieden. Want is een doodslager een schendig misdader/ om dat hy eenen mensche verniels heeft: so is dan die gene/ die sich selven ombrengt/ aen dat selfde schelmstuck schuldig/ om dat hy eenen mensche dood. Ja men moet het voor een veel grooter misdaed rekenen/ waer van de wrake God alleen toekomt. Want gelijk wy van selfs in dit leven niet gekomen en sijn/ so moeten wy ook door sijn bevel uyt de woninge des lichaems niet verhuysen/ die God ons te bewaren gegeven heeft/ eñ ons in dit lichaem gesonden heeft/ om so lang daer in te wonen/ tot dat hy ons daer weder uytroept. Ende indien ons geweld aengedaen word/ so moeten wy dat geduldig dragen/ aengesien de siele des onnoselen niet en kan ongewroken blijven/ ende wy eenen grooten Verlosser hebben/ die de wrake ten allen tijden in handen heeft.

Ja de Heydenen selfs hebben van dese sake niet Heydensch geschreven. Cicero heeft onder andere dese godsalige Spreuke in desen ons nagelaten. Nisi Deus istis te corporis custodiis liberaverit, ad cœlum aditus patere non potest: nec enim injussu ejus ex hominum vitâ migrandum est, ne munus assignatum à Deo defugisse videamur.

De weg ende toegang tot den hemel en staet dij niet open/ ten sij dat God dij van de gevangenisze des lichaems verlost: want men mag sonder sijn bevel uyt het leven der menschen niet verhuysen/ op dat wy niet en schijnen ons ampt ende schuldigen plicht te verlaten/ dien God ons bevolen heeft.

So schrijft ook Martialis aldus tegẽs Cato aen Decianus. Lib. 1. Epig.

Nolo virum facili redimit qui sanguine famam:
Hunc volo laudari qui sine morte potest.

Ik hou niets van dien man, die met sijn bloed te storten,
Die met sijn eyge siel en leven te verkorten,
Sijn eer en naem (quanzuys) verdedigd, en verweerd:
Maer die sijn eer bemind, en ook sijn leven eerd.

So seyd hy ook in desen sin Lib. xi. Epigr. in Cheremontem.

Rebus in angustis facilè est contemnere mortem:
Fortiter ille facit qui miser esse potest.

Het is een kleyne saek het sterven licht te setten,
Als kommer en verdriet des levens lust verpletten:

Maer die is ere waerd, en dat is eerst een man,
Die met geduldigheyd ellendig wesen kan.

Ja hy spot met eenen Fannius hier over Lib. 11, Epigr.

Hostem cum fugeret se Fannius ipse peremit,
Hîc rogo, non furor est, ne moriare, mori?

Als Fannius de hand des vijands wil ontkomen,
So heeft hy niettemin self 'tleven sich benomen,
So vraeg ik dit dan hier, is dit geen rasernÿ,
Te sterven, dat men sich voor 'tsterven so bevrÿ?

Maer ik schepde hier van/ ende late dit op de rekeninge van Bordet staen/ ende tot sijne verandwoordinge.

Bordet word begraven. Als nu de Stadhouder Bosju/ des anderen daegs in Stad komende/ hem gesien hadde/ so werde hy by de veste in eenen kuyl gesteken/ ende begraven.

De plonderinge der Stad vvord voor 20040000. guldens afgekocht. So werde dan op gemelden dag het verdrag toegestaen/ ende vande Borgemeesters/ met Mr. Jan van Suren/ ende Hieronymus Verlenius/ des Bisschops vicaris ofte stadhouder/ buytē de Sijlpoorte bevestigd: mitsgaders de plonderinge vande Stad (alsode selve den soldaeten tot een roof was beloofd/ ende prijs gegeven) door twee honderd ende veertig duysend guldens afgekocht/ op drie termijnen ofte stonden te betalen: waer vande eerste 100000. guldens binnen twaelf dagen mosten opgebragt worden/ ende de reste binnen drie maenden eerstkomende. Ende hier mede moste de arme burgerÿe sich troosten/ ende te vreden houden/ hoe swaer ende onmogelijk het hun ook mogte wesen/ door dit langdurig ende streng beleg ellendig uytgeput/ ende t'enemael uytgemergeld/ ende verarmd: so datze ook niets meer dan de eene paÿe ofte betalinge van 100000. guldens konden opbrengen/ wat hen de Spanjaerds ook mogten perzen: also sy niets meer en hadden te geven.

Schade eñ onkosten des Belegs van Haerlem. De Stad ook selfs was/ so door dit beleg/ als door 'tgene dat haer naderhand noch door brand ende anderzins overquam/ so ellendig verwoest/ ende bedorven/ dat sy na inden jare 1579. in Raed van Staeten by goede rekeninge konde doen blijken/ dat haer verlies ende schade voor 'tgemeyne besten geleden twaelf honderd ende drieentachtig duysend guldens bedroeg/ waer van sy ook/ volgens gedaene beloften/ goede vergeldinge uyt haere geestelijke middelen heeft verkregen.

De burgers ende zoldaeten worden ontwapend, eñ in verscheyde plaetzen vergaderd, eñ in versekeringe genomen. Als dan nu de Stad van Haerlem in handen vanden Hertog van Alba geleverd was/ so is terstond met de groote klocke afgelesen/ dat alle de burgers ende zoldaeten hun geweer op het Stadhuys souden brengen

brengen/ ende dat de burgers daer op in het Syl-klooster/ de vrouws inde groote Kerk/ ende de zoldaeten in Bakenes souden vertrecken: den Duytschen ende Schotten werde bevolen de mueren te bewaren tot dat de Spanjaerds inquamen.

Daer op is Philippus Natius/ Commissaris van den Hertog/ ende oud burgemeester der Stad Haerlem/ by de burgers in het Sylklooster gekomen/ ende heeft de burgemeesters gebeden/ dat sy toch de beloofde penningen/ daer yder op getaxeerd ende gesteld was/ met den eersten wilden opbrengen/ om de Stad voor plonderinge te bewaren. Heeft ook eene volle tarwen-broods van twee ponden onder ses mannen doen uytdeplē. Maer den 15. daer aen is allerleye spyse overvloedig in Stad gebragt. Ook is hy des anderen daegs den 14. dito met Don Juliano de Romero wederom by de burgers ter selver plaetze gekomen/ ende heeft hun goeden moed gegeven/ ende het leven versekerd/ indien sy maer de gemelde beloofde penningen tydelyk opbragten/ de welke den 17. dito syn betaeld geworden/ waer toe den 16. dito een yeder het geld dat in Stad geslagen was ten huyse van Tybrand van Berkenroede brengen moste/ tot afkortinge van syne schattinge.

Den burgeren vvord het leven beloofd, en̄ versekerd.

Op den selven dag syn de Spanjaerds in Stad gekomen/ ende hebben de wallen selfs in bewaringe genomen/ doende de Duytschen ende Schotten ook hunne wapenen afleggen/ ende op't Stad-huys brengen/ ende hen gelyk de anderen/ inde Kloosters van S. Katharyn ende S. Ursel in versekeringe nemen. Ende daer op is Don Frederico/ met den Grave van Boszu/ ende syne Edelen de Stad ingetreden.

Intrede vā Don Frederico met sijne Edelē en̄ zoldaeten binnen Haerlem.

So quam ook de Hertog van Alba des anderen daegs van Amsterdam/ om alles van buyten te besien/ rydende rondom de Stad/ sonder daer binnen te komen/ ende de Katte met de andere sterkten ende schanzen besichtigd hebbende/ vertrock so wederom na Amsterdam.

De Hertog van Alva besichtigd de Stad van buyten.

Wie kan nu met drooge ogen verhalen ofte nadenken wat den vroomen zoldaeten doemaels eerst van den bloedigē Spanjaerden is overgekomen/ na dat sy so veel door het swaer beleg ende den scherpen honger uytgestaen/ ende geleden hadden/ ende van drie duysend tot ontrent achtien honderd gesleten/ ende geminderd waren.

Quis talia fando
Temperet à lachrymis?
Animus meminisse horret, luctuque refugit.

VVie kan sijn ogen (laes!) van traenen hier bedwingen?
Ik denk met schrick daer aen hoe sy te werke gingen.

Ende eerstelyk terwyl de burgers ende zoldaeten aldus noch in de kerken ende Kloosteren bewaerd werden/ so hebben de Spanjaerds sommige

De Spanjaerds plonderen endē beroven sommige huysen.

somminge burgeren huysen beroofd/ ende geplonderd/ ende also in den beginne hun woord ende belofte degelijk gehouden.

Mishandelinge der zoldaeten ende sommiger burgeren tot een spiegel der Spaensche Genade.

Voords so haest als Don Frederico in Stad was gekomen/ so werden de Kapiteynen ende Vaendragers na 't Huys te Kleef gevankelijk gebragt. Den 15. Julius hebben de arme zoldaeten de Spaensche genade beginnen te vernemen/ ende te gevoelen/ waer op de uytheemschen sich so onbedacht verlaten hadden: want daer sijn ontrent 300. Waelen dien dag op den vleeschbank gebragt/ ende werden die gene die op sijn Paepsch biechten wilden op 't Sand ofte Markt-veld onthoofd/ ende de anderen opgehangen. Den 16. dito is de Gouverneur VVybolt Ripperda met sijnen Luytenant Lodewijk Horenmaker, van Gent/ onthalsd. Ook werde de predikant van Steenbach gehangen. Ende als nu de scherprichters/ die met hun vijven waren/ van hangen ende onthoofden so vermoeijd waren/ datze hunne armen langer niet roeren en konden/ so werden noch 247. zoldaeten rugge aen rugge gebonden/ ende in den mond van het Meyr verdronken. Den 17. werdender wederom enige buyten de Schalkwijker poorte door het swaerd gedood. Den 18. nochmaels 300. ter selver plaetze/ waer onder veele burgers waren/ die sich onder de zoldaeten vermengd hadden/ om met hun uyt de Stad te trecken/ ende so weg te komen. Ook werde de predikant Symon Symonszen op dien selven dag het hoofd afgeslagen. De Grave van Bossu dede mede uytroepen/ dat niemand/ op lijfstraffe/ sekeren Edelman uyt Henegouwen/ Malignai genaemd/ herbergen en soude. Den 22. dito werden Lanzelot van Brederode, Rosoni, ende de Rentemeester van den Briel gevangen genomen/ ende werden daer na den 18. Augustus te Schoten onthoofd. Den 24. sijn alle die gene/ die te voren om de waerheyd uyt de Stad geweken waren/ in versekeringe genomẽ/ beneffens Pieter Kies, Burgemeester/ Iakob Gerritszen, Tresorier/ Ysbrand Hageman, Kerkmeester/ Adriaen, Plateelbacker/ Arent Dirkszen, Komen op de Beek/ Floris VVillemszen, Schoenmaker/ Ian Michielszen de VVael, Schagen Bosschieter: waer van de twee laetste den 28. dito wederom vrijgelaten werden/ om dat de eene voor sijnen soon/ ende de andere voor sijnen vader was gevangen. So werde ook den 25. met vier trommelen omgeslagẽ/ datmen alle die om de religie uytlandig geweest warẽ/ opẽbaren ende te voorschijn brengen soude/ op de verbeurte van in sijn eyge deure gehangen te worden. Daer op sijn den 27. dese Heren gevangen genomen/ Adriaen Ianszen van Dort, Schout/ Ionker Ian van Vliet, ende Gerrit Stuyver, Burgemeesters/ Pieter VVillemszen Bal, Schepẽ/ Ian Aelbrechtszen Raet, Secretaris/ Iohan van Duyvenvoorde, Kolonel vande Schutterye/ Iakob Bartholomeuszen Pellikaen, ende Iakob Barentszen, Stads-Kapiteynen/ welke laetste korts daerna inde gevãgenisze is gestorven/ ende in Stad begraven/ na dat de andere uyt de Stad gevoerd waren. Item Ian Arentszen de Ionge, Luytenant van

Duyven,

Duyvenvoorde/ Ian Dirkszen Schatter, ende Pieter Dirkszen Haszelaer, Vaendragers/ ende Ian Kornelis zen Sael, Onderschout. Den 7. Augustus werden de Duytschen met hunne Kapiteynen uyt de Stad na het Huys te Kleef gebragt. Den 8. dito werde Symon van Schorel gevangen/ die den 18. daer na te Schoten ook gedood werde. Gemelden 8. dito sijn de Walsche Kapiteynen/ ende de boven-genoemde gevangene burgers na Schoten geleyd. Den 11. werden de Engelschen/ Schotten/ Waelen/ ende Franzoysen/ die tot nochtoe gevangen geseten hadden/ tot ontrent 300. toe/ met den swaerde gerucht/ grootlijkx buyten hunne meyninge. Den 18. sijn te Schoten achtien van de Walsche Kapiteynen ende Vaendragers onthalsd. Den 19. dito sijn noch enige zoldaeten/ die in't Gasthuys siek lagen/ (o ongehoorde wreedheyd/eñ onmenschelijke tyrannije!) op de werf van het Gasthuys met den swaerde omgebragt: sulkx datter meer dan 1200. zoldaeten van beuls handen sijn gestorven.

Quis funera fando
Explicet?
Crudelis ubiq;
Luctus, ubiq; pavor, & plurima mortis imago.

VVie weet de doden hier, wie weet de droeve lijken
Met penne ofte mond genoegzaem uyt te strijken?
Men sag maer schrick, en vrees, men sag maer angst, en nood,
En veelderleij fatzoen van eenen wreeden dood.

De burgers die te voren na Schoten uytgeleyd waren/ werden wederom ingebragt/ ende maer heen ende weer gesleept.

Ook werden dienselven dag dese burgers van nieus gevangen: Baertout Ianszen van Nieuburg, Dirk Franszen, Blokemaker/ Ian de VVael, Ian Gerritszen, ende Kornelis Gerritszen, gebroeders/ Laurens VVynantszen, Loef Baertszen, Maerten, Apteker/ Pieter van Paenderen, al te samen Vroedschappen. Item Dirk Arentszen, Kistemaker/ Ian van Sanen, Koster/ Ian vanden Bosche Linnewever/ Ian Heymanszen, Seylmaker/ Klaes Pieterszen Groen, Timmerman/ Pieter Govertszen Hooggeboren, Smit: welke ses laetste den 21. dito op het Sand onthalsd werden. Ook storven inder gevangenisze (voorwaer! niet van weelde) dese boven gemelde burgeren/ Arent Ianszen van Dort, Schout/ Iohan van Duyvenvoorde, Kolonel/ Iakob Bartholomeuszen Pellikaen, eñ Iakob Barentszen, Kapiteynen/ Ian Gerritszen, Ian de VVael, Laurens VVynantszen, Loef Baertszen, ende Maerten, Apteker/ Vroedschappen/ Ian Kornelis zen Sael, Onderschout/ Arent Dirkszen, Komen/ ende Arent de Gorter. Siet hier dan de Spaensche genade/ lieve vrunden!

wat Cains gespuys en weet niet dan van vangen en spannen/ van hangen ende worgen/ van roven ende moorden/ en diergelijke wreedheyd. Die dan nu noch wederom na die wolven hier te lande verlangen/ dat sijn wel een deel gespanjoliseerde gemoederen/ ende gesworene vyanden van het gemeyne beste/ ende van hun eygen Vaderland. Blinde bittere menschen die door verstocktheyd hun heyl niet en verstaen! Maer die maer een druppel recht Bataviers bloed in't lijf heeft/ die sal die bloed-honden met goed ende bloed wederstaen/ ende vechten so lang hy staen kan. Ik geloof voor seker indien die vroome burgers ende zoldaeten/ ende de hoofden van de Stad/ dese grouwelijke tyrannye voorsien hadden/ dat sy sich om geene sake ter wereld opgegeven souden hebben/ maer noch eyndelijk liever getracht om door te slaen/ ofte in't veld voor de vuyst te sterven/ ende souden hun levē dien bloeddorstigen tyrannen op het dierste verkocht/ ende sich niet levendig tot hunne moedwille overgegeven hebben/ om so schandelijk ende moorddadig van beuls handen te sterven.

O terq; quaterq; beati!
Queis ante ora patrum Trojæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere.
Vna salus victis nullam sperare salutem.

'Tis beter in het veld gelijk een held te sterven,
En met een eren-dood een naem en roem te erven,
Dan na gelijk een schaep onnoselijk geslacht,
En van de hand des beuls moordadig omgebragt.

Maer is het dus doende/ wel wonder/ Leser/ dat die wreede Tyran van Alba over maeltijd durfde roemen/ dat hy by de 18000. menschen door beuls handen hadde doen sterven/ binnen den tijd van ses jaeren/ gedurende sijne wreede regeringe/ behalven die 'tswaerd noch inden krijg vernield ende verslonden hadde?

Egregiam verò laudem!

Voorwaer! een roem van een moordenaer/ ende van geen Christen.

Prov. 10. 7. So seyd de wijse Koning Salomon: De gedachtenisze des rechtvaerdigen blijft in den segen: maer de name der godlosen sal stinken.

VVonderbaere Verloszinge van den dood. Ik en kan hier niet nalaten in dese handelinge der Spaensche tyrannyje een exempel ofte twee van wonderbaere verloszinge te verhalen. Daer was een burger Reijer Symonszen, Turfdrager/ die sich uyt armoede onder de zoldaeten in dienst begeven hadde/ ende derhalven

ven nu ook met anderen uytgeleyd werde om verdronken ofte onthalsd te worden/ gaende drie ofte vier in gelede tusschen gewapende Spanjaerden. Dese inde Damstraet komende sag de deure van Haes Jan Verwers open staen/ daer hy dickwils enig werk om loon hadde helpen doen/ ende trad tusschen de Spanjaerden deur/ende ging sonder belet aldaer in huys/ ende van niemand gevolgd nochte nageroepen synde/ siende ook niemand in het voorhuys/ liep inde kelder/ ende verstack sich ten besten dat hy konde. Wanneer na de dienstmaegd in de kelder quam om te tappen/ ende hem aldaer vernam/ begon sy van vervaerdheyd seer luyde te roepen: maer hy schoot toe/ ende greepse by de kele/ seggende: indien gy roept/ so sal ik u den hals afwringen: dies de maegd kort sweeg/ ende vraegde hem hoe hy aldaer gekomen was. Hy verhaelde haer de gansche sake. Sy bad hem dat hy uyt gaen wilde/ seggende: indien u iemand gesten heeft/ so syn wy alle om den hals. Doch hy weygerde uyt te gaen/ seggende/ dat hy des nachts door de Beek uytgaen soude/ het welke ook geschiede/ ende quam also wonderbaerlyk uyt der Stad.

Daer was ook noch een ander/ de welke beneffens veele andere buyten de Schalkwyker poorte gebragt was om geslacht te worden. Daer was eene groote Kuyle gegraven/ daer de ellendige patienten voor knielden/ ende onthoofd ingestoten werden. Dit slacht-schaep naekt uytgetogen/ ende synen slag siende/ ontsprong 'tmoeder-naekt over eenen sloot/ende liep te velde-waert in. Daer sprong hem een bloed-hond na/ maer tot de oren toe in den sloot. Daer werde ook seer na hem geschoten/ maer 'twas al mis. De ontvlogen vogel ontquamt voords met een kleyn boeren-melk-schuytjen/ ende quam so naekt binnen Leyden.

De Duytsche zoldaeten van Lazarus Mullers regiment waren nu noch alleen overig/ synde tusschen de vyf ende ses honderd sterk. Desen alleen werde genade gedaen/ om dat sy sich binnen de Stad tegens de burgers straffer ende wreeder als de anderen gedragen/ ende geene kerken nochte kloosters beroofd nochte geplonderd hadden. Sy werden den 7. Augustus sonder geweer na het Huys te Kleef de Stad uytgebragt/ eñ na datze gesworen hadden datze den Prinze van Oranjen nochte syne bondgenooté tot geenen tyden meer dienen en souden/ so syn sy met ontrnt 160. Spaensche ruyteren na Gelderland uytgeleyd. Wanneer sy nu ontrent Nieuwerkerk quamen/ ende Sonoy die op den Diemerdyk noch lag/ hunne komste vernam/ so heeft hy drie galeyen onder Kapiteyn Wouter Hegeman den 11. dito daer henẽ afgevaerdigd/ de welke de Spanjaerds inder nacht onverwacht hebben overvallen/ geslagen/ ende verstroyd/ so datter weynige door de vlugt ontquamen. De ontwapende verloste Duytschen werden met sommige genomene Spaensche paerden by Sonoy gebragt/ die voords aende Noorder-steden om wapenen schreef/om gemelde Duyt-

De Duytschen krijgen alleen genade, eñ vverdẽ ter Stad eñ ten Lande uytgeleyd, eñ den Spanjaerden ontjaegd.

schen in 'slands dienst te houden/ die sich daer toe seer willig toonden/ verklarende datze sich aende Spaenschen wilden wreken/ die met hunne mede-zoldaeten te Haerlem so eer-vergeten ende moordadig/ ende tegens alle krijgs-gebruyk/ geleefd hadden.

De Duytsche gevangen Hopluyden sijn hier over in groot gevaer van hun leven, eñ brengẽ door schrijvẽ te vvege dat hunne zoldaeten uyt den lande trecken, ende dat sy los raken.

Hier door raekten hunne Kapiteynen ende bevelhebbers/ die te Haerlem noch gevangen satẽ/ in groot gevaer van hun leven/ die Don Frederico om dit feyt wilde doden. Eyntelijk hebben sy noch gansch beswaerlijk ende met groote moeÿte verworven/ datze enige van hunne mede-gevangenen aen gemelde Duytsche zoldaeten souden senden/ om hunnen dienst aende sijde van den Prinze te verhinderen/ op dat hun de beloofde genade mogte gehouden worden. So hebben dan de Hopmannen Jakob Steenbach/ Christoffel Vader/ Schram van Bruynswijk/ ende Christoffel Gunter/ Johan Bebekoth/ Luytenant/ met Alexander Mordiaen Feltweyffel/ afgevaerdigd/ met drie brieven onder hunne handen/ den eenen aen den Oversten/ Hopmannen/ Vaendragers/ ende Bevelhebbers van't krijgsvolk des Prinzen van Oranjen in Waterland: den anderen aen Jochum Niefing/ geweldige Provoost aldaer: ende den derden aen de Hoogduytsche krijgs lupden die onder hun gelegen ende gediend hadden/ van desen inhoud: Dat een ygelijk kẽnelijk was/ hoe dat sy uyt hoogdringendẽ hongers-nood/ ende mangel van toegeseyde ontzettinge/ de Stad Haerlem aen Don Frederico hadden moeten opgeven/ de welke om hunner nation/ privilegien/ ende alte krijgsge bruyk wille hun het leven genediglijk geschonken ende gefrist hadde/ met die voorwaerde datze gedurende desẽ krijg den Prinze van Oranjen tot geenen tijden en souden dienen/ het welke die voorschrevene krijgslupden aleer sy van Haerlem vertrocken/ geswozen hadden: ende also sy nu verstaen hadden dat gemelde krijgslupden sich wederom in dienst van den Prinze van Oranjen wilden begeven/ so hadden sy hierom in groot perykel van hun leven geweest/ gelijk sy ook noch waren/ ten ware sy door voorbidden van enige Heren ende vrunden enige weynige dagen uytstels hadden bekomẽ om middeler tijd gemelde krijgslupden hunnen eed te doen gedenken/ ende betrachten: derhalven sy lupden den voornoemden Jan Bebekoth/ Luytenant/ ende Alexander Mordiaen Feltweyffel hadden afgevaerdigd/ om hunlupden hunne gelegenheyd te vermelden/ ende vrundelijk ende ernstig te bidden/ datze toch de gemelde krijgslupden terstond van sich wilden laten vertrecken een yder sijns weegs/ daer't hun goed dochte/ op dat sy anderzins niet en werden onschuldig op den vleeschbank gebragt/ het welke by geene natien ende volkeren voor goed gehouden nochte gepresen en soude worden: baden ook datze hunne gesanten niet en souden ophouden/ maer met goed bescheyd binnen drie dagen wederom by hen laten komen/ waer aen sy een eerlijk/ billijk/ ende roemlijk werk souden doen. etc Hier door sijn veele der gemelde Duytschen beweegd geworden om niet te dienen/ begerende

geene

geene oorsake te wesen/ dat hunne gevangene Hopluyden/ ende Bevelhebbers om hunnent wille onschuldig souden sterven: ende also nu ook het meestendeel hierom onwillig was/ is hun door schrijven van den Prinze aen Sonop geoorloofd geweest die niet dienen en wilden te mogen vertrecken. Dus is de toorne van Don Frederico gestild/ ende sijn de gevangene Hopluyden eyndelijk verlost.

Ondertusschen dat dit alles sich also met de arme burgeren ende zoldaeten van Haerlem toedroeg/ isser groote muytenatie ende oproer buyten ende binnen Stad onder de Spaensche krijgsknechten om geld geweest/ also sy wel achtentwintig maenden ten achteren waren/ so dat die gene die buyten waren met geweld binnen wilden wesen/ om den roof gelijkelijk te genieten/ waer op die van binnen heftig schoten: eyndelijk niettemin quamender noch tusschen vijf ende ses uren des avonds over de vier duysend Spanjaerden in/ de welke alle etmaelen hunne Kapiteynen ende Bevelhebbers uyt den ganschen hoop veranderden/ hebbende de hunnen van sich gedreven. Ss is ook des anderen daegs eene bende ruyters in Stad gekomen: op welken dag sy twee ofte driemaelen alarm maekten om malkanderen aen te tasten/ so dat de arme burgerije in groot gevaer was van ellendig uytgeplonderd te worden. Den 31. brachten sy 13. ofte 14. stucken geschuts uyt het leger binnen. Den 6. Augustus is Scipio Vitellus/ Markgrave van Centona/ een oud ervaren krijgsman/ binnen Stad gekomen om de zoldaeten te stillen/ ende van wegen de Koninklijke Majesteyt over hunne betalinge te vreden te stellen. Maer niettemin was het alweer het oude spel: voornamelijk maekten sy den 6. 7. ende 8. inden naeren nacht gestadig sulke alarmen/ met vervaerlijk geroep en gekrijt/ dat den burgeren de hayren te berge resen/ vresende noch eyndelijk desen wolven een roof ende proije met goed ende bloed te sullen worden. Ten laetsten sijnse den 12. voor dertig kroonen de man verdragen: waer op sy hunnen veld-heer Don Frederico met grooter triumphe inhaelden. Den 17. hebben de Spanjaerden het bedongen geld ontfangen/ ende sijn daer op uyt de Stad vertrocken/ ende Hoogduytschen in hunne plaetze in besettinge gekomen.

De Spanjaerds muyten binnen en buyten Haerlem.

Eene sake is in dese muytenatie (mijns achtens) grootlijks te verwonderen/ te weten dat de Spanjaerden die van Haerlem de voorder betalinge der bedongene penningen voor de plonderinge niet en hebben afgeperst: want sy hadden op de beloofde twee honderd ende veertig duysend guldens niet meer dan ses en 'tnegentig duysend acht honderd ende ses en 'tseventig guldens/ so aen geld/ als juweelen/ ende waren/ betaeld/ ende opgebragt. Maer God heeft die arme vroome burgerije in genaden noch vaderlijk verschoond. Ende wat souden de Spanjaerds begonnen hebben? Daer niets en is/ daer verliest de Schout sijn recht. Een steenen hart hadde ook selfs moeten schreijen/ ende medelijden hebben met die overgroote armoede ende ellende der

verdruckte burgeren. Ja wast ook niet genoeg/ ende meer dan genoeg ende onverdragelijk/ datter ondertusschen/ gedurende dese muytenatie/ tusschen de drie ende vier duysend zoldaeten op der uytgeputte eñ berooyde burgeren hals lagen geheele seven weken lang/ so datze nochte groeyen/ nochte bloeyen/ nochte sich selven met hunne vrouwen ende kinderen den mond naulijkx ophouden en konden?

Ondertusschen sterken sich de andere Hollandsche Steden.

Dese muytenatie is gewis het heyl van Holland geweest/ door Godes sonderlinge vaderlijke voorsienigheyd over sijne Kerke alhier te Lande: want yet en is niet te seggen/ wat eene groote verslagentheyd overal was van wegen de veroveringe van onse Stad. Middelertijd is de vrese wat bedaerd/ ende men heeft eenen nieuwen moed gegrepen. Dewijle ook gemelde muytenatie wel seven weken duerde/ so hadden sy overal tijd ende respijt om hunne steden ende wallen overal te sterken/ ende van alle noodzakelijkheden te versien/ ende nieuwe schanzen op te werpen/ daer't van node was/ het welke ook geschiede: so datze nu alte saem wederom wel getroost ende gemoed waren om den vijand te verwachten.

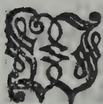
De Groote Kerke van Haerlem word vã dẽ Bisschop gevvijd, ende de Misze vvord daer ingesongẽ.

Ik hebbe boven verhaeld/ hoe dat die van Haerlem/ na dat sy voorgenomen hadden voor de gemeyne vrijheyd den vijand het hoofd te bieden/ ende tegens te staen/ de Groote Kerke van den Paepschen beelden-dienst gesuyverd/ ende de selve voor de rechtsinnige lere van Gods Woord geopend ende bereyd hebben. Derhalven wanneer nu de Spanjaerden de Stad vermeesterd hadden/ so heeftmen de outaeren ende de godekens wederom opgericht/ ende de Kerke met beeldekens ende ander zieraed gestoffeerd/ ende opgepronkt/ ende de Bisschop Godefridus van Mierlo heeft den 15. Augustus de selve Kerke naer de Roomsche wijse gewijd/ ende geheyligd/ ende de Paepsche Misze daer in gesongen: alwaer Don Frederico ook tegenwoordig was: eñ na dat het Euangelium gelesen was/ heeft de Secretaris van den Bisschop Don Frederico negen artykelen voorgehouden/ die hy slukx voor den Bisschop met ede beswooren heeft.

Pardoen voor de burgers vã Haerlem.

Den 21. Augustus werde te Haerlem een algemeyn Pardoen ofte Genade voor de burgeren afgelesen/ de welke van woord tot woord aldus luyde.

Pardoen ofte Genaden-Plackaet van den Hertog van Alba voor de Burgers der Stad Haerlem, den 21. Aug. 1573. afgelesen, ende aen geslagen.



WY Ferdinandus Alvarez van Toledo/ Hertog van Alba/ Mark-graef van Coria/ Graef van Salvaterre. Ridder van der Oorden van den Gulden Vlies/ Stadhouder/

Gouver-

Gouverneur/ ende Kapiteyn Generael van wegen des Konings ons genadigen lijfs heren in den Landen van herwaerts over/ etc. allen den genen die desen tegenwoordigen sullen sien saluyt.

Hoewel die van Haerlem uyt den Landen ende Graefschap van Holland hen so verre ende wijd verlopen ende vergeten hebben/ dat sy den Prinze van Oranjen (Rebel sijnder Koninklijker Majesteyt) aengehangen/ ook hen luyden gansschelijk begeven hebben tot rebellie/ ende *Crimen Læsæ Maiestatis* tegens den Koning voorschreven/ haeren natuerlijken Prinze/ Souvereyn/ ende Heere niet achtende/ ja versmadende die natuerlijke fideliteyt/ ende getrouheyd/ eed/ plicht/ en verbontenisze/ die sy syne Koninklijke Majesteyt/ als des selven vassaelen/ schuldig waren/ en gedaen hadden/ makende seckere riquenten/ verbontenissen en conspiratien/ animerende ook van gelijken te doen/ tot dien eynde aennemende de wapenen/ en niet willende binnen de voorschreven Stad inne laten des Koninklyke Majesteyts/ maer ter contrarie daer inne ontfangende des voorschreven van Oranjens krygsvolk/ in seer grooten getale/ van verscheyde vreemde Natien/ ende ook onderdaenen ende rebellen/ met de welke sy hen hebben gesteld/ gehouden/ en geloond tegen den voorschreven Kapiteyn Generael sijnder Koninklijke Majesteyt/ ende des selven Oversten/ ende krijgsvolk een goed deel van dien/ ende onder den selven sommige sijner Koninklijke Majesteyts notabele dienaers/ omgebragt/ ende voords anderzins allerlei vijandschap aengerecht ende geexerceerd hebbende in sulker voegen/ datmen genodigd is geweest van wegen Koninklijke Majesteyt/ hen te beleggen/ te besluyten/ ende met wapenen te bedwingen/ als ook geschied is ontrent seven maenden lang/ so dat sy ten laetsten (met Gods hulpe) so verre gebragt sijn geweest/ dat sy hen in der selver sijner Koninklijke Majesteyts genade ende ongenade hebben moeten opgeven. Ende hoewel die voorschreven burgers/ en inwoonders/ vrouwen/ ende kinderen/ van Haerlem/ by alle 'tgene voorschreven is/ wel verdiend hebben alle strengicheyd/ ende straffe: nochtans wel kennende ende wetende den wille ende nature van de Koninklijke Majesteyt/ en dat de selve gewoonlijk is in gelijken saken sijn eygen particulier niet aen te sien/ maer te rugge te stellen/ ende als een oprecht goed vader/ ende goedertieren ende genadige Prinze sijne verdwaelde en verloren ondersaeten/ wederkeerende tot kennisse en schuldige gehoorsaemheyd/ wederom aen te nemen/ ontfangen/ ende hen gratie voor rigeur te presteren/ en willende den sel-

ven

ven sijnder Koninklijke Majesteyts wille en natuer tot die voor-
schreven van Haerlem (hoewel sy tot die voorschreven kennisse ende
gehoorsaemheyd van selfs niet gekomen en sijn) die gansche wereld
openbaren: verkondigen/ en dat in kraghte des bevels/ dien wy hebben
van sijnder Koninklijke Majesteyt over de voorschreven burgeren/ en
inwoonderen van Haerlem/ so wel vrouwen/ ende mannen/ als kin-
deren/ geremitteerd/ ende vergeven/ generalijken ende volkomelijken/
uyt sonderlinge gratien/ by desen/ alle offensien/ fauten/ misdaden/ cri-
menen/ ende delicten/ die sy uyt saken van tegens de selve Koninklijke
Majesteyt gerebelleerd/ ende den voorschreven Prinse van Oranjen
gevolgd/ aengehangen/ ende die wapenen tegen de Koninklijke Ma-
jesteyt aengenomen en gevoerd te hebben/ gecommitteerd hebben: mitsga-
ders alle penen/ boeten/ en amenden/ corporele/ crimineele/ ende civile/
daer in sy ter cause van den voorschreven offensien/ fauten/ misdaden/
crimen/ delicten/ rebellien/ navolginge ende aenhanginge aen den voor-
schreven Prinse van Oranjen, aenneminge ende voeringe van wape-
nen/ gevallen mogen sijn/ in wat manieren dat het sij tegen sijne Konink-
lijke Majesteyt/ oft der Justitien. Ende uyt meerder gratie heb-
ben wy den voorschreven van Haerlem/ en een ygelijk van hen weder-
gestelt/ ende gerestitueerd/ stellen weder/ ende restitueren by de-
sen/ tot haren goeden name/ fame/ ende goederen/ roerende/ ende on-
roerende/ in alder wegen ende manieren/ als sy waren voor den toe-
komst van den dingen ende saken voorgeroerd: Ontlastende daer
en boven den voorschreven van Haerlem by desen/ ende elk van hen
bysondere/ van alle infamie/ vlecke/ ofte note/ daer in sy ter cause
voorschreven gevallen sijn: ende imponerende voordts hier op een eeu-
wig swijgen den Procureur Generael/ ende allen anderen Richteren/
Justicieren/ ende Officieren wie die sijn: behoudelijk datse schul-
dig ende gehouden sullen sijn op te brengen/ te forneren/ ende betalen de
somme van penningen by hen geloofd tot redemptie ende afkopinge van
de plonderinge der voorschreven Stad: behoudelijk ende wel ver-
staende/ dat in dese gratie niet begrepen sullen wesen seven en vijf-
tig burgeren ende inwoonderen der voorschreven Stad/ die wy sullen
doen uytkiesen/ ende in gevangenisse bewaren/ om te besien hoe hen
die van de voorschreven Stad voordaen sullen regeren. Ontbie-
dende daerom ende bevelende in name ende van wegen sijner voor-
schreven Koninklijker Majesteyt allen Presidenten/ ende luyden van
den Secreeten ende Raden in Holland/ ende allen anderen Konink-

lijke

lijke Majesteyts Cancelieren/ Justicieren/ Officieren/ ende Ondersaten hen Stadhouderen/ ende ygelijk van hen bysondere/ so hen toebehoren sal/ dat sy den voorschreven burgeren ende inwoonderen van Haerlem/ mannen/ vrouwen/ ende kinderen/ van dese tegenwoordige gratie/ remissie/ ende pardoen/ ende van allen den inhouden van dien na sijne forme/ ende in voegen ende manieren voorseyd/ doen laten/ ende gehengen/ ende volkomelijk vredelijk/ ende eeuwiglijk/ te genieten/ ende te gebruyken/ sonder hen te doen ofte laten geschien/ nu ofte in toekomenden tijden/ enig hinder/ letsel/ ofte moeyenisse ter contrarien/ aen lijf/ ofte goed/ in eniger manieren. Dit is also sijnder Koninklijke Majesteyts wille/ ende meninge. Des t'oirkonden hebben wy onsen naem hier onder gesteld, ende der selver sijner Koninklijke Majesteyts secreet segel/ by afwesen anderen segelen/ hier onder aen doen hangen. Gegeven in die Stad Utrecht/ den sevenentwintigsten des Maends Julij/ Anno 1573.

Onderteykend.

F. A. Duc de Alva.

Noch lager

Berty.

Namen der LVII. Burgeren ende Inwoonderen der Stad Haerlem, die in die Gratie oft Pardoen niet begrepen en sijn,

Ende eerst die gene die gevangen sijn.

Arent Ianszen van Dort, **Schout.**
Ian Sael, sijn **Substituyt.**
Ionker Ian van Vliet.
Gerrit Stuyver.
Pieter Kies, **Burgemeesters.**
Pieter Willemszen Bal, **Schepen.**
Bartout van Nieuburg.
Dirk Franszen, **Blokemaker.**
Iakob Gerritszen de Ionge, **Penningmeester.**
Ian Gerritszen, aliàs Eeftszen,
Kornelis Gerritszen, sijn **Broeder,**
Ian de VVael.
Laurens VVynantszen.
Loef Baertszen.
Marten, **de Apteker.**
Pieter van Paenderen.
VVillem VViggertszen van Paenderen, **Brouwer/ Wethouders.**
Ian Aelbertszen Raet, **Secretaris.**
Ionker Ian van Duyvenvoorde, **Kolonel.**
Ian Arentszen de Ionge, sijn **Luytenant.**

Iakob Bartholomeuſzen Pellikaen.
Iakob Barentſzen, Kapiteynen.
Ian Dirkſzen Schatter.
Pieter Dirkſzen Haſzelaer, Vaendragers.
Yſbrand Staetſzen Hageman, Kerkmeeſter.
Adriaen Bogaert, Geleyer-Plateelbacker.
Arent Dirkſzen, Romẽ op de Beek.
Arent, de Gorter.
Floris Heyn Loeven.
Ian Kies, van Amſterdam.
De Soon van Klaes Verlaen.

Noch deſe navolgende Perſonen abſent ende latiterende.

Klaes Mattheuſzen, Schepen.
Ian Klaes Lotſzen.
Ian Klaeſzen, Scheepmaker.
Klaes Yſbrantſzen.
Pieter Yſbrantſzen Olij,
Symon Ianſzen Schootjen, Wethouders.
Kornelis Mattheuſzen, Brouwer.
Michiel de VVael, Kapiteynen.
Frederick Korneliſzen Kouſzebant.
Gerrit Pieterſzen Ruychaver, noch in leven ſijnde. Vaendragers.
Chriſtiaen Yſbrantſzen Olij.
Dominicus Ianſzen.
Ian Korneliſzen van Amſterdam, Kerkmeeſters.
Alewijn de Iager, Dienaer van Lancelot van Brederode/ eñ Stads Bode in't Beleg.
Iakob Klaeſzen, Timmerman/ Wachter op den Toren.
Arent Meynartſzen Schipper.
Barent Gerritſzen, Moutmaker.
Bartout Heyndrickſzen, Schilder.
Dirk Iooſten, Kupper.
Dirk Kater, van Amſterdam.
Klaes Sink, van Amſterdam.
Kornelis Gerritſzen Ban.
Kornelis Pieterſzen, Timmerman.
Steven Ianſzen, van Amſterdam.
Mr. Tadink, Chyrurgijn.
Heyman Ianſzen, Seylmaker.

Boven deſe 57. burgers/ warender noch ſes andere gevangen/ die in dit getal van 57. niet begrepen/ ende tenemael buyten de genade geſloten waren/ die dan ook korts voor't afleſen van't Pardoen op't Sand met den ſwaerde gedood werden/ gelijk ik hier boven ook verhaeld hebbe.

De Soon van Klaes Verlaen vvord los gelaten.

Van deſe gemelde 57. burgeren ſijnder ſommige door ongemack ende ellende inde gevangeniſze geſtorven/ als ik hier te voren ook al geſeyd hebbe.

Ionker Ian van Vliet raekt behẽdig uyt, ende vveg.

De Soon van Klaes Verlaen is uytgegaen tegens twee dochterkens van Sebaſtiaen Kraenhals.

Ionker Ian van Vliet, Burgemeeſter/ is behendig uyt de Stad geholpen door eenen Aelbrecht Klaeſzen/ Molenaer/ inde klederen van den knecht van gemelden Aelbrecht/ met seer groot gevaer.

De anderẽ nu al ter dood veroordeeld komẽ door de gevangeniſze van Boſzu vrij.

De andere gevangens verwachteden alle uren den dood. Sy werden ontrent het begin van November/ als arme ſlacht ſchaepkens/ aen malkanderen geketend/ by nacht van Haerlem na Amſterdam gevoerd met een grooten hoop krijgſknechten die ſe bewaerden. Daer was

hunne

hunne offerhande nu al besloten/ eñ bereyd van den Tyran van Alba/ ende het waer al fluks met hun geklonken geweest/ sijnde nu al ter dood verwesen/ ten ware dat God Almagtig/ die de sijnen niet en verlaet/ die op hem hopen/ een wonderbaerlijk ende onverwacht middel tot hunne verlossinge geschickt hadde. Want also de Stadhouder Bossu/ gedurende de strenge gevangenisse van dese vroome ende getrouwe Patriotten/ door Godes wijse regeringe ende voorsienigheyd op de Suyder Zee vande Noordhollanders overwonnen/ende binnen Hoorn gevangen was: so heeft hy door ernstig schrijven/ ende bidden/ ende gedurig aenhouden van sijne vrunden/ by den Tyran te wege gebragt/ dat sy niet alleen wederom na Haerlem gesonden/ maer ook aldaer beter gehouden ende onthaeld/ ende eyndelijk los gelaten werden: want gewisselijk/ so Duc d'Alve met de Haerlemmers naer sijne voorgenomene moedwille ende moord-dadigen aerd qualijk geleefd hadde/ dat en soude Bossu ende den sijnen te Hoorn geen goed gedaen/ maer wel ter nagelen uytgesworen/ ende suer opgebroken hebben.

Niet tegenstaende nu het boven gemelde Pardoen/ so werden den 12. September de Schutters vergaderd/ ende uyt yder hoopmanschap ende vaendel twaelf by lotinge uytverkoren/ de welke inde Belegeringe van Alkmaer/ die de vijand nu al enige dagen voorgenomen ende begonnen hadde/ voor Pijonniers mosten dienen/ diese niet anders als honden en dreven. Ja na werde het getal noch vergroot ende beswaerd tot by de drie honderd toe/ welk getal ook gestadig vol moste blijven/ ende vervuld worden wanneer der enige gedood ofte geschoten werden. Ende als de Haerlemsche Burgers sich dies met recht beklaegden/ als strijdig sijnde tegens die genade die hun toegeseyd eñ vergund was/ ende te meer also sy ook hun goed ende bloed door ranzoen vrij gekocht hadden: so werde hun ter andwoord gegeven/ datmē hen hier toe niet en gebruykte om hen te straffen/ofte ter dood te brengen/ maer op dat sy hunnen Koning dienst souden doen/ voor wien sy schuldig waren lijf ende leven te wagen. En met sulken geschickten bescheyd mosten de goede burgers te vreden wesen/ ja sulken Pharoos andwoord noch wel met suyker opeten.

De Burgers van Haerlem vvorden in de Belegeringe voor Alkmaer tot Pijonniers misbruykt.

O Cives, Cives, hæc meminisse juvet!

Laet ons den droeven staet van dien tijd niet vergeten,
En sien hoe mackelijk wy huyden sijn geseten,
En Gode dankbaer sijn, op dat ons sulken hoon
En angst niet meer en tref tot onser sonden loon.

Dat is de droevige ende deerlijke uytkomste van dese lange ende strenge Belegeringe der Stad Haerlem voor die van Haerlem/ die

De Stad Haerlem word door dit Beleg in deg ansche Christenheyd vermaerd.

den moedigen bloedigen vijand in't midden van sijne overwinningen so manlijk ende onverzaegd voor hunne wallen verwacht/ ende so ridderlijk tot het laetste toe hebben tegengestaen/ tot hun tijdelijk verderf/ ende upterste ellende/ armoede/ ende verdruckinge: maer tot heyl ende behoud van't gansche Vaderland/ende hunnen eygen eeuwigen naem/ ende onsterfelijken roem. Want de roep van dit Beleg is voorts door gansch Europen gevlogen/ende heeft onse Stad inde gansche Christenheyd vermaerd gemaekt: so dat ook Duytschen/ Spanjaerden/ Italiaenen/ ende andere volkeren/ dese geschiedenissen in hunne talen/ ontrent dien tijd/ ende ook daer na wijdluftig beschreven hebben. Ik hebbe mede onlangs eene geetste plate van ons Beleg by den konstigen ende vermaerden Plaetsnijder Jakob Matham gesien/ inden jare 1573. van eenen Antonio Lafrery binnen Romen gedaen: het welke dan (voorwaer!) voor geenen kleynen lof van onse Stad/ nochte geringe tack aen onse eren-krone en is te houden.

Spaensche aensie voor Haerlem gekrenkt.

Maer laet ons nu ook eens sien/ wat sijde de Spanjaerd hier by gesponnen heeft/ ende wat hy voor de Spaensche sake gewonnen ende gevorderd heeft. Voorwaer/ gansch weynig! Want behalven dat de andere steden sich middeler tijd versterkten/ ende versagen/ die dan na voor hem ook niet geweken nochte besweken en sijn: so werde mede hier de loop sijner victorien gesteupt/ ende sijn aensien grootlijkx gekreukt/ ende gekrenkt/ ende bewesen dat het magtige vervaerlijke Spaensche heyr ook wederstandelijk/ ende niet onverwinlijk en was: hoewel de opgeblasen Tyran van Alba sijn drie Tertios Spanjaerden/ die hy met sich gebragt hadde/ noemde/ het eene Tales-quales, vogels met becken/ het andere Invincibiles, onverwinnelijke/ ende het derde Immortales, onsterfelijke.

Spaensch verlies van volk voor Haerlem. *Gal. 6. 7.*

Ook heeft de Hertog voor onse Stad groot volk/ ende sijne beste zoldaeten gelaten/ so dat veele van sijn vogels met becken den beck daer in geschoten hebben/ ende sijne onverwinlijke verwonnen/ ende onsterfelijke gestorven sijn: want God en laet sich niet bespotten. Ook sijnder groote Donnen ende Meesters/ ende dappere krijgs-hoofden niet weynig voor onse Stad gesneuveld/ ende gebleven. Men seyde datter over de twaelf duysend so door't swaerd/ als siekte van koude (de strengste by menschen gedenken) ende ander ongemack sijn gestorven: so dat het in dien tijd een gemeyn Spreekwoord is geworden/ datmen seyde/ datze na Hael-meer trocken/ wanneer der nieu eñ versch volk voor Haerlem werde gesonden.

Donnen eñ groote Meesters voor Haerlem gebleven, ofte gequetst.

Vande Grooten sijn dese gebleven/ ofte swaerlijk gewond.

Den 30. December bleven Lukas Soynag Kapiteyn/met Andre de Bro, sijnen Vaendrager. Don Francisco de Vergas, aenvoerder van desen dobbelen storm/ werde dapper gequetst/ met Don Romero, Don Pedro de Venavides, Don Francisco de Valdez, Lama, Tovilla, Galeas, ende andere.

Den 31. Januarius vielen Don Diego Perez, Don Alfonso Mugnos, Don Lorenco Perea, Don Stephano Illaves, ende anderen/ altemael vroome Kapiteynen. Don Rodrigo de Toledo, voornaemste beleyder van desen storm/ werde met een musket-kogel in het dickste van sijn been geschotẽ/ eñ met eene spietze in sijne dije eñ aengesichte gesteken.

Den 25. Maert werden Don Diego de Corvajal, ende Don Cressoneros, overste van't geschut ende ammunitie van oorloge/ inden vermaerden Haerlemschen uytval geslagen.

In andere Uytvallen/ ende opblasen der Mijnen storven Don Stephano Quixada, Don Ioan Vergas, Don Sanchio Lodon, Don Marco de Toledo, Don Bartholomeo Campocassio, de welke met een musket geschoten werde: waer over de Spanjaerds groote rouwe maekten/ houdende sijnen dood voor een groot verlies voor den Koning/ ende ook voor hun voornemen in dese Belegeringe/ nadien hy vermaerd was voor dẽ bestẽ ende ervarenstẽ Ingenieur/ ende Meester inde Mathematische Konsten in sijnen tijd. Ook werden de Here van Noircarmes, Don Ioan Ayala, Goign, ende anderen gewond.

Sic victor victus dicatur, victaque victrix.

So soumen dan met recht van wegen dit beleggen,
Van Haerlem en Maraen met waerheyd konnen seggen,
Dat die verwonnen heeft verwonnen is, en meest,
En die verwonnen is verwinster is geweest.

Ja die van Haerlem hebben den Tyran van Alba de handen so vol werks gegeven/ ende hebben 'them door hunne dapperheyd so bang ende suer gemaekt/ volgens het gene dat hy uyt het schrijven van sijnẽ Sone Don Frederico uyt het leger voor Haerlem verstaen hadde/ na dat de derde ende laetste storm den 31. Jan. mannelijk was afgeslagen/ die den kloeken tegenstand met der daed nu meermaelen hadde vernomen: dat gemelde van Alba/ siende dat dese Belegeringe verre buyten sijne rekeninge vertrock/ ende ook noch wel lang mogte duren/ also de beleggers den moed ganschelijk verloren gaven de Stad met stormen te overrompelen/ ende met geweld te vermeesteren/ ende dat hy in de Steden van Holland so met kousen ende schoenen niet en konde lopen/ nochte hen so gereed met de wapenen dwingen/ als hy sich in den beginne naer sijnen Spaenschen hoogmoed ende laetdunkenheyd wel ingebeeld hadde/ genoodzaekt ende gedwongen is geworden/ sijn vossen-vel over sijnen leeuwen-huyd aen te trecken/ ende de afgewekene steden door die van Amsterdam de genade aen te bieden/ de welke van selfs souden komen sich aen hem overgeven/ ende onder de schaduwe van sijne doornen sich vertrouwen: waer toe die van Amsterdam sich lieten gebruyken/ die hunne brieven met die van den Hertog aen verscheyde steden voords hebben gesonden: die ik om de ere wille van onse Stad dienstig geacht hebbe hier mede in te voegen.

Het Haerlemsche Tegẽstand dwingt dẽ Hertog vã Alba de andere Steden de genade aen te bieden, die van selfs sich wilden overgeven

Iud. 9. 15.

Genaden-Brief van den Hertog van Alba voor alle de Steden die sich van selfs aen hem souden komen over geven sonder sijne wapenen te verwachten, door die van Amsterdam aen de Steden over gesonden, gedurende de Belegeringe der Stad Haerlem.

DOn Fernando Alvarez de Toledo, Hertoge van Alva, Marquijs van Coria, Stadhouder, Gouverneur, ende Kapiteyn Generael. Lieve besundere, eenen ygelijken is kennelijk dat de Koning onse genadige liefheer die goedertierenste ende genadigste Prinse is diemen soude mogen vinden, nochtans hebben die Rebellen hen best gedaen met leugenen ende valsche persuasien veele steden van herwaerts over een twijfel daer af te maken, ende in't hoofd te steken, om die tot hen ende uyt de gehoorsaemheyd sijnder Koninklijke majesteyt te treken, als sy gedaen hebben, diesmen nochtans de waerheyd (so die gemeenlijk haer altijd ontdekt) gesien heeft in 't geene men gedaen ende gehandeld heeft met den Steden in den Landen van Gelre, Vriesland, Overyssel, ende Utrecht, die afgevallen waren ende van selfs ende onbedwongen wederomme hen begeven en gesteld hebben in de gehoorsaemheyd sijner Majesteyt, de welke noch eenen borger oft inwoonder der selver niet geroerd en heeft, maer laet die in haeren wesen, ende staet, genietende en gebruykende haer goeden ende andere dingen gelijk als sy waren voor heur afvallen, ende is alleenlijk rigeur gebruykt geweest tegens den Steden die demonstratie gedaen hebben van defensie ende weer te bieden ende doen: en gelijke gratie als boven sijn wy gansch geneygd te bewijsen alle andere Steden van Holland die ook also selfs sullen komen hen wederomme geven ende stellen inde gehoorsaemheyd sijner Koninklijke Majesteyt sonder te verwachten de komste der selver heyrkragt: 'twelk wy in naem ende van wegen sijner Koninklijke majesteyt hen allen vastelijk geloven ende toeseggen by desen. Ende hebben u daer af wel willen adverteren, ten eynde gy sulks voordt te kennen geeft den Steden daer u wel dunkent hope soude sijn, dat sy hen souden reduceren, hen daerenboven vermanende ende exhorterende de tegenwoordige occasie waer te nemen, sonder die te laten voorby gaen en verliesen, ende weder te keeren inde gehoorsaemheyd die sy schuldig

sijn

sijn sijner Koninklijker Majesteyt heuren natuerlijken Heere / in wiens genade ende gratie sy met alle burgers ende inwoonders der selver / hen komende presenteren binnen vijftien dagen na ontfang van uwe insinuatie / ontfangen sullen worden / sonder der dingen die gepasseerd sijn tot heden dagen te gedenken ofte vermanen: 't welk gy hen wel moogt vastelijk toeseggen / ende hen des verseekeren van onsen wegen / naedien wy u geloven ende verseekeren by desen brief by ons onderteykend dat sulks alsoo sal geschien ende gehouden worden sonder enige faute ofte contraventie: hen daerenboven remonstrerende hoe grootlijks sy dolen indien sy vermeynen des Koninklijken Majesteyts magt te mogen wederstaen / ende hoe qualijk dat het hen sal vergaen / so verre sy hardnekkig blijven / ende de selve magt sullen willen versoeken / ende experimenteren. Lieve besondere God sij met u. Geschreven tot Nimmegen den tienden dag Februarij vijftien hondert drie en tseventig stylo Curie.

Ondergeteykend.

Fernando Alvares.

Noch lager.

Berty.

Onsen lieven besonderen Burgemeesters, Schepenen, ende Regeerders der Stede van Amstelredamme.

Bygaende Brief van die van Amsterdam aen verscheyde Hollandsche Steden.

Ersaeme / Discrete / ende voorsichtige onsen nabueren. Wy hebben ontfangen vande Excellentie van de Hertoge van Alva / Gouverneur van dese sijne Majesteyts Nederlanden / op den veertienden deser maend missive / in date den tienden der selver / by den welken hy ons schrijft / dat alle den Steden / so in den Lande van Gelre / Vriesland / Overyssel / ende Sticht van Utrecht gelegen gerebelleerd hebbende gehad tegens sijne Koninklijke Majesteyt / ende wedergekeerd sijnde van haer luyder schuld ende misdaed sonder verwargt te hebben sijne Majesteyts heyrkragt / hen luyden heure luyder misdaed ende rebellie vergeven is / ende den borgeren ende

inwoon-

inwoonderen van dien niet misdaen is/ maer worden toegelaten vrij en onbehinderd haerlüyder goederen/ ende andere dingen te gebrüyken/ in sülken schijne als sy deden ende gebruyken voor heürlüyder rebellie: ende is alleenlijk rigeür gebrüykt tegens den Steden die geweer geboden hebben/ ende sijne Majesteyts leger van heyrkragt verwagt: welke gratie sijne Majesteyt genegen is te gebrüyken tegen allen Steden in Holland/ die hen selfs süllen komen overgeven inde obedientie vande Koninklijke Majesteyt/ sonder te verwagten de komste van sijne Koninklijke Majesteyts heyrkragt/ binnen den tijd van vijftien dagen na de receptie van desen onse missive ende waerschoüwinge/ welke sijne Excellentie in den name en van wegen sijne Koninklijke Majesteyt heürlüyden beloofd vast en onverbrekelijk te onderhoüden sonder enige faüte, en sonder enige der voorgaende dingen die gepasseerd sijn/ tot genen dagen te gedenken/ als üwer E. breeder sal mogen bemerken uyt Copie aütentijk by enen van onsen Secretarisen ondertekend hier by gevoegd. Ende also üwer E. meer dan kennelijk is/ dat ü luyden niet mogelijken en is te resisteren den magt vande Koninklijke Majesteyt üwen natuerlijken Landtheere en Prinze/ die sonder twyfel om den laetsten man te verliesen de overhand van sijnen eygen patrimoniele Landen over hebben sal: en ook dat den genen die sijne heyrkragt verwagten (die groot en sterk is) niet in genade genomen süllen worden/ als geen gratie waerdig sijnde/ als de gene die de selve versmaed hebben/ etc. Es daeromme ons vriendelijken begeren üyt ganscher herten/ ende nabüerschap/ dat üwer E. de voorschreven gratie niet en wilt kleyn agten ofte versmaden/ maer ü selven wilt komen presenteren binnen de vijftien dagen naer de receptie van desen voor sijne Excellentie alshans tot Nimmegen wesende/ ofte Don Frederico sijnen Sone/ ofte den Grave van Bossü Stadhoüder van Holland/ tegenwoordelijk sijnde in't leger voor Haerlem. Ende presenteren wy ü Eerwaerdigheyd daer toe alle addresse ende hülpe te doene naer ons vermogen. Ende van des te doene en wilt in gene gebreke wesen/ op dat üwen borgeren en inwoonderen haer lijf ende goed niet heel en verliesen/ maer ter contrarie het selfde doende van haerlüyder lijf ende goederen gevrijd süllen blijven. Ende süllen ook üwen borgeren ende inwoonderen heürlüyder neringe ende handwerk mogen doen onbehinderd/ ende heüren wijf en kinderen den kost winnen/ ende de selve onderhoüden/ ende op brengen in den dienste ende vrese van God Almagtig/ daer sy lüy-

den

den ter contrarie als nu eensdeels van honger ende kommer vergaen/ ende opwassen sonder enige vreese van God Almagtig/ als de eydenen/ en woeste menschen. Ende onse Here God sij met uwer E. ende uwen behoeder/ dien wy bidden uwe herten te willen wederkeeren tot sijnder Koninklijke Majesteyt. Geschreven desen sesthienden Februarij vijftien hondert LXXIII. stylo communi. Onder stond geschreven

Burgemeesteren ende Rade der Stede van Amstelredamme.

Onderteekend.

VV. Pietersen.

Met dit schrijven heeft de Hertog van Alba niets uytgericht.

Quia me vestigia terrent,

Seyde de Vos van Esopus. Maer hier op is eyndelijk in druck geandwoord onder den naem van enige Liefhebbers van het gemeyne Vaderland/ die onder de gehoorsaemheyd des Konings van Spanjen in alle eerbaerheyd ende gehoorsaemheyd naer de oude rechten ende privilegien des lands begeren te leven.

Andwoord van enige Liefhebbers van het gemeyne Vaderland op het Schrijven van den Hertog van Alba, ende der Stede Amstelredamme.

De korte inhoud was/ als volgd/ te weten:

Sy seggen dat het vertrouwen datse altijd op des Konings goedertierentheyd gehad hebben/ ende ook noch hebben/ veroorsaekt heeft datse het onbillijk en tyrannisch regiment met openbare vernielinge van alle goede costuymen/ wetten/ rechten/ usantien/ privilegien/ en vrijheden der steden/ ende des ganschen lands/ van enige vreemde Natien ofte volkeren/ tegens des Konings beloften/ brieven/ ende eed onlangs met geweld ingevoerd/ de Koninklijke Majesteyt noyt en hebben willen toeschrijven: nademael sy hem altijd voor eenen voorstander der gerechtigheyd/ ende beschermer sijner onderdanen bekend hebben/ ende niet en konnen geloven/ dat hy soude toelaten/ veel min gebieden/ dat sijne erf-Nederlanden met vreemde Natien in ellenden en

verderf souden gebragt worden: also de selve niet met den swaerde gewonnen/ maer met vrundelijke alliantie aen de krone van Spanjen sijn gekomen. Dat sy hunne sonderlinge affectie ofte genegenheyd en trouwe tegens sijne Majesteyt ende sijne Majesteyts voorvaderen altijd bewesen hebben/ het welke sy ook in den laetsten krijg met Vrankrijk genoeg betoond hebben/alwaer sy geen onkosten ofte moeyten gespaerd/ maer tot onderhoudinge van dien tot in de vier hondert tonnen gouds opgebragt/ ende voorts in alle andere saken sijne Majesteyt goedwillige gehoorsaemheyd bewesen hebben: sulks dat sy niet en geloven/ des Konings wille te sijn 'tgene by de Albanisten met tyrannije gehandeld word/ maer dat de selve des Konings name misbruyken. Sy ontkennen ook met vele redenen dat sy met leugenen ende valsche persuasien soeken den Koning een quaed gerurhte te maken by de Steden ende Gemeynten des Lands/ om also sijne Onderdanen uyt sijne gehoorsaemheyd aen sich te trekken: nadien in alle de steden die van dese vreemde Tyrannen afgeweken sijn/ niet een mensche en is/ of hy bekend den Koning voor sijnen Here/ ende wil hem niet alleenlijk in alles gedienstig wesen/ maer ook sijn goed en bloed in sijnen dienst opsetten. Seggen daerentegen dat sy sich tegens de moedwille van den Hertog van Alba gesteld hebben/ ende stellen willen so lang als sy een droppel bloeds in't lijf sullen hebben. Verhalen daer op verscheyde daden ende wreede handelingen/ die by de Spanjaerden in veel Steden sijn bedreven/ die nochtans tegens de selve niet en hadden misdaen. Besluyten daerom datse geene gratie nochte genade van hun en hebben te verwachten: en dat het over sulks niet dan enkel bedrog ende listigheyd en is al watse van hunne gratie en genade schoon voorgeven. Dat hierom niemand en behoord dese belofte enig gehoor te geven/ ofte gelove toe te stellen: maer veel eer ende meer de vrijheyd en het welvaren des gemeynen Vaderlands met goed en bloed ende alle mogelijke middelen tot den uytersten toe helpen voorstaen/ en beschermen: te meer also de Hertog van Alba en de Spanjaerden sich houden voor Heeren ende eygenaers van 'tlijf ende goed der ingesetenen van de Steden ende Landen/ gelijk sy sich dikwils voor den afval der selver beroemd hebben. Sy spotten ook met de versekeringe die hun in desen brief beloofd word/ te weten: dat de Hertog van Alba aen die van Amsterdam seyd/ dat hy/ in den name ende van wegen sijne Koninklijke Majesteyt/ hun vastelijk beloofd en toeseyd: en hun sulks heeft willen adverteren ende verwittigen/ ten eynde sy luyden sulks

voords

woordt te kennen souden geven: het welke dan pas sulke eene fijne verseekeringe is/ waer op een slegt en gemeen koopman eenen anderen niet/ eenen stuyver en soude willen leenen: hoe veel te min dan souden geheele steden ende landen daer op lijf ende goed betrouwen: dewijle sy dickwils inden name vande Koninklijke Majesteyt veel beloofd hebben/ maer daer na weer 'tselve openbaerlijk gebroken/ niet anders dan of sy met de Koninklijke Majesteyt hunnen spot deden. So hebben sy den Landen dickwils beloofd datze met geene Spaensche garnisoenen ofte besettingen en souden beswaerd worden/ ende dat de Spaensche Inquisitie in dese Landen niet en soude ingevoerd worden. So hebben sy den Edelen 't verdrag in Augustus des jaers 1566. met de Hertoginne van Parma gemaekt ende gesloten met groote staligheyd beloofd te onderhouden. So hebben sy in desen laetsten krijg veel beloften van gelijken gedaen/ namelijk aen die van Rotterdam/ aen die van Bergen in Henegouwen/ aen de Graven van Egmond/ en Hoorne/ aen de Heeren van Montigny/ ende Berges/ aen de soldaten van den Grave Ladron/ dese alle niet gehouden en hebben. Geven ook te verstaen datmen aen hunne eyge woorden wel kan merken/ datze geen gedagten en hebben om te doen het gene datze willen schijnen te beloven/ aengesien sy selve geene verseekeringe aen en bieden/ nochte enige bevestinge hunner beloften en doen/ maer alleen begeeren ende belasten dat die van Amsterdam de Steden sulks te kennen souden geven/ ende van hunnent wegen vastelijk toeseggen: overmits (seyd de Hertog) dat wy u beloven ende verseekeren by desen brief by ons onderteykend/ dat sulks also sal geschieden/ so dat het die van Amsterdam gansch gelijk op sich nemen souden. Seggen daerom: so de Steden hier namaels sich beklagen mogten datmen hun geene belofte en hadde gehouden/ datmen hun dan antwoorden mogte/ waerom sy so sot geweest waren/ datze die van Amsterdam/ hunne vijanden, gelove gegeven hadden: dewijle de Hertog selve hun niets beloofd en hadde. Voorder ook by/ dat al waert ook schoon/ dat de Hertog self hun dese belofte mogte gedaen/ ende de selve met allerleije manieren van eeden ende verbintenissen bevestigd hebben/ datze evenwel daer op sich niet en souden konnen nochte durven verlaten: door dien in het Concilie van Constantz besloten is geworden/ datmen den ketters geen gelove en behoefd te houden. Ende wat het laetste des briefs belangd/ daer de Hertog seyd: datze grootlijks dwalen die de magt van de Koninklijke Majesteyt meynen weder te staen/ ende dat het hun qualijk sal vergaen/ so sy hardnekkig blijven/

ende de selve magt súllen willen versoeken: Geven daer op ter andwoord: dat sy altijd voor desen geprotesteerd hebben/ ende noch protesteren/ datze des Koninks magt noyt en hebben willen/ noch ook als noch en willen wederstaen: gelijk sy sich ook verseekerd houden dat de Koning sijne eyge en getrouwe onderdanen niet en begeerd te vernielen/ gevende desen vreemden Tyrannen alle de schúld/ die onder des Konings name het Vaderland in slavernije willen storten/ ende met-enen verklarende/ dat sy gemelden vreemden Tyrannen tot den lasten man toe willen wederstaen/ ende dat sy ook voor húnne groote magt niet en sijn verschrikt/ steúnende op húnne rechtvaerdige sake/ ende op God/ die de gerechtigheyd hand-haven/ ende hen sijnen niet en sal verlaten. Vermanen eyndelijk alle búrgers ende ingesetenen datze húnne vroúwen ende kinderen van dese bloeddorstige vijanden/ bestrijders van húnne eere/ ende verderwers van hun welvaren/ vrijmoedig soúden beschermen/ en verdedigen/ ende tot dien eynde hún leven eerlijk ende kloekmoedig by 't Vaderland opsetten: op datze de selve Vrijheyd/ diese van húnne voorsaten ontfangen hebben/ ook hunnen kinderen/ en kinds-kinderen/ te samen met eenen eerlijken name/ ende loffelyken roem by alle nabúren/ ende alle vreemde natien mogten achterlaten.

Als nu de Hertog van Alba na de veroveringe der Stad Haerlem met der daed ook bevonden hadde/ dat hy so met sijn hoofd en geweld niet door en soude mogen/ siende hoe swaer hem het Beleg voor Haerlem was gevallen/ ende hoe dier dat het selve hem stond/ ende dat het hem oversulkx veel ende veer gemackelijker ende onkostelijker soude vallen de Steden met een soet schoon praetjen weder te krijgen/ als wel door wapenen te bemagtigen/ waer toe hy nu so veel moeds niet en hadde/ ende so veel raeds niet en sag/ door de ervarentheyd ende bevindinge van't Beleg van Haerlem wat wijser ende dweeger geworden/ sijnde nu ook sijn krijgsvolk wel 28. maenden ten achteren/ ende dies voor muytenatie beducht/ende siende geen middel om geld te krijgen/ willende mede gaerne met eren na Spanjen wederkeren/ sijn opbod van den Koning dagelijkx verwachtende: so heeft hy andermael de Steden selfs pardoen ende genade aengeboden/ die het hoofd van selfs inden schoot souden komen leggen/ ende sijne genade versoeken.

Tweede Pardoen-Brief van den Hertog van Alba voor alle de Steden die sich onder sijne gehoorsaemheyd van selfs souden begeven, na de Veroveringe der Stad Haerlem.

Voor

DOn Fernando Alvarez van Toledo/ Hertog van Alba/ Marquijs van Coria/ etc. Lieutenant/ Gouverneur/ ende Kapiteyn Generael. Aen den Steden hen hebbende laten verleyden ende aftreken van de gehoorsaemheydt des Konings onses genadigs liefs Heere: Wy en twyfelen niet dat gy wel ende breed bericht sijt geweest van de goede ende genadige vermaninge ende ondersoekinge die u lieden hier bevoren te meermaelen gedaen sijn geweest van wegen Koninklijke Majesteyt/ uwen Prinze ende Overste Heere/ die welke (navolgende die voetstappen sijner predecessooren ende voorvaderen) gelijk een goed Vader/ die welke sijn kind wederkomint ontfangt ende aenneemt/ hoe seer hy verdorven en verloren sij als hy weder komt tot kennisse/ heeft geprocureerd u wederomme te brengen in die gehoorsaemheyd die men hem schuldig is/ en uyt de welke gy afgeweken en gevallen waert in rebellie/ u versekerende dat 'tgene deshalven by u misdaen is geweest/ sonder aen te sien die qualiteyt ofte grootheyd der selver sonde/ van der selver sijnder Koninklijke Majesteyts wegen u worden vergeven/ ende vergeten/ die welke sijne Koninklijke Majesteyt boven dien dat hy altijd gebruykt ende bewesen heeft die genade die een ygelijk kennelijk is/ hem gewilliger geneygd heeft tot de tegenwoordige vergiffenisse uwes misbruyks/ dewijle hy weet 'tselve geschied te wesen/ meer deur quade suggestie ende ingeven van quaedwilligen/ dan u luyder eygen nature ende bewegingen/ niet konnende enigzins hem laten dunken/ dat gy so gedegenereerd en veraerd soudt sijn/ so verre 'tgene voorschreven is niet en ware geweest/ of gy en soudt hebben gecontinueerd die getrouwigheyd ende bereyde willigheyd die gy ende alle de gene die voor u sijn geweest altijd bewesen hebt: welke oorsake es (als gy ogenschijnelijk hebt konnen sien ende merken) dat men van wegen sijne Maiesteyt geen rigeur noch strafheyd gebruykt/ ia gene menschen aengetoond en heeft van de andere Steden/ die welke onbedachtelijken ende door die selve wegen ende middelen ook gevallen sijn geweest in den selven onweg ende dwalinge/ ende namaels van hen selven hen wedergekeerd ende gesteld hebben in de schuldige gehoorsaemheyd sijnder Koninklijke Majesteyt/ sonder der selver macht ofte aenkomste des legers te verwachten/ ofte daer toe by heyrkracht gedrongen te worden: gy weet ook wel dat men tot noch toe geene bitterheyd/ vijandschap ofte wreedheyd in krijgssaken gewoonlijke/ als met schickinge van krijgsvolk in de afgevallen quartieren/ met roven ende branden ofte anderzins qualijk te handelen/ gebruykt en heeft/ alle omme u tot kennisse te

verwerken: maer de boosheyd des tijds ende der quaedwilliger ende oproeriger menschen heeft tot noch toe by V. L. so veel vermogt/ dat sy niet alleen een stad ende plaetse gegeven heeft/ dat die voorschreven goede ende genadige vermaninge ende tractament ü soude hebben bewegd tot kennisse tot üwer eygener debvoir ende deügd/ maer gy zijt tot noch toe gebleven in den selven staet als te voren/ hoewel boven alle 'tgene voorschreven is/ gy met der daed siet/ ende gy niet en kont ontkennen/ dat die gene die hem vermeet ü te willen beschütten/ en in de vrijheyd stellen/ niet alleenlijk üwe hüysen afbrand/ maer ook sülke exactien ü opleyd/ dat elk van ü des een swaer gevoelen heeft. Niettemin sijne Koninklijke Majesteyt sülks alles onaengesien/ ende noch tegenwoordelijk niet anders soekende noch pretenderende dan gelijk een hinne haer jongen ü te roepen/ versamelen/ ende stellen onder sijne vleügelen/ protectie ende saüvegarde: heeft ons belast noch dese reyse voor de leste ü te vermanen ende versoeken/ ten eynde dat gy üwe devoir beter bedenkende/ dan tot noch toe geschied is geweest/ ende ook üwer aller deügd ende welvaert/ gy wederkeerd tot kennisse en komt williglijk ende van stonden aen ü stellen in sijner Koninklijke Majesteyts handen/ sonder der selver toorn/ gramschap/ ende füreür/ ofte de aenkomste sijner Koninklijke Majesteyts leger te verwagten/ ü toeseggende dat gy ontfangen sült werden in gratie ende genade: ja indien gy üwe Gedepüteerde wilt schicken aen ons om sülks üyt onsen eygen mond te horen ende verstaen/ wy geven/ accorderen ende octroijeren hen by desen goed vrij vast ende seker geleyde/ ende veyligheyd af ende aen: ende dat van wegen de Koninklijke Majesteyt/ wy als dan so goedlijk ende genadelijk met hen süllen handelen/ op alle 'tgünt daer inne gy ü ontgaen hebt deür navolginge des Prinzen van Oranjen/ ende wapenen tegens Koninklijke Majesteyt aengenomen gedragen ende gebruykt te hebben: dat gy ende de gansche wereld sült bekennen/ ende oordelen/ datmen niet meer en hadde konnen doen/ ende dat sonder twyfel gy alle des volkomentlijk te vrede sült sijn/ behalven enige de welke hebben boosheyd op boosheyd ende sonde op sonde gehoopt/ ende hen so verre den Düyvel overgegeven hebben/ dat sy onderstaen süllen om ü met henlüyden ganschelijk te verderven/ ü üyt den regten wege te stellen/ ende houden/ 'twelk wy vastelijk willen verhopen dat gy niet en sült doen/ dewijle ü genoegzaem kennelijk is dat een boos ende schelmig mensche te geenen tijd op en houd/ tot dat hy anderen tot hem gebrogt heeft deür ingeven des boosen Geestes altijd

wakende

waakende tot verlies der zielen. Maer indien gy dese vermanin-
gen, gratien ende genaden stelt in onachtsaemheyd, ende de selve ont-
fangt met gestopte oren ende hardnekkigheyd als tot noch toe geschied is:
wy willen ook u nu met eenen gewaerschoud hebben, datter geen rigeur
noch wreedheyd is hoedanig die zijn mag, die gy niet en zijt ver-
wachtende, so aen uwe personen, als met verwoestinge, hongers-nood,
ende ook met den swaerde, in sulker voegen, datter overal geen reli-
quien blijven en sullen van 'tgene tegenwoordelijk noch geheel is,
maer sal sijne Majesteyt het Land doen vervallen ende bewonen
met andere vreemde luyden: ook so en soude sijne Majesteyt haer niet
konnen laten bedunken den wille Gods ende haer selven voldaen te
hebben, so verre, na so veele geduldt, presentatien, vermaningen, ende
exempelen, gy al even stijf ende hardnekkig blijft: aengesien dat de sel-
ve sijne Majesteyt door den goddelijken wille gesteld is tot uwen
Prinse ende Overste, den welken gy alle gehoorsaemheyd schuldig
zijt, als den minsten van u wel kennelijk is, daer by gevoegd dat hy
so goedertieren ende een genadig Prinse is als oyt geboren is geweest: niet
twyfelende of gy hebt wel verstaen de middelen tegenwoordelijken
voor handen ende gereed wesende van sterkinge sijner Koninklijke
Majesteyts Legeren, so met menigte van volke, als grof geschut,
munitie onlangs gearriveerd, ende noch dagelijkx aenkomende.
Waeromme wy aen u versoeken dat gy dit alle vlytiger overleggen-
de ende overdenkende intijds voorkomt uwe gansche verderfenisse: als
wy verhopen in God dat hy u sal bewegen te doen, ende sijne god-
lijke genade verlenen om te considereren ende aenmerken dat in't leste
sijne Koninklijke Majesteyt doch de meester sal blijven. Gege-
ven tot Nimmegen onder onse namen, ende Koninklijke Majesteyts
secreet segel hier onder opgedrukt, den sestienden dag des Maends
Julij, een duysend vijfhonderd drie en tseventig.

Onderteykend.

F. A. Duc d' Alve.

Ende was. lager. Ter ordonnantie van sijne Excellentie.

Berty.

Ende besegeld ter sijden van den signature van den Hertoge met
des Koninklijken Majesteyts secreet segel, opgedrukt in rooden was-

sche

sche/ tusschen wit pampier.

Hier na stond geschreven: Sijn Excellentie heeft geordonneerd datmen geen Copien van dese Brieven geloof geven sal/ dan die gecopieerd/ gecollationeerd/ geauthentiseerd/ ende geteykend sullen wesen by den Secretarisen van de Steden hier onder gementioneerd/ als namentlijk Utrecht/ Amsterdam/ Nimmegen/ 's Hertogenbosche/ Antwerpen/ Breda/ ende Middelburg in Zeland. Actum Utrecht den ses en twintigsten Julij/ Anno een duysend vijf honderd drie en seventig.

Onderteykend.

A. Vander Burg.

Dese Brief is in verscheyde Steden ende Provincien van Nederland statelijk afgelesen: maer heeft weynig voor de Spaensche sake uytgericht/ van wegen het misvertrouwen der Gemeynten/ die den Albanischen Tyran door sijne bedriegerye ende moorderije geen geloof en gaven.

Ik gedenke hier aen het andwoord van die van Leyden/ dat sy Franciscus Baldeus hunnen belegger op't aenbieden vande selve genade hier na in den jare 1574. in eenen Brief toesonden.

Fistula dulce canit volucrem dum decipit auceps.

VVanneer de vogelaer de vog'len wil bedriegen,
Die hy in't vrije veld en open locht siet vliegen,
So speeld hy op sijn fleuyt, en locktze in het net,
En brengtze in het strick, dat hy hun heeft geset.

IAER-DICHT
Op de Belegeringe der Stad van Haerlem.

ALs SpanIen heeft gepoogd 's Lands VrIIheIId te Vertreden,
*Heeft HaerLeM *dat geVVeLd beLegerd sterk bestreden,*
En sICh VrII dapperLIIk een goeden tIId geVVeerd:
DoCh VVerde door den nood, en door geen sVVaerd Verheerd.

* dit

Dit teld 1572. op welk jaer de Belegeringe begonnen is: maer alsosy meest/ ja schier geheel/ ende ookswaerst/ in't jaer 1573. gevallen

len/ ende de Stad doe mede door Hongers-nood overgegaen is/ so kanmen ook wel voor dat geVVeLD/ dit geVVeLD lesen/ ende een jaer meer tellen/ dat ik willens so gemaekt ende gepast hebbe/ op dat het yder een neme naer sijn gevallen.

Vertoninge van het Beleg der Stad Haerlem, in't Oosten van het Koor inde Groote Kerk. 1581.

DEn negenden Decembris 1572. men las,
Doe de schans t'Sparendam in werd genomen,
Den elfden daer na op dat selfde pas
Es Don Frederico voor Haerlem gekomen
Met alle sijn magt, en sonder schromen,
Den achtienden beschoten sterk en kragtig,
Den twintigsten bestormd met stout beroemen,
Maer es afgeslagen wel hard en onsachtig.
Den laetsten Ianuario daer na waerachtig
Es die twede storm op die Stad gedaen,
De vijand week weer onverdachtig,
En moste met schande ruymen de baen,
Al sijn aenslagen om ons te verraen
Sijn te niet gegaen, so men wel sag,
Al was sijn mening ons te belaen
Met villen en braen sonder verdrag,
God beschermde ons wonderlijk op dien dag.

Dit svvaer beleg, dit seer groot ontrieven
Duerden eenendertig weken also ik schat,
Duyfkens waren de posten, die brogten ons brieven,
VVant men doe seer qualijk kon komen in Stad.
Een deerlyke honger die veel maekt mat,
Overviel den burger, en heeft veel volks versleten,
Paerden, moutkoeken, raepkoeken men hier at,
Ia honden en katten waren wild-braed gegeten,
Konnipkoeken, soute huyden ('tes niet vergeten)
Koolstruyken, wijngaerdblaen was een present,
En behalven dat men noch overal riepen en kreten

Niet dan alarm alarm ver en ontrent,
Swaere schermutzingen, voor ons onbekend,
Mosten wy aengaen tegens ons harde vijand,
In dees groote nood, en ons uyterste ellend
Gaven wy de Stad op door hongers verband,
Niet dat hyse inkreeg met stormender hand.

Doe nu die Stad dus was opgegeven
In vijands handen so voor es verteld,
Om so te bergen ons lijf, en ons leven,
Doe quam ons op noch al meer gewelt,
Geen burger so slecht ook hoe ontsteld
Of hy most houden twee of drie zoldaeten,
Die 'tvoord verteerden, ja inboel, en geld,
Nochtans genadiger dan som vermaten,
Dit deed veel burgers wat besaten,
Hoewelse deerlijk waren besvvaerd.
Anno 1577. doe werden gelaten
'Tgarnisoen uyt Stad, op d'eerste Maert,
En onder den Prinz van vroomen aerd
Quamen wy weer op die selfde tijd,
Als ons Stadhouder lief en waerd,
Die ons tot nochtoe heeft bevrijd,
Door Goods sterke hand gebenedijd.

Alwaer al de wereld op ons verhit,
So sterk so fel als men mogt bedenken,
Is God met ons, verstaet wel dit,
Niemand sal ons dan mogen krenken.

Geen vijanden hoe bitter verherd,
Al hebbense lust te doen verdriet,
God kan 'tveranderen, ja hoe verwerd,
'Texempel is klaer aen ons geschied.

Gelijk God Daniel verloste uyt der wreede leeuwen mond,
En Susanna beschermde voor die twee oude quabueven,
Ierusalem behoede voor Antiochus ongodlijk verbond,

En die drie kinderen holp uyt haer pijnlijk bedrueven,
Soheeft hy ook dese Stad sonder enig vertueven
VVonderlijk bewaerd voor so veel vijands handen,
Hy was die noodhelper, hy ging ons beprueven:
Dies moet hy geloofd sijn in steden, en in landen.

In den Ouden Doelen boven de deure vande groote Sale staen dese Verzen.

Anno 1572. quam hier de Spaensche vijand,
Die met ons als met Naerden meenden te leven,
VVy weerstonden hem vroom vechtender hand,
Maer door hongers nood mosten wy 'topgeven.

HADRIANVS IVNIVS in HARLEMO.

Hanc urbem diuturnâ gravique obsidione, fatali quidem nobis & calamitosâ, sed Hispanis obsessoribus perniciali atque exitiosâ, ante biennium pressam, famem obstinatâ & invictâ patientiâ fortissimè toleravisse; quâ obsidione gentis Hispanæ prior fama bello inclyta extabuit inviluitque, ferocitas contusa, fastus repressus, fidei periculum aditum est, opinio & existimatio virtutis, quæ externis nationibus invictam, nedum formidabilem illam fecerat, obsolevit. Docuit nempè Harlemum conmutrà civium militumque concordiam, & conspirationem animorum mutuam in tuendâ patriæ libertate, nullas quantumvis magnas hostium vires quidquam posse, quippe quæ defensioni invalida, tormentorum bellicorum, nitrati pulveris, reique alimentariæ copiis omninò defecta, nunquam tamen in hostium manus deditione perventura fuerit, nisi per frumentatores, ignaviterne an perfidiosè sui muneris oblitos, neglecta fuisset urbis cura. Id tamen privum ac singulare habuit, quod palmam non precariam quidem illam aut dubiam, sed genuinam ac certam jure sibi vendicare potest, libenter assurrecturis ei honoris ergò cæteris civitatibus, neque ut olim Ajaci debitum derogaturis. Nisi n. hæc se hostili Martis furori per initia opposuisset divino quodam instinctu (neq; verò temeritatem ausim vocare, quod publico omnium consensu transactum constat) bellique minas & apparatum omnem in se avertisset, certè respublica Batavica à cardine emota concidisset, dum reliquæ urbes spectaculi diritate & exempli sanguinarij (quod ab infesto & superbo hoste tum exspectabatur) sive edoctæ sive deterritæ, deditionem ultrò properaturæ fuerint, ut quas temporis spatium à communiendo & annonâ commeatuque copiis se instruendo, clausis undique per gelu præpoperum aquis, exclusisset. Itaque dum in longum trahitur obsidio, dum omni ultimæ crudelitatis exemplo præter fidem

datam præſidiarius miles ſuprà duo millia numeroſus ab Hiſpanis deletur, id eſt ctum eſt ut urbes communitæ fuerint, & ne qua unquam ſe poſteà dederet, peſſimi exempli trucidatione deterreretur.

Deſe Stad is door eene ſwaere eñ langdurige Belegeringe, ons wel droevig eñ laſtig/ maer den Spanjaerden den beleggers ſchadelijk eñ verderfelijk/ gedruckt geweeſt eñ heeft door eene hardneckige eñ onverwinlijke geduldighepd dē honger ſeer kloekmoedig verdragē; door welke belegeringe de oude roē van Spaēſche natie/ door dē oorlog vermaerd/ vergaen ende verdwenen is/ haere wreedhepd gekneuſt/ haer hoogmoed geſtut/ haer geloof ende aenſien verminderd/ de waen van haere kloekhepd/ die haer aende uptheemſche volkeren onverwinnelijk/ ja verbaerlijk maekte/ verſleten. Want Haerlem heeft betoond dat geene magt der vijanden/ hoe groot ſp ook weſen mag/ iets vermag tegens de eendragtighepd der burgeren ende zoldaten in't beſchermen van de vrijhepd van het vaderland: als die welke onweerbaer van geſchut/ krupd ende lood/ ende mond-koſt t'enemael ontbloot/ ſich evenwel in vijanden handen noyt en ſoude overgegeven hebben/ ten ware de ſorge vande victalieerders ofte koſt-verſorgers door luijhepd ofte trouloosſhepd hun ampt vergetende/ waer verſloft geweeſt. Dit heeft dan noch deſe Stad alleen ende byſonder gehad/ dat ſp ſich deſe ſekere ende epgene ende geenzins twyfelachtige nochte bedelachtige ere met recht mag toeſchrijven/ die alle de andere ſteden haer gaerne geven ſullen/ ende dat haer toekomt niet onthouden/ als eertijds Ajax geſchiede. Want hadde ſp ſich tegens des vijands geweld inden beginne door een godlijk ingeven niet geſteld (want ik en durve het geene vermetelhepd noemen dat met gemepne toeſtemminge is gedaen) ende al den laſt des oorlogs op ſich gehaeld ende geladen/ ſeker de Hollandſche Republijke waer in den grond vervallen: gemerkt de andere ſteden door het wreed ſchou-ſpel/ ende bloedig exempel (dat van den wreeden ende hovaerdigen vijand doe verwacht werde) ofte geleerd ofte afgeſchrickt ſich van ſelfs ſouden opgegeven hebben/ als die ſich door des tijds korthepd niet en hadden konnen ſterken/ nochte van mondkoſt nochte van oorlogs gereedſchap verſien/ ſijnde alle de wateren door den ſchielijken vorſt toegeſloten. Derhalven alſo de belegeringe lang duerde/ ende meer als twee duyſend zoldaetē tegens belofte door een ongehoord exempel van upterſte wreedhepd vande Spanjaerden verdelgd werden/ is daer door te wege gebragt/ dat de ſteden ondertuſchen verſterkt ende verſien ſijn/ ende door dit wreede moord-exempel afgeſchrickt dat niemand toekomſtig ſich en ſoude overgeven.

Hadrianus Iunius in quâdam Epiſtolâ ad Ianum Douſam, de fuſis fugatisque circà Harlemum Hiſpanis, tempore

tempore Obsidionis.

En tibi numerale distichon de Hispanis, quod heri Principi offerri jussi bis terve ab eo lectum relectumq;.

CrVdeLes gLadIo CeCIderVnt VIndICe IberI,
Defenso HarLeMo fortIter ense DeI.

ALITER.

TrVX, IVgVLIs InhIans, aVIdVsqVe CrVorIs IberVs,
OCCVbat HarleMI: VIndICIs Ira DeI est.

De boose SpaenSChe hoop Is Voor de sVVaCke VVallen
Van HaerLeM door de snee van Godes sVVaerd geVaLLen,
VVanneer de kloeke stad In haeren sob're'n stand
Is dapper Voorgestaen Van Godes sterke hand.

ANDERS.

Het VVreede SpaenSCh gespVIIs, VVIens opgespar de kaken
Na ons onnoseL bLoed en haLsen gIerIg haken,
LeIIt voor de kLoeke stad Van HaerLeM neergeVeLd.
DIt heeft de VVraek en't sVVaerd VanGod ons so besteLd.

Ianus Dousa
In Fredericum, Albani Ducis filium, HARLEMI
Vrbis Obsessorem.

HARLEMVM sex mille virûm Fredericus ad urbem
Perdidit, Albanæ robora militiæ.
Nec tamen obsessum induci pote linquat ut hostem,
Obduratque, sequi vult puto & ipse suos.

Siet Frederick die heeft ses duysend uytverkoren
Zoldaeten voor de Stad van Haerlem al verloren:
Noch breekt hy 't heyr niet op, en blijft noch voor de Stad:
Id acht hy denkt sijn volk te volgen op dat pad.

Georgius Benedictus VVertelo Lib. 1. de Rebus
Gestis Illust. P. Guiljelmi Nassovii.

Mox etiam Harlemum Maurus pervenit ad urbem,
Horribili quatiens improvida corda fragore
Armorumque, equitumque: furor victoribus idem,
Non eadem fortuna fuit: sic ipsa tyrannis,
Quem parat immeritis, eôdem ruit irrita lapsu.
Clauduntur portæ, firmantur mœnia structis
Aggeribus. Quid enim victis nisi * Taurica restant
Funera, * Vandalicique jugum miserabile regni?
O urbs digna cani! ô priscis non degener ausis!
Quis tibi pro meritis insignes dicere laudes
Possit, & invictâ partos virtute triumphos?
Tu decus antiquo generi, te vindice dextrâ
Armatam Pharij fines, Damiataque victa
Horruit, & stupefacta tuis se subdidit armis,
Restat adhuc servatus honos, crux, cymbala bina,
Stellæque, gladiusque, tui monumenta laboris.
Sed quid prisca cano? longè his majora patrasti.
O si vena tuis sit par & gratia factis!
Tu firmata Deo primi discrimine belli,
Auraico duce, major eras, tu prima furentem
Cæde novâ patriis arcebas finibus hostem.
Mitto alias pugnas, & mille pericula, mitto
Hesperias fraudes, & quæ stricto ense dedisti
Vulnera, dum clausis rueres in prœlia portis.
Omnibus his invicta, fame nisi victa fuisses.
Ah! quoties longo voluit te solvere Princeps
Obsidio? quoties missis fulcire labantem
Auxiliis? quoties pro te nocitura tulerunt
Arma manus sociæ? nec enim sinit illa taceri
Vester amor vicinæ urbes, & Delphica virtus
Flore potens juvenum. Sed frustrà hæc omnia, frustrà!
Proh dolor! in fatis erat hoc, & fraude potentum.
Mox ubi dira fames portas patefecit Ibero,
Quos cædum cumulos, quæ strata cadavera toto
Vidisti moribunda foro? quanta agmina diræ
Fixa cruci? vidi coràm, vidi ipse revinctos
Ire viros velut ad cultum Mœotidos aræ.

*Feroces Armenia & Dania populi.

Georgius Benedictus Wertelo op het Beleg van Haerlem.

Daer na so is Mauaen voor Haerlem oek gekomen,
En dede door 'tgekraek der wape'nen veele schromen,

En 'tvolk te voet, te paerd: hy woede even seer,
Maer hy en hadde hier den voorspoed so niet meer.
So word de tyranny verdorven, en gewroken,
Door 'tquaed het welke sy een and'ren soekt te koken.
Men sluyt de poorten toe, men maekt de mueren vast,
Met wallen wel beset, met aerde opgetast.
VVant siet, wat soude toch den burgers wedervaren,
VVanneer sy door 't geweld en swaerd gedwongen waren?
Hoe deerlyk souden sy als beesten sijn geslacht?
Hoe deerlyk onder 't jock en tyranny gebragt?
O Stad wel over-waerd van alleman gepresen!
O Stad die sijt en blyft het geen gy plagt te wesen!
VVie kan dyn waerden roem voldoen met pen, of woord?
VVie kan dyn eren-kranz so vlechten alst behoord?
Gy sijt der ouden kroon, de Stad van Damiaten,
Die sich op haeren stroom en torens had verlaten,
Voor dyne vuyst verschrickt, door dyne kragt vermand,
Die gaf sich aen dy op, en viel in dyne hand.
Die eer word noch bewaerd, het kruyz, de beyde schellen,
De sterren, en het swaerd, en 'tveld, door 't nedervellen
Der Turken bloedig-rood, getuygen van dyn raed,
Getuygen van dyn moed, en van dyn vroome daed.
Maer ey! wat mag ik toch so veel van 't oude seggen?
Gy hebt veel meer gedaen veel meer in 't Spaensch beleggen.
O waer myn geest, en pen, ô waer myn styl so ryk!
O waer myns redens vloed dyn daeden maer gelyk!
Gy waert en deed noch meer, als hier in onse landen
De hitte vanden kryg maer eerst begon te branden,
Door Godes hand gesterkt, en door het wys beleyd
Van onsen vroomen Prinz, en sijne trouwicheyd.
Gy keerde Spanjen eerst van dyne swacke wallen,
Die moedig door ongeluck quam dapper aengevallen,
* En door den verschen moord van 't niew vergoten bloed
Niet anders als een wolf verbit, en gansch verwoed.
Ik set al dyn gevaer, ik set al dyne stryden,
En menig Spaensch bedrog, al willens noch besyden,
En meen'ge vroome daed, als gy in 't leger vielt,
En dynen vyand daer aen duysend stucken hielt.

*Te Mechelen, Sutphen, en Naerden.

In allen

In allen desen nood en sijt gy niet besvveken:
Had dÿ des hongers svvaerd de keel niet afgesteken!
Hoe dickwils heeft de Prinz sorgvuldelÿk getracht
Dat gy ontzet mogt sijn van al die Spaensche magt?
Hoe dickwils heeft hy dÿ versien met versche Helden,
Die sich op dÿne wal voor dÿ te were stelden?
Hoe dikwils hebben ook de naest-gelege steen
Met desen Spaenschen draek voor dÿn behoud gestreen?
VVant hoe toch kan ik hier die trouwicheyd vergeten?
Hoe menig bondgenoot heeft dit beleg versleten,
En meest der Stede Delf? Maer (laes!) 'twas al om niet
VVant God bereyde ons dit jammer en verdriet:
Als dan de hongers nood de poort heeft opgebroken,
VVat hebt gy meen'gen hals voor't svvaerd sien neergedoken,
Of door den bast verworgd, op't midden van het Sand,
So menig vroom zoldaet! so trou voor't Vaderland!
Ik heb het selfs gesien, met hunnen nood bewogen,
Ik heb het selfs gesien met mÿne eyge ogen,
Hoe dat het arme volk gevleugeld en gekoord
Ter slachtbank is gevoerd, en wredelÿk vermoord.

P. SCRIVERII EPIGRAMMA
In Obsidionem Harlemi.

QVID valeat bello concors cum milite civis,
Harlemum docuit, sensit & hostis iber.
Hei, quot ad obsessam liquit Dux ferreus urbem
Millia! quot nummis constitit Alba tibi!
Hei, quot terribili frustrà crepuëre boatu
Fulmina! quot sparsis mœnia pulsa globis!
Vtque viri desint; quæ spes? en, fœmina pugnat:
Mœnia fœmineâ refficiuntur ope.
Obdurantque omnes, medioque in frigore fervent,
Atque agiles Brumæ calfacit aura manus.
Non a dente tamen deponunt Sole ligones:
Nemo sub æstivo tempore languet iners.
Intereà dubio glaciantur corda tumultu
Militibusque tuis, & Frederice tibi.
Non tradi invalidam dolet ex spectantibus urbem,
Armaque pro patriis non temeranda focis.

Iamque homini via nulla licet, terrâque marique
Cincta sub Hispanum non eat illa jugum.
Anxia præcipiti si venit epistola lapsu,
Surgit in oppositas fortior illa manus.
Ecce Dionæas chartam perferre columbas:
Et Martem dubites his habitare locis?

Aliud in Deditionem ejusdem Vrbis.

Harlemum, Hispanâ murum cingente coronâ,
Tramite jamque rotas, jamque negante rates:
Non fortes animi, Cerealia munera desunt.
Fortibus: hei! Patriæ sat fideique datum:
Dixit ad astantes, Me invitam dedere cogor,
Invictamque: fame jam nisi victa forem.

LEGENDO, ET SCRIBENDO.

PETRVS SCRIVERIVS
Op het Beleg van Haerlem.

WAt eendragt al vermag van burgers en zoldaeten,
Die voor de vryicheyd het leven willen laten,
Heeft Haerlem wel betoond, en Spanjen wel gesmaekt,
Als Spanjen 'tleger hier om Haerlem heeft gemaekt.
VVat sijnder duysenden van Spanjaerden gebleven!
VVat heeft Duc d'Alf voor ons al volk en geld gegeven!
Hoe heeft hy ons vergeefs met menig duysend kloot
Van grof geschut begroet! hoe menig duysend schoot!
En waerder schoon gebreck van burgers ende knechten,
Sy gaven't noch niet op, de vrouwen willen vechten.
Verbreekt Maraen de wal, sy word met alle magt
Van man, en vrou, en kind, weer in't geweer gebragt.
Sy harden't t'samen uyt, hoe fel het ook mag vriesen,
De kou verkleumter niet, men sietze niet verliesen
Noch handen, nochte hert: en of de Son hen stak,
Noch saegt gy noyt aen hen dat hun de moed ontbrak.
Hier-tusschen Frederick, so sietmen u verstijven
En uwe knechten ook het hert in hunne lijven.
Hy is niet wel te vreen dat onse swacke Stad
Sich so niet overgeeft als hy de hoop wel had.

En daer de weg te land en water is gesloten,
En geen hulp komen kan van haere bondgenooten.
Dat sy noch even vast in haere schoenen staet,
En onder sijn geweld en jock niet overgaet.
Indiender nu en dan een troost-brief komt gevlogen,
So worden sy te meer tot tegenstand bewogen.
De Venus-dofferkens die waren hunne boon:
Ist wonder dat dan Mars daer ook was met der woon?

Duyven 's Stads vliegende Posten.

Op het Overgaen van Haerlem.

Als Haerlem was beset so nau met Spaensche scharen,
So datter nochte schip noch wagen konde varen:
Noch viel de moed haer niet in desen svvaeren nood,
Alleen ontbrak den mond de nooddruft van het brood.
Dies sprak de vroome Stad: Ik ben getrou gebleven.
VVat kan ik mijnen eed en 't Vaderland meer geven?
'K word tegens mijnen dank niet door des vijands magt
Maer door des hongers svvaerd in sijn geweld gebragt.

GHRONOLOGICVM OBSIDIONIS VRBIS HARLEMI,

Quæ accidit anno 1572. 11. Decemb.

InspICIens ChIron CaprICornI sIgna rIgentIs,
VIdIstI HarLemIos CIngIer HesperIIs.

Nicolaus à VVaszenaer.

De Son VVas In het park des GeIItenboCks besLoten,
ALs HaerLeM VVerd benoVd, beVoChten, en besChoten,
En bVIlten door het sVVaerd Van SpanIen hard bestreen,
En bInnen sVVaerder nood Van honger heeft geLeen.

CHRONOLOGICVM DEDITIONIS VRBIS HARLEMI,

Quæ accidit anno 1573. 13. Iulii.

HarLeMI, TItan adIt atIda terga LeonIs,
OCCIdVVs PhaLarIs frena CrVenta CapIt.

Nicolaus à VVaszenaer.

Het

Het tellken Van de LeeV VVerd Van de Son bereden,
ALs HaerLeM door't geVVeLd der Spanlaerds Is Vertreden,
En droeVIg opgeſLockt, bedorVen, en Verheerd,
Na dat ſIl ſICh ſo Lang en dapper had geVVeerd.

Oorlogs-geſchiedeniſzen ten platten Lande om de Stad van Haerlem, in Kermerland. ende Waterland.

Onderturſchen dat de Belegeringe der Stad Haerlem duerde/ als mede na haere veroveringe van den Spaenſchen/ ſijn enige dingen alhier ten platten lande in Kermerland, ende daer ontrent/ voorgevallen/ die ik niet ondienſtig en achte by deſe gelegenheyd in dit mijn werk mede te gedenken/ ende te verhangen. Oorlogſche Geſchiedeniſzen in Kermerland, ende om Haerlem.

Ende eerſtelijk heeft de Spaenſche Ruyterije den 16. Januarius 1573. het Dorp van Vytgeeſt wel ten halven afgebrand/ ende ontrent zeſtig ofte zeventig huyſluyden vermoord/ ende doodgeſlagen. Ook hebben ſy de Dorpen van Kaſtrekom, Limmen, ende Backum geplonderd/ ende den armen huyſluyden groote ſchade ende overlaſt gedaen. Vytgeeſt, Kaſtrikom Limmen, eñ Backum vande Spaẽſchen verbrand, ende geplonderd.

Korts na de veroveringe der Stad Haerlem dede de vijand onder den Overſten Antonis van Tambergen/ Luytenant van den Grave vã Bolzu/ eenẽ inval in VVaterland, alwaer hy ons krijgsvolk dat weynig was ſeer drong/ ende benaude: dies de Overſte Sonoy terſtond derwaerts aentrock/ende dede alle vlijt om den intocht vanden vijand te ſtuyten. Hier werde dickwils geſchermutzeerd/ maer die van Weſtvrieſland door de menigte der vijanden verheerd ſijnde moſten de ſchanze te Landſmeer, met de dorpen van Suyderwoude, Sinderdorp, eñ Broek den vijand in handen laten/ die hier door nu alles in hadde van Zaenredam af tot aenden Nieuwendam toe, ende ſloot ſo onſe ſchanzen van malkanderen/ dat de een den anderen geen ontzet van volk nochte toevoer van nooddruft konden doen/ dan alleenlijk ter ſee/ ende dit noch kommerlijk/ ende met groot perykel. Niettemin behielden die van Weſtvrieſland dat mael noch de ſchanz ende het dorp van Schellingwoude, Yoorderdam, Rarop, ende queten ſich vromelijk naer de kleyne magt die ſy hadden: doch moſten niet lang daer na de ſelve mede voor den vijand in ruymen/ het welke eene ſeer ſobere gelegenheyd voor die van Waterland veroorſaekte. Spaenſche inval in VVaterland.

Ook hadde de vijand in het gedeelte van onſe Landſtreke eene groote magt t'Aſzendelf. ende poogde daer upt de omleggende dorpen ende ſchanzen van de onſen aende weſtſijde van gelijken te vermeeſteren/ ende al meer ende meer in te boren/ het platte land by den wintertijd Spaenſche mägt ende bezettinge t'Aſzedelf.

in harden vorst afte lopen/ ende met branden ende blaken te vernielen. Ten welken eynde Don Louÿs de Requesens/ Groot-Commandeur van Castilien/ na dat hy het Gouvernement in plaetze van den Hertog van Alba hadde aengenomen/ ook mede voords/ tot een van sÿne eerste werken/ recht na het nieuwe jaer 1574. op het aenhouden van die van Amsterdam/noch ontrent drie duysend nieuwe knechten/ so Waelen/als Hoogduytschen/ tot versterkinge van de oude garnisoenen/ in Waterland/ ende meest na Aszendelf/ heeft gesonden. Sy hadden de paerden nu ook al met scherp beslagen/ ende 400. nieuwe ÿs-sleden doen maken/ behalven die gene diese 'sjaers te voren hadden overgehouden/ die meerder in't getal dan de nieuwe waren. Maer God Almagtig versag't/ ende gaf/ dat de paerden den ganschen winter op't ÿs niet en quamen/ ende bespottede alsoo hun boos ende verderfelÿk voornemen in sÿnen hoogen hemel.

Krommenije by de Spaenschē ingenomē, ende verbrand.

Half Februarius begon 't enige dagen vrÿ wacker te vriesen/ ende bragt so veel by/ datmen de binne-wateren bequaemlÿk te voet konde overgaen. Daer op sÿn voords den 19. dito de Spaenschen des morgens heel vroeg ontrent half seszen by de vÿfhonderd sterk van Aszendelf na Krommenije getogen om de schanze aldaer in te nemen. Hopman Aker/ die aldaer in besettinge lag/ den aenslag vernemende/ kreeg sÿn volk in wapenen/ende trock met hun ende sommige huysluyden den vÿand in't gemoed/ ende hield hem met gestadige schermutzinge wel drie uren op. Schreef mede inder ÿl na Hopman Koen van Steenwÿk/die niet wÿd van daer gelegen was/om bystand/ die hem voords enige zoldaeten ende huysluyden te hulpe schickte. Maer also het Land door den vorst alom open lag/ende de huysluyden gewaer werden datter noch wel ses ofte seven honderd van Uytgeest achter Krommenÿe om quamen/ vrezende omzingeld te worden/ so namen sy de vlugt/ ende daerna ook de zoldaeten desgelÿkx/ so dat de Spaenschen het Dorp vermeesterden/ eer die gene die in de huysen waren sulkx gewaer werden/ waerover enige op de plaetze bleven/ ende de andere bergden hun lÿf ter nauwer nood/ ende vloden sonder geweer na Knollendam. De toren van Krommenÿe verbrande by versuymenisze van een vuer-teyken/ dat sy daer op gesteld hadden/ ende de Spanjaerden staken ook voords een deel van het dorp aen brand.

VVestzanē desgelijkx.

De vÿand vervolgde hier op sÿne victorie/ ende ruckte na VVestzanen, alwaer twee vaendelen Staten-besettinge lagen: maer die verliepen't voords/ ende gaven het dorp ten besten/ het welke van den vÿand mede werde geplonderd/ ende afgebrand/ den armen huysluyden van huys ende hof in verbaesdheyd vlugtende/ om slechts hun leven daer van weg te dragen.

Godvrugtige gedēkvvaerdige daed van eenen Huysman van VVestzanē

In dese schielÿke vlugt ende verbaesdheyd geschiede eene daed van eenen Huysman van VVestzanen, de onsterfelÿkheyd ende eeuwige gedachte

dachtenisze overwaerdig. Want als een yder vast om een goed heenkomen uytsag/ ende doende was om in dit onverwacht ongeval inder haest een weynig van sijne waerdste ende gereedste goederen/ so veel mogelijk was/ met sich te nemen/ so vondmen desen alleen bekommerd ende besig om sijne oude Moeder/ die door de jaeren haer gang benomen was/ met sich te voeren/ ende te bergen. Ende alsoo hy gene slede byder hand en hadde/ ende sy misschien te swaerlijvig ofte gebreckelijk was om op de schouderen te dragen/ so sette hyse op eene berrie/ ende sleptese met een tou voord. Maer also dit seer langzaem in sijn werk ging/ sagen de Spanjaerds hem/ ende liepen na hem toe/ de welke hy onder eene wal ofte in't riet ontschool. Als sy nu ter plaetze quamen/ ende de oude vrouwe alleen op de berrie sagen sitten/ waren sy verwonderd/ ende gingen beschaemd weg/ sonder haer in't minste te beschadigen. De Soon quam weder uyt sijn schuyl/ ende sleepte al weer aen/ ende op een nieu/ so lang/ tot dat hy sijne oude Moeder door de Westerpoorte te Hoorn bragt. Voorwaer! een sonderling exempel van getrouwe liefde eens kinds jegens sijne moeder. Dat heet vader ende moeder eren! Ende hier in heeft Holland/ dat sy roemen eñ inde schale leggen mag tegens de twee Gebroeders van Sicilien/ die hunnen ouden Vader ende Moeder op hunne schouderen weg droegen/ doe de Berg Etna alles daer ontrent met vuer vervulde/ ende verbrande: ofte dat sy by de getrouwicheyd van Eneas stellen ende vergelijken mogen/ die sijnen ouden Vader Anchises uyt den Trojaenschen brand op sijne schouderen desgelijkx wegnam/ ende verloste. Want het perykel en was hier veel-licht niet minder/ende de arbeyd door de langte van den weg schier onmogelijk/ ende ongelofelijk.

Ook werde Oostzanen op desen tocht van den vijand ingenomen/ geplonderd/ende verbrand. Oostzanen ingenomẽ, eñ verbrãd.

De Hopluyden deser bloode hasen ende wegloopers wisten ondertusschen hunne schandelijke vlugt by Sonoy noch te beglimpen/ ende te verdedigen/ mits dat sy voorgaven datze gebreck aen kruyd ende lonten hadden/ waerom sy te voren aende Gedeputeerde Staeten van't Noorder quartier in tijds geschreven hadden/ sonder de selve te hebben bekomen: ende datze na Wormer ende Iisp getogen waren/ waer aen wel meest gelegen was/ alwaer sy nu wel vijf vaendelen sterk by den anderen waren/ om den voorderen inval van den vijand te beletten: gelijk ook twee vaendelen Staten-besettinge op't Kalf lagen. De Overste Sonoy was over dit verlies/ ende verloop der zoldaeten gansch seer t'onvreden/ ende sond in aller haest kruyd lonten en lood aende Kapiteynen die te Wormer by malkanderen gekomen waren/ met commissie ende last aen Hopman Niklaes Ruychaver/ om over de selve te commanderen/ ende te gebieden. Maer Ruychaver sloeg de gemelde commissie beleefdelijk af/sich onschuldigende op sijne jonk- De zoldaeten ontschuldigen dit verlies, ende hun verloop by Sonoy.

heyd/ ende onervarentheyd/om over andere Kapiteynen te gebieden/ die ouder waren als hy/ ondertusschen den Oversten Sonoy hertelyk bedankende voor de gedaene ere/ met belofte de selve met alle getrouwe diensten voor het Vaderland ten allen tyden te sullen verschuldigen/ ende den genen die Sonoy in syne plaetze soude gelieven te stellen in alles te gehoorsamen.

Sonoy kōt te VVormer.

De Overste Sonoy quam daer op selfs te VVormer, ende stelde op alles goede ordre/ ende vertrock na Purmereynde/ alwaer hy sich enigen tyd onthield.

Die van lisp, VVormer, eñ het Kalf bijten het vvater op, ende makē eene Schanze by VVormerveer.

Die van lisp, Wormer, ende het Kalf hebben alom het water daer ontrent doen opbyten/ om voor den aen ende inval der vyanden versekerd ende bevryd te syn/ so dat sy te samen in eene byt begrepen waren. Behalven dese byt hadden de onsen tegens het Wormerveer over aen de Saen op den weg van Wormer eene sterke Schanze gemaekt/ daer Hopman Aker met syn vaendel knechten oplag. Ende also Wormer redelyk met volk beset was/ so vlugtē de huysluydē daer uyt meest alle dorpen daer ontrent het beste van hunne goederen: enige quamen ook met wyf ende kinderen/ om sich gedurende den dorst aldaer te onthouden/ meynende datze daer so goed als verseker d waren.

Krommenije vvord byde onsen vvederom ingenomē.

Daer na werden Ruychaver ende Koen van Steenwyk met hunne vaendelen na Krommenije geschickt: waer van de vyand t'Aszendelf werde verwittigd/ die voor de onsen meynde gereed te wesen. Maer so elk den anderen sochte voor te komen/ ende by nacht trocken/ quamen de onsen ongevaerlyk een quartier-uers vroeger/ ende hadden 't Dorp nu al in als de vyand aenquam. Daer viel eene swaere schermutzinge/ de onsen soekende den vyand uyt te houden/ ende dese daerentegens de onsen te verdryven/ 'twelk so vanden rechten middernacht tot den lichten dag toe duerde: op welken tyd de onsen die het voordeel in hadden den vyand op de vlugt kregen/ ende vervolgden hem sterk een goed stuck na Aszendelf toe/ niet sonder groot verlies vande synen. Onlangs daer na werde Ruychaver van Krommenyje wederom gelicht/ ende te Wormer in syne oude besettinge geleyd.

De Spaenschē nemē VVormerveer, ende VVormer in.

Middelertyd verstonden de Spaenschen t'Aszendelf de gelegenheyd van Wormer/ ende Wormerveer/ het weynig volks/ by dat sy waren/ de slappe wacht die sy hielden/ ende den goeden buyt daer sy op vlamden. So quamen sy tusschen drie ende vier duysend sterk/ op eenen morgen/ alst seer mistig was/ ende overvielen eerst Kapiteyn Aker/ die te Wormerveer lag/ ende sloegen 'tmeeste volk eer sy gewaer werden datter enig onraed was: also sy sich buyten de schanze begeven hadden/ ende om hun gemacks wille over de byt in de huysen lagen/ het welke wel eene groote roekeloosheyd was/ nadien de vyand so na by was/ ende de wateren toegevrosen/ datmen van alle syden op hun konde aenkomen. Dit beschickt synde/ paszeerden de byt voord met schuyten ende pramen/ende wat sy by der hand vonden/

ende

ende namen eerst de schanze in/ sonder tegenstand/ also daer niet een levendig mensche binnen was. Daer op verdeelden sy sich in drie hoopen/ ende trocken met den eenen recht toe recht aen op Wormer/ ende met de andere twee een weynig van ter syden om/ sonder dat sy door den mist gesien konden worden/ voor dat sy 'tdorp op't lijf waren. Die van binnen raekten hier door voords in alarm/ ende stelden sich tot tegenweer tegens die gene die recht in trocken: maer terstond siende/ dat de vijand ook noch van twee andere syden aenquam/ vreesende omringd te worden weken na het achtereynde van het dorp/ alwaer sy sich in slagordre setteden/ ende den vijand het hoofd mannelijk boden/ ende na eene wijle verhtens inde vlugt dreven. Maer also enige van hun inde kerke weken waren oorsake dat de onsen den voornaemsten hoop/ die aen't vlugten waren/ niet en durfden volgen/ voor dat sy de kerke wederom klaer ende vrij hadden/ om van voren ende achteren niet teffens aengegrepen ende beset te worden. Terwijl sy nu daermede doende waren/ vergaderde de vlugtende vijand wederom by malkanderen/ ende kroop by een/ ende dede eenen nieuwen aenval met sulken geweld dat de onsen geheel ontdaen werden. Enige bleven binnen 't Dorp verslagen/ andere verdronken in hunne eyge vijt/ maer 't meestendeel quamder af/ ende onder anderen Ruychaver die ter nauwer nood door de getrouwicheyd van eenen synder lijfschutten over de vijt werde geholpen/ ende het gevaer des doods ontvlugte. Dit gevecht duerde drie uren lang/ ende gaf den huysluyden tijd om sich met hunne vrouwen ende kinderen te bergen/ hoewel seer kommerlijk: want daer en was geen ander open dan over de vijt: eñ so mosten sy by winterdag eenen grooten weg na Purmereynde/ dat hun 't naeste was/ met natte kleder en gaen/ eer sy in versekeringe quamen. De dijk tuschen beyden krielde ende was swart van menschen ook dickwils so dat sy malkanderen van boven neder drongen. Het was (voorwaer!) een deerlijk schouspel so veel mannen/ met vrouwen ende onnoselе kinderen/ upt hun welvaren te sien vlugten/ nat ende schier stijf van koude/ met so een geschreij als een yder by sich selven denken mag/ komende tot vreemder luyden huys/ inden winter/ ende sonder iets van hunne goederen met sich te brengen. Maer 't schijnt datmen veel om't leven doet. Huyd voor huyd/ ende alles wat een man heeft dat laet hy voor syn leven. *Iob. 2. 4.* Het werde noch voor een groot geluck gerekend dat de vijand hen niet en vervolgde/ het welke door den mist toequam: want so de selve hen inde aenkomste der vijanden hadde verrast/ ende verraden/ so was hy hun nu wederom een groot behulp om den dood te ontkomen/ overmits het weynig gesichts dater was/ also dat de vijand niet en wist waer henen dat hy soude volgẽ. De Spaenschen sleepten ende verbragten terstond al den beupt na Assendelf/ waer mede sy wel eene gansche weke besig ende doende waren. Als nu de Spaenschen van Wormer ende Jisp aldus meester waren

ren/ verschansten ende versterkten sy sich aldaer/ om al voordaen dieper in te boren. De Overste Sonoy maekte dese nederlage voords den Prinze bekend/ ende dat de vyand wel drie duysend sterk/ ende Verdugo daer selfs in persoon was.

Het Kalf word by de Spaensche belegerd, en verlaten, beneffens de andere veroverde Dorpen, en Schanzen in VVaterland, die sy ten deele afbranden.

De Staeten van het Noorder-quartier waren hier door niet weynig verslagen/ vreesende dat de vyand de sterke Schanze van't Kalf ook mogte aentasten/ende vermeesteren/het welke noch grooter ende swaerder verlies voor den staet van't land soude wesen: gelyk ook de vyand voords daer na trachtede. Purmereynde lag ook genoeg open/ daer Sonoy met het vaendel van Kapiteyn Reynier Sittert binnen was gelegen. De andere gevlugte zoldaeten werden in Purmerland te Ilpendam ende Neck in besettinge geleyd/om voorder inbreuke te verhoeden. Het verloop der zoldaeten werde vast verschoond/ ende ontschuldigd/ door dien dat de vyand door hulpe van enige huysluyden tot drie ofte vier plaetzen over de dyken was geholpen/ ende dat de dorpen in die quartieren al in lange streken leggen daer men met den vorst in alle plaetzen aen kan komen. Die van het Noorder-quartier maekten terstond veele schuyten/ schepen/ ende galeykens gereed om met het open water de Schanze van het Kalf te ontzetten/ ende den vyand te rugge te dryven. Maer de Spaenschen werden in het midden van Maert by den Groot-Commandeur op ontboden/ om beneffens het ander krygsvolk dat in Holland was den tocht van Graef Lodowyk van Naszou te beletten: waer door niet alleen dese Schanze/ maer ook die van Nieuwendam/ ende andere Waterlandsche Dyken van den vyand verlaten werden. In't aftrecken verbranden sy Krommenije voords af/ Krommenijerdijk, VVormerveer, ende andere plaetzen. De verlatene Schanzen werden wederom by de onsen met krygsvolk beset: alwaer ook veele huysluyden wederom op hun goed trocken. So werde dese hoek lands voor eenen tyd van des vyands geweld wonderbaerlyk ende onverwacht bevryd/ ende verlost.

De Spaensche komen wederom in VVaterland.

Na dat nu de Groot-Commandeur den Grave van Lodowyk op de Mokerheyde hadde geslagen/ heeft hy syn krygsvolk/ dat hy uyt VVaterland gelicht hadde/ wederom herwaerts aengeschickt/het welke sich gelyk te voren meest t' Aszendelf onthiel.

Hunne misluckte aenslag op VVormer.

Dese namen eenen aenslag op VVormer voor op Pinxterdag/ende quamen ontrent 1400 sterk eerst tot Wormerveer/ ende lieten sich daer met schuyten/ende insonderheyd met eenen grooten Pont oversetten op de Schanze tegens Wormerveer over/ die doe ter tyd onbeset lag/ ende trocken al stillekens den smallen weg langs na Wormer voord/ meynende die van binnen op't lyf te wesen/ eer sy ergens op dachten/ ofte het minste mogten gewaer worden. Doch werden van eenen huysman gesien/ die 'smorgens heel vroeg buyten op syn land was/ de welke in haest na huys liep/ ende syne bueren opweckende met den

roep

roep vande komste des vyands het geheele Dorp voords in alarm bragt. Ondertusschen liep hy met twee ofte drie die gereed waren voor uyt/ ende haelden sekeren praem dwers op den weg/ dien sy op syn kant stelden/ ende schoten also van achter dese borstweringe terstond met een roer tot den vyand in. De vyand noch niet heel dicht synde schoot wederom: doch siende sich ontdeckt/ hiel stil/ ende beried sich of hy voordtrecken soude/ ofte niet. Dit weynig zemmelen ende vertoeven verbrodde den geheelen aenslag: want middeler tyd quamẽ de twee ofte drie vaendelen zoldaeten die onder Tete Hettinga binnen Wormer lagen/ ende voord de Vrybuyters/ ende andere huysluyden in't geweer/ ende begonnen tegens den vyand te schermutzerẽ/ die sich eerst vroomlyk weerde / so lang als hy van syn volk gesterkt werde dat noch reys op reys van Wormerveer over voer. Maer also eene onser Galeyen juyst daer ontrent op't water lag/ ende het schieten hoorde/quam met noch enige Vrybuyters-Jagten op het geluyd aen/ ende siende den vyand vast overvaren/ schoot de Pont met volk met al in den grond/ ende verstropde de schuyten. Dit gedaen synde/sette voords de eene reyse voor ende de andere na dwers door den vyand heen/ die op't land tegens de onsen schermutzeerde. De Spaenschen hier door verzaegd synde/namen eerst den wyk met ordre nade Schanze die op den kant van den Saen lag/ ende achterna de verbaefdhepd aenwaszende met eene volle vlugt. De traegste in't lopen werden den ganschen weg langs geslagen: de anderen kregen de Schanze wel/ maer de onsen/ diese vervolgden/ drongen met hun te gelyk in. De Galeye roeyde ook ter selver tyd sterk tegens de Schanze aen/ so dat haer pen inde wal bleef steken. Daer waren ontrent 500. van den vyand binnen/ veel-licht meer als die gene diese najaegden: maer de vrese was so in hun/ dat niemand sich te weer en stelde/ als ofze geene handen en hadden/ maer lieten sich dood slaen als een hoop schaepen/ sonder dat iemand gevangen genomen werde/ ofte ook het begryp hadde van te vlugten: so dat van ontrent 900. man die overgekomen waren naulykx een man ontquam/ sonder dat iemand van dese syde bleef/ ofte ook in het alderminste gequetst werde. Desen hoop gematst synde/voeren de onsen tot den rest over/ die noch aende over syde waren/ ende middelertyd over veld recht toe recht aen na Assendelf toe liepen/ maer voor eene groote wateringe gesteupt/ ende achterhaeld werden. Dese hebbende de selve vrese in't lyf/liepen een deel in't water/ ende verdronken sich selven/ andere werden op de plaetze ter neder gehouwen/ behalven 290. die levendig gekregen ende gevangen genomen werden. Ende dit ging so slecht in syn werk/ dat een zoldate dickwils vier vyf ofte ses gevangens hadde/ ende bragtze met een toutjen aen een gekoppeld binnen Wormer/ daer sy eenen dag twee ofte drie gehouden/ ende naderhand den 11. Junius van daer na Hoorn gesonden werden: waer van den 4. dito anderhalf honderd Hoogduytschen

schen met Karveels op de Rede gebragt/ ende buyten boord gesmeten/ ende verdronken werden: synde het selve een vande hardste stucken die staende den oorlog aen dese syde geschied syn: hoewel het ondertusschen eene oorsake was/ dat de Spanjaerds/ die't voorheen al doodsloegen wat sy in handen kregen/ daer na wat beleefder met hunne gevangens omgingen/ dewyle sy sagen datmen hun met de selve mate wederom begon in te meten: ende so pleeg het eene mes het andere wel veeltyds inde schede te houden: Des anderen daegs souden de Waelen ook uytgevoerd worden: maer also daer andere last van't Hof quam/ so behielden sy het leven/ ende werden daerna tegens enige van de onsen gelost.

Tocht van Sonoy na't Barnegat.

Ik hebbe boven verhaeld/ hoe dat de vyand door syne groote magt tegens de onse den ganschen Waterlandschen Dyk vermeesterd ende veroverd hadde/ waer door de onsen de Stad Amsterdam so dicht niet en konden sluyten als wel voor henen: want ofschoon de Vrijbuyters (die den Westzaener Toren veel tyds tot een uytkyk hadden/ ende van daer voor Amsterdam sien konden wat schepen in ofte uyt voeren) zomtyds ter sluyp op het Y quamen/ende den eenen ofte anderen buyt van daer haelden/ ende door het Barnegat inkregen/ dat sy tot dien eynde tusschen Zaenredam ende Westzanen inden Dyk gegraven hadden: so geschiede dit nochtans so daeglykx niet/ ende ook niet sonder swarichheyd ende perykel/ also de vyand hen dickwils in't wederkeren op den kant van het gemelde Gat waernam/ ende besprong: so dat die van Haerlem ende Amsterdam noch ordinaerlyk/ hoewel met convoy/ tot malkanderen mogten op ende af varē/ tot groot geryf van den vyand. Ondertusschen bedacht de Overste Sonoy eenen seer gewichtigen aenslag/ niet alleen om die van Amsterdam wat meer te kort-vleugelen/ ende te quellen/ maer ook om Haerlem te benouwen/ ende wederom in handen van den Prinze te doen vallen/als mede om geheel Noorderland voor den vyand te bevryden. Hy schreef tot dien eynde aen syne Excellentie/ dat hy daer toe voor goed insag/ dat die van Noordhollād het Barnegat souden bemagtigen/ ende met eene sterke Schanze versekeren/ ende dat die van Suydholland ende Seland mosten sien meester te worden van de Schanze van het Huys ter Hart/ tegen over het Barnegat op de andere syde van het Y gelegen/ die de Amsterdammers hadden opgeworpen ten tyde als sy met hunne vlote op't Meyr quamen/ ende den onsen dat afhandig maekten/ gedurende de belegeringe der Stad Haerlem. De Prinze vond desen aenslag seer dienstig/ ende nodig/ ende schreef aende Gedeputeerden van het Noorder-quartier dat sy gemelden aenslag op alle manieren souden helpen bevorderen/ met bevel aen Sonoy/ dat hy met den eersten ende in alle naerstigheyd hem soude laten weten tegen wat tyd hy soude meynen vaerdig te wesen om synen aenslag in't werk te stellen/ op dat hy die van Seland in tyds mogte ontbieden wat sy te doen souden

hebben

hebben/ gelijk hy ook die van de Admiraliteyt van Suydholland soude laten gereed maken wat tot eenen aenslag van sulken gewichte aen hunne sijde van node soude wesen. Dien volgens heeft Sonoy den 5. April 1575. den Prinze den dag doen ontbieden ende aendienen wanneer hy sijnen aenslag op't Barnegat meynde ter hand te nemen/ versoekende dat sijne Excellentie even op den selven tijd sonder faute de Schanze van het Huys ter Hart wilde laten bestoken/ ende aengrijpen/ op dat sy hunne aenslagen te gelijk mogten in't werk stellen/ ende wat nuttelijkx voor de gemeyne sake verrichten. Daer op toog Sonoy den 7. dito derwaerts aen/ende nam het Barnegat geluckelijk in/ende beschanste sich aldaer inder ijl volkomelijk naer wil/en wensch. Maer also de Gedeputeerden van het Noorderquartier Sonoy geene nodige ende genoegzaeme hulpe van schepen toe en schickten/ om de plaetze in te houdẽ/ wat moeÿte hy ook daer toe dede/eñ die vã Suydholland mede te lang op hunnen aenslag sliepen/ ende stille saten/ ende ook tusschen de Suyd ende Noordhollandsche enige geschillen over dese sake resen/so is de gansche aenslag vruchteloos afgelopen/ ende de gemaekte Schanze van het Barnegat door dwang vande Amsterdamsche schepen wederom verlaten/ na dat de onsen seventien dagen aldaer genesteld hadden.

Middeler tijd liepender groote geruchten door het land van swaere krijgs-toerustingen van den Grooten Commandeur/ die niet al vergeefs en waren: want Iillis van Barlaymont, Here van Hierges, in dien tijd Gouverneur van Holland/ Zeland/ende Utrecht/ aende sijde van den Koning/ ruckte den 27. Mey met ses duysend te voet/ ende seven honderd paerden door Utrecht/ Amsterdam/ Haerlem/ ende Beverwijk/ na het Noorderquartier tot aende Meel-molen van Schorel, alwaer het voetvolk is gebleven/ also het selve so haest niet en konde volgen/ende trock met sijne ruyterije na den Slaper, om Schoreldam eñ Krabbendam te overrompelen/ ende den weg te openen om het gansch Noorderquartier ten platten lande teffens af te lopen/ ende aen kolen te leggen. Maer also hy de Schanzen wel beset vond/ ende het krijgsvolk wel op hunne hoede/ heeft niet met allen anders uytgericht/ dan dat het voetvolk/ 'twelk ontrent de Schorelsche molen rustede/ terwijl de Here van Hierges met de ruyterye hooger aen toog/ sommige huysen ende hutten daer ontrent plonderde/ ende met gemelde molen afbrande/ welke brand wijd ende breed gesien werde. Daer op trock hy wederom na de Beverwijk/daer hy vijftien dagen stil bleef liggen/ verwachtende de reste van het leger die op desen tocht niet geweest en waren/ waerna hy in haest opgebroken ende te rugge gekeerd is na Buren/ dat hy belegerd ende ingenomen heeft. Dese aenslag des vijands en is niet in't werk geleyd sonder groot vermoeden van merkelijk verraed/ gelijk dan de Overste Sonoy ende de Gedeputeerden van het Noorderquartier van alle kanten verwittigd waren/ dat de vijand

Aenslag der Spaenschen op Schoreldam, ende Krabbendam misluckt.

aud aldaer eenen aenslag op handen hadde/ ende dat veel vreemd volk ten platten lande sich tot dien eynde onthiel/ om op seker teyken van den vyand (het welke men meynde den Schorelschen brand geweest te syn) ook allerwegen/ ende in alle Dorpen brand te stichten/ waer door dan de huysluyden uyt de Schanzen na de Dorpen souden lopen/ op dat de vyand aldaer minder tegenstand mogte vinden/ ende meerder kanze ende gelegenheyd hebben om de Schanzen te vermeesteren/ ende dat sy daerom goede wacht souden houden/ende op de sulke goede acht nemen/ gelyk ook geschiede/ want Sonoy en dede de Schanzē alom niet alleen met meer krygsvolk ende huysluyden wel besetten/ maer belaste ook alle Schouten van de Dorpen op al het vreemd volk nau ondersoek te doen/ ende de selve in versekeringe te nemen/ door welken goeden toesicht men meynde dat den vyand syn voornemen soude misluckt wesen: want als hy de Schorelsche molen ende huysen tot eene leuse aen brand stack/ op dat die van binnen ook beginnen souden/ so en durfde sich niemand openbaren: waerom de vyand den selfden weg dien hy gekomen was onverrichter sake wederom moste aftrecken. Daer syn vreemde dingen over desen handel voorgevallen/ ende seer wreede ende ongehoorde manieren van pyningen voorgenomen/ om de waerheyd van dese sake uyt te vinden/ die de sinnelyke Leser by onsen vermaerden Histori-schryver Pieter Bor vinden kan/ die sulkx/ gelyk alles/ seer rykelyk ende wijdluftig uytstrykt/ ende verhandeld/ also ik geenzins nodig geacht hebbe de selve alhier te verhalen/ op dat sulkx my niet al te wyd uyt myn spoor ende pad af en leyde/ ende te lang op en houde.

Spaensch Schip op het Haerlemmer Meyr verověrd.

Den 6. October waren de Spaenschen met tien schepen op het Haerlemmer Meyr/ ende vertoonden sich ontrent de Oude wateringe alwaer de Hollandsche eene Schanze hadden/ waer in Johan Schetter met syn vaendel in besettinge lag/ die voords met syne zoldaeten op vyf schepen is gevallen/ ende des vyands tien schepen nageruckt/ ende hebben het beste schip met het geschut genomen/ ende al't volk daer op doorschoten/ doorsteken/ ofte over boord geworpen: souden ook meest alle de schepen vermeesterd hebben/ ten ware datter vier boeyers van Haerlem waren gekomen/ waerom sy met hunnen roof met victorie na hunne schanze weken.

Vrijbuyters nemen den Convoijer van Amsterdam.

Ontrent den Oegst 1576. werde de Convoijer, die tusschen Amsterdam ende Sparendam op het Yeer voer/ met volk ende geschut seer wel voorsien/ van onse Vrybuyters genomen/ als het schip maer een weynig vande Stad afgevaren was De Vrijbuyters hadden vier van hunne roeij-jagten/ ende quamen daermede van vier syden gelijk aen/ twee van voren/ ende twee van achteren/ sonder dat sy om't schieten van den Convoijer in't minste swichteden. Dicht aen boord komende schoten allegader los/ dat niemand een hoofd boven mogte steken/ ende vielen op't schieten terstond over/ so dat de Convoijer niet eens

eens tot tegenweer en konde komen/ maer was in eenen ogenblick tijds vermeesterd. Als sy hem nu in hadden/ so meynden sy hem door 'tgat inden Dijk dat by Zaenredam was na Wormer te brengen/ maer daer komende vonden 'tselve gat met twee vaendelen Waelen beset/ die op hunne wederkomste pasten: dies namen sy eenen moed upt het gevaer/ ende sprongen met hunne roers ende verjagers aen land/ ende trockẽ sonder enig omsien recht blindelings onverzaegd tot den vijand in/ die wel ses tegen een was/ ende dreven hem eerst met geweld van het gat/ ende bragten daerna hunnen buyt daer behouden door. Diergelijke feyten deden sy verscheydemael/ voor de nakomelingen bykans ongeloofelijk/ ende nochtans waerachtig.

Den 15. October verliet de vijand de Schanzen op den Diemerdijk ende Barnegat. Des avonds ten vijf uren ruymden sy ook de Beverwijk, ende het Huys te Aszumburg. Die vande Beverwijk vreesende dat het volk van Sonoy het selve vernemende hun voords mogten komen beroven ende ontweldigen 'tgene de Spaenschen daer noch gelaten hadden/ hebben des morgens vroeg den Oversten Sonoy van't vertreck der vijanden verwittigd/ met bede hen in bescherminge te willen nemen/ op dat hun geen onheyl van onse zoldacten en mogte overkomen. Sonoy heeft daer op voords sijn volk daer henen geschickt met scherpen last niemand der ingesetenen ende huyslupden te beschadigen. Den 2. Januarius 1577. verlietẽ eñ verliepẽ de zoldaeten van La Margelle/ Vice-Gouverneur van Haerlem/ de Schanze van Zaenredam, ende den 8. dito de sterkte van Sparendam desgelijkx/ de welke by den Kolonel Helling werde ingenomen/ ende met volk beset. Ende also om den binnen-vaert tusschen Holland ende Westvriesland aen dese plaetze seer veel was gelegen/ so werde de selve by hem op een nieu dapper gesterkt/ waer toe enige Pijonniers upt Suyd eñ Noordholland derwaerts aen werden gesonden. Hier door werden Haerlem ende Amsterdam van malkanderen afgescheyden/ ende Haerlem ook enigzins beset. Waerom ook de gemelde Kolonel voords last kreeg al't goed dat na Haerlem ging/ op te houden: sonder nochtans aen't garnisoen ofte burgers enig ander leed oft vijandschap te betonen/ van wegen de Pacificatie ofte Vrede-handelinge van Gent/ die middelertijd werde besloten. La Margelle Luytenant van Verdugo/ binnen Haerlem leggende/ heeft ontrent desen tijd brand-brieven na den Hage ende de Dorpen van het West-quartier gesonden/ ten eynde dat sy tot onderhoud van sijne knechten binnen Haerlem/ hunne Gedeputeerde souden senden om van wegen de betalinge met hun te verdragen/ ofte dat hy anderzins soude genoodzaekt wesen de selve by brandschattinge ende plonderinge met geweld te halen. De Staeten van Holland sulkx verstaende/ hebben enige vaendelen zoldaeten tot Noordwijk gesonden om gemeldẽ inval ende brandschattinge te beletten: waer op de knechten van La Margelle binnen Haerlem

De Spaenschen verlaten Diemerdijk, Barnegat, Beverwijk, Aszumburg, Zaenredam, eñ Sparẽdam.

 bleven.

bleven.

Verloſzinge der Stad Haerlem vande Spaẽſchen, ende haere vvederbrẽginge onder den Prinze van Oranjen door de Vredehandelinge van Gent.
VINDEX LIBERTATIS.
Vive Oranje!
Vive Naſzou!
Vive les Gueux!

Ons ſtaet was ſeer bedroefd/ de Vryheyd was verloren/
De Gods-dienſt afgeſchaft/ daer was noyt quaed geboren/
Of 'tlag ons hier ten hals/ ſo lang die wreede gaſt
Ons druckte met ſijn jock/ en ſwaeren overlaſt:
Tot dat de Opper-heer dit onweer heeft verdreven/
En ons weer Saligheyd en Vrvicheyd gegeven/
En 'tboos Egyptiſch jock/ en looſe Babels-magt
En leydig Baals-ſtrick van onſen hals verkragt.
So heeft de goede God ſijn harde tucht en ſlagen
Van ſijne ſwaere hand ſijn kind'ren uytgedragen/
En hun tot heyl gekeerd. Dus druckt ons van den Heer
Het bloedige gebied van Spanjen nu niet meer.
Maer o Oranje-boom! God geef dij lang te bloeijen/
God geef ons onder dij in ſegen op te groeijen/
En maek ons onder 'tlou van dyne blad'ren vrij
Van't Pauſlijk ziel-vergift/ en Spaenſche tyrannij!

VVillem van Naſzou, Prinze van Oranjen.

Prinz VVillem heeft den trotz van Spanjen kloek beſtreden/
En al haer magt en pragt met voeten ganſch vertreden.
O onverwonnen Prinz! o Vader van het Land!
Gy hebt de Vryheyd hier met goed en bloed geplant.

Mauritz van Naſzou, Prinze van Oranjen.

O Mauritz, dapper Held! wie heeft in Godes ſegen
So grooten naem als gy door daeden oyt verkregen?
Gy hebt der Landen heyl/ gy hebt de Vrvicheyd
Beveſtigd over ons/ en magtig uytgebreyd.

Frederick-Heynrick van Naſzou, Prinze van Oranjen, Gouverneur, Kapiteyn, ende Admirael Generael der Verenigde Nederlanden.

So moet gy Frederick dijns Vaders dood ook wreken/
En al de wereld doen van dijne daeden ſpreken/
Beſchermt (o vroome Prinz!) ſo ook dijn Vaderland.
God geve dij geluck! God ſegen' dijne hand!

Geſpeel

Gespeel op den Naem van sijne Prinzelijke Excellentie Frederick-Heynrick.

Prinz Fred'rick Heynderick, *wat brengt dijn naem ons mede?*
De daed sij als de naem. Prinz Frederick, *geeft vrede.*
Stort Romen, en Maraen. Prinz Heynrick, *set ons Land,*
Set onse palen uyt door kloekheyd, en verstand!
Gedenkt manhaftig Vorst, dat God dij heeft verkoren
Om 't Rijk des Antichrists, om Satans magt te storen,
Om Godes eer en leer kloekmoedig voor te staen.
So sult gy tot den Heer by sijne Helden gaen.
Maer lieve Here God, van wien al 'theyl der vromen,
Van wien 'tgeluck dijns volks van boven af moet komen,
Vergeeft ons onse schuld, en torent dan niet meer,
En plant so dijnen roem door desen waerden Heer.

Geschiedenissen aengaende de Stad van Haerlem, zedert de Verovering ge van de Spaenschen, tot haere Verlossinge van huyn jock, ende Wederbrenginge onder de Regeringe van den Prinze van Oranjen.

Ik hebbe boven verhaeld/ dat de Spaenschen na het overgaen der Stad Haerlem voords van wegen hunne betalinge eenen geruymen tijd mupteneerden. Gedurende dese muptenatie sijnder tien ofte twaelf Spanjaerden by den Prinze van Oranjen binnen Leyden gekomen/ in gedaente van Oostersche Koopluyden/ versoekende hem in't heymelijk te spreken/ de welke in sijn slaep-kamer voor sijn bedde gebragt sijnde/ verklaerden dat sy Spanjaerden waren/ die groot medelijden met sijnen staet hadden/ nu grootlijkx door 'tverlies van Haerlem geswackt/ ende gebroken/ ende daerom upt goede gunste ende genegenheyd tot hem aldaer gekomen waren om hem de gemelde Stad aen te bieden voor de somme van 40. duysend guldens eens/ daer toe aenwijsende goede ende gewisse middelen om hem de Stad in handen te leveren. De Prinz bedankte se seer beleefdelijk/ ende sochte alle middelen om het gemelde geld op te brengen/ maer en konde so eene geringe somme penningen tot verlossinge van die goede Stad/ ende plaetze van sulken gewichte op datmael niet bekomen/ ende most daerom so eene schoone gelegenheyd verliesen/ ende gewenste aenbiedinge met dankbaerheyd opseggen.

De Stad van Haerlem vvord den Prinze aengeboden voor 40000 guldens te leveren.

Zedert

Overlast der Haerlemsche Burgerije van de Spaenschẽ.

Zedert dien tijd gedurende het Spaensche jock leden de burgers al gestadig onverdragelijken overlast van de zoldaeten/ die de uytgeputte ende beroofde burgerye al voordaen tot het been toe uytmergelden/ so dat sy daer over deerlijke Klaegbrieven schreven aen den Here van Hierges/ als Stadhouder van Holland/ ende aen Mr. Dirk van Bekesteyn/ Burgemeester der Stad Haerlem/ zijnde ter dier tijd binnen Antwerpen/ welke twee brieven afgeworpen ende in handen van den Oversten Sonoy gebragt werden.

Hunne Klaegbrieven hier over.

De Inhoud van beyden was genoegzaem een/ ende van desen sin.

Sy klagen over de groote swarigheden daer sy sich in bevonden door het aenkomen van ontrent hondert ende tachtig Spanjaerden/ die sy naer hun believen ende genoegen niet en konden gerieven ende voldoen/ nochte herbergen in een quartier alwaer sy eertijds wel ses hondert Duytschen hadden konnen van woonplaetse versien/ niet tegenstaende dat sy noch sommige van de voornaemste ende aensienlijkste huysen van het quartier der Walen hadden ingenomen/ ende ook onder andere het huys van Adriaen Heyman: dat sy ook allegader by de burgers ter tafel wilden gaen op de betalinge die sy noch eerst souden krijgen/ waer toe sy de burgers ook met slaen en stoten/ met dreygementen ende ander overlast met gewelt drongen/ het welke hen op het hoogste benoude/ ende quelde/ door dien sy door de uyterste ellendigheyd ende armoede daer toe gekomen waren dat sy hunne eygen huysgesinden seer beswaerlijk ende soberlijk konden onderhouden/ ja so dat ook de voornaemste burgers die weleer in alle overvloed dagelijks geleefd hadden/ nu in een maend tijds ende dickwils langer niet een beetjen vleesch tusschen de tanden en konden krijgen om te eten/ noch te een teugsken biers om te drinken/ sich vernoegende ende lijdende met wat visch/ ende wey/ ende diergelijk onthael: so datse ter wereld geenen raed en wisten/ om die brooddronkene ende baldadige zoldaeten die geen geld hebbende/ evenwel nochtans alle dagen versch vleesch/ goed bier/ boter ende kaes/ ende diergelijke kost vol op begeerden/ genoeg te doen/ ende also van alles naer hunne wille op te schaffen/ waer door dagelijks groote beroerte/ gekerm ende geklag onder de schamele gemeynte ontstond: het welke dan noch tegens de ordinantie van den Heere van Hierges opentlijk strijdig was/ de welke duydelijk inhield/ dat de burgers souden gehouden wesen 's maends elk Spaensch zoldaet eenen daelder te geven waer by hy van Hierges hun noch twee daelders soude doen

betalen

betaelt. Ende nadien de Gouverneur Françoys Verdugo op hen
uyden versocht hadde datze twee hondert ende negentien daelders
souden opbrengen/ dieze uyt des Stadts kantoor niet en konden bekomen
noegte ook uyt de burgerije krijgen/ so hadden sy ten lesten goed gevonden
gemelde penningen van den voorschreven Beyman op wat dagh te
leenen te krijgen/ onder belofte van dat sy sijn huys vrij souden maken/ ge-
lijk de Gouverneur hun toegeseyd hadde: doch de penningen ontfan-
gen ende eenige Officiers van de Compagnie par forme de prest
ofte by maniere van leeninge aengeteld sijnde/ so en wilde de Ser-
geant niet verhuysen/ niet tegenstaende dat hem een billet ofte her-
berg-briefken gegeven was op de huysinge van Mr. Dirk Kamp:
sulks dat by so verre de Gouverneur Verdugo hem niet en wist te ver-
spreken (als sy noch hoopten/ en hy ook beloofde) sy nu ten tweedemael hun
woord ende beloften aen den voorschreven Beyman niet en souden kon-
nen houden/ niet tegenstaende de getrouwe hulpe die deselve Beyman
de Stad ende Burgerije nu tweemael gedaen hadde/ als eens duy-
send guldens tot behoef van het H. Geesthuys/ ende nu dese vrund-
schap/ behalven noch dat hy boven de twee ofte drie hondert schamele
personen in de Stad met rederije van linnen met den aenkleven van
dien werk gaf/ ende onderhield. Schrijven ook/ dat dit noch wel
het minste van hunne ellende was/ gemerkt de gedurige rechtvaer-
dige klagte van de arme geplaegde burgerije over de ongeregeldheyd
en moedwillige baldadigheyd der Soldaten/ die so groot was dat het ook
eenen steenen hert soude moeten deeren: sulks dat by aldien de Gou-
verneur Generael daer in niet tijdelijk ende kortelijk en wilde
versien/ sy luyden genoodsaekt souden wesen de Stad allegader te ver-
laten/ en laten de Soldaten daer mede geworden. Versoeken daer-
omdat hy 'tselve den Gouverneur Generael by requeste wilde te
kennen geven/ ten eynde hy hen op't spoedigste vande Spanjaerden mogte
verlossen/ ofte dat anders de Stad in korten tot het uyterste verderf nood-
wendig soude komen te vervallen. Klagen ook noch daerenboven/ dat
door de Soldaten/ op de Sparendamsche Schantze liggende/ onaengesien
dat sy wekelijks op elk fort hondert manden turf bestelden/ de Dijk so
ontrampeneerd ende verdorven word/ dat de Dijk t'avond ofte morgen
voor mag verloren gaen/ en de Stad na/ en so hebben wy/ seggen sy/
eens een eynde van ons verdriet. etc. Dese brieven waren gedateerd
ofte geschreven den 19. December 1575. ende by den Secretaris Jan
van Weert uyt name der Burgemeesteren onderteykend.

Groote Brand binnen Haerlē den 23. Oct. 1576.

Hier by quam noch die groote ende afgrijzelijke Brand den 23. October 1576. genoegzaem mede door de moedwille der zoldaeten veroorsaekt/ waer van ik boven in het 37 blad inde Verwoestingen der Stad Haerlem gesproken hebbe/ waer by ik het derhalven gedacht hadde te laten berusten: doch also ik zedert niet alleen het juyste getal der afgebrande huysen hebbe bekomen/ maer ook selfs het volkomen bescheyd hoe veelder in yder strate sijn verbrand/ so hebbe ik uyt sinnelijkheyd dienstig geacht dit ook onsen burgeren mede te delen.

Verklaringe van de Huysen die inde Stad van Haerlem verbrand sijn den 23. Octob. 1576.

Op het Sparen.	VII.
Inde Damstraet.	III.
Inde Berkerosteeg.	VI.
Inde Lange Veerstraet.	XXV.
Inde korte Veerstraet.	IX.
Inden Aengaeng.	XVIII.
Inde Kerkstraet.	III.
Inde kleyne Houtstraet.	XIX.
Inde Schachelstraet.	XXIX.
Inde Frankesteeg.	XXIX.
Op't kleyn Heylig Land.	XVIII.
Inde Peuselaersteeg.	XI.
Inde Groote Houtstraet boven de Brugge.	X.
Inde Steeg besijden het Gasthuys.	III.
Inde Koningstraet.	IX.
Op de Oude Graft aende Noordsijde.	XXI.
aende Suydsijde.	XVI.
Inde groote Houtstraet beneden de Brugge.	LVII.
Inde Paerdesteeg.	II.
Inde Geerstraet.	LXI.
Inde Breesteeg.	XXXIV.
Inde Lange Gasthuys straet.	XIV.
Inde korte Gasthuys straet.	XIV.
Inde S. Magdalenen steeg.	X.
Inde S. Michiel steeg.	XV.
By de Ramen.	VI.

De Somme bedraegt CCCCXLIX. Huysen op't naeste gerekend/ als 't best mooglijk was te tellen: behalven S. Gangolfs Kerke, S. Elisabets Gasthuys, 't Barvoete-Susteren-Klooster, ende S. Maertens Hofken. Memorien van Kornelis Bartholomeeszen, die een Oog-getuyge hier van is geweest.

Onder-

Ondertusschen werde na den dood van den Groot-Commandeur de Pacificatie ofte Vredehandelinge van Gent voorgenomen/ ende den 19. October des selven jaers 1576. aengevangen/ ende den 8. November getroffen/ ende gesloten/ ende alomme inde Nederlanden verkondigd/ ende afgelesen/ tot groote en onuytsprekelijke vreugde der ingesetenen/ alwaer de Generaele Staeten de Spanjaerden voor vijanden van den staet der Nederlanden verklaren/ ende sich met malkanderen verbinden de selve/ mitsgaders al het vreemd krijgsvolk/ uyt de selve landen te verdrijven/ ende daer uyt te houden/ willende voord in vrijheyd der conscientie/ ende oud billijk recht hunner privilegien/ onder de gehoorsaemheyd van den Koning van Spanjen leven. etc.

De Vredehandelinge te Gent word besloten.

In Holland ende Seland is de Publicatie ofte Verkondinge van dese Pacificatie in deser maniere gedaen.

Formulier van de verkondinge der Gētsche Vrede in Holland.

Formulier vande Verkondinge der Gentsche Vrede in Holland.

Nademael God Almagtig gelieft heeft/ na die langdurige twist en oorloge/ by de Spanjaerden tusschen de Provintien van de Nederlanden ingevoerd/ de Staten van de selve Landen wederomme te vereenigen. Soo ist/ datmen eenen ygelijken by desen doet weten/ dat eene goede vaste en onverbrekelijke vrundschap/ peys/ ende vrede es gemaekt/ ende besloten/ tusschen de Staten van de Landen van Braband/ Vlaenderen/ Artoys/ Henegouwen/ Valencijn/ Rijssel/ Douay/ Orchies/ Namen/ Doornick/ Utrecht/ ende Mechelen/ van wegen de selve Landen/ Steden ende Werken van dien/ niet wesende onder die subjectie ofte geweld der voorschreven Spanjaerden ter eenre sijde/ ende mijn Heere die Prinze van Oranjen/ de Staten van Holland ende Seeland ter andere/ uyt kragte van de welke de ondersaeten ter wedersijden sullen wederkeeren tot heurluyder goederen/ ende sullen mogen voortaen over al converseren/ gaen/ komen/ woonen/ ende handelen/ koopmanschaps wijse/ en anders/ in alle vrijheyd/ ende sekerheyd/ somen breeder by de puncten ende artykelen (daer af de exemplaren sullen uytgegeven worden) verstaen sal/ ende men beveelt elken van sijnder Majesteyt/ ende van de voorschreven Generaele Staten wegen/ 't geheele inhouden van de selve pacificatie te onderhouden/ ende te volkomen/ sonder daer tegens te gaen/ in enige manieren/ op pene van gestraft te sijn als overtreders van dien/ ende perturbateurs van de gemeene welvaert.

Haerlem eñ andere Steden uyt deGẽtſche Pacificatie geſloten ſo lang ſy Spaẽſchſyn.

Welverſtaende/ dat hier inne niet begrepen ſijn die van Haerlem Amſtelredam/ Schoonhoven/ Oůdewater/ en alle andere Steden van Holland/ aldaer die garniſoenen der vijanden hen als noch onthoůden mogen. Verbieden overſůlks wel ſcherpelijken/ den ſelven enige toevoeringe van goederen te doene/ ofte met henlůyden enigzins te handelen/ frequůenteren/ ofte converſeren in eniger wegen voor en aleer dat die ſelfde Steden met den Generaelen Staten voornoemd mit der daed hen gevoegd ſůllen hebben/ op verbeůrte van lijf/ ende goed.

Publicatie in Noord-holland, tegens la Margelle, eñ die van Haerlem.

Ende alſo niettemin la Margelle, Luytenant van Verdugo/ Gouverneur van onſe Stad/ſich ondertuſchen liet verluyden dat hy met de Generaele Staeten verdragen ende verenigd was/ende evenwel niet alleen alhier binnen met ſyn volk bleef liggen/ maer ook ſelfs met de Weſt-vrieſen bedriegelijk handelde/ ſo is in alle de Steden van't Noorderquartier/ van wegen den Gouverneur/ Commiſſariſen van ſyne Excellentie/ ende Gedeputerde Raeden van Noordholland/ tegens hem ende onſe Stad den 9. November deſe publicatie gedaen.

Publicatie in Noordholland tegens la Margelle, ende die van Haerlem.

Alſo la Margelle van hem geeft/ ende tot enige ſteden van deſen quåartiere geſchreven heeft/ veraccordeerd te ſijn met den Generaelen Staten van den Lande/ ende nochtans bevonden werd/ dat hy evenwel is gebrůykende looſe praktijken omme de landen ende lůyden van deſen quåartiere te bedriegen tot grondelijke verderfeniſſe der ſelver. So iſt dat de Goůverneůr/ Commiſſariſen van ſijne Excellentie/ ende Gedepůteerde Raeden van deſen quåartiere wel ſcherpelijk verbieden/ dat niemand van deſen quåartiere/ van wat conditie/ quålite/ ende ſtate hy ſy/ hem vervorderen en ſal tot Haerlem te trecken/ ende gaen/ met den inwoonderen van dien te handelen/ ende trafiqůeren/ ſonder behoorlijk conſent/ ende gewoonlijke paſpoorte/ ter tijd ende wijlen tot by ſijn Excellentie ende Generaele Staten van Holland ende Zeland anders daer inne geordonneerd ende toegelaten ſij/ op peyne van aen lijf ende goed geſtraft te werden als een vijand der gemeene ſake.

Don Ians geveynſd-heyd, ende des Prinzẽ van Oranjẽ voorſich-tigheyd.

Middeler tijd quam Don Ian van Ooſtenrijk van Konings wegen inde Nederlanden/ dewelke na verſcheyde uytvlugten ende bedingen de gemelde Vrede noch eyndelijk geveynſdelijk inwilligde/ hoewel de Generaele Staeten hem niet ſonder reden niet al te veel en vertrouden

trouden/ gelijk ook ſijn bedrog ende valſcheyd korts daer na maer al te ſeer uytbrack. Derhalven de Prinze van Oranjen, ende de Staeten van Holland ende Zeland den handel van Don Jan verdacht houdende/ ende eenen veel ſwaerder oorlog vreſende dan te voren/ beſloten op hunne eyge verſekeringe dies te vlijtiger te letten/ ende hunne palen wel te beſetten/ ende de plaetzen onder het Gouvernement van den Prinze van Oranjen behorende/ daer wederom onder te krijgen/ volgens de Pacificatie van Gent/ mits hun ſatiſfactie gevende/ ende genoeg doende/ achtervolgende gemelde Pacificatie: namen ook voor alle de onvaſte plaetzen van gewichte te doen ſterken/ beramende ende overſlaende de onkoſten die daer op ſoude komen te lopen/ waer onder ook in deſe onſe landſtreke Sparendam ende Zaenredam waren/ begrotende de onkoſten van Sparendam op 12000. ende van Zaenredam op 6000. guldens.

Den 14. November werden Brieven vande Staeten van Holland te Delf vergaderd aende Wet alhier geſonden/ waer van ook enige Copien aen ſekere burgers heymelijk geſchickt werden/ waer by hun vrundelijk ontboden werde van wegen de Koninklijke Majeſteyt ende de Generaele Staten/ dat ſy ſich naer de Pacificatie van Gent gedragen/ ende by de Staeten voegen ſouden/ om vande Spaenſche garniſoenen ontſlagen ende verloſt/ ende met geene andere toekomſtig beſwaerd te worden: maer alſo de Biſchop met de hoofden vande Stad niets ofte weynig voor hun particulier ende hoofd door de garniſoenen verkort/ ende voor de burgerije weynig bekommerd waren/ inſonderheyd uyt ſucht tot de Roomſche ende haet tot de Gereformeerde Religie/ hebben gemelde billijke ende beleefde aenmaninge niet alleen ganſchelijk inden wind geſlagen/ maer ook ſelfs eenen van hunne Burgemeeſteren Mr. Gijsbrecht van Neſze na Utrecht met eenen Brief in date den 28. Novemb. aen den Here van Hierges/ die noch Spaenſch was/ geſonden/ dewelke onderſchept ende afgeworpen werde/ alſo hy de ſelve met eenen bode hooger aen op Aernhem/ ofte waer hy van Hierges weſen mogte/ voordſchickte. De Brief luyde als volgd.

Brieven vā de Staeten vā Holland aen die van Haerlem: en̄ van die van Haerlē aen den Here van Hierges.

Brief van die van Haerlem aenden Here van Hierges.

Genadige Here/

ALſo wy genoodſaekt ſijn geweeſt om ſekere menigvuldige redenen van ſwarigheyd ende Doleantie ons moverende te ſchrijven aen uwer Gen. ende de Heren vanden Rade van Staten/ omme daer inne ordre geſteld ende geremedieerd te worden/ ſo veele aengaet de arme ende miſerable ſtaet deſer Stad/ als concernerende het inſupportabel garniſoen/ daer mede de Stad ſekeren lan-

gen tijd swaerlijk belast / ende gegraveerd is geweest / boven noch de groote
contributie de welke de Stad mede heeft moeten furneren / en betalen.
Op welke saken Doleantien ende verklaringen als noch noyt by de
E. E. Heeren van den Raede van Staeten / noch by uwer G. sonder-
ling en is geandwoord ofte gedisponeerd geweest. Ende gemerkt na date
van dien de saken in groot verloop gekomen sijn / ende geschapen is noch
te komen / gelijk promptelijk uwe Genade sal konnen verstaen uyt de
missive van Kolonel la Margelle / ende copien daer by gevoegd / by
ons sijne E. gelevreerd tot welke stukken ende missiven wy ons refereren.
Sulks dat wy ganschelijk de lasten der jegenwoordiger garnisoen / en
de consequentien van dien niet en vermogen te dragen / gelijk een ygelijk
lichtelijk kan considereren. Is daeromme ons ootmoedig bidden / en herte-
lijke requisitie / dat uwer G. gelieve ons te deschargeren van 't selve
garnisoen / ende dien volgende ons te versien van twee hondert Neder-
duytschen / onder de subjectie van een Katholijk Kapiteyn / mits dat de
Forten deser Stad naest gelegen / ende geexpresseerd in ons voorgaen-
de schrijven / bewaerd werden met alsulk garnisoen als uwer Genaden best
sal vinden te behoren / onder gelijke subjectie sijnde / sonder twyfel sy
met onse Katholijke burgeren de selve Stad ende Forten metter
hulpe Godts wel houden sullen / ten dienste Godts / ende eere van de
Koninklijke Majesteyt / ende uwer Genaden: ten eynde sulks de Con-
sistorianten (daer alle dese saken uyt spruyten) geen heerschappije / ende do-
minie over dese Stad ende Forten krijgende / ganschelijk onse Heylige
Katholijke Religie (daer wy by leven ende sterven willen) by de sel-
ve niet geextirpeerd en werde / waer toe de selve met alle huerluy-
der geintenteerde uytlockinge onder specie van vrundschap geheelijk tende-
ren / ende tot geen anderen fijnen / gelijk sy mede alrede op de Meer ons be-
nouwen / ende noch te duchten staet ons de Seevisch benemen sullen / daer
de nourriture deser Stad geheelijk aen dependeerd / uyt sake (als sy susti-
neren temerarie) dat wy in den pays niet begrepen en sijn. Biddende
uwe Gen. andermael met alre spoed naer uw vermogen hier inne or-
dre te stellen / by provisie andwoord levrende onsen Mede-Burgemeester
brenger deses / wat ons in desen te doene / ende hoe wy ons hier inne
dragen sullen / ende dat uwe G. gelieve desen ter herten te nemen dat
ons niet mogelijk is de lasten langer te dragen. Van gelijken en hebben
boven veerthien dagen koren in de Stad niet / ende de burgerije ganschge-
lijk niet en vermag deur heurluyder groote uytgeputte armoede eeni-
ge provisie te doen. Genadige Heere / onse Heere spare uwe G. in

lange

lange ſalige geſondheyd/ ende proſperiteyt. Uyt Haerlem den 28. Novembris 1576. Onder ſtond Uwer onderdanige ſrgamele Dienaeren Burgemeeſteren/ ende Regeerders der Stad Haerlem/ ende was onderteykend S. V. Weert. Het opſchrift was/ Edelen Hooggeboren Here/ mijn Here den Baron van Hierges/ Stadhouder Generael over Gelre/ Zutphen/ Overyſſel/ Holland/ ende Utrecht/ tot Arnhem.

Terwijle die van Haerlem door 'tbeleyd der Roomſch-geſinden aldus ſochten Spaenſch te blijven tegens het beſluyt der Pacificatie van Gent/ ſo hebben ſy evenwel om de burgerije wat inde hand te ſteken/ ende te ſtillen/ die over de handelinge der Vroedſchappen ganſch te onvreden waren/ den 8. December de Artykelen van de gemelde Pacificatie van wegen de Koninklijke Majeſteyt ende Generaele Staeten ende den Prinze van Oranjen van den Raedhuyſe afgekondigd, ſijnde ende blijvende niettemin vijf vaendelen Waelen onder la Margelle in Stad: waer over de goede burgerije ten hoogſten verwonderd was/ niet wetende of ſy Spaenſch ofte Staets waren/ gelijk ſy dan ook de vrugten vande vrede niet en mogten genieten/ tot hun aldergrootſt ende rechtvaerdigſt miſnoegen/ ſo lange als de geſpanjoliſeerden gemelde garniſoenen tegens dank van de meeſte burgerije noch in Stad hielden.

Pacificatie van Gent vvord te Haerlem geveynſdelijk afgekōdigd: alſo de Spaenſchen de Stad noch inhouden.

Middelertijd ſchickten de Vroedſchappen den 11. December Mr. Philippus Matius Oudburgemeeſter na Renen/ alwaer de Commiſſaris der Generaele Staeten verwacht werde/ om met hem te ſpreken: gelijk ook den 16. dito daer na Burgemeeſter Bekenſteyn, met Kapiteyn Ian Symeon na Utrecht: om ſich by hunne Geſanten te voegen/ om tot den Prinze van Oranjen na Middelburg/ ende tot de Generaele Staeten na Bruſſel te verreyſen/ om van Stads wegen over de Pacificatie met hun te handelen.

Die van Haerlem ſenden Gedeputeerdē aen de Generaelē Staeten, eñ den Prinze van Oranjē

Den 9. December werde het ſchrijven vande Staeten van Holland uyt Delf andermael vernieud: maer ook al wederom ſonder de gewenſte vrucht/ ende uytkomſte. Waerom gemelde Staeten den 12. dito twee Burgers van Haerlem (welker namen in mijn hand-geſchreven Memorien van dien tijd verſwegen worden) die zedert het verlies van de Stad ſich binnen Delf onthouden hadden/ na onſe Stad toeſonden ſo aen de Heren als aen de Burgerije/ hen allen vermanende dat ſy volgens het vorig vriendelijk ende aenhoudelijk ſchrijven der Staeten/ ende het beſluyt vande Pacificatie/ ſich met de andere Steden van Holland by de Staeten wilden voegen/ tot hun eygen voordeel/ ende beſten: maer die beſendinge en werde niet al te wel genomen/ ende gemelde burgers niet al te vriendelijk ontfangen: dies ſy den 16. dito wederom na Delf vertrocken tot groot miſnoegen vande Gemeyn-

De Staeten vā Holland ſchrijven vvederom aen die van Haerlem, ende ſendē ook hunne geſanten aen hen,

Gemeynten.

Brief vande Generaele Staets aen die van Haerlem.

Den 17. December iſzer een Bode vande Generaele Staeten uyt Bruſzel in Stad gekomen/ ongetwyfeld ten ſelven eynde/ hoewel de inhoud van hunne brieven voor de burgerye ſeer bedeckt ende ſtil gehouden werde.

Die van Haerlem trachten enige Burgers ter Stad uyt te ſetten die den Prinze ende 'ſlāds Vrijheyd gunſtig vvaren.

De ſaken aldus binnen Haerlem ſtaende/ ende de gemoederen van de Wet ende de voornaemſte noch Spaenſch ſynde/ ende dat wel meeſt door het opmaken ende toedoen van den Biſchop/ ende de genaemde Geeſtelykheyd/ hoewel het gemeyne lichaem der burgerye den Prinze van Oranjen ende de Vaderlyke Vryheyd waren toegedaen: ſo werde vande geſpanjoliſeerden voorgenomen/ ſekere 46 perſonen/ waer onder ook enige vande beſte ende edelſte vande Stad waren/ die hun opzet inſonderheyd tegens/ende den Prinze van Oranjen ende het gemeyne beſte meeſt gunſtig waren/ de Stad op te ſeggen/ eñ ter poorten uyt te leyden/ hoewel ſy't noch uyt vreſe nalieten/ alſo ſy merkten dat de ſaken ſich allerwegen ſo ſchickten dat de kanze haeſt wilde omkeren. Ende nadien ik hunne namen in myne meer-gemelde Memorien vinde opgeſchreven/ ſo hebbe ik mede meer dan billyk geacht/ datze alhier in eene rolle ende lyſte ter eren ende ter eeuwiger gedachteniſze werden aengeteykend.

Namen van XLVI. Burgeren van Haerlem den Prinze van Oranjen ende Vrijheyd van't Vaderland onder het Spaenſche jock toegedaen.

Ionker Zybrand, ende
Ionker Kornelis van Haerlem, van Berkenrode, Gebroeders.
Mr. Dirk Ramp.
Mr. Ian van Suren.
Kornelis Berenſteyn.
Gerrit Heyndrickſzen Stuer.
Ian Deyman.
Ian de VVael.
Dirk de Vries.
Dirk Steffenſzen, ſyn ſwager.
Aelbert Symonſzen,
Aert Tijſzen.
Arent Heyn.
Baert Heyn.
Dirk Klaeſzen, Seylmaker.
Dirk Korſzen.

Emanuel Oli-ſlager.
Frans van Schoten.
Frans, inden Spiegel.
Heyndrick Ianſzen, Ketelaer.
Heyndrick Swolſman.
Hubert Koerten.
Ian Bartholomeeſzen.
Kornelis Bartholomeeſzen, Gebroeders.
Ian Dirkſzen, inden Druyf.
Klaes Dirkſzen, ſyn Broeder.
Ian Kaerſjen.
Ian Klaeſzen.
Ian Praet, Appelman.
Iaſper Klaeſzen.
Iiſbrand Ockerſzen.
Klaes Geel.

Klaes Laurenszen, in't Verken.
Klement Kornelis zen,
Kornelis Heyndricks zen,
Kornelis Symonszen, Scheepmaker.
Laurens Bont.
Melis.
Pieter Bal, met sijnen Soon.
Pieter, Ballemaker.
VVillem Hardebil.
VVillem Ioosten,
Ian Ioosten, Gebroeders.
VVynand de Bode.
De Ketelboeter inde Warmoesstraet.

Hier toe streckte ook dat de Vroedschappen op den lesten Decemher eene Schutterije van 150. burgers vande Roomsche Religie oprichteden/ de welke sich met ede verplichteden gemelde Religie met goed ende bloed voor te staen/ waer op sy mede voords ter wacht trocken. Gelijk sy ook al den 4. November tot dien eynde verboden hadden dat geen burger de klocke alarm slaende sich soude vervorderen op de Stads wal/ ontrent de poorten/ofte op het Sand te komen/op straffe van dadelijk uyt de Stad geset te worden. De Gespanjoliseerden binnen Haerlem richtē eene nieuvve schutterije op, diese met ede aē sich verplichten, sluytende de andere schutterije uyt de vvacht van de Stad.

So ontboden ook de Burgemeesters daer na den 15. Jan. 1577. alle de inwoonders van de Stad/ so landluyden/ als burgers/ yder in sijn hoopmanschap/ op het Raedhuys/ om hun den selven Eed af te nemen/ waer onder hunne nieuwe verplichte schutterijen stonden:maer sommige en verschenen niet/ ende veele weygerden ook gemelden eed te doen/ seggende dat sy sich aen den eed hielden dien sy de Koninklijke Majesteyt/ den Prinze van Oranjen/ ende de Stad inden jare 1572. gedaen hadden: die daer op voords by hen verdacht ende in't oog waren. Nemen dē Burgers eenennieuvvē Eed af.

Middeler tijd quamen des Prinzen Schepen allengskens door de Fuyk in't Sparen tuschen de Stad ende Sparendam om beyde de Stad/ ende de Schanze van Sparendam te benouwen/ende tot overgaen te dwingen. 's Prinzen schepen komen door de Fuyke voor Sparēdam, om de Schanze eñ de Stad van Haerlem te benouwen.

Den 22. quamender twintig gemelde schepen so groote als kleyne by Penningsveer/ die sich aldaer voords beschansten.

Den 25. dito sijnder noch acht by gekomen/ die 'smorgens ontrent achturen eenen schoot inde Stad schoten/ den kloot nedervallende in de Koningstraet benevens het Gasthuys by de verbrande huysen.

Den 26. sijnder desgelijkx noch vier Kromstevens de Fuyke ingeseyld/ die des selven daegs met meest alle de andere schepen van Penningsveer na Sparendam toe voeren/ alwaer sy de Kerke innamen/ ende sich sterk begroeven/ ende beschansten/ om de Sparendamsche Schanze ende de Stad Haerlem van malkanderen af te sluyten/ ende gemelde Schanze/ ende die van't Huys ter Hart allen toevoer af te snijden: waer tegens la Margelle alle schippers ende vrijbuyters door des Stads-klocke voor sich heeft ontboden om hunne schepen voor Sinte Katharijnen Brugge te brengen/ om na Sparendam door des

Prinzen schepen te breken tot ontzet van gemelde Schanze: maer daer en is niemand verschenen.

Den 28. sijnder noch sestien wel-uytgeruste schepen voor de Fuyke gekomen/ die den 29. dito ook na Sparendam sijn gevaren/ waer onder de Admirael de Here van Warmont selver was: gelijk ook wederom enige den 4. Januarius 1577. daer by quamen.

LaMargelle doet het Sparen by den Hout toepalen.

Op gemelden 29. December dede la Margelle met de Gespanjolifeerde Haerlemmers het Sparen buyten onder den Hout/ by de Kalkovens/ ende de Vaert na de Fuyk toepalen/ op dat de Prinze van die sijde met sijne schepen voor de Stad niet en soude komen: daermede noch genoegzaem betonende/ dat sy noch al op het Spaensch ontzet hoopten/ ende wachten/ ende weynig gesind ende geneygd waren met de Staeten te verdragen/ ende te verenigen: also sy van alles wel versien sijnde/ ter wereld geen acht en namen op de benoudheyd der schamele burgerije/ die boven datze van de zoldaeten daeglijkx deerlijk gequeld ende beswaerd werden/ vast van alles groot gebreck ledē/ van wegen dat hun alle toevoer van eetbaere waren door 's Prinzen schepen werde afgesneden: so datmen wederom genoodzaekt werde op de mondkosten ordre te stellen/ gelijk te voren inde Belegeringe vande Spaenschen geschied was.

Ordre op den mondkost, ende groote benoudheyd ē hongers nood binnē Haerlem.

Den 3. Januarius 1577. heeftmen begonnen half rogge ende half garst te backen/ also der weynig rogge in Stad was. So was ook van erweten/ bonen/ meel/ seep/ ende diergelije/ ja van alles gebreck.

Den 4. dito werde gemeld brood half rogge ende half garst van ses pond op vijf groot geset/ ende de sack van de beste rogge/ dieder seer weynig was/ op twee guldens / ende tien stuyvers/ ende de garst op vier en dertig stuyvers.

Gemelden dito/ als mede des anderen daegs heeftmen tot alle burgers ende landluyden al het koren datze in huys hadden doen beschrijven: het welke ook den 17. dito/ ende den 10. Februarius wederom geschiede.

Den 5. dito heeft een Spaensch Vaendrager ten Huyse van Maritjen Pieters/ Backster inde Smedestraet/ over Mr. Dirk Ramp/ alle de sloten doen opsluyten/ ende al't brood dat hy vond onder de zoldaeten/ die aldaer met grooter menigte in huys gelopen waren/ doen uytdelen/ mits het selve betalende. So heeft ook la Margelle des namiddags al 'tgemalen meel voor sijn krijgsvolk aengeslagen/ende de burgerije ontrocken.

Den 15. waszer groote roep om brood in Stad: nadien't de zoldaeten den backers ontweldigden/ staende ook voor de ovens tegens dat het soude uytkomen.

Den 18. werde afgekondigd dat alle landluyden ofte burgers het koren dat sy noch in't stroo hadden liggen binnen drie dagen mosten afdorschen/ op de verbeurte van het selve/met streng bevel dat niemand iets

iets soude achterhouden. Ook hebben de hoopmans door de gansche Stad in alle hunne hoopmanschappen by ordre vande Heren alle personen/ jonk/ ende oud/ opgeschreven/ om brood onder de burgerye upt te delen na de sterkte vande huysgesinden/een pond broods aen die gene die over de twaelf jaeren oud waren/ ende daer onder een half pond. Ook backtemen nu het brood twee deelen garst ende een derdendeel rogge.

Den 4. Feb. werde in Stad een sack Utrechtsche tarwe gekocht voor seven guldens/ ende vier stuyvers. De zoldaeten quamen nu ook by nacht het brood upt de backers huysen met geweld halen/ dat voor de burgers gebacken werde.

Den 5. dito en waszer geen brood om geld te krygen. Niettemin belaste la Margelle den Burgermeesteren van de Stad veertien honderd brooden van drie pond binnen twee dagen tyds hem te leveren/ hoewel hy noch veel geroofd brood by sich hadde/eñ ettelyke honderd tonnẽ biscuit/ ofte twee-back. Eñ als de Herẽ sich dies beklaegden/ eñ voor hunne burgerye ten besten spraken/ so kregen sy van hem ter andwoord: de burgers mogten deur gaen/ ende de Stad verlaten/ hy soude de selve met syne zoldaeten wel inhouden/ ende bewaren.

Den 6. dito heeft la Margelle by openbaeren trommel-slag den zoldaeten wel verboden dat sy geen brood upt de backers winkelen en souden halen/ maer 'twas so maer wat pro formâ, ende om't welstaens wille/ ende en heeft ganschelyk niet geholpen. Ende also des selven daegs de Backers by de Burgemeesters op't Raedhuys gemeynder hand over het geweld der zoldaeten ellendig klaegden/ die ook by wylen hun lyf ende leven van hun niet seker en waren/ so en kregen sy geenen anderen troost tot andwoord/ dan dat de Heren geen raed en sagen om la Margelle ende synen zoldaeten sulkx te beletten. Ende als daer op een Alewyn Dominicus wat hard ende styf sprack/ seggende dat de burgers wel raed souden weten indien sy voogd ende meester waren/ also het langer niet te lyden en was/ ende datmen van het hoofd moste beginnen/ ende sich met geweld tegens de rest setten/ etc. ende la Margelle ende de andere Kapiteynen dese woorden ende redenen vernamen: so socht la Margelle gemelden Alewyn door synen Provoost in hechtenisse te nemen/ waer over tuschen hem ende den Schout Kraenhals hooge woorden resen/ die la Margelle verscheyde boose feyten van syne zoldaeten verweet/ ende insonderheyd den onlangschen seer swaeren brand/ waer van hy de stichters ende moedwilligers niet gestraft en hadde/ so dat syne zoldaeten vast al deden wat sy wilden/ ende dachten. Ende op dat la Margelle Alewyn voorschreven niet vangen nochte spannen en soude/ so nam hy Kraenhals hem Alewyn selver in versekeringe op den keuken van het Raedhuys/ende brieven schryvende na Utrecht aen den Grave van Bossu bragt te wegen dat hy kosteloos eñ schadeloos bygesteld werde/wat ook la Mar-

gelle daertegens dede. Gemelden 6. dito beloofden Burgemeesters la Margelle wekelijk seven honderd garstē broodē voor sijne zoldaeten te leveren/ mits dat sy de backers ende burgers in vrede souden laten: maer de moedwilligheyd der zoldaeten en was niet in tebinden nochte te bedwingen so lang de backers een brood hadden/ ende sy noch in Stad waren.

Op desen tijd liepen de burgers met hoopen na Sparendam na de schepen van den Prinze om hunnen hongerigen buyk eenmael met brood te versadigen/ dat enige voords daeglijkx deden die ofte op de schepen ofte te Sparendam goede vrunden hadden/ tot datze van de Spaenschen sijn verlost geworden: het welke so niet geschied en ware/ so hadden veele burgers ofte van honger moeten sterven/ also der voor hun geen brood in Stad te bekomen en was/ ofte alle verlopen/ ende de Stad verlaten/ het welke dan ook den 12. dito van een magtig volk van burgeren ende landluyden geschiede: de burgers ondertusschen die noch bleven/ sonden hunne kinderen na Delf/ Leyden/ Rotterdam/ ende overal/ van wegen de seer groote benoudheyd. Siet dus verre is het wederom met onse arme burgerije gekomen eer sy van de Spaenschen konden verlost worden.

Handelinge van die van Haerlē met den Prinze eñ deStaeten over de Pacificatie van Gent.

Terwijl nu dat dese saken sich also binnen Haerlem toedroegen/ ende dat de arme burgers door de moedwille der Spaenschen tot dese uyterste ellende allengskens verviel en: also de Overheden van de Stad/ door beleyd vanden Bisschop met de sijnen/ gaerne Spaensch gebleven waren/ ende daer toe arbeydeden op de hope diese hadden dat de Spaenschen het land noch souden behouden/ ende meester blijven: so schickten sy niettemin meer uyt vrese van swaricheyd/ als wel uyt liefde vande vrede ende vrijheyd/ den 24. December 1576. hunne gesanten Jonker Sebastiaen Kraenhals/ Schout/ ende Mr. Gijsbrecht van Nesze/ Burgemeester/ na Delf tot de Staeten/ overmits sy van hun meermaelen beschreven ende besonden waren om voor hunne vergaderinge te verschijnen/ ende sich met de andere vrije stedē onder de Regeringe van den Prinze van Oranjen volgens de Pacificatie van Gent te voegen/ ende te verenigen. Welke gesanten den 28. dito wedergekeerd sijnde met verhael van hunne verrichtinge/ den 29. dito wederom derwaerts aen togen/ selfs ook met goedvinden ende last van la Margelle ende de geheele Wet/ om met den Prinze ende Staeten tot voordeel vande Stad sich te vergelijken/ gelijk sy dan ook genoegzaem deden: hoewel de Bisschop Godefroy van Mierlo met sijnen ganschen aenhang/ Symon Ganstus/ Kanonick/ des Bisschops Stadhouder/ Antonius Kuyk/ sijnen raed/ Philippus Matius/ Oud-burgemeester/ Christoffel d'Assonneville/ Balju/ Harpert vander Wiele/ Rentemeester van Kermerland/ ende anderen daer seer heftig tegens waren/ die dan noch evenwel so veel te wege bragtē/ dat gemelde gesanten den 3. Januarius 1577. onverrichter sake weder

der keerden/ ende dat het getroffen verdrag niet en werde ingegaen/ nochte nagekomé/ tot groote moeÿelÿkheyd der gemelde twee Stads-gesanten/ ende droevige beswaringe der goede burgerÿe.

Den 5. Januarius 1577. is Kapiteyn Jan Symeon van sÿn gesantschap van Bruszel wederom te huys gekomen/ waer henen hy met Burgemeester Bekensteyn over Utrecht den 16. December 1576. was gesondé geweest/ gemelden Bekensteyn achterlatende/ die den 6. Maert eerst wederkeerde: gelÿk ook Matius den 2. Feb. van sÿne reyse ende uytsendinge wederquam.

Den 7. dito sÿn Jonker Kraenhals/ ende Mr. Gÿsbrecht van Nesze wederom na Delf tot de Staeten/ ende hooger aen tot den Prinze in Zeland verreysd/ met nader last vande gansche Wet/ om de Gentsche Vrede tot welvaert van de Stad te bevestigen.

Den 15. dito is Mr. Gijsbrecht van Nesze wedergekeerd om sekere sake waer in de Bisschop niet en begeerde te verwilligen/ latende Jonker Kraenhals te Middelburg by den Prinze.

Den 17. dito is Burgemeester van Nesze met den Bisschop van Mierlo over Delf na Middelburg tot den Prinze vertrocken de welke Pieter Kies/ ende Klaes Mattheuszen/ Burgemeester ende Schepen der Stad Haerlem inde Spaensche belegeringe/ van Alkmaer/ alwaer sy sich zedert onthielden/ met enige van Delf/ sÿn nagetogen: de welke na lange ende verscheyde onderhandelinge den 22. dito binné Ter Vere de vrede voor de Stad van Haerlem met den Prinze van Oranjen op dese Artykelen ende punten der satisfactie ofte voldoeninge ter weder sÿde hebben besloten: sÿnde also de Stad van Haerlem de eerste der verheerde Steden die sich van selfs ende by verdrag onder de Regeringe van den Prinze van Oranjen wederom heeft begeven.

Artykelen der Voldoeninge, waer op die van Haerlem sich wederom begeven hebben onder de Regeringe van den Prinze van Oranjen.

In den eersten belangende het point van de Religie/ dat de exercitie vande Roomsche Religie binnen de Stad Haerlem sal worden onderhouden/ so wel onder die Wereldlijke als Geestelijke Religieusen/ beyde mans ende vrouwen personen/ die de selve begeren sullen/ sonder enige verhinderinge/ letzel/ ofte injurie/ en dat selve also nau ende striktelijk/ dat een ordinantie sal gemaekt worden ende onderhouden/ dat die gene die de selve van de Roomsche Religie enige injurie letzel ofte verhinderinge sullen doen/ sullen ri-

 gorū

goreuselijk gestraft worden als perturbateurs van de gemene vrede / sonder enige ooglůykinge ofte remissie.

2. Welverstaende dat mitsdien ook die van de Gereformeerde Religie sůllen ene vrije Kerke hebben / namelijk de Kerke van onser Vrouwen op Bakenes binnen Haerlem.

3. Welverstaende dat die Gereformeerde daer niet eer in en sůllen komen dan binnen drie weken na date van 't vertrek van den garnisoene aldaer althans leggende / in welke Kerke sy haer sůllen mogen vrij ende onverhindert vergaderen / ende de exercitie haerder Religie bedienen / sonder enige vrese ofte agterdenken van belet / geinjurieert ofte verhindert te worden / waer over die van beyde de Religien te weten die vande Katholijksche Roomsche Religie ende ook die van de Gereformeerde Religie respectivelijk ende reciproce d'een den anderen sůllen beloven ende sweren / met geen injůrien / lasteren / ofte schempwoorden / ofte daden / iet te verhinderen / ofte te beletten in 't voorschreven exercitie haerder Religie / noch te enige schandalen aen te regten met roepen / ofte schimpen / ofte spotten / ofte iet bůyten de bedieninge haerder voorgemelder Religie met woorden ofte met werken te doen / 't welk tot verbrekinge der gemene vrede soůde mogen strekken / maer d'een den anderen in alle eendragt ende vrůndschap te gedůlden / ende dragen.

4. Hier neemt sijn Princelijke Excellentie van nu voordaen in sijne ende der voorschreve Staten van Holland ende Zeeland protectie / sauveguarde / ende bescherminge alle Kloosteren / Godshůysen ende alle geestelijke mans ende vrouwen persoonen / die binnen de voorschreven Stad van Haerlem jegenwoordig sijn ofte noch souden mogen komen met alle haere rechten / privilegien / goederen / ende vervolg / noch in wesen sijnde / ende namentlijk den eerwaerdigen Bisschop van Haerlem t'samen met sijn hof-gesin ende Officieren / sonder hen te doen ofte laten gedogen gedaen te worden enige injůrie / letsel / schade / ofte verhinderinge.

5. Voorts is sijn Princelijke Excellentie ende die voorsz. Staten te vreden / die Pacificatie nu laetst tot Gent gemaekt / in alle haere pointen / so wel aengaende de geestelijke als wereldlijke persoonen / te mainteneren / ende agtervolgen / ende so wel die voorsz. Bisschop als andere het beneficie der voorsz. Pacificatie sonder verhinderisse te laten genieten.

6. Ende aengaende vande goederen ende inkomsten vande Abdije

van

van Egmont ende andere/ die den voorsz. Bisschop geordineerd ende toegeseyd sijn/ hoewel dat de voorsz. Heere Prince ende Staten daer inne naer luyd ende verklaren der voorsz. Pacificatie niet gehouden en sijn/ nochtans om die goede affectie die sy tot de gemeene vrede ende den voorsz. Bisschop sijn dragende/ willen ende sijn te vreden/ die selve also sy nu tegenwoordelijk sijn het gebruyk ende genietinge van dien te laten volgen/ sonder nochtans den lande ofte iemand in't particulier geestelijke ofte weereldlijke daer door enigzins te prejudiceren/ ofte verkorten in sijne rechten/ privilegien/ vrijheden/ jurisdictien ofte actien/ welverstaende dat de voornoemde Eerwaerdige Bisschop op de vruchten ofte inkomsten van de voornoemde goederen sal schuldig sijn te onderhouden alle sodanige geestelijke ofte andere personen/ die daer uyt behoorden/ naer die instellinge ofte institutie der voorsz. goederen/ onderhouden te worden/ even gelijk die van de voornoemde Staten in absentien van die tot nochtoe sijn onderhouden geweest/ welverstaende dat men yder van de selve religieuse sal mogen contenteren met een pensie van hondert guldens 's jaers/ van twintig stuyvers 't stuk/ behalven dat men den Eerwaerdigen Bisschop actie sal geven van in allen gevalle te mogen genieten die voorsz. goederen/ 't sij in qualite als den Bisschop so daer enige swaricheyd by aventure soude mogen rijsen van wegen die privilegien des lands over den tytel van Bisschop/ ofte in qualite als Prelaet ofte Abt/ daer geen swaricheyd van wegen den lande soude vallen over 'tselve point.

7. Ende belangende van de burgeren ende inwoonderen van Haerlem ofte haere goederen met geene swaerder exisen/ generaele ofte capitaele imposten/ ofte leeninge te belasten/ dan daer mede sy jegenwoordelijk belast sijn: Is by sijnder Excellentie ende Staten voornoemd verantwoordeerd/ dat de selve/ tot onderhoud der voorsz. Stad/ so hoog ofte leeg als sy jegenwoordelijk by de Magistraet gesteld sijn/ ofte gesteld souden mogen worden/ blijven/ alles by provisie ende terwijl tot dat by de Generaele Staten van Holland ende Zeland een termijn van sekere jaren genoemd ende geordonneerd sal wesen/ ende die resterende pointen dit artykel belangende/ sullen by de selve Staten worden afgedaen.

8. Boven desen beloven die voorsz. Heere Prince ende Staten dat men de Stad Haerlem met geene soldaten ende garnisoenen en sal beswaren/ ten ware door hoognodige nood/ dat het welvaren der landen alsulks ware vereysschende/ ende dan sal 'tselve geschieden tot

gemeene

gemeene kosten der selver landen van Holland ende Zeland.

9. Ende belangende het oprechten vande Schutterije binnen Haerlem / sullen die Magistraten / burgeren / ende inwoonderen der selver Stede onderhouden ende achtervolgen d'ordinantie van de Schutterije aldaer in alle haere poincten / also sy van ouden tijden / voor het overgaen der voorsz. Stad in handen van sijnder Excellentie / is onderhouden ende geachtervolgd geweest / om in geene poincten ofte stucken de privilegien rechten en costuymen der Stad te verminderen / veranderen / ofte verbreken: en nochtans so het by de voorsz. Magistraten ofte inwoonderen nodig wa(e)re bevonden iet daer inne te veranderen / dat het selve sal geschieden met voorgaende advijs van sijne Prinzelijke Excellentie / t'samen met de Generale Staten van Holland ende Zeland / om een goede unie eendracht ende accoord in alles te mogen onderhouden / mits dat de voorsz. Schutterije die daer nu jegenwoordelijk is / ofte hier namaels souden mogen aengenomen worden / sal gehouden sijn den eed te doen tot onderhoudinge van alle dese poincten hier gesteld ende veraccordeerd.

10. Aengaende die veranderinge vande Wet ofte Magistraet / is sijn Excellentie ende die Staten voorsz. te vreden / dat die persone(n) wesende jegenwoordig in Gouvernement / sullen blijven gecontinueerd / tot der tijd ende wijlen dat naer ouder costumen ende usantien die veranderinge van de Wet voor handen wesen sal. Ende sal alsdan desgelijken die selve usantie ende costume achtervolgd worden / sonder denominatie der nieuwer Wet ofte Magistraet / overmits sijne Prinzelijke Excellentie nochte Staten voorsz. egene veranderinge ofte innovatie en willen inde privilegien ende oude costumen der Stad / voorsz. invoeren: Ende belangende die schulden by den voorsz. Magistraet gemaeckt / tot welvaren / ende in nodelijke affairen van der Stad sullen die selve betaeld worden niet alleene by de Regenten noch jegenwoordig sijnde / maer ook die in toekomende tijden sullen gekoren worden / ende dat uyt het inkomen van de Stad.

11. Ende beroerende die collatie van subalterne Officiers der voorsz. Stad te reserveren aen de Magistraet aldaer naer ouder gewoonte / word het selve veraccordeerd / omme daer inne naer ouder gewoonten sich te verrichten / behalven datmen die vande Religie sal toelaten onder henluyden haere aelmoessen / als wesende een deel der bedieninge haerder exercitie / te mogen versamelen / ende die selve onder hen uyt te delen / ofte in sulcker wijs als sy Gereformeerde met die van de Roomsche Religie sullen konnen accorderen.

12. Aen

12. Aengaende den eed te doen in handen vanden Magistraet by den genen die hen met der woon binnen Haerlem sullen begeven/ is geaccordeerd/ dat die burgeren ende inwoonderen der voorsch. Stad Haerlem van beyde Religien sullen den gemeenen eed/ over alle die Steden aengenomen/ besweeren/ t'samentlijk met de artykelen alhier besloten/ ende geaccordeerd.

13. Dat voorts sijne Prinzelijke Excellentie en Staeten voorsz. sullen maintenéren ende doen maintenéren alle des Stads privilegien/ ende vrijheden/ ende conserveren de burgemeesteren/ ende inwoonderen/ ende eenen ygelijk van hen in't particulier/ in haer goed recht/ en verhoeden dat niemand in't sijne verkort en word in goed ofte bloed ter causse van voorgaende saken.

14. Ende dat die genen/ die contrarie dese pointen ende artykelen voornoemd ofte enige van dien iet attenteren/ met woorden ofte werken die selve contrarieren/ directelijk/ ofte indirectelijk/ gestraft sullen worden als perturbateurs vande gemeene ruste ende vrede/ anderen ten exemple.

15. Alle welke pointen ende artykelen die Prinzelijke Excellentie en Staeten voornoemd midtsgaders de voornoemde Gesanten yder in sijn regard beloofd hebben/ ende beloven mits desen te houden/ en doen onderhouden/ sonder daer tegens te contrarieren in enige manieren.

Aldus overkomen/ geaccordeerd/ ende besloten onder de signature ende segel vande voornoemde Heere Prinze van Oranjen/ Mr. Adriaen van Blijenburg/ Symon Janszen van Lomen/ van wegen die Staeten van Holland ende Zeland ter eenre/ ende de voornoemde Gesanten/ ter presentie van den voornoemden Eerwaerdigen Bisschop ter ander sijden/ binnen der Stede van der Veere/ op den 22. Januarij/ Anno 1577.

Niet tegenstaende dat dit gemelde verdrag den 22. Jan. tusschen de Stad van Haerlem/ ende den Prinze van Oranjen/ ende de Staeten van Holland/ volgens de Pacificatie van Gent/ aldus was besloten/ so en wisten nochtans die van Haerlem de moedwillige zoldaeten so noch niet te losen/ maer bleven met de selve geplaegd immers so seer als te voren tot den 1. Maert toe. Ja ondertusschen dat de vrede getroffen werde/ ende ook na 't gemaekte verdrag/ so trachteden de Gespanjoliseerden noch al even seer door alle middelen de zoldaeten in Stad te houden/ ende Spaensch te blijven/ sich verlatende op eene ydele hope van het Spaensche ontzet door Don Jan van Oostenrijk/ waer toe sy van Verdugo door brieven ende van anderen anderzins

Die van Haerlem genieten noch de vruchten van het verdrag niet door de practijke der Gespanjoliseerden.

gestÿfd werden. So dede ook hier toe niet weynig/ dat de Bisschop van Mierlo den 3. Febr. 'smorgens ten seven uren inde Groote Kerke in sÿne predikatie los uytbolde/ dat hy in het verdrag met den Prinze van Oranjen niet bewilligd en hadde/ ende dat het hem ganschelyk tegens de borst was/ dat ook sÿne onderteykeninge geenzins en streckte tot een bewÿs van sÿne bewilliginge/ maer alleen tot eene getuygenisze van het gehandelde/ ende datter voor sÿne komste al gebacken ende gebrouwen was/ als sÿne formele ende eyge woorden luydeden/ dat is/ dat de sake nu al doorsteken ende besloten was. So trock hy ook den 9. dito met la Margelle na Utrecht stilswygens ende sonder iemands weten/ ende quam den 11. Maert eerst wederom stillekens in Stad aendruyppen/ als la Margelle nu al enige dagen met sÿn krÿgsvolk hadde moeten ruymen. Ende also de Grave van Boszu van de Generaele Staeten last ontfangen hadde/ om het vertrecken der zoldaeten uyt Haerlem/ Schoonhoven/ ende andere Steden te versorgé/ ende te bevorderen: so liepen gemelde Gespanjoliseerden daeglÿkx jagtig over ende weerover na Utrecht by gemelden Grave om sulkx te verhinderen.

De Spaenschen trecken uyt Haerlem, eñ de Stad gaet aen dẽ Prinze van Oranjen over.

Hier tegens wendeden Jonker Sebastiaen Kraenhals/ ende Mr. Gÿsbert van Nesze/ Schout/ ende Burgemeester der Stad Haerlem/ allé mogelÿké vlyt aen (geene moeyte nochte ongemack ontsiende) om de zoldaeten met den eersten quÿt te worden/ ende de Stad van die plage eenmael te ontledigen: die dan ook door gestadig reysen ende rotzen/ ende volstandig aenhouden by de Generaele Staeten te Bruszel/ by den Prinze van Oranjen te Middelburg/ by de Staeten van Holland te Delf/ ende by den Grave van Boszu t'Utrecht/ het noch eyndelÿk daer toe geluckelÿk bragten: na dat de Grave van Boszu door sÿnen Secretaris Jaques Stalpert vander Wielen versekeringe van genoegzaeme penningen uyt Suyd ende Noordholland tot betalinge vande garnizoenen bekomen/ ende daer over la Margelle den 8. Feb voor sich ontboden/ ende hem wel duydelÿk belast hadde sonder langer uytstel flukx met sÿn volk uyt de Stad Haerlem te vertrecken/ die daer op den 18. dito binnen Haerlem wederkerende/ ende noch al zammelende/ als altÿd voor henen/ ende het oude futzelboek/ ende alle oorsake van toeven/ soekende/ so lang hy immer meer met enigen/ ook den minsten/ glimp konde/ ten laetsten noch den 1. Maert/ hoewel ook niettemin niet sonder stank/ met sÿne moedwillige zoldaeten is vertrocken/ na dat hy den Burgemeester van Nesze van spÿt een kinnebackslag hadde gegeven/ overmits hy hem verweten hadde/ dat hy een verrader was/ indien hy ook noch langer weygerde te vertrecken/ ende sÿnen last na te komen.

Tantæ molis erat Romanam condere gentem!

So

So wasser wat te doen, aleer de Spaensche Draeken
Sich wouden uyt ons Land end onse Steden maken!
So heeft het onse Stad weer 'sherten bloed gekost,
Eer dat sy van het jock der Spaenschen is verlost!

So haest en hadde la Margelle met sijne zoldaeten de Stad van Haerlem niet gerupmd/ of voords werden alle eetbaere waren ende andere nooddruftigheden tot ontzet der goede burgerije in overvloed in de Stad gesonden. Haerlem vvord met allennooddruft ontzet, ende versien.

Ook quamen des namiddags ten drie uren van Sparendam binnen de Overste Helling, die na Gouverneur werde van 's Prinzen ende Staeten wegen/ de Here van VVarmont, Admirael van de Schepen/ ende Kapiteyn Ruychaver, die van den Schout Kraenhals/ende Burgemeester van Nesze/ seer vriundelijk gewellekomd/ ende ontfangen werden. De Sparendamsche Oversten wordē binnē Haerlem vrundelijk ontfangen.

Des avonds sijn de Burgers op de wacht gegaen met onuytsprekelijke vreugde met vliegend vaendel/ eñ slaenden trommel/ den Schout Jonker Kraenhals voor aen tredende/ ende sijnen Sone het vaendel dragende. De Burgers trecken op de vvacht.

Den 2. 3. ende 4. dito sijnder veele burgers/ die voor de Spaenschen geweken waren/ wederom ingekomen/ waer onder geweest sijn Jonker Gijsbert van Duyvenvoorde/ Here van Opdam/ ende Hensbroek/ Hans Kolterman/ Pieter Kies/ Mattheus Augustijnszen Steyn/ Klaes Mattheuszen/ Jakob van Heuszen/ Jan Klaes Lotszen/ ende meer anderen. So quamen ook de burgers uyt de omliggende Steden de Stad van Haerlem besichtigen/ ende hunne vrunden besoeken/ drijvende groote blijdschap/ ende vreugde. De vlugtige Burgers komen vveer in.

Den 5. dito sijn de Schepen van Sparendam wederom na't Suyden gevaren/ van waer sy gekomen waren: maer de zoldaeten bleven met hunne Kapiteynen noch op Sparendam liggen/ behalven de Overste Helling/ ende Kapiteyn Ruychaver/ die sich binnen Haerlem onthielden. De Schepē vertrecken van Sparendam.

Den 8. dito sijn alle mans-namen over de sestien jaeren oud in alle hoopmanschappen opgeschreven/ uyt welke de Schutterije is versterkt geworden. Nieuvve Schutterije

Den 12. dito werde het Verdrag tuschen den Prinze van Oranjen/ ende de Stad van Haerlem in Seland gesloten/ vande puye van het Raedhuys afgekondigd. 'T Verdrag word afgelesen.

Den 21. 22. ende 23. dito sijn de burgers van den Eed dien sy den 15. Jan. te voren gedaen hadden/ ontslagen: in wiens plaetze hun de Eed afgeeyscht werde volgens de Pacificatie van Gent/ om van wegen sijne Koninklijke Majesteyt/ den Prinze van Oranjen/ ende de Staeten van Holland ende Seland de moorddadige Spaensche natie Nieuvve Eed volgēs de Pacificatie van Gent.

met goed ende bloed te helpen ten lande uytdrijven/ende malkanderen onderling inde Religie te verdragen: welke Eed eerst vande Magistraeten/ daerna van de Burgers/ ende ten laetsten van de Geestlikheyd is gedaen/ ten overstaen van den Oversten Helling/ ende Mr. Dirk van Neuburg/ als Commissarisen van sijne Excellentie daer toe geordineerd.

De Artykelen vande Pacificatie van Gent vvorden afgekondigd.

Ook werden den 23. dito de Artykelen vande Pacificatie van Gent afgelesen.

Des Prinzē komste, eñ Dagvaert der Staeten binnen Haerlem.

Den 5. Mey is de Prinze van Oranjen in Stad gekomen/ ende den 11. wederom vertrocken.

Ook hebben de Staeten van Holland ende Zeland hunnen Dagvaert op dien tijd binnen Haerlem gehouden.

Staeten besettinge binnen Haerlem.

Den 13. dito quamder een vaendel knechten van den Oversten Helling in Stad: maer lag daer buyten last ende kosten der burgerye.

Den 24. Junius is sijne Excellentie/ met sijne Prinzesze/ ende ganschen staet ende lijfwacht wederom binnen Haerlem gekomen. Ook werde des selven daegs noch een vaendel zoldaeten tot besettinge in Stad geleyd.

De Prinze verset de VVet.

Den 11. Augustus quam sijne Prinzelijke Excellentie ten derdemael binnen Haerlem/ tegens den tijd der veranderinge vande VVet, die hy naer gewoonte versette/ makende Burgemeesteren/ende Schepenen/ ende ook Vroedschappen/ die nu enige jaeren gedurende de Regeringe der Spaenschen waren afgeschaft ende nagelaten geweest: in welker Vroedschappen plaetze de Bischop met sijnen Raed/ ende de Gouverneur met sijne Kapiteynen de Stad geregeerd hadden/ naer hun goed-bedunken/ ende wille/ tot de uyterste belastinge ende perzinge der Burgerye.

Dese personen, hier naer verklaerd sijn by sijn Ex^{tie}. Prinze van Oranjen etc. Stadhouder Generael over Holland, Zeland, Utrecht, etc. tot Haerlem sijnde, gecommitteerd voor den Jare seven ende zeventig den XVI. Augusti.

Burgemeesters.

Ionker Gijsbrecht van Duyvenvoorde, Here van Opdam, &c.
Pieter Ianszen Kies.

Klaes

Klaes Ianſzen.
Adriaen van Berkenrode.

Schepenen.

Mr. Gerrit van Ravenſbergen.
M. Hugo Bol van Sanen.
Kornelis Rijken.
Symon Spug.
Barthout vander Nieuburg.
Willem Deyman.
Iakob Yſbrantſzen.

Treſorier.

Kornelis van Berkenrode.

Vroedſchappen.

Mr. Dirk Ramp.
Niklaes vander Laen.
Gerrit Stuyver.
Pieter Bal.
Klaes Theuſzen.
Arent Pieterſzen Deyman.
Pieter Yſbrantſzen Olij.
Willem Wiggertsſzen.
Ian Aelbrechtſzen, Brouwer.
Yſbrant Staetſzen.
Cæſar Bovetis.
Frans Klaeſzen Soutman.
Ian Marcusſzen.
Ian Gerritſzen Olij.
Egbert Gerritſzen, Moutmaker.
Ian Iooſten.
Ian Bartelmeeſzen.
Ian Schatter.
Pieter Willem Adriaenſzen.

Arent Meynertszen.
Pieter Geltsack.
Kornelis Gerrit Ian Eeffszen.

De Schutters wordē in tvvee Doelens verdeeld.

Den 6. Sept. hebben de Heren de Schutters wederom in twee Doelens gesteld/ de Oude Schuts in S. Michiels Klooster/ nu de Nieuwe Doelen genaemd/ inden jare 1592. grootlijkx vermeerderd/ ende verbeterd: also hun Doelen by de Ramen inden grooten Brand ook inder asche geleyd was; ende de Kloveniers in hunnen Doelen/ nu de Oude Doelen geheten/ gesticht inden jare 1562.

Ons Burgers even vroom/ en altijd kloek van moede/
Die voor de Vryheyd doe streden tot den bloede/
Die willen met Naszou/ en onder sijn beleyd/
Noch doen wat doenlijk is voor hunne Vryheyd.
En denken/ met Gods hulp/ voor Spanjen niet te strijken/
En voor de gansche magt van Romen niet te wijken/
Maer tegens al dien hoop kloekmoedig aen te gaen/
So lang als hun van God de ogen open staen.

Schutterije ende Schutters Hovē, ofte Doelēs

Dies oeff'nen sy sich ook met kruyd en lood te spelen
Op twee verscheyde steen/ alwaer gy hen met veelen
Siet schieten na den doel: also dat ook daer of
Een yder plaetze draegt den naem van Schutters-hof.

Gewonnen Prijs te Mechelen.

En dat sy ook van ouds den Boog wel hand'len konnen/
Getuygd de Prijs genoeg/ dien sy te Mech'len wonnen/
Dat hier de Kerk vertoond/ hoewel geen Kerken-werk/
Het voegd wel in den Doel/ maer niet in Godes Kerk.

Gewonnen Prijs te Mechelen van de Haerlemsche Schutterije.

In't jaer ons Heren MCCCCLVIII. doe worden gewonnen dese juwelen tot Machlen van die Schutten tot Haerlem, Claes Boghemaker/ Govert Aerntz/ Simon Moenenz/ Laurens Janz/ Claes Harinc/ Timan Jacobz/ Heinric Jacobz Broers/ Claes Outvaer/ Gijsbert Jacopz/ Simon Outvaer.

Armilustria. Optrecken.

En om noch meer en meer de wapens te gewennen/
En hunnen recht gebruyk en hand'ling wel te kennen/
So trecken sy ook op, tot oeffening van haer/
En monsterens gewijs/ op seker tijd van't jaer.

Ruyterije.

Behalven datmen ook de magtigste gesellen
En rijkste vande Stad sich siet te paerde stellen/
En sulke Ruyterij vast waszen al te met
Tot eene goede Troup/ en tot een vol Cornet.

Offi-

Officieren ende Hoofden der Haerlemsche Schutterije.

Oude Schuts.

Kolonel Gerrit Willemszen van Teylingen.
Fisckael Pieter Adriaenszen Verbeek.

Het eerste Vaendel.

Kapiteyn Iohan de Wael.
Luytenant Kornelis Dirkszen Dix.
Vendrig Dirk Dirkszen Dix.
Sergeanten Heyndrick vanden Hove.
Quyrijn Pieterszen Aker.

Het Twede Vaendel,

Kapiteyn Iohan vande Kamer.
Luytenant Kornelis Dirkszen Guldevvagen.
Vendrig VVillem vande Kamer.
Sergeanten Kornelis Ianszen vander Tin.
Franzoys VVouters.

Het Derde Vaendel.

Kapiteyn Bartholomees Veer.
Luytenant Dirk Abbas.
Vendrig Iakob Schout.
Sergeanten Pancras Vos.
Kornelis van Kittensteyn.

Kluyveniers.

Kolonel Pieter Iakobszen Olikan.
Fisckael Iohan Damius.

Kapi-

Het Eerste Vaendel,

Kapiteyn Dirk Harkszen Schatter.
Luytenant Iohan Beelt.
Vendrig Lot Schout.
Sergeanten Andries vander Horn.
Nikolaes Olikan.

Het Twede Vaendel:

Kapiteyn Ionas Segers.
Luytenant VVillem Buys.
Vendrig Adriaen Matham.
Sergeanten. Kornelis vander Kamer.
Iakob Pieterszen Buttinga.

Het Derde Vaendel.

Kapiteyn Pieter Oudevvaeg.
Luytenant Floris Pieterszen.
Vendrig Pieter Ramp.
Sergeanten Ian van Vijanen.
Heyndrick Klaeszen Eversvvijn.

Van den Oorsprong der Schutterijen.

Dirk Velius in sijne Kronijk van Hoorn, op het Iaer 1440.

Dit Iaer begonstmen eerst tot Hoorn/ als ook in de ander Stede van Holland ende Westvriesland/ d'oeffeninge vande Kruysboge als oo van de Handboge by der hand te nemen/ upt welke geselschappen (n mijn vermoeden) naderhand onse tegenwoordige Schutterijen opgeko men sijn.

Sagittariorum classes — Had. Iun. Bat, Cap. XVI. Illud operæ pretium est scire, singula Hollandiæ oppida pro suis opibus, & pro loci conditione, honestissimorum quiq; opibus mediocribus instructiores sunt, civium centurias in certa classes distributas habere, quos robora & nervos Reipub. dicere liceat, Sagittarios communi nomine appellant, sive illi balistis arcubusq; chalybe spicula fundunt, sive acernos arcus ducunt, sive manuariis tormentis sclo pisq; plumbeas pilulas spargunt. Quibus olim pro insigni vestis erat b color, adjecto argenteo emblemate, qui vestitus honos eos à plebe secer

Schutterye.

neba

ebat. Veſtitus pleriſque oppidis obſolevit, emblematis alicubi durat. Horum quemadmodum apud Romanos evocatorum militiam fuiſſe honoratiorem antiquitus conſtat, quum ſingulæ Civitates Principi in armis præſto aderant, delectu ex his habito. Hi ſi exercitus mercenarius ducebatur, Triariorum locum tunc tuebantur. At nunc ſi uſus poſtulet, ad comprimendam ſeditionem, ad arcendam hoſtilem incurſionem armati adhibentur, vel ſi ornandus ſit Principis adventus, vel novi inauguratio decoranda, tum verò honoratæ cuſtodiæ ac ſolemnis vicem præſtant.

Dit is de pÿne waerdig te weten/ dat alle de Steden van Holland aer heure magt/ende gelegenheyd vande plaetze/enige vaendels van e voornaemſte ende vermogenſte burgeren in ſekere rotten hebben fgedeeld/ diemen de magt ende ſenuwen van het gemeyne beſte wel nogte heten/ ſy noemenſe gemeynlÿk Schutters, het ſy datze de voetboge ſpannen/ ofte de handboge trecken/ ofte met het roer ſchieten. Sy gebruykten eertÿds *twee-verwige rocken tot eene levereÿe/ met een ſilver by-teyken/ welk eren-kleed hen van't gemeyne volk nderſcheyde. Het kleed houd nu in meeſt alle de Steden op/het byteyken blÿft noch ergens in't gebruyk. Het is van-ouds bekend dat un opbod ende dienſt altÿd ſeer eerlÿk is geweeſt/ gelÿk ook by de Romeynen/ wanneer alle de Steden door hun uytſchot den Prinze in e wapenen byſtonden. Deſe beſloegen de plaetze der voornaemſte ls het leger in dienſt te velde trock. Nu wordenſe in wapenen gebragt als het de nood vorderd om oploop te ſtillen/ ende vÿandlÿken nval te keren/ ofte ſo de Prinze in te halen is/ ofte ſÿne inhullinge te erzieren/ ſo bekleden ſy de plaetze van eene eerlÿke ende ſtatelÿke wacht.

*Dit is te ſië inde bovengemelde Schutters in de Kerke albier geſchilderd.

Is onſe oude moed en trouwe niet gebleken/
En hebben wy daer aen het ſegel niet geſteken/
Als onſe Burgerij den vÿand in het oog
Na Haſzelt in't geweer/ en ook na Heuſden, toog?

Uyttocht der Haerlemſche Burgerije na Haſzelt, in eene Plaet uytgebeeld.

DOe 'ſvÿands groote magt met ſchrickelÿke tochten
Ganſch Duytſchland had verheerd, en dapper aengevochten, Duytſche Nederlaeg.
En t'enemael verwoeſt, verdorven, en verbrand,
En ſchier naer wil en wenſch was meeſter van het Land,
So vaert hy moedig voord met pochen, ende raſen,
Om met ſijn groot geweld de wereld te verbaſen,
Wiens heerſchappÿ hy ſoekt. Neen bloedhond, neen Maraen,
'Ten ſal ſo over al naer dÿne wil niet gaen!

Hy beeld sich selven in dat niemand hem kan keren,
Hy meynd, 'tis nu de tijd om alles te verheren,
Hy seyd in sijn gemoed, hy seyd met vollen mond:
Reyn af, reyn af, reyn af, tot aen den kaelen grond,
Ik wilse als een brood en als een spijse eten.
Dit denkt hy in sijn hert, dit spreekt hy hoog-vermeten:
En ruckt sijn magt by een, en sackt van allen kant
Met sijn verwinnend heyr na 'tsterk Vereende Land,
En dreygd dat heldig volk met duysend ongelucken
In't uyterste gevaer en slavernij te drucken.
Dus pocht sijn hooge moed, dus spoud hy vuer, en vlam,
Tot dat hy met sijn magt voor 'tsterke Bergen *quam.*
Maer als hy onversiens quam dringen op de wallen,
En als hy onverwacht haer meynde t'overvallen,
Hoe vond hy 'tdaer gesteld! hoe werd hy daer gegroet!
'Kmeyn dat het hem noch smert, en wee van herten doet.
**Naszou, die vroome* Held, *wiens naem de ruyme salen*
En 'tuyterste besteck der wereld niet bepalen,
Die Held, *die met sijn roem de gulde sterren raekt,*
Die Held, *die staeg voor ons, en onse vrijheyd waekt,*
Die stut sijn woesten loop, en breekt sijn moedig hollen,
En schend sijn stouten roem met waen-wind opgesvvollen.
Het grouwelijk onthael, dat hem so voords geschied,
Dat tuygd hem strax genoeg, hy is in Duyschland *niet,*
Maer daer de Bataviers *met and're munt betalen,*
Dat tuygd hem dat hy hier geen ere sal behalen.
Hoe dickwils meynd gy wel heeft hy te laet bedacht,
Dat hem het ongeval voor Bergen *had gebragt?*
Dat Bergen, *daer de trotz, en 'thoog en moedig draven,*
En eer, en kroon, en roem van † Parma *leyt begraven,*
En daer hy nu ook so voor ogen konde sien,
Dat hem dat selve recht sijns hoogmoeds sou geschien.
Maer nu wat sou hy doen? hy had het voorgenomen,
En konde hy sijn saek alhier te boven komen,
So kon hy met sijn magt de steden en het land
Meer quellen om en om als wel aen een'gen kant.
Ia kon ons Vaderland *hier door ellendig drucken,*
En haer gebonden staet en pijlen stucken rucken,

Beleg van Bergen op Zoom door den Marquis Ambrosius Spinola, den 18. Iul. 1622.

* *Mauritz van Naszou, Prinze van Oranjen &c.*

† *An.* 1588.

En breken onsen band, en krijgen door 'tbeleg
En winst van dese stad in Holland eenen weg.
Dies is hy menigmael op Bergens vaste wallen
Met uytersten geweld uytsinnig aengevallen,
Dies spand hy nu en dan met eenen dollen sin
En onbezuysden kop al sijne kragten in,
En drijft sijn arme volk gelijk een kudde schaepen
Recht tegen het geschut den langen slaep te slapen,
En ter gewisze dood. Is dat dijn geld, en munt,
Betaling, en zoldij, die gy dijn knechten gunt?
'Tmist dij dan Spinola. Maer hebt gy met dijn oren
Den roem der Bataviers voor heen niet willen horen,
Hun daeden, ende naem? ja dat sy ook den dood
Voor vrijheyd, wijf, en kind, noyt vreesden in den nood?
En sochten inden strijd te winnen, of te sterven,
En door hun dood het land de vrijheyd te verwerven?
Denkt niet Maraens gebroed, noch gy Italiaen,
Dat hun de lust en moed is door den tijd ontgaen,
Om voor het Vaderland en Vryicheyd hun leven
Hun goed en dierbaer bloed noch t'off'ren, en te geven.
Dit hebt gy niet gedacht, noch dijnen trotz gesvvicht,
Tot dat dijn schand en schaed dij hebben onderricht.
VVaer is dan nu dijn roem? de mond is dij gesloten,
VVaer is dijn eer, en naem? als water uytgegoten.
VVaer is die Goliath, die God te velde daegd?
Hy vlied eer dat hy siet den vijand die hem jaegt,
En heeft sijn voeten veel gereeder dan sijn handen,
En steekt sijn hutten aen, en doet sijn tenten branden.
Manhaftig Spinola! beschickt het vrij so meer,
En komt dan so gy wilt den naesten somer weer.
Maer dij alleen (ô God!) maer dij alleen (ô Here!)
Niet ons, maer dijnen naem komt alle lof, en ere!
En lieve Vader vecht so voords voor dijne Kerk!
En lieve Heer voltreckt dijn aengevangen werk!
En gy (ô Batavier) wilt met een heylig leven
En Christen-ommegang God prijs en ere geven,
En danken sijnen naem: so sult gy dan voordaen
Dijn vijand meer en meer voor dij sien ondergaen.

Oude ende onveraerde Vromicheyd der Batavierē.

Ontzet van Bergen den 3. Octob. 1622.

Danksegginge tot God.

Vermaninge tot Dākbaerheyd.

Vyttocht der Hollandsche Burgerijc.

Als nu de vijand dus voor Bergen stond te rasen,
En niet dan rook en smook en vuer en vlam te blasen,
Vergaerd ons trouwe Prinz, en alderkloekste Held
Sijn krijgers tot den krijg, en treckt met hun te veld,
En laet goe sorg en last alom en aller wegen,
En ruckt na Bergen toe, en treckt den vijand tegen:
Maer so hy over-al hier toe meer volks beschreef,
Bemerkt sijn wacker oog dat daer 'tland swacker bleef,
De sleutels van den tuyn, des vijands nagebueren,
De stutters van sijn roem, ons uyterste Frontueren.
Hier word hy voor besorgd: het prinzelijke bloed
Meer voor der landen heyl als voor sijn leven doet.
Hy diend den Staeten aen het geen hy vond geraden,
Tot voordeel van het land den vijand meest te schaden,
Dat, als hy met sijn volk den vijand dacht te slaen,
Dat dan de burgerij aen hunne plaetz mogt staen.
De Staeten vinden't goed, die schrijven't aen de steden,
En willen dat sy 'tland dien dienst gewillig deden:

Vyttocht der Haerlemsche Burgerije na Haszelt den 27. Sep. 1622.

Dus treckt de burger uyt so haest men't hem gebied:
En Haerlem gy sijt hier (vooorwaer!) de minste niet,
Maer denkt noch aen dijn roem en aen dijn braeven segen,
Dien gy voor Damiaet met eren hebt verkregen,
Van waer gy't wapen voert, getuyg van dijne daed,
En naem, die duren sal so lang de wereld staet.

Oude vromicheyd der Haerlemmers in Egypten voor Damiaten.

Dit is ons in het hert en in het bloed geschreven,
Dit is ons in het merg en in't gebeent gebleven,
Die sucht van eer en roem besit noch ons gemoed:
Waerom een yder sich flukx na de schepen spoed.
Het Burgers-hoofd treed voor, en voords de Kapiteynen
Van onse Schutterij, met hunnen algemeynen
En afgeschickten hoop met vaendel, en geweer,
En vallen so te scheep te saem vrijwillig neer.

Arnout Druyvensteyn, Burgemeester. Pieter Verbeek, Fisckael. Pieter Olikan, Iohan vande Kamer, Kapiteynen. Laurens Ariszen, Kornelis Reijerszen, Luytenanten. Lot Schout, Boudewijn Offenburg, Vaendragers, Iohan Beelt, Kornelis vande Kamer, Abraham de Vos, Nikolaes van Napels, Sergeanten.

Den 18. Oct. VVillem Voocht, Burgemeester. Iohan de VVael, Pieter Oudewaeg, Kapiteynen. Thomas Harkszen Schatter, Ionas Segers, Luytenanten. Gerrit Kornelisze Vlasman, Pieter Ramp, Vaendragers. Dirk VVillemszen Abbas, Heyndrick vanden Hove, Heyndrick Klaeszen Everswijn, Ian Adriaenszen van Vijanen, Sergeanten.

En doen den haven aen in d'Oversticht sche landen,
Daer Haszelt *leyd, een schut en breydel der vijanden,*
Daer setten sy't aen't land, gelijk hun was belast,
Dat Haszelt *niet en sij verweldigd, noch verrast.*
Terwijl ons moedig Prins den vijand soekt te tergen,
En treckt met sijne magt na het benaude Bergen.
So delen wy dan me aen sulke eer en feyt,
Of schoon die vroome stad veel mijlen van ons leyt:
VVant boven dat ons volk en opgelichte knechten
In Bergen also vroom als iemand anders vechten,
En strijden vuyst voor vuyst so moedig ende koen,
Als helden in het veld en oude krijgers doen:
So is den vijand ook de stoute moed ontvallen,
Als hy de burgers sag gewapend op de wallen,
En gaf hem sulke daed een sulken slag en schrick,
Dat al sijn magt verstoof in eenen ogenblick,
DE EENDRAGT BAERD DE MAGT. *Meynt niet dat onse landen*
Of sijn van volk beroofd, of 'tvolk van hunne handen,
Maraen! en denkt dat niet: maer immers also haest
Sijn wy gereed, als gy op onse grensen raest,
En niemand blijft by huys, om op syn bed te slapen,
Maer treden in het veld met spietz, en roer, en wapen,
Geoeffend in't geweer, en dat van langer hand,
Geoeffend, en geleerd, tot voordeel van het land.
Geoeffend om dijn trotz en hoogmoed niet te lijden,
Geoeffend om dijn trotz en hoogmoed te bestrijden,
Geoeffend om dijn kroon noch in den dreck te treen,
**En dobbel dij te doen, als wy van dij dat leen.*
Op dat geen Spaensch gedrocht, hovaerdig, en vermeten,
Sou heerschen over ons op onsen stoel geseten,
En over ons gebien, dat geen Maraens-gebroed
De vrijheyd van ons land vertrede met de voet.
Het heugd ons noch te wel wat grouwelijke daeden
Van galg, en vuer, en svvaerd, en allerleije schaden,
En allerleij geweld de burger lijden most,
Doe hier de tyrannij des Spanjaerds eerst begost.
Het heugd ons noch te wel, en 'tsal ons niet vergeten,
So lang men hier te land des Spanjaerds naem sal weten:

Haerlemsche VVaertgelders in Bergen op zoom, onder Kapiteyn Reynier Ruttem van Amelroy.

CONCORDIA RES PARVAE CRESCVNT. Bataviersche Eendragt tegēs Spanjen.

* *Apoc.* 18.6

Spaensche Tyrannije in Nederland.

Meest ons, en onse Stad, die hem so hard bestreed,
So dat hy noch van ons op desen dag wel weet.
Ons, seg ik, die hem 'thoofd so dapper moedig boden,
Dat hy schier vande Stad door vrese was gevloden,
Door vrese was verjaegd, en so was afgekeerd,
Dat hem sijn stormen hier wel deeglijk was verleerd.
Behalven datmen hem quam selfs in alle hoeken
En deelen van sijn heyr in sijn trenceen besoeken,
En sloegen hem daer uyt, en saeyden 'tveld met doon,
En plonderden sijn heyr. So Spanjaerd dat's uw loon!
Dit tuygen daeglijkx noch de beend'ren sijner doden
Van sijn gedolven hoop in't spitten van de soden:
Dit menig Batavier, die noch met vreugd gedenkt
Hoe hier des Spaniaerds magt en moedwil werd gekrenkt.
Ik meyn, de schrick die staet noch in dijn borst geschreven,
(Maraen!) en die en sal niet licht sijn uytgewreven,
Als gy maer eens gedenkt, dat niet de man alleen,
Maer dat het wijf dij ook met voeten heeft getreen.
Wy dan die van dit saed en bloed sijn afgekomen,
Die hebben sulken moed en hert ook aengenomen,
En staen in eenen sin, als't maer den Spanjaerd geld,
So sijn wy voords gereed en vaerdig in het veld.
Die mannelijke aerd is allen ingegeven,
En groeijd so met ons op, en wast so met ons leven,
Dit worden wy geleerd, dit word van langer hand,
Ia met de Kinder-pap ons in het bloed geplant.
Want waer de Spaniaerd komt de overhand te krijgen,
Moet yder voor sijn trotz en heerschappije sijgen,
En waer hy eenmael heeft sijn tyrannij gevest,
Daer is hy voor het land een kanker, ende pest.
Siet toe dan Batavier, en laet dij niet bedriegen,
En door geveynsden schijn van hem in slaep niet wiegen:
VVant sijn verduld gemoed en sal niet sijn gerust,
Voor dat hy met de wraek sijn helsche gramschap blust.
Maer gy ô Groote God, wilt ons in dijne ermen
En onder dijn beschut en vleug'len voords beschermen,
Breekt 'svijands tyrannij, en laet niet langer toe
Dat hy meer overlast dijn arme schaepen doe.

Manhaftige dapperheyd der Haerlemmers in't Beleg van hunne Stad ende hunne als noch onveranderde ende onveraerde vromicheyd.

Vermaninge aende trouwe Bataviers.

Gebed tot God. VIGILATE DEO CONFIDENTES.

So willen wy, dijn volk, het schepzel dijner handen,
Dijn erf, dijn eygendom, dijn naem in alle landen
Verbreyden (lieve Heer!) uyt aller sielen kragt,
Versterkt door dijnen Geest, in ygelijk geslacht.

FORTITER, ET FELICITER.

Cic. Lib. 4. ad Herennium. Nullum est tantum periculum, quod Sapiens pro salute Patriæ vitandum arbitretur.

Idem Orat. pro Milone. Nihil est præstabilius viro, quam periculis Patriam liberare.

Vyttocht der Haerlemsche Schutterije na Heusden, in't Koper gesneden, ende Vertoond.

Vyttocht der Haerlemmers na Heusdē.

Siet hier de sterke Stad van Heusden *met haer wallen,*
Een muer van't Vaderland, een slaper van ons allen,
Een heck van onsen tuyn, die onsen staet bevrijd,
En Braband tergd, en trotst, en haeren roem versmijt.
Alwaer de Haerlemmers *en Hagenaers te samen*
Vrijwillig, wel-gemoed, gewapend over-quamen,
Als Spinola Bredà *besloot met aller magt,*
Op dat hy't onder 'tjock van Spanjen weder bragt.
Daer stondt gy in't geweer by dagen, en by nachten,
Daer stondt gy in't geweer als Krijgers op de wachten,
Daer stondt gy op de vest, daer stondt gy op de wal,
Bewarende die Stad voor 'svijands overval.
So vroome Bataviers, en onverzaegde Helden!
Dees plaet van Matham sal uw roem en naem vermelden.
Bewaert uw vroomen aerd, en Bataviers gemoed,
En weest het Vaderland getrou met goed, en bloed.
VVant of Bredá schoon heeft voor Spanjen moeten wijken,
Sou daerom u de moed in't minste wel beswijken?
Of denkt gy wel dat nu al't land niet kan bestaen?
En dat om eene Stad de Staet moet ondergaen?
Maer weet gy wel hoe ons geen vijand kan verdrucken?
Ia hoe't ons selver noch sal tegens hem gelucken?
Doet boet, en bidt den Heer, en siet hem inde hand:
Hy is de stut, en schut, en scherm van't Vaderland.

Den 3. Apr. 1625. Ian Klaeszen Loo, Burgemeester. VVillem Schatter Fisckael. Iohan Damius, Kapiteyn. Outgert Ariszen Akersloot, Luytenant. Iakob Schout, Vendrig. Heyndrik Gerritszen Pot, ende Lot Vogel, Sergeanten.

Den 23. Apr. Ian Klaeszen Loo, Burgemeester. Nikolaes le Febure, Kapiteyn. Matthias Hasewindius, Luytenant. Boudewijn van Offenburg, Vendrig. Kornelis Dirkszen Guldewagen, Lambert Corneliszen Pont, Sergeanten.

Den 8. Mey. Arnout Druyvensteyn, Burgemeester. Michiel de VVael, Kapiteyn. Nikolaes van Napels, Luytenant. Lot Schout, Vendrig. Iakob Ianszen Schout, ende Hans Matthijszen, Sergeanten.

Dit is van Damiaet/ en onses Stads beleggen/
En watmen meer van ons by desen tijd kan seggen/
Van onsen vroomen aerd/ van trou/ en goed beleyd.
Maer noch al meer bewijs van onse vromicheyd.
Gelijke dapperheyd (hoe kan ikze verswijgen?) — Overvvinninge der Haerlemmers tegẽs de Vlamingen.
Betoonde onse Stad in die veelswaere krijgen/
Die Vlaenderen wel-eer ons landen heeft verweckt?
'Twelk dan wat nader ook ons diend alhier ontdeckt.
Als seker *Stoke-brand den Grave vande Landen — *Ian van Renes.
Johannes sijnen Heer veel magtige vijanden
Ten krijg had opgehitst/ en eynd'lijk een ‡Dampier/ — ‡Guije Dampier Sone van den Grave van Vlaenderen.
So heeft het gansche land gestaen in bloed/ en vier.
En is ter eerster tocht op Seland aengekomen/
En heeft daer nu en dan veel steden ingenomen/
Maer als een langen tijd in menig bloedig slag
Nu d'een/ nu d'ander weer/ in't vechten boven lag/
En 'teyndelijk Dampier wat harder most bekopen:
Heeft met een meerder magt Noord-Holland afgelopen
Tot onse poorten toe/ in sulker haest/ en spoed:
Niet anders als een storm/ en 'shemels-blixem doet.
Gelijk dan onse Stad 't Land heeft gediend voor wallen
In't Spaensche overlast: so ist ook doe gevallen/
En is in sulken nood/ en grouwelijk tempeest/
Den and'ren als een schanz/ en stale muer geweest.
Hier-tuschen komt ons volk in grooter ijl en *trecken/ — *Magnis passibus.
Met †Wit hun overhoofd den vijand tegen trecken/ — †VVitte van Haemstede.
So doet ons burger me/ van hunne komst bericht/
En treen den duyn-kant heen den vijand in't gesicht/
En komen aenden man. Daer werde so gestreden/
Dat al des vijands doen werd in den dreck getreden:
So houd ook noch die plaets den naem van't Mannen-pad, — Mannen-pad.
Van desen grooten slag/ en grousaem bloedig bad.
Doch Witte volgd hier op de landen uyt het lijden
En van des vijands magt en dringen te bevrijden.

En heef

En heeft al't Noord-quartier flukx van dien last geleegd/
En so is al die hoop voordaen 't Land uytgeveegd.

Overwinninge der Hollanders, ende Haerlemmers, tegens de Vlamingen, onder Jan de II. XXI. Grave van Holland, in't jaer MCCCIV.

Holl. Kron. Divis. XXI. Kap. XVI. Als Here VVitte van Haemstede met luttel wapenturiers binnen die stede van Haerlem was gekomen/ heeft hy synen bannier met den rooden leeuwe ontwonden. Terstond syn by hem gekomen alle dat volk uyt Kermerland, uyt VVaterland, ende veel uyt Oost ende VVest-Vriesland, lovende God dat sy eenẽ Hoofdman hadden/ van den rechten bloede van Holland gekomen wesende. Ende als Here Witte sag dat sy alle waren bereyd met hem te gaen/ is hy uytgegaen met ontwonden blinkenden banieren/ met een vrezelyk geluyd van basuynen. Ende als sy quamen by Hillegom is hen daer te moete gekomen met eene groote menigte van Vlamingen de President van Vlaenderen/ ende daer geviel eenen grooten stryd/ overmits die vrezelicke slagen/ ende dat groote gekryt dat daer was van den genen die geslagen worden/ ende als de Vlamingen dus verslagen waren/ quamen die Vriesen/ ende togen hen uyt alle haer kleder/ ende worpense op een hoop/ ende al spottende seyden sy: dese hoop der Vlamingen sal voordaen een seker teyken wesen of sy hier ontrent by avonturen quamen/ ende dese weg word op huyden noch desen dag genoemd Oud Mannen-pad.

So kan ook het gespuys en rasend graeu des ruygen
En uytgelaten hoops van onse vuyst getuygen/
Als't na veel plonderings in Holland/ en in't Sticht/
Voor onse Stad geruckt/ haest is van hier gelicht.

Overvvinninge der Haerlemmers tegẽs de Kermers.

Overwinninge der Haerlemmers tegens de Kermers, Onder Floris V. XIX. Grave van Holland, in't jaer MCCLXVIII.

Holl. Kron. Divis. XIX. Kap. VIII. Ende aldus by rade Gysbrecht van Aemstel vergaderden die Kermers alle haer volk by een/ ende keerden weder in Kermerland/ ende als sy quamen by Haerlem, beleyden sy die Stede/ende bestormden die sonder ophouden met schieten/ ende werpen van steenen/ also dat sy veele luyden met haeren schutten ende slingeren ter dood toe quetsten. Ende die Poorters met den Edelen die daer in geweken waren weerden hen vromelick/ ende

beschermden die Stede stoutelicken met schieten ende werpen van steenen. Here Johan Perzyn/ die een vroom edel Ridder was/ quam by nachte al heymelicken uptten Stede/ ende kreeg een deel wagenen vanden Kermers die sy geladen hadden met victalse ende provianden/ ende reed voord in Kermerland/ende verbrãde een deel van die meeste dorpen sijner vijanden De Kermers ommesiende sagen den rook ende brand van haer dorpen opgaen/ braken haestelick op van den belegge/ achterlatende haer tenten ende pauwelioenen met al datter in was/ ende keerden haestelicken wederom na den haeren. Die van Haerlem dit siende deden haer poorten op/ ende volgden hen na met grooten hoopen/ ende sloegen ende vingen haer vliende vijanden/ ende wonnen eenen grooten roof/ ende quamen met grooter eren ende triumphen met veele gevangen weder binnen Haerlem.

Vergeefsche Belegeringe der Stad Haerlem van Vrou Iacoba XXVIII. Gr. van Holl. An. 1436.

Iakoba had hier mee haer leger afgesteken/
En onse Stad belepd: maer is ook afgeweken/
En heeft met al haer magt voor onse Stad geswicht/
En gansch niet merkelijks voor Haerlem uytgericht.

Besiet boven het 31. Blad/ inde Verwoestingen van de Stad ende het Landschap van Haerlem.

Ik wil mij in dit stuck een weynig dieper steken/
En van noch ouder tijd en ouder daeden spreken.
Sijn onse Burgers niet voor Helden opt beroemd?
Wy sijn van ouds vermaerd/ en onverzaegd genoemd.

Overvvinge der Haerlemmers tegens de Oost Vriesẽ onder Dieder ick III. IV. Grave van Holl. An. 1018.

Als Died'rick onse Graef de Vriesen wou bestoken/
En sijnes Vaders dood niet laten ongewroken/
En voor de eerste reys voor hunne magt besweek/
En door een hemels-stem voor dese Vriesen week:
So is hy andermael upt Haerlem opgetogen/
En trad met dese luy den Vriesen onder ogen/
En dreefze op de vlugt/ en hieu den hoop ter neer/
En dwongse door het swaerd/ en kreeg het Landschap weer.

Overwinninge der Haerlemmers tegens de Oost-Vriesen, onder Diderick de III. IV. Grave van Holland, inden jare CIↃXVIII.

Holl. Kron. Divis. VII. Kap. XIII. Na dese twee triumphen ende victorien die Grave Dirk tegen den *burgers ende haeren Bisschop verkregen hadde/ als voorsepd is/ nam hy voor hem sijns Vaders dood te wreken/ ende den Oostvriesen te bevechten/ tot welker heyr-

*Vã Vtrecht.

vaert

vaert de Keyser Henrick die eerste sende desen Grave Dirk te hulpe den Hertoge van Loreynen ofte Lottringen/ geheten Govert met den Baerde/ ende veele kloeke reysenaers/ ende vroome vechters. Voord so nam Graef Dirk voorseyd voor hem een groot heyr van volk uyt Holland/ hebbende ook mede by hem den Bisschop Adelbolt van Utrecht/ die noch syn gevangen was. Ende als dit groote volk der Hollanders ende der Vriesen by een gekomen was om eenen bloedigë stryd te slaen/ is inder locht gehoord een vervaerlyke grysłyke stemme roepende: vliet, vliet, vliet. Ende terstond namen die Hollanders de vlugt uyt vervaernisse deser stemmen/ ende liepen sonder ordinan- tie elk syns weges sonder ommesien. Ende de Bisschop ontquam uyt den handen der Hollanderen/ ende ging over met den Vriesen/ die hy tot aller rebellicheyd informeerde ende starkte tegen desen Graef Dirk/ ende Hertog Godevaert van Loreynen werd daer gevangen van den Vriesen. Dese nederlage heeft God den Hollanders laten geschien/ om dat den Grave in hem selven soude leren/ datter een Heer ende God is/ die den menschen verneederd/ ende verhoogd. Die Grave is gekomen binnen Haerlem, ende heeft weder versch volk vergaderd/ om weder eenen stryd te vechten tegen de Vriesen/ ende als hy ontrent Heyligeloe gekomen was/ quam hem stoutelyk met den Vriesen te ghemoed Bisschop Adelbolt/ ende hadde met hem den Hertoge Godevaert van Loreynen/ die daer toe gedwongen was om te vechten tegen de Hollanders. Daer geschiede eenen grooten swae- ren stryd/ ende de Grave heeft in't eynde de overhand gehouden/ ende hadde victorie/ daer veel Vriesen gebleven syn/ ende de Bisschop ont- quam met grooten perykel syns lyfs/ ende de Hertoge quam weder over uyt der Vriesen handen sonder vreese/ ofte enig rantzoen. Dit geschied wesende/ vergaderde die Grave met den Hertoge van Lo- reynen alle dat volk van wapenen dat hy krygen konde/ ende quam met al dit volk in Vriesland/ brandende ende rovende alle haer dorpen/ ende huysen/ ende versloeg een ontallyk volk/ ende nam met hem een al ten grooten roof van gevangen/ beesten/ ende alderley goeden/ ende spolieerden ende beroofden dat land uyt der maten seer/ ende hy bragt dat Land weder onder syn subjectie/ ende geboden/ ende quam weder in Holland met grooten sege/ ende victorie/ ende gaf dat land van Vriesland synen jongen soon Floris/ ende hy ontfingt weder van sy- nen Vader te Leen/ ende hy toog in Vriesland/ ende sy deden hem hulde ende manschap/ ende regeerde mogendlyk alle die dagen syns levens.

Als na de Vriesen weer de omgelege landen
Verdorven allezins met moorden/ ende branden/
En meynden met den buyt en roof nu wel gelaen
Een yder vry/ en vrank/ en bly/ weer deur te gaen; Overvvinninge der Haerlemmers tegē de Vriesen.

Is onse burgerÿ hun op den hals gekomen/
En heeft van sulk geweld en moedwil wraek genomen/
En hebbende met spoed die rovers achterhaeld/
Hun lelÿk over-last wel op den kop betaeld/
Want na een swaeren slag/ en veel gevechts/ de Vriesen/
Na grooten nederlaeg van volk het veld verliesen/
En kiesen so de vlugt/ en brengen voor den buyt
Hun schand/ en scha te huys/ en veel geen heelen huyd.

Overwinninge der Haerlemmers tegens de Vriesen, Onder Diderick VI. XII. Grave van Holland.

Holl. Kron. Divis. XII. Kap. XX. Inden jare ons Heren Mc. ende LV. versameden die Vriesen geseten in * Drechtenland, ende quam met geweldiger hand in Holland/ ende verwoesten met groote nÿdigheyd dat Dorp van †Sande, rovende ende brandende/ ende nemende met hen eenen swaeren rove. De edele ende vroome Riddermannen met andere schildknechten van Haerlem dit vernemende/ sÿn met stouten moede metten landluyden van ‡Exdorp desen Vriesen te gemoed getogen/ ende daer geviel een swaeren strÿd tuschen den II. partÿen/ ende daer werden van den Vriesen verslagen ontrent IXC. man/ ende die ander liepen weder na Vriesland/ achterlatende alle den roof die sy gehaeld hadden/ ende die van Haerlem togen weder binnen haer Stede met grooter triumphen/ ende victorie.

*Enchuysen, eñ de Streek. Besiet P. Scriverius in sijn Oud Batavien.
†Sandpoort.
‡Oesdorp.

Chron. M. S. vetustiss. Egmond. ante annos 400. scriptum. Fresones de Drechterne, fines Comitatus Hollandensis invadentes, villas quasdam exusserunt, unde procedentes ad villam quæ Sanden dicitur pervenerunt, quibus occurrentes milites pauci de Harlem, & villâ de Okerthorpe in fugam eos compulerunt, & festinantes ad suam infinitam multitudinem scilicet circiter ad nongentos homines sine defensione peremerunt.

De Vriesen van Drechtenland, in de palen van het Graefschap van Holland vallende/ hebben sommige dorpen afgebrand/ ende sÿn gekomen tot in het Dorp van Sanden, den welken weynige Ridders van Haerlem, ende vanden Dorpe van Okerthorp tegentreckende/ hebben de selve inde vlucht gedreven/ ende tot hunne groote menigte haestigende negen honderd sonder tegenweer verslagen.

Oude Holl. Rÿm-Kronÿk/ onder Graef Diderick VI.

Alsmen elf honderd las en vijf en vijftig ons
Heren jaer,
Quamen met orlogen swaer

Di

Die Vriesen van Vrechtenland,
Ende hebben geroofd ende verbrand
Die van Kenemare harde sture,
Dit versagen die gebure
Van Okesdorp, en de Poorters mede
Uyt Haerlem vander Stede,
En streden aen hen, ende deedse keren
Swaerlijke te haren oneren,
Ende sloegen hen of, vliende nochtan,
Ontrent negen honderd man.

De Bischop van het Sticht weet ook genoeg te spreken
Van onse vromicheyd/ in sijne vlugt gebleken/
En sijner nederlaeg/ als hy by Monnicks-dam
Vrij dapper slagen kreeg/ en naulijkx selfs ontquam.

Overvvinninge der Haerlemmers tegēs deSticht-sche, ende Oostvriesē,

Overwinninge der Haerlemmers ende Waterlanders tegens Willem van Mechelen, XLI. Bischop van Utrecht, ende de Oost-Vriesen, onder Jan I. XX. Grave van Holland, in't jaer MCCXCVII.

Holl. Kron. Divis. xx. Kap. VIII. Die Bischop van Vtrecht verhorende dat die West-Vriesen ondergegaen ende verwonnen waren/ so is hy overgetogen in Oost-Vriesland, ende heeft aldaer doen kondigen/ ende prediken des Paus aflaeten tegen de Hollanders. Die Vriesen hebben den Bischop beloofd by te staen/ ende te hulp te komen met alle haer magt/ ende sijn met veel schepen haestelick overgevaren na die stede van Monickendam in Waterland. Die Poorters van Haerlem met die ander VVaterlanders hebben terstond daer tegen een groot heyr van volk vergaderd/ ende sijn met grooten gelupd van trompetten met ontwonden bannieren desen Vriesen vromelicken tegen gegaen/ ende vochten met allen sere op dese Vriesen/ die hen niet lange tegen en stonden/ maer namen hunne vlugt met grooter haestigheyd lopende sonder ordinantie na haer schepen toe om weder over te varen/ den welken die Waterlanders snellicken volgden/ ende sloegen hen veel volkx af/ ende behielden met grooter eren de overhand. De Bischop van Vtrecht liet achter sijn groot schip/ ende is gevallen in een kleyn bootken/ ende is gevaren na Overijssel met grooter schande/

ende schade.

VVrake der Haerlemmers met anderē tegens den Here van Arkel.

De Arkel-heer die quam de Krimper-waert bestoken/
En heeft den Dortschen arm/ met and'ren/ daer gebroken/
En swaeren roof gehaeld/ en dien door sijne magt
Ter plaetze sijns gebieds te Gorinchem gebragt.
Maer die van Rotterdam en Schiedam t'saem besproken/
Die hebben dat geweld en onrecht korts gewroken/
En sich in groot getal door al sijn land verspreyd/
En dat tot heupt gemaekt/ en inder asch geleyd.
Hier bleef het noch niet by/ al was sijn land geschonden/
Maer onse Graef heeft ons daer henen ook gesonden/
Met die van Amsterdam/ en Leyden/ in't geweer/
Die worpen watter was tot inden grond ter neer.

Wrake der Haerlemmers, met anderen, tegens den Here van Arkel, onder Aelbrecht van Beijeren, XXVI. Grave van Holland, inden jare 1402,

Holl. Kron. Divis. XXVI. Kap. LV. In't jaer ons Heren MCCCC ende II. versaemde Here Ian van Arkel een deel gewapend volks/ ende passeerde over die Lecke/ ende quam in Krimperwaert/ robende ende brandende/ ende nam met hem eenen grooten swaeren roof van beestē ende ander goeden/ ende woude daermede binnen Gorrichom trecken. Die van Dordrecht ende van Schoonhoven dit vernemende/ sijn met haer dorpen uptgetogen/ ende quamen in die Nyepoort/ ende vergaderden daer te samen/ ende wouden den Arkelschen den roof met magt benemen/ ofte eenen strijd met hen vechten/ ende quamen met blinkenden banieren met trompetten den Arkelschen te gemoed. Als sy nu by malkanderen quamen/ geviel daer eene scherpe schermutzinge/ ende harde strijd/ daer bleven inden aenvang dood XXII. Dorpluyden/ ende daer worden gevangen Heer Gerrit van Liesvelt/ Ridder/ Wouter Symonsz/ Adriaen Wittensz/ Gerrit Mobbout/ Huyge Beeldsnijder/ poorteren van Dordrecht/ Burchaert/ ende Jan Robbrechtsz. poorteren van Schoonhoven/ ende VII. landluyden van Leckerkerk/ ende V. van Scherveland. Op den VII. dag daer na togen die van Rotterdamme ende Schiedamme upt met veele gewapenden/ ende quamen in't land van Arkel/ ende verspreyden hen over al gelijken sprinkhaenen/ verbernende/ verwoestende/ ende vernielende alle dat gene datter was blijven staen/ ende sijn met grooten love ende sege wedergekeerd in Holland/ met hen hebbende veele beesten/ende andere rijkdommen/

vommen/ die sy daer hadden geroofd.

In dat selve jaer dede die Grave van Oosterbant vergaderen die van Haerlem met den Kermers, die van Leyden met den Rijnlanders/ die van Amstelredam met den Waterlanders/ ende Goylanders/ende seestze gesonden met den vroomen Ridder Here Henrick van Waszenaer/ Burggrave van Leyden/ in't Land van Arkel, dat sy met heyrkragt die opgeblasen hovaerdigheyd des Heren Jans van Arkel kastien ende temmen souden/ ende dat sy verwoesten ende verdestrueren souden alle dat gene/ alsowel menschen als beesten/ dat inde Heerlijkheyd ende onder de dominatie van den Here van Arkel geseten ware. Ende aldus devasterende ende destruerende alle dat gene dat sy buyten steden ofte sloten staende vonden/ sijn sy met ontwonden banieren/ ende met grooter heyrkragt gekomen voor die stede van Hagensteyn: sy aenstormden ende bevochten die poorters met menigerley assaulte/ met schieten ende werpen van pijlen/ loon/ klooten/ ende andere instrumenten/ ende sy verbranden de voorstede met een molen/ ende keerden weder met diversche goeden van beesten/ ende anders/ ende quamen door 'tland van Vijanen weder in Holland onbeschadigd.

Als ook de goede Stad van Horen in het honderd
En al de burgerij ellendig was geplonderd
Van een onstuymig volk, en als die slimme hoop
Hier binnen Haerlem lag met desen buyt te koop.
En dreygden uyt de Stad gelijken roof te slepen:
So worden sy alhier wel haest by 'thoofd gegrepen/
En deerlijk afgesmeerd/so datter menig bleef/
En 'tander graeu te scheep uyt onse haven dreef.

De Haerlemmers setten sich tegens de Rovers vanHoorn.

De Plonderaers van Hoorn worden binnen Haerlem geslagen, inden jare 1482. ten tijde van Philips II. XXXII. Grave van Holland, onder de Voogdije van Keyser Maximiliaen, sijnen Vader, ende het Hollandsche Stadhouderschap van Joost van Lalleyn.

Holl. Kron. Divis. XXXI. Kap. XLIV. Sy plonderden/ ende pilleerden/ ende beroofden die stede [Hoorn] van allen dat sy daer binnen vonden/ want sy daer een groot swaer goed vonden/ gemerkt dat het een rijke welvarende ende lijfneringe stede was/ ende overvloedelick van allen huysrade/ kleynooden/ ende juwelen/ ende sloegen't al te samen/ ende worpen't in die schepen/ ende voerden't al Holland door/ tot allen steden/ ende plecken/ ende gaven goeden koop/ want sy er lichte-

lichtelick aengekomen waren. Ende aldus varende met de geroofd goeden/ quamen veel schepen te Haerlem binnen der Stede die v goeds waren/ ende verkoftens ook veel. Ende daer wesende hadde sy een conspiratie ende muyterije onder malkanderen gemaekt/ o een commotie ende oploop onder den poorteren te maken/ dat sy ove mits dien die Stad van Haerlem ook hadden mogen beroven/ en spolieren. So geviel't op S. Marien Magdalenen dag/ dat enig knechten bestonden spijtig ende qualick te spreken tot den poortere van Haerlem/ seggende: aldus salmen ook met u leven. Die inges tenen vander Stede dit horende/ liepen terstond in't harnasch/ en bestonden desen knechten tot allen eynden te bevechten/ ende te slae so datter vele in die Sparne sprongen/ ende verdronken/ ende die kregen sloegen sy ter dood/ ende in deser mangelinge ende schermu zinge liep een van den knechten ende sloeg die klocke/ ende meen mitsdien alle die knechten by een te vergaderen/ wanter op dat pa een grooten hoop inder Stede vergaderd waren/ overmits welke dat die poorters so dicht by een quamen/ ende op de ruyters alle gel vielen/ datter ontrent vijftig geslagen ende verdronken worden: ma die Overste van der Stede schoten ende vielen daertuschen/ ende vi gen vele van den knechté/ op dat sy mitsdié gesalveerd ende beschern souden wesen vanden verwoedheden der poorteren/ anders soud daer meer geslagen hebben geweest. Ende die Oversten vander Ste sonden terstond eenen bode tot den Stadhouder die op dese tijd sat at op 'tHuys te Brederoede by sijnder nichten Vrouwe Yolent d Jonkeren van Bredenroede moeder/ ende dit horende stond tersto op vander tafelen/ ende quam binnen Haerlem/ ende dede so vee met gevoeglicke ende goede onderwijsende woorden/ dat die gevang knechten ontslagen worden/ ende men lietze met alle haer geroofd goeden paszeren/ ende uyt der Stede varen.

Trouwe en vroome daed der Haerlemmers aen die van Hoorn.

Als mee op desen tijd de Stichtsche listig trachten/
Om Horen onversiens en schtelijk te verkragten/
En hier de tijding quam/ so hebben wy die Stee
Voords hulpe toegeschickt/ so waren wy voords ree.
O daed der trouwicheyd/ die wy die Stad bewesen!
O daed der vromicheyd/ en waerdig hoog geprezen!
Betoond dat niet genoeg/ dat wy geen dood ontsien/
En 'svijands trotz en pracht het hoofd kloekmoedig bien?

Trouwe ende vroome daed der Haerlemmers aen de Burgers van Hoorn, inden selven jare 1482.

Aenslag vã de Stichtsche op Hoorn.

Dirk Velius in het Twede Boek van de Kronijk van Hoorn. Terw ging de Stichtsche krijg noch al voord/ ende waren verscheyden ent pris

ytſſen van wederſyden: onder anderen vind ik/ dat die van Utrecht ende Amerſfoort ook een aenſlag op onſe Stad hadden/ die ſy onverſiens meenden te vermeesteren met ſchepen daer toe berepd in den Eem. Maer onſe Raed werd gewaerſchoud door't advijs van een Harderwijker/ die tot dien epnde heymelijk inde Stad quam/ ende werd eerlijk overmits ſijn goede waerſchouwinge beſchonken. 'Tgeruchte liep terwijl het ganſche land deur/ dat den vijand al na Hoorn toe was/ dies verſcheyden Kapiteynen van Haerlem ende Amſterdam inder yl herwaerts aenquamen/ om de Stad/ indien't nood waer/ te helpen. Ook ſonden de Heren van Haerlem een bood aen de Stad/ preſenterende ſeer trouwelijk haer dienſt/ ſo ſy hulp van volk ofte van iet anders van doen mogt hebben: die beleefdelijk by onſe Raed bedankt werden/ ende de Kapiteynen voornoemd/ ſo lang als ſy inde Stad waren/ wel onthaeld/ ende haer koſten afgeſproken.

Als Brero Rotterdam behendig had genomen/
En daer door groot verdriet op Holland was gekomen/
Dat dies te veen nu was/ ſo lag ons Burgerij,
Met and'ren te Schiedam, en hielden 'tland daer vrij.
Daer waren ook in Stad uytheemſche Ruyter-knechten,
Die/ in de plaetz dat ſy met Brero ſouden vechten/
En die van Rotterdam/ daer hebben nagetracht/
Dat ſelfs Schiedam mogt ſijn ook onder hen gebragt.
En hebben voords beſtaen hun boos verraed te ſtichten/
En ſchandelijke daed trouloolijk te verrichten/
En vielen op het huys van onſe burgers aen/
Om die wel alder eerſt en aldermeeſt te ſlaen.
Maer als de onſen ſich ſeer kloed en dapper queten/
En daer door al de Stad den onraed quam te weten/
So ſtond ons ander volk/ en vroome burgerij/
Die ook noch elders lag/ hun mede-burgers by/
En hebben die verraers als leeuwen aengevlogen.
Hiertuſchen quamen ook de Leydſchen aengetogen/
En vielen t'ſamen aen op deſen valſchen hoop/
En kregender veel neer/ en d'and'ren op den loop.

Vromicheyd der Haerlemmers binnē Schiedam tegens uytheemſche Verraders.

Vromicheyd der Haerlemmers binnen Schiedam tegens uytheemſche Verraders, onder Maria van Ooſtenrijk XXXI. Gr. van Holland, inden jare 1489.

Holl. Kron. Diviſ. XXXI. Kap. LXII. Dit oorlog dus hangende tuſchen den Hertoge Aelbrecht van Saſzen inden name des Roomſchē konings/ ende tuſchen de Vlamingen/ ſo hebben hen de Vlamingen

ſtark op der See gemaekt/ ende namen te bate ende te hulpe alle die ſy gekrijgen mogten/ als ſommige ballingen upt Holland ende anders waer ſy quamen/ ſo dat ſy 'tland van Holland veel ſchaden deden/ ende ſonderling den poorteren van Leyden/ dien ſy een groot ſwaer goed benamen van vellen ende wolle/ komende van Kalis: ende op deſen tijd is een jonger broeder van Bredenroede genoemd Jonker Frans van Bredenroede met enige ballingen upt Holland mede in Vlaenderen getogen/ ende is ook een Kapiteyn ende hoofdman gemaekt van't land van Vlaenderen/ om't ſelve te beſchermen/ ende bystand te doen/ ende op't Land van Holland te oorlogen. Deſen Jonker Frans heeft een deel knechten ende ballingen te ſamen vergaderd/ ende is t'ſchepe gegaen/ ende is op S. Lijſbetten avond in't jaer LXXXVIII. gekomen door die Delfſhaven/ ende deden een landgange door dat Dorp van der Haven/ ende ſijn met geſamender hand voordgegaen na de Stad van Rotterdam, ende hebben die Stad ſonder ſtoot oft ſlag oft ſonder enige weer te bieden ingenomen/ daer op die tijd al ten ſwaeren goet van alderleij koopmanſchap bevroſen lag/ ende ſijn in deſer manieren die Stad magtig geworden/ ende hebbenſe lange tijd tegens dat heele land gehouden/ ende veel quaeds op de platte landen gedaen. etc.

Kap. LXIII. Op den achtienden dag van Januario in't jaer van LXXXIX. was de Roomiſche Koning gekomen binnen der Stad van Leyden/ daer op dat pas een groote Regenboge openbaerde inder lucht/ ſtaende verkeerd/ met beyde den eynden tegen den hemel/ ende dat ronde tegen der aerden/ daer alle de Heren ende menig menſche af verwonderden. Ende acht dagen daer na ſand de Koning ſijnen Heraut van wapenen/ ende dede kondigen een heyrvaert in allen ſteden van Holland tegen de ſtede van Rotterdamme/ ende dat hen elk inden ſijnen rede ſoude maken om met haer banieren ende poorterijen haeren Prinze te dienen/ die op die tijd binnen der ſtede van Delft lag/ verwachtende aldaer die ander ſteden van Holland.

Daer na: Ende korts na deſen quamen de poorterē van dē ſtedē van Holland/ als Leyden/ Haerlem, Amſterdam/ eñ Delft met haer banieren in Schiedam, ende die van Dordrecht met die vander Goude lagen op't water om die ſtroomen te bewaren. Deſe bannieren aldus binnen Schiedamme liggende elk op ſijn logijs/ ſo lagen ook op die ſelve tijt veele knechten ende ruyters binnen der Stad, die dagelijkx uptliepen/ eñ hadden veele ſchermutzingen tegen die van Rotterdam/ ende ſloegen malkanderen vaſt ook volk af/ ſo d'een ſo d'ander te boven gaende. Deſe ruyters hateden ſeer de Hollanders/ ende ſprakenſe qualick ende ſpijtelicken toe/ als rangen/ honden/ ende lang-wambeyſen daer af te maken/ ende quetſten ende ſloegen ſommige ter dood/ ſo datter die Hollandſche Steden miſhagen in kregen/ overmits dat die poorterije ende ruyterije niet wel over een en mogen/ ende te gader dienen: ende hadden gaern geſien datmer wat toegeſien ende anders geordineerd/

ende

ende provisie in gedaen hadde/ maer dien 'tbevolen was te doen sloe-gen't voor rupter-voer/ ende lieten't daer mede henen gaen/ ende anders en quamder niet af. So ist gebeurd op S. Valentyns dag dat die selve knechten ende rupters eenen wonderlyken aenslag ende verraed in Schiedam opgesteld ende opgeheven hadden/ want sp heymelicke sprake met die van Rotterdam gehouden hadden/ ende een overdragt om heurlieden die selve stede te leveren/ met al de Hollanders die daer in waren: ende syn gekomen ontrent acht uren inden avond na den maeltyd ten hupse daer die van Haerlem gelogeerd waren/ die sp eerst bevochten/ ende maekten een wonderlick gebaert van roepen/ ende krijten/ ende schoten met klovenierg inde hupsen/ so datter veele gequetst werden binnen den hupse eer sp ter weer konden komen/ want sp boven op de kameren ende solders waren/ ende schoten so van onderen op/ dat hem niemand porren en dorste om af te komen: want die hupsen beneden al vol rupters waren/ die niet af en lietē van schieten/ ende riepen: al gewonnen! al gewonnen! Dit gevaert ende schermutzinge aldus gedurende/ ende ander poorters van Haerlem die by der bannier van Haerlem niet gelogeerd en waren/ maer daer ontrent/ hebben hen altemet versaemd/ komende by een om dese knechten te resisteren/ ende wederstaen/ ende haer mede-poorteren te ontzetten/ ende maekten een gekrijt roepende: Holland! Holland! also dat sp een moed grepen/ ende schoten met haekbuszen ende kloveniers so vrezelick op die rupter-knechten/ ende sp worden wykende/ ende drevense upt den hupse/ so dat d'ander van boven af quamen/ ende stonden malkanderen mannelicken by/ ende die knechten weerden hen ook vromelicken aen d'ander syde/ ende drevense driemael over rugge. Ten lesten quam Heer VVillem van Bolchuysen, Ridder/ Baeljuw van Rynland/ met die van Leyden, ende den Rijnlanders, ende ontzetten die van Haerlem/ so dat die rupters de vlugt namen/ ende staken buskrupd in de sloten van der stede/ die van laste opbarsten/ ende liepen ter poorten upt na Rotterdam/ maer daer werdter veele in de stede gequetst/ ende doodgeschoten/ ende met allen veele gevangen/ maer die steden hadden luttel doden/ ende vele gequetsten. Ende aldus hadden sp de victorie op den knechten/ 'twelk een vrezelick ding waer geweest hadden de knechten te boven gegaen/ daer God wel hooglick af te danken was.

Daer na: Ende vele van den rupter-knechten die sp gevangen hadden werden met den swaerde gericht die van dit verraed ende opzet wisten/ ende openbaerlick leden/ ende bekenden/ ende veel van den rupteren die seer gequetst waren storven inde Gasthupsen/ ende die van Haerlem hadden alsdoen VII. doden/ daer de bannierdrager een af was/ ende storven alle met haer volle Sacrament/ ende d'ander steden en hadden in als boven ses doden niet.

Over-vvinninge der Haerlemmers tegens de Franzoysē ende Genevoysen op de Noord see.

En als de Landen hier in krijg met Vrankrijk stonden/
En sich in grooten nood te land te water vonden/
Wanneer de Frans-man ons met alle magt bestre:
Hoe gueten wy ons ook te dier tijd op de see!
En hebben wy doe niet met onser vrunden schepen/
De Genevoysche Kraek kloekmoedig aengegrepen?
Het kraekte watter was/ wy hebbense verkragt/
Vermeesterd/ en verheerd/ en Seland inge bragt.
En voords met een op see den Franschen arm gebroken/
En 'tongelijks geweld aen dese kroon gewroken/
En 'thaer wel bang gemaekt. Wy hebben dan de hand
Van vechten op de see/ van vechten op het land.

Overwinninge der Haerlemmers, ende Hollanders, tegens de Franzoysen, ende Genevoysen, op de Noord-see: onder Hertoginne Maria xxxI. Gr. van Holl. in't jaer MCCCCLXXVII.

Holl. Kron. Divis. xxxI. Kap. xI. Ende als die Koning [van Vrankrijk] der Prinzeszen landen dus kragtelicken bevechtende was te lande/ en is hy noch niet te vreden geweest/ hy en heeft den Vlamingen/ Hollanders/ ende Zelanders mede willen bevechten op ten water/ ende die landen groote schaden aen doen/ ende heeft veele oorlog-schepen op die see gehouden/ die den Hollanders ende Zelanders veel schaden deden. So hebben dan die Hollanders haer schepen ook toegemaekt/ hebbende in als vijf en dertig schepen/ ende versagen hen wel van vroome mannen die hen t'scheeps verstonden/ ende van als dat hen van node wesen mogte om den vijanden te wederstaen. So ist gebeurd ontrent S. Marien Magdalenen dag/ dat ontrent tien Hollandsche schepen te samen seylende waren/ daer die principaele af waren Leyden, Haerlem, ende Amstelredam, ende siet ontrent der sonnen ondergang sagen sy komen seylen een groot verbaerlijk schip wel versien ende toegemaekt tegen alle quaeden fortuynen van vijanden ende was een Krake toebehorende den Genevoysen. Die Hollanders verbolgden dit schip/ begerende te weten van waer sy quamen/ ende waer sy wouden. Die Patroon van den schepe en woudese geen andwoord geven/ ende versmadese. Doen volgden sy so veel te starker/ willende weten wie hy waer/ of dat hy sijn seyl neder leyde. Voor wien/ sprack hy/ soude ik mijn seyl strijken? Doen spraken sy voor onse genadige Prinzesze Maria/ Hertoginne van Bourgongien/ up wiens autoriteyt ende name wy hier geset sijn. So stonden by den

Patroon

Patroon sommige Oosterlingen/kooplupden/ende dit horende/sepden sp tot den Patroon. Geeft hen lupden andwoord op't gene dat sp vragen/ oft sp sullen ons wredelick bevechten: want die Hollandsche Leeuwe is los geworden/ende dese als leeuwen sullen ons bespringen. Maer die Patroon en woudes niet doen/ ende sepde upt grooter hoogmoedighepd/ verachtende de Hollanders: Gp klepne arme scheepkens wildy my dwingen/ so versiet u van meer hulps/ want ik uwen klepnen hoop niet en ontsie: ik en kenne geen Hertoginne Marie/ noch ik wil myn sepl voor haer niet strijken. Die Hollanders dit horende/ vervolgden dese Krake alle den heelen nacht/ende des morgens vroeg berepden sp hen gelijk aen bepden sijden om eenen strijd te vechten. Die Hollanders schoten so vreeslicken op die gene die inder maerze waren/ dat sp daer upt tupmelden gelijken die jonge kraeyen van den boomen/ ende vielen doe alle gelijk met grooter vromichepd aen dat groote schip/ ende daer werd met allen seer gevochten/ dat sp ten lesten hen so vromelick ende stoutelick daer in hadden/ dat sp binnẽ eener ure die Krake magtig worden/ ende wonnense/ ende terstond namen spse alle gevangen daer binnen wesende/ ende quamen alle gelijk met desen Krake in Seland aen't land/ ende als die Patroon in die herberge gebrogt was/ sprack hp tot allen den genen die't beliefde te horen: Ik hebbe met mijner vromichepd t'ondergedaen ende verwonnen dat groote schip genoemd die Kalomne des Konings van Vrankrijk/ ende meer andere groote ende klepne schepen bevochten/ ende bestreden/ maer deser strijdbaer vroomer mannen en hebbe ik nopt sgelijk bevonden: mij verwonderd al te seer hoe sp ons verwonnen hebben/ het schijnen bet te wesen helsche dupvelen dan menschen/ ik vermoede dat de helle gebroken is/ ende datter dit volk uptgekomẽ is/ want sp geen wreedhepd oft toornighepd ontsien in't aengaen. Van deser victorien waren die Hollanders seer gemoed/ ende upttermaten blijk geworden/ ende sepiden weder ter seewaerts inne/ ende verwonnen noch in't selfde jaer wel achtien schepen van haeren vijanden/ ende hielden die see veplig van allen rovers/ ende dieven/ ende quamen voor Diepen/ verwachtende dat de Fransche oorlogsschepen uptgekomen souden hebben/ ende als sp niet upt quamen/ togen die Hollanders in't land/ ende namen met hen eenen grooten roof van beesten/ ende schaepen/ ende ander goeden.

Twas billijk datmen ons te deser tijd en stonden
Een jongen sterken Leeu upt Spanjen heeft gesonden/
Om onsen leeuwen-moed/ die nergens voor en beefd/
Die hier in onse Stad vier jaeren heeft geleefd.

Leeu uyt Spanjen aẽ die van Haerlem gesonden.

Een Leeu uyt Spanjen aen die van Haerlem gesonden.

Holl. Kron. ibid. Ende terwijlen dat dese strijd op ter see geschiede/ werd die van Haerlem gesonden uyt Spanjen over see een jonge levende Leeuwe, die tot Haerlem starf binnen vier jaeren daer na.

Dit weynig uyt veel meer. Wie sal al't stout bedrijven/
Wie sal al't kloek bestaen van onse Stad beschrijven?
Ik neem mij dat niet voor: ik loper over heen/
En stel 't voornaemste maer ten korsten wat by een.
Hier kan ik niet voorby de namen onser Helden
In onser landen dienst ter eren ook te melden/
Door hunne vromicheyd/ en mannelijken aerd/
Door hunne trouwicheyd/ wel-eer/ en noch vermaerd.

Helden der Stad Haerlem.

Ridders en Schild-Knapē der stamme vā Haerlem: *Pag. 4. &c.

En moeten dan alhier die vroome ed'le mannen
Van't Haerlemsch oud Geslacht met recht de kroon niet spannen/
En d'eerste plaetz beslaen: *Ik hebze voor gedacht/
En hebse daer verhaeld die 'kweet van dit geslacht.

Ende Bakenes. †Pag. 22. &c.

So moet ook Bakenes de twede plaetz bekleden:
Want dese Stam word ook een Helden-stam beleden.
†Ik hebbe desgelijkx hun namen opgesocht/
En die te voren ook in dit mijn werk gebrogt.

Ende Duvenvoorde

Wie twyfeld dan ook mee of 't Huys van Duvenvoorde
Van Haerlemsch edel bloed de derde plaetz behoorde?
Een voedster inder daed van menig dapper Held:
Die werden dan ook hier ter eren opgeteld.

Ionker Iakob. ‡Karel V. Roomsch Keyser.

Heer Iakob treed voor aen/ het hoofd van allegader/
En volgt gy Sonen dan daer na ook uwen Vader.
Dijn moed en vromicheyd heeft ‡Karel so gesmaekt/
Dat hy daer over dij tot Ridder heeft gemaekt.

Gijsbrecht. *Burgemeester van Haerlem. An. 1577. †Gouverneur van VVoerden.

Heeft Gijsbrecht Jakobs Soon/ door sijne deugd en degen
Sich ook niet eenen naem en eren-roem verkregen?
Hoe grootlijkx is de Stad/ hoe grootlijkx aen dit licht/
Hoe grootlijkx al het land aen desen man verplicht.
Als Haerlem aen den Prinz weer over was gekomen/
So werd hy tot een* Hoofd van onse Stad genomen:
†Na werd de sterke Stad van Woerden hem betroud.
So seker heeft de Prinz op desen Held gebouwd!

‡Antonis, en Arent.

‡Syn Broeders hebben wel den krijg niet aengeslagen/
Noch hebben sy ten dienst van't Land sich opgedragen.

Iakob.

Heer Iakob, Gijsbrechts Soon/ was weer een moedig Held/
En vocht als Admirael voor ons op't blaeuwe veld.

Maer

Maer kan ik Ionker Ian in dit geslacht vergeten/ Iohan.
Die sich in ons Beleg so manlijk heeft gequeten/
Een Burgers-Kolonel: die na noch om sijn eed
En trou aen't Vaderland in banden overleed?
Sijn Soon heeft in het lijf geen minder hert gedragen/ Iohan.
En werde in het veld gelijk een Held geslagen.
So heeft hy onverzaegd voor't lieve Vaderland/
En voor de Kerke Gods sijn edel bloed verpand!

Heer Iakob van Duvenvoorde, Ridder/ Here van Opdam/ ende Hensbroek: sterf te Haerlem inden jare 1558. ende werde eerst in't Jakobijnen Klooster begraven/ ende daer na inde Groote Kerke op't Koor gebragt/ alwaer de wapenen van dat Edel Huys/ naer gewoonte van den Adel/ boven sijn graf sijn opgehangen.

Ionker Gijsbrecht van Duvenvoorde, eerste Sone van Heer Jakob/ Here van Opdam/ ende Hensbroek/ eertijds Burgemeester der Stad Haerlem/ ende daer na Gouverneur van Woerden: sterf aldaer den 10. Novemb. 1580. ende werde alhier by sijnen Heer Vader op't Koor begraven.

Ionker Antonis van Duvenvoorde, twede Sone van Heer Jakob/ Here vanden Bosch/ Heymraed van Delfland/ ende Meester-knaep van Holland/ in den jare 1627. in den Hage gestorven/ ende begraven.

Ionker Arent van Duvenvoorde, derde Sone van Heer Jakob/ in sijn leven Baeljuw van Rijnland: sterf te Leyden den 28. Jul. 1610. ende werde daer ter aerden besteed.

Ionker Iakob van Duvenvoorde, Sone van Heer Gijsbrecht/ Here van Opdam/ ende Hensbroek/ in sijn leven Admirael van Holland: sterf in 'sGravenhage den 7. Sept. 1623. ende is aldaer ter aerden gebragt.

Ionker Iohan van Duvenvoorde, Kolonel onser Schutterije in't Beleg van onse Stad/ ende door de wreedheyd van den Tyran van Alba/ na de veroveringe der selve/ inde gevangenisse/ met meer anderen/ gestorven.

Ionker Iohan van Duvenvoorde, Sone van Johan van Duvenvoorde/ werde inden jare 1579. op de Hardenberger Heyde geslagen.

Dit geslacht van Duvenvoorde voerd tegenwoordig den naem ende tytel van VVasenaer, by gebreck van mans oor van dat Huys/ als sijnde daer uyt gesproten.

En sou ik buyten 'tspoor in't minste hier wel dwalen/
So ik de Hoofden ook der Burgers wou verhalen/
Die in het Spaensch Beleg den hoogsten nood hier leen/
En voor het Vaderland selfs tot den bloede streen?

Be Hel-

Bevelhebbers ende Hoofden der Haerlemsche Schutterije inde Belegeringe der Stad vande Spaenschen.

Ionker Iohan van Duvenvoorde, Kolonel/ na de Veroveringe der Stad inde gevangenisze gestorven.
Ian Arentszen de long, sijn Luytenant.
Dirk Mattheuszen Schatter, Kapiteyn/ inden Batenburgschen toch tot ontzet der Stad tuschen het oude Gasthuys ende Dronken huysken geslagen.
Kornelis Mattheuszen Schatter, sijn Broeder/ Brouwer/ Kapiteyn.
Heyndrick Ian Matthijszen, Kapiteyn/ den 28. April 1537. geschoten.
Iakob Barentszen, Kapiteyn/ inde gevangenisze gestorven.
Iakob Bartholomeeszen Pellikaen, Kapiteyn/ desgelijkx inde gevangenisze gestorven.
Michiel de VVael, Kapiteyn.
Pieter Vlasman, Kapiteyn/ den 27. Jan. 1573. geschoten/ ende den 2. dito gestorven.
Frederick Kornelissen Kouszebant, Vendrig.
Gerrit Pieterszen Ruychaver, Vendrig/ tegenwoordig noch in't leven oud 80. jaeren.
Ian Dirkszen Schatter, Vendrig.
Pieter Dirkszen Haszelaer, Vendrig.

Dese hebbe ik uyt mijne Beschrijvinge van het Beleg getogen: d' andere Bevelhebbers dieder noch ontbreken/ en hebbe ik niet konnen oplopen/ nochte bekomen. Doet hier by

Ionker Gerrit van Schagen, den 28. April 1573. geschoten.
Pieter Ianszen Raed, Stads-Fabrijk/ den 28. Decemb. 1572. desgelijkx door't grof geschut gedood.
Pieter Ianszen, Stads-Fabrijk/ den 10. Jun. 1573. ook mede door kanon omgebragt.

Gerrit van der Laen, en N. Berkhout, sijn Luytenant Ionker Lãzelot van Bredẽrode, met Dirk Brazeman. sijnen Luytenant.

Hier kan Verlaen nu ook van mij niet sijn verswegen/
Met sijne Compagnij op Sparendam gelegen/
Alwaer hy noch ontquam met Kapiteyn Michiel/
Als Maerten Pruys daer bleef/ en Berkhout ook daer viel.
Ook moet ik Bredero in mijn gedicht verhalen/
Die sijn getrouwichepd most met den hals betalen/
Wanneer hy met het swaerd te Schoten werd gedood.
So sterf ook Brazeman door eenen ys'ren kloot.

Behoo

Behoor ik ook alhier hun namen te versmaden/
Die in het Spaensch Beleg de Spaensche magt vertraden?
Al heb ik in mijn werk hun namen vol-gedaen/
Noch wil ik datze hier by onse Helden staen.

Gouverneur, ende Bevelhebbers der Stad Haerlem inde Belegeringe vande Spaenschen.

Jonker VVybalt Ripperda, Vries-Edelman/ Gouverneur/ den 16. Jul. 1573. onthoofd.
Lodowijk Hotenmaker, van Gent/ sijn Luytenant/ desgelijkx op den selven tijd met den swaerde gedood.
Hieronymus Tferaerts, Commissaris/ ende Kapiteyn.
N. Houtijn, Gouverneur van Vlissingen.
N. Beaufort, Schots Kapiteyn/ vanden Spaenschen vrijgelaten: Meteren schrijft mits belofte van iets tegen het leven ende persoon van den Prinze van Oranjen voor te nemen/ dat hy na selfs aenden Prinze openbaerde/ houdende sich van conscientie wegen in die quaede belofte ongehouden.
N. Bordet, Franz Edelman/ op sijn versoek van sijnen knecht doorschoten.
Christoffel Gunter, Duytsch Kapiteyn.
Christoffel Vader, Duytsch Kapiteyn.
N. Couzin, Walsch Kapiteyn.
N. Derdein, Walsch Kapiteyn/ inden grooten vermaerden Uytval den 25. Maert 1573. gebleven.
N. Dotin, Walsch Kapiteyn.
Iakob Steenbach, Duytsch Kapiteyn.
N. Iasper, Kapiteyn.
Jean Mauregnault, Walsch Kapiteyn.
Lambrecht van VViertenberg, Duytsch Kapiteyn/ inden laetsten storm der Spaenschen den 31. Jan. 1573. geschoten/ ende korts daer na gestorven.
Maerten Pruys, Duytsch Kapiteyn/ den 10. Decemb. 1573. inde veroberinge van Sparendam gebleven.
N. Malignai, Edelman upt Henegouwen/ ontkomen.
N. Mandares, Kapiteyn.
N. Margotin, Kapiteyn vande Lijfwacht van den Prinze van Oranjen/ den 30. Apr. 1573. in eenen uytval geschoten/ ende in Stad gestorven.
N. Michiel, Walsch Kapiteyn/ werde inde veroberinge van Sparenrendam den 10. Decemb. 1572. door de vlugt behouden.
Niklaes Bernaerts, Kapiteyn.

N. Rosoni, Walsch Kapiteyn, den 18. August. 1573. te Schoten onthalsd. Op desen selven dag werden aldaer achtien Walsche Kapiteynen ende Vaendragers met den swaerde gedood, waer onder die boven-gemelde ongetwyfeld mede syn geweest.
Schram van Bruynswijk, Duytsch Kapiteyn.
N. Summado, Engelsch Kapiteyn.
N. Vardeur, Kapiteyn vande Guarde van den Grave vander Mark.
N. Vimi, Walsch Kapiteyn.
Iohan Bebekoth, Luytenant vande Duytschen.
Alexander Mordiaen Feltweyffel.
Iohan Kuningam, Luytenant vande Schotten.
N. Enkhuysen, Ritmeester van eene Bende Ruyterye.
Meer uytheemsche Bevelhebbers en syn my niet bekend.

Harman Helling, Gouverneur der Stad Haerlem.

En sou ik ook den naem van Helling laten steken,
Ons Gouverneur wanneer de vyand was geweken,
En onse Stad verlost? Gewis dat was een Held!
Hoe droevig werde hy na t'Amsterdam geveld!

Aenslag vā Helling op Amsterdam.

Dirk Velius in het Vierde Boek vande Kronijk van Hoorn. Amsterdam was middelertyd noch beset, ende de wegen rondom gesloten, datter niemand in noch uyt mogt. De Heren sonden somtyds om onderhandelinge by dē Prinze, dan lietē sy die weder steken. Het scheen dat sy meest swaerhoofdig waren, om de vrye oeffeninge van religie, diemen wilde, dat sy haer Gereformeerde Burgers souden toelaten. Maer alsmen nu veelmaels met haer in woorden was geweest, ende haer verscheyden vorderlicke conditien aen geboden hadde, alles te vergeefs: So nam den 23. Novembris de Colonel Helling, ende de Hopman Ruychaver een aenslag voor om de Stad met een kloekheyd in te nemen. Quamen met een deel krygsvolk onder drie vaendelen behendelick met schepen voor de Haerlemsche poort, overweldigden de selve, ende trocken met haer volk de Stad in tot aen den Dam. Maer so Helling met de burgers in spraek synde onverhoeds dood geschoten werd, verflaude syn volk, ende de burgers namen moed, ende gesterkt synde met haer ses vaendelen knechten, dreven Ruychaver met de synen weder achter uyt, dien het in veelen ging uyt haer gissinge. Want van de burgers die sy meynden dat met haer souden vallen, openbaerde sich niemand. 'T volk dat haer na soude volgen werd door tegenwind opgehouden. Ook vloog tot allen ongeluck een tonne boszekruyds inde poort op, dat een groote schrick onder haer causeerde: so dat sy eyndelijk de vlugt namen. Veel die de poort niet weder en konden krygen, werden doodgeslagen, onder anderen ook Ruychaver, doch dese met koelen moed, na dat hy al gevangen was, een man om sijn hartigheyd veelmaels in dit oorlog bewesen seer treffelijk befaemd,

efaemd.

Besiet ook Pieter Bor die desen aenslag wijdluftig heeft beschre-
ven: alwaer hy onder anderen seyd/ dat de Staeten van Holland ende
Zeland na den mislukten aenslag onder anderen om den dood van den
Oversten Helling bedroefd waren/ ende voornamelijk om Ruychaver,
die van't begin van den oorlog gediend, ende sich seer vromelijk altijd ge-
dragen ende gequeten hadde.

Franzoys Circourt, Luytenant vā Helling.

Zijn Luytenant Circourt is waerdig me gepresen/
Die sich ook dapper queet/ al wilde het niet wesen:
En of't schoon qualijk ging/ noch wast een moedig feyt/
Noch was die aenslag wel behendig aengeleyd.

Niklaes Ruychaver

Ruychaver diend alhier aen Hellings sijd te treden/
Also sy t'Amsterdam den dood te samen leden/
En bleven trou voor't Land. Wat heeft hy niet gedaen?
Wat heeft hy voor den staet en 'tland niet uytgestaen?
Door hem heeft meen'ge Stad het Spaensche jock verlaten/
En vielen tot den Prinz/ en tot de vrije Staeten.
En als Bosju op See met sijne schepen lag/
So was hy daer ook by in dien vermaerden slag.
Hoe dickwils heeft hy wel in Waterland gestreden/
En sijnen vijand daer koen in't gemoed getreden/
En sich in onsen krijg een grooten naem gemaekt/
Tot dat hy t'Amsterdam is om den hals geraekt.
Het is geen kleyne eer voor onse Stad te achten/
Dat een so dapper Held/ so in beleyd/ als kragten/
Vermaerd door sijne trou/ en onverzaegd gemoed/
Alhier is voordgebragt/ alhier is opgevoed.
En heeft hy overal het spitz niet afgebeten?
Heeft iemand sich so seer of meer als hy gequeten?
Dus heeft het gansche land hem wel te recht betreurd/
Wanneer hy door den dood van ons is weg-gescheurd.
Hy was noch in den bloeij/ en 'tbeste van sijn leven/
En niettemin so seer in onsen krijg bedreven:
Wat waer hy met der tijd geworden voord en voord/
En waer hy t'Amsterdam so schandlijk niet vermoord?

VVillem Verdugo.

Verdugo diende wel voor allen uyt te steken/
Indien ik maer van hem met eren konde spreken/
En met een goed gemoed/ die van een Spaensche stam/
Als Haerlem was verheerd/ alhier ter wereld quam.
Maer 'k sie niet dat in hem ons ere is gelegen:
Want is hy God/ en ons/ Gods leer/ en 'tLand niet tegen/
Een slaef der Roomsche stoel/ en Spaensche heerschappij?
Alwaer hy noch so groot/ so ga ik hem voorby.

VVillem Verdugo, Ridder vande Ordre van S. Jakob/ Kamerling vande Keyserlijke Majesteyt/ ende krijgsraed vanden Koning van Spanjen: Here in Mascha/ Toppau/ etc. Gouverneur van de Stad Gelder/eñ den Neder-paltz. Hy is te Haerlem geboren indẽ jare 1576.

Gerrit de Iong.

Maer komt alhier de Iong, dij wil ik liever noemen/
Men mag in dijnen naem met aller eren roemen/
Die in ons Stads Beleg te scheep en op het Meer.
In dijne jonge jeugd den vijand gingt te keer.
En laet dan Lochum ook dit stuck noch meerder treffen/
En Knodsenburg dijn naem tot in den hemel heffen/
Wanneer gy Parma daer so dapper tegenstond/
En sijnen hoogen trotz voor al de wereld schond.
Na is de Schenkenschans dijn toeversicht bevolen/
En daer bleef ook dijn roem/ als elders/ noyt verholen:
Dijn naem werd overal door dijne trouwichepd
En dijnen vroomen moed met eren uytgebreyd.
En nademael dijn naem van allen werd beleden/
So werd gy ook met recht van Goltzius gesneden/
Alwaer dijn wesen selfs dijn helden-moed vertoond/
En leerd wat voor een siel in so een lichaem woond.

Verzen op de Afbeeldinge van Gerrit de Jong.

Des Lands welvaert,, moet sijn bewaerd,, by den getrouwen,
Die aen elken kant,, voor't Vaderland,, haer trou bewijsen,
Daermen in't begin,, sonder gewin,, op mogten bouwen,
Sulk een men plag,, DIE NOCH TOESAG,, loflijk te prijsen.

Praktijke van Gerrit de Iong in't monsteren van sijn volk.

Pieter Bor verhaeld in sijn dertiende Boek vande Nederlandsche Oorlogen eenen greep der kloekheyd van desen onsen Gerrit de Iong in de monsteringe van sijn volk door Jonker Gijsbrecht van Duvenvoorde/ Here van Opdam/ etc. ende Jonker Alexander van Tellicht/ binnen Wachtendonk voorgevallen. Hy seyd: Binnen Wachtendonk lagen de Vaendelen vande Hopluyden Koenraed van Steenwijk/ ende Gerrit de Ionge. *Hier soudense weynig moeyten gehad hebben so de gemeen zoldaeten van den voornoemden Stockum niet opgerockend en waren geworden. [dese Overste Stockum lag binnen Venlo/ wiens zoldaeten sich niet en wilden laten monsteren/ nochte den nieuwen eed doen.] Naer groote moeijten is ten lesten de muyterije gecesseerd ende dat deur een praktijke van Hopman Gerrit de Ionge, de welke sijn uyterste devoir dede om sijn volk te induceren haer te laten monsteren, ende eed doen/ dan sy en wilden ganschelijk daer toe niet verstaen. So seyde

*In de Maert des jaers. 1579.

seyde hy ten lesten tegen sijn Vaendrig/ dat hy hem soude volgen na de kerke/ daer toe hy seyde bereyd te wesen/ de Luytenant/ Sergeanten/ ende andere Bevelhebbers volgden hem al t'samen/ de gemeen zoldaeten bleven op de Merkt staen/ ende en wilden niet gemonsterd wesen. Hy sijn Bevelhebbers inde Kerke gebragt hebbende/ daer de Commissarisen ende Magistraeten waren/ ging wederom by de zoldaeten/ seggende: dat de wijle sy hen Vaendel datze beswozen hadden nu verlieten/ dat hyse als muytmakers ende meenedige sonder geld ende paspoort soude doen kaszeren/ ten ware sy hen noch metter daed lieten monsteren. Sy dit horende/ liepen gelijker-hand met eenen loop elk om eerste naer de Kerke/ alwaer sy den artykels-brief beswozen/ ende sich lieten monsteren/ ontfangende mede een halve maend aen gelde op de hand/ gelijk ook het Vaendel van Koenraed van Steenwijk.

Gerrit de Iong, van Haerlem, in't Beleg der Stad Haerlem Kapiteyn van eene Galeije op't Haerlemmer Meyr. Werd Gouverneur der Stad Lochum/ de welke by sijnen tijd vanden Prinze van Parma door Franzoys Verdugo werde belegerd/ ende van den Prinze van Oranjen door Philips Grave van Hohenlo ontzet inden jare 1582. Na werd hy tot het Gouvernement van Knodsenburg gevoorderd/ dat inden jare 1591. gedurende sijn Gouvernement mede van den Prinze van Parma werd belegerd/ ende van den Grave Mauritz van Naszou desgelijkx ontzet/ ende verlost. Eyndelijk is hy Gouverneur van Schenken-Schanze geworden/ ende aldaer gestorven den 17. Sept. 1595.

Sijn Sonen hebben ook sich altijds broom gedragen/
En op het schoon patroon huns Vaders 'toog geslagen/
En mee hun eer en eed als Hopluyd wel betracht/
En inden dienst van't land hun leven toegebragt.
Daer was ook noch een Iong, uyt and're stam gesproten/
Niet meerder wel van naem/ maer meerder by de groten/
Dien *Willem van Nassou om sijne trou voor't land
Om sijne vromicheyd verkoos tot Luytenant.
Wanneer die groote slag van Vlaend'ren werd geslagen/
So was hy ook in't veld/ en heeft sich kloek gedragen/
En 't lijf daer uyt gehaeld/ en heel daer afgebragt/
En heeft so voor als na wel op sijn eed gedacht.
Ik vind ook een Niklaes van Haerlem in het soeken
En 't lesen van't verhael van onse Daden-boeken/
Een dapper Kapiteyn/ die met geringe magt
En kleyne hulp de Stad van Haszelt heeft verkragt.

Dirk, ende Iakob de Iong, *beyde Kapiteynen van hun Vaders Vaendel vervolgens, ende in Oostende gestorven.*

Gerrit de Iong.

**Graef VVillem van Naszou, Gouverneur van Vriesland.*

Niklaes vã Haerlem.

Pieter Bor in het 17. Boek vande Nederlandsche Oorlogen. *Den 26. Octob. hebben Hopman Krom van Steenwijk/ Wolfer van

**An.* 1582.

Doorn/ ende Niklaes van Haerlem, elkx ontrent 50. zoldaeten sterk wesende/ komende van Swarte-Slups/ de Stad van Haszelt in Overÿszel/ des morgens in't opsluyten der poorte/ met verrasschinge ingenomen/ niet dan vier ofte vÿf gewond werdende. Sy hebben enige huysen geplonderd/ ende de beelden inder Kerke geslagen/ ende daer doen predicken de Gereformeerde Religie.

Nikolaes van Dijk.

Maer laet ik/ ô van Dijk! mÿ eens tot dÿ gaen keren/
En met dÿn waerden naem mÿn slecht gedicht vereren.
Wat waert gy al een man in dÿnen jongen tÿd/
En vocht hier op het Meyr so meen'gen harden strÿd!
So sÿt gy ook den Prinz te paerde nagereden/
En hebt als Ruyter me voor't Vaderland gestreden.
Na werd gy door verdienst van dÿnen helden-moed
Van ruyter en zoldaet een Luytenant te voet:
En daer na Kapiteyn. O Haerlemsch Held! sy leven
Sy leven noch die dÿ getuygenisze geven
Van dÿnen vroomen aerd/ van dÿne dapperheyd/
Van dÿne trouwe sorg/ en mannelÿk beleyd.
Dies sijt gy te Blockzÿl tot Commandeur verheven/
En hebt veel boomen doe van daer dÿn Stad gegeven/
Waer van een Boschken werd met dÿn geboomt bepoot/
Wanneer ons Bosch hier weer beplant werd/ en vergroot.
Dus werd gy ook met recht tot eenen der Majooren
T'Oostende in't beleg voor and'ren uytverkoren:
Daer hebt gy dÿnen tÿd tot meermael uytgehard/
Als ook die goede Stad ten hoogsten was benard.
Hoe dickwils sÿt gy daer den vijand inde ogen
Hoe dickwils op de wal met dapp'ren lust getogen/
En maekte 't volk een moed? Na kreegt gy Creveceur
Ten rechten tot een loon/ en sterft daer Gouverneur.

Nikolaes Goriszen van Dijk, van Haerlem, met onsen krÿg een krÿgsman opgewaszen/ ende van slecht zoldaet tot Kapiteyn door sÿne verdiensten opgeklommen/ een der vier Majooren inde Belegeringe van Oostende/ ende na tot het Gouvernement van Creveceur voordgetrocken/ ende aldaer gestorven den 14. April 1616. oud 69. jaeren/ ende alhier in't Noordoosten van de Groote Kerke by sÿne vooroudern begraven/ alwaer sÿn wapen ende geweer boven sÿn graf is opgehangen.

Adriaen de VVael.

So kan ik dÿ/ de VVael, hier mede niet vergeten/
Ook aen't Gouvernement van Creveceur geseten/
Een moedig Kapiteyn/ die mee door meen'ge daed
Met recht geklommen waert tot desen hoogen staet.

Noch

Noch dij ook vander Leur, een krijgsman al dijn leven/
En tot een Kapiteyn van slecht zoldaet verheven
Door dijnen kloeken moed/ en menig dapper feyt.
Oostende nam dij weg als hier dijn Graf-schrift seyd.

Nikolaes vander Leur.

MEMORIÆ SACRVM.

AGATHA HADRIANI HORNANI F CONIVGI BENE MERENTI D. NICOLAO VANDER LEVR, OMNIBVS HONORIBVS MILITARIBVS DEFVNCTO, CVM QVO VIXIT SINE MACVLA ET QVERELA ANN. XXVIII. LVGENS MOERENSQVE POSVIT.

Arma puer gessi primis inglorius annis,
Sed peperit nomen dextra fidesque mihi:
Lustra decem implevi dux & virtute tribunus,
Glorior Oostendæ sic potuisse mori.

Ik heb den krijg gevolgd in't bloeijen van mijn leven,
Mijn kloekheyd heeft mijn eer, en 't Hopmans ampt gegeven,
Ik leefde tot der tijd ik vijftig jaeren schreef.
En roem mij hier in ook dat ik t'Oostende bleef.

ICTVS TORMENTO ÆNEO OCCVBVIT AN. CIↃ IↃ C II. VII. IDVS IAN.

Tumulum marito condidi quo jam tegor, unâ sub urnâ conjuges quiescimus, miscemus ossa, mixtus est cineri cinis. Hæc summa lex est. Fueri si quis tamen amor superstes quæret in cœlo locum.

ANNO 1602.

Dat heeft van Paend'ren ook een grooten naem verworven/
Die voor het Vaderland in wap'nen is gestorven/
*Wanneer hy met sijn bloed de Schanz van Dov'ren kocht/
†Als haer de vijand heeft bestookt/ en aengesocht:
Verschoonde doe sijn Soon sijn lijf ook en sijn leven:
Hy werde swaer gewond/ ja was by na gebleven:
So droeg hy't vaendel na door sijne trouwe daed/
En sterf in dienst van't land/ en sterf in sulken staet.
Dat roef ik van den naem van Cæsar te gewagen/
Die niet vergeselijk dien naem en heeft gedragen/
Een Held als Cesar was/ een kloek en dapper man/
Gelijk Oostende dat genoeg getuygen kan.
Heeft Cæsar ook/ sijn Soon/ den vijand opt geweken:
Laet dat Oostende mee/ laet dat de vijand spreken:

VVillem van Paenderen.
*2. *Aug.* 1605.
†*Die van 's Hertogenbosch.*
Egbert van Paenderē.
Hieronymus Cæsar
Cæsar Bovetius.

Hy

Hy was sijn Vaders hulp/ hy was sijn Luytenant/
Hy was genoegzaem daer sijns Vaders rechterhand.
Ook is hy in het veld met Mansfeld afgetogen/
Die als een blixem quam veel landen doorgevlogen.
Na werd hy hier te land Geweldig Generael.
'Tis recht dan dat ik hem ter eren hier verhael.

Hieronymus Bovetius. Hoe kan de waerde naem van dit geslacht versterven/
Wanneer de Zonen t'saem des Vaders vroomheyd erven?
So is Ieronymus geen minder Held ook mee/
En is noch * Kapiteyn in sijnes Vaders stee.

* Binnen de Schanze van de Voorn.

Iakob Kalantius. Komt ook Kalantius, die uyt de Nederlanden
Met onse vloten toogt na d'Africaensche stranden/
En op't Guineesche fort sijt Admirael geweest/
En van dyn vijand daer geacht/ en ook gevreesd.

Iakob Lijken. Waer blijf ik hier so lang met onsen Iakob Lijken,
Die meer van vechten wist dan van het seyl te strijken/
En voor den vijand so in Barbarijen bleef?
'Tis billijk datmen hem sijn plaetz en ere geef.

Reynier Amelroy. Ook moet ik Amelroy in mijn gedicht verbaten/
En sijnen roem alhier niet onverhandeld laten/
En meen'ge vroome daed/ die sijne trouwe hand
Wel-eer/ en noch bewijst/ voor ons/ en't Vaderland.
Hy heeft sijn besten tijd in onsen krijg versleten/
En zedert het gebruyk der wap'nen wel geweten:
Wanneer de Spaensche magt Oostende vast besloot/
So was hy daer zoldaet in't midden van de dood.
Na werd hy Kapiteyn van † burgers en zoldaeten/
Tot dienst van onse Stad/ tot dienst van onse Staeten/
En lag tot ‡ twemael toe in een beslote Stad/
En daer de vijand juyst het oog geslagen had.
Hoe dapper dat hy sich te Bergen heeft gedragen/
En met den vijand daer selfs vuyst aen vuyst geslagen/
Is alleman bekend/ en quam ons wel ter oor.
Breda bleef onbestormd/ en daer en viel niet voor.
Na lag hy inde Graef. Men moet geen Helden vieren/
De vroomste liggen best in't heetste der frontieren.
* Nu is hy weer daer heen op sijnen ouden tocht.
So word sijn trouwicheyd en vromicheyd versocht!
En als hy in den Herfst/ en't korten van de dagen/
Als 'tleger 'tveld verlaet/ word van sijn dienst ontslagen/
En hier in onse Stad by winter-tijd verkeerd/
So word hy met het ampt van Twede-Schout vereerd.
Maer komt hier eyndelijk met uwe waerde namen
Gy Kapiteynen meer en Helden al te samen/

† VVaertgelders.
‡ Bergen op Zoom, ende Breda.
* Na de Graef.

Die voor het Vaderland opt streed/ en nu noch strijd/
En onse steen beschermt/ of onse see bevrijd.

Andere Haerlemsche Kapiteyney te Land, so vay oude Vaendels, als Waertgelders.

akob Augustijnszen Steyn.
ieter van Berensteyn.
Ieyndrick Rijken.
homas Arentszen van VVarmont.
Villem Ruychaver, Vader.
Ian Ruychaver, Soon.
Hans Salomons.
VVollewijn Huygens.
Iohan Damius, de Iong.

Haerlemsche Kapiteyney te Water.

akob Teunen.
Villem Tas.
Ian de Lapper.
Pieter Follinus, van Sandvoort.

Behoor ik dit ook niet ter eren te gedenken/
Daermede wy de magt van Spanjen magtig krenken/
Dat wy aen't Indisch-werk de hand ook dapper slaen/
Al is de rijkdom meest het Pausdom toegedaen? Participanten vande Oost ende VVest-Indische Compagnie.

Mattheus Ioije, Majoor/ ofte Bewindhebber vande West-Indische Compagnie/ van wegen de Stad van Haerlem.

Eest dat ik hier als nu een weynig ook vertelle
Ons burg'ren konst/ en geest/ en al hun werken spelle/
En stelle by geschrift al't geen ons burgers doen/
Om hun vrouwen rijk'lijk en kinderen te voen.
Ons burg'ren konst/ en geest/ waer van die luyden spreken
Die wijd en sijd van ons en verre sijn versteken/
Die in een ander locht/ en in een ander land/
En van een ander aerd/ en and're son verbrand.
Ons burg'ren konst/ en geest/ waer door sy boven sweven/
Daer door sy overal in aller monden leven/
Waer door dat onse Stad en burger is bekend
So wijd op d'aerden-kloot als hy sijn konsten send.
Hier kome so voor aen de konst van Bier te brouwen,
Die wy voor 'teerste hoofd van onse nering houwen/
Waer door dat onse Stad so deeglijk is vermaerd/
Waer by dat onse Stad so dapper-wel ook vaert.
Hoe wonder wil alhier by ons het vrouwen aerden!
Men houd vast over-al ons bier in grooter waerden.

Aerd, handeling, handwerk, en konsten der Burgeren.

Brouvverijen. *De eerste Hoofdneringe.*

De steden liggen t'saem door 't bier van onse Stad/
Hoe seer ook iemand heeft voor-heen den loop gehad.
Dus sietmen meer en meer de groote Brouwerijen
In nering en getal in onse Stad gedyen:
So dat geen stad in't land so swaeren bier vertierd.
Waer is hier ook een stad die hier nu niet en bierd?
En dat met allen recht: want sou ons bier meest allen
Voor alle bieren niet best monden/ en bevallen/
Van onsen duyn gehaeld/ uyt sulken water-beek/
Die noyt voor kristalyn noch spiegel-glas en week?
Maer syt gy wel beraen/ en wilt niet gulsig suppen/
Of 't sal dy inden bol en herzens schielyk kruppen.
En foey de overdaed! Het wil dan als de wyn/
En alst den mensch betaemd/ met maet gedronken syn.

L. Groote Brouwerijen der Stad Haerlem.

Op het Sparen.

Tuschen de S. Katharijnen ende S. Nikolaes Bruggen.

In't Oosten.		In't Westen.	
1.	De twee Lelien.	6.	Het Groote Anker.
2.	De Bril.	7.	Het Springende Paerd.
3.	Het Brand-yser.	8.	De Molen.
4.	Het Schip.	9.	De Ruyt.
5.	De Son.	10.	Het Hoef-yser.

Tuschen de S. Nikolaes ende Graeuwe-steenen Bruggen.

11.	De halve Maen.	16.	Het rood Hart.
12.	De drie Boots-haken.	17.	De Trompet.
13.	De drie Lelien.	18.	De drie Kruyzen.
14.	De Mouthaen.	19.	De drie Sterren.
15.	De Olifant.	20.	De Pau.
		21.	De Vogel-struys.
		22.	De Vos.

Tuschen de Graeuwe-steenen ende Visch ofte Melk-Bruggen.

3. De Sterre.
4. De Klock.
5. De twee Haringen.
6. Het Bourgonsche Kruyz.
7. De Aker.
8. De Hollandsche Tuyn.

Tusschen de Visch ende Lange Bruggen.

1. De Post-horen.
0. De Druyf.
1. De Swaens-hals.
2. De twee Schoppen.
3. De Ruyter.
4. De drie Klaveren.
5. De Kameel.
36. De twee Ankers.
37. De twee klimmende Leeuwē.
38. Het Haerlemsche VVapen.
39. De Kroon.

Op de Bakeneszer Gracht.

Tusschen de Wildemans ende Quakel Bruggen.

Op Bakenes.

0. De Swaen.
1. De twee Sterren.
2. De twee Ruyten.

Op Kijk-Bakenes.

43. De Paszer.
44. Het kleyne Anker.

Tusschen de Quakel-Brugge, ende de Stads Veste.

5. De VVind-hond.
6. De twee Akers.

Op de Oude Gracht.

7. De Olipot.
8. De Boog.

Op de Laem-gracht.

De Fortuyn.
50. De W.

Dese Brouweryen brouwen in't jaer te samen stijf vijf duysend outen.

Mouterijē. Hier toe behoren ook met recht de Mouterijen,
Die voegen immers wel by onse Brouweryen/
De bieren die bestaen uyt water/ ende mout:
Hier word het graen bereyd/ daer word het graen verbroud.
VVeverije. de twede Hoofdneringe. Komt tot het twede stuck/ en nerings hoofd/ het VVeven.
Is onse burger hier niet sonderling bedreven?
T'is wonder wat hy al/ en wat verscheydenheyd
Van werken op sijn boom seer konstig toebereyd!
Sijn lywaet sal veel-licht selfs Indien wel lijden
In fijnheyd met haer sijd' en sachticheyd te strijden:
De rest is konsten-ryk met verwen so doorschaekt/
Dat niet om seggen is wat voords sijn spoel al maekt.
Noyt heefter enig volk/ hoe geestig ook van sinnen/
Iets konnen met de spoel bedenken/ende vinnen/
Noyt iszer iets gemaekt hoe kloek en diep gesocht/
Of 'tis ook flukx van ons noch beter nagewrocht.
Daer komt wel nu en dan wat vreemds uyt and're landen/
Maer 'tword hier strakx gemaekt met heele and're handen/
Het krygt een ander oog/ het heeft een and'ren aerd.
So maekt sich onse Stad de wereld door vermaerd!
Lywaet-Damast te Haerlem gevonden An, 1580. Italien heeft wel het Sij-damast gevonden/
En over-al hier door den roem haers naems gesonden:
Maer Haerlem heeft dat voords in't lywaet nagedacht/
Dat selfs Italien veel meer dan 'thaere acht.
Hier is de rechte school die konste wel te leren:
En achtze ook niet kleyn/ maer houdze wel in eren.
Voorwaer! so wie de konst/ so wie den nood besiet/
So wie de heerlijkheyd/ veracht het weven niet.
Indien ik voor mij nam hier van te willen spreken/
So sou de tijd mij wel maer geen bewijs ontbreken.
Wat dunkt u/ datmen daer so veel koleuren vlecht
In so verscheyden werk/ is dat gering/en slecht?
Wat meynt gy moet de mensch aen sijne naekte leden/
Sich niet met linnewaed en and're waer bekleden?
Wat ist ook of hy schoon aen sijne tafel eet/
En heeft geen linnewaed/ en heeft geen tafel-kleed?
Wat? so hy slapen gaet/ en heeft geen linnen-laken?
Ten korsten/ kan men't hier wel sonder lywaed maken?
Of wilt gy datmen sal verstinken/ en vergaen?
So iszer ook geen konst die langer heeft gestaen.
Wie kan de heerlijkheyd van dese konst beschrijven?
Voorwaer! sy sal ook wel in eer en segen blijven.
Hoe menig Prinz en Vorst/ die naer sijn lust en staet
Voor sich in onse Stad wat heerlijks weven laet!

Wil't Land een gave doen/ en enig Prinz vereren/
En d'ere van ons Land met een die Vorsten leren/
Te sien wat Holland heeft/ men doet het met Damast/
Men doet het met de vrucht die hier te Haerlem wast.
Kon onse burgerij so konstig dan niet weven/
Wat soumen van het ons tot eer aen Vorsten geven?
De oudheyd eerd de konst/ de nood/ de konst/ het Land:
Dies seg ik/ dat de spoel gewis de krone spand.

Eer-dicht op de Weverije, Aen eene der Hoofd-pylaeren onser Kerke met gulde letteren geschreven. 1580.

IN Moyses tijden over menige iaeren Exod. 31. 35. &c.
Heeft die konste van wevery al gefloreerd,
Bezaleel en Ahaliab getrouwe dienaeren
Door Gods Geest gedreven hebben't selfs geuseerd,
Gevorderd, benaerstigd, ook daer mede gestoffeerd
'SHeren Tabernakel (so staet-er geschreven)
Alderley sijdwerk konstig gefatzoeneerd
Is eerst deur den spoel doen verheven.
En behalven dese ging ook tot het weven
Tobias huysvrou, om haer kost te winnen Tob. 2, 19.
Met haer handen, sonder haer te begeven
Tot loch of bedroch so wy bevinnen,
En noch meer andere, die wel konden versinnen
Dit godlijk gebod (datmen wel mag groot heten) Gen. 3, 19. 2. Thess. 3. 10. 11. 12.
In't svveet uws aenschijns suldy uw brood eten.

Had. Iun. Bat. Cap. XVII. in Harl. Linearum telarum, quarum inenarrabilis candor & tenuitas bysſi gloriam & pretium facilè evincat, mercatu opificioque sat celebris urbs est, neque minus villosi generis pannis, quos eadem apparat Italiæ Hispaniæque mirificè expetitos, ob gratam levitatem, & pertinacem eximii nigroris gratiam. Vrijseerd laken.

De Stad [Haerlem] is vermaerd door den koophandel ende weverije van lijnen-webben, welker onuytsprekelijke wittigheyd ende fijnicheyd de sijde in waerdigheyd ende prijs lichtelijk overtreft: so ook van vriesen oft gefrijseerde lakenen, de welke sy ook bereyd/ om hunne aengenaeme swarticheyd/ van Italien ende Spanjen sonderling begeerd.

Idem Ibid. Cap. xv. Affluentia lini lanæque copiosa nos deficit, illic agrorum paucitate, hic raritate pecoris, nulla tamen regna linificio, sive linearum telarum texturâ comparari, multò minus æquari nobiscum valent certè operum subtilitate Arachnæos labores, ne dicam Palladias manus provocant nostratia lintea toto orbe notissima, regum ac reginarum præcipuæ delitiæ, quorum cum nive certat candor, cum sindone tenuitas, cum bysso pretium. Lanificio concedimus Britanniæ ob lanigeri pecoris multitudinem, & bonitatem vellerum, pannorum tamen laneorum infinitatem quandam concinnat, apparat, & ad exteras gentes procul exportat hæc regio, *quos ad centena millia numero accedere arbitror.

*Loquitur de suo tempore.

Groote overvloed van vlas ende wolle ontbreekt ons/ door de weynigheyd der ackeren/ ende des vees/ nochtans en konnen geene landen in de weverye van linne-lakenen by ons vergeleken/ veel min ons gelijk gemaekt worden: gewis onse lywaeden/ de geheele wereld door bekend/ overtreffen alle diergelijke werken/ ende sijn de voornaemste keurlijkheden van Koningen/ ende Koninginnen/ so wit als sneeu/ ende sacht als het fijnste doek/ ende kostelijk als sijde. Wy wijken Engeland wel in wolle-lakenen/ overmits de veelheyd der schaepen/ ende goedheyd der vachten: niettemin so maekt/ bereyd, ende versend ons land eene oneyndelijke menigte overal aen verre ende vreemde volkeren/ die ik achte wel honderd duysend 'sjaers te bedragen.

Iacobus Viverius verhaeld in sijn Handboek ofte Kortbegrijp der Kaerten, inde beschrijvinge van Holland/ pag. 230. dese woorden: Het Lywaed dat de vrouwen spinnen wordet overal seer geprezen. Daer is een webbe van 75. ellen Hollandsche mate in Spanjen gevoerd/ en was maer drie pond swaer. Ende in het jaer 1598 is een stuck lynwaets tot Haerlem voor 14. guldens de Vlaemsche elle verkocht/ om in Vrankrijk te verschenken.

Ik en kan ook hier niet nalatē te verhalē wat inden iaere 1606. den 16. Aug. in gelijke sake alhier te Haerlem is voorgevallen/ dat noch vreemder ende seldzaemer is. Te weten/ een wel-bekend burger onser Stad Iakob Ianszen Smuysers, tegenwoordig wonende op de Beek/ op den hoek van de Warmoestraet/ vermangelde ten gemelden jaer ende dag aen eenen sijner mede-burgeren Paschier Lamertijn, een stuck wit lywaed, so fijn als hier te lande noyt te voren gesien en was/ het welke in een 32. gestaen hadde/ 50 ellen lang/ voor 45. ockshoofden van den besten wijn Court/ het welke ongelijk meer bedroeg dan het boven verhaelde. Het was geweven van eenen Govert VVillemszen, datmael wonende inde Barvoete-Susteren-Steeg/ ende koste twee honderd guldens van weef-loon. Het garen was so fijn/ ende strekte so verre/ dat van een loot gewichts meer dan vijf vierendeel lakens was geweven.

De Lywaed-damasten, drie ellen breed/ met allerleye verzierselen/

ter

ter weder sijden verschepden/ met sonderlinge konst geweven/ sijn ook alhier te Haerlem van de Heren Staeten/ tot koninklijke ende vorstelijke gaven/ de elle vijftig guldens betaeld.

Ook hebbe ik dese dagen ten huyse van eenen onser burgeren Samuel Kornelifzen Buf, wonende in het witte Twijn-huys inde Schachelstraet/ witten twijn gesien/ ende in handen gehad/ by hem selfs getwijnd/ het welke by 'tlood een pond Vlaemsch/ ende by het Pond ten minsten honderd daelders verkocht word/ van ongeloselijke fijnheyd/ gelijk een enkel vlasken/ ende niettemin so sterk als grof twijn/ het welke ontrent tachtig guldens van spinnen gekost heeft.

Het Twijnen is ook vast aen dese hoofd-hantering;
De Bleyken hangen ook aen dese twede nering:
Dit is het rijk gevolg van onse weverij/
Tot welvaert onser Stad/ en onser burgerij.
Word ook de Koopmanschap hier niet met magt gedreven/
En meest wel die daer heeft haer opsicht op het weven/
Van garen, smallen, vlas, en allen linnewaed:
Waer by de nering meest van onse Stad bestaet?
De ed'le Pennen-konst, wel-overwaerd te loven/
Die veele konsten licht ja verre gaet te boven/
Bloeyd ook vrij seer alhier. Soekt binnen onse wal:
Ist hier niet daermen meest den meester vinden sal?
Daer by de Reken-konst, en konst van Boek te houwen,
So vindt ook by ons leerwijse kloeke vrouwen,
Van goede wetenschap: gy hebt dan voor uw jeugd
En kind'ren wat gy wilt/ en wat gy wenschen meugt.
Kom Velde eer van't veld/ kom wonder onser tijden/
Europaes naem/ en roem! Sulk moeten dij belijden
Wie ook dijn wond'ren sien. Wie ist die't wederspreekt?
Sy lyden dat dijn pen hun allen 'toog uytsteekt.
Tis jammer dat die hand moet rotten/ en verderven.
So sal dan noch de naem van Velde nimmer sterven/
Noch sijne konst vergaen/ so lang de gulde veer
So lang die konst sal sijn in aensien/ en in eer.
Hy een dan sy voor al/ en mag voor al wel strecken/
Hoewel veel and'ren noch na hem hun lijn wel trecken/
En groote Meesters sijn: voor al houd Horenbeek,
Kloek-schrijver voor de vuyst/ in alles sijne streek.
Hoe vaerdig doet hy daer/ hoe wel ook/ sijne dingen!
Geweldig Musicijn/ geschapen om te singen!
En wat een stem hy heeft/ wie isser die 'tniet weet/
En hoe voortreffelijk hy sijne plaetz bekleed?

Twijnerije Bleykerije, Koopmāschap van Vlas, Garē, Lywaed, Smallen, Noppen, eñ andere Haerlemsche VVarē By-Scholē Konstige Schrijvers, Arithmetici, Musici, Astronomi, Mathematici, &c.

Ian vanden Velde, *sterf den 10. Sept. 1623.*

David van Horēbeek, van Haerlem, *Schrijver, ende Sangmeester Voorsanger, eñ Voorleser inde Groote Kerk.*

Wo

Sãgkonste, ende Sang-meesters.

De vrolijke Musijk die leefd ook hier ter stede/
De lieve wetenschap van singen bloeyd hier mede/
Die aengenaeme toon/ die liefelijke konst
Geniet hier merkelijk volkomen' eer/ en jonst.
Treed't so dan me hier voor/ die onse Stad ter eren/
En tot geen kleyn zieraed/ upt last van onse Heren/
Ons volk met schalemey/ klock/ orgel/ en trompet/
Of anderzins vermaekt/ den tyd daer toe geset.

Kornelis Helm-breker, van Haerlem, Orgelist.

Ik kan voor al dyn roem/ Kornelis, niet verswygen/
Dien gy van dag tot dag staet meer en meer te krygen:
Want somen hier van dy 'tgemeyn gerucht geloofd.
'Tis wonder wat gy ons noch met der tyd beloofd.

Kornelis Tymen, van Haerlem, Sang-meester.

Hoe kan ik dan nu ook alhier/ Kornelis Tijmen,
Dy laten ongeroerd/ in myn gedicht/ en rymen/
O dapper Mustcyn! o wacker Componist!
Dien't noch met instrument/ noch stem/ noch ergens mist?

Pieter Marcuszen, van Haerlem, Trompetter.

Ook moet ik hier met-een dyn naem met-namen setten/
O Pieter Marcuszoon! also gy met trompetten
Dy dese eer behaeld/ dat niet so licht noch haest
Een beter komen sal die op een toren blaest.

Landmeters. Pieter VVils.

En sal ik VVils hier ook niet billyk eer bewysen/
En syne konst/ en vlijt/ en dienst volmondig prijsen/
Aen mij/ en aen mijn werk/ en aen de Stad gedaen?
Kom/ laet dan ook dijn naem alhier ter eren staen.
Gy hebt ons magtig Dat seer konstig afgemeten/
Om 'trechte perspectijf van't gansche werk te weten/
En onse groote Markt/ gelyk ik't altemael/
So gy dat hebt gesteld/ in dit mijn boek verhael.
Ik wilde dat ik so door dyne sek're maten
De gansche Stad in't rond/ en binnen met de straten/
Eens afgeteykend sag: dit waer de pyne waerd.
VVils, doet de Stad dien dienst/ en maekt dy so vermaerd.
Gy hebt der sterren loop ook wacker doorgekeken/
En weet een sterkt en schanz mee konstig af te steken/
Een kloeke wetenschap/ die tot der landen schut
Des vyands groote magt voor onse palen stut.

Isaak van der VVal. Heyndrick Symonszē.

Behoor ik vander VVal upt dit getal te laten?
'Kmoet Heyndrick Symonszen hier mede in verbaten/
Ervaren in die konst/ bedreven in't verstand
En inde wetenschap van't meten van het land.

Schilders, Plaetsnijders, Teykenaers, Glaseschrijvers, &c.

Maer komt ter grooter konst van ietwes af te halen
Met verwen/ ofte pen/ en treflyk af te malen/
Of snyden in metael/ of schrijven op het glas:
Een yder weet dat opt alhier de schole was.

Karel Van Mander in sijn Schilder-boek Fol. 229. a. Gelijk inde Schilder-konst plag geruchtig te wesen Sicyonien by den Grieken/ en namaels Florenzen en Room by d'Italiaenen: also is in Holland van ouds-tijd ook vermaerd geweest d'oude heerlijke Stad Haerlem, die veel goede geesten in onse konst heeft voortgebragt.

Idem Ibid. Fol. 207. a. Dat te Haerlem in Holland van ouds oft seer vroegen tijd sijn geweest seer goede oft de beste Schilders van het gansche Nederland is een oud gerucht dat niet logenachtig is te schelden/ oft te bestraffen/ maer veel en beter waer te maken. etc.

Die ere komt ons toe. En sijn die Schilderijen
Ten rechten meest geacht die best en langst gedijen/
Alwaer de verwen sijn met Oli toegemaekt/
Wy sijn van d'eersten ook aen dese konst geraekt.

Schilderen met Oli-veryve.

Idem Ibid. Fol. 205. b. Dus laet ik nu den leser overleggen/ en oordelen/ hoe vroeg te Haerlem de Schilder-Konst van Oli-verwe is geweest in gebruyk.

En iszer fraeijer ding dan 'tschild'ren van Landouwen,
En datmen die ons geeft met ogen aen te schouwen?
Die konst is ook wel eerst alhier by ons bedacht/
En op een vasten voet en goed fatzoen gebragt.

Landschap schilderijē.

Idem Ibid. Daer word ook gesepd en getuygd uyt de monden der oudste schilders/ dat te Haerlem is van-ouds ontstaen en begonnen de beste en eerste maniere van landschap te maken.

Wat toef ik nu alhier die geesten selfs te noemen?
Wat toef ik hun pinzeel/ of sne/ of pen te roemen?
Die hier geboren sijn/ in stad/ of hier ontrent/
Of door hun woning-plaetz voor d'onse sijn bekend.

Vermaerde Schilders der Stad Haerlem.

Van Hemsen tree voor aen/ gy schijnt de oudst te wesen/
Al konnen wy van dij den juysten tijd niet lesen/
Die met dijn wack're hand wel meest naer d'oude wijs
Veel nette dingen deed/ van goeden lof/ en prijs.

Ian van Hemsen.

Idem Ibid. Fol. 205. a. Tot Haerlem is in vroegen tijd ook geweest Ian van Hemsen, Borger van aldaer/ dewelke een maniere hadde meer treckende na d'antijksche ende meer afgescheyden vande moderne: maekte

maekte groote beelden/ ende was in sommige deelen seer net/ en curieus.

Ian Mandijn.

En volg van Ian Mandijn, die 't in dyn schilderyen
Meest met gespooken hielt/ en and're drolleryen/
En daer in geestig waert. Wy missen ook den tyd/
Wy missen ook het jaer/ dat gy geboren syt.

Idem Ibid. Noch was te Haerlem eenen Ian Mandijn, die seer op syn Jeronymus Bos fraey was van gespook/ en drollerye: hy is gestorven t'Antwerpen/ daer hy van de Stad pensioen hadde.

Volkert Klaeszen.

So is de juyste tyd van Volkert Klaeszens leven
Ook mede onbekend/ ook mede onbeschreven.
De Schepens-kamer hier getuygd van syn verstand/
Getuygd van synen geest/ en van syn stoute hand.

Idem Ibid. Noch is te Haerlem geweest een kloek geest in ordineren/ teykenen/ en schilderen/ genaemd Volkert Klaeszen. Van hem syn enige stucken op doek op de Schepen-kamer te Haerlem, die stout aengetast en gedaen syn/ meer antyk als moderne : hy heeft wonder-veel/ en goed koop yerken voor Glaes-schryvers/ en anders geteykend.

Albert van Ouvvater.

Ouwater, dyn pinzeel sy langer niet verswegen.
Wat hebt gy grooten lof door dyne konst verkregen!
Wie was by dynen tyd in landschap-schildery/
In beelden/ en gewaed/ meer konstenaer als gy?

Idem Ibid. Fol. 205. b. Also ik in't ondersoeken doende ben geweest/ om weten de uytnemenste in onse konst/om van voor aen de selvige by orden te laten den anderen achtervolgen: hebbe vlytig geweest de oudste eerst op myn toneel te stellen/ met eenen my verwonderd vernomē te hebben uyt geloofwaerdige getuygenis van desen Albert Ouwater, Schilder van Haerlem, dat hy so heel vroeg een so konstig oli-verweschilder is geworden: want ik acht/ by dat uyt enige wijse omstandigheden is te ramen/ dat hy den tyd van Johan van Eyk soude bereykē. etc. Hy was seer uytnemende van tronien/handen/voeten/en laken/ ook van landschap. Daer was van hem/ [onder anderen] een paslyk groot stuck inde hoogte/ waer van ik heb gesien een gedoodverwede Copie/ en was de verwecking van Lazarus: het principael werd na d'Haerlemsche belegeringe en overgang/ met ander frayicheyd van konst/ van den Spaniaerden bedrieglyken sonder betalen gebragt in Spanjen. Den Lazarus was (na dien tyd) een seer schoon en uytgenomen naekt/van goeden welstand. Daer was een schoon metzelrye

van

van eenen tempel: doch de kolomnen en't werk wat kleen wesende/ op d'een sijde Apostelen/ op d'ander sijde Joden. Daer waren ook enige aerdige vroukens/ achter quamen enige/ die toesagen door koor-pylaerkens. Dit so konstig stuck quam Heemskerk menigmael (doch sonder hem te konnen versaden) vlijtig besien/ seggende tot den eygenaer sijn discipel: Soon wat mogen dese menschen gh'eten hebben? menende/ datze eenen grousaemen grooten tijd en vlijt hebben moeten toebrengen sulkx te maken.

En Geertjen te Sint Ians en sij niet min geprezen/ — Geertjen te Sint Ians.
Sijn waerde roem en naem en mag niet minder wesen.
'Twas puyk wat van hem quam! hoe vast geordineerd!
Hoe geestig opgemaeckt! 'twas alles naer begeert!
Indien die kloeke geest so vroeg niet waer gestorven/
Wat had hy sich noch wel een eer en naem verworven/
Ja meer dan iemand opt te voren laet of vroeg/
Of die na hem te recht den naem van Schilder droeg?

Idem Ibid. Fol 206. a. Ten heeft der edel Schilder-konst niet schadig geweest/ dat onder ander hem tot haer heeft begeven Gerrit van Haerlem, geheten te Sint Ians: want hy haer schoonheyd en bevalligheyd so heel vroeg den menschen voorhoudende/ grootlijkx haer ere en waerdigheyd heeft vermeerderd / en openbaer gemaekt. Geertjen is noch jong een discipel geweest vanden vorigen Ouwater/ welken hy in sommige deelen gelijk was/ en overtrof/ bysonder in kloekheyd/ in ordinantien/ goedheyd der beelden/ en affecten uytbeeldingen: dan ik achte niet in reynheyd en suyverheyd oft scherpicheyd van werken. Geertjen woonde tot den S. Jans Heren te Haerlem/ waer naer hy den naem behiel: doch en hadde de orden niet aengenomen. etc. Noch is van hem t'Haerlem binnen de Groote Kerk des selfs Kerks conterfeytzel, en hangt op de Suyd sijde/ seer vast en aerdig gehandeld. Hy is een sulk meester geweest/ dat den uytnemenden Albert Durer te Haerlem wesende/ ende sijn dingen met groot verwonderen siende/ van hem seyde: VVaerlijk er is eyn maler im moeders leyb gevveest. Oft hy seggen wilde/ dat hy daer toe van der nature voorbeschickt oft verkozen was van voor de geboorte. Hy is jong gestorven/ oud ontrent 28. jaeren.

Laet Dirk van Haerlem hier nu ook te voorschijn komen/ — Dirk van Haerlem,
Die onder d'oudsten ook en besten word vernomen/
'Twas over-meesterlijk het geen hy heeft gemaeld/
En heeft door sijn pinzeel een dapp're eer behaeld,

Idem Ibid, Fol, 206, a, b, Dirk van Haerlem is ook een uytgeno-

men goed meester in so vroege jaeren geweest. Wie sijn meester wa
en heb ik niet gevonden. Hy heeft gewoond te Haerlem inde Kruys
straet/ niet wijd van het Weeshuys. Hy maekte inden jare 1462. n
Christus geboort een stuck met twee deuren: in't midden was ee
tronie van eenen Salvator/ in d'een deur een S. Petrus/ in d'ande
een S. Paulus tronie. etc. Dese tronien sijn ontrent so groot als'
leven/en na sulkē tijd uytnemende gedaen/en seer net/ met fraeij hay
en baerden. Dit stuck is genoeg om te betuygen/ wat uytnemend
meester Dirk is geweest/ en in wat tijd hy geleefd/ en sijn werken t
sulken grooten volkomenheyd gedaen heeft/ 'twelk was een goed de
jaeren voor de geboort van Albert Durer/ en sijn nochtans seer afge
scheyden van de harde oft kantige onwelstandige moderne maniere
Lampsonius in sijn Carmina spreekt hem aen op dese meninge:

Komt vrij gy ook hier by, ô Dirk: want 'tvaderland
Door geen versierden lof verheffen sal uw hand,
Ter sterren hoog eenpaer, d'wijl self begint verschromen
Natuer de moer van al, dat gyse met verstand,
Door dijne beelden schoon schier sult te boven komen.

Iakob Kornelisze.

En Iakob kom hier ook/ in Kermerland geboren/
En daerom billijk ook voor onsen uytverkoren.
'Twas heerlijk wat gy hebt door dijne hand gemaekt/
En sijt door dijne konst ook in een naem geraekt.

Idem Ibid. Fol. 207.a. b. Den roem-verdienden vermaerden Iako
Kornelisze van Oostzanen, in Waterland/was een groot meester in t
handelen den pinzeel: welkx geboort-tijd ik niet en hebbe konnen ver
nemen/ dan dat hy in't iaer 1512. is geweest den tweeden meester va
Johan Schorel/ in welken tijd hy Jakob Kornelisze in de konst er
varen was/ en alre groote kinderen hadd'/ ook een dochterken va
ontrent 12. iaeren/ waer by men sijnen ouderdom ofte geboort-tij
goelijkx ofte by na gissen kan. etc. Hy hadde ook eenen Broeder, da
een fraeij schilder was/ geheten Buys, en eenen Soon, geheten Dir
Iakobsze.

Ian Kornelisze Vermeijen.

Volg hier nu Bevervvijk met dijnen Ian Vermeijen,
Ik moet dijn burger me aen dese reije leijen/
Een dapper konstenaer/ en Keyser Karels lust/
Sijn naem is overal de Christenheyd bewust.

Idem Ibid. Fol. 224. b. ende 225. a. De gene die goedertierlijk va
de goede nature hulpzaem en gonstige handreykinge gaven en weldа
de

en hebben ontfangen/ in konsten uytnemende geschickt te wesen/ daer
beneffens lichamelijke schoonheyd en bevalligheyd/ geraken lichtelijk
van laeg tot hoog op te stijgen/ en te komen in groot aensien/ genade/
en waerde by den grooten Heren/ en Vorsten/ gelijk geschied is met
Jan Vermeijen, den vermaerden konstigen Schilder/ die door sulke
middelen by den Keyser Karolus de vijfde lieftallig en in ere was gehouden. Hy was geboren tot Beverwijk, een stedeken oft vleck niet
veer wijd van Haerlem/ in't jaer 1500. Sijn Vader hiet Kornelis:
doch by wien hy geleerd/of wat toegang hy hadde tot der konst/en heb
ik niet konnen vernemen/ dan dat hy door sijn vlijt en konst is geworden Schilder des doorluchtigen voornoemden Keysers/ den welken
hy als een mede-reyser verselschapte in verscheyden landen/ ook anno
1535. te Thunis in Barbarijen: want de Keyser hem veel gebruykte
sijn krijgen geschiedenissen en verwinningen te teykenen/na welke namaels schoone tapijten sijn gemaekt geworden: so dat hy veel dingen
overal na't leven dede: onder ander ook de belegeringe en gelegenheyd
der Stad Thunis/ hebbende in dit en ander deelen der konst een seer
verstandige en aerdige handelinge/ in Geometrie/ oft Landmaet/ en
meer edel wetenschappen niet onervaren wesende. etc. Hy is geweest
een groot vriend en geselle van Johan Schorel/ welke ook t'samen
veel landen kochten in den Noord-hollandschen Sijpe. Dickwils
hadde de Keyser sijn geneucht desen sijnen Schilder Vermeijen te laten
sien eenige groote Herē oft Vrouwē/ trotzēde op sijn bysonder gedaent/
en gestalt: want hy wesende een schoon en lang persoon/ hadde eenen
schoonen breeden baerd/ so lang dat hy recht over-eynde staende daer
op konde treden: t'somtijden by dese Prinzen staende/ sloeg den baerd
met den wind hun in d'aensicht daer sy te paerd saten. Desen baerd
havende hy daeglijkx met groote naerstigheyd/ en werd om den grooten uytnemenden baerd veel geheten Hans met den baerd. Sijn conterfeytzel komt in druck/ waer onder Lampsonius in Latijn heeft gevoegd een dus luydende gedicht.

VVat heeft Vermeijen niet geschilderd, menschen, steden,
En plaetzen diemen siet seer wijd aen elken kant,
O Keyser Karel Vijfst? als hy u naging treden,
Ia volgen overal, te water en te land,
Op dat de daeden vroom hy van uw rechterhand
Sou malen van sijn konst, om in tapijt geweven
Te blinken klaer van goud: doch door een hoog verstand
VVas 't handwerk boven stoffe in waerden prijs te geven.
Maer seer uytmuntig noch hy door een hoofd verheven
Dede alſo aengenaem vertoning sonderling,

Als met sijn edel konst met eenen baerd gedreven,
Die hy liet golven uyt, als hy gebod ontfing,
Den welken breed en lang hem tot den voeten hing.

Hy is gestorven te Brussel/ in't jaer 1559. oud tusschen 59. en 60 jaer/ en was eerlyk begraven/ in S. Gorriks Kerk/ daer syn Epitaphium was.

Ian Mostart. *Vide Had. Iun. Bat. Cap. XVI.*

Laet nu Ian Mostart hier/ als een der beste leden/
Syn plaetze in dit werk en schilders lyst bekleden:
Hy was een Edelman van bloed/ en van geslacht:
Noch heeft hem dese konst meer adels toegebragt.

Idem Ibid. Fol. 229. a. b. Daer is ook uyt edel vermaerd geslacht ontstaen en voordgekomen Ian Mostart, desen heeft de Schilder-konst daer hem de natuer toe dreef/ heel jong synde/ geleerd by eenē meester Iakob van Haerlem, die een redelyk goed schilder was. Jan Mostart also hy van Haerlem was/ hadde gehad eenen voor-ouder/ waer na hy en syn geslacht den naem Mostart hadden geerfd/ die was mede geweest met Keyser Frederick en Graef Floris op de Kruys-vaert na 't Heylig Land/ en in 't innemen der Stad Damiaten/ die voor-tyd Pelusium hiet/ in Egypten/ daer desen groote kloeke wapen-daed doende/ drie swaerden aen den heft afbrack binnen Damiaten/ op den vyand slaende/ so dat hy geseyd werd te wesen sterk als mostart/ waer uyt desen naem gekomen is: ende hem en syn geslacht werdē van den Keyser en den Graef gegeven drie gulden swaerden-heften in een rood veld voor wapen te voeren. Nu Jan Mostart/ die niet alleen konstig schilder/ maer edel van seden/ vriendelicken omgang/ schoonlyvig welsprekende/ mild/ en beleefd was/ is gekomen in groot achten/ in waerden/ wel gesien/ en bemind/ by den meesten adel des lands/ so wel by groot/ als kleen: so dat hy is geworden schilder van vrou Margriete/ de suster van Hertog Philips/ d'eerste van dien naem/ Koning van Spanjen/ en vader vanden Keyser Karolus de vyfde. In desen dienst daer hy wel gesiē was/ volherdende/ en wonende over al/ daer desen Vrouwen Hof was/ bleef hy den tyd van achtien jaeren/ makende verscheyden werken/ en veeler grooter Heren en Vrouwen conterfeytzels/ in welk hy een goed meester was/ 'tgelyken seer natuerlyk treffende/ dat het scheen datze daer levendig tegenwoordig waren. Eyndelinge woonde hy weder te Haerlem/ daer hem alle Heren van der orden en ander gemeynlyk besochten: onder ander den Graef van Bu ren. etc. Nergens is tegenwoordig so veel by een te sien van syn werk als te Haerlem tot syn Soons Soon d'Heer Niklaes Zuyker, Schout der Stad Haerlem. etc. In't Prinzen-hof inde Voor-sael is van hem een

n lãdschap met eenẽ *S. Hubrecht, waer in mẽ siet dat dees oude seer *Insanire
de natuer en 'tleven hebben gelet. Daer sijn veel van Mostartsdin- libet quoni-
in den grooten brãd van Haerlem vergaen: want sijn huys doe afge- am tibi.
and is/ met dat van hem daer in over gebleven is. Hy is geweest Divini do-
n man van goed oordeel en verstand/ en een seer goed schilder/ so dat ni pictura
arten Heemskerk getuygde/ dat Mostart van goed werk te maken te insignis abu-
ven ging alle oude meesters die hy gekend hadde. Daer werd ook sus!
rteld/ dat Ian Mabuse sijn hulp te hebben versocht in't werk van de Tollite por-
dije te Middelborg/ dan Mostart sulkx afsloeg/ om dat hy was in tentum hoc,
enst van so grooten Vrou oft Prinzes/ van de welke noch by sijn ge- augusto tol-
cht is seker geschrift/ datze Mostart bekende haer Edelman te we- lite muro!
. Hy is overleden in't jaer 1555. oft 56. in goedẽ en vollen ouderdom.

e seer heeft Schorel ook de schilder-konst geweten! Iã Schorel,
mag ik hem ook niet wel billijk onsen heten? Had. Iun.
Hy heeft de schilder-konst hier aldereerst geleerd/ Ibid.
En na ook hier gewoond/ en lang by ons verkeerd.

Idem Ibid. Fol. 134. 235. 236. Ian Schorel was geboren in't jaer
95. den eersten dag van Ougst/ in een Dorp by Alkmaer in Holland/
heten Schorel/ 'twelk hem den toenaem heeft toegelangd/ en hy
e sijn geboort-plaetz een wijd gerucht. Sijn ouders hem vroeg
sterbende/ werd van sijn vrienden ter scholen besteld binnen Alk-
er/ alwaer hy tot sijn veertien jaren lerende/ was dapper in de La-
sche sprake toegenomen: maer had altijd een sonderlinge genegen-
d tot de teyken-konst/ veel na treckende uyt schilderijen/ en geschre-
glas-vensteren/ snijdende ook met het pennemes op witte-hoornen-
t-potten beeldekens van menschen/ dieren/ kruyden/ en boomen/
r door hy van sijn mede-school-jongers seer werd bemind/ en ge-
en. De vrienden/ siende hem so geestig/ en schilder-konst-lustig/
oden sijn begeerte/ en bestelden hem te Haerlem by VVillem Korne-
n, taemlijk schilder na sulken tijd. Desen wou hem niet aennemen
onder een verbond van drie jaeren/ 'twelk de vrienden also toe-
den/ mits ook verbindinge van seker geld te betalen indien Scho-
ijnen tijd by den meester niet en voldede/ welk verbind-schrift den
ster altijd over hem in sijn tessche droeg. En also de jongen hem
t gewin bragt/ in het eerste jaer meer als een honderd gulden van
genietende/ 'twelk op dien tijd veel was/ sorgende hy hem mogt
aen/ den meester dickwils dronken wesende/ seyde veelmael: Ian,
dat ik u in mijn tessche drage, ist dat gy mij ontgaet, ik weet vvat ik
uvv vrienden te doen hebben sal: 'twelk Schorel so veel te horen
oot. 'Tgeviel een reys/ doe den meester dronk slapen was ge-
/ dat Schorel aen desen brief geraekte op eenen winter-avond/
het seer waeyde/ gaende daer mede op de Houtbrugge/ en scheurde

hem

hem in veel kleen stucken/ die hy in't water liet henen vliegen: do met meninge sijnen meester vroomlijk te voldoen/ gelijk hy ook ded maer hem verblijdende/ dat de meester hem voortaen niet meer me schrift en tergde. Des Sondaegs en Heyligdaegs na middaegs gi Schorel gemeenlijk buyten Haerlem/ daer *doe een lustig bosch la en bootste het geboomte na met den verwen seer aerdig en kluchti buyten de gemeen wijse van ander Schilders. etc. Hy was wel eerste die Italien besocht/ en de schilderkonst hier heeft komen ve lichten/ dies werde hy van Frans Floris, en and're (alsmen segt) den la taren-drager en straet-maker onser konsten in den Nederlanden ge ten/ en gehouden te wesen. etc. Hy trock mede na Jerusalem sij ouderdoms ontrent 25. jaeren. etc. In't land weder gekomen v sende/ conterfeyte hy hem selven met een deel Hierusalemsche Ridd oft Reysers van oliverwe een langwerpig stuck/ het welk noch tot Ha lem word bewaerd in't Jakobijnen Klooster/ oft Prinzenhof, etc.

*Gelijk ook nu.

Onder sijn beeld staen van hem dese verzen geschreven:

Iohan van Scorel bin ic een scildere,
Monic t'Utrecht tot Sinte Marien,
Dit scencte ic mijn broeders uyt jonsten milde
Was ter plaetsen, dair ons bedildere
Jesus Christus starf om ons verblien,
Men schreef vyfthienhondert tot dier tien
En twintich na die geboert ons Heren.
Bid dat ic in duegden mach procederen.

Schorel quam na Haerlem/ daer hy wel ontfangen/ en seer k kom was by den Commandeur van S. Jans Orden/ Symon S een groot beminner der konstnaers: voor welken hy enige wer maekte/ die ten dele noch in die plaetze te sien sijn. En also Sch veel aengelopen en versocht wierd jongens aen te nemen/ huerde huys te Haerlem, etc. Schorel was seer gemeensaem en aengen by alle groote Heren van Nederland/ was een Musicien/ Poeet/ Rethorisijn/ die veel fraey spelen van sinne/ batementen/ referey en liedekens heeft gemaekt/ seer lustig in den hand-boog te schie vaerdig en vast in talen/ als Latijn/ Italiaens/ Franzoys/ en Ho duytsch/ mild en vrolijk van geest/ doch in't lest sijns levens gich en gravelig/ 'twelk sijn oudheyd seer dede verdroegen. Ik kan verswijgen dat te Haerlem by d'Heer Schoterbosch is van hem een nemends stuckxken, daer Maria Christum in den tempel den Sim

off

ffert/waer te sien is een heerlyke metzelrye met een zierlyk verwelf/ aer veel verguldş oft gulden verzieringen met der verwe sijn gedaē/ at wonder heerlijk staet/ en is daer beneffens seer aerdig van beelde-ens/ die seer bevallyk te sien sijn. Daer plag ook te wesen een stuck an sijn werk t' Haerlem in de Groote Houtpoort op den muer/ doch s al vergaen. Den Schilder van Philips den Koning van Spanjen Intonis Moro/ welken in sijn jeugd was geweest discipel van Schorel/ also hy hem altijd goede gonst droeg/ conterfeyte hem ontrent wee jaer voor sijn dood/ te weten in't jaer 1560. En is gestorven in't aer 1562. den 6. December/ oud 67. jaeren. Onder dit conterfeytzel aet geschreven:

Addidit hic arti decus, huic ars ipsa decorem,
Quo moriente mori est hæc quoque visa sibi.

Dees heeft de Schilder-konst een groot zieraed gegeven,
So heeft de Schilderkonst hem ook met eer verheven,
Die dacht dat sy selfs sterf, en gansch te gronde ging,
VVanneer de wreede dood dien konstenaer beving.

D. O. M.

Io. Schorelio, Pictorum sui sæculi facilè principi, qui post edita artis suæ monumenta quamplurima, maturo dedecedens senio, magnum sui reliquit desiderium. Vixit annos 67. menses 4. dies 6. Obiit à nato Christo, An. 1562. 6. Decemb.

Lampsonius door sijn verzen spreekt in sijnen naem op desen sin:

Ik werd altyd genoemd den eersten, die bewesen
Den Nederlanders heb, dat wie wil schilder wesen,
Moet Room besoeken, en hebben doorgebragt
Pinzeelen duysend, ook veel verwe, boven desen
In dese school gemaeld veel stucken waerd gepresen,
Aleer hy eerlyk mag een konstnaer wesen g'acht.

Ik moet voor allen hier voor Heemskerk plaetze maken. | Maerten Heemskerk. *Had. Jun. Ibid.*
Die was opt meerder mans in alle schilder-saken?
'Twas wonder wat syn pen en syn pinzeel al dee/
Ook schoot het van de hand/ ook was het vaerdig ree.

Idem Ibid. Fol. 244. b. 245. 246. 247. In wat hoek van der weeld en is schier 't Dorp Heemskerk in Holland niet vermaerd: om dat

daer sijnen oorsprong hadde den konst-rijken Schilder Marten Heemskerk, alwaer hy is geboren geweest An. 1498. sijn vader was geheten Jakob Willemszen van Veen/ een Huysman oft bouwer. Marten dan van jongs aen natuerlijk tot den schilder-konst aengelockt/ heeft sijn eerste onderwijs in de konst aengevangen te Haerlem, by eenen Kornelis Willemszen, wesende vader van Lukas, en Floris, die ook beyde redelijke goede schilders sijn geweest/ Italien/ Room/ en ander plaetzen besocht hebbende. Den vader van Marten/ welken mischien niet en docht dat het schilderen iet besonders te bedien hadde/ nam sijnen soon wederom t'huys/ om hem in sijn landbouwen/ oft boerwerk te gebruyken/ tot grooten onlust van den jongen/ dat hy in sijn aengevangen leringe niet mogt voordvaren. En also hy met grooten onwille inde boeren dingen/ als koeij-melken/ en dergelijke doende was/ komende een reys van melken/ ging hy met den eemmer op't hoofd tegen eenen tack van eenen boom/ stortende de selve genoeg alwillens. Den vader seer toornig/ om dat die moij melk so gestort en verloren was/ heeft hem met een hout om slaen nagejaegd. Den navolgenden nacht sliep hy verborgen op den hoij-berg. 'Sanderdaegs versag hem sijn moeder van eenen knapsack/ en wat reysgeld/ en quam den selven dag door Haerlem tot Delf/ daer hy hem weder voegde aen de konst by eenen Jan Lukas/ doende aldaer met teykenen en schilderen so grooten vlijt/ dat hy binnen korten tijd in de konst seer heeft toegenomen. Dan also doe ter tijd Ian Schorel seer geruchtig was/ hebbende een ongemeen schoonder nieu manier van werken uyt Italien gebragt/ die ygelijk/ bysonder Marten/ wel bevallen heeft/ dede so veel/ dat hy te Haerlem by desen meester is geraekt. Hier heeft hy sijn gewoon naerstigheyd van nieus weder so geoeffend/ dat hy den voorlopenden meester in de konst achterhaelde/ datmē hun werk qualijk kon onderscheyden/ so eygentlijk de selve manier aengenomen hebbende. Den meester sorgende sijn ere verminderen mogt (so enige menen) heeft sijnen discipel als uyt afjonstigheyd van hem laten gaen. Welken te Haerlem quam wonen in't huys van Pieter Jan Foyzen/ alwaer saliger gedachtenis Kornelis van Berensteyn plag te wonen. In dit selve huys maekte hy verscheyden dingen/ ook eenen Sol/ en Luna in een achter-kamer/ aen de bedstede/ beelden so groot als 'tleven. Hy maekte daer ook Adam/ en Eva/ beyde so groot als 'tleven/ en (so men segt) beyde naekten na 'tleven gedaen. De vrou van desen Pieter Jan Foyzen wou Marten wel/ mogt niet lijden datmen hem slechts Marten hiet/ seggende tot die na den Schilder quamen vragen/ datmen hem most heten Meester Marten/ als die sulkx wel verdiende. Van daer quam hy wonen by eenen Joos Korneliszen/ Goud-smit/ ook te Haerlem. Onder ander veel werken die hy maekte/ was van hem seer konstig geschilderd 't Altaer van S. Lukas, waermede hy den Schilders te Haerlem tot sijn foij oft adieu t'sijner Roomvaert vereerde: dit

was

was eenen S. Lukas/ welken sit en schilderd na't leven Mariam met haer kind op den schoot/ dat welk een uytnemend werk is/ op een heerlyke schoon manier gedaen/ wonderlyk hem verheffende/ en wel afstekende: doch op Schorels manier wat te seer kantig afgesneden op den dag. De Mary-beeld met een gracelyke schoon tronie heeft een schoon actie/ met een seer vriendelyk kindeken: op haeren schoot hangt op syn Indiaensch een laken van verscheyden verwen met jotzelen en ander aerdige verzieringen bewrocht/ dat seer beval-lig en niet te verbeteren en is. Den S. Lukas/wiens tronie was na 'tleven eens backers/ is een seer schoon beeld/ wel werken-de/ en vlyt tonende syn patroon wel te volgen: de palette aen syn slinke hand schynt ten penneel uyt te steken: alle ding is genoeg gemaekt van onder op te sien. Achter den S. Lukas staet als een Poeet/ aen't hoofd bekroond met klyf oft erdveld/ niet qualijk schy-nende of het Marten na 'tleven te dier tyd was: maer of hy hier mede wilde te kennen geven/ dat 'tschilderen en dichten gemeensaem is/ en dat de schilders behoeven eenen Poetischen inventyven geest/ oft dat hy wilde bedupden/ dat dese Historie self een *versteringe sy/ en weet ik niet: daer is ook eenen Engel/ die een brandende fackel houd/ seer wel gedaen. Ik weet niet datmen van Martens dingen siet daer vriendelyker tronien in syn/ als in dit werk: de Metzelrye syn veel blacke mueren: boven hing een Papegaey met synen korf/ [die nu verscheyden hangt.] Onder aen de metzelrye had hy gemaekt een versierd briefken als met eenen nagel vast gemaekt/ waer in staet dit schrift:

Pictoribus atq; Poetis.
Col. 4.14. Salutat vos Lucas medicus ille dilectus.

Tot een memorie es dese taeffel gegeven
Van Mertin Heemskerk, die 'theeft gebracht,
Ter eeren Sinte Lucas heeft hy 'tbedreven,
Dus gemeen gesellen heeft hy mede bedacht.
Wy mogen hem danken by dage, by nacht,
Van zijn milde gifte, die hier staet present.
Dus willen wy bidden, mit al onse macht,
Dat Gods gracie hem wil zijn omtrent,
Anno Duyst Vc. XXXII. ist volent.
13. May.

Dese Tafel is (gelykze wel waerdig is) van den Heeren de Over-gheyd van Haerlem noch tegenwoordig bewaerd in't Prinzen-hof, in de Suyd-kamer, daerse van velen gesien en seer gepresen word.
[Ik hebbe dickwils verstaen/ dat Henricus Goltzius, onse Schilder-

Phoenix/dese schilderye op een ladder daer by klimmende bysijn leve
menigmael quam besien/ betuygende dat hy sich in't gesichte van d
selve niet en konde versadigen.]

Dit stuck dede hy 'tsijnen 34. jaeren/ als aen den datum bysijn ge
boort-jaer te sien is. En is doe getrocken na Room/waer na hy lang
grooten lust hadde gehad/ om d'Antijken/ en die groote meesters va
Italien dingen te sien. etc. Heemskerk nu weder in sijn Vaderlan
komende/ hadde sijn vorige handelinge van schilderen op sijn Schorel
sche veranderd: doch na der beste Schilders oordeel niet verbeterd
uytgenomen dat hy sijnen dag niet so kantig meer af en sneed. Doe di
hem van een van sijn jongers worde geseyd/ datmen seyde/ dat hy eers
op sijn Schorels beter dede/ als naderhand doe hy van Room quam
andwoorde hy: Soon, doe en wist ik niet wat ik maekte. Doch het on
derscheyd hier van is in 'tvoorverhaelde Prinzen-hof te sien in de Sae
aen de twee deurē van het Trapeniers altaer, daer inwēdig is de Geboort
Christi, ende de *drie Koningen, wesende twee rijklijke Historien/ me
veel werk/ en wel geschilderd/ daer verscheyden conterfeytzels va
enige slechte menschen/ en ook sijn eygen/ inkomen. Van buyten i
de Boodschap Marie, welker tronien na 't leven komen/ en seer wel ge
daen sijn. Den Engel is seer vreemd en zierlijk toegemaekt: de on
derste slippen sijn purperig/ welke gedaen sijn van Iakob Ravaert, di
op die tijd by hem woonde/ also ik hem wel heb horen verhalen. I
dit werk sietmen hoe goed metzer Heemskerk is geweest/ en hoe ge
neygd tot ziereren/ tegen 't gemeen spreekwoord/ dat hy veel in d
mond hadde: Een yder schilder die wil bedijen, Vermijde zieraeten, e
metzelrijen. Hier sietmen ook een ongemeen waerneming/ dat is
den Engel/ die op een marber glat plaveytzel schijn geeft/ oft spiegeld
of hy op't ijs stonde/ 'twelk op gepolste marberen wel geschied. H
heeft veel groote werken gedaen om in Kerken. etc. Daer waer gee
eynd te verhalen al de Tafelen/ Tafereelen/ Epitaphien/ en Conter
feytzels/ die hy gedaen heeft: want hy van naturen vlijtig wesende
al stadig wrocht/ en seer vaerdig van handeling was. Onder ande
Tafereelen/ die seer konstig van hem gedaen waren/ was een seer uyt
nemende vol werk/ en redelijk groot/ een vier uyterste/ het Sterven
't Oordeel/ 't Eeuwig Leven/ en de Helle. Hier in quamen veel naek
ten/ en beelden van verscheyden actien: hier in sijn te sien veel veran
deringen oft verscheydenheden der menschelijker affecten/ so de pijn
des doods/ vreugde des hemels/ en droefheyd en grouwelijkheden de
hellen. Dit stuck hadde hem laten maken sijnen Discipel Jakob Ra
vaert voor verhaeld/ een treflijk konst-beminder in sijnen tijd/ de
welken Heemskerk daer voren telde een heel deel gouden dobbel Du
caeten so lang tot dat den Schilder seyde: het is genoeg. etc. By †Ar
nout van Berensteyn is ook van hem te sien een seer schoon Landscha
met een heerlijk verschiet/ en is eenen ‡S. Christoffel, [Ook is by Mr
Paulus

*Secundum Fucum Pontificiorum. In Sacris vocantur Magi, neque numerus exprimitur. Matth. 2. 1.

†Nu by Mr. Iohannes vā Berensteyn.

‡ Pontificius Polyphemus, monstrum horrendum, informe, ingens.

'aulus van Berensteyn het conterfeptzel ofte afbeeldinge van Mr. Ian
'an Suren, van Heemskerk gedaen/ dat Goltzius naderhand in koper
ieeft gesneden.] Summa hy was universael/ en in alle dingen geoef-
end/ verstond seer wel syn naekten. etc. Hy was een seer goed ordi-
ieerder/ ja een man die de heele wereld schier vervuld heeft met syn
nventien/ wesende ook een goed Architect/ gelyk in al syn dingen
verbloedig te sien is. Daer waer ook van hem geen eynd te vinden/
ls men wilde verhalen wat printen van hem al uyt syn gegaen/wat al
erdige sin-ryke beduydzelen hem den vernuftigen Philosoopschen
Dirk Volkertszen Koornhert versierde/ die hy in't licht heeft gebragt.
tc. Hy was te Haerlem 22. jaer lang Kerkmeester tot dat hy starf.
Doe Anno. 1572. de Stad belegerd werd van den Spanjaerden/ met
oelaté van den Raed/onthiel hy hem t'Amsterdam by Jakob Rabaert.
Hy was van naturen vergarig/ en gesparig/ ook seer kleenhertig/ en
o schrickachtig dat hy in't opperste vanden Kerk-Toren klom om in
en Omgang de Schutters te sien trecken/ vresende 'tschieten daer
p hem niet al te bry en dacht te wesen. etc. Na 'tovergaen van Haer-
em werden veel van syn werken van den Spanjaerden verkregen on-
er deckzel van te willen kopen/ en na Spanjen gesonden. etc. Marten
lso hy een ryk magtig man was/ en geen kinderen na en liet/ bestelde
eel aelmoeszen voor syn dood: onder ander gaf hy enig land/ om met
atter jaerlykx af quam te geven houlyke have enige jonge lieden die
es jaers eens op syn graf souden trouwen/ 'twelk alsoo altyd geschied.
tc.

Vrbe Reformatâ (vah!) non tolerandus abusus!

De luyden op een steen en op een graf te trouwen,
Is 't Paepsche by geloof noch styven ende bouwen:
Men kon dit geld so wel met stichtinge besteen,
**Als eertyds diesgelykx de Christen-Keysers deen.*

*Tertull. lib. de Spectacul. Cap. de Munere. Modest. de usu, usu fructu, &c. Lib. 16.

Hy hadde een seer aerdige manier van metter pen te teykenen/ en
eer supver in't arzeren/ met een lichte fraey handelinge. etc. Doe nu
Marten in synen tyd der konst een bysonder licht is geweest/ is hy ge-
chepden uyt dit verganklyk leven Anno. 1574. op den eersten dag van
October/ oud wesende 76. jaer/ twee jaeren min geleefd hebbende als
ynen vader. Het lichaem was t'Haerlem in de Groote Kerk aende
Noord-syde inde Capelle begraven: maer de konst gelyk hy haer een
cht was/en sal ook synen naem niet duyster laten so lang als de Schil-
er-konst self by den menschen geacht en in waerden sal wesen.

Laet Rijk nu met sijn stelt naer myne rymen springen/ Rijkaert
Myn verzen moeten ook syn name billyk singen: Aertszen.

'Tbeen was Rijk afgeset/ wanneer het was verbrand/
Maer Rijk was rijk van geest/ en wacker in de hand.

Idem Ibid. Fol. 247. a. b. In het See-dorp VVijk op d' See is geweest een Visscher/ geheten Aert/ wiens Soon Rijk, jong wesende/ by ongeluck sijn bee verbrand sijnde/ werd besteld te Haerlem/ om aldaer gemeesterd te worden/ welk been is moeten als verdorven afgeset wesen: en also den jongen veel by 't vier sat/ komt nature hem verwecken/ en tot de teykenkonst noden: door welke drijvinge hy sonder ander voorbeeld begint met kolen den haert en witten schoorsteen-mue te betrecken met enige gedaenten der beeldingen/ so dat hem werd gevraegd/ of hy lust hadde het schilderen te leren/ en met grooten ernst dat begerende/ is besteed geworden by Ian Mostart: en also hy met een stelt ging/ werd geheten Rijk met de stelt. Hy heeft grooten vlijt om leren gedaen/ en is een goed meester geworden/ etc. Hy is geweest een stil/ bequaem/ vredig en deugdig vroom man/ de Goddelijke Schrift en siel-rust seer beminnende. Hy heeft eyndelijk sijn woninge gehouden t'Antwerpen/ daer hy om sijn gerustheyd wille hem ten lest begaf niet te doen dan de naekten te maken in verscheyden schilders stucken voor enigen gewoonlijken loon. etc. Hy was seer wel bemint en vrolijk/ seggende dickwils: Ik ben rijk, en wel gestelt. Hy is gestorven ontrent een half jaer na de Spaensche furie/ ontrent Mey 1577 oud 95. jaeren.

Franz ende Iillis Mostart.

Of Franz en Iillis ook hier waren ingesloten/
Om datze van de stam van Mostart sijn gesproten/
Van Haerlemsch-Hollandsch bloed/ in konsten even rijk/
En broeders overal malkand'ren gansch gelijk?

Idem Ibid. Fol. 260. b. 261. a. b. 'Tgebeurd nou onder getalen van honderden en duysenden dat nature twee menschen so gelijk gestaltig van wesen voordbrengt oft men kanse voor enige deelen onderscheyden. Het tegendeel is doch geschied met de twelingen Franz en Iillis Mostart, die van eender geboort wesende/ malkander so heel gelijk waren/ datze van hun eygen ouders niet en waren te onderkennen: sy waren geboren te Hulst in Vlaender niet heel wijd van Antwerpen. Sy woonden t'Antwerpen met hun Vader/ dat een gemeen Schilder was: doch van afkomst bestonden sy den ouden Ian Mostart te Haerlem en sijn uyt Holland gesproten. Het geschiede eens dat Iillis sijn Vaders werk komende besien/ sat onversiens op eenen stoel daer 'svaders pallet op lag. Den vader siende de verwen also geplackt oft gesmetst op de pallet/ hy riep Franz boven/ die was onbesmit/ en hadde het niet gedaen: doe liet hy Iillis roepen/ die hiel beneden raed meden

n broeder. *Franz had een seker mutsken op/ waer mede hy gekend onderschepden was: dit Jillis opgesteld wesende/en boven komen-/ werd ook suyver geschoud: dies de vader sijn twee sonen achtede schuldig te wesen/ en verwonderde hem seer: want hyse noyt wist nderkennen. Jillis die leerde de konst by Jan Mandijn den drol-aker/ en Franz by den moeylijken Herry mette bles/ en sijn twee ede meesters geworden: Franz in seer fraey landschappen/ en Jil-in beelden/ bysonder wat kleen wesende. Franz plag wel sijn ey-n beelden te maken/ doch eyndelinge liet hyse maken door ander. ese gebroeders quamen t'Antwerp in't Schilder-gild in't jaer ons eren 1555. Franz is van haestige siekte/ noch redelijk jong wesende/ storven/ doe hy door sijn konstige werken geruchtig was geworden. . Jillis was seer konstig en versierlijk van beelden en historien/ nder vermaeklijk in sijnen praet/ datter menig mensch gaern by s. etc. In sijn sterven liet hy sijne kinderen de heele wereld achter/ r was goeds en van als genoeg in: maer sy mostent (seyde hy) sien winnen. Hy is gestorven in goeden ouderdom in't jaer 1601.

*Dit is wat duyster, Mander wil seggen, dat Franz die onbesmet was twemael boven quam, eens met sijn mutsken, en eens met sijns broeders: dies de Vader meynde dat ze beyde voor hem waren geweest.

moet van Koornhert ook,en Galle meest/ gewagen/
wislijk Galle mag niet over sijn geslagen/
Sijn yser was te eel/ sijn printen sijn 't wel waerd/
En door geleerde luy en hunne snee vermaerd.

Dirk Volkertszen Koornhert en Philips Galle.

Had. Iun. Bat. Cap. xvi. Restant duo lumina artis non propriè en-sticæ, ut quidam putant, sed quæ laminis æreis & quovis è metallo duc-ous, averso cœli scalprique tractu pingit iconas historiasque omnes, s illitu atramenti cujusdam encaustici, imo colorum quorumvis adver-amellæ in gypseis tabulis chartisve reddunt. Ii sunt Theudericus Vol-dus Amstelrodamus, divino homo †ingenio, sed fati adversi, & Philip-Gallæus Harlemæus, magistro illo, dij immortales, quanto superior! quod inchoatam cum laude artem ille intermisit, in hoc cum surgente te etiam artis gloria gliscit.

†Sed quam malè habitante!

Daer sijn noch twee lichten vande Plaet-snee-konste overig/ Dirk kertszen van Amsterdam, een man van groot verstand/ maer onge-tig/ende Philips Galle van Haerlem, desen sijnen meester verre over-sende: die heeft de konste onderlaten/ die hy met lof aengevangen de/ in desen wast de ere van de konst met de jaeren op.

Ianus Dousa
In suam ipsius effigiem à Philippo Gallæo fide-
lissimè in ære assimilatam, atq; expressam.

Qui

Qui Batavûm gentis Comites, qui ſcalpere Eraſmum
Auſus, & effigiem Iuni animoſe tuam,
Ille idem docili Gallus me expreſſit in ære,
Felicem haud alio nomine Douſiadem.

Die Hollands Graven t'ſaem, en ook Eraſmus weſen,
En 't uwe Iunius geſneden heeft voor deſen,
Die heeft het mijne mee in koper uytgedruckt,
Ik houde dat mij dat niet weynig is geluckt.

Henricus Goltzius.

Komt eynd'lijk hier ô Goltz, o Phoenix! die de bergen
De Alpes overvliegt/ en durft ſelfs Romen tergen
Met dijn vermaerde hand: de geeſten die wel-eer
En noch van name ſijn die knielen voor dij neer:
* Apelles buygt voor dij: o ja! gy roert dijn wieken/
En vliegt met dijnen naem veel hooger dan de Grieken/
En raekt het ſterren-veld met dijn gekranſten kop/
En dringt met dijnen roem wel steyl in 'ſhemelstop.
Waer waert gy niet te huys? woud gy in't koper ſnijden/
De beſten van dijn tijd die gingen dij benijden.
Heeft Durer wel iet fraeijs of Lukas opt gemaekt/
Dat door dijn yſer niet noch beter is geraekt?
Dijn teyk'nen met de pen ging alle konſt te boven:
So was ook dijn pinzeel op't alderhoogſt te loven/
Geen konſtenaer als gy: en ſchreeft gy op het glas/
Waer waſzer iemand opt die ook ſo konſtig was?
Wat heeft dan deſe konſt/ van dij van nieus geboren/
In dijn onrijpe dood en in dijn graf verloren!
Daer ligt die ſtoute hand gedolven in de aerd/
Hand ſelfs Methuſalems/ en meerder/ leven waerd!

* *Een ſeer vermaerd Schilder uyt Griekeland.*

Karel Van Mander, Ibid. Fol. 282. b. &c. Henricus Goltzius [...]
van treſlijke eerlijke ouders geboren te Mulbracht/ een Dorp/ i[...]
Land van Gulick/ niet wijd van Venlo/ in't jaer ons Heeren 1558. [...]
Februario/ enige dagen voor Pauli bekeringe dag. Hy was een v[...]
wild/ en luſtig kind/ geeſtig/ en levendig. etc. Een jaer oft meer o[...]
weſende/ alleen gaende/ viel op't vier/ met 'taenſicht boven een p[...]
met gebranden oli/ verbernende inde gloeijende kolen beyde ſijn h[...]
den/ welke hem ſijn moeder vlijtig poogde wel te geneſen met ſpalk[...]
ſmeren/ en anders/ in groote ſmerten nacht en dag/ tot dat een ne[...]
wijſe buervrou quam de ſpalken ontbinden/ ſeggende: ſy ſoude 'tbe[...]
beſchicken/ windende ſlechts de rechterhand in eenen doek/ wa[...]
door de ſenuwen der ſelver aen den anderen groeijden/ in voegen [...]

hy syn leven de hand nopt recht open doen kon. etc. Doe Goltzius oud was ontrent seven oft acht jaeren/ heeft hy overal in huys oft elders planken en mueren vervuld met teykeningen. Hy was ook meer genegen iet te doen upt syn eygh vindinge/dan dat hy met geduld enig heel stuck soude hebben nagemaekt. Dus heeft hy hem van jongs aen inde konst bevlytigd/ en sich stadig aen den arbeyd gehoudē/ in glaes-maken/ en schryven. etc. Hy is door groote konst-liefdigheyd geraekt aen het etzen in het koper/ en versocht ook met syn lamme hand in't koper te leren snyden/ 'twelk hem so in't beginzel geluckte/ dat Koornhert/ doe ter tyd vier mylen van daer wonende/ hem begeerde aen te nemen te leren plaet-snyden: want hy alrede veel perkē hadde geteykend voor Koornhert/ die hy selfs voor hadde te snyden. etc. Koornhert heeft hem terstond werk gegeven/ en daerenboven geraden hem in Holland te volgen/'twelk hy dede/bewilligende synen vader oft ouders mede te trecken: want sy hem anders geen verlof en wouden geven. Goltzius quam te Haerlem wonen/ korts na den grooten brand/ ontrent S. Jans dag. Koornhert genoegte hebbende in Goltzy leringen begin/ heeft hem dickwils op de beste wyse (syns bedunkens) onderwesen na syn uyterste vermogen. Goltzius dus te Haerlem wonende heeft voor Koornhert en Philips Galle eenen tyd lang gesneden/ ondertusschen syn syne ouders van daer naer Duytschland vertrocken/en hy te Haerlem blyvende/begaf hem in houlyk met een weduwe aldaer/ die een Soon hadde/ dien hy van jongs aen vlytig heeft onderwesen/en door groote naerstigheyd tot plaet-snyden gebragt/ te weten Iakob Matham. Hy was nu maer 21. jaeren oud. [Staende houwelyk/ siekelyk gaende/ ende niet konnende bekomen/ reysde na Italien/ en Romen/ so om de konst/ als veranderinge van locht/ op de heen-reyse sich voor alle konstenaers die hy besocht onbekend houdende/ om hun oordeel en gevoelen van hem beter te vernemen/ en in de wederkomste sich hun bekend makende. Syn werken en behoeven niet verhaeld/ die sonder eynde/ ende in aller handen syn/ printen/ teykeningen/ en schilderyen.] Syn printen die getuygen overal genoeg synen verstandigen geest inde teykenkonst. En dit heb ik van hem te seggen/ dat hy van jongs aen niet alleen en heeft de schoonheyd oft verscheyden gedaenten der natuuren gesocht na te volgen: maer heeft ook seer wonderlyk hem gewend verscheyden handelingen der beste meesters na te bootzen/ als nu Heemskerken, Franz. Floris, Blocklands, van Fredericks, en eyndlinge des Sprangers, welks geestige maniere hy seer eygentlijk volgde, etc. Hy heeft laten aenrichten seer aerdige bootzen/ besonder met de Print der Besnijdenis op de manier van Albert Durer gesneden/ waer in komt Goltzij contrefeytzel: dit en syn teyken liet hy met een gloeitjende kool oft yser uytbranden/ en wederlappen/ de print berokende/ en toemakende/ of ze heel oud en veel jaeren op de wereld hadde geweest. Dese print dan

dus gaede vermomd en in mascarade/ te Room/ Venetien/ Amsterdam/ oft ook elders/ was by den konstenaeré en verstandige liefhebbers met groot verwonderen en behagen gaern gesien/ ook van enigen om grooten prijs gekocht/ wesende verblijd te hebben bekomen van den konstigen Norenberger sulk stuck/ datmen noyt meer gesien hadde. Het was ook wis te belachen/ dat den meester hoog boven hem selven overal is geprezen geworden: want doe gesegd/ oft gevraegd was/ of Goltzius sulkx wel mogt hebben gedaen/ werd geandwoord van enige/ die niet slecht sijn in de konst/ dat het wijd daer van was/ dat Goltzius sijn leven so goed een soude konnen doen: ja was wel 't beste/ dat sy van Albert Durer hadden gesien. Enige voegden noch daer by/ dat Albert had gesneden een besonder plaet/ die hy in sijn overlyden beval verborgen te houden een honderd jaeren na sijn dood/ en indien dan sijn dingen noch in achtinge waren/ datmense drucken soude/ en anders niet/ en dit most enkel dese Print wesen. Doe dan na veel meer roems en snappens/ de Print in haer geheel/ en versch gedruckt getoond wesende/ dese luyden quam voor de neus/ stonden (als men segt) met lange neusen/ over hun neuswijsheyd beschaemd en ontzet wesende: enige werden quaed en spijtig op de gene die de bootze hadden aengericht. Desgelijken geschiede ook met het stuck der drie Koningen, op de maniere van Lukas van Leyden. Het vreemdste was noch datter Plaetsnijders/ die hun op de handelinge en snede der meesters wel meenden verstaen/ mede bedrogen waren. Aen dese dingen is te merken/ wat onder den menschen gonst en afgonst vermogen/ oft ook waensucht: want sommige die Goltzium in sijn konst meenden versmaden oft verachten/ hebben onbewust hem boven de oude beste meesters en boven hem selven gesteld. En dit deden ook de gene die gewend waren te seggen/ dat geen beter plaetsnijders als Albert en Lukas te verwachten waren/ en dat Goltzius by hun niet te gelijken was. etc. Al dees verhaelde dingen t'samen bewijsen/ Goltzium eenen seldzaemen Proteus oft Vertumnus te wesen in de konst/ met hem in alle gestalten van handelingen te konnen herscheppen. etc. Wat hy nu met teykenen oft handelen met der Pen vermag/ dat mogen de verstandige oordeelen. Ik (na mijn oordeel) heb geen beter noch so goed gesien/ en hope en troost mij niet meerder wonder derhalven toekomenden tijd van anderen te sien. etc. Ik acht niet dat iemand so vast en vaerdig is/ een beeld/ ja een gansche historie/ uyt der hand/ sonder iette bootzen/ te trecken ten eersten met de pen/ met sulken volkomenheyd/ en suyverheyd te voldoen/ en met so grooten geest. Hier mede laten wy sijn konstige pen berusten/ en den Monarch in haer te handelen blijven/ en mogen van sijn schilderen verhalen. Goltzius komende uyt Italien/ hadde de fraeij Italiaensche schilderijen als in eenen spiegel so vast in sijn gedacht gedruckt/ dat hyse waer hy was noch altijds gestadig sag: dan vermaekte hem de soete gracelijkheyd van Raphael/

dan

van de eygen vleeschachtigheyd van Corregio/ dan de uytstekende hooghzelen/ afwijkende verdreven diepzelen van Tiziaen/ de schoon sydekens en welgeschilderde dingen van Veroneso/ en ander te Venetien/ dat hem d'Inlandsche dingen so heel volkomen niet meer konden voldoen. Het was den schilders eenen lust en voedzel hem hier van te horen spreken/ want syn woorden waren al gloeyende carnatien/ gloeyende diepzelē/ en dergelyke ongewoon oft weynig meer gehoorde verhalingen. Teykende hy iet/ de naekten sonderling mosten met den kryons hun verwen hebben: so dat hy eyndlyk tot den pinzeelen en oliverwe hem heeft begeven/ in het 42. jaer syns ouderdoms/anno 1600. In Glas-schryven soude hy pgelyken overtreffen/so hy tot sulkx hem wou begeven/ gelyk enig weynig ding te Haerlem tot den uytnuntenden Glas-schryver Kornelis Ysbrantszen [Kuszeus] van hem te sien is: daer hy slechts om een tyd verdryf/ gedachtig wesende syn eerste oefninge/ so iet heeft gedaen: want dese konst so wel als schilderen/ en plaetsnyden/ wast ook en heeft haer volkomenheyd uyt de teyken-konst/ in welke ik nu syn beter niet en weet/ oft iemand boven gemeen oordeel hooger geklommen/ oft opgewaszen. En of dan enige onweders tegen hem verheffen/ behoefd als een sterke hooge rotz daer voor niet te verschricken: want 'tgerucht van syn edel werkē sal leven: maer die hem onverstandig tegen oft na keffen/ sullen sterven. Hy is een die hem der wereldsche beroerten en 'tgemeen geklap gansch niet bemoeyd als een die uyt overtreffende liefde der konst gaern rust-sielig/ stil/ en alleen is/ dewyl de konst den heelen mensch tot haer vereyscht te hebben. Sonderling is hy een beminder van syn eygen vryheyd/ ook der beleefdheyd/ en eerbaerheyd/ seggende voor advys/Eer boven Golt,en bewyst ook daedlyk genoeg niet so geldsuchtig als eerliefdig te wesen: doch hem veel kleender als pragtig houdende/ inde kennis der nature als natuerlyk Philosooph niet onervaren. etc. Hy pleegt ook te seggen/ horende van enige schilders/ die op hun eygen dingen roemden/oft groot behagen hadden/ datze geluckig en ryk waren/ om dat hy ryk is die hem vernoegd/ het welke ik (seyde hy) noyt hebbe van myn werk konnen gedoen. Ik hebbe hem ook wel verscheydemael horen seggen/ dat hy noch noyt iet hadde gedaen/ dat hem te vollen genoegde/ oft so behaegde/ hem en docht het had behoren wat beters oft anders te wesen/ het welk geen quaede sede oft conditie is: want sulke sullē niet lichtlijk inde konst aerseling lopen: gelijk wel andere Pigmalions/ die op hun eygen dingen blindeling verlieven/ en onwetens dickwils verder te rugge sijn als sy menen/ en worden by den konst-verstandigen tot spot en belachinge/ en voor geen kleyn gecken/ maer wel vande treffelijkste gehouden te wesen. Hier mede kort ik af te schrijven van Goltzius/ die nu dit jaer 1604. een man is van 46. jaeren/ en (Gode lof) nu redelijk te pas/ en gesond/ dat mij hertelijk lief is. Want also Plato/doe sijnen sterf-

*Op de blinde Heydensche wijse.

tijd naekte/ dankte *Genium sijne geboort-god/ en 'tgeluck/ te sijn gebore Mensch/ Griek/ en geen Barbar/ noch onredelijke beest: eyndlijk geleefd te hebben ten tijde van Socrates: so verblijd ik mij ook te hebben gehad meer als twintig jaer met mijnen vriend den heel konstliefdige Goltzio vriendelijken omgang en kennis.

In Effigiem Henrici Goltzij.

Idea magni ſpiritus atque ingenI,
Imago vera jam cadentis Goltzij,
Cui docta faſces turba pictorum ſuos
Submiſit ultrò, quemque ſeu numen colit,
In hoc theatro laudis atque adoreæ
Meruit videri: teſtis hinc Caducifer,
Hinc docta Pallas, & decentes Gratiæ,
GoltzI caducum nomen eſſe non ſinent,
Manuumque nexu gratioſo vinculo
Spondent merenti poſthumam famam viro.

T. Schrevelius.

Het beeld van eenen grooten geeſt,
Als oyt op aerden is geweeſt,
Het rechte weſen en geſtalt
Van Goltzius die nu vervalt;
Voor wien de ſchilders-ſchaer ſich buygd,
Van wien ſy 'tmeeſte lof betuygd,
Verdiend wel dat het op't toneel
Van eren kome, ende ſpeel:
Gewis ſijn hand ſo konſtenrijk
Die maekt ſijn naem onſterfelijk,
En die beloofd dien waerden man
Een roem die niet vergaen en kan.

Aliud.

Excelſa virtus Goltzij, mensque ignea
Subnixa pennis fertur in cœlum ſuis:
Sprevit caducum quidquid in terris nitet,
Auroque famam prætulit, pretio decus.

T. Schrevelius.

'T Pinze

'T Pinzeel van Goltz vermaerde hand
Verheft sijn konst, en groot verstand,
Hy heeft het blinkend goud veracht,
En sijne ere meer betracht.

[Hy sterf te Haerlem den 1. Jan. 1617. oud 59. jaeren.]

Epitaphium.

M. S.

HENRICO GOLTZIO, VIRO INCOMPARABILI, CALCOGRAPHO EXCELLENTISSIMO, PICTORI CELEBERRIMO, ATQVE ADEO OMNIS ARTIS GRAPHICÆ PERITISSIMO, MARGARETA IOH. FIL. MARITO SVO CONIVNCTISSIMO, CVM QVO HARLEMI VIXIT ANNOS XXXVI. ET FRATRI SVO CARISSIMO IACOBVS GOLTZIVS MONVMENTVM HOC FIERI CVRARVNT.
IACOBVS MATHAM VITRICO SVO OPTIME DE SE MERITO ÆRI INCIDIT SCVLPSITQVE GRATITVDINIS ERGO. OBIIT HARLEMI AN. CIƆ. IƆ. CXVII. I. IANVARII. ÆTAT. SVÆ LIX.

Contemptor auri, laudis ingens helluo,
Lysippus arte, sculptor æris Goltzius,
Situs hoc sub ære, & marmore inclusus jacet:
Sic æra vivum, sic loquuntur mortuum.

TH. SCREVELIVS.

GOLTZ, meerder vrund van eer, dan geld,
Voor alle schilders recht gesteld,
Ligt onder desen steen, en plaet:
Dus roemd hem 'tkoper vroeg, en laet.

Karel Van Mander. *Sterf 11. Sept. 1606. oud 58. jaeren.*

Hier moet ik Mander nu sijn rechte plaetze geven/
Een vrund van Goltzius. Wat heeft hy ook geschreven!
Hy was een konstenaer/ en schrijver/ en poeet.
So heeft hy in de konst sijn ganschen tijd besteed.
Hier sij ook 'tsupber stift van Zaenredam beleden.
Wat heeft hy vindingen van Goltzius gesneden/
En treffelijk gedaen! Hier word sijn roem ontlupkt/
Dat Goltzius sijn hand en yser heeft gebrupkt.
Hoe dapper meesterlijk kon Tybout glasen schrijven!
Sijn lof en roem moet hier in eeuwigheyd beklijven.

Jan Zaenredam. *Sterf 6. Apr. 1607. Oud. 40. jaeren.*

VVillem Tybout. *Sterf 24. Iun. 1599. Oud. 73. jaeren.*

Kornelis Ysbrantszē Kussæus, *Sterf* 24. *Meÿ*. 1618. Ian Post. *Sterf* 11. *Novemb*. 1614.

En wat heeft Kuszens hand in dese konst bestaen!
So sal de naem van Post ook nimmermeer vergaen.
En so ik Druyvensteyn hier mede wou verhalen/
Ik soude buyten 't wit en buyten 't spoor niet dwalen.
Hy heeft in sÿne jeugd die konst ook wel verstaen:
Maer heeft daer na daer van geen oef'ning meer gedaen.

Arnout Druyvensteyn.

Idem Ibid, Fol. 300. a. Noch is te Haerlem een Jongman Ae: Ianszē Druyvensteyn, in landschap en beeldekens wel ervaren wesendı doch de konst maer by lust gebruykende. [Hy is in sÿn leven Wei houder ende Burgemeester der Stad Haerlem geweest/ ook Diake ende Ouderling in Gods Gemeynte. Sterf den 5. Aug. 1627. Ou 50. jaeren.]

Nu desen heeft de dood de ogen toegesloten/
Nu dese heeft de dood beneen in 't graf gestoten/
Die liggen in de rust/ en in der aerden schoot:
En so is hunne hand en voorder konst gedood.
Nu kom ik tot die geen die tegenwoordig leven/
Nu moet ik onse Stad in hun haer ere geven.

Meester Kornelis Kornelisze van Haerlem, Schilder.

Kornelis, 'k wil dat gy de voorste plaetz beslaet/
Een schilder met den naem/ een schilder met der daed.

Idem Ibid, Fol. 292. ende 293. Doe de oude heerlÿke Stad Haer lem de heele wereld was tot een wonderlÿk schouspel/ en een yder fabel oft vertellinge/ doe sy den tÿd van 31. weken 't groot en groulÿl Spaensch geweld belegerd wesende heeft met swacke vesten en sterk gemoeden met der vuyst wederstaen: doe geluckte 't oft korts daer na, dat om bewaren en open houden een groot heerlÿk huys op 't Sparen was ten besten gegeven aen Pieter Schilder/ te weten Pieter de Soon van den langer Pier van Amsterdam/ welken te deser oor saek was 't verwerckende voorbeeld/ en den eersten meester van Kornelis Kornelisze, geboren te Haerlem anno 1562. wiens ouder oft ou ders om den krÿg t'ontwÿken hun elder onthielen. Dit was anno 1572. en 1573. doe Kornelis noch heel jong wesende tot de schilder konst gansch genegen werd/ siende binnens huys oefenen 't gene daer nature hem toe geneygde: want hy al van te voren tot eenig deel der konst scheen verwerkt te wesen/ sittende dagen lang besig met mes oft ander reedschap/ om van roode backsteenen enige beeldinge te snÿden/ oft houwen. Dus heeft Kornelis in onse konst sÿn begin genomen by den jongen langen Pier/ dat een uytnemende meester was in alle deelen onser konst/ wel ervaren in sÿne temperingen der verwen/ en dergelÿke/ en heeft voordgebragt eenen die sÿn meester eer lange jaeren meesterlÿk overtrof: en gelÿk oft de Schick-Goddinnen

hebben

...hen wilden/ werd noch jong wesende geheten Kornelis Schilder, ...lken toenaem hem erflijk toegevallen en bygebleven is/ als des ...ems wel waerdig wesende/ en in alle deelen der konst uptne... ...nde. Doe hy 17. jaeren maer oud was/ en een goed schilder ...hy getrocken in Vrankrijk tot Rouan: doch is om de pest wille ...r niet lang gebleven/ maer is gekomen na het schilder-konst... ...uchtig Antwerpen/ alwaer hy hem socht te begeven by enige van ...besten meesters: en aengesocht hebbende by Franz Poerbus/ is ...dlyk gekomen by Jillis Coignet/ by welken meester den tijd van ... jaer hy hem heeft aengewend een soeter en bloeyender manier ...schilderen/ gelijk ik eenen doek heb gesien/ die hy daer ten ...ose/ oft korts na sijn vertreck van daer/ hadde gedaen/ waer in qua... ...n enige vroukens/ seer vrendelijk gedaen/ aerdig ende domlachtig ...dreven/ en verwrocht. Hy hadde daer ook gedaen eenen Pot met ...erley bloemen na 'tleven/ doch (so den meester wou) met nou geen ...enichepd by: welke bloemen so wel en schilderachtig waren gedaen ...ze Coignet lange tijd by hem hiel/ sonder te willen verkopen/ om ...ze so uptnemende waren gehandeld. Doe Kornelis te Haerlem ...s gekomen/ is hy kloekelijk inde konst voordgevaren: en heeft on... ...ander geleverd een Corporaelschap, oft Rot Schutters/ na 'tleven ...nterfeyt/ op't Schutters hof/ oft d'oude Doelen te Haerlem: dit ...in't jaer 1583. doe ik te Haerlem eerst quam wonen/ en was seer ...wonderd hier sulken schilders te vinden. Dit is seer werklijk ...dineerd/ en alle de personen met den actien/ hun conditien/ oft ge...zdheden uptgebeeld: die tot koopmanschap gewend waren slaen ...kander in de hand: die gaern drinken hebben de kan oft 'tglas/ en ...oord yder in't sijn. Voord is dit werk in sijn geheel uptnemende: ...onien met goed gelijken sijn seer werklijk en bloeyende gedaen: ...eren/ handen/ en anders/ sijn ook desgelijkx uptnemende: so dat ...uck by allen anderen aldaer sijn plaetz in waerden wel sal behou... Hy heeft hem aengewend een vaste manier van schilderen/ met ...eygen seker wijse van strijken/ daer hy tsindert altijd sonder ver...elen/ oft anders te versoeken/ gestadig tot nochtoe is bygebleven.

Ondertusschen quam Kornelis sijn aenporrende nature groot...te hulp met veel en vlijtig te teykenen na 'tleven/ daer toe upt...nde van de beste en schoonste roerende en levende antijksche beel... die wy hier genoeg binnen lands hebben/ als de gewiste en alder... studie die men vinden mag/ als men so volkomen oordeel heeft ...hoonste upt het schoon te onderscheyden. So dat ik wel getuy...an dat de konst Kornelis niet al slapende aen is gekomen: maer ...ze verkregen en betaeld met grooten arbeyd: en wie der meend ...rs aen te komen in sulke volkomenheyd/ die sal hem yde ler hand ...drogen vinden/ niet hebbende ten leste als de schaduwe der konst.

Vroeger is van hem gedaen een groote Kinder-dodinge, de wel...

ke is

ke is te sien te Haerlem in't Prinzen-hof, waer aen komen deuren v
Marten Heemskerk/ welk is een uytnemend stuck. Hier siet m
veel gewoel van naekte kinder-doders/ en den ernst der moeders h
kinderen te behouden: ook verscheyden carnatien van verscheyd
ouderdommen/ so van mannen/ vrouwen/ als dat teer jong vleesch d
kinderen/ en 'tveranderen door de dood inden uytgebloede lichaeme
Noch isser eenen grooten Adam en Eva inde hoogte/ boven een deu
en syn beelden so groot als 'tleven seer heerlyk gedaen. Daer is o
ter selver plaetze in een kamer een groot stuck/ een heel vack mu
beslaende/ wesende een *Goden-Banket, oft bruyloft van Peleus
Thetis/ daer den twist-appel door twedragt werd geworpen/ en
een uytnemende konstig stuck/ en aerdig van inventie. Na dese
meer andere heerlyke werken heeft Kornelis meer dan voor hen
beginnen letten op het colorereu der naekten/ daer hy nu wonderl
in is veranderd/ waer in te dien deele nu een groot merkelyk ond
scheyd word gesien/ gelyk syn werken tegenwoordig by de voorled
gesteld wesende daedlyk tuygen. etc. Hy nu Anno 1604. wesen
een man van 42. jaer/ in't beste syns levens/ en noch stadig doende
de konst/ laten wy hem in syn stille bevallyke oefeninge gelucktig vo
varen.

*Vanitas vanitatum, & omnia, vanitas!

Heyndrick Vroom. met sijne, Sonen Kornelis, ende Frederick.

En wat is Vroom een man in't maken van de schepen!
Wie heeft voor hem de konst opt kloeker aengegrepen?
 So is syn naem vermaerd. En wat heeft Vroom een Soon!
 Kornelis, syt gy niet vyns Stads en Vaders kroon?
Vyn Broeder volgd ook vroom.

Idem Ibid, Fol. 287. ende 288. Vroom was geboren te Haerlem
jaer 1566. Syn Vader hiet Kornelis Henrickszen/ was een Bee
snyder/ die hem begaf tot de konst van platelen oft porzeleynen te m
ken: ende also hy inde teyken-konst ervaren was/ bragt wonde
wege van vreemde drinkvaten/ daermen niet wist waer den mond
stellen/ en dergelyke versieringen/ uytnemende in syn dingen en
leuren wesende. Den Broeder/ te weten Vrooms Oom Freder
Henrickszen was een uytnemend beel-snyder/ hem wel verstaend
Geometrie/ Architecture/ en Perspective/ en was in synen tyd b
meester der Stad Dantzick. Den Bestevaer van Vroom hiet H
rick Vroom/ en was een uytgenomen steenhouwer/ en beeld-snyd
so dat Vroom midden uyt de konst voordgekomen is. Syn M
der na den dood syns Vaders hertroud wesende/ veroorsaekte hem
hardigheyd des Stief-vaders syn vroeg vertrecken/ oft verv
gen uyt den warmen moederlyken broed-nest/ waer door hy to
konst/ daer nature hem toe aen dreef/ geluckelyk is gekomen.
Vroom alre vaerdig in het plateel-schilderen/ waer toe hem
St

Stiefvader vast hadde gedwongen/ en sijnen lust verder streckende tot schilderen/ hem vindende uyt sijns Vaders huys/ versocht hier en daer by meesters te komen/ dickwils hem generende met plateelschilderen/ gelijk als dat ter nood de toevlugt was/ hebbende altijd den sin scheepkens te maken/ so op de plateelkens/ oft anders. In Nederland enige steden Enchuysen/ Brugge in Vlaender/ en ander besocht hebbende/ quam te Rotterdam/ en van daer met een Spaensch-vaerder in Spanjen tot S. Lukas/ van daer te Sivilien/ en quam daer op een slecht schilder Nederlander/ geheten Pintemony/ oft apenschilder/ en van daer weder op't plateel-schilderen by een Italiaen/ van daer ter see met perijkel van den Turken in Italien te Liorna/ van daer te Florenzen/ en voords te Room/ daer hy woonde eenen tijd by eenen Spaenschen Kanonick/ daer hy schilderde/ en ondertusschen wat belachelijke bootzen aenrichtede. Van daer quam hy by den doorluchtigen Cardinael de Medicis/ alwaer hy schilderde so na print/ als anders/ en waszer ontrent twee jaer/ en mogt hem ter wylen oefenen op koperkens/ in historikens/ conterfeytzelen/ landschap/ en anders/ alwaer Pauwels Bril hem veel besocht/ en onderwees. Van hier quam Vroom weder te Venetien aende majoolkens oft porzeleynen. Hier hebbende ontrent een jaer geweest/ trock na Milanen/ en quam by een slecht Nederlanders Schilder Valerius geheten/ en trock na een paer maenden te Genua/ in eenen dieren tijd van brood: daer geen werk vindende/ voords na Arbizziolo/ om porzeleyn-schilderen. En also daer niet te doen was/ quam te Turin in Piemont/ by des Hertogs schilder Jan Kraek. daer werkende een paer maenden/ quam te Lions over den Berg S. Denis: daer was Vroom (by dat hy seyd) in groot perykel: want hy viel/ ende soude schier hebben gevallen van een hooge steyle rotz maer verbroos met de broek boven aende rotz boven op den tsop/ en most vande muyldrijvers los sijn gemaekt. daer een goede partije vande voorseyde broek bleef vast aende rotz verbrosen hangende. Te Lions gekomen werd/ besteld buyten de Stad op een Slot by den Heer Bottoin: hier schilderde hy van water-verwe op doeken deses Heeren ook vaders oft ouders krijgen/ geschied te Pisa in Italien/ te water en te lande: daer quamen in galeijen/ en schepen/ slagen van paerde-volk/ en voet-volk/ al in den tijd van ses maenden. Van hier quam Vroom te Paris/ by een Schilder van Leyden. Van daer door dierte na Rouan/ daer hy tot der dood siek werd/ en voor dood aengesien: maer van een oude vrouwe 'thoofd wesende verbonden/ bequam. Van daer quam hy 'tscheep na Holland/ en te Haerlem: alwaer gehoud wesende begon te maken enige stuckxkens na print/ ondertusschen scheepkens. Ontrent een jaer gehoud wesende/ trock na Dantzick by sijnen voornoemden Oom/ en maekte een altaer-tafel voor enige Poolsche Jesuwijten. Hier onderwees hem sijn Oom in Perspectijf/ en ander besonder deelen der konst Te

Haerlem weder met sijn vrou gekeerd/ trock na enigen tijd met ee deel van sijn stuckxkens van* devotie na Spanjen/ etc. Thuys geko men door raed der schilders aldaer voer al vast voord met te make stuckxkens van schepen/ en begon allenskens meer en meer daer in to te nemen: en 'tvolk/gelijk in Holland veel seevaert is/begon ook groo bevallen in dese scheepkens te krijgen. etc. Vroom die in dit scheep maken heel vaerdig en daeglijkx beter word/heeft schier ontallijk ver stucken gemaekt/ so stranden met vischen/ vischers/ en ander boots kens: welke dingen gelijk het een werk is/ dat hem licht spoed/ hem goed voordeel doen : en 'tgeen hem te prijsen is/ hy maekt inde schilde rije de kladde niet: want wie wat van hem begeerd/ die moet het hem betalen. Summa/ om te eyndigen/ Vroom is in desen deele een uytne mende meester/ ook niet alleen de schepen/ goed maekzel/ touwen en takelinge/ windstreken/ seylagien/ en ander des aengaende wel ver staende/ maer is ook uytnemende in allen anderen omstand/ als gron den landschappen/ klippen/ boomen/ vischen/ golven/ kasteelen/ dor pen/ bootzen/ vischen/ en ander dingen/ die sijn schepen verselschappē en verzieren. [In de Eetsael van't Prinzen-hof alhier te Haerlem hãg onder S. Lukas van Heemskerk een Storm van Vroom, naer het oor deel van alle kenners seer meesterlijk gehandeld.]

*Superstitie. Nomine virtutis palliat hic vitium.

Nu moet ik Grebber noemen/
Den Vader, ende Soon, en ook de Dochter roemen.
Wie sag opt schilderij van eene dochters hand?
*Hier schilderter noch een met goed en kloek verstand.
De Grebbers sijn vermaerd door hunne groote beelden.
Wie sag dat iemands hand en geest hier kloeker speelden?

Franz Grebber, met sijnen Soon Pieter, ende Dochter Maritien.

*Iudith Leyster.

Idem Ibid. Fol. 300. a. Daer is ook te Haerlem, een Haerlemsch borger/ Franz Pieterszen Grebber, een uytnemende goed conterfeyter/ die ook ondertusschen van figuren schilderd : en alst behoefd/ oft als te pas komt/ hem ook in borduer-werken aerdig weet te behelpen: desen is een discipel geweest van Iaques Savry, daer hy doch niet en leerde als wat van landschap Verscheyden conterfeytzelen/ groot/ en heel kleen/ sijn van hem hier en daer te sien/ seer wel gelijkende/ en wel ge daen. [Daer hangt van Franz Grebber een groot stuck van Schutters Officieren in den Nieuwen Doelen, ofte Oude Schuts seer meesterlijk geschilderd.

Kornelis Engelszen.

Kornelis Engelszen is ook sijn plaetz wel waerd/
En maekt sich desgelijkx in dese konst vermaerd.

Idem Ibid. Fol 293. b. Kornelis Korneliszen heeft noch gehad eenen discipel van der Goude Kornelis Engelszen, een seer goed schilder/ en

uytne-

uptnemende conterfepter na het leven.

Van VVieringen, kom ook alhier te voorschijn treden/
En laet dijn Soon by dij sijn plaetze mee bekleden/
Bedreven in de konst van schepen ende see.
'Tis eygentlijk gedaen wat uwe hand opt dee.

Kornelis Klaeszen van VViering͞e, met sijnen Soon Klaes.

Idem Ibid. Fol. 300. a. Daer is ook te Haerlem/ en van Haerlem, Kornelis Klaeszen, den welken de seevaert en ander hanteringe verlaten hebbende/ heeft aengevangen te teykenen en schilderen schepen/ met 'tgene daer by behoefd te wesen/ tonende wonderlijken geest/ en verstand/ als tot de schilderkonst van naturen voorgeschickt sijnde: de takelinge/touwen/ en alle eygenschappen der schepen verstaet hy uptnemende wel/ en heeft alre so aerdige maniere van werken/ en suyver vaste handelinge der touwen/ dat hy niemand te wijken heeft. [Daer is een Schip van Damiaten van hem inden Ouden Doelen te sien/ een meester-stuck van sijne kloeke handelinge.]

Ik moet hier de fruyten ook van Snelling laten weten/
En sijne wack're hand en konste niet vergeten.
En dan van Dijks banket. Gewis! een schilderij
Den kenners leckerder dan alle leckernij.
Van Kampen en behoefd voor niemand ook te wijken/
Ja mag de kroon van't hoofd van alle schilders strijken:
Besiet sijn beelden maer in't Bosch voor sijnen hof/
En geeft hem sijne eer/ en spreekt van sijnen lof.
En dan moet Heyndrick Pot sijn kroon ook billijk dragen.
'Tis wonder wat hy doet in dese onse dagen
Met sijne suyv're hand.

Andries Snelling. Floris van Dijk. Iakob van Kampen. Heyndrick Pot.

Van Heyndrick Gerritszen Pot is alhier inde Eet-sale van't Prinzenhof een Triumph-wagen van den Prinze van Oranjen VVillem van Nassou, seer suyver ende konstig gedaen.

Komt Halsen, komt dan voord/
Beslaet hier mee een plaetz/ die u met recht behoord.
Hoe wacker schilderd Franz de luyden naer het leven!
Wat suyv're beeldekens weet Dirk ons niet te geven!
Gebroeders in de konst/ gebroeders in het bloed/
Van eener konsten-min en moeder opgevoed.

Franz en͞ Dirk Hals.

Daer is van Franz Hals een groot stuck schilderije van enige Bevelhebbers der Schutterije in den Ouden Doelen ofte Kluyveniers/ seer stout naer 'tleven gehandeld.

Ian Iakobszen Guldewagen. Wat toef ik langer hier van onsen Gulde-wagen,
En sijne kloeke hand ter eren te gewagen:
En van het stout pinzeel en hand'ling van Molijn,
Pieter Molijn. Die inde schilder-konst twee dapp're meesters sijn?
Hoe sou hier ook de naem van Soutman sijn verswegen/
Pieter Klaeszen Soutman, Schilder vã dẽ Koning van Polen. Die met sijn kloek pinzeel sich heeft dien staet verkregen/
Sich heeft door sijne konst die eer en roem bereyd/
Dat hy de Schilder is der Poolsche Majesteyt?
En sal ik hier de Hoog ook niet wel billijk pogen
Naer sijne waerdigheyd met ere te verhogen?
Karel de Hoog. Wilt gy ruwijnen sien naer 't leven afgebeeld?
So siet wat sijne hand en sijne konst hier teeld.
Iakob Pynas. Ook heeft Pynas gewoond hier binnen onse wallen.
Wat kan sijn hand niet doen? wien kan het niet bevallen?
Ian Porcellis. So sy Porcellis mee ter deser plaetz gedacht/
De grootste konstenaer in schepen recht geacht.
Kornelis Verbeek. Verbeek is ook heel fraey/en net in schepen-malen.
Hans Goderis. Goderis kan alhier sijn prijs ook wel behalen.
En wat Franz Elouts mee in sijn banketten doet/
Franzoys Elouts. Is suyver/ ende schoon/ en meer dan overgoed/
Ja 't word ook meesterlijk het leven selfs vernomen.
Salomon de Brey. Laet Salomon de Brey ook ik mijn verzen komen
Met pen/ en met pinzeel. o dapper Architect!
Die ere diend alhier voor-al niet toegedeckt.
Pieter Klaeszen. 'Kmoet Pieter Klaeszen ook niet langer laten steken.
VVillem Klaeszen Heda. En so van Heda mee en sijn banketten spreken.
Klaes vãn Heuszen. Van Heuszen komt dan ook met uwe fruyten hier.
Hans Bolongier. Gy bloemen ook voor al van onsen Bolongier.
Reijer Klaeszen Zuyker. Hoe sou ik geen gewag van Reijer Zuyker maken/
Gerrit Blieker. Hoe sou ik Blieker ook/en Rustdael hier versaken/
Salomon Rustdael. Die goed in landschap sijn/ en beeldekens daer by/
En diergelijk gemael tot landschap-schildery?
Pieter Ianszen Zaẽredam. Behoord mijn rijm ook niet van Zaenredam te singen/
So suyver ende net in alle sijne dingen?
Hoe aerdig is sijn pen/ en waerdig haere kroon!
Hy heeft mij in dit werk getrou de hand geboon.
Dees hand'len het pinzeel op gladde tafereelen:
Nu volgen die met stiften met het yser spelen.
Iakob Matham met sijne Sonen Adriaen, ende Dirk. Gewis! komt Matham hier de eerste plaetze niet/
Die hier in ook sijn lust aen sijne Sonen siet?
Hoe aerdig hebben sy de handeling der pennen
Beneffens 't yser sich geweten te gewennen!
Hoe suyver trecken sy op toebereyd panneel/
Pampier/ en perkement! hoe suyver/ en hoe eel!

Ma

Mander Ibid. Fol. 286. b. Enige fraey discipelen heeft Goltzius gehad in't plaet-snyden/ als onder anderen Iakob Matham, sijn behoud Soon/ die Italien hebbende besocht/ nu woond te Haerlem, wesende een uytnemende meester in sijn konst.

Hoe waerdig Velde sy in dese konst geprezen/ — Ian vanden Velde.
Dat heeft hy in mijn werk wel rykelyk bewesen.
Behoefd hy iemand ook te wyken met sijn snee?
Gewiszelyk! hy mag wel met de besten mee.
Wat wil hy met der tyd/ indien hy maer mag leven/ — VVillem Akersloot.
Noch daeglyks meer en meer syn konst te kennen geven! — Kornelis Kittēsteyn.
Gelijk hy overvliegt in't snyden met het stift:
So is ook sijne pen een over-waerde gift. — Kornelis Koning.
Moet Akersloot ook hier sijn plaetz niet billijk erven?
En door sijn dienst aen mij/ en konst/ sijn prijs verwerven?
Hoe handeld Kittensteyn het stift/ en meest de pen!
En Koning, het is recht dat ik dij mee beken.
'Ktree tot de konstenaers en konst van't Glasen-schrijven.
Ian Bouchorst sal dijn naem niet eeuwelijk beklijven? — Ian Bouchorst.
Wat stijt gy in de konst van teyk'nen kloek/ en vast!
'Ksie dat in dij de konst en lust te samen wast.
Het glas is broose waer: uw glasen mogen breken/
Noch salmen niettemin van Bouchorst altijd spreken:
Dat word door dijne konst/ en hier door mij verricht/ — Pieter Holsteyn.
So ik maer hopen mag het leven van mijn dicht.
Wel hebt gy ook dyn licht in onse Stad gekregen! — Klaes de Kemp.
'Kheb niemand opt beaemd tot Haerlem meer genegen: — Ian Maerszen Roos.
De Tytel van mijn Boek/ de print van Damiaet/
Getuygen dat ik seg/ getuygen't met der daed. — Klaes Iillisz̄en.
En Holsteyn dyne hand mag door den dood verderven:
Maer dyne konst en naem en konnen nimmer sterven. — Iochim de Vries.
Groot Schryver op het glas: doch dat dyn kloeke geest — Kornelis Lambrechtszen Koppes.
Met water-verwen maekt is ver het aldermeest.
Wat wil ik voords de Kemp, wat wil ik Roos, vertellen?
En wat Klaes Iillisz̄oons, en Iochims namen spellen? — Pieter Post.
Wat Koppes, ende Post, Harthouwer, ende Gael? — Hieronymus Harthouvver.
'Tgetal is al te groot: wie kendze altemael?
Daer syn der noch te veel. Ik kander niet af spreken: — Kornelis Gael.
De adem soude my/ en ook de dag ontbreken
In sulken overvloed. Betoont gy geesten al/
Dat Haerlem/ als voor-heen/ geen steden wyken sal. — Beeld snijders, ende Yvoor-draeijers.
Ik kan met-enen ook de konst van Beelden-snijden,
Een dapp're wetenschap/ alhier niet overschryden.

Wie twyfeld hier ook aen of't draeijen van Yvoor
Ook mede tot de lijst der konsten hier behoor?
Iakob Hillebrantszē vā Pruyszē. Was in dier beelden snee van Pruyszen niet ervaren?
Vraegt dat Italien, en 'tlandschap van Ferraren,
En wat die Hertog wel van onsen Iakob hiel,
En hoe dat hem sijn konst en wetenschap beviel.
Het geen hy heeft gedaen, het geen hy heeft gesneden,
Word voor een wonder-werk gehouden, en beleden.
Lābrecht van Pruyszen. Gaet, siet het daer in't Hof. Sijn Soon sag daer het licht:
Maer werd hier in de konst van draeijen onderricht:
En werd hier opgevoed. 'Tis wonder van sijn draeijen,
Het is om Koningen en Vorsten te verfraeijen.
Aelbrecht van Oostenryk die kreeg hem in sijn land.
*Te Diepe. Nu siet het * Fransche volk de vrucht van sijne hand.
Gerrit Antoni. Mag onse Gerrit ook hier over sijn geslagen,
Die sulke liefd en sucht die konst heeft toegedragen,
Dat hy die wetenschap so vol begrepen heeft,
Uyt eygen kloek vernuft, als iemand die der leefd?
Indien hy 't oef'nen wou, of dat hy 't konde wachten,
Hy sou wat wonders doen. Gewis! 'tis hoog te achten
Het geen men by hem vind, het geen men by hem siet.
Gerrit Franszen vā Schorel. Van Schorel desgelijk en wijkt ook niemand niet.
En of ik hier ook sprak van't schild'ren der plateelen,
Sou iemand dat met recht verdrieten, en vervelen?
Geleijer-Plateel Backerije vā Willem Ianszē op het Bagijnhof. Hier is een Backerij van so een suyv're hand
Als ergens wesen mag in ons geheele land.
Nu leeft gy al te saem, leeft uwe Stad ter eren,
Nu leeft gy al te saem, en doet haer lof vermeren,
Verbreydt haer waerden naem, verbreydtze t'aller stond
De gansche wereld door in aller menschen mond.
Aensprake ende Vermaninge aen de Schilders. Uw konst is ere waerd, gewis! sy is te loven.
Leeft uwe schilderij niet in der Vorsten hoven?
De groten van gebied, de magten van de aerd,
Die houden het pinzeel seer liefgetal, en waerd.
Wat is hy voor een mensch die in des Heren gaven
Geen wel-gevallen heeft, maer soektze te begraven?
Ingenua oblectant ingenuos homines. Gewis! een edel hert die heeft met vollen lust
Die ed'le konst omhelsd, die ed'le konst gekust.
Maer oefent dijne konst, o! konstenaer, met reden,
En wacht dij buyten 'tspoor van dijn beroep te treden:
Exod. 20.4. *Ierem.* 10.14 15. *Hab.* 2.18. Dijn goede wetenschap is Godes groote gaef,
Maekt dij geen vijand Gods, en 'smenschens vrund, en slaef.
Besondig dij hier niet. Wat maekt gy vreemde Goden?
Wat doet gy dat de Heer so scherp'lijk heeft verboden?

Wi

Wat stijft gy 'tblinde volk door dijne malerij
In't Antichristendom van hun afgoderij?
Hoe durft gy op een bert het wesen Gods vertonen? Deut. 4. 15. &c.
Hoe groulyk sal de Heer dien grouwel dij belonen!
Foey/ dat een sterflijk mensch aen God dat quaed verricht! Esa. 40. 18. &c.
Wat straffe is genoeg voor sulken Satans wicht?
En so die reyne God ons alle vuylicheden Rom. 1. 23.
En wulpschen lust verbied/ wat maelt gy sulke leden/ Exod. 20. 14
Die reden en natuer te decken ons gebien/ 1Thess. 5. 22
En voed onkuyschen brand in't hert der jonge lien? 1. Cor. 12. 23
In naekten is by u de meeste konst gelegen. Membra tegantur.
Maer waerom is uw hert tot God niet meer genegen? Quæ voluit natura tegi.
Een wulpsch en dertel mensch ontdeckt sijns herten grond/
En dan so heeft hy maer sijn eyge siel gewond.
Wie is hy die hier ook sijn naesten sal enteren?
Dit alles is de konst selfs schenden/ en verkeren.
Des Heren eer en vrees/ uws naestenliefd/ en jonst/
Sij 'tbreydel en de toom en regel vande konst. Matth. 22. 37. 38. 40. ende 7. 12.
Wat toef ik Kosters geest en kloekheyd aen te roeren?
En Konst der Druckerij in mijne pen te voeren?
'TBoek-drucken is van van ons/ wat Mentz in Duytschland liegt/ Boekdruckerije te Haerlem van Laurẽs Ianszen Koster gevonden ontrent het jaer 1440.
En sich met yd'len waen en leug'nen vast bedriegt.
Fy/ grove dieverij! de konst van ons te stelen/
En onbeschaemd met ons hier over te krackelen?
Fy/ grove dieverij! fy/ plompe logentael!
De waerheyd is te snel/ dijn leugen is te kael!
De boomen van ons Bosch die konnen dit geheugen/
En hebben eenen schrick van desen groven leugen/
De boomen/ segge ik/ beschouwers van dien geest/
Die van so groote konst de vinder is geweest/
Wanneer sy om de konst so veel ook dickwils leden/
Als eerst de letters sijn uyt hunnen huyd gesneden.
So tuygen 'tmee van-ouds al onse Grote-vaers/
Ja 'thert ook en 'tgemoed van dese leugenaers.
Bewijsen dat ook niet een-sijds-gedruckte bla'ren/
Beginz'len deser konst/ eer sy noch wijser waren/
Die hier in Stad noch sijn? en 'tHuys dat aen het Sand
En 'tKerkhof hier noch staet/ en is noch by de hand?
Een saek met recht wel waerd met goud daer voor te schrijven!
Die eer moet aen dat Huys en aen de Stad beklijven.
Wy hebben desen roem stantvastig voor te staen.
De eer van dese daed en mag niet ondergaen.
Ik had hier nu gedacht daer heftig voor te strijden:
Maer nu 'tons Schrijver doet/ so sta ik wat ter sijden.

Wie

Wie kan het beter doen? Ik sie op sijne hand/
En steun op onse saek/ en op dat groot verstand.
Wy hebben blijks genoeg/ de saek sal selver spreken.
Ik sie de Stad van Mentz de kroon van't hoofd gestreken/
Die sy ons gaerne had door diefstal afgeplukt:
Maer ongerechtigheyd is selden wel geluckt.
Ik sal mijns Schrijvers werk daerom by 'tmijne voegen/
Tot eer van onse Stad/ en burg'ren gaed genoegen.
Mijn lieve burgery behoud die eren-kroon/
En vlecht uw' Schrijver ook een kranz tot sijnen loon.

Voor de Stintz van het Huys van de Gulde Druyf/ alwaer Lauren Ianszen Koster/ eerste Vinder der Boekdruckerye/ woonde/ en sijn gereedschap tot de konste hadde/ ende bereyde (tegenwoordig M. Kornelis Dobbius/ Rechtsgeleerden/ toebehorende) staet hier ve dit Opschrift tot eene eeuwige gedachtenisze met Gulde Letteren, b neffens de Druck-Perze/ ende de Afbeeldinge van den Vinder daer b ter eren opgericht.

MEMORIAE SACRVM.
TYPOGRAPHIA
ARS ARTIVM OMNIVM
CONSERVATRIX
HIC PRIMVM INVENTA
CIRCA ANNVM CIↃCCCCXL.

See-monster.

'Kmoet nu een vreemdicheyd/ seer seldzaem/ en bysonder/
Een ongelooflijk ding/ en wonder boven wonder/
Hier melden in mijn werk. Bedwingt u wie gy sijt/
En hoort dan en gelooft 'tverhael van d'oude tijd.
Men seyd/ dat onse Stad voor desen heeft ontfangen
Een vreemd See-monster-wijf, in't Purmer-meyr gevangen/
En eerst t'Edam gebragt: alsoo sy (door tempeest
De dijken doorgeperst) daer was gesien geweest.
Dit Monster dan uyt See aldaer so aengekomen/
De vrouwen gansch gelijk/ den huyd maer uytgenomen/
Doch stom/ en sprakeloos/ heeft Haerlem, onse Stad/
Op haer versoek van daer veel jaer ter schenk gehad.
Dat tot verwondering ook heeft te met beginnen/
Gelijk een and're vrou/ gerockend vlas te spinnen/

En

ockdruckerye te Haerlem gevonden ontrent het Jaer 1440.



Wat is de Drúckery een konst wel hoog te roemen!
En wat is Haerlem ook wel over-waerd te noemen!
O ed'le wyse Stad, die dese konst eerst vond!
Wat schort hier Mentz de neús? Diesegge, snoert den mond.

P. Zaenredam. Inuent. J.v. velde Sculpsit.

En't kruys ook eer te doen/ naer 'styds onwetenheyd:
Waerom het na syn dood op't kerkhof is geleyd.
En dit dan alsmen seyd/ hoe dat het ook mag wesen:
So konnen wy dan noch gelyke dingen lesen/
Also men sulkx vry meer by veele Schryvers heeft:
Ook is God wonderlyk die in den Hemel leefd.

Van een See-Monster binnen Haerlem.

Holl. Kron. Divis. XXVI. Cap. LVII. Ontrent dese tyd wast vervaerlicke storme van winde/ van den welken veele huysen ter neder waeyden/ ende den menschen groote schade deden/ ende braken ook ten selven tyden veele dyken in/ datter grooten last van water in den landen quam. In desen storme ende oplopinge van den sewater is komen dryven ende swemmen een wild ende ongetammet VVijf in de Suydersee tuschen Kampen ende Edam/ ende aldus swemmende in Purmerye/ is sy gekomen door een gebroken gat van den dyke in Purmer-meer, ende dreef aldus lange tyd op dat water slapende ende wakende van dat een eynde tot den anderen/ ende sy sochte haer aes ende kost indie grond van't water. Sy was heel naekt van lichaem/ sonder klederen aen te hebben/ maer sy was behangen met menigerley waterige materie/ als mosch/ slyver/ ende ander slym al ruyg bewassen/ ende aldus bleef sy daer swemmende lange menigen tyd om ende weder/ niet wetende waer sy henen soude/ want sy en wist niet weder upt te komen daer sy in gekomen was. Die vrouwen ende maegden die met schuyten van Edam ende anderzins quamen/ ende boeren over de Purmerye melken de koeyen/ sagen dickwils dit wyf dryven ende swemmen in 'twater/ daer sy seer af verschrickten/ ende verbaerd waren/ ende verwonderden sere van dat wyf/ ende als syse dus dickwils sagen/ worden sy 'tgewoon/ ende quamen altemet naerder om te sien/ dat sy ten lesten t'samen spraken/ ende vergaderden by een/ ende namen eenen moed/ ende togen dese vrouwe met kragt ende geweld upt dat water in haer schuypte/ ende brogtense binnen Edam op der straten/ niemand en konde haer sprake verstaen/ noch sy en verstond de onse niet/ ende als sy schoon gemaekt was/ ende gereynigd vanden slyme ende ruygte daer sy mede bewassē was/ dedē sy haer klederen aen/ ende sy began onse spijse te eten/ maer nochtans was sy altyd naerstig ende daer op upt om weder in't water te wesen/ maer sy werde te seer nau bewaerd. Dit geruchte over al komende/ quam daer veel volkx om dit wyf te sien upt veele vreemde landen. Dit vernemende die van Haerlem, deden groote instantie ende versoeken aen die stede van Edam om dit wyf te hebben/ om der nieuwichepd willen/ dat welke sy toelieten/ ende gavense hen luyden/ ende daer wesende leerde sy spinnen/ ende leefde menig jaer/ ende starf ten lesten/ ende

werde op't kerkhof begraven om des willen dat sy dickwils dat heyli-
ge kruyze eer ende reverentie dede. Ende dit is geapprobeerd ende
gecertificeerd van enige oude notabele ende waerachtige mannen / di
seggen dat sy dese vrouwe binnen Haerlem in haer tyd hebben gesien
waerom dat het in dese Kronyke voor een nieuwicheyd is geset.

Had. Iun. Bat. Cap. XVII. in Purmerenda. In Annalium nostroru monumentis proditam invenio rem, quæ mihi difficilis ad fidem visa es
Ann. 1403. circiter annum à natali ortu Christi tertium supra millesimum quadringēte simum, monstrum quoddam marinum, mulieris specie, viridi musco turp & undiq; squallens, atrocissimæ tempestatis vi è mari Oceano in sinum Ba tavicum, qui Australis maris agnomine notior est, compulsum, & in lacum Purmerum (quem perrupti aggeres cum prædicto sinu confuderant) eje tum fuisse; in quo dum variis erroribus agitur, post reparatos statim à tem pestate aggeres, ut solent, priusquam profundâ voragine ima aggerum fun damenta exedantur, virgines quæ bis quotidiè cum mulctralibus ultrò ci tròq; in prata commeant, ut vaccarum ubera mulgendo siccent, monstrum istud conspicatæ fuerunt. Neque parum attonitæ principio ob novam & inusitatam speciem, in specti mod um, mox confirmatis animis erectiores ac mutuas conjunctasque inter se operas pactæ, circumseptum lenunculis & scaphis suis, ne qua effugium pateret, oppresserunt: captumque Edamum quod oppidum Lacui quoque adjacet, pertraxerunt; ubi cibis hominum more assuefactum vesci cœpit, sono peregrino ac suspirioso potius, quam ullo articulati sermonis commercio, & usu, qui piscium toti generi negatu est, manifestum. Cujus miraculi fama quum multos mortales visendi gra tia excivisset, quæ longè latèque emanarat, Senatus Harlemensis missâ eò legatione monstrum sibi permitti flagitavit, ut loquuntur Annales, nequ repulsam tulit. Quod plures annos, postquam eò adductum fuerat, vitam exegisse illìc, atque inter fœmineos cœtus pensa etiam traxisse, & cœmite rij honorem, postquam vitam exuerat, assecutum ob exhibitam crucis ima gini reverentiam, memoratur. Quæ omnia ut neque firmiter asseverare ita neque refellere omnino est animus, tum ob eam quæ debetur publicis Annalibus fidem, tum quod recentior esse videatur, quam cui me opponam memoria, à mulierculis de manu, quod dicitur, in manum tradita. Dicam tamen illud fabulæ vicinius non probari mihi, quod fila deduxerit, quasi manus in articulos humano more distinctas discretasque habuerit: sed fi- dei periculum auctori relinquo. Equidem religione quâdam deterreor, ne à vetustatis exemplis discedam, quæ sanctâ illâ testimoniorum fide non ca- rent, inter quæ constat non omnino fictum & commentitum esse, aut in
Nereides. poeticâ corte natum sermonem de Nereidibus, quarum è genere fuisse il- lam, de quâ modò sum commentatus, nihil ambigo: quarum non exiguum numerum apparuisse olim in Gallico littore D. Augusto legatus illius per-
Pliny locus. scripserat. Eam certè de Nereidibus opinionem haud falsam fuisse testa- tur Plinius, corpus universum squamis hispidum, etiam quâ humanam speciem referunt, illis tribuens; quarum in morte tristem gannitum, sive (ut

manu-

manuscriptus codex habet) cantum ab accolis longè auditum commemorat. Taceo quæ de Tritone concham inflante, deque homine marino, ex legatorum (quos ob id solum Olysipponenses ad Tiberium Principem miserant) & ex equestris ordinis virorum illustri fide idem scriptor refert. Quid quod apud pagum, cui ab aquæ fuscedine Swartewale nomen est, ab oppido nobili Brielâ tribus fermè passuum millibus distantem, visatur hujusmodi æquorei monstri sceletos in æde mediâ suspensa? Venio ad recentiora, & quæ ætati nostræ potuerunt esse cognita documenta, in quibus lego in extrema Scandinaviâ, quâ Codanus sinus finitur, apud Ellebogium oppidum, Hafniæ Regni Danici metropoli è regione oppositum, monstrum æquoreum monachi formam exprimens ad unguem, glabro capite, rusticanâ facie, involucro humerario cuculli speciem adumbrante, in littus illud immanis procellæ vi expulsum fuisse, mutum, sermonis usu defectum, ut cætera marina omnia, lamentis tantum ac suspiriis altioribus perstrepuisse, nec ultrà triduum vitam extraxisse; cujus simulachrum expressum ad Carolum V. Imper. tum in Hispaniis agentem, à Rege Danico missum, manuq; viri nobilis exhibitum constat. Alterum in eâ Sarmatiæ parte, quam Poloniam vocamus, ad annum à partâ humano generi salute millesimum quingentesimum tricesimum primum extitisse comperio, monstrum itidem marinum, quod Episcopi habitum infulâ mitrâque egregiè mentiebatur, ad Regem Augustum deportatum. Hæc libuit prolixius commemorare, quod ista de Nereidibus (quas Mereminnas dicimus, ceu maris delitias nymphasq;) opinio haud nupera sit, sed sæculis omnibus in hominum mentibus impressa sederit.

Swarte-wael.

Ann. 1531.

Ik late na dese woorden van Junius te vertalen/ om dat sy genoegzaem het selve verhalen/ dat Guiccardin inde Beschrijvinge van Haerlem meld/ wiens woorden ik alhier byschrijve.

In de Stad van Haerlem (so Meyer verteld/ ende de Jaertijdboeken van Holland verseekeren/ ende den gemeynen roep ook uytgeeft) is in het jaer 1403. een Meerminne oft Sewijf gebragt geweest/ al naekt ende stom: ende was gevangen inde Purmer, een Meer van Holland/ aldaer door tempeest der See gedreven. Dit wijf werd gekleed/ ende gewend t'eten brood/ melk/ ende anderen kost: leerde daer na spinnen/ ende andere diensten doen: betoonde ook ere den kruyze/ ende dede andere ceremonien die sy haer vrouwe/ welke een weduwe was/ sag doen: ende leefde aldus veel jaeren/ altoos stom blijvende. Ook word hier geseyd ende voorseker gehouden vande borgers/ dat ontrent veertig jaeren geleden/ inde Vriesche See een Seman gevangen is geweest/ oprechtelijk gesteld van maekzel gelijk wy: hadde ook so sy seggen/ baerd ende hayr als wy/ maer seer borstelachtig: ende werd gewend t'eten brood/ ende ander gemeyne spijse. Men seyd dat hy ten aller eersten seer wild was/ ende werd namaels tam genoeg/ maer niet geheelijk: ende is ook stom geweest: hy leefde veel jaeren/ sterf ten lesten van de peste/ daer hy eens af genesen was geweest. Mr.

Meyerus Lib. 14. Annal. Flandriæ,

Sevvijf tot Haerlem.

Seman in Vriesland.

Nicolaus Nicolai een waerachtig ende geloofwaerdig man/ bovi
veel ander bescheets welk hy hier af hadde/ heeft mij geseyd/ dat M
Jasper Lievenszoon/ Raedsheer inden Raed van Holland/ ende M
Pieter/ Secretaris des selven Raeds/ hem hadden verteld hoe sy dese
Seman dickwils hadden gesien/ verklarende daer af veel bysondei
dingen. Diesgelijkx vindmen inde Hollandsche Jaertijdboeken/ enl
is ook doen ter tijd door Kornelis van Amsterdam totKomen geschi
ven aen Gilbert Physick ende Medicijn/ hoe dat in het jaer 1531. i
Seman van gestalte als een Bischop in Noorvvegen. de Noordwegtsche See/ by de Stad Elepach een ander Seman gi
vangen is geweest/ also gesteld dat hy oprechtelijk scheen te wesen ee
Bischop met sijn habijt: ende werd den Koning van Polen geschonki
maer want hy niet en woude eten/ en leefde niet langer dan drie dagi
sonder enige ander stemme oft sprake te geven dan groote versuchtii
gen: waer af ik het beeld by mij hebbe. Dit sijn voorwaer vreemde e
Plin. Lib. 9. Cap. 5. Histor. Nat. nieuwe dingen: maer die wel aenmerkt dat Plinius eñ andere geloo
waerdige Schrijvers verklarẽ van diergelijke Semannẽ t'anderen ti
S. Hieronymus in't levẽ van Paulus d'eerste Heremyte. den gevonden/ en sal hem dies niet verwonderen: ja noch veel min ii
dien hy aenmerkt 'tgene dat de selve schrijven vande Tritons/ end
van andere Semonsteren/ ende selfs van de Satyren/ aerdsche Fai
nen/ ende wilde Wouteren/ daer Sinte Hieronymus af verhaeld/ al
van waerachtige ende ongetwyfelde dingen.

Iohannes à Leydis, Carmelita Harlemensis, Chron. Lib. XXXI. Ca
LXIII. Historiæ huic, ne Fabula crederetur, addit: Nostris temporibu
fuerunt in Harlem probi viri & fide digni qui dixerunt se eam multotier
vidisse.

Daer sijn by onsen tijd vroome ende geloofwaerdige mannen t
Haerlem geweest/ de welke seyden dit Se-wijf dickwils gesien t
hebben.

Snoyus quoque Carmelitam sequutus, Rerum Holl. Lib. IX. ea
dem hoc modo concludit: Hæc literis mandarunt, qui eam viderunt, no
bisque per manus tradidêre.

Dit hebben die gene beschreven die haer gesien/ ende ons dit va
hand te hand overgelevert hebben.

So iemand hierenboven in desen noch lust heeft tot eene wacker
Monnickx-fabel, die lese de Holl. Kron. Divis. XXVIII. Kap. XLVII. o
het jaer MCCCCXXXI.

Walvischen ontrent de See-Kusten van Haerlem to
verscheyde tijden ende plaetzen gestrand.

Holl. Kron. Divis. XXXII. Kap. XIX. Veertien dagen in Julio [de
*1499. *seyd Gouthoeven.* Jaers *MCCCCC.] quam te Sandvoort een Visch aen die wel vierentwin
tig voet lang was.

Holl.

Holl. Kron. Divis. XXXII. Kap. XXIV. Op den XXII. dag in Julio [des Jaers MCCCCII] quam tot Sandvoort een Visch aen lande die wel L. goede mannen voeten lang was/ ende op den laetsten dag van December quammer weder een aen tuschen Sandvoort ende die Heyde lang wesende XXV. voeten.

'TVervolg der Kronijke van de Nederlanden. In't selve Jaer 1520.] op den twintigsten Aprilis iszer tot Sandvoort in Holland eenẽ grooten ongehoorden Visch aen strang gekomen/ die welke veel van sijnder grote wegen heeft doen verwonderen/want hy over de tachtentig voeten lang was. De Kleyne Holl. Kron. verhaeld dese geschiedenisze op den 21. Apr. 1522.

'TVervolg der Kronijke van de Nederlanden. In dese selve tijd 1531] dat dese Comeet haer openbaerde/ so is te VVijk op See eenen grooten VValvisch aengekomen lang wesende vijf ende tseventig voeten/ maer was dood eer hy te lande aengeworpen werde/ende lag met eenen openen monde/ de welke wijd was twaelf voeten/ ende den steert was breed sestien voeten. Ende derwaerts toog veel volks van Haerlem ende van Amstelredam/ ende van veele diversche plaetzen/ om desen voorschreven Visch te siene.

Den 2. Maert 1566. quam te Sandvoort een VValvisch aen 42. voeten lang. Oude Memorien.

Den 21. Novemb. 1594. strande een dode Visch te Sandvoort van 0. voeten lang. O. M. ende Printen.

Den 20. Decemb. 1601. is een VValvisch te VVijk op See levendig gestrand/ 60. voeten lang/ 36. dick/ 14. hoog/ de staert was 14. voeten lang/ ende de mond 12. wijd O. M. ende P.

Den 28. Decemb. 1614. quam beneden Sandvoort dicht by Noordwijk op See een VValvisch aen van 58. voeten lang/ ende 38. dick. O. M. ende P.

Des Jaers daer aen ontrent de maend van Februarius dreef ook een dode Visch half weg tuschen Sandvoort ende Noordwijk op See aen strand/ ontrent 20 voeten lang. O. M.

Holl. Kron. Divis. XXXII. Kap. XXXV. In de selve maend [van Augustus 1506] ontrent middoogsten was in desen lande van Holland tuschen de Dorpen Beverwijk ende VVijk opt See een arm Wijfken wonende/ ende was op't uyterste van kinde te baren/ ende als den tijd naende was dat sy baren soude/ die vrucht die sy dragende was, heeft ontrent XIIII. dagen lange binnen sijner moeder lichaem noch sijnde beslo-ten al te deerlicken ende jammerlicken geluyd gegeven van schreijen ende kenen, om't welke te expericeren ende te horen veel eerbaere mannen ende vrouwen gekomen sijn/ ende hebben dat gecertificeerd ende gegeven voor veel geleerde mannen/die daer seer supverlick op geschreven hebben/ want noyt desgelijkx gehoord oft geschied en was/ prognosticerende ende verklarende groote tribulatie commotie ende destructie

Een kind schreijd in 'smoeders lichaem.

der landen van Holland/ overmits den beklagelicken dood van sodan gen mogenden jongê Prinze/ [Philips II. XXXII. Grave van Hollan

Den 23. April 1568. werden twee Oszen door Haerlem na Brusz geboerd om den Hertog van Alba te vereren/ de eene tien voeten lan ende tien ende een dick/ 3000. pond wegende/ ende de andere stijf 200, die in dien tijd 500. guldens waerdig geacht werden. O. M.

Aensien, ende Sitplaetze der Stad Haerlem in den Raed vãde Staeten van Holland.

*Besiet hier boven Pag. 23.

Nu wil ik vanden staet van onse Stad wat spreken/
En mij in't stuck van eer, van magt, van aensien steken/
Wat opsicht onse Stad/ wat ord're dat sy heeft/
Wat wetten, wat beleyd, waer naer de burger leefd.
Haer Oudheyd is bekend: so word sy van de Steden
In waerdigheyd en naem de Twede hier beleden.
En dan gelijk sy ook de kroon in veelen spand/
*So is sy d'eer en't hoofd van't gansche Kermerland.
Als dan in 's Graven-Haeg in 't Hof de Heren Staeten
Den stand van't Vaderland te saem ter herten vaten/
Bekleed sy d'eerste plaetz naest Dordrecht in den Raed,
En heeft de twede stem alst op een stemmen gaet.

Staeten-Dagvaertẽ, eñ Prinzen-Intreden binnen Haerlem.

En hier van dien ik ook met-een gewag te maken/
Hoe menig Dagvaert hier van't Land in swaere saken
Wel-eer gehouden sij: wat Prinzen onse Stad
Tot ere en versoek heeft binnen haer gehad.

Vergaderingen der Staeten van Holland, ende Intreden der Prinzen binnen Haerlem.

Hof van Holland binnen Haerlem.

Van het Hof der verscheyde Hollandsche Graven binnen Haerl is boven gehandeld pag. 49. ende vervolgens.

Keyser Henrick onthoud sich te Haerlem.

Ook verhaeld eene oude geschreve Kronijk van eenen onbekend Auteur/ by P. S. die geleefd ende geschreven heeft ten tijde van Ja ba van Beyeren/ ende Hertog Philips van Bourgondien/ dat Keys Henrick sich alhier onthoudẽ heeft/ wanneer hy Diderick III. IV Gr ve van Holland tegẽs de Vriesen te hulpe was gekomen. Hy seyd aldu Ende torts na den strijt soe lach die Grave Dierit mit die Keyser He ric tot Haerlem, ende ontboden al dat lant van Hollant doer datm hem souden senden volc/ want hy woude weder op die Vriesen.

Isabelle Hertoginne van Bourgondien komt binnen Haerlem.

Gedurende de verdeeldheyd der Hoekschen ende Kabbeljausch in dese landen quam Vrou Isabelle Hertoginne van Bourgondien I dien eynde binnen Haerlem op S. Willebrords avond in den ja MCCCCXLIV. Holl. Kron. Divis. XXIX. Kap. XI.

Staeten-Dagvaert binnen Haerlem. An. 1477.

Holl. Kron. Divis. XXXI. Kap. IV. Inden jare MCCCCLXXVII. als jammerlicke mare in desen landen van Holland/ Seland/ ende Vri land van des Hertogen [Karels I.] doods gekomen was/ vergaderd die groote Steden van Holland in der Stede van Haerlem, op den XXVII,

Di

g van Januario/ ende hielden eenen scharpen raed. etc.

Holl. Kron. Divis. XXXI. Kap. LXII. Kortshier na ontrent Der-n-dag inden jare MCCCCLXXXIX is de Roomsche Koning Maximili-n in Holland gekomen/ ende tot allen steden getogen/ ende verkla-nde/ ende beklagende sijn achterwesen/ schande/ ende verdriet van't and van Vlaenderen/ ende sommige Steden in Braband/ ende heeft n den Steden begeerd/ dat sy haer steden wel bewaren wou-n/ ende hen wijselick houden tot sijnre ende sijns soons behoef/ ende t sy immers wachten wouden voor vreemde knechten ende zoude-eren in te nemen/ daer alle die steden willig ende bereyd toe waren volbrengen. Ende op dese tijd quam de Roomsche Koning binnen r Stede van Haerlem, daer ook quamen al die Steden van Holland, hen klagende voor den Koning van de Stede van Haerlem/ die tot chtoe in alle dit oorlog [met Rotterdam/ende sommige andere Ste-n/ spruytende uyt de Vlaemsche oorloge] stille geseten hadden/ ende h in meninge waren van doen/ dat d'ander contrarie meenden dat also niet en behoorde. Maer die van Haerlem hebben hen duegd-t geexcuseerd/ declarerende/ also alst een neringloose Stede is/ ende h grotelick ten achteren waren van't oorloge van Utrecht/ ende met den haeren rustelick binnen der stede tot nochtoe geseten had-/ meenden ende verklaerden men soude haer armoede aensien/ ende en dit den Koning selver in persoon met goeder manieren te ken-. De Koning heeft met dese goede ende deugdelicke onderwijsen t der Stede van Haerlem op dit pas te vreden geweest/ ende heb-een afkoop gemaekt van een somme van penningen/ met welker nne sy stille geseten hebben/ daer sy een acte afkregen met des Ko-gs hand geteykend: maer hebben hen altijds gepresenteerd naer wijsingen haerer privilegien tot wat tijden de Prinze selver in per-e te velde toog/ dat sy als dan met haer baniere ende met haer poor-je mede te velde komen wouden/ naer toebehooren/ ende ouder voonten/ ende den Grave van den lande te dienen alst betaemde. at die van Haerlem dan ook in't volgende Kapittel getrouwelijk n/ treckende met hunne baniere binnē Schiedam/ daer sy sich man-ijk hadden ende hielden tegens de uytheemsche Ruyter-knechten/ er van ik hier boven inde vroome wapen-feyten onser Stad pag. . etc. gesproken hebbe.]

Roomsch Koning Maximiliaen komt binnen Haerlem, *An.* 1489.

De groote Steden van Holland beklagen de Stad van Haerlem aldaer voor dē Koning.

Die de Koning vrijspreekt

Kap. LXXXI. Hier voor in't jaer *LXXXVIII. heb ik geschreven hoe dat Roomsche Koning hier weder in dese landen van Holland gekomen s/ treckende van de eene stede tot den anderen/ ende quam op die ook binnen der Stede van Haerlem/ daer ook die Steden van lland quamen/ die de Stede van Haerlem grotelick beklaegden/ e swaerlick beschuldigden/ om dat sy tot den oorloge stille saten/ e meenden die Stede in grooten laste te brengen. Maer die van erlem spraken so met den Koning dat hyse in gratie nam met een somme

*LXXXIX

Vervolg van deser Stedē pleyte tegens Haerlem voor den Hertog van Saffen: maer te vergeefs,

somme van penningen/ daer sy een acte afnamen/ met des Koning
hand onderteykend. 'Twelke die Steden van Holland seer qualicke
namen/ overmits dat sy hen om des oorlogs willen in swaeren laste
ende onkosten vonden/ so dat sy dagelickx groote naerstigheyd deden
ende meenden hoewel sy een acte van den Koning hadden/ dat sy dae
omme niet stille en souden sitten/ maer wouden dat sy mede contrib
eren ende geven souden gelyken andere steden/ende gaben dit den He
toge van Sassen met grooter beklagten te kennen/ dwelk dus ble

*Het Kasenbroods volk. Siet hier boven, Pag. 32.

hangende ter tyd ende wylen toe dat die *Vriesé aldus binnen Haerle
quamen/ als voorgeschreven staet/ maer die Steden hadden die sel
sake in't hooge Hof gebrogt/ als dat het lange in een pleyt stond/ en
deden die Stede van Haerlem veele groote molestatien. Hier na d
die poorten van Haerlem opgeslagen waren/ ende die Hertoge van Sa
sen binnen der Stede gekomen was als voorsch. staet/ so syn alle d
vyf Steden van Holland/ als Leyden, Delf, Dordrechr, Amstelreda
ende Goude terstond tot Haerlem by den Hertoge gekomen/ tot achte
wesen van der voorsch. Stede/ als menende mits dien die Stede
overvallen/maer en konden tot haeren meninge also niet komen/ a
datter op dat pasze niet af en quam. Aldus is dese sake noch een w
tyds blyven hangende/ maer die Steden en hebben niet afgelate
als dat het so verde gekomen is dat enige notabele eerbaere mann
dese sake in handen genomen hebben/ ende hebben een alinge subm
sie gemaekt op groote peynen tusschen den vyf Steden voornoemd a
d'een syde/ ende der Stede van Haerlem aen d'ander syde/ ende he
ben een seggen geprononceerd/ende daer vangedaen: als dat die St
de van Haerlem henluyden een somme van xx M. gulden geven so
den te betalen binnen den termyn van drie jaeren/ maer so het sche
so en beloofdens hen die vyf Steden niet seer na die groote somme v
LxxvM. gulden die sy der Stede van Haerlem eyschende waren. E
dit schryve ik daerom/ overmits dat die eene Stede dickwils om d
anderen qualick-varen verblyd/nochtans die den anderen jaegt en ri
selver niet/ want het blykte/hoewel die Stede van Haerlem groteli
belast was/ ende veele schattingen ende ongelden geven moste/d'and
steden en worden niet vergeten/want eplacen die schattinge ende exe
tie die de Hertoge van Sassen op dese tyd in 'tLand van Holla
eyschede/ ende ook nam/ en was noyt desgelykx gesien/ noch gehoor
eñ 'tland van Noordholland eñ Kenemerland/ die een wyl tyds sond
schattinge geseten hadden/ die gaven ende mosten geven alle datm
hen geven hiete/ overmits dat sy die principaele vanden oplope en
rebelligheyd waren. Aldus is van node datmen by wylen sulke ac
denten ende geschiedenissen in memorie settet/ ende beschryvet/ op d
by avonturen hen enige steden oft landen daer aen spiegelen ende e
empel nemen mogen/ hen voor sulken tweedragt te wachten/ en
goede nabueren te blyven/ want als d'eene stede vand'ander schey
d

plag al te qualick te varen/ alst eyslaren op dit paßze dede/ want ik
ijve dat in der waerheyd/ dat nopt Grave van Holland geweest is
also veel schats ende goeds upt den lande schattede ende haelde als
Hertoge van Sassen doen properlick alleen op dese tijd upt den lande
attede/ ende kreeg.

Kap. LXXXV. Ik hebbe hier voor geschreven hoe dat de vijf Steden in Holland beklaegden de Stede van Haerlem aengaende den oorlo- ende contributie vander schattinge/ ende hen eyschende waren de ime van LXXV. duysend gulden/ ende dat de Roomsche Koning hen r af gevrijd ende geabsolveerd hadde om een somme van penningē/ s eender acte daer af gepaßzeerd met sijn selfs hand onderteekend/ e welke de vijf Steden op die tijd niet wel te vreden en waren/ende en desen hadden hen die vijf Steden ende die van Haerlem gesub- teerd aling ende tot seggen van notabele mannen/ die daer een sprake afdeden ende pronuncieerden/ vanden welken die vijf Ste- niet te vreden en waren/ maer hebben weder gelijk een processe hooge Hof tegen die Stede van Haerlem aengenomen/ ende groote citatien/ molestatien/ ende kosten gedaen/ omme die Stede van erlem noch te overvallen in dese somme van vijf en tseventig duy- d gulden/ 'twelk aldus in't Hof een wijle tijds bleef hangende/ ende ben haer alderupterste magt ende best gedaen om die Stede van erlem inden gronde te bederven: maer door enige notabele discrete nnen/ compassie hebbende met der goeder Stede van Haerlem/ ander oorspronk ende beginsel der materien wisten/ hebben't so verde ogt/ als dat die definitive sententie gepronuncieerd werd/ ende al voordeel ende profijt vander Stede van Haerlem/ want die Stede it gewesen werd/ ende geabsolveerd vander contributie ende schat- ge die gevallen waren ter causen van den oorlogen van Rotterdam- / Woerden/ ende Montfoorde: ende inder waerheyd waert sake veest dat die sententie der Stede van Haerlem tegen hadde gegaen/ hadde een bedorven Stede geweest/ ende men souder groote ellen- armoede/ ende katijvigheyd binnen der Stede gesien ende gehoord ben/ want de rechte rijkdomme upter Stede gerupmd soude heb- / ende dese uytsprake van der sententie geschiede in't jaer veertien- derd en vierentnegentig in't eerste van der maend van October: er behoudelijk so most de Stede van Haerlem dat seggen ende upt- ake van xx M. guldens achtervolgen op drie termijnen/ als die ar- ers daer af gepronuncierd hadden: 'twelk also geschiede/ende mits en was daer groote blijdschap inder Stede van Haerlem/ alst geen gelijk en was/ overmits die blijde mare die hen quam van der sen- tie die sy gewonnen hadden/ ende men heeft mits dien een eer- erdige processie gedragen met alle de geestelicke geoorde mannen/ de dankende ende lovende vander triumphe des pleyts, ende daer rd met grooter devotien een Misze gesongen van den Heyligen

Voorder vervolg vā dese Pleyte

Die van Haerlem vvinnen de Pleyte overmaels, ē triumpheren daer over.

Geest/ op Sint Vechters dag. Ende also dat land van Holland [...] dese tijd seer belast ende bekommeret was/ overmits de lange swa[...] ende groote oorlogen die sy gevoerd hadden van Utrecht/ Rotterda[...] Woerden/ ende Montfoorde/ want men groote schattingen ende ex[...]tien in allen steden maekte van den honder sten penning te geven/ en[...] huysgeld/ ende ook mede van den excijsen diemen verhoogde/ en[...] veel nieuwe excijsen/ ende nieuwicheden/ die men opbrogte/ ende [...] tot graveringe ende belastinge van der armer gemeenten/ ende [...] Steden van Holland en deden op dese tijd geene betalinge van geen [...] lijf-renten/ noch los-renten/ als datmen in geenen steden van Holla[...] vrij varen en mogte/ want sy malkanderen veel molestatien deden [...] arresteren/ ende bekommeren/ ende hielden d'een den anderen we[...] sy mogten/ ende ook mede waren die selve steden groote renten er[...] pensien schuldig in Vlaenderen/ Braband/ Seland/ so dat nieman[...] in't openbaer ergens in enige steden trecken oft komen en dorste [...] in vrije markten.

Huldinge van Karel V. binnen Haerlem. *An.* 1515.

In den jare 1515. den 15. Jun. te 12. uren/ is Karel V. oud 1[...] jaeren te Haerlem op't Stadhuys gehuld. O. M.

Intrede van Keyser Karel V. binnen Haerlem: alwaer de Steden van Holland ook vergaderden. *An.* 1539.

Ellert de Veer in't Vervolg der Kronijke vande Nederlanden. Na t[...] de Keyser [Karel V.] inden Hage ontrent drie weken getoefd had[...] uyt causen van der siekten van eenen quaeden beene/ voer hy op d[...] tienden dag Augusti [1539.] na Leyden/ ende van daer [den 11. dit[...]] na Haerlem, daer hem een bede by al de Burgemeesteren van Holla[...] aldaer vergaderd geconsenteerd werde.

Komste vã Regente Maria Karels V. Suster, Koninginne van Hongarien tot Haerlem. *An.* 1539.

Dirk Velius in sijn Kronijk van Hoorn. Een weynig daer na qua[...] de Koninginne van Hungarien onse Regente deur Suydholland t[...] Haerlem, ende men wist anders niet of sy soud ook tot Hoorn kome[...] en besichtigen het quartier van West-Vriesland. Dies onse St[...] haer versag van goede Rijnsche Wijn/ ende alle ander provisie/ no[...] om so een Prinzesze na haer hooge qualiteyt waerdelijk t'ontfange[...] maer tot Haerlem sijnde/ quam daer iet onder/ so dat sy haer ande[...] beried/ ende trock weder na den Suyden. Waer van sy de Stad de[...] haer Schout/ die by haer was/ liet waerschouwen/ om geen vord[...] onkosten vergeefs te maken.

Huldinge van Philips III. binnen Haerlem. *An.* 1549.

Gouthoeven. Philips III. de XXXIV. ofte laetste Grave van H[...]land werd den 1. Octob. 1549. met strooyinge van goude ende silve[...] penningen naer de wijse der Prinzen seer statelijk binnen Haerle[...] gehuld.

Vergaderinge van Staten binnen Haerlem *den* 10. *Aug.* 1572.

In den jare 1572. den 10. Aug. ende navolgende dagen/ waren [...] Edelen, mitsgaders de groote ende kleyne Steden van Holland, maken[...] de Staeten van den selven Lande/ in grooten vollen getale alhier ve[...]gaderd/ handelende van seer gewichtige saken/ den gemeynen/ [...] seer bedroefden ende beroerden/ staet van den Lande voorsch. betre[...]fende.

Wanne[...]

Wanneer in den jare 1577. de Stad van Haerlem van wegen de acificatie van Gent aen den Prinze van Oranjen VVillem van Nasu weder over ging/ so is sijne Pr. Excellentie den 5. Mey in Stad genen: wederom den 24. Jun. met sijne Prinzesze Charlotte van ourbon, ende ganschen staet/ ende lijfwacht: ende nochten verdeael tegens den tijd der veranderinge van de Wet/ die hy naer geoonte versette ende vernieude/ waer van ik boven pag. 300. gesprohebbe.

Intreden van VVillem van Naszou Pr. van Oranjen.

Ook hielden de Staten van Holland ende Seland dies jaers in Mey inne byeenkomste binnen Haerlem.

Dagvaert der Staetē.

Pieter Bor in sijn Dertiende Boek Fol. 80. doet noch verhael n eenen Dagvaert der Staeten binnen Haerlem te houden den 15. ecemb. 1578.

Ellert de Veer in sijn Vervolg van de Neder-landsche Geschiedenisn. Ontrent desen tijd [in Maert 1586.] quam Robert Dudley, Grave n Lycester, tot Haerlem, Amsterdam/ ende Vtrecht/ met een seer ooten staet/ ende werd van den Magistraeten ende burgeren der ver steden met grooter triumphen ontfāgen/ met veel schoon spelen/ rtoningen/ ende vereringen.

Intrede vā Robert Dudley, Gr. van Lycester.

'Tis ook kennelijk dat sijne Pr. Excellentie Mauritz van Naszou, durende den tijd van sijne Regeringe meermaelen binnen onse Stad geweest: van welke sijne intreden ik nochte het getal nochte den ysten tijd en hebbe konnen bekomen.

Prinz Mauritz van Naszou.

Inden jare 1609. is Philips van Naszou, Prinze van Oranjen/ rave van Buren/ etc. in Holland gekomen/ ende over-al/ gelijk ook er te Haerlem statelijk ingehaeld/ende ontfangen.

Prinz Philips van Naszou.

Als Frederick. V. Keurvorst, ende Paltz-graef aen den Rijn in den re 1612. na Engeland door dese landen henen toog/ om sijne Bruyd isabet, enige dochter van Jacobus/ Koning van Engeland/ te trouen/ werde alhier mede statelijk ingehaeld: gelijk ook sijne hoog-geelde Prinzesze inden jare 1613. uyt Engeland na den Paltz vertrecnde/ met sijne Pr. Excellentie Mauritz vergeselschapt.

Frederick V. Keurvorst, ende Paltzgraef aendē Rijn, endē Elisabet sijne Gemalinne.

Den 14. October des jaers 1620. werde alhier de Ambassadeur n Venetien van onse Ruyterije met alle de Muskettiers ingehaeld/ der de welke hoofd voor hoofd vier pond kruyds werde uytgedeeld dat het aen eer-scheuten ten vollen niet en soude ontbreken/ staende het Sand in slagordre.

Ambassadeur van Venetien.

Inden jare 1625. den 25. Jun. werde sijne Majesteyt van Bohemen rederick II. hier boven-hoog-gemelde Keurvorst ende Paltzgraef/ et sijne gemalinne Elisabet, ende Amelia Prinzesze van Oranjen, in onse tad met grooter ere ende vreugde ontfangen.

Frederick II. Koning van Bohemen, met sijne Gemalinne: ende Amelia Pr. van Oranjen.

Den 17. Maert 1625. quam alhier de Ambassadeur van Persien et een speel-jacht van Amsterdam/ dien de Prinze van Oranjen sijne oetze uyt den Hage alhier gesonden hadde/ waer mede hy door de Stad

Ambassadeur van Persien.

rede/ ende werde des anderen daegs te paerde met onse Ruyterij
uytgeleyd.

Prinz Frederick-Heynrick.

Laest-leden 10. April deses jaers 1628. trock sijne Pr. Excellent. Frederick-Heynrick van Naszou door Haerlem na Amsterdam/ om alda sekere beroerte/ uyt de Arminiaensche conventiculen ofte tsamenro tingen ontstaende/ te stillen/ ende keerde den 14. dito weder/ ende hi alhier sijn middagmael in het Prinzenhof.

Oude Magt der Stad Haerlem over Amsterdam.

Hoe ver ook onse Magt by-ouds heeft uytgesteken/
Is dat aen Amsterdam niet merkelijk gebleken?
Sy mogt het minst niet doen aen muer/ aen vest/ en wal/
'Tmost Haerlems wille sijn/ en Haerlems wel-geval.

*Ian 1. XX. Gr. van Holl. †An. Mccc.

Holl. Kron. Divis. XXI. Kap. XIII. Na des Graven *Jans doo †quam Gijsbrecht van Aemstel ende begreep weder dat stedeken v Aemstelredam, ende began dat met houten bruggen/ vesten/ en toornen te sterken/ ende vast te maken. Die van Haerlem met d Vaterlanders dit vernemende/ sijn met alle haer magt uytgetogen/ hebben den voorsch. Gijsbrecht uyt den lande gejaegd/ ende verdreb ende staken dat vier in dat stedeken/ ende verbranden alle die brugge ende houten toornen tot asch toe/ ende slechtent/ ende brakent voo af.

Anonymus in Hollandiæ Vrbium & præsertim Amstelredami Descri tione, qui vixit circà annum 1490. scribit in hunc modum: Fuit Amst dam, inquit, absque muris, fossâ tantum profundâ circundatum usq; annum 1482. Tunc urgente bello cives animati oppidum uno annó p majori parte muro ac turribus pulcherrimis cinxêre, veniâ ad id à vici Harlemensibus, partim precariò, partim oneroso titulo obtenta.

Amsterdam heeft sonder mueren alleen met eenen diepen gra afgesloten gelegen tot het jaer 1482. Doe hebben de burgers een moed grijpende/ door den dwang vanden oorlog/ de Stad meest in e jaer tijds met eene muer ende schoone torens omzingeld/ vande Hae lemmers, hunne nagebueren/ eensdeels door bidden/ ende eensdee met last ende verbintenisze/ daer toe oorlof verkregen hebbende.

Haerlemsche Over-toom by Amsterdam.

De plaetz ook daer sy noch de schepen overhalen/
De Over-toom genaemd/ getuygd ook van de palen
Van't Haerlemsch wijd begrijp/ en van haer groot gebied/
En vanden ouden tijd/ en die men nu noch siet.

Raed-plegingeder Amsterdamsche Vroedschappen met de Haerlemsche.

En hier in is ons ook geen kleyne eer gelegen/
Dat die van Amsterdam hier quamen raed te plegen
In saken van gevaer/ in saken van gewicht/
Eer alles so als nu ten Hove werd beslicht.

Extra

Extract uyt de Handvesten van Privilegie van Graef Willem IV. van Henegouwen, XXIII. Gr. van Holl. die van Amstelredam gegeven den 9. Decemb. 1340.

Wat Vonnissen den Schepenen werd gevraegd/ ende sy sijns niet wijs/ so sullen sy 't soeken tot Haerlem, ofte daer sy 't beste wijs mogen worden binnen onse landen; ende dan sal 't voordgaen: maer geen vonnisze langer te dragen/ dan drie veertien dagen.

Dit was de oude wijs voor veele honderd jaeren/
Wanneer de steen het recht niet wijs genoeg en waren/
So namen sy dan raed met hun nabuer'ge steen/
Op dat sy nergens in het recht geweld en deen.

Ende van andere Steden met andere.

Goude heeft haere gestede vonnissen tot Leyden gehaeld an. 1392. als in de Rekeningen blijkt Fol. 16. 21. 23.

An. 1394. korts na S. Joris/ schrijven die van der Goude een vonnis aen't gerecht van Leyden, daer niet weder opgeschreven en word om dat sy selve niet en quamen. Ibid. Fol. 36.

Fol. 37. quamender vijf van den Gherechte van der Goude om't vonnis. etc.

Fol. eod. quam 't Gerechte van der Goude Saterdags na Mauritius met een vonnis.

Fol. eod. Dijnsdaegs na Vincula Petri was 't Gerecht upter Hage te Leyden gekomen om 't vonnisze wille/ so sy daer geen beschreven recht van en hadden.

An. 1398. den 11. Maert 't Gerecht van Amsterdam. Fol. 10.

So komen ook die van Naerden t'Amsterdam. D'Oude Handvesten van Goyland.

So kom ik tot ons Recht. De Burgemeesters pogen
Hun burg'ren twist op't best te stillen naer vermogen.
De Schout met Schepenen die hebben het gebied
En acht op't hals-gericht/ en 'tgeen daer henen stiet.
En alszer ietwes komt gewichtigs voor te vallen/
Daer raed van noden is/ en meer advijs van allen/
Daer of het gansche Land/ of onse Stad aen leyt/
Vergaerd de Breede Raed om sulke swaricheyd.
De Syndijk is een man/ verstandig/ en bedreven
In allen burg'ren recht/ waer na de menschen leven

Gerichte. *IV. Burgemeesters. Schout. VII. Schepenen. XXXII. Raeden, VVethouders ofte Vroedschappen. Raed-Pensionaris.*

In goeder politij/ wel-sprekend/ kloek/ en wijs/
En diend den ganschen Raed van mond/ en van advijs.
Secretarisen. De Secretarisen die teyk'nen de secreten
En watter nodig diend onthouden/ en geweten/
Waer op gelet moet sijn/ waer ord'ze opgesteld:
Gelijk hun naem dan ook hun ampt genoegzaem meld.

Ik en hebbe hier nu niet nodig geacht/ ook om redenen nagelaten/ de ontallijke Handvesten/ ende Privilegien van veele Graven/ op verscheyde tijden onse Stad verleend/ vernieud/ ende bevestigd; ofte ook alle Stads keuren/ wetten/ ende ordinantien op te soeken/ ende in't licht te geven: want waer toe so breed gegaen? so en is dit ook mijns doens niet/ nochte eygentlijk de eysch van dit werk/ nochte ook mijn voornemen.

Regeerders der Stad Haerlem.

Schout.

Kornelis van Teylingen.

Burgemeesters.

Willem Voocht.
Iohan Loo.
Pieter Verbeek.
Iohan de VVael.

Oude Burgemeesters.

Ionker Heynrick van Haerlem, van Berkenroede.
Nikolaes van der Meer.
Gerard van Teylingen.
Iohan van Napels.
Lubbert van der Weyde.

Schepenen.

Iohan vander Kamer.
Nikolaes le Febure, Doctoor inde Medicijnen.
Iohan Schatter.

Kornelis

Kornelis Out.
Ionas de Iong.
Iohan Kolterman.
Quyrijn Damast.

Oude Schepenen.

Pieter Olikan.
Iohan Damius.
Auvvel Akersloot, liggende inde Gecommitteerde Raeden der Staeten van Holland in 'sGraven-Hage van wegen de Stad van Haerlem.
Bartholomees Veer.
Lukas Sebastiaenszen.
Pieter Oudevvaeg.
Jillis de Wilt, lidmaet der Admiraliteyt van't Land binnen Amsterdam uyt den name der Stad van Haerlem.

Raeden.

Iakob Kornelisźen Thomaszen.
Matthias Hasevvindius.
Kornelis Dix.
Iohan Beelt.
Kornelis Guldevvagen.
Floris Pieterszen.
Andries van der Horn.

Het getal der tweendertigen is tegenwoordig niet vol door het afsterven van

Arnout Druyvensteyn, *Oud-Burgemeester: sterf den 5. Aug. 1627. oud 50. jaeren.* ende

Pieter Quyrijnszen Aker, *Wethouder: sterf den 30. Decemb. 1627. oud 68. jaeren.*

Raed

Raed-Pensionaris.

Mr. Jillis de Glarges, **Doctoor in de Rechten, Here van Eslesmes.**

Secretarisen.

Hugo Steyn.
Wouter Kroesen.
Iohan van Bosvelt, **Licentiaet inde Rechten.**

Haerlemsche Schouten die in de Secretarije alhier bekend sijn, zedert het jaer 1539.

Wouter van Bekensteyn.
Meynart van Heuszen.
Pieter van Soutelande.
Gerrit Pieterszen Berkhout.
Iakob Foppen.
Arent Ianszen van Dort.
Vincent Iacobszen.
Ionker Sebastiaen Kraenhals.
Nikolaes Ruychaver.
Nikolaes Zuyker.
Kornelis van Teylingen.

Also ik hier boven inde beschrijvinge vande gelegenheyd der Stad Haerlem onder het jock der Spaenschen van Ionker Sebastiaen Kraenhals dickwils gewag gemaekt hebbe/ so moet ik hier sijn vroevig eynde in 's Lands dienst verhalen uyt Pieter Bor in sijn Elfde Boek Fol. 283. Hy schrijft aldus:

Sebastiaen Kraenhals Schout vā Haerlem vvord Lād-drost.

Die Staeten van Holland hadden/ om de moedwille die de zoldaeten ten platten lande waren plegende/ Sebastiaen Kraenhals, Schout tot Haerlem, commissie gegeven/ als Land-drost, de welk onder den gemeenen man genoemd was Roode-roede, om het land-volk voor alle moedwilligheden so der zoldaeten als andere vagabonden ende afgedankte zoldaeten te veyligen ende beschermen/ de moedwillige te vangen/ ende doen straffen. Dese voorsch. Kraenhals met twaelf sijne dienaers gegaen wesende op den naest-laetsten Julij uyt Haerlem deur

Velsen

elsen / Beverwijk / ende andere Dorpen / sijn des avonds gekomen
t Bergen buyten Alkmaer / alwaer sy vernachten op der voorsch.
raenhals oft Landdrosten Hofstede / daer een huysman op woonde/
naemd Pieter Jakobszen/ des anderen daegs 's morgens is hy met
le sijn dienaers uytgenomen twee die by sijn paerden bleven gegaen
Schoorl / ende sijn hem op den weg te gemoed gekomen verschep-
n zoldaeten/ dan twee/ dan drie/ dan vier/ vijf / ses/ min ende meer/
en hy alle naer haer paspoorte vraegde / eñ so de selve geen paspoorte
hadden / heeft hy enige belast wederom naer haer schanze te gaen/
ige gingen gewillig/ enige gedrongen wederom / enige liet hy pasze-
n / hen niettemin belastende den huysman geen overlast te doen.
ot Schoorl een wijle tijds geweest sijnde/ende wederom op sijn hof-
de gekomen wesende/ sittende met den huysman aen tafel wat eten-
/ sijn aldaer op de Hofstede gekomen eenen hoop zoldaeten naer gis-
ge ontrent 80. sterk oft meer/ seer vrezelijck roepende / ende tieren-
/ schietende deur de glasen/ ende roepende her/ her/ sla dood/ sla dood/
er is den schelm: 'twelk hoorende enige van sijn volk sijn in huys
lopen/ seggende / hier is onraed. Kraenhals dit verstaende is ach-
ten huyse uytgelopen om sijn lijf te salveren / dan is strakx van de
orsch. zoldaeten met een groot geroep ende furie gevolgd/ roepende
sla dood/ sla dood/ ende hebben hem aldaer met haer rappieren deur-
ken / eñ schendlijk vermoord / hy niet anders konnende spreken dan
er genade/ iszer geen genade. Het dode lichaem geschouwen wesen-
/ is bevonden dat hy dertig wonden hadde/ so groot/ als kleyn/ ende
lve gedaen sijnde hebben in't huys alle kisten ende kaszen open ge-
gen/ ende 'tgeene daer in was mede genomen/ so sy ook gedaen ende
nomen hebben al't geld dat hy over hem hadde / wesende 200. gul-
n / by hem mede genomen om paerden te kopen / noch een gouden
net / ende gouden klau/ ende een diamant / eñ noch ontrent hondert
lden in gouden stucken vreemd geld/ 'twelk hy gewoon was by hem
ragen voor sijn playsier. Vijf van de selve zoldaeten sijn 't ontlopen/
men meend de principaelste vant 'tfeyt geweest te sijn/ van d'andere
der een deel gevangen geweest / doch en weet niet wel offer enige
den lijve sijn gestraft / dan hebbe verstaen datter twee vaendelen
sijn gekaszeerd geworden.

Den Landt-Drost Ionker Sebastiaen Kraenhals van Hottinga vermoord.

t Land om Stad heeft ook sijn eyge Officieren,
m't volk door wetten-dwang met ordre te manieren/
Baeljuwen, Drost, en meer. Hoe kan een Land bestaen
Alwaer geen tucht en is? 'T moet seker ondergaen.

Officieren ten platten Lande buyten Haerlem.

Officieren ten platten Lande.

Baeljuwen.

David Kolterman, Baeljuw van Kermerland.
Koert van Yperen, Baeljuw van Beverwijk/of
Blops/ende Atzendelf.
Nikolaes Backer, Baeljuw van Bredenroede.

Droſzaert.

Iakob Kouſaert,

Nu Kermerlands Baeljuw, en die van Bredenroede,
En ook de Droſt van't land/ genaemd de Roode-roede,
De Rentemeeſter mee van't Kermerlands gebied/
Die wonen meeſt alhier : waer door ons eer geſchied.

Haerlem is de ordinaere woonplaetze van den Baeljuw ende Re-
temeeſter van Kermerland/ den Baeljuw van Bredenroede/ ende d
Land-Droſt.

Haerlem Voerd het Swaerd van Iuſtitie.

Ik kan ook hier ter ſtee niet laten aen te roeren/
Hoe wy het Swaerd van Recht alleen met Dordrecht voeren:
Alſo die ere dan en vryichepd ons tween
Wel-eer gegeven is als d'alderoudſte ſteen.

Scherp-rechter van Haerlem.

De Scherp-rechter van Haerlem hadde by-ouds van elken perſo
dien hy van den lijve ter dood bragt / met datter navolgd tot dat de ſe
tentie voldaen was / drie goud guldens / uytgeſepd binnen Haerle
alwaer hem naer ouder gewoonte by de Kamer van Rekeninge e
ſtoop wijns ende een paer hand-ſchoenen toegelepd is. Geniet n
daer voor in andere ſteden ſes Kar.guldens/ende te Haerlem maer ſ
ſchellingen/ etc. Sijn wedden ende dag-gelden worden hem betae
uyt handen vanden Rentemeeſter van Kermerland / ofte van d
Schout van Haerlem / die't ſelve de Graeflijkhepd in rekeninge bre-
gen. Arch. Holl.
Geniet ook vrije jagt / ende word in den Plackaete van Keyſer K
rel den 10. Feb. 1522. Meeſter vanden ſcherpe ſwaerde genoemd.
Recht van Texel af/ tot Naerden/ende de Maes toe.

Ordinãtie, eñ verbod tegens de

Mijn Heren laet my toe/ een daed van u te prijſen/
Om uw godſalighepd daer mede te bewijſen.

Hoe word des Heren dag ontheyligd in het Land!
Hoe neemt de sonde dan met-namen d'overhand!
[H]ier hebt gy in versien/ om uwen God te eren/
[D]ie u tot Goden maekt/ en om dat quaed te keren/
Veel quaden afgeschaft. Myn Heren blyfter by/
Dat God so onse Stad te meer genadig sy.
[E]n vaert in yver voord de sonden af te breken/
[D]aer is noch meer te doen/ en geeft ons uyt te steken
Voor alle steen in 'tland in seden/ ende tucht/
En word door uwe deugd de wereld door berucht.
[E]n om noch meer bescheyd en redenen te noemen
[V]an onse polity/ die wy ten rechten roemen/
So is tot dit bewys geen kleyn getuygenis/
Dat hier so menig Huys voor onse Armen is.
[E]n treffelyke plaetz voor d'afgestorve wesen.

Ontheyliginge van dē Sondag, ofte Christen-Rust-dag, den 4. Ian. 1627. *Psal.* 82.6. *Esa.* 58.13, 14. Gods-huysen.

[D]e tyd der Stichtinge vā 't Weeshuys is door de oudheyd onbekend. [D]it Gods-huys word hier gemeynlyk het Heylige-Geest-huys genoemd/gelyk sulkx ook in veele andere stedē geschied/ veel-licht om de [s]preuke des Heren Ioh. 14.18. Ik en sal u geene wesen laten: ik kome wederom tot u, te wetē/met de kragt ende troost van den H. Geest. vers. 16. [Ik] sal den Vader bidden, eñ hy sal u eenē anderen Trooster geven, op dat hy [in] eeuwigheyd by u blijve. vers. 17. Namelyk/den Geest der VVaerheyd. [S]o word ook de H. Geest dickwils voor de Wees-huysen inde gedaente van eene Duyve naer het oude grouwelyke Paepsche misbruyk geschilderd/ dat dan in Gereformeerde Landen ende Steden niet en [be]hoord geleden te worden. Deut. 4.15. etc. Ioh. 4.24.

VVeeshuys ofte H. Geest.

Vaders ende Regeerders van het Wees-huys.

Pieter Oude Waeg.
Kornelis Guldevvagen.
Iakob Schonæus.
Symon vanden Bogaert.
Klaes Arisen Gravvert.

Moeders van het selve Gods-huys.

Maria Ruychavers.
Geertruyd de VVael.
Cunira Klaes.
Cornelia Koning.

Dese verzen staen boven de Poorte van het Weeshuys met gulde letteren geschreven.

Gedenkt die Weeskens, wilt haer ontfarmen,
Wantze Vader ende Moeder hebben verloren,
'Tes die rechte Gods-dienst, let op haer karmen,
God sal sonder faut u gebed weer verhoren,
En u velden, en u landen, als sijn uytverkoren,
Gebenedijen, en segenen : mits die condicy
Heeft hy geseyd (wie kan dees woorden versmoren?) Matth.
Ik wil barmhertigheyd, en geen sacrificy.

Psal. 27.

Doe wy schenen vergeten van alle staten,
En niet en sagen dat ons mogt vromen,
En vader en moeder ons hadden verlaten,
Heeft die Heer ons weder aengenomen.

Dese verzen staen boven der Wesen Offer-kiste in de groote Kerke in een opgerecht berd met goude letteren aengeteykend.

Ey! wilt ons Weeskens toch uyt liefd een aelmoes schenken
En met een milde gaef om Godes wil gedenken/
Ontfermt u over ons/ die van ons troost/ en hoofd/
Die van ons ouders sijn in onse jeugd beroofd :
Dat gy den armen doet/ dat sult gy God betonen/
Dat gy den armen doet/ dat sal u God belonen/
Dat gy den armen doet/ dat doet gy Godes soon/
Wy sijn aen sijne plaetz/ en hy is weer uw loon.
Gedenkt/ wy varen heen/ wy moeten 't al verlaten.
Wat sal ons dan het goed/ ja al de wereld baten?
Alleen het geen gy geeft/ dat blijft u als gy sterft/
Dat blijft u by den Heer/ als gy den Hemel erft.

Het oog om hoog.

Daer sijn ook noch Wees-meesters, die toesicht hebben op de nagelate goederen van andere Wesen buyten dit Gods-huys / in de Wees-kamer, op het Raedhuys.

Wees-Meesters.

Ionker Heynrick van Haerlem, van Berkenroede.
Gerard van Teylingen.
Pieter Olikan.
Nikolaes van Krabbenmorsch.

Secretaris van de Wees-kamer.

Egbert van Bosvelt.

Een Sieck-huys, om die geen die siek sijn te genesen. S. Elisabets Gast-huys.

De Stichtinge van dit Gods-huys is van gelijken door den tijd verduysterd: doch het is inde Gasthuys-boeken al bekend op het jaer 1348. Het heeft wel-eer in de Groote Hout-straet gestaen / ende inde Koningstraet uytgegaen/alwaer het selve inden grooten brand den 23. Oct. 1576. tot den grond toe is verwoest / ende vernield / ende korts daer na in het Klooster der Minder-broederen op't Groot-Heylig-Land verplaetst / na dat de Stad onder de Regeringe van den Prinze van Oranjen wederom was gekomen / ende de Monnickerije alhier afgeschaft.

Regenten van S. Elisabets Gasthuys.

Kornelis Dix.
Iohan Beelt.
Floris Pietersz en.
Nikolaes Ianszen Vervver.
Tobias van Horenbeek.

Moeders van het selve Gods-huys

Geertruyd Laurens.
Maria Thomas.

Clara Bruynseels.
Catharina Dirks.

Dese verzen staen boven de Gods-kiste van S. Elisabets Gasthuys inde S. Jans Kerke.

Goede Christenen die hier sijt paszerende/
Aenmerkt dees letteren die hier staen geschreven/
Ende 'tgeen dat wy van u sijn begerende/
Op dat gy bevrijd moegt sijn voor 'teeuwig sneven/
Gedenkt den armen terwijl gy sijt in 'tleven/
Die siek ende krank sijn na Christus vermaen soet/
Geeft mildelijk u sal weer worden gegeven/
Met een volle maet so ons Lukas verstaen doet
Door Gods heylige woord/ 'twelk niemand versmaen moet.
Dus als wel beraen vroed/ verstaet dit wel op't lest/
Dat den kaersze die voor gaet die licht alderbest.

Oude-Mannen-Huys.

Een Oude-Mannen-Huys, alwaer sy oud en koud
Genieten hun gemack/ en rust/ en onderhoud.

Intrede van Rhetorijksche Kameren.

Het Oude-Mannen-Huys is gesticht inden jare 1608, door eene Loterije, getrocken An. 1607, na eene Intrede van verscheyde Hollandsche Rhetorijksche Kameren, alsze genoemd worden / den 20. Oct. 1606, in den Hout van onse Oude Kamer/de Pellikanisten geheten/ontfangen, ende gewellekomt/ende in dese ordre ingetrocken. 1. De Rectoor der Groote Stads-Schole / Cornelius Schoneus / met sijne Meesters, ende Scholieren. 2. De gemelde Haerlemsche Pellikanisten. 3. De Oranje Lelie ofte Vlamingen van Leyden. 4. De Rozen-ayren van Katwijk. 5. De Roo Rosen van Schiedam. 6. De Haselen-boom van Aedwaerts-woude. 7. De Witte Akoleyen / ofte Hollanders van Leyden. 8. De Aker-boom van Vlaerdingen. 9. De Witte Lavender / ofte Brabanders van Amsterdam. 10. De Lelie onder de doornen van Noordwijk. 11. Het Galff-bloemken van Haestrecht. 12. De Goud-bloemkens van Gouda. 13. De Rozen-blom van 'sGraven-Hage. 14. De Sonne-blom vande Ketel. 15. Het Witte Angierken / ofte de Vlamingen van Haerlem; welke Kamers alle in de Houtstraet voor den Nieuwen Doelen van de Maegd van Haerlem/ in eene Triumph-boge sittende/ wederom werden begroet/ ende wellekom geheten/ die sy alle ook in gemelde ordre met Rhetorijkschen

schen andwoorde bejegenden. Dese Kameristen bragten hier voords eene geheele weke door met Sinne-spelen/ Sotte-kluchten/ Refereynen / Liedekens / Vier-werken/ eñ diergelijke genoegten/ met grooten toeloop van volk uyt alle quartieren.

De Intrede beelde desen sin uyt:

Wat deugt oyt wracht een mensch barmhertig liefdig goed,
En wat verschricklijk quaed een gierig mensch onvroed.

De Vrage van't Sinnen-spel was dese:

Die d'armen liefdig troost, wat loon de sulk verwacht?
Als ook wat straffe fel, die troostloos haer veracht?

Den 2. Feb. 1609. sijn de eerste oude Mannen by de Regenten in dit Gods-huys geleyd / na dat hun de ordonnantie op 't Raedhuys voor de Heren Burgemeesteren was voorgelesen / ende sy den eed der gehoorsaemheyd hadden gedaen.

Inleydinge der eerste oude Mannen in het Godshuys.

Ionker Franzoys van Bekesteyn heeft den Grond tot dit Gods-huys ten grooten deel gegeven / waer over hy een jaerlijksche Maeltijd voor de oude Mannen tot sijnder gedachtenisze besproken heeft / den 4. Octob. op S. Franciscus dag / ofte Sondags daer aen / te houden: waer van dese Memorie in de Suyder-galerije beneffens sijn VVapen in harden steen gehouwen staet.

Gifte van Ionker Fr. van Bekesteyn tot den Grond van het oude Mannẽhuys, ende jaerlijksche Maeltijd.

FRANCISCVS A BEKESTEIN
THEODORICI F.
FVNDI GEROTROPHII MAGNA PRO PARTE
DONATOR,
ANNVIQVE EPVLI AD IIII. OCTOBR.
FVNDATOR.

In de Eetsael hangt een Berd met dit Opschrift, ende Dicht.

Gifte van noch een jaerlijksche Maeltijd voor de oude Mannen.

Joffrouw Christina Brunt/ Weduwe wijlen sal. Lambrecht vander Horst/ overleden den 26. Novemb. An. 1624.

Christina christelijk in Christo starf om leven/
Haer sielen-hut sy d'aerd/ haer selfs sy God beval/

*En

* Matth. 6. 1. 4. * En heeft voor eeuwiglijk dees burgerij gegeven
Waer door sy jarelijkx Christina vieren sal/
Een Maeltijd zij geschaft om twemael te vergaren/
Die door geval en tijd hier gasten zijn bekend:
Dees eerst gehouden wierd doen sestien honderd jaeren
En viermael ses men schreef op Sondag in d'Advent.

Regenten van't Oude-Mannen-Huys.

Willem Korneliszen Lakeman.
Willem Reyerszen Buys.
Michiel de VVael.
Pieter Quyrijnszen Aker *is in sijn Regentschap overleden.*

Moeders van het selve Gods-huys.

Aefjen Willems.
Adriana Dirks.
Alit Kornelis vander Kamer.

Dese verzen sijn op eene kopere plaet, boven de Armenbusze, by de deure van het Gods-huys opgerecht, met gulde letteren geschreven.

Ey! wilt om Godes wil ons arme oude lieden
Uw rijke milde hand en trouwe hulpe bieden/
De arbeyd en de tijd die heeft ons afgesloofd/
En van des lichaems kragt en nooddrufts winst berooft.
Vervult gy ons gebrek/ dat onse graeuwe haeren
Beneden in het graf met vrede mogen varen.
So late u de Heer ook oude dagen sien/
En hier en meest hier na gestadig heyl geschien.
God sal ons borge sijn/ die sal't u weer belonen:
Die sal uw werk by hem genadelijk bekronen:

Leg

Legt daer dan schatten op: de wereld moet vergaen/
Maer 't erfdeel van Gods volk sal eeuwig vast bestaen.

Het oog om hoog.

Hier is met-enen plaetz voor seven oude Vrouvven,
Die van Remigius de oude Mannen houwen.

Remigius Gast-huys.

Remigius Kapelle is bekend in eenen Gift-brief op S. Pontiaens avond MCCCCXXXI. besegeld by Laurens Janszen/ ende Gerrit van Adrichem/ Schepenen in Haerlem. Descripsi ex autographo.

Het Sinte Barbers Huys, gelijk Antonis mee/
Zijn beyde maer alleen der vrouwen woning-stee.

S. Barbarē, eñ Antonis Gasthuysē.

Onser Lieve Vrouwe, na S. Barbaren, Gasthuys.

Wy Ouwer van Crimpe / ende Jan Claessen Sam / Scepenen in Haerlem/ oirconden / dat voor ons quam Meester Huge van Assendelf, Priester / met Claes van Assendelf thant sijns neven ende momboirs / ende opgaf puerlic ter eeren Goods/ sijnre benedider moeder / ende alle Goods Heylighen/ der goeder Stede van Haerlem tot eenen vrijen eyghen/ tot salicheyt sijnre / ende sijnre ouderen zielen / ende voirt tot salicheyt alle der ghetruwe zielen die hoir aelmissen geven / ende hoir handt dar doirgen daer toe reyken ende uytrecken sullen totten armen behoef/ die huysinghen metten erven daer Meester Huge voirsz. ende Heer Wouter Meynartsz. Priester / tot deser tijt selven in ende opwoonen/ an malcanderen liggende / ende staende inde Sint Jans straet/ etc. Int jaer ons Heeren duysent vier hondert vijf ende dertich opten thienden dach in Aprille. Ende was uythangende besegelt met drie segelen een groot ende twee cleyne in groen wasse ende an dubbelen staerten. Descripsi ex autographo.

Dese Incarnatie is voor aen de Poorte van't Gasthuys
in harden steen gehouwen.

O*M* dat *WII* o*V*t ende behoeft*I*Ch *S*Chenen *V*erlaten,
Heeft H*V*go *V*an Assende*L*f h*I*er gest*I*Cht t'onser baten.

Regenten van S. Barbaren Gasthuys.

Pieter Kluyſkens.
Hans Matthijſzen.

Moeders van't ſelve Godshuys.

Meynſjen Laurens.
Eliſabet Hermans.

S. Antonis Gasthuys.

Wy jonge Symon van Adrichem / en Gerrijt van Noortlin Schepenen in Haerlem / oirconden / dat voor ons quam Ian Cla Dierdtſſen, ende geliede / alsoe hy ter eeren Godes / ende d heyligen waerden Cruce / ende den grooten Heere / ende He lige Sinte Anthonijs, een Capelle heeft doen timmeren ende make gelegen buyten Schalckwijcker Poirte, daer nu ter tijt een ge same vergaderinge inne es van mannen ende vrouwen / die geheet ſijn broederen ende ſuſteren van sHeyligen Cruys gilde: So heeft Jan Claes Dierdtssen voorsz. puerlijck om Godts willen / end tot salicheyt sijnre ende sijnen ouderen sielen gegeven / ende gift mitt desi brieve tot eenen vrijen eygen den Meesters ende Vinders van 't Heylig Cruys gilde voorsz. die nu sijn of hier namaels wesen sullen die C pelle voorsz. met alle sijnre timmeringen / ende daer toe dat Gasthuy ende twee cameren daer an gelegen / ende hebben belegen den Stede we an die eene sijde / Gerrijt Dammasson an die ander sijde / streckend voor van der Heerstrate after Jan Claes Dierdtssoon voorsz. e In oirconde desen brieve besegelt mit onsen segelen in 't jaer ons Heere dusent vier hondert ende veertich op onser lieven Vrouwen avont v sitatie / ende was besegelt met twee groene wassen segelen an eenkel fransijne staerten.

Ick Jacob Janssen / Schout tot Limmen / doe condt allen luyde dat voor my quam Alijt Pieter Aerentssoons Weduwe / mi Thaems Allertssoon 't hant / hair gecoren Voocht / ende geliede dat sy vercoft heeft tot eenen vrijen eygen den Meesters ende C

pelle

elle-meisters van Sinte Anthonijs Capelle ende Gasthuyse staende
innen der Stede van Haerlem by Schalckwijcker Poirte totten ar-
men behoef wesende in't Gasthuys voorsz. een kampe lants gelegen
nnen den ban van Limmen voorsz. etc. In kennisse der waerheyd
e hebbe ick Iacob Ianssen Schout voorsz. desen brief besegelt mit
ijn segele hier aengehangen in't jaer ons Heeren M CCCCacht ende
stich op Sint Ians dach na Trinitas / etc. Ende was besegelt met
enen groenen wassen segele van enckelen staerten gebroken ende vore
r aengenaeijt sijnde. Descripsi ex autographis.

Regenten van S. Antonis Gasthuys.

Lambert Antonissen.
Ysbrant Klaeszen Vischer.
Iakob Ianszen Schout.

wee Hospitaels om bed en tafel toe te decken
den armen vreemdeling die door de Stad komt trecken:
Het Mannen met den naem Sint Iakobs Huys befaemd/
En't Vrouwen Lieve Vrou op Bakenes genaemd.

S. Iakobs eñ L. Vrouwen Gasthuysen.

S. Jakobs Gasthuys.

S. Iakobs Kapelle, staende over 't Spairne, is bekend op het Jaer
CCCC XXX. sdinxdagh na Sinte Martijns dach in den winter in se-
eren Brief van Baertout van Assendelff / Pieter Gherijts soen van
ennebroec/ende Florijs Mairtijns soen/Scepene in Hairlem/waer
oor de Scout van Hairlem versocht ende geordineerd word in den
ame van de Kapel-meesters besit te nemen van de goederen van Sy-
on Coman Gijsbrechts soen/ die hy binnen Hairlem hadde nage-
ten.
Inden jare M CCCCXXXVI. opte zesten dach in Mairte besprack Lijs-
ett Weduwe van Jan Bette Heinricxsoen na haer doot Sinte Ja-
ops Capelle haer huys mitte erve liggende ende staende in die Wijc-
cate afterwairts aen die Beeck/ etc. in die eere Goeds / sijnre gebe-
edsder moder / ende den heiligen Apostel Sinte Jacop tot een Gast-
uys/ totten rechten armen behuef tot eeuwigen dagen / met beding
at het Sinte Iacops Gasthuis soude hieten. Welke Testamentare Brief
esegeld is met Stads segel/ ende de seghelen van Jacop Claes Arents
ens soen/ ende Gherijt van Zantvoirt/ Scepene in Hairlem.

In eenen Brief van den jare MCCCCXXXV. op Sinte Maurisius dach voor Jan de Grebber ende Florijs Martijns soen Scepene in Hairlem gepaszeerd/ word S. Iacops Capelle gesepd te staen over 't Spairne in die Dijcstrate, nu de Achterstrate.

Zedert het jaer MCCCCLIV. word S. Iacops Kerck altijd gesepd te liggen in de Hagestraet, nu gemeynlijk de Hagelstraet geheten.

In eenen Brief van den jare MCCCCLII. op onser liever Vrouwe dach annunciatio word dese S. Iacops Capelle gesepd te liggen over Spairne binnen der vrijheden van Hairlem.

Inden jare MCCCCLXXVIII. opten zes ende twintichsten dach in Januario hebben Burgemeesteren/ Scepenen/ ende Raedt der Steden van Hairlem den Cappelmeesters van Sinte Jacobs Cappelle geoorloft ende geconsenteert te zullen mogen betimmeren de vuyle Beec an beyden zijden vander bruggen, gelijck hun luyden dat goet duncken sal/ zoe als zy de vuyle Beeck voorsch. by wete ende consente van den Raedt toegedempt ende toegestopt hebben. Behoudelicken waert dat by de Stede hier namaels tot eeniger tijt de tymmeringhe by den Cappelmeesters an beyden zijden vande vuyle Beeck ofgecoert worden/ zo sullen zy dan terstont/ niet tegenstaende dit tegenwoordige consent gehouden wesen t voorsch. getymmert/ dat by hun luyden gemaect sal wesen als voorsch. is/ op hoir selfs cost weder of te breken/ zonder eenich wederseggen/ zoe alz dit voorsch. consent niet en houdt dan tot der stede wederseggen.

Inden jare MCCCCXCIV. opten sesten dach in Augusto hebben broeder Nicolaes Otten van Stendel/ Leesmeester der heyliger Schrift Prior/ broeder Jan Domburch/ Supprior/ broeder/ Harpert van Wordrecht/ Procurator/ ende voort alle dat geheele ende gemene Convent vanden nieuwen Klooster der Heremiten van Sinte Augustijns Orde vander Reformacie ende Observacie in Sint Iacobs Kercke over de Spaerne binnen der Stede van Haerlem, voor Meynaert van Heusse en Cornelis van Berckenroede/ Schepenen in Haerlem/ eene Obligatie ofte Verbind-schrift gepaszeerd; waer in sy bekennen/ dat de Deken/ Vinders/ ende gemeene Ghildebroeders ende Ghildesusters van Sinte Jacobs Ghilde/ dieme in die selve Kercke houdende is/ ter eeren ende waerdicheyt van God van Hemelrijck Almachtich/ Marien der liever gebenedider moeder Goods/ den heyligen Apostel ende vriendt Goods Sint Jacob/ en den heyligen leraer en vriendt Goods Sinte Augustijn/ om den dienst Goods binnen der selver Stede van Haerlem vermeerdert te wesen/ ende om dat alle goede kersten menschen te meer tot innicheyt ende devocien verweckt souden mogen worden/ hun gegondt ende gegeven hebben die voorsch. Sinte Jacobs Kercke/ met twee huysen/ ende drie cameren/ met haeren erven daer an/ omme aldaer by hen/ mits hulpe troest ende goedertierenheyt van goeden devoote persoonen/ die hoere behulpelicke hant daer toe rep-

ke

ken ende aelmissen geven sullen / gesticht ende gefundeert te worden een nieuwe Clooster van Sinte Augustijns oirde vander Reformacie ende Observacie : dat ook die Ghildebroeders en̄ Ghildesusters van Sinte Jacob voorsch. hun Augustijner Monnicken gelevert ende geeent hebben inde voorsch. Kercke / daer of sy die bruyckwaer hebben sullen / twee missalen / twee silveren kelcken vergult / twee silveren monstrancien / een silveren bosse / vier silveren pullen / sesse metalen kandelaers / een metalen wijwaters Vat / ende alle ornamenten / dwalen / ende ander lijnewaet / ende anders al dat in die voorsch. Kercke is / ende der voorsch. Ghilde toebehoort / niet uytgesondert dan alleen 't Gasthuys met allen den Landen renten ende gelden die 't voorsch. Ghilde ende 't Gasthuys hebben , ende die 't selve Ghilde en Gasthuys blijven sullen, ende daer toe die beslagen kiste den Ghildebroeders ende Ghildesusters toebehorende / mitte tafelen / schragen / twee Ghilde kaersen / ende dat dootkleet / die oick altijt totter voorsch. Ghilden behoef blijven sullen. Ende beloven dat sy Sinte Jacobs Ghilde voorn. metten gemeynen Ghildebroeders / ende Ghildesusters / die doe waren / ofte namaels wesen souden / inder voorsch. Kercke ende Clooster houden sullen ten eeuwigen dagen in sulker waerde alst doe gehouden werde / ende meerre : ende willen tot dien eynde alle jaers op Sinte Jacobs dach ende op ten kersmisse dach in allen hunnen getijden hoechtijt ende feeste inder selver Kercke ende Clooster houden / gelijke opten heyligen Paeschdach / ende voords alle dage inder voorsch. Kercke ten eeuwigen dagen gedurende / buyten den cost vanden voorsch. Ghilde / of vanden Ghildebroeders / of Ghildesusters / drie missen doen vanden Ghilden wegen voorsch: ende soe wanneer datter een Ghildebroeder of Ghildesuster gestorven ende oflivich geworden sal wesen / een uytvaert inde voorsch. Kercke daer of doen / tsavonts mit een vigilie van drie lessen / ende smorgens mit een singende misse van requiem / ende daer toe noch vijf lesende missen van requiem / ende dat tot sulken dagen als die Deken ende Vinders inder tijt wesende dat ordineren ende begeren sullen. Sullen ook noch daerenboven alle jaers twee groote memorien inder voorsch. Kercke ende Klooster doen / en̄ dat tsavonts mit eene vigilie van negen lessen / en̄ smorgens mit een singende misse / ende mit een commendacie na der misse / voor alle die gemeene Ghildebroeders ende alle die Ghildesusters diere gestorven sullen wesen / ende dat oock op sulcke dagen als die Deken ende Vinders dat ordineren ende begeren sullen. Willen ook in alle hunne Sermoenen / die sy inder selver Kercke ende Klooster doen sullen / bidden voor alle die Ghildebroeders ende Ghildesusters / beyde levende / ende doode. Beloven mede dat voorsch. Ghilde ende gemeene Ghildebroeders ende Ghildesusters inder voorsz. Kercke voor Sinte Jacobs outaer hebben ende behouden sullen vier graven / om daer inne te mogen begraven alle die Ghildebroeders ende Ghildesusters diet begeren sullen /

Ecce hîc rursum Catholicã & Apostolicam Pontificiorum fidem!

Quàm distant æra lupinis! Christo abjurato quid nisi nomen habent?

Quantum est in rebus inane! Esa. 29. 13, 14.

ende dat vrij van allen oncosten / behoudelick dat die doode hant die graven sal doen op doen/ ende weder sluyten. Dat ook Sinte Jacobs outaer sal blijven in sulken wesen alst tegenwoirdich staet : ende waert datmen dat voorsch. outaer versetten soude/ datment als dan setten sal daert die Ghildebroeders ende Ghildesusters begeren sullen geset te hebben. Seggen ook met segel ende brieven verworven te hebben/ dat alle die gemeene Ghildebroeders ende Ghildesusters altijt deelachtich sijn ende wesen sullen van allen godlicken diensten ende deugdelicken wercken die inder heelre Oirde van al den Cloosteren van Sinte Augustijns Oirde het sij van Broederen ofte Susteren geschien ofte gedaen worden mogen/ etc. Descripsi ex autographis.

Regenten van S. Jakobs Gasthuys.

Klaes Adriaenszen Verbeek.
Dirk Willemszen Abbas.
Heynrick vanden Hove.

Moeders van het selve Gods-huys

Luduvvy Ians.
Grietjen Willems vander Kamer.

Boven de deure van S. Jakobs Gasthuys sijn dese weynige regelen in rijm geschreven.

Sint Iacobs Gasthuys dat es gefundeert
Voor die arme Pelgroms tot voerdeel/ en baet/
Een nacht werden sy hier in gelogeert/
En hebben elcx een proven soe daer toe staet.

Onser Lieve Vrouwen Gasthuys op Bakenes.

WY Jan van Bekensteyne ende Jonghe Symon van Adrihem Grepene in Harlem oirconden dat voir ons quam Claes Brensoens soen ende opgaff tot eenen vrijen eyghen den Capelmeesteren totter * Capellen begoeff op Bakenesse den rechte

* Bakenesser Kerk.

armē.

rmen dair in te logieren, ende te leggen een huys mitten erve leggende
ende staende by der Capelle voirsz. twisken die Capelle voirsch. ende
Dirk van Hoeck an die een sijde, Claes Mornensoen Gerijt Mair-
tijn Gerijt Allijns soens soen an die ander sijde, afterwairts strekende an
Gherijt Mairtijns zoen ende an Jan van Abenhorns weduwe, mit hoe-
ren kinderen mit sulken watergant als dair toe behoirt, ende die scepe-
nen brieve die dair off sijn dat wtwijsen, ende verliede alle betaelt den
lesten penninc mitten eersten, ende heefftet hem totten armen behoeff
voirsch. gelooft te waren als men vrij husinghe ende erve binnen der
vriheide van Haerlem schuldich is te waren mit vive ende dertich
schellingen goets gelts sjaers in allen schine als sy dair op te hueren staen. In
oirconde desen brieve besegelt met onsen segelen int jaer ons Heren Du-
sent vier hondert ende viertich op Sinte Valentijns dach. Descripsi
ex autographo.

Regenten van Onser Lieve Vrouwen Gast-Huys, op Bakenes.

Kornelis Gavenſzen.
Barent Yſbrantſzen.

Moeders van het ſelve Gods-huys.

Catharina Steffens.
Zyburg Dirks.

Voor inden Gevel van dit Godshuys ſtaen deſe letteren: Dit is Onſer Vrouwen Gaſt huys.

Dit Vrouwen Gaſt-huys dat is geſundeerd
Door reyſende Pelgrims al Vrou-perſonen/
* Twee nachten werden ſy hier in gelogeerd
En hebben bedding/ vier/ licht/ tot haer verſchonen: * Nu maer eenē nacht.
Dus wilt elk met een aelmis u lie[f]d betonen/
Denkende het ſal voer ſchamele vrouwen ſyn.
Al wat gy hier geeſt ſal u God weder lonen
In ſyn eeuwige ryk na Chriſts ontſouwen fyn. Matth. 25.

Hier

VVerk-huys. Hier is een VVerck-Huys ook/ om dat gedrocht te dwingen/
Die buyten allen band en dwang moedwillig springen/
En met onsturighept hun oud'ren slechts tot pyn/
Of wyven ook tot last/ of mans tot hertsweer syn.
Dus temmen wy't gespuys/ dus tomen wy de pesten
Van onse Stad/ en staet/ en ons gemeene besten;
Dus snoeyen wy den boom die quaede vruchten geeft/
Ja buygen selfs de tack die nu syn was dom heeft.

Het VVerk-Huys is alhier inden jare 1609. ter plaetze van he Oude Pest-Huys gesticht.

Regenten van het Werk-Huys.

Heynrick Vestens.
Heynrick Marcelis.
Kornelis Ianszen Ham.
Heynrick Gerritszen Pot.
Iakob Vos.

Moeders van't selve Huys.

Elisabet Kornelis.
Maritjen Pieters.
Anna Reyniers.
Iohanna van Deutekom.

Pest-huys. En als ons Here God in onse boose dagen
Om onser sonden wil de Landen komt te plagen
En Steden met de Pest, so is ook tot behoeft
Van hun een Huys gemaekt die God also beproefd.

Het Pesthuys is wel-eer by S. Gangolfs Kerke/ nu de Osze-markt gesticht/ alwaer het Werkhuys tegenwoordig staet.

Inden jare 1602. werde S. Magdalenen Klooster aen de Stads-W ste daer toe geordonneerd/ ende bereyd.

Regenten van het Pest-Huys.

Gerrit Maertenszen.

Ia

Ian Donker.

Moeders van het selve Gods-huys.

Alit Gerrits.
Hillegond Kornelis.

Voords t'Sieken buyten Stad daer liggen de Leproosen,
Welk Huys de Graef wel-eer vereerd heeft en verkosen
Dat daer de schou sal sijn van alle lazarij
Al't land van Holland door/ en Seland ook daer by.

S.Iakobs Kappelle, ofte Lepro sen-Huys te Sieken buyten Haerlem.

S. Jakobs Kapelle ofte Leprosen-Huys te Sieken buyten Haerlem.

Dit Gods-Huys is op het jaer 1319. bekend in eenen Brief van Florense van Adrekem over eene Gifte van Gerit Haren Arnouts Sone van Egmunde.

De Proeve van Lazarije tot Haerlem.

Wy Scout / Schepene / ende Rade der stede van Hairlem doen cont allen luden dat onse lieve ende seer genadige Heer van Holland geset ende gegeven heeft die Proeve vander Lazerije alle sijn Lant van Hollant ende Zelant daer te versoeken buten onse Stede van Hairlem binnen den Ban Adykendam in Sinte Iacops Cappelle, daer de lazeruse lude nu ter tijd in wonen. In kennisse ende in getuygenisse der waerheyd soe hebben wi desen brief bezegelt mit onser stede zegel hier beneden aen gehangen. In't jaer ons Heren dusent vierhondert ende dertien des Vridages na Sinte Jacops dach Apostel. Descripsi ex autographo.

Daer sijn in 't Leprosen-kantoor ook brieven van de Vroedschappen van Haerlem aengaende de ordinantie van dit Gods-Huys/ van den jare MCCCXCIII. op Sinte Pieters dag ad Cathedram; ende MCCCCXVII. des dinrdaechs na onser Vrouwen dach annunciatio: ende verschepde andere gift-brieven/ ende diergelijke schriften meer.

Ook sietmen Proveniers tot dese plaetze lopen/
Die daer voor eens om geld hun kost en woning kopen.
So is mee achter-aen en goed vertreck gemaekt
Voor die in hun verstand en sinnen sijn geraekt.

Prove-niers Huys Dol-Huys

Het Dol-Huys is aenden eenen Gevel geteykend 1564. ende aenden anderen 1602.

Regenten van't Reproos-Huys.

Andries vander Horn.
Pieter Frederickſzen Deyman.
Dirk Herculeſzen Schatter.
Nikolaes van Napels.

Moeders van't ſelve Huys.

Alit Thomas.
Anna Pieters.
Anna Klaes.

S. Pieters-Huys. Wat wil'k Sint-Pieters-Huys tot deſer ſte verhalen?

S. Pieters-Huys is van Pieter Wtenhage / ende Lubburch va Heuſzen / geechte luyden/ geſticht inden jare 1558.

Boven de deure van het S. Pieters-Huys ſtaen deſe verzen met goude letteren.

So wie mijn naem wil weten/
Sinte Pieters-Huys ben ik geheten.
Wt rechter minne ende wt charitaten
Is geweeſt Pieter Wtenhaeg ſijn begeren/
Datmen om guet by hem achtergelaten
* Schamel kinderen een ambacht ſouden leren:
Want onbedwongen jonkheyd komt ſelden ter eren. 1560.

* Twaelf in getal.

Regenten van S. Pieters-Huys.

Lukas Sebaſtiaenſzen.
Iakob Quyrijnſzen.

Moeders van't ſelve Gods-huys.

Cornelia Ians Hoos.

Neelt

Neeltjen Klaes Duyst.

Dat in het groot getal der Hofkens gaen verdwalen/ Hofkens.
Daer menig droevig hert in hun behoeftigheyd
Een woning/ en so wat daer by/ word toegeleyd?

Het Hofken van Loo, inde Barvoete-Susteren steeg/ is van Symon an Loo ende Godelt Willems syne huysvrouwe inden jare 1489. ge-icht: staet tot opsicht der Regenten van S. Elisabets Gast-huys. Van Loo.

De Kameren van Pieter Wtenhage syn van hem/ ende syne huysvrou-e Lubburch van Heuszen/ op de Bakeneszer graft gesticht inden jare 558. ende inde Cecilie-steeg verplaetst an. 1609. behoren tot de op-cht van de Regenten van het S. Pieters-huys / van de selve geerhte yden op den selven tyd gefondeerd. Van Pieter VVtẽhage

De Bakeneszer Kameren syn gesticht in 't jaer ons Heren dusent drie ondert vive ende tnegentich / des maendaghes na Sinte Pieters ich ad Vincula, by Testament van Dirc van Bakenesse / door Lyse-eth Dircs weduwe van Bakenesse / mit Dircs hant van Bakenesse/ aers zoens/ ende mombaers/ ende Dirc van Bakenesse voorsch. ende an van Bakenesse/ met sekeren opdragt-brief / gepaszeerd voor Jan ander Lane / ende Baertout van Assendelf Janszoen / Scepene in airlem. So worden dan van dese sonen Dirk ende Jan gemelde Ka-eren in verscheyde brieven / nu Dircs nu Jans van Bakenesse Ca-eren geheten / ende de stege/ daer gemelde Kameren in gelegen syn/ ircs ofte Jans van Bakenesse ofte ook wel Bakenesser stege; ende et-namen in eenen Vry-brief by Schout/ Burgemeesteren/ Scepe-n/ ende Raide der stede van Hairlem / dit Gods-huys verleend opte rsten dach van Mairte in 't jaer ons Heren dusent/ vier hondert ende ertich / na den lope shoofs van Hollant: in welken Brief gemelde amerẽ genoemd worden Cameren met hoiren erve geheiten Dirc van kenesse Cameren, liggende ende staende in Dirc van Bakenessen-stege, e nu den naem van de VVijde Appelaers-steeg draegt. Descripsi ex au-graphis. Bakenes-zer Kame-ren.

Regentey van Bakeneszer Kameren.

Ian Adriaenssen van Vijanen.
Outgert Ariszen Akersloot.

Het Hofken van Gratien inde Jakobyne straet is voor twaelf scha-le personen gesticht van Gysbrecht vander Molen / ende Willem iert/ inden jare 1554. blykende upt sekeren opdragt-brief aen de He- Het Hofkẽ vãGratien.

ren Burgemeesteren deser Stede / gepaszeerd voor Johan van Suren/ ende Johan Gael/ Schepenen in Haerlem.

Regenten van het Hofken van Gratien,

Pieter Wouterszen.
Abraham Kornelíszen.

S. Jans ende Koenen Gasthuys.

S. Jans ende Koenen Gast-huys. Dit plegen twee Gasthuysen te wesen / het eene de S. Jans Heren toebehorende / ende het andere het Weeshuys / staende onder de selve Regenten: na den dood van den laetsten Commandeur sijnse tot een gemaekt inden jare 1626. om de vermeerderinge ende aenwas van de Wesen / die de plaetze van het Koenen Gasthuys wel hooglijk van doen hadden. De tijd der stichtinge van S. Jans Gasthuys is onbekend. Het Koenen Gasthuys is gefondeerd van Coene van Oosterwijk Willem Cusers soon inden jare 1394. swoondaerhs na Sinte Tyburtius dach.

Regenten van S. Jans ende Koenen Gasthuys.

Hans van Loon.
Abraham de Vos.

S. Maertēs ofte Brouwers Hofken.

S. Maertens, ofte Brouwers Hofken, inde Korte Gasthuys-straet tegen-over het Werkhuys / is voor arme Brouwers-dienstmaegde gesticht den 16. August. 1472. van Jakob Huygen Koppers/ ende Catharina sijne Suster. Het is den 23. Octob. 1576. in die groote Haerlemsche verwoestinge mede afgebrand: ende den 9. Jul. 1586. door dese nagenoemde Brouwers wederom opgetimmerd/ Jan Aelbertzen Ban/ Matthijs Floriszen / Matthijs Aelbertszen Ban / Baren Wiggertszen Kousebant / Klaes Laurenszen Hillegom / de Weduw van Romeyn Langedul / Pieter Bon / Klaes Aelbertszen Vooch / Frans Adriaenszen Kies/ Gerbrant Korneliszen Burst.

Het Hofkē van Klaes van Heuszen.

Het Hofken van Klaes van Heuszen, Oud-Burgemeester / is inde jare 1538. gesticht inde Barvoete Susteren-steeg.

Van Pieter Deyman.

Het Hofken van Pieter Fredericksze Deyman, inde Barvoete Susteren steeg / is inden jare 1565. gemaekt.

Het Hofken van Margriete Klaes Lotzen dochter, op 't Groot Heylig-Land/ is an. 1585. gefondeerd.

Iakob Iakobszen, ende Kornelis VVy.

De Kameren van Iakob Iakobszen, ende Kornelis VVy, inde Minnebroeders steeg.

Frans Loenen, ende

Het Hofken van Franz Klaeszen Loenen, inde Witte-Heren steeg/ is van hem in sijn overlijden besproken: sterf den 24. Octob. 1605. Inden jare 1606, werde aldaer van Cornelius Schoneus / Rectoor der

Groot

groote Stads-schole / de plaetze gekocht / ende voor elf arme Vrou- Iacobus Zaffius.
en bereyd. Inde Mey des jaers 1607. werdender de eerste Vrou-
en ingesteld. Inden jare 1609. heeft Iacobus Zaffius aldaer ook vijf
kameren laten stichten.

Het Hofken van Mr. Pieter, besijden het Klockhuys. Mr. Pieter.

Het Hofken van Gijsbrecht te Nesze, inde Nauwe Appelaers steeg. Gijsbrecht te Nesze.

Het Hofken van Guerte Borrits, inde Nauwe Appelaers steeg / is Trijn Ians.
1610. gesticht.

Het Hofken van Trijn Ians, inde Lange Veerstraet. Franz Velserman.

De Kameren van Franz Klaeszen Velserman, inde Schachelstraet. Lijsbet Harmans.

De Kameren van Lijsbet Harmans, inde Molensteeg / op Aelbert Komens Hofken.
Gerritszen Fijnebuyks Hofken.

Het Hofken van de Komens, inde Witte-Heren-steeg / is inden jare
1513. gefondeerd.

Behalven dat ook noch aen onser Kerken Leden Diakenen.
De Kerk-aelmoessseniers hun troost en hulp besteden.

Diakenen van de Armen der Gemeynte.

Pieter Kluyskens.
Dirk Ianszen de Lange.
Pieter Reijerszen.
Klaes Ariszen Gravvert.
Floris Pieterszen.
Kornelis Laurenszen.
Dirk Verschuyl.
Roelof Smit.
Hans Heynrickszen.
Franzoys Tierens.
Abraham van Oost.
Pieter Molijn.

Boekhouwer, ende Bedienaer der Paszanten.

Heynrick Stoffelszen.

Diakenen van de Fransche Kerke,

Abraham Denise.

 Iaques

Iaques Bouchault.
Nicolas des Champs.

Schael-Vaders.

En dat mee yder een / de rest voordts altemael/
So wie behoeftig is/ versorgd word van de Schael.

Thesaurier.

Mr. Franzoys Valk, *Rechtsgeleerde.*

Aelmoessseniers vande Gemeyne Armen.

Frederick de Koning.
Hans Gerrits.
Pieter Iakobszen Ruychaver.
Andries Hofman.
Ian Franzen Goch.
Lot Vogel.
Kornelis Adams.
Kornelis Ianszen vander Tin.
Kornelis Abrahams.
Symon Heynrickszen vander Winde.
Guillaume de Witte.
Ian van Radingen.

Ordonnantie tegens de Bedelaers, den 20. Apr. 1627.

Dat nu de Bedelaers, en lopers/ leuyje fielen/
Der rechter armen brood niet roven/ noch vernielen/
En onse Stad met graeu en met onnutte lien
Van elders niet en kriel/ daer in is mee versien.
Gelijk de armen hier wel worden ga-geslagen/
Die sich in hun beroep getrou en vlijtig dragen/
So moet de milde hand de leuyheyd ook niet voen/
Een yder moet in 'tsijn in onse Stad wat doen.

Besorgers van't Korē der armē; eñ opsienders vande Backerijen

Ook sijnder die alhier der Armen Koren kopen,
En na dat dan de markt van 't graen sal willen lopen/
Daer na so word het Brood ook op en af geset/
En of 'tgewichtig sij daer op word mee gelet.

Besor-

Besorgers ende Opsienders van den Koorne, ende Backerije.

Iochim Specht.
Iakob Heymanszen.

Brood-Wegers.

Dirk Steffenszen Rijken.
Kornelis Gerbrantszen Borst.
Dominicus van Lijnhoven.
Nikolaes Zuyker, de Ionge.

Dieren-tijd des Jaers 1623,

De Fransche Garst werde dit jaer tot Amsterdam verkocht 124. g.guld.
Het Mout 115.g.guld.
De Rogge den 17.Octob. 150.g. guld.
Den 25.Octob. 153.g. guld.
Den 30.Octob. 155.g. guld.
Den 21.Novemb. 180.g. guld.
Den 23.Novemb. 185.g. guld.
Den 25.Novemb. 200.g. guld.
Een Brood van 12.pond golde 14.stuyvers/8 penningen.
Een Huysman van Kastrekom den 27.Novemb. alhier te Haerlem de Kruys-poorte inrijdende verkocht de sack Tarwe voor 12.Kar. Guld. so hy die loofde.
Den 25.Novemb. werde by de Heren Burgemeesteren alhier verboden / geene eetbaere waren uyt de Stad te voeren: ende ook geene schepē te laten paszerē die enige eetbaere waren van Koren in hadden.
Den 26.dito werde geboden / dat geen Brouwer ofte Moutmaker enige Fransche Garste soude begieten / ofte enige Tarwe verbrouwen/ tot nader tijdinge van Oosten.

En dat wy door 't gebruyk der etelijke waren/
Hoedanig datze sijn/ niet qualijk mogen varen/
En niemand hier en sij bedrogen/ of gequeld/
So is hier goede keur en toesicht ook gesteld.

Toesiēders op de Eetbaere VVaren.

Toe-

Toeſienders op de Zetbaere Waren.

Iakob vander Beet.
Valk Yſbrantſzen.
Ian Pieterſzen.
Lambert Ianſzen.

*Vermaerde VVetgevers uyt Griekenland.

Stond nu * Lycurgus op/ hy ſou ſich om de wetten
En tucht van onſe Stad verwond'ren en ontzetten:
De wyſe * Solon mee daer Griekenland van waegt/
Hoe datmen hier van all's ſo goede ſorge draegt.

Religie ofte Gods-dienſt. Heydendom. Pauſdom.

Nu ſtaet my noch het ſtuck van onſen Gods-dienſt open/
En daer en kan ik ook niet lichtlyk overlopen;
So mag ik evenwel niet al te breed hier gaen:
En wil dan 't Heydendom aenvanklyk overſlaen.
Als hier nu 't Heydendom een eynde heeft genomen/
So is de duyſternis des Pauſdoms ingekomen:
So ſyn ons Vaders eerſt door 't Heydendom verkort/
Na door d'afgodery des Pauſdoms weer geſtort.

Sinte VVilleboort komt met ſijne metgeſellen in Nederland

De Kleyne Kronijk van Holland. Inden jare ſes honderd ende [...] gentig quam Sint VVilleboort met elf heylige geleerde mannen uyt [...] geland, geboren van die Nederſaſſens/ oft Engelſche Vrieſen/ die [...] Vrieſland gekomen waren/ ende dat Land Britannien/ dat nu En[...] land is/ gewonnen hadden/ ende worden ſelver Koningen: deſe W[...] boort met ſynen geſellen quam geladen/ ende ſeylden aen dat Ka[...] Wiltenburg leggende op den Ryn/ datmen nu Vtrecht heet/ daer [...] ning Radbout van Vrieſland doen ter tyd op woonde/ ende wari[...] ongelovige menſchen.

Deſe VVilleboort word gemeynlyk de voornaemſte ſtichter va[...] Chriſtenheyd inde Nederlanden geroemd ende gehouden. Ander[...] ſpreken de Hollandſche Kronijken, ſo de groote, als de kleyne, eerſt [...] S. Kunibert, Aertſbiſchop van Keulen in den jare 642.

Holl. Kron. Diviſ. II. Kap. XXXIV. van S. VVilfridus an. 677. H[...] Kron. Diviſ. III. Kap. II. van S. Switbert an. 678. de Kleyne K[...] ende eyndelyk van S. VVilleboort, ende ſyne metgeſellen/ alle g[...] willige mannen/ van den welken deſe de principaelſte ſyn gew[...] te weten: Swigbertus, VVillebaldus, Abt Lebuinus, VVinebaldus, t[...] Ewalden, Prieſters/ VVerenfridus, Marcellinus, Accha, VVigbe[...] ook Prieſters/ ende Adelbertus, Levyt/ des Koning ſoon van De[...] in Engeland/ in den jare 690. Holl. Kron. Diviſ. III. Kap. IV. A[...]

be[...]

ertus heeft bysonder den Kenemers gepredickt. Ibid. Kap. XII.

Beda Lib. 3. Cap. 19. Spreekt ook van andere Leraers in Nederland, als Furseus, Foilanus, Vidanus, Eloquius, Etto, Adalgisus, VVasnon, Mombolus, ende andere. An. 654.

Van de twee boven-genoemde Ewalden moet ik dit noch seggen/ dat de eene de VVitte, ende de andere de Swarte inde Monnickschе Historien word geheten. Sigebertus ad annum 623. Eualdus albus, & Eualdus niger, Presbyteri, venientes ab Anglia, martyrisantur in Galliâ, & jussu Pipini sepeliuntur in Agrippinensi Colonia. Jemand en soude niet sonder billijke oorsake mogen denken/ dat hier vrij wat van den witten ende swarten (als men in't Spreekwoord seyd) onderloopt. Want dit is ook in dese sake bedenkelijk/ dat de Kleyne Holl. Kron. schrijft/ dat Willeboort met elf mannen in Nederland is gekomen. Quanzuys twaelf nieuwe Apostelen! Sigebertus seyd van twaelf beneffens Willeboord. De Groote Kron. van Holl. schijnt een meerder getal te kennen te geven/ om dat sy getuygd dat elf de principaelste ofte voornaemste waren. Doch wy en willen dit so nau niet siften. Maer de levens van veel verdichte Santen/ ende andere Historikens schijnen veeltijds niets anders te wesen dan opgeworpene leugens van ledige Monnicken/ die 't jawoord veel hebbende/ inde dickste duysternisze/ ende kragt der bedriegerye/ al deden/ ende voorgaven/ wat sy wilden/ ja dachten/ ende droomden/ om de eenvoudige luydekens/ende devote hertekens/ door vermeynde afgodische myrakelkens/ in blinde gehoorsaemheyd/ ende bygelove te houden.

Hoe nu S. Willeboort met de sijnen Holland en andere Landschappen van het Heydendom tot het Christendom bekeerd, ofte/ om beter te seggê/ tot het Pausdom/ van dê eenê Afgod tot den anderê overgeset hebbê, besiet daer van de Holl. Kron. Divis. III. van het IV. Kap. tot het XV. toe: alwaer gy ook veel schoone * leugen myrakelen sult konnê lesen; gelijk van ook wel voornamelijk in hunne gulde Legenden/ waer toe de Auteur aldaer den Leser mede wijst.

Holland vvord van het Heydêdom tot het Pausdom overgevoerd.

** Mentiri vanis quam proprium est Monachis!*

Paulus Merula in sijn Tijd-Tresoor verhaeld genoegzaem het selfde uyt de Holl. Kron. ende Marcellinus in vitâ Suitberti, Sigebertus, Beda, Jo. Beka initio, Albinius Flaccus apud Surium VII. Novemb. ende Pet. Merssæus in Catalogo Episcop.

Dit seyd dan 't Monnickx-boek/ van * Leydsche Jan geschreven/
En die met hem ook sijn van eenen geest gedreven.
Maer 't Christendom staet hier op eenen and'ren voet/
En is van geenen Paep noch Monnick opgevoed.
Het Hollands Christendom is ouder als de Papen,
Gods Kerke voerd alhier geen afgod tot een wapen:
Als 't Christendom hier lang door krijgen was verstoord/
So quam het Pausdom eerst met sijnen VVilleboort.

**Iohannes à Leydis, Carmelita Harlemensis, de quo pag. 100 Magnus nugator quot patet indicius!*

Ja waer het also vreemd/ ook selver te gevoelen/
Wat al de Papen ook daer tegens mogen woelen/
Dat dese Willeboort alhier in Nederland
Den Afgod niet en heeft in Godes Kerk geplant:
Pipijn, die VVilleboort de hand seer heeft geboden/
Die diende met sijn volk noch geene Roomsche Goden/
Sijn saed ook lang na hem: ja Karel waerlijk Groot,
Was daer een vijand van noch lang na Pipijns dood.

Psal. 72. en 87. Esa. 66. Rom. 10. 18 ende 15. 9. 10. 11. 12.

Bewijs dat de Euangelische Leere inde Nederlanden gepredickt is voords in ofte korts na de tijden der Apostelen, veel honderd jaeren voor de komste van Willeboort, ende anderen: ende dat daerom het Christendom hier te lande ouder is dan het Pausdom, dat eerst veel eeuwen daer na het Christendom alhier verduysterd, verdorven, ende vernietigd heeft.

Irenæus.

Irenæus Bisschop van Lions in Vrankrijk/ ontrent het jaer onses Heeren 170. lib. 1. adv. Hær. Valent. Cap. 3. schrijft aldus: Et neque hæ quæ in Germaniâ sunt fundatæ Ecclesiæ aliter credunt, aut aliter tradunt, neque hæ quæ in Hiberis, neque hæ quæ in Celtis, neque hæ quæ in Oriente, neq; hæ quæ in Ægypto, neque hæ quæ in Libyâ, neque hæ quæ in medio mundi sunt constitutæ.

De kerken ook die in Duytschland geplant sijn en geloven nochte en leren anders niet/ nochte die in Spanjen/ nochte die in Celten, nochte die in Oosten/ nochte die in Egypten/ nochte die in Lybien/ nochte die in het midden vande wereld sijn gelegen.

Nadien de naem der Celten so breed somtijds genomen word/ dat deselve beyde de Duytschen en Franzoyse begrijpt/ door den Rijn/ Maes/ ende Wael etc. van malkanderen onderscheyden/ so willen wy de selve alhier liever van de Franzoysen, dan van de Duytschen/ verstaen hebben/ niet alleen om dat sulkx mede wel gebruyklijk was/ maer ook insonderheyd/ om dat de Germani ofte Duytschen alrede onderscheyden van andere volken/ ende van dese Celten/ genoemd waren; ende ook om dat Irenæus in sijn voorreden bekend/ dat hy onder de Celten woonde: so dat het seker is/ dat hier dese Celten Franzoysen sijn. Nu onder hen waren de Nederlanders van-ouds mede begrepen/ die een gedeelte van Vrankrijk plegen te wesen/ op den name van Belgen, als uyt Iulius Cæsar, in sijne Commentariis de Bello Gallico, ende Cornelius Tacitus Hist. Lib. IV. bekend is/ noemende Tacitus uytdruckelijk onse Caninefates,

Vid. de Celtis Beatus Rhenanus Lib. 1. Rer. Germ. Iodocus VVillichius ad Corn. Tacit. Had. Iun. Bat. Cap. XXII. & alij.

fates, dat is Kenemers, Batavosq;, dat is Hollanders, Galliarum Portionem, een gedeelte van Vrankrijk. Met wat reden dan konnen wy alhier uytgesloten worden?

Tertullianus, die geleefd heeft ontrent het jaer 200. seyd mede aldus: Getulorum varietates, & Maurorum inculti fines, & Hispaniarum omnes termini, & Galliarum diversæ nationes, & Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita, & Sarmatarum, & Dacorum, & Germanorum, & Scytharum, & abditarum multarum gentium, & provinciarum, & insularum multarum, nobis ignotarum, & quæ numerare minus possumus, in quibus omnibus locis Christi nomen, qui jam venit, regnat. Tertullianus.

De verscheyde inwoonders van Getulien / die woeste eynden van Mauritanien / alle de landpalen van Spanjen / verscheyde volkeren van Vrankrijk, ende plaetzen van Britannien / daer de Romeynen niet gekomen en sijn / sijn den waren Christus onderworpen / die van Sarmatien / Dacien / Duytschland, Scythen / ende veele versteken volkeren / Provincien / ende Eylanden / die ons onbekend sijn / ende die wy niet en konnen optellen / in welke plaetzen alle de name van Christus / die nu gekomen is / heerschapt.

Wie sal nu onder die verscheyde volkeren van Vrankrijk eñ Duytschland de Nederlanden niet mede begrijpen moeten / die doe ter tijd so kloek / ende by de Romeynen bekend ende vermaerd waren? *De quo fusè Tacitus.*

Hieronymus, die in't jaer onses Heren 331. geboren ende 422. gestorven is / tuygd ook het selve aen Euagrius met dese woordē: Galliæ, Britanniæ, Africa, Persis, Oriens India, & omnes barbaræ nationes unum Christum adorant, unam observant regulam veritatis. Hieronymus.

Vrankrijk, Engeland / Africa / Persen / Oost-Indien / ende alle woeste ende vreemde volkeren bidden eenen Christus aen / ende onderhouden eenen regel der waerheyd.

De selve Hieronymus klagende over den droevigen staet der kerken by sijnen tijd in sijnen Brief ad Gerontiam viduam de Monogamiâ, seyd / dat ontallijke wreede Natien / Quaden / Wandelen / Sarmaten / Alanen / Gipeden / Herulen / Saxen / Bourgonjons / Alemannen / ende Hunnen / heel Vrankrijk hadden ingenomen / ende al het land tusschen de Alpes ende de Pyreneesche Bergen / alle het land tusschen den Rijn ende de See Oceanus bedorven / eñ verwoest / de edele Stad van Mentz ingenomen / ende vernield / veel duysenden inde kerke aldaer seer deerlijk vermoord / de Stad van Worms na eene lange belegeringe verdestrueerd / de seer magtige Stad van Reims, Amiens, Atrecht, ende Terouaen, d'uyterste van de wereld / Dornick, Spiers, Straesborg in Hoog-duytschland vervoerd / heel Aquitanien, Guascognien, Lions, ende Narbonen, uytgenomē weynige stedē / allegader bedorven / eñ geplonderd.

Theodoretus de Curat. Græc. Affect. Lib. 9. De * Visschers ende Tollenaers / ende die † Ledersnijder / hebben allen volken het Euangelium verkondigd / ende sy en hebben niet alleen de Romeynen / ende die onder Theodoretus. * *Apostelen.* † *Paulus.*

onder 't Roomsche Rijk leven bekeerd/ maer ook selfs de Scythen, Sauromaten/ Indiaenen/ Mooren/ Perzen/ Seres/ Hyrcaenen, Bactriaenen/ Britanners/ Cymbren/ ende Duytschen, ende om me een woord te seggen alle soorten van menschen/ en alle natien hebben si tot de wetten van Christus gebragt. Theod. sterf ontrent het jaer 450 So veel seggen ook Clemens, Salvianus, in Lib. de Provid. ende andere

Hilarius. Maer Hilarius, Bisschop van Poictiers in Vrankrijk/ die in't jaer onses Heren 371. is gestorven / spreekt hier van wel alderklaerst ende overvloedigst / de Synodis Fidei Catholicæ contrà Arianos & prævaricatore Arianis acquiescentes, mox initio. Dominis, inquit, & beatissimis fratribus & coepiscopis Provinciæ Germanicæ primæ,& Germanicæ secundæ, & primæ Belgicæ, & Belgicæ secundæ, & Provinciæ Aquitanicæ, & Provincia Novempopulanæ & ex Narbonensi plebibus & Clericis Tolassanis, & Provinciarum Britannicarum Episcopis, Hilarius servus Iesu Christi in Deo & Domino nostro æternam salutem.

Vid. Beat. Rhen. in Lib. Rer. Germ. & Had. Iun. Bat. Cap. IV

Hilarius, een Dienaer van Jesus Christus/ wenscht den Heren ende Christelijken Broederen/ende mede-Bisschoppen/den Bisschoppen van de Provincie van het eerste ende twede Duytschland, ende van het eerste ende twede Belgium, &c. in God ende onsen Here eeuwige saligheyd.

Wat kander in desen naekter ende duydelijker geseyd worden?

Harigerus, Abbas ‡Lobiensis, qui claruit sub Imperat. Ottone III. ac An. 990. in Gestis Pontificum Tungrensium, *Trajectensium, & Leodiensium, verhaeld Cap. v. dat Eucharius, Valerius, ende Maternus, discipelen des H. Apostels Petrus, van hem na de VVestersche Landen sijn gesonden/ ende dat sy met hun drien te Trier sijn aengekomen/ ende in veele steden ende dorpen het Euangelie gepredikt hebben tot Keulen op den Rijn, ende Tungren toe/ by Maestricht ende Luydick gelegen Vermeld ook daer by in 't lange de lijste der Bisschoppen van Tungrē, die Ægidius aureæ vallis monachus, Harigeri Scholiastes, voords achtervolgd; gelijk ook de Oude Kronijk van Keulen/ gedruckt inden jare 1499. van haere Bisschoppen doet ontrent het jaer ons Heren XLIV Fol. LV. b. ende volgens.

‡ De Abdije van Lobes is gelegen op de Palen van Henegouwē, ende Luyk.

**Maestricht*

De Kerkelijke Histori-schrijvers getuygen mede dat Athanasius van den Keyser Constantinus na Trier in ballingschap is versonden geweest inden jare 336. welke Athanasius selfs in Epist. ad solitariam vitam agentes, gewag maekt van Paulinus, Bischop van Trier, welke Stad Trier Galliarum Metropolis, dat is/ de Hoofdstad van Vrankrijk van hem word geheten: gelijk ook Keulen Metropolis Galliæ Superioris, de Hoofdstad van Hoog-Vrankrijk, van hem genoemd word Apolog. 2. So schrijft ook Hieronymus Lib. 2. contrà Iovinianum, dat hy te Trier geweest is, ende met Ruffinus, Bonosus, ende Florentius de Katechisatie aldaer bygewoond heeft. Uyt welke Schole eene verklaringe op het Symbolum Apostolorum is in't licht gegeven/ op den naem van Cyprianus uytgaende/ maer van Ruffinus bearbeyd. Ook heeft Hieronymus

Socrates *Lib. 1. Cap. 22. 23.* Theodor. *Lib. 1. Cap. 31.* Sozemenus *Lib. 2. Cap. 27.* Hieronymus *Lib. 2. contrà Iovinianum.* Mart. Chemnit. *Exam. Decret. Conc. Trid. Part. III. de Cœlib. Sacerd.*

van

an daer aen twee Duytsche Leraers Sunnio ende Fridelus geschreven: elijk ook Hilarius heeft gedaen aen de Bischoppen van het eerste ende vede Duytschland, ende met namen aen Victor, Bischop der Stad Vorms, uyt oorsake van Euphrates van Keulen/ tot de Ketterije van rius vervallen.

So seggen ook Bilibald. Pirkheym. in Descript. Germ. & Beatus hen. Rer. Germ. Lib. 3. dat de palen van Trier sich eertijds wijd hebben uytgesprey d/ so dat het geheel Galliam Secundam ofte twede Vrank-jk onder sich gehad heeft/ ende also mede Belgium,. Waerom ook ompon. Mela. de Situ Orb. Lib. 3. Cap. 2. de Belgen noemd Treviroım clarissimos, de vermaerdste van Trier, ende Ammianus Marcellinus e van Trier Belgarum fortissimos. de vroomste der Belgen. Bilibaldus Pirkheimerus. Beatus Rhenanus. Pomponius Mela. Ammianus Marcellinus.

Hebben die van Trier dan het Evangelium so lang gehad/ ende sijn e Belgen onder Trier begrepen/ sulke kloeke ende vermaerde volkerē/ de sullen wy konnen geloven dat sy het Evangelium niet en souden ehad hebben?

Ook word in Harigero, Annotatione Ægidij ad Cap. XXIV. gewag emaekt van het Concilium van Keulen aen den Rijn, inden jare 346. er de Ariaensche Ketterije/ ende affettinge van Euphrates/ Aertsbishop van Keulen/ gehouden/ cui subscripserunt Iulius Papa,& omnes Itae,Galliæ, & Germaniæ Episcopi,cum considissent Episcopi in Agrippinensi ivitate, Maximinus Trevirorum, Servatius Tungrorum, Valentinus ab elato, Donatianus Cabilonorum, Severinus Senonum, Optatianus Trissium, Iessius Nemetensium, Victor Vangionum, Valerius Antisiodonsium, Simplicius Augustodunensium, Amandus Argentoratensium, stinianus Rauracorum, Eulogius Ambianensium, Dyoscolus Remorum, nsentientibus & mandantibus Martino Episcopo Moguntiacensium, ictore Mediomatricorum, Desiderio Lingonensi, Pancratio Visosenım, Santino Articlavorum vel Virdunensium, Victorino Pariseorum, periore Nerviorum, Mercurio Suessionum, Diapeto Aurelianorum, isebio Rotomagensium. Concilium van Keulen

Hier by komt dat Clodovæus I. de V. Koning van Vrankrijk/ inden re 499. tot het Christendom bekeerd/ ende van den Bisschop Remius gedoopt sijnde/ met eenen sonderlingen yver getracht heeft de ristelijke Religie so in sijn land ende gebied/ als daer ontrent/ in aller agt voord te setten/ ende uyt te breyden. Clodovæus. Hincmarus *in vitâ S. Remigij.*

Hebben dan de Nederlanders het licht der waerheyd so allerwegen alle byliggende ende aengrensende landen rondom sich gehad/ wie konnen toestaen/ dat sy in duysternisse sijn blijven sitten/ ende dat n dat licht mede niet en is geschenen? Constantius Chlorus ende Constantinus Magnus.

Seyd dat ook niet veel/ dat de Keyser Constantius Chlorus, ontrent t jaer 303. een vrund der Christenen/ ja selfs een Christen/ hebbende die christelijke Helena uyt Engeland tot eene huysvrouwe; ende er na ook sijn sone Constantinus Magnus, in Batavien tegens de Fran- *Eumenius Panegyr. ad Const. Chl. & alij Panegyristæ.*

 ken/

Vid. & Baronius, & Ianus Dousa in Bat.
Heda.

ken/ die dit landschap meynden af te lopen/ oorloge gevoerd/ ende he bedwongen hebben? Souden wy dan niet geloven/ dat sy de Christ lijke Religie aldaer met-eenen naer vermogen gevorderd hebben?.

Het getuygenisze van Heda staet in desen ook wel sonderling te b merken/ dewelke seyd/ dat Dagobertus I. Koning van Vrankryk sone van Clotarius II. ende neve van Chilperick/ die ontrent het ja 577. ofte als andere willen 631. tot de krone is gekomen/ de lere/ d hier te voren al gesaeyd ende geplant was geweest/ nader gesterkt e bevestigd heeft. Syn eyge woorden luyden aldus: Cujus provident Christiana fides, apud Trajectum ANTEA seminata, firmius stabilita e, ubi idem Rex [sicuti testatur S. Marcellinus in vitâ S. Suiberti Episcop construi fecit Ecclesiam in honorem Divi Thomæ, vel secundum ali Thomæ & Martini, quam Barbari & Frisij successu temporis solo æquaru Ità ut clarè intelligatur, Christianam fidem in his regionibus, & præcip Trajecti, incepisse vigere à tempore quo Reges Francorum eam suscepe longè ante adventum Suiberti, aut VVillebrordi. Nam Episcopi Colo enses ab antiquo vindicare volebant Iurisdictionem Ecclesiæ Trajecten quæ etiam ante tempora Dagoberti fuit Episcopalis, habens villas, & po sessiones, à Clotario patre ejus, ac Theodeberto, regibus, bonis & privile is dotata, sed irruentibus Barbaris iterum exstincta, & successivè resusci ta. Door deses [Dagobertus] voorsienigheyd is het Christen-gelo dat te voren t'Vtrecht al gesaeijd was/ sterker bevestigd/ alwaer de sel Koning [gelijk S. Marcellus getuygd in't leven van den Bisschop Suibertus] eene kerke heeft doen stichten ter eren van den H. Apost Thomas/ ofte als andere willen ter eren van Thomas ende Mar nus/ de welke de Barbaren ende Vriesen met der tijd ter aerden slecht hebben. So dat klaerlijk kan verstaen worden/ dat het Christ gelove in dese landen/ ende insonderheyd t'Vtrecht heeft beginnen bloeijen van dien tijd af dat de Fransche Koningen haer aengenom hebben/ lang voor de komste van Switbert, ofte VVilleboort. Wa de Bisschoppen van Keulen hebben van-ouds de jurisdictie van de K ke van Vtrecht aen sich willen trekken/ de welke ook voor den tijd v Dagobertus een Bisdom is geweest/ hebbende landen ende goedere synde van Clotarius/ synen vader/ ende Theodebertus/ Koning met inkomen ende privilegien begift/ maer is door den overval d Barbaren verwoest, ende allengskens wederom opgerecht.

Holland-sche Kronijken.
Beda *Lib.* 5. *Cap.* 12 *an.* 696.
Theodfridus *M.S. in vitâ S. VVillebrordi.*

Dit is ook ten dele/ dat boven uyt de Holl. Kronijken aengetog ende bewesen is/ namelijk/ dat de Christelijke Lere in dese landen v Kunibert, ende anderen/ voor VVilleboort gepredikt is. Maer He maekter vry wat meer af in syne aengetogene getuygenisze/ als seyd/ gelijk wy gehoord hebben/ dat het Christen-gelove in dese land lang voor Dagoberts tijden/ onder welken Kunibert/ Bisch van Keulen/ geleefd heeft/ geplant ende geboud is geweest. So dat w ook klaerlijk konnen merken/ dat de Paepsche Schrijvers selfs in t

se sa

sake verward/ onseker/ ende niet eens en sijn. Is ook de Kerke van
trecht een Bisdom, met landen ende goederen verrijkt/ lang voor Wa-
eboorts tijden al geweest/ als Heda getuygd: welk Bisdom Pipijn
Villeboort na sal geschonken hebben/ die 't Klooster van Epternaken
ischen Trier ende Lutzenburg ook sal gefondeerd hebben: wie en siet
m niet/ datter al vrij wat meer kerken te voren moeten geweest sijn
ier der Bisdommen ende Kloosteren stand/ ende gelegenheyd/ dat
n tijd heeft moeten hebben/ ende door anderen voor de komste van
illeboort heeft moeten geschieden?

Besluyte daerom/ alles wel ingesien/ ende overwogen/ met goeden
ond/ ende vaste reden/ dat de Nederlanden hun Christendom van de
en bergen van Romen niet ontfangen en hebben/ maer van de A-
stelen selfs/ ofte Apostolische mannen/ ende dat daerom de roep ende
em der Papisten hier te lande onwaerachtig ende ydel is/ wanneer
met een gemeyn veld-geschreij gevoelen ende drijven/ dat Wil-
oort de Christelijke Religie alhier in Holland eerst soude gebragt
de gepredikt hebben: ende dat daerom de braveringe ende blakerin-
van de Roomsche Patres Heriberdus Rosweydus, ende Richardus Ver-
ganus in hunne Nederlandsche Kerkelijke Historie, ende Antiqueyten,
tig/ ende beuselachtig is/ die die Heren naer hunne gewoonlijke
suwitische vermetelheyd daer op bouwen/ wanneer sy in schimp en
tz hoog snorkende/ als groot-sprekers/ stout/ ende onbeschaemd
rgeven/ dat die van de waere Christelijke Gereformeerde Religie
r te lande by de lere van Willeboort hadden moeten blijven/ ofte nu
h tot de selve wederkeren: daer sy selver sich aen de lere des Heren
sus Christus ende sijner H. Apostelen hadden moeten houden/ ofte
nu wederom daer toe geven/ met afstand van hunne Roomsche
tichristische leugenen/ ende lasteren/ waermede sy de arme luyden
llendig van God ende sijn H. Woord verVoeren. Want (lieve!) is
Christen-gelove op Willeboort ofte op den Sone Gods gegrond?
tfangen wy de Religie van God/ ofte van de menschen?

Besluyt dat de roep en roem der Papisten van Willeboort in delen ydel ende onwaerachtig is.

Apoc. 17.9.

Sijn ook de anderen altemael voor dts maer een hoop kinderen ge-
est/ Et numerus tantum, & fruges consumere nati, daer de Hollandsche
onijk ende Beda mede van getuygen/ die alhier met Willeboort/ ja
lang voor hem/ gearbeyd ende gepredikt hebben/ datmen Wille-
t alleen hier van de ere geeft? Ik weet wel/ wat sy hier op seggen
en/ te weten/ dat die andere voor hem dit werk uyt sich selven ende
hun eygen houtjen sonder wettelijke beroepinge ende besendinge
ben aengevangen: maer Willeboort is te Romen by sijne Heylig-
d getrocken/ ende heeft van daer den H. Geest in sijne mouwe voor
ende sijne nieuwe Apostelen mede gebragt/ na dat hy aldaer van
lieven Stadhouder des Heren/ ende Navolger van den H. Apostel
trus/ het sichtbaer Hoofd der Kerke/ den Paus Sergius/ magt en
oritept daer toe hadde ontfangen/ ende als een nieuwe Sinte Pie-
ter

ter over dese nieuwe Apostelen was gesteld/ ende verheven: ende da
Rom.10,15. heeft dan so syn goed bescheyd ook. Want seggen die Patres, hoe sullen
sy prediken, ist dat sy niet gesonden en sijn? Waer uyt af te nemen is
dat die andere Heyligen gelopen hebben eer dat sy gesonden waren/ en
dat sy daerom wel degelyke syne Priesters syn geweest: hoewel noch
tans hunne goede intentie ende yver dat alles wederom seer lichtelyk
goed eñ richtig kan makẽ. So seggẽ ook de Pauselyke Schrijvers/ da
het niet wel eer gaen en wilde/ voor dat de adem van syne Heylighey
daer over ging/ ende dat de besendinge ende H. Geest van Romẽ quam:
Maer hadden die Leraers ende Bisschoppen te voren dan geene wet
telyke besendinge/ nochte beroepinge? Mogẽ ook Kerkẽ ende Bisschop
pen geene Bisschoppen uytsenden om het Euangelium te prediken
Dit syn (voorwaer!) sotte en de belachelyke dingen! Dat ik nu niet e
spreke van die vermeynde Hierarchie ofte oppermagt/ ende verwaer
den tytel van algemeynen Bisschop/ dien die Roomsche Kaiphas sic
tegens de ere des Heren Jesus Christus/ ende tegens Gods
Woord ende ordinantie lasterlyk vermeet/ ende aenneemt/ dien Boni
facius III. van den Moordenaer Phokas ontfangen heeft/ tegens
hooge woorden ende tegen-strevinge van synen voorsaet Gregoriu

Epist. L. 4. Epist. 76. 78. 80. 83. & L. 6. Epist. 188. 194. Wy willen ondertusschen dit gaerne alhier bekend staen dat Will
boort met de syne /onder de vleugelen/ ende bescherminge van Pipyn
Hertog van Austrasien/ ende Hofmeester van Vrankryk/ na dat hy
Vriesen door oorloge bedwongen/ ende t'ondergebragt hadde/ door w
deroprichtinge ende voordplantinge der Christelijke Religie, het Ch
stendom/ in sulke suyverheyd als het doe ter tyd noch was/ alhier/
hier ontrent/ ende met-namen by de Vriesẽ grootlyk gevorderd hee
ende en willen hem in dien dele syne ere niet benyden: alleen seggen w
uyt kragt van ons voorgaende bewys/ dat Willeboort alhier de fo
damenten van de Christelyke Lere niet geleyd/ maer op ouder gr
den gebouwd/ ende de Christelyke Kerken gestyft/ wederopgericht/
vermeerderd heeft/ na dat sy/ so door de menigte der Heydenen/ hi
noch overig gebleven/ als door veelvuldigen overval der Vriesen/ o
swack/ ofte seer vervallen waren: overmits wy sien/ hoe lichtelyk
Kerken van heure eerste eenvoudigheyd ende suyverheyd komen af
wyken/ ende te vervallen/ ten sy datmense door Gods onvervalst
Woord/ ende de goede Kerkelyke Tucht in gedurigen bou ende w
dom houde: dat dan ook de ervarentheyd van alle tyden/ ende der a
geroerde Historien/ ende insonderheyd die groote afval van Rome
2.Thess.2.3 maer al te overvloedig ende drovig geleerd ende bevestigd heeft/ w
1.Tim.4.1. ker suerdezem de gansche Christenheyd so veele eeuwen doorkrop
ende ingenomen hadde/ tot der tyd toe dat God de Here/ die sterk
die yveraer/ in de laetst voorlede eeuwe voornamelyk/ denselven n
sulke magt met den adem syns monds heeft beginnen uyt te suyver
gelyk de Here Jesus ook so voordaen doen sal/ tot dat hy dien e
mael geheel vernietige in de toekomste sijner heerlijke verschijning

Bewijs, dat Willebroort de Papistische Antichristische Lere, so die nu tegenwoordig bedorven ende in gebroken is, ende onder anderen den Beelden-dienst, inde Kerken van Holland, ende elders, niet geplant nochte opgerecht en heeft.

Inden tijd van Willebroort/ ontrent de sevenste eeuwe na de geborte onses Heren/ en was de Roomsche Bischop noch so veel mee... rs niet/ ook en waren de meeste ende voornaemste grouwelen des ...ntichrists noch niet geboren/ ofte noch niet bekend/ nochte aengenomen. Bonifacius III. was nu wel inden jare 607. door den moorderen Keyser Phokas een opperste Bischop van Christenrijk, op sijn ver...k ende aenhouden/ ende schandelijke pluymstrijkerije van sijnen ...oorsaet Gregorius by gemelden moordenaer/ gemaekt/ ende geworn: maer hy en heefter langen tijd by de kerken so noch niet wel mede ...oorgekonnen/ voor dat hy door listigheyd/ ende geweld/ ende anders/ de wereldlijke magt sijnde ontwassen/ doorgebroken/ ende beyde wereldlijke ende kerkelijke/ beyde de Keyseren ende Bisschoppen ...'t hoofd gaen sitten is/ ontrent het jaer 850. — Paus opperste ende algemeyne Bischop. *Besiet de Historien van die tijd, ende Phil. Morn Myst. Iniquit.*

De Paepsche Misze die 'troer van't Pauselijke schip is/ ende de grootafgoderije der wereld/ daer van een Sacrament een Sacrificie ofte ...ferhande gemaekt/ ende een stuck broods voor God bekend/ ende ...ngebeden/ ende ook opgegeten/ opgesloten/ ende omgedragen word/ tot een eygentlijk ende daedlijk toenoffer voor levenden ende doden ...oor het jaer 1200. niet aengenomen/ ende is ook selfs Lombardus ...b. 4. Dict. 12. onbekend/ ende verschild van de offerhande der ouden ...veel als wit ende swart/ so veel als hemel ende aerde. — Misze.

De Transubstantiatie ofte wesentlijke veranderinge van brood ende ...ijn in het lichaem ende bloed des Heren is voor 't jaer 800. niet geweten. — Transubstantiatie.

De Kanon van de Misze is wel ontrent 900. jaeren van de Transubstantiatie niet verstaen. — Kanon der Misze.

De Ouden hebben ook ten minsten 1000. jaeren de VVoorden des ...vondmaels figuerlijk, naer de wijse der Sacramenten/ uytgeleyd. — VVoorden des Avondmaels. Transubstantiatie noch geen Artykel desgeloofs.

De Transubstantiatie en was noch ten tijde van Lombardus Lib. 4 ...ict. 11. ontrent het jaer 1145. voor een Artykel des geloofs niet besloten/ nochte aengenomen. — VVord bevestigd.

Innocentius III. heeft in den jare 1215. den name van Transubstantiatie bevestigd.

Noch verschillen niettemin de geleerdste Scholastijken na sijnen ...jd so inde sake/ als in de maniere der uytlegginge/ wat het woordeken ...(Hoc) beteykend. — Verschil der Scholastijken over het vvoordeke (*Hoc*).

 De

Scheydinge ende scheuringe van brood ende wijn. De scheydinge ende scheuringe van de Sacramentische waerteykenen brood ende wijn in den Avondmaele des Heren, in grouwelijker schendinge van des Heren ordinantie in desen, is ontrent het jaer 1200. eerst bekend, ende evenwel niet opentlijk aengenomen voor dat het in den jare 1414. in het Concilie van Constans is besloten. Micrologus anno 1080. Lombardus anno 1150. Thomas anno 1260. ende anderen, spreken't tegens.

Aenbiddinge van het brood. Honorius III. heeft de aenbiddinge van het Sacrament eerst ingesteld inden jare 1220.

Sacraments-dag. Vrbanus heefter daer na eenen Heyligen Sacraments-dag by verordineerd.

Privaete Miszen. De privaete Miszen der Mis-priesteren sonder communicanten sijn voor 800. jaeren niet gevonden.

Dienst in Latijnsche Tale. De Gods-dienst in Latijnsche ofte onbekende tale is voor dien tijd onbekend.

Twee Sacramenten. Seven Sacramenten. Paschasius de Cœnâ bekend by sijnen tijd ontrent het jaer 900. niet meer dan twee Sacramenten, den H. Doop, ende het lichaem ende bloed des Heren, dat is het H. Avondmael. Het getal van seven Sacramenten eygentlijk genomen is voor het 1000. jaer niet geboren.

Opus operatum in Sacramentis. De dadelijk genietinge der genade Gods door de Sacramenten ex opere operato, dat is uyt het gewrochte werk, ofte der daed des dienaers, ofte des elements uyt sich selven, is een verdichtzel der Scholastijken na 1200. jaeren.

Goede intentie des Dienaers der Sacramenten. De noodwendigheyd van de goede intentie ofte meyninge des dienaers tot de wettelijkheyd der Sacramenten is vande Scholastijken met eerst versiert. Ende hoe konnen hier de Papisten inde Misze de afgoderye ontgaen? also niemand van de intentie des mis-pape kan verseekerd wesen: so dat sy meynen sullen God aen te bidden, ende het sal by faute van den Pape, selfs naer hunne lere, maer brood wesen.

Penitentie. De Penitentie is van Lombardus een Sacrament gemaekt.

Paepsche Oorbiechte. Van de noodzakelijkheyd van de Paepsche Oorbiechte is maer eerst eene algemeyne wet gegeven in't Concilie van Lateran onder Innocentius III. als de Vaders van 't Concilie van Trenten selfs in den VIII. Kanon bekennen.

Orden. Houwelijk &c. Met de Orden-dienst, Houwelijk, &c. ist niet beter gesteld, daer de Scholastijken ende Kanonisten selfs over twisten, ende niet eens in en sijn.

Aflaets brieven. De Aflaets-brieven van den Roomschen Paus tot vergevinge der schuld der tijdlijke straffe door toeeygeninge van Christus ende der Heyligen verdiensten, sijn eerst na 1000. jaeren opgekomen.

Iubels-bullen. De Iubel-bullen sijn ontrent het 1300. jaer doorgebroken.

Houwelijkx verbod. Het Houwelijks-verbod aende Geestelijken heeft maer eerst ontrent het jaer 1070. over al plaetze gegrepẽ, zijnde gemelde conscientie-stricke voren hier ende daer alleen in gevoerd, ende dat niet sonder groot tegen

genspertelinge. In Engeland/ van waer Willeboort hier is gekomē/ houwelyk voor 1100. jaer den Geestelyken niet verboden geweest.

Siet van het opkomen van alle dese Pauselyke nieuwicheden ulj, Perkinsus in sijn Problema de Romanæ fidei ementito Catholicis-o, ofte verhandelinge van't vermeynde Katholykdom van het oomsche Gelove: alwaer wy met-enen den ydelen ende valschen em der Pausgesinden van de oudheyd hunner Roomsche Religie nnen sien/ ende tasten.

Alle dese/ ende diergelyke nieuwicheden/ te lang om te verhalen/ na Willeboorts dood eerst opgekomen: so en kan hyse dan in de ollandsche Kerken niet ingevoerd hebben.

De afgodische Beelden-dienst en kan hier ook van hem niet aenge-ld wesen/ om dese redenen: want behalven dat de Afgoderije des usdoms by synen tyd noch niet bevestigd/ nochte ook algemeyn en as/ also die eerst in het Concilie van Niceen in den jare 788. (tegens t Concilie van Constantinopolen ontrent het jaer 755. onder Con-ntinus Copronymus van 330. Bisschoppen gehouden/ daer de beel-ndienst afgeschaft ende verboden is) goed gekend ende besloten synde/ er na de Kerken allenskens als eene gemeyne wet ende besluyt is op-drongen geweest: So hebben ook Pipinus Crassus, die VVilleboort hand magtig geboden/ ende synen arbeyd hooglyk bevorderd de gehanthaeft heeft/ met synen sone Karolus Martellus, beneffens pinus Brevis, ende insonderheyd Karolus Magnus, achtervolgens/ den eelden-dienst met aller magt tegengestaen/ ende als helden bevoch-n/ ende uyt de palen van hun gebied geweerd/ ende gehouden: gelyk n ook Karolus Magnus ontrent het jaer 800. een Synode tot Frankfort n alle syne landen onder syn opsicht ende beleyd heeft doen beroepen waer hy selfs ende ook de Gesanten van Romen syn tegenwoordig weest/ welke Synode het tweede Concilie van Niceen als kettersch roordeeld, ende den Beelden-dienst verworpen, ende afgesteld heeft. elker handelinge tegens de afgoderye ende beelden-dienst onder den em van Karolus Magnus daer na opentlyk voor alle de wereld is in't ht gegeven.

Beelden-dienst.

De Fransche Vorsten ende Koningen, ten tijde van VVilleboort, eñ ook lang daer na, sijn vijanden van de Roomsche Afgoderije.

Concilie van Frankfort onder Karolus Magnus.

Besluyte daerom dit stuckxken mede/ dat gemelde godsalige eren/ ende vijanden van de Roomsche afgoderye/ die doe vast eer en meer uytgebroed werde/ den beelden-dienst de rugge niet ge-yfd en hebben/ nochte Willeboort toegelaten/ of hy schoon selfs al wild hadde/ de selve in dese landen in't minste in te voeren: ende dat ersulkx het tegendeel van de Papisten met geen schyn van waerheyd kan gedreven nochte staende gehouden worden. So dat wy daer t ook klaerlyk sien konnen dat boven-gemelde Paters van Braband s tegens reden vragen/ waerom wy van de lere van Willeboort sijn geweken: daer wy hen vragen mosten/ waerom sy daer niet by ge-even en sijn/ maer de selve van tijd tot tijd van langer hand al meer

Besluyt van dese handelinge

ende meer verbalscht ende bedorven hebben? Ende of schoon Will
boort hier ofte daer/ upt menschelijke swackheyd/ ende verdorven
heyd der tijden/ inde Christelijke Lere mogt gefeyld hebben/ als o
getwyfeld ook ten dele is geschied/ ia of hy ook so groven Papist en
afgoden-dienaer mogte geweest hebben/ als de huydendaegsche Jes
wijten sijn/ ende alhier niet dan Pauselijke superstitien in plaetze v
de Christelijke Religie geplant hebben/ als huyden de Jesuwijten
Indien ende elders doen/ wat voordeel toch soude sulkx de Room
sche Kerke/ ofte nadeel de Gereformeerde konnen geven: dewijle
uptbreydinge des Pausdoms de voordplantinge van het Antichriste
dom is/ door veroude leugenen/ die daer mede niet goed gemaekt
worden tot preiudicie ofte verkortinge vande goddelijke waerheyd
Also spreekt de Here Jesus Christus tot de Joodsche Phariseen en
Schriftgeleerden van sijnen tijd Matth. 23. 15. VVee u Schriftgeleerd
ende Phariseen, geveynsde! want gy omgaet see ende land, om eenen I
den-genoot te maken, ende als hy 't geworden is, so maekt gy hem een
soon der hellen twemael meer dan gy sijt.

Hoe magtig is daerna 't Roomsch suerdeeg doorgebroken/
Als God d'ondankbaerheyd der wereld heeft gewroken/
Als Satan sijn geswerm en knechten heeft verweckt/
En met sijn mist en damp al 't Christendom bedeckt!
Act. 17. 16. En dat de Schrift betuygd van 't Heydensch-wijs Athenen/
Klooster, Die meer dan een'ge stad godvruchtig heeft geschenen/
ende Mon- En haeren grooten hoop der Goden heeft gevreesd/
nicks-oor- Dat is van onse Stad by ouds ook waer geweest.
den binnen Hoe swindig Klooster-volk heeft in die blinde dagen
Haerlem In hunne meeste kragt alhier sich neergeslagen/
ten tijde vā In alderley fatzoen! Waer was hier eene Stad/
het Paus- Die opt meer Oorden-dienst, die opt meer Kloosters had?
dom.

Vande Haerlemsche Kloosters ende Monnicke-Oorden onder het Pausdom.

Monnickē. Vanden opgang ende uptbreydinge der Monnicken, ende Apoc
Apoc. 9. lyptische Sprinkhaenen/ inde Christenheyd/ ende hunne verscheyde
1. Cor. 3. 3. heyd ende verdeeldheyd in ontallijke oorden/ ende regelen/ upt men
4. 11. 21. 22. schelijk vernuft/ ende goed-bedunken/ tegens Gods Woord/ opg
23. worpen/ ende ingevoerd/ en hebbe ik niet voorgenomen alhier
spreken: maer slechts de verscheyde Kloosters dier ledige ende onnu
te bygelovige menschen te verhalen/ die onder 't Pausdom/ in die g
meyne blindheyd/ onse Stad meer dan enige andere vervuld ende b
seten hebben. Die dan noch lust heeft al dat geswerm te weten/ d
le

…se Rodolphus Hospinianus, die hier van seer overvloedig ende geleerelijk geschreven heeft.

VVouter van Gouthoeven pag. 79. Voor den Troubel begonst anno 1572. waren binnē Haerlem de Kloosteren van de Vier biddende Oorden, te weten/ Karmelijten, Preekheren, Augustijnen, ende Minderbroeders, ofte Graeu-Monnicken genoemd/ 'twelk in geen Stad van Holland/ Zeland/ nochte Utrecht te sien en was.

De Vier biddende Oorden binnen Haerlem.

Idem pag. 118. ende 322. Van den Karmelijten Oordre / diemen Lieve-Vrouwen-Broeders noemd/ was een Klooster binnen Haerlem/ dat gesticht werde ontrent den jare 1249. by Heer Symon van Haerlem/ Ridder / die sijn eygen huysinge daer toe mildelyk overgaf/ daer hy onder eenen serk voor't hooge outaer vande Kerke des voorsch. Kloosters begraven werde an. 1280. [Dit Klooster stond inde Graue Houtstraet, ende streckte sich upt tot den Aengang, ende de VVarmoes-straet.]

Nunc mendicato pascitur ille cibo. Karmelijtē ofte Vrouwen-Broeders.

Idem Ibid. Pag. 118. Den Monnicken van S. Dominicus Oordre/ diemen Preekheren [ende Iakobijnen] noemd/ werde een Klooster opgericht an. 1247. [Besiet hier van ook hier boven pag. 51. Dit Klooster was aen 't Raethuys gelegen/ palende aende Sijlstraet, ende Iakobijnestraet, die daer van den naem heeft ontfangen.]

Dominicanen, Iakobijnen, ofte Preekherē.

Idem Ibid. Te Haerlem hadden de Augustijnen mede een Klooster. [Siet ook hier boven pag. 404 Dit Klooster was inde Achterstraet gesticht/ ende quam inde Hag straet/ ende op den Burgwal uyt].

Augustijnē

Idem Ibid. De Minderbroeders van S. Franciscus Oordre/ diemen Graeu-Monnicken, ofte Bervoeten in Holland noemde/ hadden een Convent te Haerlem.

Hier quamen de Observanten wonen an. 1455.

[Dese hadden hun Klooster op 't Groot Heylig Land aen de Stads Veste begrepen: alwaer nu S. Elisabets Gasthuys is.

Minderbroeders, Franciscaenen, Graeu Monnickē, ofte Bervoeten. Observātē.

De Templiers onthielden sich inden Hout/ dicht onder de Stad/ daer nu ten dele de Stads Veste is: ende wanneer sy op eenen tijd in de gansche Christenheyd te niet gedaen werden/ so sijnse alhier met alle hunne goederen tot de S. Ians Heren overgegaen/ die inde S. Jans-straet woonden/ waer van die straet den naem ook draegt. Besiet hier van hier boven pag. 55. ende 56. De Kerke van dit Klooster word nu tot den waeren Godsdienst gebruykt.]

Templiers. S. Ians-Heren.

Gouthoeven pag. 539. In dit jaer van MCCCCLXXXIIII. ontrent S. Lukas quam de Abt van Marienwaerde by Kulenburg van der Premonstreyten Ordre, ende begreep met sijne Heren ende Broederen binnen Haerlem dat Klooster daer S. Antonis Heren in te wonen plegen/ welk Klooster de Regulieren des Kapittels van Sion ontrent vijf jaer beseten hadden/ ende dese Reguliers wylē eer broeders vander derder Oordre S. Franciscus geweest hadden/ ende hadden dit Klooster van

Premonstreyten. Sinte Antonis Herē. Reguliers van Sion.

S. Antonis ontrent zeventig jaeren geleden gefondeerd/ende gesticht [So is ook dit Klooster op den naem van S. Antonis bekend in't jae ons Heren MCCCCLXX. op ten achten dag in Augusto in s. kere opdragt brief van een huys ende erve/ gelegen op Kraeyenhorst/ neffens di broeders over van S. Antonis/gepaszeerd voor Willem van Sacnde Florysz/ende Jan vander Meer/Schepenen in Hairlem, in't Kantoo der Kerkmeesteren berustende.

S. Antonis Boomgaert ofte VVitte Heren.

Dit Klooster werde de Prooftdije van S. Antonis Boomgaert gehe ten/ ende de Klooster-luyden VVitte Heren, ongetwyfeld van hunn kledinge. Het was inde Witte-Heren-stege gelegen/ die den naem va gemeld Klooster ontfangen ende gedragen heeft. De goederen va dese Proostdye syn met voorweten van den Paus upt wettelyke end deugdelyke redenen (namelyk om het ondeugend ende ongeregeld le ven van dese Klooster-gesellen) met seker beding ende verdrag over gebragt ten profyte van S. Elisabets Gasthuys op den XIX. Marti anno XV^cXLI. blykende by gemeld verdrag selver/ met den aenklev van dien/ dat in't voorsch. Gasthuys noch bewaerd word.]

Collegie van Kanonicken.

Idem pag. 117. Te Geervliet in't Land van Putten in Onse Liev Vrouwe werde mede an. 1307. een Collegie van een Deken, ende XIIII Kanonicken gedoteerd ende gesticht by Heer Niklaes van Putten/ e Vrouwe Alyt van Strien synen wyve. Dit Collegie werd namael ontrent den jare 1561. getransfereerd inde Kathedrale Kerke van S Baef te Haerlem.

Kanonicken vermeerderd.

Idem Ibid. Buyten Aemsteldam werd an. 1394. mede een Regu liers Klooster gefondeerd/ waer af de Reguliers-poorte aldaer haere naem heeft: maer also in't jaer 1406. dit Klooster by ongeval verbran was/ so hebben den Prior met de Monnicken te Heyligeloo (nu Hey loo) een ander opgericht/ dan is'tselve ontrent den jare 1560. afgebro ken/ ende getransfereerd ende geannexeerd aen't Collegie van Kano nicken te Haerlem.

Reguliers.

Idem Ibid. Buyten Haerlem is een Reguliers Klooster/ genaem Onser Vrouwen Visitatie, buyten S. Ians poorte.

Chron. VVindemense Lib. I. Cap. XXXIX. getuygd dat dit Klooste ontrent het iaer 1406. gesticht is/seggende: Sub eodem tempore Mo nasterium Visitationis B. Mariæ prope Herlem per venerabilem Patrem Dominum Hugonem Golsmit presbyterum ædificari fuerat inchoatum, & Generali Capitulo nostro de VVindesem cum omnibus agris, domibus, & attinentiis ad assumendum oblatum. Sed factâ inquisitione ad annos sep tem ejus assumptio est dilata.

Ontrent den selven tyd [1406.] is het Klooster van Marien Visitati dicht by Haerlem beginnen gesticht te worden door den eerwaerdige Vader Heere Hugo Golsmit/ Priester/ ende ons Generael Kapitte van Windesem met alle syne landen/ huysen/ ende toebehoren opge dragen. Maer de aenneminge daer van is na gedaen ondersoek noch

ven jaeren uptgesteld.

So word het dan ook naderhand/ op't jaer 1430. Kap. XLIV. in't lve Boek, onder de Kloosters/ tot het gemeld Generael Kapittel van Vindesem behorende/ verhaeld/ ende geteld.

Ook word aldaer Ioannes de Zuzato ontrent het jaer 1409. Prior an't gemelde Klooster genoemd. Lib. 1. Cap. XXVIII.

Hujus Cœnobij Snoyus quoquè meminit Lib. x. cujus verba hîc ascribo.

Anno Dominicæ Incarnationis MCCCCL. celebravit Iubilæum Nicolaus . Post annum Iubilæus fuit in oppidis Hollandiæ circumferente ac vul-nte Nicolao de Cusa Cardinale, qui cum in suburbio oppidi Harlem onasterio Regularium hausisset Cerevisiam Orientalem ab Hamburgo, irificè eam commendabat, vinoq; præferebat: verum ut postridiè caput i doluit (caput n. ex eâ cerevisiâ tentari solet) ejusmodi potionem fuit ecratus. Romam reversus, atq; à Pontifice rogatus, quæ gens, quibus oribus, Inferiorem Germaniam incoleret, respondit, longè omnium pru-ntissimam [esse] Mirante illo [Pontifice] subjecit causam: in conviviis, quit, sitire te, & quantum sitias, deprehendere callet. Alludebat ille ad orem gentis nostræ in convivio ad pocula mutua invitantis. Ridebat Pon-ex responsum Cardinalis. &c.

Snoyus maeckt van dit Klooster in sijn tiende Boek gewag: wiens oorden ik hier by schrijve.

Inden jare onses Heeren M CCCC L heeft Nicolaus V het Jubel jaer houden. Des jaers daer aen werd het in Holland omgedragen ende tgeroepen door den Kardinael Nicolaus de Cusa/ de welke als hy het Reguliers Klooster, dicht onder de Stad van Haerlem gelegen/ mburger Bier gedronken hadde/ so prees hy het selve grotelijk: de verhief het boven den Wijn: maer als hem des anderen daegs het ofd daer van seer dede (want dat bier pleeg in't hoofd te lopen/ ende t te doen sweren) so heeft hy dien drank vervloekt. Te Romen we-rgekeerd/ ende van den Paus gevraegd sijnde/ wat aerd van volk ederland bewoonde/ andwoorde/ dat het een seer verstandig volk as. Ende als de Paus sich daer over verwonderde/ heeft hy dese den gegeven/ seggende: sy weten in de Gastmaelen te sien of gy dorst bt/ ende ook hoe veel dat gy drinken meugt. Hy sag op het gebruyk n onse luyden/ die malkanderen inde gastmaelen heelen ende halven engen/ ofte toedrinken. De Paus lachte om de andwoorde vanden ardinael. etc.

Voort hier nu de Zellebroeders by/ inde Jakobijne straet/ daer nu de oote Stads-Schole is: ende — *Zellebroeders.*

De Gildebroeders ende Gildesusters van S. Iakob, inde Wijkstraet/ te Achterstraet/ ende Hagestraet: waer van ik boven pag. 403. &c. de Godshuysen gesproken hebbe. — *S. Iakobs Gildebroeders, ende Gildesusters.*

Ende gaet dan over tot de Vrouwen-Kloosters, ende Nonnen.

De

Nonnen. S. Michiels Convent. De Susters van S. Michiels Convent, die sich op den twe-sprong ba de Houtstraet ende Geerstraet hadden neergeslagen/ alwaer nu I Nieuwe Doelen is/ die in den jare 1478. opten achtien dach in April b kend syn in eene opdragt-brief/ gepasseerd voor Jakob Martynsso ende Dirick Spycker/ Schepenen in Haerlem/ in't Kantoor d Kerk-meesteren berustende.

S. Klaren. De Susters van S. Klaren, in de Groote ende Korte Hout-strate/ I de Groote Houtpoorte in heuren tyd gelegen.

S. Annen. Van S. Annen, by de Ramen: in welke Kerke de Godsdienst nu su verlyk gepleegd word.

Barvoete Susters. De Barvoete-Susters, by S. Gangolfs Kerke/ nu de Osze-Mark op de Volders graft/ende in die stege/ die naer den name van dit Klo ster bekend is.

Vroumorifzen. De Vroumoriszen, op de Oude Graft/over de Jakobyne-Brugge

Sijl. De Sijl-Nonnen, die de Sy straet den naem geven.

S. Katharijn. De Nonnen van S. Katharijn, op de Kroft/ende in de Soetemel en-Wittebroods-steeg.

S. Visul. Van S. Vrsul, aen de Kroft/ Oude Graft/ ende S. Orsulen-steeg/ daer van den naem geniet.

S. Magdaleen. Van S. Magdaleen, in de Lange ende Korte Magda-lenen-strat en Magdalenen-kuyl/ van't Klooster so benoemd/ hard aen de Stat Wal: alwaer nu het Nieuwe Pest-huys is. Dit Klooster is bekend het jaer MCCCCLXXV. opten 30. dach in Meye in eenen Gift-brief/ passeerd voor Wouter van Bekesteyn/ en Jan Pieterszen Hals/ Sc penen in Haerlem/ in't Kantoor der Kerkmeesteren berustende.

S. Margriet. Van S. Margriet, in de Lange ende Korte Margriete-straten/ by Kruys-Poorte.

S. Marien. Van S. Marien, in de S. Jans-straet/ by de S. Jans-Poorte.

S. Cecilien. Van S. Cecilien, in de S. Jans-straet/ in de Wyde ende Nauwe-C cili-stegen.

Het Groote Bagijnhof. Ende eyndelyk het Groote Bagijn-Hof, met drie poorten in de B gyne-straet/ S. Jans-straet/ ende Bakeneszer graft uytgaende/ als het Monster Opdraeght uyt sterven en wil/maer dagelyks hoe l ger hoe vruchtbaerder word. Hier houden die van de Fran Gemeynte hunne Christelyke Vergaderinge.

Van't Bagijn-hof schryft Had. Iun. Bat. Cap. XX. aldus: Leeuw horsti, Vestalium nobilium Cœnobij, conditor Arnoldus Saffer hem Harlemensis Curio, qui virginalis pudicitiæ studio, cum in hoc, tum i terum, quod Harlemi vestalium choro dicavit, magni cognomine vulgò lebre, opes suas largiter effudit ante annos trecentos. Exstrui cœptu annum 1262.

Arnoldus Saffenhem/ Pastoor te Haerlem/ is stichter geweest Leeuwenhorst/ een Klooster van edele Nonnen/ die uyt liefde va maegdelyke kuyschepd/ so aen dit Klooster/ als aen't Bagijnhof bi

Haer

Haerlem, het Groote Bagijnhof gemeynlijk geheten / syn goed voor drie honderd jaeren mildelyk besteed heeft. Het is beginnen te maken inden jare 1262.

Van 't Bernardijten Klooster te Heemstede, de Hemels-poorte geheten/ besiet hier boven pag. 88, ende 89.

Bernardijtē Klooster te Heemstede.

Gouthoeven pag. 244. Dese Graef Diederick II. heeft ook 't houten klooster te Egmond / dat van de Vriesen vernield was / afgebroken/ ende dat van nieus weder aengeleyd / ende doen maken tot syne groote osten van steen. Ende hy versette de Nonnen op een plaetze genoemd Bennebroek, by 't Dorp Heemstede / by Haerlem: ende dede in 't nieuwe Klooster Monicken komen van S. Benedictus Order: den welken hy ook versag met schoone giften/ ende renten.

Nonnen te Bēnebroek

Idem pag. 117. Het Klooster genoemd Sion, neffens de Beverwijk, is mede verdestrueerd.

Sion in de Beverwijk.

Dit Klooster word gedacht inde Kron. van Windesem Lib. I. Cap. LIV. al waer 't genoemd word het Klooster van Maria in Sion, by de Beverwijk in Holland, van de Reguliers-Ordre: ende betuygd/ dat het vereenigd ende gehecht is aen 't Generael Kapittel van VVindesem, inden jare 1424. ende te kennen gegeven/ dat het korts te voren gesticht was door dien 't aldaer genoemd word Monasterium novum, dat is een nieu Klooster.

Inden jare 1574. den 15. Julius is de Haerlemsche Ommegang, ofte S. Jans Kerkmisze ingesteld, O. M.

S. Jās Kerkmisze.

Voorgenomene Schattinge op de Geestelijkheyd.

Holl. Kron. Divis. XXIX. Kap. XXX. Inden jare MCCCCLVII. die Regenten ende Heren van den Gerechte van Haerlem aggraveerden ende beswaerden sere de Geestelicke luyden van der Stede, eyschende ende willende van hen hebben tollen ende excijsen gelijken van haer poorters. Ende hier worde een proces van rechte tegen henluyden gemaekt voor den Bisschop van Utrecht ofte synen Fiskael als syn Procurateur. Ende want die Geestelicke luyden Priesteren ende Klerken door desen proceze die noch niet geven en wouden / so worden geordineerd vander Stede wegen van Haerlem Klaes van Yperen Burgemeester / ende Gerrit van Noordwijk Schepen / ende Willem Paeds Secretarius der voorseyde Stede / dat sy souden trecken tot Amersfoort by den Bisschop tegens die geestelickheyd / om mits dien hen te dwingen die excijsen ende tollen te geven. Ende sittende op een wagen / komende by Utrecht / op die Bilt / om te reysen na Amersfoort / siet so quam daer reden Walraven die bastaerd des Heren van Bredenroede met syn reysigers / ende sloegen daer dood / datter die Heer van Bredenrode syn Vader niet af en wiste / beyde den Burgemeester / ende den Schepen voorseyd. Dese twee voornoemde hadden wylen-eer / met

Die van Haerlem eyschen Schattinge vande Geestelijkheyd

Fuci isti innumeris invadunt millibus urbes. Atq; oneri tantum civibus esse solent.

den Schout van Haerlem Aelbrecht van Raephorst/ hen wat onm
nierlick ende schefferlick tegen desen Walraven gehad in 't Dorp va
Sandvoort/ om saken wille daer hem syn here vader om gesonde
hadde/ waerom hy op hen luyden gram ende verstoord was/ en hadd
die Schout daer mede geweest/ hy soude hem mede geslagen hebben
Om welker feyten wille de Here van Bredenroede seer droevig was
ende en woude Walraven den bastaerd synen sone in langen tyd ni
sien. Dese tydinge binnen Haerlem komende/ was daer groote droe
Rom. 13. 1. & 7. heyd/ ende beklaegden sere dese twee personen/ ende uyt desen so liet
die ander vander Stede van haer quaede opinien en voornemen af/
Matth. 22. 21. en 17. 27. lieten die geestelickheyd in vreden/ want God die Here seyd: die u raek
die rackt my. Dit geschiede den tienden dag in Aprille in 't jaer vo
seyd/ ende tien jaeren hier na worde desen doodslag gesoend.

Hertog Karel vorderd Schattingē vande Geestelijkheyd. Daerna onder Hertog Karel/ Grave van Holland/ werden/ o
syne swaere oorlogen wille/ die hy tegens de Switzers voerde/ in d
jaere MCCCCLXXIV. Schattingen geeyscht van alle de Geestelijkheyd o
der syn gebied in alle syne landen/ ende so mede alhier in Holland/ wa
tegens de Geestelijke/ so alsze geheten willen wesen/ sich magtig en
hardneckig stelden/ welken handel ik hier in 't lang ende breed niet
hebbe voor te stellen/ om dat het onse Stad in 't bysonder niet aen
gaet/ maer 't gansche land gemeyn is geweest. Besiet hier van de Kro
van Holl. Divil. XXX. Kap. LXXXIIII. LXXXV. LXXXVI. LXXXVII. LXXXI
ende XCI.

Kors, Sint Iakobs, Schoonvaerders, ende S. Huberts, ofte Iagers-Gilden.

Ik moet in 't Klooster-volk die Gildebroers verhangen/
Die hier aen 't Kors-gild noch/ of aen Sint Iakob hangen:
En dan 't Schoonvaerders volk komt me in dit gelid:
En 't nieu Sint Huyberts-gild heeft hier een oud besit.
Ik kon die Gildebroers met hunne namen noemen:
Maer ik en weet hen hier te eren/ noch te roemen:
Daerom so laet ik dat: en waer 't meest afgekeurd/
Of lieten sy het na/ wat waer der aen verbeurd?

Kors-Gilde. Het Kors-Gilde is op hunne boeken bekend op het jaer 1378. Het b
staet uyt 54 personen/ mannen/ ende vrouwen/ getroude/ en andere/ d
den voorsaetē naest bestaen: doch de sonen ervē de plaetze voor de doo
terē. Onse Voor-ouders hebben wel-eer inde Paepsche blindheyd m
Quam ludicrum spectaculum! Et futiles ineptiæ! Ne durius quid dixerim. malkander een enig Kapitael ingeleyd/ van welks inkomen sy ontre
Kersmisse twee dagen lang een maeltyd bereyden tot eene vrolyk
gedachtenisse (quanzuys!) van de Geboorte onses Heren. Sy nod
den ook daer toe 13. vroome armen van bekende burgers/ die den pe
soon onses Saligmakers met syne Apostelen vertonen: die daero
ook aldereerst gediend worden. Sy hebben eenen Deken/ ende v
Vinders. De Vinders dienen de tafel/ beneffens noch twee ande
Gild

Gildebroeders/ende ook twee Gildesusters/ende en mogen geene an-re tafel-dienaers gebruyken buyten de ledematen van den Gilde. Dese maeltijd word noch jaerlijks in het Prinzen-hof gehouden.

Dit geheymenis is van Iakob Matham, Plaetsnijder/ende mede-lid van gemeld Kors-Gilde/inden jare 1606. door eene kopere Plaet in 't licht gegeven; alwaer dese Rijmen onder staen.

Die salighe gheboorte Christi ter eeren,
Om vreucht t' hanteren, al over drie hondert jaren,
Begonnen onß ouders, t' corts ghilt te fonderen,
En om langhe tijt t' selfde te conserveren,
In deucht in eren, altemet sy vrolick waren,
Dertien oprechte armen daer oock vergaren,
Die sy openbaren haer jonst, met soet gheschal,
In dienen, eer sy selfs om t' eten haer mogen paren,
Vier en vijftich personen sijnder in tgetal.

Rondom in den rand ende zirkel staen dese Verzen.

SEER MILT AENNAM,
WT LIEFDEN CLAER TOT EEN GHEDENCKEN,
T'CORS GHILT MATHAM,
VOOR EEN NIEVW IAER DIT TE SCHENCKEN.

Het S. Iakobs Gilde word seer oud gehouden/doch de tijd is tenemael onbekend. Het is inde dagē der onwetenheyd aengesteld onder die gene die tot S. Iakob van Compostelle in Spanjen uyt Paepsche superstitie ēn afgoderije hun bedevaert gedaen hadden. Is daerom een ergerlijk ende onverdragelijk suerdeesem des Antichrists. Sy vergaderen van ouds des Sondags na S. Iakobs dag, ten sij dat S. Jakob selfs op eenen Sondag komt: hoewel de dag des Heeren niet tot maeltijden ēn braszeryen/maer tot den Gods-dienst van den Here is verordineerd. De Nieuwe Doelen is tegenwoordig noch de Vergader-plaetze: alwaer die Gilde-broeders op hunne eyge borse teren: also het Gild geen bysonder inkomen en heeft/behalven dat sy nu met der tijd vergaderen/ende opleggen. Het getal is 25. daer onder een Deken/ende vier Dienders. Wanneer der eene plaetze ledig is/so staetze voor een yder open/nochtans tot goedvinden van het Gild: behoudens dat die gene die te S. Jakob geweest sijn het voor-recht voor alle andere hebben. S. Iakobs Gilde.

Dit heyligdom is van Iakob Matham, Plaet-snijder/ende mede gilde-broeder/inden jare 1624. ook in 't Print uytgegeven: waer onder dese Verzen pronken.

Cum Sancti depicta vides sic ora Iacobi,
Qui Compostellæ mœnia clara facit:
Quisquis es, hæc animo tecum perpende viator,
Vt simul ad summi regna Tonantis eas.

Als ghy St. Iacob siet, seer constich, als naer t' leeven
Geschildert oft gesneen: wilt u ten Reys niet geeven,
O Pelgrom wie ghy sijt, alleen tot sijnder Eer:
Maer dat ghy moogt in rust comen bij Godt den Heer.

S. van Tethroede.

Maer so seyd God de Here Esa. 42. 8. Ik de Here, dat is mijn name: ik en wil mijne ere geenen anderen geven, nochte mijnen roem den afgoden. Ende so ook de Here Jesus Christus Ioh. 14. 6. Ik ben de weg, de waerheyd, ende het leven: niemand en komt tot den Vader, dan door mij.

In't Ovael/ rondom den Afgod/ staen dese Letteren.

AMPLISSIMO D. IACOBI SODALITIO HONORIS ERGO D.D. I. MATHAM SCVLP.

Schoonvaerders-Gild. Also onse Stad van-ouds op Schonen in Denemerken seer grooten handel heeft gedreven: so hebben 70. persoonẽ/ die aldaer geweest waren/ daer over een Gild gesticht/ dat sy Schoon-vaerders-gild noemden/ daer toe iets met malkanderen omleggende/ waer op sy jaerlijkx enige dagen mogten teren/ ende vrolijk wesen. De tijd der stichtinge is door den tijd verduysterd. Het is in hunne brieven op het jaer 1368. bekend. Het getal is nu 28. ende hebben eenen Deken/ twee Vinders/ met eenen Oud-vinder. Sy vergaderen den eersten Sondag in 't Nieuwe Jaer in den Ouden Doelen.

Sint Hubrechts, ofte Iagers Gild. 'Tis ook kennelijk dat van wegen onse Duynen ende Boschagien de Iagt van-ouds onder onse rijkste borgerije seer geacht ende gemeyn is geweest. So hebben sy ook wel-eer daer van een Gild gesticht op den naem van S. Hubrecht, naer den Pauschen stijl ende tijd den afgodischen Patroon van de Jagers. Ende na dat het selve door den tijd was vervallen / so hebben enige Liefhebbers van gemelde Jagt het selve Gild voor weynige jaren wederom opgericht: maer waerom nu ook noch op dien selven Paepschen naem/ ende niet liever op den naem van het Gild der Iagers? Sy en hebben noch geen bepaeld getal / ende gebruycken tot hoofden van hun Gild eenen President / met vier Raden: eñ vergaderen gemeynlijk in de maend van November/ eñ dat tot nochtoe in ene opẽtlijke Herberge deser Stede/ de Basterpijp genaemd.

Iakob

Iakob Matham, Plaetsnijder/ ende ook Lidmaet van dit Gild/ heeft
innen S. Hubrecht inden jare 1619. mede in 't koper gesneden/ ende
ten uytgaen: waer by dit Dicht te lesen is.

Sint Huybert, ons Patroon, wy sijn u onderdaen.
Ghy wert nu meer geviert als Appol of Diaen,
Met edel offerhant wy u autaer vercieren,
't Heerlems lustigh pleyn trots al de Batavieren.

Poeticè, non Christianè.

** 'T edel Bataafse hoofd en heeft hem niet ontsien*
Om u Jaech-tydich feest geluck end' eer te bien:
t danckbaer van de daet, ghy President end' Raden,
erschuldicht d' eer met dienst, tot lof van sijn Genaden.

** De Here van Bredenrode.*

In lust vermeyde.

aer sal ik in dit stuck mij ook noch dieper steken/
i van myrak'len mee en wonder-werken spreken/
Alhier vermeynd geschied? het is op mij begeerd.
Maer 'k vreese dat de Stad hier weynig word geeerd.
i sal ik hier dan eerst een openbaeren leugen
i tastlijk siel-bedrog der Iakobijns geheugen/
'Twelk daer in eene sael van-ouds staet afgemaeld/
En beter met een quasi verdiende doorgehaeld?
n waer die schilderij tot nochtoe waer gebleven/
i datmen ons daer door te kennen soude geven/
Hoe d' armoe 'tklooster-volk in hunne kloost'ren perst:
So yder uyt sijn vel alhier genoegzaem berst.
i hoe dat loose volk de schaemte heeft verloren/
i alle vreese Gods moedwillig afgesworen/
Dat sulke last'ren strooijd/ en dat so groulijk liegt/
En 'tarme blinde volk so schandelijk bedriegt.
anneer dan op een tijd het brood hun heeft ontbroken/
dies de Prior had 'tgebed tot God gesproken/
So werde flukx aldaer door d'Eng'len brood gebragt/
En sy met-een gediend van 't goddelijk geslacht.
n sulken stof is ook 'tmyrakel van de aelen,
soden en gesneen (wat mag ik het verhalen!)
Weer levendig gemaekt/ als Saterdags de visch
Was van den kock gesteld met vleesch op eenen disch.
t wilmen met geweld alhier gebeurd te wesen/
verzen seggen 'took die gy hier na kont lesen:
Men noemd mij ook het huys/ alwaer dit is geschied/
De verzen niettemin die seggen mij dat niet/

Antichristische Leugen-wonderen.

Brood en Engels-Mirakel van 't Predikaerē Klooster, nu 't Prinzenhof.

Aelē-myrakel. An. 1579.

En so verswijg ik't ook. Maer of wy niet en wisten,
Dat niemand dit kan doen in huysen der Papisten!
Wat Kock toch soude dit eens denken te bestaen?
Lept ook de Roomsche saek hier enig voordeel aen?
Dus plagtmen 't blinde volk in onverstand te stijven!
Dus most het arme volk in duysternisze blijven!
Dus maekten sy hun vast het onderscheyd van spijs
En Klooster-heyligheyd met grove leugens wijs!

De Anguillâ conscissâ & elixâ satis, quæ in mensa inter carnes die Sabbathi posita revixit Harlemi aº. 1579.

BAlsasarus validas cum rex agitaret habenas
Imperij, clarum quod Babylone fuit,
Inferretq; suis argentea & aurea mensis
Quæ tulerat Solymâ pocula ab urbe pater,
Parietibus digitos vidit tria verba notantes,
Perculsus miris est quibus ille modis.
Ergò Magis, si scripta legant, sensumq; requirant,
Ingentes, artis præmia, spondet opes.
Sed frustrà inquirunt, Daniel dum detegit unus
Portantes Regi tristia fata notas.
Nam cum prima nigris nox omnia conderet umbris
Non exspectato cæsus ab hoste perit.
Sic infelicem plerumq; ostenta minantur
Perniciem sceleri, suppliciumq; malis.
Hoc autem nostrâ quod factum est nuper in urbe,
Quam timeo ultrices significare minas!
Impius apposuit cocus inter edulia carnes
* Illo Saturni qui solet esse die;
En ConsCIssa satIsqVe eLIXa angVILLa reVIXIt,
QVo Monstro eXpaVIt, teCtaqVe LIqVIt herVs.
Nec mora, vicinos tanta ad spectacula ducit,
Tollere non licitas immemor ante dapes:
Quem mox illorum castigans talibus unus,
Num miser agnoscis? te notat omen, ait.

* Mensis & Dies Mensis reticentur.

Ex

Excipit ille levi monitoris verba cachinno
Improbus, admissum dissimulatq; scelus.
*At tu qui justas Deus excandescis in iras,
Cum spernit leges impia turba tuas,
Hoc magis in vanos quodcunq; est verte timores
Prodigium, famulos lætificetq; tuos.
Prisca diu pietas fœdo quasi vilior Angue
Iam premitur, nullis non violata locis.
Afflictam releva, sublatum redde vigorem,
Vt tibi solennis continuetur honor.

*Instinct ipse sibi judicium loquitur.

Van eenen gesneden ende gesoden Ael, dewelke, tuschen Vleysch op eenen Saterdag opgeschaft, levendig geworden is, binnen Haerlem, inden jare 1579. gelijk de Paus-gesinden alhier voorgeven.

ALs Koning Belsazar, te Babel was geseten,
En uyt Gods vaten dacht te drinken, en te eten,
Die van Jerusalem daer waren heen gebragt,
Wanneer sijn Vader haer door oorlog had verkragt.
So sag hy aen den wand een hand drie woorden schryven,
Waer door hy gansch verschrickt geen vreugd en kon bedryven.
Maer riep sijn Wysen t'saem van wegen het bericht
Van dese nieuwe hand, en van dit vreemd gesicht.
De Wysen weten't niet, en konnen't niet verklaren,
Maer Daniel alleen kan't heym'nis openbaren,
En 's Konings ongeluk, beteykend door dat woord,
Gelijk dan Belsazar dien nacht noch werd vermoord.
So plegen meesten-tyd de vreemde wonder-saken
Niet dan van ongeval en druck gewag te maken:
Dat dan in onse Stad ook onlangs is geschied,
Hoe vrees ik dat ons dat ook niet dan quaed bedied!
Een goddelose Kock heeft onder meer gerechten
Op eenen Saterdag devoten Roomschen knechten

Op hunnen heyl'gen disch een vleesch-gericht gemaekt,
Dies is gesoden ael in't leven weer geraekt.
De Meester vlied verschrickt, en roept sijn nagebueren,
En als dan hunner een den kock wat wilde schueren,
En dreygen dat hem quaed beduyd werd en bereyd,
So loech hy om die daed, en lochende dat feyt.
Maer gy rechtvaerdig God, die dijne toorn laet blyken,
Wanneer de boose luy van dijne wetten wijken,
Verydeld onse vrees die ons hier heeft verschrickt,
En maekt dijn volk verheugd, en in dijn heyl verquickt.
De heyl'ge vrese Gods word als een ael gesneden,
En als een slang veracht, en met de voet getreden:
Richt gy die weder op in haeren voor'gen stand,
So word dijn eer verbreyd (ô Heer) in't gansche Land.

Hoe waer is dese Klagt aen Godes Kerke nu! De schuld is niet by ons, de schuld die is by u.

Doet hier me 't derde by/ 't Myrakel van de Boomen.
Maer hebben wy nu niet genoeg van dese droomen?
Ik hebbe doe ter tijd hier van genoeg gesepd:
'T sal best sijn dat men hier dit kind te bedde lept.
Van sulke munte sijn S. Gangolfs VVonder-werken:
De kind'ren hadden ook 't bedrog wel konnen merken/
En hunne leugens sien/ en tasten met de hand/
Waer 't volk niet blind geweest/ en ydel van verstand.

Beeldē leugen Myrakel van de Haerlēsche Boō-Heyligen. *An.* 1628.

Myrakelen van S. Gangolf binnē Haerlem.

Myrakelen van S. Gangolf binnen Haerlem.

Myrakel van eē seer been.

In't jaer ons Heren MCCCC ende tsestich was daer een Vrou des Vr[illegible] daechs voir S. Andries/ ende dese voorsch. Vrou had also zeren-bee[n], dat sy daer mede versocht drie meesters/ ende gheen van hem en moc[h]ten dit voorsch. been helen / want sy der geen raet toe en wisten. D[oe] ghinc dese vrou ende loefde S. Gangolf te versoeken mit een wassen bee[n] ende een silveren penninck / ende mit hem om te gaen in linnen kled[e]ren op sijn ommeganc-dach also lanc als sy leeft / ende terstont so gen[as] dat been mitter hulpe Gods, ende S. Gangolf.

Myrakel van kinds-verlosinge.

Item. Twas een vrouwen persoon, ghebonden mitter bande der n[a]tueren, als van twee kinderkijns/ aldair dat een off geboren wort/ en [t] tander en vernam dat vroetwijff gheen leven an / ende wairen mitt[e] vrouwen in groten last/ ende druck. Doe wort dat vroetwijf roepen[de] mit al den vrouwen by hoer wesende / anroepende Sinte Gangolf d[en] hepligen man / ende loveden hem te versoecken mit al den vrouw[en] wollen ende barvoeten / ende hem eer ende wairdicheyd te doen. A[l]

dra a[l]

dra als sijt gheloeft hadde soe ghincket natuerliken toe/ ende dair wort dat kynt gheboren in twe pater noster tijt / ende terstont versochten sy den helighen man Sinte Gangolf alsoo sy gheloeft hadden/ ende offerden dat kijnt, ende sijn broederken voir Sinte Gangolf, ende cregen beyde hoir kerstendom/ ende leven noch beide / ende syn twe goelke kynders, kijns/ ende dese vrouwe woende op die Spaern by die Vische Brughe. Lof heb God. *Levit.* 18. 21. Exod. 13.2. *Matt.* 19. 13. 1 *Cor.* 3.23.

Item. Twas een Vrouwen persoen, ende was woenachtich inder stat van Vtrecht, die thien daghen ende thien nachten in al te groter crancheit lach/ aldaer hoer een stemme toe sprack / ende seyde / staet op, ende versoect mij te Hairlem int oude gasthuus, aldaer ben ic. Sy sprack lieve vrient wie sidy / ende hoe soude ic op staen / ic sterve van pine aldaer ic legghe. Ic ben Gangolf, ende ben int oude gasthuus te Hairlem. Sy seyde tot den ghene die hoir bewaerden al dat hoer in dien nacht gheopenbaert was/ ende sy stont op des ochtens/ eñ ghinck te waghen twischen twe vrouwen/ ende quam altijt te Hairlem/ ende doe ghinck sy vanden waghen twischen twe vrouwen / ende versochte den heylighen man Sinte Gangolf, ende dede hoer bevaert als hoer geopenbaert was/ ende sy toech weder thuus in beteren punten/ ende ghenas, aldaer sy den heylighen man Sinte Gangolf off lovede ende dancte oetmoedeliken mit hoer ghebet. Myrakel der gesond heyd door openbaringe van S. Gangolf.

Item. Int jaer van LXXVII. is daer gecomen Herman Ian van Leyden, ende woent op Heer Willem van Alcma saet / ende lach in sijn amboght omtrent een maent of V. weken, ende sijn vrou screyde/ ende hilde hoer seer qualike om dat hoer man cranck lach / ende sy had lant dier gehuert dat sy haer gheen raet en wist. Soe ist gheboert dat sy op een tijt in dat velt seer onledich was mit haer beesten/ ende wart een weynich slapende, als sy dus in slaep was geworden/ so quamt in haer visioen van Sinte Gangolf dat sy haer bevaert daer loven soud te Hairlem in dat oude gasthuus, ende dat sy een kint soude voertbrenghen ter werelt, ende dat soude een knechtgen wesen, ende het soude hieten Gangolf, ende hoer man soud ghesont worden, ende dit vroutgen en wist niet noch in ses weken daer nae dat sy kint droech/ ende sy quam te huus tot haer man/ ende gaf hem te kennen/ ende seyden wat haer gheschiet was/ ende als soe gherinck als sy te samen te bevaert gheloeft hadden terstont wart die man ghesont van tijt te tijt. Droom-Myrakel der bevrucht-heyd, ende gesondheyd *Cœlari vult sua furta Venus.*

Item opten helighen Sacraments dach doe quamt Lijsbet VVillem Dircz dochter, die hier onse buermeit is / in hoer lefter been dat sy niet wel tuis gaen en mocht / mar hoer moeder most hoer tuus helpen/ ende hoer hant op hoer schoer legghen soud sy tuus comen / ende dit duerde heur tot Sinte Bonifaes avont toe / alsodat des nachts in hoer visioen quam recht of S. Gangolf hoer wt hoer slaep ghewect had, dat sy hoer bedevaert loven soud S. Gangolf te versoeken, eñ sy deed also/ des morgens rees sy op / ende men droechse op een berri / ende twee vrouwen Visioen Myrakel der genesinge.

wen mostse houden soud sp-sitten. Aldus wort sp voor dat outaer neergheleit op die voetschamel / also dat sp God ende die heylighe martelaer S.Gangolf naerstelick ende met vierigher herten anbat, ende God gaf grati/ende hoer docht dat dat beelt swete, ende in dat sweten soe treet sp een verstrickinc over al hoer leden/ ende sp wart ghesont terstont/ eñ stont op hoer voeten/ ende ghinc over die kerck wanderen/ eñ ghesont tuus/ daert veel mannen ende vrouwen saghen. Dit is ghesciet S.Odulfus avont lestleden opten ix dach in Julio int jaer MCCCCLXXXVIII.

Pocken-Myrakel. Item voert soe hebben hier gheweest wel IIII.personẽ van die pocken, ende noch van ander siecten, die hier hoer bevert ghedaen/ ende die tijt niet en hadden te verwachten hoer ghebreken te laten scriven / also het repsber lupd gheweest sijn. [Dit myrakel staet op 't jaer MCCCCC.]

Krucken-Myrakel. Item in tjaer ons Heren M V^c ende II. is daer noch een guet man gheweest/ ende heeft sijn crucken ghebrocht voor Sinte Gangolf, ende hy is ghesont van daer ghegaen. Dit is ghesciet sont Meij dach.

Koeyen-Myrakel. Int jaer van MCCCCLXV. Een man geheten Dirc Flor ijs/ wonende te gasthuus bupten de stede/ die had een koe ende lach in die stal siec dat sp niet op staen en mocht in een vierdeel jaers. Ende dair quam een man tot dat rint/ daert lach/ ende sepde/ staet op in die naem des Vaders, des Soens, ende des Heyligen Geests, ende in die eer van S.Gangolf: ende terstont so stont dat beest op/ ende at/ ende dranc/ ende die man gaf S. Gangolf die helft van die koe/ eñ wort in dat selfde jaer vet/ ende wort gestegen.

Quis furor? ô Cives! VVat ist een groote laster-daed, Die Godes Heyl'gen Naem versmaed! Exod.20.7. 1.Cor.10, 31.

Paerden-Myrakel. Int jaer van LXI. Item daer was een man inden Hagh / ende hat een paert dat seer siec was / dat sterven woud / ende hp loefde sijn bedevaert mit dat paert te besoekẽ S.Gangolf int oude gasthuus te Haerlem / ende terstont doe hpt geloeft had doe wort dat paert gesont/ ende brocht dat paert voer S.Gangolf.

Plaudite porcelli; porcorũ pigra propago!

*Al tuych genoeg! Dit is ter loop
Een staelken uyt een grooten hoop. Ex ungue Leonem.

**Dese Myrakelen sijn getogen uyt S. Gangolfs Myrakel-boek in S. Elisabets Gasthuys noch berustende.*

In somma/ S. Gangolf/ de Heplige man/ Martelaer/ eñ Marschalk / als hp daer doorgaẽs genoemd word/ is een sonderling meester geweest voor alderlepe stekten ende quellingen aen menschen/ ende beestẽ. 'Tis wel te geloven dat hp den Meesters ende Quacksalvers grooten ondersteek ende afbreuk in hunne neringe gedaen heeft. Evenwel hoe grooten Heplig dat hp was/ ende hoe veel myrakelen dat hp dede/ so en konde hp sich selven in den jare 1576. den 23. Octob. voor het vuer niet bewaren. 2. Reg. 1, 2, 3. Is daer dan geen God in Israel? Psal. 115. Onse God is in den hemel; hy kan maken wat hy wil. Gener Afgoden daer-en-tegen sijn silver ende goud, van menschen handen gemaeckt, sy hebben monden ende en spreken niet: sy hebben ogen ende en sien niet. Sy hebben oren ende en horen niet: sy hebben neusen ende en rieken niet. Sy hebben handen ende en houden niet: sy hebben voeten ende en gaen niet: ende en spreken niet door hunnen halse. Die sulke maken sijn

ken sijn gelijk also, ende alle die op hun hopen. Matth. 4.10. Gy sult den Here uwen God aenbidden, ende hem alleen dienen. Exod. 32.39. Siet gy lieden nu, dat ik het alleen ben, ende datter geen God beneven mij en is? Ik kan doden, ende levendig maken: ik kan slaen ende helen, ende daer en is niemand die uyt mijner hand verlosze. Psal. 50.15. Roept mij aen in den nood, so wil ik u verloszen: so sult gy mij prijsen. Esa. 42.8. Ik de Here, dat is mijn naem: ende ik en wil mijne ere geenen anderen geven, nochte mijnen roem den afgoden. Esa. 63.16. Gy sijt toch onse Vader: want Abraham en weet van ons niet, ende Israel en kent ons niet: daerentegen gy Here sijt onse Vader, ende onse Verloszer, van-ouds is dat uw naem.

Dit sijn dan wel grove ende tastelijke Leugenden/ ende vuyle stinkdrupven van Franciscus Wijngaerd: waer uyt alle verstandigen/ die het merk-teyken van het Apocalyptische Beest niet en dragen/ overbloedigsten konnen/ ofte dat dese luyden van den Satan/ naer Gods recht-vaerdig oordeel/ schrickelijk bedrogen worden/ die sich in eenen Engel des lichts weet te veranderen; ofte sich selven en anderen willens ende wetens bedriegen/ ende eenen gladden ael by de staerte hebben; ende hoe dat de boose menschen ende bedriegers in't quaed voordgaen/ bedriegende/ ende bedrogen wordende/ ende dat sy eyndelijk geenen meerderen voordgang hebben en sullen/ also hunne uytsinnigheyd een ygelijk openbaer sal worden. Apoc. 13. 2 Cor. 11. 14. 2. Tim 3. 13. 2. Tim. 3. 9.

Ook stellen wy tegens dese Antichristische Leugen-teykenen/ ende Satans schijn-myrakelen/ ende de Roomsche Monnickerije dese plaetzen der H. Schrifture. Deut. 15.4. Gen. 3.19. Eph. 4.28. 1. Thess. 4.11.12. 2. Thess. 3.11.12. Jac. 1.27.28. Esa. 1.12. en 29.13. Matth. 15.9. Jac. 4.12. Gen. 9.3. Luc. 10.7. 1. Cor. 10.25. &c. Col. 2.20. &c. Tit. 1.14.15. Matth. 15.11. Rom. 14.17. 1. Tim. 4.3.4.5. Deut. 13. 1. &c. 2. Thess. 2.9. &c.

Dus heeft het toegegaen/ dus wistmen 't volk met brillen/
En dus met beuselmart te paeyen/ en te stillen/
Terwijl het Pausdom noch so veyl het ja-woord had/
En dat de Antichrist op sijnen stoel noch sat.
God heefter in versien/ in hooger stoel geseten/ Christelijke Reformatie.
En desen Roomschen stoel en kraem om veer gesmeten/
De tyranny gestort/ d'afgodery verstoord/
En hier sijn stoel geplant/ sijn waerheyd/ en sijn woord.
Maer eer 't noch wesen wou/ en ons dat so gelucken/ Spaensche Inquisitie.
Hoe magtig trachten sy Gods waerheyd te verdrucken/
Door ketter-meesterschap/ door Spaensche Tyranny/
Door Antichrists fenijn/ en 's Paus Sophistery.
So sult gy meesten-tijd geweld by leugen vinden/ Nieuwe Bisschoppen.
Twee seelen om het rijk des Satans vast te binden:

Dus werd de Bisschops-dwang in Neerland ingevoerd/
En daer door al het land seer jammerlijk beroerd.
Haerlem vvord een Bisdom. Ook werde onse Stad ten Bischops stoel verkoren/
Om Godes Heylig Woord in Holland te versmoren.
Hoe werde/ Batavier/ dijn Vryheyd doe verheerd-
Maer lieve/ is de Stad hier door ook al ge-eerd?

De instellinge der Nieuwe Bisdommen is op't goedvinden ende versoek van de Spaensche Inquisitie door Franciscus Sonnius/ Doctoor van Loven/ van de Pausen Paulus IV. ende Pius IV. verkregen/ ende ingewilligd/ blijkende by hunne bullen den 19. Mey 1559. ende den 8. Maert 1560. Onder anderen is het Bisdom van Utrecht het Aertsbisdom van Keulen afgenomen/ ende tot een Aertsbisdom verheven; ende dese vijf Nieuwe Bisdommen onder gemeld Aertsbisdom gesteld; te weten/ Haerlem in Holland, Middelburg in Zeland/ Leeuwaerden in Vriesland/ Deventer in Overyzel/ ende Groeningen voor Groeninger Land/ ende Wedde/ etc. Ook is onse Haerlemsche Bischop onder anderen inden jare 1562. in sijn Bisdom ingesteld/ ende ingehuld; Besiet Pieter Bor in sijn Eerste Boek vande Nederlandsche Oorlogen.

Nicolaus à Novâ Terrâ, ofte Nieuland, eerste Bisschop van Haerlem. Op dese lieve stoel heeft Niklaes eerst geseten/
Die dronke Klaesjen was gemeynelijk geheten/
Een man gelijk de stoel/ niet vol van Godes Geest/
Maer vol van sterken drank/ geen Bischop/ maer een beest.

Ezech. 5.18. Gouthoeven in het Register der Abten van Egmond. Pag. 114. Heer Nikolaes van Nieuland, te voren Vicarius van den Bischop van Utrecht/ werd de XXXVIII. Abt gesteld tegens dank der Monnicken. An. 1561; ende heeft de possessie genomen niet in persoon/ maer door een ander by procuratie/ tegens het goed gebruyk van alle sijn voorsaten/ ende * 40000. guld. verkreeg alsoo in handen de voornoemde * somme gelds (de welke hy/ schrijvende aen den President Suys in den Hage noemde eenen verborgen niet baszenden dogge) sonder dat blijkt wat hy met alle dat geld uytgericht heeft. Hy werd mede d'eerste Bischop geordineerd te Haerlem, sijnde voordaen de Provie van den Abt van Egmond toegeeygend tot onderhoud vanden Bischop van Haerlem. Ontrent negen jaeren daer na heeft hy te Brussel by procuratie gegevẽ op Mr. Jan Gouda/ Advocaet indẽ Hage/ sijnen staet van Abt ende Bischop gerenuncieerd An. 1569. ende is negen jaeren daer aen te Sint Maertensdijk in Zeland overleden An. 1579. ende begraven t'Utrecht in S. Servaes Abdije.

Govert vã Mierlo. Van Mierlo by lyde hem door willig overgeven
Van desen Niklaes noch by sijn lijf en leven/

Met

Met toestaen van den Paus/ met seker geld-beding/
Dat Mierlo niet en hiel/ also hem 't geld beding.

tvvede Bisschop van Haerlem.

Gouthoeven Ibid. Heer Govert van Mierlo, twede Bisschop van aerlem, upt Brabant geboren / was een Monnick vande Preekhe-n Orde van S. Dominicus / ende Prior geweest t'Utrecht / ende rovinciael/ en hadde de gave van wel te preken. De Stad van Haer-m An. 1573. verovert sijnde / song hy weder aldaer de Misze inde oofd-kerke. Maer ontrent de jare 1578, vermits de religie tot Haer-m weder verandert werd/ week hy te land upt/ en werd Suffragaen fe Vicarius van de Bisschop van Munster in Westphalen/ ende An. 587. te Deventer de Kerken weder wijende/ is aldaer overleden den 8. July/ ende is geweest den lesten Abt van Egmond.

Pieter Bor in sijn Tiende Boek Fol. 202. De voorsch. Godefroy van Mierlo/ Bisschop van Haerlem/ ende Abt van Egmond was by resig-atie van den voorgaenden Bisschop die den eersten was/ genaemd Ni-olaes de Nova Terra / ofte Nieuland / onder den gemeenen man ge-oemd dronken Klaesjen (vermits hy veel tijds goed ziere maekte) ekomen aen't voorsch. Bisdom/ by bewilliginge van den Paus/ ende an den Koning van Spanjen / welke Nikolaes van Nova Terra aen em geassereerd hadde upt de goederen van de selve Abdije een pen-ien van duysend guldens jaerlijkx/ en die huysinge tot Abtspoel buy-n Leyden / dan vermits de oorloge in Holland / was hy getogen met er woon binnen Utrecht / ende naderhand binnen Montfoort: De oorsch. Godefroy van Mierlo nu in sijn plaetze gekomen/ ende Nova Terra upt Holland vertrokken sijnde met der wone/ so en dacht hy niet eer op sijn voorsaet / daer hy het Bisdom van gekregen hadde / sulkx at hy in alle den tijd dat de voorsch. Nova Terra upt Holland was ge-eest / hem niet meer dan eens honderd vijfenveertig guldens hadde oen betalen. 'Twas nu sulkx dat de Prinze van Oranjen daer naer lke Religiens van Egmond upt de goederen van de voorsch. Abdije egeleyd hadde tot henluyder alimentatie honderd guldens jaerlijkx/ ie hen luyden in Holland blijvende wel betaeld werden: maer den ou-en Bisschop werd geheel vergeten. Als nu de Pacificatie van Gent emaekt/ ende dat ook de Satisfactie van Haerlem veraccordeerd was/ nde de Bisschop Mierlo wederom in Possessie ende besit der goederen uam: so versocht den ouden Bisschop Nova Terra / die middeler tijd ijn gereed silver ende goud al verteerd hadde / sijn gereserveerde duy-end guldens jaerlijkx tot sijne alimentatie. Maer Mierlo naer 't ge-meen spreekwoord (so Nova Terra schrijft) Nihil ingratius Monacho want hy Monnick was geweest vande Ordre der Predikaeren) en ocht nergens min op / als om sijn promotor / waeromme hy een Re-queste aen den Prinze van Oranjen overgaf / omme sijn voorsch. pen-oen jaerlijkx te mogen ontfangen: ende om beter tot sijn meninge te

 komen/

komen/ so schrijft hy den 21. Februarij/ ende ook daer na den 12. Jun
1577. brieven aen Jonker Adriaen Here van Swietē/ doe ter tijd Go
verneur van der Goude/ ter sake van oude kennisse die hy aen den sel
wonende tot Abtspoel gehad hadde / omme hem aen den Prinze va
Oranjen behulpig te willē wesen / also hy sustineerde over de vier du
send guldens aen den selven Mierlo ten achteren te wesen / inden we
kē hy seer klaegd over dē Bischop Mierlo/ eñ seyd onder andere aldu

Brief van Nicolaus de Nova Terra aen den Here van Swietē, klagende over dē Bischop vā Mierlo, sijnen nasaet.

WIsten mijn Heeren wat spijt hoogmoed ende verdriet die goe
schoon-woord gevende Monick sonder menen/ mij die hem mi
stoel geruymd hebbe/ ik doende / mijn Heeren souden hen t'sam
verwonderen/ ende medelijden met mij hebben: tot Haerle
komende/ dese waerdige Bisschop doen mijn Cousijn Heda mijn huysvr
scheep souden doen/ die ik van Utrecht daer dede brengen/ hee
die doen arresteren; wederom 'thuys/ van Klaes van der La
by mijn tot mijn selfs woninge gekocht/ wat tot noch toe geweldelijk b
houdende/ ende gebruykende; daerenboven begroef twee kofferen m
geld inde schoorsteen/ ende liep weg van sijn schapen naer Braband to
doe hy niet wel genoeg pluken en mocht/ liegende d'een logen over d'a
der dat hy geen geld en hadde om mij te betalen/ niet eenen de pionniers di
wonden den aep met staert met al. Voordts meer andere spijten mij a
ter rugge gedaen/ waere te lange alhier te verhalen. Van nu korts (schrij
hy) heeft hy hem verstout ook stilswijgende te verhuren 'tland 'twelk on
huys t'Abtspoel leyt (altoos voormaels by mij gebruykt) tot sijn selfs profij
cui nihil satis est, inexplebili habendi iiti correpto. Hieromme nee
ik mijn keer tot onse onderlinge oude vrundschappe/ begerende hertelijk
dese mijne groote behoeftlijkheyd/ niet hebbende een dienaer die mij le
den mag/ dan een oude dienstmaegd/ sittende hier in een geleend huy
mij behulpig te wesen/ ende aen den Prinze te recommanderen/ dat ik t
mijn gerechtigheyd mag komen. Wat onderteykend Idem ille totus qui
quid est vester Nicolaus à Nova Terra, desolatus ab hominibus, (hi
schenen wat te ontbreken) qui spero erit consolator meus. Op de ka
stond den 12. Junij 1577.

Dit sijn de lieve luy/ dit sijn de lieve Heren/
Die Godes heylig woord en waerheyd sullen leren/
Het katholijk geloof/ de katholijke leer!
Wat kan de naem al doen/ de yd'le waen/ en eer!
Dit sijn de lieve luy/ dit sijn de lieve Heren/
Wie Godes heylig woord en waerheyd sullen keren!

Pr

Het katholijk geloof/ de katholijke leer! *Ioh. 12, 43.*
Sy strijden voor den buyk/ en wereldlijke eer. *Rom. 16, 18*
In dit heeft ook so veer die wolven niet verdroten/ *Phil. 3. 19.*
Dat sy onschuldig bloed moordadelijk vergoten/
En ander overlast den armen luyden deen/
Die d'alderwreedste pijn en dood geduldig leen.

Papistische vervolginge, bloedstortinge, en andere mishandelinge om de Religie.

Omgebragte van wegen de Religie vande Papistery binnen Haerlem, getogen uyt het Correctie-Boek der Stad van dien tijd, inde Secretarije berustende.

Den 1. Jul. 1544. werden Guerte Stelmees ende Neeltjen Klaes verdronken/ ende onder de galge begraven.

Den 26. Apr. 1557. sijn Ioriaen Symonszen, van Hallum in Vriesland/ ende Clement Dirkszen, van Haerlem/ Linnewevers/ verbrand.

Den 29. Jun. 1568. werde Heynsoon Adriaenszen, Schoelapper/ Factor van de Oude Kamer der Pellikanisten / Poorter deser Stad/ hier gehangen/ om dat hy Liedekens/ Baladen/ ende Echoos gedicht ende in 't openbaer verkocht hadde. En wanneer hy nu gerecht werde quamder een groot gedruys/ oploop/ ende verschrickinge onder het volk / ende de Heren / so datmen over al de deuren ende vensteren toe sloot. Daer werden ook twee anderen met hem gedood/ de eene een Linnewever/ om dat hy den Here van Bredenrode gediend hadde/ ende de andere van Utrecht/ om dat hy een houten beeld afgeworpen / ende verbroken hadde. Dese vonniszen en vinde ik in gemeld Correctie-Boek onser Stad niet geregistreerd ofte aengeteykend: maer hebbe die uyt oude burgeren verstaen / ende mede uyt geschreve Memorien van dien tijd bekomé. Ik en hebbe ook niet ondienstig geacht dese Echo op onsen Adriaen Rooman herdruckt/ alhier by te voegen. *Iudic. 6. 31.*

Wat sijn nu Papen en Moniken die songen als een Lijster? bijster.
Wat sullen sy nu moeten doen dese geleerde Klerken? werken.
Hoe souden sy werken sy en konnen niet dese Heren? sy mogent leren.
Is haer Leringe van God dan iet? gans niet.
Comt haer Leringe wel met Gods Woord over een? neen.
Wat salmen dan doen met haer geboden? uytroden.
De Siel-Miszen wat doen sy de sielen profijt? niet een mijt.
Waerom sijn de Siel-Miszen vande Papen bereyd? uyt gierigheyd.
Waerom doen sy de Siel-Miszen mij dit vertelt? om 't geld.

Wat

VVat sullen ons de Siel-Miszen doen int oordeel? geen voordeel
Wat sijn Papen Moniken en ook Jesuwyten? Ypocrijten
Hoe ist met haer Vagevier ik woude dat ik't wist? uytghepist
Die haer boeverij uytbrocht wat wast voor een Ruyter? M. Luyther
Waer mee bewees hy haer boeverij segt mij dat puer? met de Schriftuer.
Waer wast 'tleste Concilium wilt mij dit int herte prenten? tot Trenten
Wat bestoten sy daer segt het mij geringe? veel beuselinge
Wat wast principaelste segt mij de conditie? de Inquisitie
Wie wil d' Inquisitie tegen staen als vroome Reusen? de Geusen
*Hertog van Bruynswyk. Wie wilse voorstaen Hertog Frederick? neen Ederick
Wat brengē de Predikantē die daer buyten Prediken voord? Gods woord
Van wie sijn sy gesonden segt het sonder spot? van God.

Dit is ter eren van God ende de Geusen gedaen,
Maer ik salder vande Papen weyn g dank af ontfaen.

Eene Andere.

VVaer voor achtmen nu Monnicken, ende Papen? apen.
VVat verachten die Papen? mij dit berecht. echt.
Houden sy niet hoeren genoeg in hâc vitâ? ira.
VVat sullen haest haer Metten wesen, Mis, ende Lof? of.
VVat souder wel aen der Monnicken kappen horen? oren.
Op datmense mogt bekennen voor heel mal? al.
VVie bragt d' Inquisitie in 't Land met quaed recht? Atrecht.
VVaer 't niet te beklagen 't Land te verliesen met bedrog? och.
VVat salmen hem doen die d' Inquisitie heeft gaen keren? eren.
Gy mogende God weest toch beschermer van Brero. ero.
Dat hy 't volk in vrede houden mag te samen. amen.

Den 17. Jun. 1570. is Anneken Ians Ogiers soons dochter, huysvrouwe van Adriaen Bogaert/ Plateelbacker/ op't Stadhuys verdronken/ ende onder de galge begraven.

Quàm ludicrum solatium! Matt. 24. 13 Den 18. Aug. 1575. werde VVillem Rijke met den swaerde gedood/ niet tegenstaende dat die ellendige mensche sijn gelove afgegaen/ ende tot sijn uytspoنzel wedergekeerd was/ verwervende alleenlijk daer over op 'tgewyde begraven te worden.

Ik en

Ik en vinde nochte in het Stads Correctie-Boek by dẽ Paepschen ...id/ nochte in Oude Memorien/ mij ter hand besteld/ nochte upt naer...ig ondersoek by oude burgers/ datter meer upt oorsake vande Relig...e binnen onse Stad van de Papisten sijn gedood geworden.

...lugtige om saken van Religie eeuwig gebannen, die 't ...nders naer 't uytwijsen der voorgaende exempelen, gewis met den hals souden moeten bekopen hebben.

Den 12. Jul. 1557. Dionijs, Boekverkoper: sijnde sijne huysvrou...e Maritjen Servaes inde gevangenisze gestorven.

Dito Bartel, Stukroermaker.

Den 11. Jun. 1568. Ian Voutersʒen.

Den 19. Jan. 1571. Barent Heynrickszen Heyligedag, ende Pieter ...eynrickszen, Smit.

Dito Margriete van Kamerijk, Iakob Pieterszen van der Molen, ende ...aritjen, sijne huysvrouwe/ dochter van de selve Margriete.

Dito Pieter Korszen, Metzelaer.

Ik konde hier ook verhalen/ dat Iakob Loo Pontiaenszen, Ian Ioo...n, Hopkoper/ Ian Korneliszen Pool, Pieter ende Quyrijn van Gaken, broeders/ Kornelis Romeynszen, Ioost Pieterszen Oli, ende Iakob ...irkszen Roodhooft, alle fugitijve en latiterende personen/ de faillan...n/ poorterẽ en ingesetenen deser Stad/ ter selver tijd upt alle sijn Ma...jestepts landen ten eeuwigen dagen gebannen werden/ sonder immer...eer daer weder inne te komen / op pene van gehangen ende geworgd ...wordẽ/ met verklaringe vande verbeurte van alle hunne goederen: ...n dat sy sich inden dienst van den Prinze van Oranjen op sijne oorlog...sch...epen begeven hadden: maer die sake is van eene andere nature/ ...de gelegenheyd.

Den 15. Maert 1570. braken Arent Dirkszen, Gorter/ Bonifaes, ...akelaer van de hoppen/ Mr. Tadink, Barbier/ ende Alewijn, upt de ...vangenisze/ die om saken van Religie gevangen waren. O. M. Gevangenen om de Religie breken uyt deGevangenisze.

...ndere Paepsche Tyrannije ende Conscientie-dwang uyt bitterheyd der Religien.

Den 25. Meij 1557. werde Tade Ians dochter, upt Vriesland/ den tijd ...in ses jaeren upt de Stad van Haerlem/ vryheyd van dien/ ende ju...risdictien van Kermerland ende Rijnland gebannen, sonder daer weder te komen binnen den selven tijd op pene van gegeeszeld te worden: ...n dat sy in anderhalf jaeren te biechte nochte ten heyligen Sacra...mente geweest en was/ tegens de ordinantien der heyliger Kerken. Tade Ians gebannen.

Kornelis Kortelaer gegeeſzeld. &c. *Hier uyt blijkt dat de Here van Liques onder de Spaenſchē Gouverneur der Stad Haerlem is geweeſt voor Verdugo.*

Den 8. Oct 1573. werde Kornelis van Kortelaer gecondemneer op't Schavot gelepd ende aldaer met roeden gegeeſzeld te worden/ end van ook gebannen uyt deſer Stad/ ende de vryheyd van dien/ binne 'sdaegs ſonneſchijn te ruymen/ om te gaen werken inde Veenen/ i dorpen ſijne Majeſteyt toegedaen weſende/den tijd van eenen geheele jare/ ſonder binnen den voorſch. tijde binnen deſer voorſch. Stad of vryheyd van dien te komen/ ofte uyt de Veenen te gaen/ofte te kome in enige ſteden ofte dorpen ſijne Majeſteyt niet toegedaen weſende/ o pene van wel ſtrengelijk gegeeſzeld ende gebrandteykend te worde anderen ten exempele: om dat hy hem verborderd hadde/ uyt de Stede van Leyden vande vyanden ende rebellen vande Ko: Ma: ſek miſſive te brengen tot binnen deſer Stad Haerlem aen mijn Here va Liques, Gouverneur der ſelver Stad, vereyſchende van hem andwoor wederomme.

Huyg Pieter Aelbertſzen veroordeeld de Iuſtitie om vergifeniſze te bidden, &c.

Dito werde Huyg Pieter Aelbertſzen, om dat hy twee ofte drie reyſ te Leyden ende in den Hage was geweeſt / gecondemneerd/ de Here vanden Gerechte in den name van Iuſtitie om vergiffeniſze te bidde ende veertien werke-dagen tot ſijn eygen koſten aen deſer Stads we ken te arbeyden ter plaetze daermen wijſen ſoude; ende van nu voor aen tot Paeſchen eerſtkomende toe alle Sondagen Miſze ende Pre catie te horen/ ende daer van den ſelven tijd goed beſcheyd te brenge met verbod van niet meer te komen ofte te converſeren in ſteden of dorpen ſijne Ko: Ma: niet toegedaen weſende/ op pene van wel ſtre gelijk gegeeſzeld te worden anderen ten exempele.

Trijn Gijſbrechts tot hetſelve veryveſen.

Dito werde Trijn Gijſbrechts, van Sparendamme/mede alſo verw ſen/ om dat ſy te Leyden by haeren man/ den Prinze van Oranj dienende/ geweeſt was/ ende wat gelds van hem gehaeld hadde: gelijk ſcherp verbod van ſulkx niet meer te doen onder ſtraffe v ſtrenge geeſzelinge.

Item Pieter VVillemſzen.

Dito Pieter VVillemſzen, van Haerlem/ van gelijken: om dat hy Warmond by ſijnen meeſter Gerrit van der Laen Kaſteleyn ofte K pitteyn van den Prinze op't Huys voorſch. geweeſt was.

Item Ian Klaeſzen.

Den laetſten Octob, 1573. werde Ian Klaeſzen tot vergiffenis-bidd verweſen/ ende ſes-weken-arbeyd aen de Stads werken voor d grooten daegs/ende een half jaer binnen de Stads vryheyd gebanne op gelijk verbod ende ſtraffe als boven: om dat hy te Leyden wa geweeſt.

Item Aelbert VVillemſzen.

Dito moſt Aelbert VVillemſzen, Slotemaker/ om gelijke oorſak om dat hy op weg was geweeſt na Leyden ende Delf te gaen/ verg fenis bidden/ drie weken ſonder loon aende Stad werken/ een ja binnen de vrijheyd blijven/ in geene herbergen komen/ miſze ende p dicatie horen/ op pene van twee jaeren gebannen te worden.

Item Iakob Schoorl.

Den 14. Novemb. 1573. moſt Iakob Schoorl, om dat hy ook ma op weg was geweeſt na Leyden te gaen/ de Iuſtitie om vergiffeni bidd

bden/een geheel jaer binnẽ de vryheyd van de Stad blyven/een geld-
bete van sestien guldens geven / in geene herbergen komen / te misze
en/predikatie horen/op de verbeurte van twintig pondẽ heren-geld/
nde twe-jarig bannissement binnen der Stad vrydom.

Dito werde Mees Gerbrandszen, metgesel van Jakob Schoorl tot gelyke amende verwesen. Item Mees Gerbrādszen.

Den 7 Decemb. 1573. werden Antonisjen Kornelis, van Lisze / ende Maritjen Kornelis, van Overveen/een jaer upt Stad gebannen/om dat die van Leyden ten dienste gestaen / ende van daer brieven aen den Gouverneur deser Stad gebragt hadden. Antonisjẽ ẽn Maritjen Kornelis gebannen.

Den 20. Ian. 1574. werde Andries Ianszen, Kannegieter/ by wien eene groote menigte van verboden heretyke ende suspecte boeken gevonden waren/ verwesen/ dat gemelde boekẽ op de Sale van 't Stadhuys souden verbrand worden/ eñ dat hy alle ketterye soude abjureren/ende versaken/eñ een jaer lang met eene barnende toorze gaen voor 't waerdige heylige Sacrament telken als 't selve ommegedragen word / ende mede een jaer lang alle sonnedagen ende heylige dagen de predikatie ende misze inde Groote Kerke des morgens horen/ende sitten onder de predikatie over de predickstoel / eñ 't eynden 's jaers daer van behoorlyke certificatie in handen van den Schout leveren. Andries Ianszẽ verwesen om de vvare Religie te verlaken, &c.

Den 7. April 1574 werde Adriaen Iorifzen van Solmis, van wegen dat hy inden voorleden turbulenten tyd hem seer rebellykẽ gedragen/ende begeven hadde om Koster van de Gemeynte der Gereformeerde ofte valsche gereprobeerde Religie te wesen († upt oorsake van welken iemste syn medegeselle wylen Jan van Sanen onthalsd was/met konfiskatie syner goederen) sonder dat hy zedert de reductie deser Stad hem bequaem gemaekt hadde der gratie ende pardoen / van wegen syne Majesteyt inde maend van Augusto alhier gepubliceerd/maer zedert dien tyd tot syne apprehensie toe altoos gelatiteerd hadde / van syne gevangenisze ontslagen / mits dat hy volgens syne presentatie alle ketteryen ende valsche leringen abjureren ende versaken soude/ hem bequaem makende tegens den hoog-tyd van Paeschen tot de verdienste van 't voorschreven pardoen / mits gaende te biechte / ende ten heyligen Sacramente/ende dat hy mede sweren sal van nu voordaen hem te dragen ende te reguleren naer de Katholyke Religie van de heylige Roomsche Kerk/ gelyk een goed Katholyk man toebehoord. Itẽ Adriaen Iorifzen vā Solmis. * Esa. 5 20. † Besiet bovẽ pag 233.

Den 6 Septemb. 1574. hebben Stoffel Iakobszen, van Leyderdorp/ ende Ocker Ianszen, van Voorhout / gevangens / by haeren solemnelen Ede gesworen in handen van Sebastiaen Kraenhals / Schout/ dat sy hen van nu voordaen dragen sullen als goede Katholyke luyden/ achtervolgende de Religie van de heylige Katholyke Roomsche Kerke. Itẽ Stoffel Iakobszẽ, ẽn Ocker Ianszen.

Den 5. Iun. 1576. werde Iakob Ianszen, Schemaker/ gecondemneerd/

Jakob Ianszen aen de galge gebonden, eñ gebannnen

op de Markt geleyd/ ende gebonden te worden aen de galge/ aldae staende/ den tyd van een ure lang/ ten aensien van eenen ygelijker ende voorts den tyd van vier jaeren gebannen uyt deser Stad/ ende d vryheyd van dien/ etc. om dat hy gedurende het beleg deser Stad b syne Majesteyts rebellen was geweest/ ende na dat hy daer na 't par doen van syne voorsch. Majesteyt mede genoten ende verdiend hadde niet op en hiel syn afgunstig hert ende quaede wille tot syne Majestey te dragen/ hem daeglijkx verblydende in syn Majesteyts tegenspoed ende hem bedroevende in des selfs Majesteyts victorie/ ende tonend de volheyd van syn herte/ hem niet geabstineerd nochte geschaemd e hadde 'tselve opentlijk met den monde uyt te spreken/ ende met teyke nen te bewysen; ende ook om dat hy hem niet gedragen ende gerege leerd en hadde als een Katholijk ende Christen mensche schuldig was also hy zedert 'tverdienen van 'tvoorsch. pardoen nochte te biecht nochte ten heyligen hoogwaerdigen Sacramente geweest en hadde.

Diergelijke vonnissen synder ontallijke meer: maer dese sulle overvloedig genoeg wesen.

Besluyt van desen handel.

So word dan de groote Babylon/ de moeder der hoererye end grouwelijkheden der aerde/ te rechte geseyd dronken te wesen van de bloede der heyligen/ ende van den bloede der getuygen van Jesus Apoc, 15.6.7. So dat de bloedverwige Roomsche Kardinaelen hunne rechten wapen-rock ende leverey dragen.

Ik en kan hier evenwel niet verswijgen/ nochte verbergen/ da onder dese luyden/ die dese Spaensche ende Roomsche vervolginge uytgestaen hebben/ enige ook geweest syn die om de Wederdoperij geleden hebben/ ja den dood gestorven sijn: hoewel ik die willens o dien naem niet en hebbe willen melden/ nochte uytdrucken/ ofze hu veel licht onbekend mogten wesen/ op dat die van hunne Secte me mijnen arbeyd hun vermeynd Offer-boek niet en stofferen/ ende hun ne martelaers door mij niet en komen te roemen/ ende te verheffen also de sake alleen/ ende de straffe geenzins/ den Martelaer voor God maekt/ ende die voor geene bloed-getuygen des Heeren mogen gere kend worden/ die om hunne Gods-lasterlijke opinien ende ketteryen sterven/ maer veel meer dobbel-ellendig te achten sijn.

Maer niettemin nochtans moet ik dit daer by seggen/ dat of wy schoon de grouwelen der Wederdoperye/ die ons nau eenenig stuk der lere ongeschonden ende onbedorven laten/ van herten vijand sijn, so wel als de Papisten/ die het dan noch met hunne Antichristisch lasteren ende afgoderyen niet een hayr beter en maken: so en konnen wy evenwel hunne grouwelijke tyrannie niet voor goed kennen/ end onse siele en sal in de vergaderinge dier bloeddorstige niet komen. Men moste ook billijk onderscheyd maken tusschen de Sectenmeesters end verhoerders/ ende tusschen de arme verleyde menschen. Behalven datter ook wel middel is de belhamels te stueren ende in te binden b

Psal. 5.7. Deut. 13.1. &c.

andere

andere gevoegelijke wegen.

Ist dan ook niet gansch onbillijk ende onverdragelijk/ dat onse Romanisten den meester over-al maken/ ende het hooge woord voeren willen/ daer sy niets te seggen en hebben/ ende daer sy swijgen ende duyken mosten: so sy anderen by sich niet lijden en willen/ daer hun gaen koning is/ maer de selve ten vuere ende ten swaerde ten uptersten met de hoogste bitterheyd vervolgen?

Souden dan ook de Wederdopers wel so onvernuftig wesen/ dat sich in den voorspoed der gemeyne vyanden souden verblijden/ die met hun ende ons wel-eer so geleefd/ ende omgesprongen/ en nu ook noch niets beters in den sin en hebben? Oft souden sy wel so ondankbaer wesen/ dat sy na den ondergang ende 't qualijk-varen der Gereformeerden souden haken/ ende verlangen/ onder welker vleugelen sy so gerustelijk mogen blijven sitten/ ende schuylen/ende op hunne bedden in de pluymen so gemaeckelijk rusten/ ende duyken/ ende in vrede by huys over den haert blijven hangen/ ende sich koesteren/ terwijl de anderen dickwils met ongemack ende gevaer op hunne wachten en tochten voor den vijand staen? Ofte en konnen sy sich ook noch niet over hunne lasteringe schamen/ waer mede sy de Christelijke Overheden/ voor alle hunne trouwe sorge/ moeyte/ en kommer in hunner beschuttinge tegens het geweld der Spaenschen/ uyt Gods Gemeynte sluyten/ende tot het helsche vuer verwijsen?

Ik wete nu ook seer wel/dat onse Stad door 't verhael sulker Paepscher Tyrannije/ ende diergelijke geschiedenissen/ in haer bedreven/ weynig ge-eerd word/ende dat het met mijn Tytel van Lof/ende met mijn voornemen/ niet al te wel over een en komt: maer hoe konnen wy sulkx nalaten/ als wy eene volkomene beschrijvinge ende historie maken sullen: behalven dat ik ook niet sien en kan waerom onse eren-tytel/ten aensien van het meeste en voornaemste onser verhandelinge/ en dat eygentlijk onse Stad betreft/ niet en soude in sijne volle waerde blijven? Ik kan ook met waerheyd sonder roé seggen/dat ik onse Stad allerwegé so gaerne eren soude/ als iemand ter wereld/ niemand te na gesproken; dat ik ook meyne in dit mijn werk/ naer mijne swackheyd/ met der daed overvloedig te betonen. En wat hier nu dese sake belangd/ wie en siet niet/ dat alle de schande deser Tyrannije eygentlijk geheel ende al op de Papeyrije/ ende niet op onse Stad en rust/ ende alleen tot haeren last leyt/ende op haere rekeninge staet? dat ik nu noch niet en segge/ dat sulkx onse Stad niet eygen/ ende alleen/ maer met alle/ ten minsten met alle de Hoofd-steden van 't Land/ ja van de gansche Christenheyd/ ende al-gemeyne Antichristische bloedige vervolginge gemeyn is geweest.

Maer Rosa kreeg sijn loon. Die boef bestond met liegen/ Bedriegerije van Jakob Rosa.
Met konsten/ en praktijk de luyden te bedriegen/

 En

En dwong also het volk het geld behendig af:
'Twas billigk datmen hem wat op syn rugge gaf.

Den 7. Decemb. 1549. werde Mr. Iakob Rosa van Kortrijke gecondemneerd een half ure te staê op het Schavot met syn papieren/ briefkens/ ende boeken om syn hals / ende daer na wel strengelijk met roeden gegeeszeld te worden/ ende gebannen uyt der Stede van Haerlem/ vryheyd van dien/ ende jurisdictien van Kennemerland ende Rynland ten eeuwigen dagen / sonder daer weer in te komen opte verbeurnisze van syn lijf; ende sijne voorsch. papieren ende boeken verbrand/ ende metten viere te niete gedaen/ mitsgaders ook enige ringen met d gesteenten genepen ende gebroken te worden / ende de stucken in han den vanden Officier als gekonfiskeerd te blyven: om dat hy hem ver vorderd hadde de luyden te trecken dat sy geloof souden stellê inde hulp van den Duyvel/ende in superstitie/ also God verlatende/ daermen al leen troost hulp ende bystand aen schuldig is te soeken / ende dit al i verminderinge des Christen geloofs/deur welke treckinge/ middelen ende logenen/die de selve Mr. Jakob daer by voegde/ hy twist maken de was onder 't gemeene volk/perturberende de gemeene vrede/ end also met onrechtvaerdigheyd geld van de luyden krijgende om vaga bondelijk leuij ende leckerlijk te leven/ende al 'tselve niet latende/hoe wel hy ter cause van dien tot Aernhem inden Lande van Gelre gevan gen was geweest/maer noch daer in blijvende/ eñ continuerende twis twedragt ende ongeloof te stichten.

Verleydinge van Ian Symonszê Torrêtius, van Amsterdam.

Torentius die mag met sijne slimme treken
Seer wel in onsen tijd by Rosa syn geleken/
Geen minder schalk als hy/ een slim geslepen gast.
Wel houd de Magistraet hem hier in't Werkhuys vast!

Het is hier te lande/ ende elders/ meer dan al te wel bekend/ wa een land-gerucht van desen Ian Symonszen Torrentius, ende den hande sijner verleydinge ende ergerniszê overal veele jaeren lang is gestroyd ende gelopen. Ik en konde derhalven niet nalaten dese sake ook me weynige woorden alhier aen te roeren. Doch en vinde nochte nodig nochte geraden/ alle sijne beschuldingen alhier op het papier te stellen ende in het licht te geven/ welke grouwelen beter dienen met ee uwi stilswijgen begraven te worden; nochte ook sijne blaeuwe glosen/ end tastelijke uytvlugten/ ende ontfutzelingen daer tegens: maer ik wi mij slechts aen den blooten ende korten eysch van den Here Schou Kornelis van Teylingen houden/ waer op de eyndelijke sententie oft vonnisze der Heren van den Gerechte is geveld/ ende ge volgd. Aldu dan is de gerichts-sake alhier ter Stede met gemelden Torrentiu aengevangen/ ende afgelopen. Na dat de Heren Burgemeesters end

Regeer

Regeerders onſer Stad na lang geduld/ ende verdriet/ de gantſche ſake wel onderſtaen/ ende goede vaſte ende met ede-beſworene bewijſen ende verſekerdheden van ſijn quaed leven/ ende ſchandelijke praktijken bekomen/ ende ſich met vijf ofte ſes Advocaeten wel ende voorſichtig in alles beraden hadden/dat ſy volkomen ſtoffe hadden/ om hem op ſijne ontkenninge/ naer rechten te mogen pijnigen: ſo is gemelde Torrentius den 30. Aug. 1627. in verſekerheyd genomen. Boven dien is noch de Here Officier/ met den Here Secretaris Johan van Boſvelt/tot Delf en elders om meerder ende nader onderſoek ende bewijs van alles getrocken / op datter niets en ſoude nagelaten worden dat tot volkomene kenniſſe van ſijne ſake mogte dienen/ ende behoren. Ende na dat gemelde Torrentius tot geene ronde bekenteniſze ſijner laſteren en was te brengen / trachtende ſlechts met kaele gloſen ofte uytleggingen/ ende geſochte verbloemingen te ontſlibberen; ſoo werde hy eyndelijk aen de pleyje geſteld/ende opgehaeld/daer hy niettemin op ſijne voorgaende verſchoningen ende ontſutzelingen hardneckig is gebleven / ſonder dat de Heren Rechters hem tot ronde bekenteniſze der waerheyd hebben konnen perzen. Derhalven de Heren met dit ſtuck niet weynig beducht ſijnde / ten hoogſten ſorge dragende voor de ere Gods/ende het nut van het gemeyne beſte in deſen/ willende voorſichtig toeſien/ ſo veel in hun was/ dat gemeld lichtvaerdig wereldskind ſijn quaed eñ ongehoorde verleydinge niet verder en ſoude voortſetjen / ende dat ook de Stad in geen onnodig ende oneyndelijk proces en mogte ingewickeld worden/ hebben na lange beraedſlaginge / ende rijp overleg der ſake/ voor beſt ingeſien/ de ſake door een extraordinaer proces / van wegen het extraordinaer crimen ende laſt van den gevangen/op het Raedhuys tot een gewunſt uyt-eynde te brengen/ende daerom goed gevonden/ ende beſloten / dat de Here Schout tot dien eynde ſijnen eyſch kort ſoude begrijpen / ende de ſelve door ſijnen Procureur mondeling laten voorſtellen/ ende het vonniſze der Heren van den Gerechte daer op doen ſtrijken/ ende uytſpreken. So werde dan den 25. Jan. 1628. gemelde Jan Symonſzen Torrentius / gevangen / op de Blaeuwe Kamer gebragt/ alwaer een groot volk verſamelde/ eñ toedrong / niet alleen van onſe inwoonderen/maer ook van andere ſteden/ ende plaetzen. Waer na heeft de Procureur de miſdaeden van Torrentius van ſijn ongeregeld ende ergerlijk levẽ ſo hier ſo elders gepleegd/ ende ſijne grouwelijke blaſphemien ende laſteringen tegens de hoogſte Goddelijke Majeſteyt/tegens den Saligmaker Jeſus Chriſtus/ende tegens de H. Schriſture uytgeſpogen / ende andere ſijne verleydingen/ ende bedriegeryen/ in eene Stad van recht ende religie niet te verdragen/kort-ingetrocken/ ende ſommariſcher wijſe/ voorgeſteld/ ende afgeleſen/ende den eyſch van den Here Schout daer tegen/ te weten des doods/ofte anders aen den lijve geſtraft te worden/als de Heren Rechters ſouden goed vinden/met konfiſkatie van alle ſijne goederen: waer

op/na

op/ na enige pleydoÿe ofte rechts-bepleytinge tusschen sijnen Advocae ende gemeldë Procureur/de sententie ofte het vonnisze der Heren van den Gerechte is uytgesproken / als dat hy gevangen om sijn bedreven quaed werde verwesen in de kosten sijner gevangenisze / ende twintig jaeren lang op sijne eygen kosten geconfineerd/ ofte gebannen/ ende bewaerd te sullen worden ter plaetze die de Heren souden beramen/ende goed vinden.

VVederdoperije. Ian Matthijszen, Backer van Haerlem, de groote Propheet, eñ Enoch der VVederdoperē.

Ik sou 't VVederdopers-volk hier konnen laten steken/
'Ten ware dat ik most van Ian Mathijszen spreken/
Die juyst van Haerlem was: mijn Stad/ vergeeft het mij
Dat ik hem hier verhael/ ik kan hem niet voorby.
Die booswicht gaf sich uyt voor een Propheet des Heren/
Ja wilde datmen hem als Enoch soude eren:
Vraegt Munster na sijn leer/ sijn leven/ dood/ en straf.
Van hem en sijns gelijk daeld dese Secte af.

In't jaer onses Heren 1532. woonde alhier te Haerlem een Backer, Ian Mathijszen genaemd/ een ongeleerd man/ maer stout/ ende oproerig/ listig/ende wel bespraekt: dewelke met vuyle vleeschelyke lusten ende wulpschen brand der onkuyschheyd ontsteken/op sekere jonge ende schoone brouwers dochter verliefde / trachtende daer op voords nae sijn uyterste vermogen gemelde dochter tot sijne wille te krygen / ende sijne eyge huysvrouwe / die hem te oud eñ niet schoon genoeg en was te verlaten : waer toe hy dan geenen gereeder nochte bequaemer middel stende/ dan den weg der bedriegerye van geestdrijverye/ verbergd sich onder den schijn des Engels in geveynsde heyligheyd / roemende veel van hemelsche gesichten/ ende goddelyke inspraken/ende openbaringen/ door welke valsche ende listige behendigheyd hy eyndelijk tot sijne wille ende voornemen gekomen sijnde / heeft de gemelde dochter schandelijk geschaekt/ende heymelijk t' Amsterdam gevoerd/ende sich aldaer voor eenen Wederdoperschen Leraer ende Vermaender opgeworpen. Daer gaf nu dese heylige man groote dingen voor/eñ sprak niet dan van heymelijke drijvingē des Geests/eñ verborgene openbaringen Gods/ die hy noch niet en mogte uytspreken/ nochte iemand te kennen geven/ verklarende dat hy de twede Enoch eñ getuyge Gods was. So heeft hy daer op ook sommigen de handen opgeleyd/ende als nieuwe Wederdooperscke Apostelen twee ende twee tesamen uytgesonden/nameljk Gerrit Boekebinder/Jan Beukelszen/Kleermaker van Leyden / die hy tot Munster in Westphalen heeft afgeschickt / alwaer gemelde Jan Beukelszen na een wonderlijk ende sonderling Koning werde: item Jakob van Kampen / Houtsager tot Amsterdam Diderik Kuyper/Bartholomees Boeke-binder/Leendert Bouwenszen/ David van Hoorn/ Klaes van Alkmaer/ Kornelis uyt den Briel

Meynar

Reynart van Delf/ Roelof Maertenszen/ ende meer anderen. Dese edickte dan door den Geest van hunnen Enoch het Wederdopersche ieuwe Evangelium in verscheyde oorden met groote beroerten/ende agt der verleydingen. Als dan nu dese groote Propheet ende Enoch emerkte dat hy gelegenheyd hadde sich naer de wereld groot te ma- en/so heeft hy Jakob van Kampen tot eenen Bisschop gesteld/ ende in ijne plaetze t' Amsterdam gelaten / ende is na sijne Munstersche Apo- elen vertrocken / al waer hy de stoel der Wederdopersche heerschap- ije gedachte te planten: daer hy dan ook sijne personagie onder eenen edriegelijken schijn van heyligheyd so meesterlijk heeft weten te spe- n / dat hy eenen grooten aenhang van ontallyke menschen aen sijn oer heeft gekregen/ die ook so seer inder yl hebben toegenomen (also van alle omliggende Steden ende Dorpen/ op 't aenschrijven vande oornaemste belhamels hunner rotterije aldaer als byen te samen ermden) dat sy de Stad eyndelijk vermeesterd/ende geplonderd/den aed ende Burgerije beroofd/ ende verjaegd/ ende het bewind der re- ringe aen sich getrocken hebben. Wanneer dan nu dese Wederdo- ersche Munstersche rol-wagen naer den sin van desen Enoch so wel oord wilde / so worp hy sich tot eenen President ende hoofd van de tad op / ende liet flukx verscheyde scherpe Plackaten aflesen / ende rkondigen / als dat een yder op lijfstraffe al sijn goud ende silver / ja le sijne have/ende goederen/op eenen hoop/ in 't gemeyn/ter bestem- r plaetze/souden brengen/ ende niemand iet eygens voor sich achter hand houden: als mede dat niemand sich en soude vervorderen eni- boeken te hebben dan alleen den H. Bibel / ende dat alle de andere eken souden verbrand worden / voorgevende dat God hem sulkx al- s bevolen hadde. 'Tgeschiede ontrent desen tijd dat seker ambachts- an Hubrecht Trupteling iet spottelijks van desen grooten Propheet ogte seggen/ waerom de sachtmoedige geest van desen Enoch so ont- eken werde / dat hy gemelden Trupteling op de Markt voor sijne wapende gemeynte opentlijk dede komen: de welke na dat hy aldaer oords aengeklaegd ende ter dood verwesen was / so heeft dese Pro- eet selfs sijne moordadige handen aen hem geslagen / ende na dat hy m ter aerde hadde nedergeveld / heeft hem met eene spietze in 't lijf steken/maer als hy soo noch niet dood en was/heeft hem op eene an- re plaetze doen brengen / alwaer hy sekeren jongeling een geladen er uyt de hand genomen / ende Trupteling daer mede doorschoten de gedood heeft: welke grouwelijke moord dese god-vergeten boeve erenboven noch met het bevel van God godslasterlijk durfde bekle- n/ende bekladden/ doch te weten van dien God der Wereld/ dien hy 2.Cor.4.4. ende/ die een leugenaer ende menschen-moorder van den beginne ge- Ioh.8.44. eest is. Als nu dese godloose Geest-dryver dit grouwelijke moorde- ers-stuck volbragt hadde / so heeft hy eene lange spietze genomen/ de is als een kranksinnig mensche daer mede door de Stad geloopen/

roepende/ dat God de Vader hem geboden hadde / dat hy de vyanden die de Stad van Munster van wegen dit Wederdopersche onwesen belegerd hadden / om die afgryzelyke ende ongehoorde beroerte ende geweld naer verdienste te straffen / van de Stad soude dryven / ende verjagen: maer als hy nu gelyk een dolle hond ter poorten uyt tot den vyand inliep / so werde hy terstond van eenen zoldaet bejegend / ende doorsteken / ende heeft alsо naer Gods rechtvaerdig oordeel het loon syner grouwelen ende lasteren ontfangen. Dit is dan kortelyk het leven ende eynde van onsen Ian Matthijszen van Haerlem, dien Wederdoperschen Enoch/ ende grooten Propheet/ van wien de swermers deser Secte tot op desen huydigen dag hunne sendinge hebben/ hoe meesterlyk ook dat sy sich met eenen heyligen schyn weté te bemantelen. Waer uyt wy klaerlyk voor ogen sien konnen/ hoe lichtelyk ende schrickelyk de Duyvel die menschen weet te betoveren / ende in 't verderf af te storten / die van Godes H. Woord ende geopenbaerde wille tot droomen ende geestdryveryen afwyken / ende den Duyvel ende syne verleydinge in plaetze van God ende sijnen H. Geest aenhangen.

Ontrent Maert des jaers 1534.

Dese Verzen staen onder sijne Afbeeldinge.

Den eersten Sender mag ik mij wel gaen beroemen
Van het Herdoops geslacht, maer niet tot haerder vromen:
Want grouwelen seer veel hebik ook me bedreven,
*En mij is voor mijn deel een * lood door 't lijf gegeven.*

** Hy en is niet doorschoten, maer doorsteken. Sleid. lib. x. confoditur.*

Maer sal ik Velsius ook hier ter ste verhalen?
Syn sinnen raekten hem op't hollen ende dwalen
In synen ouderdom/ het was meer rasernij
Door 'tbreken van syn hoofd/ als aerd van ketterij.

Lere ende roem der myrakelen van Doctor Iustus Velsius uyt dē Hage.

Pieter Bor in sijn Dertiende Boek. In desen jaere 1578. heeft Doctor Iustus Velsius Haganus hem veel onthouden binnen Haerlem, Leyden/ ende den Hage/ ende andere plaetzen in Holland/ ende heeft hem uytgegeven dat hy van Gode gesonden was de menschen voor het eeuwige verderf te waerschouwen/ heeft hier ende daer enige predikatien voor eerst secretelick gedaen/ daer na op publyke plaetzen/ heeft sich beroemd syne lere met myrakelen te bevestigen/ ende is gebeurd binnen Haerlem/ dat hy wesende ten huyse van Mr. Jan van Suren/ hem beroemde dat hy van Gode gesonden was/ omme de geheele wereld te reformeren/ ende naer enige propoosten heeft hy geseyd/ men soude aldaer doen brengen Mr. Gerrit van Ravensbergen / wesende een Rechtsgeleerde aldaer wel bekend/ ende was de schoonvader van den Burgemeester Mr. Gerrit Stuver. Dese was lange jaeren

aeren blind geweest / die soude hy siende maken: maer als hem werde gevraegd of hy 'tselve met medicyn doen soude / also hy Doctor in de Medicynen was / hy seyde neen / maer myrakeleuselyken / op een ogenblick tyds / tot betoninge van dat hy van God was gesonden/ welke Ravensbergen aldaer gebragt ende geleyd synde / is hy in een kamer aldaer gebragt / ende naer dat men hem geseyd hadde / waerom hy aldaer was ontboden / so is Justus Velsius op syn knyen gevallen / ende heeft een gebed tot God gedaen / ende 'tselve voleyndigd synde is hy opgestaen / ende heeft tot den voorschreven Ravensbergen tot driemael gesproken/dat hy syne ogen op doen/ende den dag des Heeren aenschouwen soude / dan syn gesicht en werde hier deur niet gebeterd/ ende bleef in eenen doene: doe heeft Velsius gevraegd/of hy ook geloofd hadde/dat hy/als hy die woorden sprak/doet u ogen op/etc.dat hy syn gesicht weder krygen soude; Ravensbergen andwoorde / neen/ dat hy 't niet en hadde geloofd: so ist dan/ seyde Velsius/ u schuld/ende niet de myne / dat gy niet en siet / want so gy geloofd had / soud gy ontwyfelyk u gesichte gekregen hebben. [Meer is alhier te Haerlem niet voorgevallen: dat elders geschied is/ en raekt onse Stad niet/ die daer toe niettemin lust heeft / die kan 't ter selver plaetze lesen.]

Dese Justus Velsius is de selve geweest die Guicciardin gedenkt in syn beschryvinge van Nederland onder de geleerde mannen gesproten uyt den Hage/noemd hem een treffelick Medicyn-meester/ende groot Philosooph / die veel heeft geschreven / so men insonderheyd mag sien in de algemeyne Bibliotheke van Gesnerus. Hy was in dese tyd als hy hem voor sodanigen Theologus ende van God gesonden Dienaer Gods uyt gaf een geheel oud man / so dat enige meenden / dat hy door te veel studerens in syn ouderdom / in syn verstand eñ sinnen gekrenkt was: andere hielden daer seer veel van / maer het beroemen van het doen synder myrakelen / daer niet van en quam / benam hem alle syne aensienlickheyd / ende kreeg weynig aenhangs / die nochtans scheen dat hy sochte. Idem Ibid.

Dus socht de Satan vast door swaerd en kettertjen
Den loop van Godes Woord en Waerheyd af te snijen/
Op dat hy meester bleef/ en Godes eer vertrad/
En noch voordaen 't gebied en 't volle seggen had.
Noch ist gelyk een vuer en blixem voordgelopen/
Het bloed doet Godes Kerk een meerder deure open/
De ketterije maekt de vromen maer bekend/
En als God werken wil/ wie heeft het opt gewend?
Wat dan de Satan dee/ Gods Woord is doorgebroken/
En sijne waerde Kerk is als een roos ontloken/
Ons lieve Vaderland/ en lieve Vaderstad/
Genieten dese gaef/ en kostelijke schat.

Vande Christelijke Gereformeerde Kerke in Holland, ende te Haerlem.

Hoe wonderlijk God Almagtig sijn H. Evangelium tegens al he
geweld des Satans upt de duysternisze des Pausdoms in't licht ge
bragt / ende voortgeplant heeft inde gansche Christenheyd / getuyge
de Evangelische Historien overvloedig. So is ook niet tegenstaend
de bloedige Plackaeten eñ vervolgingen tegens de oefeninge der Chri
stelijke Religie de selve niettemin in dese Nederlanden over al me
magt doorgebroken.

Eerste opẽbaere Evãgelische Predikatie in Hollãd, eñ buyten Haerlem,

Ende na dat de predikatien in Holland lang in't heymelijk gepleegt
waren / so is de eerste opentlijke Predikatie buyten Hoorn met grootei
toeloop van volk upt alle de omliggende Dorpen aengevangen den 14
Julius 1566. door sekeren Jan Aertszen / Mandemaker / van Alkmaei
geboren / waer upt andere Steden mede eenen moed gegrepen ende
sich verstout hebben het selve van gelijken in Gods name in yver t
beginnen / ende so werde onder anderen de eerste Predikatie van gemel
den Jan Aertszen buyten Haerlem gedaen den 21. Julius des Son
daegs in eene vergaderinge van ontrent 300. personen / waer onde
ontrent vijftig mannen / ende de andere voorts vrouwen waren; end
des anderen daegs wies het getal tot 700. personen: waer by gemel
de Predikant de vrijmoedigheyd nam aen de Overheyd der Stad t
schrijven / dat de Predikatien buyten de Steden in de andere Provin
cien vande Gouvernante waren toegelaten / ende dat sy daerom in Hol
land niet en behoorden verhinderd te worden. Besiet Pieter Bor in sij
Twede Boek der Nederlandsche Oorlogen.

Beelden-storm over al in Nederland, maer niet binnẽ Haerlem.

Ontrent desen tijd geschiede de Beelden-storminge over al in gehee
Nederland. Maer alhier te Haerlem werde de Kerke den 23. August
1566. upt vreese der selve toegesloten / ende den 7. Decemb. des selver
jaers wederom geopend: so dat de Beelden alhier upt dese oorsake voo
den storm bevrijd werden. O. M. Hebbe daerom hier over eene faute
begaen pag. 165. uyt het Twede Boek van Pieter Bor Fol. 62. b. Sijn E. is
qualijk bericht / ofte het is misdrukt / dat ik gevolgd hebbe / meynende
seker te gaen.

Geusẽhuys op de Baen gesticht,

Wanneer nu de vrijheyd ende de Religioens-verwanten te gelijk
daeglijkx meer ende meer aenwieszen ende toenamen / ende de ongele
genheyd des winter-tijds op handen was / so hebben die van de Religie
alhier te Haerlem den 19. Octob. des selven jaers met toelatinge van
de Magistraeten eene Lootze / het Geusen-huys genaemd / van seven en
tnegentig voeten lang / ende seven en zestig voeten breed / op de Bane,
van hout licht opgeworpen, ende binnen den tijd van drie weken vol
trocken / waer in twee Evangelische Predikanten Odolphus N. van
Embden / een oud grijs man / ende Sixtus N. van Leeuwaerden / de

Gemeynte

Gemeynte des Heren met de suyvere predikatie van Gods Woord ge-rouwelijk gediend hebben / so lang tot dat de hitte der vervolginge door de Gouvernante op een nieu weer meer ende meer over al begon en te steken / waer door de Kerke Gods wederom inde woestijne mo-e vlugten / ende sich ook alhier inde bosschen / ende sand-duynen ver-steken/ende onthouden. *Apoc. 12. 6.*

So werde hier dan ook gemeld Geusen-huys den 30. April des vol-genden jaers 1567. in drie uren tijds geslecht, ende afgebroken, ende ook eenige vroome Religioens-verwanten / als Thomas Thomaszen, Floris Huygenszen, Michiel de Wael, ende Egbert Gerritszen, gevangen geno-men, om dat sy de ledige achter-kerke der Regulieren buyten de St. Jans Poorte tot openinge voor de Gereformeerde Predikatien ver-licht / ende tot de stichtinge van gemeld Geusen-huys op de Bane de hand mede geboden hadden / dieder ook beswaerlijk den hals souden ontgehaeld hebben / ten ware de Vroedschappen selfs getuygd hadden / dat sy uyt hoogdringenden nood om vredes wille in verhoedinge der beroerte de timmeringe van gemeld Predik-huys goed-gekend ende verroorlofd hadden / ende dat sy ook selfs uyt menschelijke swackheyd bij wat waters in hunnen wijn gedaen hadden. O. M. Ende vver-der afgebrokẽ, met gevangenisze sommiger Religioens-vervvantẽ.

Den 30. Julius 1570. werde in tegenwoordigheyd van Schout / Burgemeesteren / ende Schepenen alhier in de Groote Kerke het Par-don van den Paus over dese Nederlanden verkondigd voor die gene die van de Roomsche Kerke waren afgevallen / mits penitentie doende / ende biechtende / waer toe drie biecht-vaders geordineerd waren / die den biechtenden besegelde brieven leverden; met welk Pauselijk Par-don sy met-enen van den Koning van Spanjen in genaden aengenomen waren / achtervolgende sekere brieven / die ter peuye van het Raedhuys den selven dag ook werden afgelesen. O. M. Pardoẽ vã dẽ Paus eñ Koning vã Spanjen voor alle die tot de Roomsche Kerke vvederkeren.

Hoe nu de Stad van Haerlem door Gerrit van Berkenroede / ende Jans Kolterman / aen den Prinze van Oranjen is gekomen / ende de Religie binnen haer vrij gelaten, dat hebbe ik pag. 166, &c. verhandeld / het welke den 4. Julius 1572. is voorgevallen / na dat ontrent 900. Prinzen-zoldaten daegs te voren om de Stad hengelden / ende sich lie-ten sien / om de vrese in de burgers te brengen / die se vijandelijk meyn-den te beschadigen / so sy den Prinze van Oranjen tegens Duc d'Alve niet en waren toegevallen / als ik zedert uyt goede Memorien van dien hebben bericht. Vrijheyd der Religie binnen Haerlem.

Daer na is de Spaensche Belegeringe de Stad over den hals ge-komen / waer door sy van den vijand is veroverd / ende de Religie we-deromme verloren: waer van ik hier boven pag. 181, &c. seer overvloe-dig gesproken hebbe: tot der tijd dat de Stad inden jare 1577. den Maert onder de Regeringe van den Prinze van Oranjen / uyt kragt vande Pacificatie ofte Vredehandelinge van Gent / wederom is ge-bragt / ende de Religie openbaer aengesteld, ende toegelaten: waer van Verlies eñ affchaffinge der Religie door de veroveringe der Stad vande Spaensche

 ik des-

ende wederom vrijheyd der selve door dePacificatie vā Gent — ik desgelyks in 't voorgaende pag.293, &c. gewag gemaekt hebbe.

Eerste Predikatie eñ Avōtmael in Bakenes gedaē ende gehouden.

Als nu de Stad van Haerlem door de Pacificatie van Gent/ende Satisfactie ofte gemaekt verdrag met den Prinze van Oranjen/ende de Staeten des Lands/ wederom onder het gebied van den Prinz aldus was gekomen/so heeft de Bischop met de Regeerders der Sta den 20. Maert den Kerkmeesteren van Bakenes geboden/ dat sy geme de Kerke binnen drie dagen voor die van de Gereformeerde Relig souden opruymen/ende openen. Het welke van hun achter-volgd end nagekomen synde /so is den 24. dito des Sondaegs de eerste Predikat aldaer gedaen van Thomas Tilius, een seer geleerd ende godsalig ma gewesen Abt van S. Bernart/een Klooster by Antwerpē op de Sche de gelegen. Ook werde den 7. April op Paeschdag het hoogwaerd Avondmael naer de instellinge des Heren door den selven aldaer aen Gemeynte uytgedeeld. Dese Thomas Tilius/ was alhier van De gekomen/ende maer voor eenen tyd geleend/ waer na hy wederom Delf is vertrocken / alwaer hy in den Evangelischen dienst den voo deren tyd syns levens standvastig is gebleven/ende in den Here onts pen / ende begraven: so dat hy geen eygen Predikant deser Gemeyn geweest synde/ maer alleen eenen kleynen tyd by leninge / hier over het Register der Haerlemsche Predikanten pag. 141. van my niet en gesteld nochte geteld geworden.

Quaed gelaet van tvvee drōkezoldaetē inde Groote Kerke.

Korts voor desen tyd iszer een zoldaet dronken synde 's avonds o der het Paepsch-Lof inde Groote Kerke gekomen / met een mon aensicht voor het Koor stil staende / ende voords niets anders doend nochte sprekende/waer over hy beklaegd/ende gevangen synde/na dr weken/ door tuschen-sprake van syne beschuldigers / wederom wer losgelaten.

Den 15. Maert quam een ander dronken zoldaet in de Kerke in si selven knorrende / ende syn ponjaerd treckende / de welke hem van kosters / ende andere kerken-dienaers werde benomen. Dese desg lyks in hechtenisze gesteld/brak den 11. April uyt de gevangenisze/en vlugte uyt de Stad.

Dit waren kleyne beginzelen van meerder beroerte / ja van bloe stortinge. Evenwel is datmael sulke ordre gesteld / dátter dat gehee jaer geen onheyl nochte swaricheyd en is ontstaen.

Religioēs-beroerte binnē Amsterdam.

Middeler tyd ging Amsterdam door dwang ende nood / volgens meermaels gemelde Pacificatie/den 8. Feb. 1578. tot den Prinze en de Staeten over. Maer also sy niettemin het hoofd noch al na de vyand schenen te hebben/ende de sake groot perykel liep/dat Don J van Oostenryk / met correspondentie ofte verstand van die van bi nen / op de Stad wel iets mogte voornemen; so hebben de Staet door hunne Gecommitteerden/ ende burgers van de Religie/ sich v de Stad verseekerd/de Hecken verhangen/de Magistraeten verander die de verseekerdheyd der Stad tegens den vyand door de schutteryen

met g

iet geweld tegenstonden / ende de selve met Papen ende Monnicken ptgeset / de Kerken ende Kloosters gestormd / ende de gansche Papeje afgeschaft. Dit geschiede eerst in Meÿ / ende na voords in Augu-us des selven jaers.

Dit exempel der naburige Stad Amsterdam maekte de Haerlemsche zoldaeten vrÿ dapper gaende / ende tergde de selve ten hoogsten t gelÿke plonderinge na weynige dagen. Ook werde nu elders hier lande de Roomsche Paepsche Religie buyten de steden gepleegd: de de gelegenheyd der tÿden / ende verdeeldheyd der gemoederen / de begin van nieuwe krÿgen / en konden de openbaere oefeninge der apistische afgoderÿe / ende belachelÿke superstitie langer niet lÿden.

Ende Haerlem, op Saccraments dag.

Vnum nemus non alit duos Erithacos.

De Gods-dienst openbaer verscheyden in een Land
Is niet dan swaricheyd en oproer voor de hand.

Daer waren nu drie vaendels zoldaeten onder Jonker Arent van ubenvoorde Kolonel / ende Hopmannen Teplingen / ende Reynop Stad. So is derhalven den 29. Meÿ des selven jaers / op Sacraments dag / alst de Papisten naer hunne ergerlÿke ende afgodische gewoonte noemen / drie ofte vier dagen na den aenvang vande Amsterdamsche beroerte / alhier gelÿke swaricheyd ontstaen. Want als de roote Kerke op gemelden dag vol mannen / vrouwen / ende kinderen as / ende daer onder wel 200. burgers met toortzen / om voor het Saament te gaen / menende hunnẽ ommegang binnen de Kerke te doen / n dat sy de selve langs der straeten niet en durfden nochte en mogten egen: so hebben de zoldaeten 's morgens ten negen uren een rumoer de beroerte voor de Kerke gemaekt / ende sÿn ontrent tien uren / na t de Misze upt was / ende de toortzen aengesteken werden / ende de ocessie haeren aenvang soude nemen / met een groot gedruys in de erke komen lopen / so dat mannen / vrouwen / eñ kinderen / upt vrese / er hoop liepen / eñ tot alle de deuren uptvloden / ende in het gedrang er malkanderen vielen. Daer werdẽ sommige Papẽ eñ Burgers geond / eñ daer onder een half-flecht Pape doodgeslagen; ook werde een om onnosel mensche van Sandvoort / Maertẽ Michielszen genaemd / bbende eene brandende toortze in de hand / dwers door 't lÿf gesteken / aer werde noch van de wonde genesen; veel Papen / eñ anderen wern hunne tabbaerds / mantels / ende taszen / ende den vrouwen hunne urken beroofd / ende benomen / ende de ringen van heure handen geeken. De Bisschop Govert van Mierlo / datmael gepredickt hebnde / was mede in de Kerke / ende werde van eenen Provoost gesalerd / ende versteken / dien hy met andere zoldaete ontrent vÿftig gulns aen geld / die hy over sich hadde / vereerde / ende geraekte also niet

Petrus Bori rius errat in anno, mense, & die.

De Groote Kerke vvord van de zoldaetẽ beroofd, eñ andere moedvville daer in gepleegd.

souder

sonder groot gevaer behouden in huys. Als nu het volk aldus uyt de Kerke meest verstoven was / so hebben de zoldaten de Kerke met all de outaeren van linnen / kappen / kasuyfelen / ende andere goederen be roofd / ende alle de kisten opgeslagen / ende niet meer dan een ofte twe outaeren een weynig gesmeten / ende geschonden / so dat het hun mee om den buyt als om de beelden te doen was. De Schout Nikolaes Ruychaver / ende Burgemeester Pieter Kies sijn in de Kerke gegaen ende hebben veele vrouwen uyt den nood geholpen / ende de zoldaete mede eyndelijk uyt de Kerke gekregen / ende de selve doen toesluyten tot der tyd dat die voor die van de Gereformeerde ende in't land aen genomene Religie werde geopend. Wanneer nu de Kerke aldus ge sloten was / so sijnse op staende voet na de Minder-broeders gegaen / di aen tafel saten / also het middag was / de welke voords van den disc vlogen / ende uyt het Klooster vloden / het welke de zoldaeten gansc ende al beroofden. Namiddag ontrent drie uren hebben sy het Kloo ster ende Kerke vande Predikaeren mede met geweld opgeslagen / end van gelijken uytgeplonderd. Meer Kloosters ende Kerken en hebbe sy niet overweldigd / noch gesmeten: maer sijn alleenlijk in sommig Vrouwen-Kloosters geweest om eenen roof van linnen / ende wollen beneffens dat sy heur ook de spijse ende kost benamen. Ondertussche nu dat de zoldaten dese moedwille bedreven / so hebben sy den tromme geslagen / ende het Markt-veld ingenomen / vreesende van de burger overvallen te worden / also der eene groote beroerte / dien garsche dag ende nacht in Stad was. Dit is de nackte waerheyd van dese sa ke / in aller getrouwichheyd van mij voorgesteld / sonder het minste t verswijgen / naer het beste bericht / dat ik so uyt de Historien / als oud Memorien van dien tyd / hebbe konnen bekomen.

Item de Mindere-broeders.

Ende Predikaeren.

Ende sommige Vrouvven Kloosters.

Een van dese zoldaten / die den Pape doorsteken hadde / is daer n door last vande Staeten van Holland met der dood gestraft.

Een zoldaet vvord met de dood gestraft.

Ook werden die drie Vaendels voords uyt de Stad gelicht / Kolo nel Jonker Duvenvoorde / ende Hopman Reynop den 11. Junius de eene na Delf / ende de andere na Leyden / ende Hopman Teylinge den 17. dito na 's Graven-Hage vertreckende / na dat hun met trom mel ende stads klocke wel scherpelijk belast was hunnen roof weder te geven: in welker plaetze den gemelden 11. dito een ander Vaende in Stad is gekomen.

Alle de anderen worden uyt de Stad gelicht, ende een ander Vaendel daer in geleyd.

Als nu de Groote Kerke aldus vast toegesloten stond / ende geen doden daer in begraven werden / ende gemeld Vaendel zoldaeten i Stad was / ende die van Amsterdam in Augustus wederom aen't bee den-stormen geraekten; so wilden onse Haerlemmers den 3. Sep ook wederom met geweld volgen / ende in de Kerke breken / om all voords te beroven / ende in te smijten: maer werde hun van den Lu tenant belet / ende verhinderd.

De zoldaetē trachten vvederom de Kerke te plonderen: maer wordbelet.

So hebben ook de Heren van den Gerechte den 4. Sept. geord

neer

eerd / dat een yder sijn goedjen te huys soude halen / die enige Epitaphien ende grafzieraed in de Kerke haddẽ / eer dat sy het tuychien quyt maekten. Ook werde het nieuwe Sacraments-huys met de outaeren ende beelden by last ende ordre vande Heren afgebroken / ende weg genomen / ende de gansche Kerke van de Afgoden opgeruymd / ende ontledigd / ende tot den waeren Gods-dienst geheyligd / ende voor de Gereformeerde Religie / ende suyvere predikatie des H. Evangeliums geopend / die aldaer van Johannes Damius werde aengevangen / welke onwaerdeerlijke segen ende genade Gods over onse Stad noch tegenwoordig duerd tot op desen huydigen dag. God geve sulkx tot de voleyndinge der wereld!

De Groote Kerke vvord van de Paperije gesuyverd, ende voor de Religie geopend.

De Paus-gesinde Burgeren hielden sich over desen ganschen handel geheel qualijk te vreden / ende gaven voor / dat hier mede de Satisfactie ende het verdrag met den Prinze van Oranjen ende de Staeten des Lands was ingebroken / ende vernietigd / door de welke hun de vrije oefeninge hunner Roomsche Religie was ingewilligd / ende toegelaten / die hier mede niet alleen verstoord / maer t'enemael weg genomen werde; welke klagte ende beschuldinge sy ook noch daeglijkx by gelegenheyd vernieuwen tot opsprake ende laster der Religie / ende Regeringe deser Landen.

Misnoegen ẽn klagte der Papistẽ over dese handelinge met beswaringe der Overheyd.

Dit en diend dan alhier niet onbeandwoord te blijven: waer toe twee dingen onderscheyden moeten verhandeld worden / te weten de plonderinge der zoldaeten / ende de daed der Magistraeten.

Antwoord op dese klagte ẽn beschuldinge der Papisten.

Wat de zoldaeten belangd / het en is het eerste niet / dat hunne moedwilligheyd tot eene ongetoomde ongebondenheyd losbreekt / ende uytberst / die dickwils niet wederhouden nochte ingebonden en kan worden.

Inter arma silent leges.

In't midden van der wap'nen-kragt
So is der wetten tucht veracht.

Men kon ook wel gelijke ja swaerder exempelen der Spaensche moedwille aentrecken / waer de sake daer mede goed gemaekt / ende geholpen. Doch wy en willen met geene exempelen schermen; veel min desen overlast ende onsturigheyd voorspreken. Wy en prijsen dese daed niet meer / als de Papisten. De Staeten hebben den doodslager ook gestraft. Ẽn de Stad is flukx mede van de reste deser moedwilligers verlost / ẽn ontlast / na dat sy hunnen ingeroopten roof ten dele weerom nune hadden uytgebraekt. De valsche Gods-dienst ende afgoderije moet by wettelijke wegen ẽn met ordre / ẽn niet by maniere van oproer nochte wrevelmoed geweerd worden. Dese sorge is geenen bijsonderen personen / maer de Magten der Steden ẽn Landen van den Here

 bevo-

bevolen. God heeft den Goden scherpelijk belast de afgoderije niet te dulden/nochte door de vingeren te sien/maer de selve met rechten erns in de vreese Gods te verstoren/ ende upt te roden. So spreekt de Heer Deut. 7. 5. Hunne outaeren sult gy verscheuren, hunne kolomnen breken hunne hagen afhouwen, ende hunne afgoden met vuer verbranden. Dit hebben Moses/Assa/Hiskias/Josias/ende andere godsalige Regenten ende Vorsten in den volke Gods gedaen / die van herten voor de eer des Heren geyverd hebben.

Exod. 23. 20
27. 2. Paral.
14. 3. 4 5.
2. Reg. 18. 4
ende 23. 4.

Maer waer in toch sijn de Regenten so van de Stad als van 't Land met enigen / ook den minsten / glimp van reden te beschuldigen / ofte waer mede hebben sy de Satisfactie ingebroken / lieve vrunden/ dat men daer over alhier by wijlen so gaet afwaeijen / ende sijn misnoegen tonen? Is gemelde Satisfactie ofte Verdrag met den Prinze ende Staeten upt kragt vande Gentsche Pacificatie met de Regeerders onser Stad / gelijk ook met Schoonhoven/ Amsterdam / ende andere Steden niet ingegaen? Is mede de voorschreve Pacificatie in haer waerde gebleven/ende niet tot water ende wind geworden? Was die ook meer dan provisioneel/ende voor eenen tijd/ tot nader goedvinden van de Generaele Staeten / die in hunne Vergaderinge op het stuk vande Religie ende op alles goede ordre souden stellen? Maer hoe haest (eylaes!) is de twespalt der wapenen wederom ingebroken / die noch huyden duerd/ waer door sulkx alles is verhinderd / ende nagebleven. So sijn dan de Staeten gedeyld geworden/ende andere resolutien ende beslupten naer gelegenheyd van den tijd genomen. 'Tis dan meer dan kinderlijk (mijns oordeels) op de Satisfactie te willen staen / in de Gentsche Pacificatie gegrond / daer zedert sulke veranderingen sijn voorgevallen. Ende waerom toch sal den Papisten de vrijheyd hunner Roomsche Religie meerder in dese Verenigde Provincien/dan den Gereformeerden de oefeninge van hunnẽ waeren Gods-dienst upt kragt van de Gentsche Pacificatie/in de verheerde Nederlanden toe komen ende toegelaten worden? Wie en weet ook niet / dat onse veroverde Hollandsche Steden / ende met-namen de onse mede / niet vrijwillig nochte upt liefde van de Gentsche Pacificatie/maer upt enkelẽ dwang van hongers-nood sich eyndelijk by de andere Steden van Holland tegens de Spaenschen hebben moeten voegen? Het is wel waer/dat wy voor de vrijheyd der conscientien vechten: maer dat doen wy tegens de Papisten / die sulkx met magt trachten te verhinderen: so sy dan noch selfs niettemin die alhier by ons genieten / also sy in hunnẽ gelove niet ondersocht / geperst / nochte beswaerd en worden / al word hun de oefeninge van dien by t' samen komsten billijk verboden / daer den onsen evenwel by hen inde verheerde Landen gelijke vrijheyd niet en mag gebeuren.

Eyndelijk / ende insonderheyd / de Prinze ende Staeten hebben dit verdrag ende Satisfactie met de Heren onser Stad ingegaen. Maer en weten

[w]eten nu onse Papisten niet dat hoog-gemelde Prinze ende Staeten
[m]et de Heren onser Stad naderhand eene nieuwe Satisfactie getrof-
[fe]n hebben/ waer mede die eerste is te niet gedaen? Ergò

Fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum.
Tempora mutantur, & nos mutamur in illis.

Het is de tijd geweest van onse Roomsche Heren:
Nu is 't et onse beurt. So kan de kanze keren!
De tijd en blijft altijd niet eenderley van staet,
Nu siet gy dat het dus, nu dat het anders gaet.

Het sal nu nodig wesen/ dit gemeld nader Verdrag alhier mede by
[de]se handelinge te voegen/ luydende van woord tot woord als volgd.

Also de Burgemeesteren ende Regeerders der Stede van Haerlem seer ernstelick vervolgden/ ende aenhielden omme Lande Staten 's Lands van Holland te hebben rembourfement/ en betalinge/ so van 'tgunt uyt de Stads beurse de souldije/ van enige Kapiteynen/ Officiers/ ende Soldaten/ item [v]an arbeydsloonen/ omme die Stad/ ende bresschen/ by den Vijand [ge]schoten/ weder te restaureren/ ende jegens den Vijand te forti-[fic]eren/ verschoten ende betaeld es geweest: als ook van 't gunt hare [bor]geren/ inwoonderen/ ende andere particulieren noch ten achteren sijn/ so [we]l voor 't onderhoud van de Soldaten/ die in den belegge geduerende [on]trent seven maenden in groot getale binnen den selve Stede waren/ ende de toesegginge van betalinge/ by den Staten die van Haerlem ge[d]aen/ daer binnen ontfangen sijn geweest/ als van verschoten penningen/ [e]nde gelevered waren/ die sy tot het voorsch. onderhoud fortificatie/ ende [re]demptie van heur lijf ende goed (als de Vijand de Stad deur honger[...]od bekommen hadde) hebben moeten leveren/ ende opbrengen/ ende [v]oords generalicken van alle andere onkosten by den selven borgeren/ in-[w]oonderen/ ende andere binnen der voorsch. Stede ter selven tijde/ daer[v]oren/ ende na/ tot dat de selve Stad weder onder 't gebied ende [go]uvernement van sijne Prinzelijke Excellentie gekomen is/ gesup-[p]orteerd. Ende omme te verhoeden dat ter cause van de Satisfa-[ct]ie, by die van Haerlem van sijne Excellentie ende den Staeten [v]erkregen, egene twist ofte onverstand tusschen den selven Stae-[te]n ende Regeerders van Haerlem naermaels en soude mogen op

Accoord, ofte Verdrag tusschē de Staten vā Holland en de Stad van Haerlem gemaekt, waer mede de Satisfactie, die vā Haerlē verleed, is vernietigd, en alle hunne pretensien, ofte voorwendingē van hunne schade, en ach terwesen, door het beleg en dē oorloge geleden, worde voldaen.

rijſen, ende overſulkx die Satiſ-factie geannulleerd ende te niet gedaen worden, ſonder voordaen van eniger waerden ofte kragt van d'een ofte d'ander ſijde gehouden te worden. So hebben die voorſzreven Staten ten overſtaen ende met adviiſe van ſij Prinzelike Excellentie met die van Haerlem onderlinge vera cordeerd/ ende verdragen/ dat den ſelven van Haerlem ter orſak voorſchr. ende in voldoeninge van heuren gepretendeerde ende voor genoemde agterweſen in volle betalinge van alle 't gunt voorſchreve is gegeven/ ende ten vrijen eygen opgedragen/ geven/ ende ten vrijen e gen opdragen mitſdeſen den voorſzr. Burgemeeſteren ende Regeerder ten behoeve der ſelver Stede/ heuren borgeren/ inwoonderen/ ende andere alſoven/ die partijen van goederen hier na verklaerd: Eerſ alle die goederen toebehorende den Conventen/ Geeſtelijke Collegien ende Gilden/ die binnen die Stad Haerlem/ ende Parochie van die ten tijde van de Satiſfactie geſtaen ofte geweeſt ſijn. Ende daere boven die goederen vanden Kanonikken/ reguliere Monikken tot Amſte dam ende Heylo geweeſt ſijnde/ mitſgaders ook die helft van de goed ren behorende tot de twee Conventen inde Beverwijk geſtaen hebbende daer van die Staten d'ander helft tot henwaerts behouden/ om by he beden ad pios uſus geemployeerd te worden/ mits dat die laſten dae op ſtaende/ mitſgaders van de alimentatie vande Conventualen/ en Predikant/ ende Schoolmeeſter vande plaetze/ ook half ende half g dragen ſullen worden/ van welke goederen eenſdeels by ſekere G committeerden vande Staten inventaris ende ſtaet gemaekt is. End ſullen de voorſchr. Burgemeeſteren ende Regeerders van Haerle van wegen ende uyt den name der voorſzr. Staten/ den Conve tualen/ Collegien/ ende Gilden/ die als noch geen inventaris of ſtaet overgelevert en hebben/ behoorlijke ſtaet afeyſſen/ ende doen ove leveren van alle die goederen/ die ten tijde vande voorſzr. Satiſfacti henluyden toequamen/ ende ook van alle den voorſz. Conventualen Collegien/ ende Gilden overnemen die brieven ende munimenten di ſy van de ſelve heure goederen hebben. Tot alle 't welk ſy ook den on willigen ſullen mogen bedwingen met gijſelinge ende apprehenſie va heuren perſonen/ die daer inne weygerig bevonden ſullen worden/ i nood/ waer toe die voorſz. Staten den ſelven Burgemeeſteren en Regeerders geautoriſeerd/ ende volkomen laſt gegeven hebben/ auth riſeren/ ende volkomen laſt geven by deſen onwederroepelijk/ omm alle die voorſz. goederen by henluyden geaenvaerd ende gepoſſideer

te wor

worden / als andere Stads-goederen / ende de selve te mogen ver-
open ten behoeve ende profijte als boven: Welverstaende dat die van
Haerlem die Conventualen / ende andere Geestelicke personen / be-
ende wettige lidmaten vande selve Conventen / ende Collegien / voor
date vande Satisfactie aengenomen / naer behoren eerlick ende wel
llen alimenteren / ende onderhouden / naer 't vermogen der selver
ederen / in conformiteyt vande Pacificatie van Gent. Ende sullen alle
die Conventualen / haere residentie inden belegge ende daer voren
nnen Haerlem gehad hebbende / hen by den anderen mogen versamelen
een bequame plaetse / ofte Convente / dat hen die Burgemeeste-
n ende Regeerders daer toe sullen laten volgen / ende toe-eygenen /
mme heur leven lange / ofte so lange hen dat gelieft / by den anderen
wonen / omme d'andere Kloosteren ende Conventen by de voorsz.
Burgemeesteren ten behoeve als voren geaenvaerd te worden. Alle
welcke goederen van de voorsz. Conventen / Collegien / ende Gil-
n die voorsz. Staten beloofd hebben / ende beloven by desen / den
voorsz. Burgemeesteren / ende Regeerders ten behoeve als voren /
laten ten vrijen eygen / mit alsulcke lasten / als die by den jegenwoor-
gen Conventualen / Gildebroederen / ende Geestelijcken personen ende
uren voorsaten mede belast ende beswaerd sijn / sonder meer / ende
k dese alienatie ende opdracht by allen contracten van peyse / bestand /
nde andere / staende te houden / ende te doen valideren: Welver-
aende dat indien naermaels die van Amsterdam / ofte enigen an-
ren Steden by bewilliginge vanden Staten / ofte anders dan by
ansactie ofte enige andere onerose titule / die goederen vande Con-
enten ende Collegien binnen heure Steden gelegen quamen te behou-
n / dat die voorsz. Staten in sulcken geval die van Haerlem in
lde betalen sullen de somme van twee hondert duysend ponden / van
eertig grooten 't pond / over vier als dan eerstkomende jaeren / laetende
en lieden nietemin die voorsz. goederen behouden sulcx ende inder
oegen als andere Steden dat toe gelaten sal sijn. Onder stond geschre-
en / geextraheerd uyt sekere Copie van een Acte ofte overgifte van
den Staten van Holland van date den 23. Aprilis anno 1581.

Onderteykend Guillem de Nassau / ende C. de Rechtere.

Dese na-beschreve Heeren waren doe ter tijd Burgemeesters ende
chepens der Stad Haerlem.

Burgemeeſters.

Niklaes vander Laen.
Pieter Ianſzen Kies.
Adriaen van Berkenroede.
Matthæus Auguſtijnſzen Steyn.

Schepens.

Mr.Ian van Suren.
VVillem Dirkſzen Deyman.
Mr.Hugo Bol.
Arent Pieterſzen Deyman.
Kornelis Rijken.
Iakob Yſbrantſzen.
Iohan Klaeſzen Gael,

Deſe perſonen ſijn by de preſiderende ende andere Raeden over Hol-land naer voorgaende denominatie van XXIV. Raeden den VIIen. geeli-geerd / ende den VIIIen. genomineerd tot Burgemeeſteren / ende Schepenen / hebbende den behoorlijken eed gedaen in handen vanden Officier den Xen. September XVc tachtig.

De genaemde Katholijke Burgers, hier van niets wetende / gaven onlangs daer na aen den Prinze van Oranjen / t'Amſterdam ſijnde, eene Requeſte ofte Verſoek over / belangende de vrije oefeninge van hunne Roomſche Religie / volgens de meermaels aengeroerde Satiſ-factie / waer mede ik deſe handelinge ſal beſluyten / dat ik uyt Pieter Bor in ſijn Seſtiende Boek alhier met ſijne eyge woorden ſal byſchrijven.

Vergade-ringe van enige Bor-gere van de Roomſche Religie bin-nen Haer-lem.

De Heren Staeten van Holland ende de Prinze van Oranjen noch tot Amſterdam vergaderd weſende / ſo ſijn enige van de Roomſche Religie binnen Haerlem by den anderen vergaderd ten huyſe van Mr. Gerrit van Ravenſbergen / ende hebben t'ſamen geſloten een requeſte te preſenteren aen den Prinze van Oranjen Stadhouder van Holland, ten eynde ſy ſouden werden gemainteneerd in haer exercitie / doe noch tot Haerlem weſende: om deſe requeſte te concipieren verſochten ſy Dirk Volkertſzen Koornhert Notaris / die de ſelve ontworpen heb-bende henluyden voorlas / ende na dat ſy daerinne hier ende daer wat hadden doen veranderen / hebben ſy die gearreſteerd / ende in't net doen ſtellen / ende by enige van de haeren doen tekenen: ende alſo Mr. Ger-rit Stuver / Mr. Jan van Suren / ende de voornoemde Koornhert

versocht

versocht werden de selve requeste mede te teykenen/ hebben sy 't selve alle drie afgeslagen: de voorsch. Stuver allegerende voor excuys dat hy niet onredelyk achte/ datze volgende de Satisfactie versochten in haere exercitie gemainteneerd te werden/ also hy geen dwang in de conscientie voor goed en hield: maer dat hy daerom van haere religie niet en was/ nochte de selve en konde toestemmen: de voorsch. van Suren seyde voor excuys/ dat hy wesende inde Magistraet niet goed en vond te tekenen/ doch dat hy verstaen hadde/ dat inde vergaderinge der Staeten was voorgeslagen/ dat die Katholyke van Haerlem wel souden mogen versoeken toelatinge van henlieder exercitie/ die men hen niet weygeren en soude/ by aldien sy lieden konden bewysen met der H. Schrift/ de selve haere exercitie met den Evangelio ende Apostelsche lere over een te komen: ende Koornhert excuseerde hem die te tekenen/ dewyle hy van henlieden gesindheyd niet en was/ ende de requeste alleen als een publyk persoon tot haeren versoeke gemaekt ende geschreven hadde. Aldus werde de requeste by enige andere tot twintig in't getale ondertepkend/ daer onder vyf oft meer Rechts-geleerden waren.

De Magistraeten van Haerlem van dese vergaderinge iet verstaen hebbende/ ontboden den voornoemden Koornhert voor haer op 't Stadhuys/ ende vraegden hem/ wat van dese sake mogt wesen: hy seyde het alles gelyk het geschied was/ende dat hy als een publyk persoon versocht synde om de requeste te maken/ 't selve verstond niet te mogen weygeren: ende hem gevraegd synde/ of hy dan de Roomsche Religie wilde voorstaen/seyde daer op/ geenzins/ noch ook die requeste/ dat haer werk was/niet en wilde verandwoordé/also hy de Roomsche Religie hield voor een valsche Religie/ ende haer Kerke voor een moord-kuyl: gevraegd synde/ of hy de requeste by hem hadde/ seyde ja/ ende hem die afgeeyscht synde/ vraegde tot wat eynde? hem werd geandwoord/ om die nader te oversien/ ende so sy die gefondeerd vonden/ iemanden van de haere neffens enige der requiranten te committeren/ om die aen syn Excellentie te presenteren: also gaf hy die in handen vanden Burgemeester Niklaes vander Laen. De voorschreven Requeste aen den Prinze van Oranjen gepresenteerd synde/gaf den 10. Mey daer op voor apostille/ dat hy verstond den inhoud van dien meest te betreffen den Staeten van Holland/ de welke daer by grotelicker schené te werden belast; ordonnerende derhalvé de selve in haeren handen gesteld te werden. De voorsch. Requeste was luydende aldus.

Koornherts verklaringe wat hy van de Roomsche Kerke hield.

Requeste by die van de Roomsche Religie binnen Haerlem.

Een mijn Heere den Prinze van Oranjen Stadhouder van Holland/ remonstreren die personen ondergenoemd/ burgeren van qualité der Steden van Haerlem voor hen selve/ ende ook voor andere heure mede-burgeren/ wesende het meeste deel vande burge-

overgegeven aē den Prinze van Oranjen, in Meij 1581.

Burgerije aldaer / so Ro. Katholijken / als andere: maer al t'samen liefs
hebbers van 't gemeene welvaren der Nederlanden / ende getrouwe
Patriotten wesende / hoe dat sy uwe P. Excell. noch onbegeten hou
den vande Satisfactie op den 22. Januarij 1577. binnen der Vere /
de Stede van Haerlem onder signature ende segele van u P. Ex-
cell. selve / ende van de gedeputeerde der Heeren Staeten beneffens u
P. Excell. sijnde gegeven. By welke Satisfactie onder anderen wel
expresselick beloofd is geweest / so wel den waerelicken als geestelicken
mannen ende vrouwen binnen Haerlem / datmen henluyden soude main-
teneren in haere Katholijke Roomsche Religie en exercitie van dien:
waer op ook / volgens den vordere inhouden vande selve Satisfactie /
den eed van die beyde Religien tot Haerlem gedaen is geweest / ende
is eyndelick ook mede binnen den beloofden tijde / ook volgens die Sa-
tisfactie / den Gereformeerden gelevert de Kerke op Bakenesse binnen
Haerlem / om aldaer exercitie van Religie te hebbene / alles tot vol
len genoegen van hunlieden Gereformeerden: 't welk nochtans in geene
andere steden / ook Satisfactie ontfangen hebbende / by u P. Excell. toe
gelaten en is geweest / te weten het hebben van een Kerke binnen de
Stede: hoewel nochtans die Gereformeerde daer na / hier mede niet
vernoegende / noch een ander Kerke midden in Haerlem tot den Kar
melijten mede tot haeren voldoene verkregen hebben gehad / sonder de
henlieden twee Kerken beloofd waren: waermede sy lieden Gerefor
meerde noch ook al niet versaed wesende / daer na door 't onbedacht be
leed eens Commissaris geoccupeerd hebben gehad die Groote Kerke te
Haerlem / na dat die door een so schandelicken als ongestrafte acte / niet
gebeeldstormd / maer wel geplonderd / een onnosel Priester dood ge
slagen / ende veel burgeren gequetst ende van heur overkleederen be
roofd waren / alles tot grooten verdriete vande supplianten / ende te
geen kleyne schandaele ook van de Gereformeerde selve / gemerkt alle
de wereld kennelijk was / wat solemneele beloften (voren verhaeld)
den supplianten waren gedaen / die geen oorsake ter wereld en had
den gegeven tot so ergerlicken overdaed / ten ware van sake ('t welk ongi
loofelijk is) dat iemand der supplianten al te grooten geduld in 't gedoge
van so merkelijken ongelijk oorsake van dien soude willen achten / i
welk geduld die supplianten noch al standvastelick volharden ter
liefde vande uytnemende eendragtigheyd binnen Haerlem / niet min lof
lijk / als ongeloofelijk wesende / tusschen den supplianten ende den Gere
formeerden heure medeborgeren / die so gansch vriendelick onderlinge
leven

ven / dat sy luyden een vermaerd exempel sijn geweest van datter
wel twee verscheyden religien teffens in een Stede vredelick ge-
exerceerd mogen worden: also noyt gehoord en is / gedurende dese vier
te vijf jaeren lang / dat binnen Haerlem enige twist / ook het minste
iet geweest is onder den burgeren aldaer / die verscheyden sijn van reli-
e / ende daer van die supplianten swaerlick verongelijkt sijn geweest /
ook niet by den dronk inder scutterijen / maend-scutten / ende inder
uerten vergaderingen selve. 'Twelk de supplianten wel bekend
ten te sijn ook uwe Pr. Excell. wiens voorsichtige wijsheyd / godt-
vruchtigheyd / ende oprechtigheyd sy luyden supplianten moesten toebetrou-
en / dat men hen luyden ten minsten noch van de voordaen niet ge-
gen en soude verongelijkt te worden / maer henluyden toelaten ten
minsten die exercitie vande Roomsche Religie inden Kloosteren
nde Kerken noch overgebleven sijnde / volgens so openbare beloften
u P. Excellentie selve ende den Heeren Staten henluyden gedaen /
nde volgens die openbare publicatie (na 't verlies van de Groote
erke) binnen Haerlem geschied, daer by den Roomschen Katholij-
n van nieus al weder wat beloofd vrije verseckerde ende besten-
ge exercitie van de Ro. Religie: welk voorsz. der supplian-
betrouwen op u P. Excell. des noch te vaster wierd in henluyden
pplianten / overmits sy luyden seckerlick wisten / dat tot Antwerpen ende
ders meer / ook by advijse van u P. Excell. die Ro. Katholijken in
e weder exercitie van religie ende haere goederen gemainteneerd
geweest / tot een openbaer teken dat u P. Excell. met hoogster sorge
uldigheyd poogt te verhoeden alle mistrouwen ende partijschappe /
nde daer tegen te bevaerstigen alle minne ende eendragt onder den
andzaten / tot versterkinge der selver: also die overgroote versorg-
yd van u P. Excell. lichte konde bemerken /

Dat (het geloove ook) religie een gave Gods is:

Dat geen religie met gewelt of wapenen mag ingedrukt worden:

Dat onse innerlicke twist van religions saken die beste wape-
n sijn voor onse vijanden om ons te slaen / ende henlieden dienen voor
n bescherge:

Ook dat het saed van twist onder 't volk / datmen tegen beloft een-
heyd om d'een d'ander te extirperen / een vlamme van burger-krijg soude
veroorsaken / tot een generael ruwijne van de Landen:

Dat onse sekerste magt (naest God) gelegen is in een vaste

ûnie / so dat wy om die religie niet partijen / of twisten:

Dat het ook niet moghelijk en soude sijn het land in vreden te on-
derhouden / sonder daer inne vrije exercitie van religie toe t
laten:

Dat ook twee religien niet alleen wel in een land oft stede
maer ook wel (dat meer is) in een selve Kerke geexerceerd mo
gen worden:

Dat het ontbreken van religions exercitie openbaerlick strekt tot en
verachtinge Godes / ende tot een Atheismum:

Ende dat sulks wel gevalt / daer d'eene partije bestaet des an
ders religie te extirperen met gewelt / 't welk die Gereformeerde te
Antwerpen verklaren geensins henluyden voornemen te wesen:

Daeromme ook mede / om dat het al veel meerder betaemd / da
men mainteneere (dats verde van extirpeere) een religie die va
Besiet de Waerheyd hier vã pag. 418, &c. eñ 425, &c. aenbegin in Holland was / dan dat men permitteere een religie / die
daer over 20. jaeren noyt openlijk geexerceerd / ende over 60. jaer
noyt afgehoord en was / welke permissie henluyden immers wel b
hoorde genoeg te sijn. Die supplianten sich niet genoeg en konnen ve
wonderen / dat die Gereformeerde in Holland hen openlijk vert
nen in desen gantsch, contrarie dan heure geloves-genooten binne
Antwerpen ende elwaers / immers tegens die naekte meninge va
de Generale Staten / ja ook van û Princelike Excell. selve / inde
voorsch. des selfs acta / woorden / schriften / ende so solemneele beloften
onder hand-teken en segele alle menschen openbaer en kond wesende
also die supplianten openbaerlick sien / dat rondomme in Holland die
exercitie vande Roomsche Religie den Roomschen Katholijken wer
verboden / op peyne van gestraft te worden / als perturbateurs va
de gemeyne rûste / 't welk een onverdraeglijke dwang is in de conscien
tien / ende ook het tweede lidmaet van Keyser Karels strenge Pla
kaeten in desen weder verresen sijnde / als mede inbrengende lijfstraff
in religions saken / welke dwang ende exercitie van dien by meest el
immers by den Gereformeerden selve / geseyd werd te wesen d'eerst
ja enige oorsake vande verderfelicke beroerten inde ellendige Ne
derlanden: gemerkt men light verstaet dat de Roomsche Katholyk
deur sulk verbod gedwongen worden te laten het dopen / menigen
het trouwen / predickhooren / ende meer andere exercitien / die sy luy
den ter saligheyd nodig houden / ofte indien sy sulks met goeder conscientie

niet

niet en konnen laten (soo sy ook geensins en konnen) te vallen in voorsz. zals-straffe / onder 't deksel van perturbateurs vande gemeene ruste; waer door / ende mede door dien de supplianten dagelicks meer ende meer vermeinen geturgen / die genoeg seker sijn / datmen in voornemen is binnen Haerlem mede also te verbieden die voorsz. exercitien van haere religie / niet jegenstaende sy lieden in 't minste daer toe geen oorsake en hebben gegeven / niet tegenstaende ook die selve haerluyden exercitie hen me so dickmael ende so solemnelick belooft is / ende besworen / ende niet tegenstaende men hen luyden vind willig ende bereyd in allen gemeenen lasten tot beschermige van de Nederlandsche vrijheyd inde saken van de religie met exercitie van dien bestaende. Ende nademael die van Haerlem immers geensins van minder conditie behoren te wesen dan het kleyne Steken van Woerden is / daermen nu noch jegenwoordiglick twee verscheyden religien exerceerd / al hoewel dat steden in geener manieren tot beschermige van Holland macht gemackt / verarmd / en grondlick bedorven / ook mede hen luyden noyt belofte van twee religions exercitien te hebben gedaen is geweest / als die getrouwe / ellendige / ende vroeme Stede van Haerlem. So versoecken die supplianten ootmoedelick / dat u Pr Excell. hier inne doende dat recht / behoorlick / eerlick / ende princelick / ja ook hoognut is voor den gemeynen Nederlanden / gelieven wilde die Roomsche Katholyken binnen Haerlem (die noch bereyd sijn om die gemeyne ruste aldaer te gedogen / dat die Groote Kerke / hen luyden violentelick benomen / blyve tot exercitie van de Gereformeerde Religie / tot onderhoud van de vriendlicke ende welvermaerde Haerlemsche eendracht / die tot noch toe / niet jegenstaende die vlijt eniger Ministeren / als stokebranden van onrust tot Haerlem daer tegen betoont / so standvastelick tot noch toe onder den vroomen burgeren / tot een loflijke renommee over gansch Europa is gebleven) te mainteneren ende te handvesten in haere exercitie nu tegenwoordelick tot Haerlem wesende / ende dat in den Kloosteren daer die nu noch is / ook in der voorsz Bakenesser Kerke / by den Gereformeerden verlaten / welke Kerke sy luyden supplianten bereyd sijn tot haer selfs kosten te repareren / ende hen luyden supplianten so gewisselick te verseekeren / dat alle oorsake van mistrouwen onder die burgerije tot Haerlem verhoedet / ende die vriendlicke eendragt aldaer meer ende meer gevoedet ende gevestigd mag worden / tot eere

van uwe P. Excell. ende tot welvaren van de goede ende ver-
dorven Stede / die anderzins ontwyfelick ganschelijck gedepopuleerd
ende tot een verworpe steenhope ruyneren sal: welcke tegenwoor-
dige remonstrantie ende oetmoedig versoek die suppliants met hu-
wetening hebben onderteekend / omme immers alle oorsaken van beroe-
ten / ende ook d'opspraeke van dien te verhoeden / wel versekerd sijn-
de / indien uwe P. Excell. niet versorgd mogte sijn met het geval
van de selve / ende het uwe P. Excell. gelieffde hier op te doen on-
dersoeken door onpartijdige Commissarisen / dat verde het meeste
deel vande burgerije / ende daer onder ook veele vande Ger-
formeerde Religie selve / als liefhebbers van de eendragt / ende wel-
varen der Stede van Haerlem / bevonden sal worden boven alle din-
gen 't gene voorsz. staet te versoeken ende te begeren. Ende wa-
onderteykend Gerijt Ravensberge / Rolland / Dirk Klaeszen Wy-
Wekesteyn / Klaes Janszen / Adrianus Teylingen / F. van Nesse
Adriaen Dirkszen Pieter Hals / Wiggert Klaeszen / Steffen Klaeszen
Soutman / Versteyn / J. Jakobszen / Symon Klaeszen Parker /
Gillis Gysbertszen / P. van Hoorne / S. van Nesse / P. van
Mathe.

Het overgevē vā de voorschr. Requeste en word niet wel genomen, als tegens de waerheyd, eñ met har de woordē ingesteld.

De voorschr. Requeste / gelijk verhaeld is / by den Prinze gestelt sijnde in handen van de Staeten van Holland / ter selver tyd tot Amsterdam vergaderd sijnde / ende by de selve gevisiteerd sijnde / is seer qualijken genomen / ende verstaen dat het narré ende inhoud van de selve Requeste was contrarie de waerheyd gefabriceerd / tot groote injurie / deblamatie / ende onere van den selven Staeten / ende mitsgaders in vilipendentie eñ verminderinge van hunne autoriteyt / eñ werde bysonder seer qualick genomen dat de voorsch. Koornhert hem daer toe hadde laten gebruyken / sy hielden 't als of hy henluyden daer toe opgemaekt hadde / van den Burgemeester Verlaen verschoonde hem / seggende: dat hem wel kenlick was dat hy de Roomsche Katholijken niet en hadde opgemaekt / maer dat hy van henluyden daer toe versocht sijnde / 't selve niet hadde willen weygeren / als wesende een publijk persoon. Daer waren drie Gedeputeerde / die d'expeditie op de voorschreven Requeste vervolgden: maer hen werde mondelinge voor antwoorde gegeven / datmense inden Hage andwoorde geven soude / daer menſe met der eerster gelegenheyd ontbieden oft verschryven soude.

In middel van tijde verstonden sy dat de Staeten seer qualijk hadden genomen de hardicheyd van sommige woorden inde voorschreven

Requeste gebruykt / als namentlijk datter gesteld was / door 't onbedacht beleyd eens Commissaris: item van ongestrafte acte: Ministren als stokebranden, ende andere die daer waren beroerende de autoriteyt der Heren Staten / die geseyd werde / dat te niete gedaen ende gekrenkt werde: want de Satisfactie / wesende genoegzaem het enige principael fondament daer op sy haer Requeste hadden gefondeerd / was weynig tyds te voren by een ander accoord tusschen de Staeten ende Magistraeten te niete gedaen / ende gekaszeerd / daer van dese suppliancen niet en wisten / doch meenden de suppliancen dat sulkx niet en mogt bestaen / ende dat het niet wettelijk ontknoopt en konde worden / dan by den genen die 't mede geknoopt hadden: daer tegen werde geseyd / dat de Satisfactie met andere Regenten gemaekt / nu by dese / niets vernoeginge vande Staeten gekregen hebbende / voldaen / ende af was / ende dat nu die van Haerlem / ende andere Steden van Holland gelijk waren.

Enigen tyde naer 't voorsch. overgeven vande voorverhaelde Requeste / namentlick in 't begin van Julio / sijn alle de persoonen 't voorsch. Requeste onderteekend hebbende / als ook de voorsch. Oud-Burgemeester Stuver, ende Koornhert ontboden geweest voor sekere Commissarisen by den Prinze ende Staeten daer toe gecommitteerd / ende hen luyden afgevraegd / of sy by hen inhoudẽ ende narré in die voorsch. Requeste gedaen / ende het versoek van dien noch waren persisterende: ende naerdien sy onderricht waren dat de Commissaris / die die van de Gereformeerde Religie de Groote Kerke hadde overgeleverd / ende inde possesszie geset / 'tselve hadde gedaen niet deur een onbedacht beleyd / maer deur last vande Heren Staeten / ende consent vande Magistraeten; dat ook dood-straffe gedaen was over den genen die den Paze op Sacraments-dag inde Groote Kerke hadde dood gesteken; dat ook de Satisfactie daer op sy hen inde voorschr. Requeste principalijk fondeerden / deur het voorverhaelde accoord was geannulleerd; ende datze daer in / ende in andere saken de Staeten hadden geinjurieerd / ende haer autoriteyt te naer gesproken / ende daer over strafbaer waren / hebbende deur sulke ende diergelijke maniere van doen d'een den anderen opgemaekt / ende opgeruyd / daer uyt wel swaere inconvenienten hadden konnen ontstaen tot nadeel van den Lande: haer werde ook aengeseyd datter meer onwaerheyden inden Requeste waren geseyd / als van den roem van de groote eendragt die binnen Haerlem was onder den burgeren / so van d'een als d'andere religie: maer de Heren Staeten waren ter contrarie wel onderricht vande onlust die op den maendschutten ende onder de schuttery waren vallende: ende aengaende 't gedulд der Katholijken / inde Requeste gemeldet / en quam niet uyt der herten / maer was een gedwongen geduld: men wist wel waer sy meester waren / hoe sy daer handelden / ende men soudet haest sien hadden sy magt / gelijk sy ook binnen Haerlem over enige jaeren

De Roomsche Katholijkẽ, die de Requeste om de exercitie vande Roomsche Religie binnen Haerlem te behouden, overgegeven haddẽ, worden in den Hage ontboden.

* Siet pag. 448.

† Mr. Franz van Nesze, VVouter vã Rollant, Mr. Pieter Hals, ende Steffen Klaeszen Soutman.

hadden haere bitterheyd getoond aen eenen * Willem Rijken / die om een woord most sterven; datter † vier onder de gene waren die de Re-queste geteykend hadden / die daer over gewesen hadden / sonder da nochtans die vier die daer over gewesen hadden werden genoemt Ende naer dat hier op by de getekende haere excusen / ten besten s mogten / gedaen waren / bysonder van haer onwetenheyd van het nie gemaekt accoord / met verklaringe dat sy geene meninge en hadden ge had / iet te doen dat tot oproer soude mogen strecken / waeromme s ook op de alderstilste maniere / hen doenlick synde / de sake hadden be leyd met so weynige personen als mogelick was / op de meninge dat in het versoek wel waren gefondeerd / sonder in 't minste tegen de a toriteyt der Staeten iet te willen sustineren: datze ook van de straf over den genen die den Pape hadde deursteken geen wetenschap e hadden / also sy nu verstonden / dat hy in den Hage was gedood / en niet tot Haerlem / plaetze daer 't feyt was geschied / behalven datt wel 20. ofte 30. ofte meer personen dadig waren geweest / die de pers nen als doen inde Kerke synde hadden beroofd / ende enige gequets sonder dat iemand binnen Haerlem daerom gevangen / veel min g straft was geweest / daer sy af wisten: dat ook 't verhaelde van Wi lem Rijken was geschied voor de Pacificatie van Gent / ende dat da mede diergelijke saken waren geassepieerd / ende meer andere excus tien: versoekende dat de Commissarisen ten besten hen rapport a de Heren Staeten souden willen doen van haer bereyde goedwilli heyd / ende gehoorsaemheyd / ende verklaerden te desisteren van ha versoek / ende hen voorvaen te willen dragen in alle stillicheyd / en modestie.

De Roomsche Katholijken van Haerlem roijeren haer eygen namen, ẽn onderteykeningen.

So hebben de voornoemde Commissarisen henluyden belast / dat van elkx haere namen / die sy onder de voorschr. Requeste geteyke hadden / met haer eygen hand souden deurhalen / ende royeren / tot e teken van dat sy desisteerden van hen versoek / ende datze leedwese hadden van 't gene sy daer inne mogten misdaen hebben / 't welk sy al d'eene voor ende d'ander naer gedaen hebben.

Andwoorde vã Gerrit Stuver, nopẽde de voorschr. Requeste der Roomsche Katholijken.

Den Burgemeester Gerrit Stuver / die de voorschr. Requeste ni en hadde willen tekenen / maer by 't lesen van dien was geweest te huyse van Mr. Gerrit van Ravensbergen / sijn schoonvader / gaf vo andwoorde / dat hy op sekeren dag onbedachtelijk gekomen was te huyse vanden voornoemden sijn schoonvader / om hem van enige sij particuliere saken te spreken / ende vragende of sijn schoonvader alle was / werd hem geandwoord / dat daer enige Katholijken by hem wa ren / die een Requeste wilden overgeven / om te hebben vrije exercit van haere Religie: daer op hy seyde / ik salder by gaen om te hore watter om gaet / ende daer binnen komende / hoorde hy alleen 't les deel van de Requeste lesen / daer van hy onthouden hadde / datter ve maen gemaekt werde van de Haerlemsche Satisfactie / ende dat by de

Kath-

Katholyken versocht werde te hebben vrÿe exercitie van haere Religie / achtervolgende heur conscientie / ende was daer voorts by gebleven tot het scheyden toe / hebbende gehoord / ende gesien / ende waren by hem alleen gesproken dese woorden: dat sy versochten te hebben vrÿe openbaere exercitie van haere Religie / dat hem dochte 't selve recht ende redelick te wesen: want hy hield volgende sÿne conscientie voor God / dat een yder Kerke / wat Kerke dat het ook mogt sÿn / sulke exercitie / als sy in haere conscientien voor God goed eñ oprecht hield / openbaerlick behoorde toegelaten te worden: seggende dese reden daer by / dat het niet alleen dwang in de conscientie is / iemand te dwingen 'aenvaerden d'exercitie van een Religie / die hy houd voor valsch / ende quaed / maer dat het gelyke dwang is / te dwingen iemand te laten l'openbaere exercitie van een religie / die hy in sÿne conscientie voor God gevoelde waerachtig ende oprecht te wesen: contrariorum enim adem est ratio, & disciplina. Ende dit is oprechte vrÿheyd / te mogen aten datmen quaed / ende te mogen doen / datmen goed houd. Dit wast l dat by hem in dese sake gesproken was / hebbende ook voor noch na y iemand van hen allen om dese sake geweest. Dit gevoelen hadde y al over 25. jaeren gehad / ende hadde volgende dien / in't jaer 1566. ls den Gereformeerden by de Hertoginne van Parma toegelaten was buyten de poorten van de steden te hebben vrÿe exercitie heurder eligie / ende predikatien te mogen doen / mitsgaders kerken te mogen ouwen / tot opbouwinge vande Kerke buyten de Hout-poorte der Stad Haerlem so veel als iemand gecontribueerd / hoewel hy vander Gereformeerde Religie niet en was / * twelk ook met levens pericule eschiede / als 't na wel bleek: maer verstond dat Keyser Karolus ende koning Philippus der Gereformeerden ende alle andere Kerken on- elÿk dede / niet tegenstaende dat die voorschr. Kerke ende anderen alsch ende quaed mogten geweest sÿn / d'welk hy niet en seyde / want ier geen questie en was vander Kerken valscheyd / maer alleen van- er conscientien vrÿheyd: also hier dan alleenlÿken gedoold soude mo- en worden / ende niemand al willens en doold / want alle dolinge inde edelÿke bedenkelÿke ende oordelende kragten bestaet / gemerkt een der vliet dat hy quaed ende omhelsd dat hy goed meend / ende oor- eeld. Tot dien eynde mede om te helpen weren 't ongelÿk dat den Gereformeerden geschiede / ende voorts allen anderen religien / ende onscientien / hadde hy hem in Haerlem laten beslupten als sy bele- gerd worde vande Spanjaerden in't jaer 1572. sonder dat hy voor 't eleg enig ding in sÿn huys verset ofte uytgebragt hadde / sonder ook at hy dachte om al sÿn goed / dat hy binnen ende buyten Amsterdam adde leggende / want hy 't daer meest hadde / als daer geboren sÿnde / twelk altemael van Duc d'Alba worde aengeslagen / ende gekonfis- eerd. Voorts was hy ten eynde als voren na 't overgaen van de voorschr. Stadt met de 57. gevangen / ende buyten die Stad Haerlem in 't le-

Gevoelen van Gerrit Stuver over de vrijheyd der Conscientien.

* Pag. 460. ende 461.

in 't leger gevoerd / niet wetende of men soude hem aldaer met den anderen omgebragt hebben. Daer na was hy ontrent Alderheyligen met den anderen gevangenen van Haerlem aen malkanderen geketend by nacht naer Amstelredam gevoerd geweest met een hoop kryghsknechten diese bewaerden / also Duc d'Alba 't vonnis gegeven hadde datze allegader souden omgebragt werden / dan worde 'tselve by de Cosyns van den Grave van Boszu belet / also hy aen henluyden ontboden hadde / so lief als sy syn leven hadden / datze henluyden weder naer Haerlem souden voeren / 'twelk so geschiede: uyt al 't welk voorsch. was / syn onpartydigheyd in desen blyken mogte: bad daerom myn Heeren de Commissarisen hier af in 't besten aen myn Heeren de Staeten hun rapport te willen doen. Dit was in effecte des voorsch. Stubers andwoorde / die hy den Commissarisen schriftelyk leverde.

De andwoorde vā Koornhert nopēde het minuteren vande Requests.

De voornoemde Dirk Volkerszen Koornhert verklaerde / dat hy versocht synde om de Requeste in questie te maken / verstond 'tselve als een publyk persoon niet te mogen weygeren / bysonder dat hy niet konde geloven / dat syn Pr. Excell. ofte de Heren Staeten van Holland 'tselve qualick souden konnen nemen / nadien hem wel voorstond gelesen te hebben inde verandwoordinge van syn Excellentie anno 1568 in druck uytgegaen / dat syn Excellentie geenzins voor rebellie of strafbaer hadde geacht het verbond der Edelen / ende het presenteren vande Requeste tot Bruyzele / dat wel een ander werk was dan ditte insonderheyd na diense tegen hem verklaerd hadden / daer 'inne niet te willen doen dan by voorweten ende believen vande Burgemeesteren ende belangende dat enige woorden inde voorsch. Requeste wat hart schenen / ende ook der Staeten autoriteyt iet te na te gaen / dat en was hy niet schuldig te verandwoorden / also het tekenen van de Requeste niet syn / maer der suppliaten werk was / ende dat ook 't inhouden van dien naer d'onderteykeninge niet syne / maer der suppliaten woorden en waren gebleven / die 't gene inde minute te harde ofte qualyk hadden gedocht te syn / daer in hadden mogen doen royeren / ende iet anders dat henluyden geliefde daer inne hadde mogen doen stellen so sy ook in enige stucken gedaen hadden. Hy hadde syne consideratien gehad / omme in 't minuteren van de Requeste te stellen 't gene hy meende te dienen ende vorderlyk te syn tot verkryginge van henlieden versoek / geene meninge gehad hebbende iet te stellen dat te hart soude wesen / noch ook enige redenen die tegen de autoriteyt der Heren Staeten te strecken souden mogen geacht werden: want hy hadde de geschiedenisze daer sy over waren klagende vele sachter gesteld dan die was gevallen: ende so vele beroerde de saken vande autoriteyt der Heren Staeten / waren meest al begrepen onder de redenen vanden dwang inder conscientien / daer van hadde hy gehandeld ende gestelt 't gene in alles over een stemde met de woorden ende meninge vande Generaele Staeten / van syne Pr. Excellentie / vande Ministeren ende

Gere

Gereformeerde deser Landen selve / ende 't welk hy dien aengaende volgende syne conscientie ook voor goed was houdende: want hy hadde noyt syne dagen voor recht ofte schriftmatig konnen houden over geene syde den dwang inder conscientien / maer achte (onder reverentie) als noch 't selve te stryden tegens de wet der naturen / ende tegens de goddelyke schrifture: want by het bewandelen van dit pad van den dwang inder conscientien / ende van het ketter-doden / hield te wesen die grond-oorsake (naest onse sonden) van het jammerlyk verderf van Duytschland / van Vrankrijk / ende vande Nederlanden tot dien tyd toe gevallen / ende liet sich bedunken / datmen willende dit selve pad wederom bewandelen / men ook van nieus wederom soude moeten komen daer Duytschland / Vrankrijk / ende de Nederlanden inne gekomen waren / te weten / in grondlyke bederfenisze. Welke syne meninge hy te meer hadde betroud / overmits die ganschelick conform was de meninge van syn voorschr. Excellentie / der Staeten Generael / ende ook de meninge vande Gereformeerde tot Antwerpen / so genoegzaem bleek inde aenwijsinge van de voorschr. Requeste. Also hadde hy dit middel van den dwang inder conscientien / daer over de supplianten hen waren beklagende / als eygentlijk tot verwervinge vander supplianten versoek / ende ook tot eendragt ende welvaren der Stede Haerlem / ja ook der geheele Nederlanden dienende / daer moeten also stellen: doch was syn voornemen geenzins / so 't ook noch niet en was / syn Excellentie ofte Heren Staeté luyten te stellen van haere authoriteyt / maer alleenlyk 't selve met ootmoed te vermanen / tot naerder bedenkinge van dese so hoogwichtige sake. Gemerkt hy gesien hadde sulkx al vele vrymoediger gedaen te syn by de Heren Staeten Generael aen den Koning / so hy gelesen hadde inde Acten vande Pacificatie van Kolen: dat het regiment van de sielen ende conscientien God alleen aengaet: daer men alleen seyd / werden alle andere buyten gesloten. Ende seker en soude des Konings authoriteyt geenzins verminderd / maer veel eer te recht vermeerderd worden / so hy sulke waerachtige aenwijsinge der Heren Staeten Generael ter herten name / Gode het syne gave / te weten / de heerschappye over de sielen ende conscientien / ende sich selven met het syne liet genoegen / te weten / met het gebied over lyf ende goed syner ondersaeten / na vermogen der selver Privilegien. Die hem kenden / wisten wel dat hy een groot deel der Roomscher leringen ende exercitien was houdende voor schadelyke logenen / voor grove afgoderyen / ende voor ydele superstitien / immers die meeste hoofden of harders van de Roomsche Kerke voor verslindende wolven: sulkx dat het verre van hem was die selve te willen voorstaen. Maer in dit verbod van henlieder exercitien en hadde hy (onder reverentie gesproken) niet konnen verstaen / dat hen lieden billickheyd geschiede: maer gemeynd dat sulke onbillickheyt was een verstoringe van de eendragt / eñ soude

Koornherts oordeel vande Roomsche Kerke, eñ Papen.

daerom wel met herten hebben gewenscht / dat die uytrodinge ofte
correctie vande selve Roomsche exercitie mogte geschieden door sy
rechte middel / te weten / door 't geestelijke / ende niet door 't waerlijk
swaerd / in sulker voegen dat de menschen haere dolingen verstae
mogten / ende die vrywilliglijk ook ganschelijk verlieten / ende niet t
gens haer verstand / ende conscientie / upt angsten hypokrytelijk ve
myden alleen voor een tyd. Sulkx hadde hy dan / volgens ook sy
conscientie / moeten seggen in de voorsch. Requeste / die doch gelijk g
sepd was / niet langer syn werk en was / noch hy gehouden te veran
woorden / als die by de suppliantendde geteykend was.

Koornhert scheurt de Minute vã de Requeste der Roomsche Katholijken.

Vertoonde voords de Minute der selver Requeste by hem ontwo
pen / daer inne de correctien waren gedaen deur der suppliantenlas
dewelke hem verder hadden mogen belasten te corrigeren oft iet a
ders stellen dat hen beliefde. Hem werde by de Commissarisen bela
dat hy selve de voorsch. Minute / als wesende in allen gevalle tot h
onderteekenen toe syn werk / aldaer soude scheuren met syne hande
'twelk hy gehoorsamende dede: ende van alles by de Commissarise
aen syn Excellentie ende Staeten rappoort gedaen synde / is hen alle g
consenteerd te mogen vertrecken / ende is daer by voords gebleven.

Tegenvvoordige Papisterije.
*Sedis vacantis Harlemensis Vicarius Generalis.

Dit is dan Godes hand! Noch wilmen niet genesen /
Noch wil hier menig Paep, met noch een * Bischop wesen /
  Die sich als nasaet hier noch dringt in dit geltd.
  O Bischop met den naem / geen Bischop van besit!
Dat Rijk heeft hier een eynd. Wat maken hier de Papen?
De Pauselijke kraem met al haer tuych / en wapen /
  En al dat guychelspel is hier te niet gedaen:
  Gy hebt uw sack dan t'saem / gy moogt wel henen gaen.

Ende VVederdoperije.
Besiet Guy de Bres, uyt Sleydanus, ende anderẽ.

Wat mag ook Mennoos-volk hier hunne Secte planten /
Die van een boos gedrocht / en sulke slimme quanten
  Eerst afgekomen syn / gelijk wy upt Sleidaen /
  En and'ren van dien tyd / hun boeverij verstaen.
En wou ik van de leer van dese Secte spreken /
En my alhier so diep in dese sake steken /
  Wat waer dat meer dan stank? gewis wat is die meer /
  Dan opgegraven dreck van 'toude ketters-smeer!
Een volk dat alle daeg om allerleye leuren
Met bitt'ren wrevel-moed flukx van malkandren scheuren /
  En rucken door een schyn van liefd en heylighepd
  De luyden van den Heer in grooter stoutichepd.
"T is vreemd dat vroome luy aen dese Secte hangen /
En dat haer ketterij hun herten kan bevangen:
  De aenvang van 'tgeswerm van dit verkeerd geslacht
  En al 'tbedreven quaed maekt hen te seer verdacht.

En al

En als ik dit gedenk/ so vallen mijne veren.
Ik wilde onse Stad so hertig-gaerne eren:
'Twil over al niet sijn. En waerom ist u leed/
Dat ik vrijmoedig seg/ dat al de wereld weet?
Vergeefs heeft Spanjen ook ons lang gesocht te quellen:
God heeft sijn Kerk beschermd voor al 't geweld der hellen.
Vergeefs Arminius, als Spanjen niet en kond'.
Maer waerom roer ik dat? Het valt mij uyt den mond.
Hoe gaerne had ik hier sijn euvel-daed verswegen!
Hoe weynig eer is ons in dese saek gelegen!
*Foey! dat in onsen schoot die adder is gebroed/
Die sulken quaed aen't Land/ en aen Gods Kerke doet!

Spaensche Oorloge. Arminiaensche Factie. *Eunuchus ille, quem dedisti nobis quas turbas dedit!* **In Holland, ende in de Gereformeerde Kerke.*

Van het Arminiaensch On-wesen binnen Haerlem.

Ik en hebbe niet veel lusts de Arminiaensche rasernije in dit mijn werk te gedenken/ ende desen stank te roeren: maer moet ik niet wel/ ook tegens mijnen dank/ dit onwesen met eenen vinger alhier aenwijsen: also wy hier mede aen dit twede Kabbeljausche ende Hoeksche [illegible] ende lands-verderf sijn vast geweest? Ik en sal buyten onse Stad niet gaen/ ende ook om redenen alle particulariteyten ofte bysondere geschiedenissen niet verhalen. Ik meender maer ter lichter hand over te lopen/ ende de somme van alles met weynige woorden te seggen. Die t'avond ofte morgen eene volle Historie van dit Mysterium iniquitatis, ende ongehoorde Factie door 'tgansche Land/ sal willen beschrijven/ die mag alle de stucken wat nader opsoeken. In de Kerke en heeft eygentlijk de lere selfs in geen geschil gestaen; alleen sochten de Magistraeten door het punt der beroepinge der Predikanten in der kerken tuyn te breken/ ende sich de brugge te leggen/ om met der tijd Predikanten van hunne humeuren/ ende die sy wilden/ in te kruyen/ ende de Gemeynte op te dringen/ dat is/ door omwegen van dese behendigheyd sich in korten van de kerke ende de lere meester te maken.

Svvarigheyd inde Kerke.

Op 't Raedhuys is de Arminiaensche wer veel wel ter degen gedraeyd. Daer sijn in onse Stad mede Waertgelders aengenomen/ die se onder eenen nieuwen eed bragten/ om hunne Arminiaensche Factie met geweld door te drijven/ etc. die inde Vierschare/ ende onder het Schavot/ als in eene koije/ saten (gelijk de burgers die plaetze hunner wacht ter der tijd noemden) om midden inde brede het Stadhuys met de Heren (quanzuys!) tegens de ongewapende gemeynten/ ende hunne eygene onderdaenen te bewaren/ ende te beschermen.

Ende Politije.

Integer vitæ, ſceleriſq; purus
Non eget Mauri jaculis, nec arcu,
Nec venenatis gravidâ ſagittis
Fuſce Pharetrâ.

Di sich geen quaed en is bewust.
Is sonder wap'nen wel gerust.

Warender dan ook geene gemeyne lands-wapenen voor 't land/ ende voor de religie? Ofte en was dit geen wapen tegens wapen/ ten minsten staet in staet/ ende regeringe in regeringe? Men heeft ook verscheyde vroome burgers ende ingesetenen beswaerd/ geplaegd/ verjaegd/ ende verdreven/ tot groote droefenisze ende suchten der goede Patriotten/ ende juychen ende lachen der Secten. So dat het wel hoog-tyd was/ dat dit woest verloop onser saken/ so hier/ so elders/ door de Generaele Staeten ende den Prinze van Oranjen eenmael wederom werde te rechte gebragt/ eer dat het Land door de burgerlijke onenigheden ende inwendige verdeeldheden den Spanjaerd ter prooÿe werde/ ende onse gansche staet aen duygen quame te vallen. So is dan sijne Prinzelijke Excellentie Mauritz van Naszou dē 24. Octob. inden jare 1618. des avonds ontrent vier uren met eene groote suite ofte gevolg ende staet in Stad gekomen/ na dat hy vier vaendels zoldaeten te voren daer binnen hadde gesonden/ te weten de lijfwachten der Graven Ernst/ ende Jan van Naszou/ onder 't beleyd van Fama/ de Compagnie van Chatillon/ ende sijn eygen Guarde/ ofte lijf vaendel/ liggende alhier in S. Jans/ S. Annen/ de Fransche Kerke/ ende in 't Prinzenhof/ ende op het Raedhuys/ om alle beroerte ende ongemack voor te komen/ ende te verhinderen.

Prinz Mauritz komt binnen Haerlem.

Des anderen daegs heeft sijne Pr. Excellentie de Vroedschappen tijdelijk tegens acht uren op 't Raedhuys doen vergaderen/ ende na dat hy hun allen gelijkelijk bedankt/ ende van hunnen eed ende dienst ontslagen hadde: so heeft hy dese Nieuwe Wethouders, so uyt de oude/ als van nieus uyt de beste Patriotten der Stad/ verkoren/ gesteld/ ende bevestigd.

Ende veranderd de VVet.

Raeden ende Vroedschappen der Stad Haerlem, by sijne Excellentie, den Prinze van Oranjen, na ontslaginge ende bedankinge van den ouden Magistraet, binnen der selver Stad in persone selfs gesteld, gecommitteerd, geordonneerd, ende beedigd den 25. Oct. 1618.

Bartholt vander Nijenburg. Sterf dē 6. Jun. 1625
Arent Meynartszen. Sterf O. B. den 19. Dec. 1624
Heynrick van Haerlem, van Berkenroede.
Iohan van Napels.

Adriaen

Adriaen van Haerlem, van Berkenroede. Sterf B. den 7. Novemb. 1618.
Nikolaes vander Meer.
Willem Voocht.
Vechter Ianszen. Sterf in't iaer 1619.
Pieter Verbeek.
Gerard van Teylingen.
Iakob Kornelis Thomaszen.
Arnout Druyvensteyn. Sterf O.B. dẽ 5. Aug. 1627
Kornelis Bas.
*Pieter Olikan.
Reynier Buys. Sterf B. den 5. Jan. 1626.
Iohan Teyts. Sterf O.B. den 23. Decemb. 1624.
Augustijn Steyn. Sterf B. den 7. Aug. 1624.
Kornelis Out.
Iohan Ham Sterf den 5. Octob. 1623.
Lubbert vander Weyde.
Pieter Aker. Sterf den 30. Decemb. 1627.
Willem Schatter. Sterf den 3. Sept. 1625.
Iohan Damius.
Albert vanderMeije. Sterf B. den 21. Sept. 1625.
Iohan Loo.
Iohan vander Kamere.
Nikolaes le Febure.
Auvvel Akersloot.
Iohan Schatter.
Iohan de Wael.
Matthias Hasevvindius.
Dirk Dirkszen Dix. Dese werde in plaetze van Adriaen van Haerlem/ van Berkenroede/ tot Burgemeester verkozen/ ende sterf ook gedurende sijne regeringe den 10. Mey. 1619.

*Hier beginnen de nieuwe VVethouders in plaetze van de verlatene tot den eynde toe.

Vyt dese gemelde Heren Wethouders verkoos ende ordineerde sijne hoog-gemelde Excellentie ten selven dage

Burgemeesters.

Arent Meynartszen.
Adriaen van Haerlem, van Berkenroede,
Nikolaes vander Meer.
VVillem Voocht.

Schepens.

Iohan van Napels.
Vechter Ianszen.
Gerard van Teylingen.
Arnout Druyvensteyn.
Pieter Olikan.
Iohan Teyts.
Reynier Buys.

Ondertusschen dede sijne Pr. Excellentie gemelden 25. dito dit Plackaet vande peuye van het Raedhuys de Gemeynte aflesen / ende verkondigen.

Plackaet binnē Haerlem afgelesen.

Also sijne Excellentie alhier binnen der Stad Haerlem in persoon is verschenen / omme de selve Stede ende de goede ingesetenen van dien wederomme in haer voorgaende ruste ende enigheyd te brengen / so ist dat sijne Excellentie allen ende een ygelijken by desen wel expresselijk doet belasten ende bevelen hem te onthouden van alle moedwille / ende petulantie / ofte enige ongeregeldheden binnen deser Stede aen te rechten / noch te iemanden te injurieren / schelden / naroepen / ofte in 't minste te beschadigen sijnen persoon / huysen / ofte goederen / om wat sake 't selve ook soude mogen wesen / maer hem op strate te gedragen in alle modestie / sulcx het behoord / op pene dat die genen die ter contrarie bevonden sullen worden iet tot iemands oneere / schade / ende letsel te doen / ofte attenteren met woorden ofte werken / dat sy daer over een exempel van anderen

leren na gelegentheyd aen den lijve ofte anderzins met der daed sonder eenige connibentie sullen gestraft worden.

Actum ende afgelesen tot Haerlem den 25. Oct. anno sestienhonderd ende achtien / in presentie van sijne Princelijke Excellentie / anderen Heeren / ende den Magistraten der Stad Haerlem.

By mij H. Steyn.

Sijne Pr. Excellentie heeft ook alle de Officieren van de Schutterije tenselven dage tegen den avond te vijf uren voor sich gedagvaerd / ende ontboden / ende hun in tegenwoordigheyd van de nieuwe Burgemeesteren afgevraegd / of sy hunnẽ eed / die sy den Staeten eñ de Stad gedaen hadden / ook begeerden te houden / ende na te komen / ende als sy daer op al te samen ja geandwoord / ende sulkx sijne Excellentie met handtastinge beloofd hadden / ende sijne Excellentie hun de vrede ende eenigheyd op 't hoogste aengepresen ende bevolen hadde / so sijnse gescheyden / ende weg gegaen.

Ende na dat nu alles tot de hoogste vreugde der getrouwe Patrioten / ende Religioens-verwanten / in goede ordre ende ruste gebragt / ende naer wunsch verricht was: so is sijne Pr. Excellentie den 26. Octob. ontrent den middag na 's Graven-Hage weder vertrocken / ende alle de zoldaeten sijn t'scheep gegaen.

Vertrek vã sijne P. Excellẽtie uyt Haerlem.

God lof / wy leven noch! En kan men ook de steden
Met meerder eer en roem met meerder lof bekleden /
  Dan dat des Heren Woord daer suyver word geleerd /
  En God naer sijne wil gediend / gevreesd / ge-eerd?
Wat heeft dan onse Stad van onsen God ontfangen /
Wat eer / en waerdigheyd? Wat sal sy Gode langen
  Tot quijting van haer plicht / en haer verbintenis /
  En dat sy hem hier voor wel over-schuldig is?
Wat anders dan Gods naem in suyverheyd te eren /
En nimmer van sijn dienst en woord sich af te keren /
  Den Christen-ommegang / de goddelijke leer /
  Te zieren met haer doen / en wandel in den Heer /
En in een vroome siel hier op in vlijt te letten /
De waerheyd aller-weeg in pver voord te setten /
  Te houden voor haer grootst en prijselijkste werk
  Te vorderen den groeij en bloeij van Christus Kerk /
Der Secten stoutigheyd den nek wat meer te breken /
Op dat sy hunnen kop so trotz niet op en steken /
  En 't doodlijk siel-vergift te dempen als 't behoord /
  Tot meerder vruchtbaerheyd van 't saed van Godes Woord?

So wy

So wil ons yv'rig God ons Land gansch rijklijk seeg'nen/
En allen hemelsch heyl op ons van boven reeg'nen/
In allen overvloed/ so veel ons hert begeerd:
Want die God eren sal, word weer van God ge-eerd.
1 Sam. 2. 30. Dit geve dan de Heer! Hier wil ik het nu staken/
Besluyt. Op dat ik met mijn schip ten haven in mag raken:
'Tis recht ja na veel moeyt te ank'ren aen het land/
En na veel ebb' en vloed te rusten op het sand.
O Stad! o Neerlands roem! o Vader-stad! Stad boven
De Steden hier te Land en elders hoog te loven!
Wie kan dijn lof en eer/ wie kan met pen of mond
Die roemen als die wel met recht te roemen stond.
Ik hebbe veel geseyd/ daer rest noch meer te seggen:
Maer laet ik nu mijn seyl en mast ter neder leggen.
Mijn Stad! ik soeke rust. Ey! houd het my ten goe'n.
Het geen sich selven prijst, heeft 't prijsen niet van doen.
Veel liever wenschen wy/ gelijk wy altijd sullen/
Dat God dij meer en meer met segen wil vervullen/
En geven dij so veel gelucks als kan geschien/
Oft oyt aen een'ge Stad ter wereld is gesien.

Sursum animus: & Sustine, & abstine.

Het oog om hoog: en Lyd, en myd.

E Y N D E.

AENHANG

AENHANGZEL.



ALSO mij sommige dingen na het drucken van enige stucken te laet sijn ter hand gekomen / om in mijn werk ter rechter plaetze in te voegen/ die niettemin ook wel dienden aengemerkt/ ofte tot een bewijs van die voorverhaelde saken/ ofte ter gedachtenisze van oude geschiedeniszen/ ofte tot cieraed van het werk: So hebbe ik goed gevonden de selve hier noch achter aen by te doen/ op dat ik dit werk so vol mogte uytgeven/ als ik tegenwoordig konde. Ik en hadde mij ook in den beginne geenzins voorgenomen so breed te gaen/ ofte ook het minste uyt enige Historien ende Memorien buyten Rijm daer by te voegen: maer hebbe dat na eerst gedacht/ ende gedaen/ door raed van anderen/ wanneer dit werk nu alrede was aengeleyd/ ende begonnen/ het welke het selve jaer ende dag onder de perze heeft gehouden. Waer toe ik mij dan te lichter hebbe laten bewegen/ ende geenen arbeyd ontsien/ om dat ik gewis sag/ dat het tot meerder ere van onse Stad soude geschieden/ waer op ik in desen/ uyt enkele liefde tot haer/ alleen gesien hebbe. Ende also ik dan nu dit Aenhangzel voornam te smeden/ ende by een te stellen / so hebbe ik by de selve gelegenheyd enige weynige andere dingen hier ende daer noch verhandeld/ ende aengewesen/ die noch inde penne gebleven/ ende overgeslagen waren. De goedwillige Leser gelieve alles voor lief te nemen/ ende ten besten te duyden/ ende mijne goede meyninge ende onverdrietigen arbeyd met gunste ende liefde te bejegenen. Versoekende voords gansch vrundelijk op alle onse Vaderstads-lievende burgeren/ so iemand noch wat merkelijks uyt Historien/ ofte Memorien/ ofte anderzins/ mogte hebben / dat hier verswegen is / dat hy toch gelieve / tot ere van onse Stad/ ende onderrichtinge der nakomelingen / sulckx ons bekend te maken / ende mede te delen / of wy veel-licht noch eens met der tijd/ door Gods genade/gelegenheyd mogten vinden/ende moed nemen/om desen onsen arbeyd te oversien / te verbeteren / ende te vermeerderen. Ik gebruyke alhier de woordekens pag. pagina, ende lin. linea

in het aenwijsen der bladen/ ende regelen/ om der gewoon wille/ so dat pag. de sijde van het blad/ ende lin. den regel bp m betepkend.

In het Tael-bericht, de weder-sijde van A. 2. Lin. 26. Mepn ook dat het vreemd in veeler oren soude klinken van geleerde mannen also te spreken: hoewel ik niettemin beyde wijsen ende maniere wel kan toestaen/ naer dat het te met by gelegenheyd/ ofte gewoonte best vallen wil (gelijk ook de Franzoysen/ ende andere volkeren/ de aerd van hunne talen alhier gemeynlijk volgen) voornamelijk met by voeginge van den by-naem/ ofte Van/ als men 't noemd/ ofte de woorden van Meester/ Here/ ofte diergelijke. Ja 't konde ook in sonderheyd onsen luyden aenstotelijk wesen de H. Apostelen alsl slecht henen te noemen: ten ware wy het woordeken Apostel/ ofte Heylige/ ofte diergelijke/ daer altijd by deden/ ofte het oude Paepsch Sinte/ buyten hunne superstitie/ weder opgroeven/ dat dan in een vrije rede wel konde ofte behoorde te geschieden/ ook selfs met de namen van den Latijnschen uytgang Petrus/ Paulus etc. maer in den Rijm en kan sulkx altijd geene plaetze hebben.

B. de laetste regel. So worden ook by wijlen de woorden van' vrouwelijke geslachte in den barer selfs/ sonder ledekens/ doch eenzillig ofte verkort gebruykt / op de wijse van de mannelijke ende geenderleije gebogen: so seggen wy: het en is niet eers genoeg: elk wa wils: hebt gy siels genoeg/ ik hebbe goeds genoeg: ende diergelijk manieren van spreken: voor ere/ wille/ siele.

E. 2. het weder-blad lin. 4. Men en kan ook (mijns oordeels) nie seggen/ dat dese woorden in cheyd uytgaen: want voorsichticheyd/ ofte beter voorsichtigheyd/ en komt niet van voorsichtti/ maer van voorsichtig: behalven dat sterkheyd/ wijsheyd/ ende diergelijke in cheyd niet en konnen eyndigen.

Adel der Stad Haerlem.

Pag. 9. Lin. 15. Dat verscheyde Graven van Holland alhier te Haerlem hun Hof gehouden hebben word hier na onwedersprekelijk bewesen.

Dat ook Koning VVillem alhier geboren is/ salmen ook hier beneden ter rechter plaetze vinden.

Vanden Hollandschen Adel is de Kronijk van Gouthoeven te besien pag. 119. &c. ende 149. &c.

Ik vermelde ende verhandele voords de Haerlemsche Edele Geslachten van Haerlem-Berkenroede, (waer van noch twee mans-namen overig sijn/ Ionker Heynrick van Haerlem, van Berkenroede, Oud-Burgemeester onser Stad/ oud/ ende ongetroud/ wonende op het Sand; ende Ionker Dirk van Haerlem, van Berkenroede, ook noch ongehylijkt/ wonende op het Grafelijke Leen-huys Berkenroede buyten Stad) ende Bakenes (voor-lang uytgestorven) in het stuck der Stichtinge der

Stad

Stad Haerlem: de Stammen vanden Spaerne, ende Sparenwoude, van welke laetste Ysbrand van Spaiwoude voor 'tbeleg geleefd/ ende alhier inde Morinne-steeg gewoond heeft: sijnde nu beyde Stammen door den dood afgehouwen) inde verhandelinge van onse Reviere Sparen: ende eyndelijk het Edele Huys van Duvenvoorde, die hunne woninge in de Zijlstraet over de Kroft hadden: en Jonker Jan van Duvenvoorde in de Smeestraet) inde lijste van onse Haerlemsche Helden. Dese sijn wel de oudste ende voornaemste Edele Geslachten der Stad Haerlem.

De Grafelijke Stamme van Bredenroede, ende de Edele Huysen van Adrichem, Alkemade, Aszendelf, Banjaert, Foreest, Heemskerk, ende Bekesteyn, uyt Heemskerk gesproten/ Heemstede, Meresteyn, Oosterwijk, Poelenburg, Polanen, Sanen, Schoten, en andere meer/ door hunne Heren-Sloten ende Heerlijkheden in onse landstreke vermaerd/ te verhalen/ en is mijns doens nochte voornemens in desen niet/ die de begerige Leser dan mede by gemelden Gouthoeven kan opsoeken. Alleen kont gy onder de S. Ians Heren verscheyde Edelen van Schoten lesen/ ende van Ioffr. Magdalena, ende Maria van Schoten inde beschrijvinge vande Belegeringe onser Stad/ welk Geslacht van Schoten nu uytgestorven sijnde/ inde Soetemelk en witte brood stege plag te woonen/ alwaer de Edelen van Bronchorst sich nu onthouden.

Ionker Nikolaes van Ruyven, Schout der Stad Haerlem/ is in't Kaesenbroods-spel bekend/ die alhier op't Raedhuys van dat onbezuysde ende woeste graeu ellendig doodgeslagen/ aen stucken gekapt/ ende in eene mande sijne weduwe te huys gebragt werde. Siet Gouthoeven in dat Geslacht, pag. 199.

Ionker Aelbrecht van Raephorst, Schout van Haerlem/ word gedacht inde Schattinge der Geestelijken.

Ionker Wouter van Bekesteyn is mede Schout onser Stad geweest/ ende word hier na van mij mede op de lijste der selve gesteld.

Desgelijkx Ionker Sebastiaen Kraenhals, na Landdrost/ ende in dat ampt vande lopers ende zoldaeten deerlijk vermoord/ waer van ik ook hier na in mijn werk spreke.

Ionker Iohan van Vliet was Burgemeester der Stad Haerlem in het Spaensch Beleg/ ende na een der gevangenen/ ende in 't getal der 57. uyt het Pardoen van Duc d'Alve gesloten/ van welke gevangenisze ende gevaer des doods hy behendig verlost werde. Is na Baeljuw ende Dijkgrave van 't Land van Voorne/ ende der Stad Briel geweest.

Ionker Christoffel van Schagen, woonde hier voor 't Beleg in het Huys van Schagen inde Koning-straet. Dese werde van onse Vroedschappen na Amsterdam aen Don Frederico gesonden/ ende na wederkerende gevangen na den Prinze van Oranjen tot Delf geschickt/ ende is aldaer in de gevangenisze gestorven.

Ionker Gerrit van Schagen werde in onse Belegeringe door 't Cano omgebragt.

Dat ik hier nu niet en spreke van Ionker VVybald van Ripperd Vries Edelman/ Gouverneur onser Stad/ ende andere Edelen va Duytschland/ Vrankrijk/ ende elders/ die sich als Helden in ons Be leg tegens de Spaenschen stelden.

Onse vermaerde Haerlemsche Schilder Ian Mostart was ook va edelen bloede. Dese alle ende anderen worden in mijn werk gedacht

De Edele Heren van Bredenroede plegen sich alhier binnen Haerler om 'tvermaek der Stad/ ende wille ende gelegenheyd der Jagt va groot ende kleyn wild/ ende edele vogelen/ des somertijds meest t onthouden/ hebbende datmael daer toe hunne heerlijke woninge voo aen inde S. Jans-straet/ al hadden sy schoon hun Grafelijk Stam Huys Bredenroede/ met het Huys te Kleef/ op de Stad liggen.

Amelia, door Gods genade Paltzgravinne by den Rijn/ Churfu stinne/ Hertoginne in Beyeren/ geborene Gravinne tot Nieuwenaer ende Limburg/ Vrouwe ende Douagiere van Bredenroede/ Vijane Ameyden/ Bergen/ ende Kalantsoge/ etc. heeft hier ook eenen g ruymen tijd in het Sijl-Klooster gewoond.

Ionker Iohan van Schoten woonde hier mede te Haerlem/ ende hadd ten wijve Joffr. Cornelia van Egmond/ Suster van Here Otto va Egmond/ Ridder/ Here van Kenenburg/ etc. Hy sterf alhier / end werd inde S. Jans Kerke begraven.

Sijn soon Ionker Iakob sterf alhier inden jare 1616. oud-vryer va 58. jaeren/ mede alhier by de Schotens begraven.

Gerrit van Schoten, is alhier Vendrig vande Schutterye geweest hy hadde ten wijve N. van Assendelf/ ende sterf weduwenaer sond kinderen te Voorhout/ laetste mans-oir van dat oud ende edel Huys ende werde aldaer met de wapenen begraven.

Ionker Aelbrecht van Schagen, Here van Speyngen/ heeft hier in d Wijngaerd-straet gewoond. Sterf in Aug. 1601. ende werde alhier i de Groote Kerk begraven.

Van Ionker Christoffel van Schagen hebbe ik boven gesproken. De liet drie sonen na/ Ionker Iohan, die Kapiteyn gestorven is/ die getrou was aen Joffr. Maria van Mathenesse; Ionker Ysbrant, die aen Jof N. van Duvenvoorde gehylijkt was / wonende inde Moorinne stee ende een sone Christoffel van Schagen alhier naliet/ die sonder kindere gestorven is; ende Ionker Floris, noch tegenwoordig in 't leven/ een o gehoud Here inde 70. jaeren oud/ alhier inde S. Jansstraet woonac tig. Dese is Vendrig ende na Kapiteyn in dienst vande Heren Sta ten Generael/ in plaetse van sijnen broeder Johan/ geweest.

Ionker Iasper van Bloys, geseyd Treslong, is hier sekere jaeren Schou geweest/ ende na Baeljuw ende Dijkgrave van 't Land van Voorn eñ der Stad van den Briel. Sijn oudste sone Jonker Johan werde va

de

den Tyran van Alba met de kinderen van Batenburg binnen Bruszel onthoofd/ om dat hy mede vande geconfedereerde ende verenigde Edelen was. Sijn soon Jonker Willem was Admirael van Holland/ ende Zeland/ ende na Houtvester van Holland/ die gehoud was aen N. van Egmond/ dochter van Here Otto van Egmond/ Here van Kenenburg/ die onder andere kinderẽ eenen sone nagelaten heeft Jonker Jasper van Bloys/ die nu noch tegenwoordig commandeerd/ ende het gebied over den Briel heeft.

Ionker Adam van Duyn hadde hier ook sijne woonplaetze inde Smestraet/ alwaer Jonker Johan van Duvenvoorde met Joffr. Cornelia van Foreest te voren gewoond hadden.

Ionker Antonis van Vliet, Ambochts-Here van Heplo/ ende Here van het Huys te Koulster/ Broeder van Jonker Johan van Vliet/ boven vermeld/ woonde hier inde Smestraet/ tegen over de Wijngaerdstraet. Dese is sonder kinderen gestorven/ ende als de laetste van't Huys vande rechte Stamme van Vliet binnen Haerlem in de Groote Kerke met de wapenen begraven.

Ionker Kornelis van Halmale heeft ook zedert de troublen ofte oorlogs-beroerten inde S. Jansstraet sijne woninge gehad/ een oud man van inde 70 jaeren/ ende is alhier gestorven.

Ook hebben enige Vriesche Edellupden vande Geslachten Bourmania, Alva, ende Loo sich alhier voor eenen tijd onthouden.

De Baron Sidleniski, een vermaerd krijgsheld in onse oorlogen/ heeft mede alhier inde Bagijne-straet gewoond/ ende sijne huysvrouwe in het Koor der Groote Kerke begraven.

Ionker VVernaert van Batenburg, Baelhuw van Brederoede/ heeft ook eenen geruymen tijd van jaeren sijne woninge inde wijde Appelaers-steeg gehouden/ ende is den 4. Sept. 1624. gestorven/ ende in de Groote Kerke ter aerden besteld.

Ionker Augustijn van Teylingen, Doctoor inde Medicijnen/ hadde sijn huys in de S. Jans-straet. Sterf den 28. Aug. 1625. ende werde hier inde Groote Kerke begraven.

Ionker Lambrecht van Bronchorst, Here van Schoot/ ende Ambochts-Here inde Landen van West-Voorne/ woonde in de huysinge van de Heren van Schoten/ ende sterf den 1. Meij deses jaers 1628. ende werde achter het Koor der Groote Kerke in sijn graf geset.

Nu dese die sijn afgepluckt,
En door den dood in 'tgraf geruckt.

Dese Edelen wonen noch tegenwoordig/ alhier binnen Haerlem.

Vande overige Edelen van mans-oor van 'thuys van Haerlem ende Berkenroede, Ionkeren Heynrick, ende Dirk, ende waer sy wonen/ hebbe ik terstond gewag gemaeckt.

Ionkeren Iohan, Iakob, ende Kornelis van Teylingen, ſonen van boven-gemelden Jonker Augustijn van Teylingen/ te ſamen noch ongehoude perſonen/ die hunnen afkomſte van den rechten bloede van Teylingen rekenen/ ende hun ſtam-wapen voeren/ wonen inde S. Jansſtraet.

Ionker Floris van Schagen, boven genoemd/ woond mede inde S. Jansſtraet.

Ionker Gijſbrecht van Bronchorſt, Sone van Jonker Lambrecht voorn. tegenwoordig Here van Schoot/ etc. inde Soetemelk en witte broods ſteeg.

Sijn broeder Ionker VVillem van Bronchorſt is buytens lands vertrocken.

Ionker Philips van Batenburg, ſone van Wernaert voorſchr. woond inde S. Jans-ſtraet.

Ionker VVillem Vaders, ſone van Jonker Chriſtoffel Vaders/ Hoogduytſch Edelman/ ende Hopman in't Beleg onſer Stad/ ende Maria van Schoten/ inde Schachelſtraet.

Ionker Floris van Alkemade, ende Ioffrou Goedela van Haerlem, van Berkenroede, Echte perſoonen/ inde S. Jans-ſtraet.

Ionker Iohan van Bekeſteyn, Meeſter-knaep van Bredenroede/ inde S. Jans-ſtraet/ in de woninge van de Bekeſteynen/ tegen over de School-ſteeg.

Sijn broeder Ionker Boudewijn van Bekeſteyn, is Here van Perzijn.

Ionker Iohan van Bouchorſt, konſtig Glaſe-ſchrijver/ woond in de korte Bagijne-ſtraet.

Ionker Iillis de Glarges, Here van Elleſmes/ Doctoor inde Rechten/ ende Penſionaris deſer Stad/ is van edelen huyſe upt Henegouwen/ ende woond alhier inde Groote Houtſtraet.

Het edel bloed door ſtam en ſwaerd
Is waerlijk ſijne ere waerd,
Wanneer het bloed de deugd bejaegd,
En'trechte edel-wapen draegt.

Nobilis eſt verè quem nobilitat ſua virtus.

Die deugdelijke werken doet
Die is van'trechte edel-bloed.

Ovidius *ad Piſonem.*

Nam genus, & proavos, & quæ non fecimus ipſi,
Vix ea noſtra voco, ſed famam extendere factis
Hoc virtutis opus.

Geſlaeht,

Geslacht, en goed, en bloed, en onse ouders daeden,
Dat alles kan op ons geen rechten adel laden:
Maer eyge daed en deugd maekt ons tot eer bequaem,
En geeft ons voor den Heer een goede reuk, en naem.

Idem Ibid.

Nam quid imaginibus, quid avitis fulta triumphis
Atria, quid pleni numeroso consule Fasti
Profuerint? si vita labat: perit omnis in illo
Gentis honos, cujus laus est in origine solâ.

Wat sal u'twapen-tuych, en al de namen baten,
Indien uw leven selfs de deugde sal verlaten?
De eer van sijn geslacht leyt met hem neergeveld,
Die alle sijne eer in sijn geslacht maer steld.

Plut. in Apopht. & in Cicerone, Iphicrates Harmodio generis obscuritatem objicienti regerebat: Meum genus habet à me originem: tuum verò in te desiit.

Iphicrates andwoorde Harmodius/ die hem de geringheyd van sijn geslacht verweet: mijn geslacht begint van mij: maer het uwe eyndigd in u.

Cic. in Orat. contrà Salust. Ego meis majoribus virtute meâ præluxi: ut si prius noti non fuerint, à me accipiant initium memoriæ suæ. Tu tuis vitâ, quam turpiter egisti, magnas offudisti tenebras: ut etiamsi fuerint egregii cives, certè venerint in oblivionem. Quare noli mihi antiquos viros objectare: satius est enim me meis rebus gestis florere, quam majorum opinione *niti; & ita vivere, ut ego sim posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum. * *mi.*

Ik heb mijn ouders niet geswicht:
Maer in de deugde voorgelicht.

De Heylige Geest roemende den Adel van die van Berreen/ steld den selven in den suyveren Gods-dienst/ ende waere vreese des Heeren. Act. 17. 11. Ende dese van Berreen waren edelder dan die te Thessalonica waren, ende ontfingen het woord met alle genegenheyd, ondersoekende dagelijkx de Schriften of die also luydeden. **Och hoe heerlijk ware het te wenschen/ dat alle Edelen/ ja alle menschen/ also waerlijk voor God edel waren!**

Pag. 28. Lin. 32.

Vytlegginge der Stad Haerlem over het Sparen.

En dit is van de Stad gelegen binnen 't Sparen.
Sy is ook met der tijd en met verloop van iaeren
Aen d'and're sijd' vergroot eerst tot de Burgwals gracht/
En daer na tot de Vest/ so die nu staet/ gebragt.

Pag. 29. Lin. 19. Inden iare MCCCXXXIII. was Haerlem over het Sparen noch onbetimmerd/ blijkende uyt seker oud seggen tusschen de Stede van Alkmaer/ ende Jan Perzijn/ die 't gruytgeld van Kermerland doe ter tijd schijnt gehad te hebben/ uytgesproken by Graef Willem de Goede/ getogen uyt het Register E. L. 39. Fol. XXI. verso, alwaer geseyd word dat doe ter tijd de schepen noch voor by Haerlem voeren/ die nu door Haerlem varen.

Willaem Grave van Henegouwen etc. maken cont allen luyden, dat wy den *twy die onse poirte van Alcmair hadde jeghens Jan Persijn, ende efter Jan Persijn alse oeme 't gruyt-gelt van den Hoppenbier datmen brouwet binnen Alcmair: Soo segghen wy dat onse poirte van Alcmair geven sullen te gruytgelde van elcken voeder biers datmen tot Alcmair brouwet ende met hoppe grutet x. d. Holl. ende men sal hem ghene hoppe geven, ende daer by sullen sy haer bier vrij voeren moeghen mit heelre last VOORBY HAERLEM sonder gruyt-gelt te geven. Ende sloeghen sijs een vat jofte twie opt lant soe souden sy gruyt-gelt geven gelijcken andere luyden. In oirconden etc. Gegeven in den Haghe op Sancte Victoirs dach in't jaer MCCCXXXIII.

*twist.

In Oude Brieven van S. Iakobs Gasthuys word getuygd/ dat het selve was gelegen over 't Spairne inde Dijkstraet, ofte Achterstraet/ na in de Hagestraet, ofte Hagelstraet/ binnen der Vrijheyd van Hairlem, dat is buyten de Stad/ in des Stads Vrijdom; ende daer na binnen der Stede van Haerlem.

So word ook in Oude Brieven van S. Anthonis Gasthuys geseyd/ dat het selve in den iare 1440. buyten de Schalkwijker-poorte noch was gelegen; ende daer na inden iare 1468. binnen der Stede van Haerlem by

;chalkwijker Poorte. Welke schriften ik hier na in 't verhael van ge-
melde Godshuysen te voorschijn brenge.

Ik moet hier nu ook eene oude Schepen-kenniſze ter hand halen/ die
k onder de brieven van S. Iakobs Gaſthuys gevonden hebbe / waer uyt
op in dit ſtuck der Uytſettingen onſer Stad over het Sparen groot
icht scheppen konnen/ luydende van woord tot woord als volgd:

WJ Hobbe Hont/ ende Dirc van den Hoeke/ Scepene in Haerlem vercronden dat voor ons quam Henric Serbrand-ſzoen/ ende ghelieden dat Symon Sale Matheeúszoen behouden heeft drie ſcellinghe goets ghelts 'tjaers op zijn huus ende op zijn erve dat Symon hem vercoft heeft legghende ende ſtaende over die Spaerne *tvvijſken der ſtede graft ende der ſtrate, ende dat in minringhe van dien zes ſcellinghen goets ghelts 'sjaers daer 't Symon Sale hem mede vercoft heeft. Wy orconde desen brieve bezeghelt met onſen zeghelen/ in 't jaer ons Heren MCCC ende achtien op Sinte Valentijns dach.

* twijſken: dat is, tuſchē

Waer word getuygd dat gemeld Huys gelegen was over het Spa-
en tuſchen der Stad graft/ ende de ‡Straet/ welke verſwegen word.
Deſe Stads graft is ongetwyfeld een ander van het Sparen/ waer
an sy duydelijk onderſcheyden word / als een graft over het Sparen:
ñ is/ naer mijn oordeel/ de Burgwal, niet konnende (mijns bedunkẽs)
e tegenwoordige Stads-graft weſen: want indiender de Burgwal
nde de tegenwoordige Stads-graft beyde geweeſt waren/ ſo waer de
and van dit Huys eygentlijker bepaeld geweeſt met het Sparen/ende
e Burgwal/ indien het tuſchen beyde ware gelegen geweeſt; ofte met
e Burgwal ende de Stads-graft/indien het daer geſtaen hadde: want
aerom anders de Burgwal overgeſprongen/ indien de gelegenheyd
an dit Huys in den brief bepaeld ende aengeweſen moſt worden?

‡ F. Dijk-ſtraet, ofte Achter-ſtraet.

De Hageſtraet schijnt ook al wat te ſeggen/ die wy huyden qualijk
e Hagelſtraet heten: waer uyt af te nemen is/ dat aldaer over het
ſparen enige hagen ende tuynen hebben gelegen.

De Raemſteeg over de Burgwal wil dit ook niet duyſterlijk ver-
erken/ tot eene getuygeniſze dat aldaer de Ramen plegen te weſen/
uyten de Burgwal/ ofte Stads-veſten / na de eerſte vergrotinge.

So is dan de eerſte vergrotinge ende uytſettinge der Stad over het
ſparen (mijns oordeels) tot de Burgwal toe geweeſt: ende daer na is
at gene dat over de Burgwal ligt ingetrocken. De Scheepmakers-
ijken ſchijnt niet qualijk daer na op ſich ſelven ingehaeld te weſen.

Brand, eñ Krijgsver-derf door de Vrieſen. *An.* 972.

Pag. 29. &c. Van Brand ende Verwoeſtinge der Stad Haerlem. Chron. M. S. Inden jare 972. verbranden die Vrieſen Alkmaer/ Haerlem, ende dat Klooſter tot Egmond.

Chron. aliud M. S. Anonymi, ſcriptum tempore Philippi Ducis Burgundiæ, & Iacobæ Bavaræ. Dyeric die ander beſat dat Graefſchap van Hollant/ ende wort in allen ſteden gehult/ ſonder alleene in Vrieslant/ die en woudens niet ontfangen. Doe toech hy met groeter macht/ ende deſtrueerde al Vrieſlant/ ende verſloech daer al te groeten volc/ ende dreeſer alte groeten roef uut/ ſoe dat ſy mit groeten bedwanc moeſten onderdanich weſen den Grave Dieric van Hollant/ dat ſy onlanghe hilden/ want binnen een iaer daer na ſoe quamen ſy *in Hollant mit groeter macht/ ende verbranden Alkmaer/ ende Haerlem.

**Vrieſen.*

Brand. *An.* 1351. †*MCCCLI*

Pag. 30. Lin. 13. Holl. Kron. Diviſ. xxv. Kap. 11. †Ontrent deſer tijd op der Apoſtelen Schepdingen was daer een groote Brand tot Haerlem, daer bynā half die Stede af verbrande.

Lands-ver woeſtinge door de Ooſt-Vrieſen. *An.* 1517.

Het Kleyne Kron. van Holl. In't iaer M IↃ XVII. den XXV. Julij quamen die Ooſtvrieſen over die men noemde Gelderſche Vrieſen, wel vijf M. ſterk / ende wonnen Medenblick / ende verbranden't ende togen alſo voord na Alkmaer / dat ſy in-namen / ende namen met hen veel gevangen / ende veel goeds / ende verbranden mede de groote Sluyſen tot Sparendam, met veel Dorpen in VVaterland, ende Kermerland.

Dirk Velius in ſijn Kron. van Hoorn Lib. 2. pag. 99. verhaeld/ dat ſy de Beverwijk mede plonderden, ende afbranden, ende Sparendam in brand ſtaken, ende ſekere Schanze by 't Huys ter Hart, van die van Amſterdam opgeworpen/ ende met vijf en zeventig man beſet/ ſtormender hand in namen, ende ſo voord ſonder enig belet door de Veenen togen / over-al rovende, brandende, ende groote ſchade doende, tot dat ſy in het Sticht quamen.

Stads ende Lands-ver derf door de Kabbel-jauſche, eñ Hoekſche Factie. *An.* 1350.

Vande opkomſte der Kabbeljauſche, ende Hoekſche, twee ſchadelijke partijen/ inden jare MCCCL. ende het lands-verderf door de ſelve veroorſaekt/ waer van onſe Stad haer deel ook wel gekregen heeft/ handeld de Holl. Kron. Diviſ. XXIV. Kap. XIII. ende volgens, op het iaer MCCCL. Ende wederom op het iaer MCCCCXLIV. Diviſ. XXIX. Kap. X. XI. &c.

* *Dominus.* †*Hugo de Sanctis.* ‡*Burgundiæ.* **Hamorum, & Kabellaorum.* †*VVillem Symons broeder. Holl. Kron. Diviſ 29. Kap. 11.*

Reynerus Snoyus Goudanus Hiſt. Bat. Lib. x. ſchrijfter ook aldus van

Circà annum 1438. Eo tempore quidam nobilis vir *Princeps de †Zanctis à Philippo ‡Duce in Hollandiæ Præſidem conſtitutus fuit, qui *utramque factionem ſuâ æquitate in pace continebat: cui ſucceſſit † Symon de Laleyn, qui non inſiſtens veſtigiis priorum, ſuis, ut apparet, artibus id effecit ut factiones diſcordare cœperint. In Haerlem ad arma itum eſt primo ſtatim ejus anno; quippe Magiſter civium in ſeptis templi conſiſtens, Prætorem qui in foro ſtabat (juxta n. & contigua hæc ſunt loca) affatur: etſi (inquiens) privati diſcordant, nos tamen concordes ſimus: Tamen Præte-

die

dies, inquit, vesperam habeat oportet, semel depugnandum esse significans, Factionis Hamorum hic fuit. Ferocius respondit, quia Hamos præcavisse putabat ne campana feriri posset quo Cabellai silentio tali non convenientes opprimi possent. Cæterum falsus est: nam suæ potestatis campanam Cabellai occultè reddiderant, quâ ictâ convenere Cabellai: nec segnius tamen Hami. Consistere in foro biduum, noctu, ac interdiu. Sæpè intereà à bonis viris de concordiâ tentatum: sæpius concurrissent, ni sacerdos cum Eucharistiâ se jam currentibus medium objecisset. Grandis imber ruere: tanta subsistendi obstinatio, tantus plebis in suam cuiq; factionem ardor, ut vicinus vicinum manu prehensum valefaceret, illeq; ad Hamos, hic ad Cabellaos abiret, citrà odium, si Deo placeret, pugnaturus, atq; mutuò periturus. Cessere tandem Hami foro, in plateam, cui Regiæ nomen est, fugientes, receperuntque se in ædes Nicolai de Adrichem, Illic Nicolaus cum suis amicis obsidetur donec in id missa est Isabella Philippi conjunx: quæ rem composuit eâ conditione, ut Hami ante solis occasum oppido Haerlem excederent: secretâ promissione reducendi eos intrà triduum, parere eos induxit. Conveniebant in ‡campum qui propter nemus ex urbe est: huc & ipsa Domina accessit dux fugæ atque itineris. Perpetua gravisque eo die ruit pluvia: tam fœdâ viâ, atque inamœno cœlo, Ducissa cum suis exulibus Amsterdam petere fuit compulsa. Tum Hami in Amsterdam accessu Harlemiorum Cabellaorum sustulere animos, emigraruntque inde suadente Isabellâ Cabellai in Haerlem: quæ cum promissa utrique parti præstare non posset, nec suâ autoritate quicquam profici videret, relictis rebus, id unum mandans, uti suam quisque custodiret civitatem, Bruxellam se recepit. Amsterdamii sibi non defuere accersitis atque receptis à Trajecto Reinaldo à Brederode cum fratre Archidiacono, Guiljelmo de Langeraek, & Æmilio *de Muden, aliisque ejusdem factionis compluribus, Philippus Dux ubi sic opus esse intellexit in Hollandiam semet exhibuit. In Haerlem itaque subsistens præmisit in Amsterdam Antistitem Leodiensem, & †Dominum de Naszouwen; quos & postridiè fuit subsequutus: quodq; in præsentiarum faciundum erat, ejusmodi concordiam elaboravit, ut suas quisque civitates suaque repeterent. Vbi in Brabantiam rediit, principibus factionum mandatum misit, uti Bruxellam accedere properarent. Itum est ab utrisque: multa ultrò citròque ventilata sunt, ut animi multatibus imbuti, injuriisque irritati solent. Symon de Laleyn Præses Hollandiæ in ordinem redactus est. In cujus locum sufficitur Magister quidam ‡ Goswinus, non tam ullâ nobilitate, quam legum peritiâ insignis, &c.

‡ *Vulgò de Baen.*

* *Alij de Minden.*

† *Grave Ian van Naszou, Bander-heer van Breda.*

‡ *De VVilde.*

Ter deser tijd [ontrent het jaer 1438.] was een Edelman de Here van Zanctis tot eenen Stedehouder van Holland van den Hertog Philips gesteld/ die beyde de partijen [Kabbeljausche ende Hoeksche] door sijn goed beleyd in vrede hiel: in wiens plaetze Symon van Laleyn quam/ de welke in de voetstappen sijnder voorsaeten niet treden de/ door sijne praktijken/ alst blijkt/ te wege heeft gebragt/ dat de partijen

tijen begonnen te twisten. Binnen Haerlem, is men voorts met he
eerste jaer in wapenen gekomen: want een Burgemeester / op he
Kerk-hof staende/ sprak den Schout/ die op de Markt stond/ (want di
plaetzen dicht by malkanderen sijn gelegen) aldus aen. Offschoo
(seyd hy) de gemeyne burgers twisten/ so laet ons dan noch niettem
eendragtig wesen. Neen/ seyde de Schout/ de dag die moet den avon
hebben/ willende seggen/ datze eens vechten ende hand-gemeyn wo
den mosten. Dese was van de Hoeksche factie/ ende sprak te stouter
om dat hy meynde dat de Hoekschen besorgd hadden/ dat de Kabbel
jauschen hunne klock niet en souden konnen trecken/ ende datze daero
niet te samen komende lichtelijk konden overvallen worden. Doc
hy is in sijne meyninge bedrogen geweest: want de Kabbeljauschen
hadden de klock behendig in hun geweld gekregē/ op welker geluyd s
voorts in een vergaderden: ende de Hoekschen ook niet minder. S
stonden twee etmaelen op de Markt. Ondertusschen hebbender goed
mannen gedurig tusschen beyden gegaen: sy souden dickwils aen mal
kanderen gekomen hebben/ ten ware de Priester met het Sacramen
tusschen beyde ware geschoten alsze nu tot malkanderen wilden inval
len. Het regende geweldig: sy bleven al evenwel staen. De hitte de
gemeyne luyden tot hunne factie was so groot/ dat de eene buer de
anderen de hand gaf/ ende adieu seyde/ de eene gaende tot de Hoekschē
de andere tot de Kabbeljauschen/ willende (quanzuys) buyten hae
vechten/ ende ter wedersijde blijven. Eyndelijk verlieten de Hoek
schen de Markt/ in de Koningstraet vluchtende/ ten huyse van Niko
laes van Adrichem. Daer word Nikolaes met de sijnen belegerd/ to
der tijd dat Isabella huysvrouwe van Philips ter dier oorsake na Haer
lem gesonden is: die het geschil met dit beding ter neer geleyd heeft
dat de Hoekschen met daegs-sonneschijn uyt Haerlem souden vertrec
ken: waer toe sy de Hoekschen gebragt heeft met heymelijke beloft
van hen binnen drie dagen weder te brengen. Sy vergaderden in'
Veld buyten Stad by het Bosch: hier is de Hertoginne ook gekomen
raeds- ende leyds-vrouwe van hunne vlugt/ ende reyse. Het hee
dien ganschen dag gestadig ende dapper geregend: door sulken vuyle
weg/ ende met sulken quaeden weder/ is de Hertoginne genoodzaek
geweest met haere ballingen na Amsterdam te vlugten. Doe hebbe
de Hoekschen binnen Amsterdam door de komste der Haerlemmer
den Kabbeljauschen den moed benomen/ die ook naer den raed va
Isabella na Haerlem vertrocken: dewelke als sy beyde de partije
haere belofte niet en konde houden/ siende datze met haere autoritey
niets en konde uytrechten/ so is sy ongedaener saken/ alleen bevelend
dat yder sijne Stad soude bewaren/ na Bruszel getogen. Die van Am
sterdam sijn wel op hunne hoede geweest/ hebbende van Utrecht ont
boden ende ingekregen Reynald van Bredenroede/ met sijnen broeder
Domproost/ Willem van Langeraek/ ende Amelis van Muden/ end
mee

meer anderen van hunne factie. Hertog Philips ſiende dat het de nood vereyſchte/ is ſelfs in Holland gekomen. Te Haerlem vertoevende/ ſond den Biſchop van Luyk/ ende den Grave van Naſzou/ voor henen na Amſterdam: die hy des anderen daegs is gevolgd: eñ heeft ſo veel hy tegenwoordig konde/ deſe vrede te wege gebragt/ dat yder wederom tot ſijne Stad ende goed is gekomen. Wanneer hy nu in Braband wedergekeerd was/ ſo heeft hy den hoofden van de factie een mandament geſonden/ dat ſy inder haeſt te Bruſzel ten hove ſouden komen. Beyde partijen ſijn verſchenen: daer ſijn ter weder ſijde veele woorden gevallen/ gelijk dan van ſulken plag te geſchieden/ welker gemoederen door vijandſchap getergd ende verbitterd ſijn. Symon van Laleyn/ Stadhouder van Holland is van ſijnen dienſt ontzet: in wiens plaetze Mr. Goſwijn is gekomen/ niet ſo ſeer door enigen adel/ als wel door ervarenheyd der wetten/ vermaerd. etc.

Gouthoeven pag. 419. in't iaer 1377. was een groot opſtal te Haerlem/ ſo dat Mr. Symon van Sanen in ſijn huys gejaegd werd van ſijn vijanden/ die hem na liepen/ eñ meynden hem dood te ſlaen/ maer het miſte hen ende 'thuys was gemaekt met groote ſchot-deuren/ die Mr. Symon liet nedervallen/ ende alle die in't huys waren/ die vielen dood/ de welke hy ter venſteren dede uytwerpen op de ſtraet/ ende waren XIIII. in't getal. Item.

Holl. Kron. Diviſ. XXVI. Kap. LVIII. *In deſe tijden werde binnen Amſtelredam dood geſlagen Willem Bruynſzoon Prieſter/ ende binnen Haerlem Dirk Symonſzoon/ daer groote twiſt binnen der Steden af opgeſtaen is/ ende veele eerbaere mannen om geſlagen ende vermoord worden: want binnen Haerlem na dat Symon van Sanen was geſlagen/ werde daer een oploop binnen der Stede die poorters tegen malkanderen daer vijf luyden geſlegen worden/ ende CCCC. verjaegd/ ende gebannen. Item. *An. 1404.

Ik hebbe het Kaſenbroods-ſpel alleen met de woorden van de Holl. Kron. verhaeld: die daer van iets meer begeerd te weten/ die leſe de Beſchrijvinge van Leyden door Ian Orlers, pag. 321. ende inſonderheyd Dirk Velius in ſijn Kron. van Hoorn. pag. 74. &c. Kaſenbroodsſpel

Pag. 37. Lin. 30. Hier over en is geene juſtitie gedaen: alleen werde een dier zoldaeten/ die tot het Prinzen-volk inde Beverwijk overgelopen was/ ende aldaer over deſe brandſtichtinge geroemd hadde/ ende daer op alhier binnen Haerlem gebragt ſijnde/ meer om ſijn gemeld overlopen/ als brandſtichtinge/ op het Sand/ in't aenſien van alle ſijne mede-brandſtichters/ opgehangen. *Et Curios ſimulant, & Bacchanalia vivunt. Kakolici re ipſâ, nomine Katholici. Tit. 1. 16.

Den 12. Maert deſes jaers 1628. ſijnde Sondag/ ende naer de Paepſche ongebondenheyd/ ende ſtijl van ſpreken/ *Groote Vaſtelavond/ dat ik niet ſonder reden daer by en verhale/ is des avonds ten ſeven uren/ by ongeval/ een ſchrickelijke brand in Schalkwijk voor aen de Schalkwijkerpoorte opgegaen/ de welke door eenen Noord-ooſten Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere Divos. Gal. 6. 7.

storm magtig gevoed/ ende heftig voordgedreven/ niet en konde wederhouden nochte uytgebluscht worden/ so dat in korten tijd dat gansche gehuchte meest afbrande tot vijftig huysen in't getal/ verbatende vijf en tnegentig woningen.

Pag. 39. Lin. 18. Vanden Krijg der Hollanders met de Oosterlingen besiet Snoyus Lib. x. ende Holl. Kron. op het jaer MCCCC. Divis. XXVI. Kap. LIII. ende op het jaer MCCCCXXXVIII. Divis. XXIX. Kap. VIII.

Pag. 39. Lin. 34. Doet er by: Hoorn 2000. Enchuysen 625. Dordrecht en word alhier niet gesteld/ om dat sy met haere Dorpen gemeyn betaelde: so en word Goude ook niet gerekend/ om dat haere burgers noch onder Vrou Jacoba stonden.

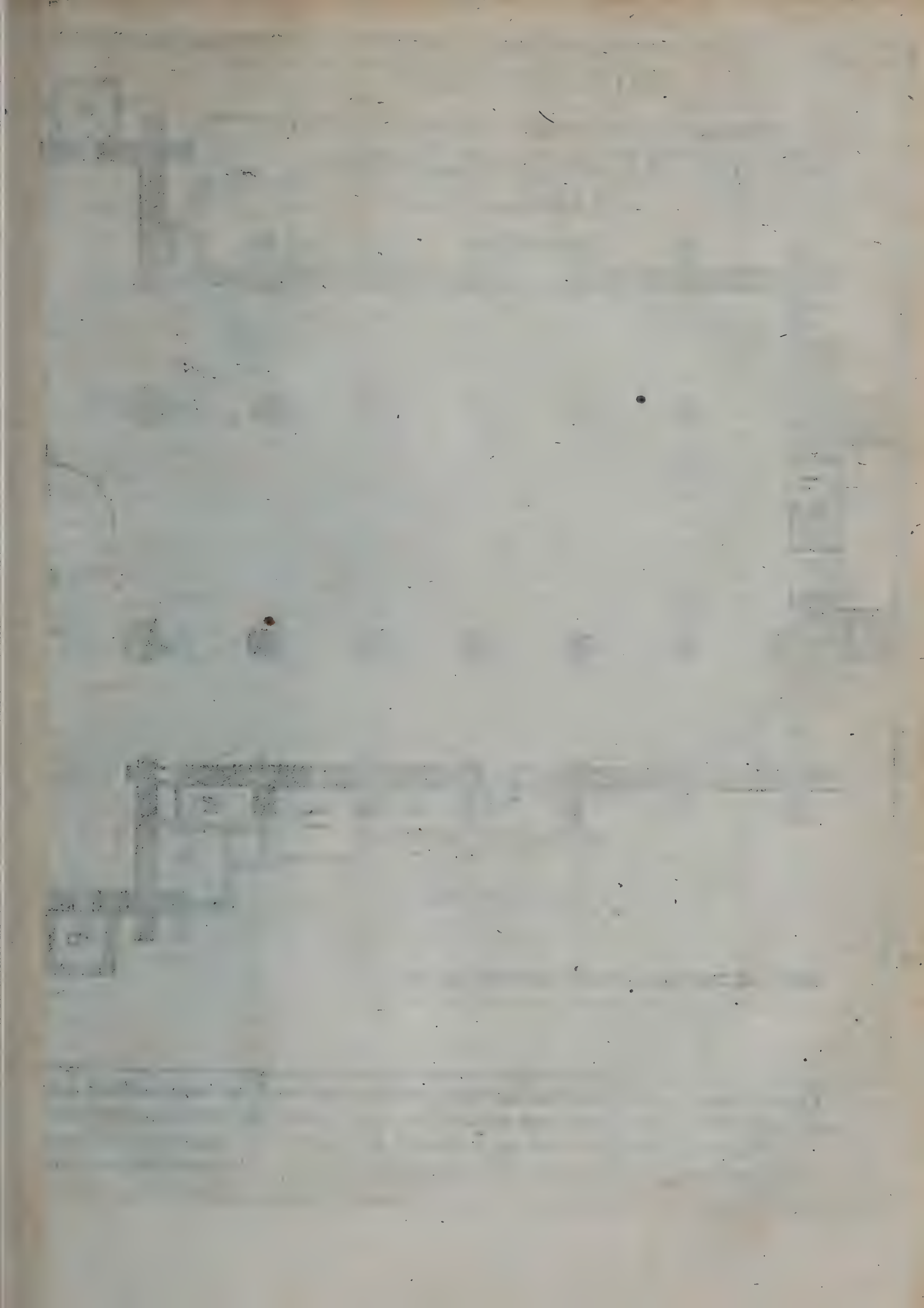
Als in den jare 1427. den 25. Mey/ Hertog Philips voorn. na Vlaenderen soude trecken / ende van de Hollandsche Steden eene somme van 20000. *Schilden versocht/ om de zoldye van de maenden Junius ende Julius te betalen aen de zoldaeten die in Holland in garnisoen ofte besettinge bleven liggen: gaf Haerlem 4622. Schilden/ Delf 3305. Leyden 3305. Amsterdam 2833. Rotterdam 833. Enchuysen 100.

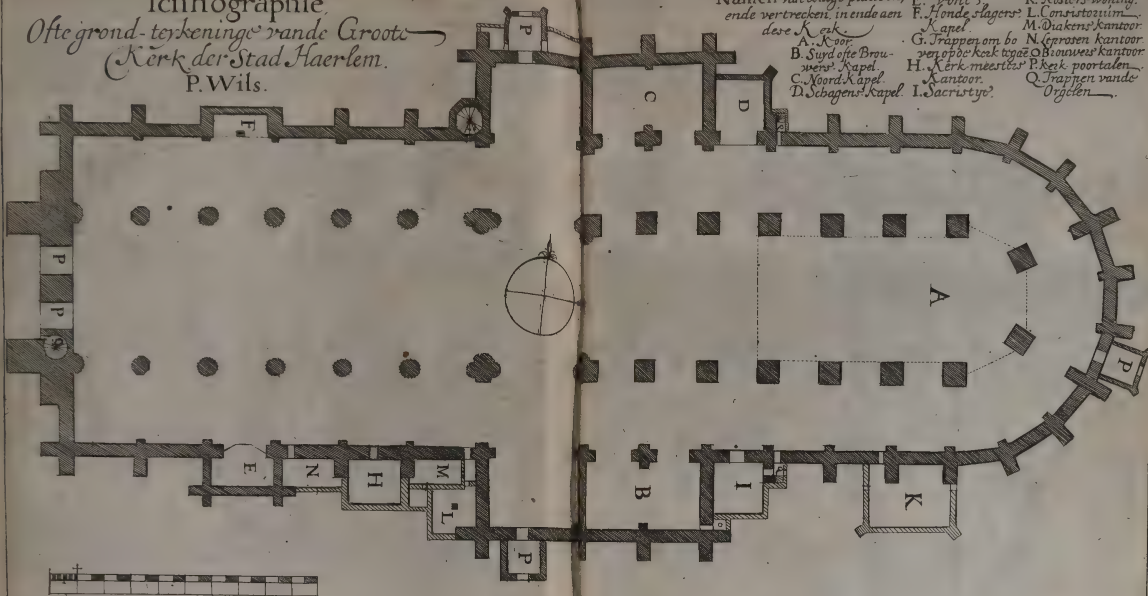
*Een Hollandsch Schild dede 25. stuyvers.

Item inden iare 1468. inde maend van Junius/ ten tijde als Hertog Karel van Borgondien in 's Graven-Hage gehuld werde/ so versocht gemelde Hertog Karel van sijne landen eene bede van 200. ende 40. duysend Leeuwen / 'tstuck tot 30. stuyvers / makende te samen 480000. Schildē: noch voor sijne huysvrouwe tot spelde-geld/ als men 't noemd/ op acht iaeren te betalen 32000: noch tot giften eñ heusheden van alderhande dienaeren 16000: noch eyndelijk tot verballinge vande kosten by de Ridderschappē/ ende Edelen/ ende anderen in't reysen om deser sake wille gedaen 4800. bedragende te samen de somme van 532800. Hollandsche Schilden: waer toe die van Holland ende West-Vriesland 372800. mosten betalen: waer van eene somme van 39200. afgetrocken/ die Dordrecht met haere omliggende Dorpen ende Steden moste geven/ so resteerdende noch voor de andere Steden ende Dorpen 333600. op te brengen/ de welke op 15. achtervolgende halve iaeren mosten betaeld worden/ komende voor twee termijnen alle iaeren 41035. Hiertoe nu gaven iaerlijkx dese navolgende groote Steden/ Haerlem 5549. Delf 3375. Leyden 3375. Amsterdam 2875. Goude 1770. ende dese kleyne Steden/ in dit oude Register also genoemd/ Alkmaer 800. Rotterdam 1150 Schiedam 350. Hoorn 2000. Medenblick 450. Enchuysen 470. ende alle de andere Steden/ Heerlijkheden / ende Dorpen de rest. Diergelijke exempelen sijnder meer: maer dese sijn tot dit bewijs genoeg. Oude Registers.

Trali-werk van't Koor, ende Paepsche Vont.

Wil iemand ook de Kerk wel door en door bekijken/
Die wil van 't Koper-werk des Koors so haest niet wijken:
En meest het trali-werk van 't Paepsche Vont besien/
Van yser t'saem gebreyd' gelijk een mat van tien.





Gy siet den platten grond alhier van sulken hogen
En ryken waerden werk van onse Kerk voor ogen,
Verdiend dit heerlyk vat, ik seg, verdiend het niet
Dat gy't om hoog, in't rond, en inden grond besiet!

Hoe vast bestaet het werk hoe richtig syn de reken
Der suylen, en de grond der muren af-gesteken!
Bedankt de hand van Wils die door syn konst en maet
Den grond ons hier vertoont, en dat den grond beslaet.

Ik wilde dat ik ú syn naem ook konde seggen,
Die selfs den grond van't werk so konstig wist te leggen:
Dit kan ik nu niet doen, syn naem is onbekend.
Maer syn gebou vermaerd tot aen des Werelds end.





Hier word u onse Kerk van binnen voorgedragen,
So ziezelyk een werk, als oyt uw ogen sagen,
Ja alsze konnen sien! versadigt uw gesicht,
Vernoegt veel lust uw hert door 't sien van dit gesticht.

Ey siet de werken toch eens uyt malkandren wassē!
Ey siet de werken toch eens op malkandren passen!
De stylen, het verwelf, de bogen, al de rest,
'T hout, steen, en koper-werk is al te mael om best!

Gewis! dit is vry veel, en niet gering te achten:
Maer dat wy daer voor God sijn heylgen dienst betrachtē,
En datmen daer syn woord gesond en suyver leerd,
Daer door word dese Kerk eerst recht en meest geeerd.



Pag. 49. lin. 1.

Grond- ende Stand-maten Vande Groote Kerke der Stad Haerlem, dienstig Voor die genen die de selvige in eniger manieren perspectijvelijk willen afteykenen.

Door *Pieter Wils*, Landmeter.

Grond-maten.

	Haerlemmer Voet	Duym.
Distantie tuschen 't Middel-punt (ofte Center) der Pylaeren, op de rÿe aen't oost-eynde.	23	0
Distantie tuschen 't Middel-punt (ofte Center) der Pylaeren, op de rÿe aen't west-eynde.	25	1
Distantie tuschen 't Middel-punt (ofte Center) der Pylaeren, ende de twee aen't oost-eynde.	28	3
Distantie tuschen 't Middel-punt (ofte Center) der Pylaeren, aen't oost-eynde.	30	5
Distantie tuschen 't Middel-punt (ofte Center) der Pylaeren, inde brede.	56	4
Distantie tuschen 't Middel-punt (ofte Center) der Pylaeren, der sÿd-mueren.	30	0
Distantie tuschen 't Middel-punt (ofte Center) der Pylaeren, des Torens inde lengde/ ende ook de brede van't Kruys.	38	5
Distantie tuschen 't Middel-punt (ofte Center) der Pylaeren, der Kerke/ ende des Torens inde lengde: als ook dickte der gemeyne Kerk-muer: ende brede der Drummers buyten de muer.	4	5
Lengde ofte uytspringen der Drummers.	6	3
Binnens-muers der Kerken lengde.	392	0
Binnens-muers der Kerken brede.	116	4
Binnens-muers der Kerken brede in't kruys.	177	5
Buytens-muers sonder de poortaelen/ lengde.	425	0
Buytens-muers sonder de poortaelen/ brede.	137	7
Buytens-muers sonder de poortaelen/ brede in't kruys.	200	0
Lengde binnens-muers/ van een der negen sÿden/ welke het oosteynde sluyten; makende een halve geschickte (ofte reguliere) achtien-hoek: wiens middellÿn (ofte diameter) streckt door 't middelpunt (ofte center) der eerste pylaeren inde rechte rÿe.	20	2
Brede van 't vierkant des pedestaels der pylaeren aen't oost-eynde.	8	6
Brede van 't vierkant des pedestaels der pylaeren aen't west-eynde.	6	9
Diameter/ ofte middel-lÿn van de schacht der pylaeren aen't oost-eynde.	6	9
Diameter/ ofte middel-lÿn van de schacht der pylaeren aen't west-eynde.	5	5
Circumferens/ ofte omloop derselver aen't oost-eynde.	21	2
Circumferens/ ofte omloop derselver aen't west-eynde.	17	0
Brede van 't vierkant des pedestaels der sÿd-pylaeren aen 't oost-eynde.	3	4
Brede van 't vierkant des pedestaels der sÿd-pylaeren aen 't west-eynde.	2	2

Die noch enige bysondere grond-maten begeerd/ kan de selve bequaemlÿk uyt onse Grondteykeninge naer believen afpassen.

Stand-

Stand-maten.

Ofte hoogden op den grond van binnen.

	Haerlemmer Voet.	Duym.
Hoogde van 't Verwelf:	105	2
de knoopen boven d' opperglasen.	102	5
de kartoesen tusschen d' opperglasen aen't oost-eynde.	77	4
de kartoesen tusschen d' opperglasen aen't west-eynde.	80	1
't onderste van d' opperglasen aen 't oost-eynde.	82	[illegible]
't onderste van d' opperglasen aen 't west-eynde.	76	0
de lijste aen 't oosteynde.	47	6
de vensters ofte gaten daer boven.	6	0
de lijste in't kruys.	48	0
de lijste aen't west-eynde.	45	[illegible]
de leningen daer boven.	4	4
de lijste aende mueren.	13	[illegible]
de lijste aende gevels in't kruys: ende stralie-werk/ voor 'tkoor.	17	7
't bovenste van't groote glas des gevels in't west-eynde.	96	[illegible]
't bovenste van't groote glas des gevels in't kruys.	78	[illegible]
't onderste der kleyne glasen in't kruys.	84	[illegible]
't bovenste der selve.	100	[illegible]
't bovenste der glasen inde panden.	43	[illegible]
't verwelf inde panden.	44	[illegible]
de bogen tusschen de pylaeren.	40	[illegible]
de pylaeren: stylobate/ ofte pedestael/ ende basement/ aen't oost-eynde.	7	[illegible]
de pylaeren: stylobate/ ofte pedestael/ ende basement/ aen't westeynde en toren	6	[illegible]
de pylaeren: schacht aen't oost-eynde.	17	[illegible]
de pylaeren: schacht aen't west-eynde.	17	[illegible]
de pylaeren: schacht aen den toren/ de kortste.	47	[illegible]
de pylaeren: schacht aen den toren/ de langste.	63	[illegible]
de pylaeren: kapiteel.	3	[illegible]

Nota, dat de pylaeren aen 't oost-eynde geen kapiteel/ maer alleen een kranzken/ ofte astragalis hebben.

	Haerlemmer Voet.	Duym.
Hoogde van de Kerke.	146	0
Hoogde van den Toren tot den grond des Appels.	234	[illegible]
Hoogde van den Haen.	268	0
Brede van't groot glas in't west-eynde.	26	[illegible]
De leninge daer voor.	34	[illegible]
Uytspringen van de cornice der kapiteelen.	1	4
Diameter/ ofte middel-lijn des Appels van binnen.	13	6
Diameter/ ofte middel-lijn des Torens aen den eersten ommegang.	34	[illegible]

Di

Die noch enige maten soude mogen begeren/ die sal sich konnen behelpen met de Perspectyve-Teykeninge der Kerke.		
Lengde van de Groote Markt/ het Sand genaemd.	330	0
Brede der selve. ——— ——— ——— ———	185	0.

Pag.49. Lin. 20. Chron. M.S. Eñ korts na den strijt soe lach die Grave *Dieric mit die Keyser † Henric tot Haerlem, ende ontboden al dat land van Holland doer datmen hem souden senden volc/ want hy woude weder op die Vriesen.

*Diderick III. IV. Gr. van Holl.
†Henrick IV.

Pag.50. Lin.32. Inden jare MCXCV. werde de Vrede tusschen Diderick VII. de XIV. Grave van Holland/ ende sijnen broeder Jonker VVillem I. na de XVI. Grave van Holland alhier binnen Haerlem gemaekt.

die Grave Diderick tegens de Vriesen te hulpe quam.

Kron. van Gouthoeven pag.290. * Korts daer na quamen in Kennerland tot Haerlem, dat de Hoofdstad van Kennerland is/ Boudewijn de Bisschop van Utrecht/ Diederick Domproost/ Otto Graef van Bentem/ gebroederen/ ende deser beyder broeders oomen. Dese arbeyden seer (alst wel behoorde/ ende sy daer toe gehouden waren) om dese broeders te verenigen/ ende de twedragt te neder te leggē/ als ten laetsten geschied is. Ende daer is een uytsprake gedaen aldus: Grave Diederick soude blijven Grave van Holland/ om dat hy d'oudste waer/ ende Ionker VVillem soude ontfangen van Graef Diederick sijn broeder 't Graefschap van Oostvrieslant te leen/ eñ hy soude daer toe hebben uytter tollen van Geersvliet drie honderd pond 's jaers.

*Ontrent het jaer MCXCV.

Pag 53. Lin.17. Hertog VVillem van Beyeren/ Grave van Holland/ ende Seland/ Here van Vriesland/ ende Verbeyder des Graefschaps van Henegouwen/ geeft die van Hoorn hunne eerste Handvesten ende Privilegien binnen Haerlem, in 't jaer ons Heren duysend CCC ende LVI. op den Sondag na Onser Liever Vrouwen Boodschap. D. Velius 1. Boek, pag.7.

Iohan, Palensgrave op den Rijn/ Hertog in Beyeren/ Sone van Henegouwen/ van Holland/ van Seland/ etc. verleend die van Hoorn hun Handvest van Burgemeesteren ende Schepenen te verkiesen, binnen Haerlem, op den vijfden dag in Augusto/ in 't jaer ons Heren MCCCCXXII. D. Velius 1. Boek pag.21.

Pag.62. Lin. ult. Besiet Had. Iun. Bat. Cap. XVII. vande groote Sparendamsche Sluyse, inden jare 1568. geleyd/ ende gemaekt.

Den 16. April. 1569. quam de eerste Boeijer met een vaer-seyl door de nieuwe Sluyse sonder last binnen Haerlem.

Den 8. Meij 1569. quam een Boeijer uyt Noorwegen met sijn volle last binnen Haerlem, ende hadde onder andere waren XVII. paerden in/ ende 't goed hoorde meest te Rotterdam te huys.

Den XXIV. Aug. 1569. quam de eerste Boeijer binnen Haerlem met

cogge, te Haerlem t'huys wesende / en dẽ Schipper werde een rosenhoed gegeven / ende de wijn van de Stad geschonken. O. M.

Pag. 68. Lin. 12.

Want als het altemet niet wel en is gelegen/
Om wijd en breed te gaen op lange verre wegen/
So ist een soet vermaek te keuy'ren om de Stad/
Aen 't water van de vest/ op onser Cing'len pad.

Pag. 70. Lin. ult. Inden jare 1497. braken die gaten door / dat die twee Meeren in een quamen / als de Helle-Meer, ofte die Haerlemmer-Meer, die nu seer wijd ende diep is. O. M.

De Hellemeer werde so genaemd van het schepen-hellen / van wegen het holle ende diepe water: gelijk tusschen de Kage ende Sassen hem het Hellegat gelegen heeft / onlangs in den jare 1623. bedijkt / ende tot land gemaekt.

Pag. 76. Lin. 36. P. Bertius in Tabulis Geographicis contractis in Descriptione Hollandiæ pag. 207. Pascuorum ubertas summa est: quâ boum alit armenta infinita. Vaccas quoq; corporum vastitate, lactis copiâ, cornuum celsitudine eximias. Constat sanè aliquibus Hollandiæ partibus boves singulas æstivis diebus quatuor & quadraginta lactis heminas in mulctralia refundere. Iohannes etiam Benningus Consiliarus Curiæ Hollandicæ, referente Guicciardino, certâ observatione & minimè fallente calculo ostendit, tantum Assendelphi & quatuor vicinis pagis lactis uno anno è vaccis colligi, quantum è Germaniâ superiore Rhenensis vini devehatur Durdrechtum.

De VVeyden in Holland sijn vruchtbaer: waer op veele oszen geweyd worden. Desgelijkx koeyen / swaer van lichaem / overvloedig van melk / hoog van hoornen. Het is seker / dat in sommige quartieren van Holland koeijen sijn die alle somersche daghen vierenveertig pinten melks geven. Johan Benning Raedsheer inden Hove van Holland betoonde met gewis bevind / ende vaste rekeninge / datter in Aszendel ende vier naestgelege Dorpen 's jaers so veel melks word gemolken / alsze Rijnsche wijn uyt Duytschland te Dordrecht aen komt.

Pag. 77. Ling. 39.

Ga dan na Valkenburg voordaen de rechte straet.
Huys van Valkenburg. En siet daer over 't Meyr / aen duyn / so recht ter sijden /
Kloek. Het Huys en Hof van Kloek: alwaer in oude tijden
De Rijn gelopen heeft. Ga dan na 't Huys van Loo
Loo. Door sijne lange Laen; en so na Bredero:
Bredero. Een graeflijk oud gesticht / nu jammerlijk geschonden
Door oorlog en geweld / en met der tijd verslonden
Door 't ongeval des tijds. Een al te schoon gebou /
En van te hoogen naem / dan 't so vervallen sou!

En dan

En dan so kont gy ook een weynig na beneden/ Stuyfland.
Een weynig van der hand na Stuyfland by vertreden.

Pag. 88, Lin. 22. In de Kerke van Heemstede staen dese letteren aen de balken geschreven.

Inden jare MD ende drie en twintig in de maend van Junio is d'oude Kerke gedestrueerd.

Inden jare MDCXXII, op den XII. Junij is de eerste predikatie van de Gereformeerde Religie tusschen de oude mueren van de vervallene Kerke gedaen.

Inden jare MDCXXII. op den IV. Octobris is de eerste steen van de jegenwoordige Kerke geleyd by den Jonker Nikolaes Pau / Here van Oosterwyk.

Inden jare MDCXXIV. den XIV. ende XV. Junij syn de balken in dese Kerke geleyd/ ende is deselve vervolgens onder dak gebragt.

Inden jare MDCXXIV. is in den somer en volgens inde jegenwoordige Kerke het H. Euangelium gepredickt.

Ibid. Lin. 26.

Wat mag het Pausdom noch in syne volle kragten
In 't land in swange gaen? en 't blinde volk dat achten/
Dat Christus bloed-verdienst met vuyle voeten treed/
En valsch sich met den naem van Katholyk bekleed?
Wat mag 't ondankbaer volk des Heren Woord versmaden/
En sich met swynen-draf van menschen-leer versaden/
Die geenen troost en geeft in leven/ nochte dood/
En 't hert mismoedig laet in synen laetsten nood?

Ibid. Lin. 30. t'Akerfloot in onse Classis worden dese Verzen aen het Koor van de Kerke gevonden:

Het oud-gepretendeerd met recht dan wyken moet,
Als 't nieu-gereformeerd ons beter blyken doet.

Pag. 90. Lin. 16.

Hier heeft wel-eer het Slot van Sparenwou gelegen/ Slot van Sparenwoude.
Benoorden van de Kerk/ maer 't heeft syn eynd gekregen/
En is al me vernield/ geregen aen het swaerd/
Al watter noch van is/ syn kelders onder d'aerd.

Pag. 91. Lin. 16.

En wil de men den weg tot Sparendam toe maken/ Sparendam.
Om langs den water-kant daer henen te geraken/

Kamper-Laen. En aende and're sy tot aen de Kamper-Laen,
Voorby de Keet van 't Sout: hoe veele souden 't gaen?
Soutkeet. En konde ons de weg door onse groene weyden
Seven-Molens. Van Seven-molens af tot op Sint-Ians-weg leyden/
S. Ians-weg. En van Sparwouder-poort tot aen de Fuyker-vaert:
Fuyker-vaert. Die wegen waren bey hun wand'ling ook wel waerd.

Pag. 99. Lin. 22.

Iohannes Oloutius. Volg dan Oloutius, Doctoor in 's Paus decreeten
Te Room in 't openbaer/ en t'Egmond na geseten
Als Abt ook in die stoel/ te Romen breed en wyd/
En in dyn Vaderland vermaerd by dynen tyd.
Laurentius Kosterus. Wiens naem behoord hier meer als Kosters naem te leven/
Die ons die groote konst van 't Drucken heeft gegeven/
Aen wien des wereld krijt so dapper is verplicht!
O alderwaerdste man! o aldergrootste licht!
Laet dan dyn lieve naem door al de wereld vliegen.
Swygt Mentz/ en houd eens op van roemen/ en bedriegen/
Gy komt alhier te laet/ dit is dat groot verstand/
Dat dese waerde konst op aerden heeft geplant.

Versus in Effigiem summi & incomparabilis Viri,
LAVRENTII KOSTERI HARLEMENSIS,
primi ARTIS TYPOGRAPHICÆ Inventoris circà annum 1440.

Vana quid Archetypos & præla Moguntia jactas?
HARLEMI Archetypos prælaq; nata scias.
Extulit hic (monstrante Deo) LAVRENTIVS artem.
Dissimulare virum hunc, dissimulare Deum est.

P. SCRIVERIVS.

Wat roemt gy MENTZ den vond van 't Drucken vande Boeken?
Gy moet den meester hier te HAERLEM komen soeken;
'Tis KOSTER die die konst door Godes Geest bedacht:
Versaekt gy desen man? dat is Godselfs veracht.

Symon Hermannus. En Symon Harmanszoon, bevestigt ook mijn seggen/
En tuygt dat wy het hier voor niemand willen leggen/
En treed so ook hier voor/ en segt hier ben ik mee/
Van 't Karmelyten volk in myne Vader-stee.

Pag. 121. Lin. 2.

Is dan dat groote licht den dag en' tlicht niet waerd,
En eene and're plaetz, meer kondig, en vermaerd?

Stelt in Margine, ofte op den kant. Verstaet de vermaerdste Hooge-scholen van Europa: want Arias Montanus wil met sijne verzen onse Stad nochte Holland niet verkleynen/ maer wil alleen seggen/ dat sulke dappere geleerde mannen/ als Hadrianus Iunius was/ by de aldergeleerdsten ende geeerdsten inde Hooge-Scholen vande Christenheyd behoorden te verkeren.

Ibid Lin. 18.

Ook denk ik/ hoe ik plagt by dij in huys te wonen/
En hoe dat gy mij hielt als eenen dijner sonen.
Gewis/ 'tis eene deugd die geene deugd vergeet!
En foeij ondankbaer hert/ die niemand dank en weet!

Pag. 133. Lin. 24.

Vande Groote Schole binnen Haerlem.

By Privilegie van Hertog Aelbrecht van Beijeren, Grave van Holland, etc. is gegeven de Scole binnen Hairlem, als dat de voorsch. Stede mit de Persoenre (dat is Kureyt) die al dair doe was, oft namaels wesen mocht, eenen Clerc die scole geven sullen, dair hen dunckt dat de voorsch. Stede mede bewairt is; ende die sel selve die Scoel regieren, ende nyemant voir hem: ende altoos een half jair na den wederseggen, ende niet langer, off dat sake wair, dat hi dan niet nut dair toe waire, datmen dan een anderen Clerc in setten mochte, die dair nut toe wair. Gegeven inden Hage, op Sinte Niclays dach in't jaer ons Heeren MCCC LXXXIX.

GEcoert by Schout, Schepenen, ende Raide, bider Wijsheyt ende Vroetschap van der Stede [van Haerlem] dat nyemant scolen houden moet van knechten dan die GROOTE SCOLE binnen Hairlem. Ende dat nyemant sijn kinder dat knechten sijn anders ter scolen senden moet noch laten gaen anders dan in die Groote Scole, op een boete van drie ponden also dicke als sy dair off toe gesproken worden.

Getogen upt de oude Keuren van Haerlem ontrent het jaer Mcccc xx. M. S. apud P. S.

Copie van sekeren Brief, aengaende enige vvedden, emolumenten, ofte voordeelen voor den Rectoor van't groote Schole, eertijds getrocken uyt de By-scholen, A°. 1569.

WY Burgermeesteren, Schepenen, ende Raiden der Stadt Haerlem, doen te weeten eenen yegelicken, ende certificeren, dat wy geadmitteert ende toegelaeten hebben, ende admitteren ende toelaeten midts desen Hendrick Dircxz. omme binnen der voirsz. stede te moegen houden by-schoele. In zulker vougen nochtans, ende met conditie, dat hy de Jongens die hy jegenwoordelijken heeft, ende nae desen tijt nijet meer anneemen en sal, zoe wanneer die eerst ter schoelen gestelt werden den Rectoer van den groeten schoele gehouden sal wezen by naeme ende toenaeme aen te geven, ende te zijnen register doen stellen, ende hem cautie ende zeeckerheyt doen voor zijne gewoonlicke recht, ende schoolgelde, te weeten van elck jongen vijff groot voor elck vieren-deel jaers, soe verre de zelve Rectoir dies van hem begeert, geduerende de selve admissie tot onse wederseggen, ende langer niet. Des t'oorconden hebben wy 'tsegel ten saicken der voornoemde

noemde stede van Haerlem hier beneden angehangen den xv^en Julij anno xv^c negen ende tzestich.

Raet.

Inden jare 1627. hebben alle de By-school-meesters/so Duytsche/ als Fransche/aen de Heren Burgemeesters de ontslaginge van gemelde belastinge der stoters by requeste versocht/ de welke hun ook by Apostille der Vroedschappen is vergund/ ende toegestaen/ hebbende de Heren Burgermeesteren tot dien eynde met den Rectoor vande Groote Schole over de verhoginge van syne jaerlykse weddens ofte gagie ten desen aensien gehandeld/ ende verdrag gemaekt.

De Apostille ofte Acte luyd aldus:

Burgemeesteren ende Regeerders der Stad Haerlem, vermogens ende uyt kragte der voorgaende authorisatie van de E. Heren Vroedschappen der selver Stad, geconfereerd ende gecommuniceerd hebbende over dit stuck ende d'ontlastinge voor de voorsch. Supplianten vande betalinge vande stoters in haere requeste gementioneerd, ende naer eenig bespreck eyndelijken daer inne over een gekomen, verdragen, ende geaccordeerd wesende, hebben dien volgende alle ende eenen ygelijken vande Duytsche ende Fransche Schoolmeesteren alhier, die nu sijn, ofte namaels wesen sullen, van de betalinge der stoters voor hunne scholieren t'elken vierendeel jare aen den Rectoore voorn. innegaende van Meijendage anno sestien honderd seven en twintig toekomende geheelijken ende al quijt gescholden, geliberreerd, bevrijd, ende ontslagen, schelden quijte, libereren, bevrijden, ende ontslaen den selven daer van by desen voor nu, ende altoos. Aldus gedaen, verdragen, geaccordeerd, ende geremitteerd by Burgemeesteren voorn. den twee

en twintigsten Aprilis anno sestien honderd seven en twintig.

Mij tegenwoordig

H. Steyn.

Beneffens de Rectooren/ boven in mijn werk Pag. 121. gedacht/ is Doccomius Friso mede Rectoor geweest.

*Haeretici hæreseos insimulant alios

Cornelius Duykius werde ook Hagius geheten/ quia Hagiensis. Hic in suspicionem *hæreseos apud Episcopum venit: quare exautoratus, sed posteà restitutus.

Pag. 143. Lin. 4.

Zedert dat dit mijn werk onder de perze is geweest/ is de jaerlijksche veranderinge der Ouderlingen der Gemeynte voorgevallen/ ende sijn tegenwoordig

Ouderlingen der Kerke.

Kornelis Out.
Iaques Schot.
Bartholomees Veer.
Abraham Korneliszen.
Gerrit Iakobszen.
Heynrick Bredenhof.
Adriaen Weyns.
Franzoys Maes.

Ouderlingen der Fransche Gemeynte.

David le Borgne.
Willem Hofman.
Pierre Candelé.

Kapiteyn Vitellus meet de diepten, mueren, en poorté van Haerlem.

Pag. 170. Lin. 22.

Den 4. April 1559. quam Kapiteyn Vitellus, een Italiaen, met meer andere binnen Haerlem, ende maten de diepte vande vesten ende blockhuysen, de mueren, ende de wijde vande poorten, gelijk sy ook me

alle de Se-kusten hadden gemeten/ vertreckende voords na Texel.

Den 7. Julius 1571. quamender honderd Spanjaerden in Haerlem bedrijvende veel gewelds ende groote moedwille in veele goeder luyden huysen: ende ontrent een maend daer na noch meer dan honderd: die den 7. November des selven jaers van hier na Utrecht vertrocken. Moedwille der Spanjaerden binnẽ Haerlem

Den 24. Junius 1572. syn Pieter Kies, Symon Ianszen Schoorjen, Michiel de VVael, ende meer anderen in Stad gekomen/ die om saken van religie ende troublen uyt de Stad waren geweken. Vlugtigen om de Religie komẽ weder in Stad.

Ontrent den selven tyd hebben de zoldaeten te Heemstede, Overveen, ende Hillegom de Kerken gesmeten, ende beroofd. De Kerken van Heemstede, Overveen, ende Hillegom vvorden gestormd.

Den 16. Julius quamen ontrent 300. Spanjaerden op Sparendam, die uyt den Hage door de Veenen gekomen waren om 't Hof uyt den Hage na Amsterdam te convoyeren/ ofte geleyden: ende staken des anderen daegs het Dorp aen brand datter nochte kerk nochte huys en bleef staen: van welke vrandstichters een werde gekregen/ ende binnen gebragt/ die 'savonds tusschen seven ende acht uren op 't Sand levendig verbrand werde. Ende alsoo gemelde Spanjaerden hunnen weg na Wyk-op-See namen om voords strand-langs met hunnen swaeren roof na den Hage te vertrecken: so syn hun ontrent 400. mannen uyt Stad na Sandvoort in 't gemoed getogen/ in meyninge sulkx te beletten/ ende den buyt hun te ontjagen: maer en hebben niets bysonders uytgericht/ dan datter enige ter weder-syde syn gesneuveld/ ende gebleven: want de Spaniaerden hadden sich te Sandvoort beschanst/ ende na dat die van Haerlem geweken waren/ hebben sy dat Dorp mede inder asschen geleyd. Brandstichtinge der Spanjaerdẽ om Haerlem. Te Sparendam, ende Sandvoort.

Den 21. Julius 1572. synder drie ofte vier honderd knechtẽ vandes Stadhouders wegen tot Sparendam ende voords na Haerlem op 't Huys te Kleef gekomen/ ende hebben daer een Beleg gemaekt/ ... . die alle de Dorpen als Velsen, Aelbertsberge, Overveen .... etc. Hier syn myne Memorien gescheurd/ ende door de motten geschonden/ ende opgegeten: sy schynen te willen seggen/ dat dese ende andere Dorpen hier ontrent Haerlem mede deerlyk werden verwoest/ ende vernield. Te Velsen, Aelbertsberg, Overveen, &c.

Den 23. Julius synder noch acht honderd ...... uyt Rotterdam ..... by gekomen. Welke Spanjaerden ende Stadhouders-volk groote schade om Haerlem gedaen hebben/ over de honderd beesten, so ossen, als koeijen, uyt de weyden drijvende, ende drie molens buyten de Sijlpoorte aen brand stekende, meynende brand in Stad te maken/ ten ware God den Westen wind/ die op de Stad was/ Suyd-oost gekeerd hadde. Op den Sijl-weg.

Den 26. dito syn de knechten van Bossu op de S. Jans-weg gekomen na de Seven-molens toe/ ende hebben het vuer in drie molens gesteken/ op hope dat de brand door den sterken voor-wind in Stad soude overslaen: ook hadden sy hunne medestanders ende verraders Aende Sevenmolẽs.

in Stad om aldaer ook brand te stichten/ ende de Stad te overvallen waer van na een verbrand ende gequartierd werde. Maer God bewaerde de Stad wederom ogenschijnlijk/ alsoder een groote slag-regen viel/ waermede de wind van de Stad afwaeyde.

In andere Dorpen, en Gehuchten

Des anderen daegs braken de Spaenschen hun leger op/ eene grooten buyt mede nemende/ ende alle de Dorpen verbrandende, die te voren brandschattinge gegeven hadden/ van Aelbertsberg tot Sparenwoude toe.

Ibid. Lin. 34. Die Personen hier na genoemd sijn gecommitteert als Burgemeesters Schepenen ende Vroedschappen der Stad Haerlem op den XXII. Aug. XVCLXXII. by de Gedeputeerden van den Edelen ende Steden van Holland aldaer binnen Haerlem vergaderd.

Burgemeesters.

Dirk Iakobszen de Vries.
Klaes vander Laen.
Iohan van Vliet.
Gerrit Heynrickszen Stuver.

Schepenen.

Mr. Dirk Ramp.
Mr. Ian van Suren.
* Mr. Hugo Bol van Sanen.
VVillem Adriaenszen.
VVouter van Rollant: Dese is verlaten/ overmits sijn broeder Mr. Dirk Ramp mede Schepen was/ ende in plaetze is gesteld
Zybrand van Berkenroede.
Pieter Ianszen Raet.
Iakob van Heuszen.

Susceptor fuit illemeus cum sanguine Christi Me sacra Baptismi vitè lavaret aqua.

Tresorier.

Kornelis van Berkenroede,

Vroedschappen.

Iohan van Duvenvoorde.

Mr. Phi

Mr.Philips van * Mathe. *Matius.
Ysbrant van Sparvvoude.
Kornelis van Berensteyn.
Dirk Klaeszen Wy.
Gerrit Kornelisfzen Velserman.
Adriaen van Groeneveen.
Franz Ianszen : is verlaten.
Steffen Dirkszen.
Zybrand van Berkenroede : is Schepen geweest in plaetze van Rollant.
Ian Ianszen Vervver.
Mr.Maerten van Eemskerk : is verlaten.
Adriaen Pieterszen van Hoorn.
Christoffel van Schagen.
Ian Pieterszen Deyman.
Pieter Willemszen Bal.
Pieter Ianszen Kies.
Ian Klaeszen Lotszen.
Mr.*Kornelis Rector. * Cornelius Schonaus.
Thomas Thomaszen.

Aldus gedaen by den voorn. Gedeputeerden van de Staeten van Holland als den Here van Warmond / Mr. Adriaen van Blijenburg / gedeputeerden van Dordrecht / Sasbout Beukelszen / Dirk de Bye / ende Heynrick Duyst / burgers ende gedeputeerden van Delf / Jan van Brouchoven vander Goude / ende ter ordonnantie vanden selven den dage ende jare als boven. Ondertekend

By mij
P. Buys.

Pag.178. Lin.12.
Ik hebbe alhier geseyd dat Aszendelf opgehangen is, willende de maniere van sijnen dood uytdrucken / na dien mijn geschreven Iournael ende Memorien also seggen / hebbende ongetwijfeld de tijdinge daer van binnen Haerlem also gelopen : maer overmits Iohannes Meursius Lib. IV, Rerum Belgicarum getuygd ende schrijft dat hy onthalsd is / waer

van ik tot noch toe geene sekerheyd en hebbe konnen bekomen / wat vlijt ende moeyte ik ook hebbe aengewend om sijne sententie ofte vonnisze selfs in handen te krijgen: so wil ik liever het woordeken geexecuteerd, dat Pieter Bor aldaer gebruykt/gehouden hebben/ om dat ik sijne woorden hier uytschrijve / ende verhale / latende de sake ondertusschen voor sulkx alsze mag wesen.

Pag. 180. Lin. 20. Die van den Gerechte ende Vroedschappen sijn verlaten op den vi. Decemb. LXXII. ende op den VIIen. vernieud.

Burgemeesters.

Nikolaes vander Laen.
Iohan van Vliet.
Gerrit Heynrickszen Stuver.
Pieter Ianszen Kies.

Schepeney.

Willem Adriaenszen.
Iakob van Heuszen: en heeft geen eed gedaen.
Pieter Bal.
Kornelis Rijken.
Klaes Theuszen.
Mattheus Augustijnszen Steyn.
Adriaen van Berkenroede.

Vroedschappen.

Iohan van Duvenvoorde.
Pieter Vlasman: is geschoten den XXVI. Jan. ende is in sijn plaetze als Vroedschap geweest
Symon Korneliszen Spug.
Ian Klaes Lotszen.
Heynrick Ian Matthijszen: is geschoten den XXVIII. April/ ende is
Ian Aelbertszen Vy in sijn plaetze gekomen.
Dirk Theuszen.
Loef Baertszen.
Ian de Wael.

Symon

Symon Ianſzen Schootien.
Pieter Yſbrantſzen Oli.
Iakob Gerritſzen de Ionge.
Klaes Yſbrantſzen.
Baertout Heynrickſzen.
Klaes Borritſzen.
Willem Wiggertſzen van Paenderen.
Pieter van Paenderen.
Ian Klaeſzen/ Scheepmaker.

Pag. 184. Lin. 26. Ondertuſſchen lieten de Steden van Suydhollnd/ als Delf/ Leyden/ der Goude/ ende andere/ den 22. Jan. die an Haerlem vragen/ of ſy enige gequetſten/ oude/ ofte jonge/ofte enie gebreckelijke/ ofte anderzins onbequaeme luyden ten-oorlog/ beeerden te derven/ belovende de ſelve/ elk ſijn deel naer behoren te onerhouden. Liefde en̄ trouwe der andere Steden jegens Haerlem.

Pag. 216. Lin. 14. Op den x. Junij anno 1573. ſijn by beyde Schuttrijen genomineerd ſeſtien perſonen die mede Vroedſchappen ſoudenin/ ende inde vergaderinge ſouden komen.

Ian Pieterſzen Deyman.
Willem Iooſten.
Ian Bartholomeeſzen.
Chriſtiaen Yſbrantſzen.
Klaes Wouterſzen.
Iakob Yſbrantſzen, Moutmaker.
Yſbrant Staets.
Cæſar Bovetis.
Iaques Bartholomeeſzen, in't Harts-hoofd.
Baertout vander Nieuburg.
Steven Ianſzen.
Kornelis Gerrit Ian Eeſtzen.
Kornelis Aertſzen Kool.
Laurens Wynantſzen.
Mr. Maerten, Apteker.

Deſe xv. namen vinde ik maer in het Regiſter-boek der Heren Maſtraeten aengeteykend.

Pag. 313. Lin. 23. Oude geſchreve Kronijk van eenen onbekenden

Auteur by P.S. Als Grave Ghije vernam dat Jonker Willem in Henegouwen was/ soe toech hy in Noerthollant, ende wan alle die Steden, sonder Haerlem alleen: Die Hertoech van Brabant die wan al Suut-Hollant sonder Dordrecht.

Pag. 324. Lin. 1.

Als Holland was verdeeld by Vrou Iacobaes tijden/
Een oorsaek van veel bloed/ en veele swaere strijden/
So vielder ook op see by VVieringen een Slag,
Daer Haerlem met haer volk en vrunden boven lag.

Scheepsstrijd by Wieringen, tuschen die van Haerlem ende andere Steden van Holland, met Jonker Willem van Bredenroede met de synen; onder de regeringe van Vrou Jacoba, inden jare MCCCCXXVII.

Holl. Kron. Divis. xxviii. Kap. xxxix. Als nu Hertoge Jan van Brabant aflijvig geworden was/ in't selve jaer so vergaderden die gene die't met Vrouwe Jacoba hielden een groot heyr van volk/ eñ meenden altemets Holland in te winnen/ ende dat te brengen onder die dominse ende heerschappije van Vrouwe Iacoba. Van dese vergaderinge was kapiteyn ende hoofdman Jonker Willem van Bredenroede/ oom van Jonker Reynout van Bredenroede. Dit wouden sy bestaen te doen in't upterſten van den lande/ ende dan so voordgaen al Holland door. Aldus hebben sy schepen doen bereyden om te seylen in VVieringen, ende Texel. Ende als dit vernamen die Steden van Haerlem, Amstelredam/ Hoorn/ Enchuysen/ ende andere Steden/ hebben sy veele schepen ende gewapends volkx vergaderd/ ende togen haestelicken haer vijanden tegen in die see. Jonker Willem siende die schepen sijner vijanden van verre/ is hy met sijn volk op land getreden in't Eyland van Wieringen/ ende brogt dat een weynig tijds gedurende onder de magt van der Hertoginne. Ende als hy daer bleef leggen vertoevende/ so sijn sijne vijanden aen dat Eyland komen geseyld/ om hem daer in te besluyten/ ofte hem tot eenen strijde te verwecken: ende die Jonker gebood dat sy hen alle souden bereyden om 'tschepe te strijden, ende haer spijse bereyd wesende gingen sy t'schepe. In die selve ure wast een ebbe/ eñ dat water was seer gevallen/ also dat de groote schepen der voorsch. Stedẽ niet vloten en mogtẽ/ daerom hadde die Jonker den meestẽ hoop van schepẽ daermen upt vechtẽ mogte/ maer nochtans en quamen sy niet allegader by een ten strijde/ maer bleven leggen van verren om te sien die voorschepẽ/ hoe sy hen hebbẽ souden in den strijde, op dat sy daer upt te kloeker eñ koender souden worden te strijden/ ofte

upt den

gept den strijde te komen/ ende te vlien. So sijn dan dese schepen aen een geroeijd/ ende daer began eenen bitteren strijd / ende daer word vrezelijken gevochten/ maer meest blevē sy dood of verdrenkt van des Jonkeren wegen/ dat welke siende die inde schepen vander afterhoede waren/ worden verbaerd/ ende begonnen te vlien/ maer sy en mogten so niet weg komen/ want die andere waren hen te kloek met roeijen in 't vervolgen/ ende sloegen vrezelicken op hen datter veele geslagen worden/ ende veele buyten boorde geworpen die verdronken/ ende daer werdender veele gevangen: ende Jonker Willem worde daer mede gevangen met meer andere/ dien sy brogten tot Enckhuysen/ daer alle d'andere schepen doen mede quamen van die Steden. Ende die Steden daer vergaderd wesende/ hielden sy raed watmen met den gevangenen souden doen/ ende concludeerden als dat sy LXXX. van den gevangenen deden onthoofden: ende Jonker Willem van Bredenroede overmits sijn edele geboorte worde vrij gelaten/ hoewel dat sommige gaerne gesien hadden/ datmen hem mede onthoofd souden hebben. Ende van die tijd voord en hoordemen in langen dagen ende jaeren van geene rumoeren oplopen ende strijden van binnen tslands.

Pag. 341. Lin. 8.

Ik moet de weverij van alderleije Zaeijen, — Zaeijen.
Met hunne Volderij, aen dit stuck mede draeijen/ — Volderije.
En dan 't Fusteynen-werk/ met al het Bombasijn, — Fusteynen.
En watter diergelijk meer weverijen sijn. — Bombasijnen.
Ik kan de Stapel ook met-een van 't Wolle-laken — Stapel des Wollelakenen.
In onse weverij van Haerlem niet versaken/
Waer over wy wel-eer veel meerder sijn vermaerd/
Eer 't droevig oorlog quam/ en Spanjens bloedig swaerd.

Waerdeyns vande Haerlemsche Wolle-lakeney.

Gerrit Dirkszen de Vries.
Gerrit Ianszen Verwer.
Symon Franzen van den Bogaert.
Hans van Loon.

Sy worden jaerlijks van de E. Heren Burgemeesteren verkoren/ ende 's Vrijdaegs na gedaene Predikatie de Gemeynte inde Kerke voorgedragen/ ende ontrent elf uren in de Stads Vierschare opentlijk gevestigd.

Pag. 408. Lin. 8.

't Werkhuys aende Gangolfſche Kerk, eertijds 't Peſthuys.

Den menſchen is een pley, en peyl geſet van leven:
De booſen die om God nocht' om de peyl niet geven,
Die raken aen de pley: die worden hier geſchuerd,
Gangolfe ſiet gy 't wel? 'tgeſchied in u gebuert.
Maer iſt niet wel bedacht van onſe wijſe Heren?
Het Werkhuys word geſticht om' tluije volk te leren,
En tuchtigen den menſch, daer't Peſthuys is geweeſt!
Al't onheyl van de Stad en Peſt men daer geneeſt.

P. S.

Pag. 429. Lin. 21. Holl. Kron. Diviſ. XXXI. Kap. LXXV. In die maend van October den XX. dag werd die Oorde van den Auguſtijnen eerſ binnen Haerlem begrepen/ ende werden met grooter eren ende feeſter van de geeſtelijke luyden ende van den Heren vander Stede ingelepi in Sinte Jakobs Kerke/ om daer een Klooſter te beginnen/ ende eer goed leven vander Obſervantien ende na der regele te leven: ende di werd begonnen met den broeders upt den Klooſter van Dordrecht die in allen ſchijne quamen om een goed leven vander Obſervantien t houden/ maer laten ten hadde geen voordgange/ want elk nam me hem eweg dat hy krijgen konde/ ende liepender mede henen: waeron die vaders ende fondatoors van den ſelven Klooſter hen hier in verſa-gen/ ende ſchickten heymelicke boden upt in't land van Saſſen/ over-mits dat ſy gehoord hadden dat daer broeders van der Obſervantier ende van goeden leven woenachtig waren. Ende 'tquam ſo verde da de Vicarius vanden lande van Saſſen dat Klooſter onder ſijne protec-tie nam/ ende ſand van ſtonden aen ſeven Prieſters ende twee Leke-broeders binnen Haerlem om een goed leven van der Obſervantien ii den ſelven Klooſter te beginnen/ende werden met grooter ſolemnitey-ten van der geeſtelickheyd ende van den notabelſten poorteren va Haerlem binnen der Stad in't Klooſter geleyd op ons Heren Hemel-
*MCCCC. vaerts avond in't jaer van *Drieentnegentig.

Surſum Animus: & Suſtine, & Abſtine.
Het oog om hoog: en lijd, en mijd.

EYNDE.

TAFEL.

TAFEL-REGISTER
van't verhandelde deses Boeks.

S.

T.

V.

W.

Y.

Z.

EYNDE.

Plaetze vande Platen ofte Printen in dit Werk.

1. De Maegd van Haerlem is de Tytel van het Boek/ ende gaet voor den gedruckten Tytel.
2. Het Wapen van Haerlem. } pag. 1.
3. De Stad in't verschiet/ ofte van buyten. } pag. 1.
4. De Stad in't plat/ ofte van binnen. } pag. 1.
5. De Segel-ring van't Huys van Haerlem. pag. 4.
6. De Groote Kerke van buyten. pag. 40.
7. Het Stadhuys. pag. 49.
8. Het Huys te Brederoede. pag. 177.
9. Assumburg/ met het het ruwijn van't Slot van Haerlem. pag. 80.
10. Het Huys te Berkenroede. } pag. 89.
11. Het Huys te Kleef. } pag. 89.
12. Damiaten. pag. 149.
13. Het Beleg der Stad Haerlem. } pag. 165.
14. De Stad door 'tbeleg eñ grooten brand verwoest. } pag. 165.
15. De Druck-perze met de Duytsche verzen. pag. 376.
16 De Grondteykeninge vande Groote Kerke. } pag. 503.
17. De Groote Kerke in perspectijf/ ofte van binnen } pag. 503.

Druck-fauten.

Pag. 5. Lin. 42. ende pag. 6. Lin. 1. Drost, leest Here.
Pag. 7. Lin. 25. ende 29 Terniac. leest Terninc.
Pag. 37. Lin. 7. Hoogduytsche, leest VValsche zoldaeten. Error ex Petro Borrio.
Pag. 39. Lin. 27. 500 leest 1500. Lin. 33. Delf 4250. leest 3500.
Pag. 51. Lin. 17. December, leest November.
Pag. 99. Lin. 5. ander, leest ouder.
Pag. 217 Lin. 22. Guillaune. leest Guillaume.
Pag. 308. Lin. 34. Kornelis Reijersz. leest VVillem Reijersz. Buys.
Pag. 337 Lin. 22.
Om hun vrouwen rijklijk en kinderen te voen. leest
Hun vrouwen rijkelij en kinderen te voen. ofte
Om rijkelijk met God hun huysgesin te voen.
Pag. 382. Lin. 5. tien ende een dick, leest tien ende een half dick.



*TWee eeVWen *na den tYd, of †LVtteL tYds te Voren,*
Dat hIer de drVCkerY VYt ‡LaVrens Was geboren,
Is hIer na dVYsend Iaer, ses honderd, tWIntIg, aCht,
In't Laetst Van OVgst, dIt Werk Van RooMan afgeWraCht.

* *Secundum Scriverium inventa Harlemi Typographia circà annum* 1430.
† *Secundum Iunium circà annum* 1440.
‡ *Laurenz Ianszen Koster.*

1628
3068

Gedruckt TE HAERLEM.

By Adriaen Rooman, Ordinaris Stads Boeck drucker.
CIↃ IↃC XXVIII.

PETRI SCRIVERII

LAVRE-CRANS

Voor

LAVRENS COSTER

Van Haerlem,

Eerste Vinder

Vande

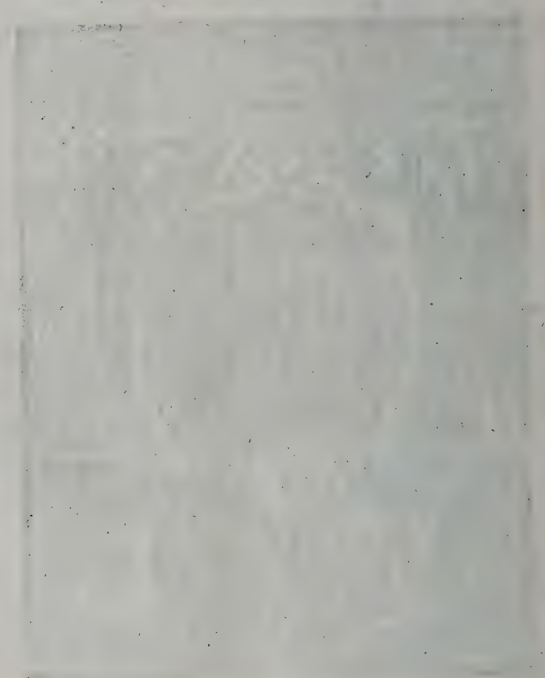
BOECK-DRVCKERY.



TOT HAERLEM,

By Adriaen Rooman, Ordinaris Stads-Boeckdrucker,

cIↃ IↃ C. XXVIII.



EER-DICHT OP DE HAERLEMSCHE DRVCKERIE,

By den hoog-geleerden ende wijd-beroemden PETRVS SCRIVERIVS

Ingeſteld, ende in het licht gegeven.

DIt Boek vertoond en leerd op ſek're vaſte gronden
Dat eerſt de Druckerij te Haerlem is gevonden;
Dat Mentz de eer daer van ſich leugenachtig geeft,
Die haer niet eerſt bedacht, maer ons ontſtolen heeft.
Dit heeft de Iong wel-eer met vlijtigheyd geſchreven, *Hadrianus Iunius in Harlemo.*
En met getrouwigheyd en dapperheyd gedreven,
Dat Schrijver in dit werk noch meer en naekter doet.
Die eere blijft ons dan, gelijk ſy billijk moet.
Mijn Burgers, wilt den geeſt van onſen Koſter prijſen,
En wilt uws Schrijvers hand geen minder eer bewijſen:
Hy heeft die groote konſt door Godes geeſt bedacht,
Dees ons in 't vol beſit van deſen roem gebragt.

SAMVEL AMPZING.

P. SCRIVERII EPIGRAMMA

In effigiem

ſummi & incomparabilis viri,

LAVRENTII COSTERI, HARLEMENSIS,

primi ARTIS TYPOGRAPHICÆ inventoris.

VAna quid archetypos & præla MOGVNTIA jactas?
HARLEMI archetypos prælaq; nata ſcias.
Extulit hic, monſtrante Deo, LAVRENTIVS artem.
Diſſimulare virum hunc, diſsimulare Deum eſt.

Nae-ſporinge van't ſelfde.

DEN

Op d'afbeeldinghe van eenen hooghen ende onwaerdeerliken Man/

LAVRENS IANSZ. COSTER, VAN HAERLEM,

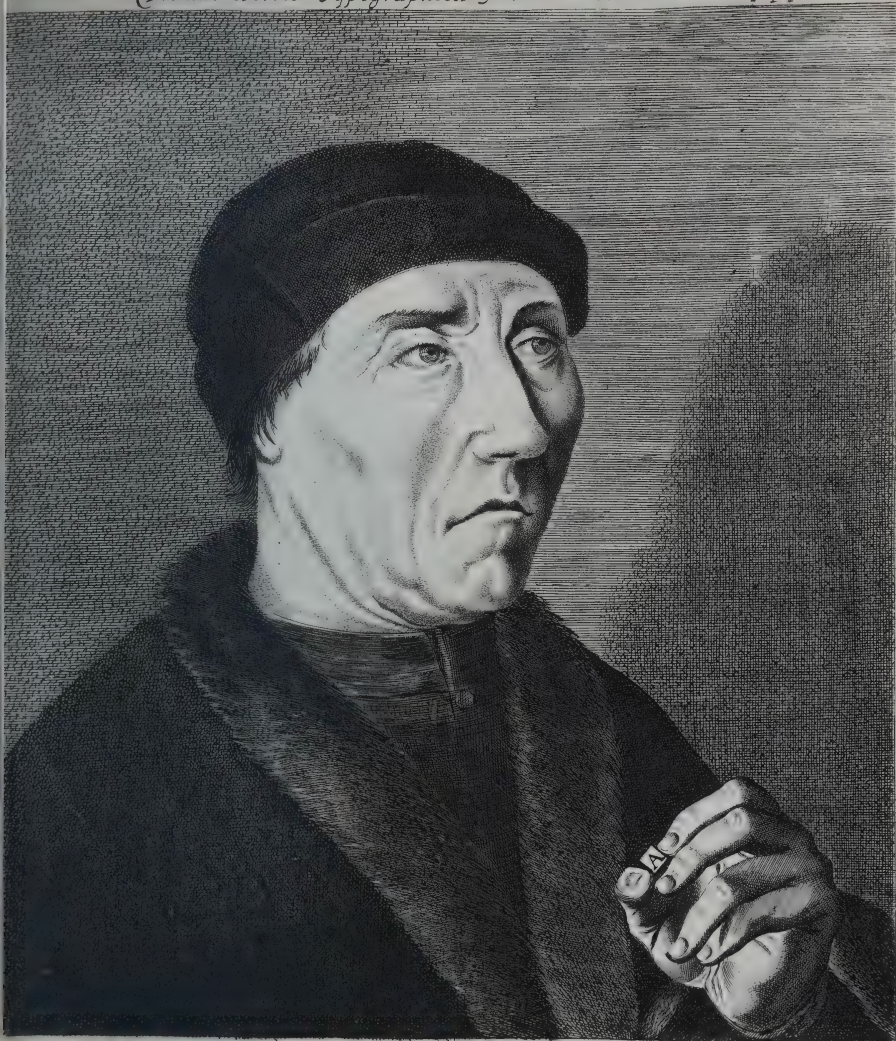
Eerſte vinder vande Boeck-Druckerye.

MENTS roemt van't eerſte boeck uyt hare pers gheſonden
Tot HAERLEM is nochtans de Druckery ghevonden.
Dees LAVRENS heeft de konſt met Godt daer voortghebraght.
Verſwijgt men deſen Man, ſoo word oock Godt veracht.

P. S.

LAVRENTIVS COSTERVS HARLEMENSIS.

Primùs Artis Typographicæ Inventor circà Annum 1440.



J. V. Campen
pinxit.

Vana quid archetypos et præla MOGVNTIA jactas?
HARLEMI archetypos prælaque nata scias.
Extulit hic, monstrante Deo, LAVRENTIVS artem.
Dissimulare virum hunc, dissimulare Deúm est.

J. v. velde
Sculpsit.

P. Scriverius.

PETRVS SCRIVERIVS
Aen sijn
Tegenwoordigh Boeck.

DEwyl men noch te MENTZ *niet op en houd van liegen,*
En anderen noch soeckt met valscheydt te bedriegen;
Soo gaet hem toe , MIIN BOECK. *Gy gaet, maer niets te vlug,*
En schoor-voet : jae, gy wijckt al deysende te rug.
Wat schorter, 'tslechte kleed? en woudt gy meer braggeren,
En stouffen op't gewaet? Wat! 'tleydt niet in de kleeren.
Gaet aen, MIIN BOECK, *gaet aen, eenvoudigh en oprecht.*
Die met de Waerheyd komt, gaet nimmermeer te slecht.
Al mogtmen u wel bet en ziereliker smucken,
Soo keunt gy hun dan noch de croon van't hoofd wel rucken.
Die croon komt HAERLEM *toe. Doch blyftse daer althans,*
Soo brengt den Vinder t'huys dees mijne LAVRE-KRANS.
Verbidt die groote siel, dien goed'lick te ontfangen,
En om het waerde hoofd, tot spijt van Mentz, te hangen.
Al ist werck ongesien en vrij ont-harleweydt;
Het salt hem doen, tot dat een ander werdt bereydt.
Dit's soo wat nae de tijdt: een ander krans te leesen,
Die Roma prijsen mogt, kan inder yl niet wesen.
Indien't afgunstig oogh u SCHRIIVERS *naem bevecht,*
MIIN BOECK, *en wilde wel een ander krans gevlecht:*
En soo daer yemandt vraegt, Waer toe dit ondersoecken
Van d'oude Druckery, en lang-vergeten boecken?

Geeft antwoord aen de Nijdt, doet ALLEMAN *bescheydt,*
Dat om ons HAERLEMS *eer dit werck is aengeleydt:*
En dat daer toe de pen met dese bladen strecken,
Op dat ick uyt het graf de dooden mogt verwecken.
En soo ick dan met haer magh Lethes vloedt ontgaen;
'T is wel, MIIN BOECK, *'tis wel: en daerom is't gedaen.*

OP HANS FVYST.

De eed'le Druckery, dy, HAERLEM, *is benomen,*
En is alsoo tot Ments en 't land voort door gekomen.
Hoe heeft dit Hans bestaen, hoe heeft hy 't soo gekuyst?
Hy stack sijn hand recht uyt, greep toe, en sloot sijn FVYST.

AEN DIE VAN MENTZ.

Wat meinstu Meintz, dat wy u van u eer beroven?
Neen, sekerlick; ô neen: want wy wel groot'licks loven
De wercken van u hand. Maer d'hand van uwe knecht
En nemen wy niet aen, die bleef niet even recht.

AEN DE SELFDE.

Ick sie veel over-hoecks my vreeselick aen-kycken,
Als oft ick Ments de croon socht van het hoofd te strycken:
Beroofde van haer eer: en stiet haer uyt 't besitt
Van Gutenbergers erf. Jae Ments, dit is het witt.
End' op dat ghy u mogt noch meer en meer verstooren,
Dewyl dit enckel een maer leest, en komt te vooren,
Dus in ons Moeders tael: soo sal 't niet eer wel gaen,
Of 't sal in goed Latijn voor u beschreven staen.

Tel-

Ter-ghedachtenisse
van
HANS GVTENBERGER.

HA! Schalck, ha! sijt ghy hier? sijt ghy't Hans Gutenbergher!
Hoe, past u dese naem? jae dubbel-Schalck, en ergher!
Met dievery berucht, ô eer-vergheten bloed,
Mijns oordeels dit verwijdt u schelmstuck niet voldoed.
Om dat ghy Laurens goed gingt berghen en wegdraghen,
En schalckelick benaemt; soo hoortmen nu ghewaghen
Van Goedenberghers loff: hoe datmen dat verbloemdt,
En van den Goeden-berg den Guyten-berg vernoemdt. *Moguntiæ Domus Boni montis, Zum Guttenberg.*
Nae Straetsburg dan oft Ments soo sijt ghy heen gheweken,
En hebt daer in een hoeck u selven lang versteken,
Niet soo aensienelick als t'Haerlem aen het Sandt.
Doch niettemin ghy quaemt, ghy quaemt noch voor de handt.
En dacht het is eens tijdt mijn hoornen op te steken,
Mijn Meester woond soo verr', die kan hem qualick wreken.
De Perssen staen ghereet, en alles is bereydt,
'Tis reden datmen nu aen't werck de handen leydt.
Ments laght vast in haer Fuyst: de nieuwe waer van Boecken
Quam met verwondering een yder daer opsoecken.
Elck koft, en braght wat t'huys. Hans Fuyst u cameraet
Alleen niet nae de winst maer oock nae eere staet.
Die † druckt sijn naem op't werck: en heeft een naem verkreghen; † *A°. 1465.*
En Gutenbergher is allenskens soo versweghen.
Maer op dat ghy oock yet mogt hebben tot u loon,
Soo staet daer als een Dieff in dit Tafreel ten thoon.

Plaetze vande twee figueren tot dit Werck.

D'Afbeeldinge van LAVRENS KOSTER, voor in't Boeck pag. 4. tegens over de Versen In effigiem.
De Druck-persse met die Latijnsche Versen/aen't eynde van't xxi[ste]. Capittel.

TAFEL

TAFEL VAN DEN INHOVD, ENDE VERDEELINGHE VAN'T VVERCK.



P. SCRIVERII AENSPRAECK

Aen de Stad van Haerlem.

Niet, Haerlem, om u lucht, die ick hier heb ghetoghen,
Niet om u Spaerne-vliet soo nering-ryck gheboghen,
Niet om u trots ghebou van Cloosteren en Kerck,
En Koninglick Pallays, en ander timmer-werck;
Niet om u Gheestlickheyd, en woonstee der Templieren,
Hoewel lang uytgheroeyt; niet om, die u noch zieren
Met Kerck en huys en hoff, de Heeren van Sint Jan,
En ander Ordens meer, die ick niet noemen kan;
Niet om u Oudheyds wil, en edele Gheslachten,
Niet selfs om 's Princen hoff, end' hoogghebooren Maghten;
Niet om u Oorloghen te water en te land,
(Vergheeft my, dat ick die moet stellen uytter hand;)
Niet om u groot begrip; niet om u starcke wallen;
Niet om u straeten oock, die meest op't Marcktvelt vallen;

Niet om u Drapery; niet om u Linnen stoff;
Niet om u smaecklick bier, oft om u Brouwers loff;
Niet, om dat ick aen u thien Poorten soude tellen,
En roemen het gheluyd der Damiaetsche schellen;
Niet om u soete streeck, en lieffelick ghehucht,
Daer menig stad op siet, en menig stad om zucht.
Niet om u lijftogts wil van Duyn, van Zee, van Meeren,
Van't suyvel-rijcke gras, en watmen mag begeeren;
Hoewel dit vry wat is soo onder een ghebiet,
Nochtans daer ick om kom, en isset, Haerlem, niet.
Veel liever is u Bosch, dat hond my meer verbonden
Om dat de Druckery daer wijlen is ghevonden.
D'hooglofffelicke Konst door Laurens voortghebraght,
Doet, dat ick uwe Bosch ver boven 't ander acht.
Loop door des werelds rond; de lijftogt en waeranden,
De neringhen daer by, sijn oock in and're Landen.
Het treffelick ghebou met and'ren is ghemeen:
De Vinding vanden Druck hebt ghy, ô Stad, alleen.
Waerd nu in mijne maght de Boomen te herstellen,
Al d'Ypen en de Elst soud' ick te neder vellen;
Daer sou niet een Abeel de blaeuwe wolcken slaen;
Om onse Laurens wil moest't Hout vol Lauren staen.

P. SC

P. SCRIVERII VOOR-REDEN,

AENDE MAGISTRAET DER STAD HAERLEM.

WAt isser nutter Konst dan't Drucken vande boecken?
Wat kan ick nutter doen dan vlijtig ondersoecken
Wie d'eerste vinder was van't onwaerdeerlick goet?
Mijn Haerlem, duyd ten best dat uwe Schrijver doet.
Ick sie u eer gekrenckt: ick sie een ander steken
Den zen aen uwen Oegst. Hier tegen moet ick spreken,
En stoppen Mentz de mond. Leent, Heeren, 't gunstig oor;
Al valt de reen wat lang, sy loopt niet buyten spoor,
Bepaeld in 's Waerheyds krijt. Ten sijn geen oude droomen
Van † Lem, oft † Eseloor. Daer sal wat anders komen, †† Siet de belachelicke Historie der Friesche Koninghen.
En sekerder bescheyd: men noemt hier man en paerd,
En * Coster, die ons heeft de ‡ heymenis bewaerd. * Laurens Iansz Coster, ontrent 't jaer 1440.
Die eerst ghevonden heeft de letteren te snijden;
Met taeyen inckt en pers, om dat door 't druckend' lijden
Op 't uytghestreckt papier oft Pergamenen veld
In haest een leesbaer schrift moght werden voorgesteld. ‡ Palladiū.
Men vind de teyckens hier, die sulcx ons overtuyghen;
Noch wil't onschaemle volc den harden neck niet buygen!
Men vind een-sijds papier met beelden en met schrift
Wtdruckt lick afgerecht, en tot een boeck gestift. † Mariangelus Accursius; de quo infra.
Dit wijst Donatus aen in Holland eerst herboren;
Maer van † Accursi pen en * and'ren sijn te hooren. * De Coolsche Cronijck ghedruckt Ann. 1499.
Tot Haerlem is dees vrucht (niet elders) eerst gepluct,
Op hout van blad tot blad ghesneden, en ghedruct.

Men

Men heeft noch corts daer na wel ander blijck vernomen,
Als onse dappre held wat hoogher was ghekomen.
Het houtwerck liet hy staen. God stierd' het in sijn sin,
Dat hy een vond bedacht van letteren in tin.
De † Spiegel sy ghetuyg, en oock meer and're boecken,
Die onse burgher kan voorthaelen uyt de hoecken.
Daer aen ick my beklaeg' een ding, dat after bleef
De Drucker, met de tijd, wanneer hy sulcx bedreef.
Eenvoudig, vroom, oprecht, en met het haer te vreden
Was inde wand'ling 't volck van ons' en and're Steden:
De grootsheyd queld' haer niet; en meest alhier te land
Wierd wereldlicke eer versmaed, en trots verstand.
Derhalven moghen haer de Duytsche pocchers schamen,
Die ons soo loflick werck onheuschelick benamen,
Beroofden van ons eer, en van soo waerden pand,
Vervoerd uyt onse Stad verr' in een ander Land.
Nu, Mentz, gelooft het vry; 'tkomt niet van u burg-sa-
Maer uyt een ander hoeck: wilt ons die eere laten. (ten,
Verbreyd de Konst, ick lijd't; den Vinder eert en prijst,
En hoe hy verder woond, hoe meerder eer bewijst.
De Konst die komt ons toe, end' is alhier ghebooren:
Maer hebben die (ô schand!) eerlooselick verlooren,
Door u, niet onse schuld. Y isse t'huys ghebracht
Door slinxe dievery, en hebt se meer betracht.
Ons' Ouders, sijn te slecht gheweest in haere saecken;
Verswegen haere naem, dien ghy soo groot gingt maec-
En stelden allesins de Druckers after op, (ken,
En zierden soo te met ons' afghehaelde pop.
Dit duyrde menig jaer, dat plaets met naem en mercken
Een yder vulden 'toogh aen't eynde vande wercken.
En naderhandt is noch daer toe ghekomen, dat
De naem te vinden was op't voorste Titel-blad.

† Spieghel onser behoudenisse.

M. Tul. Cic. Officia, &c. gedruckt tot Mentz by Ioh. Fust, Ann. 1465.

'Tbegin

'Tbegin des Konst is slecht: en eerstmael opgheresen
En isse niet ghebraght tot haer volkomen wesen.
Dat God schept, is volmaeckt: De mensch een ding begind,
Waer toe een ander voorts soo nu soo dan wat vindt.
De Duytschen evenwel en sijn niet eens in't noemen: *Siet de twistende Schrijvers hier after in ons werck.*
Hier Straetsburg, en daer Mentz, haer uytermaten roemen
Van wegen dese Const, en twisten met krakeel: (scheel,
En Augsburg soeckt oock d'eer. Nu midd'len wy het
En deylen't Haerlem toe. Hier, daer de boomen stonden
Van't groot vermaerde Bos, daer is de Const gevonden;
Daer is sij opgequeeckt. Daer in de beemden lag
De lodderlijcke Pan, en speelden al den dag;
Daer Galathea noyt haer wulpse lust kon boeten;
Daer't al in roeren was; de ronde Satyrs voeten,
En Faunus horen-dul; en namen haren gang
Het oude Bennebroeck, en 's Graven Vog'le-sang;
Daer Heemste, Weel'ge berg; de Naiades van't Sparen
Met d'Hamadryades by een vergadert waren;
Daer heeft ons Burgher oock besteedt sijn lege tijd,
Onleedig self. Want siet! hy in een *Wind-braeck snijd, ** Een stuck houts ofte tack door de wind afghebroken.*
Oft van een Boecken-boom, oft van een Eyck ghekomen:
Ick houd' het met de Eyck; hoewel ick heb vernomen
Van eene Boecke-schors. Maer segt mij, Sang-godin,
Hoe is doch dese saeck de man gevallen in?
Als Laurens sich in't Hout, en op de soete weghen
Nae't middaghmael begaf (sulcx als de rijcke pleghen
(Tot tijd en spijs verdrijf, en lichting van hun maeg)
So nam hij't mes ind' hand, en was tot snijden graeg.

Hy wandelde vast heen, en vond de bust van tacken
(Corts hadd' het stijf gewaed) 'twas niet van nood te hac-
Hy greep een op, en sneed drie letteren oft vier (ken;
Wtwendig in het hout, en stackt soo in papier,
Als in een ommeslag: oft, na ons and're segghen,
Heeft hy het los papier daer boven op gaen legghen.
Daer nae soo ist gebeurd, dat hem de slaep beliep,
En't regende terwijl dat Laurens lag en sliep.
Dus van des aerdrijcx vocht, oft van gevallen reghen
Heeft onverhoets 'tpapier een letter-form ghekreghen;
Alsoo het Eyckenhout, wanneer't bij't water raeckt,
Een verwe van tanayt, of vaele swartsel maeckt.
Nu als hy wierdt gheweckt door reghen ofte donder,
Vernam hy letter-druck; het scheen te wesen wonder:
End' als hy sag verkeerd in't wit de lett'ren staen,
Soo is hy andermael aen't snijden weer ghegaen.
En heeft een regel schrifts verkeerd in't hout ghesneden:
En nette doe 'tpapier (g'lijck als men doet noch heden)
En druckte't op de form. Ey, siet de lieve vond!
Tgeen op het hout verkeerd, doe recht voor oogen stond.
Dit was de eerste voet, waer door hy is ghesteghen
Tot op Parnassi top, en heeft de konst verkreghen.
De[†] slaep, die hem beving, had wat bijsonders in,
En oock de reghen was van gheestelicken sin.
Men segt, dat Pegasus dit water heeft ghegraven
Met sijn gheleerden hoef, om Laurens dorst te laven;
Dat God door Morpheus hem het oor soo raecken wou,
Op dat wanneer hy rees, wat Godlicx rijsen sou.
Door dese middel is de Clercken rust ghegheven;
Die voerden doe de pen, en ons de boecken schreven.
Nu levert een meer wercx, dan doe drie hondert de'en.
Niets heeft de vlugge pen met Laurens konst gemeen.

† *Vide Prooemium A. Persij Satyrographi,* Nec fonte labra, &c.

Deus nobis hæc otia fecit. *Virgi.*

Dus

Dus houwd' hy† Cadmi teelt. Dus is de Konst ontspron-
ghen,
En door't ghesterde veld der wolcken heen ghedronghen.
Hier hoort de Laure-crans. Spreeckt, Boomen, 'tvonnis uyt,
Ghy hebt de lett'ren eerst gheleden in u huyd.
Die averechts ghedruckt, de† kind'ren onderwesen,
En oeffenden in't stuck van wel te leeren lesen.
Thegin bevalt hem wel: voorts ijvert hy te deeg,
Tot dat hy had de Konst; die hy behild', en sweeg.
Den aerd wies vast aen: de lust begon te smaecken,
Soo dat hy knechten nam (alleen kon hij't niet maecken,)
Met dieren eed verplicht. Dit bragt hem in't verdriet.
De wintst bekoort een knecht, en word een deuge-niet;
Past op bequame tijd. Den Cors-nacht gingmen vieren;
Al 'thuysgesin was uyt. Doe moght hy vrij'lijck tieren,
En brenghen op een hoop al dat ter konst behoord.
Des morgens glipt hy deur met 'toop'nen vande poort.
Daer gaet de gaeuwe dief met sack en pack heen strijcken,
Met 'tharde letter-tuyg (op't hout wild' hy niet kijcken)
Drie letters† self van naem. Meer niet van dese fiel,
Want ick niet gaerne sag, dat hy een naem behiel.
Sulcx mijd oock 't oude eeuw te noemen en te melden,
Die haer Dianaas kerck in lichten brande stelden,
Dat schoone 's Werelds roem. Sulck volck met vin-
g'ren wijst;
Ghedenckt niet by de naem, de schelmery misprijst.
Dus wierd ons lieve Burgd geschaeckt, geschend, ghe-
broken,
Tot dat sy quam te Mentz, daer is sy weer ontloken,
Ghelijck als by de Son in't veld een roosje lacht:
Daer is dees nieuwe vond verbreyd, en hoog gheacht.

† De letteren by Cadmus eerst in Phœnice gevonden.

† Voornamelic sijn neefkens, daer andere haer met geschreven boecxkens moestē behelpen.

† IAN, oft, FVR, trium literarum homo.

De Vader vande Bruyd doet niet dan treurig queelen,
Vervloeckende de daedt van dit meyn-eedig steelen:
End' om op nieuwws de vond te nemen by de hand,
Was nerghens nae de lust soo groot, als sijn verstandt.
'T stuck stiet hem op de borst: 't verbreemde sijne sinnen,
Om voor-voets-aen het werck van drucken te beginnen:
Hy was 't gereetschap quijt. End' oock soo had de man
Waer van hy leven kon; en't quam daer niet op an.
Meer onlusts en verdriets is daer oock uytgheresen,
Om datmen nu begon den druck van * Mentz te lesen.
Hy kende daer sijn kindt: hy sagh sijn maecksel aen,
En seyde, † Swagher stet, nu ist met ons ghedaen.
De Konst vloog door het Rijck, en bleef niet in die palen.
En datmen anders sou van Haerlem moeten halen,
Dat haeldemen van Mentz. Te Romen, te Milaen,
In and're Steden meer begon de yssers te gaen.
De we-clag hielp al niet. De Duytschen sijn te Romen
Als Vinders vande Konst eerbied'lijck aenghenomen.
Veneetye heeft oock plaets den Druckers ingheruymd,
En al het geen ter Konst mogt dienen, niet versuymdt.
Ons Laurens gaf de gheest, met Lauren-loof te zieren,
Een eer van't gantsche Land, en roem der Batavieren;
De alderwaerste man, Gheleerdheyds eeuwig licht,
Verlaet de wereld (laes!) soo heog aen hem verplight.
Dus is ons onderkloeckt, dus is de Konst ghenomen,
En hier in d'as gheraeckt. Dus isset om ghekomen.
Men eerd de Minnemoer; de Moer men niet en kendt:
En onse Druckery gheraeckt soo aen het end.
Daer leyt het Haerlemsch kindt, met haer gheswinde Vader:
En ghy meyn-eedigh leeft, och leeft ghy, ô Verrader!
O huyche-

** Alexandri Doctrinale, & alia, Moguntiæ cusa a°. 1442, teste H. Iunio.*
† Thomas Pietersz. vā den welcken Iunius is te lesen.

O huychelaer! ô dief! ghy at uws Heeren brood,
Die u heeft opghevoed een adder in sijn schoot.
Maynt ghy, dat u de Mayn dees schandvleck kan uyt-
wassen?
Met al sijn water niet. 'T waer beter metter assen
Te stroyen 't sondigh hooft, en duycken nae bene'en.
D'eer komt een ander toe, die u brengt opte been.
Waeck, Const-goddinnen, waeck! de Const is ons ge-
stolen.
Hoe lange sal noch sijn dees dievery verholen?
Hoewel nu gaet in swang het heymelijck verraed,
Mijns oordeels, tot ons lof de wegh noch open staet.
T'sa, Schrijver, grijpt een moed: wilt tegens Duytsland
schrijven,
En haere schelmery haer vrij in't aensicht wrijven.
En voorts, wat Room belangt, ontdecken metter vaert.
Het sal te beter gaen, als ghy hier niemand spaert.
Dit trouloos schalck bedrijf eens quants uyt dien gewesten
Heeft Junio belieft, ons' Vaderstad ten besten,
Te straffen. Maer wat ist? De Leugentael ghecort,
Roert evenwel den beck, den neus sy noch opschort.
Ey, gaet hun dan te keer: verbied doch Mentz te lieghen,
En and'ren meer met waen en leughens te bedrieghen.
T'gebreeckt u aen geen stof: begint maer, 'tis ghedaen,
En al der Duytschen roem sal, als een roock, vergaen.
Du bist de rechte man: du konst den twist beslechten.
Gaen and're slimme pa'en, verwoeg dij in de rechten.
Du salst haest meester sijn. Al is de Leughen snel,
De heldre Waerheyd kan haer achterhalen wel.

Videatur Iunius de hoc plagiario.

Scribebam Kalendis novi anni 1628. Harlemi.

Overſettinge van de Latijnſche verzen ſtaende onder de Beeltenisse van LAVRENS COSTER.

WAt roemt gy MENTZ *den vond van't drucken vande Boeken*
Gy moet den meeſter hier te HAERLEM *komen ſoeken.*
'Tis KOSTER *die die konſt door Godes Geeſt bedacht,*
Verſaekt gy deſen man? dat is ſelfs God veracht.

S. AMPZING.



VANÆ VOCES POPVLI AVDIENDÆ NON SVNT, ait Iuriſconſultus.

HET EERSTE CAPITTEL.

D'Inleydinghe tot het VVerck: mitſgaders een Diſcours ghenomen uyt Hadriani Iunij Batavia over de ervindinghe vande Druckerye tot Haerlem; als mede oock Dircx Coornharts ende Lovvijs Guicciardijns vvoorden vande ſelfde materie.

MY gedenckt/dat ick over ettelicke jaeren in ſekere Brief in openbaeren druck uytgegeven aen den Ed. Heer Jacob van Dyck/ mynen medeburger ende inſondere goede vrundt/ doemaels by de Hoog. Mog. Heeren Staten van weghen de Koninglicke Majeſteyt van Sweden hier te Lande Raed ende ordinaris Amſſadeur / belooft hebbe yet vande Haerlemſche Druckerije by eſchrift te ſtellen ende in't licht te brenghen/ tot naeder berechighe van dien. Derhalven my oock veele Liefhebbers niet ghemoeyt en hebben ghelaten/my geſtadiglick tot dit Werck nporrende/ende vermaenende met het oude Segs-woord/dat lofte ſchuld maeckt. Het is alſoo; ick bekenne het rondelick. nde alhoewel het ſoo noodigh niet en is het ſpoor vanden haes e te ſpooren ende op te ſoecken / dewijlmen het wilt ghevangen eft; nochtans ſoo ſal ick / des verſocht ſijnde / ſorgvuldelick achten/ nae mijn ghering vermoghen/deſe belofte te voldoen/ de my daer van te ſuyveren:naecktelick voor oogen ſtellende/ wat my van de ſaeck bewuſt is / boven 'tgheene dat voor den daer van by onbeſproken ende gheloofwaerdighe luyden/tot rdeedinghe vande Haerlemſche eere / ingheſtelt ende in't licht egheven is. Doch al eer wy komen tot naerder openinghe/ het (mijns beduunckens) niet onbequaem nochte ondienſtigh eſen/ alhier voor aen inden beginne / als eene ſchoonen Gevel n ons timmeragie / te ſtellen het gheene vande Haerlemſche Druckerije,

Druckerije, ende de ervindinghe van dien / de wijtvermaerde
A°. 1568. ende hoog-gheleerde H. Iunius, nu inde tsestich jaeren gheleden/ ter liefde vande Waerheydt ende sijne woonstede/ in gheschrifte ons naerghelaten heeft: Onder een Capittel oock daer by voeghende het ghene dat daer van uytghegeven is by D.V.Coorn-
A°. 1561. & sequentibus. hert; die mede alhier langhen tijdt gheleeft heeft/ ende in dienste gheweest is. Beyde onse naebuyrighe Landsluyden / d'eene van Hoorn/ende d'ander van Amstelredamme gesproten; beyde van aensien/ ende die hier woonende/ daghelicx met de besten vande Stadt ende 't Landt verkeerden: ondersoeckende ende deursnuffelende alles met grooten vlijt ende naerstigheydt / dat eenighsins ter saecke moght dienen ende voorderlijck wesen. Sprekende oock met die luyden die van hooghen ouderdom waeren/ ende goede kennisse der voorleden geschiedenissen hadden: selfs sijnde bedaegde / ervaren / versochte / ende dappere Mannen. Insonderheydt de voorste / by ons niet recht eerbiediglick ghenoemt: ick segghe Iunius, sonder weergae / ende een eeuwig licht van Hollandt: Den welcken ick weet dat in't jaer ons Heeren Vijfthien hondert en vier gheboren / ende in't heer-
*Ao. 1575. dē 16. Iunij. ste vande Nederlandtsche Oorloghen * ghestorven is. † Coorn-
† Gestorven Ano. 1590. dē 29. Octobris, oud 68. jaeren. herts overlijden ende grijse hayren sijn noch inder Menschen gheughenisse. Ende alsoo de derde strenghe/ als men seyt/ de kabel bind / hebbe ick hier noch ten eynde aenghehecht het gheene dat een Florentijnsch Edelman in sijn Beschrijvinghe vande Nederlanden vande Haerlemsche Druckerije ghetuygt. Voorbygaende ontallicke andere uytheemsche Schrijvers/ die de ervindinghe vande Druckerije Haerlem toeschrijven.

Bataviæ c. XVII. in Harlemo. De eyghen woorden vande Heere Iunius luyden in't Latijn/ mette oversettinghe in Nederduydsche spraecke daer nevens staende/ aldus:

Vrbi nostræ [Harlemo] *primam inventæ isthic artis Typographicæ gloriam deberi, & summo jure asserēdam ajo, utpote propriam & nativam; sed luminibus nostris sola officit in-*

Onse Stad [*Haerlem*] segghe ick de eere van de *Vindinghe der Boeckdruckerye* toe te komen; die haer oock toe te schijven is als haer eyghen-geboren: maer die veroude eñ ingebrande meyninghe verdwelmd hier onse

veteran

veterata illa & quæ encauſti modo inſcripta eſt animis opinio, tam altis innixa radicibus, quas nulli ligones, nulli cunei, nulla rutra revellere aut eruere valeant, quâ pertinaciter credunt, & perſuaſiſſimum habent, apud Mogontiacum, claram & vetuſtam Germaniæ urbẽ, primò repertas literarum formulas, quibus excuderentur libri. Utinam hîc incredibilem illam dicendi vim, quæ in Carneade fuiſſe perhibetur, voto exoptare poſſem, qui nihil defendiſſe unquam, quod non probarit; nihil oppugnaſſe, quod non everterit, dicitur; ut ſaltem refugam illam laudem poſtliminio revocare, & hoc quaſi trophæum erigere poſſem, Veri interpolator: quod ego non aliò optarem, quàm ut Veritas, rectè à poëta vetere Temporis filia nuncupata, aut (ut ego ſoleo) χρόνου ἔλεγχος, *tandem detegatur; quæq́;, juxta Democritum, altiſſimo in puteo demerſa hactenus delituit, in apertum proferatur. Si glorioſum certamen ſuſcipere non piguit Ægyptios & Phœnicas, de literarum inventione; his Deo duce earum inventum ad ſe trahentibus, quando tabulas* θεοχαράκτους, *hoc eſt, à Deo*

ooghen, die ſulcke dappere wortelen heeft geſchoten inde herten der menſchen, dat ſy met gheene graven nochte houwelẽ uyt te roden en is, waer door ſy vaſtelijck gelooven, ende voor ſeker houden, dat de druck-letteren eerſt te Mentz, een oude ende vermaerde Stad in Duytſchland, ſouden gevonden ſijn. Och! ofte ick hier met wunſchen verkrijgen konde die ſonderlinge kracht van welſprekendheyd, diemen ſeyd inden Philoſooph Carneades geweeſt te ſijn, die noyt yets voornam te verdedighen, ofte hy heeft het ſelfde beweſen; noyt yets beſtrede, dat hy niet te gronde en heeft omghekeerd; op dat ick de ghevlughte eere wederhalen, ende dit ſeghe-teycken haer oprichten moghte, als een opſoecker eñ herſteller der Waerheyd: dat ick tot geen ander eynde en ſoude begheren, dan op dat de Waerheyd, by den ouden Poëet een Dochter van den Tijd ten rechten ghenoemt, ofte een Aenſeghſter van den Tijdt, als ickſe plagh te noemen, moghte ontdeckt ende te voorſchijn ghebraght worden; de welcke (op dat ick met Democritus ſpreecke) tot noch toe in eenen ſeer diepen put heeft gheſoncken gheleghen. Soo het die van Egypten ende Phenicien niet verdroten en heeft eenen eerlijcken ſtrijd van de vindinge der letteren aen te nemen, deſen door beleyd van Godt de vindinghe der ſelve ſich toerekenende, wanneer ſy de tafelen van Godt

exaratas jactant: illis à se repertas Græciæ intulisse gloriantibus, quando Cadmus Phœnicum classe vectus, rudibus Græcorum populis artis illius auctor, eas commonstravit. Rursus, si Athenienses Cecropi suo, Thebani Lino, eandem laudem vindicant: Palamedi Argivo excogitatorum characterum gloriam Tacitus & Philostratus deferunt: Ut Hyginus Latinorum Carmentæ Evandri matri. Si itaque controversam dubiamq; gloriam cunctæ gentes ad se ceu propriam rapere non erubuerunt, quid vetat quo minùs indubitandæ laudis possessionem, de quâ per socordiam avitam exturbati sumus, quasi postliminij jure repetamus? Equidem non invidiâ, aut malevolentiæ studio transversus agor, ut huic asseram, quod alteri derogem ac detraham: Crassi inpudentiam non imitabor, hinc Scævolæ sanctimoniam & gravitatẽ affectando, illinc prehensationibus favorem hominum eblandiendo. Haud is sum. Corruptis arbitrijs planum agere nõ decrevi. Veritatem illam unam perspicuam, quam uti cœleste Solis jubar nulla nox, nulla caligo,

geschreven by sich voorgaven: die anderen daerenteghen roemende, dat sy die ghevonden hebbende, de selve in Grieckenland hebben gebragt, als Cadmus door de vlote van Phenicien overghevoerd, het rouwe Griecksche volck die konst aenghewesen heeft. Wederom, soo die van Athenen hunnen Cecrops, eñ die van Theben hunnen Linus de selve eere geven: soo Tacitus eñ Philostratus den roem van de ghevondene letteren den Grieckschen Palamedes opdragen: ghelijck oock Hyginus de vindinghe der Latijnsche letteren Carmenta de moeder van Evander toeschrijft. Indien derhalven alle volcken niet en hebbẽ ontsien die twijfelachtige eñ twistige eere als haer eygen tot sich te treckẽ: wat sal ons verhinderen, dat wy het besit der ontwijfelijcke eere, waer van wy door onser voorouderen sloffigheyd verstootẽ sijn, nu niet rechtelijck en souden wedereyschen? Ghewis, ick en worde door nijdigheyd ofte quaetwilligheyd niet verruckt, dat ick het den eenẽ soude benemẽ, eñ den anderẽ gevẽ. Ic en sal de onbeschaemdheyd van Crassus niet navolghen, nu de heylicheyd eñ deftigheyd van Scævola nabootsende, nu met stroken eñ strelen de gunste van menschen aftroggelende. Ick en ben die man niet. Ick en hebbe niet voorghenomen den valschaerd te spelen door bedorven eñ bedriegelijcke segs-luyden. Ick wil alleen, soo veel in my is, die klare waerheyd vertoonen, de

quantumvis alta, obtenebrare potest, exhibiturus, quantum in me est, idq; simplici ac minimè fucato orationis filo, quod illa amat. Quòd si optimus ille testis est, auctore Plutarcho, qui nullo obstrictus beneficio, neque alterius addictus studio, liberè quod sentit loquitur & intrepidè, meum testimonium meritò locum habeat, qui nec mortuum aut hæredes posterosve cognatione attingo, neque gratiam aut beneficium indè expectem, qui quicquid hujus feci, id totum sepultis manibus pietatis ergô impendi. Dicam igitur quod accepi à senibus & auctoritate gravibus, & Reipub. administratione claris, & qui à majoribus suis ita accepisse gravissimo testimonio confirmarunt, quorum auctoritas jure pondus habere debeat ad faciendam fidem. Habitavit antè annos centum duodeviginta Harlemi in ædibus satis splendidis (ut documento esse potest fabrica, quæ in hunc usq; diem perstat integra) foro imminentibus, è regione Palatij Regalis, Laurentius Ioannis *cognomento* Ædituus, Custos ve, *(quod tunc opimum & honorificum munus familia*

welcke, als een hemelsche Sonne-strael, gheen nacht, gheene duysternisse, hoe dick oock, kan verdonckeren, ende dat met eene eenvoudighe ende ongheblanckette rede, de welcke sy lief heeft. Indien hy, naer het ghevoelen van Plutarchus, de beste ghetuyghe is, die door geẽ weldaed verplight, nochte in eenen anderen gehouden, vry uyt spreeckt dat hy ghevoeldt, soo laet dan mijne ghetuyghenisse met recht ghelden, die den dooden ofte sijne Erven ende Nakomelinghen in Bloede nochte Maeghschap niet en be-sta, nochte eenighe gunste nochte weldaed van hun en verwachte, de welcke wat ick hier in doe, alleen schuld-plightich doe ter eeren van den begravenen. Ick sal dan segghen wat ick van oude ende aensienlijcke luyden ende Magistraets-persoonen ghehoort hebbe, de welcke dier ende hooghlijck betuyghden het selve van hunne voor-ouderen alsoo verstaen ende ontfanghen te hebben, welcker deftigheydt met recht by ons ghewight behoord te hebben om ons dese saecke te doen gheloooven. Daer heeft voor ‡ hondert ende achtentwintich Iaeren binnen Haerlem in een heerlijck Huys (ghelijck het * ghebou, dat noch teghenwoordigh staet uytwijsen kan) aen het Marcktveld, tegen over het † Coninckelijcke Paleys, een *Laurens Janßen Koster* ghewoont (van welck vet ende eerlijck Ampt dat gheslacht de naem

‡ Dat is an. 1440. Iunius schreef dit omtrent an. 1568.
* Nu ist versmaldeelt.
† Nu het Raedthuys.

eo nomine clara hæreditario jure possidebat;) is ipse, qui nunc laudem inventæ artis Typographicæ recidivam justis vindicijs ac sacramentis repetit, ab alijs nefariè possessam & occupatam, summo jure omnium triumphorum laureâ majore donandus: Is fortè in suburbano nemore spatiatus (ut solent sumpto cibo, aut festis diebus, cives qui otio abundant) cœpit faginos cortices principiò in literarum typos conformare, quibus inversâ ratione sigillatim chartæ impressis versiculum unum atque alterum animi gratiâ ducebat, nepotibus generi sui liberis exemplum futurum: quod ubi feliciter successerat, cœpit animo altiora (ut erat ingenio magno & subacto) agitare, primumque omnium atramenti scriptorij genus glutinosius tenaciusq;, quòd vulgare lituras trahere experiretur, cum genero suo Thoma Petro, qui quaternos liberos reliquit omnes fermè Consulari dignitate functos, (quod eò dico, ut artem in familiâ honestâ & ingenuâ, haud servili, natam intelligant omnes) excogitavit: indè etiam pinaces totas figuratas additis

droegh ende erffelijck besat;) die selve, die nu den vervallen lof van de ghevondene konste der Boeckdruckerije, van anderen schendigh gherooft, ende beseten, met recht is achterhalende, ende wedereyschet; met allen waerdigh met de hoogste eere te bekroonen. Hy dan by gheleghentheydt in het Bosch, dicht onder de Stadt gheleghen, wandelende (ghelijck de Renteniers ende rijcke Burghers nae de Maeltijdt ofte op Feest-daghen pleghen) begon allereerst Boecke-schorssen tot Letters te snijden, dewelcke hy " seghels-ghewijs averrechts ende omghekeert op papier ghedruckt hebbende, alsoo een reghel ofte twee uyt lust maeckte tot nut en dienste van sijn Swaghers kinderen. Het welcke als hem wel gheluckt was, begon hy grooter dinghen te bestaen (ghelijck hy een man was van groot ende diepsinnigh verstandt) ende bedacht eerst met sijnen " Swagher Thomas Pieterszoon (de welcke vier kinderen naghelaten heeft, die meest alle vande Raede ofte Wethouders sijn gheweest, dat ick daerom segghe, dat een yeghelijck verstaen magh, dat dese Konste in een eerlijck ende waerdigh Gheslachte is ghevonden) eene soorte van dicker ende taeyer inckt, om dat hy bevond dat de ghemeyne inckt vloeyde ende kladde: waer mede hy oock gheheele gebeelde Tafelen ende Formen met byghevoeghde letteren ghedruckt heeft.

" Ofte, letter voor letter, elck bysonder.

" *Laurens dochter ghetroudt hebbende.*

characte-

characteribus expressit: quo in genere vidi ab ipso excusa Adversaria, operarum rudimentum, paginis solùm adversis, haud opistographis, (is liber erat vernaculo sermone ab auctore conscriptus anonymo, titulum præferens Speculum nostræ salutis; *) in quibus id observatum fuerat inter prima artis incunabula (ut nunquam ulla simul & reperta & absoluta est) uti paginæ aversæ glutine commissæ cohærescerent, ne illæ ipsæ vacuæ deformitatem adferrent. Postea faginas formas plumbeis mutavit, has deinceps stanneas fecit, quo solidior minusq; flexilis esset materia, durabiliorq;: è quorum typorum reliquijs quæ superfuerant conflatæ œnophora vetustiora adhuc hodie visuntur in Laurentianis illis, quas dixi, ædibus in forum prospectantibus, habitatis postea à suo pronepote Gerardo Thoma, quem honoris caussa nomino, cive claro, antè paucos hos annos vitâ defuncto sene. Faventibus, ut fit, invento novo studijs hominum, quum nova merx, nunquam antea visa, emptores undique exciret cum uberrimo quæstu,*

Op welcke wijse ick van hem ghedruckt ghesien hebbe eenighe * Proeven, het beginsel van sijn werck, alleen op eene sijde ghedruckt: dat was een Neder-duytsch Boeck van eenen onbekenden Autheur beschreven, ghe-intituleerd *Spieghel onser Behoudenisse*. Waer in dat waerghenomen was onder de eerste beginselen van dese Konste (ghelijck dan gheene te ghelijck ghevonden ende voltrocken word) dat de bladeren teghen malckanderen ghepapt waren, op dat de ledigheyd der selve niet mis-staen en soude. Daer na heeft hy de Boecke-staven in loot veranderd, ende die oock wederom in tinne, op dat sy te min buyghsaem ende te vaster ende ghedueriger souden wesen: uyt welcker letteren overblijfsel noch † huyden Wijn-kannen ghesien worden inde ghemelde huysinghe van Laurens voornoemd, aen de Marckt gheleghen, naderhand van sijnen na-neve Gerard Thomaszoon bewoond, dien ick om der eere wille noeme, een vermaerd Burgher, ende oud man, voor weynighe jaeren ghestorven. Als nu dese nieuwe ware, noyt te voren ghesien, van alle kanten Koopluyden verweckte, soo is door de overvloedighe winst de liefde tot de Konste met een aenghewassen, de arbeyd ende 'twerck oock, ende daer sijn werck-gasten aenghenomen, het welcke het eerste beghin van het quaed is gheweest, onder

* *Adversaria.*

† A°. 1568. *naderhand door de Tronblen eñ anders verdonckert.*

D *crevit*

crevit simul artis amor, crevit ministerium, additi familiæ operarum ministri, prima mali labes, quos inter Ioannes quidem, sive is (ut fert suspicio) Faustus fuerit ominoso cognomine, hero suo infidus & infaustus, sive alius eo nomine, non magnoperè laboro, quòd silentum umbras inquietare nolim, contagione conscientiæ quondam dum viverent tactas: Is ad operas excusorias sacramento dictus, postquam artem jungendorum characterum, fusilium typorum peritiam, quæq; alia eam ad rem spectant, percalluiße sibi visus est, captato opportuno tempore, quo non potuit magis idoneum inveniri, ipsâ nocte qua Christi natalitijs solennis est, quâ cuncti promiscuè lustralibus sacris operari solent, choragium omne typorum involat, instrumentorum herilium ei artificio comparatorum supellectilem convasat, deinde cum fure domo se proripit, Amstelodamum principiò adit, indè Coloniam Agrippinam, donec Moguntiacum perventum est, ceu ad asyli aram, ubi quasi extra telorum ictum (quod dicitur)

welcke ghesellen een seecker Ian i gheweest, het sy dat hy (als men vermoed) Faust was toeghenaemd, sijnen Meester ontrou ende rampsalig, o yemand anders met dien naem, daer my niet bysonders aengheleghen en is, om dat ick de begrave dooden niet stooren en wil, in hunne conscientie ongheтwijfeld gheraeckt sijnde terwijl sy leefden. Dese Ian tot de Druckerije onder Eede aengenomen knechtẽ, na dat hy de konste van het letter-setten, ende de wetenschap van het letter-gieten, ende wat meer tot die saecke behoord, nu meynde vvel te vveten, hebbende gheleghen tijdt verspied, boven welcken hy gheenen bequamen en konde bekomen, heeft op den Kors-nacht, in vvelcken alle 't Huysghesin het Gheboort-Feest vierden, alle het letter-tuygh ende ghereedschap tot dese Konste dienende opghepackt, ende is als een Dief ten huyse uytghestreecken, ende eerst t'Amsterdam ghevlught, ende nae te Keulen, tot der tijdt dat hy te Mentz is ghekomen, als in eene verseeckerde plaetse, daer hy buyten scheuts veylig moghte woonen, ende met open winckel den rijcken vrught van sijne dieverije maeyen. Want het is seecker, dat binnen 'sjaers, inden Iaere 1442, met die selve letteren, die Laurens te Haerlem ghebruykt hadde, in 't licht ghekomen is *Alexandri Galli Doctrinale*, welcke Grammatica doe ter tijdt in seer

positus

ositus tutò degeret, suorumque furtorum apertâ officinâ fructum uberem meteret. Nimirum ex eâ, intra vertentis anni spatium, ad annum nato Christo 1442, ijs ipsis typis, quibus Harlemi Laurentius fuerat usus, prodisse in lucem certum est, Alexandri Galli Doctrinale, *quæ Grammatica celeberrimo tunc in usu erat, cum* Petri Hispani Tractatibus, *primâ fœturâ. Ista sunt fermè quæ senibus annosis fide dignis, & qui tradita de manu in manum quasi ardentem tædam in decursu acceperant, olim intellexi, & alios eadem referentes attestantesq; comperi. Memini narrasse mihi Nicolaum Galium, pueritiæ meæ formatorem, hominem ferreâ memoriâ & longâ canitie venerabilem, quòd puer non semel audierit Cornelium quendam bibliopegum ac senio gravem, nec octogenario minorem (qui in eadem officinâ subministrum egerat) tantâ contentione ac fervore commemorantem rei gestæ seriem, inventi (ut ab hero suo acceperat) rationem, rudis artis polituram & incrementum,*

groot ghebruyck was, met *Petri Hispani* "*Tractatibus*, sijnde de eerste vrucht. "*Logica*. Dat sijn meest die dinghen die ick eertijdts verstaen hebbe van seer oude ende gheloofwaerdighe luyden, ende die sulcx niet anders als eene brandende toortse in eene loop-bane van hand tot hand ontfanghen hadden, ende hebbe oock anderen bevonden die dat selve mede alsoo verhaelden, ende betuygden. My ghedenckt oock noch dat Nicolaes Gael, mijn School-meester in mijne jonckheydt, een Man van eene ysere memorie, ende aensienlijck door sijne graeuwe hayren, my plaght te verhalen, dat hy jong sijnde meer dan eens ghehoord hadde eenen Cornelis Boeck-binder, eenen ouden deftighen Man, weynig onder de tachtig jaeren (die oock in Laurens Winckel voor knecht ghediend hadde) met sulcken yver ende heftigheyd sijns gemoeds de gansche gheleghenheyd van de geschiedenisse vertellen, de maniere van de Vindinghe (ghelijck hy 't van sijn Meester verstaen hadde) de verbeteringhe ende aenwas van de rouwe Konste, ende andere dierghelijcke dinghen, dat hem oock teghens sijnen danck van vveghen de onwaerdigheyd van de daed de traenen uytbersteden, soo dickwils als van dese Dieverije ghevvag ghemaeckt werde: ende dat de oude Man om dese ontstolen eere sich soo ontstelde ende vergramde, dat oock scheen

aliaq; id genus, ut invito quoque præ rei indignitate lachrymæ erumperent, quoties de plagio inciderat mentio: tum verò ob ereptam furto gloriam sic irâ exardescere solere senem, ut etiam lictoris exemplum eum fuiße editurum in plagiarium appareret, si vita illi superfuisset: tum devovere consuevisse diris ultricibus sacrilegum caput, noctesq; illas damnare atque exsecrari, quas unà cum scelere illo, communi in cubili, per aliquot menses exegisset. Quæ non dissonant à verbis Quirini Talesij Cos. eadem ferè ex ore librarij ejusdem se olim accepiße mihi confeßi. Ista dictare me compulit cupiditas & studium defendendæ Veritatis, quamvis illa odium sui plerumque parere soleat: in quâ tuendâ potiùs quàm ut deserere vadimonium velim, ad suscipiendum odium paratior sim ac promptior. Nam istud facilè ponent, qui rem ipsam sincerè ac candidè indagabunt & expendent, tanquam in Critolai bilance appensam: at Veritatis, quæ Dei imago quædam est, qui non libenter patrocinium suscipiat, vix hominis appella-

dat hy desen Dief wel hadde willen vernielen, indien hy in 't leven vvare gheweest: dat hy oock desen eerloosen Fielt ter Hellen toe vervloeckte, ende die nachten verfoeyde ende verdoemde, de welcke hy te ghelijck met desen Schelm in eene slaepkamer eenighe maenden hadde overghebragt. Welcke dinghen overeenstemmen met de woorden van den Burghemeester Quirinus Talesius, die my verhaelde ghenoeghsaem het selfde uyt den mond vanden ghemelden Boeck-verkooper vvel-eer verstaen te hebben. De lust ende yver tot de beschermінghe der Waerheyd heeft my ghedronghen dit te segghen, of sy schoon ghemeynlijck sich selven haet pleeg te baren: ghereeder ende bereyder sijnde dien haet te draghen, dan mijn schuldighe plight in de beschermінghe der Waerheyd te verlaten. Want alle die dese saecke billijck ende bescheyden, als in Critolaus weeg-schale, sullen overweghen, sullen dien haet lichtelijck aflegghen: maer die de verdedinghe van de Waerheyd, de welcke het beeldt Godts is, niet gaerne aenen nemen, achte ick den naem van eenen mensche schier onwaerdig; boven vvelcker sorghe ende liefde niemand yets heyligher nochte liever en behoorde te wesen. Door het beschermen van de Waerheyd sal onse Stad haere eere ghenieten, de eere van eene d'allerheerlijckste vindinghe vveder-

tionem

ionem mereri existimo, cujus curâ atque amore nihil cuiquam vel sanctius vel antiquius esse debet. Tuendo Veritatem & constabit suus Vrbi nostræ honos, in cive ereptam inventionis pulcherrimæ gloriam recuperaturæ, & calet eorum arrogantia, quos falsam alienæ gloriæ hæreditatem cernere non puduit, & quasi dejectis de ponte sexagenariis alieni juris possessionem superbè usurparunt. At vereor, ut surdis ista auribus canantur: Utcunque tamen erit, juvabit me & memoriæ Inventoris & gloriæ Vrbis pro virili consuluisse, dum apud leves & Veri incuriosos animos plus valet præjudicium opinionis (quod antea quoque testatus sum) quàm cum ratione auctoritas. Quæ injuria mussitanda est & devoranda parùm lubentibus. Quanquam dolendum minus foret, eam laudem in clarissimam Germaniæ urbem, velut aliam in familiam, transisse, si non plagio, sed rectâ ratione factum id fuisset. &c.

krijghende, die haeren Burgher ontnomen was; ende hunner trotz ende hoogmoed sal te nedersincken, die sich niet gheschaemd en hebben in eens anders erfdeel vermetelick te vallen, ende de selve aen sich te trecken, de gherechtigde ende waere besitters verstootende. Maer ick vreese, dat ick dit voor een doof mans deure singhe: hoe 't dan noch uytvallen sal, soo sal my dit niettemin goed doen, dat ick voor de ghedachtenisse vanden Vinder, ende de eere vande Stad, naer mijn uyterste vermoghen het beste ghedaen hebbe, terwijl dat by lichtvaerdighe Menschen, ende die nae de waerheydt niet en vraghen, het voor-oordeel van hunne meyninghe meer gheld (als ick te vooren oock aengheroerd hebbe) als alle reden ende aensienelijcke gheloofwaerdigheyd. Welck onghelijck de beroofde ende des t'onvredene Burghers moeten in-kroppen, ende verdouwen. Hoe-wel minder te beklaghen soude wesen, dat dese lof tot eene wijd-vermaerde Stad van Duytschland als tot een ander Gheslachte ware overghegaen, indien sulckx niet door dieverije, maer door rechte wegen, ware gheschied gheweest. &c.

Dus verre de voortreffelicke ende gheloofwaerdigste Iunius. Laet ons nu eens besien het gheene D. V. Coornhert van de selfde ervindinghe der Druckerye aen zijne ghebiedende Heeren den Burghemeesteren/ Schepenen/ ende Raede der Stede van

Haerlem is schrijvende / in sekere Toe-eygheningh-brief ghe-steld voor de vertaelde Officia Ciceronis: Beginnende de selfde Brief aldus:

My is menigmael in goeder trouwen ghesеyt, Eersame, Wijse ende voorsichtighe Heeren, dat de nutte *Conste van Boeck-printen* aller eerst alhier binnen Haerlem ghevonden is; hoewel nochtans in een seer ruide maniere; soo't lichter valt het ghevonden te beteren, dan nieu te vinden. Welcke Conste namaels van een onghetrouwe knecht ghevoert zijnde tot Mentz, alsoo seer aldaer verbetert is, ende daer door oock die stadt, overmidts het eerste verspreyden, in sulcken name van d'eerste vindinghe dier Consten ghebraght heeft, dat onse mede-burgheren soo luttel gheloofs hebben, wanneer sy dese eere den rechten Vinder toeschrijven, als dit wel door onwedersprekelijcke kennisse alhier van veelen ghelooft ende onder de ghemeene oude Burgherije ontwijfelijcken gheweten wordt. Oock en is my niet verborghen, dat dese fame van Mentz door onser vooroudereren roeckeloose onachtsaemheydt soo diep in elck mans opinie ghewortelt is: dat gheen bewijs, hoe blijckelijck, hoe claer, ende hoe onstrafbaer het oock wesen moghte, maght soude hebben om desen ver-ouden wane uyt des volckx herten te doen ruymen. Maer want waerheydt te minder gheen waerheydt en is, al ist soo dat die van weynigh volckx gheweten werdt, ende ick het voorschreven oock vastelick gheloove, door de gheloofvvaerdighe ghetuyghenisse van seer oude statige ende graeuwe hoofden, die my niet alleen het * ghe-slachte vanden Inventoor alhier, maer oock † diens name ende toe-name dickvvils ghenoemt, d'eerste grove maniere van drucken vertelt, ende des aller eerste Printers ‡ vvooninghe metten vingheren eertijds ghevvesen hebben: en hebbe ick niet connen laten, sulcx niet als een benijder van eens anders eere, maer als een beminner der Waerheydt, tot vorderinghe vande vvel-verdiende eere deser stede, in't corte maer te roeren. Welcke behoorlijcke ende rechtvaerdighe eergierigheyt oock oorsake schijnt ghevveest te zijn, dat dese Druckerije alhier (als een spruyte uyt de vvortel van een oude bome) van nieus vveder opghecomen ende begonnen is. Want het is dickvvils ghebeurt, dat de Burgheren, hier af by ghevalle onderlinghen sprekende, hun beclaegden dat anderen dese eere t'onrecht ghenoten:

* *De Costers.*
† *Met name Laurens Iansz. Coster.*
‡ *Ae't Sant, ofte de Marct*

ende

ende dat noch (ſoo ſy ſeyden) ſonder yemants vveder-ſegghen, overmidts deſe hanteringhe van niemandt in deſe ſtede ghepleeght en vverdt. Door deſe daghelijcxe clap iſt ghevallen, dat mijn medegheſellen ende ick (die oyt eerlijcke oeffeninghe boven ledigheydt beminden) van ſinne zijn ghevvorden een Druckerije op te ſtellen binnen Haerlem: om de ſtede te eeren, yeghelijck nut te zijn, ende profijt buyten yemants ſchade te bejaghen, &c.

Hier hebdy de ghetuyghenisse van D.V.Coornhert, als een waerborghe van Iunius. Daer toe hem ſelven oock preſenteert een Edelman van Florence/ met name Lodovicus Guicciardinus, in ſijn Beſchrijvinghe der Nederlanden: gaende meer andere uytheemſche Schrijvers (als wy gheſeyt hebben) willens en wetens voorby: ende ſullen die misschien hier nae (des nood zijnde) aenroeren ende ghebruycken. Nu/ laet het ghenoeg zijn/ alleen Guicciardin aen te hooren. Die aldus ſpreeckt inde Beſchrijvinghe van Haerlem:

DeſeL. Guicciardin heeft zijn Beſchrijvinghe van Nederland in Italiaenſche ſprake eerſt inghe-ſteld, in't jaer 1565: en naderhandt grootelijcks vermeerdert Gedruckt by Chr. Plantin tot Antwerpē, en elders, in verſcheyden talen.

In deſe Stad (niet alleenlijcken naer het ghemeen ſegghen der Invvoonders, ende van andere Hollanders; maer oock volghens ſommighe Autheuren ende andere Memorien) is aller eerſt ghevonden de Conſte vande Boeck-druckerije, ende de vvijſe van letteren te gieten; ghelijckmen die teghenvvoordigh gheheel Europen door is ghebruyckende. Maer alſoo de Vinder quam te ſterven, eer dat de Conſte in haere kracht ende volkomenheyd noch vvas, ſoo is zijn dienaer (ſoomen ſeyd) tot Mentz gaen woonen: alvvaer hy deſe †nootwendige wetenſchap in't licht brenghende, blijdelijck ontfanghen is: ende de ſelve aldaer naerſtelijck in't werck gheſteld zijnde, gheraeckte tot alſulcke volmaecktheyd, door de kenniſſe die ſy al arbeydende bequamen; datmen zedert heeft ghemeynd, ghelijck het gherucht hier van over al gheloopen is, niet anders dan off de Boeckdruckerije tot Mentz ghevonden waere gheweeſt. Doch ick en kan nochte en wil niet lichtvaerdighlijck oordeelen vande waerheyd deſer ſaecke; my verghenoeghende dit met een woord aengheroerd te hebben, om deſe Stad ende het Landſchap van Hollandt niet te verkorten.

† Nutter dan de Son en 't ſout.

** In haer eere ende gherechtigheyd.*

In't overſetten van deſe plaetſe hebben wy de Franſche Copie/ghedaen by F. de Belle-Foreeſt Commingeois/ gevolgt/ alſoo de

soo de Italiaensche text des Autheurs by der hand niet en was. Hy verbolgt noch voorts het stuck vande Druckerye/ uyt Polydoro Virgilio: de Vindinge daer van (God wouds) eenẽ vermeynden Duytschen Edelman eñ Ridder / Jehan van Guttenberg/ toeschrijvende. Met noch wat daer buyten/ streckende tot grootmaeckinghe vanden vermaerden Drucker Aldus Manutius. Vande welcke wy oock hier nae meynen te handelen.

De Inventoribus rerum lib.2, cap.7.

HET TVVEEDE CAPITTEL.

Van het verloren Boeck, nopende de Haerlemsche Druckerije, vvijlen inghesteld ende beschreven door Mr. Ian van Zuren: Ende eenighe Memorien uyt de overblijffselen van't selve vverck ghetrocken.

ONnodigh (achte ick) waere gheweest de drie voorgaende passagien aen te trecken; ende onse Stad soud buyten twijfel in't volle besit vande Boeck-Druckerij wesen / ende d'eere daer van sonder opspraeck / in spijt van all benijders/ teghenwoordig noch/ als behoord/ ghenieten; by al dien niet onachtsamelijck waere verroeckeloost het bysonde Boeck dien aengaende by Mr. Ian van Zuren ghedaen / langh voor de Nederlandsche Troublen/ doe hy als Schepen eñ Wet houder waerdiglick de banck alhier tot Haerlem beklede/ eñ to het Burgemeesters ampt noch niet en was beroepen. My deer voorwaer ende jammert ten hooghsten/ den Titel van dit diensti ghe Werck te sien/ met weynig overghebleven bladeren/ alleen lijcken de Voor-reden ende d'Inleydinghe vervatende: Mae d'Historie selfs ende 't bewijs van sijne sedighe ende snedigh Voorstellinghe en is daer niet: Ende men weeten niet by wa seyten ofte weghen 'tselfde achter ghehouden wordt/ ofte verloo ren is. De Titel luyd aldus / in't Latijn; want in die tale i gheleerdelijck inghesteld ende beschreven:

ZVRE

ZVRENVS JVNIOR,
sive
De primâ & inauditâ hactenus vulgo & veriore tamen Artis Typographicæ inventione,

DIALOGVS,

Nunc primum conscriptus, & in lucem editus,
autore
IOANNE ZVRENO, HARLEMEO,
AD Amplissimum Virum N. N.

Wt dese Titel/ende uyt het navolghende blijckt / dat d'Heere [Z]urenus dese Materie verhandeld heeft by forme van een Tsa[m]enspraeck tusschen Zurenus de Vader/ en Zurenus de Soon. [I]nde Voor-reden klaegt hy/ende verwondert sich daer over/dat [d]ese soo hoog-noodige ende onwaerdeerlijcke Wetenschap/ soo [sp]āde in't licht ende kennisse der Menschen ghekomen is. Ver[kl]arende voorts / dat hy dit stuck *de subtili, ingenioso, solertiq; invento, [no]n ita multis abhinc annis mortalibus divino consilio prodito, ac in hanc lu[ce]m ac hominum usum producto*, by der handt ghenomen heeft *tum [ipi]sius Veritatis amore, tum Patriæ quoque studio, &c.* Voeghende daer [by]: *Quo ego profectò meo scripto, etsi id facilè contemni potest, nihil tamen Maguntinensi quicquam Reipublicæ unquam detractum volo, aut de [e]ius etiam hujus inventi gloriâ diminutum tantillum, cujus ego quo[q]ue nomini faveo præ cæteris multum. Fruantur illi certè, idq; me nec [in]vito, nec reluctante quidem, laude suâ præclarâ certè, quâ jam an[no]s multos, in hominum sermone ac scriptis, nec immeritò gaudent. Sit hæc [ip]sis quoque quieta & justa longissimi temporis præscriptione possessio; quâ [ip]sos turbare, profectò nec justum, nec etiam humanum (arbitror) foret. [H]oc tantùm (precor) animo ferant æquo, ut liceat mihi hanc Patriæ fidem, [s]an pietatem dicam? præstare, quæ mihi certè hujus & lucis & institu[ti]onis nonnullæ initium extitit primum, & causa præcipua, ut non sinam hoc [p]atrimonium laudis, quod adhuc in recenti patrum memoriâ hæret, à geni[to]ribus suis sibi per manus traditum, aliquando tandem perire, & ex omni [h]ominum memoriâ extingui delerique, ut perpetuis deinceps tenebris obrua-*

Vide candorem optimi atque integerrimi viri!

tur, cujus ad seram posteritatis famam decebat nos præsertim memoriam conservare sempiternam. Illa quidem civitas, meritò prædicanda, olim han rem acceptam à nobis prima certè publici juris fecit, & in hanc lucem altiù evexit, & rude admodum informeq́ inventum in formam tandem re degit elegantiorem, ut quidem tum ferebat ætas. Quo nomine quis non in signi sanè laude ac merito pepetuò celebrandam ac prædicandam illam quoq profectò judicet, quæ etiam vel in primis, quamquam non sit difficile inven tis aliquid addere, tanti tamen beneficij bonitate orbem sibi devinxit unive sum. Cæterùm hoc teneat velim Amplitudo tua N. N. in hac urbe nostr Harlemensi prima esse jacta opificij hujus præclari fundamenta, rudia for taßè, sed tamen prima. Hìc nata & in lucem edita Typographica est (qu Maguntinensium pace dictum velim) suisq́ membris formata, ut succres cere posset; ac diu certè, ut nuper nati infantes solent, tractata figurata sedulò; multosq́ hìc annos intra privatos tantùm parietes stetit, qui su † modò, quamquam ruinosi, tamen adhuc salvi & incolumes, tanto pride partu suo orbati ac spoliati miserè. Hìc est profectò educata, sumptu tenui diu nutrita & alta parciùs atque restrictè nimiùm, donec tandem ta quam privati laris angustias & paupertatem aspernata, extero cuidam comitem dedit, sordibusq́ patrijs majore sui parte relictis, nacta amplissim opes, ad postremum apud Maguntiam se publici juris fecit; ubi brevi ad tempore in tantam excrevit amplitudinem, ut ea jam propemodum ma gnitudine laboret suâ. Quæ omnia tua Amplitudo, hunc nostrum cum f lio Zureno Sermonem per otium aliquandò legens, latiùs cognoscet. Ent woorts noch/ nae eenighe tusschen beyden-loopende bladeren spreeckt hy eyndtlick aldus: *Nam cùm res sit profectò non miracu solùm, postquam est cognita, sed & utilitate quoque, non tam usu tamen s quàm fructu, & summa per se, & hujusmodi merito etiam prædicanda sem per; cujus item in amplitudine ac ubertate mirabili, ac omnem stylum su perante, compendium tantum, & in angustum quoque, pro tam copiosi fru ctus magnitudine, contracta brevitas extat, varias sanè dabit nec inamœn nobis multa & narrandi & disputandi occasiones: cùm & de commodis i lius multiplicibus, tum incommodis quoque nonnullis intercurrent; qua sunt alia hujusmodi multa non contemnenda profectò: ut nihil dicam quo que de ejus inventione primâ, quam falsò hactenus totus propemodum or bis unanimi consensu Maguntinensibus asscripsit. De quo vel solo nego tio, fili, sæpè mecum multa soleo tacitus cogitare, ac nonnihil etiam subin*

† Prospectantes in forum, & curiã: nũc, in duas areſve domus partiti ac divisi. Ipsum typographeion antiquum ad clariss. I.C. Dobbium pertinet; habitatum hodie à Bibliopego.

hasi

estare, mussitandáne sit hæc res inter nos clanculùm magis, ne quid quis rtè eorum exaudiat, qui hanc hujus inventi gloriam Maguntinensibus eripi, ımq́3 jucundâ ac diuturnâ possessione turbari, nunquā æquo animo patienır; an potiùs, manifestæ nobis præsertim rei veritate subnixi, cujus adhuc ·oens in hominum memoriâ testimonium extat, Patriæ etiam hanc ıetatem grati præstemus, ut ipsam tandem in avitæ hæreditatis possessioem, opinione nostrâ ac animo nunquam quoque deperditam, per reliuam etiam nonnullam orbis partem aliquandò tandem restituamus, q́3 hoc tanquam patrimonium laudis simul in hominum animis, ad poteritatis memoriam, confirmemus; securi quæ nobis indè tandem nasci extariq́3 possit tempestas, & fortaßè etiam bellum nonnullum.

Meer dien aengaende en vinde ick niet inde originele Charten/ die my door een goed vrundt behandighd syn: ende en an oock niet bemercken/ dat het selve exemplaer/ 'twelck ick hebruycke/ verder gheschreven ofte voltrocken is gheweest. Een saeck voorwaer ten hooghsten te beklaghen: terwylmen ldaer ooghen-schynelick bespeurt des goeden mans oprechen handel ende wandel/ trachtende door gheene omme-wehen / maer door eenen rechten wegh ende heerbane tot de Vaerheyd te gheraecken. Hoe zedighlick ende loffelick spreeckt y van die van Ments! alwaer nochtans de Druckerye niet an wettighen/maer van overspeelderschen bedde is. Dat hem chtelick stond te bewysen; ende ons ongheluck meer moeyens veroorsaecken sal; synde soo veel later/ dan hy/ opte weeld ghekomen; ende soo niet ghestyft nochte ghesterckt/ als vel de Heere Zurenus sal. ghedachtenisse was. Wy sullen al ven wel by dit Boeck den moed niet verlooren gheven/ ende ae ons kranck vermoghen/ alles voorwenden 'tgheen wy hebben konnen vinden/oft bedencken voorderlick ende waerachigh te wesen: Ende in't midden onbekommert doorgaende/ ullen wy noch ter slincker noch ter rechter syde afwycken/ om yghen baets willen. Vertrouwende/ dat ick met waerheydt en Lief-hebbers ende goed-willighe Lesers yet sonderlings nede sal konnen delen ende ontdecken; dat Zurenus misschien/ nde Iunius sekerlick/ niet en hebben gheweten. De laetste van e welcke/ het verlies van't voornoemde Boeck des eerstes/ ten

Iunius suâ de Typographiâ magnā partem videtur hausisse ex Zureni Commentario M.S.

 dele

dele mijns bedunckens verbullen en boeten kan / met het geene wy hier vooren ghetrouwelick in Latijn verteld/ eñ in Duydsch ghesteld hebben. De passagien van Zurenus, in desen gheroed/ hebben wy soo noodigh niet gheacht te vertalen / ende met een Nederlandsche tonge te doen spreecken; terwijl die/ als ick ghesepd hebbe/ maer een Vertoogh ende Inleydinghe tot het voorghenomen Werck sijn vervatende / ende slechts te kennen gheven / dat de Autheur tot voor-stand ende verdedinghe vande Haerlemsche eere / ende het Patrimoniale erff-goed / vande Druckerije wijdloopig (soo't schijnt) wilde handelen / ende de waerheyd vrijelick uytspreken; daer quame dan af / wat het wilde. Segghende/

Dat de Konst van Boeck-drucken tot Haerlem aller-eerst is ghevonden.

Dat de Winckel / daer de Druckerije eerstmael ghepleeghe is/ t'sijnen tijde/ doe hy schreeff/ noch in wesen was: met den ghevolghe van dien.

'Als mede noch huyden op desen dagh, hoewel verandert eñ versmaldeeldt. Als aẽ't Marctveld te sien is.

Dat de nouwe ende als doen noch rouwe Konst door een vreemdeling vervoerdt is:

Van hier nae Ments ghebraght:

Aldaer ghehuyst/ ghehooft/ ghehand-haest/ voortghefet/ ende grootelijcks verbeterd is.

Dese ende diergheleijcke Pointen vande Druckerije verhandelde ende verkondigde onse Zurenus. In-middels van't groot Gerijef ende Ongherijef; oorbaerlick Gebruyck/ ende schadelick Mis-bruyck vande selve Konst; met andere stichtelicke ende aenghenaeme Discoursen tusschen beyden invlijende. 'Twelck al ver-waer-looft / ende aen een kant gheraeckt sijnde; (ick en weete niet by wat rampvalligheyd) moeten wy/ vande nood een deugd maeckende / ons metten ghetrouwen dienst vanden wackeren Campioen Iunius, die soo mannelicken voor ons met sijne penne ghestreden heeft / ende noch voorts met het gheene dat by nip nu ghedaen werd/ verghenoegen ende te vreden houden. Aenghesien ons jammer en klaeg-redenen over't verlies van dit Boeck weynig helpen.

Quis

Quis pudor, ô cives! aut quis respectus amici
Privatos adeò suadet amare lares?
Plena laboratis Zureno scrinia libris,
Plurimaq; est propriâ charta notata manu,
Et mavult aliena tamen committere prælo,
Quàm sua; cùm possit digniùs ipse legi.
Et præstet liber iste, novam qui vindicat artem,
† Auctoremq; suum tollit in astra, teri; †Laurentium Costerum, Harlemensem, artis typographicæ inventorem,
Atque alij fœtus, & doctæ pignora dextræ.
Sed vetat austerus (proh rata vota!) pater.
Hinc cùm tot possent diciq; legiq; libelli,
Hi periere alijs, & periēre patri.
Iamq; suum prælis decus immortale Batavis
Staret, & Harlemo non temerandus honos.
Non sic ex rapto præclara Moguntia vivat,
Aut primo impressas arroget ære notas.
Zurenus, tacitos inter numerandus ‡ Amyclas, ‡Amyclæ tacendo periērūt, teste Lucilio Satyrographo. Vide Erasmum in Adagijs.
Heu, quantum muto perdidit ore decus!

Mijn burgers, lieve toch, wat schaemte sonder reden, Overgheset door S. A.
Wat aensien van een vriend houd ons so laeg beneden?
En steekt ons binnens huys verschoven in een hoek
Met menig heerlijk schrift, met menig nodig boek?
Zurenus heeft by sich veel kisten met papieren,
Die hem en onse Stad met eren konden zieren,
Veel liever druckt hy noch het werck van and're lien,
Daer hem die ere selfs behoorde te geschien,
En daermen alderliefst dat boek behoord te lesen,
Daer hy de Druckery van Haerlem heeft bewesen,
Waer mede hy den vond van dese Konst beweerd,
En haeren vinder prijst, en onsen burger eerd;
En and're vruchten meer van sijn verstand gegeven,
En and're vruchten meer van sijne hand geschreven.
Wat opzet is dit toch? waer heeftmen meer gehoord,
Dat oyt een vader heeft sijn eygen vrucht vermoord?

Daer hadden dan (eylaes!) veel boeken konnen leven,
Die nu als in den dop so droevig sijn gebleven.
Sy sijn dan, ja sy sijn tot onse scha vergaen!
Wat heeft de vader nu? hy heefter ook niets aen.
De Bataviersche perz sou in haer ere blijven,
De roem van onse Stad van Haerlem sou beklijven,
Mentz waer van haren roof en roem al lang ontkleed,
Die sich so valsch den vond der Druckery vermeet.
Sould dan Zurenus niet in't † Swygers gild behoren,
Die door stil-swijgendheyd hun leven selfs verloren?
Eylaes! hoe heeft hy ons in d'eer van sulken vond
Verachterd en verkort door sijnen stommen mond!

† De Amyclen, die door hunne stil-swijgendheyd verloren sijn gegaen.

HET DERDE CAPITTEL.

Ettelicke ghetuygenissen der gener die de Druckerije de Stad van Mentz in Duydschland toe-schrijven: ende voornaemelijck Nicolai Serarij.

TOt Haerlem is dan de Druckerije ghevonden/ naer uytwijsinghe van Iunius, Coornhert, Zurenus, **ende anderen. Hier teghen komen die van Ments/ ende andere die met haer aenspannen. Allegader en sal ick die hier niet ophalen. Dat onlangs tot haere verdedinghe wijds en sijds ghesweest ende gheschreven is / sal ick cortelick aentrecken / ende daer by ophouden / tot beter gheleghendheyd. Een naemkondigh ende gheleerd man/** Nicolaus Serarius, **nu ongheveerlicken vijffentwintigh jaeren gheleden / spreeckt aldus:** *Moguntina urbis ornamentum Typographia est; non eo tamen modo, quo ad alias complures urbes nunc pertinet, sed alio quodam præcipuo & singulari, quòd ea scilicet hanc primò artem excogitarit, pepererit, cæterisq;, apud quas nunc est, civitatibus, & orbis hujus nostri nationibus omnibus tradiderit. Sed omnium ferè magnarum laudatarumq; rerum laudem ad se, per fas ac nefas, rapiunt plerique, & sicut olim Homerum Colophonij civem esse suum dixerunt, Chij suum vendicarunt, Salaminij repetierunt, Smyrnæi verò suum esse confirmarunt: ita etiam hodie artem Typographicam se invenisse,*

Mogũtiacarum rerum ab initio usque ad Archiepiscopũ & Electorem D. Ioannem Schwichardum libri v, auctore Nic. Serario S.I. Theologo, ac in Academiâ Moguntinâ Professore, editi Moguntiæ a°. 1604.

nisse, ad aliosq; omnes propagasse, non autem Moguntiam, jactitant nonnulli. Hæc ille lib. 1. cap. 36. Et cap. 37,

I. *Argentinæ,* inquit, *inventum & natum, ex Argentinensi Episcopatu, & Selestadiensi urbe tradit Jacobus Wymphelingus in Rerum Germanicarum Epitome cap.* LXV. *Huic lib.* VIII. *cap.* XI. *credidit Fulgosius, & qui Vrspergensis Abbatis Paralipomena conscripsit.*

II. *Ad Hollandiam verò ejusdem artis inventionem rapit Hollandus; sed ita, ut Moguntinis convicium etiam faciat. Periisti Moguntia, quæ ab infido, furaci, & fugitivo servulo inanem falsamq; hactenus gloriam quæsiisti! Ni caveas, in te invadent Hollandi: te ulciscentur: sua scilicet repetent,* &c.

III. *Antonius Campanus homini Gallo eandem inventionem adscribit.*

IV. *Gallus autem Genebrardus lib.* IV. *Chron.* Addo, *inquit, Themistaneos,* quorum urbem patrum memoriâ Castilij in novo Orbe occuparunt, Typographicæ auctores esse.

V. *Et Lusitanus, homo gravissimus & eloquentissimus, Hieronymus Osorius lib.* XI, *De rebus Emmanuelis, remotissimæ Sinarum nationi tam mirabilis inventi laudem, eamq; non nuper natam, sed pervetustam, peneq; canam, tribuit.* In libris, *ait,* describendis, & rerum memoriâ propagandâ, æneis formis uti solent Sinæ: quarum usus adeò antiquus apud illos est, ut qui primus eam artem excogitârit, ignoretur. *Italus verò Jovius antè ipsum similia.*

VI. *Quid, quòd Pomponius Lætus hanc Impreßoriam artem à Saturno inventam docuit.*

De Wederlegginghe daer van luyd met syne woorden in forme als volgt:

I. *An Argentinensis fuerit hujus artificij auctor, itemq; an inibi de hoc aliquid aut cogitarit, aut etiam tentarit, mihi haud liquet. Unus, quod sciam, tantùm est qui aßerit Wymphelingus. Poßet videri velle istud, cuicuimodi est, supra veritatem dare patriæ. Quia tamen potuit aliquis esse domo Argentinensis, & civitate tamen Moguntinus, aliquid Argentinæ cogitare, atque conari, hocq; idem ipsum Moguntiæ jam in lucem efferre ac perficere: denique quia citra causam, idoneosq; auctores, non est quisquam facilè mendacij arcersendus; credet, qui valet, illi affirmanti. Credidit certè Jo. Arnoldus Bergellanus.*

II. *An etiam in aliquâ Hollandiæ sylvâ quidquam tentarit Hollandus*

dus aliquis, an item domi litteras deformarit aliquas, nolim pugnare. Nam fortè & alibi pluribus tale quid in mentem aliquando venire potuit. Quemadmodum viatores, sic & hominum cogitationes in eadem aliquando incurrunt vestigia. Et hoc fortè tantùm vult vulgaris illa Harlemensium fama, de quâ Ludovicus Guicciardinus.

Æquum verò esset, ut bonis vel testimonijs, vel indicijs doceat Hollandus, fuisse suo illi [Laurentio] *servum, & quidem, tunc temporis, Moguntinum, aut illum cujuscunque urbis gentisve hominem ex Hollandiâ* (Harlemo) *profugisse Amstelredamum, deinde Coloniam appulisse: & cur potiùs hæ in viâ urbes, quàm aliæ tam multæ nominentur: an Typographicum fortè ibi aliquid inceptarit: doceat denique Moguntiam illum venisse: hîc fugæ finem fuiße: hîc furtum suum in lucem dedisse: & quod alienum erat, quasi suum venditaße. Alioqui si satis sit dicere, aliquem esse furem, quis, ut à veterum quodam dictum est, innocens & non fur?* &c.

III. *De Gallo, res facilis est. Nam qui primus artem istam Italis planè admirabilem Romæ ostendit, Germanus quidem fuit Vdalricus nomine, sed cui cognomen esset Germanicum* Han, *quod Latine valet Gallum Gallinaceum: Eaq; res audita Campano imposuit, uti loco citato indicat Wymphelingus.*

IV. V. *Ab hac quoque removendos Sinas censeo, & omnes ignoti Orbis alios. Cùm enim an hoc vel illud hic aut illic omnium primò usitari cœperit, disseritur, satis constat non agi nisi de notis gentibus. Quod enim si apud Antipodas, Borealis Australisq; poli homines, id jam, ignaris nobis, cœptum eßet?*

In Sermonibus Convivialibus de Mirandis Germaniæ.

VI. *Pomponio Læto refutando faciunt ista Conradi Peutingeri:* Movit mihi stomachum præceptor meus, rerum vetustarum alioqui solertissimus inquisitor, Pomponius Lætus: Voluit enim nobis Germanis inventæ artis Impressoriæ laudem præripere. Nam ad Augustinum Mapheum scribens, ita ait: *Imprimendi facultatem, multis sæculis intermissam, paulo antè revocatam esse.* Vnde hoc diceret, ego plurimos percunctatus sum, tandem ex Francisco Cardulo Narniensi didici, eum D. Cypriani sententiâ fretum fuisse: Is enim de Idolis scribens inquit: *Saturnus litteras imprimere, & signare nummos in Italiâ primus instituit*, qui, licet rarus apud Pomponium vetustatis investigandæ Christianus testis est, fidem tamen non facit D.Cyprianum de eâ impressoriâ

pressoriâ arte, quâ nunc utimur, locutum fuisse. Sed & Saturni tempore calami & pennæ usus non erat: litteras fortè ferro vel lignis impressit, cæterosq; docuit, non conjunctim, verùm singulas particulatim imprimendo debito ordine locare: vel, ut idem noster Episcopus Torgestinus opinatur, Saturnum docuisse litteras imprimere eas quæ in nomismatis expressæ sunt, non quæ nunc papyro imprimuntur. Signavit enim æris primùm in Italiâ cum Iano monetam, & in æs impressit litteras.

Hæc sententia omnium optima.

Eyndelick tot beweeringhe dat de Druckerye aller-eerst tot Mentz/ ende niet tot Straetsburg/ ofte elders in Holland ghevonden soude wesen/ brengt hy verscheyden ghetuyghenissen voort/ ende eerst eene van onsen grooten Rotterdammer Desiderius Erasmus: **om dies willen/seydt hy/**

Non quia omnium optimus, sed quia Hollandus fuit, patriarum rerum peritissimus, Typographicæ arti deditissimus, domesticarum præco vocalissimus. Is igitur suis in S. Hieronymi Epistolam ad viduam Gerontiam, sive Ageruchiam, Annotationibus ait: Huic urbi [*Maguntiæ*] omnes bonarum literarum studiosi non parum debent, ob egregium illud ac pænè divinum inventum, stanneis typis excudendi libros, quod illic natum affirmant. *Polydorus Virgilius De Inventorib. lib.* II. *cap.* VII. *Trithemius Exhortationum lib.* I, *hom.* VII. *& Epistolâ* XLVIII. *Andreas Althamerus in Taciti Germaniam, Petrus Appianus Cosmographiæ parte* II. *Conradus Peutingerus l. s. d. Genebrardus Chron. lib.* IIII. *Middendorpius in Acad. qui & Coloniensia citat Chronica, Georgius Bruin Tomo* I. *Vrbium, Celtes ad Rhenum, Sebastianus Brand, Aventinus lib.* XVII, *Carion lib.* III. *Sebastianus Munsterus lib.* III. *Theodorus Zwingerus in Theatro, Petrus Ramus in Mathematicis. Adjiciantur primi denique artis hujus modioli, quos antiqua hîc domus, quæ, in Cerasini horti plateâ,* Sewleffel *vocatur, custodit; quosq; mihi nuper Albinus typographus monstrabat. Jo. Arnoldus in Chalcographici Encomij præfatione:* Hodie, *ait*, vetustissima quædam in eum usum ab auctoribus comparata, quæ vidi, instrumenta extant Moguntiæ. Doctus Iuris Moguntinus Professor, in lapide, qui Iurisperitorum domus interiori stillicidio subjectus est, hæc inscripsit;

IOANNI GVTENBERGENSI MOGVNTINO,
QVI PRIMVS OMNIVM LITERAS AERE IMPRIMENDAS
INVENIT, HAC ARTE DE ORBE TOTO BENE
MERENTI IVO WITIGISIS
HOC SAXVM PRO MONIMENTO POSVIT, 1508.

HET VIERDE CAPITTEL.

Andere ghetuygheniſſen voor die van Ments, van Serario byghebraght.

Lib. 1. cap. 37. SErarius gaet voorder / ende loghghent met ſtijve kaken dat de Druckerye elders / dan te Ments / aller-eerſt ghevonden ſoude weſen: 'twelck roepen / ſeyd hy / die voorghenoemde Ghetuyghen / ende de merck-teyckenen daer van ſynde in't oude huys Sewleſtel. Sulcks dat hy de dieverye ontkend / eñ dit verwijt ſeer oevel neemt; daer over de Hollanders (Iunius, & ex eo Bertius in Tabulis Geographicis.) beſtraffende / die hy gaerne ſag dat beleefdelicker ende met minder bitterheydt van Ments ſpraken. Welcke Stad nae dat hy voor-gheeſt / den Hollanders hunne eere / die ſy ſouden moghen hebben ſoo in letteren als in andere dinghen niet en beniid / noch en beneemt: ondertuſſchẽ beſchermende de eere / die ſy van haer Ouders heeft ontfanghen / ende in welckers beſit ſy nu langhe gheweeſt is; die ſoo veele ende ſoo treffelicke ghetuyghen / onder de welcke oock uytheemſche ende Hollanders (hier by verſtaet hy onſen grooten Rotterdammer (Eraſmus.)) haer toe ſchrijve. Maer wat van eenighe deſer Ghetuyghen ſy / ſullen wy beneden wat naerder inſien / ende ſcharpelick overweghen. Nu / alſoo wy voorghenomen hebben rondelick ende oprechtelick in deſen te handelen / ſonder eenighe de minſte affectie ofte paſſie: ſal ick hier / nae-tredende de voetſtappen vanden ghemelden [a] Serarius, verhaelen de gantſche gheleghendheyd vande ervindinghe der Druckerye aldaer. D'eerſte Inventoor / ende die de Konſte bedacht heeft / is gheweeſt [b] Iehan Gudenbergher: ſijn medehulpers met raed en klinckende daed ſijn gheweeſt twee andere Burghers van Ments / [c] Iehan Fauſt, ofte / ghelijck ſy doe ſpraken

[a] Cap. 38.
[b] Hans.
[c] Hans.

ende

ende schreven/Fust, met " Iehan Medinbach. Dese Gudenbergher " Hans
hadde een jongen ofte knecht/Pieter Schœffer: die nae/sijn Swa-
gher worde/ende veel groote wercken ghedruckt heeft : als daer
sijn van S.Hieronymus , dewelcke leggen inde Librarije van't
Clooster t'Eberbach. Dese drie / ofte vier / aenghesien sy alle
de Konste ghevoordert hebben/ ende d'een d'ander behulpsaem
gheweest sijn / moghen alle te samen telle-quelle Inventoors
sijn / ende voor Autoors vande Konste ghehouden werden : in
dier voeghen nochtans/ dat de eerste plaetse Jehan Gudenber-
gher rechtelicken toe kome. Den welcken uyt wat reden † Rid- † vā Sabellicus eñ andere. De Coolsche Chronijck noemt hem Ioncker.
der mag genoemd werden/en kan ick niet bevroeden. 'Tmagh
gheschieden (nae de gissinghe van Serarius) om sijne verdiensten
wille/ ende datmen gheoordeeld heeft de Vindinghe ende open-
baringhe vande Druckerije sulcke eene Ridderlicke Ordre wel
waerdigh te wesen. Doch hadde hy met dien Titel in sijn le-
ven vereerdt gheweest/ Ivo Wittegisis en soude sulckes niet op de
Graft-steen/de welcke hy ter eerē van hem in't jaer cIↄ.Ic.VIII.
dede oprechten/versuymt hebben te stellen : daer nu maer staet/
I.Gutenbergensi Moguntino, etc. als in't voorgaende Capittel te
lesen is. Oock meyne ick/datmen hier van meer bescheyds be-
hoorden te hebben. Twelck dewijl after blijft/moet het my ten
goeden ghehouden werden / dat ick hem een vermeynden Edel-
man eñ Ridder ben noemende, daer ic hier vooren L.Guicciardin
aentrecke. Insghelijckx soude hy met desen Titel buyten twij-
fel/waerdt by alsoo/vereerd ende opghepronckt werden by den
Autheur/ den welcken doorgaens de voorschreven Serarius ghe-
bruyckt. De woorden van desen Onghenoemden swetser luy-
den aldus :

Hoc urbis nostræ Moguntiaci (inquit Manuscriptus) *triumphale perpetuæ laudis est præconium, quòd ingeniosam characterizandi artem non solers Italorum indago; non celebris Græcorum sapientia; non multiformis Gallorum scientia; neque callidum Barbarorum repperit ingenium: sed industriosi nobilis urbis Moguntiaci cives, scilicet* Ioannes Gudenberg; *qui cùm omnem substantiam suam propter artis difficultatem ferè profudisset, tandem auxilio* Ioannis Fusth, Ioannis Medinbach, *& aliorum concivium, adiutus rem perfecit. Post quem Gudenberg, qui morabatur* M.S. infimæ vetustatis.

zum Iungen, *qui usque nunc ejus artis nomine nuncupatur,* Petrus Opilionis, *id est* Schœffer, *ejus gener, artis Impressoriæ dilatator extitit. Qui etiam suo tempore multa impressit opera. Ecclesiæ Dei quanta provenerit ab hac arte utilitas, quis sufficienter eloqui valebit? dum multi codices obsoleti pulverulentis olim reclusi Bibliothecis, nunc impressi palàm modico feruntur pretio venales.* Hactenus Anonymus.

Hier uyt/ sietmen/ heeft Serarius 'tgheene hy vande drie Iannen verhaeld. Dan hier en word noch jaer/ noch tyd uytghedruckt/ wanneer dit gheschiede. Derhaven hier noodig diend uytgheteyckend/ d' Historie vande Druckerye/ soo die aen 't eynde van het Breviarium Historiarum Ioannis Trithemij Abbatis, inde Stad van Ments ghedruckt/ wat naeckter ende duydelicker verclaerd staet. Ick bidde den goetwilligen Leser/ een luttel ghedulds te willen hebben; eñ dewyl de woorden vande Chronijck-Schryver van Ments in verscher gheheugheniße syn/ oock op dese met aendacht te letten.

Impressum & completum est præsens Chronicarum opus anno Domini M. D. XV. *in vigiliâ Margaretæ virginis, in nobili famosâq; urbe Moguntinâ, hujus artis Impressoriæ inventrice primâ, per* Ioannem Schœffer, *nepotem quondam honesti viri* Ioannis Fusth *civis Moguntini, memoratæ artis primarij auctoris. Qui tandem imprimendi artem proprio ingenio excogitare speculariq; cœpit anno Dominicæ nativitatis* M. CCCC. L. *indictione* XIII. *regnante illustriss. Romanor. Imperatore Friderico* III, *præsidente sanctæ Moguntinæ sedi Reverendiss. in Christo patre D. Theodorico, Pincernâ de Erbach, Principe Electore. Anno autem* M. CCCC. LII. *perfecit deduxitq; eam (divinâ favente gratiâ) in opus imprimendi: operâ tamen ac multis necessarijs adinventionibus* Petri Schoeffer *de* Gernsheim *ministri, suiq; filij adoptivi; cui etiam filiam suam Christinam Fusthin, pro dignâ laborum multarumq; adinventionum remuneratione, nuptui dedit. Retinuerunt autem hi duo jam prænominati* Ioannes Fusth *&* Petrus Schœffer *hanc artem in secreto, (omnibus ministris ac familiaribus eorum, ne illam quoquomodo manifestarent, jurejurando adstrictis) quoad tandem anno Domini* M. CCCC. LXII. *per eosdem familiares in diversas terrarum provincias divulgata, haud parvum sumpsit incrementum.*

Hier siet de Leser/ dat de woorden van dese Drucker met de Chronijck-Schryver niet over een en komen/ nopende 't huwelick

sick van Pieter Schoeffer; hier de Dochter van Jehan Fusth/ ende daer de Dochter van Jehan Gudenbergher te wijve krijghende. Daerom was het / dat ick op de woorden wel ghelet wilde hebben. Hoe dit wesen kan/sie ick niet: d'een off d'ander moet hem vergrijpen. Serarius (mercke ick wel) volght sijnen Chronijck-Schrijver; en ick heb hier liever 't Brevier van Trithemius te volgen/als daer de Huysvrouwe van Pieter Schoeffer de naem vande Vader Jehan Fusth medebrengt. Ten waer men wilde seggē/dat hy twee Wijvē hadde gehadt/ en dat haere beyder Dochters/ vande welcke hy d'eene Weduwenaer soude ghetrout hebben. Datmen niet beschreven vindt. Ick ben verwonderd/ dat Serarius dat soo ongheinerckt door laet gaen. D'onsekerheyd vande saeck / laet ick nu voorstaen/ dat hier uyt ten deele kan bespeurd werden / hier nae breeder by ons aen te wijsen.

HET VIIFDE CAPITTEL.

Verscheyden andere ghetuyghenissen, van Serario niet aengheroerd, dienende die van Ments.

WY sullen hier noch aenteyckenen eenighe Opschriften van oude gedruckte Boecken tot Ments/ dewelcke ter kennisse van Serarius niet ghekomen sijn. Tot Ments sijn ghedruckt Officia Ciceronis cum ejusdem Paradoxis, dragende aen't eynde dese Memorie/ die ick selve heb afghe schreven:

Presens Marci Tulij clarissimum opus. Johannes Fust Moguntinus civis. non atramento. plumali canna neque aerea. Sed arte quadam perpulcra. Petri manu pueri mei feliciter effeci finitum. Anno. M. CCCC. LXV.

Dit Boeck is ghedruckt in formaet van groot Quarto / ofte kleyn Folio/ op papier / ende oock eenighe exemplen op Pergament oft Franchyn. Soodanighe ick een hebbe/ ende om geen gheld missen wilde. Met recht magt wel voor een Juweel bewaerd

waerd ende ghehouden werden. Dierghelijck is gheweest op francijn gedruckt/ het gheene dat Petrus Ramus ghehadt heeft. Dierghelijcke werden verthoond op de Publijcke Libraryen/ tot Augsburg/ende tot Leyden : maer dat laetste is op papier; als oock noch een aldaer / berustende onder de E. Franchoys van Raphelingen/ mijn goedgunstige vrundt. Andere dierghelijcke meer (achte ick) besitten andere Gheleerde luyden. Van Rami exemplaer word veel ghewaghs ghemaeckt/ en hy selve in syne uytghegheven Schriften ghetuygt daer van aldus:

Ramus in Scholis Mathematicis, lib. 2.

Primùm (inquit) *Typographiæ exemplum Moguntiæ editum anno* 1466. (imò 1465) *à Petro Gerneso puero Joannis Fustei: ut constat de Ciceronis Officijs, quæ prima omnium typis æneis impreßa sunt. Exemplar Officiorum istorum habeo in membranâ impressorum, quæ ad finem adscriptionem continet:* Præsens M. Tullij, *&c.*

Ick hebbe oock selve ghesien ende in eyghe handen ghehadt een Boeck gheintituleert Institutiones Iuris Iustinianei cum Glossis, op Francijn ghedruckt/ in grooter ende heerlijcker formaet/ inden jaere 1468, ende in't selve achter op ghevonden dese schriftelicke vermaninghe:

Præsens Institutionem præclarum opus alma in urbe Moguntina inclitæ nationis Germanicæ, quam Dei clementia tam alti ingenij lumine donoq; cæteris terrarum nationibus præferre illustrareq; dignatus est, non atramento communi, non plumali canna, neque ærea, sed artificiosa quadam adinventione imprimendi seu characterizandi sic effigiatum & ad eusebiam Dei industrie consummatum per Petrum Schoyffer de Gernsheym anno Dominicæ incarnationis Millesimo CCCC LXVIII, *vicesima quarta die mensis Maij.*

Dit Opschrift is by-nae van een sin met het voorgaende achter de Officia & Paradoxa Ciceronis : behalven / dat Jehan Fust hier uytghelaten werdt / ende de naem van Pieter Schoyffer van Gernsheym breeder uytgedruckt. Misschien was Jehan Fust doe overleden. Syne naem wordt oock voorbygegaen achter op het Werck van Valerius Maximus, ghedruckt tot Mentz in't jaer 1471. Alwaer ick dit navolghende gheschrift ghevonden hebbe:

Præsens Valerij Maximi opus præclarissimum in nobili urbe Moguntina Rheni terminatum anno M CCCC LXXI, XVIII. *Kalendis Julys,*

per egre-

per egregium Petrum Schoyffer de Gernsheym artis Impressoriæ magistrum feliciter consummatum.

Van gelijcken wordt Jehan Fust verswegen inden druck van S. Augustinus de Civitate Dei, tot Ments int jaer 1473 gedruckt: luydende de Memorie aldaer, als volgt:

De civitate Dei opus præclarissimum binis Sacræ paginæ professoribus eximijs (Thoma Valois & Nicolao Triveth, ordinis Prædicatorum) *id commentantibus, rubricis tabulaq; discretum, præcelsa in urbe Moguntina partium Alemanniæ non calami per frasim, characterum autem apicibus artificiose elementatum, operosè est consummatum per Petrum Schoiffer de Gernsheim, anno Domini* M. CCCC. LXXIII, *die V. mensis Septembris, Præsidibus Ecclesiæ Catholicæ Sixto tertio Pontifice summo, Sedi autem Moguntinæ Adolfo secundo Præsule magnifico; Tenente autem ac gubernante Christianismi monarchiam Imperatore serenissimo Frederico tertio Cæsare semper Augusto.*

Met ghelijck-formige letteren als dese mijne Augustinus, ende met verswijginghe van Jehan Fusth, is mede tot Ments in't jaer daer aen volghende ghedruckt Speculum aureum Fr. Henrici Herp. T'welck opte Leydsche Bibliotheque berust: draghende en't eynde dit Opschrift:

Fr. Henrici Herp Speculum aureum Decem Præceptorum Dei opus præclarum in nobili urbe Moguncia câ, quam Imprimendi arte ingeniosâ gratuitoq; dono gloriosus Deus plus cæteris terrarum nationibus præferens illustrare dignatus est, non atramento plumali ereaq; penna, canná ve, sed adinventione quadam perpulcrâ, per honorabilem virum Petrum Schoyffer de Gernsheym feliciter est consummatum, anno Dominicæ incarnationis M. CCCC. LXXIIII. *mensis Septembris Idus quarto.*

Jehans Fustens naem is oock mede achterghehouden opte Sassensche Chronyck; daer oock alleen Pieter Schoyffer ghenaemt werd. Maer dat en is soo seer niet te verwonderen, doordien dese Chronyck wel vierentwintigh jaeren later ghedruckt is, dan de voorsz. Institutiones Iuris. De woorden achter op staende, luyden aldus:

Dusse Kronecke van Keyseren unde anderen Fursten unde Steden der Sassen mit oren Wapen, heft gheprent

gheprent Peter Schöffer van Gernssheym inder edde-
ley stat Mentz, die eyn anefangk is der Prentery, in deme
jare na Christs gebort Dusent Vierhundert LXXXXII,
vppe den Testen dach des Mertzen.

Veele andere Boecken/ buyten twijfel/ sijn aldaer noch ghe-
druckt/ alhoewel sy my nu niet voor en komen/ draghende dier-
ghelijcke Memorien. Dan ick val verdrietigh ghenoeg/ met het
ophaelen vande voorgaende Stuckx/ dewijl die de Stad Mentz
d'eere vande Druckerije gheven/ ende in't minste onser Stede
Haerlem niet eens ghedencken. Ende mijne Burghers lieve
haer eere wilden aenhooren. Daer toe ick my haest sal beghe-
ven. Dan hier moet ick noch by stellen twee Opschriften van
Boecken tot Ments ghedruckt; het eene in't jaer 1509, ende 't
andere int jaer 1513. In de welcke een Jan Schoeffer genoem
word: de soon (soo't hier blijct) vande voornoemde Pieter Schoef-
fer. Het Boeck van't jaer 1509, is gheintituleert Breviarium Ma-
guntinense, novissime impressum, ende/ ghelijck inde Voor-reden
ghesept wordt/ jucundissimo & emendato charactere elaboratum, en
achter aen't eynde leestmen dusdanig gheschrift:

Breviarium secundùm ritum inclytæ & insignis Ecclesiæ Moguntin. summa cum diligentia castigatum & emendatum, ad laudem & gloriam omnipotentis Dei, &c. impressum Moguntiæ, impensis & oper honesti & providi viri Joannis Scheffer, civis Moguntini, cujus avu primus artis Impressoriæ fuit inventor & autor, anno Salutiferæ incarnationis Domini Millesimo quingentesimo nono, in vigilia nativitati Mariæ.

Het Boeck van't jaer 1513, draegt de Titel van Missale Ma-
guntinense exactissima cura castigatum, ende aen't eynde staet

Finit Missale Maguntinense, revisum, castigatum, diligentissimeq; emendatum, sub Præsulatu Reverendissimi Domini, Domini Urielis, Archiepiscopi Moguntinensis, per Joannem Scheffer in urbe Maguntina, hujus artis Impressoriæ inventrice elimatriceq; prima, feliciter consummatum & impressum Kalend. Januar. anno Domini Millesimo quingentesimo decimo tertio.

HE

HET SESTE CAPITTEL.

Dat Iehan Fusth, ofte Pieter Schoyffer, ende niet Iehan Guttenberger, voor d'eerste bekende Drucker van Ments moet ghehouden vverden.

DE voorgaende Af-schriften leeren ons / ende de waerheyd is sulcks/dat Iehan, oft Hans, Fusth d'eerste bekende Drucker van Mentz is geweest/ ende niet Iehan Guttenberger, den vermeynden Edelman ofte Ridder / van de welcken wy hier vooren ter loop gesproken hebben/ eñ hier nae verhoopen noch breeder te handelen. 'Toudste Boeck dat ick gesien hebbe/ is M. Tull. Cicero de Officijs, &c. gedruckt/uytwijsende mijn Franchijnen exemplaer/tot Mentz in't jaer 1465. ende noch twee andere papieren exemplaren: het eene van Raphelengius/ende het andere vande Leydsche Bibliotheque. P. Ramus stelt hier 'tjaer 1466. Van-gelijcken doet Henricus Salmuth ad Guidonis Panciroli Nova Reperta, ende ghetuyght dat in het exemplaer/ legghende inde Librarije tot Augsburg / staet: *Tit. 12. De Typographiâ.*

Præsens M. Tullij clarissimum opus Jo. Fust, Moguntinus civis, &c. manu Petri de Gernsheim p.m. fel.eff. Finitum anno M CCCC. LXVI. *die* IV. *mensis Februarij.*

Siet! hier word de Dienaer van J. Fusth niet met sijn Corsten-naem alleen Pieter, als mijn Exemplaer doet/ maer met de bij-naem van sijn geboorte-plaets/oft gheslacht/genoemt Petrus de Gernsheim: Ghelijck als mede in't exemplaer van Ramus/ hier vooren aengeroerdt/ gedaen werdt. Daer-en-boven wordt noch in haere exemplaren uytgedruckt de dagh vande maendt/ naementlick den vierden Februarij/ op dewelcke het voorschreben werck voleyndt is eñ uyt-gegeven. Waer van mijn Exemplaer niet en weet te spreecken. Soo dat dese exemplaren / nae allen uyterlijcken schijn / een jaer later inde wereld sijn ghekomen/dan het mijne. Sijnde corts wederom de twede druck aenghelepdt / nae dat d'eerste druck t'eenemael uyt verkoft ende verhandeldt was. Het Augsburgsche exemplaer dan / met het

geene dat Ramus in sijn leven gehadt heeft / sijn van den tweeden Druck: ende het mijne op Franchijn/ met de twee ghelijcksormighe / hoewel op papier ghedruckt / 't eene leggende op de Leydsche Bibliotheque / ende 't ander toebehoorende den E. Franchoys van Ravelingen / sijn van den eersten Druck: alle drie medebrenghende het Jaer M. CCCC. LXV.

'Twelck op dat naeckter soude moghen blijcken / sal ick hier andermael/ met verlof van den goetwilligen Leser/ by-stellen het Opschrift van mijne Exemplaer:niet/als het selfde in't voorgaende Capittel ghesteldt is/met quaede puncten ende duystere distinctien besoedelt / volghens de eerste Coppe; maer sulks alst behoorde ghedruckt te wesen:

Præsens Marci Tullij clarissimum opus Johannes Fust, Moguntinus civis, non atramento plumali, canna neque area, sed arte quadam perpulcra Petri manu pueri mei feliciter effeci. Finitum anno M.CCCC.LXV.

Dat het Opschrift van de twee voorsz.exemplarē/ soo van de Leydsche Bibliotheque als van Raphelengius/ghelijcksormig is met dit onse hier by ghestelde / hebben wy voor henen ghesepdt. Des niet teghenstaende / is aenmerckens waerdigh het gene dat de voornoemde Raphelengius aengheteyckendt heeft
A°.1626. 5.Octob. in sekere Catalogue van Boecken/ by openbaere uyt-roepinge opgheveyldt; daer hy schrijft:

M. T. Ciceronis Officia & Paradoxa, Moguntiæ, 1465.

Hoc exemplar est primum specimen inventionis Typographicæ, testibus Ramo & alijs: quod ipsum contestantur etiam hæc sub finem Paradoxorum subjuncta verba: Præsens M. Tullij clarissimum opus Ioannes Fust, *&c.* Finitum anno M. CCCC. LXV. *Similia huic exemplaria in Augustanâ & celebrioribus Europæ Bibliothecis pro cimelio curiosè asservantur.* Hæc ille.

Nu/ om te beter alles te onderscheyden/dunckt my ook noodig datmen de woorden van Ramus selve aenhoore / Scholarum Mathematicarum lib. 11:

* Georgius Purbach.
† Ioannes de Regio-monte claruit a°. 1475.

Beneficio Mathematico (inquit) *mirabiles tres artes sunt inventæ.* PRIMO Bombardica *seu tormentorum bellicorum machina*, &c. *à Germano quodam reperta*, &c. SECVNDO *ex eadem gente Mathematico beneficio prodijt* Typographia. *qua videtur in * Purbachij tabulis ad †Regiomonta-*

num referri, inter cujus opera saltem tentata ars illa mirifica literarum formatrix appellatur: neque chronologia repugnat, cùm primum Typographiæ exemplum Moguntiæ editum sit aº. 1466. à Petro Gerneso puero Joannis Fustei, ut constat è Ciceronis Officijs, quæ prima omnium typis æneis impressa sunt. Exemplar Officiorum istorum habeo in membranâ impressorum; quæ ad finem adscriptionem continet: Præsens M. Tullij cl. o. I. F. Mog. c. n. a. p. c. neque ærea, sed arte q. p. manu Petri de Gernsheim pueri mei feliciter effeci. Finitum anno M.CCCC. LXVI, quartâ die mensis Februarij. *Hæc inquam adscriptio postrema tempus indicat libri primùm typis impressi. Ita Typographia è mathematis Germaniæ primùm nata est.* POSTREMO Nautica *atque in omnes universi Orbis oras Navigatio, excitatis jam per universam Italiam mathematis. &c.*

Voegt hier by het geene dat H. Salmuth verhaeldt ad Guidonis Panciroli Nova Reperta, Titulo XII. de Typographia. **Daer hy onder andere van het Augsburgsche exemplaer ghetuygt/ ende seydt:**

Exemplar Officiorum Ciceronis Moguntiæ primò, ut putatur, impressorum, in Bibliotheca Augustanâ adservatum, hanc in fine continet inscriptionem: Præsens M. Tullij cl. o. I. F. Mog. c. n. a. p. c. neque ærea; sed arte q. p. manu Petri de Gernsheim pueri mei fel. eff. Fin. aº. 1466. die 4. mens. Febr.

Ick bemercke oock dat Georgius Fabricius **diergelijcke Boeck van** Cicero de Officijs **ghebruyckt heeft/ in't toe-stellen van syne** ROMA. **In't welck hy sekere Graf-schrifte verhaeldt/ ghetrocken uyt desen Druck van Ments: aen't eynde van dewelcke Twaelff verscheyden** Epitaphia M. T. Ciceronis **ghelesen werden.**

Dit ghemelde en dickmael verhaelde Opschrift is alsoo in mijn Exemplaer met rubriken oft rooden inct ghedruckt. De Lief-hebbers die off selfs soodanighe Officia Ciceroni **van den tweeden Druck besitten / ofte elders vinden sullen/ moghen naerstelick toesien/ indien t haer believt/ ende het de pijne waerdt is/ hoe't daer ghedruckt is.**

Misschien sal by eenige geoordeelt werdē/ dat in die tijden soo cort op den anderen twemael een boeck niet gedruckt sal wesen

ende anghelepdt: maer sullen billijcken achten/ datter in sommighe exemplaren/ dewijl het Boeck op de Persse was/ eenige veranderinghe geschiedt sal wesen/ ende de naem vande Drucker ofte Letter-setter wat volkomentlijcker uytghedruckt: met bystellinghe van den dagh/ op dewelcke het selfde voleyndt werde. Soo dit aldus niet toeghegaen en is/nochte gheen veranderinghe gheschiedt/ nochte oock de tweede Druck niet aenghelepdt is/ moghten wel Ramus ende Salmuth haer groflick vergrijpen. Dat ick qualick kan ghelooven/ende voor geen mislagh alsnoch en rekene. Daer ick't nu by laete/tot naeder ondersoeckinghe.

HET SEVENDE CAPITTEL.

Memorie van de aller-oudste Boecken tot Mentz ghedruckt.

ICk gae voorder/om die van Mentz noch ouder Boecken/ als die by my ghesien ende in de voorgaende Capittelen begrepen zijn/aen te eyghenen. Maer soodanighe nochtans/ die ick selve niet en hebbe ghesien/ ofte oock niet en weet onder wie die teghenwoordigh berusten. Dan het zijn gheloofwaerdighe luyden/ die hier van spreecken.

Eerstelick/de Schrijver van d'oude Keulsche Chronijck/volmaeckt ende gedruckt int jaer 1499, getuygt dat de Latina Biblia tot Ments op het Jubel-jaer van 1450 gedruckt zijn/met kloecker ende grover letteren als men de Mis-boecken als-doen druckten. De woorden sullen hier naer in't lang ende breedt aenghetrocken werden/ daer ick eyghentlick mijne LAVRE-CRANS vlechte/ende beweer dat voor die tijdt de Boeck-Druckerye in Holland is gheweest. Nu stelle ick alleenlick het navolghende/ hier althans van noode:

In den jairen ons Heren do men schreyff M.CCCC.L. do was eyn Gulden jair, do began men tzo drucken, ind was dat eyrste boich datmen druckde die Bybel zo Latijn,

Latijn, ind wart gedruckt mit eynre grober schrifft, as is die schrifft dae men nu Mysseboicher mit druckt.

By anderen hebbe ick oock ghevonden / dat van dese Bibel tot Ments in't voorschreven jaer van 1450. ghedruckt mentie ghemaeckt werdt. C B S T. RS. R. O. M. P. G. inf. Auteur van seker Boeck / uytghegheven onder den Tytel van Strijdende, overwinnende ende triumpherende Waerheyd, in het eerste Capittel / daer hy spreeckt vande autenthicke Bibels / noemt onder de oudste druck der correcte Bibels oock dese; segghende: Tot Antwerpen, a°. 1625.

De† ghemeyne Latijnsche Bibels, sijnde gedruckt tot Ments 1450, ende 1472. †Vulgata Biblia.

Ick hebbe wel dierghelijcke Bibels met groote ouderwitse letteren op Franchijn ghescheven / ende in veel stucken verdeylt/ ghesien; maer niet van soo ouden druck.

——— Non omnia possumus omnes.

Edoch de saeck en is daerom te minder niet: ende verre van daer ist / dat ick de goede luyden van onwaerheydt soude beschuldighen.

Van-ghelijcken en hebbe ick niet ghesien de Donatus, ende de Confessionalia, int selfde jaer van 1450 tot Ments by Iehan Fusth ghedruckt. Vande welcke ick dit naervolgende ghelesen hebbe/ ende ons hier naer ten eynde toe af-ghescheven sijnde / insonderlick dienstigh wesen sal:

Johannes Faust, civis Moguntinus, avus maternus Joannis Schœffer, primus excogitavit imprimendi artem typis æreis: quos deinde plumbeos invenit: multaq; ad artem poliendam addidit ejus filius Petrus Schœffer. Impressus est autem hic Donatus *&* Confessionalia *primùm omnium anno* 1450. &c.

Dese Donatus is op Franchijn ghedruckt: ende op't voorste blad is dese Memorie met de handt van Mariangelus Accursius ghescheven gheweest: nae de ghetuygenisse van den eerwaerdighen ende gheleerden Angelus Rocha à Camerino, die 't selfde afgheschreven heeft: verklaerende / nae ghenomen oculaire inspectie/ van het voorseyde Boeck aldus: *In Appēdice Bibliotheca Vaticana, p. 411.*

Hujus codicis typi, & imminutus imprimendi modus, rudem illam inventio-

Antiquorũ typi. *ventionem præseferunt: charactères enim à primis illis Inventoribus non ita elegantur & expeditè, ut à nostris fieri solet, sed filo in literarum foramen immisso, connectebantur: sicut Venetijs id genus typos me vidisse memini.* Hæc ille.

Segghende / dat de letters van dat Boeck de rouwigheyd vande Konst ghenoegh te kennen gaven: want de eerste Vinders de volkomene wetenschap noch niet en hadden van't letter-setten / ende gieten / soo als nu wel in swanghe gaet / ende ghebruyckelick is. Maer dat sy de letteren met een draet aen-een-voegden en t'samen koppelden: tot welcken eynde yder letter doorboordt ende met een gat voorsien was: sulcke als syne E. te Veneetgen verthoondt waeren. Dit ghetuygt alsoo Angelus Rocha vande Donatus; vande Confessionalia wyders niet verhaelende / als dat die selve / nae de ghetuyghenisse van Mariangelus Accursius, mede tot Mentz aller-eerst met Donatus ghedruckt syn by Jehan Faust / in't jaer 1450. Daer by oock noch te kennen ghevende / dat dese Jehan Faust de schoon-Vader was van Pieter Schoeffer / ende de groot-Vader van Jehan Schoeffer: de welcke † doe leefde / en vermaerdt Drucker was. Ghelijck als wy aen't eynde van't vijfde Capittel gehoordt ende ghesien hebben.

† *Circa annum* 1505.

De wijt-beroemde / hoog-ghelеerde / ende gheloofwaerdige Iunius, hier vooren ter eeren meermaels ghedacht / seyt dat tot Mentz in't jaer 1442 ghedruckt ende in't licht ghekomen is Alexandri Galli Doctrinale, cum Petri Hispani Tractatibus [*Logicis*,] de eerste vrucht die die van Mentz voortbraghten / met de selfde letteren die onse LAVRENS onlangs te vooren tot Haerlem ghebesigt hadde. Dit seyt hy seker en vast te gaen; daer by die van Mentz openbaere dieverye aensegghende / ende daer over bestraffende. Syne woorden / opmerckens waerdigh / luyden aldus:

Siet pag. 23 van dit tegenwoordig werck.

Joannes quidam, captato oportuno tempore, cum fure domo se proripit, donec Moguntiacum perventum est, ceu ad Asyli aram, ubi quasi extra telorum ictum (quod dicitur) positus tutò degeret, suorumq; furtorum apertâ officinâ fructum uberem meteret. Nimirum ex eâ, intra vertentis anni spatium, ad annum à nato Christo 1442 ijs ipsis typis, quibus Lau-

rentius

rentius fuerat usus, prodijsse in lucem certum est, Alexandri Galli Doctrinale, *quæ Grammatica celeberrimo tunc in usu erat*, *cum* Petri Hispani Tractatibus* *primâ fœturâ*. *Logical.

Dit sijn de aller-oudste Boecken / die tot Mentz ghedruckt zijn/ ende daermen van weet te spreecken. Maer wy sullen hier naer claerlijck bewijsen/ datter noch ouder Boecken zijn : ende dat voor die tijdt in Holland de Boeck-Druckerije gheweest is. Waer toe al-eer wy komen/ sal ick hier de strijdt ende kijvaedse die daer is/ over de ervindinghe vande Druckerije/ tusschen die van Straetsburg ende die van Mentz/cortelick verhaelen.

HET ACHTSTE CAPITTEL.

Anteyckeninghe van eenighe Schrijvers die d'ervindinghe van de Druckerije de Stad Straetsburg toeschrijven.

Hier voorен in onse Poëtische Voor-reden hebben wy ghesept dat de Duytschen niet eens en zijn in't roemen ende noemen des Vinders vande Edele eñ hoogwaerdighe Konste / de Boeck-Druckerije : Ende dat die van Straetsburg tegens de Stad van Ments over dit stuck ingespannen waeren en krakeelden : Alwaer met eenen de Leser word ghesonden tot de twistende Schrijvers / die ick van meeninghe was in dit Werck aen te teyckenen / ende op te haelen : soo veele daer van tot mijner kennisse moghten ghekomen wesen. Siet daer dan het bescheydt dat ick daer van hebbe. Aen het eynde van ons eerste Capittel / als mede in het derde/ vierde/ende vijfde Capittel/ ghewagen wy van eenen vermeynden Duytschen Edelman ende Ridder Iehan van Guttenberg, gheboortigh van Straetsburg/ ende burger tot Ments. Wiens dienaer ende swaegher ghesept wordt gheweest te zijn Pieter Schoeffer : met groot misverstand/ nae dat wy ons laeten voorstaen. Daer ter contrarie Pieter Jehans Fustens jongen ofte knecht bevonden wordt. Dese Iehan van Guttenberg wordt by

veelen

veelen gheacht ende ghehouden d'eerste Vinder vande Konst: De selve hebbende tot Straetsburg onderstaen / ende noch onvolmaeckt van daer tot Mentz ghebraght / in't jaer † 1460. *Tractata est Typographia* (inquit in Annalibus Suevicis Martinus Crusius) *Argentorati anno 1460 ab Johanne Guttenbergio.* " Iacobus Wimphelingus Rerum Germanicarum Epitome, cap. LXV. ait: *Anno Christi 1440, Friderico III. Romanor. Imp. regnante, magnum quoddam ac penè divinum beneficium collatum est universo terrarum orbi à Johanne Gutenberg Argentoratensi, novo scribendi genere reperto. Is enim primus artem Impressoriam, quam Latiniores Excusoriam vocant, in urbe Argentinensi invenit. Inde Maguntiam veniens, eandem feliciter complevit. Interea Johannes Mentel id opificij genus inceptans, multa volumina castigatè & politè Argentinæ imprimendo, factus est brevi opulentissimus. Huic successit Adolphus Ruschius; mox Adolpho Martinus Flachus, qui & ipsi Argentinenses in natali solo cum laude & gloriâ hanc artem exercuerunt.* &c.

†Forte 1440 cum VVimphelingo.

" Vixit aº. 1500.

De selsde Wimphelingus heeft onder andere Schriftē noch naerghelaten een Catalogue vande Bisschoppen van Straetsburg. Daer hy aldus schrijft in Vitâ Roberti de Bavariâ, Episcopi Argentinensis: *Sub hoc Roberto nobilis ars Impressoria inventa fuit à quodam Argentinensi, licèt incompletè. Sed cùm is Maguntiam descenderet, ad alios quosdam in hac arte investigandâ similiter laborantes, ductu cujusdam Joannis Genszfleich, ex senio cœci, in domo Boni-montis,* Gutenberg, *in quâ hodie collegium est Juristarum, ea ars completa & consummata fuit, in laudem Germanorum sempiternam.* Hier en gaet die goede Heer soo breedt niet waeyen / als hy wel doet in sijne Epitome. Het is hem hier ghenoeg ter loop ende met een woord wijs-ses slechs aen te roeren / dat ten tyde van den Bisschop Robert uyt Bayeren / de eedele Konst van Boeck-drucken by een Straetsburgher (wiens naem hy daer verswijgt) ghevonden was / alhoewel onvolmaeckt: ende verstaen hebbende dat oock andere met die selve Konst tot Mentz besigh waeren; derwaers ghegaen is: ende dat alsoo in't Huys zum Guttenberg de Konst voltrocken is / ter eeuwigher loff ende eere der Duytschen. Maer inde voornoemde Epitome verhaeld hy de saeck wat wijdloopigher / als ten deele nu ghehoordt is / ende noch volgt: *Nec solùm* (inquit) *nostri in hac arte Argentinæ floruerunt, sed eandem etiam alibi*

Moguntię. Zum Gutenberg.

tractantes,

tractantes, & decus & emolumentum sunt consecuti. Ita Sixtus Rusinger Argentinus Neapoli anno 1471 libros, quomodo imprimi possint, primus monstravit. Præterea Vdalricus cognomento Han sub idem fermè tempus formas librarias, rem inauditam, nec unquam Romanis visam, Romam attulit. Hic cùm rem literariam ex inopiâ ad ingentem ubertatem perduxisset, Antonius Campanus in illum jocatus hoc tetrastichon edidit:

Anser Tarpeij custos Iovis, &c.

Sed non prætereundus est Joannes Prus municeps noster, qui hanc artem † hodiè in urbe Argentinâ diligenter excolit. &c. Doch niet alleenlick Wimphelingus, ende andere verscheyden/die hem volghen/schrijven d'ervindinghe vande Boeck-Druckerij Straetsburg / inde persoon van Guttenberg / toe: maer noch ouder ghetuygenisse daer van is te lesen by * Baptista Fulgosius, Italiaensch Schrijver omtrent den jaere 1485, Memorabilium lib. VIII. cap. XI, *Quam ingentes sint quarumdam artium effectus*, inter exempla recentiora. DE IOANNE GVTTENBERGIO, ARGENTINENSI: *Omnem Mechanicæ artis effectum, non recentis modò, verùm etiam antiquæ illud superavit, quod scribendo Guttenbergius Argentinensis ostendit, primùm à se inventâ imprimendarum literarum scientiâ. Nam non solùm uno die imprimendo plura scribere, quàm uno anno calamis docuit: Verùm caussa etiam extitit, ut auctâ librorum commoditate, bonarum artium scientia, quæ intermortua erat, velut ab Orco excitata videatur. Visus est enim immortalis Deus hujusmodi industriam huic homini divinitus infudisse, veluti commiseratione motus, quòd tantarum doctrinarum volumina scribendi difficultate perirent. Per hanc igitur literarum imprimendarum artem præclarissimi auctores, etsi diu antè fuerunt, tamen anno Salutis* CCCC *ac quadragesimo supra mille haud injuriâ iterùm nati esse dici possint.* Dus verre Fulgosius. Onder de oude Schrijvers mag oock met rechte Fr. Iacobus-Philippus Bergomas gherekendt werden: als mede omtrent die tijdt ghebloeyt hebbende / die welcke aldus schrijft in sijn dickwils ghesmede ende hersmede Chronijck / ghenaemt Supplementum omnimodæ Historiæ. *Sub Pij* II. *Pontificatu ad annum* 1458. *Ars imprimendi libros his temporibus in Germaniâ primùm enata est. quam alij repertam asserunt à Guttenbergo Argentino: alij à quodam alio, nomine Fusto: alij à Nioclao Iensone prædicant.* &c. in edito Brixiæ an. 1485. Nu voorts / soo veel aengaet die gheene

† A°. 1502.

* R. Volaterranus noĕt hem *Baptistinus Fregosus*, eñ andere *Campfulgosus*.

die op Wimphelingus (soo't schijnt) sien / ende hem volghen / sal ick hier maer ettelicke / ende de voornaemste / bystellen. Gilbertus Genebrardus Chronographiæ lib. IV. in Eugenio IV. P P. inter Humana: *Joannes Guttenbergius Argentinensis artem Impressoriam seu Excusoriam, novum scribendi genus, primus excogitavit aº. 1440. in urbe Argentinensi: indè veniens Maguntiam, eam feliciter perfecit.* Idem contestantur in operibus suis Chronologicis Iacobus Gordonius & Iacobus Gaulterus, ambo S. Iesu. Sethus Calvisius in magnâ Chronologiâ suâ noemt desen Jehan Guttenberg een Goudsmit van Straetsburg / op't Jaer 1440. maer seyt dat door sijn toedoen ende groote kosten de Konst eerst tot Ments in't licht gebraght is. Ende dat sijn nae-volgher Jehan Mentel Drucker daer ter stede geweest is / de Konst vermeerderende ende verheerlickende. Van-ghelijcken stelt Jehan Gutenberg als den eersten vinder Math. Dresserus Millenario sexto ad an. 1440. en seydt dat de Konst by hem tot Straetsborg ghepractiseert ende ghevonden / maer tot Ments in't werck ghesteldt is: Ende dat Jehan Mentel aller-eerst tot Straetsburg groote Boecken gedruckt heeft / ende daer by rijck geworden is. Hy druckte in't jaer 1473. Ick hebbe op mijn Bibliotheque Speculum Historiale Fratris Vincentij Bellovacensis ordinis Prædicatorum, impressum per Iohannem Mentellin anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo tertio. De plaets / waer't ghedruckt is / wordt / als ghy siet / niet uytghedruckt. Als oock niet gheschied op andere boecken ende stucken: den naem alleenlick van Iehan Mentel draghende. Dit Speculum is verdeelt in twee uytermaten groote ende heerlicke stucken. Ghelijck als oock opte publique Librarije alhier tot Haerlem / ende elders te sien is. Dan ick keere weder tot Jehan Gutenberg: den welcken Ivo Witigisis opte Graf-steen (hier vooren aen't uyterste eynde van't derde Capittel by ons afgeschreven) steldt als of hy van Ments gheboortigh waere:

Ioanni Gvtenbergensi Mogvntino, &c.

Daniel Angelocrator Chronologiæ lib. VI. schrijft van hem aldus: *Aº. 1440 Ars Typographica inventa decennio comparatur auctore Joanne Guttenberg,* Zum Iungen, *Equite Moguntiæ.* Hier in volgende / soo ick my vastelic laet voorstaen / Io. Trithemius Chronico Sponheimensi

Aº. 1450.

A°.1450. *His temporibus Ars imprimendi & characterizandi libros à novo reperta est in civitate Moguntinâ per quendam civem qui Johannes Gutenberg dicebatur; qui cúm omnem substantiam propter nimiam difficultatem inventionis novæ in eam perficiendam exposuisset, consilio & auxilio bonorum virorum Johannis Fust & aliorum adjutus, rem inceptam perfecit. Primus autem hujus dilatator fuit post ipsum inventorem Petrus Opilionis de Gernsheim, qui multa volumina suo tempore impressit. Morabatur autem præfatus Johannes Gutenberg Moguntiæ in domo dictâ* Zum Iungen; *quæ domus usque in præsentem diem illius novæ artis nomine dignoscitur insignita.* **Hier wordt verswegen dat dese Jehan Gutenberger van Straesburg is. Ende anders en geeft nochte** M. Ant. Sabellic. lib. VI. Enneadis X. **nochte** Pol. Virgilius De Inventoribus lib. II. cap. VII. **niet te kennen. Daer hy seydt:** *Joannes Guthenbergius, natione Theutonicus, Equestri vir dignitate, (ut ab ejus civibus accepimus, primus omnium in opido Germaniæ, quam Moguntiam vocant, hanc imprimendarum literarum artem excogitavit,† primùmq; ibi ea exerceri cœpit: non minore industriâ reperto ab eodem, prout ferunt, auctore, novo atramenti genere, quo nunc literarum impressores tantùm utuntur. Decimo sexto deinde anno, qui fuit Salutis humanæ* M.CCCC. LVIII. *quidam nomine Conradus, homo itidem Germanus, Romam primò in Italiam attulit: quam dein Nicolaus Jenson Gallicus primus mirum in modum illustravit.* &c. **Dit seydt hy aldus in syn verbeterde ende ten-tweden-mael uytgheghevén Boeck / in't jaer** 1517. **Maer achthien jaeren te vooren / noch jonckman synde / noemde hy eenen anderen Vinder / met name**† Petrus. **Syne woorden luyden inden Druck van't jaer** 1499 **aldus:** *Quidam itaque Germanus nomine Petrus (ut ab ejus conterraneis accepimus) primus omnium in opido Germaniæ,* &c. Sabellicus Enneadis X. lib. VI: *Commentum id Theutonicum* (inquit) *fuitq; ab initio & in multâ, ut debuit, admiratione, nec minore quæstu. Pulcherrimi inventi auctor Jo. Gutembergius Equestri vir dignitate, Maguntiæ res* * *primùm tentata est, majore quidem fiduciâ, quàm spe, annis circiter*† *Sexdecim, priusquam in Italiâ cæpta sit vulgari. Sunt qui inter initia Pientini Pontificatus id opificium Italiæ invectum dicant; quod non multum sit diversum ab eo quod alij prodidêre, ut in eum ipsum annum Callixti exitus inciderit, & Pij Pontificis creatio.* **Meer andere komen hier in over-een. Maer wat wil doch** Natalis

† *A°*. 1442.

A°. 1499.

† Peutingerus quoque *Petrum* appellat, teste Fr. Irenico lib. 2. cap. 47.

* Circa an. 1442.

† *A°*. 1458. juxta Polydorum.

talis Comes segghen / Historiæ universæ sui temporis libro XXIV. ter plaetse daer hy van't strenge Spaensch Belegh van Haerlem spreeckt: *Memorabilis esse potest hæc urbs* (Harlemum) *ob divinum propè inventum imprimendorum librorum : quod fuit Joannis Gutenbergij primum excogitatum anno Salutis nostræ 1453. qui cùm rudem quandam rationem priùs invenisset, uti sunt res propè omnes recens ortæ, habuit famulum satis callidum & artis domini observantem. Famulus mortuo Joanne, ubi Moguntiacum adijsset, artem ad meliorem rationem perduxit: atque indè didita est fama, quòd ejus urbis fuit inventum.* Wat ick hoor! Jan Gutenberg soude van Haerlem wesen. Dat ick den verstandighen Leser laet oordeelen.

Mira hallucinatio; quæ se ipsam prodit.

HET NEGHENDE CAPITTEL.

Oneenigheydt der Schrijvers over den Vinder van de Boeck-Druckerije tot Straetsburg.

IAcobus Wimphelingus Selestadiensis en andere meer/ die de eere vande eedele Konst van Boeck-drucken de Stad Straetsburg geven / noemen den eersten Vinder te wesen Jehan van Guttenberg; gelijck als wy in't voorgaende Capittel ghesien hebben. Maer Iacobus Spiegelius sijne medeburgher ende landsman schrijft de vindinghe daer van Jehan Mentel toe/ in't jaer 1444. De welcke J. Mentel tot Straetsburg vermaerdt Drucker is geweest/ende veele groote wercken aen den dagh ghebraght heeft/ als de boecken uytwijsen/ ende oock hier vooren af te nemen is. I.Spiegelij Selestadiensis in Scholijs ad Richardi Bartolini Perusini Austriados lib. IX. verba sunt: *Fato quodam Germanica ingenia cæteris præstant in ære tractando : ut absoluta, quæ quotidie edunt, opera docent. Insigniter autem divina illa Impressoria ars Argentorati primùm per Jo. Mentel, Schotti nostri avum, anno Christi 1444 inventa, testatur simul cum Bombarda.* &c. Hier/sietmen/wordt Jehan Guttenbergher voorby-ghegaen : als by anderen oock mede gedaen werdt ; alles te lang om te verhaelen : Dewijl wy nae het eynde trachten. Daerom sullen wy't cort maeckende/

den

den Leser alleenlick hier waerschouwen/ ende in bedencken gheven / wat sekerheyd toch zy van desen vermeynden Edelman ende Ridder/ die by veelen Jehan / ende by eenighe oock Pieter Gutenberg ghenoemt werdt. Ende op dat ick andere nieuwelinghen aen een syde sette / sal ick maer een ouden Schrijver ende tyd-genot vanden wijt-beroemden Abt van Trittenhem hier op't berdt werpen. Dat is Paulus Langius Cygnæus, in Chronico Citicensi sub anno Christi M CCCC LIV. *Circa id tempus* (inquit) *Ars imprimendi libros primùm in Germaniâ exorta est Moguntiæ per Petrum Gutembergum, Equestris ordinis virum, qui solertissimo ingenio novam scribendi artem, simul & novum atramenti genus, quo impressores tantùm utuntur, excogitavit.* &c. Een auteur / oft segghen/ schijnt Polydorus Virgilius in d'eerste uytghevinghe van sijne drie boecken/ De rerum inventoribus, ghevolgt te hebben: noemende den eersten Vinder Pieter/ ende niet Jehan. M. Melior Adamus Silesius in Vitis Germanorum illustrium volumine primo, terstond inden beginne van sijn Werck/ daer hy van Jehan Faust/ ende Jehan Gutenberg handeldt / haer d'eerste plaets ghevende/ seydt: *A°. 1450. Joannes Faustus typographiæ auctor.* &c. *Verùm hîc sunt divortia historiarum. Alij enim, ijq́; non postremæ notæ historici, Joanni Guttenbergero Argentinensi, Equestris ordinis viro, acceptam hanc artem ferunt, idq́; decennio ante, anno nempe 1440. atque sic narrant: Joannem illum (sunt qui Petrum, sunt qui* * *Jacobum nuncupent) cum suo puero Scheffero, diu multumq́; de tali artificio cogitasse; tandemq́; literis vel compositis, vel in asseres tabulasvé insculptis, artis specimen qualequale exhibuiße: ei postea opibus & consilio adjutores fuisse Joannem Faustum, Joannem Medinbachium, alios. Sunt è diverso, qui asserant à Jo. Fausto & P. Scheffero de Gernsheim, genero illius, cui unicam filiam Christinam desponderat, hoc divinissimum munus inter secreta adactis omnibus συνεργοῖς jurisiurandi religione ad silentij fidem, aliquantisper habitum, literasq́; in sacculis clanculum in officinas importatas, rursumq́; ità exportatas; donec postea decennio exacto Fausti minister Joannes ille Guttenberger in Germaniâ vulgarit.* Dus verre Melior Adamus. Meer andere souden wy konen by-brenghen; maer hoe meerder op een hoop/ hoe quaeder koop/ende hoe meerder verwarringhe.

Claruit hic Monachus Bazaviensis circa annū 1500.

Lib. 2. cap. 7

* *Huius nominis auctorem non habeo.*

HET THIENDE CAPITTEL.

Dat tot Ments eerder dan tot Straetſburg Boecken ghedruckt ſijn: Ende dat de eere vande eerſte aenvang vande Druckerije meer Mentz dan Straetſburg toe te ſchrijven is.

OF de vermeynden Ridder Guttenbergher/Jehan off Pieter ghenaemt moght weſen / en willen wy niet lange water dorſſen: des onnoodighen moytens en luſt ons niet; ende 'tis de pyne niet waerdt. Nochte wy en willen niet arbeyden om Straetſburg voor Mentz te ſtellen/ofte Jehan Mentel voor Jehan Guttenbergher / tot nadeel van den vermeynden Ridder/ oft ſelve van Jehan Fauſt. Ick bekenne wel/ dat oock tot Straetſ burg corts nae de vindinge/ de Druckerye ghepleegt is: Maer en is daer ſoo oudt niet / als wel tot Ments. De Boecken van ouds op beyde de plaetſen ghedruckt/ ſpreecken ende ghetuyghen genoegh wat van de ſaecke ſy: op dat ick de Schryvers van die tydt niet alle punctuëlycken ontklede ende ontlede. Van dewelcke eenighe off door zucht ghedreven / off door miſverſtandt verruckt ſynde / d'eere vande Druckerye Straetſ burg/toeſchryven; ende daer van niet alleen onſe Stadt Haerlem met de Hollanders / maer oock ſelve Ments (die nochtans d'eerſte Stad van Duydsland is / daer de Haerlemſche Konſt in't werck gheſteldt is en verbeterdt) vermetelick berooven. Veele wigtighe ende beſtendige redenen beweghen my/dat ick niet lichtelick gheloven kan/dat Straetſburg die eere voor de Stadt Ments ſoude toe komen. Oordeeld ſelve/verſtandige Leſer; ende ſiet nae deſe Lyſte van verſcheyden Auteuren die't met Ments houden. Waer op oock volgt de Lyſte vande Schryvers die voor Straetſburgh ſtryden. Ick ſtelle my ſonderling gheen party / ende pooge alleenlick de glibberigheyd ende de onſekerheyd van de Duytſche pracht mette vinger aen te wyſen/ ende te verthoonen dat de ſaeck geheel anders/ dan ons wys ghemaeckt werdt/ gheleghen is.

Lijste van oude Boecken,

Ende van Auteuren, die de Boeck-druckerije de Stadt van Mentz toe-eygenen.

ALexandri (de villâ Dei) Doctrinale, *&c. Moguntiæ impressum anno* 1442, *teste H. Junio.*

Petri Hispani Tractatus Logici, *a*°.1442, *teste eodem.*

Biblia Latina, *majusculis literis Moguntiæ impressa a*°. 1450. *teste Chronographo Coloniensi, & alijs.*

Confessionalia, *a*°.1450. *teste Mariangelo Accursio, apud Angelum Rocham in Bibliothecâ Vaticanâ.*

Donati Grammatica, *per Jo. Fust, a*°.1450. *teste eadem Bibliothecâ.*

M. T. Ciceronis Officia, & Paradoxa, *apud Jo. Fust manu Petri de Gernsheim, a*°.1465, *&* 1466.

Institutiones Iuris cum Glossis, *per Petrum Schoyffer de Gernsheym. a*°.1468.

Valerius Maximus, *per eundem, a*°.1471.

Augustinus de Civitate Dei, cum Commentarijs, *per eundem a*°.1473.

Henrici Herp Speculum aureum, *per eundem a*°.1474.

De Kronecke der Sassen mit oren Wapen, *apud eundem a*°.1492.

Subscriptiones *librorum aliquot Moguntiæ impressorum, annis* 1509, 1513, 1515. *&c.*

Manuscriptum Chronicon Maguntinum, *quo usus est Nicolaus Serarius in Maguntiacis suis. Liber infimæ vetustatis.*

Mariangelus Accursius, *sive* Aldus *senior, MS. in primâ Donati Grammatici paginâ Moguntiæ primò omnium impressi a*°.1450.

Warnerus Rolevinck de Laer *in Fasciculo Temporum, circa an.* 1450.

Chronicon Noribergense, *sive* Hermannus Schedel *in Chronico Noribergæ a*°.1493. *impresso, ad an.* 1440.

Conradus Celtes ad Rhenum, *apud Conradum Peutingerum in Sermonibus Convivalibus de Germaniæ Antiquitatibus, & apud Franciscum Irenicum Germaniæ Exegeseos lib.* 2. *cap.* 47.

Ioannes Trithemius, *lib.* 1. *Exhortationum, homil.* 7. *item Epistolâ* 48, *& Chron. Sponheimensi ad an.* 1450.

Auctor

Auctor Chronici Coloniensis vernaculi, *a°.* 1440.
M. Antonius Sabellicus *lib.6. Enneadis* 10. } *Moguntiæ a°.* 1442.
Polydorus Virgilius *De Inventorib. lib.2. cap.7.* } *& Romæ a°.* 1458.
Ioannes Nauclerus *Chronographiæ Generat.* 49. *a°.* 1440.
Paullus Langius Cygnæus *in Chronico Citicensi ad an.* 1454.
Huldrichus Mutius *German. Chron. lib.18. pag.*289.
Desiderius Erasmus *ad Hieronymi Epistolam* 9.
Ioannes Aventinus *Annalium Bojorum lib.*17. *a°.* 1450.
Christianus Massæus Cameracenas, *in Chronico, a°.* 1440.
Petrus Opmeer *in opere Chronographico Orbis universi, an.* 1440. *fol. Ed. Antwerp.* 405. *&* 417. *Et in Præfatione lib.*4. *fol.* 167.
Andreas Althamerus *in Corn. Taciti Germaniam, a°.* 1440.
Achilles Gassarus *in Chron. &* Martinus Crusius *Annalium Sueviciorum lib.*7. *a°.* 1450.
Sebastianus Munsterus *Cosmographiæ lib.*3. *Ex Sabellico pleraque.*
Ioannes Carion *Chronicor. lib.*3. *a°.* 1440. *Joannes Faustus (quem Gutmannum vocant) cum Petro Schœffero Moguntiæ artem typographicam invenerunt. Et sic Pantaleo.*
Petrus Apianus *Cosmographiæ parte 2ª.* } *a°.* 1453.
& eum secutus
Gilbertus Genebrardus *Chronographiæ lib.*4. }
Henricus Pantaleo *in Chronologiâ, circa an.* 1450.
Hieronymus Zieglerus *Illustrium Germaniæ virorum Catalogo, cap. ult.* 104. *a°.* 1450.
Theodorus Zwingerus *in Theatro, vol.*19. *lib.*1. *a°.* 1450. *Ex Aventino.*
Georgius Fabricius *Rerum Germaniæ magnæ & Saxoniæ universæ Memorabilium lib.*2. *a°.* 1450. *Ex Aventino similiter.*
Cornelius Callidius *Catalogo Illustr. viror. a°.* 1454.
Nicolaus Serarius *S. I. fusè Maguntiacarum rerum lib.*1. *cap.*36, *& tribus sequentibus.*
Aubertus Miræus *in Chronico ad an.* 1440, *Ex varijs varia: denique vara vibiam sequitur.*
Daniel Angelocrator *Chronologiæ lib.6. Locum ejus supra produximus.*

Typographia,

Ex sententiâ Achillis Gassari, inventa est anno 1450 *ab Joanni Fausto*

Mogun-

Moguntiæ, literis primò è ligno factis; deinde ex orichalco: tandem è stanno. Secretam tenuit ille artem, conscio tantummodò Petro Schæffero. Hæc M.Crusius.

Lijste van Auteuren,

Die de Boeck-Druckerije de Stad van Straetsburgh toe-eyghenen.

Baptista Fulgosius *Memorabilium lib.8. cap.11.*

Iacobus Philippus Bergomas *in Chron. Supplemento, sub Pij II Pontificatu, ad an.1458. Variat in Auctore.*

Iacobus Wimphelingus *Rer. German. Epitomes cap.65. de Jo. Gutenbergio Argentinensi, ao.1440. & Catalogo Episcoporum Argentoratensium, in Roberto Bavaro, suppresso Inventoris nomine.*

Franciscus Irenicus *Germaniæ Exegeseos lib.2. cap.47. ex Wimphelingo. Ibidemq; ex Celte, qui inventum Moguntino tribuit.*

Iacobus Spiegelius *in Scholijs ad Richardi Bartolini Austriados lib.9. à Jo. Mentel ao.1444. Argentinæ inventam Typographiam dicit.*

Iacobus Meierus *Annalium Flandriæ lib.16. Ex Wimphelingo.*

Caspar Hedio *in Paraleipomenis ad Chronicum Conradi à Liechtenau, Abbatis Uspergensis, a°.1446. Ex Wimphelingo; apud quem tamen an.1440.*

Gilbertus Genebrardus *Chronographiæ lib.4. in Eugenio IV. PP. Argentinæ à Io. Guttenbergio artem Impressoriam excogitatam scribit a°.1440. Fulgosio, & Wimphelingo auctoribus. Idem contestantur in Operibus Chronologicis scriptores nuperi & admodum recentes, in anno conspirantes.*

Iacobus Gordonius, & Iacobus Gaulterus, } *ex Societate Jesu.*

Martinus Crusius *Annalium Suevicorum lib.7. a°.1440.*

Matthæus Dresserus *Millenario Sexto, a°.1440.*

A°.1440.

Sethus Calvisius *in magno Opere Chronologico, ex postremâ editione, excogitatam circa hoc tempus à Jo. Gutenbergio aurifice Argentinensi ar-*

tem Typographicam, eandemq́ primùm Moguntiæ publicatam, memoria prodit.

Eenige vande boven geschreven Auteuren/ als daer sijn Baptista Fulgosius, Iacobus Philippus Bergomas, Wimphelingus, ende Spiegelius, doen my wel gheloven dat de Straetsburgher met Boeck-drucken vroeg inde weer is gheweest: Maer gheen soo oude Boecken sullen ghevonden werden/ die vroegher jaer hebben dan de Boecken van Ments hier vooren geroerdt. De selfde gheven my oock groot nae-dencken / off niet Jehan Gutenbergher die gheene is / die arglistelicken met sack en pack sijnen Meester LAVRENS IANSZ. COSTER ontloopen is/ en de Konst anderen in Duytschland aengeboden heeft/en verkoft.

HET ELFDE CAPITTEL.

Andere reden waerom Straetsburg voor Ments niet behoord ghesteldt te vverden.

MYn gevoelen sterckt oock grootelicx/ dat Straetsburg voor Ments niet wel gesteld kan werden: Door dien de † Auteur van Fasciculus Temporum, ghedruckt tot Straetsburg by Jehan Pruis in't jaer 1488, aldus schrijft op't jaer 1456, ast daer omtrent: *Maximus terræ motus in Neapoli fuit, & perierunt* XL *hominum millia. Librorum impressionis scientia subtilissima, omnibus sæculis inaudita, circa hæc tempora reperitur in urbe Moguntinâ.* Datmen soo openbaerlick in een boeck de eere van de ervondene Druckerye die van Straetsburg souden benemen/ en Ments toe-schrijven / dunckt my niet waer-schijnlick te wesen/ ende Straetsburg en moest niet ghedoogd hebben dat daer alsulcke valscheydt gedruckt werde/waerdt saecke dat de Druckerye daer gheboren was. Dit selfde staet alsoo mede in Fasciculo, daer te vooren tot Keulen gedruckt by Henrick Quentel/ in't jaer 1481. niet wel met de selfde woorden / maer met andere van een sin: *Artifices* (inquit Auctor) *mirâ celeritate subtiliores solito fiunt: & Impressores librorum multiplicantur in terrâ, ortum suæ artis habentes in Maguntiâ.* Het Nederduydsche Boeck datmen hiet

† *Is est Wernerus Rolevinck de Laer, Westphalus.*

Fascicu-

Fasciculus temporum, inhoudende de Chronijcken van ouden tijden / volmaeckt ende ghedruckt tot Utrecht in't jaer 1480, by Jan Veldenaer / verhaeld dit aldus / omtrent het Gulden jaer van 1450.

Die Constenaers ghemeenlick in allen Consten sijn in corten tijden seer schielicke veel subtijlre geworden dan sy pleghen te wesen: Ende die Boeck-printers worden seer vermenight in allen Landen.

Waer uyt blijckt datter noch ouder Druck / oft uytgestropde gheschreven Copyen by den Oversetter ghevolght / sijn geweest van dat voorsz. Boeck Fasciculus temporum gheheten. Te weten de Lovensche Druck vanden jaere 1476. eyndighende met het jaer 1474. als Sixtus IV tot Romen Paus was. Ende dit is alsoo int Latijn uytghegheven by den voornoemden Jan Veldenaer / doenmaels tot Loven woonende. D'Auteur schijnt dat selfde met den eersten anvang niet wijder dan tot het jaer 1464 ghebraght te hebben; ten tijde als Paulus II. Paus werde in de plaetse vande overledene Pius II. Sulck een gheschreven Copye berust onder den hoog-gheleerden Heere Meester Gerardt Vossius / vermaerd Professoor opte Universiteyt tot Leyden / mijnen goetgunstighen Vrundt. Ende elwaerts meer worden diergheleijcke exemplaren ghevonden.

HET TWAELFDE CAPITTEL.

Vande Druckerije tot Augsburg.

DAt ook / benessens andere plaetsen in Duydsland / de oude ende vermaerde Stadt Augsburg d'eere ghesocht heeft vande Vindinge der Druckerye; wordt met een woordt aengheroerdt in onse Poëtische Voor-reden. Maer hier van saghe ick gaerne bestendigher bewijs: sekerlick ick en vinde dat soo breedt van haer niet beschreven / als wel van Ments / ende van Straetsburg. † Gilbertus Cognatus is alleen (mijns wetens) die daer seydt dat de Druckerye tot Augsburg ghevon-

† Sylvæ Narrat. lib. 3.

ghevonden soude wesen. Waer aen niet sonder reden ghetwijfeldt wordt: als strijdende plat teghen de Waerheydt. Een seker goet Heer ‡ seydt dit konen toe te staen ende te ghelooven/ wanneer sijne E. bewesen wordt dat de Utopische Republique van den treffelicken Thomas Morus/ in America te vinden is. 'Tis wel waer/ dat de Druckerije tot Augsburg vroeg geweest is ende ghepleegt: Want Catholicon Dictionarium Fr. Iohannis de Balbis, nae dat ick elders ghevonden hebbe/ is in't jaer 1469 daer ter stede ghedruckt: ende noch daer te vooren/ te weten in't jaer 1466. de Bibel in't Latijn by Jehan Bemler. Soo men hier in * Martinus Crusius geloven mag; en die hem schijnt te volghen/ ‡ M. Melior Adamus. Gheen ander bescheydt en hebbe ick daer van: maer ick ben wel versekerdt dat tot Augsburg de eerste Mathematische boecken met Geometrische figueren ghedruckt sijn. De Drucker vande selve met namen Erhard Ratthold is bekendt in't jaer 1480. Dese vertrock naderhandt te Veneetgen metter woon/ ende druckte aldaer a°. 1485. Dit ist al dat ick teghenwoordig vande Augsburgsche Druckerije mijnen Leser weet mede te deelen.

‡ David Hœschelius V. Cl. Augustæ Vindelicorum.

* *Annal. Suevic. lib.* 7

‡ *De Claris Germanis.*

HET DERTHIENDE CAPITTEL.

Vande Druckerije tot Basel.

WY en konen nochte en willen niet loochenen dat aen de eere van't Boeck-drucken oock die van Basel deelachtigh sijn: niet van wegen de vindinghe/ maer vande verbeteringhe des Konsts/ ende van verscheydene toevindingen. ‡ Christianus Vrstisius, *Excusoriam & Typographicam artem, præsertim Chartaceam Basileæ per Gallitiones ex Gallitiâ oriundos Hispanos mirificè auctam*, ait, *circa annum Domini* 1470. Daer by voegende en verhaelende de voornaemste Druckers van Basel. Ick vinde opte Registren verscheyden Boecken die tot Basel in't jaer 1471. en daer nae vervolghens ghedruckt sijn. Ende ick hebbe selve gesien Epistolarum librum Casparini Pergamensis met ouderwetse letteren tot Basel ghedruckt by Michiel Wenszler

‡ *In Epitome Historiæ Basileensis.*

ende

ende Frederick Biel: Voor welck boeck seker Epigramma ghesteldt is: Waer uyt ick dese navolghende verskens afghe-schreven hebbe:

Terra ferax pecorum, Cerere & Bacchoq; referta:
 Est tamen hoc aliquid, associasse sibi
Artem Pressuræ. quamquam Moguntia finxit,
 E limo traxit hanc Basilea tamen.

Waer by te kennen ghegheven wordt / dat alhoewel by die van Ments de Druckerije quansuys bedacht was: dat die van Basel de selve Konst grootelicks verbeterdt hadden ende verheerlickt / als vander straeten ende uyt het slick opghenomen hebbende / ghelijck sy daer willen segghen. De tijdt/ wanneer dit boeck aldaer ghedruckt is/ en isser niet bygheſteld/dat ick weet. Dan ick vinde dat dese Wenszler tot Basel Drucker was in't jaer 1479. Ende ick hebbe in eyghe handen ghehadt / ende afgheschreven dese naevolghende Memorie:

Augustinus de Civitate Dei binis sacræ paginæ professoribus eximijs id commentantibus, rubricis tabulaq; discretus, præcelsâ in urbe Basiliens. partium Alemanniæ, quam non solùm aëris clementia & fertilitas agri, verùm etiam Imprimentium subtilitas reddit famatissimam, ingenio & industriâ Michaëlis Wenßler aº. Sal. nostræ post M. & CCCC LXXIX, VIII. *Kal. Aprilis operosè consummatum.* Tradux hæc editionis Moguntinæ anni 1473.

By den selfden Wenszler is ghedruckt idem Augustinus de Trinitate. *aº.* 1490.

Int jaer 1490 was ook tot Basel de vermaerde Drucker Nicolaes Kesler: ende in't selfde jaer Jehan van Amerbach. Jae/ in't jaer 1481, als doe ghedruckt hebbende Vincentij Bellovacensis Tractatus aliquot, *teste in Bibliothecâ suâ Conrado Gesnero; qui etiam dicit* Quatuor ejusdem Specula ibidem impressa *in folio, chartâ basilicâ.*

In't jaer 1485 ende 1491 sijn tot Basel ghedruckt Biblia Latina, *quæ Vulgatæ Editionis & Hieronymi dicuntur.*

HET XIV. CAPITTEL.

Dat de Druckerije door gantsch Duydsland ghemeen is ghevveest, ende verspreydt.

MEnts/ Straetsburg/ Augsburg/ ende Basel/ alle vermaerde steden van Duydsland/ en hebben haer over de Konst van Boecke-drucken niet alleen te beroemen. Daer sijn noch andere Steden/ daer de Druckerije vroeg ghepleeght is. Als tot Lubeck by Lucas Brandis de Schasz in't jaer 1475: als doe ghedruckt hebbende Chronicon juxta Mundi sex ætates divisum, priùs alibi non repertum, quod placuit RVDIMENTVM NOVITIORVM intitulari, Imperiali nobili in urbe Lubecanâ arte Impressoriâ, speciali gratiâ divinâ animarum ob salutem fidelium inventâ, feliciter est excusum, *&c.* Dit is in mijn sin gheen onbequaem boeck/ ende waerdig dat opte Leydsche Bibliotheque verthoondt werdt. Voorts is noch op't selfde jaer van 1475 tot Eslingen Drucker geweest Conrad Finer/ ende tot Olms Jehan Zainer met Conrad Drencknuth. Tot Keulen sijn ghedruckt Lucubrationes Rudolphi Agricolæ in't jaer 1471: ende ick hebbe noch andere boecken ghesien aldaer ghedruckt; by Arnold ter Hornen *a*°.1473. by Jehan Koelhoff *a*°.1477. ende by Henrick Quentel *a*°. 1480. Tot Spiers is Drucker gheweest Peter Drach. Tot Heydelberg Jacob Knoblocher *a*°.1489. Tot Nurenberg sijn ghedruckt Biblia Hieronymi *a*°.1477. duob. voluminibus. Psalterium cum Glossâ Magistrali Petri Lombardi, *a*°.1478. *Item* Liber qui inscribitur VITAS PATRVM eod. *a*°.1478. Æneæ Sylvij *(Pij* II *PP.)* Familiarum Epistolarum opus, *a*°.1481. Ende aldaer sijn Druckers gheweest Andries Frisner met Jehan Sesenschmid *a*°. 1478. Ende noch Antoinis Kobergher/ *a*°.1480. Die langhen tijdt ghedruckt/ ende veel schoone boecken in't licht gebraght heeft; wel de voornaemste van hun allen. Van hem komt ons dat vermaerde Chronicon Noribergense, door Herman Schedel beschreven/ en ghedruckt *a*°.1493. ghelijck als aen't thiende Capittel inde Lijste vermaendt is.

Vsus eo Chronico Auctor Chronici Colonienfis vernaculi.

HET

HET XV. CAPITTEL.

Hoe ende wanneer de Druckerije uyt Duydschland in Italien, ende voornaemelick te Romen, ghebraght is.

NIet alleenlick de Druckerije / maer oock alle andere Konsten hebben altemet soo nu soo dan door kleyne by-vindinghe meer ende meer toe genoemen. Ende als nu in sulcker voeghen gantsch Duydslandt door inde doorluchtighe ende naem-waerdighste Konst van Boecken-drucken veele ende verscheyden Mannen uytmuntende waeren: soo hebben eyndlicken eenighe voorghenomen dese loffelicke oeffeninghe in Italien/ eene moeder van alle Gheleerdheydt/ te brenghen / ende aldaer in't werck te stellen: alsoo daer het edel blinckend gherucht nu alreede was ghekomen / ende een yder uyttermaten haeckte nae de soete en aengenaeme vruchten van het nieuw ghewas; het zy het selfde tot Ments ofte daer omtrent/ oft op den Haerlemschen bodem gheteeld was. Dat die geschiedt soude wesen ten tyde van Paschalis Maripetrus Hertog van Veneetgen / die vier jaeren ende een halff daer gheheerscht heeft / gheeft ons Sabellicus te verstaen Rerum Venetarum ab urbe conditâ Decadis tertiæ lib. VIII. & Enneadis x. lib. VI. met eenen de tyd te kennen ghevende/ wanneer: namentlick als Calistus Paus tot Romen was. Die welcke in't jaer ons Heeren 1458 overleden is / nae dat hy den Stoel drie jaeren hadde bewaerdt. Ende als onlangs te vooren groote Aerdbevinghe daer in't landt was geweest/ eñ insonderheyd tot Napels. Iacobus Wimfelingus in Epitome Rer. German. cap. LXV. seydt den eersten die tot Romen de Matrisen bragte/ daermē letteren op afgiet/ een Hoog-Theutscher Karel te wesen/ met namen Vlrick Han: *Praterea*, inquit, *Vdalricus cognomento Han, sub idem fermè tempus* (expresserat jam antè, annum MCCCCLXXI. sed priùs hoc accidit: uti inferiùs docebo,) *formas librarias, rem inauditam, nec unquam Romanis visam, Romam attulit. Fuit is natione Germanus*, &c.

A°. 1456. 5. Decembr.

Maer

De ver. Inventoribus lib.2.cap.7. Maer Polydorus Virgilius noemt desen man Conrad, mede uyt Duytschland / eñ druckt het jaer bescheydentlick uyt / te weten 1458. Dan wat van hun beyden segghen te houden is / sal haest van my aengheweesen worden. Ende op dat ick vanden eersten beginne; Ick vinde dat de volle naem van Ulrick gheweest is / Vlricus Han de Vienna, ende dat hy tot Romen ghedruckt heeft Ciceronis Officia a°.1468, ofte 1469. Soo veel den tweeden belangt; dese is ghenaemt gheweest Conradus Sweynheym, eñ syn compaignon Arnoldus Pannartz: die welcke te samẽ veele verscheydene wercken tot Romen ghedruckt hebben inde jaeren 1468, ende de naest-volghende daer aen. Van dese twee ghebroeders spreeckt Raphaël Volaterranus Commentarior. Vrbanor. lib. XXXIII. *Cap. De modo scribendi apud veteres.* *Jam divinâ providentiâ ingeniorum immortalitati consultum, quando novo portento reperit hoc seculum non describere libros, sed fingere, ex æneis characteribus, atramento scriptorio perfusis, paginâ torcularibus expreßâ. Authores duo è Germaniâ fratres* (immò *sodales*) *Romæ cœperunt a°* MCCCCLXV. *primiq; omnium Augustinus de Civitate Dei, & Lactantius prodière.* Met dese woorden en wil Volaterranus niet te kennen gheven / het gheene † sommighe meynen / dat op't voorsz. jaer van 1465 de Druckerye aller-eerst ghevonden soude wesen / ende dat tot Romen. Neen: soo onervaren was de man niet / alhoewel hy in de voornoemde Commentarien veel dinghen onbedachtelick ende sonder opmerckinghe over hoop haeld: nochtans is dit syne meyninghe hier niet. Twee ghebroeders / seyd hy / hebben de Kunst van Boecken te drucken / op de wyse als hy te vooren beschreven hadde / ende wist dat in Duydschland ghebruyckelick was / tot Romen aenghevanghen ende toe-ghesteld in't jaer 1465: ende de eerste Boecken / die sy daer uytghaeven / waeren / nae syn ghetuyghenisse / Augustinus de Civitate Dei, eñ Lactantius. Eer ick voorder gae / kan ick hier niet voor by-slaen hoe grofelick dat Irenicus sich vergrypt / latende verluyden ghelyck als off Conrad een Boeck-Verkooper waere geweest / ende dat hy niet de Druckerye selfs / maer ghedruckte Boecken tot Romen ghebragt hadde: *Cunradus itidem Germanus,* inquit, *excusa exemplaria Romam primus detulit.* Ende dit verhaeld hy alsoo / siende op Polydorus Virgilius: die

† Vir illustris in Confutatione Fabulæ Burdonum.

Germaniæ Exegeseos lib.2.ca.47.

noch-

nochtans vande Druckerye spreeckt: *Conradus itidem Germanus*, ait ille, *Romam primò in Italiam attulit*, scilicet typographiam. Nu/ soo veel Augustinus aengaet/ de waerheyd is sulcks: ende dat boeck is tot Romen in heerlick formaet ghedruckt *a*°. 1468. Twelck ick sekerlick weet uyt het boeck selve/ berustende onder my: om de seldsaemheyd ende de oudheydt niet weynigh gheacht: jae een peerle van een boeck. Maer Lactantius is twee jaeren daer nae ghedruckt/ *a*°. 1470. Waer van een exemplaer opte Librarye tot Leyden te sien is. In-middels en heeft de Perse niet ledig gestaen: maer uyt de selve winckel syn aen den dag ghekomen Iulij Cæsaris libri superstites, Lucanus, Quintilianus, ende Apuleius *a*°. 1469. In't selve jaer is tot Romen mede uytghegheven Cicero de Officijs per Vlricum Han de Viennâ. Welcke Druck de hoogh-gheleerde Ianus Gruterus * laudeert ende aentreckt. Dan of dese Vlrick Han een besondere Druckerye ghehadt heeft/ ofte met Conrad Sweynheym ende Arnold Pannartz in compagnie gheweest is/ weet ick niet. Dat weet ick/ dat in't jaer 1470 niet alleen Lactantius, maer oock Suetonius de vitâ XII Cæsarum gedruckt is by C. Sweynheym ende A. Pannartz. Ende in't naestvolghende jaer van 1471. de Poëet Silius Italicus: Beyde de welcke naem-kondighe Auteuren onder my berusten: ende noch Calpurnij Bucolica, & alia nonnulla, ijsdem typis excusa, quamquam sine typographi, lociq;, & temporis annotatione. De voorghemelde Gruterus ghedenckt oock eens tweeden drucks van Cicero de Officijs, tot Romen in't jaer 1471 gedruckt. Opte Bibliotheque tot Vtrecht/ soo veel my blijckt by de Catalogue vande Boecken aldaer 1608 ghedruckt/ syn Biblia cum Expositione Nicolai de Lyrâ, Romæ 1472, V. voluminibus, & Martialis cum Commentarijs Domitij Calderini, Romæ 1474. Off dese van de voornoemde Druckers komen/ en weet ick niet. Voor de Liefhebbers/ des lust hebbende/ staet sulcks te besien. Tot Romen syn oock mede int voorsz. jaer van 1474 ghedruckt Dom. Calderini Commentarij in Iuvenalem, & ejusdem Recognitio & Interpretatio Sylvarum Statij Papinij, *a*°. 1475. Het Opschrift staende aent eynde van Augustinus de Civitate Dei luydt aldus:

*In Notis ad Ciceronem.

Hoc Conradus opus Suueynheym ordine miro

K Ar-

Arnoldusq; simul Pannarts una ede colendi
Gente Theotonicâ Romę expediere sodales.

In domo Petri de Maximo. M.CCCC.LXVIII.

Dit selfde staet after op de Lucanus, ende andere boecken meer. Petrus de Maximo hadde hun met sijn broeder Francisco de Maximo het huys tot de Druckerije verleendt. Ghelijck als ick sulcks afneme uyt een ander Carmen/ dat sy voor een ghewoonte hadden after op haer boecken te stellen. Ende ick uytghetepckendt hebbe/ van desen inhoudt:

Ad calcem meor. libror. Suetonij, & Silij.

Aspicis illustres lector quicunque libellos,
Si cupis artificum nomina nosse: lege.
Aspera ridebis cognomina Teutona forsan!
Mitiget ars Musis inscia verba virûm.
Conradus Sweynheym Arnoldus Pannartzq; magistri
Romæ impresserunt talia multa simul.
Petrus cum fratre Francisco Maximus ambo
Huic operi aptatam contribuëre domum.

Petrus & Franciscus de Maximis, Rom. Ci.

By aldien dat Augustinus de Civitate Dei het eerste boeck is dat tot Romen ghedruckt is / in't jaer 1468, ende het waerachtigh is dat de twee Hoog-Duydschen in't jaer 1465 aldaer de Konst begonnen hebben in't werck te stellen; ghelijck als ons dat Volaterranus verhaeld; soo isser den tijdt van drie jaeren ghepasseert ende toeghebraght soo met letter steken en gieten / als met het maecken ende toestellen vande Perse / ende andere instrumenten tot de kunst behoorende. Het jaer 1458 kan ick Polydoro Virgilio niet wel toestaen; nochte oock Sabellico niet / die't selfde schijnt mede te brengen/ beschrijvende de Gheschiedenissen van de Venedische Republique onder de regieringhe van den Hertogh Paschalis Maripetrus. *Andere brengen dit op de tijden vandē Hertog Marcus Barbadicus. Van Vlrick Han/ die ongevaerlick de selfde tijdt leefde/ eñ te Romen was gekomen/ aldaer of gedruckte boecken/ oft vormen van letteren uyt Duydsland brenghende / sulcks men daer onghewoon was te sien/ heeft de wackere ende vernuftighe Io. Antonius Campanus, Bisschop

** Antoine du Verdier, en Prosopographie.*

Io. Ant. Cāpanus Episcopus Aprutinus.

schop van Teramo/ ten selfden tyde levende ende in de Poësye uytmuntende / dit naevolghende gheestig Epigramma ghedicht:

Anser Tarpeij custos Iovis, vnde, quòd alis
Constreperes, Gallus decidit: ultor adest
Vlricus Gallus: ne quem poscantur in usum,
Edocuit pennis nil opus esse tuis.

Dat is / beknoptelick ende aerdigh nae de letter overgheset door S. A.

Men sag de Gansen Room door heur getier bewaren,
En daer door 't Fransche heyr met-een so qualyk varen:
Een † Franzman wreekt die daed, daer mede dat hy geeft,
Dat nu de Ganse scaft niet veel te doen en heeft.

† *Vlricus Gallus.*

'Tselfde Epigramma hebbe ick mede niet soo seer nae den letter/ als wel nae den sin / tot meerder verclaringhe vanden duysteren inhoudt/ verduytscht/ ende hier by ghesteld:

De Fransman quam den Haen te Romen eertijds maecken.
Maer als hy nu begon Tarpeij berg te raecken,
Ontspronghen uyt den slaep de Gansen met gheluydt:
De Wacht quam op de been, de Fransmen moester uyt.
Nu wreeckt hem over sulks een Vlrick Haen met naemen,
Die door een nieuwe vondt de lett'ren brengt te saemen,
En schrijft niet met de pen, maer druckt een boeck, en leert
Dat Gansen vleughels niet van nood' sijn, off begeerdt.

Captâ à Gallis Vrbe, M. Manlius auctor civibus confugiẽdi in Capitoliũ fuit, quadam nocte clangore anseris excitus, Gallos adscendẽtes dejecit, &c. Aurelius Victor, & Livius A. V. C. lib. v.

Campanus, alsmẽ siet in desen/ noemt Vlrick Gallum, niet anders dan of hy een Franchoys waere geweest/ eñ als uyt Gualsland gesprooten: Daer hy een gebooren Hoog-Theutscher is. Ghelyck als dat bewijst Wimfelingus niet alleen/ maer de naem selfs/ Vlricus Han de Vienna, staende aen't werck van Cicero de Officijs, by hem/ of by anderen met de letteren van Vlrick/ tot Romen ghedruckt. Het kan wesen dat hy de lettter daer opte poinsons ghesteken/ ende opte Matrisen afghegoten hadde; maer ick ghelove / dat hy selfs Drucker is gheweest. Campanus wordt van Wimfelingus berispt om dies wille dat hy Vlrick van weghen syn toenaem (soo ick seyde) Gallum noemt: Daer Han oft

Haen *Gallus gallinaceus* in't Latijn beteyckend. Sijnde daerom van ghevoelen / dat die dwalinghe uyt dit misverstandt ontstaen was / ende de Poëet verabuseert. Maer mijns beduncken / is dit jock-spel / soo onverhoeds niet / als Wimfelingus meynt / den gheleerden Bisschop ontvallen / door misduydinghe van't woordeken Han; maer dewijl de man sich Vlricus Han de Vienna liet noemen / magh sijne E. wel ghemeynt hebben dat hy gheweest is van Vienne in Vranckrijck / een vermaerd Ertzbisdom; ende niet van Wenen, de Hooft-Stad van Oostenrijck / aen den Danouw gheleghen. Oft anders / verstaen hebbende / dat de Druckers van Ments en uyt die contreyen van Duydsland quamē / heeft sijne E. willens en wetens Vlrick een Fransman ghenoemd. Aenghesien Moguntia, oft Maguntiacum, by de oude Schrijvers onder Gualland ofte Vranckrijck gherekend word. *Auctores Tacitus Histor. lib.* IIII. *Ptolemæus Geograph. lib.* II. *cap.* IX. *Vopiscus in Aureliano, & in Probo. Hieronymus ad Gerontiam. Regino ad an.* 923. *Sigebertus ad an.* 1074. *aliiq́ꝫ innumeri. Et Moguntiam Galliæ urbem fuisse ex veterum cōsensu docet N. Serarius Moguntiacarum Rerum lib.* I. *cap.* X. Even-eens en ist niet buyten schijn van waerheydt / dat om dier oorsaecken wille de vermaerde Drucker van Veneetgen Nicolaes Ienson, Gallicus ghesegt wordt: die welcke nochtans een Theutscher is gheweest: als uytdruckelick te kennen gheeft Sabellicus Ennead. X. lib. VI. *Eleganti,* inquit, *literarum formâ multum cæteros antecelluerunt Nicolaus Jenson, & Joannes Coloniensis, ambo Theutonici,* &c. Dese Jenson heeft te Veneetgen veel schoone Boecken ghedruckt en in fleur gheweest / A°. 1472 ende ettelicke jaeren daer nae. Men leest van hem aen sekere Opera van Thomas Aquinas / ghedruckt A°. 1480. dusdanig loff: *Nicolaus Jenson Gallicus, vir imprimis Catholicus, ergà omnes gratus, beneficus, liberalis, verax, constans; pulchritudine, magnitudine, fidelitateq́ꝫ imprimendi in toto terrarum orbe (pace omnium dixerim) primus: mirâ etiam celeritate nostrâ hac tempestate, veluti singulare munus cæleste, nobis impressa Venetijs dedit.* Hæc fr. Petrus Albus Venetus in Epistolâ. Van eenighe naemkondighe boecken by hem ghedruckt / siet in't naestvolghende Capittel. Wy keeren weder tot ons propoost. Wy laeten ons beduncken / als hier vooren ghesepd is / dat de

Viennensis Archiepiscopatus.
Vienna caput Austriæ.

dat de Duytschen tot Romen drie jaeren aldus met de toestellinghe vande Druckerije besigh sijn gheweest. Ten waer men wilde seggen dat Augustinus de Civitate Dei ende Lactantius, noch eens daer te vooren / ende vroegher als ick vermaendt hebbe/ ghedruckt sijn gheweest. Waer van de exemplaren tot mijnder kennisse niet en sijn ghekomen. Ick hebbe teghenwoordigh op mijn Camer een ghedruckte Augustinus de Civitate Dei, toebehoorende den wel-gheleerden ende goethertighen H. Hieronymus de Backere / Rechts-gheleerde / een bysonder Liefhebber van alle Rariteyten. Aen't eynde van welck boeck aldus staet:

AVRELII AVGVSTINI *doctoris egregij atq; Episcopi Hipponensis de Civitate Dei liber vicesimussecundus explicit contra Paganos, sub anno Nativitatis Domini* MCCCCLXVII, *Pontificatus* PAVLI *Papæ secundi anno ejus tertio; Tertio regnante Romanor. Imperatore* FRIDERICO. *Indictione* XV. *die vero* XII *mensis Junij.*

GOD

DEO GRATIAS.

AL.

Soo dese Memorie daer by ghesteld is / nae dat het werck opte Druckerije voleyndt is: soo ist seker / dat dese Druck een jaer ouder is dan mijne Roomsche. Dan het kan gebeuren / dat dit Opschrift daer alsoo by gedruckt is uyt het geschrevẽ exemplaer/ dat de Drucker voor Coppye ghevolght heeft. Sulcks als ick weet dat wel eer gheschiedt is: Ende dierghelijke meer soo Franchijnen als Papieren boecken met dusdanige Memorien hebbe ick opte Bibliothequen gevonden; geschreven niet alleen voor/ maer oock nae de Vindinghe vande Druckerije. Daer de Schrijvers mede te kennen gaven / op wat tijd het boeck volschreven was ende ten eynde ghebragt. Die oock mede dickwils haer namen daer by stelden. Dat hier niet en is ghedaen/ 'tsy by versuymenisse / oft andersins naeghelaten. Daer ons niet veel aengheleghen is. 'Twaere een ghewenschte saeck/ dat wy des Druckers naem hier by hadden/ met het jaer (sooder eenigh ander is / dan't 1467) ende de plaets/ daer't gedruckt is. Ingevalle dat dit Opschrift/met het jaer/vandẽ Drucker komt/ soo is dit Boeck een jaer voor't Roomsche exemplaer in't licht

ghekomen. Door wien/ oft waer/ en kan ick niet segghen. Dan het is waerschijnelick/ dat dit Boeck by een Nederlander gheschreven/ oft ghedruckt is. Dit mijn ghevoelen veroorsaeckt het woord GOD, twelck aen't eynde staet. Waerdt een Hoog-Duytsch geweest/ hy soude GOD niet met een D gespeld/ maer aldus GOTT gheschreven oft ghedruckt hebben. Gottes wort by haer/ is by ons Godes woord. Andersins kan oock dit raedsel GOD. AL. ghedupdt werden. Soude hier onder de naem vande Schrijver ofte Drucker wel schuylen/ ende verborghen wesen GODschalcus ALemannus? oft GODefridus ALemannus? Dit Boeck/ als mede het ander vandē Roomschen Druck magh in plaetse ende waerde van een Gheschreven boeck billigs ghehouden/ jae daer boven gheacht werden. Ghelijck als oock alle andere vanden eersten Druck.

Siet! aldus ende in deser voughen hebben Conradus Sweynheym, Arnoldus Pannartz, eñ Vlricus Han de Vienna, de Druckerije binnen Romen gebraght/ in't jaer 1458, nae dat Polydorus Virgilius voorgeeft/ eñ Sabellicus niet ofte weynig hier inne verscheeld: ofte seven jaren na dese tijd-raminge/ als Volaterranus verhaeld: jae thien jarē later: als onder andere getuygenissen dese Roomsche Augustinus van't jaer 1468 te kennen gheeft. M. Crusius in Annalibus Suevicis, ubi * supra: *Tractata Typographia*, inquit, *anno* 1469 *Romæ ab Vlrico Hanhermanno*. Hier schijnt dat Vlrick/ hier vooren gemeld/ de by-naem van Hanherman soude gehadt hebbē. Maer neen: Dese plaets des Chronijck-schrijvers is bedorven/ eñ qualick ghedruckt. De mistellinge sult ghy aldus nae mijn herstellinge mogen wegnemen/ voor *Hanhermanno* schrijvende *Han Germano*. Dat gaet soo vast als een muer. D'Auteur siet op d'Officia Ciceronis per Vlricum Han de Vienna tot Romen ghedruckt in't jaer 1469. Van dewelcke hier boven.

* *Vide cap.* 10, & 12.

Alhoewel ick gheen ouder Roomsche druckfels ghesien/ oft elwaerts bevonden hebbe te berusten/ nochtans magh tot Romen wel eerder ghedruckt wesen. Aenghesien Æl. Spartianus, cum reliquis Historiæ Augustæ Scriptoribus, te Milanen in't jaer 1465 ghedruckt is. Ghelijck als sulcks † Claudius Salmasius voor al de wereld ghetuygt. Doch soo bescheydentlick en steld hy't jaer niet:

† *In Animadversionibus ad illos Auctores.*

niet: Maer gheeft het genoegh hier mede te kennen. Isaacus Casaubonus hadde tot de Verbeteringhe van die Historia Augusta een oude Veneetsche Druck ghedruyckt/ van den jaere 1490. Den selfden Druck den eersten noemende. Waer over Salmasius Casaubonum berispende/ seydt dat hy een Milaenschen Druck van Francisco Iureto te leen hadde/ gheheele vijffentwintigh jaeren voor de Veneetsche ghedruckt. Dat soude wesen 't jaer 1465: By aldien Salmasius niet en nuist: ende dit Opschrift uyt de geschreven Coppye niet en is ghenomen. Waer van ick wel eens sekerlick wilde berecht wesen.

Tot Napels heeft Sixtus Rusinger van Straetsburg/ de Druckerije ghebraght/ in 't jaer 1471. nae de verclaringhe van Wimfelingus. Ick hebbe van sijn handwerck Auctorem De viris illustribus, & Sexti Rufi Breviarium Historiæ Rom. in Quarto/ daer aen 't eynde staet: SIXTVS RVESINGER. Maer de plaetse/ nochte oock het jaer en worden daer niet uytghedruckt.

Omtrent de selfde tijdt druckte Nicolaus Ienson te Veneetgen. Van dewelcke wy een luttel hier te vooren hebben ghesproken/ ende van meeninghe sijn terstondt nae dit Capittel noch te handelen.

Aldaer heeft mede de Druckerije opgesteldt de wijd-beroemde Aldus Manutius Basianâs, sijnde een Romeyn van ghebooꝛte. Hy begon te Veneetgen Grieckſche ende Latijnsche Boecken te drucken omtrent het jaer 1490. Ghevende sijn werck een bysondere luyster ende volmaecktheyd: soo door het uytghelesen papier / als door uytermaten wel ghestelde letteren; Ghelijck als de wercken noch heden opten dagh sulks overvloedelick betuyghen. Dese vlijtighe ende gheleerde man spande de croon van alle de Druckers die vanden beginne af gheweest sijn/ende by sijn leven inder tijd waren. Nu noch maer van weynige/ alhoewel niet in al/ verwonnen ende overtreft. *Ita tamen, ut omnibus in rebus quidquid exacti, quidquid pulchri, quidquid denique boni appareat, idipsum Typographiæ Aldinæ nomine ex proverbio nuncupari soleat.* Gheen kosten heeft hy aende Konst ghespaert/ geen moeyten ende arbeydt ontsien. Ter weecke druckte hy ten hooghsten twee bladeren: daer men nu soo veel alle daghen op een Pers druckt:

Angelus Rocha Biblioth. Vaticana p. 412. Quem de eodē vide p. 403. & L. Guicciardinum in Harlemo.

druckt: maeckt eens gissinghe/hoe slordigh daer't te wercke gaet/ende wat verschil datter is tusschen de huydendaeghsche ende d'Aldijnsche suyverheyd ende naerstigheydt. Maer/ eylaes/ hoe dun sijnse ghesayt/die niet heim in wetenschap van Griecks ende Latijn ghelijck zijn! Allen menschen is wel kennelick/ wat hy voor een man gheweest is: hoe yverende ende de saeck behertighende! alleenlick d'eere ende het gherief der gemeynten soeckende. Soo oprecht/ soo volmaeckt/ soo net ende suyver is sijn werck gheweest/ datmen over al seyde dat Aldus silvere letteren ghebruyckte. Dat hy/gelijck ick nu geseydt hebbe/omtrent 'tjaer 1490 begonnen heeft te drucke/staet ons te bemercken aen sekere sijne Voor-reden gesteldt voor't Boeck ghenaemt † Θησαυρὸς κέρας ἀμαλθείας, καὶ κῆποι Ἀδώνιδος, tot Veneetgen gedruckt a°.1496 alwaer hy selfs getuygt dat het voorsz. jaer 1496, het sevende jaer is/dat hy't Druck-ampt by de hand genomen hadde. Aenvanghende daer de Voor-reden aldus: *Dura quidem provincia est, bonarum literarum studiosi, emendatè imprimere Latinos libros: durior, accuratè Græcos: durissima, non depravatè vel hos vel illos duris temporibus. Quanam lingua curem ipse imprimendos libros, & quo tempore, videtis. Postquam suscepi hanc duram provinciam (annus enim agitur jam septimus) possem jurejurando affirmare, me tot annos ne horam quidem solidæ habuisse quietis. Pulcherrimum utilissimumq́ esse inventum nostrum, omnes uno ore dicunt. laudant. prædicant. Sit ita certè. inveni tamen ipse quo excrucier modo, dum vobis prodesse cupio, bonosq́ libros suppeditare.* Lowijs Guicciardijn meynt dat aller eerst van Aldus Griecks ghedruckt is. Soo en souden dan voor het jaer 1490 gheen Grieckschè boecken door den druck ghemeen ghemaeckt sijn. Voor aen de Grieckschè Suidas te Milanen ghedruckt in't jaer 1499. spreeckt Ioannes Maria Catanæus: *Quis post hanc divinam Imprimendi artem, librum aliquem suis undique numeris absolutum publicavit? nisi characteribus decoris insignitum? emendatore optimo illustratum? utilitate publicâ necessarium? Ego autem non negaverim jam plurima utriusque linguæ volumina per eruditos in lucem venisse, quæ splendoris multum & utilitatis secum attulêre: sed qui eam, quam Suidas Græcus absolutionem sit consequutus, nullum facilè contenderim.* De Grieckschè letteren tot dit werck hebben ghesneden Ioannes

† *Thesaurus cornucopiæ, & Horti Adonidis.*

Aldi præclarum de studio suo testimoniũ

Ioannes Bilolus ende Benedictus Mangius, Carpenses: om haer ervarendheyd eñ vernuft hier toe gheroepen van Demetrius Chalcondyles, die tot het correct uytgeven van Suidas, ende de nieuwe letteren daer toe/grooten arbeyd ende vlijt aengeleyt heeft. Sooder yemand vande Liefhebbers meer begheert te weten vande twee uytmuntende / ende onlangs by ons ghenoemde / Lettersnijders/ die gae (raede ick) tot Chalcondyli Grieckſche Voorreden : ende laet hem daer van onderrechten. Maer aengaende den druck van Grieckſche boecken/ dat die aller eerſt by Aldus ſouden uytghegeven ſijn/ daer in dooldt den Edelman van Florencen Ludovico Guicciardini. Want voor het jaer 1490, doe Aldus begon te druckẽ/ is tot Florencen in't jaer 1488 de Poeet Homerus ghedruckt / met redelicke ſchoone Grieckſche letteren / editore Bernardo Nerilio. Noch meer andere boecken ſijn voor die tijdt uytgheghevẽ/ hier te lang om te verhaelen. Ick ſal hier liever ſtellen het Opſchrift vande Winckel ende Druckerye van Aldus/ voor de deure van ſijn Camer met groote letteren gheſchreven/ tot afweeringhe vande importuyne Beſoeckers / die hem mogten in ſijn beſoignes ſtooren ende beletten; ende dan dit Capittel beſluyten met ſeker Gedicht/ dat ick denckende op het Devijs vande hoog-ghemelte Aldus/ende lettende op de ſchielicke uytghevers van haere onrijpe beuſelachtighe boecken/ die den Leſer walginghe/ ende den Auteur ſelfs leetweſen baeren / dees voorleden daghen ghemaeckt hebbe. Och/ off dat ſelve my niet mede en raeckte / ende hier oock plaets hadde! De heuſche vermaninghe van Aldus/ in plaetſe van een Deurwachter/luydt als volght:

FESTINA LENTE.

Nam valdè tumultuarius eſt hic noſter Commentariolus & paucularum horarum.

Quiſquis es, rogat te Aldus etiam atque etiam, ut ſi quid eſt quod à ſe velis, perpaucis agas: deinde actutùm abeas: niſi, tanquam Hercules, defeſſo Atlante, veneris ſuppoſiturus humeros: ſemper enim erit, quod tu agas, & quotquot huc attulerint pedes.

ALDVS wilde niemand vergeefs toe laten: die hem quam beſoecken/ moeſt het cort maecken / ende terſtond weg gaen : ten waere dat yemand quam om den vermoeden te ondervanghen ende te helpen. Want daer altijdt werckx ghenoeg was.

Tsamenspraeck over sekere Schilderije, Ofte ontwerp daer van,

Tusschen een Poëet ende een Schilder.

poëet. *SEgt, Schilder, wat magh dit voor een Goddinne wesen,*
Met dat ghelettert kleedt? off staet het daer te lesen?
Schilder. *Het is de* DRVCKERY. Poëet. *Wat Stad leyt in't versicht?*
Schilder. *'Tis* HAERLEM, *die de Konst gebragt heeft in het licht.*
Poëet. *Wie sijn, die om haer staen?* Schild. *De* MVSEN *alle negen.*
† Symbolum aeternitatis. Poëet. *Dus met een † slang omringt?* Schild. *Door haer sij't levẽ kregẽ,*
En d'Eeuwigheyd te loon. Poëet. *Die met't laurieren loff*
Erken ick nu, dat is het hooft van't Maegden-hoff,
APOLLO *onsen Godt. Maer, segt wie daer beneven*
Sit aen de rechter handt? Schild. *Hem is te recht ghegheven*
Van lauren Laurens naem: de Vinder vande Konst,
Apolloos crans wel waerdt, en al der Goden jonst.
Poëet. *Is't* LAVRENS COSTER *dan?* Schild. *Jae.* Poëet. *Die held moet beklijven,*
Die ons soo heeft bevrijdt van't lang-verdrietigh schrijven:
Die onse Boecke-kas verheerlickt en verrijckt,
Soo dat de burgher-man den Koning niet en wijckt.
Maer, Schilder, segt toch voort: wat Vrouw is daer gheseten,
In't aensicht soo mismaeckt, als of sy had ghekreten?
† Pœnitẽtia. Schilder. *'Tis †* METANOEA, *Heer, van my dus afghemaeld.*
Poëet. *Die Cicero niet kend, en dus de Grieck vertaeld,*
Hoe! noemt ghy haere naem? Schild. *Ik hebt van die het weten,*
Ick hebt van uws ghelijck: en wy sijn schier Poëeten.
Poëet. *Al lacht ghy soo wat heen, het is de waerheyd oock.*
Gheloofte my, Schilder, u en streel ick necht en stroock:

Ghy

Ghy hebt de sin ghevat. Schild. *Maer ghy hebt meer ghelesen,*
Seght, wil dit volckjen niet dus by den and'ren wesen?
Poëet. *Ick hebber wel ghekendt die met te spae berou,*
Nae hertseer en verdriet, eerst leerden dese Vrou.
Sy stellen metter haest, en sonder te erkauwen
Een boeck met eenen sett. Dit brengt haer in benauwen.
In corten ist haer leet, dewyl't niet hangt, off kleeft,
Dewijl het werck maer is ghedootverwt, en niet leeft:
Niet als't behoord ghesteldt. De Venusijnsche snaeren
Die hoordmen sonder vrugt: sijn raed die laetmen vaeren.
Te blocken neghen jaer soo over eenen boech,
Dat valter veel te swaer: drie weecken is ghenoeg.
Als't boeck is aen den dagh vervaerdight en ghegheven,
Soo voelen sy met smert wat datter is bedreven.
Och! was't dan niet te laet! Och! dat de Sot met sout
Op-eeten moght het gheen sijn dwase pen uyt spout.
Och! hadd' hy op het Merck van *ALDVS *acht ghenomen,*
Hy was in sulck verdriet niet blindelincks ghekomen.
Och! hadd' hy daer ghelet op d'inhoudt en't berecht,
Hoe dat de *snelle visch om't ancker is ghevlecht.*
Och! hadd' hy het Devijs met aendacht daer ghelesen,
De arme knecht en sou nu soo benart niet wesen.
Die hier met lanck saemheydt sich haest, en soetjes gaet,
Raeckt binnen't Huys van Eer; die loopt, die komt te laet.

Horatius De Arte Poëticâ.

* *Aldus Manutius Civ. Rom. mel gentium, & typographorum carbunculus.*

* Delfinus.

FESTINA LENTE.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Harlemi 15 Augusti, 1628.

HET XVI. CAPITTEL.

Regifter van ettelicke oude Boecken, in verſcheyden Steden van Italien ghedruckt, met de namen vande Druckers daer by.

BEhalven de voorverhaelde Boecken ende Druckers / ſijn noch heel vroeg in andere verſcheyden Steden van Italien de winckels vande Boeck-druckeryen geopendt. Daerom iſt / dat ick in mijn Poëtiſche Voor-reden ſeyde:

De Konſt vloog door het Rijck, en bleef niet inde paelen;
En datmen anders ſou van Haerlem moeten haelen,
Dat haeldemen van Ments. Te Romen, te Milaen,
In and're Steden meer begon de Pers te gaen.

Ptolemai Geographia Lat. cũ tabulis, Roma 1480.

Soo veel Roma belangt / dat hebben wy in't voorgaende Capittel wijdloopig vanden beginne af opgehaeld; ende van Milano niet gheſweghen: ſpreeckende van een Boeck / dat daer gedruckt ſoude weſen *a*°.1465. Volgt nu / dat oock daer in't jaer 1471 Feſtus Pompejus De verbor. ſignificat. ghedruckt is. Ende Franciſci Philelfi Satyræ in't jaer 1476, by Chriſtoffel Valdarpher van Regenſberg / d'aller volmaecktſte meeſter inde kunſt; ghelijck als het Opſchrift ende de Titul aen't eynde medebrenght. Noch is daer ter ſtede gedruckt de vermaerde Hiſtorie-Schrijver Titus Livius, arte & impenſis Philippi Lavagniæ, in't jaer 1478. Dewelcke gehouden wordt voor den oudſten ẽ eerſten Druck: Maer by Franciſcus Robortellus † leſe ick van een Livius à Victorino ‡ Feltrenſi correctus, & impreſſus à Vendelino, *a*°.1470. Soo dat deſe den Milaenſchen Druck in ouderdom acht jaeren te boven gaet. Donatus Boſſius de Archiepiſcopis Mediolanenſibus is te Milano ghedruckt in't jaer 1492. Wanneer de Druckerye tot * Napoli ende in Venetia ghebraght is / hebben wy hier vooren oock verthoont / ende aengheweſen dat tot Veneetgen Nicolaes Ienſon Hoog-Duyſcher / hoewel Gallicus gheſegt / de voornaemſte Drucker is gheweeſt. Hy druckte in't jaer 1472 met ſeer ſchoone letteren / ẽ in heerlick formaet / C. Plinij Naturalis Hiſtoriæ libros.

† Emendationum lib. 2. cap. 54.
‡ Feltre.
** Matthiam Moravum, Neapolitanũ typographum mire extollit in Epiſtolâ ad Ferdinandum Regem Iunianus Majus, circa an. 1480.*

Ende

Ende by hem is ghedruckt in't jaer 1476 " Æmilius Probus (*sive potius* Cornelius Nepos) De vita Excellentium, *&c.* Eñ in't selve jaer is tot Veneetgen ghedruckt Nonius Marcellus, industriâ & impendio Nicolai Ienson Gallici. Eñ Thomas Aquinas De erroribus Gentilium is by den selfden Jenson in't jaer 1480 gedruckt. Daer hy ghenoemdt werd Impressor præstantissimus. Maer en denckt niet dat hy ondertusschen stil heeft gheseten: alhoewel wy van syne andere Druckfels nu gheen ghewagh en maecken. Te Veneetgen hebben omtrent die tydt/ ende corts daer nae / noch andere Druckers in fleur gheweest. De voortreffelicke ende hoog-gheleerde I. Gruterus heeft gebruyckt Orationes Ciceronis ex Venetâ editione anni 1473. Prisciani Opus Grammaticum impressum Venetijs impensis Marci de Comitibus, socijq; ejus Girardi Alexandrini, *a*°. 1476. Eodemq; anno Biblia Hieronymi, sive Vulgata, ibidem impressa per Franciscum de Hailbrun & Nicolaum de Franckfordiâ, socios. Onder andere waeren oock doe bekendt Andreas de Paltasichis Catarensis ende Boninus de Boninis, socij. By dewelcken in't jaer 1477 Aulus Gellius ghedruckt is: ende in't jaer 1478 Lactantius. Noch waeren bekendt Dirck van Reynsburg ende Reynout van Nimmeghen / by de welcke op't jaer van 1477 ghedruckt is Bonaventura super Secundum Sententiarum. Ende tot Veneetgen is ghedruckt Valerius Maximus Boni Accursij Pisani *a*°. 1478. Horatius impressus Venetijs per Philippum Condam, *a*°. 1479. Iuvenalis Dom. Calderini, *a*°. 1482. Eodemq; anno Val. Maximus cum Omniboni Leoniceni Commentarijs, typis Ioannis de " Forlivio. Apulejus & alia Venetiis impressa circa annum 1485. Van Erhard Radtolt/ die van Augsburg tot Veneetgen ghekomen was/ ende druckte *a*°. 1485, hebben wy in't Twaelfde Capittel ghesproocken. Raineri Pisani Pantheologia impressa, Venetijs curâ & impensis Hermanni Lichtẽstein Coloniensis *a*°. 1486. Eodemq; anno Ovidius per Bernardinum de Novaria. In't jaer 1488 is te Veneetgen C. Val. Catullus cum Antonij Parthenij Veronensis Commentarijs gedruckt by Andreas de Patascichis: Ende Ciceronis Epistolæ Familiares cum Hubertini Clerici Crescentinatis Commento per Bernardinum de Coris Cremonensem, *a*°. 1488. In't selve jaer was daer oock Drucker Antonius de Strada. Maer soo ick wilde alle

" *Meminit Hieronymus Magius.*

" *Fors.*

alle de Druckers op tellen die te Veneetgen doe waeren/ ende insonderheydt die welcke tusschen 't jaer 1490 ende 1500 gheweest syn / de dagh soude my te cort vallen / ende dit papier te kleyn. Vier jaer nae dat Plinius, hier voorzen verhaeldt / gedruckt was by Nicolaes Jenson/ is oock de selfde Auteur tot Parma ghedruckt / ductu & impensis Stephani Coralli Lugdunensis, a°. 1476.

† Tarvisij. †Te Trevizi is de Druckerye vroeg aenghevangen. Want daer in't jaer 1469 ghedruckt is Polyphili Hypnerotomachia. Van welck Boeck de hoog-gheleerde † Vossius handeldt/ uyt de brieff van Balthasar Bonifacius aen den doorluchtighen ende bysonderen Liefhebber der Gheleerden / den Heere Dominicus Molinus, tot Veneetgen. Te Trevizi is acht jaerē daer nae gedruckt Iunianus Majus De priscorum verborū proprietate, in't jaer 1477, by Bernard van Keulē: eñ noch aldaer het selfde Boek drie jaerē daer nae a°. 1480, vā Bartholomeo Confalonerio van Brescia. Terentius cum Donati Commentario a°. 1477, by Harman † Lichtenstein: die na/ te Veneetgen metter woon trock/ en druckte daer in't jaer 1486, ende 1494. Te Trevizi syn noch ghedruckt M. Annæi Senecæ opera, a°. 1478. ende Plautus Georgij Alexandrini, a°. 1482. Tot Ferrara Andelonis Astrolabium, a°. 1475. Tot † Bologna ‡ Manilij poëtæ Astonomicon, a°. 1475, thien gheheele jaeren voor dat Bonincontriana Editio in't licht ghekomen is. Tot * Brescia Iacobi-Philippi Bergomatis Chronicon per Boninum de Boninis, a°. 1485. ende a°. 1486 Lucani Pharsalia cum Omniboni Leoniceni Vicentini Commentarijs. De welcke Lucanus mette voornoemde Commentarien in't selfde jaer oock te Veneetgen ghedruckt is. Waer te voorzen noch in Italien van M. Pantagatho uytgegeven: ghelyck als de Druck van Brescia laet verluyden. Tot Verona is gedruckt Iosephus De bello Iudaico per magistrum Petrum Maufer Gallicum, a°. 1480. Tot † Mantoua is ghedruckt Eusebij Historia Ecclesiastica, a°. 1479. Tot † Reggio in't jaer 1481 Catullus, Tibullus, Propertius accuratissimè impressi, auctoribus Prospero Odoardo & Alberto Mazali, Regiensibus. Tot † Siena Libri Elegantiarum Laurentij Vallæ, ten huyse van Meester Henrick van Keulen/ in't jaer 1487. Eñ tot Florencen is gedruct in't jaer 1477. Waer van in te sien is de Bibliotheque van Gesnerus/ sulcks

† De Historicis Latinis pag. 838.

† Levilapis ibi est.

† Bononia.
‡ Meminit Caspar Barthius Advers. lib. 1. cap. 8.
* Brixia.

† Mantua.
† Regij Lepidi

† Senæ.

sulcks als die Simlerus geaugmenteert eñ verrijckt heeft: Alfonsi, &c. † Gesnerus heeft selfs ghesien Diogenis Cynici Epistolas Lat. per Franciscum de Accoltis Aretinum I. C. Florentiæ excusas aº.1487. Hy ghetuyght noch dat tot Napoli ghedruckt is seker Boecrken van een Ongehenoemden Auteur De Thermis Puteolorum, &c. aº.1475. Siet! dus is de Druckerye door Italien verspreydt gheweest. Meer andere Boecken/ ende plaetsen/ daer ghedruckt is omtrent die tyden/ die ick voorghenomen hebbe/ soude ick konen by-brenghen: Maer dit Register sonde selfs een Boeck werden: Ende het en is niet wel moghelick te verhaelen hoe wyds en syds COSTERS † Haen syn vederen verspreyd heeft: Jae/ tot in Sicilien toe. Alwaer in't jaer 1476 Hebreeusch (grootelicx om te verwonderen!) ghedruckt is. Onder de Orientaelsche/ soo met de hand geschreven/ als gedruckte/ Boeken/ die de Heere Iosephus Scaliger, lofselijker gedʳ. tot Leyden het recht der natueren betaelende/ by testamente de Bibliotheque aldaer besprooken ende ghelegateert heeft/ is een Boeck voor hondert en twee-en-vyftig jaeren in Sicilien ghedruckt: Namentlick Grammatica Mosis Kimchi. Ghelijck als my dit aengediendt hebben de hoog-gheleerde ende eerwaerdighe Heeren Heynsius ende De Dieu. Maer op wat oord van't grootste Eylandt des Midlandschen Zees/ ende in wat Stadt die Hebreeusche Druckerye gheweest is/ en hebbe ick tot noch toe niet verstaen. Ick weet dat daer drie Steden syn met Ertz-Bisdommen versien/ Panormum, Messana, & Mons Regalis. Onder welcke laetste tot Catania oock een Academie is. Off daer dese Moses Kimchi, off te Siracosa, oft op Malta, oft elders ghedruckt is/ weet ick niet. Dat weet ick/ dat d'eerste Hebreeusche Bibel te Pisauren in Italien/ onder 't ghebiedt vande Venetianen/ ghedruckt is/ *simul in folio, & in quarto*, aº.1494.

† *Vide ejus Bibliothec. magnam.*

† *Vlricus Han, de quo precedente capite,*

Prima Biblia Hebraicè impressa Pisauris, 1494.

HET

HET XVII. CAPITTEL.

Dat de Druckerije tot Romen ende in Italien niet eerder dan in't jaer nae Christi gheboorte MCCCCLXVIII. ghekomen is.

Siet het 15. Capittel,

IK hebbe hier voozen my teghen Sabellicus ende Polydorus Virgilius wederhoorig ghethoondt / ende mijn seghe aen haer woorden niet konen steken / daer sy segghen da de Druckerye tot Romen in't jaer 1458 opghekomen soud wesen. Jae / nu als ick de saeck ende alles dat daer toe dient ende eenigsins soude moghen beweghen / wel naerstelick overlegh ende bepeyns / dunckt my dat oock selfs Volaterranus me sijn jaer van 1465 gheen gheloof en meriteert : ende acht billigs dat in sijne veel-tijds onachtsaeme Commentarien voor het jae 1465, hersteld behoordt te werden het jaer 1468. Op welck jae mijn Augustinus ghedruckt is ende uytghegheven. Soodanig ghevoelen stijft ende sterckt in my 'tgheen ick beschreven vind van Gerrit Praet den Gouwenaer : die welcke / nae dat seke jonghe Dochter van Sevenberghen uyt hem bevrugt was/ eñ sijne vrienden en maghen dit huwelick niet en wilden toestaen/ uytten lande van Holland vertrockẽ sijnde/ sich tot Romen me schrijvẽ geneerde: want doe (a°. 1465) de Konst van Boeck-drucken noch niet bekend en was / eñ hy de penne geluckelick voerde : in't Griecks ende Latijn sijntges ervaren. Hy hoorde den leeraer Guarinus/ende volgde de Gheleerden/daer Romen doo wonderlick af ver sien was. Alle de goede Auteurẽ hadde hy met sijn hand afgheschreven/ &c. Dit ende meer segt die ghene di doe in sijns moeders buyck verholen gedraghen werde/ende geboren sijnde een eeuwig licht niet alleen van ons kleyn Holland/ maer van Europa; jae vanden ganschen aerdbodem geworden is. Dit segt van sijn Vader Gerrit Gerrits soon/oft/soo de naem over de Wereld beter klinckt / Desiderius Erasmus Roterodamus. Derhalven behoude ick 'tjaer 1468. Wat van Spartianus to Milanen ghedruckt in't jaer 1465 voorts te oordeelen is / stell ick uyt tot naerder ondersoeckinghe ende berechtinghe.

Auctor ipse Erasmus in Vitâ suâ, hac de patre memoria prodens. Nam tum nondum erat ars typographorum, *ipsissima Erasmi verba.*

HET

HET XIIX. CAPITTEL.

D'aller oudste gheheughenisse vande Druckerije by de History-schrijvers, ende andere.

VOorwaer het is grootelicks te verwonderen/ dat van soo bysondere Konst ende inventie / als de Druckerye is / niet meerder ghewags in ouden tyden en is ghemaeckt. By aldien tot Ments in't jaer 1442 ende 1450 Boecken ghedruckt zyn; hoe magh doch het loff daer van after weghen ghebleven syn! Waer by komt het/dat selfs de Chronyck-Schryvers ende de gheleerde luyden van dien tyden / onaengesien de overvloedige vruchten die hun door de Konst stonden te verwachten/hier van nochte en reppen/nochte en roeren! Hoe / niet een woordt by den even-tydighen Matthæus Palmerius Florentinus in syn Chronyck / gebragt tot het jaer 1449. Niet een woordt by Antonius Florentinus in syn Chronyck/ gebragt tot het jaer 1459! op't welck hy deser wereld overleden is. † Niet een woordt by Flavius Blondus! die gestorven is † in't jaer 1463. Niet een woord by Ioannes Gobellinus, in syne ‡ Commentarien vande Ghedenckwaerdigste Gheschiedenissen / die ten tyde van de Paus Pius II voorghevallen syn! Welcke Paus vanden vleysche ontbonden is in't jaer 1464, ende hy Gobellinus doe in leven was. Niet een woordt by de voorsz. Pius selve in syne schriften! Niet by Nicolaus de Cusa, overleden in't jaer 1464. Wel/ hoe konnen daer van stil staen ende swyghen Iacobus Picolomi- Cardinalis † in syne Brieven omtrent dien tyden gheschreven. Bartholomæus Platina in syne Historien en levens der Paussen! die te Romen aen de pest † starff in't jaer 1481. Edoch Cardinalis Picolominæus in den brief aen synen Neef Christoffel / gheschreven in't jaer 1473, schynt te spreken van nieuw-ghedruckte Boecken. † *Orationes Ciceronis*, inquit, *& Ovidij opera apud librarium sunt: miniata & ligata mittentur ad te.* Cicero ende Ovidius, seydt hy / sullen u toe ghesonden werden / soo haest die ghebonden / ende de rubriken gheschilderdt sullen wesen. Rubriken / syn de

† Oudt 70. jaeren.

† Oudt 75. jaeren.

‡ *Fortè hi Commentarij sunt ipsius Pij II.*

† *Papiensis.*

† Oudt 70. jaeren.

† Gruterus *Venetæ Editionis meminit, an. 1473.*

groote Capitael-letteren; die men van ouds niet pleeg te drucken / maer met rooden ende blauwen inct daer by schilderden/ met noch meer andere ornamenten: ghevende het werck een oog ende luyster. Van Platina wordt mede gheschreven/ dat hy de Vindinghe vande Druckerye soude Jehan Faust toe-eyghenen omtrent het jaer 1452. Gilbertus Genebrardus in Eugenio IV PP. *Platina*, inquit, *& ferè omnes tale inventum referunt ad Johannem Faustium Moguntinum, sub annum* 1452. Wat salmen vande rest segghen? sy hebben het versuymt: het en heeft gheen pas gegeven vande Druckerye/ noch doe soo heel niet bekendt synde/ te spreken. Andere syn niet versuymigh gheweest dit stuck ter eeren aen te roeren. Matthias Palmerius Pisanus in't Vervolg van Palmerij Florentini Chronicon: *Fuit*, inquit, *ars hæc propè divina per totum ferè orbem propagata circiter annum* 1457. Dese Palmerius Pisanus heeft die voorsz. Continuatie gebragt tot op het jaer 1481. doe hy oock leefde. Io. Ant. Campanus † Bisschop van Abruzzo ofte Teramo / van dewelcken wy hier vooren eerlick ghesproken hebben/ in Epigrammate suo de Vlrico Gallo. Iunianus Majus Neapolitanus in † Epistolâ ad Ferdinandum regem: *Nunc demùm viri singulari ingenio præditi*, inquit, *omniq́; doctrinâ ornati, tanquam in subsidijs positi, & occurrunt Barbarorum colluvioni, & Latina studia in pristinum pubertatis florem restituunt. Accedit adhac, quòd Germani solerti ac incredibili quodam invento* NVPER *novam quandam imprimendi rationem invenerunt*. Hæc ille circa an. 1477. Van dese konst heeft / nae de ghetuyghenisse van † Irenicus, eenen seer loffelicken Brieff gheschreven Nicolaus Perottus Archiepiscopus Sipontinus, ad Franciscum Guarinum. *Solebam*, inquit, *mi Francisce, ætati nostræ gratulari, quasi magnum quoddam & penè divinum beneficium hac tempestate adepti essemus, ob novum scribendi genus è Germaniâ* NVPER *ad nos delatum. Videbam enim tantum uno mense ab uno homine hoc tempore imprimi literarum posse, quantum vix anno scribi aliàs à plurimis potuisset. Quod uno versu Campanus noster Aprutinus Pontifex elegantissimè scripsit:*

Imprimit ille die, quantum vix scribitur anno.

Ex quâ re tantam brevi tempore librorum copiam sperabam, ut nullum superfuturum esset opus, quod vel ab inope & egeno homine posset ampliùs desiderari, &c. Dese Perottus bloeyde op die tydt/ ende starff een ghe-

† *Episcopus Aprutinus.*

† *Præfixa operi De priscor. verbor. proprietate.*

† *Germaniæ Exegeseos lib. 2, ca. 47*

A°. 1460.

een geheel oudt man. Ende noch (nae dat ons de voornoemde Irenicus te kennen geeft) heeft vande Konst van Boecke-Drucken een Brief naergelaten Franciscus Philelphus van Ancona/ ghelaurierd Poëet ende Ridder/ *ubi suo tempore repertam esse hanc artem ostendit, & quasdam literarum formulas nominat, & inventores hujus æternâ laude æstimat.* Philelphus was geboren in't jaer 1398, ende starff in't jaer 1481, sijnde nu tot den ouderdom van drientachtig jaeren ghekomen. Philippus Beroaldus, die te Bologna in't jaer 1450 gheboren/ en in't jaer 1510 gestorven is/ verheft een hemel toe Duydschland om dese Konsts wille in seker sijne Carmen. Maer oft oock andere haer debuoir ghedaen hebben/ staet te besichtighen. Ick sal eenighe van haer aengewesen hebbende dit Capittel besluyten/ ende hier mede ophouden. Nicolaus Clopper Canunnick tot Eindhoven a°. 1472, in Florario Temporum. Ioannes † de Hagen in sijne Chronijcken/ die hy heeft ghebragt tot het jaer 1471, ende in't jaer 1475 deser wereld overleden is. Anonymus in Chronico magno Belgico, twelck eyndight/ ende met dat oock sijn leven/ in't jaer 1474. Ægidius de Roya in Annalibus Belgicis, perductis ad an. 1478, quo & obijt. Thomas Basinus in Historia de Ludovico XI Galliarum rege, & Carolo Burgundiæ Duce, circa an. 1480. * Iacobus Ticinensis in Commentarijs suorum temporum, sub Pio II P.M. à quo Cardinalis creatus. † Hieronymus Albertucius Bursellus in Chronico ab origine Mundi usque ad an. 1491. weynigh jaeren daer nae tot Bologna in sijne Vader-Stad ghestorven. † Baptista Ferrariensis, die wel ervarene ende veel-versochte Historie-Schrijver/ in sijne Historia Florida, ghebraght van Christi gheboorte af tot sijne tijden. Hy leefde in't jaer 1494. Ende dit sijn meesten deel ongemeene Boecken/ ende niet licht om te bekomen. Eenighe weet ick dat door den druck gemeen gemaeckt sijn/ maer daer van tegenwoordig ontbloot sijnde/ moeten wy roeyen met de riemen die wy hebben. Die soo gheluckigh is/ ende tot dese stomme meesters een vrijen toegangk heeft/ magh eens onderstaen wat sy van de Druckerye ghevoelen.

Verba sunt Irenici.

Alias de indagine.

Laudatur à Leandro Alberto in Italiâ suâ.

† *De hoc Vossius ex Leandro Alberto, De Histor Lat. Lib 3 cap 8.*

† *Vide de eo Lang. in Chron. Citizens. & Tritthem.*

HET XIX. CAPITTEL.

Afscheydt van Italien, naer Nederlandt: met het vertoog van eenighe oude Druckerijen aldaer.

HEt is nu meer dan tijdt dat wy Italien verlatende nae huys keeren. Is Italien ons soet ende lieselick gheweest; loffelicker ende billijcker ist/ dat wy ons waerde Vaderland ongelijck soeter ende liefelicker achten.

Mijn Vader-Stad roept my, nae Haerlem moet ick hooren.
't Landt treckt (ick weet niet hoe) van daer wy sijn gebooren.
Die soete heughenis is't soetste datmen vindt.
Ons hert en ons ghemoed gheen bandt soo krachtig bindt.

Wegh dan schoon Italien/ wegh Roma 'swerelds pronck/ en vruchtbaere Hoorn van on-eyndlicke gheleerde leckernij/ en weelde; wegh Vranckrijck/ wegh Spaengien/ wegh Engeland/ wegh alle andere uytheemische Ryckcn/ en Vorstendommen. Ghy en hebt hier van my nu niet te verwachten/ dat ick uwe Druckeryen ophaelen ende groot-maecken sal. De liefde van mijn liefste Vaderlandt bekoort my voorts te blijven binnen de paelē van dat oud vermaerde ēn loffelicke Batavia. Oft so ick daer buyten trede/ dat sal rondsom her wesen/ ende in onse buurt. Ghelijck als ick van meyninghe ben alhier aenteyckeninge te doen van enighe Druckeryen die by ons Vooroudere tijd en hier te lande gheweest sijn. Historia Scholastica super N.T. auctore Anonymo, is tot Vtrecht ghedruckt by Meesters Nicolaes Ketelaer ende Gerard de Leempt/ in't jaer ons Heeren 1473. Tot Vtrecht is mede in't jaer 1480 ghedruckt Fasciculus Temporum op onse spraecke vertaeldt/ by Jan Veldenaer/ van dewelcke Drucker wy hier nae breeder sullen spreecken. Ende Erhard Reewich van Vtrecht druckte tot Ments in't jaer 1486. op dat jaer in't licht brenghende † Itinerarium Hierosolymitanum Bernardi de Breitenbach, in't Latijn; ende in Duytsch/ doch sulcke sprake die wy Nederlanders oock verstaen konen/ in't

† Auctor ipse vocat Passagium in Terram Sanctam.

in't jaer 1488. Dialogus Creaturarum appellatus, jocundis fabulis plenus, is voleyndt ter Goude in Holland/in't jaer 1480, by Geraerd Leeu/vermaerd Druckcer in ſijn tijt. By den ſelfden is gedruckt Tractatus *Colores* inſcriptus, de elegantiâ, compoſitione, dignitate, *&c.* per egregium Magiſtrum Engelbertum; ſonder jaer. Eñ in't jaer 1478 een Boeck van den H. Sacrament / by G. Leeu ter Goude in H. Als mede in't ſelſde jaer van 1478 by den ſelſden G. Leeu een goedt Chronijckxkẽ van Holland in Nederduytſch/ inhoudende ſommighe gheſchiedeniſzen die inde groote Chronijck niet en ſtaen/ ende werdt van mij menighmaels vermeld in mijn Hiſtorie van de Graven van Hollandt. Diergheliicke Chronijcken hebbe ick t'anderen tijden gheſien / ende hebbe ſelfs een by eenen ouden handt gheſchreven / beginnende de ſelſde Chronijck van Holland in Duitſchen, aldus: Lange ſov ik my gebeden dat ick dorg vroude maken ende beſchriven die Hiſtorien van Hollant &c. van Graef Dyrrik die eerſte Grave van H. tot dat die machtige Hertoch Philips van Burgongen regnierde in Hollant. Het Goudſche Chronijcxken ſeyd / tot die machtige en edele Hertoghe Maximilianus van Oostenrijk regneerde. Als ſijnde 'tſelſde tot ſijne tijdt toe ghebragt / ende eyndighende met het eynde van Hertogh Karel/die voor Nancy verſlaghen bleef in't jaer 1477, achterlatende eene eenighe Dochter Maria / die daer nae troude Hertoghe Maximiliaen van Ooſtenrijck des Keyſers Frederics ſoon. De gheſchreven Chronijcken eyndighen met de doodt van Vrou Jacob/daer veel leeds af quam/a°. 1436. Myn M. S. is gheſchreven ende gheendt by Meeſter Clais Goten tot Haemſte: Daer nae / met de gheſchiedeniſſen van veertich jaeren verrijckt/ ghedruckt ter Goude in Hollandt/ by Geraerd Leeu. Ende in't jaer 1479 is by den ſelſden G. L. voleynd/ende ghemaeckt een genoeglick ſuverlick Boeck vanden Tijdverdrijf der Edelre Heeren ende Vrouwen / als vanden Schaeckſpel: daer nochtans een ygelijk menſche/ van wat ſtaet dat hi ſi/ vele ſcoonre ende ſaliger leren wt nemen magh/ &c. Dit ſelſde ghenoegelick Boeck vanden Tijd-verdrijf is oock tot Delff in Hollant gedruckt in't jaer 1483. Maer ſes jaerẽ te voorẽ is tot Delff gedruckt de Bibel in Nederduytſe ſprake/ in't jaer 1477. Dan

Maria Carolesia nupta Maximiliano Friderici III. Imp. filio, A°. 1477, mense Augusto.

weete niet off daer de Druckers naem bystaet / dewijl ick mijn exemplaer uytgheleendt hebbe: ende de Leydsche Bibliotheque / op de welcke oock een verthoondt werdt / my nu te verre vande handt is. Dionysij Carthusiensis Quatuor novissima, Delphis a°.1487. Ende tot Brussel sijn ghedruckt dese vier naestvolghende Boecken / Speculum conscientiarum, a°.1476. Ægidij Carnerij Sportula fragmentorum, a°.1479. Io.de S.Laurentio Postillæ, a°.1480. Bernardi Epistolæ, a°.1481. In't jaer 1474, is met groote naerstigheyd ende met noch grooter kosten / soo van ghesneden Figueren als anders / by Jan Veldenaer tot Leuven ghedruckt † Fasciculus Temporum, in't Latijn beschreven. Hebbende van die tydt af / soo 'tschijnt / ghearbeydt om de selfde Chronijck in Nederduytsche tale aen den dagh te brenghen. Twelk de voornoemde Drucker eyndtlijck in't jaer 1480 te wege heeft ghebraght / tot Vtrecht: met verscheyde Byvoegselen van die Koninghen van Vranckrijck / van Engelandt / ende van die Hertoghen van Brabandt / ende van die Bisschoppen van Vtrecht / ende van die Graven van Vlaenderen / van Hollandt / van Zeelandt / van Henegouwen / van Gelre / van Cleve / met heure Wapen-schilden; ghebraght vande Werelds Scheppinghe af tot op den dach alst werck volmaeckt ende uytgegheven werde / int voorsz. jaer 1480, opte Vastel-avondt. Alhoewel dese Stichtsche vertaelde Fasciculus Temporum een eynde heeft met den Latijnschen Druck van Leuven / sijnde niet wijder gebragt dan tot het jaer 1474, als de Paus Sixtus IV opte Stoel sat / ende daer nae noch omtrent thien jaeren gheseten heeft. By den selfden Veldenaer is tot Leuven / dewijl hy daer noch woonde / † Lucanus gedrukt / met de veersen wijd van den anderen / tot gerief vande Scholen / om bequaemelijck daer tusschen beyden in te schrijven / het gheen de Meesters dicteerden. T jaer en is hier niet by uytghedruckt. Tot Leuven is van ghelycken ghedruckt Historia Sanctorum, & Legenda S. Cuneræ, a°. 1485. Beets super Decem Præcepta, a°. 1486. Ende in t selfde jaer van 1486 was daer Boecke-drucker † Jan van Westfalen: die seeckeren langhen tijdt die neeringhe daer ghedaen hadde. Want de Poëeten Iuvenalis ende Persius sijn tot Leuven ghedruckt by den

De quo vide Cap. VI.

† Editore Pomponio Infortunato

Ioannes de Westfalia.

den voornoemden Jan van Westfalen / in't jaer 1475. Ende van desen druck hebbe ick een exemplaer op Franchijn gesien / ende meyne dat het selfde noch berust onder den Eedelen ende wel-gheleerden Jonckher Dierick van der Does / mijnen goetgunstighen vrundt; waerdighe soone van den wijdt-vermaerden Ianus Dousa, in sijn leven Heere tot Noordwijd / &c. Tot Antwerpen is ghedruckt in't jaer 1486. ende onder andere Petri Hispani Logicalia. Tot Gent in Vlaenderen de vijf Boecken van Boëtius vande verstroostinge der Philosophie, overghesetin Nederduydsche sprake / met de Wtlegginge / ten trooste / leeringhe ende consoorte aller menschen by Arend de Keysere geprent in't jaer 1485. Tot *Aelst / mede in Vlaenderen / Summa Angelica de casibus conscientiæ, a°. 1496. Tot Deventer is ghedruckt a°. 1479 Legenda aurea, ende Socci Sermones tribus voll. a°. 1480. Tot Suol a°. 1479 Bonaventuræ Conciones, ende Bernardi Considerationes ad Eugenium PP. a°. 1486. Ende in andere plaetsen meer vande Seventhien Provincien. Dat leven en lijden ons liefs Heeren Ihesu Christi, is voleyndt by Mathijs vander Goes / a°. 1484. Waer't ghedruckt is / en blijckt daer niet. Ghelijck als in ontallicke meer ghedruckte Boecken niet alleen de plaets / maer oock de Drucker en't jaer verswegen worden. Als daer sijn *Bibliorum vulgarium, Bibliorum cum Glossis, Val. Maximi, Q. Curtij. Martialis Epigrammatographi (quam bonitate optimis membranis MSS. non cedere, in Animadversionibus meis in illum Poëtam superioribus annis re ipsâ comperi,) Flori, Vegetij, Sidonij Apollinaris, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, Isidori, Gregorij Magni, Bernardi, Vincentij Belovacensis, Bonaventuræ, Thomæ Aquinatis, Alberti Magni, Petri Comestoris, Francisci de Mayronis, Hugonis de S. Victore, Joan. Cardinalis, Barthorij, Thomæ de Kempis, Bernardini de Bustis, Bernardini de Senis, Joannis de Turre cremata, Roperti Holkot, Philippi de Brommerdo, Hugonis de Prato, Pauli Burgensis, Leonardi Italici, Leonardi de Vtino, I. Nideri, Richardi de Villâ novâ, aliæque innumeræ Editiones incertæ, sine loci, typographi, temporisque annotatione.*

* *Alost.*

HET

HET XX. CAPITTEL.

Dat oock in ouden tijden tot Haerlem Boecken ghedruckt zijn, met de tijd ende des Druckers uytghedruckte naem.

Maer / sal de Leser vraghen / is tot Haerlem niet een Boeck ghedruckt met uytghedruckten jaere? Jae / in trouwen. Daer is onder andere / dat Boeck welck ghehieten is: Bartholomæus vander Proprieteyten der dinghen, inden jaer ons Heeren 1485 geprent ende volendt / ter eeren Gods ende om leeringhe der menschen / by Meester Jacob Bellaert. Ende een jaer daer te vooren / Der Sondaren troost, met Figueren / verduytscht uyt het Latijn / beschreven door Iacobus de Theramo, Archidiaconus Aversanus & Canonicus Aprutinensis: Verhatende een ghenoeghelick ende stichtelick Proces / off Rechtsvoerderinghe / tusschen Belial een Duyvel der Hellen / als Eysscher ter eenre syde; ende Moyses / Verweerder ter ander syde. Dan hier en wordt des Druckers naem niet ghespeld / staende alleenlick after op: Dit Boeck is volleyndt tot Haerlem in Hollandt / ao. M CCCC LXXXIIII, opten XV dach in Februario. P. H. Ende voor op het Wapen van Haerlem / ghedraghen van een Arendt. D.V Coornhert, als wy hier vooren in't eerste Capittel ghesien hebben / schrijft in allen schijn off de Druckerye by hem ende syn medeghesellen binnen Haerlem opgherecht / doe nieuw ende als een spruyte uyt de wortel van een oude bome / (te weten van den Laurier van Laurens Coster) weder op ghekomen ende begonnen was: overmits dese hanteringe / so hy seyt / van niemand in dese stede ghepleegt werde. Dat hier doe ter tyd geen openbaere ofte aensienlicke Druckerye en was / stae ick hem lichtelicken toe. Maer is syn meyninghe gheweest / ende soude hy willen dryven / dat voor dese syne instellinghe ende openinge van winckel: als mede van Jan van Zuren / 'tsedert den eersten Oprechter ende Vinder LAVRENS KOSTER gheene Druckeryen alhier gheweest souden hebben / voorwaer dat kan ick

Bartholomæus de Glanwyle Anglicus, De rerum varietate. Siet van hem de Heer Vossius.

ick soo niet aennemen/ maer houde het selve voor een groot misverstand : ende het blyckt anders by de voorsz. Boecken.

HET XXI. CAPITTEL.

Naerder Openinge, dat de Boeck-druckerije de Stad Haerlem toe komt, als uyt haer eerst gebooren:

DE RECHTE LAVRE-CRANS,

Voor

LAVRENS KOSTER.

ALhoewel Hadrianus Iunius met de hooghe protestatien ende besweringhen van oude/ destige/ ende aensienelicke Magistraets-persoonen/ verhalende het geene sy van hunne Voor-ouderen van hand tot hand ontfanghen hadden/ gheloof by een yder behoorde te vinden : als synde geen bloed-verwant van den dooden LAVRENS IANSZ. KOSTER; jae/ niemandt van syne Erffghenamen ende naekomelinghen in maegschap oft alliancie van huwelick bestaende: mochte oock synde door eenigherhande weldaed verpligt / oft in haer ghehouden/ vrpelick uytsprekende dat hy ghevoelde ; ende t'enemael sulck een/ als Plutarchus oordeelt de beste ghetuyghe te wesen. Ende het evenwel tsedert den Hoogduydschen / ende anderen / ofte door misverstand ofte door nydigheydt verruckt synde / belieft heeft de ervindinghe vande Boecke-Druckerye de Stadt van Ments toe te schryven ende aen te eygenen : met een de hoogste injurie van onse lieve ende waerde Stad Haerlem. Soo en hebbe ick niet konen iedigh staen / ende dit alsoo met ooglupckinghe laten passeren. Neen : De sekerheyd/ die ick daer van hebbe/ is te groot/ eñ de redenen te wightigh. Soo ick swyghe/ ende de ingewickelde opinie niet om verre stiet/ daer ick magh/ voorwaer myne Mede-burghers ende alle verstandige menschen souden my met recht dese myne naelatigheydt eñ dit opzet tot eeuwighe schande konnen toerekenẽ. Ick sal dan hier neffens noghens myn ghering verstand / naespoorende den hoog-

N ghemel-

ghemelten Iunius, schuldpligtigh ende sorghvuldig betrachten de Eere vande Stadt/ eñ van my. Den eersten douw heeft Iunius, ende hem volgende† P. Bertius, voor af ghestooten. Daerom salt onnoodig wesen de selfde saegh allhier te vylen / ende daer mede den Leser moeyelick te vallen. Ick en worde niet anders onderrecht / als daer gheschreven staet / ende onse eerste Capittel mede brengt. Verhalven om tyd te winnen / ende 'tpapier (dat nu door d'openbare Oorloghe kostelick valt) te spaeren / sal ick alhier in't cort opentlyck ende oprechtelyck voor ooghen stellen / al wat my van die saecke bewust is / boven het gheene dat Iunius ende andere / soo volkomene kennisse daer van noch niet bekomen hebbende/ verhaelen. Ick sal mede om die redenen nu Serarius in rust en vrede laten. Dewyl oock veele van syne voor-stellinghen maer enckel stryd-redenen syn / die off haer selfs wederleggen/ off weynig om't lyf hebben : jae/ ten deele oock belacchelick syn. Eñ ick teghenwoordighlick tot kyvaedse / vechtelick/ of dierghelycke moeyten niet ghesindt en ben. Misschien wat schier t'avond ost morghen ons hier over mogt bejegenen/ ende aen boord komen. Tsal dan veel-licht beter pas gheven. Hebt daer alleenlick nu dit Epigramma voor syne E. rekeninghe:

† In contractis Tabulis Geographicis.

Cùm perspecta tibi sit docti pagina IunI,
Et perspecta fides. hei ! quid, inepte, facis ?
Divinam frustra rapis Harlemensibus artem,
Hacq; Moguntiacos tollis in astra tuos.
Si pudor est, lecto nostro desiste libello.
Iam'ne probes ? † SERO, CAECILIANE, VENIS.

† Allusio ad nomen SERARII.

Overgeset door S. A.

Na dien gy hebt het boek van Junius gelesen,
Die sijn getrouwigheyd genoegzaem heeft bewesen,
Een onbesproken man, en ledig van bedrog:
Wat woelt gy niettemin ? wat beuselt gy dan noch ?
Vergeefs wilt gy die Konst den Haerlemmers ontstelen,
En soekt dyn volk van Mentz die ere uyt te delen.
Ick bid u leest mijn werck, en hebt gy schaemt in't lyf,
So staet daer nu van af, en laet uw valsch bedryf.

Of wilt gy niettemin by dese dwaling blyven?
Of denkt gy niettemin die stoutlyk deur te dryven,
Al sijt gy overtuygd? Wat maekt gy arme knecht!
Gy komt hier al te laet, gy hebt het al te slecht.

Daer en is geen landt met hoe groote naerstigheydt ende bloedigen arbeydt het selve by den lant-man gheploegt/ bebouwet/ en ghewiedet word/ oft daer sal noch onkruydt ende wildernisse blyven. Ende men kan qualick eenig goudt vinden / sonder ander erger metall/ oft schuym. Van een ghestalte ende aerd is by-nae de mensche/trachtende wel by sich selven nae de Waerheyd: maer off hy schoon syn sinnen(soo veel doenlick is)scherpt; nochtans kan hy sich qualick vande Leugen wachten; die welcke niet alleen door een waerschynelicken glimp der menschen ooghen beliokeld / ende 'tverstand verleyd; maer oock mede te weghe brengt/ dat selfs het gheen dat opentlick valsch is / waerachtigh schynt te wesen. Soo datter veel twyfelachtigh ghemaeckt synde/ ende nae de schoone opghesmuckte Leugen hellende / de Waerheyd selve afgaen. By nae alle menschen / die nu syn / en oyt gheweest syn / gaen aen dit evel sieck. Wy worden alle door ons aengebooren swackheyd en onvoorsigtigheyd bedrooghen; ende oock door een quaeden aerd bedrieghen wy selve: wel beter wetende. Sulcks als ick vastelick gheloove/ dat het met het stuck vande Boeck-Druckerye toegaet. Ende daerom niemandt vreemdt moet geven/ dat nu eerst de naeckte Waerheyd / tot noch toe hebbende in een seer diepen put ghesoncken gheleghen / ondeckt ende te voorschyn ghebragt wert. Hoe dat de Duytschen onder den anderen over hoop legghen/ watte verwarringhe ende onsekerheyd datter is / watte oneenigheyt van Steden/ (daer de loffelycke ende nimmermeer-genoegh ghepresen konst eerst ghevonden soude wesen) hebben wy claerlyck vertoondt / ende aenghewesen hoe dat by een deel Schryvers voor d'eerste Vinder ghehouden werdt Ian Gutenberger; by een deel Ian Fusth; by eenighe Ian Mentel; by anderen andere. Wat verschil datter in de naemen/ ende inde tyd is. Waer by dat noch komt dat Sebastiaen Franck in syn A°. 1440.
Chronyck / onder Keyser Frederick de Derde/ den Vinder is

 noemen-

noemende Ian Gentfleysch te Mentz. Dese/ nu door sijn hooghen ouderdom blind ghewordden sijnde/ soude anderen in't Huys Zum Gutenberg tot Mentz onderwesen ende de Konst geleerd hebben: nae dat ons †Wimfelingus te kennen geeft. Ende om noch de saeck meer ende meer onseker ende wanckelbaer te maecken: *Aliy* (ick sal met de eyghe woorden van †Irenicus spreken) *in prædio Alsatiæ, nomine* Russenburg, *inceptam primitùs hanc artem fuisse scribunt, quod à sono imprimendorum librorum dixerunt, & Moguntiam primitùs libros detulerunt: unde fama illic repertam fuisse hanc artem divulgata est.* Maer waer toe/ sal yemandt segghen/ oock dese schrijve gheroerdt/ daer de Duytschen in dit spel meer als ghenoegh bekapt sijn? Laet ons voort varen tot de Ondeckinge ende naerder Openinge. Mijn gevoelen is/ dat de Konst thien off twaelff jaeren voor het jaer ons Heeren MCCCCXL (in 'twelck de sekerste Schrijvers over-eenstemmen) eerst in Hollandt/ ende dat tot Haerlem/ ghevonden is. Met hoedanigh begin ende voortgangk/ hebben wy in onse Poëtische Voorreden verhaeldt: ende voor ons Iunius. Die welcke alhoewel eenighe bysondere dinghen/ aengaende de Vindinghe/ ontdeckt/ soo heeft hy nochtans (met verloff/ ende sonder stooringhe van sijn heylighe asch) sijne mis-slaghen: ende kan van inadvertentie niet vrij ghehouden werden. Twelck ick hier in't voor-by-gaen vermaene/ ende voorts het oordeel des verstandighen Lesers/ die mijn Discours met het Discours van Junius sal willen confronteren/ goedwilligh hier onderwerpe. Om yeder een te voldoen/ en heb ick nu gheenen moedt/ nochte oock tijdt. De leer-lustighen/ hoop ick/ sullen haer wel-behaghen vinden/ ende hun verghenoeghen. Wat de quaedt-willighen ende wederhoorighen aen sullen rechten/ dat en raeckt mijn goedt hert/ nochte en becommert mijne sinnen niet. Wel gherust sijnde ende steunende op de goede saecke/ die ick voor hebbe/ ende de suyvere †Waerheydt: de welcke/ als een hemelsche Sonne-strael/ gheen nacht/ gheene duysterniße/ hoe dick oock/ kan verdonckeren.

† Siet hier vooren pag. 52.

† Germania Exegeseos lib. 2. cap. 47.

† *Veritatem, uti cæleste Solis jubar, nulla nox, nulla caligo, quantumvis alta, obtenebrare potest.* Iunius.

Pandite

Pandite nunc Helicona deæ, cantusq; movete.

Huden op den dagh is het twee volle Eeuwen gheleden / dat A°.1428.
de loffelickste ende hoogh-waerdighste Konst de Druckerye te A°.1628.
voorschyn ende in't licht is ghekomen. Niet op die wyse en maniere als nu ghebruyckelyk is/ niet ghegooten letteren van loodt ende tin / die elck bysonder uyt kassen van de Letter-setters opghenomen/ ende op de set-haeck te samen ghevoeght worden/ eerst een woordt/ daer nae een regel oft verse/ eyndtlick een gheheele Forme. Neen: alsoo ist niet toegegaen. Maer een boeck worde bladt voor bladt op houte tafelkens ghesneden.

Seker Jode met name Rabbi Ioseph Sacerdos ghewaeght in syne Chronyck op't jaer nae de Joodsche tyd-rekeninghe 5188, (dat is/nae onse tellinghe vande Gheboorte Christi/'tjaer 1428) van een ghedruckt Boeck tot Veneetgen by hem ghesien: sonder nochtans dat te noemen: maer seyd tselve een oorspronghlick boeck te wesen / ende dat daer van de Konst van Boecke-drucken aller-eerst begonnen is. Ick en hoope immers niet dat haer Mentz oock desen druck sal vermeeten en toerekenen. Veneetgen noch minder. Daer doe/ en lange daer nae/geen Druckerye en is gheweest. Jae / in gansch Europa en is geen ander Stadt dan Haerlem/die haer de eere vande Konst in soo vroege jaerẽ toeschryft eñ onderwindt. Al beroemẽ haer die van Mentz van d'eerste vindinghe (met hoedanigh sober bescheydt/ is hier vooren verthoondt) nochtans blyven sy verr' after die tydt. Dit Boeck/ dat den Jode als wat vreemds ende bysonders tot Veneetgen verthoond werde / is / by al dat ick vinden ende overlegghen kan/ soodanig een gheweest / alsser noch eenighe in wesen syn / ende ick selve een hebbe / ende weet dat noch een ander hier ter stede berust onder den eerwaerdighen/ gheleerden/ ende seer bescheyden Heere Io. Alb Bannius. Waer van de weergae oock in syn leven gehadt heeft die wyd-beroemde eñ groote Wereld-beschryver Abrahamus † Ortelius. Dat de Jode dit Boec ongenoemdt laet/ en is geen wonder: alsoo't geen naem en heeft. 'Tis ghedruckt in foly-formaet / vervatende sekere Figueren/ tot veertigh in't getal toe/ van't oude ende nieuwe Testament/

† Siet hier van Emanuel van Meteren, in't Belegh van Haerlem.

t'samen ende by den anderen verghcleken. By exempel. In't midden van d'eerste tafel wordt ons voor ooghen ghesteldt de groete ende boodtschap des Enghels aen Maria/ Ave gratia
Luc. 1, 24. plena, &c. ende daer nevens aen de rechter syde de Figuere van een Vrou met een Serpent. Waer boven aldus gheschreven staet: Legitur in Genesi ·III· Cap.° quod dixit Dominus Serpenti, *Super pectus tuum gradieris.* Et postea ibidem legitur de serpente, & muliere: *Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo ejus.* Nam istud in annuntiatione beatæ Mariæ gloriosæ virginis adimpletum est. Aen de slincker syde / boven de Figuere daer Gedeon knielende van Godt een teycken eyscht aen't vell metter wolle/ staet aldus: Legitur in libro Iudicum ·VI· Cap.° quod Gedeon petiit signum victoriæ in vellere per rorationem irrigandam. Quod figurabat virginem Mariam gloriosam sine corruptione imprægnandam ex Spiritus Sancti infusione. Meer andere beeltenissen van Manspersoonen ende Propheten staen niet alleenlick daer/ maer oock doorgaens eenpaerlick in't gansche werck: met spreucken uyt de H. Schrifture/ ende kneppel versken/ ter materie dienende. Twee van dese bladen met figueren ende schrift syn aen malkanderen gheplackt / met gist oft andere pap; als op een syde maer ghedruckt synde. Uyt wat oorsaecke sulcks gheschiede/ verhaeld Iunius: ende ons voor-ouders hebben oock misschien noch andere redenen gehadt. Die ick den Verstandigẽ te bedenken geve. Op een wyse alst voorgaende Boeck/ hebbe ick noch een ander Boeck ghedruckt ghesien/ ende is gheheten in Latyn Canticum. Begint/ Dit is die voorsienigheydt van Marien de Moeder Godes, &c. bestaende uyt sesthien Figueren. Daer de letters wat volmaeckter ende gheschickter komen. Doch in dat werck en komt soo veel schrifts niet/ als in't ander: staende de spreuckẽ eñ versen uyt Cantico Canticorum, in rollen eñ afwaeyende wimpels geordonneert. Eñ is mede in't Latyn/ als't voorgaende. Noch hebbe ick gesien met ruide ende plompe snee van letters/ in Latyn beschreven/ sekere Temtationes Dæmonis temtantis hominem de septem peccatis mortalibus, & eorum ramis. *Et statim sequitur* Defensio boni Angeli custodis hominis contra hæc sacram Scripturam allegantis. Op een vell papiers in plano / oft in patente/

patente/als men seyd/ ghedruckt. Slordig werck / maer daermen d'eerste beginselen ende proeven vande Konst / met den nieuw-ghevondene Druck-inckt / niet alleenlick met de ooghen af meten/maer met de handt oock tasten kan. De Formen van alle de voorverhaelde stucken sijn op hout ghesneden ende ghesteken. Waer mede dat de Konst eerst begonnen is. Twijfeld daer niet aen. Van-ghelijcken is DONATVS op houten taselen ghesneden gheweest / en soo van yder tafel yder blad ghedruckt. Van welck Boeck Mariangelus Accursius, ende de oude Chronijck-Schrijver van Keulen / eene uyttermaten loffelicke ende voor ons ten hoogsten beroemelicke ghetuyghenisse ghegeven. De doorluchtighe Vrouwe Veronica Lodronia, de Grootmoeder vande Heere Iosephus Scaliger, heeft mede een Boeckxken gehadt van Ghe-tijd-gebeden / langwerpigh van formaet/ ghedruckt/ alst werck in schijn was / van houten ghesneden tafelkens. Maer laet ons van dien Donatus aenhooren het gheen grootelicks t'onser eeren streckt/ende ons ghenoeg vande Vindinghe der Druckerye versekerdt: boven alle 'tgunt dat Iunius ende andere ons gheopenbaert hebben ende te kennen gegeven. De eerwaerdighe Broeder Angelus Rocha in Commentario Variarum Artium, sive De Bibliothecâ Vaticanâ, *In tot Scriptorum controversiâ*, inquit, *apponere libet quod manu Mariangeli Accursij exaratum in primâ Donati Grammatici paginâ inveni. Aldus enim junior, vir quidem eruditus, & in antiquorum monumentis indagandis accuratissimus, ostendit mihi librum Donati ex membranis confectum, & impressum, in cujus priori paginâ hæc scripta leguntur:* (ARRIGE AVRES PAMPHILE!)

Horologium B. Mariæ: vulgus vocat Matutinas horas. *De quo ipse Scaliger locuples testis.*

Pag. 411 Editionis Romanæ An. 1591.

Ioannes Faust, civis Moguntinus, avus maternus Ioannis Scæffer, primus excogitavit artem typis æreis. quos deinde plumbeos invenit. multaq; ad artem poliendam addidit ejus filius Petrus Schæffer. Impressus est autem hic Donatus, & Confessionalia, primùm omnium *a*°. 1450. Admonitus certè fuit ex Donato Hollandiæ priùs impresso in tabulâ incisâ. *Hæc ibi. ubi etiam à latere eadem manu scripta leguntur:* Hæc scripsit Mariangelus Accursius. Dus verre Angelus Rocha. By welcke treffelicke vermaninghe van Accursius blijckt / dat Jan Faust de konst gevat en genomen hadde uyt den Hollandschen Donatus/ op gesneden houten tafelen gedruct. En dit bevestight

NOTA BENE.

ons

Hy leefde eñ schreef A°.1499.

ons een Theutscher selve / de aensienelicke ende voortreffelicke Chronyck-Schryver van Keulẽ/die alleen genoeg was om syne Landsluyden den mondt te stoppẽ. Syne woordẽ luyden aldus:

Folio CCC XII.

Dese hoichwirdige Kunst is vonden aller eyrst in Duytschlant tzo Mentz am Rijne / by den iairen ons Heren MCCCCXL. Jnd van der zijt an bis men schreve L. wart undersoicht die Kunst ind wat dair zo behoirt. Jnd in den iairen ons Heren do men schreyff MCCCCL, do wat eyn Gulden iair / do began men tzo drucken / ind wat dat eyrste boich, dat men druckde die Bybel zo Latijn / ind wart gedrůckt mit eynre grover schrifft / as is die schrifft dat men nů Myssebocher mit druckt. Jtem wiewail die Kunst is vonden tzo Mentz / als vursz. op die wijse als dan nů gemeynlich gebrůycht wirt / so is doch die eyrste vůrbyldung vonden in Hollant uyss den Donaten / die dat selffst vůr der tzijt gedrůckt sijn. Jnd van ind uyss den is genommen dat begynne der vursz. Kunst. Jnd is vill meysterlicher ind subtilicher vonden / dan die selve manier wat / ůnd ye lenger ye mere kůnstlicher wůrden. etc.

NOTA BENE.

Die van Mentz/nae de bekentenisse van desen Schryver/syn tot de Konst opgewerkt door de vondt vandẽ Hollander/eñ hebben't voorbeeld gevolgt van Donatus daer te voorẽ in Holland ghedruckt. Wat soudemen meer moghen begeeren? Tis blycks eñ bescheyds genoegh. Dan evenwel/ oft schoon de eerste Vindinge ons toekomt; soo moetmen oock Ments haer eere geven; als de ghevondene Konst grootelicks verbeterdt hebbende/ ende vermenigvuldight. Daerom ist dat wy by de Druck-persse dit Epigramma ghesteldt hebben:

Currat penna licet, tantum vix scribitur anno,
Quantum uno reddunt præla Batava die.
Addidit inventis aliquid Germania tantis.
Hollandus cœpit, Teuto peregit opus.

Overgeset door S. A.

All loopt de pen vry rasch, daer word nau' 's iaers ghescreven,
Dat ons een Hollands Perz op eenen dag sal gheven;
En na heeft Duytschland wat tot dese vond ghebraght:
De Batavier begont, de Duytsch heeft 't afghewracht.

TYPOGRAPHIA HARLEMI PRIMVM INVENTA

Circà Annum. 1440.



Currat penna licet, tantum vix scribitur anno,
Quantum uno reddunt præla Batava die.
Addidit inventis aliquid Germania tantis:
Hollandus cæpit, Theuto peregit opus.

P. Scriverius.

Zaenredam invent. — Velde sculp.

Vande Spieghel onser Behoudenisse, ghedruckt tot Haerlem.

GHY hebt vry wat ghedaen, ghy hebt ghethoond uw' yver,
Maer noch niet al ghenoegh, mijn uytverkooren Schrijver;
Ghy hebt ghemaeckt dat Ments nu voor een-yder stinckt:
Ghy hebt de Haerlemers ghegheven haeren Inckt,
Ghegheven haeren Pers, ghegheven al de stucken
Die vast sijn aen de Konst van't loffelick Boeck-drucken.
Een saeck en vind' ick niet, de Letteren van tin.
Wel man, hoe is u dit ghevloghen uyt de sin?
Besiet dees SPIEGEL *eens: en laet daer Ments in kijcken.*
Leyt Ments nu half in't Sandt, dan salsy heel beswijcken.
Hier is het harde stoff, ghelesen uyt die Kas.
Och! wist ghy niet dat dit al ONS BEHOVD'NIS *was?* *Allusio ad Inscriptionem libri.*

Nae dat Iunius ende andere laten verluyden/ soo souden de Letteren van het Boeck ghenaemt De Spieghel onser Behoudenisse, ghesneden sijn op hout / ofte elck letter bysonder van hout ghemaeckt. *Laurentius*, inquit, *cœpit faginos cortices principiò in literarum typos conformare*, &c. *primùmq; omnium scriptorij genus glutinosius tenaciusq;, quòd vulgare lituras trahere experiretur, excogitavit: indè etiam pinaces totas figuratas, additis characteribus, expressit; quo in genere vidi ab ipso excusum* Speculum nostræ Salutis. *qui liber erat vernaculo sermone ab Auctore conscriptus anonymo.*&c. *Postea faginas formas plumbeis mutavit, has deinceps stanneas fecit.* &c. Dese letteren van schorsse ofte bast van Boecke-boomē soude Laurens soo veel gesneden/ ende die by een gheset/ vergadert ende ghesloten hebben/ dat hy daer mede eenighe dingen druckte/ ende oock eenen Duytschen Boeck Den Spieghel onser Salligheydt gheintituleert/ die wy selve ghesien hebben / ende noch te sien is by Jacob Cool / erffghenaem van Abraham Ortelius, dien langhe beseten heeft: seyt Emanuel van Meteren. Maer off dit exemplaer de rechte Pieter/ ende alsoo-genoemde Spieghel sy/ daer aen twyfel ick grootelicks / ende gheloove dat het soodanigh een Boeck gheweest is als

Siet hier vooren pag. 20. ende 21.

Emanuel van Meterē inde Nederlandf. Histor. *lib.* 4. *fol* 89. *Edit. an.* 1614

is als ick in't voorgaende Capittel verhaeld hebbe. Dewijl ick bemercke dat Emanuel van Meteren onsen Meester Hadriaen de Jong t'enemael is naevolgende ende verduytschende; siende meer op hem / dan op het Boeck selve. Ghelijck als oock mede doet Ian † Françhois le Petit in sijn Nederlandsche Republijcke: met veele andere Beschrijvers der Nederlanden. P. Bertius in Commentarijs Rerum Germanicarum, lib. III. in Descriptione Moguntiaci Germ. Inferioris, meynt dat mijn Boeck / hier vooren vermeld ende beschreven / Speculum Salutis is / in allen schijn ofte in Latijn ende niet in Nederlandsche sprake uytgegeven waere gheweest. Maer hy doolt. Want dat voorverhaelde Latijnsche Boeck / vervatende de Historien van't oude ende nieuwe Testament / dat ick hem verthoondt hebbe dewijl hy noch tot Leyden woonachtigh was / is gheheel verscheyden en een ander Boeck als de Spieghel; die in Nederduytsch beschreven is. Ghelijck als dat niet alleenlick Iunius seyt / maer oock noch twee Exemplaren ghetuyghen / die my alhier verthoondt sijn; beyde van grijse ende eerwaerdige ouderdom: toebehoorende het eene de eersame Nicolaes Verwer / en 'tander de Konst-rijcke Schilder J. V. Campen / Burghers tot Haerlem. Hier uyt blijckt dat de boeckstaven vande Spieghel niet van hout sijn geweest / maer van loot of tin: alhoewel van een wanschapen maecksel. De Figueren boven elck blad staende / schijnen op hout ghesneden / ofte veel-licht op tinne platen ghesteken te wesen: sijnde de Figueren ende het Schrift daer onder / elck bijsonder gedruckt: ghelijck als men dat uyt de verscheyden inckt en andere merckteyckenen lichtelicken kan afnemen. Dat dese letteren ghegoten sijn ende niet gesneden / is soo kenbaer ende claer / als de Sonne opte middagh is. Soo dat indien wy daer meer toe wilden segghen / wy by lichten daghe een kaers soude schijnen op te steken. Ick laet staen / dat het gheheel ongheloofflick is in die kleynte / dat elcke letter bysonder van hout soude gheweest hebben / en dat van schorssen oft basten van boomen: die al te weeck ende sacht sijn om den last ende 'tgheweld van't drucken te lyden: off sy schoon bequaem waeren tot het overstrijcken ende 'tghedommel vande inckt-draghende ballen. Neen: het drucken is in't

† *Vide ejusdem Chronicon, Gallicè editum.*

in't eerst aldus toeghegaen. Een gheheel bladt / soo wel de Figueren/ als de letteren van't bygaende Schrift / werde op een bysonder tafelken ghesneden / ende ghedruckt. Van welcke afdrucksels wy selve gheheele boecken ghesien/ende de luyden aenghewesen hebben/by de welcke die noch te sien sijn. Ende oock sonder Figueren werden alsoo geheele boecken ten dienste van de Scholen ende anderen gedruckt. Als daer is geweest Grammatica Donati. Maer datmen soude meynen/ dat elcke letter bysonder op hout ghesneden is gheweest / dewelcke letteren men dan by-een sette ende vergaderde tot een woordt/voorts tot een veers/ ende van seker ghetal van veersen tot een exemplaer/ofte voorschrift om te leeren ende te lesen ; dat en is alsoo niet. Ende Iunius behoorde op dit stuck wat beter ghelet te hebben / soo hy de Spieghel selve ghesien heeft : ende soo niet / is sijne E. daer van quaede onderrechtinghe ghedaen. Waer door veel in dwalinghe gheraeckt sijn ; meer onwetens/ dan willens/ nae dat ick kan bespeuren. Aller-eerst heeft onse scherpsinnighe Laurens de boecke-staven dicht by den anderen ende in een gheblocht/ op een wijse als men schreef/ op hout oft tin ghesneden ende ghesteken : maer naederhand/alsoo hem dit wel in hande ging/verandert/ende/de Matrijsen ghevonden hebbende/ghegoten : hoe wel metten rouwen ende gheheel onghesnoeydt. Ick mercke wel/ dat onse Voor-ouders inden eersten aenvang maer op een sijde van een bladt papiers ghedruckt hebben : maer dat daer uyt soude volghen / dat sy doen de wete niet en hadden van een blad op beyde sijden te drucken / ofte dat het haer inden sin niet en soude sijn ghekomen / daer en darre ick soo rijpelick niet van oordeelen. 'Tpapier was doen beter koop / ende alles anders nae advenant. Ende dese verdubbelinghe van 'tpapier is misschien geschiedt / om dat het boeck en de bladen aldus twee aen een ghepapt sijnde / des te langhduyrigher ende te bestendigher waeren teghens het daghelicks ghebruyck. Dat sy oock het Franchijn alsoo een-sijds gebruyckt souden hebbē/ kan ick qualick ghelooven. Hier van soude ons Donatus Hollandiæ , impressus in tabulâ incisâ, konen onderrechten/als mede de Getijen/daer Veronica Lodronia een exemplaer van ghehadt heeft. Voorwaer

om een lief ding wilde ick den voorsz. Donatus alleenlick maer eens sien/ soo wanneer my den eyghendom niet en mocht gheheuren!

Waer steeckt ghy in een hoeck, Donate? waer toch heenen
Ghebiedt ghy dat ick loop? Waer sal my ymand leenen
Een soo ghewenschsten Boeck: dy Haerlem' twaerdste pandt,
Dat u help in u eer, en Mentz ghedij' tot schandt.
Wat middel isser toe? Soo ick het wist te vinden,
'Kontsagh de reyse niet nae 'tuyterste der Inden:
'K verdroeg lyd-samelick het heetste vande Son,
Soo ick Donati boeck tot myne wil daer von.
Nae Waygats liet ick my oock lichtelicken voeren,
Als't daer te vinden was. Wat soud' ick niet om roeren?
Den Hemel en den Hel: maer sinnen, staet wat stil;
Al vliegt ghy noch soo verr', ick krijg niet dat ick wil.
Wel aen, op dat eens magh gheschieden mijn begeeren,
Soo sal ick hem alleen, die't hebben mogt, besweeren.
Ey, brengt het voor den dag, en deyld' het Haerlem mee:
Ghy sult niet ongheloond vertrecken uytter Stee.
Thien-dubbeld sal ick't u (soo't Haerlem liet) betaelen.
Ick sal u vander aerd ten hemel toe ophaelen.
De vriendt, die't ons beschickt, sal door de wolcken gaen,
En in het sterren-veld aen Laurens sijde staen.
Dit voor-beeld van de Konst, dat selfs de Duytschen melden,
Was dienstigh datmen Mentz alhier voor ooghen stelden.
Dewyl't ons nu ontbreeckt, gheduld tot beter uyr.
Dees Spieghel in te sien valt Mentz schier even suyr.

Die lust hebben desen Spieghel in te sien / sullen 'tselfde konen doen ten huyse vande twee voornoemde Persoonen. Het eene heeft toebehoordt de Susteren van S[t]. Marien Convent tot Hoorn: en het ander heeft Henrick Dircksz. Mes wylen Willem Janssz. Verwer ghegheven tot een memorie. By welcke laetste Spieghel in eenen boeck ghebonden is Historia fabulosa Alexandri Magni: ende daer voor staet gheschreven: Die my dit
" Boeck gheschoncken heeft / heeft my ghesept dat het binnen

Haer-

Haerlem gedruckt es; want dus plachmen van outs te drucken.,,
Hæc ibi. De Spieghel ende dit Boeck / sijn twee distincte ende verscheyden wercken: sijnde de Spieghel in Nederduyts/ ende een-sijds / als ghesept is / ende het andere boeck in't Latijn beschreven/ ende aen beyde de sijden ghedruckt: sekeren tijdt oock later / nae allen uytwendighen schijn / als de Spieghel in't licht ghekomen. In't Latijns werck sijn de letters van ongheliick beter ghestalte / als in't Nederduytsche. Daer heeftmen / nae den tijdt / schoon maecksel ende ghestapelheyd van letteren. Hier kan't by-nae niet slordigher wesen. Soo datmen lichtelick aen de rouwigheydt de nouwigheydt vande Konst ende de eerste geure van letteren bespeurt. In somma / inde Spieghel is buyten de oudtheydt ende de weerdigheydt van den eersten Druck/ soo veel het werck aengaet/niet bysonders te sien. Doch in het eene exemplaer / toebehoorende J. V. Campen/ hebbe ick een mis-druckt blad (daer ick't voor houde) gebonden/ aen beyde de sijden ghedruckt: maer aen d'een sijde sijn de Figueren after ghelaten/ende is alsoo met pap teghen een ander blad gheplackt gheweest. Welck stijssel door ouderdom uytgheteerdt sijnde/ is ons ghebleken dat onse Voor-ouders de wete wel ghehadt hebben om aen beyde sijden te drucken. Dat sommige vergheefs ontkennen: ende wy hier te vooren aengeroerdt hebben. Alhoewel (ick moet het bekennen) het geen wyse van doen en is gheweest / in voor-tijden aen beyde sijden te drucken: want niet alleen de Spieghel/maer oock de Prologhe selve/ met de Tafel vande Capittelen/ bestaende t samen in vier paginē oft vormen/ sijn een-sijds ghedruckt op twee gheheele vellen papiers: Dat nu by ons lichtelicken op een vel kan gheschieden / ende doorgaens alsoo ghedaen werdt. Hier in en komen gheen Figueren. Soo dat de verdubbelinghe om der Figueren wille niet en is gheschiedt. De Prologhe vanden Spieghel onser behoudenisse/ medebrenghende den Inhoudt van het Boeck / begint aldus in eyghen tale ende spellinghe: eenpaerlick nae gheset/soo veel doenlick is gheweest:

SO wie ter rechtvaerdichet vele mēschē lerē sellē blenckē alse sterrē in die ewighe ewichedē Hier om ist dat ic tott' lerige vele mēschē dit boeck heb aēgedacht te ꝟgaderē Inde welke die gene diet lesen lerige gheuē ē ōtfangē sellē Ic ꝟmoedt dz gheē dic de mēsche nutt' is in desen tegēwoerdigē leuē dā te bekēnē sijn scepper sȳ cōditie eñ eigē wesen Dese ꝟstādenisse mogē die geleerde weten eñ nemē wt'e scrifte eñ die lekē sellē w'dē geleert wt die boekē ð lekē. dz is inð malinge eñ picturen Vuaer ō ic t'glorie gods eñ tot lerige d'ōgeleerd' aēgedacht heb mitt'hulp gods dit boec ð lekē te ꝟgaderē op dattet dē clerckē eñ de lekē lerige geuē mach Genoech doe ic dz ic mit licht' dictierige dit ꝟlichte Eñ denrke eerst te bewisen de val vā lucifer eñ dē ēgelen. Eñ de val vā ōser eerster ouderē eñ harē nauolgerē Eñ hoe god ōs ꝟlost heeft mit sijnre aēnemige des vleisches eñ mit wat figuerē hi wilen eer die aēnemige voer bewesen heeft. Tis te merkē dz in dit werc † nēgerhāde hystoriē geroert w'dē die niet al vā woerde te woerde wt geset en w'dē wāt eē leerre niet meer vāð historien ē behoert wt te settē eñ te exponeren dā hē tot sijnre menigē ē dunct te behoren &c.

† Also staet daer ghedruct, maer 't moet menighhande wesen.

Nae dese Prologhe volgt de Tafel vande Capittelen / sijnde in ghetalle neghen en twintigh; ende elck Capittel bestaet uyt vier columnem schrifts / ende uyt vier Figueren; twee en twee op een plaet: doch met columnem onderscheyden opte selfde plaet. Op d'eerste plaet is in't Latyn ghesneden Casus Luciferi, ende daer onder is ghedruckt met mismaeckte / doch met ghegoten ende by een vergaderde letteren / Lucifers val, ende voorts /

> Hier begint die spieghel der menschliker behoudenisse / Oec mach, daer in sien dat hi mits viants bedroch ꝟdoēt is Eñ hoe si ou' mits ð bermh'ticheit gods weder ꝟsoēt si. &c.

Elcke plaet / met twee onderscheyden ende bysondere beduydenissen / is omtrent vier duymen hoog / ende styf seven duymen breet / ende sijn alsulcke achtenvijftigh platen in't Boeck; alle op tin / soo my dunckt / ghesneden oft ghesteken. Ten waer yemand gheneghender was om te ghelooven / dat het koperen platen sijn gheweest / off van ander ende noch kosteliker metall. Die opt acht ghenomen heeft op de Figueren ende 't drucken vande bladen tot het troef-spel behoorende / sal by nae sweeren / dat het een werck is. De inckt vande Figueren is bleeck / ende nerghens nae soo bruyn / als de inckt waer mede het Schrift vande

Vuyt-

Uytlegginghen ghedruckt is. Dat is de oprechte Druck-inckt/ diemen noch huydẽ op den dag gebruyckt/ anders nochte anders. Dat tot den inckt vande Figueren olye soude ghedaen sijn / ende andere substantien meer die tot den Druck-inckt van noode sijn/ CRAS CREDO, HODIE NIHIL. Eñ voorwaer by alle kenners eñ liefhebbers sal't t'enemael ongheloofflick schijnen/ soo drae als't werck haer om te vonnissen voor ooghen ghesteld werde. De Boecken in't voorgaende Capittel begrepen/ sijn met een inckt (te weten met de nieuw-gevondene Druck-inckt) soo wel de Figueren/ als het schrift/ dat daer byneven ende binnen een vorme ghesneden staet / ghedruckt. Te meer nadenckens gheeft het my / dat dese Figueren op gheen hout en sijn ghesneden. Want waere sulckx gheweest/ met eene inckt ende bruynte hadden die konen ghedruckt werden. De leste Figuere vande Spieghel begrijpt Extremum Iudicium, Dat uyterste Oerdeel. Dit wordt met drie andere Exemplen/ ghelijck als doorgaens ghedaen werdt / verlicht. I°, Nobilis reversus ex longinquis facit rationem. *Matthæus cap.xxv.* IIo, Regnum cælorum simile decem virginibus. *Matth. cap.xxv.* III°, Manus Domini scripsit in pariete. *Daniel cap.v.* De Materien van het schrift hangt aen een / ende op d'eene columne staet een deel dat aen d'ander behoort. Maer in't gantsche boeck en is niet een staert/ het vervolg aenwijsende. Alle het werck is sonder eenighe signaturen/sonder getal ; ick laet staen de boven-titulen/rubryken ende groote hooft-letteren / die doe onbekendt waeren. Maer in het Boeck op houten tafelen ghesneden/ daer wy † laetst van spraken/ hebbe ick ghemerckt dat eenigh regard ghenomen is op het vervolg : alwaer yder tafel oft bladt afgheteyckendt is met A, b, c, tot twee volle A-be-ceen toe : behalven dat uyt beyde de ꝶ/ y/ z/ gehouden werden. Ende om dat de bladen van het eene a, b, c, niet en souden komen te verdwaelen in het ander : is elcke letter van de tweede signature afghesondert/ ende ghesteldt tusschen twee puncten / .a./ .b./ .c./ ende soo voorts. Dit is alle het gheene dat my voor dees tijdt goet gedocht heeft van De Spieghel onser Behoudenisse te schrijven. Ende meyne het nu hier oock by te laten : opschortende tot beter ghelegentheydt

† *Cap.21. pag.97.*

veele

veele ende verſcheyden ſtucken / die noch te verhandelen waeren / by aldien ick wilde de Boeck-druckerye in't generael beſchryven ; ende niet ſpecialick voorghenomen en hadde / ter eeren van mijn lieve Vader-Stad HAERLEM, dit mijne kleyn Boecrken / daer toe ernſtelick verſocht ende aenghepoort ſynde/ niet tegenſtaende de ſoberheyd van hulp ende byſtandt/ ſoo van boecken als van vrienden/daer toe noodigh en bequaem/in der yle by een te raepen / ende de raſche Pers met de haeſtighe penne te volghen/ ende gaende te houden.

Da veniam ſubitis : non diſplicuiſſe meretur,
Feſtinat patriæ qui placuiſſe ſuæ.

Het werck is wat verhaeſt : maer neemt het toch ten goeden,
Verwerpt den gheenen niet, die ſich alleen gaet ſpoeden,
En ſijne penne pord, op dat ſijn Vader-Stad
In ſijnen trouwen dienſt en vlijt behaghen had.

Jck gae willens en wetens veele ſtucken (ſegghe ick) voor-by. ende en ondertaſte hier niet/ ofter miſſchiẽ noch andere oorſaecken ende beweginghen ſijn/ buyten die ghene die mijne † Poëtiſche Voor-reden verhaeld / diẽ welcke onſen ſpits-vindighen LAVRENS KOSTER tot de konſt verweckt moghten hebben. Te weeten/ off hy niet ſijn ooghen en heeft gheſlagen ende gheſien op de Deenſche Rimſtocke : die ſy in plaetſe vanden Almanach ende Kalendier van oudts ghebruyckten : ende byſonder de huyſluyden en die aldaer de bouw-neringe doen. Hoe oudt dat deſe wijſe van Almanach by den Deenen is/ ende van wat fatſoen/op hoedanig hout geſneden/ hoe de tijdt daer op te rekenen eñ te vinden is / met al het geen daer voorts aenhangt/ heeft ons † onlangs ſeer wijdluſtig ende geleerdelick beſchreven/ ende in Figuere verthoondt / de E. Heere Olaus Worm / der Medicinen Profeſſoor op de Koninghlicke Academye tot Koppenhaven. Siet daer/ ende ghy ſult wat wonders leſen.

† *Pag.* 9. *ende* 10.

† *A°.* 1626 *editi* FASTI DANICI, *in fol.°*

Voort-meer en roere ick niet aen/ hoe dat de edele konſt van Plaet-ſnyden ende het drucken vande ſelve / aen de Vindinghe vande Boeck-druckerye vaſt is ende annex/ ſijnde daer nae eerſt opgekomen. Ende dat oock deſe tack aen de LAVRE-CRANS

van

van onsen Burgher behoordt. Voorwaer een ghedenck-waerdighe saeck/ en diemen voornemelick moest ophaelen/daermen vande eerste Plaet-snyders eñ uytgevers van Printen spreeckt/ ende haeren loff verbreydt eñ uytmeet. Want voor de bloey van Marten Schoon van Colmar/ anders gesegt Hupse Marten/ voor Israël van Ments / voor Andreas Mantegna van Padoua/voor Lucas van Leyden/ voor Albert Durer/ voor Aldegraef/ende andere vermaerde Meesters van't edele Graef-yser/ en vindtmen niet datter eenighe Konst-platen ghedruckt syn. Maer ghelyck de gaeuwe Jan Fuyst de ghериеsselicke Letter-druck naegheboots en gevolgt heeft/ soo hebben oock de treffelickste eñ de vernustigste Schilders eñ Teyckenaers/die niet alleen met de Pen/Kole eñ het Pinceel/maer oock met het Konstige Stift oft Graef-yser eñ het snymesken omginge/haer gesneden platen nae den druck vande Haerlemsche Figueren weten uyt te gheven ende te vermenigvuldighen. Wesende de Duytsche Persse een nae-beeld van het Hollands voorbeeld. Daer de Duytschen selve soo loffelick van spreecken. Eñ alle vermaent syn/ ende d'eerste kennisse bekomen hebben door onsen verstandighen ende begaefden LAVRENS KOSTER. Dese eer behoordt (segghe ick andermael) aen de LAVRE-CRANS: eñ is billick/dat onse Burgher sonder dissimulatie ende ooghluyckinghe daer voor erkendt werde. Twelck oft schoon tot noch toe niet en is ghedaen/ soo verhoop ick immers dat het nu nae dese myne vermaninghe ende ontdeckinghe sal geschieden. Alle verbeterde dinghen syn goet.

Dese hebben meest al gheleeft voor ende omtrent den jaere 1500.

De Keulsche Chronijk-Schrijver, &c. Siet hier vooren pag. 100.

Hoe! soude yemand moghen vraghen / Wistmen dan voor de tydt van LAVRENS KOSTER, ende voor de Vindinghe vande Boeck-Druckerye / nu gheleden ongevaerlick twee hondert jaeren/vande Konst van Plaet-snyden niet? Jae men ghewisselick. De Goutsmeden eñ andere Beeldenaers gebruyckten de Stift of 't Graef-yser: maer en hebben de wetenschap niet ghehadt van Drucken / ende veel Printen van een werck te leveren. Men bevindt dat onder andere oude Meesters † Polygnotus, Schilder van Athenen / een uytnemend Graveerder is gheweest/ snydende op silver. Die welcke oock d'aller-eerste (by

† *Pictor, & argẽti calatornobilissimus*, Plinio; qui & alios *argenti calatores* celebrat.

al datmen raemen kan) is gheweest/ die metten vyere ghebonden heeft te schilderen. Welcke Konst *Encaustice* ghenaemd is. Dat is seker bysondere wijse van schilderen en beelden te trecken met heete oft gloeyende ysers op wasch ende yvoir. *Ceris pingere, ac picturam inurere quis primus excogitaverit, non constat. Quidam Aristidis inventum putant, postea consummatum à Praxitele. Sed aliquanto vetustiores encausticæ picturæ extitêre: ut Polygnoti, & Nicanoris & Arcesilai Pariorum. Lysippus quoque Æginæ picturæ suæ inscripsit ἐνέκαυσεν*, &c. Hæc magnus Naturæ mystes Plinius lib. xxxv. cap. xi. Qui etiam sub finem ejusdem capitis docet, *Encausto pingendi duo fuisse antiquitus genera; cera, & in ebore cestro, id est * viriculo; donec classes pingi cœpêre.* &c. Off de Poëtische Phaëthon/ daer † Martialis van ghewaegt/ op wasch ghedaen is geweest/ off op yvoir/ en vindtmen niet onderscheydelick beschreven. Dan ick achte/ op yvoir. Siet daer sijn aerdig Epigramma/ en oordeeld selve:

* *Vericulo* Turnebus.
† *Lib.* 4. *Epigr.* 47.

Encaustus Phaëthon tabulâ depictus in hac est.
Quid tibi vis, dipyron qui Phaëthonta facis?

De sin daer van is:

Ghebrande Phaëthon, diep in 't yvoir ghegraven
Door 't gloeyende metael! ick prees uws Schilders gaven,
Ick prees dit tafereel en meesterlicke handt,
Indien de Soon des Sons niet tweemael wierd verbrandt.

Een ander Ghedicht P. S. aenden Schilder.

Van Phaëthon ghenoeg: ey! Schilder, wilt ghedooghen
Dat ick hier stellen mag een ander stuck voor ooghen.
Soo leerlick als voor-heen ons Phaëthon aenwees,
En dat de Boosheyd houd' opmerckigh, en in vrees.
En 't Quaed' een breydel sy: dat ongheval leer myden,
En d' oorsaeck breng te niet van kommer en van lyden.
Laet hier Deucalion met sijne † huysvrouw staen,
Als die ghenaedelick de Seyndvloed sijn ontgaen.
D' Oprechtigheyd verwindt: de Deugd wil boven dryven.
Daer snoode luy' vergaen; daer sal de Vroome blyven.
Een vroed Godsvruchtigh mensch is voor den brandt behoed
Van Phaëthon, en voor Deucalionis vloedt.

† *Pyrrha.*

Maer

Maer holla! ick loop buyten spoor/ende als reden-balling vergheet ick mijn selven: niet denckende op het Wit/ daer ick nae doele. Cort af. Dese brandinghe is niet alleen in wasch/ maer in yvoir gheschiedt; soo wel tot Schilderyen van beelden ende Historien/ als tot schrift ende letteren bequaem. De selve Martialis seyt onder de Titul van PVGILLARES EBVRNEI:

Languida ne tristes obscurent lumina ceræ;
Nigra tibi niveum littera pingat ebur.

Apophoretorum disticho 5.

Inde† Boecken van Rechten ende elders leestmen van yvorien tafelen/ waer binnen de Wetten ende anders begrepen stonden. Van ouds is oock op Ceder-hout ghescreven. *Pugillares citrei* apud *Epigrammatographum Hispanum, *& quidquid denique lectis Scribitur in citreis*, ait A. Persius. Waer toe oock vele andere boomē/ schorssen ende bladen gebruyckt syn. Ende Carel van Mander acht dat de voorsz. Polygnotus oock op hout metter hitten graveerde. Maer dat laet ick blijven by datter van te gevoelen is. Dit weet ick/ dat nae de openinge ende 'tlicht dat de Schilders ende Teyckenaers ontfangen hadden uyt de nieuw-gedruckte Boecken van onsen LAVRENS KOSTER, en die daer corts op gevolgt syn/ terstont oock 'tstuck van Platen op hout te snijden eñ te drucken/ benessens de copere Platen/ by de handt ghenomen hebbē. Daer geen vande voorgaende Konstenaers sulcx oyt onderstaen hadden/ tsedert 't jaer nae de Gheboorte Christi 1255. Omtrent welcke tijd de Schilder-Konst van heel slechte Moderne Griecksche Schilders uyt Grieckenland tot Florenten in Italien eerst ghebragt is: opqueeckende dese aensoetende oeffeninge aldaer/ende voorts door het gheheele land/ veele treffelicke Mannen; niet alleen Schilders/ maer oock Beeld-snijders/ Beeld-houwers/ ende Bouwmeesters. Doch niemandt van de voorbaerste ende gheestigste Italiaensche Meesters is't inde sin ghekomen haer Figueren te drucken/eñ door den druck ghemeen te maecken. Ten is oock niet bedacht by d'eerste doorluchtighe Nederlandsche ende Hoogduytsche Schilders. Ghelijck als daer van by Georgio Vasari, ende by C.V. Mander, niet een woord en werdt gherept. A. Mantegna heeft verscheyden

† *Pomponius De origine Iuris, &c.*
* *Martial. Apophoret. dist. 3.*

coperen Platen ghesneden; d'afdoeninghe van't Cruyce / de begravinghe Christi / de strijd der Zee-monstren / de Bacchus-feest / de Triumphe van J. Caesar / eerst tot Mantua in de sale van den Marquijs Lodewijck Gonzaga konstigh geschildert / en wel het best is dat hy opt maeckte: meer andere platen heeft hy noch ghesneden: en sijn Schilderijen braghten hem in grootachtinghe by den Paus Innocentius de VIII, die tot Roomen de Stoel bewaerdt heeft van't jaer 1484 tot 1492. Twelck ick alhier verhaele / om de bloey van dese uytnemende Schilder te weten. Corts nae hem liet de niet min uytnemende als gracelijcke Schilder † Raphaël Sanzio van Urbijn / door de konstige Printen van Albert Durer verweckt sijnde / oock verscheyden sijne teyckeninghen door eenighe Italianen snijden. Dan hun en was het Graef-yser soo gunstigh niet. Ten lesten isser gheweest een konst-soeckighe Hugo da Carpi / en vondt de manier om met drie houten platen Printen in hout-druck te maecken / daermen hoogsels / graeuw en bruyn diepselen in hadde: 'Twelck een aerdighe inventie is. Dit is altemael langhe nae de doodt van onsen LAVRENS KOSTER gheschiedt: Den welcken en niemandt anders / d'eere toekomt soo wel van Boecken / als van Platen te drucken. Doch dewijl wy inde Schilders verwart sijn / laet / om de Haerlemsche ruide inventie wat te verschoonen / den oprechten Leser daer by dencken / ende aendachtig merken / hoedanig self geweest is de Schilder Konst eerst geboren zijnde / hoe onvolkomen en wanschapen datse was. Soo dat wie daer in't eerst yet by practiseerde tot verbeteringhe / die haest gehouden en geacht werde voor de Vinder vande Konst. Soo wordt by eenighe Euchir de Neef van Dædalus, by andere Polygnotus van Athenen / den eersten Schilder onder de Griecken ghenoemt. Welcke eere nochtans † opentlick eenen Lydischen Gyges, als den eersten Schilder in Egypten / ghegheven wordt. Ende de Egyptenaers selve / nae de ghetuygenisse van Plinius, vermeten haer dat sy de Schilder-Konst ettelicke duysent jaeren vroegher ghehadt hebben / dan de Griecken. Maer alhoewel (seydt Karel van Mander) de Griecken eersuchtig gepooght hebben d'eere der eerster Vindinghe hun eyghen te maecken / soo ist

† Ghebooren a°. 1483.

Ex Aristotele & Theophrasto Plinius lib 7. cap. 56.

† *Polydor. Virgil. De Invent. lib. 2 cap. 24.*

soo ist mijns achtens niet anders dan een ander sijn Croon te willen nemen. Ende houdet daer voor/dat Gyges uyt Lydien/ in Egypten-landt woonende / den eersten gheweest is / die de Teycken-konst voordghebraght ende ghebaerdt heeft / omtrec-kende den pourfijl van sijn eyghen schaduwe met een kole uyt het vier teghen eenen witten muer; ende dat Polygnotus de Schilder van Athenen / de Konst wel eerst moght vermeerdert hebben / vullende het inwendighe met verwen : gelijck hy altijt verder (nae ghewoonte van soo levende geesten) ghesocht ende ghevonden heeft. Van ghelijcken meyne ick dattet alhier toe-ghegaen is : ende als ick dit overdenck / dunckt my dat onsen LAVRENS KOSTER de Lydische Gyges is / eñ Jan Fuyst Polygnotus. Voorwaer een ongheluck heeft de Haerlemmers ende Egyptenaers overvallen : een eersucht die van Ments ende die van Athenen ofte Griecken ghedreven. Ende daerom ist/ dat ick in mijne Poëtische Voor-reden segghe :

Pictura linearis omnium prima.

Dus is ons onderkloeckt, dus is de Konst ghenomen,
En hier in d'asch geraeckt. Dus is het omgekomen.
Men eerd de Minnemoer, de Moer men niet en kend,
En onse Druckery geraeckt soo aen het endt.

Soo wanneer die van Ments ende haere Favoriten slechts het Canticum, oft het N. T. met de Figueren van het O. T. vergeleken/als een Euangeli-boeck, vervatende de voornaemste Historien van het Leven ende Dood onser aller Heylands ende Salig-maeckers Jesu Christi/ mitsgaders de Temtationes Dæmonis, alle hier-vooren vermeld/ quaemen te aenschouwen; sullen terstont / in haer ghemoedt vande waerheydt overtuyghd wesende/ moeten bekennen/ dat de oprechte Druck-Inckt/ bestaende uyt termentijn/ olye/ ende roock/doe ghevonden is gheweest. Doch dese boecken en sijn van gheen vergaderde ende by-een-ghesette letteren : maer de woorden / reghels ende veerssen / jae gheheele pagien sijn t'samen op houten tafelen ghesneden. Ghelijck als wy nu tot meermaelen ghehoort ende ghesien hebben. *Quæ res ut adfinitatem aliquam cum arte typographicâ hodiernâ habet, ita multum adhuc à perfectione artis remota est. Neque negabunt*

Prima magna artis rudimenta.

P. Bertius, ubi suprà, in Descriptione Moguntiaci. pag. 614.

 Mogun-

Moguntini, quin ea saltem laus Harlemensibus nostris debeatur. **Maer om den Duytschen soo wel in't een als in't ander den mond te stoppen / sal van noode wesen datmen haer alleenlick** Den Spieghel onser Behoudenisse **voor oogen houde : daer men t'effens den Inckt heeft met de gegoten letteren. Ende Ments selve en vermeedt haer niet anders / dan de letteren in't Coper gheslaghen. Nochte den Duytschen en wordt niet hoogers nae ghegheven / dan dat sy eerst ghedruckt hebben met letteren van copere matricen in tin off loodt afghegoten.** † Mariangelus Accursius : *Iohannes Faust, civis Moguntinus, primus excogitavit imprimendi artem typis æreis* &c. *Impressus est Donatus & Confessionalia primùm omnium a°.* 1450. † Raph. Volaterranus lib. XXXIII. *æneorum characterum*, meminit. C. Celtes ad Rhenum de Maguncià, *Quæ prima impressas tradidit ære notas.* Et † idem alibi (puto in Odis) de eadem urbe : *Quæ sculpsit solidos ære characteres, Et versis docuit scribere litteris.* I. Spiegelius ad Rich. Bartolini Austriada, *Fato quodam Germanica ingenia cæteris præstant in ære tractando. Docet insigniter divina illa Impressoria ars, Argentorati primùm anno Christi* 1440 *inventa.* &c. I. Nauclerus Generatione XLIX. *Circiter annum Domini* 1440 *Ars Impressoria excudendorum librorum stanneis typis apud Moguntiam primùm cœpit.* Huldricus Mutius Chron. Germ. lib. XXVIII. *Hoc tempore Bombardæ à Germanis sunt inventæ, breviq; post etiam Ars illa libros stanneis typis imprimendi inventa.* D. Erasmus in Annotationibus ad Hieronymum, Epist. IX. *Egregium illud ac pænè divinum inventum, stanneis typis excudendi libros, Mogontiæ natum affirmant.* Andreas Althamerus ad Germaniam C. Taciti: *Divinum illud excudendorum librorum stanneis formulis inventum Moguntiaci cœpit a°.* 1440. Seb. Munsterus Cosmographiæ lib. III. *Inventa est Ars illa stanneis typis imprimendi tempore ferè nostro.* Petrus Ramus in Scholiis suis Mathematicis, initio lib. II. *Ciceronis Officia prima omnium typis æneis impressa sunt a°.* 1466. Ioannes Koelhoff de Lubeck, Coloniensis typographus, ad calcem libri à se editi *a°.* 1447. *literis æneis impicta, traditaq;.* Antonius Koberger, Nurebergensis typographus, opera à se edita dicit *effigiata feliciter, a°.* 1482. *inclytis instrumentis famosisq; characteribus, idq; impressoriâ arte, a°.* 1486. *quamponderoso labore, vigilantiâ, ac fatigatione solertissimè metallicis literis elaborata*, eod. *a°.* 1486. **Oncallicke meer andere Druckers / soo in Duytschland als elders**

† Siet hiervooren pag. 49.
† Supra pag. 68.
† Apud Irenicū Germ. Exeges. l. 2. c. 47.

vers/geven het selfde te kennen: seggende dat haer Boecken sijn *artificiose elementata, operoseq; consummata, perpulchrâ quadam adinventione imprimendi seu characterizandi.* Dit magh ick eenigsins lijden: maer gans niet/ dat de eere vande Vindinge Mentz toegeschreven werdt. Twelck niet en soude geschiedt sijn/ waere De Spiegel van die luydē ingesien. Die naecktelick het bedroch ondeckt/ als wy overvloedelick bewesen hebben. Nu dewijl ick mercke/ datter eenige begeerig sijn om te weten hoe het letter-gietē in sijn werk gaet: sal ick oock dat stuck den lustigen eñ weetgierigen cortesick mede deelen. Eerstelick steeckt ofte snijdtmen sulcken letter alsmē wilt op het puntken van een priem oft lanc stuckxkē staels. En dat hietmen 't Poensoen. Dit afgeslagen sijnde eñ ghedruckt in't coper/ op de wijse alsmen eenigh Merck oft Signet in wasse prent/ oft op tin en silver slaet/ maeckt de Matrice. Dewelcke men dan doet in een instrument van veel stucken by een ghebraght en t'samen ghevoegt / om de stoffe bequaemelick te gieten. Doende alsnu in't instrument de Matrice van een A, ende als dan van een B, &c. als dat der voeghen alle de letteren ghelijck werden/ die van een afgeute sijn/ alsoomen segt. Siet doch de beschrijvinghe van dit wonderbaerlick Instrument by de wijt-vermaerde Christophle Plantin in sijn " Dialogues François, by-nae aen't eynde van't Boeck. *Poinçon.* *" A Anvers de l'Imprimerie de Chr. Pl. a°. 1567.*

Hoe kan ick verswijghen ende naelaeten al-hier by-nae een ongheloofslicke saeck te verhaelen: dat op de Druckerije vande voornoemde Plantijn tot Antwerpen by de hondert verscheyden sorten van letteren ende characteren gevonden werden. Een uytermaten verwonderlicke saeck. Daer hebdy twee Syriaecksche/ thien Hebreeusche/ neghen Grieckschе/ seven-en-veertigh Latijnsche / ende de rest voort van andere volckeren ende talen: boven de Musijck-noten van alle gesang ende melodije: boven de Figueren op coperen platen ende in hout ghesneden: boven de Capitael-letteren vol werckx ende foliacien/ 'tsy in hout ghesteken/ oft van letter-stoff gegoten. Boven de Bloemen/ Hooftmercken/ Wijngaerd-ranckxkens/ Stricken: alle pourtracturen ende Figueren / diemen voor ende in de boecken set / tot luyster ende aensienlickheydt van't werck. Door dese middel is de wac-

kere

kere ende sinnelicke Christophle Plantin van kleyne ende geringe staet in corten tydt tot groote rijckdom ghekomen. Sijne erffgenamen door aenlockinghe vande lacchende Fortuyne/ende door huwelicken met sin-rijcke ende aensienlicke luyden/ hebben de Druckerije/in tween ghedeeld sijnde/ten weder sijden onderhouden. Eñ daer van is noch een heerlicke Druckerije tot Antwerpen/ onder 't opsicht van sijne Neven Balthasar ende Iohan Morentorff: die daghelicks uyttermaten schoone boecken ende groote wercken door hare suyvere ende correcte Druck-Perssen in't licht brenghen. By dewelcke de hondert verscheyden sorten van letteren metten aenkleven van dien/ hier-voren by ons aenghe roerdt/ghevonden werden. De geleerde Ravelingen, Neven uyt een andere Dochter van Plantijn/hebben binnen weynig jaeren de vermaerde Druckerije tot Leyden verlaten/ende sijn uyt de boeck-neringhe ghescheyden.

Verdienstelick behoorden hier ghedacht te wesen de vlijtighe Elzeviers, die met geen minder couragie dan de Plantijnsche/ofte eenighe andere kloeckt Druckers/dit stuck oock beneffens het Boeck-verkoopen by de hand ghenomen hebben/ende voorspoedelick uytvoeren. Als mede tot Leyden onlangs Ian Maire ghelucke lick opgeresen is/soo dat in hem een vermaerdt Drucker te verwachten staet. Dan dit werck en lijdt alsulcke langhe beschrijvinghe nochte loff-verbreydinghen niet. Anders en was oock de hoog-geleerde ende wonderbaere Heere Professor Thomas Erpenius niet te vergheten/van weghen sijn Orientaelsche Druckerije/eñ ontijpe dood. Maer wy trachten naer het eynde. Dan hoe vermoeyd dat mijn Penne is/ende hoe nootwendig ick mijnen tijdt elders moet besteden/dunckt my niet ongheraedsaem dese weynigh regulen van't Gheslacht van onsen LAVRENS, hier noch by te voeghen: aenghesien het Iunius alsoo oock gheoordeeld heeft dienstigh te wesen: op dat een ygelick verstaen m ogt/dat dese Konste in een eerlick ende voortreffelick Gheslacht ghevonden is gheweest. Soo moetmen weeten/dat ick bevinde dat onse LAVRENS Schepen is gheweest/ ende alhier Brieven seghelde/ in't jaer 1431. Ende aengaende de oudtheydt van't Geslacht der KOSTERS: ick bevinde datter voor

ter voor het jaer 1300, eene Willem Koster met sijne huysvrouwe Geertrupd is gheweest: Die te samen eenen Soon verweckt hebben/ met name Iacob Koster, die te wijve hadde Joffrou Sophia/ beyde overleden/ sy a°.1355, ende hy a°.1359. Ende dese Kosters hebben het Convent van Egmond veel goeds gemaeckt ende bespzoocken. Belangende den oorsprongk van de Naem: die komt/ als Iunius wel seyt/ van het vet en eerlick Ampt: ende hier moetmē verstaen/dat de Kosterye der Kercken de Edelluyden en de voor-treffelickste van't Land (als dese Kosters waren) by ouds altijds beseten hebben. En is ook een gifte der Graven van Hollandt geweest: die't selfde aen de Steden gemeenlicken gaven. Vande welcke het doen te leen ontfanghen werde: Twelck ick hier vermaene/ op dat niemandt door misverstand/ en meyne dat de Vinder vande Konst een Persoon is gheweest van lage en gheringe staet. Dat oock selfs de Wooninge mette Steins/ by hem beseten/wederspreeckt/ en genoegsaem anders te kennen gheeft. Dit Huys/staende in't midden van Haerlem aen't Marcktveld/is tegenwoordigh verandert/gesmaldeeld/en aen drie verscheyden Meesters ghebragt. Van alsulck een groot begrip ist geweest. Twelck als ick insie en overlegge/ dunct my (onder correccie) datmen de Konste van soo Edele afkomste in meerder estime en weerdigheydt behoordt te houden: meerder te achten/meerder te vyeren/ ende in gelijcke/ soo niet in d'eerste graet te stellen met de andere Vrije Konsten. Men leest dat de Schilder-Konst vanden aenvang af in sulcker eere is geweest/ dat met desen sich niet dan wel-geboren Edelen en bemoeyden: Doch het is daer nae soo verre gekomen/dat eenige eerlicke luyden hun mede daer toe hebben begeven; met verbodt en eeuwig Edict / dat men gheene slaeven oft onvrije knechten t'eenigher tijden de Konst moght leeren. *Ideò* (inquit Plinius) *neque in hac, neque toreutice, ullius qui servierit, opera celebrantur.* Och! of diergheljjcke Wet oock hier nu plaets hadde: en tot dese soo edele Konst geen brodders en dosijn-werckers toegelaten en werdē. Och! of ghedacht werde/dat alle vermaerde en onvermaerde Druckers door gantsch Christenrijck versprepdt/leden en spruytē waeren van onse HAERLEMSCHEN LAVRE-BOOM! Onder de

Habet ex Kalendario Egmondano M.S.

Blijckende uyt oude Handtvesten.

Plinius lib. 35. cap. 10.

lombre eñ schaduwe van dien rustende/ sal ick hier eyndigen/ eñ 'twerck besluyten met de Aenteyckeninghe ofte Lyste der Auteurẽ die de Boeckdruckerye die van Haerlem in Hollandt toe-eyghenen. Anonymus Germanus, auctor Chronici Coloniensis, **die voor hondert en vijftig jaeren geleeft heeft.** † Wie wail (seyd hy) die Kunst is vonden tzo Mentz/ op die wijse als dan nů gemeynlich gebrüycht wirt / so is doch die eyrste vurbyldung vonden in Hollant üyss den Donaten/ die dat selffst vür der tzijt (a°. 1440.) gedrückt sijn. Mariangelus Accursius, Italus: ‡ *Impressus est hic Donatus, &c. primùm omnium* a°. 1450. *Admonitus certè fuit Joannes Faust, civis Moguntinus, qui primus excogitavit artem typis æreis, ex Donato Hollandiæ priùs impresso in tabulâ incisâ.* Ioannes Zurenus Consul Harlemensis, libro singulari eiq; rei propriè dicato. Ludovicus Guicciardinus Italus, in Belgiographiâ. Gerardus de Iudeis Belga, in Speculo Orbis-terrarum, ad Tabulam Hollandiæ. Hadrianus Iunius Bataviæ suæ cap. XVII, in Harlemo. Quirinus Talesius Consul, apud eundem. Nicolaus Galius ludimagister Harlemensis, ibidẽ. Theodorus Cornhertius Amsterodamensis, in Præfatione ad Officia Ciceronis. Natalis Comes, Italus, Historiæ universæ sui temporis lib. XXIV. *Memorabilis,* inquit, *esse potest urbs Harlemum ob divinum propè inventum imprimendorum librorum. &c. Gutenbergius famulus mortuo domino, ubi Moguntiacum adiisset, artẽ ad meliorem rationem perduxit: atque indè didita est fama, quòd ejus urbis fuit inventum.* Aubertus Miræus Belga, in Chronico, quod Sigeberto Gemblacensi adiecit, ad annum 1440. Adrianus Romanus in Theatro urbium. Heribertus Rosweydus Vltrajectinus, *inde Generale Kerckelicke Historie uyt Baronio eñ anderen getrocken, op't jaer* 1440. Ian Françhois le Petit, *in sijn Nederlandsche Republycke, ende Chronijcke.* Petrus Montanus Belga, & Reynerus Vitellius Zirizæus, in Additionibus ad Guicciardinum. Alij infiniti, ut P. Bertium prætoream in contractis Orbis tabulis, & in Commentarijs rerum Germanicarum, ubi de Maguntiaco. Matthias Quadus Germanus, in Epitome Geographicâ, lib. III. cap. XXXVIII. *Harlemo,* inquit, *expertissimorum quorumque testimonio Typographicæ artis inventio debetur. Ajunt enim ejus inventorem antè perfectam artem morte præventum, ejusq; deinde servum Maguntiacum profectum; ubi continuo exercitio ad perfectionem ars perducta est; ut hæc altrix seu nutrix, illa artis mater sit.* Sed omnium brevissimè atque optimè Vbbo

Lijste der gener, die de Druckerije Haerlem toe schrijven.

† Siet p. 99.

‡ Siet p. 98.

Emmius Frisius, in Chronologiâ. **Den welcken ick rade datmen voort-aen volge/ om Ments niet t'enemael van haer eere te berooven/ende uyt haer Ryck te verstooten.**

Versoeningþe met die Say Mentz.

AL segghen wy dat ons de Druck-Konst is benomen,
En datsy is tot Mentz door Guytenberg ghekomen,
Off door een slinckse Fuyst: en belgt u niet soo seer,
Oud-roemig Teutons volck. Dit dydt dan noch tot eer.
Off schoon de Schilder-Konst door † Euchir aen de Griecken
Ghewesen is, en daer verspreydt heeft haere wiecken:
Off dats' oorsprongkelick van ‡ Polygnotus daeldt:
Noch heeft een ander Grieck dit andersins verhaeldt.
Als een Heracleoot, uyt Maceten gheresen,
Uytnemend' in de Konst en trots begon te wesen;
*Heeft een * Athener 'tloff van Zeuxis dus verbreydt:*
Dat hy uyt Griecken-land de Konst had wegh gheleydt;
Dat hyse met hem droeg, dat hys' hun had ontstolen.
Dit dichtmen t'sijner eer: en 'twas oock niet verholen.
Doch niet-te-min soo bleef de Moeder vande Konst,
Die 't lang te vooren was. Dit hield' men daer voor jonst.
Mentz, hout gy't oock daer voor; soo sijn wy haest te scheyden:
En ick sal danck van u tot arbeyds loon verbeyden.
Ick lijde, datmen u, als Zeuxis, d'eer toe-schrijft;
Wanneer slechs d'eerste Vond by't moedig Haerlem blijft.

† Iuxta Aristotelē, apud Plin lib. 7. cap. 56.
‡ Iuxta Theophrastum, ibid.
* Apollodorus Atheniēsis pictor. De quo Plin. l. 35. c. 9. referens obiter hoc Zeuxidis Heracleota, summi pictoris, elogium.

Sedulò scribebam P. Scriverius
Harlemi XIV Kal. Octob. cIↄ Iↄ c XXVIII.

Al hebben wy't op Fuyst off Guytenberg gheladen,
Leest evenwel toch Mentz, ick bids u, dese bladen.
Wat schreldt gy op het werck? ey, neemt het aen voor lief:
De Waerheydt, als gy weet, die heeft een schoone brief

TYPOGRAPHIA HARLEMENSIS,

Palladium, præſidium & tutela Muſarum atque omnis doctrinæ.

Auctore P. Scriverio.

CVm pius ardentes Æneas linqueret arces,
  Laomedontæas diſſimulavit opes;
Sacra Lareſq; Phrygum potiùs, Veſtamq; potentem
  Abſtulit injectâ, pignora cara, manu;
Iliacis erepta rogis. queis maxima Roma
  Surgeret, Imperij Roma Deûmq; locus.
Hîc ubi ſervavit, flammâ populante, † Metellus,
  Vulcanumq; Sacris juſſet abire ſuis:
Virginibus viſo multùm trepidantibus igne,
  Summa viro Pallas cura, laborq; fuit:
Imperij fatale decus, quodq; imputet aſtris.
  Quod tibi ſi pereat, Roma; repentè cades.
Hoc ſalvo, ſalvi cives, & cætera ſalva.
  Tanti pervigiles eſt coluiſſe focos;
Semper & arcanum tanti occultaſſe pudorem.
  Viſa dea: at ‡ magno viſa Metelle tibi.
Palladio noſtram verè aſſimilabimus artem;
  Et ſanè diæ Pallados inſtar erat.
Inlibata oculis, nulliq; aſpecta virorum,
  Cœperat hîc tacitâ relligione coli,
Pallas; in abſtruſo pignus memorabile tecto.
  Eſtque, quod appelles, hîc, penetrale ſacrum.
Non tamen hoc Signum Troiæ deduxit ad urbem
  Dardanus; Iliacus nec tulit indè pater.
Delapſum cœlo (nam tantum numen in ipſo eſt)
  Credimus, & magnâ parte latere ſui.
Hinc Muſis vitæ longævæ cuditur uſus,
  Phœboq; æternus conciliatur honos.
ÆDITVO ſternente viam, ſic itur ad aſtra:
  Vivitur hoc pacto. cætera mortis erunt.

† L. Metellus Pōtifex. De quo Dionyſius Halicarnaſſeus, Plinius, & alij.

‡ Vt qui videndo oculos amiſerit, teſte Scholiaſte antiquo ad 2 Thebaid. Statij. Quamquā Plinius aliter.

Hos

Hos veri CVSTODIS erat ſervare Penates:
Adfuit Autolyci ſed ſcelerata manus.
Vidimus Harlemo tranſferri pignora Veſtæ,
Atque Magontiacis Sacra repoſta † cadis.
Delubrum vacuum, nudumq; altare reliquit
Perfidus, ablatis omnibus ante-bonis.
* Palladis exſtinctos ſi quis mirabitur ignes,
Ignoſcat : lachrymis ſpargitur ara meis.

† Palladium in dolio ſeriáve recondi ſolere, docet Plutarchus in Camillo, & Lampridius in Eligabalo.
* Propert. lib. 4. el. 4.

Boeckdruckerije, Haerlems Heyligdom, ende licht.

WAnneer Æneas is uyt Troyens brand geweken,
So heeft hy niet een hand aen al ſijn goed geſteken,
Maer nam ſijn Goodjes mee, die nam hy by de hand,
En vrijde Veſtaes beeld voor't onheyl van den brand,
En bragtze binnen Room, de plaetze vande Goden,
De plaetze van het Rijk, van wetten, en geboden.
Alwaer Metellus hen bewaerde voor de vlam,
Als daer Vulcanus ook die kerk verwoeſten quam,
En als de ſchrick van't vuer de geeſtelijke Nonnen
En al de Maegdekens van Veſta had verwonnen,
En heur een groote vrees en dood op 'tlijf gejaegd:
Byſonder heeft die man voor Pallas ſich gewaegd,
En voor dat Heyligdom en Heym'nis ſorg gedragen,
De eer en 't heyl van 't Rijk. Waer Pallas neergeſlagen,
So waert met Romen uyt; ſo lang ſy Pallas had,
Kond haer niet qualijk gaen, nocht burgers, nochte Stad.
So waſt de pijne waerd, ſo waſzer aengelegen,
Geſtadig Veſtaes dienſt met heylig vuer te plegen,
En houden die Goddin verborgen voor het licht;
Metellus ſagze doe, maer 't koſte ſijn geſicht.
Te recht mag onſe Konſt dit Heym'nis ſijn geleken,
Want die als Pallas is: wie hadſe oyt bekeken,
Als Laurens Koſter die van niemand had geleerd,
En als die hier by ons gediend was, en geeerd?
Het Roomſche Heyligdom verſtak men diep geſcholen.
Ons Heyligdom was ook verborgen, en verholen.

Maer Dardanus heeft dit tot Troyen niet gebragt,
Æneas heeft daer mee ook Romen niet bedacht.
Dit Heyligdom dat is van boven afgekomen,
En haere waerdigheyd word niet genoeg vernomen.
Dit maekt geleerde luy hun naem en aensien groot,
Dit geeft geleerde luy het leven na den doot.
Ons Koster baend den weg, die voerd ons op na boven:
Dus leefdmen als men is in't swarte graf geschoven.
Dit diende dan bewaerd, dit Heyligdom voor al.
Maer een eer-vergeten † guyt, die ons dien schat ontstal:
Dus sagmen't Heyligdom van onse Stad ontschaken,
En daer van binnen Mentz een pronck en tempel maken.
Die dief, dien Pallas hier vertrout was, en't outaer,
Nam al wat datter was, en vlugte so met haer.
Verwondert gy u dan, en vraegt gy my in desen,
Waer onse Druckery, ons Pallas vuer, mag wesen,
En hoe't is uytgeblust? Ik bid u, vraegt my niet,
Ik stort op haer outaer mijn tranen van verdriet.

† *Hans Guytenberg.*

Menigte ende zieraed der Boecken.

Ex alio ejusdem Auctoris Latino Carmine conversum à S.A.

HOratius die wil, op dat een Boek mag leven,
Dat sulkx lang sy bewaerd, en niet haest uytgegeven,
En pryst ook sulken oog, en hand, die yder blad
Wel wacker oversiet, door krabbeld, en beklad:
Op dat het wel beblockt en wel erkand mag wesen;
En sijn Auteur daer door wel billyck sy ghepresen,
Daer't anders meesten-tyd heel weynig hangt, of kleefd,
Ja dickwils niets en deugd, en niets om't lijf en heeft.
Maer als men dan sijn werk in't licht plagt uyt te stoten,
Als't eenmael lang ghenoeg bewaerd was, en besloten,
En't gansch volkomelyck den Schrijver was ghelukt,
En alles ryckelyck en ryp'lyck uytghedruckt:
Soo konden niettemin niet veel die boeken kopen,
En vrucht en nuttigheyd uyt sulke schriften hopen:
Alleen een boek of twee was veeler lust, en schat,
De boeken golden veel voor die niet veel en had.

Nugae

Nu gaet het anders toe door onse vond van drucken,
Nu sietmen het ghewas der boeken meer ghelucken,
Nu komense ghereed ter hand van alleman,
De Schrijvers krijghen ook daer meerder eere van.
Ook word van't groot ghetal veel nuttigheyd vernomen,
Ook kanmense seer licht voor weynig ghelds bekomen,
De boeken die men eerst om veele daelders kocht,
Die sijn nae, door den druck, op kleynen prijs ghebrogt.
En die de boeken veyld, sal't aen gheen winst ghebreken,
Die dikwils dapper gheld daer mede op kan steken.
En die gheen boeken had, of maer een boek, of twee,
Die heeft nu overvloed, die heeft een volle see.
In sulke groote keur van alderleye boeken:
Ja heefter schier te veel, en propt en vult de hoeken
Van sijn kantoor daer mee: en noch soo is de lust
Van veelen niet versaed, van veelen niet gheblust.
De boeken worden ook veel meerder, als voor desen,
Hier door met meerder lust in meer Zieraed ghelesen.
Wat eertijds duyster was, of soder wat ghebrak,
Of soder anders iets gheen goed Latijn en sprak.
Dat werde naderhand in't drucken weg-ghenomen.
Siet sulke eere kan hier van den boeken komen!
Wat swijg ik van't ghetal? eerst was een kas met tien,
Of minder boeken noch, en dat noch wel, versien.
Nu is de wereld vol van sulke letter-giften.
Nu is de wereld vol van boeken, ende schriften.
Nu (Leser) seg my toch, is yemand wel soo blind,
Die onse Stad hier door ook noch niet eerd, en mind?

Vande Druck-Persze, ende Inckt.

DVs op de Druckery, tot Haerlem eerst ghevonden,
Tot Mentz in't licht ghebraght, de Boecke-Perssen stonden:
En dus soo ging de Spil: de Steen dus uyt en in,
Waer op de Vorme leyt van lood ghemengt met tin,
En ander harde stoff. Dus wordt in haest ghegheven
Meer schrifts van eene man, dan and're hondert schreven

In sulc-

In sulcken corten tydt. Soo vlugg' en is gheen Pen,
Gheen Clercken hand soo snel, die't hier by halen ken.
De Inckt van roock ghemaeckt (jae roock, en ander dingh'en)
Op't wit papier ghebragt, doet niet dan lof-sang singhen.
Gheleerde luy! wel hoe? wordt dit van u verwacht?
Ontstaet u naem uyt roock? Wie had dit oyt ghedacht?
Is dit u arbeyds loon? hiet dit het eeuwig leven,
Dat u het kloecke breyn en wyse boecken gheven?
Nu sie ick d'ydelheyd en al de Wereld in.
Als wysheyd en verstandt selfs roock neemt voor ghewin.

VOor de Steyns van het Huys/ alwaer Laurens Koster woonde (tegenwoordig Mr. Cornelis Dobbius/ Rechts-gheleerden / toebehoorende) staet dit opschrift met gulde letteren/ ter eeuwigher gedachtenisse ende eeren; in't midden van Haerlem aen't Marcktveldt opgerecht/

MEMORIÆ SACRVM.

TYPOGRAPHIA,

ARS ARTIVM OMNIVM

CONSERVATRIX,

HIC PRIMVM INVENTA,

M.CCCC XXIIX.

Inscriptio Saxi,

De quo Serarius lib. 1. cap. v.

MOGVNTIA AB ANTIQVO NEQVAM.

Consent des Autheurs.

Ao. 1428. { DeWIIL de DrVCkery/ GeLeerdheyds LVst en LeVen/
Tot HaerLeM aen den dagh door LaVrens Is gegeVen;
{ DrVCkt daer RoMane/ drVCkt 'tgVnt Liefsy/ stICht/ en Leerd:
Ao. 1628. { DrVCkt dat de Stad behaeght/ de TheVrsCher niet begeerdt.

NOTA: D. W. Y. *en tellen niet, als in't Roomsch getal onbekend sijnde.*

FINIS.


00000010013274